GELİŞİM
Genel Kültür Ansiklopedisi

ÇAĞDAŞ DÜNYA

GELİŞİM YAYINLARI 8

GELİŞİM Genel Kültür Ansiklopedisi ÇAĞDAŞ DÜNYA 8

GELİŞİM

Genel Kültür Ansiklopedisi

8

ÇAĞDAŞ DÜNYA

GELİŞİM YAYINLARI

GELİŞİM

Genel Kültür Ansiklopedisi

Yayımlayan:
GELİŞİM BASIM ve YAYIM A.Ş.

genel yönetmenler:
ERCAN ARIKLI
(Gelişim Basım ve Yayım A.Ş.)
ve
JAMES MITCHELL
(Mitchell Beazley Ltd.)

yayın danışmanı:
HİLMİ YAVUZ

Türkiye bölümü yönetmeni:
İSMAİL CEM

sorumlu yönetmen:
TEOMAN TUNÇDOĞAN

redaksiyon yardımcısı:
AYDAN LOSTAR

sayfa düzeni:
AYFER DEMİR

düzelti:
SENNUR SEZER

dizgi: Baha Matbaası
Baskı ve Cilt: Apa Ofset

GELİŞİM

Genel Kültür Ansiklopedisi

8

ÇAĞDAŞ DÜNYA

GELİŞİM YAYINLARI

copyright: «The Joy of Knowledge Encyclopaedia»
Mitchell Beazley Encyclopaedias Ltd., Londra
ve
Gelişim Basım ve Yayım A.Ş.
Şafak sk. 2, Nişantaşı /Istanbul (1976)
tel: 48 02 10 /48 88 24

Genel Yayın Yönetmeninin Önsözü

Bu Cildin Yapısı

Çağdaş Dünya, ülkelere ait çeşitli bilgileri içeren bir cilttir. Herhangi bir ülkeyi, orada yaşayan insanlara ilişkin bilgiler vermeksizin anlatmak olanaksızdır. Bu nedenle yeryüzü şekilleri ve doğal kaynaklar gibi konuların yanısıra, dil, tarih ve çeşitli bölgelerde yaşayan insanların kökenlerine ilişkin bilgiler de cildin kapsadığı konular arasına alınmıştır. Bununla birlikte, bunun bir antropoloji kitabı olduğu da sanılmamalıdır. Öncelikle topoğrafya, iklim koşulları ve doğal kaynaklar ele alınmış; ve insanların çevrelerinden yararlanma biçimleri bu bağlamda irdelenmiştir. **Çağdaş Dünya**'da çeşitli ülkelere özgü hemen hemen bütün bilgiler bulunabilir. Edebiyat, sanat, bilim, felsefe ve hukuk gibi konularda daha ayrıntılı bilgi edinmek için, **Genel-Kültür Ansiklopedisi**'nin öteki ciltlerine baş vurmak gerekir.

Bu ciltte kullanılan istatistiksel bilgiler, en güvenilir ve güncel kaynaklardan alınmıştır. Ancak bunların bile tam anlamıyla eksiksiz olduğu söylenemez. Sözgelimi Birleşmiş Milletler Demografik Yıllığı yayınlandığı anda bile iki yıl öncesinin verilerini kapsamaktadır. Ayrıca Birleşmiş Milletler'in aldığı sayıların her zaman doğru olduğu söylenemez. Batı ülkelerinin çoğunda düzenli nüfus sayımları yapılır, ama gelişmekte olan bazı ülkeler bu konuda aynı özeni göstermez. Tıpkı bunun gibi, ulusal gelir, okuma-yazma oranı ve kişi başına düşen gelir gibi konularda da elde edilen sayıların doğruluk oranı istatistiklerin yapılış biçimine bağlıdır. **Çağdaş Dünya**'da olabildiğince kesin bilgiler vermeye çalıştık, ama bazı durumlarda bunlar, «yaklaşık» sayılar olmaktan öteye gidemedi.

Nereden başlamalı

Çağdaş Dünya'daki konular, kendi içlerinde bir bütün oluşturduklarından tek tek okunabilir. Ancak, öncelikle Michael Wise'in önsözünü okumanızı salık veririm. Prof. Wise, insanoğlunun, üstünde yaşadığı dünya hakkında ancak son çağlarda bilgi sahibi olduğuna dikkat çekmektedir. Günümüzde bile bu bilginin tam olduğu söylenemez: karaların yalnızca yüzde altısının 1: 31,680 ölçeğine göre haritası çizilmiştir. Dünya nüfusu hızla arttığından (2000 yılında 7 milyara ulaşacağı tahmin edilmektedir). Bu konuda yapılan araştırmalar için gerekli haritaların bir an önce çıkarılması büyük önem kazanmıştır.

Prof. Wise, birçok bölgenin insanların yerleşmesine elverişli olmadığına da işaret etmektedir. «Bu ciltteki tarih ve coğrafya bölümleri, toplumların çevrelerine uyarlanma ve doğayı denetim altına alma süreci ile birlikte düşünülmeli» demekte ve yazısını şöyle sürdürmektedir: «Kimi coğrafya uzmanları toplumların ekonomik etkinliğinin, iklim koşulları ve toprak yapısı tarafından belirlendiğini ileri sürerlerdi. Bugün, toplumların uygun teknoloji ve politika uygulayarak çevrelerinden en iyi biçimde yararlanabilecekleri söylenmektedir. Ancak bu iyimser görüş bile bazı bölgelerde doğayı denetim altına almanın çok zor ve pahalı olduğunu kabul etmektedir.»

Çağımızda dünya ülkelerinin birbirlerini ne kadar çok etkilediği ve karşılıklı dayanışma içinde oldukları açıktır. Bugün artık herhangi bir ülkenin bütünüyle tek başına ayakta durabileceğini ileri sürmek oldukça zordur.

Cildin planı

Çağdaş Dünya'da kabaca üç bölüm vardır: bayraklar, ülkeler ve atlas.

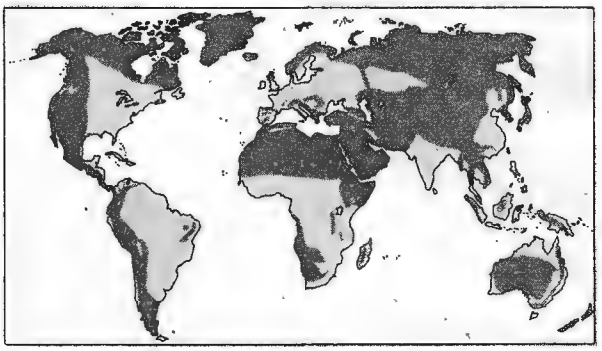
Bayraklar

Çağdaş Dünya'da, 160 bağımsız devletin bayraklarına sekiz sayfa ayrılmıştır. Her bayrağın doğruluğu, dünyanın başlıca bayrak uzmanlarından biri, yani ABD Bayrak Araştırma Merkezin'den (Winchester, Massachusetts) Dr. Whitney Smith tarafından kontrol edilmiştir. Bayraklar bölgelere göre gruplandırılarak, sırayla Asya, Amerika, Okyanusya, Afrika ve Avrupa bayrakları verilmiştir.

Ülkeler

231 ülkenin anlatıldığı bu bölüm, **Çağdaş Dünya**'nın özünü oluşturur. Bu bölümde metinlerin yanısıra, sözkonusu ülkelerin yerini ve komşularını belirten 170 harita ve 467 siyah-beyaz fotoğraf yeralmaktadır.

Çağdaş Dünya'nın ülke metinleri, aranılan bilginin kolayca bulunması amacıyla alt-bölümlere ayrılmıştır. Uzunca metinlerde (sözgelimi Avustralya) önce ülkenin fiziki yapısı ve iklimi anlatılmaktadır. Daha sonra doğal kay-

Dünyanın elverişsiz toprakları (çok nemli, çok kuru, çok soğuk yada engebeli) bütün karaların beşte üçünü kapsar.

naklar, sanayi, tarım, ticaret ve ulaşım gibi konulara değinilmekte; sonra da o ülkede yaşayanlar, kültür ve spor gibi etkinlikler incelenmektedir. Ülkenin tarihinden önce, yönetim biçimine ve silahlı kuvvetlerine ilişkin bilgiler verilmektedir. Federal bir yapıya sahip olan ülkelerde eyalet adları da belirtilmiştir. Kısa metinlerde daha az alt-bölüm vardır, ama gene aynı konular işlenmektedir.

Atlas

Çağdaş Dünya'da yeralan haritaların ölçeği 1: 1.500.000 ile 1: 60.000.000 arasında değişmektedir. Bunların büyük bir çoğunluğu 1: 1.500.000 ve 1: 16.000.000 ölçeğine göre çizilmiştir.

Öteki Ciltlerdeki Haritalar

Gelişim Genel Kültür Ansiklopedisi'nin öteki ciltlerinde de çok sayıda harita yeralmaktadır. Sözgelimi **Dünyamız** cildinde birçok kara ve deniz haritasının yanısıra, çeşitli tahılları üreten bölgeleri gösteren haritalar da vardır. Gene bu ciltte yerkabuğu tabakalarını, yanardağları, iklim koşullarını, okyanus akıntılarını, yeraltı kaynaklarını, çölleri, vb. gösteren haritalar da bulunur. **İnsan ve Toplum**'da ırk ve dil dağılımları, **Doğamız**'da ise hayvan coğrafyası haritaları yeralmaktadır. Her iki **Tarih ve Kültür** cildinde çok sayıda tarih haritası bulunmaktadır. **İnsan ve Makinalar**'da ise haberleşme şebekeleri, kanallar, demir işlenen bölgeler gibi konulara ilişkin haritalar vardır.

Çağdaş Dünya'dan hem başlı başına bir kaynak kitap olarak yararlanacağınızı, hem de içinde **Gelişim Genel Kültür Ansiklopedisi**'nin öteki ciltlerini tamamlayıcı bilgiler bulacağınızı umarım. Bu cildi, hangi amaçla kullanırsanız kullanın, zevkli, eğitici ve herşeyden önce yararlı bulacağınızı dilerim.

James Mitchell

Bir tahmine göre 2000 yılında 7 milyara ulaşacak olan insan nüfusunun beslenmesi büyük bir sorun olarak durmaktadır.

Çağdaş Dünya

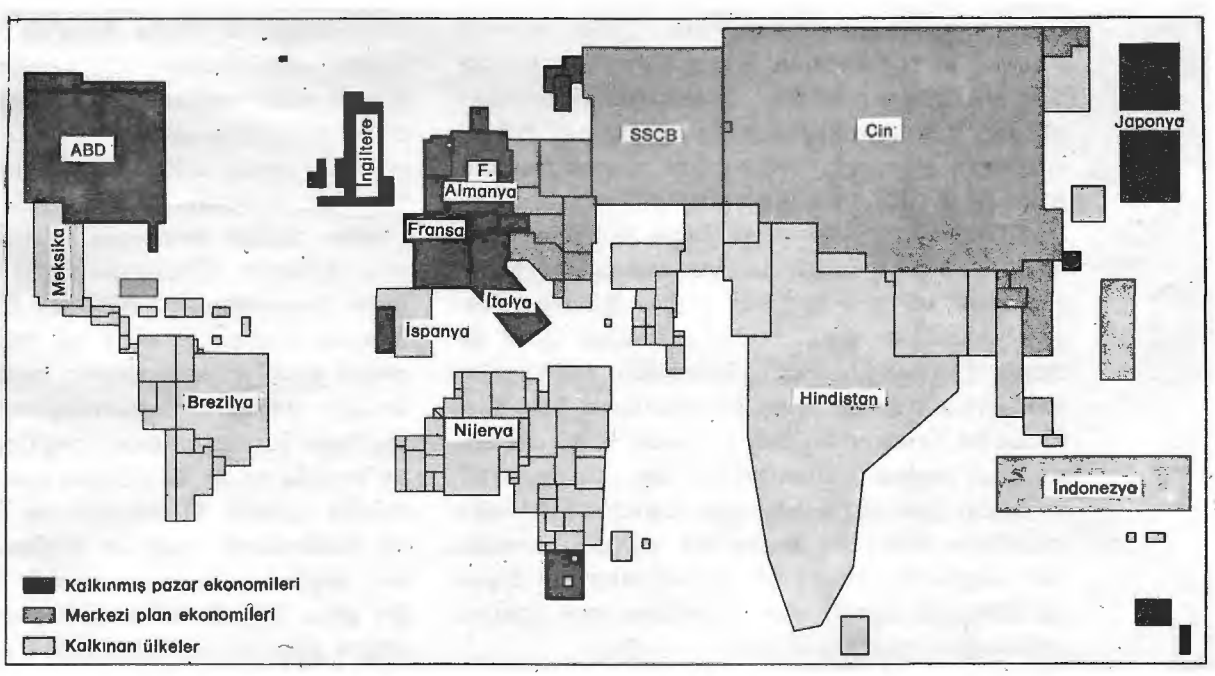
Bir İspanyol atasözü «Coğrafya kabul ettirir» der. İnsanın yaşadığı yer olarak dünya, insan eylemlerinin niteliğini ve konumunu büyük ölçüde etkileyen çok çeşitli koşulları içerir. Ancak doğanın sunduğu çeşitli koşullara, insanın deneylerinin ve düşüncelerinin de çeşitliliğini eklemeliyiz. Doğal, toplumsal ve ekonomik koşulları bir arada ele almak dünya'nın zengin yaşam ve görüntü mozayiğini anlamamıza yardım edebilir ve zamanımızın büyük sorunlarının çözümlenmesinde kullanılabilecek bir bilgi ağını sağlayabilir.

Dünya'nın ve kaynaklarının araştırılması yüzyıllar boyunca insan merakını kurcalayan büyük bir konu olmuştur. Bununla birlikte, insanın yaşadığı gezegen üstüne sahip olduğu bilimsel bilgilerinin geçmişi çok uzaklara gitmez. Cook'un Büyük Okyanus'ta yaptığı yolculuklarla dünya haritasındaki büyük boşlukları kapatmasının ve Kuzey yarıküreyi dengelediği sanılan güneydeki büyük kıta üstüne yayılan efsaneleri ortadan kaldırmasının ardından ancak 200 yıl kadar bir zaman geçti. Afrika ve Güney Amerika'nın iç bölümleri keşfedileli 100 yıl oluyor. Dünya üstüne bilgi veren bilimlerin pek çoğu (meteoroloji, yerbilim, botanik, ekonomi ve siyasal bilimler) ancak son iki yüzyılda tam anlamıyla biçimlenebilmiştir. Modern coğrafyanın ilkeleri Alexander von Humboldt (1769-1859) gibi kişilerin bilimsel araştırmalarına çok şey borçludur. Humboldt'un öldüğü yıl, Charles Darwin'in **Türlerin Kökeni** adlı yapıtını yayınladığı tarihti.

Bu yapıt, yazarının deyimiyle, bulguları «dünyada yaşayan her şeyin geleceğini ve şimdiki durumunu» etkileyecek doğal ve toplumsal bilimler için önem taşıyordu.

Araştırmalarda ve bilimde görülen hızlı gelişmeye karşın, insanın dünya üstüne bilgisi tamamlanmış olmaktan uzaktır. Geçmişteki araştırmalar, insanın çevresinin nitelikleri üstüne daha fazla bilgiyi açığa çıkartmak için modern bilimsel araştırmanın devam edeceği temeli sağlamıştır. İçinde yaşadığımız doğal ve yapay koşulların birleşmesi ve yaşam standartlarını geliştirecek kaynakların elde edilmesi üstüne değerlendirmeler yapılmıştır. Örneğin, okyanuslar ve okyanusların dibi üstüne bilgimiz henüz çocukluk dönemindedir. Kuzey Denizinde, yakın zamanda yapılan araştırmaların ortaya koyduğu gibi, buralarda değerli kaynaklar bulunabilir.

Arazinin doğru biçimde haritalanması çevre planlaması için temeldir. Sistematik haritalama bazı Batı Avrupa ülkelerinde XVIII. yüzyılda başlamasına rağmen, 1891 yılına gelince-

Ülkelerin yüzölçümleri nüfus yoğunluklarına göre oranlanırsa dünyanın görünümü böyle olmaktadır. Hindistan en büyük kara parçası görünümündedir.

ye kadar 1: 1.000.000 (15 sm = 10 km) ölçekli dünya haritası coğrafyacılar tarafından kabul edilmemişti. Daha büyük 1: 253.440 ölçeğinde dünyanın kara kütlesinin yalnızca % 72'si haritalanmıştır. 1: 31.680 (35 sm = 1 km) yada daha iyi ölçekli haritalarda kara alanlarının %6'sı yer almıştır. Şimdiye dek yapılan haritalar bile her zaman tam olamamaktadır. Çünkü bazı ülkeler kendi yayınlarının dağıtımlarını sınırlı tutmaktadırlar. Yörüngedeki uydulardan çekilen fotoğraflar ve gönderilen bilgiler eksikliklerimizi gidermekte, ayrıca toprakların kullanımı ve yeraltı kaynakları konusundaki araştırmalar için teknik olanaklar sağlamaktadır. Ancak 2000 yılında 7 milyar olması beklenen dünya nüfusu için bilim adamlarının yeterli bir çevre planlaması yapabilmeleri bu alandaki gelişmenin hızına bağlıdır.

Yerkürenin yüzey alanı 510.000.000 km²'dir. Bu alanın % 28'inden biraz fazlası karaları kapsar. En azından günümüzdeki ekonomik ve teknolojik koşullar altında bu karaların çoğunluğu insanların sürekli yaşaması için elverişli değildir. Sürekli buzların, karların, donmuş toprak tabakalarının bulunduğu alanlar kara yüzeylerinin beşte birini oluşturmaktadır. Öteki beşte biri ekim yapmak için çok yüksek yada engebeli arazilerdir. Susuz alanları sulandırmak için şimdiye dek büyük yatırımlar yapılmıştır. Karaların beşte biri ise çöllerdir. Uluslararası Coğrafya Kurumu'nun Yönetmeni ve Dünya Topraklarından Yararlanma Araştırma Kurulu Başkanı Dudley Stamp şöyle diyordu: «Yaşanabilir topraklardan, insanoğlunun ihtiyacı olduğu ürünlerin yetişmesine olanak tanıyan fiziksel ve iklimsel koşulları anlıyorsak, elverişli olan dünya yüzeyinin beşte ikisinden fazlasını tutmaz.» Kaldı ki bu oranda, verimsiz topraklar ve aşırı yağmur yağan Amazon bölgesi ormanları gibi alanlarla birlikte daha da düşer. Yaklaşık olarak, günümüzün teknik olanaklarıyla işlenen arazi bu alanların üçte biri kadardır. İyimser bir bakış, bugün % 40 oranında olan toplam kullanılabilir toprakların % 66'ya kadar genişletilebileceğini söyleyebilir. Başka tahminler daha kötümser bir görüşle, ormanlık bölgelerin gelecekteki kullanımlarının dışında dünyada karalardan yararlanmanın sonuna gelindiğini belirtmektedir.

Bu kitaptaki ülkelerin tarih ve coğrafyalarının açıklanması toplumların içinde yaşadıkları çevresel koşullara uymak ve onları değiştirmek için yaptıkları sürekli savaşımlarla birlikte ele alınmalıdır. Amazon ve Kongo havzalarının sıcak ve nemli ekvator iklimlerinden, kızgın çöllerin kumluk bölgelerinden, tundra ve buzlarla kaplı bölgelerin koşullarına kadar iklim rejimlerinin büyük çeşitliliği bir dizi oluşturur. Bazı iklimler, özellikle tropikal muson, çiftçiliğin düzeni ve ürünlerin çeşidi açısından belirli bir disiplini ve uyumu gerektirir. Bu iklimlerde yaşayan toplumlar büyük ölçüde muson yağmurlarının düzenine bağımlı yaşarlar. Batı kıyılarının serin, ılıman iklimleri gibi ortamlarda ise daha çeşitli ürünlere ve tarımsal yöntemlere raslanır. Önceleri, toplumların ekonomik faaliyetlerinin toprağın ve iklimin fiziksel koşullarınca «belirlendiği» görüşü üzerinde duruluyordu. Bugün, beceri ve teknoloji, iyi politika ve iyi örgütlenme yoluyla doğal koşullardan en iyi biçimde yararlanmak için ulusların ve toplulukların çeşitli fırsatları kullanması üstünde durulmaktadır. Ancak bu iyimser görüş bile üstesinden gelmenin pahalıya malolacağı fiziksel engeller olduğunu kabul etmektedir.

Eğer dünyada yaşayan 3,6 milyar insan tüm karalara eşit biçimde dağıtılmış olsaydı kilometrekare başına 24 kişi düşecekti. Ancak, kuşkusuz, bu dağılım düzensizdir; Güney, Güneydoğu ve Doğu Asya'da Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'nın sanayileşmiş bölgelerinde büyük nüfus yoğunlaşmaları bir dünya haritasında kolaylıkla görülebilir. Kentlerde yaşayan nüfusun artışı XX. yüzyılın bellibaşlı özelliklerinden birisidir. Dünya nüfusunun üçte birinden fazlası kentlerde otururken, sanayileşmiş ulusların nüfusunun % 60 - 85'i yine kentlerde yaşamaktadır. ABD ve İngiltere gibi ülkelerde komşu kasaba ve kentlerden oluşan çeşitli gruplar birleşmişler, hattâ «megalopolis» denilen yapıları oluşturmuşlardır. ABD'nin kuzeydoğu kıyıboyundaki megalopolis 965 km'dir ve burada en az 37 milyon insan yaşamaktadır. Afrika (yüzde 9) ve Asya'da (yüzde 13) kent ve kasabalarda yaşayan toplam nüfusun oranları düşüktür. Bunun yanısıra Kalküta'da olduğu gibi büyük kent alanlarının büyümesine doğru göze çarpan bir eğilim vardır. Kentlerin

kapladığı alan dünya kara alanlarının yüzde 1'inden fazla değildir. Ancak yönetim, iletişim, ticaret ve yenilik açısından kentlerin önemi çok büyüktür.

Bu nedenlerden dolayı nüfusun dağılımı yalnızca fiziksel coğrafyaya bağlı olmaktan uzaktır. Asıl sorun, toplumların yerleşim bölgelerinden nasıl yararlanacağıdır. Fransız coğrafyacısı Batı Avrupa'daki nüfus toplanmasını «doğal bir olgunun yanısıra yöntemin ve zekanın bir kazanımı» olarak değerlendiriyordu. Yılda yüzde 2 hızıyla büyümekte olan dünya nüfusu için elverişli yaşam ve çevre standartlarını bulmak, insanoğlunun beceri ve örgütlenme kapasitesini ölçme açısından bir deneme olacaktır. Nüfus büyümesini önceden görmek çok zordur ve nüfusun büyüme hızı üstüne çok farklı tahminler yürütülmektedir. Bir uzmana göre 1970 yılında 3.6 milyar olan dünya nüfusu 2000 yılında 4.5 milyar olacaktır. Bir başkası ise bu tarihte nüfusun en az 7.6 milyar olacağını söylemektedir.

Bir başka sorunlar zinciri de yetersiz beslenmeyi ve yoksulluğu ortadan kaldırmayla ilgilidir. Dünya ülkeleri kabaca, «gelişmiş» ve «gelişmekte olan» ülkeler olarak ayrılmıştır. Ancak bu tür bir ayrım yeterli değildir. Gelişmekte olan ülkeler farklı tiplerde ve çeşitli gelişme aşamalarındadır. Kişi başına ulusal gelirde, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki uçurum gittikçe büyümektedir. Ancak, belki de, her ülke için doğayı ve yoksulluğun nedenlerini keşfetmek, büyümeyi yavaşlatan yada engelleyen nedenleri anlamak, yaşam standartlarını ve koşullarını geliştirecek yolları bulmak çok daha önemlidir. Bu ciltteki ülkeler üstüne yazılan maddeleri okurken bu sorunlar akla gelmelidir. Pek az ülke gıda, hammadde, fabrika ürünü ve özel hizmetler açısından tümüyle kendine yeterlidir; hemen hepsi bir ölçüye kadar ticaretle uğraşmak zorundadır. Dünya ticaret sisteminin doğuşu büyük ölçüde, deniz, kara, demiryolu ve hava ulaşım sistemlerinin gelişmesiyle ilerlemiştir. Büyük kent ve sanayi merkezleri öncelikle kuzeybatı

Büyüyen nüfus Tokyo'da (solda) olduğu gibi kentin yayılmasına yol açarken, yüzlerce kilometre uzunlukta «megalopolis»ler doğmaktadır.

Kaynaklar azalırken daha zor bulunan kaynaklar aranmaktadır. Resimde bir petrol arama çalışması görülüyor.

Avrupa'da ve sonraları kuzeydoğu Amerika'da belirmiştir. Bu merkezler sanayiler için hammadde ve sanayi ürünleri için pazar sağlayan alanlarla ticaret yapmışlardır. SSCB ve ABD gibi ülkeler yeni sanayi bölgeleri geliştirirlerken ve daha önceleri yalnızca dışsatım mallarına bağımlı ülkeler kendi sanayilerini kurarlarken bu durum değişti. Tek tek ülkeleri incelerken uluslararası ekonomik işbirliğini sağlamak için yapılan girişimlere de bakmalıyız. Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve COMECON bunlara örnektir; bunların yanında Orta Amerika Ortak Pazarı da (CACM) sayılabilir. Son yıllarda en etkili örgütlerden birisi de Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) olmuştur.

Yakın zamanda dikkatler sorunların dünya çapında bir nitelik kazanmasına çekilmiştir. Tartışmalardan birisi de, dünya nüfus büyümesinde, sanayileşmede, hava kirliliğinde gıda ve kaynak azalmasında görülen eğilimler aynı kalırsa, gezegenimizde 100 yıl içinde büyüme sınırlarına ulaşılıp ulaşılmayacağıdır. Eğer böyle bir sonuçtan kaçınılmak isteniyorsa, ekonomik ve ekolojik denge koşullarının yaratılması gerekmektedir. Nüfus büyümesi, kentleşme ve sanayileşmenin, giderek gelişen sistemlerinin doğurduğu kirli artıkların biyosferin sınırlı kapasitesi tarafından çekileceği de ortaya atılan görüşler arasındadır. Zehirli elementler dikkatsiz biçimde denizlere ve akarsulara dökülmekte, denizdeki organizmalarla birleşerek tüm canlılar topluluğuna zararlı etkilerde bulunmaktadır. Günümüzde yanıtlanmamış çeşitli sorunlar da gündemdedir. Fosil yakıtlarından çıkan ve atmosfere karışan gazlar yoluyla dünyanın iklimi ne ölçüye kadar değişebilir? Yenilenmeyen kaynaklar açısından dünya sanayi sistemi daha ne kadar ayakta kalabilecektir? Günümüzün tüketim oranlarında bilinen petrol yedekleri yalnızca 30 yıl, bakır 36 yıldan az, kurşun 26 yıl, gümüş 13 yıl, çinko 17 ve kalay 17 yıl dayanabilecektir. 2000 yılında 2 milyar insanın yüksek yaşam standartlarında yaşamalarını sağlayacak temel maddelerin yedeklerini bizler aynı oranda tüketiyoruz.

Kaynakların kullanımı ve geliştirilmesi için uluslararası bir siyasetin gerekliliği de tartışılan sorunlar arasındadır. Yakın geçmişte sorunun toplumsal, siyasal ve teknik açıdan değerlendirilmesi üzerinde duruldu. 1972'de Stockholm'de toplanan Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı sorunu ve sorunla ilgili olasılıkları dünya çapında ele aldı. 1976 yılında Vancouver'deki «Habitat» Konferansı'nda nüfusun gelecekteki artışı için yeterli çözümler bulunması sorunu üstünde duruldu.

İnsan-çevre sorunlarıyla ilgili uzmanlar aynı iyimser görüşleri paylaşmamaktadırlar. Kimi uzmanlar günümüzdeki durumun belirli görünümlerine çok fazla önem verildiğini düşünmekte; nüfus büyümesi ve kaynakların kullanımıyla ilgili olgulardan kesin yargılar çıkarıldığı kanısındadırlar. Bu sorunlarla ilgili olarak insanoğlunun sorunları çözme yeteneğine ve beceri kaynaklarına yeteri ölçüde güven duyulmamış olabilir. Nüfus büyümesini hemen durdurmasa da, insanoğlunun üreme kapasitesini uzatma yolları gelecek için yapılan tahminleri değiştirecektir. Kimi uzmanlar da dünyanın toplam potansiyel kaynaklarının değil de, eldeki bilgilerin ışığı altında yapılan kaynak hesaplamalarının dikkate alınmasını eleştirmektedirler. Dünyanın büyük bölümü henüz tam olarak keşfedilmemiştir. Kaynaklar insanların verdiği değerle ölçülmektedir ve bu değerler zamanla, taleple ve gelişen tekniklerle değişmektedir. Yeni enerji elde etme yollarının bulunmasının mümkün olması gibi yeni «kaynaklar»ın bulunması zorunludur.

Gelişmekte olan ülkeler ekonomik büyüme

aşamasında yoksulluk sorunundan kurtulma yolları ararken, çevresel nitelik sorununun bir «lüks» olduğu ve bu sorunu yalnızca sanayileşmiş ülkelerin çözebileceği konusunda eleştiriler yapılmaktadır. Evrensel bir görüşe varmak için yapılan çabalar fiziksel, ekonomik ve toplumsal koşulların büyük karmaşıklığını çözmek zorundadır. Evrensel «denge»yle ilgili düşünceler, düşük yaşam koşulları, beslenme yetersizliği gibi en çetin sorunlara çareler aramaktadır.

Yukardaki olgular dünya nüfusunun hızlı gelişmesiyle önem kazanmış olsa da, bunların çoğunluğu yeni değildir. Doğal kaynakları koruma düşüncesi XIX. yüzyıla kadar uzanır. 1864 yılında yayınladığı **İnsan ve Doğa** adlı yapıtında George Perkins Marsh Akdeniz topraklarında yapılan çalışmalarla ilgili olarak ormanların yok olması, toprak kayması gibi sorunlar üstünde durmuş ve Amerika'nın el değmemiş kaynakları üstüne yurttaşlarını uyarmıştı. Doğal kaynakları koruma sorunu kimi zaman «şimdi ile gelecek arasında bir çatışma» olarak tanımlanmıştır. Sorun şurdadır: gelecekteki kuşaklar doğal kaynaklara bizim bugün verdiğimiz değerlerle mi yaklaşacaklardır? Kaynaklar değer kazandığı gibi değer yitirebilir de. Günümüz düşüncesinde doğal çevrenin korunması konusuna büyük önem verilmektedir. Bir uzmanın bu konudaki düşünceleri şöyledir: «Doğal kaynakları koruma insanın doğal çevre üstündeki baskısını yumuşatması; çevrenin sağlıklı bir çalışma düzeni içinde varolmasını sağlayarak bütün öz ihtiyaçlarını karşılamasıdır.» Pekçok hükümet günümüzde, çevreden yararlanabilmek için özel yasalar çıkarmaktadır.

Günümüz düşüncesine büyük etkide bulunmuş ikinci bir kavram da, ekolojidir. Bu terim ilk kez 1868'de Alman biyolog Ernst Haeckel tarafından kullanıldı. Ancak bilimadamlarının, yaşam biçimlerini yaşanan çevreyle ilgili olarak sistematik biçimde araştırmaları bu yüzyılın başlarında başladı.

Bir bitki yada hayvan topluluğunun üyeleri arasındaki bağımlılık ve bir bütün olarak topluluğun kendisiyle çevresi arasındaki bağıntı, önemli bir araştırma konusu oldu. «Ekosistem» düşüncesi, yani yaşayan organizmalar grubuyla çevresi arasındaki ilişkiler, toplum-çevre sorunlarını bir arada ele almaya yardımcı bir kavram haline geldi. Gerçekten de son yıllarda çevre açısından toplumsal sorumluluk bilinci yerleşmeye başlamıştır.

İnsan ve çevre arasında gelişmiş bir uyum yaratma, tüm toplumların başlıca hedefi olmalıdır. Ne talih ki, giderek insanlar çevre sorunlarını ulusal ve uluslararası açıdan ele almaya başlamaktadırlar. Bilimin uygulanması için çeşitli fırsatlar hızla çoğalmaktadır.

Başta da söylediğimiz gibi, henüz pekçok olgu açığa çıkmamış olsa da, insanlar dünyayı yaşadıkları yer olarak daha çok öğrenmeye başlamışlardır. Nüfusun karmaşık ve değişken örneklerinin, kent ve kasabalarda nüfusun toplanmasının, ekonomik faaliyetlerin ve ticaretin kavranması açısından büyük ölçüde ilerleme sağlanmıştır. Ulusların ve halkların tarihlerinin incelenmesi yoluyla onların davranışlarını öğrenmiş oluruz. Lagos'tan görülen dünya ile Londra yada Tokyo'dan görülen dünya farklıdır. Farklı hedefleri ve eylemleri, insanoğluna genel olarak yararlı kılmak, geleceğin önemli görevlerindendir. Bu kadar yıpranmış yeryüzü yine de büyük bir potansiyele sahiptir.

Geleceğe kötümser bir gözle bakmak ve nüfus patlamasıyla birlikte kaynakların kuruyacağını tahmin etmek mümkündür. Ancak ben Dudley Stamp gibi «yeryüzü kaynaklarının incelenmesi ve ekolojiye önem verilmesiyle insanın daha iyi bir geleceğe sahip olacağı»na inanıyorum.

Dünya bayrakları

Çağdaş dünyada, ulusal yada toplumsal bütünlüğün simgesi, bayraktır. Ancak, ulusal devletlerin hattâ imparatorlukların oluşumundan önce, bayrak, daha çok kişisel bir simgeydi (bir kralın, soylunun yada komutanın). Bayrağın amacı her zaman aynı olmuştu: Askeri, siyasal hattâ dinsel beraberliği bulunan insanların kolayca tanıyacakları ve dikkatlerinin çekileceği bir ortak noktayı oluşturmak. Bayrak, beraberlik ve gurur gibi duyguları soyut biçimde verebileceği gibi, savaşların belirsiz ve acılı ortamında askerlerin biraraya gelmesini mümkün kılan somut, bir işlev de taşır. Bayraklar, dile gerekseme göstermeksizin «okunabilen» uluslararası simgelerdir.

Çağdaş bayrakların geçmişteki kökenleri, eski Ortadoğu uygarlıklarının ordularına ve yöneticilerine ait işaretlerde araştırılabilir. Günümüze kalan en eski bayrak, yaklaşık 5000 yaşındadır, Pers'lerin metalden yapılmış sembolüdür. Eski Mısır'da toplumu birleştirici simge olarak bir sırığın üzerine oturtulan dinsel yahut kültürel işaret ise çağdaş bayrağın doğrudan atası sayılabilir. Askerlerin taşıdığı simgelerle verilen vexillum isminden, bayrakları araştıran bilimin ismi, «veksiloloji» olmuştur. Sonraları ortaya çıkan tuğralarla ve bunlardan sonra gelişen hafif kumaştan yapılı, iki yanında aynı görüntüyü taşıyan ve bir sırığın ucunda taşınan bayraklarla, çağımıza gelinmiştir.

Günümüzdeki anlamıyla ilk bayrakların, Çin ve Hindistan'da ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Çin'deki Çou sülalesinin ilk hükümdarı (M.Ö. 1030) halkın arasına çıkarken önünde beyaz bir bayrak taşınırdı. Bu bayrak, giderek, hükümdarlığın simgesi oldu; bayrağı taşıyana dokunmak büyük bir günah sayıldığı gibi, savaşta bayrağın yere düşmesi, yenilginin ifadesi olarak kabul edildi. Hindistan'daki ilk bayrakların da fillerin yada savaş arabalarının üzerinde taşındığı anlaşılmaktadır.

ASYA: Çin ve Hindistan'daki kumaş bayraklar, kısa sürede Burma, Siam, Güneydoğu Asya ve Ortadoğu'ya yayıldı. Çağdaş Asya bayrakları görüntüde birbirinden hayli farklıdır. Bununla beraber, grafik biçimleri görsel simgelerin bazı kullanım yöntemlerini, bu simgeler aracılığıyla insanlarda yurtseverlik ve birlik anlayışının nasıl yaratıldığını belli eder.

Hemen farkedilen açık bir etken, dinsel yada sülaleyi belirleyici amblemlerin kullanılışıdır. Örneğin güneş, Japon ulusal bayrağındaki kültürel öğedir: İmparatorun güneşin oğlu olduğuna ilişkin dinsel inancı dolayısıyla, imparatorun milletin mutluluğu açısından taşıdığı öncelikli önemi temsil eder. Formoza (Milliyetçi Çin) bayrağında da güneş vardır ama, burada, Formoza'yı oluşturan Guomintang partisinin siyasal simgesi olarak yer almaktadır.

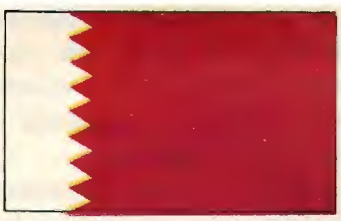
Nepal bayrağında hem güneş hem de ay vardır (Nepal'inki, dikdörtgen olmayan tek bayraktır.) Burada güneş sarayı, ay ise 1951'e kadar ülkeyi yöneten Rana ailesini simgelemektedir.

Tahmin edileceği gibi, kırmızı renk, Asya'nın komünist ülkelerinin siyasal eğilimini temsil etmektedir. Ancak her ülke, rengi kendi açısından yorumlamıştır. Örneğin Çin Halk Cumhuriyeti, Partiyi ve işçileri beş sarı yıldızla simgeler. Bazı durumlarda, kültür mirası siyasal değişimlere rağmen kendini sürdürebilmektedir: örneğin Çin'in iyilik (yang) ve kötülük (yin) simgeleri, Güney Kore bayrağında yer alabilmektedir.

Toplumların iç bölünmeleri de zaman zaman ulusal bayraklara yansımaktadır. Örneğin, Hindistan bayrağında, ülkenin başlıca dinsel toplulukları temsil edilmektedir. Bayrakta hem Hinduların portakal rengi, hem Müslümanların yeşili,

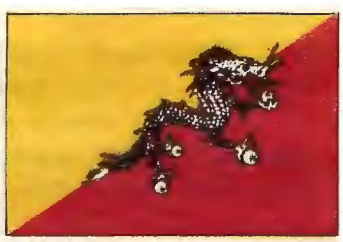
Afganistan

Bahreyn

Bengladeş

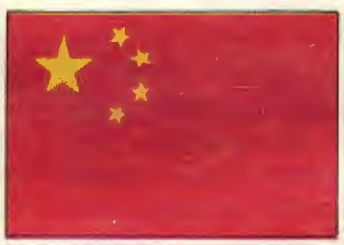
Bhutan

Birleşik Arap Emirlikleri

Birmanya

Çin Halk Cumhuriyeti

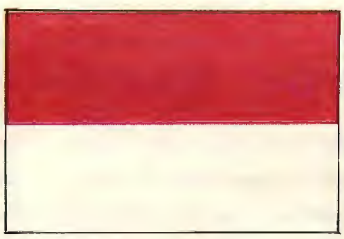
Formoza

Hindistan

Irak

İndonezya

İran

İsrail

Japonya

Kamboçya

Katar

hem de Budistlerin simgesi olan Çark yer almaktadır. Burma bayrağındaki ondört küçük yıldız, ülkedeki etnik grupların varlığına ve onların barış içinde birlikte yaşama zorunluğuna işaret etmektedir. Kıbrıs bayrağında ise adanın iki topluluğuna özgü simgelere yer verilmeyişi ilginçtir: bu topluluklar, Yunanlılar ve Türkler, Yunanistan ve Türkiye'nin bayraklarını ayrıca kullanmaktadırlar. İsrail'in bayrağında Davud'un yıldızı bulunur; Kuzey Kore'nin kızıl yıldızı ise, komünizmin uluslararası simgesidir. Irak, Suriye, Yemen bayrakları, sadece ortadaki bölümün işaretleriyle birbirinden ayrılmaktadır.

Kıbrıs

Kore, Güney

Kore, Kuzey

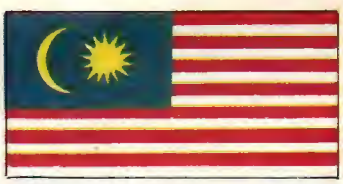
Kuveyt

Laos

Lübnan

Malezya

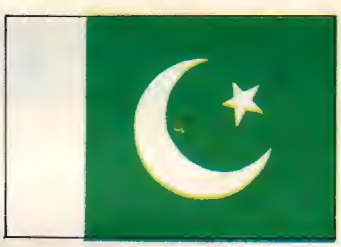
Maldiv

Moğolistan

Nepal

Pakistan

Singopur

Sri Lanka

Suriye

Suudi Arabistan

Tayland

Türkiye

Umman

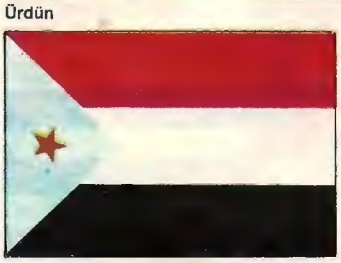
Ürdün

Vietnam

Yemen

Yemen, Demokratik Halk Cumhuriyeti

AMERİKA KITASI: Amerika Birleşik Devletleri, en karmaşık ve değişken bir bayrak tarihine sahiptir. Günümüze kadar bayrakları tam 28 kez değişmiştir. İlk bayrak (1755), İngiliz bayrağının bir uyarlaması görünümündeydi: kırmızı fon yerine bu bayrak 13 kurucu devleti simgeleyen 13 kırmızı ve beyaz çizgiden oluşuyordu.

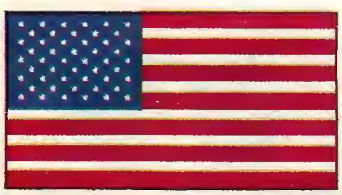
Bağımsızlık gerçekleştikten sonra, Britanya simgesi bırakılarak bayrağın bir köşesine, lacivert zemin üzerine yerleştirilen 13 yıldızla yeni devlet simgelendi. Yıldızların kullanımı ve yerleştirilmesi ise yıldan yıla değişti. 1818'de, ABD'ye katılan her yeni devlet (eyalet) için bayrağa bir yıldız konması öngörüldü (günümüzde elli tane); 1912'de ise, bayrağın ayrıntılarını belirleyen standart biçim saptandı.

Kanada'nın ilk gerçek bayrağı 1965'de, İngiliz bayrağının yerini almak üzere kabul edildi. Bununla beraber, çınar yaprağı her zaman Kanada'nın ulusal simgesi olmuştu ve dünyanın her yanındaki insanlarca derhal tanınabilmekteydi.

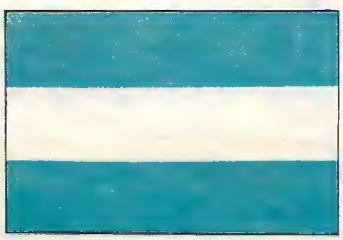
Kıtanın güneyine inildiğinde, ortak bir sömürgecilik geçmişinin işaretlerini farketmek mümkündür. Venezüela, Kolombiya ve Ekvador, İspanya sömürgeleriydi. İspanya'dan ayrılmaları, bu üç ülkenin bayrağında da, aynı biçimde kutlanıyor. Her birinin bayrağında, sarı renk, bağımsız devletlerin denizle, (mavi), İspanya'dan (kırmızı) ayrılması belirtilmektedir.

Brezilya'nın karmaşık bayrağı, üzerinde yazılı bulunan çok az sayıdaki bayraktan biridir: **(Ordem e Progresso;** «Düzen ve İlerleme») Kelimelere, bayrak üzerinde pek rastlanmamasının nedeni, bunların uzaktan okunmasının zorluğundan ileri geliyor.

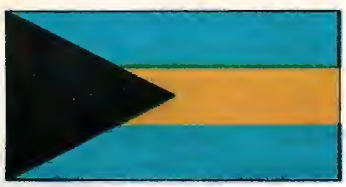
Birçok bayrak ulusal simgeleri taşır. Kaktüs'ü üzerindeki çıngıraklı yılanla boğuşan Kartal amblemi, bir Aztek efsanesinden Meksika bayrağına geçmiştir. Barbados bayrağında, adanın tropikal nitelikleri, altın kumlar ve mavi gök, denizle ve bunların üzerinde duran Neptün'ün çatalıyla simgelenmiştir.

A.B.D.

Arjantin

Bahama

Barbados

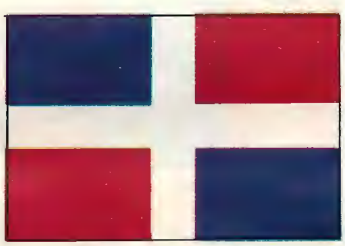
Belize

Bolivya

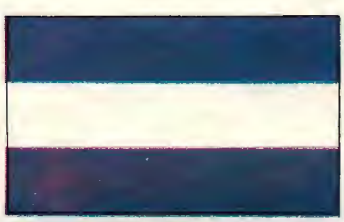
Brezilya

Dominik Cumhuriyeti

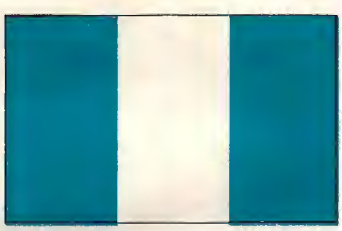
Ekvador

El Salvador

Grenada

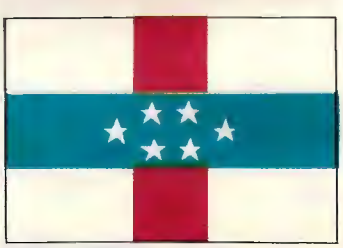
Guatemala

Guyana

Haiti

Hollanda Antilleri

Honduras

Jamaika

Kanada

Kolombiya

Kosta Rika

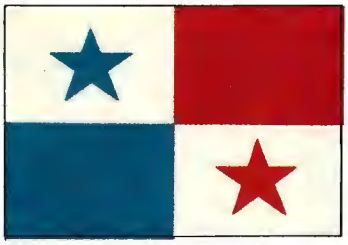
Küba

Meksika

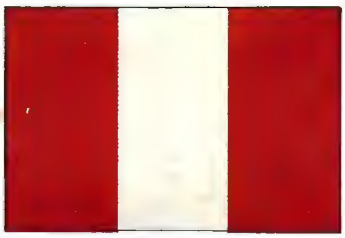
Nikaragua

Panama

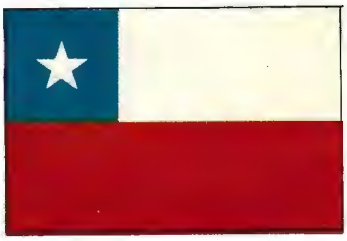
Paraguay

Peru

Surinam

Şili

Trinidad ve Tobago

Uruguay

Venezuela

AVUSTRALASYA ve OKYANUSYA: Coğrafi ve tarihsel simgeler bazı bayraklarda ilginç biçimde birleşir. Hem Avustralya hem de Yeni Zelanda bayraklarında, İngiltere'nin mavi simgesi, geçmiş imparatorluk günlerini anımsatır biçimde yer almaktadır. Ama bu iki bayrak, Güney Haç'ı diye adlandırılan yıldız kümesine de yer verir. Bu yıldız, kümesi, dünyanın bu belirli yöresindeki gecelerin önde gelen bir işaretidir. Dolayısıyla, ülkenin coğrafi konumu da bayrakta belirtilmiş olmaktadır. Yeni Zelanda bayrağındaki yıldızlar farklı büyüklükte ve simetrik olmayan bir biçimde dizilmişlerdir.

Avustralya bayrağı, halka açık bir yarışmayla ve 30.000 ayrı taslak arasından seçilmişti. En büyük yıldızın yedi köşesi, altı devleti ve Kuzey Toprakları'nı temsil etmektedir.

Fiji bayrağı, ülkenin bağımsızlığını kazanmasından önceki özelliklerini aynen korumaktadır. Bayraktaki kalkanda, St. Jan haçı gibi İngiliz simgeleriyle; muz, hindistan cevizi ve benzeri yerli ürünler; kumru, zeytindalı gibi Fiji simgeleri birlikte yer alır.

Avustralya'dan bağımsızlığını 1975'de kazanan Papua Yeni Ginesi 1971'de kabul ettiği bayrağını değiştirmeden sürdürmektedir. Bayrağın bir köşesinde beş yıldız, ötekinde ise bir Cennet Kuşu görülmektedir.

Batı Samoa bayrağındaki Güney Haç'ı, adanın Yeni Zelanda ile yöresel bağlantısını gösterir. Tarihsel ve coğrafi özelliklerin birleşimi Nauru bayrağında daha da belirgindir; Dünyanın bu en küçük cumhuriyeti de bir yıldızla simgelenir, ancak bunun Güney Haçıyla ilgisi yoktur, doğrudan doğruya adanın kendisi bu yıldızdır. Bayraktaki konumu ise, adanın ekvatora (sarı çizgi) göre yerini belirler. Yıldızın 12 köşesi, başlangıçta adada yerleşen 12 etnik grubu simgelemektedir.

Hristiyan misyonerlerin etkisini ise, Tonga bayrağındaki kızıl haç yansıtmaktadır. Kırmızı, İsa'nın çarmıhta akıttığı kanı temsil eder.

Avustralya

Batı Samoa

Fiji

Filipinler

Nauru

Papua Yeni Gine

Tonga

Yeni Zelanda

AFRİKA: 1960'larda belirtileri görülen «değişim rüzgârlarının» kıta üzerinden geçtiğini, Afrikanın canlı ve hareketli bayrakları kanıtlamaktadır. Bunların büyük bölümü, 1957 - 1975 arasında oluşturuldu ve bu dönemde Afrika'nın eski sömürgeleri bağımsızlıklarına kavuştu. Söz konusu bayrakların çoğu, dünyadaki en genç ulusal simgeler arasında yer almaktadır.

Sömürgeciliğin izlerini kimi Afrika bayrağında görmek mümkündür. Bu özellik bazılarında çok belirgindir. Örneğin, Güney Afrika Birliği'nin bayrağında doğrudan doğruya İngiliz bayrağı yer almaktadır. Ötekilerde bu izler daha belirsizdir. Önceden Fransız sömürgesi olmuş çoğu ülkenin bayrağı üç renkten oluşmakta ve bu renkler dikey biçimde sıralanmaktadır İngiliz sömürgesi geçmişinden gelenler ise gene üç rengi, ama yatay biçimde kullanır.

Bu son bölümdeki ülkelerden biri olan Gana, II. Dünya Savaşından sonra ilk bağımsızlığına kavuşan (1957) ülkedir. Bayrağı, kendisini izleyecek öteki genç bağımsız ülkelerin çoğuna model olmuştur. Taşıdığı renkler, bütün Afrika'nın benimseyip çoğu ülkenin bayrağında yer verdiği kırmızı, sarı ve yeşildir. İlk bağımsız Afrika devleti Habeşistan'ın (1894; günümüzdeki Etyopya) taşıdığı bu renkler, Afrika halkının umudunu simgeler. Kırmızı, bağımsızlık için savaş; sarı, yeraltı zenginliği; yeşil ise bu ülkelerin ormancılık, ekin yetiştirme ve öteki tarımsal alandaki zengin kaynaklarını temsil etmektedir.

Gelişen birçok Afrika ülkesi gibi Gana da bayrağına yıldız simgesini almıştır. Yıldız, özgürlük anlamı taşır. Yıldız kullanımının, dünyada yıldıza ilk yer veren ABD bayrağından esinlenilmiş olması mümkün gözükmektedir.

Liberya bayrağının nereden esinlendiği ise kesinlikle bellidir. Liberya'yı kuranlar (1822) bir grup eski Amerikalıdır. Afrika'nın bu ilk siyah Cumhuriyetinin bayrağındaki çizgiler, Liberya Bağımsızlık Bildirgesini imzalayanların sayısını ve onların anısına saygıyı yansıtmaktadır.

Sömürgecilik döneminde, Afrika, Avrupalı güçler tarafından gelişigüzel bölünerek paylaşılmıştı. Çoğu durumda sınırlar belirli bir topluluğu bölmüş yada aralarında hiç bir ortak yan bulunmayanları rastgele biraraya getirmişti. Özetle, yeni Afrika liderleri, hemen hiç bir tarihsel bütünlüğü bulunmayan ülkeleri devralmışlardır.

Bu durumu değiştirmek için genç ülkelerin kendi bayraklarından da yardım bekledikleri açıktır. Bayraklar sadece yeni özgürlüğe kavuşanların canlılığını yansıtmakla kalmıyor, aynı zamanda halkların ortak Afrikalılık kökenini de vurguluyor. Örneğin Kenya bayrağına mızraklar ve kalkan, günümüzün insanlarına geçmişte başkalarının da toprakların savunma amacıyla savaş verdiğini hatırlatmak üzere, özellikle yerleştirilmiştir. Bağımsızlığın her zaman barışçı yollardan gerçekleşmediği ise, Mozambik bayrağındaki modern otomatik silâh aracılığıyla duyurulmaktadır.

Güney Afrika bayrağı, iki Britanya kolonisi Natal ve Kap illerinin Özgür Orange devleti ve Transvaal'e birleşerek modern Güney Afrika Cumhuriyetini oluşturmasını temsil etmektedir. XVII. yüzyılda Afrika'da yerleşen ilk Hollandalı göçmenlerin getirdiği beyaz, mavi, portakal renkli bayrağın üzerinde, iki Boer devletinin ve İngiltere'nin simgeleri yer almaktadır.

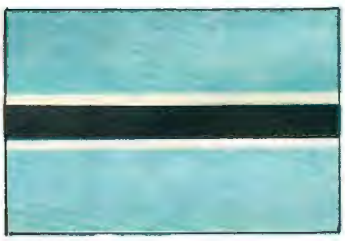
Afrika, müslüman ulusların da yer aldığı bir kıtadır. Bunlardan Mısır, Arap bağımsızlık mücadelesinin öncüsü olarak, bayrağında Pan-Arap renkleri olan kırmızı, beyaz, siyahı taşır ve birçok Ortadoğulu Arap ulusunun bayrağına örnek olur. 1972 sonrasında, Mısır, Libya ve Suriye, dinsel ve siyasal dayanışmanın simgesi olarak aynı bayrakları kullandılar; başka Arap ülkeleri de kırmızı, beyaz ve siyahı bay-

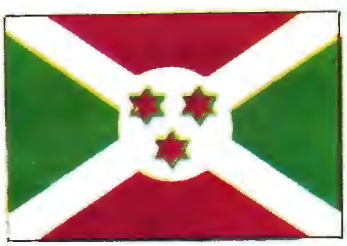
Angola

Benin

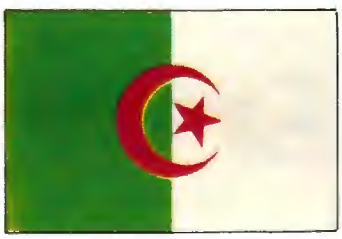
Botsvana

Burundi

Cabo Verde

Cezayir

Çat

Ekvator

Etyopya

Fas

Fildişi Kıyısı

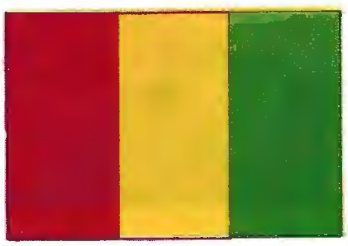
Gabon

Gambiya

Gana

Gine

Gine-Bissau

raklarına temel renk olarak aldılar.

Cezayir, Moritanya, Fas ve Tunus gibi Afrika'nın Arap devletleri ise, İslâmın geleneksel sade simgelerinden yararlandılar. Tek renk zemin üzerine yıldız ve ay (barışın ve yaşamın simgeleri) yada sadece bir yıldız (Somali bayrağındaki gibi). Bu sade görünüm, İslâm'ın put benzeri işaretlere olan geleneksel güvensizliğini de yansıtmaktadır.

Güney Afrika

Kamerun

Kenya

Komor adaları

Kongo

Lesotho

Liberya

Libya

Madagaskar

Malavi

Mali

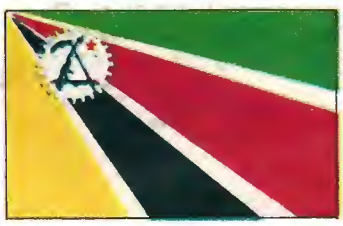
Mauritius

Mısır

Moritanya

Mozambik

Nijer

Nijerya

Orta Afrika Cumhuriyeti

Rodezya (Zimbabve)

Ruanda

Sao Tome ve Principe

Senegal

Sierra Leone

Somali

Sudan

Swaziland

Tanzanya

Togo

Tunus

Uganda

Yukarı Volta

Zaire

Zambiya

AVRUPA: Bayrağın Avrupa'ya girişi, Haçlı seferlerinin başka uluslarla temaslarının sonucu olarak gözükmektedir. 900 yıl kadar önce Haçlı seferlerinin benimsediği Hristiyanlık simgesi Haç, Avrupa bayraklarının tarihinde derinden etki yaptı. Özellikle İskandinav ülkelerinin, Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Norveç ve İsveç'in bayraklarında, büyük bir simge olarak yer aldı. İlk bayraklardan biri, efsaneye göre 1219'da gökten inmiş olan Danimarka bayrağıdır. Bayrağın üzerindeki Haç, Danimarka bir dönemde öteki ülkelere egemen olduğundan, ayrı bir önem taşır. İskandinav bayraklarındaki haçlar, geçmişteki beraberliği de yansıtmaktadır. İsviçre'nin kırmızı zemin üzerindeki beyaz haçdan oluşan bayrağı, renkler tersine çevrilerek, Kızılhaç'ın simgesi olmuştur.

Britanya imparatorluğunun bayrağı, Birleşik krallığın tarih özeti olarak nitelenebilir. İngiltere, İskoçya ve İrlanda'nın Haç'ları, burada ustalıkla birleştirilmiştir. 1606'da, İngiltere'nin St. George haçı, İskoçya'nın St. Andrew haçıyla birleştirilmiş, 1800'de, St. Patrick'in kırmızı çizgileri de birliğin bayrağına eklenmişti. Birleşik Krallığın bayrağı, bu tarihten sonra değişmedi.

Parçalı bayrakların da uzun bir tarihi vardır. XVI. yüzyılda İspanyol egemenliğine karşı savaşan Hollandalıların kırmızı, beyaz, mavi parçalı bayrağı, bir özgürlük simgesiydi. İlk kez 1579'da kullanıldığı sanılmaktadır (başlangıçta, kırmızı yerine portakal rengi vardı) Parçalı bayrağın özgürlük simgesiyle bağlantısı, Fransız Devrimi (1789) parçalı bayrağı simge olarak kabul edince (burada dikey olarak), büsbütün güçlendi. İtalyan bayrağı da üç renklidir; ancak burada yeşil, mavinin yerini alır. Günümüzdeki İtalyan bayrağı 1946'da belirlenmiş olmakla birlikte, tarihsel başlangıcı 1796'ya kadar uzanır. Bunun İrlanda Cumhuriyeti bayrağından farkı, sadece yeşilinin tonunda ve biçimindedir.

Alman bayrağının tarihi bir hayli karmaşıktır. Alman devletlerinin birleştiği 1871'den beri Alman ulusal bayrağı dört kez değişerek günümüzde her iki Alman devletinin benimsediği siyah - kırmızı sarı bayrağa ulaştı; buna, Demokratik Almanya, kendi simgesini ekledi. 1785'ten beri, kırmızı-sarı İspanyanın resmi renkleridir, ancak bunun kökeni de eskilere, XVI. yüzyıla kadar gider. Portekiz bayrağındaki küresel simge, denizcilikte kullanılan bir ölçüm aracını simgelemektedir ve eski Portekiz denizcilerinin dünyayı keşfetmek girişimlerini anımsatır.

İki renkli, dikey Malta bayrağının 1090 yılından (Norman'ların adayı Müslüman'lardan alması) kaynaklandığı sanılıyor. Bayrağın sol üst köşesinde ise, adanın II. Dünya Savaşındaki kahramanlığı nedeniyle Britanya'nın Malta'ya sunduğu St. George haçı vardır. Monako, Polonya ve San Marino bayrakları yatay iki renkten oluşur; Monako'nun kırmızı - beyaz'ı, Polonya'nın beyaz-kırmızısının tersine çevrilmiş biçimidir.

Orak ve çekici taşıyan ciddi görünümlü Sovyetler Birliği bayrağının, Avrupa'ya yayılan öteki komünist yönetimlerce örnek alınmaması ilginçtir. Bu ülkeler, şu yada bu özellikteki parçalı bayrakları seçtiler. Arnavutluk Sovyet bayrağını andıran bir model benimsediyse de, üzerine koyduğu çift kartal, bu ulusun yüzlerce yıllık bir simgesidir. Bununla beraber, Arnavutluk, Romanya, Yugoslavya gibi birçok komünist ülke, sarıyla çerçevelenmiş kızıl yıldız simgesini bayraklarının bir köşesine kattılar.

Andorra bayrağının Fransa kralı III. Napoleon tarafından 1860'larda oluşturulduğu söylenir. Bayraktaki üç renkten ikisi, iki komşu ülke Fransa ve İspanya'dan alınmış. Bunun nedeni, Andorra'nın yerel özerkliğe sahip, ancak bağımlı bir statüde olması ve iki komşusu tarafından birlikte yönetilmesidir.

Almanya, Demokratik

Almanya, Federal

Andorra

Arnavutluk

Avusturya

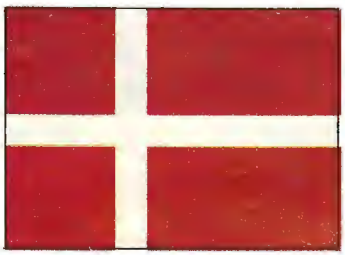
Belçika

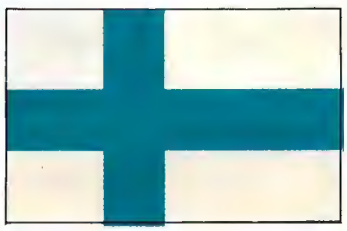
Bulgaristan

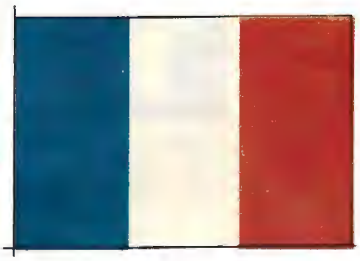
Çekoslovakya

Danimarka

Finlandiya

Fransa

Hollanda

Ingiltere

Irlanaa Cumhuriyeti

İspanya

İsveç

İsviçre

İtalya

İzlanda

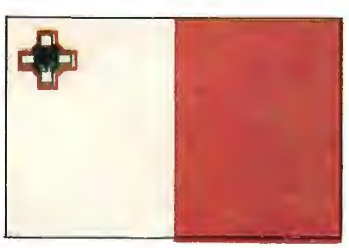
Liechtenstein

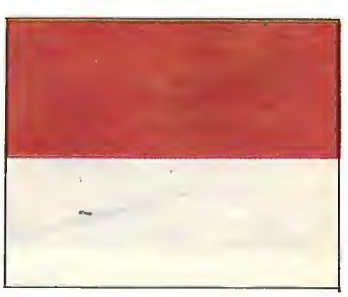
Lüksemburg

Macaristan

Malta

Monako

Norveç

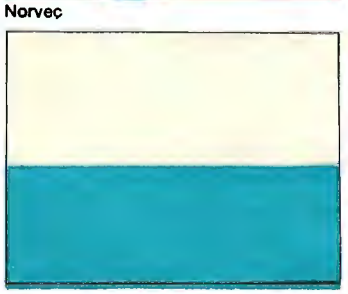
Polonya

Portekiz

Romanya

San Marina

S.S.C.B.

Yugoslavya

Yunanistan

Türk Bayrağı'nda ayyıldızın yerleştirilmesi belirli ölçülerle saptanmıştır. Buna göre, bayrağın dış ay merkezinin uç-kurluktan uzaklığı, genişliğin yarısı; ayın dış dairesi çapı genişliğin yarısı; ayın iç ve dış merkezleri arası, uzunluğun 0.0625'i; ayın iç dairesinin çapı, genişliğin 0.4'ü; yıldız dairesinin ayın iç dairesinden olan uzaklığı genişliğin ⅛'ü; yıldız dairesinin çapı, genişliğin ¼'ü; bayrağın boyu, genişliğin 1½ katı olmak zorundadır.

Dünya Ülkeleri

ABİSİNYA. Bk. ETYOPYA

A.B.D. Bk AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

AFAR ve İSSA. Bk. CİBUTİ

Afganistan'ın merkezi ve en büyük kenti Kabul'un tarihî Müslüman kesimi, bir bayram gününün renkli sahnesini oluşturuyor.

Güneydoğu Afganistan'ın Kandahar eyaletinde, develer ürünlerin taşınmasında kullanılır. Afgan halkının %90'ı çiftçi yada göçebedir.

AFGANİSTAN, Resmi adı, Afganistan Halk Cumhuriyeti olan; Ortaasyanın güneyinde, denize çıkışı olmayan, dağlık bir ülke. Kaynakları kıt, ulusu yoksuldur (kişi başına ortalama yıllık gelir yaklaşık 60 dolar). Demiryolları yoktur ve sanayi ancak 1970'lerde gelişmeye başlamıştır. Başkenti, Kabul.

Yer şekilleri ve ekonomi. Afganistan'ın dörtte üçü dağlıktır; Hindikuş (Hindûların katili anlamına) dağları ülkenin içinde 1000 kilometre kadar uzanır. Bazı tepeleri 6500 metreyi, Pamir yaylası ise 6700 metreyi bulur. Başlıca uğraş, tarımdır. Halkın % 85'inin tarımla uğraşmasına karşın, ülkenin ancak % 15 kadarı ekime elverişlidir. Geri kalanı ya çok kurak yada çöldür. Buğday, önde gelen besin maddesidir. Ayrıca pirinç, darı,

mısır da yetişir. Başlıca ticari ürünleri ise pamuk ve şeker pancarıdır. Afganistan, yemişleri, özellikle üzümü ve kavunuyla ünlüdür. Yaş ve kuru yemiş, dünyanın bir çok bölgesine ihraç edilir. Çiftçiler, aynı zamanda koyun yetiştirir. Afganistan'ın «Karakul» koyunu çok ünlü ve değerlidir. Çimento fabrikalarının ve atölyelerin dışında, varolan sanayi daha çok tarıma dayalıdır Yün ve pamuklu kumaş, pamukyağı üretilir. Ülkenin kuzeyinde doğal gaz vardır, düşük kaliteli kömür de çıkarılır, ancak büyük demir filizi kaynakları henüz işletilmemiş durumdadır.

Dış Yardım. Afganistan, uzun süre izlediği tarafsızlık siyasetiyle birçok ülkeden yardım alabilmişti. Başlıca yardım, A.B.D., 1960'lardan beri S.S.C.B., 1975 sonrasında ise İran ve Arap petrol ülkelerinden gelir. Son yıllarda gerçekleşen önemli projeler arasında sulama şebekeleri, hidroelektrik santralleri ve karayolları sayılabilir.

Toplumsal Yapı. Nüfus sayımının yapılmadığı Afganistanda, nüfus ancak yaklaşık sayılarla belirtilebilir. Asyanın «geçit yolları» üzerinde bulunan Afganistan 2600 yıldır çok sayıda fetih ordusunun işgaline uğradığı ve çok sayıda göçer kabilesine yurt olduğu için, halkı çeşitli gruplardan oluşur. En kalabalık ve egemen grup olan Pathanlar, ülkenin genellikle Doğu kesiminde yerleşmiştir. Onları Tacikler, Özbekler, Türkmenler ve Hazarlar izler. Ayrıca, üç milyon kadar göçebe Küçi, sürülerini Güney Pakistan ile Sovyetler Birliği arasında dolaştırır. Afganlar Dinsel inançları kuvvetli Müslüman Afganların çoğu Sünni mezhebindendir. Eğitim görmüş kadınlar artık kentlerde çarşaf giymiyor ama, erkek-kadın eşitsizliği kentlerin dışında hâlâ geçerlidir. Eğitime olan büyük özleme karşın, halkın % 90'ı okuma-yazma bilmez. Batı ölçütleriyle Afganistan'da zengin yoktur. Giyim ve beslenme biçimlerinin hemen herkeste aynı olması, zenginle yoksul arasında çarpıcı farklılaşmalara pek rastlanmamasına neden olur. Kentlerde bile pek Batılılaşma belirtisi görülmez. İki resmi dil vardır : biri Puştu (Pathan) öteki Dari (Acem)

Yönetimi. 1964'e kadar, Afganistan, hareketli Pathan kabilelerinin isyanlarıyla ve cinayetlerle yönlendirilen bir otokrasi görünümündeydi. 1964'de, Kral Muhammed Nadir Han, meşruti bir hükümdar olmasını öngören Anayasayı ilân etti. 1965'de yapılan ilk genel seçim, karmaşık sonuçlar verdi ve hükümetle meclis arasında uyumsuzluklar çıktı. Ordunun desteklediği Muhammed Davud Han (Kralın kuzeni ve eski Başbakan), 1973' de darbe yaparak iktidarı ele geçirdi, krallığı kaldırarak Ulusal Meclisi dağıttı, kendi başkanlığında bir cumhuriyet ilân etti. Davud Han'ın diktatörlüğü kısa sürede çeşitli sorunlar arasında bunalmaya başladı. Halkın ve ordunun hoşnutsuzluğu, 1977 sonlarında oluşan sol bir askeri darbe hareketine yol açtı. Kanlı bir girişimle, Davud Han düşürüldü ve öldürüldü. İktidara el koyan subaylar da bir süre sonra kendi aralarında bölündüler. Kansız bir «Saray Darbesi» sonucunda, bunların daha radikâl ve solcu olan bölümü duruma hâkim oldu. Amaç ve model olarak sosyalizmden esinlenmiş bir sistemi benimseyen askerler ve siviller, Teraki'nin önderliğinde ülkeyi yönetmeye başladılar.

Tarih. Afgan uygarlığı eskidir ve gelişmesi, aralarında Büyük İskender'le Cengiz Han'ın da bulunduğu bir dizi işgalci tarafından etkilenmiştir. Hindistan'ın zengin ovalarını talan etmek isteyen orduları amaçlarına götürecek yolun Kabul doğusundaki Hayber geçidinden uzanması nedeniyle, Afganistan, her zaman stratejik bir önem taşımıştır. Önce Yunanlılar (M.Ö. III. ve II. yy.), sonra Budist Küşan'lar (M.S. I. yy.), Müslüman Gazneliler (X. XII. yy.), Timurlenk (XIV. yy. sonu), daha sonra ise Kuzey Hindistan'ı fethederek 1516'da Moğol İmparatorluğunu kurmuş olan Babür Han, Afganistan'da çoğu kısa süreli olan devletler kurdular. Bu özelliğinden ötürü, Afganistan, farklı kaynaklara dayanan bir kültüre sahiptir. Bamiyan'da dev Budist anıtlarına rastlanırken, öncelikle İslâmî özellikler taşıyan Afgan sanatında, Yunan, Acem ve Hint etkileri de görülebilir.

1747'de Acem egemenliğine ve Nadir Şah yönetimine başkaldıran Ahmed Durani, artık Afganistan ismini taşıyacak devleti kurdu. XIX. yüzyılda, Afganistan, gelişen İngiliz ve Rus imparatorluklarının toprak kazanımları arasında bunaldı; 1880'deki İkinci İngiliz-Afgan savaşından sonra, Afganistan, İngiltere'nin kontrolüne girdi ve ancak 1919'da bağımsızlığına kavuşabildi. 1970'lerin başlarında, Başkan Davud, XIX. yüzyılda kaybedilmiş Afgan toprakları üzerinde hak iddia ettiyse de, gerginlik 1976'da ortadan kalktı.

Afganistan

Resmi adı Afganistan Halk Cumhuriyeti
Yüzölçümü 647.497 km²
Önemli kentleri : Kabul (başkent) (1973) 318.094; Kandehar 134.000; Herat 6.000.
Yönetim Cumhuriyet
Din İslâm.
Diller Puştu, Dari
Para birimi Afgani
GSMH (1974) 606.800.0000 sterlin
Kişi başına yıllık gelir 31 sterlin.
Dış ticaret SSCB, Hindistan, ABD, Japonya.

ALABAMA. Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

ALASKA. Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

ALBERTA. Bk. KANADA

Almanya'nın eski İmparatorları, Frankfurt'taki XV. yüzyıldan kalma St. Bartholomew katedralinde taç giyerlerdi. Kulenin yüksekliği 95 m'dir.

Ulm, Tuna nehrinde bir liman ve bir geçiş noktası olarak gelişti. Bu XIV. yüzyıl kilisesinin kulesi, binaya XIX. yüzyılda eklendi.

En eski Alman kentlerinden biri, Tuna ve Regen nehirlerinin birleştiği bölgedeki Regensburg'dur. M.S. 179'da yapılmış bir Roma kapısı, hâlâ durur.

ALDERNEY. Bk. CHANNEL ADALARI

ALMANYA, 1949'dan beri iki bağımsız devlete bölünmüş bir orta Avrupa ülkesidir: Demokratik Alman Cumhuriyeti (Doğu) ve Federal Alman Cumhuriyeti (Batı) Bazı Alman toprakları da savaş sonrasında Polonya ve SSCB'ye geçti. 1972'de imzalanan bir antlaşmayla, iki Alman Cumhuriyeti birbirini, egemen devletler olarak resmen tanıdı.

Birleşik bir Alman ulusu, Fransa-Prusya savaşının sonundan (1871) ikinci Dünya Savaşı'nın bitimine kadar (1945) varoldu. XX. yüzyılda iki kez (1914-18 ve 1939-45) Almanya, dünya savaşlarında mağlup edildi. [Ansiklopedinin bu bölümü, Almanya'nın 1945'e kadarki tarihine ilişkindir. Sonrası, «Almanya Batı» ve «Almanya Doğu» maddelerinde ele alınmaktadır.]

Tarih öncesi çağlarda, Germen kabileler Kuzey Avrupa'nın ormanlarında yaşarlardı. Daha sonra, Orta Avrupa'daki Kelt kültürü gerilemeye başlayınca, Germenler Kuzeye ve Güneye yayılarak Roma İmparatorluğunun sınırlarını zorlamaya başladılar. Sezar ve Tacitus'a göre, becerikli ve disiplinli Roma birlikleri bile, barbar ve hain olarak niteledikleri bu talancıların cesareti ve gaddarlığı karşısında zorlanmaktaydı.

V. yüzyılda Franklar, günümüz Fransası ve Ren bölgesinde köklü biçimde yerleşmişlerdi. Frank kabileleri, Clovis'in (466-511) önderliğinde birleşmiş, Kral Clovis, Merovenjler sülalesini başlatmıştı. 491 tarihinde Hristiyanlığı kabul eden Clovis, böylece, ilerde Charlemagne'ın (yada Karl I) Roma İmparatoru olarak Papa'nın elinden taç giymesine yol açacak bağlantıyı, Roma ile kurmaktaydı. Charlemagne'ın ölümüyle, Ren'in doğusundaki Germen toprakları ayrı bir krallık olarak torunu Ludwig'e (Germen Ludwig) geçti. Ludwig Almanya'nın ilk kralı olarak kabul edilir. Krallığı daha sonra üç oğlu arasında bölünmüşse de İmparator Arnulf tarafından yeniden birleştirildi. Arnulf'un oğlu III. Ludwig ise, Almanya'ya hükmeden Karolenjlerin sonuncusu olarak 911'de genç yaşta öldü.

Bunu izleyen üç yüzyılda, Roma imparatorluğunun mirasçısı durumundaki Germen İmparatorluğu (artık Galyanın büyük bölümüne egemen olmamakla birlikte) devraldığı eski mirasın kalbi niteliğindeki toprakları, İtalya'yı kendi yönetimi altına almayı amaçladı. İtalya'da egemen olmak ve egemen kalmak, imparatorluk politikasını oluşturanların başlıca sorunuydu. Roma Hristiyan inanışının merkeziydi, Germen imparatorları, bu inancı korumanın kendilerine Tanrı tarafından yüklenmiş kutsal bir görev olduğu düşüncesindeydi. Ne var ki İmparatorların iddialarını ortaya koymaları, Papalarla sürekli bir çekişmeye yol açıyor, özellikle din adamları üzerindeki devlet - kilise otoriteleri sürtüşmesi, uyumsuzluğa neden oluyordu

XIII. yüzyılda Alman kentleri artık zenginleşmişti ve kendi işlerine yerel toprak soylularının karışmasından rahatsız olmaktaydı. Bu nedenle, ortak çıkarlarını koruyacak birlikler oluşturdular. Ticaret kentlerinin meydana getirdikleri bu birliklerden önemli bir tanesi, merkezi Lübeck olan ve Güney Polonya'da yüzden fazla üyesi bulunan Tötonya Hansa'sıydı. Bu birlik, gücünün doruğuna eriştiği XIII — XV. yüzyıllarda tekeller geliştiriyor, gümrükleri düzenliyor ve Kuzey Denizi ile Baltık Denizinde korsanları ortadan kaldırıyordu.

Uzunca bir siyasal düzensizlik döneminden sonra 1273'de Habsburg'lu Rudolf'un tahta geçmesiyle, ünlü Habsburg ailesinin ilk üyesi kral olmaktaydı. Avusturya Dükü ve Macaristan Kralı Habsburg'lu Albrecht'in çağına (1438) gelindiğinde, imparatorluk tacının Habsburg ailesinin başına sunulması artık bir gelenek olmuştu. İmparator «seçimi» halâ Frankfurt'da yapılmaktaydı ama, iktidar gücü artık (günümüzün) Alman topraklarından Avusturya'ya kaymıştı.

İmparatorluğun birlikten yoksun olması ve imparatorla prenslikler arasındaki uyumsuzluklar, Protestan reformu döneminde giderek belirginlik kazandı. V. Karl'ın Papa ile birleşerek Martin Luther ve arkadaşlarını bastırmaya çalışmasına karşın, birçok prens Protestanları destekledi, hattâ bazıları Kilise'nin topraklarına ve başka mülküne el koyarak kendi gücünü artırdı

Köylü savaşının bitiminde (1525), Fransızlar ve Türkler karşısında askeri başarılara alışkın olan V. Karl, Kilisenin birliğini güvence altına almıştı: Protestan Prenslerle Schmalkalden Birliği diye bilinen özgür kentler ittifakını, açıkça yenilgiye uğratmıştı. Ne var ki, 1555'de, Protestan ve Katolik yöneticiler kendi farklılaşmalarını barış içinde çözümlemeyi kararlaştırdı. Augsburg barışına göre, Protestanlık bütün Alman devletlerinde serbest olacak, Protestan ve Katolik devletler ise eşit statüye kavuşacaktı. Böylece, imparatorluğun içinde yeni bir farklılaşma resmen kabul edilmekteydi.

Almanya'nın bölgeleri ve kentleri, en fazla zarari Otuz Yıl Savaşından gördüler. Bohemya'da bir tür sivil savaş olarak başlayan olaylar, Katolik Avrupa ile Protestan Avrupa arasında uzun kavgalara dönüştü. Bu savaşa katılan ülkelerden bazıları kutsal inançlar için değil toprak kazanmak için çalıştı. 1648'de imzalanan Vestfalya Antlaşması sonucunda Fransa Avrupa'nın en büyük gücü olarak öne çıktı. Alsace ve Metz bölgeleri Fransa'ya geçmiş, Kutsal Roma imparatorluğu sadece isim olarak kalmıştı.

Kutsal Roma İmparatorluğunun sonu, Napolyon Bonapart tarafından getirildi: Viyana'daki İmparator, «Alman İmparatoru» tanımını bırakarak 1806'da «Avusturya İmparatoru» ünvanını aldığında, Napolyon, Avusturya ve Prusya'ya ait bazı topraklara el koydu: Bavyera, Saksonya, Vestfalya ve Baden'i kendi koruyuculuğu altında Rhine Konfederasyonu olarak örgütledi. (Ne var ki aynı konfederasyon, Prusya ile birlikte, Napolyon'un kesin yenilgisinde büyük bir rol oynayacaktı.)

Napolyon savaşlarındaki isyanlardan sonra çoğu Alman birlik istiyordu ama, büyük Alman devletleri kendi egemenliklerini bırakmaya hazır değildi. Viyana Kongresi (1814-15) yüzlerce küçük devletçiği ortadan kaldırıp onları büyüklerine eklerken sonuç olarak 39 Alman devletine varılabilmişti. Yasama gücü bulunmayan bir Federal Meclisin (Bundestag) de Frankfurt'da kurulmuş olmasına karşın, bunun Almanya'nın birleştirilmesi yönünde bir etkisi yoktu. Bu durumun nedeni ise, güçlü ve muhafazakâr Avusturya Şansölyesi Prens Metternich'in statükoyu korumak isteğiydi.

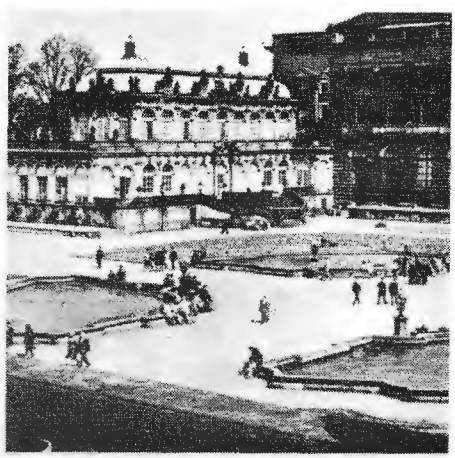
Prusya'nın önderliğindeki Birleşik bir Almanya'yı Avusturya'dan ayrı olarak yaratmak, Prusya'lı II. Wilhelm'in 1862'de Başbakanı olan Otto Von Bismarck'ın hedefiydi. Kralın orduyu geliştirme amacıyla istediği kaynakları ve buna ilişkin yeni vergileri reddeden Parlamentoyu, Bismarck, Anayasayı çiğneyerek dağıttı. Ardından, Alman İmparatorluğunun gerçekleşmesine dönük üç savaşı başlattı: Önce, Avusturya ile birleşen Prusya, Danimarka'yı yendi ve Schleswig'i ele geçirdi. Sonra, Danimarka savaşını sonuçlandıran Gastein anlaşmasına uymamakla Avusturya'yı suçlayan Bismarck, «Yedi Hafta» savaşında (1866) Avusturya ordularını ağır bir yenilgiye uğrattı Hanover, Hessen, Nassau, Schleswig-Holstein ve özgür Frankfurt kentini kendi topraklarına kattı. 1867'de, yeni bir Kuzey Alman Federasyonu kurulmuş, Prusya Kralı bunun başkanı olmuştu. Nihayet, 1870'de, Prusya - Fransa savaşı başladı. Bu savaşı, Fransa, Prusya'nın yayılma özlemlerini kırmak için istiyordu. Prusya ise, kendi gücünü kanıtlamak ve Güney Alman devletlerin-

Hanover'in eski bölümündeki yarı-ahşap binalar, II. Dünya Savaşında yıkılmışdı. Ancak, çok dikkatli biçimde restore edildiler.

Trier, şimdi Federal Almanya'da bulunan eski bir kenttir. Mozel nehri üzerindeki bu köprü gibi birçok Roma mimarisi örneğini barındırır.

Dresden, tarihsel anlamı olan birçok binaya sahiptir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra restore edilen Zwinger Müzesi, bunlardan biridir.

de Alman milliyetçiliğini güçlendirmek düşüncesindeydi. Savaşı Bismarck'ın orduları kazandı ve bunu izleyen barış anlaşmasıyla, Almanya, Alsace ve Lorraine bölgelerini kazanmış oldu.

Yeni Alman İmparatorluğu, zenginleşerek, güven içinde gelişmekteydi. Yasama organı şimdi Reichstag (dışişleri ve savunma alanında yetkisi olmayan meclis) ve Bundesrat'dan (Prusya Şansölyesi Bismarck'ın denetimindeki üst düzey meclisi) oluşmaktaydı. Bismarck'ın amacı, artık, İmparatorluğun temellerini güçlendirmek, onu sağlamlaştırmaktı. Bu nedenlerle, başka ülkelerle antlaşmalar yapmaya ve Almanya'nın içindeki karşıt çıkarlar diye nitelediği akımlarla (Katolikliği de bunların arasında görmekteydi) mücadeleye başladı.

Bismarck'ın oluşturmaya çalıştığı dış anlaşmalar, I Dünya Savaşı'nın patlak vermesini önleyemedi. Avusturya-Macaristan 1914'de Sırbistan'a savaş açtığında, Rusya askeri birliklerini Batı sınırlarına yığdı. Bunun üzerine, Almanya, Rusya'ya ve müttefiki Fransa'ya derhal savaş ilân etti. Alman orduları Belçika içinde ilerlemeye (böylece İngiltere'nin savaşa girmesine neden oldular) ve Kuzey Fransa'ya yayılmaya başladılar. Fakat İngiltere'nin yardımıyla, Fransızlar Marn nehrinde direnebildiler. Düşman Rusyanın 1918'de savaşı bırakmasına karşın, Almanlar ve yorgun müttefikleri, uzayan savaşa ve ABD'nin de katılmasıyla güçlenmiş bulunan karşı tarafa artık dayanamıyordu. Avusturya-Macaristan, Bulgaristan ve Türkiye, tükenmek üzereydi. 1918'in sonlarında, Almanya'nın içinde açık bir isyan başlamıştı. 9 Kasım'da II. Wilhelm tahttan çekildi ve Cumhuriyet ilân edildi. İki gün sonra Almanya müttefiklere teslim olmaktaydı. 1919'da Barış Anlaşmasının imzalandığı Versailles Sarayının Aynalı Salonu, bundan 49 yıl önce Alman İmparatorluğunun doğuşuna sahne olan odaydı...

Versailles anlaşmasının koşullarına göre, Almanya, bütün sömürgelerini kaybetmekteydi; silâhlı kuvvetleri 100 000 askerle sınırlanmıştı; Ren nehrinin güney kıyıları geçici olarak galip ordularca işgal edilmekteydi; Fransa yeniden Alsace-Lorraine'ye sahip olmaktaydı; 1921'de, savaş tazminatı 12 milyon İngiliz lirası olarak belirlenmişti.

Friedrich Ebert, «Weimar Cumhuriyeti»nin ilk Başkanıydı. Aşırı solun ve aşırı sağın zaman zaman giriştiği darbe teşebbüslerinin (bunlardan biri, gelişmekte olan Alman Milliyetçi Sosyalist İşçiler Partisi lideri Adolf Hitler'e aitti) yanısıra, Ebert'in başlıca sorunu kontrolden çıkmış başdöndürücü bir enflâsyon ve onun sonucu olan ekonomik kargaşaydı. Bir ara, 20 milyar markın karşılığı, sadece tek bir İngiliz lirası olmuştu.

1925'de savaş kahramanı Mareşal Hindenburg'un Cumhurbaşkanı seçilmesiyle, Almanya'nın talihi biraz düzelir gibi oldu. Ekonomik durum bir ölçüde denetim altına alınırken Avrupa'nın büyük devletleri arasındaki Locarno Paktı, uluslararası ilişkilere yumuşama getirmekteydi. Ne var ki, 1929'un dünya ekonomik bunalımı Almanya'yı yeniden sarstı. Genel yoksulluk ve hoşnutsuzluk ortamında, Komünist Partisi ile Milliyetçi Sosyalist (Nazi) partileri Meclisteki sayılarını arttırdı. Öyle ki, Komünist Partisini devre dışında bırakmak isteyen Alman siyasal kurumları, bunun için Hitler'in desteğine muhtaçtı. Hindenburg, Hitler'i Şansölye (başbakan) görevine getirdi. 1933 Mart'ında seçim yapılacaktı. Şubat ayında, Alman Parlamentosunda yangın çıkarıldı ve Naziler, kendi düzenledikleri bu olayın sorumluluğunu komünistlere yüklediler. Olağanüstü durum ilân edildi, bu ortamda ve Nazi'erin baskısı, terörü altında gerçekleşen seçimde, Hitler'in kesin iktidarına gidecek yollar da açılmaktaydı.

Yeni seçilen Meclisde, 647 üyelikten 288'i Nazilere aitti. Milliyetçilerin (58 üyelik) desteğiyle, rahat olmayan bir çoğunluk sağlanabiliyordu. Bunun üzerine, Hitler, hükümete kararname yoluyla yönetim imkânı sağlayan bir yasayı gerçekleştirdi. Böylece, meclisin ve Cumhurbaşkanının onayından bağımsız hareket edebilecekti. Hindenburg'un ölümüyle (1934), Cumhurbaşkanlığı makamı kaldırıldı. Hitler, III. yönetimin (III. Reich) Önder'i (Führer) oldu. (I. yönetim, Kutsal Roma İmparatorluğu; II. yönetim, Bismarck'ın İmparatorluğu)

1938'de, Almanya, Avusturya'yı ilhak etti (Anschluss). Daha sonra, Çekoslavakya'nın Almanca konuşulan bölümü (Südet topraklarını) ilhak düşündesini açıkladı. Bu düşüncenin gerçekleşmesini, Almanya'nın genişleme politikasında son sınır olması koşuluyla, İngiltere ve Fransa, Münih Anlaşmasıyla kabul etti. Ancak altı ay kadar sonra, Hitler, Çekoslavakya'nın geri kalan bölümünü de işgal etti. 1 Eylül 1939'da ise, Hitler'in orduları, Polonya'yı tümüyle işgal etti; sadece Batı'daki bir bölüm Sovyetler tarafından ele geçirilmişti. 3 Eylül'de, Fransa ve İngiltere, ardından İngiliz Uluslar Topluluğu üyeleri Almanya'ya savaş ilan ettiler. II. Dünya Savaşı başlamıştı.

Başlangıçta, Alman orduları hızlı ve kolay zaferler elde etti. Aralık 1941'de Japonya'nın Pearl Harbor baskınıyla, Amerika da Almanya'ya karşı savaşa girmekteydi. Bundan sonrası, Alman orduları açısından yenilgilerle doludur. İtalya'da ve Afrika'da yenildiler, Doğu'da, Kızıl Ordu tarafından Almanya'nın içine kadar yavaş yavaş geriye sürüldüler; Batı'da (D-Günü, 6 Haziran 1944) sonrasında İngiliz, Amerikan ve öteki müttefikler tarafından yenildiler Alman toprakları, hava saldırılarıyla altüst edildi. Nisan 1945'de Hitler intihar etti. Yerine geçen Amiral Doenitz, teslim olma kararını verdi.

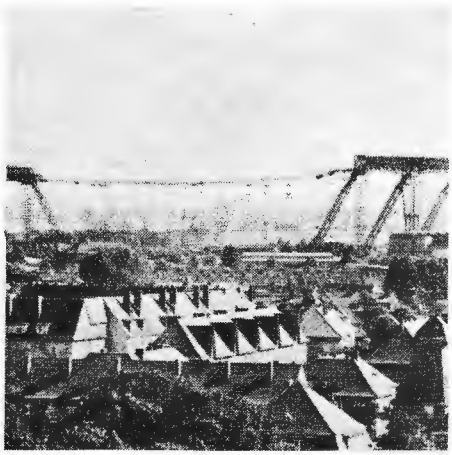
Almanya dört işgâl bölgesine bölünerek, savaşın büyük muzafferi olan dört ülke tarafından işgâl edildi — İngiltere, Fransa, Sovyetler Birliği ve Birleşik Devletler. Savaş suçlarından ve insanlığa karşı işlenmiş suçlardan sanık olan Alman sorumluları yargılanırken, Almanlar, kendi yaşamlarını ve yıkılmış ülkelerini yeniden kurma uğraşına koyuldular.

ALMANYA, DEMOKRATİK (Doğu Almanya), Resmî adı Demokratik Alman Cumhuriyeti, II. Dünya Savaşı sonrasında Kızıl Ordu tarafından işgâl edilmiş Kuzeydoğu Almanya'da kurulan komünist bir ülkedir. Savaş öncesi Almanyasının geri kalan bölümünde (Batılı güçlerce işgâl edilmiş olan kesim) Federal Alman Cumhuriyeti adıyla ayrı bir ülke oluşmuştur.

Günümüzde, Demokratik Almanya, Sovyetler Birliği'nden sonra Avrupa'nın en zengin komünist ulusudur. Ama 1945'de, savaştan yıkılmış Almanya'nın en perişan bölgesi durumundaydı. Berlin kenti, tümüyle Demokratik Almanya tarafından çevrelenir. Ancak bu kentin sadece «Doğu Berlin» diye bilinen kesimi Demokratik Almanya'ya aittir Doğu Berlin, aynı zamanda, ülkenin başkentidir.

Yüzey şekilleri ve iklim. Oder ve Neisse nehirleri, ülkenin Doğu sınırını çizer. Bu hattın doğusunda kalan ve Prusya ile Silezya'ya ait topraklar, 1945'deki Potsdam Konferansı tarafından Polonya'ya, Doğu Prusya'nın (başkent Königsberg; günümüzde Kaliningrad dahil) küçük bir bölümü de Sovyetler Birliği'ne bırakılmıştı. Kuzey Avrupa ovasında yer alan Demokratik Almanya toprakları, kuzeye ve kuzeybatıya doğru hafif bir alçalma gösterir. Baltık kıyılarından içeri doğru ise Meklenburg yaylası ve göllerle ağaçlı tepeler uzanır .

Ülkenin güneyindeki dağlık bölgede ise önemli sanayi kentlerinden çoğu yer almaktadır: Erfurt, Jena, Leipzig, Zwickau, Karl-Marx-Stadt ve Dresden. Bölgenin batısındaki Harz dağlarının Brocken doruğu, 1142 metre yüksekliktedir. Güneybatıda, Thuringian ormanının ağaçlarla kaplı tepeleri vardır. Güneydoğu-

Demokratik Almanya'da Warnemünde'nin görünümü. Bu baltık limanı, gemi yapım sanayiinin yanısıra bir dinlenme kenti niteliğindedir.

Doğu Berlin'in büyük bölümü 1960 sonrasında yeniden inşa edildi. Meydanı çevreleyen bloklar, dükkânları bulunan apartmanlardan oluşmaktadır.

Demokratik Almonya'daki Eisenach, ünlü insanların barınağı olmuştu. Martin Luther bu evde yaşamıştı. (1498-1501)

daki Erzgebirge dağları, Çekoslovakya'yla sınırı belirler. Avrupa'nın en büyük akarsularından Elbe, güneydoğu'dan kuzeybatıya ülkeyi aşarak akar. Bütün Almanya'daki gibi, iklim genellikle ılımlıdır; ancak doğu kesimlerinde kışlar çok sert geçebilir

Ekonomi. Demokratik Almanya dünya linyit üretiminin üçte birini gerçekleştirir. Bunun bir bölümü dışa satılır, çoğunluğu sanayi, ısınma ve elektrik enerjisi üretimi için ülkede tüketilir. Bunun dışında, ülkenin doğal kaynakları zayıftır. Harz dağlarında bakır, Erzgebirge'de küçük miktarda uranyum, kobalt, bizmut vardır. Ayrıca maden kömürü ve demir filizi çıkarılır.

Almanya'nın bölünmesinden önce, ülkenin besin gereksemesi büyük ölçüde doğadaki tarım alanlarından sağlanmaktaydı. Tarım, çalışan nüfusun sadece % 13'ü tarafından gerçekleştirilmesine karşın, gene de büyük önem taşır. Toprağın büyük bölümü kolektif çiftliklerce işletilmektedir. Eski büyük toprak sahiplerinin (Junker) çiftlikleri parçalanarak dağıtılmıştır. En verimli topraklar ülkenin kuzeyinde ve güneyinde yer alır; orta bölgelerin toprakları genellikle kumludur, ama buralarda çavdar yetiştirilmektedir. Öteki ürünler arasında buğday, şeker pancarı, patates sayılabilir. Ülkenin tarım toprakları ağaçlıklı olarak nitelenmekteyse de, çiftçilerin büyük bölümü hayvancılıkla uğraşır. Özellikle domuz yetiştiriciliği yaygındır. Ayrıca sığır beslenir ve tavukçuluk yapılır.

Demokratik Almanya, Federal Almanya gibi, sanayi hammaddelerini dışardan satın alır. Sanayi tümüyle devletin denetimindedir ve milli gelirin üçte ikisini oluşturur. Demir-çelik ürünleri ve bununla bağlantılı sanayiler Elbe ırmağının çevresinde yoğunlaşır ve büyük önem taşır. Başlıca üretim, ağır makinalar, takım tezgâhları ve motorlu taşıtlardır. Kimya sanayii dalında da çeşitli maddeler üretilir: suni gübre, boya, sentetik kauçuk, sanayide kullanılan kimyasal maddeler gibi elektrik sistemlerinin oluşturulması, dokuma ve besin sanayii de önemli üretim alanlarıdır. Ünlü küçük sanayiler arasında, Jena'daki fotoğraf makinesi ve optik aygıtların yapımı, Meissein'in porselenciliği (Dresden çinileri) sayılabilir. Demokratik Almanya'nın dış ticareti öncelikle Sovyetler Birliği, Doğu Avrupa ülkeleri ve Federal Almanya iledir.

Ülkenin havayolları «Interflug», uluslararası uçuşlar yapar, ancak bunun önemli bölümü Doğu bloku kentlerinedir. Karayolları yeterli değildir, demiryollarındaki araçlar ise bir hayli yaşlıdır.

Yönetim. 1968 anayasasına göre, devletin belirleyici organı, 500 milletvekilinden oluşan Halk Meclisidir (Volkskammer). Bu meclis, Devlet Konseyini (Staatsrat), Ulusal Güvenlik Konseyini, Bakanlar Konseyini, Yüksek Mahkemeyi ve Genel-Savcı'yı seçer. Uygulama, iktidar, Almanya Sosyalist Birlik Partisi'nin Politbüro'su tarafından biçimlenir. Başka küçük partiler de vardır, ancak bunlar, Sosyalist Birlik Partisi'nin siyasal çizgisini izleyen Ulusal Cephe'de yer alırlar. Devlet Konseyinin Başkanı, Devlet Başkanlığı görevini üstlenir. Yöresel yönetim için, eski eyaletler 14 bölge olarak düzenlenmiştir

Toplumsal yapı. Demokratik Almanya, eski Almanya'nın Protestan kesiminde yer alır. Anayasaya göre, dinsel özgürlük vardır, ancak dinsel inanışların resmen desteklenmemesi nedeniyle, bunların etkisini belirlemek zordur. 1964 sayımında, nüfusun % 59'u kendisini Protestan olarak, % 8'i ise katolik olarak belirlemişti.

Eğitim ücretsiz ve 8-15 yaşları arasında zorunludur. Temel okul, teknik lise niteliğindedir. İsteyenler, bundan sonra iki yıl daha okuyabilir. Daha sonra, ülkenin 54 üniversitesine girebilmek için sınava girmek gerekir. En eski üniversite, 1409'da kurulmuş olan, eski adıyla Leipzig, şimdiki adıyla Karl Marx Üniversitesidir.

1949-1961 arasında üç milyon kadar Alman'ın doğu kesiminden ayrılarak Batı'ya geçtiği öne sürülmektedir. Savaşın bitimiyle 1949 arasında da bundan fazla sayıda bir göçün yapıldığı belirtilmektedir. Sınırın kapatılması ve Berlin duvarıyla bu trafik önlenmiştir, ama günümüzde de bazı olaylara rastlanılır. Ekonomik durum ve yaşam düzeyi, özellikle 1960'larda gerçekleşen Demokratik Almanya'nın küçük «ekonomik mucizesi» ile giderek gelişmektedir.

Rejimin köşeli yaklaşımlarına rağmen, Alman yaşam biçiminin çoğu geleneği ve alışkanlığı devam etmektedir. Tiyatro, bütün Alman topraklarındaki gibi yaygındır, Siyasal kabarelerde alaycı yapıtlar sahnelenebilmektedir. Lokantalarda Sovyetlerin ve başka Doğu bloku ülkelerinin özel yemeklerinin yanısıra, Almanlar'ın eski usül domuzu ve sosisleri de bulunur ve bunlar büyük rağbet görür. Üstün kalitede ve çeşitli türde bira yapılmaktadır. Ayrıca güneydoğuda şarapçılık vardır. Almanya'nın öteki kesiminde olduğu gibi, burada da beden terbiyesine çok önem verilmektedir. Binlerce spor kulübü çocuklara olduğu kadar yaşlılara da spor yapma olanağı sağlar. Demokratik Alman sporcuları, uluslararası yarışmalarda yaygın bir üne sahiptir.

1945 sonrasının tarihi (1945 öncesi için, bk. **ALMANYA**) Demokratik Almanya'nın ilk yıllarındaki en önemli siyasal kişi, tecrübeli bir komünist lider olan Walter Ulbricht'tir. 1933'de Almanya'dan ayrılarak Moskova'ya giden Ulbricht, 1949'da Demokratik Almanya'nın Başbakanı, 1960'da Devlet Konseyinin Başkanı oldu. Ulbricht, ülkesinin yeniden yapımı ve kurumların Marksist-Leninist çizgide oluşması görevini üstlendi.

Demokratik Almanya

Resmi Adı Demokratik Alman Cumhuriyeti
Yüzölçümü 108.178 km²
Nüfus (1976 tahmini) 16.850.000; km²'ye 156 kişi
Önemli kentleri Doğu Berlin (Demokratik Berlin, başkent) (1976 tahmini) 1.098,200; Leipzig, 574.400; Dresden, 508.100
Yönetim Komünist cumhuriyet
Din (1969) Protestan (% 80), Katolik (% 10)
Dil Almanca
Para Birimi Doğu Alman markı
GSMH (1974) 25.162.400.000 sterlin; kişi başına yıllık gelir 1493 sterlin
Tarım Şeker pancarı, patates, tahıl, domuz, sığır, kümes hayvanları
Sanayi Demir ve çelik, ağır makinalar, motorlu taşıtlar, kimyasal maddeler, dokuma, işlenmiş besin maddeleri, optik aygıtlar, seramik
Yeraltı kaynakları Linyit, potas, bakır, uranyum, bizmut, demir
Dış ticaret SSCB, Polonya, Çekoslavakya, Federal Almanya.

Avrupa'nın başlıca akarsuyu olan Ren, İsviçre Alplerinde oluşarak Kuzey Denizi'ne dökülür. Ren, dünyanın en büyük su yollarından birini oluşturur.

Federal Almanya'daki kış sporları merkezi Garmisch-Partenkirchen'dir. Bu renkli kent, 1936 Kış Olimpiyatlarına evsahipliği yapmıştı.

Alman mimarı Erich Mendelshon (1887-1953), camı yaratıcı kullanışıyla ve yatay kompozisyonlarıyla tanınır.

1953'de, Doğu Berlin'de ve başka kentlerde ayaklanmalar olmuştu. Ayaklanmayı Kızıl Ordu bastırdı, ancak 1955'de Sovyetler Birliği, Demokratik Almanya'nın egemenliğini tanıdı, bununla beraber kendi güçlerini ülkede muhafaza etti. Sınırların kapandığı ve Berlin duvarının yapıldığı 1960 sonrasında, ülkenin ekonomisi gelişmeye başladı. Daha önce ayda yaklaşık 30,000 kişi Batı'ya göçmekteydi ve böyle bir emek kaybına ekonomi dayanamazdı. Sovyetler Birliği'nin Federal Almanya'ya yönelik politikasın-Federal Almanya'ya yönelik politikasındaki yumuşama Demokratik Almanya'nın tutumuna da yansıdı. Willy Brant'ın Doğu Politikası (Ostpolitik) olumlu karşılanırken, Ulbricht'in çekilmesinden sonra onun yerini alan Honecker (1971), bu yumuşamaya katkıda bulundu. İki Almanya 1972'de aralarındaki ilişkileri düzenleyen bir antlaşma imzaladı ve sonraki yıllarda gerginliğin büyük ölçüde kalkmasını söz konusu anlaşma sağladı.

ALMANYA, FEDERAL, Resmî adı Federal Alman Cumhuriyeti, II. Dünya Savaşı sonrasındaki hızlı kalkınmasıyla dünyayı şaşırtan bir Batı Avrupa ülkesidir. Savaşın 1945'deki bitiminde, yıkıntılar içindeydi, sanayii durmuştu, milyonlarca yurttaşı, kendi ülkelerinde göçmen gibiydi. Bugün Avrupa'nın en sağlam ekonomisine ve dünyadaki en yüksek yaşama düzeyine sahip ülkeler arasında yeralır. Başkenti Bonn'dur.

Ülke, savaş öncesi Almanyasının Batılı Müttefiklerce işgâl edilmiş bölümündedir. Sovyet denetimindeki bölgede bulunan Demokratik Almanya ayrı bir devlettir. (Bk. ALMANYA, DEMOKRATİK) Ülkelerini yeniden kurarken, Federâl Alman liderleri, Weimar Cumhuriyeti ile Hitler'in düşüşü arasındaki 75 yılın vurduğu militarist damgayı silmeye çalıştılar. Avrupa Ekonomik Topluluğunda, Federal Almanya, öteki Avrupa ülkeleriyle yakın bağlar kurmuş bulunmaktadır.

Yüzel şekilleri ve iklim: Ülkenin kuzeyi, Hollanda'dan başlayıp Almanya'dan Polonya'dan geçerek Sovyetler Birliğinin içine kadar uzanan düzlüklerde yer alır. Düzlüklerin bir bölümü yüksekte ve verimsizdir. Ancak güney kesimlerinde tarıma elverişli alanlar bulunur. Baltık kıyılarındaki bölgeler kumludur. Kuzey denizi kıyılarındaki topraklar ise genellikle yeşildir. Kıyılardaki sular sığdır. Ve alçak adacıkları çevreler.

Düzlüğün güneyindeki yüksek bölgelerde Almanya'nın en güzel ve en değişik görüntüleri vardır Batı'da ormanlı tepeler ve Eifel dağlarının özelliği olan yuvarlak krater gölleri yer alır. Eifel'in doğusunda ise, Avrupa ve Almanya'nın en önemli akarsularından Ren'in açtığı vadi uzanır. Ren bölgesinin kuzey kesiminde, hareketli kentlerin oluşturduğu sanayi bölgesi başlar. Vadinin orta bölümünde, efsanelerin ve aşkların Ren'i uzanır; şatolarla taçlanmış, sık ormanlar ve asmalarla bezenmiş yamaçlar görülür. Eifel'in güneyinde ise, şaraplarıyla ve güzel köyleriyle ünlü bir başka vadi, Mosel ırmağı vadisi vardır.

Ülkenin en güney kesimi, dağlıktır. Dağların arasında, adını yamaçlardaki kara renkli ağaçlarından alan Kara orman vardır. Daha güneyde Alplerin uzantıları görülür. Bunlar Alplerin ünlü görüntülerini yaratmıyorsa da, doruklarından bir, yani Zugspitze, Almanyanın en yüksek (2.963 m.) tepesidir.

Federal Almanya'nın hemen tümü, ılımlı bir iklime sahiptir. Ancak güneye ve doğuya yönedikçe soğuklar başlar ve Alp bölgesinde kışlar şiddetli geçebilir. En fazla yağmuru, dağlar alır.

Doğal kaynaklar. Alman ağır sanayiinin gelişimi, zengin kömür yataklarına dayanmıştır. Hem maden kömürü hem de linyit çıkar. Ruhr havzasının sanayi kentleri dünyanın en geniş kömür yatakları üzerinde kurulmuştur. Maden kömürü Saar'da, linyit ise, Aşağı Saksonya Hessen ve Bayvera'da çıkarılır. Aşağı Saksonya'dan demir filizi de elde edilir ama bunun büyük bölümü düşük kalitelidir. Ayrıca, fazla önemli olmayan bakır, kurşun, kalay madenleri de vardır. Ülke, petrol gereksemesinin onda birini Aşağı Saksonya'dan karşılar.

Almanya'nın ormanları hem güzellikleri hem de ticari değerleriyle ulusal bir kaynak niteliğindedir. Ormanlar özenle korunur; ağaçların kesimi ve yenilerinin ekimi yasalarla düzenlenir. Çam gibi iğneli ağaçlar günümüzde çoğunluktadır ama, öteki türler de geliştirilmektedir. Kereste üretimi ileri bir sanayi durumundadır. Ayrıca, oymacılık, oyuncak ve mobilya yapımı gibi birçok ünlü Alman el sanatında temel maddeyi tahta oluşturur.

Anayasa ve yönetim. Federal Alman Cumhuriyeti, II. Dünya Savaşı sonrasında ABD, Fransız ve İngiliz işgâl bölgelerinin birleşmesiyle oluştu. Cumhuriyetin 1949'da ilân edilmiş olmasına karşın, tam bağımsızlık, işgalin sona erdiği 5 Mayıs 1955'de gerçekleşti. Anayasal bir demokrasi olan Federal Almanya, 11 «devlet»in (eyaletin) bir federasyonda birleşmesinden meydana gelmektedir. Batı Berlin, henüz bu federasyona girmemiştir.

Cumhuriyetin özel bir usulle beş yıl için seçilen bir başkanı vardır. Yasama, iki meclisten oluşur: biri, millet meclisi niteliğindeki «Bundestag»; öteki, senato işlevi taşıyan «Bundesrat». Bundestag'ın 518 üyesi vardır. Bunların 22'si Berlin'den seçilir ve oy hakkına sahip değildir. Dört yıl için, doğrudan seçilirler. Cumhurbaşkanı, Bundestag'da çoğunlukta olan partinin liderini Başbakan olarak görevlendirir. Meclis, Cumhurbaşkanının seçtiği kişiyi onaylar yada reddeder. Başbakanın oluşturduğu hükümet ise, genellikle Meclis üyelerinden oluşmaktadır.

Bundesrat (Yüksek Meclis) Eyalet hükümetlerinin temsilcilerinden oluşur. Her eyaletin, nüfusuna göre değişen (en az üç olmak üzere) temsilcisi vardır. Bundestag'ın kabul ettiği yasalar, sınırlı bir veto yetkisi olan Bundesrat'ın onayına sunulur. Başlıca siyasal partiler Sosyal Demokrat Parti (SPD), Hristiyan Demokratik Birliği (CDU), Hristiyan Sosyal Birliği (CSU) ve Hür Demokrat Parti'dir (FDP).

Adalet mekanizması, federal mahkemeler ve eyalet mahkemelerince oluşturulur. En yüksek adalet organları, her ikisi de Karlsruhe'deki Federal Anayasa Mahkemesi ve Federal Yüksek Mahkeme'dir.

Silâhlı kuvvetler. Ülkenin egemenliğini saptayan antlaşmalar uyarınca, Federal Almanya, Batı savunmasına NATO çerçevesinde katılmayı üstlenmektedir Federal Silâhlı Kuvvetler, 500.000 askerden oluşur. Deniz kuvvetlerinin sınırlı sayıda denizaltısı ve hafif savaş gemileri vardır. Hava Kuvvetleri ise hemen tümüyle savunma düzeni içinde örgütlenmiştir.

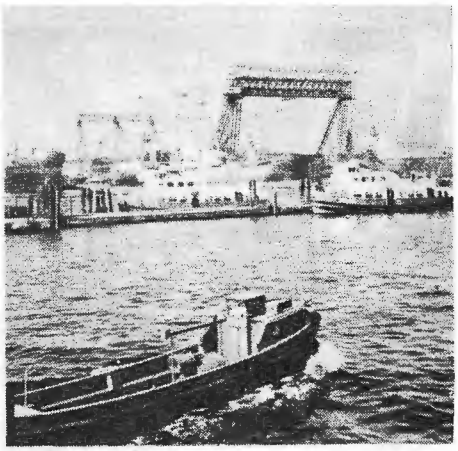
Tarım. Federal Almanya büyük ölçü-

Düsseldorf, önemli bir sanayi ve ticaret merkezidir. Goethe Müzesinde 20.000'den fazla yazılı belge vardır. Kentte bir de sanat akademisi bulunur.

Batı Berlin'e gelen turistlerin ilgisini çeken yerlerden biri de, dükkânların ve tiyatroların bulunduğu Kurfurstendamm'dır.

Hamburg, Federal Almanya'nın en büyük limanı olmanın yanısıra, gemi yapım tezgâhlarına ve sanayi kuruluşlarına sahiptir.

de tarımsal ürün ithalâtına bağımlıdır. II. Dünya Savaşı sonrasında tarımsal üretimin artması için yeniden düzenlemeler gerçekleştirildi, çünkü verimli tarım alanlarının büyük bölümü Demokratik Almanya'nın bulunduğu bölgede kalmıştı. Genel olarak küçük çiftliklerde üretim yapılmamakta ve bu durum etkin bir tarım sistemine yardımcı olmamaktadır. Bununla beraber, üretkenliği artırmak için devletin izlediği yardım politikaları belirli ölçüde başarı sağladı. Başlıca tahıl, buğday, (özellikle güneyde), arpa, yulaf ve çavdardır (kuzeyde). Tahıldan sonra en önemli ürün olan şeker pancarı Aşağı Saksonya'da ve Rhineland'da yetişir. Bavyera'da, Aşağı Saksonya'da ve ülkenin çeşitli bölgelerinde bol miktarda patates üretilir. Birasıyla ünlü Bavyera'da şerbetçiotu çiftlikleri bulunur. Almanların ünlü oldukları bir başka içki, şaraptır. Şaraplık üzüm, Ren, Mosel, Saar ırmaklarının vadilerinde üretilir.

Ülkedeki yaygın hayvan yetiştiriciliği özellikle kuzeyde ve güneyin yüksek ovalarında gerçekleştirilir. En fazla rastlanılan çiftlik hayvanı domuzdur; Domuz eti birçok Alman yemeğinde yer alır. Sığıra geniş otlaklar ayrılmıştır. Kümes hayvancılığı da gelişmiş durumdadır; koyun ve keçi yetiştiriciliği ise yaygın değildir. Süt mamulleri sanayi Avrupa'nın en ilerilerinden biridir ve Almanlar çok sayıda peynir türü ve süt ürünü yapar.

Sanayi. Alman sanayii, yüksek üretkenliğe ve kaliteli mal üretimine dayanır. Ağır sanayiin en yoğun olduğu bölge, Ruhr havzasıdır. Burada, Essen, Bochum, Duisburg, Gelsenkirchen, Oberhausen, Dortmund gibi zengin sanayi kentleri vardır. Bu bölgenin başlıca sanayii, demir ve çeliktir. Öteki çelik merkezleri Saar ve Bremen ile Salzgitter çevresidir. Çelik sanayii ile bağlantılı birçok sanayi kolu gelişmiş durumdadır. Motorlu taşıtları ve Almanların ün kazandıkları otomobillerin yanısıra, ağır hizmet kamyonları ve otobüsler de yapılmaktadır. Ayrıca sanayi makinaları ve çeşitli aletler de üretilmektedir. Federal Almanya, elektrikli eşya üretiminde de Avrupa'da başta gelir.

Önem sıralamasında demir-çeliği, kimya sanayii izler. En büyük kimyasal madde fabrikaları gene Ruhr havzasında ve Ren nehri kıyılarındaki Leverkusen, Ludwigshawen gibi çeşitli kentlerde yer alır

Bu sanayi, çeşitli alanlarda üretim yapar; Sanayide kullanılan kimyasal maddeler, ilâç, boya, kimyasal gübre, plâstik, vb. gibi. Petrolün işlenmesi ve petrolden yan ürünlerin alınması, son yıllarda geliştirildi. Ülkenin köklü bir sanayii olan dokuma sanayii de Avrupa'nın en önemlileri arasındadır. Hem doğal hem sentetik dokumalar üretilmektedir.

Federal Almanya, özel beceri ve dikkat isteyen birçok sanayi dalında da önde gelir. Bunların başlıcaları müzik aletleri, optik aygıtlar, saat, porselen ve matbaacılıktır. Besin maddelerinin işlenmesi de milyonlarca insana iş olanağı sağlayan önemli bir sanayi dalıdır. Bu sanayiin başlıca dalları, şeker pancarından şeker üretimi, et ve süt ürünleri, un değirmenciliğidir.

Federal Almanya, işçi azlığından şikâyetçi olmuş az sayıda Batı Avrupa ülkesinden biridir. Sanayiin gelişmesi için gerekseme duyduğu emek gücünün karşılanması amacıyla getirilen milyonlarca «konuk işçi» (özellikle Türkiye ve İtalya'dan), Alman fabrikalarında çalışmaktadır.

Ticaret ve Ekonomi. Federal Almanya, dünyanın dördüncü sanayi gücünü oluşturmaktadır ABD, SSCB ve Japonya'dan sonra gelir. Avrupa Ekonomik Topluluğunun en güçlü üyesi durumundadır. Dıştan satın aldıkları, öncelikle besin maddeleri ve ham maddelerdir. Dışa sattığı ise işlenmiş sanayi ürünleridir. Başlıca dış ticareti, Fransa, Hollanda, ABD, Belçika, Lüksemburg, İtalya ve SSCB ile gerçekleştirilir.

Ulaştırma ve İletişim. En yoğun ekspres trenyolları, genel doğrultu olarak kuzey-güney yönünde uzanır. Ruhr ve Köln çevresinden, Ren nehrinin çizgisini izleyerek Hamburg'dan Münih'e ulaşır. Trenler, özellikle Trans-Europe-Express hattındaki trenler, temiz ve rahattır. Birçok uluslararası demiryolu ülkeden geçmektedir. Demiryolu hizmetlerini yoğun otobüs seferleri tamamlar. Kentlerde genellikle tramvay kullanılır, bunlar, otobüsler gibi, çoğu durumda birbirine bağlı iki araçtan oluşmaktadır. 1930'ların «mucizesi» olan «otoyol» sistemi, hâlâ dünyanın en iyileri arasındadır ve sürekli biçimde büyütülmektedir

Almanya'nın kanallardan ve nehirlerden oluşan su yolları sistemi, Avrupanın başlıca ticaret arterleri arasındadır. En önemli bölümünü, Hollanda'nın Rotterdam limanında denize ulaşan ve birçok kanalla bağlantısı bulunan Ren nehri oluşturur. Ren üzerindeki dev mavnalar, Alman fabrikalarının ihtiyacı olan hammaddeleri taşır. Yolcu gemileri turist trafiğini ve Ren bölgesi kentleri arasındaki düzenli ulaşımı gerçekleştirir.

Yoğun trafiği olan öteki suyolları arasında, Ruhr bölgesini Kuzey Denizi limanı Emden'e bağlayan Dortmund-Emdens kanalı, Schleswig-Holstein'in üzerinden Kuzey Denizi'ni Baltık Denizi'ne doğrudan bağlayan Kiel kanalı vardır. Ulusal havayolları, Lufthansa'dır. Devlet tarafından yönetilen radyo-televizyon, ulusal ve bölgesel yayınlar yapar. Radyo ve televizyon istasyonları, ortak bir danışma kurulu aracılığıyla, eşgüdüm içinde çalışır.

Toplumsal Yapı. XIX. yüzyıla kadar Almanya çok sayıda krallıktan ve prenslikten oluşuyordu. Bunların çoğunun arasında, uzun geçmişi bulunan karşılıklı rekabet hattâ kıskançlık vardı Yüzyılımızın özellikleri bir ulusal bütün yaratmaya ve buna ortak bir Alman karakteri vermeye dönük olmasına rağmen, tarihsel farklılaşmalar hâlâ geçerliktedir. Siyasal olarak bu durum, on ayrı eyalet - devletin bazı özelliklerini hattâ sınırlı bağımsızlıklarını korumalarında yansır. Bütün ülkede, gelenekler, alışkanlıklar, lehçe, hattâ insanların fizik görünümünde farklılaşmalar vardır. Bölgesel özelliklere insanların bağlılığı güçüdür.

Nüfus yoğunluğu eşitsiz biçimde dağılır. Nüfusun yoğunlaştığı başlıca bölgeler, Ren vadisi, Ruhr havzası, Ludwigshafen ve Stuttgart, Saar bölgesi, Kuzeydeki büyük kentler ve Münih çevresidir. Federal Almanya'da fiyatların göreceli yüksekliğine karşın, Alman işçisi Avrupa'nın öteki işçilerinden daha zengin durumdadır. Her üç işçiden biri kadındır.

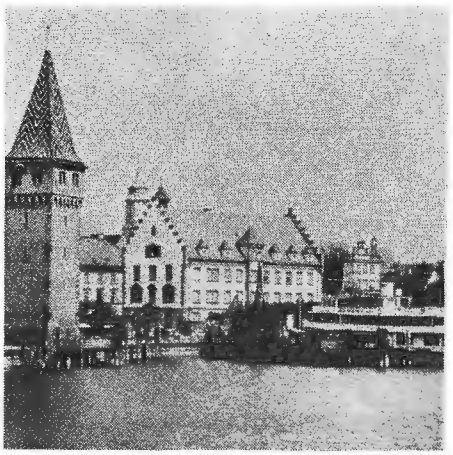
Eğitim. Almanların eğitime ve akademik çalışmaya olan saygısı hâlâ başlıca özellikleri arasındadır Akademik ve mesleki ünvanların kullanımı, birçok ülkeden daha sık ve önemlidir. Eğitim altı-onaltı yaşlar arasında zorunludur. İlkokuldan sonra, on yaşını tamamlamış çocuklar daha ileri eğitim aşamalarına geçerken çeşitli okullar arasında seçme yapabiliyor. Bunların üst düzeydeki örnekleri, dokuz yıl süren ve bilim, dil ve klâsik dallarda eğitim yapan «Gymnasium» ile altı yıllık bir eğitimi daha pratik alanlarda veren «Ortaokullar»dır.

Okullarını onaltı yaşında tamamlayan çocukların, onsekiz yaşlarına kadar kısmi bir eğitimi sürdürerek bazı dersleri zaman zaman izlemesi gerekir. Meslek eğitimi veren çeşitli kurumlar ve uzmanlaşmayı amaçlayan özel okullar da vardır. 57 üniversitede, 500.000 den fazla öğrenci yetişir. Bunların en eskileri, Heidelberg (1386) ve Köln (1388) üniversiteleridir.

Kültür. Alman dili, Avrupa'nın en fazla konuşulan dilidir Almanya'nın içinde, çok farklı lehçeler ve şiveler vardır. Bunlar, bazen şaka konusu da yapılır. Genel olarak iki konuşma türü vardır : Biri, «Yüksek Almanca» diye adlandırılan ve merkezle güney bölgelerinin yüksek yerlerinde, dağlarında konu-

Münih, Federal Almanya'nın en sanayileşmiş kentlerinden ve önemli ticaret merkezlerinden biridir. XIV. yüzyıldan kalma kiliseleri vardır.

Kostanz gölü üzrindeki Lindau, özellikle yaz aylarının popüler bir tatil kentidir. XVI. yüzyıldan kalma yapılarıyla dikkati çeker.

şulan tür. Öteki, ise, kuzeyin alçak düzlüklerinde konuşulan Almanca'dır. Ne var ki, yüzyıllardan beri, yazı dili olarak hemen her yerde «yüksek Almanca» kullanılır. Bu dil sadece edebiyata değil, genel olarak bütün kitaplara, gazetelere aittir.

Halkın yarısına yakın bölümü Protestan % 45'i ise Katoliktir. Protestanların en büyük bölümü Evanjelisttir; bunları, çoğu Lütheryen olan 21 dinsel grup oluşturmaktadır. Küçük bir musevi topluluğu da, bütün Nazi kıyımına karşın Almanya'daki varlığını koruyabilmiştir.

Geleneksel ve bölgesel onur duyguları Almanya'da güçlüdür. Hemen her kent ve köy kendi özel festivaline sahiptir. Bu festivallerde yerel özellikler ve yaşam biçimleri öne çıkarılmaktadır Münih'in Ekim festivali, Köln ve Mains'in dinsel kutlama günleri, Ren ve Mosel vadilerinin şarap festivalleri, binlerce turisti çeker. Birçok köy, hafta sonlarında ve özel günlerde konser veren bandolara, küçük orkestralara sahiptir. Bölgelerdeki en başarılı müzik topluluğunu belirleyen yarışmalar, büyük ilgi toplar.

XIX. yüzyılda Almanlar, bilimsel alanlarda çok çalışabilen ama pek yaratıcı olmayan kişiler olarak bilinirdi. Özenli çalışma Alman karakterinin belirgin bir özelliği olmakla birlikte, Almanlar, temelde yaratıcı bir halktır. Yaşamlarında, sanat ve özellikle müzik, edebiyat, tiyatro önemli bir yere sahiptir. Büyükçe kentlerin arasında tiyatrosu bulunmayanların çok az olması gibi, ülkede 70' den fazla senfoni orkestrası da vardır. Almanların sanata en büyük katkısı müzikte olmuştur. Bach, Beethoven,Brahms, Schumann ve Wagner gibi dahiler, Alman kompozitörleridir. Günümüzde, birçok kentin belirli müzikçilerle bağlantılı uluslararası festivali vardır. Ansbach'ın Bach'la, Bonn'un Beethoven'le, Bayreuth'un Wagner'le ilgili festivalleri, bütün dünyanın ilgisini toplamaktadır.

Başka sanat dallarında da Almanya'nın çok büyük katkısı vardır. XII. yüzyılda yazılmış kahramanlık efsanesi Nibelungen, Wagner'e ilham kaynağı olmuştu. Ortaçağ'da bir aşk şarkıcısının yarattığı eser de, gene Wagner'in «Parzival»inde esin kaynağı olmuştu. Alman edebiyatının büyük isimleri arasında Herder, Goethe, Heine, Schiller, Wieland sayılabilir. XX. yüzyılın yazarları arasında Thomas Mann ve Bertolt Brecht önde gelen isimler arasındadır. Alman filozoflarından Schopenhauer, Hegel, Kant, klâsik felsefenin dünya çapındaki isimleridir.

Görsel sanatlardaki başarının önemli örnekleri mimarlık alanına girer. Almanya, harikulâde kiliselerin, şatoların, kamu yapılarının ülkesidir. Alman sanatçıları arasında Albrecht Dürer, bazen dayanılmaz gerçekçilikteki «İsa'nın çarmıha gerilişi» tablolarıyla ünlü Matthias Grünewald; Rönesans Avrupasının görüntülerini yansıtan Lucas Cranach; portre ressamlarının en tanınmışlarından Hans Holbein (Genç) önde gelenlerdendir. Tilman Riemenschneider ince bir gerçekçiliği yansıtan heykelleriyle ünlüdür XX. yüzyıl görsel sanatlarına Almanya nın önemli bir katkısı da, 1919'da Weimar'da Walter Gropius'un oluşturduğu Bauhaus sanat okuludur. Batı dünyasındaki modern diyazn anlayışı üzerinde bu okul büyük etki yarattı.

Bilim, keşif ve buluşlar tarihinde de, Alman isimlerine sık rastlanılır. Matbaanın yaratıcısı Gutenberg, Astronom Kepler, matematikçi ve filozof Leibniz, X-ışınlarını bulan Condrad Röntgen, ilk pratik motorlu taşıtın yapımcısı Karl Benz, Kuantum kuramının temellerini kuran Max Planck bu alanda sayılabiir.

On milyon kadar Alman, Spor Birliklerine üyedir; beden eğitimine büyük önem verilir. Uzun değnekleriyle yürüyüşe çıkmış insanlara kırlık alanlarda çok sık rastlanır; en güzel yürüyüş yollarını belirleyen yerel haritalar satın almak bile mümkündür. Avcılık ve dağcılık popüler uğraşlar arasındadır. En fazla izleyicisi olan spor ise futboldur. Bisiklet, atletizm, buz pateni ve yüzme yaygın sporlar arasındadır.

1945 Sonrasının Tarihi. (1945 öncesi için bk ALMANYA) II. Dünya Savaşından sonra ABD, İngiltere, Fransa birliklerince işgal edilmiş bulunan kesimler, günümüzün Federal Almanyasını oluşturmaktadır. İşgal bölgelerinin birleştirilmesiyle Federal Alman Cumhuriyeti 1949'da oluşmuştu, ancak, ulusal egemenlik, SSCB ile Almanya arasındaki savaşın resmi olarak da bittiği 1955'de gerçekleşti. Zamanla, Almanya'nın bölünmüşlüğü tarihsel bir gerçek oldu. Batı ve Doğu Almanyalar arasındaki ideolojik farklılık, her ikisinde de başarılı ekonomilerin kurulması ve dikkatle korunan sınırlar, her iki kesimin de ayrı birer ülke olmak özelliğini güçlendirdi.

Federal Almanya'nın ilk Başbakanı (Şansölyesi) Hristiyan Demokrat Partiden Adenauer'di. Adenauer, 1963'e kadar bu görevini sürdürdü. Başlıca başarısı, ekonomiyi geliştirmesi ve ekonomik istikrarı sağlamasıydı. Önemli problemlerinden biri ise, doğudan gelen on milyon kadar mültecinin topluma yerleştirilmesi olmuştu. Ülke ABD'den büyük çapta yardım görmüştü ve ekonomik durumu, «Kömür-Çelik» birliğiyle Avrupa Ekonomik Topluluğuna üye olmasıyla daha da gelişti.

1963'de Adenauer'i, Hristiyan Demokrat-Hür Demokrat koalisyonunun başındaki Erhard izledi. Onun yerine, 1966'da Kiessinger geldi. 1969'da, bu koalisyon seçimi kaybetti ve oluşan Sosyal Demokrat-Hür Demokrat ortaklığında, Berlin eski Belediye Başkanı Brandt, başbakan oldu Brandt'ın dışişleri bakanıyken başlattığı doğuya açılış politikası (Ostpolitik), SSCB, Polonya ve Demokratik Almanya ile imzalanan çeşitli anlaşmalarla sonuçlanırken, Batı- Doğu gerginliği giderek azaldı. Yardımcılarından birinin Sovyet casusu olduğunun ortaya çıkması üzerine, Brandt, Başbakanlıktan istifa ederek sadece parti başkanlığında kaldı. Başbakan olarak yerini, 1976'da yeniden seçilecek olan Helmut Schmidt aldı.

Alman Eyaletleri (devletleri). Federal Almanya herbiri kendi anayasasına, meclisine ve hükümetine sahip olan 11 eyaletten (lander) oluşur. Bunlardan ikisi, Bremen ve Hamburg «özerk» kentleridir. Ötekiler ise şunlardır :

Baden-Württemberg, başkent Stuttgart. Yüzölçümü 35.751 km², Nüfusu 9.226.000 (1974)

Bavyera, başkenti Münih. Yüzölçümü 70.547 km². Nüfusu 10.849.000 (1975)

Hessen, başkenti Wiesbaden. Yüzölçümü 21.112 km². Nüfusu 5.576.000 (1975)

Aşağı Saksonya, başkenti Hannover. Yüzölçümü 47.426 km². Nüfusu 7.264.000 (1974).

Kuzey Rheinland-Westfalen, başkenti Düsseldorf. Yüzölçümü 34.057 km². Nüfusu 17.217.000 (1974).

Rheinland-Pfalz, başkenti Mainz. Yüzölçümü 19.835 km² Nüfusu 3.688.000 (1974).

Saarland, başkenti Saarbrücken. Yüzölçümü 2.569 km². Nüfusu 1.103.000 (974).

Schleswig-Holstein, başkenti Kiel. Yüzölçümü 15.678 km². Nüfusu 2.584.000 (1974).

Batı Berlin, İngiliz, Fransız, ABD sektörlerinden oluşur. Henüz bir «Eyalet» niteliği taşımıyor. Yüzölçümü 403 km². Nüfusu 2.024.000.

Federal Almanya

Resmî adı Federal Alman Cumhuriyeti

Yüzölçümü 248.577 km²

Nüfusu 61.000.000 (1976 tahmini); km²'ye 248 kişi.

Önemli kentleri Bonn (başkent) 284.000; Batı Berlin, 2.024.000; Hamburg, 1.739.000; Münih, 1,317.000; Köln, 1.017.000.

Yönetim Çift Meclisli, federatif birlik.

Din Protestan (% 49), Katolik (% 45).

Dil Almanca.

Para birimi Mark

GSMH (1974) 156.102.600.000 Sterlin; Kişi başına yıllık gelir 2532 Sterlin.

Tarım Tahıl, şeker pancarı, patates, meyve, şaraplık üzüm, sebze, domuz, sığır, kümes hayvanları.

Sanayi Demir-çelik, motorlu taşıtlar, sanayi makineleri, kimyasal maddeler, elektrikli eşyalar, dokuma, işlenmiş besin maddeleri, optik aygıtlar, seramik.

Yeraltı kaynakları Kömür, demir, potas, petrol.

Dış Ticaret (başlıca) Avrupa Ekonomik Topluluğu, ABD, S.S. C.B.

ABD'nin en güney eyaleti olan Florida ülkenin tek yarı-tropikal ürünlerinin yetiştiği bölgesidir. Miami' de palmiye ağaçları belirgin özelliktir.

1883'de yapımı biten Brooklyn Köprüsü New York' un en büyük köprülerindendir. 486 m uzunluğundaki köprü Brooklyn'ı Manhattan adasına bağlar.

ALTIN KIYISI. Bk. GANA

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ ; Dünyanın en zengin ülkelerinden olan Amerika Birleşik Devletleri Batı Blok'u diye bilinen ülkeler topluluğunun lideri durumundadır. Yalnızca «Amerika» olarak da adlandırılan bu ülke 1776 yılında kurulduğu zaman 2,5 milyon nüfuslu 13 eyaletten oluşuyordu. Bugün 50 eyalet ve bir federal bölgeden (Columbia bölgesi) oluşan ABD'nin nüfusu 200 milyondan fazladır. ABD'ye bağlı bölgeler arasında KANAL BÖLGESİ, GUAM, ABD VİRGİN ADALARI ve PORTO RİKO da yer alır. Günümüzde kuzey Amerika'da yaşayanların sadece çok küçük bir bölümü Kızılderili kökenlidir. ABD nüfusunun büyük bölümü özellikle İngiltere'den gelmiş Avrupalı göçmenlerden oluşurken, kalabalık bir azınlığı oluşturan zenciler XVII. ve XIX. yüzyıllar arasında Afrika'dan getirilen kölelerin torunlarıydı

XX. yüzyılda ABD etkili ve güçlü bir ülke oldu. Ülke Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'na girdikten sonra etkinliğini daha da hissettirdi. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD, SSCB ile bir silahlanma yarışına girdi. Her iki ülke de birbirlerinin güçlerini etkisiz hale getirmek için önemli ölçüde nükleer silah yedeğine sahip oldular.

Amerika halkı son yirmi yıl içinde özellikle İnsan Hakları hareketi, Vietnam ve Kamboçya olayları, Watergate skandalı, nükleer yayılma, çevre kirlenmesi, suçların artması gibi sorunlarla yakından ilgilenmek zorunda kaldı. Yine de kısa sayılacak bir sürede ülkenin elde ettiği başarılar büyüktür.

Yüzey Şekilleri ve İklim . Birleşik Amerika (Alaska dışında) her biri ayrı özelliklere sahip çeşitli ana bölgelere ayrılabilir. Ülkeyi başlıca üç bölgede incelemek mümkündür. Batıdaki dağlık bölge, doğudaki yükseltiler ve bu iki bölge arasında kalan düzlükler. Batıdaki dağlık bölge ülkenin üçte birinden fazlasını kapsar. Bu bölgede başlıca iki sıradağ kümesi yer alır. Okyanustan dar bir kıyı şeridiyle ayrılan batıdaki Pasifik dağ sistemi ve iç bölgede 1600 km uzunluğa varan Kayalık dağlar.

Birleşik Amerika'daki Kayalık dağların 4270 m yüksekliğe varan zirveleri vardır. Pasifik dağları kuzeyde Cascade dizisi ve güneyde Nevada sıradağlarından oluşur. Her iki sıradağ 4270 m'yi aşan zirveye sahiptir. ABD'nin en yüksek noktası olan 4418 m yüksekliğindeki Whitney dağı Kaliforniya bölgesinde Nevada sıradağlarının güney yöresindedir.

Kayalık dağlar ve Cascade-Nevada sıradağ sistemleri arasında Montana yaylası ve havzası yer alır. Kuzeydeki Kolombiya yaylası derin nehir kanyonlarının bulunduğu volkanik bir yöredir. Güneydeki Kolorado yaylasının bir bölümü volkanik oluşumlu; bir bölümü ise çöküntüler sonucu ortaya çıkmıştır. Derin kanyonların bulunduğu bu yörede dünyanın doğal harikalarından biri olan Kolorado nehrinin Büyük Kanyon'u yer alır. Bu kanyonun en derin yeri yaylanın ana düzeyinden 1900 m aşağıdadır. İki yayla arasında Büyük Havza bulunur. Bu bölge çevredeki dağlardan akan suların boşaldığı yüksek çöller ve dağlardan oluşur. Bu bölgenin nehirleri yağışlı havalarda hızlı akar, ancak sıcak havalarda kurur. Büyük Tuz gölü gibi, yöredeki göllerin çoğu son derece tuzlu ve sığdır.

Kayalık dağların doğusunda ülkenin yarısını kaplayan ve Büyük Göller'den Meksika sınırına dek uzanan İç Düzlükler yer alır. Birleşik Amerika'nın bu bölgesi en verimli araziyi içerir. Bölge, Mississippi nehri ve büyük kolları, Missouri, Arkansas ve Ohio tarafından sulanır. Kuzey Amerika'nın en uzun nehri olan Missouri Montana'daki kaynağından Mississippi'ye karışıncaya kadar 4380 km lik yol alır. 6050 km yol aldıktan sonra Meksika körfezine dökülen Mississippi - Missouri dünyanın üçüncü büyük akarsu sistemidir.

İç Düzlükler'in kuzeyinde, Superior gölünün çevresinde Laurentian yaylaları bulunur. Bu bölge tarımsal bakımdan elverişsiz, madenler bakımından zengindir. Büyük Göller Kuzey Amerika'nın önemli suyollarıdır. Bunlardan yalnızca Michigan gölü tümüyle ABD sınırları içinde kalır. 82.413 km² yüzölçümü olan Superior gölü Hazar denizinden sonra dünyanın ikinci büyük tatlı su gölüdür. İç Düzlükler'in güneyinde Ozark yaylası yer alır. Alçak dağların bulunduğu bu bölge tarıma az elverişli, ancak madenler bakımından zengin bir yöredir.

İç Düzlükler'in doğusunda Apalaş dağları vardır. 600 km uzunluğundaki bu sıradağlar kuzeydoğudaki Kanada sınırından güneybatıya doğru uzanır. Apalaş Dağlarının doğusunda Blue Mountains (Mavi dağlar) yer alır.

Bu dizi Green Mountains (Yeşil dağlar) ve White mountains (Beyaz dağlar) ile birlikte kuzeye uzanır. Batı bölgesinde ise Apalaş yaylası ve New York'tan Tennessee'ye kadar uzanan bir dizi vadinin ortasında Büyük Vadi yer alır. Kıyı düzlükleri doğudaki kıyı bölgesini ve güney eyaletlerinin çoğunluğunu içerir. Bu bölgenin New England'dan güneyde Florida'ya kadar uzanan doğu bölümüne Atlantik Kıyı Düzlüğü adı verilir. Bu yöre Apalaş dağlarının kıyıya yaklaştığı yerde daralır ve güneyde genişler. Mavi dağlar ile kıyı düzlükleri arasında Piedmont yer alır. Burası dağların eteklerinden düzlüklere doğru eğim yapan alçak bir yayladır. Güneyde Körfez Kıyı Düzlüğü adı verilen geniş ve basık bir bölge yer alır. Bu yörenin büyük bölümünü Mississippi nehrinin deltası ve bir taşkın ovası oluşturur.

Birleşik Amerika'nın batı yöresinde yıllık ortalama yağış 500 mm'den azken, kuzeybatıdaki Olympic dağlarında ülkenin en yüksek yağış miktarı (3550 mm) görülür. Büyük bölümü çöl olan Nevada'da yıllık yağış 190 mm 'den azdır. En kurak bölge yağışın 50 mm'den az olduğu Kaliforniya'daki Ölüm Vadisi'dir. Batının bitki örtüsü genellikle hayvanların otlamasına elverişli çayırlardır. Ülkenin doğu yarısına daha fazla yağmur düşer (400 mm ile 1200 mm arasında). Güneyde yağışlar 1600 mm'ye kadar yükselir. Ülkenin güneyinde kışlar genellikle ılıman, yazlar sıcaktır; geri kalan bölgelerde ise kışlar soğuk yada çok soğuk, yazlar ise ılıman yada sıcaktır.

Son derece dağlık olan Alaska çok kuzeydedir. Kuzey kutbunun kıyı düzlüklerinin güneyindeki tundra bölgesi ağaçsız bir yöredir. Bu yörede yüzeyden 300 m derinlikte bir don tabakası yer alır. Bu yörede ayrıca Brooks sıradağları bulunur. Kayalık dağlar sisteminin bir parçası olan bu dağlar doğuda 2745 m yüksekliğe ulaşır ve çok sayıda buzulun kestiği doruklara sahiptir. Alaska'nın geniş, merkezi alanı Yukon nehri ve kolları tarafından sulanır. Üçte ikisi ormanlık olan bu alanda alçak dağlar ve geniş, bataklıklarla dolu vadiler yer alır. Güneyde Alaska sıradağları vardır. Bu dağlarda Kuzey Amerika'nın en yüksek tepesi olan McKinley (6194 m) görülür. Engebeli dağlar, derin vadiler ve fiyordlardan oluşan bu bölge Büyük Okyanus'a kadar uzanır. Yıl boyunca bol yağmur düşen bu bölgede kışlar ılıman, yazlar ise serin geçer. Alaska sıradağlarının güneybatısında Aleutian sıradağları, uzun Alaska yarımadasının ve Aleutian adalarının omurgasını oluşturur. Bu dağlar Büyük Okyanus kıyılarına kadar 2500 km uzunluktadır. Yörede ayrıca çeşitli etkin yanardağlar vardır. Kıtanın 3860 km batısında yer alan Hawaii ,Büyük Okyanus'ta 2600 km uzunluğundaki 122 adanın oluşturduğu bir zincirdir. Sekiz büyük adanın yedisinde toplumsal yaşam yoktur. Nüfusun beşte dördü üçüncü büyük ada olan Oaku'da yaşar. Volkanik kökenli olan adaların en büyüğü Hawaii'de hâlâ etkin yanardağlar bulunur. Hawaii' de yıllık yağmurlar 250-12.700 mm arasında değişirken, sıcaklık yaz ve kış ılımandır.

Doğal Kaynaklar. ABD'nin doğal kaynakları dünyanın en büyük sanayileşmiş ülkelerinden birisi ve dünyanın başlıca gıda üreticileri arasında yer almasını sağlamıştır. Dağların ve çöllerin dışında toprakların çoğunluğu tarıma elverişlidir. Batıdaki geniş çayırlıklar sürülerin otlaması için elverişliyken, doğudaki zengin topraklarda çeşitli tahıllar yetişir. Ormanlar kereste açısından çok zengindir. Sert ve yumuşak tahtalı ağaçların yer aldığı ormanlar büyük bölümü kesilmekteyse de, koruma yada yeniden dikim yoluyla bu değerli kaynakların tüketilmesi önlenmektedir.

ABD'deki yeraltı kaynakları pekçok madeni içerir. Ancak ülkenin tüketimi büyük olduğu için dışarıdan da maden alımına gidilmektedir. Ülke özellikle, kömür, demir, doğal gaz ve ham petrol bakımından zengindir. Petrol Texas, Louisiana ve Kaliforniya'dan sağlanır. Ülkenin her yanına dağılmış olan kömür özellikle ortadoğu yöresinde, Batı Virginia, Pennsylvania ve Ohio'dan çıkarılır. Ana demir kaynakları, Superior ve Michigan gölü kenarlarında, Alabama, Pennsylvania ve New York'dadır. Üretilen

Arizona'da Ulusal Park'ta Triosik dönemden kalma akik taşından «taş ağaçlar»a rastlanır. Park bu özelliğiyle dünyanın en büyük yeridir.

öteki madenler arasında bakır, altın, kurşun, magnezyum, gümüş, tungsten uranyum vanadyum, çinko ve molibden yer alır. ABD, ham petrol üretiminde SSCB'den gerideyken, kömür ve doğal gaz gibi çeşitli yeraltı kaynaklarının üretiminde dünyada başta gelen ülkeler arasındadır.

Ekonomi. ABD'nin ekonomik gücü bir ölçüde, ülkedeki büyük tüketimin hacmına bağlıdır. Bu hacım, öteki ülkelerle yapılan ticaretin on katıdır. Bu durum, dışsatım sanayilerinin daha ekonomik çalışmasını sağlarken, uluslararası ticaretteki dalgalanmalar karşısında bir destek oluşturmaktadır. 1970'lerin ortasında Amerikan dışsatımının değeri 1960'ların ortasındaki dışsatımın dört katına ulaştı. Bu artışın bir nedeni dünya çapındaki enflasyon ise, asıl nedeni ticaretteki dengeli yükseliştir.

1920'lerin başında görülen ekonomik buhrana karşın XX. yüzyıl genelde ABD'nin yararına bir ekonomik dönem oldu. Sanayi ürünlerinin çeşidi giderek artarken, 1970'lerde tarımsal üretim, taşıma araçlarıyla (otomobiller dahil) birlikte en büyük dışsatım değerlerini içerdi. Bundan on yıl önce sanayi ürünleri başlıca dışsatım değerleriydi. Başlıca dışalım ürünleri arasında hem petrol ve öteki yakıtlar, makinalar ve otomobiller yer alır. ABD, dışsatımlarının % 20'sini ve dışalımlarının yaklaşık % 23'ünü Kanada'yla yapar. Dış ticaret ilişkileri Japonya'yla % 9, Batı Almanya'yla % 5 oranındadır.

Tarım. Çalışan nüfusun yalnızca yüzde 4'ü tarımla ilgilidir. Ancak modern tarımsal yöntemlerle bu küçük işgücü yaklaşık olarak toprakların yarısını işlemektedir. Başlıca tahıl, ülkenin ortakuzey yöresinde yetiştirilen mısırdır. Dünyadaki mısır üretiminde ABD başta gelmektedir. Öteki önemli ürünler arasında buğday, patates, tütün, yulaf, yerfıstığı, soya fasulyesi, akdarı, süpürge darısı, çavdar ve arpa yer alır. ABD domates, limon, portakal, greyfurt üretiminde de dünyanın önde gelen üreticilerindendir.

Tarım alanlarının yarısından fazlası meradır. Koyunculuk kuzeydoğuda yaygındır; sığır sürüleri ise genellikle ortabatı ve batıda görülür. ABD peynir (dünyada birinci), süt (dünyada ikinci) ve tereyağ üretiminde de öndedir. 1970'lerin ortalarında Amerikan çiftliklerindeki hayvanların toplamı 130 milyondu. Domuzların sayısı ise 50 milyonu buluyordu. Özellikle Texas ve batı eyaletlerinde yetişen koyunların sayısı 1950'lerin ortalarında 30 milyonken 1970'lerin ortalarında 15 milyonun altına düşmüştür. Amerika'daki koyunlar yününden çok eti için yetiştirilmektedir. ABD dünyanın en fazla et üreten ülkesidir.

Sanayi. Amerika'da işçilerin dörtte biri, gayrı safi milli hasılanın dörtte birini oluşturan sanayide çalışır. Büyük sanayi bölgesi kömür ve demir kaynaklarına yakın olan kuzeydoğuda kurulmuştur. İkinci sanayi bölgesi zinciri Alabama, Georgia, Güney ve Kuzey Carolina, Tennessee ve Virginia eyaletlerinde, üçüncü bölge ise Büyük Okyanus kıyılarında yer alır. Modern sanayi tesisleri araziden ve işgücünden birlikte yararlanılan bölgelerde kurulmaktadır.

ABD çeşitli imalat sanayii dallarında örneğin otomobil, çelik, alüminyum ve sentetik kauçuk üretiminde dünyada sayılı ülkelerdendir. Silah sanayii çok gelişmiş olan ABD başka ülkelere de silah satmaktadır. Gıda üretimi ise ülkenin her yanına yayılmıştır.

Ulaşım ve İletişim. Missisippi ırmağı gibi büyük suyolları, ulaşım şebekesinde günümüzde de önemli rol oynamaktadır. ABD'nin Kanada'yla ortak olan St. Lawrence Suyolu okyanusa giden gemilerin Chicago'ya ve başka Büyük Göller limanlarına ulaşmasını sağlar. Chicago ırmağı bir kanalla Mississippi'ye bağlıdır ve trafik Büyük Göller'den Meksika körfezine doğru yol izler. 1975'de ABD'nin 612 yük gemisi ve 279 tankerden oluşan bir ticaret filosu vardı. En işlek limanlar New York ve New Orleans'dır. Ülkenin geniş olmasından ötürü hava ulaşımı hayati bir rol oynamaktadır. Bir yılda iç hatlarda 200 milyondan fazla yolcu uçaklarla seyahat etmektedir. Amerikan havayolları herhangi bir ülkeden daha fazla yolcu taşımaktadır ve Chicago'nun O'Hare havaalanı dünyanın en işlek alanıdır.

Demiryolları, karayolları ve suyolları başlıca nakliye ulaşım araçlarıdır. ABD'de 6.100.000 km'den uzun karayolu vardır. Ayrıca 56.000 km uzunluğunda motosiklet ve 7600 km uzunluğunda geçiş ücreti alınan yol bulunmaktadır. Ülkede her çeşitten 130 milyon motorlu taşıt aracı (bunun dörtte üçünden fazlası otomobildir) vardır ve ortalama iki kişiye birden fazla araç düşmektedir. Çeşitli mali zorlukların yanısıra, Amerika'nın demiryolları başlıca yük taşıma yollarıdır. Doğuda yoğun bir yol şebekesi yer alırken, dört anayol doğu ve batı kıyılarını birleştirir. ABD 320.000 km'den fazla uzunlukla dünya demiryollarının yüzde 30'una sahiptir.

Yönetim. ABD anayasası 1788'de kabul edildi ve o zamandan beri birkaç kez değiştirildi. Kadınlara eşit haklar tanıyan 27. anayasa değişikliği, 1970'lerin sonlarında bazı eyaletlerde hâlâ onaylanmayı bekliyordu. Anayasa federal bir hükümet biçimini önermektedir. Her eyaletin kendi anayasası, yasama meclisi, valisi ve yargı sistemi vardır. Anayasa federal hükümetin sahip olabileceği güvenlik gücünü belirler, ancak eyalet hükümetleri anayasanın yasaklamadığı yada özellikle federal hükümetin görevleri arasına girmeyen yetkilere sahiptir. Amerikan siyasal sistemi iki parti ilkesine göre çalışır. Ülkede başlıca iki parti vardır, bunların yanısıra çeşitli küçük partiler siyasal sistemde yer alır.

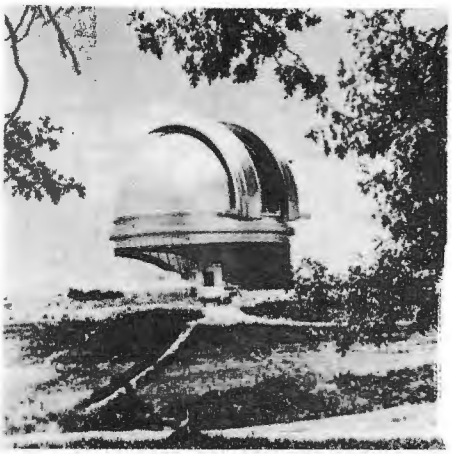
Savunma ve Güvenlik. Başkan, Savunma Bakanlığı'nın (11 yürütücü bakandan birisi) örgütlediği silahlı kuvvetlerin başkomutanıdır. Askeri hizmet zorunlu değildir. ABD ordusunda 2 milyondan fazla (1970'lerin sonlarında) personel çalışır. Bu sayının 780.000'i kara, 530.0000'i deniz, 570.000'i hava ve 196.000'i deniz piyade gücünde görev yapar. ABD, NATO, SEATO ve ANZUS'un üyesidir.

ABD ordusu, büyük sayıda nükleer silahla donanmıştır. Bu silahlar arasında, yeraltı silolarında saklanan binden fazla kıtalararası balistik füze ve denizaltından fırlatılan 656 balistik füze vardır. Stratejik Hava Komutanlığı yaklaşık 400 uzun menzilli bombardıman uçağına sahiptir. ABD bunlardan başka, bir dizi erken uyarı radar sistemi ve keşif araçları taşıyan uydular kullanmaktadır.

Eğitim. İlk ve orta eğitim, genellikle eyaletlerin ayrı ayrı sorumlulukları kapsamındadır. Serbest eğitim 12 yılda tamamlanır. Anaokulundan sonra kamu okullarındaki eğitim açısından üç ana plan uygulanmaktadır: sekiz yıl ilköğrenim ve dört yıl ortaöğrenim; altı yıl ilköğrenim, altı yıl ortaöğrenim; altı yıl ilköğrenim ve üç yıl orta, üç yıl lise. Bütün bu sistemin sonucunda ortalama 17-18 yaşlarında ortaöğrenim biter. Eğitim, Mississippi eyaleti dışında genellikle 6-16 yaşları arasında zorunludur. Bazı eyaletlerde alt sınır 8, bazılarında ise üst sınır 17-18 yaşlarıdır.

1970'lerin ortalarında anaokullarla birlikte, ülkede 50 milyondan fazla öğrenci bulunuyordu. Bu miktar, yüksek öğrenimdeki 9 milyon öğrenciyle birlikte, toplam nüfusun dörttte birinden fazladır. ABD'de 2750 kolej ve üniversite eğitime açıktır.

Toplumsal Yapı ve Kültür. ABD yurttaşlarının yaklaşık yüzde 88'i beyaz, yüzde 11'i zencidir. Toplam nüfusun yüzde 0,5 oranından az sayıda, 800.000 kızılderili yaşamaktadır. Kızılderililerin yaklaşık yarısı kentlerde, yüzde 28'i ise sayıları 115'i bulan özel arazilerde yaşar. En büyük kızılderili kabilesi 100.000 nüfuslu Navajo'dur. Amerikan yurttaşlarının yüzde 5'i yabancı ülkelerde doğmuşken, 1972'de yapılan bir araştırma nüfusun yarısının kökenlerinin yabancı ülkelere ait olduğunu ortaya koymuştur. Buna göre nüfusun % 22,si İngiliz ve İrlanda, % 12,5'u Alman, % 4,5'u İspanyol, Meksika ve Porto Riko, % 4'ü İtalya, % 2,5'u Polonya, % 1'i Rusya kökenlidir.

Kalifornıya, Mt Palomar'daki Gözlemevi 1928'de George Hale tarafından kuruldu. Gözlemevinde 500 sm'lik aynalı teleskop bulunmaktadır.

New Mexico'da 700 yıllık bir kültürel geçmişleri olan Pueblo Kızılderililerinin Adobe tipi yapıları Meksika'nın kuzeyindeki uygarlığı simgeler.

Tepelerde kurulmuş bir kent olan San Francisco' daki tramvaylar ulaşım için tek çözüm olarak düşünülmüştü. Şimdi daha çok turistik bir niteliktedir.

Ülkedeki etnik farklılıklar büyük ölçüde, 1920'den önce başgösteren göçlere bağlıdır. Bugünkü yasalar yılda 120.000 kişinin Batı yarıküresinden ve ülke başına 20.000 kişinin (en fazla 120.000) Doğu yarıküresinden (Avrupa dahil) göç etmesine izin vermektedir. ABD yurttaşı olan karı kocalar, anne babalar ve çocuklar bu kuralların dışındadır. Her yıl 380.000 ile 400.000 arasında göçmenin Meksika (60.000-70.000), Küba, Kore ve Filipinler'den (her birinden 20.000-30.000) göç etmesine izin verilmektedir. ABD'de her 10 yılda bir nüfus sayımı yapılır. 1790'da ABD'nin nüfusu 4 milyon (yüzde 5'i kentlerde), 1880'de 50 milyondan fazla (yüzde 28'i kentlerde), 1970'de 203 milyondu (yüzde 13,5'u kentlerde). Nüfusu 1 milyondan fazla 35 başkent, ayrıca 6 kent vardır. Toplam nüfusun % 17'si Boston ile Washington arasındaki kuşakta yaşar. Bu bölgeye «megalopolis» de denir. Bununla birlikte ülke nüfusunun yarısından fazlası 80 km'lik kıyı şeridinde Büyük Göller yöresinde yaşar.

Amerikan toplumunda ortak yönlerden birisi de konuşulan dil, yani İngilizcedir. Kimi göçmenlerin kendi aralarında ana dillerini konuşmalarına karşın çocukları İngilizce öğrenmektedir. Böyleyken, Porto Rikoluların bulunduğu New York'ta, Kübalı göçmenlerin yaşadığı Florida'da ve Meksika sınırında İspanyolca, yeğlenen dillerdir. Dinsel özgürlük ABD'ye yapılan göçlerin etmenleri arasındadır. Ülke nüfusunun yüzde 62'si çeşitli mezheplere ve dinlere (yüzde 34 Protestan, yüzde 23 Katolik ve yüzde 3 Musevi) bağlıdır.

Amerikalılar genellikle lüks tüketimden (ultra modern evler, otomobiller, az çalışmayı gerektiren araçlar vs.) hoşlanmaktadır. Ülkede hamburger ve sosisli sandviç tüketimi de çok fazladır. ABD, ayrıca konserve, donmuş et gibi maddelerin tüketiminde de başı çeken ülkelerdendir. Ancak Amerikalılar, giderek, gıdalarının beslenme değerinin bilincine varmakta ve çocuklarının beslendikleri «boş gıdalar»ın tehlikelerini görmektedirler.

Ulusal sporlar, Amerikan futbolu ve beyzboldur. Ancak Amerikalılar öteki sporların çoğuyla ilgilenirler. Bowling ve yüzme ülke çapında sporlar arasındadır. At ve otomobil yarışları yaygın gösteri sporlarıdır. Avcılık ve balıkçılık da ülkede yaygındır. ABD'de sanatsal gelişimin kökenleri Avrupa'daki gelişmelerden büyük ölçüde etkilenmiştir. Ancak sinema, müzikal, caz, gibi sanat tarzları ABD'de doğmuş ve gelişmiştir. Özellikle caz müziği zencilerin geliştirdiği bir türdür. Amerikan tiyatrosunun merkezi New York'daki Broadway'dir. Ancak yeni bir gösteri için sahnelemenin yol açtığı giderler büyük kâr getirecek bir çeşit prodüksiyonun gelişmesini sınırlandırmaktadır. Benzer malî zorluklar, küçük kumpanyaların yanısıra, dört büyük opera kuruluşu olan Metropolitan, New York'daki Kent, Chicago Lirik ve San Francisco kumpanyaları için de geçerlidir. Orkestralar giderlerini genellikle özel fonlardan karşılamaktadır. Bu zorluklara karşın, dünyanın en büyük orkestralarından bazıları ABD'de konserler vermektedir. Charles Ives (1974-1954), Walter Piston (1894—), Virgil Thomson (1896—), George Gershwin (1898-1937), Aaron Copland (1900—). Samuel Barber (1910—) ve Leonard Bernstein (1918—) dünyaca ünlü besteciler arasındadır.

ABD tarihinin kısa olmasına karşın, dünyaca ünlü yazarlar yetiştirdi. Bu yazar ve şairler İngiliz diline büyük katkıda bulundu. Amerika'da ilk öncü yazarlar arasında Washington Irving (1783-1859), James Fenimore Cooper (1789-1851), Ralph Waldo Emerson (1803-82), Henry Thoreau (1817-62) Henry Wadsworth Longfellow (1807-82), Oliver Wendel Holmes (1809-94) sayılabilir.

XIX. yüzyılın önde gelen öteki yazarları, şair ve öykücü Edgar Allan Poe (1809-49), Nathaniel Hawthorne (1804-64); romancı Herman Melville (1819-91), Mark Twain (1835-1910) ve Henry James (1843-1916); şair Dickinson'dır (1830-86). Amerika'nın ilk büyük tiyatro yazarı Eugene O'Neill'dir (18888-1953), öteki seçkin tiyatro yazarları Thornton Wilder (1897-1975), Tennessee Williams (1914—) ve Arthur Miller'dir (1915—).

Tarih. ABD'nin tarihi 13 İngiliz kolonisinin Bağımsızlık Bildirisi'ni imzaladığı 4 Temmuz 1776'da başlar. Ülkenin ilk yerlileri, Orta Asya'nın Moğollarıyla akrabalıkları olan kızılderilierdi. Kızılderililerin ataları Bering boğazından geçerek Amerika'ya geldiler.

Asıl sömürge dönemi, İngiltere'den gelen 100 kişilik bir grubun Virgina'daki Jamestown'da 1608 yılında yerleşmeleriyle başladı. 1620 yılında ise, zamanımıza kadar Pilgrim Fathers olarak bilinen bir grup Püriten kıtaya ayak bastı.

1760'larda İngiltere'nin Amerika'daki sömürgeleriyle ilişkileri bozulmaya yüztuttu. Çatışmalar, İngiliz hükümetinin sömürgelerden vergi almaya girişmesi üzerine başgösterdi. 1773 yılında İngiliz Doğu Hindistan Şirketi için büyük avantajlar sağlayacak çay vergisine karşı hükümet tepki göstericinde sömürgeciliğe karşı güçler vergiler konusunda ateşli bir kampanyaya giriştiler. Bir gece bir grup yurtsever Doğu Hindistan Şirketine bağlı gemiler Boston limanına demirlendiğinde çayları denize döktü. Bu olay «Boston Çay Partisi» olarak anılır. Hoşgörüsüz yasalar adıyla anılan şiddetli önlemler karşısında 12 sömürge 1774 yılında bir kıta kongresi topladılar.

1775 Nisan'ında İngiliz birlikleri Massachusetts'deki Concord'da bir silah deposunu ele geçirmeye giriştiler. Bu saldırı karşısında yurtseverler Lexington'da karşı saldırıya başladılar. Böylece Amerika Bağımsızlık Savaşı (yada Amerikan Devrimi) başlamış oldu. Bir yıl süren çarpışmalar sonunda İkinci Kıta Kongresi hiç bir çözüm yolunun olmadığını anladı ve Bağımsızlık Bildirisi'ni yayınladı. Çarpışmalar, İngilizlerin yeni ülkeyi tanıdıkları 1783 yılına kadar sürdü.

Birleşik Devletlerin ilk hükümeti, ülkenin sorunları karşısında yeterli bir gücü olmadığını gösterdi. 1787'de yeni bir konferans toplandı. Konferans'ta delegeler yetkileri Birleşik Devletler Anayasası'nda belirtilen farklı bir hükümet biçimini kabul ettiler. Anayasa 1789'da uygulanmaya başlandı ve bir yıl sonra George Washington (Bağımsızlık savaşının başkomutanı) ABD'nin ilk başkanı oldu. Başlangıçta bütün sömürgeler Apalaş dağlarının doğusunda yer alıyordu. Ancak 1783 yılında İngiltere'yle yapılan anlaşmanın maddeleri Birleşik Devletler'e Mississippi ırmağının batısındaki toprakları veriyordu. İspanya uzak ve batı ve güneydeki toprakları denetimi altında tutuyordu, ancak 1800'de Mississippi ile Kayalık dağlar arasında kalan bölge (Louisiana bölgesi) Fransa'ya bırakıldı. Üç yıl sonra bölgeyi savunamayacağını anlayan Napolyon Bonapart Louisiana'yı 15 milyon dolara ABD'ye sattı.

İngiltere ve Fransa arasında süregiden savaş, 1812'de, İngiltere'yle yeni çatışmaların doğmasına yol açtı. Fransa'ya yük taşıyan Amerikan gemilerinin İngilizlerce engellenmesi Amerikalıların savaş ilan etmesi sonucunu doğurdu. Savaş 2,5 yıl sürdü. Avrupalıların müdahaleciliğine karşı Amerikalıların itirazları birkaç yıl sonra Monroe Doktrini'nde (1823) dile getirildi. Başkan James Monroe ABD'nin, Batı yarıküresinde yeralan herhangi bir bağımsız ülkenin işlerine Avrupalı ulusların müdahale etmesine karşı çıkacağını ilan etti.

XIX. yüzyılın ilk yarısı Birleşik Devletler için hızlı bir yayılma dönemi oldu. 1836'da Texaslılar Meksika yönetimine karşı çıktılar ve cumhuriyet ilan ettiler. Texas 1845'de ABD'nin bir eyaleti oldu. 1846'da Oregon bölgesi üzerine Amerikalılar ve İngilizler arasında bir anlaşmaya varıldı. Vancouver adasının güney bölgesi dışında 49. paralel sınır olarak kabul edildi. Meksika'yla ABD'nin anlaşmazlığı Texas'ın eyalet olmasından sonra gerginleşti ve ABD Rio Grande'nin

Utah'daki Salt Lake City, ortabatı düzlüklerinde kurulmuş bir kenttir. Bu kent Mormon mezhebinin merkezidir.

Frank Lloyd Wright'ın yüksek damlı ev mimarisi XX. yüzyılda Amerika'da standart mimari tarzı olmuştur.

New England'daki Vermont yöresinin ormanları burasını yaz ve kış tatillerinde önemli bir turizm merkezi yapmaktadır.

kuzeyindeki bütün bölgeyi satması için Meksika'ya öneride bulundu. Meksika reddedince, Amerika savaş ilan etti ve anlaşmazlığa yol açan toprakları işgal etti. Daha sonra bu toprakların parası ödendi ve 1853 yılında günümüzdeki ABD-Meksika sınırı belirlendi.

Bu dönem şırasında sanayileşme hızlandı. Avrupa'da buharlı gemi, demiryolu gibi icatlar yapılırken, ABD'de telgraf, pamuk makinası, biçer-döğer kullanılmaya başlandı. Siyasal açıdan en büyük sorun, kölelikti. Kölelerin ülkeye alınması 1807'den sonra yasaklandığı halde 1860 yılında güneydeki 15 «köle eyaleti»nde 4 milyon köle vardı. Bu bölge nüfusunun yaklaşık üçte biriydi. Kuzeydeki eyaletlerde kölecilik yasaklanmıştı, ancak ucuz işgücü yönünden güneyde kölecilik sürüyordu.

Meksika bölgesinin alınmasından sonra kuzey ile güney arasındaki anlaşmazlık doruk noktasına ulaştı. 1860 yılında köleciliğe karşı olan Abraham Lincoln iktidara gelince çatışmalar iyice su yüzüne çıktı. Yedi güney eyaleti (Alabama, Florida, Georgia, Louisiana, Mississippi, Güney Carolina ve Texas) birlikten çekildiler ve 1861 yılında Amerika Müttefik Devletlerini kurdular. Daha sonra Arkansas, Kuzey Carolina, Tennessee ve Virginia da ötekilere katıldı. Bundan sonra başlayan iç savaş 1865'e kadar sürdü. Savaş kuzeylilerin zaferiyle sonuçlandı ve birlik tekrar sağlandı. İç savaşta 250.000 asker öldü ve güney eyaletleri yerle bir oldu. Kölecilik sonunda ortadan kalktı.

XIX. yüzyılın ikinci yarısı savaştan sonraki toparlanma dönemiydi. Bu dönemde sanayileşme hızlandı. Sanayileşmenin gelişmesi ülkede büyük bir iş alanının doğmasına yol açtı. Birleşik Amerika Alaska'yı Rusya'dan satın aldı. 1800 ile 1860 arasında ABD'ye 4,5 milyon kişi göç etti. İç savaş göçleri bir süre engelledi. 1880'lerde yeni bir göç dalgası başladı. 1870-1916 arasında 25 milyondan fazla insan ABD'ye göç etti. Bunların hemen tümü Avrupa'dan geliyordu. Ülkenin nüfusunu 40 milyondan 100 milyona çıkaran bu göç dalgası, ABD'nin doğal kaynaklarını hızla kullanmasını sağladı. 1890'da batı sınırı Büyük Okyanus kıyısına uzanıyordu.

Amerikan tarihinin bu dönemindeki önemli teknik gelişmeler arasında telefonun, otomobilin, ampulün ve fonografın kullanılması yer alır. Yeni sanayi gelişmeleri ve yöntemleri ülkedeki fabrikaların hızlı bir üretime geçmesini sağladı. Ancak bu gelişmeler kendi sorunlarını da getiriyordu. Ağır çalışma koşulları, sömürü, yerel ve federal yönetimdeki bozukluklar bu sorunlar arasındaydı. Bu gelişmelerin sonucunda çeşitli toplumsal reformların yapılması zorunluluğu doğdu.

1898'de ABD'leri baskıcı İspanyol yönetimi karşısında Küba'yı destekleyince yeni bir savaş başladı. İspanyol-Amerikan savaşı yalnızca ABD'nin

Amerika Birleşik Devletleri

Eyalet	Yüzölçümü km²	Nüfus (1976 say.)	Mec. Tem. sayısı	Başkent	Katılış tarihi
Alabama	133.667	3.614.000	7	Montgomery	1819
Alaska	1.518.769	352.000	1	Juneau	1959
Arizona	295.023	2.224.000	4	Phoenix	1912
Arkansas	137.539	2.116.000	4	Little Rock	1836
Batı Virginia	62.629	1.803.000	4	Charleston	1863
Colorado	270.000	2.534.000	5	Denver	1876
Connecticut	12.973	3.095.000	6	Hartford	1788
Delaware	5.328	579.000	1	Dover	1787
Florida	151.670	8.357.000	15	Tallahasse	1845
Georgia	152.488	4.926.000	10	Atlanta	1788
Güney Carolina	80.432	2.818.000	6	Columbia	1788
Güney Dakota	199.551	683.000	2	Pierre	1889
Hawaii	16.705	865.000	2	Honolulu	1959
Idaho	216.412	820.000	2	Boise	1890
Illinois	146.075	11.145.000	24	Springfield	1818
Indiana	93.993	5.311.000	11	Indianapolis	1816
Iowa	145.790	2.870.000	6	Des Moines	1846
Kalifornia	411.013	21.185.000	43	Sacramento	1850
Kansas	213.094	2.267.000	5	Topeka	1861
Kentucky	104.623	3.396.000	7	Frankfort	1792
Kuzey Carolina	136.523	5.451.000	11	Raleigh	1789
Kuzey Dakota	183.022	635.000	1	Bismarck	1889
Louisiana	125.674	3.791.000	8	Baton Rouge	1812
Maine	86.026	1.059.000	2	Augusta	1820
Maryland	27.394	4.098.000	8	Annapolis	1788
Massachusetts	21.386	5.828.000	12	Boston	1788
Michigan	150.779	9.157.000	19	Lansing	1837
Minnesota	217.735	3.926.000	8	St. Paul	1858
Mississippi	123.584	2.346.000	5	Jackson	1817
Missouri	180.455	4.763.000	10	Jefferson City	1821
Montana	381.086	748.000	2	Helena	1889
Nebraska	200.017	1.546.000	3	Lincoln	1867
Nevada	286.297	592.000	1	Carson City	1864
New Hampshire	24.097	818.000	2	Concord	1788
New Jersey	20.295	7.318.000	15	Trenton	1787
New Mexico	315.113	1.147.000	2	Santa Fe	1912
New York	128.401	18.120.000	39	Albany	1788
Ohio	106.764	10.759.000	23	Columbus	1803
Oklahoma	181.089	2.712.000	6	Oklahoma City	1907
Oregon	251.180	2.288.000	4	Salem	1859
Pennsylvania	117.412	11.827.000	25	Harrisburg	1787
Rhode Island	3.144	927.000	2	Providence	1790
Tennessee	109.411	4.188.000	8	Nashville	1796
Texas	692.405	12.237.000	24	Austin	1845
Utah	219.931	1.206.000	2	Salt Lake City	1896
Vermont	24.887	471.000	1	Montpelier	1791
Virginia	105.710	4.967.000	10	Richmond	1788
Washington	176.616	3.544.000	7	Olympia	1889
Wisconsin	145.438	4.607.000	9	Madison	1848
Wyoming	253.596	374.000	1	Cheyenne	1890

Nevada'nın en büyük kenti olan Las Vegas gelirinin büyük bölümünü dünyaca ünlü gece kulüplerinden ve kumarhanelerinden sağlar.

New Mexico Kızılderilileri her Ağustos'ta Gallop'ta yapılan festivale katılırlar. Bölgenin merkezinde Navajo, Zuni ve Hipi Kızılderilileri yaşar.

Kanada sınırındaki Ulusal Buzul Parkı buz-çağı oluşumlarının birçok izini taşıyan, Kayalık dağların bir bölümüdür.

yeni topraklar (Guam, Filipinler, Porto Riko) kazanmasını sağlamadı, aynı zamanda ülkenin dünya çapında güçlü olmasını sağladı. Aynı yıl ABD, Hawaii'yi de topraklarına kattı. Hawaii daha önceleri de Amerikalı işadamlarının denetimi altındaydı.

1914'de Avrupa'da Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi sırasında ABD tarafsız kaldı. Ancak, düşmanlarının ticaret yollarını kapatmak için Almanların giriştiği denizaltı savaşı sırasında Amerika'nın gemileri de batırıldı ve 1917'de ABD savaşa girerek Almanya'nın yenilgisinde etkin oldu. ABD başkanı Woodrow Wilson savaştan sonraki barış görüşmelerinde önemli bir rol oynadı ve gelecekteki savaşların önlenmesi için uluslararası bir kuruluş olan Milletler Cemiyeti'nin oluşturulmasını önerdi. Ancak kongre bu girişimi engelledi.

Sinemaların, otomobillerin, gramofonların, çarlistonun ve hepsinden öte yasakların dönemi olan 1920'ler ekonomik şişkinlik yıllarıydı. Alkol yasağı 1920'de uygulanmaya başlandı ancak sarhoşluk olayları ve suçların artışı daha da yaygınlaştı. Orta sınıftan gelenler içki yasağını uygulamadılar; gangsterler ise içki sağlıyorlardı. Bu dönem çok geçmeden sona erdi. Ekonomik şişkinlik ortamında herkes düşünmeden elindeki parayı piyasaya soktu ve 1929'daki hisse fiyatlarının düşüşü kısa zamanda bir paniğin doğmasına yol açtı. Milyonlarca dolarlık yatırım boşa çıktı, yatırımcılar iflas ettiler. Bunun ardından gelen üç yıl «Büyük Buhran» olarak bilinir. Bu dönemde 12 milyon kişi işsiz kaldı, 50000 banka ve 30.000 işyeri kapandı, yoksulluk yaygınlaştı. 1933'de bir Demokrat olan Franklin D. Roosevelt başkan seçildi ve buhranı sona erdirmek amacıyla «New Deal» politikasını ilan etti. New Deal'in ilkeleri arasında kamu çalışmalarına fonlar sağlanması, çiftçilere ve sanayicilere yardım edilmesi yer alıyordu. Bu politika güvenin yeniden sağlanmasına yol açtı.

1939'da Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ABD'nin buhrandan sıyrılmasında olumlu bir etken oldu. Savaş Amerikan ürünleri için yeni taleplere yol açtı. ABD 1941 Aralık'ında Hawaii'deki Pearl Harbor deniz üssüne Japonların saldırması yüzünden savaşa katıldığında ülke savaş üretimine çoktan girmişti. Uzun bir mücadele sonunda, 1945 yazında Müttefikler zaferi kazandı. Japonya'nın tam olarak yenilgisi Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan atom bombasıyla sonuçlandı. Teknolojideki büyük ilerleme 1960'larda SSCB'yle girişilen uzay yarışına yol açan bilimsel devrimin başlamasına yol açtı. 1969 yılında Neil Armstrong Ay'a ilk adım atan insan oldu.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Marshall Planı (ABD Dışişleri Bakanı George C. Marshall'ın adından) yoluyla Avrupa ülkelerine yardım sağlandı. Böylece kapitalist Avrupa'nın toparlanması kolaylaştı. ABD kalkınmakta olan ülkelere aynı plan kapsamında para ve malzeme yardımı sağlarken, uluslararası planda kendi çıkarlarını da garanti altına almıştı. ABD Milletler Cemiyeti'nden sonra kurulan Birleşmiş Milletler in çalışmasında da önemli bir rol oynadı. 1950'de ABD Kore savaşı sırasında Güney Kore'ye yardım etti ve Kore'ye asker yolladı. Kore savaşı 1953'de sona erdi. Vietnam'da (1965-73) ABD'nin Kore'dekine benzer müdahalesi yenilgiyle sonuçlandı ve Amerikan birlikleri Vietnam'dan çekildi.

Ülkede zenci nüfusun haklarını kazanması amacını güden İnsan Hakları Hareketi 1960'larda ve 1970'lerde başlıca olgulardan birisiydi. Sorun hâlâ gündemdedir. Zenci-beyaz eşitliğini ve zenci çocuklarıyla beyaz çocuklarının aynı okulda okumasını sağlayacak yasa Kongre'de onaylandı. 1963 Kasım'ında Başkan John F. Kennedy öldürüldü. 1974'de Richard Nixon Watergate skandalından sonra ilk istifa eden Başkan oldu. Nixon'dan sonra gelen Gerald Ford başkanlık kurumunun saygınlığını yeniden kazanması için çalıştı. 1971'da Başkan olan James Carter uluslararası diplomasiyle önem verdi.

Amerika Birleşik Devletleri

Resmi adı Amerika Birleşik Devletleri.

Yüzölçümü 9.363.123 km²
Nüfus (1976 say.) 215.135.000; km² başına 23 kişi

Önemli kentleri (1975 tah.) Washington, DC (başkent) 716.000; New York, 7.567.000; Chicago, 3.173.000; Los Angeles, 2.747.000 Philadelphia, 1.862.000; Detroit, 1.387.000; Houston, 1.320.000

Yönetim Devlet Başkanı, James E. Carter, Cumhurbaşkanı (1976'da seçildi).

Din Protestan (% 34), Katolik (% 23), Musevi (% 3)

Para birimi ABD doları
GSMH (1974) 1.406.610.000.000 dolar; Kişi başına gelir 6540 dolar

Tarım ürünleri Mısır, buğday, yulaf, patates, soya fasulyesi, yer fıstığı, pamuk, tütün, meyvalar, orman ürünleri

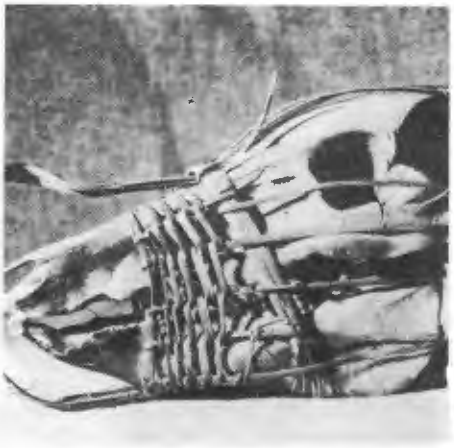
Sanayi İmalat sanayii, madencilik, demir-çelik, et ve süt, metalurji, otomobil, çimento, plastik ve lastik, kimya, balıkçılık, turizm, kâğıt

Dışsatım (Silahların dışında belli başlıları); Makina, tahıl, gıda ürünleri, motorlu araçlar, kimya ürünleri, elektrik ve elektronik malzemeleri

Dış Ticaret (başlıcaları) Kanada, Japonya, Batı Almanya, İngiltere, Meksika

ANDAMAN ve NİCOBAR ADALARI, Bengal körfezinde, Hindistan birliği içinde yeralan takımadalar. Merkezi Andaman adalarındaki Port Blaie'dir. Kereste ve tropikal meyvalar ihraç eden bölge, Hint hükümetinin bir bakanı tarafından yönetilir. Andamanlar 200'den fazla adadan meydana gelir. Kuzeye doğru 145 km uzanan Nicobar takımadalarında ise 19 ada yeralır. 1970'lerde İngilizler tarafından işgal edilen Andaman adaları, 1858'den 1945'e kadar sürgün yeri olarak kullanıldı. Günümüzde nüfusun büyük bir bölümünü Negrito'lar ve Hintliler oluşturur. Nicobar adaları 1869-1945 arasında İngiliz egemenliği altındaydı (İkinci Dünya Savaşı sırasında Japonlar tarafından işgal edildi). Burada yaşayanların çoğu Moğol kökenlidir. Yüzölçümü : 8293 km². Nüfusu (1971) : 115.144.

ANDORRA, Pirene dağlarının doğusunda, Fransa ile İspanya arasında yeralan küçük bir bağımsız (ancak Fransa hükümetiyle, İspanya'nın Urgel piskoposuna vergi öder) devlet. Tarım için elverişsiz olan yüksek dağ vadilerinde çok sayıda koyun yetiştirilir. Hayvancılıktan sağlanan gelire günümüzde giderek artan turizm geliri de eklenmiştir. Başkenti Andorra la Vella'dır. Nüfusun büyük bir çoğunluğu katoliktir. Andorra'da Katalanca (Katalon) dili konuşulur. Yüzöl-

Andaman adalarında hâlâ ok ve yayla yabani domuz avcılığı yapılır.

Andorra'nın hem en büyük kenti hem de merkezi olan Andorra la Vella'da, turistler için modern oteller yapılmıştır.

Angola'nın başkenti Luanda'da bir doğal liman vardır. Bu liman 300 yıldır köle ticaretinin merkezi olmuştur.

çümü : 453 km². Nüfusu (1975 sayımı) : 27.000.

ANGOLA, Daha önce Portekiz Batı Afrika'sı olan bir Afrika ülkesi; Ekvator'un güneyinde yeralır. Nüfusun büyük bir çoğunluğunun Bantu'lardan oluştuğu bu ülkede temel gelir kaynakları petrol, kahve ve elmastır. Başkent Luanda'dır.

Yüzey Şekilleri ve Ekonomi. Angola iki bölgeden oluşur. Kongo ırmağının güneyinde uzanan topraklar kuzeyde ve kuzeydoğuda Zaire, doğu ve güneybatıda Zambiya, güneyde Namibya (Güneybatı Afrika), batıda ise Atlas Okyanusu ile çevrilidir. Kongo ırmağının kuzeyindeki topraklar Kabinda adını alır. Bu orman bölgesini, asıl Angola'dan Zaire ayırır. Orta Angola'nın büyük bir bölümü Bie yaylası (denizden yüksekliği 900-2100 m) üzerinde yeralır. Yayladaki çağlayanlardan hidroelektrik elde edilir. Güneyde Mosamedes çölü bulunur. Başlıca akarsuları Cuanza ve Cunene; önemli limanlar ise Luanda ve Lobito'dur. Değişik yükseklikler, soğuk okyanus akıntıları ve az yağmur alması, ülkenin kuzeyinde tropikal, güneyinde ise yarı kurak bir iklim koşulunun egemen olmasına yolaçar. En önemli ekonomik kalkınma 1966'da Kabinda açıklarında petrol bulunması ve Cassinga'da çıkarılan demir miktarının arttırılmasıyla sağlandı. En büyük geliri sağlayan tarımsal ürün, kahvedir. Başlıca sanayi dalını ise elmas işletmeleri oluşturur.

Toplumsal Yapı. Angola nüfusu temelde Bantu'lardan meydana gelir. Halkın çoğu Bantu lehçesi konuşur. Bununla birlikte Portekizce de yaygındır. Ülkenin resmi dini katoliktir ama birçok kabile kendi etnik inançlarını sürdürür.

Yönetim. Savaş, Angola'yı üç direniş örgütüne böldü. Angola Ulusal Kurtuluş Cephesi (FNLA), Angola Halk Kurtuluş Cephesi (MPLA) ve Angola'nın Tam Bağımsızlığı için Ulusal Birlik (UNITA).

Tarih 1483 yılında Angola kıyılarına gelen Portekizli gezgin Diogo Cao, Afrikalı kralla dostluk kurdu. Bunu izleyen yıllarda Angola, Portekiz yönetiminde (1641-1648 yılları arasındaki Hollanda işgali dışında) kaldı. Angola Brezilya'nın Amerika kahve işletmelerine köle sağlayan başlıca merkezlerden biri oldu. İkinci Dünya Savaşından sonra milliyetçi Angolalılar özerklik istedi ve ayaklanmalar başgösterdi. 1975 yılında Portekiz hükümeti, Angola'nın bağımsızlığını tanıdı. SSCB tarafından desteklenen kuvvetlerle Kübalılar Batılıların desteklediği grupları yendi. İç savaş sırasında beyazların çoğu ülkeyi terketti. 11 Kasım 1975'de ülkenin resmen bağımsızlığı tanındı. Marksçı MPLA 1976'ya kadar Angola topraklarının büyük bir bölümünü denetim altında tuttu.

Angola

Resmi adı Angola
Yüzölçümü 1.246.700 km²
Nüfusu (1976 sayımı) 6.761.000; km- başına 5 kişi
Önemli kentleri Luanda (başkent) (1970) 475.328; Huambo (Nova Lisboa) 89.000; Lobito 74.000
Yönetim Geçiş dönemi (milliyetçi direniş örgütleri)
Din Katolik (resmi din) ve yerel inançlar
Dil Portekizce (resmi)
Para birimi Escudo
GSMH (1974) 1.440.000.000 Sterlin; Kişi başına gelir 212 sterlin
Tarım Kahve, mısır, şeker, pamuk ,buğday, tütün, kenevir, sığır
Sanayi Besin işleme, mayalama ve şişeleme; çimento, cam, kâğıt, iplik, ayakkabı, sabun, balıkçılık
Madenler Elmas, petrol demir, bakır, manganez, sülfür, fosfat
Ticaret Portekiz, AET, ABD

ANGUİLLA, Küçük Antiller'in Leeward grubundan küçük bir ada. Ekonomisi balıkçılığa, hayvancılığa ve tuz üretimine dayanır. Ada, 1493 yılında Kristof Kolomb tarafından keşfedildi. XVII. yüzyılda buraya İngilizler yerleşti. 1967'de Anguilla, St. Kitts ve Nevis adalarıyla birleşerek St. Kitts-Nevis-Anguilla adlı özerk eyaletler kuruldu. Ancak bir kaç ay sonra Anguilla birlikten ayrıldı. 1971'de yeniden İngiliz kolonisi oldu. Yüzölçümü : 280 km². Nüfusu (1975) : 65.525.

ANTİGUA, Batı Hint adalarının Leeward grubunda özerk bir ada. Başkenti St. John'dur. Hem Fransızlar, hem de İspanyollar tarafından işgal edilen ada, 1600 sonlarında İngiliz kolonisi oldu. Antigua doğal limanlara sahip olan bir mercan ve volkan adasıdır. Adada bir Amerikan deniz üssü bulunur. Başlıca ürünleri pamuk ve şeker kamışıdır. Bir başka gelir kaynağı ise turizmdir. Yüzölçümü : 280 km-. Nüfusu (1975) : 65.525.

ARİZONA. Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

ARJANTİN, Resmi adı Arjantin Cumhuriyeti olan bir Güney Amerika devleti. Kıtanın güney kesimini hemen hemen bütünüyle kaplar. Amerika kıtasında yer alan öteki ülkelerden yalnızca Kanada, ABD ve Brezilya, Arjantin'den daha büyüktür. Nüfusun büyük bir bölümünü İspanyolca konuşan, katolik Avrupa kökenliler oluşturur. Başkenti Buenos Aires'dir.

Teatro Colon Buenos Aires'in en güzel opera binasıdır. Burada Arjantin senfoni orkestrası ve bolesi temsiller verir.

Erke (bir çeşit klarnet) Kuzey Arjantin'in yerli çalgısıdır.

Resimde, Güney Arjantin'deki Tierra del Fuego' nun sığ sularında yürüyen deniz kuşları görülmektedir.

Yüzey Şekileri ve Ekonomi : Batı Arjantin boyunca uzanan And sıradağları, ülkeyi Şili'den ayıran doğal bir sınır meydana getirir. Andların yüksek tepeleri yer yer 6100 m'yi aşar. 6960 m'yi bulan Aconcagua doruğu ise Güney Amerika'nın en yüksek dağıdır. Sıcak ve nemli bir iklime sahip olan Kuzey Arjantin'de tropikal özellikli tarım yapılabilir. Orta Arjantin ovalarının (Pampa) ılıman ikliminde tahıl yetiştirilir ve hayvancılık yapılır. Patagonya denilen Güney Arjantin dağlık ve soğuktur. Bu yaylalarda koyun yetiştirilir. Arjantin'de çok sayıda akarsu yer alır. Parana ve Uruguay denize döküldükleri yerde birleşerek büyük bir haliç meydana getirirler. Dağlarda bulunan maden yataklarının çoğu işlenmemiştir. Arjantin, petrol üretimi bakımından Güney Amerika ülkeleri arasında Venezuela'dan sonra gelir. Ülkede ayrıca doğal gaz da bulunur. Dünya savaşları sırasında büyük ölçüde sanayileşen Arjantin, hâlâ dışardan çok sayıda mamül madde satın almaktadır. Dışsatımı ise tarım ürünlerine dayanır.

Toplumsal Yapı. İspanyollar gelinceye kadar göçebe yerliler yaşardı. O dönemde Arjantin pampalarında gaucho'ların (kovboylar) yabani hayvan yakaladığı bir ülkeydi. XIX. yüzyıl sonlarında Avrupalılar (özellikle İtalyanlar, İspanyollar ve Almanlar) Arjantin'e akın etti. Zamanla yerlilerle yabancılar karıştı ve bir melez kuşak ortaya çıktı. Halkın çoğu katolik oldu. Arjantin nüfusunun yüzde 68'i başkent Buenos Aires'de (yada çevresinde yaşar).

Yönetim. Arjantin anayasası, ABD yasaları örnek alınarak hazırlanmıştır. 18 yaşını dolduran yurttaşların oy kullanma hakkı vardır. Cumhurbaşkanı ve başbakan (anayasaya katolik olmaları koşulu konmuştur) genel oyla seçilir. Senato ve meclis seçimleri de aynı ilkeye göre yapılır. 22 eyaletin yöneticileri merkezi hükümete bağlıdır.

Tarih : Daha önce Lima genel valiliğine bağlı olan Arjantin, 1776'da La Plata genel valiliği oldu (merkezi Buenos Aires). 1808'de İspanya'nın Napolyon'la savaşa girmesi üzerine milliyetçilik hareketleri başladı ve Arjantin 1816 yılında bağımsızlığını ilan etti. Arjantin tarihinde çok sayıda hükümet darbesi yeralır. 1946 yılında Albay Juan Peron cumhurbaşkanı oldu. 1955'de dikta yönetiminden hoşnut olmayan ordu, Peron'u iktidardan düşürdü. Sürgüne yollanan Peron yeniden siyasal alanda etkinlik kazandı. 1973 yılında başkanlık görevine başladı. Üçüncü eşi Maria Estela'yı başkan yardımcılığına getirdi. 1974'de Peron ölünce, yerini yardımcısı ve karısı Maria Estela aldı. Ancak, enflasyona çözüm bulamayan ve gerilla çatışmalarını durduramayan Maria Estela yönetimine 1976 Mart'ında askeri bir darbeyle son verildi.

Arjantin

Resmi adı Arjantin Cumhuriyeti
Yüzölçümü 2.776.889 km²
Nüfusu (1976 sayımı) 25.719.000; km² başına 9 kişi

Önemli kentleri Buenos Aires (başkent) (1975 sayımı) 2.976.000; Rosario 810.840; Cordoba 789.663

Yönetim Cumhurbaşkanı Jorge Rafael Videla
Din Katolik
Dil İspanyolca
Para birimi Pezo
GSMH (1974) 20.041.000.000 sterlin
Kişi başına 779 sterlin

Tarım Sığır, buğday, mısır, üzüm, darı, yulaf, yün, deri, keten tohumu yağı
Sanayi Demir ve çelik, otomobil, makina, dokuma, petrol ürünleri

Yeraltı kaynakları Petrol, doğal gaz, kurşun, çinko, kalay, manganez, demir, bakır, beril
Dış Ticaret AET, Brezilya, ABD

ARKANSAS. Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

ARNAVUTLUK, Resmi adı Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti olan bu ülke, Balkan yarımadasında yeralır. 1945'de komünistlerin denetimine geçti. Ancak bir süre sonra Moskova ile ideolojik görüş ayrılıklarına düşerek, 1961'de Sovyet blokundan ayrılıp Çin Halk Cumhuriyeti ile yakın ilişkiler kurdu. Başkenti (aynı zamanda en büyük kenti) Tiran'dır.

Yüzey Şekilleri ve Ekonomi. Adriyatik denizinin doğusunda yeralan Arnavutluk, kuzeyde ve doğuda Yugoslavya, güneyinde ise Yunanistan'la sınırlanmıştır. Ülkenin iç kesimlerinde yüksek yaylalar ve Dinar Alpleri(yada Arnavutluk Alpleri) gibi sıradağlar bulunur. Bu bölgelerin kireçli toprağı tarıma elverişsizdir; en verimli tarım alanı güneydeki ovalardır. Batıya doğru akan birkaç akarsu, derin vadilerden geçerek kıyıya ulaşır. Kıyıdaki bataklık düzlüklerde çok az kişi yaşar. Tek önemli liman kenti Draç'dır. Arnavutluk'un ekonomik bakımdan geri kalmasının başlıca nedenlerinden biri coğrafi konumudur. Sovyet modeli bir ekonomik düzeni olan Arnavutluk'ta tarımsal ve sınai kalkınmaya aynı ölçüde ağırlık verilir. 1945'den bu yana bir dizi beş yıllık planla sanayileşme yoluda önemli adımlar atıldı. Özellikle elektrik, kömür, çimento, dokuma ve petro ürünleri üretiminde başarı sağlandı. 1950'den sonra tarım ürünleri artışı, nüfus artışından hızlı oldu. Ülkenin dış ticaret açığını kapatmak için dış yardımı sağlanır.

Toplumsal Yapı. Başlıca iki etnik grup vardır. Kuzeyde yaşayan Geg'ler ve güneydeki Tosk'lar. Her iki grup da Arnavutça konuşur, ama ülkenin resmi dili Tosk lehçesidir. Nüfusun üçte ikisi müslüman, geri kalanlar ortodoks ve katolik hristiyandır.

Yönetim. Anayasa, Sovyet modeli örnek alınarak hazırlanmıştır. Yasama gücüne sahip Halk Meclisi, Presidium'a hesap vermek zorundadır. Arnavutluk Emek Partisi'nin birinci sekreteri aynı zamanda silahlı kuvvetler baş kumandanıdır.

Tarih. Arnavutların ataları Hristiyanlık öncesi dönemde Balkan yarımadasına yerleşen İlliryalılardır. Yüzyıllar boyunca Arnavutlar, Roma ve Bizans etkilerine karşı koydular. XV. yüzyılda Osmanlılar bu ülkeyi işgal ettiler ve Müslümanlık, dağlık yörelerin dışında bütün Arnavutluk'a yayıldı. XIX. yüzyılda milliyetçilik akımları ortaya çıktı. 1912 yılında bağımsızlık ilan edildi. İkinci Dünya Savaşı sırasında Komünist Parti kuruldu. 1944 yılında bu parti iktidarı ele geçirdi; Enver Hoca devlet başkanlığına getirildi. 1955 yılında Arnavutluk Birleş-

Arnavutluk kadınlarının geleneksel giysileri XV. XX. yüzyıllar arasında ülkeyi yönetmiş olan Türk etkisini açıkça gösterir.

Hızla gelişen Canberra kenti, Amerikalı mimar Walter Burley tarafından 1911'de planlanmıştı. 1927'de, Melbourne'un yerine başkent oldu.

Queensland'in yaklaşık yarısı, tropikal bölgededir. Kuzeydoğu Avustralya'nın bu tarım eyaletinde başlıca ürünü şeker kamışı oluşturur.

miş Milletler üyesi oldu. 1961 yılında Sovyetler'le diplomatik ilişkileri kesilen Arnavutuk, Çin'den büyük çapta ekonomik yardım almaya başladı. Ancak daha sonra bu ülkeyle de ilişkileri bozuldu.

Arnavutluk

Resmi adı Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti
Yüzölçümü 28.749 km²
Nüfusu (1976 sayımı) : 2.549.000; km² başına 89 kişi
Önemli kentleri Tiran (başkent) (1973) 182.500; Draç 57.000; İşkodra 55.000
Yönetim Komünizm, Devlet başkanı Enver Hoca
Din Müslüman, ortodoks
Dil Arnavutça (resmi dil)
Para birimi Lek
GSMH (1974 538.400.000 sterlin; kişi başına gelir 211 sterlin
Tarım Mısır, buğday, patates, tütün
Sanayi Madencilik, besin işleme, dokuma, petrol ürünleri, çimento
Yeraltı kaynakları Kömür, doğal gaz, demir, krom, bakır
Dış Ticaret Çin, Çekoslovakya, Polonya, Doğu Almanya

ASCENSION. Bk. SAINT HELENA

ASOR. Bk. PORTEKİZ

AVUSTRALYA. Resmi ismi, Avustralya Commonwealth'i, Avustralasya kıtasının büyük bölümünü oluşturur. Güney yarımküresinde; güneyinde ve batısında Hint Okyanusu,, doğusunda ise, Güney Pasifik Okyanusu'nun batı sınırları olan Mercan denizi ile Tasmanya denizi vardır.

7.700.000 km. karelik yüzölçümü ve 26 milyon insanıyla, Avustralya, nüfus yoğunluğu az bir ülkedir; km. kareye 1.8 kişi düşer. Hele İngiltere'nin 350 kişilik yoğunluğuyla kıyaslanınca, bu özellik daha da belirginleşir. Bununla beraber, kentleşme oranı büyüktür, nüfusun % 85'i, çoğu doğu kıyılarında olan kentlerde ve kasabalarda yaşar. Avustralyalıların gelirleri dolayısıyla yaşam düzeyleri yüksektir. Ayrıca, ülkeleri zenginleşmeye ve önemli bir uluslararası güç olmaya doğru gelişmektedir.

Avustralya 1901'den beri altı eyaletin oluşturduğu bir federasyondur. Yeni Güney Galler, Queensland, Güney Avustralya, Tasmanya, Victoria ve Batı Avustralya. Federasyon olmazdan önce, bütün eyaletler ayrı birer Britanya sömürgesi niteliğindeydi.

Yeryüzü şekilleri ve iklim. Avustralya, dünyanın en basık kıtasıdır, dünyanın ortalama yüksekliği 700 metreyken, Avustralya'nınki ancak 300 m.'dir. Yüzölçümünün dörtte üçü, geniş düzlüklerden oluşur ve ülkenin ancak % 5'i, 600 metreden yüksektir.

Batı Avustralya'nın hemen tümünü, kuzey ve güney bölgelerinin ise büyük bölümünü kaplayan Büyük Batı platosu başlıca yapısal farklılaşmayı oluşturur. Bunun geniş bir kesiti —Avustralya'nın ölü kalbi— tektük otlara ve çalılara ancak rastlanabilen çöllerdir.

Yıllık ortalama sıcaklık Kuzeydeki 27 derece ile güneydeki 13 derece arasında değişir. Ocak ayında ısı Kuzeydeki 29'la güneydeki 18 derece arasındadır. Temmuz'da ise aynı ölçüler 24 ve 10 derece olur. Günümüze kadar kaydedilen en yüksek ısı, Queensland'daki Cloncurry'de, 1899 Ocak ayında, 53 derecedir. En düşük ısı ise, Yeni Güney Galler'deki Charlotte Pass'de, 1945 Haziranında, sıfırın altında 22 derecedir.

Doğal kaynaklar. Avustralya'nın başlıca dört ekonomik kaynağı vardır. Ormanlar, balık, toprak ve madenler. Yaklaşık 380.000 km. kare —ülkenin beşte biri kadar— ticari amaçlarla kullanılabilen ormanlarla kaplıdır. Ayrıca, büyük bölgeleri örten, ticari değeri düşük ağaçlıklar da vardır. Bunlar, toprağı koruyarak yarar sağlar. Başlıca ticari ormanlar, nemli kıyı bölgelerinin doğu ve güneydoğu kesimlerindedir.

1970'lerin başında, Avustralya'nın yıllık ticari balık avcılığı 50.000 tona ulaşır. Başlıca balıklar, Tuna, yenilebilen tür köpekbalığı ve Salmon balığıdır. Toprğın büyük bölümleri koyun ve sığır yetiştiriciliğine, tahıl ve şekerkamışı üretimine ayrılmıştır. Önde gelen maden kaynakları kömür, demir cevheri, bakır, nikel ve magnezdir. Bunlar, Avustralya'nın ihraç maddeleri arasında yer alır.

Sanayi. Avustralya'nın sanayii 1900'lerde hızla gelişti ve bu hız 1960 sonrasında arttı. Federasyon olmazdan (1901) önce sömürgelerin sanayi varlıkları önemsizdi; eşya ve elbise yapımı gibi. Bunlar, sadece iç piyasaya yönelikti. Federasyon, ticaret sınırlamalarını kaldırdı ve I. Dünya Savaşı, çok sayıda ürüne talep yaratarak üretimi kamçıladı. Başlangıçta ithal edilmiş makinaların montajına dönük çabalardan, 1914 sonrasında, Avustralya'nın kendi demir ve çelik işletmelerine geçildi.

Avustralya'nın başlıca gemi yapım tezgâhları Adelaide, Brisbane, Maryborough, Melbourne, Sydney ve Whyalla'da bulunur. Bunlara ek olarak, daha küçük gemileri —örneğin, kıyılardaki petrol hizmetini görenler, çekiciler— yapabilen çok sayıda tezgâh vardır.

Motorlu taşıtların büyük ölçüdeki üretimi ancak II. Dünya savaşından sonra başlamıştır ve günümüzde bile, yapımcıların çoğu, İngiliz, Amerikan, Avrupa şirketlerinin uzantıları niteliğindedir. Bununla beraber, Avustralya modelleri giderek daha fazla üretilmeye başlanmıştır ve motor sanayii, ülkede en fazla işçi çalıştıran sanayi dalıdır.

Avustralya'nın ağır sanayii, II. Dünya Savaşı sonrasında çok büyük ölçüde gelişti. Bu gelişime kimya ve petrol sanayii gibi dallardaki ilerlemenin katkısı büyük oldu. Tarım makinaları, inşaat makinaları ve lokomotifler büyüyen oranlarla Avustralya'da yapılmaktadır. Özellikle Japonya'dan gelen dış yatırımlar, 1945 sonrasında ağır sanayiin gelişimine önemli katkıda bulunmuştur.

Petrol rafinelerindeki artış, Avustralya sanayiin 1945 sonrasındaki gelişimine bir başka örnektir. Günümüzde on rafineri çalışmaktadır ve bunlar yılda 32 milyon varili işleyebilecek kapasitededir. Kimya sanayii, petrol, kömür, tuz, sülfür gibi hammaddelerden, amonyak, klorin, kostik soda, methanol, sülfürik asid gibi maddeler üretmektedir. Bunlardan ve başka kimyasal maddelerden çeşitli ürünler alınmaktadır. patlayıcı maddeler, plâstik, ilâç hammaddeleri gibi.

Madencilik, Avustralya ekonomisinde çok önemlidir. Sülfür ve fosfat dışındaki bir çok madende ülke kendisine yeterlidir ve dünyanın en büyük ihracatçıları arasındadır. En zengin madenini demir oluşturur ve bunun ihracatının 1980'de yılda 100 milyon ton düzeyine

Yeni Güney Galleri eyaletinin ikinci kenti olan Newcastle, kömür çıkarma ve isleme bölgesinin merkezidir.

Koyun sürülerinin bir araya toplanması: Geçmişte at sırtında yapılan bu iş, şimdi hafif motosikletle de gerçekleştirilmektedir.

Avustralya'nın başlıca ürünlerinden olan şeker kamısı Queensland'in güneydoğusunda yetiştirilir ve ülkenin en büyük limanı Cairns'den ihraç edilir.

çıkması beklenmektedir. Dışa satılan öteki madenler arasında kömür, boksit, kurşun, nikel sayılabilir.

Tarım. Kuraklığa (1965-66) ve tarımda çalışanların azalmasına rağmen, Avustralya'nın tarımsal üretimi 1945 sonrasında büyük artış gösterdi. Bu gelişme, kimyasal gübre türlerinin etkili kullanımından ve üretimin başarılı biçimde yönetilmesinden kaynaklanmaktadır. Avustralya ihtiyacından çok fazlasını yetiştirmekte ve bundan önemli döviz kazanmaktadır.

Avustralya, dünyanın en büyük yün üreticisi ve ihracatçısıdır. Dünya üretiminin üçte birini gerçekleştirmektedir. 1973'te üretilen yaklaşık 142 milyon koyunun % 75'i, en üstün kaliteli yünü veren ve Avustralya koşullarıyla uyum sağlayan Merinos türündendir. Geri kalan % 25'in büyük bölümü, eti için yetiştirilen özel cinslerdir. Son yıllarda et ihracatı da gelişmiştir; başlıca alıcılar arasında Birleşik Devletler, Japonya ve İngiltere'dir.

İlk İngiliz yerleşmelerinden başlayarak, tarım alanları hızla açıldı. Günümüzde, buğday, arpa ve yulaf bütün eyaletlerde üretilmektedir. Bunların dış pazarları İngiltere, Japonya, Hindistan, Ortadoğu, Güney Amerika ve Güneydoğu Asya'dır.

Avustralya'nın süt sanayii, iyi yağış alan ılımlı bölgelerde kurulmuştur: Batı-Avustralya'nın güneyi, Adelaide çevresindeki düzlükler, Güney-Avustralya'nın doğu kesimleri, Yeni Güney Galler'in doğusu, Queensland'in güneydoğu kıyıları. Süt üretiminin % 58'i yağ yapımına, % 10'u peynire, geri kalanı doğrudan süte ayrılmaktadır.

Ülke şeker üretiminin % 95'i, Queensland'de yetiştirilen şeker kamışından gerçekleşmektedir. İhtiyaç fazlası şeker, sınırlı ölçüde Japonya, İngiltere, ABD ve Yeni Zelanda'ya satılır. Öteki ürünler arasında meyve (özellikle elma), pamuk, üzüm ve tütün sayılabilir.

Ticaret. Avustralya'nın bir çok özelliği gibi, ticareti de I. Dünya Savaşından sonra değişim gösterdi. Avustralya ürünlerinin geleneksel pazarı olan İngiltere, artık «bir numaralı» dış ticaret merkezi değildir. Onun yerinde, Avustralya ihracatının % 25'ini alan Japonya vardır. İngiltere kendi ticaretini Avrupa ülkelerine yöneltirken, ABD, Avustralya'ya en fazla mal satan ihracatçı durumundadır. Avustralya'nın yaklaşık 200 ülkeyle alışverişi vardır ve başlıca ihraç ürünleri yün, et, süt ve sütten yapılan besinlerdir. Son yıllarda bu ihraç maddelerine çeşitli madenler de eklenmiştir.

Ulaştırma ve iletişim. Avustralya'da ulaşım her zaman zor ve pahalı özellikler taşır. Bunun nedeni, ülkenin büyüklüğü ve nüfusun beş büyük kentte yoğunlaşmış olmasıdır. Günümüzde, Avustralya en fazla motorlu taşıta sahip toplumlar arasında yer almaktadır. Ülkede her 100 kişiye 40 otomobil düşmektedir. Ulaştırma sistemi, 863,000 km. karayolu, 110.000 km. havayolu ve 40.000 km. demiryolundan oluşur.

Posta, telgraf, telefon ve demiryolları, devlet tarafından yönetilmektedir. Sömürge dönemi hükümetlerinin bu yaklaşımı, günümüzün eyalet sorumlularınca da benimsenmiştir. Posta hizmeti 1809'da, telgraf 1854'de, telefon 1878'de başlatıldı. Demiryollarının standart ray sistemine geçişi ancak II. Dünya Savaşı sonrasında oldu. Quantas Havayolları, yılda 10 milyon yolcuyu dünyanın çeşitli köşelerine taşır. İç hatlarda ise Ansett-ANA ve devlete ait Trans Australian Airlines hizmet görmektedir. Ülkede hem devlete hem de özel şirketlere ait radyo ve televizyon istasyonları vardır. Gazeteler devletten bağımsız olarak büyük şirketlerce yayınlanır ve özel radyo-televizyon kuruluşlarıyla ilişkilidirler.

Toplumsal yapı. Günümüzden 20-30 bin yıl kadar önceki buzul çağında, güneydoğu Asya'dan büyük insan kitleleri Avustralya'ya göçmüştü. Güney Hindistan, Sri Lanka ve Güneydoğu Asya soylarıyla fiziksel benzeyişi olan Aborigine'lerin bu dönemde Avustralya'ya geldikleri tahmin ediliyor.

1788'de ilk beyazlar geldiğinde, Avustralya'da yaklaşık 300 bin Aborigine yaşamaktaydı. 500-1500 kişi arası kabileler halindeydiler. Bunlar, aile birliklerinden oluşmaktaydı ve aile-kabile önderliği erkek çocuğa geçmekteydi. Tarım için gereki hayvanlar ve ürünler bulunmadığından, avcılıkla yaşamlarını sürdürmekteydiler. Doğal koşulların zorluğu nedeniyle orta bölgelerdekiler göçebe niteliğindeydi. Kıyılarda yaşayanlar ise, daha yeterli su ve yiyecek imkânı

Her 100 Avustralyalıya ortalama 40 otomobil düşer. Bu sayılar, ülke insanlarının aşmak zorunda oldukları büyük uzaklıkları da yansıtır.

Bennelong noktası üzerinden Sydney limanına bakan Sydney Opera Sarayı, Danimarkalı mimar Joern Utzon tarafından 1974'de gerçekleştirildi.

Avustralyalılar, yüzme, su kayağı gibi su sporlarına bağlılıklarıyla ünlüdür. Plaj görevlileri de aynı ölçüde üne sahiptir.

bulduklarından, yerleşik kabileler durumundaydılar.

Bu sakin yaşam biçiminin dağılması, beyaz sömürgecilerin gelişinden sonra kaçınılmazdı. Yeni gelenler, kabile topraklarını hayvanların üretildiği alanlara dönüştürdükçe, birçok kabile birkaç kuşakta ortadan yokoldu. Çok sayıda Aborigine beyazlarla dövüşürken öldü; ötekiler, gene beyazların getirdiği hastalıklara —özellikle suçiçeği, grip, frengi— dayanamayarak öldüler.

XX. yüzyıl başlarında, bu yerli halkın sayısı 50 bine düşmüştü. Son dönemde doğum oranının yükselmesi ve çocuk ölümlerinin azalması sayesinde, bu sayı günümüzde 110 bine yükseldi. Hükümet, Aborigine'lere daha yeterli eğitim, konut ve sağlık koşulları sağlayabilmek için özel çaba göstermektedir.

Avustralya halkının geri kalan bölümü (% 99), dünyanın çeşitli bölgelerinden, özellikle Avrupa'dan gelmedir. XIX. yüzyılı ortalarındaki altın bulma tutkusu, kitle halinde göçlerin Avustralya'ya yönelmesine neden olmuştu. Ayrıca çok sayıda Çinli, şeker kamışı tarlalarında çalışmak üzere gelmişti. Daha sonra izlenen ve 1945'e kadar korunan «Beyaz Avustralyalı» politikası, göçleri Avrupalılarla sınırlamıştı. 1901' de 4 milyon olan toplam nüfus, 1945'de 7,5 milyona ulaştı. 1945'den günümüze kadar yaklaşık 3 milyon göçmen daha Avrupa'dan geldi. Buna nüfusun doğal artışı da eklendiğinde, ülke nüfusu günümüzdeki 14 milyona ulaştı.

Bu göçlerin sonucu olarak, Avustralya çok-uluslu bir ülke oldu. Günümüz nüfusunun üçte biri, ya 1945 sonrasında ülkeye göçmüş yada böyle bir göçmenin eşi veya çocuğudur. En kalabalık grup, İngilizler ve İrlandalılardır. Onları İtalyanlar, Yunanlılar, Yugoslavlar, Almanlar, Hollandalılar izler. En küçük ulusal topluluk ise, ülkenin ilk halkı olan Aborigine'lerdi.

Başlıca din, Hristiyanlıktır. 4 milyon kişi İngiltere kilisesine bağlıdır. Ülkede 3,5 milyon da Katolik vardır. Ayrıca 1 milyon kadar Presbiteryen, bir o kadar da Metodist bulunur. Eğitim parasız olarak devlet tarafından karşılanır. 7400 devlet okulu, ayrıca, çoğu dinsel nitelikli özel okullar vardır. 6-15 yaş arası eğitimi zorunludur. Küçük yerleşme bölgeleri arasındaki uzaklıklar, eğitimin gerçekleşmesini zorlaştırmaktadır. Bütün eyalet merkezlerinde, bu nedenle kurulmuş ve yazışmayla eğitim götüren özel okullar yeralmaktadır. Ayrıca, Queensland'in «iki yönlü radyo bağlantısı»yla merkezdeki öğretmenleri dağınık çiftliklerin çocuklarına iletebilen bir sistemi vardır. 1974'de tümüyle parasız olan yüksek eğitim federal devlet tarafından gerçekleştirilmektedir.

Kültürel yaşam. Avustralya'nın edebiyatı ve müziği, toplumu oluşturan farklı ulusları yansıtır. Aborigine'lere ait efsaneler ve töreler, kutsal semboller olarak çeşitli yerlerde yaşayabilmektedir. Bunlara, kayıkların üzerinde kayalarda, boyalı resim olarak yahut kazınmış olarak rastlanır. Ayrıca, özel dansların ve şarkıların yer aldığı törenler ve efsaneleri yaşatan müzikli şiirler de vardır.

Beyazların kültürel gelişimi üç aşamaya ayrılabilir: Sömürgelerin ilk yüzyılındaki zor koşullar, insanlara boş zaman bırakmamıştı. Az sayıda yazar, beyaz göçmenin Avustralya'da karşılaştığı farklı dünyayı anlatabilmişti. T.A. Browne'nin «Robbery under Arms» ı (Silâhlı Hırsızlık) bu döneme aittir. Ancak o yıllarda, egemen kültür, İngiliz kültürüdür; giysiler bile, Avustralya iklimine hiç uymamakla beraber, Avrupa modellerini izlemektedir.

İkinci dönem 1880-1940 arasında yer alır. XIX. yüzyılın sonları, büyüyen bir milliyetçiliğe tanıktır. Savaş sonrasında ise, Avustralyalı sanatçı evrensel konulara ve toplumun giderek karmaşıklaşan yapısına yönelmiştir.

Günümüzde sanatın en büyük koruyucusu, federal devlet ve eyalet yönetimleridir. 1973'de kurulan Avustralya Konseyi, bu işlevi bağımsız olarak yürütür. Sanatın çeşitli alanlarındaki sorunlara Konsey'e bağlı kurullar eğilmektedir. Bu kurullardan biri de, Aborigine sanatıyla ilgilidir.

Sanata ilişkin binaların çoğu, eyaletler tarafından gerçekleştirilir. Örneğin, tiyatrolardan ve konser salonlarından oluşan Sydney Opera Sarayı kompleksi, Yeni Güney Galleri hükümetince 100 milyon dolara yaptırılmış; Viktorya Sanat Merkezi'ni Victoria eyaleti hükümeti gerçekleştirmiştir.

Birçok tiyatro topluluğu Avustralya Konseyinden yardım alır. Konsey, aynı zamanda, her ikisi de ulusal kuruluşlar olan Avustralya Balesi ve Avustralya Operasını desteklemektedir. Yüzyılın dönemecinde, Nellie Melba'nın zamanının en ünlü opera yıldızı olmasıyla, bu sanat büyük bir hız kazandı. O güne kadar bu sanat dalıyla pek ilgili olmayan Avustralyalılar, kendi yetiştirdikleri bir sanatçının dünya çapında ün kazanmasından büyük kıvanç duymuş ve operaya merak sarmışlardı. Sir Robert Helpman'ın yönetimindeki Avustralya Balesi de, uluslararası düzeyle başarılar sağlayarak dünyanın birçok ülkesinde temsiller vermektedir. Bale ve Operanın iki özel orkestrası vardır. Ayrıca, her eyaletin kendi Senfoni orkestrası bulunmaktadır. Avustralya Yayın Konseyi yılda yaklaşık 750 konser düzenler. Çağdaş Avustralyalı kompozitörler arasında Malcolm Williamson, Nigel Butterby, Richard Meale ve James Penberthy sayılabilir.

Görsel sanatlara olan ilgi de giderek artmaktadır. Canberra'da Ulusal Galeri, öteki eyaletlerde devletin sanat galerileri bulunmaktadır.

Avustralya Konseyi yazarlara ve yayıncılara da yardımcı olmaktadır. 1970' lerin başında, özellikle edebi yayınlar zorluklarla karşı karşıyaydı. 1973'de Edebiyat Kurulu'nun Konsey tarafından oluşturulmasıyla, yayıncılığa düzenli bir devlet desteği getirildi. 1974'te, kamu kitaplıklarında kitapları yer alan yazar ve yayıncılara devletin «kira hakkı» ödemesini sağlayan sistem gerçekleştirildi. En tanınmış Avustralyalı yazar, 1973'de Nobel ödülünü kazanan Patrick White' dır. Avustralyaya özgü konuları evrensel bir anlatımla yansıtan White'in örneğini birçok genç yazar izliyor.

Spor. Avustralya, küçük nüfusuyla orantısız biçimde spor alanlarında başarı göstermektedir. Su sporları, özellikle yüzme ve su kaynağı çok popülerdir. Zaten nüfusun büyük bölümü ya deniz kıyılarında yada kıyıya yakın yerlerde yaşar. 1902'ye kadar, insanların toplu olarak denize girmeleri yasaktı, ne var ki bu yasakla bir hayli alay edilmesi sonucunda, plaj hizmetlerine ve kalabalık yerlerde denize girilmesine izin verildi. Kıyılar insanlarla doldu. Bunların çoğu, ağlarla ve başka yöntemlerle köpekbalıklarına karşı korunmaktadır.

Kürek, bir başka popüler su sporudur. Avustralyalıların bu alanda da dünya şampiyonlukları vardır. Yat yarışları da büyük ilgi toplamaktadır ve Sydney — Hobart arasındaki geleneksel yarışı kazanmak, ulusal bir ünü beraberinde getirmektedir.

Başlıca alan sporları, yazları kriket, kışları ise futboldur. Her iki sporda da, Avustralya dünyaca ünlü isimler yetiştirmiş bulunuyor. Rugby ligi 1863'de Sydney Üniversitesi tarafından oluşturuldu. 1974'de dünya kupası finaline bu sporda ulaşan Avustralyalılar, rugby'ye okullardan başlayarak büyük önem vermektedir.

Niteliği pek değişmiyen iklim koşulları ve uzun güneşli saatler, tenisin Avustralya'da bütün yıl ve açık havada oynanmasını mümkün kılmaktadır. Ülkenin çok sayıda Wimbledon turnuvası şampiyonu vardır. Bunların arasında en ünlüleri Lew Hoad ve Road Laver'dır. Hoad, 1952-56'da Davis kupasında oynadı, 1956 ve 1957'de Wimbledon'u

Adelaide, Güney Avustralyanın merkezidir. Sanayi ve ticaret kent iolarak önemine rağmen, ağaçlıklı yolları ve meydanlarıyla da ilgi çekiyor.

Kaptan James Cook'un doğu Avustralya haritaları, Britanya İmparatorluğunun bu yeni kıtadaki iddialarının temelini meydana getirmişti.

Avustralyanın merkezi yakınındaki Alice Springs, turistler ve yakındaki Aborigine yerleşmelerini gezmek isteyenler için bir tatil merkezini oluşturur.

kazandıktan sonra profesyonel oldu. Laver, 1962'de beş uluslararası şampiyonluk birden kazanarak erişilmesi güç bir rekor kırdı.

Avustralya'daki ilk atletizm müsabakası, 1893'de Melbourne kriket alanında gerçekleştirilen sömürgelerarası yarışmalardı. İlk Olimpiyat Oyunlarında, 1896'da, Edwin Flack isimli bir Avustralyalı öğrenci Londra'daki yarışmalara özel olarak katıldı ve hem 800 hem de 1500 metreyi kazandı. Bu başarısı resmi olarak İngiltere'nin hanesine yazıldıysa da, birkaç yıl sonra değiştirildi ve Avustralya'nın zaferleri olarak spor tarihine geçirildi. O tarihlerden beri, atletizm, ülkenin önde gelen sporları arasında yer aldı. At yarışı ilk kez 1810'da, Sydney'in Hyde Park'ında, 73. Birliğin subayları tarafından düzenlendi. Avustralya Jokey Kulübü 1842'de kuruldu.

Avustralyalılar, günlük işlere bile bir spor yarışması niteliği vermeyi sevmektedir. Örneğin, odun kesmek konusunda, hızı ve nişancılığı ölçü alan yarışmalar yapılır. Koyun yetiştirilen hemen bütün bölgelerde, yıllık «kırpma» yarışmaları halkın büyük ilgisini toplamaktadır.

Yönetim. Genel Vali ve Başbakan, Uluslar Topluluğu'nun yürütme gücünü ellerinde tutar. Başbakan, Federal Parlamentoda çoğunluğa sahip partiden seçilir. Parlamento, Senato ve Temsilciler Meclisinden oluşur. Senatonun, altı yıl için seçilen 60 üyesi, meclisin ise üç yıl görev yapan 125 üyesi vardır. Her iki meclisin üyeleri, 18 yaşını bitirmiş vatandaşlar tarafından seçilir. Federal parlamento, ülkenin tümünü ilgilendiren alanlarda yasama görevi yapar. Ulusal maliye, dış politika, savunma, vb. Buna ek olarak, bütün eyaletlerin ikişer meclisten oluşan kendi parlamentoları vardır. (Queensland, tek meclisle yönetiliyor). Bu meclisler, eğitim, sosyal güvenlik, iç güvenlik ve başka yerel konularda söz sahibidir. Eyalet hükümetleri bir vali ve çoğunluk partisinden oluşan bakanlardan oluşur. Genel Vali gibi, eyalet valileri de güncel hükümet işleriyle uğraşmaz.

Siyasal partiler. Federal ve eyalet meclislerinde üç partinin üyeleri bulunur: İşçi Partisi, Liberal ve Ulusal Partiler. Ayrıca, Komünist Partisi ve başka küçük partiler de vardır. İşçi Partisi 1891'de, sendikal hareketten güç alarak doğdu. Başka ülkelerin Sosyal Demokrat partilerine benzeyen aşamalardan geçerek gelişti. Başlıca amaçlarından biri, merkezi otoritenin gücünü ve parasını kullanarak fırsat eşitliği yaratmak, eğitimi, sağlık hizmetlerini herkese eşit biçimde götürmektir.

Liberal Parti, 1944'de, Birleşik Avustralya Partisi'nin yerine kuruldu. İngiltereyle daha yakın işbirliğinin, özel girişimin ve kişisel özgürlükleri hükümet denetiminden korumanın savunuculuğunu üstlenmiştir. 1918'de kurulan Ulusal Ülke Partisi; öncelikle çiftçileri temsil eder. Sayı olarak hiç bir zaman güçlü gözükmeyen bu parti, Liberal'lerle koalisyon kurarak etkinlik sağlamaktadır.

Silâhlı kuvvetler. XIX. yüzyılda ya İngiliz askerleri tarafından yada İngilizlerin komutasındaki Avustralyalılar tarafından ülkenin savunması üstlenilmişti. Federasyonun kurulmasıyla, Avustralya kendi askeri sistemini oluşturdu. Önceleri İngilizlerin coğrafi komutanlık esası benimsenmişken 1972'de «Alan», «Eğitim», «Lojistik» komutanlıklarına dayanan bir düzene geçildi. Günümüzde Kara Kuvvetlerinde 41.000 asker bulunuyor. Gene 1972 sonrasında zorunlu askerlik kalktığından, bu ordu tümüyle gönüllülerden oluşuyor.

Deniz kuvvetlerinin küçük fakat kullanışlı bir donanması vardır. Donanma bir uçak gemisi, destroyerler, mayın tarama gemileri, eğitim, gözetim, destek gemilerinden oluşur. Denizaltı filosu da giderek büyümektedir. Deniz kuvvetlerinde 16.000 denizci vardır. Savaş gemilerinin bir bölümü ülkede yapılır.

Avustralya Hava Kuvvetleri, 1921'de kuruldu. Savaş öncesinin Uçuş Birlikleri ve Hava Birlikleri'nin küçük fakat etkin örgütü üzerinde yeniden düzenlenerek oluşturuldu. Günümüzde 25,000 kadar havacı askeri içeriyor. Filoda **Canberra** ve **Phantom** tipi vurucu uçakları, ABD'den alınmış F-111'leri, Fransız yapımı Mirage'ları vardır. **Hercule** ve **Dakota** tipi uçaklar da kullanılmaktadır. Deniz uçuşları **Neptune** ve **Orion**'larla gerçekleşmektedir.

Tarih. Avrupalılar, Kuzey yarımküresini dengeleyen büyük bir toprak parçasının varlığını çok öncelerden tahmin edebilmişti. Ancak, Pasifik Okyanusu'nun büyüklüğü, bu kara parçasının bulunmasını uzun yıllar geciktirdi. 1601'de, Portekizli denizci Manuel de Eredia, Avustralya kıyılarını görmüş olabilir. 1605'de İspanyol Luis de Torres, Torres boğazından geçti ve kıtanın en kuzey noktası olan Cape York'u görebildi. Torres'e göre, buraları, ...kara derili, zalim, vahşi» insanları barındırmaktaydı. Onu, Hollandalı ve İngiliz gemiciler izledi: 1642-1644 arasında Hollandalı Abel Tasman ve 1699-1701'de İngiliz William Dampier. Toprak parçasının büyüklüğü ve özellikleri hakkında doğru bir fikir edinilmesi ise, ancak 1770'lerde, Kaptan James Cook'un doğu sahillerini dolaşmasıyla mümkün olabildi. Cook, Britanya Tacı adına, 23 Ağustos 1770'de Doğu Avustralya'ya resmen el koydu.

İlk İngiliz yerleşmeci, 1788'de, günümüz Sydney'inin bir bölümü olan Port Jackson'da gerçekleşti. Bu, 900 kişilik bir topluluktu ve 736 mahkûm ile onların koruyucularından oluşmaktaydı. Kıtaya varışlarından sonra, koruyucuların büyük bölümü, görevlerinin deniz yolculuğuyla sınırlı olduğunu belirterek görevi bıraktılar. Bu ilk sömürge, anavatandan beklediği yardımı da alamadı. Yönetim sorumlusu olan Kaptan Arthur Phillip, İngiltere'den beklediği ikinci filo geldiğinde, gemilerden tarımsal araçlar ve hububat yerine 750 mahkûmun daha çıktığını üzülerek gördü. Bütün bu zorluklara rağmen, yeni sömürge, keşif çalışmalarını sürdürdü ve bazı yerleşme merkezlerinin temellerini attı.

1792'de Kaptan Phillip hastalandı ve valilik görevinden ayrıldı. Yönetim, bu yeni kıta için İngiltere'de oluşturulmuş bulunan «Yeni Güney Galler» birliklerinin Avustralya'daki üst rütbeli subaylarının eline geçti. Bunlar kısa zamanda zenginleşerek güç kazandılar. Yeni vali atanan John Hunter için sürekli bir sorun yarattılar. Vali, tutukluların devlet topraklarında ve işlerinde çalışmasını, böylece bütün topluluğa yararlı olmasını istemekteydi. Subaylar ise, tutukluları kendi özel çiftliklerinde çalıştırmak özlemindeydi. Subaylar, kısa sürede bazı tekeller kurdular, özellikle çok kazançlı olan içki üretimine ve ticaretine el koydular.

1808'de, ordu birlikleri «İçki İsyanı» diye isimlendirilen bir ayaklanmayı gerçekleştirdi. Vali hapsedildi, karışıklıklar çıktı. Bunun üzerine İngiltere'den kendi birlikleriyle beraber gönderilen Vali Macquarie ise duruma egemen oldu. Mahkûmların kendi topraklarını işleyen çiftçiler olabilecekleri yolunda onlara umut verdi. Banka kurdu, para bastırdı, kamu binaları ve yollar yaptırdı.

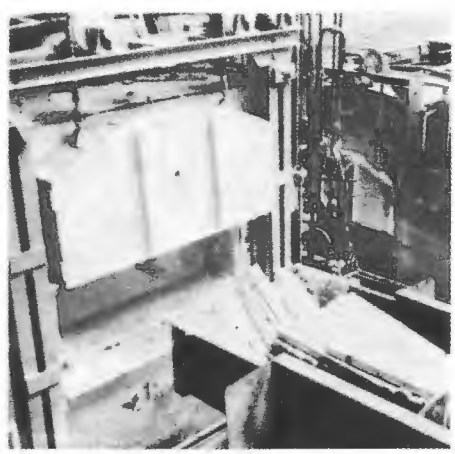
Bu dönemde, kıta hakkında az şey biliniyordu. 80 km. derinliğinde ve 240 km. uzunluğunda bir kıyı şeridinin ötesi henüz karanlıktaydı. 1813'de üç kâşif, Sydney'deki yerleşmenin önündeki doğal engel olan Mavi Dağları aşarak kıtanın iç kesimini araştırdılar. Bunu, yeni yerleşme bölgelerinin oluşturulması izledi. Koyun besleyiciler çiftliklerini Victoria'nın ve Güney Avustralya'nın verimli otlaklarına doğru, daha içerilere götürdüler. Bununla beraber, kıtanın merkez bölümü, büyük ölçüde el değmemiş olarak kaldı.

Avustralya nehirlerinden altın çıkarmak isteyenlerin geleneksel yöntemi, suzgeclerin kullanılması olmuştu.Yarro'da gunumuzde bile altına rastlanılır

Hareketli Brisbane, Queensland'in başkentini ve başlıca ticaret merkezini meydana getiriyor. Kent, aynı zamanda, ulkenin limanıdır.

Avustralyanın doğal kaynakları arasında madenler en önemli kalemlerden birini oluşturur. Burada, aluminyumun fırında eritilişi görülüyor.

1820'lerden başlayarak insanlar daha yeterli bir yönetim biçimi aramaya başlamışlardı. 1823'de, Avustralyalılardan oluşan küçük bir Danışma Konseyi, Genel Valiye yardımcı olması amacıyla kuruldu. 1830'larda, Avustralyalıların daha etkili olabilmesi için çalışmalar yapıldı. 1842'de, 24 üyesi Avustralyalılardan seçilen yeni bir Konsey kuruldu. Ancak gerçek anlamıyla siyasal temsil, altın madeninin bulunmasından ve mahkûmlar dışındaki insanların kitle halinde kıtaya göçünden sonra mümkün olabildi.

Daha önce Kaliforniya'da altın bulmuş olan E.H. Hargraves, 1851'de Avustralya'ya gelerek Bathurst yakınlarında önemli ölçüde altın çıkardı. Başka koşifler birbirini izlerken, Clunes, Anderson Irmağı ve özellikle Ballarat ve Bendigo yakınlarında altın bulundu. 1851 sonuna kadar, bir milyon sterlin değerinde altın çıkarılabilmişti. Altın'ın yarattığı zenginlik ve hareketlilik, Avustralya'nın siyasal ve ekonomik yapısını altüst etti. İşçi kitleleri altın aranılan alanları kaplarken, gemiler, dünyanın her köşesinden kopup gelen altın avcılarını taşımaktaydı. 1850 ile 1869 arasında, Avustralya'daki İngiliz kolonilerinin nüfusu 265.000'den 868.000'e yükselmişti. Mahkûmların Avustralya'ya gönderilmesi uygulamasına ise, 1868'de son verildi.

1857'de, kişisel çabalarla altın bulmak olanakları artık tükenmişti. İşgücü, başka alanlara yöneldi ama, varolan emek talebi, çok sınırlıydı. Bunun üzerine, tarım alanlarının açılması, yeni çiftliklerin oluşturulması başladı. Avustralya'nın mahkûmlar sömürgesi olduğu günler artık geride kalmıştı. 1860'ların işgücü fazlalığı döneminde, sendikalar kurulmaya başlandı. İşçiler kendilerini sendikalar aracılığıyla savunmaya çalışmaktaydı. Sendikalı işçi sayısı hızla artarken, 1880'ler büyük grevlere sahne oldu. Ancak güçlü hükümetler, 1888-1895 arasındaki bir dizi büyük grev sırasında, sendikaları yenilgiye uğrattı.

Grevler dönemini izleyen mali bunalım, sömürgelerin bir federasyonda birleşmek amaçlarını bir süre ertelemişti. Nihayet 9 Temmuz 1900'de, bütün eyalet devletlerinin meclislerinde aynı yasa kabul edilerek 1 Ocak 1901'de Federal bir Uluslar Topluluğu'nda birleşme kararı alındı. İlk kez Melbourne'da toplanan merkezi hükümet belirli görevleri üstlenmekte, öteki yetkililer eyaletlere bırakılmaktaydı. 1908'de ise Federatif merkezin Canberra'ya taşınması kararlaştırıldı, Parlamento, ilk kez 1927'de burada toplandı.

1914'de I .Dünya Savaşı patlak verdiğinde, Avrupa'nın binlerce km. uzağındaki Avustralya'nın bundan etkilenmeyeceği düşünülebilirdi. Ne var ki, ülke, Britanyayı bütün gücüyle desteklemeyi kararlaştırdı. 416,000 kadar gönüllü silâh altına girdi; 330,000 kadarı Avrupa'ya gönderildi. Avustralya birlikleri, daha çok Ortadoğuda, Gelibolu'da, Batı Cephesinde hizmet gördü; 60,000 kadar asker bu savaşta can verdi. Bu arada Avustralya'nın sanayi hızlı bir gelişme içine girmişti ve genc bu yıllarda demirçelik sanayi oluştu.

Savaş sonrası dönemi, askerliğin zorunlu olup olmaması konusunda Avustralyalıların ciddi olarak bölünmesiyle başladı. 1916'da Başbakan olan William Hughes askerlik hizmetinin zorunlu kılınması için çaba gösterdiyse de, iki kez yapılan referandumda bu öneri reddedildi. Bu öneriden yana çıkmış bir çok İşçi Partisi lideri, bu nedenle partlerinden çıkarıldı; halk desteği ise Avustralya Ülke Partisine kaydı. Konu. kent kesimi ile kırsal kesim arasında bölünmelere yol açarken, işçi hareketinin 1920' lerde gücünden kaybetmesine de neden oldu. İktidar, Milliyetçilerle Ülke Partisi koalisyonlarında kaldı.

1925'de denizcilerin, 1929'da orman işçilerinin grevleri ekonomiyi etkiledi. Aynı yıl, devletin iş uyuşmazlıklarındaki hakemlik fonksiyonunu kaldıran bir hükümet önerisi, referandumla kesin olarak reddedildi. Bu ortamda yapılan seçimde ise, James Scullin ve İşçi Partisi zafer kazanarak iktidara geldi. Bunu izleyen yılda ise, bir yandan ihracat gelirleri 1928'in yarısı düzeyine düşerken öte yandan dış borçlanma olanakları durdu. Meclislerdeki muhalefet tarafından etkisizleştirilen Avustralya hükümeti, 1930'ların ekonomik bunalımına karşı koymanın gerektirdiği konumun çok uzağındaydı. 1932 yazında, yarım milyon insan işsizdi; fabrikalar üretimi durdurmuştu; stoklarını tüketen dükkânlar kapanmaktaydı; evler kiralanamıyor yahut satılamıyordu; binlerce iflâs birbirini izlemekteydi.

Bunalım, Avustralya'nın kendi dışındaki ekonomik koşullara ne kadar bağımlı olduğunu ortaya koymaktaydı. Bu ekonomik zaaf, II. Dünya Savaşı tarafından giderilecekti. 1939'da İngiltere'nin Almanya'ya savaş ilânını birkaç saat içinde Avustralya da izledi. 1940'da, Avustralya birlikleri Yunanistan, Girit ve Kuzey Afrika'da bulunuyordu. Tobruk kalesini, Rommel'in birleşik Alman-İtalyan kuvvetleri karşısında sekiz ay Avustralyalılar savundu.

Avustralya için II. Dünya Savaşı, birincisinden farklı nitelikteydi: Japonya 1941'de Avustralya'nın kuzeyindeki kentleri düşmanın beklenmedik saldırıları tehlikesine açmaktaydı. Bu nedenle, Ortadoğu'daki iki Avustralya birliği ülkeye geri getirilmişti. Öte yandan, İngiltere, kaynakları sonuna kadar Avrupa'da kullanmaktaydı ve Avustralya'nın yararlanabileceği bir askeri yardımı getiremiyordu. Bu durumda, Avustralya, ABD ile daha yakın işbirliğine yöneldi. Bu yakınlık, savaş sonrası dönemde hızla gelişecekti.

Denizlerdeki Japon yayılması Amerikan orduları tarafından «Mercan Denizi» ve «Midway adaları» savaşlarında durduruldu. Karada ise, Japon yayılma-

Avustralya Başbakanları

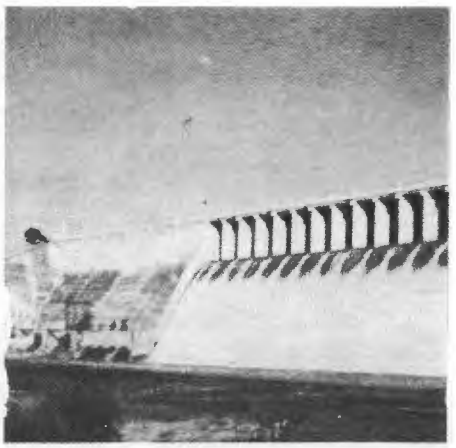
Edmund Barton (1901-03)
Alfred Deakin (1903-04; 1905-08; 1909-10)
John Watson (1904)
George Reid (1904-05)
Andrew Fisher (1908-09; 1910-13; 1914-15)
Joseph Cook (1913-14)
William Hughes (1915-23)
Stanley Bruce (1923-29)
James Scullin (1929-31)
Joseph Lyons (1931-39)
Sir Earle Grafton Page (1939)
Robert Menzies (1939-41; 1949-65)
Arthur Fadden (1941)
John Curtin (1941-45)
Francis Forde (1945)
Joseph Chifley (1945-49)
Harold Holt (1965-67)
John McEwen (1967-68)
John Gorton (1968-71)
William McMahon (1971-72)
Gough Whitlam (1972-75)
Malcolm Fraser (1975-)

Avustralya Valileri

John Louis, Hepetoun Kontu (1901-02)
Hallam, Baron Tennyson (1902-04)
Henry Stafford, Baron Nortcote (1904-08)
William Humle, Dudley Kontu (1908-11)
Thomas, Baron Denman (1911-14)
Sir Ronald Munro-Ferguson (1914-20)
Henry William, Lepe Barono Forster (1920-25)
John Lawrence, Baron Stonehaven (1925-31)
Sir Isaac Isaacs (1931-36)
Alexander Gore Arkwright, Baron Gowrie (1936-45)
HRH Prince Henry, Gloucester Dükü (1945-47)
Sir William McKell (1947-53)
Sir William Slim (1953-60)
William Shepherd, Viscount Dnurossil (1960-61)
William Philip, Viscount De Lisle (1961-65)
Richard Gordiner, Baron Casey (1965-69)
Sir Paul Hasluck (1969-74)
Sir John Kerr (1974-)

Yeni Güney Galleri'ndeki barajlar, ülkenin en büyük hidroelektrik projesi olan Snowy Mountains sisteminin bir bölümünü meydana getirir.

Murray ırmağı ve kolları Avustralya'nın başlıca akarsu sistemini oluşturur. Bunlar üstüne sulama amacıyla barajlar kurulmuştur.

sı, Avustralya birliklerinin Gona, Buna ve Milne körfezinde verdiği savaşlarla Yeni Gine'de önlendi. Ardından, Yeni Gine'yi ve adaları ele geçirmenin mücadelesi başladı. 1944 yılına varıldığında, Avustralya 29,000'den fazla kayıp vermişti. Amerikan birlikleri, adadan adaya «sıçrama» taktiğiyle Japonya'ya doğru ilerlemekteydi. Avustralya ise, Bougainville, New .Britain ve Borneo'daki düşman kuvvetlerini tecrit ederek ortadan kaldırmak için savaş vermekteydi.

Savaş 1945'de sona ererken, Avustralya artık farklı bir ülkeydi. I. Dünya Savaşı onu sanayi toplumları arasına yöneltmişti. II. Savaş sonrasında ise, uluslararası önem taşıyan bir ülke düzeyine ulaşmıştı. Bu dönemdeki sorunu, I. Savaş sonrasının işsizliği değil, enflâsyondu. İktidardaki İşçi hükümeti, ülkenin güvenliği için ABD'ye yönelmişti; bağımsızlık mücadelesi veren Asya uluslarının genel olarak desteklenmesi ise, izlediği dış politikanın bir başka özelliğiydi. 1949'da Liberal Devrimci Ülke Partisi yönetimi iş başına gelince, Devrimci Asya milliyetçiliğine karşı farklı ve olumsuz bir politika geliştirdi. (Daha sonraları, Avustralya kamuoyu —bir zamanlar zorunlu askerlik konusunda olduğu gibi— Vietnam savaşı konusunda da kesin çizgilerle ikiye bölünecekti.)

Robert Menzies'in yeni hükümeti, sadece İngiltere ile değil ABD ile de yakın ilişkiler içinde olmayı amaçlamaktaydı. Bu politika, 1951'de Avustralya, Yeni Zelanda ve ABD arasında imzalanan ANZUS anlaşması ve 1954'ün SEATO anlaşmasına katılma kararıyla sonuçlandı.

Savaş sonrasının 17 yıllık muhafazakâr hükümetler döneminde, sendikalardaki komünist etkisinin de payıyla bir dizi grev olayı yaşandı. Bu arada, İşçi partisindeki iç uyumsuzluklar onun etkisini sınırlarken, daha çok liberalizm tartışmalarından, İngiltereyle anayasal ilişkilerden kaynaklanan sorunlar ülkenin gündemine geldi. 1975 Kasım ayında, Başbakan Whitlan'ın, Genel Vali Kerr tarafından görevden uzaklaştırılması ciddi siyasal sorun yarattı. Bu konular keskin görüş ayrılıklarına yol açmakla beraber, «Gümüş Jübilesi» için Avustralya'yı ziyaret eden Kraliçe Elizabeth, 1977'de halk tarafından genel bir sevgiyle karşılandı.

Eyaletler ve bölgeler. Avustralya altı eyalet ve ikisi kıtada olmak üzere çeşitli bölgelerden oluşur. Avustralya'nın kıta dışındaki bölgeleri Christmas adaları, Keeling adaları, Norfolk, Ashmore ve Cartier adaları, Heard ve MccDonald adalarından oluşur. Avustralya Güney Kutup Bölgesi (1936'da katıldı) 6.400.000 km²lik bir alanı kapsar. Bu bölge 45° ve 160° D boylamları arasında kalan 60° G enleminin güneyindeki bütün adaları ve bölgeleri (Adelie bölgesi dışında) içine alır. Avustralya Ulusal Güney Kutup Araştırma Yolculukları (ANARE) yoluyla bölgede 1943 yılından beri araştırmalar yapılmaktadır.

Avustralya başkent bölgesi. 1938 yılına kadar Federal Başkent bölgesi olarak biliniyordu. Burası, kıtadaki iki ana bölgenin küçüğüdür. Yeni Başkent Canberra'nın yer aldığı Yeni Güney Galler yöresi bu bölgenin sınırları içindedir. 1911'de Yass-Canberra adındaki bölgenin büyük bölümü Yeni Güney Galler tarafından Uluslar Topluluğu'na bırakıldı. Eyalet 1915 yılında bugünkü biçimini alacak şekilde Jervis körfezinin bir bölümünü topraklarına kattı, böylece bir limana sahip oldu. Nüfusun yaklaşık olarak büyük bölümü Canberra'da yaşar. Bölgenin yüzölçümü 2.432 km², nüfusu 143.000'dir. Yeni Güney Galler Tasmanya denizinde 1095 km kıyısı olan bir güneydoğu eyaletidir. Kumsallar, Mavi dağlar ve karla kaplı Avustralya Alpleri turistler için ilgi çekici yerlerdir. Başkent bir ulaşım ve ticaret merkezi olan Sydney'dir. Sydney dünyanın en büyük limanlarından birisidir. Başlıca sanayiler, demir-çelik, dokuma tarım makinaları malzemeleridir. Yeni Güney Galler 1770 yılında James Cook tarafından keşfedildi. Botany körfezinin bulunduğu bölgeye ilk kez 1788'de yerleşildi. Bölge 1901 yılında Uluslar Topluluğu'nun bir parçası oldu.

Kuzey Toprağı. Batı Avustralya ile Queensland arasında, Timor ve Arafura denizlerinde kıyıları bulunan ortakuzey Avustralya bölgesidir. Bölgenin, başkenti ve başlıca limanı Darwin'dir. Kuzeyde otlakların bulunmasına karşın, bölgenin büyük bölümü çöllerle kaplıdır. Hayvancılık başlıca ekonomik uğraşlardandır. Kuzey Toprağı'na ilk yerleşme tarihi 1820-50 yıllarına raslar. Kuzey Toprağı, güney Avustralya'ya katıldığı 1825-1863 yılları arasında Yeni Güney Galler'in bir bölümü oldu. Güney Avustralya 1901'de Uluslar Topluluğu'na katıldı. Kuzey Toprağı 1911'de kendi haklarına sahip bir bölge oldu. Bölgenin yüzölçümü 1.347.525 km², nüfusu 71.400'dür.

Queensland. Kuzeydoğu Avustralya'da bir eyalet olan Queensland doğuda Mercan denizi ve Büyük Okyanus ve kuzeybatıda Karpentarya deniziyle çevrilmiştir. Bölgenin başkenti Brisbane'dir. Queensland'ın başlıca ekonomik üretimi şeker kamışı ve hayvancılık alanındadır. Başlıca sanayiler gıda sanayi, bakır, kömür, çinko, kurşun madenciliği ve sütçülüktür. Bölgeye James Cook 1770'de gelmiş ve 1824-1843 yılları sürgün yeri olarak kullanılmıştır. Bölge 1839'da sömürge oldu ve 1901'de Uluslar Topluluğu'nun bir parçası haline geldi. Bölgenin yüzölçümü 1.727.530 km², nüfusu 1.799.200'dür.

Güney Avustralya. Kıtanın ortagüney bölümüdür, Kanguru adaları ve küçük adacıkları içerir. Yüzey şekilleri değişken olan bölge çöller, dağlar, tuz gölleri ve bataklıklarla kapıdır. Nüfusun üçte ikisi başkent Adelaide'de yaşar. Öteki önemli yöreler, Avustralya'nın en iyi şaraplarının yapıldığı Murray ırmağı vadisidir. Başlıca sanayiler madencilik, metalurji, dokuma ve gıda sanayileridir. Kıyı yörelerine 1627'ye kadar Hollandalı denizciler geldiler. Buradaki ilk İngiliz yerleşme alanı 1836'da kuruldu ve sömürge 1901'de Uluslar Topluluğu'nun bir eyaleti oldu. Bölgenin yüzölçümü 984.380 km², nüfusu 1.164.700'dür.

Tasmanya. Önceleri Van Diemen Toprağı olarak bilinen Tasmanya kıtanın güneydoğu bölgesinin 240 km uzağında bir adadır. Eyalet kıtadan Bass geçidiyle ayrılır. Tasmanya'nın çevresinde pekçok ada vardır. Bunların en büyüğü King adası ve Furneaux adalarıdır. Tasmanya'nın başkenti Hobart, öteki büyük kenti ise Launceston'dur. Yörenin en yüksek yeri Ossa dağıdır (1617 m). Başlıca sanayiler elektrokimya, metalurji, kağıt ve dokumadır. Tasmanya 1642 yılında Hollandalı kaşif Abel Tasman tarafından keşfedildi ve James Cook 1777'de bölgeye geldi. 1803 yılında İngilizler tarafından sürgün yeri olarak kullanılan Tasmanya, 1825'de sömürge oldu ve 1853 Tasmanya adını aldı. Tasmanya 1901'de Uluslar Topluluğu'na katıldı. Bölgenin yüzölçümü: 68.332 km², nüfusu 392,500'dür.

Victoria. Avustralya'nın güneydoğusunu oluşturur. Murray ırmağının güneyinde kalan bölge Hint Okyanusu ve Tasmanya deniziyle çevrelenmiştir. Başlıca liman ve başkent olan Melbourne ulaşım, nakliyat ve yönetim merkezidir. Eyalet özellikle dağlık bölgelerdeki ormanlarıyla tanınır. Victoria'da sütçülük ve hayvancılık da önemlidir. Başlıca sanayi ürünleri arasında otomobil parçaları, dokuma ve kimya ürünleri sayılabilir. Bölge 1770 yılında James Cook

Avustralya

Resmi adı Avustralya Uluslar Topluluğu
Yüzölçümü 7.686.848 km²
Nüfus (1976 tah.) 13.600.800 km²'ye 1.8 kişi
Önemli kentleri. Canberra (başkent) (1976 tah.) 198.700; Sydney, 2.874.380; Melbourne, 2. 583.900; Brisbane, 911.000; Adelaide, 868.000; Perth, 739.200
Yönetim Anayasal monarşi
Para birimi Avustralya doları
GSMH (1974) 27.113.100.000 sterlin Kişi başına ulusal gelir 1.993 sterlin
Tarım ürünleri Tahıllar, şeker kamışı, koyun, orman ürünleri, patates, bağcılık
Sanayi Madencilik, et ve et ürünleri, demir-çelik, süt ürünleri imalat, turizm
Başlıca dışsatımlar Demir cevheri, kömür ve öteki madenler, yün, buğday, şeker, süt ürünleri, sığır eti
Ticaret Japonya, İngiltere, ABD, Çin

Avusturya'nın başkenti Viyana bir zamanların kültür ve bilim merkeziydi. Viyana'nın tarihsel konumu kente turist çeker.

Tyrol bölgesinin başkenti olan Innsburck, Güneybatı Avusturya'da, Doğu Alplerinden geçen Inn ırmağının kenarındadır.

Batı Avusturya'da bir bölge olan Tyrol'in başlıca sanayi alanı turizmdir. Binlerce turist yöredeki tepeleri ve ormanları görmek için buraya gelir.

tarafından keşfedildi. İlk kez 1835'de Melbourne'un yakınlarına yerleşildi. 1901'de Uluslar Topluluğu'na katılan Victoria'nın yüzölçümü 227.620 km², nüfusu 3.443.800'dür.

Batı Avustralya. Hint Okyanusu'nda sahip olduğu 5550 km uzunluğundaki kıyısıyla en büyük eyalettir. Başkent, Fremantle yakınında büyük bir limanı olan Perth'dir. Geniş toprakların büyük bölümü kayalardan oluşur. Bölge, Avustralya'nın en çok altın üretilen kesimidir. Başlıca tarım ürünleri buğday, yün, et ve süt ürünleridir; ayrıca demir, kömür ve nikel çıkarılır. Bölgeye 1616 yılında Hollandalı Dirck Hartog ve 1688'de İngiliz William Danpier geldi. 1829 yılında ilk yerleşmeler oldu. Doğu Avustralya 1901'de Uluslar Topluluğu'na girdi. Bölgenin yüzölçümü 2.527.630 km², nüfusu 980.000'dir.

AVUSTURYA. Bir Orta Avrupa ülkesidir. Avusturya bir zamanlar Habsburg sülalesinin yönetimindeki büyük bir imparatorluğun merkeziydi. Habsburg imparatorları yalnızca Avusturya'yı değil, çeşitli dönemlerde, Macaristan'ı, Bohemya'yı ve günümüzde Çekoslovakya, Polonya, Yugoslavya, Romanya, İtalya, Belçika ve Lüksemburg'un yer aldığı toprakları da yönetirlerdi. Başkent Viyana dünyanın en güzel kentlerinden birisidir.

Yüzey şekilleri ve ekonomi. Avrupa'nın en dağlık ülkelerinden biri olan Avusturya'nın kıyısı yoktur. Güneybatıda ve ortada Alpler ülkenin yüzde 70'ini kaplar. En yüksek tepeler Hohe Tauern'de Grossglockner (3798 m) ve Ötztaler Alpleri'nde Wildspite'dir (3774 m). Dağların kuzeyinde Tuna ırmağının geniş ovası yer alır. Bu ovanın doğusunda Viyana'nın bulunduğu düzlükler vardır. Kuzeyde Bohemya dağ kitlelerinin ormanlık tepeleri yükselir. Tuna ırmağı ülkeye Batı Almanya'dan gelip kuzeybatıdan girer, doğuya, Çekoslovakya'ya ve Macaristan'a doğru akar. Tuna'nın pekçok kolları arasında Inn, Traun, Enns, Ybbs, Letka ve Rab sayılabilir. Ülkede bulunan göllerin en büyüğü Macaristan sınırındaki Neusiedler'dir. Öteki göller kuzeybatıda Atter ve Traun ile, güneyde Millstatter ve Wörther'dir. Doğal güzelliğe sahip bu göller turistlerin büyük ilgisini çekmektedir.

Avusturya'nın değişken bir iklimi vardır. Geniş Tuna ovasında yazlar sıcaktır, ancak kışlar çok soğuk geçer. Güneydeki Alp bölgelerinde de kışlar soğuk ve yağışlıdır.

Alp vadilerinde yaşayan halk başlıca tarımla uğraşır. Bu yörelerde sığır, keçi ve koyun yetiştirilir. Düzlük bölgelerde buğday, mısır, arpa ve şeker pancarı üretilir ve şarap yapımı için bağcılık yapılır. Ülkenin yeraltı kaynakları arasında demir, kömür, grafit ve petrol sayılabilir. İmalat sanayii kuzeyde ve doğuda yerleşmiştir. Büyük sanayi kuruluşları ise Viyana, Linz ve Graz kentlerinin çevresinde yer alır. Bu yörelerdeki fabrikalar dokuma, kimya maddeleri, demir-çelik makine, ağaç ürünleri ve gıda üretir. Ülkenin en büyük sanayi kuruluşları (petrol ve ağır sanayi birimleri) 1946'da millileştirildi. Turizm başlıca sanayiler arasındadır. Tyrol dünyanın önde gelen kış sporları alanlarından biridir. Alp tepelerindeki Salzburg, Barok katedrali ve uluslararası müzik festivaliyle ünlü bir kenttir. Viyana'nın imparatorluk geçmişi, büyük kiliseleri ve sarayları, ünlü caddeleri, kahveleri, şarap evleri ve müzik yaşamı kentin dünya çapında üne ulaşmasına yol açmıştır.

Toplumsal yapı. Avusturya, Alman, Slav ve Akdeniz halklarının karışmasından oluşan bir ulusu kapsar. Ülkede genellikle Almanca, Bavyera yöresinde ise Almancanın bir lehçesi konuşulur. Avusturyalıların yüzde 90'ı Katolik, yüzde 6'sı protestandır. Nüfusunun çoğunluğu kentlerde oturur. Viyana'da toplam nüfusun beşte biri yaşar.

Yönetim. Avusturya dokuz bölgeden oluşan federal bir cumhuriyettir. Bu bölgeler Viyana, Aşağı Avusturya, Yukarı Avusturya, Salzburg, Tyrol, Vorarlberg, Carinthia, Styria ve Burgenland'dır. Anayasa federal hükümeti yürütme, yasama ve yargı organlarına ayırmıştır. Asıl güç yasama organı olan Federal Meclis'in elindedir. Federal Meclis, Federal Konsey (Bundesrat) ve Ulusal Konsey'den (Nationalrat) oluşur. Avusturya'nın başlıca partileri Sosyalist Parti ve daha tutucu olan Halk Partisi'dir.

Tarih. Roma öncesi çağlarda Tuna ovasında pekçok kavim yaşardı. Romalılar burada büyük kaleler yaptılar. Bunlar arasında bugünkü Viyana'nın yer aldığı Vindobona kalesi de vardı. Şimdiki Avusturya'nın bir bölümü Charlemagne imparatorluğuyla komşuydu. 962 yılında I. Büyük Otto'nun tahta geçmesiyle Österreich (doğu bölgesi) Kutsal Roma imparatorluğuyla birleşti. Bu bölge daha sonraları bir düklük oldu ve 1270'lerde Bohemya Kralı II. Ottokar'dan, daha sonra Kutsal Roma imparatoru olacak Habsburg'lu I. Rudolp'un özel mülkiyetine geçti. 1438'den (II. Albertin imparator olduğu yıl) 1806'ya kadar Avusturya Habsburg arşidükü genellikle imparator olduğu için bu yöre de kutsal Roma (yada Germen) imparatorluğunun merkezi oldu.

1519'da, II. Karl'ın imparator olduğu yıl, Avusturya gücünün doruğundaydı. İmparatorluk İspanya'yı, Hollanda'yı, İtalya'nın bir bölümünü ve Amerika'daki geniş toprakları kapsıyordu. Ferdinand'dan sonra tahta geçen Karl daha önceden Bohemya ve Macaristan kralıydı ve her iki ülke de 1918'e kadar Avusturya hükümdarının yönetiminde kaldı. XVI. ve XVII. yüzyılların din savaşları sırasında Avusturya Katoliklerin yanında yeraldı ve Kuzey Avrupa'da Karşı-Reform hareketinin Protestancılığa karşı muhalefet merkezi oldu. 1740'da prenses Maria Theresa'nın Habsburg Avusturya bölgesine egemen olması savaşa yol açtı. Avusturya sülale savaşı sonunda Avusturya'nın gücü yok oldu. Napolyon 1806'da Kutsal Roma imparatorluğunu askeri güçle parçaladı ve Avusturya hükümdarı Avusturya imparatoru ünvanını aldı. Bu ünvan, Avusturya'nın eski topraklarını geri almasından sonra da sürdü. 1867'de Avusturya Macaristan ikili Monarşisi kuruldu.

1914'de Arşidük Franz Ferdinand'ın sırp milliyetçileri tarafından öldürülmesi Avrupa'yı Birinci Dünya Savaşı'na sürükledi. Savaşın sonunda Avusturya Macaristan yenildi ve imparatorluk yerle bir oldu. Avusturya günümüzdeki küçük cumhuriyetin topraklarını elinde tutabildi. 1931'de «Daha Büyük Almanya» peşinde koşan Hitler Avusturya'yı işgal

Besteci Mozart'ın doğum yeri olan Salzburg, Batı Almanya sınırı yakınındaki Salzak ırmağının iki yakasında kurulmuştur.

Bahreyn'in başlıca gelir kaynağı petroldür. Ülke, kendi petrolünün yanısıra, bir kısım Suudi Arabistan petrolünü de arıtır.

etti. İkinci Dünya Savaşı'nda Avusturya yine yenilen taraftaydı. Savaştan sonra ülke on yıl süreyle galip Müttefikler tarafından işgal altında tutuldu. Avusturya ekonomisini yeniden düzenledi. Geçtiğimiz yıllarda ülke uluslararası politika alanında önemli bir yere sahip oldu.

Avusturya

Resmi adı Avusturya Cumhuriyeti
Yüzölçümü 83.848 km²
Nüfus (1975 say.) 7.523.000; km²'ye 90 kişi
Önemli kentleri Viyana (başkent) (1971) 1.614.841; Graz, 248.500; Linz, 202.874; Salzburg, 128.845
Yönetim Federal cumhuriyet
Din Katolik
Dil Almanca
Para birimi Şiling
GSMH (1974) 13.024.500.000 sterlin; kişi başına ulusal gelir 1731 sterlin
Tarım ürünleri Buğday, patates, çavdar, süt ürünleri
Sanayi Kimya, makina, taşıt araçları, dokuma, elektrik malzemesi
Yeraltı kaynakları Linyit, grafit, demir, bakır, magnezit, doğal gaz
Dış Ticaret Batı Almanya, İtalya; İsviçre, İngiltere

AZERBAYCAN. Bk. SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLERİ BİRLİĞİ

BAHAMA, 700 adadan oluşan bağımsız takımada. İngiliz Uluslar Topluluğu'nun (Commonwealth) bir üyesi olan bu adalar, Atlas Okyanusu'nda, Floride'nın güneydoğusu ile Küba'nın kuzeydoğusu arasında yeralır. Yönetim merkezi New Province adasındaki Nassau'dur. 2000 adacık ve mercan kayalığı ile birlikte takımada, yaklaşık 100 km'ye yayılır.

Kayalı yapısından dolayı adalar genellikle tarıma elverişsizdir. İklim yumuşaktır: sıcaklığı 21-32°C arasında değişir. Başlıca gelir kaynağı turizmdir. Balıkçılık; tuz, rom, çimento üretimi ve elişleri, Bahama'nın başlıca sanayi dallarını ve dışsatım mallarını oluşturur. Nassau'da uluslararası bir hava alanı vardır.

Yerli nüfusun yüzde 85'i Afrika kökenlidir. Halkın büyük bir çoğunluğu New Province adasında yaşar ve turizm balıkçılık yada elişleriyle geçinir. 6 - 14 yaş arasında eğitim zorunludur.

Bahama adaları 1490'larda Kristof Kolomb tarafından keşfedildi. XVIII. yüzyıldan sonra adalar İngiliz Sömürge imparatorluğunun bir parçası haline geldi. 1962 yılında Bahama siyasal partileri özerklik istedi ve 1963'e kadar yeni bir anayasa hazırlandı. 1973 yılında

Bahama adaları tam bağımsızlığa kavuştu; ama İngiliz Uluslar Topluluğu'ndan ayrılmayan ülkede İngiltere kraliçesi, bir genel vali tarafından temsil edilir.

Bahama

Resmi adı Bahama adaları Commonwealth'i
Yüzölçümü 13.235 km²
Nüfusu (1978 sayımı) 208.000
Başlıca adaları Büyük Bahama, Büyük Abaco, Eleuthera, New Province, Andros, Cat, San Salvador, Büyük Exuma, Long, Crooked, Acklins, Mayaguana, Büyük Inagua
Dil İngilizce (resmi)
Yönetim Parlamenter demokrasi
Para birimi Bahama doları

BAHREYN, Basra körfezinde, Arabistan ın doğu kıyısında bir kaç adadan meydana gelen küçük bir devlet. Temel gelir kaynağı petroldür. Başkenti, bütün gruba adını veren ve en büyük ada olan Bahreyn'deki Manama kentidir. Öteki adaları Sitra, Muharrak ve yaklaşık 30 küçük adadır. Bölge genellikle alçak düzlüklerden oluşur; yalnızca Bahreyn adasında 100 m'ye varan yükseklikler bulunur. Yazlar sıcak ve nemli, kışlar serin ve yağmurlu geçer. Yüzey sularının az olmasından dolayı artezyen kuyuları açılır. Ancak sulanan topraklar son derece verimlidir. Bu bölgelerde meyva ve sebze yetiştirilir. Hayvancılık önem taşımaz.

40 yılı aşkın bir süredir Bahreyn adalarında petrol çıkarılmaktadır. Ayrıca bir rafineri çevrede çıkan petrolün bir bölümünü ve Dakran'dan pipe-line ile Sitra'ya gönderilen petrolü arıtır. İnci avcılığı gibi geleneksel etkinlikler giderek yerlerini yeni sanayi dallarına bırakmaktadır. 1971'de bir alüminyum dökümhanesi kuruldu. Uzun yıllar İngiltere'nin himayesinde yaşayan Bahreyn tam bağımsızlığına 14 Ağustos 1971'de kavuştu. Ülke bugün bir başbakan, Halife ailesinden vir emir ve bir bakanlar kurulu tarafından yönetilmektedir. 1973 anayasası, bir de parlamentonun kurulmasına olanak sağlamıştır.

Bahreyn

Resmi adı Bahreyn
Yüzölçümü 663 km²
Nüfusu (1975 sayımı) 256.000; km² ye 412 kişi
Önemli kentleri Manama (başkent) (1976 sayımı) 105.400; Muharrak 41.000
Yönetim Emirlik; devlet başkanı şeyh İsa bin el-Halife Sülman
Din Sünni ve Şii Müslüman
Dil Arapça (resmi), Farsça
GSMH (1974) 247.900.000 sterlin; kişi başına gelir 968 sterlin
Dış ticaret İngiltere, Japonya, Suudi Arabistan.

BALİ. Bk. İNDONEZYA

BANGLADEŞ (Bengal Ulusu). Resmi adı Bangladeş Halk Cumhuriyeti olan Bangladeş Ganj (Padma), Brahmaputra (Jamuna), Meghna ırmakları ve kollarının oluşturdukları alüvyonlu düzlükte kurulmuş bağımsız bir Asya ülkesidir. Muson iklimi (bu yüzden dünyanın en yağışlı ülkeleri arasındadır), siklon kuşağında bulunması ve deniz yüzeyine yakın olması yüzünden Bangladeş'de sık sık şiddetli kasırgalar olur. Dünyanın en yoksul ül-

Ganj deltası gibi alçak ve bataklıklı arazi Bangladeş'in büyük bölümünü kaplar. Bu yörelerde sık sık felaketler olmaktadır.

Yoksul bir ülke olan Bangladeş'te en yaygın ulaşım araçları bisiklet ve hayvanların çektiği arabalardır.

Tobago, Batı Hint adalarının en güneyinde yeralır. Bu gruba giren birçok ada gibi Tobago'nun da başlıca gelir kaynağı hindistancevizidir.

keleri arasında sayılan Bangladeş'de zayıf ekonominin doğurduğu dönemsel krizler ortaya çıkmaktadır. Ülkenin başkenti Dakka'dır.

Yüzey şekilleri ve ekonomi. Dünyanın sekizinci kalabalık ülkesi olan Bangladeş Yengeç dönencesi tarafından ikiye bölünür. Ülke Hindistan, Bengal körfezi ve Birmanya tarafından çevrelenmiştir. Toprakların büyük bölümü Ganj, Brahmaputra ve Meghna ırmaklarının oluşturdukları üç büyük deltayı içerir. Bangladeş'in iklimi, sıcak ve nemlidir. Ülkenin güneydoğusundaki Birmanya sınırında arazi biraz yükselir ve Çittagong tepeleri deniz yüzeyinden 90 m yüksekliğe kadar ulaşır. Tropikal muson iklimi yıllık yağışların 2030 mm'ye kadar çıkmasına yol açar. Bu yağmurlar genellikle yaz aylarında yağar. Kış mevsimi kısa ve kurak geçer. Kıyı boylarında tayfunlar, gelgit dalgaları ve kasırgalar büyük can ve mal kaybına yol açar. 1970 Kasım'ında delta bölgesini büyük gelgit dalgalarının kaplaması sonucunda 300.000 kişi boğularak öldü. Ham ve işlenmiş hintkeneviri dışsatımların yüzde 90'ını oluşturur. 1974 yılında kıyıda petrol yatakları bulunmuştu. Halkın yüzde 80'i tarımla uğraşır ve başlıca pirinç yetiştirilir. Ancak üretim açısından ülke kendine yeterli değildir. Bangladeş büyük ölçüde dışardan yardım almaktadır. Düşük hasatlar, hastalıklar, yüksek doğum oranı ve doğal felaketlerin doğurduğu sorunlar kısa sürede üstesinden gelinecek nitelikte değildir.

Başlıca sanayi bölgeleri Çittagong ve Dakka kentlerinin çevresindedir. Hintkeneviri ürünleri, kağıt ve deri ürünleri işlenip ihraç edilir. Öteki dışsatım ürünleri arasında pamuklu dokumalar (ithal edilen pamuktan yapılmaktadır) çay ve balık yer alır. Yabancı ülkelerden çeşitli besin maddeleri alınır.

Toplumsal yapı. Nüfusun yüzde 98'i Bengallidir ve resmi dil Bengalceyi konuşurlar. Nüfusun geri kalan bölümünü Hindistan'dan göç eden Urdu Müslümanları ve çeşitli kabileler oluşturur. Halkın yüzde 85'i Müslümandır. Öteki dinler: Hinduizm. Hristiyanlık, Buddhacılık ve çeşitli etnik dinler.

Yönetim. 1975'de düzeltilen 1972 anayasası ulusçuluk, laiklik, sosyalizm ve demokrasi ilkelerine göre hazırlanmıştır. Parlamenter düzende yetkiler başbakanındır. Ülke bugün askeri yönetim altındadır.

Tarih. Aryanlar, Dravidianlar, Moğollar, Araplar, İranlılar ve Türklerin yaşadığı Bangladeş bölgesi XVIII. yüzyılda İngilizlerin ülkeyi denetim altına almalarına kadar Hindu, Buddha'cı ve Müslüman sülalelerce yönetiliyordu. 1947'de Hindistan ve Pakistan ayrı devletler oldular. Pakistan'da Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrıldı ve 1960'ların ortalarında Şeyh Muciburrahman Doğu Pakistan'ın bağımsızlığını ilan etti. Mucibürrahman Avami Birliği'nin başkanı oldu. Yasalara karşı gelmekle suçlanan lider Batı Pakistan'da tutuklandı. Birliğin öteki liderleri Hindistan'a göç ettiler ve orada bir hükümet oluşturdular. Bengal kuvvetleri Pakistan'ı yendi ve 26 Mart 1971'de Bangladeş bağımsız bir ülke oldu. Mucibürrahman 1975'de düzenlenen bir darbe sonunda öldürüldü. Kondakor Müştak Ahmed devlet başkanı oldu.

Bangladeş

Resmi adı Bangladeş Halk Cumhuriyeti
Yüzölçümü 142.776 km²
Nüfus (1975 say.) 76.815.000; km²'ye 533 kişi
Önemli kentleri Dakka (başkent) (1974) 1.730.253; Çittagong, 889.760
Yönetim Askeri cunta
Din İslâm
Dil Bengalce
Para birimi Taka
GSMH (1974) 3.102.300.000 sterlin; kişi başına ulusal gelir 40 sterlin
Tarım ürünleri Hintkeneviri, pirinç, şeker, çay, balık, pamuk, kereste
Sanayi Hintkeneviri, pamuklu dokuma, orman ürünleri, besin maddeleri

BARBADOS, Batı Hint adalarının Windward grubunda küçük bir ada devlet. Yönetim merkezi Bridgetown. 1627'de İngiltere'den gelen göçmenler adaya yerleşti ve burası bir İngiliz sömürgesi haline geldi. Barbados 1966'da tam bağımsızlığa kavuştu. Amerika Devletleri Örgütü'nün Karayip Serbest Ticaret Bölgesi'nin ve Birleşmiş Milletler'in üyesidir. Nüfusun büyük bir bölümünü İngilizce konuşan zenciler oluşturur. Başlıca din hristiyanlıktır. Ülkenin temel gelir kaynakları turizm, balıkçılık, şeker, melas, ve romdur. En yüksek dağı 336 m'lik Hillaby tepesidir. Yüzölçümü: 431 km². Nüfusu (1965 sayımı) 245.000.

BASUTOLAND. Bk. LESOTHO

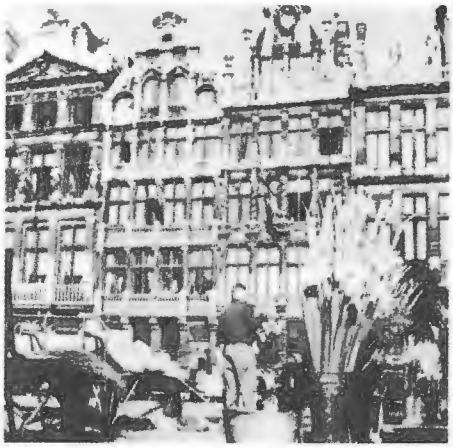
BATI AVUSTRALYA. Bk. AVUSTRALYA.

BATI HİNT ADALARI, Florida ile Venezuela arasında uzanan ada grubu. Antil (Karayip) denizini Atlas Okyanusu'ndan ayırır. Coğrafi bakımdan Batı Hint adaları başlıca üç gruba ayrılır: Bahama adaları, Büyük Antiller ve Küçük Antiller (Leeward ve Windward adaları bu gruba girer). Eskiden Amerikan, İngiliz, Hollanda yada İspanyol sömürgesi olan bu adaların çoğu günümüzde bağımsızlıklarına kavuşmuşlardır. Bu grupta yeralan ülkelere ve başlıca adalara ilişkin bilgi, bu ciltte ayrı ayrı başlıklar altında verilmektedir.

Batı Hint adalarına ilk kez 1490'larda Kristof Kolomb ayak bastı; ilk yerleşmeciler ise İspanyol göçmenleridir. Bunu İngilizler, Hollandalılar ve Fransızlar izledi. Sözkonusu ülkeler, Hint adalarına, genellikle şeker işletmelerinde çalıştırılmak üzere binlerce köle getirdiler. 1958'de kısa ömürlü bir Batı Hint Adaları federasyonu kuruldu. Bu siyasi birime giren başlıca adalar Barbados, Jamaika, Trinidad ve Tobago'dur. 1961'de Trinidad ve Tobago federasyondan ayrılmış; bir yıl sonra da federasyon dağılmıştır.

BATI İRİAN. Bk. İNDONEZYA

BATI SAHRA, eski adıyla İspanyol Sahrası. Kuzeybatı Afrika'da çöllerle kaplı bir bölgedir. 1976'nın başlarında İspanya birliklerini yöreden çekti ve bölge pay-

Belçika'nın başkenti Brüksel AET'nin merkezidir. Brüksel'de pekçok gotik mimari yapıtları, müzeler ve akademiler bulunmaktadır.

Doğu Flandre bölgesinin başkenti olan Gand Kuzey denizine kanal şebekesi ile bağlıdır. Gand Belçika'nın dokuma ve demir-çelik sanayii merkezidir.

Kuzeybatı Belçika'daki Batı Flandre'nin başkenti olan Bruges Kuzey denizi körfezinde kurulmuş bir sanayi merkezidir.

laşıldı. Kuzey bölgesinin üçte ikisini FAS, geri kalanını ise MORİTANYA aldı. Ancak Sahra Topraklarının Kurtuluşu İçin Halk Cephesi (Polisario) Sahra Arap Demokratik Cumhuriyeti adı altında bölgenin bağımsızlığını ilan etti. Polisario'ya Faslılar ve Moritanyalılar karşısında yardımda bulunan Cezayir bu tavrı destekledi. Başkent Al Aaiun'dur. (nüfusu 24.500).

Bölgede yıllık ortalama yağışlar yaklaşık 50 mm'den azdır. Halk Arapça yada İsponyolca konuşan Arap Müslümanlar ve Berberilerden oluşur. Çoğunluğu tarımla uğraşır. Başlıca yeraltı kaynağı kuzeydeki Bu Craa bölgesindeki fosfat yataklarıdır. İlk kez 1972'de ihraç edilen fosfat bütün ekonomiye egemendir.

İspanya bölgeyi 1884 ile 1976 arasında yönetti. Paylaşma anlaşması İspanya, Fas ve Moritanya arasında yapıldı. Bölgenin yüzölçümü 266.000 km², nüfusu (1976 say.) 151.279'dur.

BATI SAMOA. Resmi adı Bağımsız Batı Samoa Devleti olan Batı Samoa Büyük Okyanus'un güneyindedir. Ülke Samoa'nın batısı, dokuz büyük ada (Savai'i, Manono ve Upolu'yla birlikte) ve başkent bölgesi Apia'dan oluşur. Adaların çoğu su altındaki volkanik dağların tepeleridir. Bu adalar, kakao, muz, papaya, hindistancevizi, ekmek ağacı, kulkas ve Hint yerelmasının yetiştirilmesine elverişli olan nemli ve tropikal bir iklime sahiptir. Çiftçiler bunlardan başka domuz ve kümes hayvanları da yetiştirirler. Başlıca sanayiler arasında gıda sanayi, mobilyacılık ve turizm yer alır.

Batı Samoalıların çoğunluğu aile birimi üzerine kurulmuş bir toplum yapısına sahip Polinezyalılardır. Halkın bir bölümü Hristiyan, bir bölümü ise etnik dinlere bağlıdır. Büyük ölçüde Yeni Zelanda yoluyla gelen Batı etkisi, kültürel ve toplumsal değişikliklere yolaçtı. 1899'dan sonra adalara Almanya sahip çıktı, ancak Yeni Zelanda 1914'de bölgeyi işgal etti. 1921'de Milletler Cemiyeti adaları Yeni Zelanda'ya verdi. 1946'da bölge Birleşmiş Milletler'in yönetimine geçti. Batı Samoa 1962'de bağımsızlığını ilan etti. Ülkenin yüzölçümü 2.841 km², nüfusu (1976 say.) 151.275'dir.

BATI VIRGINIA. Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

BEÇUANA, Bk. BOTSVANA

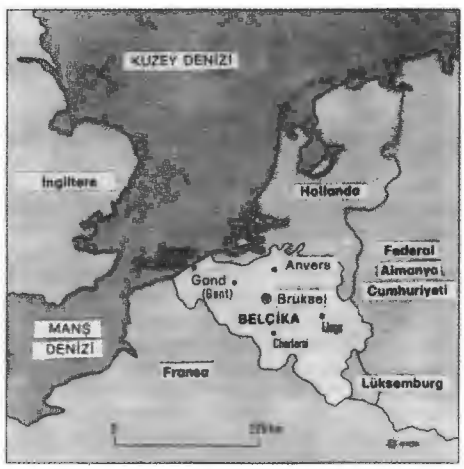
BELÇİKA. Resmi adı Belçika Krallığı olan Belçika, küçük ve nüfus bakımından yoğun bir Batı Avrupa ülkesidir. Nüfus Fransız, Alman ve Flaman kökenlidir. Her üç dil de konuşulur. Anayasal monarşiyle yönetilen Belçika dünyanın en gelişmiş ekonomilerinden birine sahiptir ve yaşam standartları yüksektir. Başkent Brüksel'dir; Anvers en büyük liman ve ticaret merkezidir. Öteki büyük kentler Liège ve Gand'dır.

Yüzey şekilleri ve ekonomi. Belçika güneyde Ardenne tepelerine doğru yükselen düzlükler ve kum tepeciklerinin yer aldığı kıyı yörelerinden oluşur. Kuzey denizi kıyıları (Flandre) pekçok ırmak ve kanalın suladığı düz ve nemli bir alandır. Flandre ve Meuse ırmağı arasında kalan orta düzlükler verimli tarım bölgeleridir. Ülke sanayiinin ve kentlerinin büyük bölümü burada kurulmuştur. Ardenne bölgesi, tarıma elverişli olmayan kayalık ve ormanlık bir yükseltidir. Kışlar nemli ve sisli geçerken, yazlar ılımandır. Sanayi Meuse ve Schelat ırmakları boyunca kentlerde yoğunlaşmıştır. Yüzyıllardan beri Belçika dokumalar, dantel işlemeler ve keten kumaşlarıyla ün salmıştır. Öteki önemli sanayiler arasında elmas kesme, kimya, kömür, metalürji, cam, işlenmiş petrol, şeker ve denizde petrol arama sanayileri sayılabilir. Ekonomi, büyük ölçüde hammadde alımı ve dünya piyasasına sanayi ürünleri satımından oluşur. Nüfusun yalnızca yüzde 7'si tarımla uğraşır.

Etnik özellikler. Belçika'da genel olarak iki dil grubu vardır. Kuzeylilerin çoğunluğu Flamandır ve resmi dilleri Flamancadır. Güneydeki Belçikalılara Walloon'lar denir; bunların dili Fransızcanın bir lehçesi olan Walloon dilidir. Brüksel'de her iki dil de konuşulur, ancak Fransızca konuşanlara daha sık rastlanır. Belçikalıların çoğunluğu Katoliktir.

Yönetim. Kral Baudoin devlet başkanı ve silahlı kuvvetlerin başkomutanıdır. Kral tarafından atanan hükümet üyeleri parlamentoda çoğunluğu olan partiden seçilir. Hükümetin politikası başbakan ve kabinesi tarafından çizilir. Başlıca siyasal partiler Sosyal Hristiyan, Sosyalist ve Liberal partilerdir. Ulusal seçimlere katılma 21 yaşından büyük bütün Beçikalılar için zorunludur.

Tarih. Ortaçağ sırasında pekçok dokuma sanayiinin ve ticaret merkezinin geliştiği bölge bugün Belçika ülkesidir. Fransızlar bölgedeki küçük devletleri XIV. yüzyılda birleştirdiler ve onları Burgundy düklüğünün yönetimine sok-

tular. 1477'den sonra Habsburglar'ın Avusturyalı ve İspanyol kolları bölgeyi 300 yıldan fazla bir zaman için denetim altında tuttular. Belçika ve Hollanda Viyana Kongresi'nden (1815) sonra birleştiler. Belçikalılar 1831'de ayaklanarak Prens Saxe-Coburg'lu Leopold'ün liderliği altında bir monarşi kurdular. Belçika XIX. yüzyılda Afrika'nın Kongo bölgesini sömürgeleştirdi.

Her iki dünya savaşında da Belçika Alman kuvvetlerince işgal edildi. Müttefiklerin hava akınlarına ve Bulge savaşına (1944'ün sonunda Almanların karşı

Belçika

Resmi adı Belçika Krallığı
Yüzölçümü 30.513 km²
Nüfus (1975 say.) 9.804.000; km²'ye 32 kişi
Önemli kentleri Brüksel (başkent) (1976) 1.074.726; Anvers, 672.703; Liège, 440.447; Gand, 224.728.
Yönetim Anayasal monarşi
Din Katolik
Diller Flamanca, Fransızca, Almanca
Para birimi Belçika frankı
GSMH (1974) 21.827.200.000 sterlin; kişi başına ulusal gelir 2.226 sterlin.
Tarım ürünleri Buğday, arpa, şeker kamışı, patates .
Sanayii Çelik, elmas kesimi, kimya, cam dokuma.
Madenler Kömür, demir, bakır.
Dışticaret Batı Almanya, Fransa, Hollanda, ABD.

Belize'nin başlıca sanayi dalı, ülkede yetiştirilen şekerkamışı arıtım tesisleridir.

Benin'in başkenti Porto-Novo XVI. yüzyılın sonlarında Portekizliler tarafından kurulmuş olan bir ticaret ve gemicilik merkezidir.

7500 m yüksekliğe kadar varan Himalayalar Bhutan'ın ana yüzey şekillerindendir. Halk dağların eteklerinde yaşar.

saldırısı) karşın İkinci Dünya Savaşı'ndan Belçika Sanayii büyük zarar görmeden çıktı ve ülke hızlı bir ekonomik gelişme sürecine girdi. Belçika 1949'da NATO'ya katıldı. Kral III. Leopold yönetimi dolayısıyla eleştirildi ve bir yıl sonra tahtını oğlu Baudoin'e bıraktı. 1960'da Belçika'daki sömürgesine (Belçika Kongo'su, sonradan Zaire) bağımsızlık garantisi verdi ve iç mücadelelerin (Fransızca konuşanlarla Flamanlar arasında), dengesiz hükümetlerin varolduğu bir döneme girdi. 1971'de Brüksel, Flandre ve Walloon'un eşit ve özerk bölgeler olarak ilan edilmesi, sorunların büyük ölçüde çözülmesini sağladı. Belçika Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) oluşturulmasında büyük rol oynadı. AET, NATO ve Avrupa Müttefik Kuvvetleri Yüksek Karargahı'nın (SHAPE) merkezleri Belçika'dadır.

BELİZE, eski İngiliz Hondurası. Orta Amerika'nın doğu kıyılarında yer alan özerk bir ülkedir. 1970'den bu yana ülkenin başkenti Belmopan'dır. Daha önceki başkent Belize, 1961 fırtınasından büyük zarar gördü; ancak nüfusun üçte biri hâlâ bu önemli liman kentinde yaşamaktadır. Belize'nin güneyi dağlık, geri kalan bölümü ovalarla kaplıdır. Sık ormanlardan kereste sağlanır; verimli topraklarda ise şekerkamışı (başlıca tarım ürünü ve dışsatım maddesi) ve turunçgiller yetiştirilir. Halkın çoğu Afrika yada Maya kökenlidir ve İspanyolca konuşur. Bununla birlikte ülkenin resmi dili İngilizce'dir. 1964 yılında Belize'ye özerklik verildi. 1977 yılında Guatemala bu ülke üzerinde hak iddia etti. Yüzölçümü: 22.965 km². Nüfusu (1975 tah.) 140.000.

BENİN. Önceleri Dahomey adıyla Fransa'nın yönetimi altında, Fransız Batı Afrikası'nın bir sömürgesi olan Benin, Batı Afrika'da bağımsız bir ülkedir. Resmi adı Benin Halk Cumhuriyeti'dir. Bağımsızlıktan bu yana askeri yönetim altında olan Benin yoksul bir ülkedir. Ancak 1968'de bulunan açık denizdeki petrol yatakları ekonomi için bir kaynak olmuştur. Ülkenin başkenti Porto-Nova; öteki önemli kentleri Cotonou limanı, Abomey, Ouidah ve Parakoü'dır.

Yüzey şekilleri ve ekonomi. Kıyı bölgeleri sıcak ve nemlidir; ülkede iki yağmurlu, iki kurak mevsim hüküm sürer. Ortalama yıllık yağışlar 810 mm'dir. Benin'de üç büyük plato vardır; kıyı bölgelerinin iç bölümü verimli topraklardır; ikinci plato çıplak kayaların bulunduğu kuzeydoğu bölgesidir; kuzeybatıdaki üçüncü platoda ise Volta ve Nijer ırmaklarına katılan akarsular ve Atacora sıradağları yeralır. Ülkenin doğu yöresi düzlüktür. Ekonomi tarıma dayanır; dışsatımların çoğunluğunu pamuk ve hurma oluşturur.

Etnik özellikler. Benin'de çeşitli gruplar yaşar. İlk krallığı kuran Dahomeyliler Fransızlar tarafından iç hizmetler için eğitildiler. Dahomeyliler güneyde yaşarlar ve en eğitilmiş grupturlar (okul çağındaki çocuklar arasında okuryazar oranı yüzde 25'dir). Kuzeyde Fulani, orta ve kuzey bölgelerinde Bariba ve Somba, güneydoğuda ise Yoruba kabileleri yaşamaktadır. Nüfusun yüzde 90'ı kırsal kesimlerde yaşar ve yüzde 65'i etnik dinlere bağlıdır. Fransızca ortak dildir.

Tarih. Benin'in tarihi güney bölgesinde kurulan üç krallığa (Allada, Porto-Nova ve Dahomey) uzanır. XVI. yüzyılda hüküm süren bu krallıklar kuzeydeki Abomey krallığının baskısı altında yaşadı. Bunlar arasında en savaşçısı olan Dahomey kuzeye saldırdı ve komşu adalardan getirdiği köleleri burada sattı. 1863'de Porto-Novo kralı Dahomey'e karşı Fransa'dan yardım istedi. 1899'da Dahomey, birkaç yıl önce kurulmuş olan Fransız Batı Afrika'sına katıldı. 1956 Denizleraşırı Reform Yasası ülke haklarını genişletti ve 1960'da ülke bağımsız oldu. Dahomey Cumhuriyeti'nin adı 1976'da Benin olarak değiştirildi. Ekonomik ve bölgesel sorunlar, 1960'dan beri pekçok askeri darbeye ve hükümet değişikliklerine yol açtı. 1970'de varılan bir anlaşmada, 1976'ya kadar ülkeyi yönetecek üç kişilik bir başkanlar konseyi kabul edildi. Ancak bu konsey 1972'de Yarbay Mathieu Kerekou tarafından devrildi. Komşu Togo ile gergin ilişkiler 1976'da karşılıklı işbirliğini içeren bir anlaşmayla çözüme bağlandı.

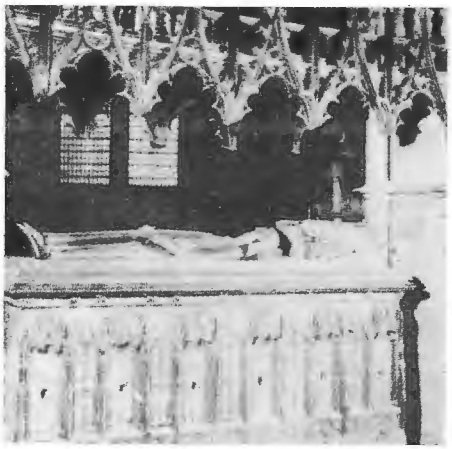
Benin

Resmi adı Benin Halk Cumhuriyeti
Yüzölçümü 112.622 km²
Nüfus (1975 say.) 3.112.000; km²'ye 28 kişi
Önemli kentleri Porto-Novo (başkent) (1975 say.) 104.000; Cotonou 175.000.
Yönetim Askeri cunta
Dinler Etnik dinler, İslâmiyet, Hristiyanlık
Para birimi CFA frankı
GSMH (1971) 158.000.000 sterlin kişi başına ulusal gelir 55 sterlin
Tarım ürünleri Yerfıstığı, pamuk, kakao, mısır, çiftlik hayvanları, hurma yağı.
Yeraltı kaynakları Petrol
Ticaret Fransa ve öteki AET üyeleri, ABD, Kanada.

BERMUDA. Eski adı Somers adaları olan Bermuda ABD kıyılarından 920 km uzaklıkta, Atlas Okyanusu'nun batısında öz-yönetimli bir İngiliz sömürgesidir. Bermuda 300 ada, adacık ve dünyanın en kuzeyine düşen mercan adacıklarından oluşan bir ülkedir. Başkent, Bermuda adasında bulunan Hamilton'dur. İnsanların yaşadığı öteki adalar Saint George, Saint David, Somerset ve Ireland'dır. Bermuda'nın ilk sömürge oluşu, İngiliz Sir George Somers ve beraberindekilerin 1609 yılında bir deniz kazasına uğramalarıyla başlar. Bermuda 1684'de İngiliz Kraliyeti'nin buyruğuna girdi ve 1968'de öz-yönetimli bir sömürge haline geldi. Bermuda'da ABD'nin bir deniz ve hava üssü vardır. Sanayiler arasında, turizm, parfüm, gemi onarımı, dokuma, çiçekçilik ve ecza sanayileri yer alır. Yüzölçümü 52 km², nüfusu (1975 tah.) 56.000'dir.

BEYAZ RUSYA. Bk. SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLERİ BİRLİĞİ

BHUTAN, Himalayalar bölgesinde, kuzeyde Tibet ve güneyde Hindistan ara-

İngiltere hükümdarlarının çoğunluğu Londra'da Westminster Abbey'de, XVII. Henry kilisesinin yanında gömülüdür.

Galler'in ve İngiltere'nin en yüksek dağı olan Snowdon (y. 1085 m) turistler için ilgi çekici olan Snowdon Ulusal Parkı'nın bir bölümüdür.

Loch Ness İskoçya'daki Great Glen yöresinde bir göldür. Göl, bir efsane haline gelen «Loch Ness Canavarı» ile ünlüdür.

sındadır. Ülkeyi 1974 yılından bu yana kral Singhi Vangçuk danışma konseyinin ve 130 kişilik ulusal meclisin yardımıyla yönetmektedir. Geleneksel olarak başkent kuzeydeki Puanka ise de, resmi başkent Thimbu'dur. Ülke sekiz yüksek dağ arasında yeralır; en yükseği 7559 m. yüksekliğindeki Kula Kangri'dir. Yılda ortalama 5080-6350 mm'ye varan yoğun yağışlar bölgeyi dünyanın en yağışlı ülkeleri arasına sokmaktadır.

Bhutan'da yaşayan halkın çoğunluğunu Tibet Buddha'cılığına yakın bir Buddha'cı anlayışa bağlı olan Dzongka dilini konuşan Bhotialar oluşturur. Başlıca üretim tarım alanındadır. Temel ürünler, pirinç ve öteki tahıllar, domuz, koyun, sığır, Tibet sığırı ve bodur atlardır. El tezgahlarında metal, deri ve ağaç ürünleri üretilir. Başlıca dışsatım maddeleri pirinç ve İngiliz muhafızları için kürk yapımında kullanılan Tibet öküzünün tüyleridir.

XVI. yüzyılda ülkenin yerlileri Tibet, ordularınca esir alındı. 1720'de bölgeyi ele geçiren Çin 1774 yılında, ülkenin güney bölgesini işgal eden İngilizlere kapıları açtı. Öteki bölgeleri 1865'de Hindistan ele geçirdi ve 1910'da İngiltere Bhutan'ın dışişlerindeki sorumluluğunu üzerine alan bir anlaşmayı imzaladı. Hindistan 1949'da bağımsız olunca İngiltere'nin haklarını aldı ve Bhutan içişlerinde bağımsız oldu. Bhutan-Tibet sınırı 1960'da Çin'den gelen tehditler sonunda kapatıldı. Ülkenin yüzölçümü 41.000 km²; Nüfusu (1976 say.) 1.202.000' dir.

BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ, Basra körfezinde yedi emirlikten (Dubai, Acman, Abu Dabi, Ras el Kayma, Fuceyra, Şarcah ve Um el Kayvan) oluşan bir federasyon. Geçici merkez Abu Dabi'dir. Genellikle çöllerle kaplıdır, yalnızca doğuda bazı tepelere raslanır. Eskiden göçebe olan bu topluluk, petrol kaynaklarından sağlanan gelir nedeniyle giderek kıyılardaki kentlere yerleşmektedir. Tarım yalnızca doğudaki sulanabilen tepelerde yapılır. Başlıca tarım ürünleri hurma ve çeşitli sebzelerdir. Birliğin temel ekonomik dayanağı petroldür. İlk kez 1962 yılında Abu Dabi'de petrol bulunmuştur. Günümüzde Dubai ve öteki iç bölgelerde önemli petrol kuyularına sahiptir. Birleşik Arap Emirlikleri Federasyonunun bir başbakanı, bir emirler yüksek konseyi ve bir de yasaları hazırlayan meclisi vardır. XIX. yüzyıldan 1971'e kadar bölgenin savunma ve dışişleri İngiliz yönetimindeydi. 1971 yılında İngiltere kendi ekonomik sorunları nedeniyle bölgeden çekilme kararı alınca, emirlikler birleşme girişiminde bulundular.

Yüzölçümü 83.600 km²; Nüfusu (1975 tah.) 656.000'dir.

BİRLEŞİK KRALLIK, İNGİLTERE, GALLER, İSKOÇYA, KUZEY İRLANDA (Ulster) ve MAN ADASINDAN oluşan bir Kuzeybatı Avrupa ülkesidir. Büyük Britanya, yada bu kitapta olduğu gibi yalnızca Britanya da denir.

Tarih. Büyük Britanya (İngiltere ve Galler) krallıkları İskoçya kralı VI. James'in I. James olarak İngiltere tahtına çıktığı 1603 yılından sonra tek yönetim altında birleştirildi. Bölgeler resmi olarak 1707'ye kadar birleşmedi, ancak Büyük Britanya'nın tarihi James'in tahta

çıkışıyla başlar. Ülkede ilk iç savaş 1642-1646 yılları arasında oldu, daha sonra 1648'de ikinci iç savaş patlak verdi. I. Charles idam edildi ve 1649'da Oliver Cromwell'in öncü çabalarıyla İngiliz Uluslar Topluluğu ilân edildi. 1660 yılındaki Restorasyon hareketi II. Charles'i tahta getirdi. 1689'da tahta çıkan III. William'ın ölümünden sonra baldızı Anne taç giydi. Parlamento 1701 Düzenleme anlaşmasıyla Hanoverli kuzenlerin yararına Stuart sülâlesine son verdi. İskoçya 1707'de bu anlaşmayı onayladı ve Büyük Britanya krallığı kuruldu. 1714' de sülâlenin değişmesinden sonra Whig'ler dönemi başladı. bu dönem 1760 yılına kadar sürdü. 1798'de İrlanda'daki isyanın arkasından, 1800'de İrlanda ve İngiltere birleşti. 1832 Reform Yasası'ndaki oy verme hakkının genişletilmesiyle birlikte siyasal değişiklikler yeni boyutlar kazandı.

XIX. yüzyıl İngiltere için hızlı bir sanayileşme dönemi oldu. İngiltere denizaşırı bir krallık niteliğini kazandı. Kraliçe Victoria'nın uzun süren yönetimi sırasında ulusal siyasal partiler ortaya çıktı. Liberal Parti'nin başında William Gladstone, Muhafazakâr Parti'nin başında ise Berjamin Disraeli ve Lord Salisbury vardı. Oy kullanma hakkının daha da genişletilmesi, sendikacılığın gelişmesi ve İrlanda reformları önemli değişikliklerdi.

XX. yüzyıldaki büyük olaylar Britanya üzerinde önemli etkilerde bulundu. Ülke Birinci Dünya Savaşı sonunda oldukça güçsüzdü. 1922'de Güney İrlanda bağımsızlık savaşını kazandı ve Özgür İrlanda Devleti adını aldı.

Büyük ölçüdeki işsizlik 1919'dan sonra İşçi Partisi'nin iktidara gelmesini sağladı. 1926'da İngiltere'de genel grev oldu. İşçi Partisi 1929'da yine iktidara geldi. Ancak ekonomik buhran yüzün-

Birleşik Krallık

Resmi adı Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı
Yüzölçümü 244.046 km²
Nüfus (1975 tah.) 56.147.000; km²'ye 230 kişi.
Önemli kentleri Londra (başkent) (1976) 7.028.200; Birmingham, 1.013.400; Glasgow, 905.032.
Yönetim Parlamenter Monarşi
Dinler Katolik, Anglikan (İngiltere), Presbiteryen (İskoçya).
Diller İngilizce, Gal dili, Kelt dili
Para birimi Sterlin.
GSMH (1974 tah.) 59.568.700.000 sterlin.
Kişi başına ulusal gelir 1.061 sterlin.
Tarım ürünleri Patates, koyun, sığır, tahıllar.
Sanayi Kömür, demir-çelik, dokuma, kimya, petrol, çimento, kağıt, taşıt araçları, petrokimya, balıkçılık.
Yeraltı kaynakları Kömür, demir, petrol.
Ticaret ABD, Batı Almanya, Hollanda, Fransa.

Devlerin Geçiti Kuzey İrlanda'nın Antrim bölgesindeki büyük bazalt sütunlarına halkın verdiği isimdir.

Birmanya'nın başkenti Rangoon'da çok sayıda Buddha tapınağı bulunur. Bunların en büyüğü altın kubbeli Shwe Dagon'dur.

Dünyanın önde gelen pirinç üreticilerinden olan Birmanya, zengin yeraltı kaynakları ve kerestesiyle de tanınır.

den kurulan yeni Ulusal hükümet 1931' den 1945'e kadar işbaşında kaldı. 1936'da tahta çıkan VI. George 1952 yılına kadar hüküm sürdü.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Britanya'nın pekçok sömürgesi bağımsızlık kazandı. 1945 - 1950 yıllarında kömür ve çelik, demiryolları millileştirildi. 1960'lardan sonra Muhafazakâr Parti ve İşçi Partisi enflasyonun hızlandığı ülkede sürekli mücadele içinde oldular. 1973'de Britanya Avrupa Ekonomik Topluluğu'na girdi. 1979 yılında İşçi Partisi seçimi kaybetti ve Muhafazakâr Parti'nin lideri Margaret Thatcher İngiltere'nin ilk kadın başbakanı oldu.

BİRMANYA, resmi adı Sosyalist Birmanya Birliği Cumhuriyeti. Güneydoğu Asya'da yeralan bu ülkenin nüfusu, toprakların genişliğine oranla oldukça düşüktür. 1948 yılına kadar İngiliz yönetimindeydi. Bağımsızlığını sağlayan anlaşma 4 Ocak 1948'de yürürlüğe girdi. Birmanlar Tibet asıllı Buddha dininden bir halktır.

Yüzey şekilleri ve iklim. Birmanya, komşularından yüksek dağlarla ayrılır. Çin'den güneye doğru uzanan dağ sıraları iki kola ayrılarak, ülkenin doğu ve batı kesimlerine yayılır. Doğu ve batı dağları arasında geniş Irrawaddy havzası bulunur. Nüfusun büyük bir çoğunluğu burada yaşar. Irrawaddy ve en büyük kolu Chindwin kuzey dağlarından çıkıp güneye doğru 1600 km uzanır ve Bengal körfezindeki geniş bir deltaya ulaşır. Bütün büyük ırmaklar yağmur mevsiminde taşar. Bu nedenle akarsu çevrelerinde yaşayanlar evlerini direkler üstüne yaparlar.

Birmanya'da muson iklimi egemendir. Mayıs-Ekim ayları arasında bol yağmur alır. Bununla birlikte, yıllık yağmur miktarı bölgeden bölgeye büyük farklar gösterir. Arakan ve Tenasserim bölgeleri 5000 mm'lik yağış alırken, Mandalay dolaylarındaki «kurak kuşak»a 1000 mm'den az yağmur düşer.

Ekonomi. Ülke, doğal kaynaklar bakımından çok zengindir, ancak bunların çoğu işlenmemektedir. Yakut, safir, jat gibi değerli taşları ünlüdür. Ekonomik bakımdan en önemli yeraltı kaynağı petroldür. Ayrıca çeşitli maden filizi yatakları da bulunur. Birmanya'nın üçte ikisi ormanlarla kaplıdır. Bunlardan bol miktarda değerli kereste sağlanmakla birlikte, orman, ülkenin yeterince işlenmeyen kaynaklarından biridir.

Ekonominin temel dayanağı tarımdır Bağımsızlıktan sonra tarım alanları millileştirilip köylülere dağıtıldı .Birmanya dünyanın başta gelen pirinç üreticilerindendir. En çok ürün Irrawaddy deltasında alınır. Öteki önemli tarım ürünleri arasında kauçuk, hintkeneviri, çay ve tütün sayılabilir. Akarsu ulaşımı ticarette önemli bir rol oynar, ama Irrawady ovasındaki kentler birbirlerine ayrıca kara ve demiryollarıyla da bağlanmıştır. Son yıllarda ekonomik gelişme, hızlı nüfus artışını karşılayacak düzeye ulaşamamıştır.

Toplumsal yapı. Nüfusun üçte ikisini Moğollara benzer Birmanlar oluşturur. Birman dili, Tibet-Birman grubuna girer. Kaşin ve Şan gibi azınlıklar dağlarda yaşar. Buddha'cılık artık ülkenin resmi dini değildir. Ama halkın büyük bir çoğunluğu Buddha'cıdır ve manastırlarla rahipler hâla toplumun önemli bir öğesidir. Birman yaşamında dinsel bayramlar önemli bir yer tutar. Kentlerin çoğu eski ve küçüktür. En büyük kent Rangoon'dur. Öteki kentler ise eski başkent ve liman Moulmein ile başlıca kültür ve din merkezi Mandalay'dır.

Yönetim. 1973'de onaylanan anayasa ile Birmanya sosyalist bir cumhuriyet haline getirilmiştir.

Tarih. Eski Birmanya'da Çin ve Tibet kökenli topluluklardan oluşan küçük krallıklar vardı. XI. yüzyılda Anawrahta adlı bir hükümdar ülkede birliği sağladı. Bu ilk sülalenin başkenti Pagan'dı. Birmanya'ya Budhha'cılığı ilk getiren Anawrahta oldu. 1287 yılında Moğol imparatoru Kubilay, Pagan'ı, yağmaladı ve Birmanya krallığına son verdi. Uzun yıllar yeni bir birlik kurulmadı. 1758 yılında Alaungpaya, Rangoon çevresinde yeni bir krallık kurdu. Bu krallığın sınırları Kuzeydoğu Hindistan'dan Batı Taylan'a kadar genişletildi. 1820'lerde İngiliz Doğu Hindistan Şirketi Birmanları Hindistan'dan çıkardı İngiltere bundan sonra giriştiği iki savaşta Birmanya'nın aşağı ve yukarı bölümlerini de ele geçirdi ve 1937'ye kadar ülkeyi, Hindistan'ın bir bölümü olarak yönetti.

1937'de İngiltere Birmanya'nın yönetimini Hindistan'dan ayırdı. İkinci Dünya Savaşı sırasında Japonlar Birmanya'yı işgal ettiler. Ülkeyi Hindistan'ın ele geçirilmesinde üs olarak kullanmayı düşünüyorlardı. Japonya'nın teslim olmasından kısa bir süre önce Birmanların yardımıyla müttefik orduları Birmanya'daki Japon askerlerini yenilgiye uğrattılar. 1948 yılında Birmanya İngiltere'yle bağlarını kopardı ve tam bağımsızlığına kavuştu. Bağımsızlığı izleyen yıllarda ülke çeşitli ayaklanmalara sahne oldu. Komünist gerillaların etkinlikleri yoğunlaştı. Bazı azınlıklar (Şan'lar gibi) özerklik istedi. Ancak hükümet, çeşitli önlemlerle ülkede bir ölçüde de olsa istikrar sağlamayı başardı.

Birmanya

Resmi adı Sosyalist Birmanya Birliği Cumhuriyeti
Yüzölçümü 678.033 km²
Nüfusu (1975 tah.) 31.240.000; km²'ye 46 kişi
Önemli kentleri Rangoon (başkent) (1973) 2.056.118; Mandalay 393.000
Yönetim Cumhuriyet, Devlet başkanı U Ne Win
Dil Birman dili
Din Buddha'cılık
Para birimi Kyat
GSMH (1974) 1.158.000 sterlin; kişi başına ulusal gelir 37 sterlin
Tarım Pirinç, kauçuk, hintkeneviri, baklagiller, çay, tütün, susam, darı. yerfıstığı
Sanayi İşlenmiş besin, çinko, kurşun, antimuan, tungsten, bakır, gümüş, yakut, safir, jat
Dış ticaret Hindistan, Japonya, Malezya, AET, ABD

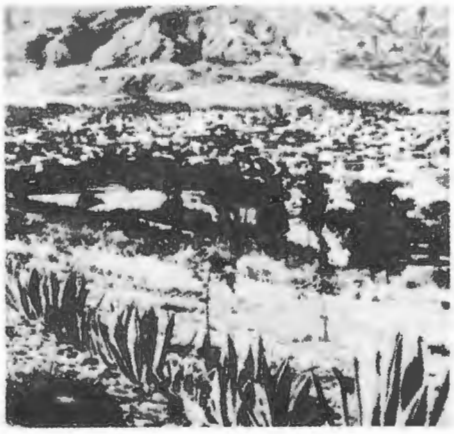
BOLİVYA. Resmi adı Bolivya Cumhuriyeti olan ülke Güney Amerika'dadır. Zengin doğal kaynakları olmasına karşın, Bolivya kıtanın en yoksul ülkelerinden birisidir (yıllık ortalama gelir 127 sterlin). 1884'de Şili'nin kıyıboyunu ele geçirmesinden sonra Bolivya'nın denizle

Sucre Bolivya'nın başlıca tarım kenti ve başpiskoposluğun merkezidir. Yüksek Mahkeme ve Ulusal Üniversite de bu kenttedir.

Illimani dağı Bolivya Andlar'ındaki Cordillera Real'in en yüksek tepelerinden birisidir. Dağın doruğu yıl boyunca karla kaplıdır.

Bolivya'nın ikinci büyük kenti olan Cochabamba'da pekçok tarihi yapı vardır. Goya'nın beş resminin bulunduğu manastır da bu kenttedir.

ilişkisi kesildi. Ülkenin üçte ikisini ovalar oluşturur; ancak nüfusun çoğunluğu And'larda yüksek bir plato olan altiplano'da oturur. Fiilen başkent olan La Paz dünyanın en yüksek kentidir. Resmi başkent Sucre'dir. Bolivya adını, İspanya'ya karşı yapılan bağımsızlık savaşında kuzeybatı Amerika'nın «Kurtarıcı»sı Simon Bolivar'dan aldı.

Yüzey şekilleri ve iklim. Andlar'ın 650 km. genişliğe ulaştıkları Batı Bolivya dağlar ve platolarla kaplıdır. Büyük And sıradağları, ortalama 3700 m yükseklikte olan altiplano'yu oluşturarak, kuzeybatıdan güneydoğuya uzanır. Altiplano'nun kuzeyinde, Peru sınırında dünyanın en yüksek su kütlesi olan La Titikaka gölü yer alır. Platonun güneyinin büyük bölümü çöllerle kaplıdır. Genellikle soğuk ve kurak olan plato ülkenin en iyi yaşam koşullarına ve en zengin kaynaklarına sahiptir. Orta Bolivya ormanlık And dağlarıyla kaplıdır. Bu yörede sarp, ama verimli yunga denilen vadiler yeralır. Bu bölgede iklim ılık ve nemlidir. Kuzeye ve doğuya doğru pekçok büyük ve yavaş akan ırmağın suladığı tropikal ormanlar ve ovalar vardır.

Ekonomi. Yeraltı kaynakları Bolivya'nın başlıca zenginlik kaynaklarıdır. Bunlar ülkenin dışsatımının yüzde 70'ini oluşturur. En bol maden olan kalay Oruro ve Potosi'de çıkarılır. Öteki önemli yeraltı kaynakları gümüş, altın, bakır, kurşun, tungsten, antimuan ve alüminyum oksittir. Petrol ve doğal gaz Santa Cruz yakınlarında elde edilir. Ülkenin ihtiyacının büyük bölümü bu petrolle karşılanır. Bir petrol boru hattı Santa Cruz'u Şili kıyılarındaki Arica'ya bağlar. Bolivya'da elektrik enerjisinin kısıtlılığından ötürü imalat sanayii az gelişmiştir. Dağlarda hızlı akan ırmaklarda önemli ölçüde hidroelektrik enerji varsa da, bunlardan yeterli ölçüde yararlanılamamaktadır.

Tarımdan geçinenlerin çoğunluğu yoksul çiftçilerdir. 1952 devriminden sonra büyük çiftçilerden 150.000'den fazla yeni küçük çiftlikler oluşturuldu. Altiplano'da yetişen tahıllar mısır, arpa, patates ve guinoa'dır (yenilir tohumları ve dalları olan bir tahıl). Bölgede koyun ve lama da yetiştirilir. Yağmur alan yunga'larda ve doğudaki vadilerde tarıma elverişli topraklar vardır. Bu yörelerde de üzüm, kakao, kahve, pirinç, muz ve öteki değerli tahıllar elde edilir.

İletişim yetersizliği Bolivya'nın başlıca sorunlarındandır. Modern yolların ve demiryollarının yapımı doğa koşulları ve sermaye eksikliği yüzünden aksamaktadır. Ancak 19.000 km uzunluğundaki ırmaklar ulaşıma elverişlidir ve ırmak boylarındaki kentler ticarette önemli rol oynarlar. Dışsatımlar ve dışalımlar Şili'deki Arica ve Antofagasta ve Peru'daki Mollendo-Matarani limanlarıyla yapılır.

Toplumsal yapı. Bolivya Güney Amerika'daki en karmaşık etnik yapıya sahip ülkelerden birisidir. Doğudaki alçak düzlüklerde kimse yaşamaz. Amerika kızılderilileri nüfusun yüzde 70'ini oluşturur. Bunların büyük bölümü Aymara ve Qvechua kabilelerinin üyeleridir. Hemen hemen tümü tarımla uğraşırlar ve İnka dilleri olan Aymara yada Qvechua diliyle konuşurlar. Nüfusun dörtte biri kızılderili ve Avrupalı karışımı olan mestizo'lardır. İspanyolca konuşan ve Katolik olan bu grup yönetim ve sanayii denetim altında tutar. Eğitim parasız ve zorunludur, ancak nüfusun yarısından fazlası okur-yazar değildir. Ülkede çeşitli üniversiteler vardır, bunlardan bir tanesi 1624 yılında kurulmuştur. Kıtanın öteki bölümlerinde olduğu gibi Bolivya'da da dini tatiller ve festivaller halkın yaşamında önemli bir yer tutar. Ulusal spor futboldur.

Yönetim. Anayasal olarak Bolivya'da reşit yurttaşların oylarıyla seçilen bir cumhurbaşkanı, senato ve millet meclisi vardır. Ardarda askeri darbeler yüzünden yasalar 1971'de değişikliğe uğratıldı ve ülke yönetimi kararname ile yürütme görevini yapan bir cumhurbaşkanı ve kabine sistemine dönüştürüldü.

Tarih. XIII. ve XIX. yüzyıllarda İnka imparatorluğu Titikaka gölü kenarında oturan Aymara kızılderililerinin çökmekte olan uygarlığını ele geçirecek ölçüde genişledi.

İnkalar 1533'de Hernando Pizarro'nun öncülüğündeki İspanyol fatihleri tarafından yok edildiler. 1545 yılında Potosi'de gümüş bulunması İspanya'daki pekçok serüvencinin dikkatini çekti, öteki sömürgeciler de kendileri için büyük çiftlikler kurdular. İspanyollara karşı çeşitli kızılderili ayaklanmaları olduysa da savaşı ükenin yerlileri kazandı. 1824'de Bolivar'ın generallerinden Antonis Jose de Sucre, Peru'da, Ayacucko bölgesinde bir İspanyol ordusunu yendi ve bir yıl sonra bağımsız Bolivya cumhuriyeti ilan edildi.

Bağımsızlıktan bu yana ülkenin tarihi savaşlar ve devrimlerle geçti. Savaş sonunda Şili, Brezilya ve Paraguay toprak yitirdiler. Ülkede 180 kadar devrim oldu. 1952'de Dr. Victor Paz Estenssoro liderliğinde iktidara gelen devrimci bir hükümet büyük maden şirketlerini millileştirdi, büyük çiftlikleri kapattı ekonomik denetimi şirketlerden ve ağalardan aldı. Yeni anayasa kızılderililere haklar tanıdı. Ancak süregiden ekonomik dengesizlik 1964'de askeri darbeye yol açtı. Seçimler 1966'da yapıldı. 1970 ve 1971 yıllarında da askeri darbeler oldu. Günümüzde Bolivya'da askeri yönetim egemendir.

Bolivya

Resmi adı Bolivya Cumhuriyeti
Yüzölçümü 1.098.581 km²
Nüfus (1976 say.) 4.687.618; km²'ye 4,3 kişi
Önemli kentleri Sucre (resmi başkent) (1975 say.) 106.590; La Paz (hükümet merkezi) 660.700
Yönetim Devlet Başkanı General Hugo Banzer-Suarez, Cumhurbaşkanı (1971 Ağustos)
GSMH (1974) 594.000.000 sterlin; kişi başına ulusal gelir 127 sterlin
Tarım ürünleri Şekerkamışı, pirinç, kahve, pamuk, mısır, patates, buğday
Yeraltı kaynakları Kalay, altın, petrol, doğal gaz
Ticaret Arjantin, ABD, Brezilya, Batı Almanya

BORNEO (Kalimantan), Güneydoğu Asya'daki Malaya takımadalarında büyük bir adadır. Dünya'nın üçüncü büyük adası olan Borneo üç ülkeye ait dört siyasal birimden oluşur. Batıdaki Saravak devleti ve kuzeydeki Sabah Malezyaya aittir. Kuzeybatıdaki BRUNEİ İngiliz-

Bostvana'daki Okavango ırmağında bu sığır teknesi ülke ekonomisinde sığır üretiminin ne kadar önemli olduğunu gösterir.

Brasilia resmen 1960'da Brezilya'nın başkenti oldu. Eskiden baskent Rio de Janeiro'ydu. Brasilia'da yüksek blok oteller göze çarpar.

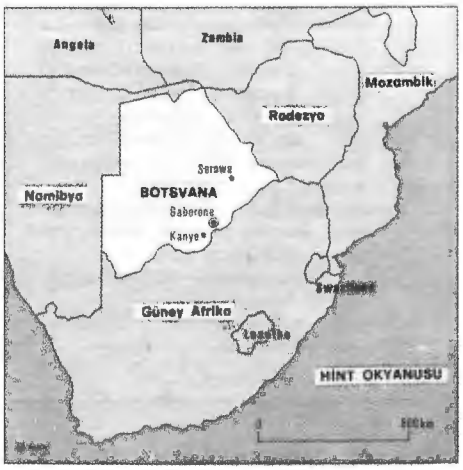

Brezilya'da Rio Negro üzerinde kurulan Manans yukarı Amazon bölgesinin başlıca ticari ve kültürel merkezi ve önemli bir nehir limanıdır.

lerin denetimi altındadır. Adanın yüzde 70'ini oluşturan Kalimantan devleti ise İndonezya'nın bir parçasıdır. Adadaki büyük etnik gruplardan olan Dyak'lar bugün dünyada yaşayan en ilkel gruplar arasındadır.

VII. yüzyılda Borneo önce Çinliler sonra da Malayalılar tarafından sömürgeleştirildi. İspanyol, Portekiz, Hollanda ve İngilizlerle ticaret XVI. ve XVII. yüzyıllarda başladı. 1888'de Sabah, Brunei ve Saravak İngilizlerin egemenliği altına girdi. Ülkenin geri kalan bölümüne Hollandalılar sahip çıktı. Ülkenin bugünkü bölünüşü 1963'de saptandı. Yüzölçümü : 743.330 km²; Nüfusu (1971 say.) 6.958.000'dir.

BOTSVANA, 1966'da İngiltere'den bağımsızlığını kazanıncaya kadar **Beçuana** olarak biliniyordu. Botsvana kıyıları olmayan, geniş topraklara sahip bir Afrika ülkesidir. Başlıca ekonomik uğraş hayvancılıktır ve işsiz yurttaşlar Güney Afrika'ya göç etmektedirler. 1970'de ortalama yıllık gelir 45 sterlindi. Ancak 1960'ların sonlarında önemli maden yatakları bulundu. Siyasal açıdan dengeli bir dönemde madenlerin bulunması 1970'lerin ortalarında yıllık ekonomik büyüme oranının yüzde 14 - 15 artmasını sağladı. Nüfus çoğalmasının yılda yüzde 3,7 oranına ulaşmasına karşın, ortalama gelirde de yükselme görüldü. Ülkenin başkenti Gaborone'dir.

Yüzey şekilleri. Botsvana yüksekliği 600-1200 m arasında değişen büyük bir platodur. İklim yarı-tropikaldir. Sıcaklık kışları ortalama 27°C ve yazları 32°C'dir. Yıllık ortalama yağış miktarı güneybatıda 20 mm'den kuzeyde 690 mm'ye değişir.

Verimsiz Kalahari çölleri, çoğunluğu yarı-çöl ülkenin yüzde 60'ından fazlasını oluşturur. Güneydeki stepler kuzeydeki ormanlık savanaya karışır. Botsvana'da kuzeydeki Okavango ırmağı deltası dışında çok az su vardır. Turizm ve tarımsal gelişme için gelecek vaadeden bu bataklık ve uzak yörede çeşitli Afrika hayvanları yaşar.

Ekonomi. En verimli topraklar, Güney Afrika'yı Rodezya'ya bağlayan ve ülkeyi baştan başa geçen demiryolunun çevresindedir. Çiftliklerde üretilen mısır, akdarı ve süpürgedarısı toprakların yalnızca yüzde 0,2'sini kapsar. Ülkede iki milyondan fazla sığır vardır. Et ve et ürünleri Lobatse'nin modern mezbahalarında üretilir. Sığır Botsvana'nın ekonomisine büyük öneme sahiptir. Orapa'da çıkarılan elmas, Selebi-Pikve'de bakır ve nikel ve Morupule'de çıkarılan kömür Botsvana'nın ekonomisini 1970' lerde büyük ölçüde geliştirdi. Elmas üretimi 1970'lerin ortasında 2.500.000 kırata ulaştı. Ülkede bazı hafif sanayiler gelişirken, işsizlik yüksektir. İşgücünün yalnızca yüzde 18'i üretim içindedir. Nüfusun çoğunluğu çobanlıkla uğraşmaktadır.

Etnik özellikler. Halkın büyük bölümü doğuda yaşar ve Bantu diliyle konuşan sekiz gruptan birisinin üyesidir. Bu gruplar, Bamangvato, Banguaketse, Bakvana, Batavana, Bakgatla, Bamalete, Barolon ve Batlokva'dır. Nüfusun beşte biri okur-yazardır. Botsvanalıların bir bölümü etnik dinlere bağlıdır. Azınlıklar arasında 30.000 Buşman, 3.500 Afrikalı ve Avrupalı karışımı, ve 3.400 Avrupalı yer alır.

Yönetim. 1965'de Sir Seretse Khama'nın liderliğindeki Botsvana Demokratik Partisi mecliste çoğunluğu kazandı. 1966'da Sir Seretse Khama cumhurbaşkanı oldu ve ülke bağımsızlığını kazandı. Botsvana'nın Ulusal Meclis'i 4'ü atanan ve 32'si seçilen 36 üyeden oluşur. Ayrıca bir de Kabile Reisleri Meclisi vardır.

Botsvana

Resmi adı Botsvana Cumhuriyeti
Yüzölçümü 576.000 km²
Nüfus (1976 say.) 718.000
Önemli kentleri Gaborone (başkent), 36.900; Serove, 34.186; Kanye, 34.045; Molepolole, 29.623.
Dinler Hristiyanlık, etnik.
Diller İngilizce (resmi), Setsvana
Para birimi Pula
Diş ticaret Güney Afrika

Tarih. 1883'de Güney Afrika'dan gelen Boer'lerden çekinen Botsvanalılar İngilizlerin yönetimini kabul ettiler. Bu yönetim bağımsızlığa kadar İngiliz Yüksek Komiserliği'nce sürdürüldü. 1970'lerde Cumhurbaşkanı Anama, Zimbabve (Rodezya) ile olan sorunların çözülmesinde büyük rol oynadı.

BOUGAINVILLE. Bk. PAPUA YENİ GİNESİ

BREZİLYA, Güney Amerika'nın en büyük ülkesidir. Ülkede dünyanın en gelişmiş kentlerinin yanısıra, Amazon ormanları gibi en ilkel ve balta girmemiş bölgeler yer alır. Pekçok doğal kaynağa sahip olan Brezilya'da zenginliklerin pekçoğundan henüz yararlanılamamakta ve milyonlarca insan yoksulluk içinde yaşamaktadır. Bir zamanlar İspanyol sömürgesi olan birçok Güney Amerika ülkesinin tersine Brezilya, önceleri Portekiz'e aitti. Bir zamanlar Portekiz kralı tahtını bu ülkeye taşımış ve Rio de Janeiro Portekiz imparatorluğunun başkenti olmuştu. Rio 1960'a kadar Brezilya'nın başkenti olarak kaldı, başkent bu tarihten sonra Brasilia'ya aktarıldı.

Yüzey şekilleri ve iklim. Kuzey ve Batı Brezilya Amazon ırmağının havzasında yer alır. Amazon, kollarıyla birlikte dünyanın en çok su taşıyan ırmağıdır. Ana ırmak 6669 km uzunluğundadır. Amazon bölgesinin büyük bölümü sık ormanların bulunduğu alçak arazidir. Nüfusun çoğunluğunu Amerika kızılderililerinin oluşturduğu yörenin iklimi sıcak ve nemlidir. Brezilya'nın doğu bölümü bir zamanlar en zengin yöreydi. Burası, kuzeydoğu bölgesi olarak bilinir. Ilıman ve nemli kıyılardan içeriye doğru gittikçe sıra halinde dik, kayalık bölge başlar. Bu bölge kurak bir platodur. Kuzeydoğu bölgesinin bir zamanlar sahip olduğu öneme şimdi sanayinin yüzde 75'inin ve toplam tarımsal üretimin yüzde 70'inin yeraldığı güney bölgesi sahip durumdadır.

Güneydeki dağlar Brezilya'nın en yüksek kesimidir. Ancak bu dağlar Andlara kıyasla alçaktır. Güneybatıda, Arjantin sınırında Iguaçu ırmağı boyunca 3 km uzunluğa sahip Iguaçu şelaleleri vardır.

Brezilya'nın ikinci büyük kenti olan Rio de Janeiro' karnavalının bir bölümü de caddelerde yapılan gösterilerdir.

Belim Brezilya'da Amazon havzasının başlıca ticari merkezidir. Bu kentte XVII. yüzyıla ait bir cizvit kilisesi de vardır.

Brezilya'nın en büyük bölümü olan Amazon bölgesi, selva adı verilen, dünyanın en çok yağış alan tropikal ormanlarını içerir.

Ekonomi. Brezilya'nın zengin doğal kaynaklarından yeterince yararlanılamamaktadır. Ulaşım yetersizliği, sermaye, enerji ve uzman yokluğu bu kaynakların geniş ölçüde kullanımını engellemektedir. En çok bulunan maden, demir cevheridir. Brezilya'da dünya demir rezervlerinin dörtte birinin bulunduğu sanılmaktadır. Öteki yeraltı kaynakları manganez, krom, kurşun, alüminyum oksit ve amyanttır. Büyük kömür yataklarının çoğunluğu düşük kalitedir. Denizde yapılan petrol araştırmaları petrol üretiminin yeterli olacağını göstermektedir. Güneyde elde edilen kereste dışarıya satılmaktadır. Ancak Amazon ormanlarının büyük bölümü henüz el değmemiş topraklardır.

Hükümetin kabul ettiği hidroelektrik planları Brezilya'nın ırmaklarından daha iyi enerji elde edilmesini hedeflemektedir. Güneydeki Parana ırmağında uygulanan büyük bir projeyle ülkenin en kalabalık bölgelerine enerji aktarımı tasarlanmaktadır. Ülkenin en büyük ve en önemli imalat sanayii dokumacılık alanındadır.

Brezilya'nın nüfusunun yarısı tarımla uğraşır; bunların bir bölümü küçük üretici, öteki bölümü tarım işçisidir. Yüzyıllardan beri başlıca tarımsal ürün kuzeydoğu bölgesinde yetiştirilen şekerkamışıdır. Ancak günümüzde şekerkamışının yerini kahve almıştır. Dünyada kahve tüketiminin dörtte birini sağlayan Brezilya bu alanda en büyük ülkedir. Kahvenin büyük bölümü **fazenda** denilen çiftliklerde üretilmektedir. Kakao, pamuk, portakal, muz, pirinç ve mısır öteki önemli ürünlerdir. Yoksul çiftçiler ise, **farinha de mandioca** denilen besinin temel maddesi olan manyoku yetiştirirler.

Öteki Güney Amerika ülkeleri gibi Brezilya da ulaşım sorununu yenilerde çözmektedir. Ülkenin büyük bölümünde kara ve demiryolları yoktur. Ancak hükümetin önerdiği yol yapımı programı insan girmemiş yerlere bile ulaşacak bir yol şebekesini içermektedir. Irmaklar ticaret açısından önemli yollardır. Hava yolları ise ülkenin birçok yerine ulaşımı sağlamaktadır.

Toplumsal yapı. Brezilyalıların çoğunluğu Portekizce konuşur. Halkın çoğunluğu Portekiz sömürge döneminde ülkede yaşayan yerlilerin soyundandır. Ayrıca Portekiz, Almanya, İtalya ve İspanya'dan gelen göçmenler de Brezilya nüfusunun belli bir kesimini oluşturur. Japonlar ve başka azınlıklar da ülkede yaşamaktadır. Melez olan nüfusun beşte biri kızılderili ve Avrupalı karışımı mestizo'lar, yada zenci ve Avrupalı karışımı mulattoe'lerdir. Az sayıda zenci ve Amerika kızılderilisi ülkede yaşar. Kızılderililer Amazon bölgesinde kabileler halinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Nüfusun yüzde 90'ından fazlası Katoliktir. Eğitim zorunludur, ancak 1970 sayımı nüfusun yalnızca yüzde 60'ının okuryazar olduğunu ortaya koymuştur. Üniversite statüsünde 60'dan fazla kurum vardır.

Kuzeydoğu ve güney bölgelerinde Rio de Janerio ve Sao Paolo'yla birlikte başlıca büyük kentler yer alır. Rio gibi gibi kentlerin çoğu kalabalıktır. Başkent Brasilia azgelişmiş bir yörede kurulmuştur. Modern kent düzenlemesinin belki de en iyi örneği olan Brasilia, Brezilyalı mimarlar Lucio Losta ve Oscar Niemeyer tarafından planlanmıştır. Kültürel alanda Brezilya'nın Portekizle güçlü bağları vardır. Ancak Brezilyalı yazarlar kendi ülkelerine sahip çıkmaktadırlar. Bu durum, öteki sanatlar için de geçerlidir. Brezilyalı besteci Heitor Villa-Lobos (1887-1959) ülkesinin halk müziğini tüm dünyaya tanıttı. Ulusal spor futboldur. 1950'lerden bu yana Brezilya dünyanın en çok futbol oynanan ülkelerinin ba şındadır.

Yönetim. 1967 anayasasına göre Brezilya demokratik bir cumhuriyettir. Buna göre, Senato ve Meclis'ten oluşan bir Kongre ve devlet başkanı vardır. Ancak bir düzenlemeyle cumhurbaşkanına on yıla kadar yurttaşların siyasal haklarını ortadan kaldırma yetkisi verildi. 1964'ten bu yana Brezilya bir askeri cunta tarafından yönetilmektedir.

Tarih. Portekizli denizci Pedro Alvarez Cabral 1500'de Brezilya'ya ulaştı ve bölgenin Portekiz'e ait olduğunu ilan etti. Portekiz ile İspanya arasında varılan 1494 Tordesillas anlaşmasına göre Portekiz Güney Amerika'nın doğu bölümünü aldı. 1549'da sömürgeci bir hükümet seçildi, başkent Salvador oldu. Kıyı bölgelerine yavaş yavaş yerleşildi. XVII. yüzyılın ikinci yarısında daha yaygın bir sömürge dönemi başladı. Kıtanın içlerine giden serüvenciler Brezilya'ya yeni topraklar kattılar. Kuzeydoğudaki şeker kamışı çiftliklerinde çalıştırılmak üzere Afrika'dan köleler getirtildi. Brezilya'nın sınırlarıyla ilgili olarak İspanya'yla çıkan anlaşmazlıkar 1850'de çözüldü.

Napolyon 1807'de Portekiz'i işgal ettiği zaman Portekiz sarayı Brezilya'ya göç etti. Kral VI. Joao 1821'de Portekiz'e döndü. Oğlu Pedro'yu ise Brezilya'da bıraktı. Bir yıl sonra Brezilya bağımsızlığını ilan etti, Pedro imparator oldu. 1831'de Pedro tahttan çekilmek zorunda kaldı ve beş yaşındaki oğlu II. Pedro adıyla imparator oldu. 1888'de kölelik kaldırıldı. Eski köleciler Pedro'ya karşı çıktılar ve 1889'da rakipleri Pedro'yu istifa etmek zorunda bırakarak General Manoel Deodora da Fonseca'nın baskıcı yönetiminde bir cumhuriyet kurdular.

1930 darbesi ile iktidara gelen diktatör Getulio Vargas, bir tarım reformu ve sanayi kalkınma programı hazırladı. Ancak merkezi hükümetin diktatörce yönetimi, anayasal özgürlükleri ortadan kal-

Brezilya

Resmi adı Brezilya Federatif Cumhuriyeti
Yüzölçümü 8.511.895 km²
Nüfus (1976 say.) 109.181.000; km²'ye 13 kişi.
Önemli kentleri Brasilia (başkent) (1970) 272.002; Sao Paulo, 5.869.966; Rio de Janeiro, 4.296.782.
Yönetim Federatif Cumhuriyet; Devlet Başkanı Ernesto Geisel, cumhurbaşkanı (Mart 1974)
Din Katolik.
Dil Portekizce.
Para birimi Cruzeiro
GSMH (1974) 39.817.100.000 sterlin; kişi başına ulusal gelir 365 sterlin
Tarım ürünleri Kahve, kakao, pamuk, kauçuk, şeker kamışı, meyva, pirinç, mısır.
Sanayi Dokuma, gıda, taşıt araçları, kereste, kâğıt, kimya.
Madenler Demir, manganez, krom, petrol, kömür, elmas, amyant, kurşun.
Dış ticaret ABD, AET, Arjantin, Venezuela.

Bulgaristan'ın başkenti Sofya kültür ve eğitim kurumlarıyla da tanınır. Kentte pek çok tarihi yapı vardır.

Meriç ırmağı Bulgaristan'dan Türkiye yoluyla Ege denizine dökülür. Meriç Rodop ve Balkan sıradağlarını ayırır.

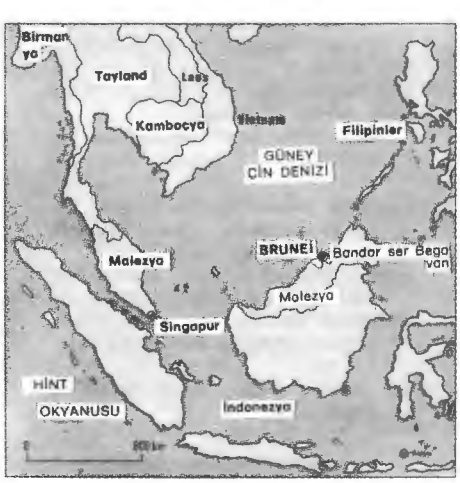

Filibe Bulgaristan'ın ikinci büyük kentidir. Ortodoks kiliselerinin ve Türklerin yaptığı camilerin bulunduğu kent sonayi bakımından da gelişmiştir.

dırması yüzünden büyük bir muhalefet doğdu. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Vargas iktidardan düştü ve demokratik haklar yeniden getirildi. Ancak 1950 seçimlerini Vargas kazandı. Ülke çapındaki büyük huzursuzluklar Vargas'ın istifa etmesine yol açtı ve yerine 1954 yılında başkan yardımcısı Joao Cafe Filho geçti.

Bir yıl sonra Juscelino Kubitşçek de Oliveira başkan seçildi. Oliveira hızlı bir sanayileşme ve modernleşme işini ön plana aldı. Yeni başkent Brasilia oldu ve kalkınmayı kıyı yörelerinden iç bölgelere götürmeye yönelindi. Ancak hükümetin çabaları enflasyon ve siyasal dengesizlik yüzünden boşa çıktı. Anayasada yapılan sürekli değişikliklerle birlikte askeri cuntalar ülkeye egemen oldu.

BRUNEI. Borneo adasının kuzeybatısında özyönetime sahip, İngilizlerin denetiminde bir ülkedir. Brunei Saravak'ın çevrelediği iki ana bölgeye ayrılır. Ülkenin başkenti Bandar Seri Begavan'dır. Brunei sultanları Borneo'yu XV. ve XVI. yüzyıllar boyunca yönettiler; ancak Avrupa ülkeleriyle ticaret başladıktan sonra eski güçleri kalmadı ve 1888'de ada İngilizlerin yönetimine geçti. Sultan'ın gücü 1965'de İngiliz egemenliğinin yeniden düzenlenmesiyle eski biçimine dönüştürüldü. 1929'da bulunan petrol başlıca dışsatım ürünüdür ve Brunei halkının Güneydoğu Asya'da yaşam standartı en yüksek halklarından birisi olmasını sağlamıştır. Öteki dışsatım ürünleri arasında kauçuk, pirinç ve tropikal meyvalar vardır. Ülkenin yüzölçümü 5765 km², nüfusu (1975 say.) 147.000'dir.

BULGARİSTAN, Güneydoğu Avrupa'da, Balkan yarımadasında yeralır. Osmanlı imparatorluğu toprakları içinde iken Bulgaristan XX. yüzyılın başlarında bağımsız bir krallık oldu. Bulgaristan İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sosyalist bir yönetime girdi ve adı Bulgaristan Halk Cumhuriyeti oldu. Özellikle son yıllarda hızla sanayileşmeye başlayan Bulgaristan ekonomisinde tarım da önemli bir yer tutar. Ülkenin başkenti Sofya'dır.

Yüzey şekilleri ve iklim. Bulgaristan'ın en verimli toprakları kuzeyde Tuna ve güneydoğuda Meriç ırmaklarının havzalarıdır. Büyük Tuna ovası batıdan ve doğudan gelen rüzgarlara açıktır. Meriç vadisinde iklim ılımandır. Sarp Balkan dağları ülkede boydan boya uzanır. Dağlardaki tek geçit orta bölümlerdeki Şipka geçitidir. Kuzeybatıdaki Rodop dağları Trakya ve Makedonya arasındaki tarihsel sınırdır. Dağlık bölge çok güzeldir ve Karadeniz kıyıları gibi bu yöreler de turistler için ilgi çekicidir.

Ekonomi. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra iktidara gelen sosyalist hükümet planlı bir ekonomiye yöneldi. Özellikle elektrik üretimi ve ağır sanayi alanında sağlam bir gelişme sağlayabilmek için beş yıllık planlar yapıldı. Petrol gibi, bazı sanayiler ülkenin doğal kaynaklarına dayanılarak kuruldu. Başlıca petrol yatakları kuzeydoğudaki Balçık ve Plevne çevresindedir. Ayrıca denizde de petrol bulunmuştur.

Ekilebilir toprakların çoğunluğu kollektif çiftlikler, devlet çiftlikleri ve kooperatifler halinde işletilir. Üretim makinalaşma ve modern tarımsal yöntemlerle hızlandırılmıştır ve yeni tarım-sanayi kasabaları yada kompleksleri kurulmaktadır. Tuna havzasında yetişen başlıca tahıllar buğday, mısır ve arpadır. Daha ılıman bölgelerde (güneyde dağlık bölgelerde, Meriç havzasında ve Karadeniz kıyısında) meyva, sebze, tütün ve pamuk yetişir. Şarap yapımı için üzüm ve slivoviç (erik rakısı) yapımı için de erik yetiştirilir. Ayrıca gülcülük Bulgaristan'ın başlıca tarımsal üretimleri arasındadır. Güller, gülyağı ve parfüm yapımında kullanılır.

Etnik özellikler. Bulgaristan nüfusunun yüzde 90'ı Bulgardır. Bunun yanısıra Türk azınlığı ve öteki küçük gruplar vardır. Ülkede büyük kentler azdır. Yalnızca Sofya ve altı kent 100.000'den fazla nüfusa sahiptir. Pekçok küçük kasabanın bulunduğu Bulgaristan'da nüfusun yarısı kentlerdedir. Geleneksel köy yaşamının sürdüğü yörelerde çömlekçilik, ağaç işlemeciliği ve dokumacılık gibi el zenaatları yapılır. Kırlık bölgelerde ülkenin zengin halk müziği ve dans geleneği de yaşamaktadır. Kiril alfabesinin kullanıldığı Bulgaristan'da konuşulan Bulgarca, Rusça yada Sırpça gibi Slav grubuna girer.

Yönetim. 1971 anayasasına göre Ulusal Meclis yürütme organı olan Devlet Konseyi'ni seçer. Devlet Konseyi'nin başkanı devlet başkanıdır. Ulusal Meclis'in yaklaşık yüzde 100'ü Komünist Partisi ve Halk Tarım Birliği'nden oluşan Vatan Cephesi tarafından temsil edilmektedir.

Tarih. Slavlar bugünkü Bulgaristan topraklarına M.S. VI. ve VII. yüzyıllarda yerleştiler. Ancak bir yüzyıl sonra Asya'dan gelen bir kavim olan Bulgarlar burayı ele geçirdiler. Slavlaşan Bulgarlar imparatorluk kurdular ve Hristiyanlığı kabul ettiler. 1018'de Bizans imparatorluğu bölgeyi topraklarına kattı. İkinci Bulgar imparatorluğu 1187 yılında Asen sülalesinden I. İvan tarafından kuruldu. Başkent Tırnovo oldu. Ancak bu imparatorluğun ömür kısa sürdü. XIV. yüzyılın başında Bulgaristan bağımsızlığını Sırbistan'a kaptırdı ve yüzyılın bitiminden önce Ülke Osmanlı imparatorluğunun topraklarına katıldı.

XIX. yüzyılda Bulgar milliyetçiliğinin yeniden canlanması 1876 ayaklanmasına yol açtı. Ancak bu ayaklanma şiddetle bastırıldı. Rusya Bulgarların yanında yer aldı. Ancak Rus - Türk savaşında (1877-1878) Türklerin yenilmesinden sonra Rusya bağımsız fakat kendisinin etkin olduğu bir Bulgaristan imparatorluğunun kurulması için çalıştı. Berlin Kongresi (1878) ülkenin sınırlarını daralttı ve Bulgaristan'ı Osmanlıların e-

Bulgaristan'ın en yüksek dağı olan Musala ülkenin güneybatısındaki Rodop dağlarındadır..

Afrika'nın en küçük ülkelerinden biri olan Burundi'nin büyük bölümü ormanlıktır. Yoğun nüfusa sahip ülkede halk tarımla uğraşır.

Burundilerin yaklaşık yüzde biri pigmelerdir. Tutsilerin tersine kısa boylu olan pigmeler Tua etnik grubunun üyesidirler.

gemenliği altında özerk bir ülke olarak kabul etti. 1855'de Bulgaristan, Türkiye'ye Berlin Kongresi kararlarıyla verilen bölgenin bir bölümü olan Doğu Rumeli'yi ele geçirdi ve 1908'de Bulgaristan Prensi Ferdinand kendisini Çar, ülkeyi de bağımsız bir krallık ilan etti. Birinci Balkan Savaşında (1912-1913) toprak kazanan Bulgaristan. İkinci Balkan Savaşında (1913) toprak yitirdi. Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın yanında yer alan Bulgaristan yine toprak kaybetti. İkinci Dünya Savaşı sırasında da (1914'den sonra) Almanya'nın yanında yer alan Bulgaristan 1944'deki yönetim değişikliğinden sonra Almanya'ya karşı oldu. 1946'da monarşi kaldırıldı ve dokuz yaşındaki kral II. Simeon ülkeden ayrıldı, ülkede halk cumhuriyeti ilan edildi, Georgi Dimitrov başbakan oldu. Sosyalist iktidarın hazırladığı anayasa 1947'de kabul edildi. Komşu Yunanistan ve Türkiye ile ilişkiler yeniden gerginleşti ve 1951'de 160.000 Türk uyruklunun Türkiye'ye geçişine izin verildi. 1965'de bir askeri darbe girişimi başarısızlıkla sonuçlandı. 1971'de Bulgaristan'da yeni anayasa kabul edildi.

Bulgaristan

Resmi adı Bulgaristan Halk Cumhuriyeti.
Yüzölçümü 110.911 km².
Nüfus (1975 say.) 8.722.000; km²'ye 79 kişi.
Önemli kentler Sofya (başkent), 946.300; Filibe, 287.700; Varna, 260.000.
Yönetim Komünist cumhuriyeti, Devlet Konseyi Başkanı Todor Jivkov
GSMH (1974) 6.576.000.000 sterlin. kişi başına ulusal gelir 754 sterlin
Tarım ürünleri Buğday, mısır, arpa, tütün şeker pancarı, meyva.
Sanayi Demir-çelik, çimento, kimya, dokuma.
Yeraltı kaynakları Demir, kurşun, çinko, kömür, petrol.
Ticaret SSCB, Doğu Almanya, İtalya.

BURUNDİ, Orta Afrika'da bağımsız bir ülkedir. Burundi 1962'ye kadar Belçikanın egemen olduğu Ruanda-Urundi bölgesinin bir parçasıydı. 1962'de bölge RUANDA ve BURUNDİ olarak ikiye ayrıldı. Küçük ve nüfus bakımından yoğun bir ülke olmasıyla birlikte 1974 yılında kişi başına yıllık ortalama ulusal geliri 38 sterlin olan Burundi dünyanın en yoksul ülkelerinden birisidir. Ülkenin başlıca kenti ve başkenti Bujumbura'dır.

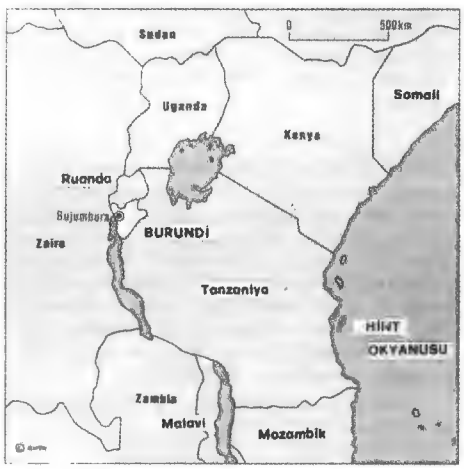
Yüzey şekilleri ve iklim. Batı Burundi Büyük Afrika vadisine girer. Bu bölge Ruzizi ırmağı vadisini ve deniz yüzeyinden 767 m yükseklikte olan Tanganyika gölünü içine alır. Afrika vadisindeki dağların yüksekliği 2135 ile 2745 m arasında değişir. Dağların ötesinde Doğu Burundi 1370 ile 1830 m yüksekliğe sahip bir platodur.

Ülkenin iklimi yükseklikten dolayı ılımandır. Yıllık ortalama sıcaklık vadilerde 23°C, dağlarda 17°C ve platolarda 20°C'dir. Nispeten düşük olan yağmur vadilerde ortalama 760 mm, dağlarda 1475 mm ve platolarda 1200 mm'dir. Ancak bazı dönemlerde uzun yağışlar olur. Dağlar çayırlarla kaplanmışken, platolar ormanlık bölgeyi kapsar. Ancak, özellikle doğuda, doğal bitki örtüsünün büyük bölümü çiftçiler tarafından ortadan kaldırılmıştır.

Ekonomi. Özellikle doğuda çiftçilerin çoğunluğu yoksul köylülerdir. Bu bölgede mısır, pirinç, tatlı patates, fasulye, manyok, bezelye gibi ürünler yetiştirilir. En değerli tarım ürünü Burundi'nin dışsatımının yüzde 75'ini oluşturan kahvedir. Pamuk ve çay da önemli ürünler arasındadır. Aşırı yoğun çiftçilik ve sürülerin otlaması yüzünden meydana gelen toprak aşınması tarımsal üretimi düşürmektedir. Ülkede bir miktar kalay çıkartılmaktaysa da, çok azı sanayide kullanılmaktadır. Nüfusun yoğun olmasından ötürü gençlerin çoğunluğu yaz aylarında öteki ülkelerde iş ararlarken, komşu ülkeler işgöçüne karşı çıkmaktadırlar.

Toplumsal yapı. Çoğunluğu çiftçi Hutular nüfusun yüzde 84'ünü oluşturur. Geri kalan halkın çoğunluğu ise hayvancılıkla uğraşan, hami kökenli Tutsilerdir. Yaklaşık 400 yıldır bölgeyi Tutsiler yönettiler, ve yakın zamanda başgösteren Ttutu-Tutsi çatışması ülkenin gelişmesini büyük ölçüde engelledi. Burundi'de, nüfusun yüzde 1'inden az kesimini oluşturan Tvalar (pigmeler) yaşamaktadır.

Yönetim. 1966'da Burundi bir cumhuriyet oldu ve eski başbakan Albay Michel Micombero cumhurbaşkanlığına getirildi. 1970'lerde cumhurbaşkanı, Bakanlar Konseyi ve Burundi'nin tek siyasal partisi olan UPRONA'nın (Birlik ve Ulusal İlerleme Partisi) Politik Bürosu ile birlikte ülkeyi yönetti. Micombero 1977'

de devrildi ve yarbay Jean-Baptiste Bagaza cumhurbaşkanı oldu. Bagaza UPRONA'yı feshetti ve ülkeyi yönetecek Yüksek Devrim Konseyi'ni kurdu.

Tarih. Almanya bölgeyi 1879'da yönetmeye başladı. Ancak Belçika birlikleri Birinci Dünya Savaşı sırasında burasını işgal ettiler ve 1919'da Belçika Milletler Cemiyeti tarafından Ruanda-Urundi'yi yönetmekle görevlendirildi. Ruanda-Urundi'nin 1962'de ikiye ayrılmasıyla Belçika'nın egemenliği sona erdi. Ruanda cumhuriyet, Burundi ise monarşiyle yönetilmeye başlandı. 1966'da Tutsi subayları Tutsi kralını devirdiler ve bir cumhuriyet kurdular. Hutular ve Tutsiler arasında savaş şiddetlendi. 1970'lerin başında Cumhurbaşkanı Micombero yönetimi Hutuları suçladı. Kısa aralıklarla binlerce Hutu öldürüldü. Sağ kalanlar komşu ülkelere sığındılar.

Burundi

Resmi adı Burundi Cumhuriyeti
Yüzölçümü 27.834 km².
Nüfus (1975 tah.) 3.900.000.
Önemli kentleri Bujumbura (başkent) (1976 tah.) 110.000; Kitega, 3.579.
Dinler Hristiyanlık, etnik dinler.
Diller Kurundi, Fransızca (ikisi de resmi)
Para birimi Burundi frankı.

BÜYÜK BRİTANYA. Bk. BİRLEŞİK KRALLIK

CABO VERDE, Afrika'nın batı kıyılarından 206 km uzaklıkta, Atlas Okyanusu'nun doğusunda bağımsız bir cumhuriyettir. Ülke, iki guruba ayrılan 15 volkanik adadan oluşur. Birinci gurup kuzeydeki Windward adaları (Boa, Vista, Sal, Sao Nicolau, Santa Luzia, Sao Vicente, Santo Antao, Ilheu Branco, Ilheu Raso); ikinci grup ise Leeward adalarıdır (Sao Tiago, Maio, Fogo, Brava, Ilheus do Rombo). Bunlardan yalnızca Fogo adasındaki Cano dağı (2830 m) etkin bir yanardağdır. Cano bu gruba giren adaların en yüksek yeridir. Ülkenin başkenti Sao Tiaugo'daki Praia'dır.

Cabo Verde ekonomisi açısından çimento yapımında kullanılan volkanik tozlar, kömür ve tuz önem taşır. Kahve, tütün, şekerkamışı, portakal ve yerfıstığı gibi tarımsal ürünlerin verimi yağmurlara göre değişir. Ülkede sık sık kuraklık olur. Nüfusun çoğunluğu Afrika yada Portekiz kökenlidir ve Portekizce konuşan Katoliklerden oluşur. 1945 yılında Portekiz'in denizaşırı eyaleti haline gelen adalar, 1975 yılında bağımsızlıklarına kavuştu. Ülkenin yüzölçümü 4033 km²; nüfusu (1975 tah.) 294.000'dir.

CANTON ve ERDERBURY, Büyük Okyanus'un ortasındaki Phoenix takımadalarında mercan adaları. Güneydoğu Hawaii'ye uzaklığı 3220 km'dir. İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri tarafından ortaklaşa yönetilir. İki ülke arasında, bölgede daha fazla hak isteği yüzünden XIX. yüzyıldan sonra birçok çatışma çıktı. Ancak 1939 yılında 50 yıllık bir ortak denetim anlaşması imzalandı.

Yüzölçümü (yaklaşık) 9 km²; Nüfusu (1975 tah.) 150 kişidir.

CAVA. Bk. İNDONEZYA

CAYMAN, Batı Hint adalarında, üç adadan oluşan bir grup. Jamaika'nın kuzeybatısından uzaklığı yaklaşık 250 km' dir. Başkent Georgetown, Büyük Cayman adasındadır. Öteki iki adanın adı Küçük Cayman ve Cayman Brac'tır. Bu adalar 1503 yılında Kristof Kolomb tarafından keşfedilmiş ve XVIII. yüzyılda İngiliz kolonisi haline getirilmiştir. Başlıca gelir kaynakları turizm, köpekbalığı ve kaplumbağa avcılığı, hindistancevizi ve kerestedir. Yüzölçümü 260 km². Nüfusu (1976 tah.) 14.000.

CEBELİTARIK, İberik yarımadasının güney ucundaki İngiliz sömürgesi. Cebelitarık boğazı kıyısındaki bu liman kenti kalkerli bir tepenin eteğindedir. Cebelitarık'da büyük bir askeri üs vardır. Burada yerel nüfusun bir bölümüyle komşu İspanyol kenti La Linea'dan çok sayıda işçi çalışır. Halkın çoğu Portekiz, İspanyol yada İtalyan kökenlidir, ama resmi dil İngilizcedir. İspanya, bölgenin yönetiminde hak iddia etmektedir. 1960 sonlarında da İngiliz egemenliğine karşı bir önlem olarak sınırlarını bu sömürgeye kapamıştır. İspanyol işçilerin yerini giderek Fas ve Portekiz'den gelen göçmenler almaktadır.

Cezayir'in aynı adlı başkentinde Fransızlar tarafından yapılan konutlar Akdeniz'e bakar. Kent X. yüzyıldan beri önemli bir limandır.

Petrol ve doğal gaz Cezayir'in en önemli yeraltı kaynakları ve başlıca dışsatım mallarıdır. Petrolün bir kısmı ülkede arıtılır.

Cebelitarık müslümanların Avrupa'da ilk fethettikleri noktadır. 711 yılında Tarık bin Ziyad kenti ele geçirdi. İspanyollar burayı geri almaya çalıştılarsa da 1462'ye kadar kesin bir üstünlük kuramadılar. 1704'te İspanya Veraset Savaşı sırasında İngilizler bir baskınla Cebelitarık'ı aldılar. O tarihten beri İspanyolların çeşitli ele geçirme denemelerine karşın, İngilizlerindir .Modern silahların ortaya çıkması üzerine Cebelitarık eski stratejik önemini yitirmiştir. Yüzölçümü 6.5 km². Nüfusu (1975 tah.) 27.000.

CELEBES. Bk. İNDONEZYA

CEMİYET ADALARI. Bk. FRANSIZ POLİNEZYASI

CEZAYİR, Resmi adı Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti. Sudan'dan sonra Afrika'nın ikinci büyük ülkesidir. Kıtanın kuzeyinde yeralan ülke uzun yıllar Asya ve Avrupa'dan gelen yabancıların işgalinde kalmıştır. Burayı son olarak sömürgeleştiren Fransızlar, 1962 yılında Cezayir'den çekilmişler ve ondan sonra ülke Ulusal Devrim Konseyi tarafından yönetimiiye başlanmıştır. Tarım alanlarının bir bölümü ve sanayi devlet eliyle yönetilir.

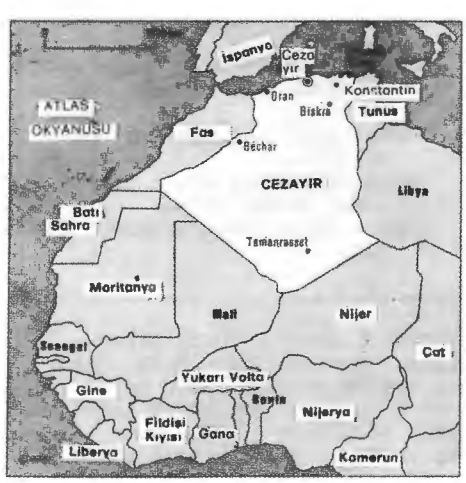
Yüzey şekilleri ve iklim. Kuzeybatı Afrika'da yer alan Cezayir'in Akdeniz'de 1025 km uzunluğunda kıyısı vardır. Ülke coğrafi bakımdan ikiye ayrılabilir: kuzeydeki verimli kıyı bölgesi ve kıraç Sahra ile Atlas dağları. Nüfusun büyük bir çoğunluğu kuzeyde yaşar. Önemli kentlerin hemen hepsi de gene burada kurulmuştur. Kıyı şeridindeki tarlalar Afrika'nın en verimli bölgelerindendir. Burada hem buğday, arpa ve sebze, hem de üzüm, zeytin ve turunçgiller yetiştirilir. Yeterli yağış alan bölgede ılıman Akdeniz iklimi hüküm sürer.

Güneyde otlaklarla kaplı yüksek yaylalar, bunların da güneyinde Sahra Atlasları uzanır. Atlas dağları Ksur, Avlad Naij ve Avras sıralarından oluşur. Bunların ötesinde ülke yüzölçümünün onda dokuzunu oluşturan çöl vardır. Güneydoğu çöl Akaggar dağlarına doğru yükselir. Vahalarda küçük topluluklar yaşar. Bunların başlıca gelir kaynağı mısır ve hurma gibi ürünlerdir. Çölde hayvancılıkla geçinen az sayıda göçebe de bulunur. Ancak çöl, Cezayir'in en değerli dışsatım maddesinin, yani petrolün kaynağıdır. İlk kez 1956 yılında bulunan petrol, günümüzde Cezayir dışsatımının yüzde 70'ini meydana getirmektedir. Önemli doğal gaz ve demir filizi yatakları da gene Sahra'da bulunur. Sahra Atlas'ından fosfat, kömür, çinko gibi madenler çıkarılır. Cezayir sanayii dokumacılık, kimyasal madde ve çelik üretimi ile besin işlemeciliğine dayanır. Nüfusun yüzde altısı tarımla uğraşır. 1967-1971 arasındaki dönemde kendi kendini yönetecek halk çiftlikleri ve işletmeleri kurulmuştur.

Toplumsal yapı. Halkın çoğunluğunu Arapça ve Berberice konuşan müslümanlar meydana getirir. Fenike, Roma, Arap ülkeleri, Türkiye ve Fransa'dan gelen işgalciler Berberilerle karışmışlardır. Cezayir'deki yabancı teknisyenlerin ve öğretmenleri sayısı 50.000'i bulur.

Yönetim. Ülke, güçlü bir merkezi hükümet denetimi altındadır. Genel politikayı Ulusal Devrim Konseyi saptar.

Tarih. Milattan önceki tarihlerde verimli ekim alanları yüzünden sık sık işgale uğrayan Cezayir bir süre Kartaca yönetiminde kaldı. MS 146'da Roma imparatorluğunun eyaletlerinden biri haline geldi.

Channel adalarından Jersey'deki Ougueil kalesi, Fransa'ya bakar.

VII. yüzyıla doğru ise Arapların eline geçti. 1830 yılında Fransız sömürgesi haline getirildi. Bir süre sonra Fransızlar Cezayir'i topraklarına katarak tam denetim altına aldılar. Fransız imparatorluğu içindeki çeşitli ülkelerde görülen milliyetçilik akımları Cezayir'de çok geç başladı. 1954 yılında Ulusal Kurtuluş Cephesi (FLN) önderliğinde çatışmalar başladı. 18 Mart 1962' de Cezayir'de yapılan halk oylaması halkın yüzde 91'inin bağımsızlıktan yana olduğunu gösterince, bağımsızlık ilan edildi. Bağımsızlıktan sonra FLN denetiminde bir geçici hükümet kuruldu. Ancak bir süre sonra Ben Bella yönetime el koydu. 1965'te Albay Huari Bumedyen kansız bir darbeyle Ben Bella'yı yönetimien uzaklaştırdı. Bumedyen 1979 yılında öldü.

Cezayir

Resmi adı Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti
Yüzölçümü 2.381.741 km²
Nüfusu (1975 tah.) 16.776.000; km²'ye 7 kişi
Önemli kentleri Cezayir (başkent) (1975 tah.) 1.179.000; Oran 327.493; Konstantin 243.600
Yönetim Cumhuriyet
Din İslam
Dil Arapça, Fransızca
Para birimi Dinar
GSMH (1974) 4.204.800.000 sterlin; kişi başına ulusal gelir: 152 stelin
Tarım Buğday, arpa, mısır, yulaf, keten, tütün, zeytin, hurma, hayvancılık
Sanayi Şarap, demir filizi, zeytinyağı, doğal gaz, petrol ürünleri, deri eşyalar
Yeraltı kaynakları Petrol, doğal gaz, demir, çinko, kurşun, cıva, kömür, bakır
Dış ticaret Fransa, AET, ABD SSCB

CHANNEL ADALARI, Manş denizinde, Fransız kıyılarından 16 km uzaklıkta İngiliz takımadaları. En büyük ada merkez St. Helier'in yer aldığı Jersey'dir. Takımada, başlıca iki yönetim bölgesine ayrılır: Jersey ve Guernsey. Her yönetim bölgesi İngiliz hükümeti tarafından atanan bir askeri valice yönetilir. Resmi dili Fransızcadır, ama halkın çoğu İngilizce yada Norman ağzı konuşur.

Yüzölçümü 184 km². Nüfusu (1975 tah.) 126.000'dir.

CHRİSTMAS ADASI adında iki ada vardır. Bunlardan biri Büyük Okyanus'taki GILBERT ve ELLICE ADALARI'ndandır. Öteki Hint Okyanusu'nda Cara'nın güney kıyısından 320 km uzaklıktadır ve bugün Avustralya'ya bağlıdır.. Büyük Okyanus'taki adayı 1888'de İngiltere topraklarına kattı. Nüfusun çoğu hindistancevizi işletmelerinde çalışır. 1957 ve 1958' de ABD ve İngiltere burada nükleer deneyler yaptılar. İki ülke arasında daha sonra egemenlik konusunda anlaşmazlık çıktı.

Yüzölçümü 575 km², nüfusu (1988) 337 kişidir.

CİBUTİ, Fransa'nın bağımsızlığa kavuşan son sömürgesi. Bağımsızlıktan (1977) önce Afar ve Issa Bölgesi adıyla biliniyordu. Bu küçük ülke Afrika'nın doğusunda, Kızıl denizin ucundadır. Ülkenin yaklaşık yüzde doksanı çöldür. Tarıma elverişli topraklar çok az olduğundan nüfusun yarısından çoğunu hayvancılıkla geçinen göçebeler oluşturur. Sığır, koyun, keçi ve eşek yetiştirilir. Başkent Cibuti ve çevresinde küçük imalathaneler vardır.

Cibuti çok az yağmur alır (yılda 50-500 mm). Bu yüzden hurma ve sebze yetiştirilen çiftliklerin sayısı düşüktür. Yıllık sıcaklık ortalaması kıyıda 30°C'dir. Başlıca sanayi dalları et paketleme, tuz, ve deri üretimidir. Ülkede yaşayan Afarlarla Issalar arasında sık sık politik ve ekonomik anlaşmazlık çıkar. Nüfusun yüzde 20'sinden azını Avrupalılar ve Araplar meydana getirir. Resmi dil Fransızcadır. Ancak halkın çoğu Afar yada Somali dili konuşur.

1862'de Fransa, Afar ve İssa liderleriyle anlaşmalar yaparak Somali kıyısındaki Cibuti'yi denetimine aldı. 1896 yılında Fransa'nın İngiltere, İtalya ve Etyopya ile imzaladığı antlaşmalar sonucu Fransız Somalisi'nin sınırları belirlendi. 1957-1967 arasında ülke yavaş yavaş özerklik kazandı. 1967'de yapılan halk oylamasında çoğunluk bağımsızlık aleyhinde oy kullandı ve Afar ve İssa adıyla Fransız egemenliği sürdürüldü. 1977 Mayıs'ında yapılan oylamada tam bağımsızlığa kavuşuldu ve ülkenin adı Cibuti olarak değiştirildi.

Yüzölçümü 22.000 km². Nüfusu (1976 tah.) 226.000.

COLORADO Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

COLUMBİA YÖNETİM BÖLÜMÜ Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

CONNECTİCUT. Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

COOK ADALARI, eskiden Hervey adaları olarak bilinen takımada, 15 özerk (Yeni Zelanda'ya bağlı) adadan oluşan bu takımada, Büyük Okyanus'un güneyinde, Yeni Zelanda'nın kuzeydoğu kıyılarına, yaklaşık 3000 km uzaklıktadır. Kuzey grubunun (yada Manihiki) en önemli adası Manihiki'dir. Başkent Avarua, Güney grubundaki Rarotonga adasındadır. Adaların çoğu 1773'te Cook tarafından bulundu. Rarotonga'yı ise 1823 yılında İngiliz John Williams keşfetti. Geri kalanlar ancak 1920'lerde bulunabildi. 1888'de adalar İngiliz denetimine girdi; 1901 yılında Yeni Zelanda Cook adalarını topraklarına kattı. Başlıca ürünleri hindistancevizi ve turunçgillerdir.

Yüzölçümü 240 km². Nüfusu (1975 tah.) 25.000.

CUNHA. Bk. SAINT HELENE

ÇAT, resmi adı Çat Cumhuriyeti olan bir Orta Afrika devleti. Kıtanın en yoksul ülkelerinden biridir.1975 yılında kişi başına ulusal gelir sadece 33 sterlin'di. Başkent Ncamena'nın (eski Fort Lamy) nüfusu 224.000'dir.

Deniz kıyısında toprakları bulunmayan Çat, kuzeyde, doğuda ve güneyde yaylalarla çevrili bir çöküntü havzasından oluşur. En yüksek tepesi Emi Kusi' dir (3415 m). Bataklıklı Çat gölünü Sari ve Logone ırmakları besler. Çat sıcak bir ülkedir. Güney yılda 1020 mm dolaylarında yağmur alır. Ama Çat gölünün kuzeyinde kalan kesim, birkaç sulak bölge dışında çöllerle kaplıdır. Yalnızca güney bölgesinde tarım yapılabilir. Çat'da kısa bir süre önce uranyum yatakları bulundu. Ülkenin başlıca dışsatım malları pamuk, kuru balık ve dondurulmuş ettir.

Çat nüfusunun hemen hemen yarısı Müslümandır. Geri kalanların küçük bir bölümü hristiyan, ötekiler de çeşitli etnik dinlerdendir.

1897'den sonra Fransız sömürgesi olan Çat, 1960'da bağımsızlığına kavuştu. 1969-1971 yılları arasında kuzeydeki Arap kökenli kabileler ayaklandı. Hükümet bunları bastırabilme amacıyla Fransız ordusundan yardım istedi. İsyanı bastıran Fransızlar 1975'de Çat'tan ayrıldı. Aynı yıl bir darbe yapıldı. 15 Nisan 1975' te Felix Malloum devlet başkanlığına getirildi. General Malloum 1977'de başka bir darbe girişiminin hedefi oldu, ancak bu darbe başarılı olamadı.

Yüzölçümü 1.284.000 km², Nüfusu (1975 tah.) 4.030.000

ÇEKOSLOVAKYA, bir orta Avrupa ülkesidir. Ülke nüfusunun iki büyük kesimi Çekler ve Slovaklar uzun bir tarihi geçmişe sahiptir. Çekoslovakya Birinci

Çekoslovakya'nın başkenti Prag'ın geçmişi IX. yüzyıla kadar uzanır. Viltova ırmağının kıyısında eski yapılar ve sanayi tesisleri içiçedir.

Çok sanayileşmiş bir ülke olan Çekoslovakya'da büyük ormanlar ve son derece gelişmiş bir tarım sanayii vardır.

XII. yüzyılda kurulan Ceske Budejovice kenti yapıları ve alanıyla ünlüdür. Kent XII. yy.'da kurulmuştur.

Dünya Savaşı'ndan sonra sanayileşmiş bir ülke haline geldi.

Yüzey şekilleri ve iklim. Üç doğal bölgeye ayrılan Çekoslovakya'nın kıyıları yoktur. Bu bölgeler batıda Bohemya, ortada Moravya ve doğuda Slovakya'dır. Bohemya dağlarla çevrelenmiş havza biçiminde bir platodur. Ülkenin başkenti Prag bölgenin merkezindeki düzlüklerde akan Vıltava ırmağının üstünde kurulmuştur. Güneybatıda Bohemya ormanlarının tepelik bölgesi uzanır. Moravya kuzey ve batıdaki yükseltilerden Moravya ırmağının suladığı alçak, verimli düzlüklere doğru bir eğim gösterir. Moravya ırmağı güney sınırında Inna ırmağına karışır. Slovakya'nın güney bölümü Tuna havzasında yer alır. Slovakya'nın büyük bir bölümünde Karpat sıradağları uzanırsa da yöre verimlidir. Karpat dağları güzel görüntüleriyle ünlü Tatra dağı yöresinde 2500 m.'yi geçerler ve Gerlaçovka'da 2663 m.'ye ulaşırlar. Kışların kurak ve soğuk geçtiği Çekoslovakya'da Ocak ayının ortalaması —7°C' dir. Temmuz ortalamasının 20°C olduğu yaz ayları sıcaktır. Dağlık bölgelerinin büyük bölümünde yağmurlar yoğundur.

Ekonomi. Çekoslovakya orta Avrupa'nın en sanayileşmiş ülkelerinden birisidir. Nüfusun üçte birinden fazlasının çalıştığı sanayi kesimi ulusal gelirin üçte ikisini sağlar. Çoğunluğu Bohemya ve Moravya'da toplanmış olan sanayilerin başlıcaları demir-çelik, kimya, otomobil, dokuma ve ayakkabıdır. Bol miktarda kömür ve demir yedeği bulunmasına karşın, hammadde dışalımına gidilmektedir. Tarım ülkenin gelirinin yüzde 15'ini karşılar ve çalışan nüfusun yüzde 20'sini kapsar. İşlenen toprakların büyük bölümü devlet yada kollektif çiftlikler eliyle yönetilmektedir. Başlıca tarım ürünleri şeker kamışı, buğday, arpa, patates ve öteki tahıllardır. Hayvancılık da önemlidir ve Çekoslovakya'da yaklaşık 5 milyon sığır ve 6 milyondan fazla domuz yetiştirilmektedir. Ormanlar toprakların yüzde 35'ini kaplar. Kereste, başlıca sanayilerden biri olan kağıt sanayiine olanak sağlamaktadır. Çekoslovakya'nın ticaretinin yaklaşık yüzde 70'i öteki sosyalist ülkelerledir. Ülkenin başlıca dışsatım malları makina, silah, endüstriyel tüketim maddeleri, demir ve çeliktir. Dışalımların arasında makina, hammadde ve yakıt başta gelir. Ülkenin Batı Almanya, Avusturya ve İngiltere'yle ticareti giderek artmaktadır.

Toplumsal yapı. Çoğunluğu Moravya ve Bohemya bölgelerinde yaşayan Çekler nüfusun yüzde 64'ünü, Slovaklar ise yüzde 30'unu oluşturur. Nüfusun yüzde 4'ü Macardır, bunlar Slovakya'da yaşarlar. Almanlar, Polonyalılar, Ukraynalılar ve Ruslardan oluşan küçük azınlıklar da vardır. İki resmi dil olan Çekçe ve Slovakça birbirlerinden pek farklı değildir. Nüfusun yüzde 80'i Katoliktir, bunun yanısıra büyük bir Protestan topluluğu vardır. Devletin tanıdığı resmi bir din yoktur. Eğitim 6-15 yaşları arasında parasızdır. Öğrenciler daha sonra üç yıl daha öğrenim görerek genel eğitimlerini sürdürürler. Ülkede altı üniversite vardır. Bunlardan, Prag'daki üniversite 1348'de kurulmuştur.

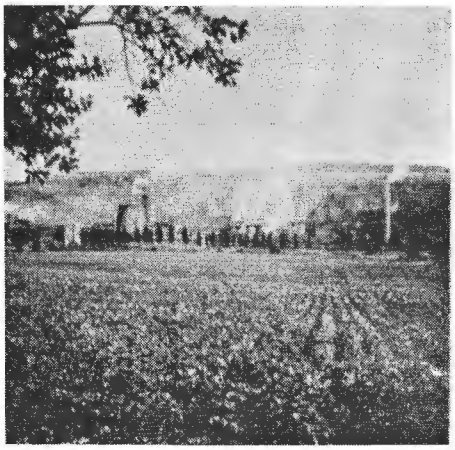

Sanat alanında Çekoslovakya'nın en büyük katkısı müzik ve edebiyatta oldu. Çekoslovakya'da müzik geleneği Ortaçağ ezgilerine ve halk şarkılarına kadar uzanır. Çek bestecileri ve yorumcuları 1600'lerde çok ünlüydüler. 1800'lerdeki gelişen milliyetçilik Bedrich Smetana (1824-84), Antonin Dvorjak (1841-1964), Leos Yanaçek (1854-1928) ve Gustav Mahler (1860-1911) gibi bestecilere esin kaynağı oldu. Reform hareketleri ilk Çek edebiyatçılarına yol gösterdi. Bunlar arasında, John Wycliffe'in öğretilerini yayan Bohemyalı reformcu Jan Hus (John Huss) (y. 1369-1415) ve Moravyalı teolog ve eğitimci John Amos Comerius (1592-1670) yer alır. Çekoslovakya'nın yetiştirdiği ünlü yazarlar arasında Aslan **Asker Şvayk** romanıyla askeri bürokrasiyi eleştiren ve **Rossum'un Evrensel Robotları** oyunuyla «robot» sözcüğünü İngilizceye sokan Karel Çapek (1890-1938); romanları Batı edebiyatı üstünde büyük etki yapmış olan Franz Kafka (1883-1974) sayılabilir. Çekoslovakya halkı çömlekçilik, dantelcilik, örgücülük gibi el zenaatlarında da ünlüdür. Çekoslovakya futbol, atletizm ve hokey sporlarında da dünyaca ünlüdür.

Yönetim. 1 Ocak 1969'dan sonra Çekoslovakya federal bir sosyalist cumhuriyet oldu. Devletin üst organı Uluslar Komisyonu ve Halk Meclisi'nden oluşan Federal Meclis'tir. En üst sorumlu beş yıl için Meclis tarafından seçilen cumhurbaşkanıdır. Cumhurbaşkanı tarafından atanan başbakan ve kabinesi Meclis'e karşı sorumludur. Cumhuriyet iki eşit ulus olan Çek Sosyalist Cumhuriyeti ve Slovak Sosyalist Cumhuriyeti'nden oluşur. Bunların her biri Uluslar Komisyonu'na 75 üye seçen Ulusal Konsey tarafından yönetilir. Halk Komisyonu'nun 200 üyesi ulusal seçimlerle seçilir. Komünistlerin denetimindeki öteki siyasal partiler, sendikalar ve gençlik örgütleri Ulusal Cephe'yi oluştururlar.

Tarih. Çekoslovakya devleti 1918 yılında kurulduysa da, Çekoslovakya'da yaşayan halkların tarihi, bölgeye MS VI. yüzyılda gelen ve VII. yüzyılda bir kaç devlet kuran göçebe Slavlar ve Çeklerle başlar. Bu devletler 800 yıllarında Charlemagne imparatorluğu tarafından ele geçirildi, imparatorluk çökünce Slavlar Büyük Moravya krallığını kurdular. Bu krallık 905 yılında, bin yıl boyunca Slovakya'nın doğu bölgesini yönetecek olan Macarlar tarafından parçalandı. Çekler Bohemya krallığını kurdular. X-XVI. yüzyıllar arasında krallık, IV. Karl (1346'da Kutsal Roma İmparatoru oldu ve Prag'ı başkent yaptı) gibi çeşitli hükümdarlarca yönetildi. Çek milliyetçiliği XV. yüzyılda Jan Hus'un dinsel öğretileriyle yeniden canlandı. Bohemya 1471-1526 arasında Polonyalı krallar tarafından yönetildi. O sıralarda Avusturyalı Ferdinand taç giydi. Protestan Çekler 1618'de ayaklandılar, ancak 1620'de yenildiler, ondan sonraki 300 yıl boyunca Avusturya imparatorluğunun bir parçası oldular. 1848'de Bohemya ve Slovakya halkları Macarlarla birlikte Avusturya imparatoruna karşı ayaklandılar, ancak yine yenildiler. Macarlar 1867'de Avusturya-Macaristan monarşisi kurulduğunda eşitlik kazandılar.

1918'de Habsburg'ların düşmesiyle birlikte Çekoslovakya bağımsızlığını ilan etti. Çek milliyetçilerinin lideri Thomas Masaryk (Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında sürgünde bir Ulusal Komite kurmuştu) ilk cumhurbaşkanı seçildi. Ülke kısa zamanda liberal demokrasiye döndü. Ancak çeşitli sorunları vardı. Bunlardan birisi, batı sınırındaki Südet bölgesinde yaşayan 3.500.000 Almandı.

Brno özellikle dokuma ve silah sanayileriyle tanınan bir sanayi merkezidir. Ünlü Bren silahı burada yapılır.

Slovakya zengin, bereketli toprağı, çok sayıda çiftlikleri ve bağlarıyla Çekoslovakya'nın ekonomisine büyük katkıda bulunmaktadır.

Kanton önemli bir liman ve Çin'in dış ticaret pazarıdır. Kent ayrıca kültür ve eğitim kurumlarıyla da tanınır.

Nazi baskısının ardından, İngiltere ve Fransa 1938 Münih anlaşmasını imzaladılar ve Çekleri Südet bölgesini Almanlara vermeye zorladılar. Sonunda Çekoslovakya batıdaki savunma bölgelerini yitirdi ve ülke Çek ve Slovak devletlerine ayrıldı .1939'da Prag hükümeti Slovak hükümetini tanımadı. Slovak hükümeti yardım için Hitler'i çağırmış ve Almanlar Münih anlaşmasını çiğneyerek Prag'ı ve ülkenin geri kalan bölümünü işgal etmişlerdi.

Müttefikler Eduard Benes'in liderliğinde bir sürgün hükümeti kurdular. Benes 1945'de Çekoslovakya'nın kurtulmasıyla iktidara geldi. 1946'daki seçimlerde oyların yüzde 38'ini alan Komünistler en güçlü siyasal partiyi oluşturdular. Benes cumhurbaşkanı oldu ancak 1948'de istifa etti. Ülkede geniş bir sosyalist örgütlenme başladı. 1968'de Alexander Dubçek, parti lideri oldu. Ağustos 1968'de Varşova Paktı birlikleri karışıklıklar içindeki ülkeye girdiler. Dubçek'in yerine 1969'da Gustav Huşak geçti ve Dubçek'in destekleyicileri Parti'den çıkarıldı.

Çekoslovakya

Resmi adı Çekoslovakya Sosyalist Cumhuriyeti
Yüzölçümü 127.869 km²
Nüfus (1976 tah.) 14.862.000; km²'ye 116 kişi
Önemli kentleri Prag (başkent) (1974) 1.095.615; Brno, 383.860; Bratislava, 328.765

Yönetim Komünist cumhuriyet, Devlet başkanı Gustav Huşak, cumhurbaşkanı (1976'da yeniden seçildi)

Dinler Katolik, Protestan
Diller Çekçe, Slovakça (her ikisi de resmi)
Para birimi Koruna

GSMH (1974) 20.200.900.000 sterlin; kişi başına ulusal gelir 1.359 sterlin
Tarım ürünleri Şeker pancarı, tahıllar, patates, sığır, domuz
Sanayi Demir-çelik, kağıt kimya, otomobil, dokuma, ayakkabı

Yeraltı kaynakları Kömür, demir
Ticaret SSCB, Demokratik Alman Cumhuriyeti, Polonya, Federal Almanya Cumhuriyeti

ÇİN, resmi adıyla Çin Halk Cumhuriyeti dünyanın üçüncü geniş ve en kalabalık ülkesidir. Yazılı tarihi 3500 yıldan fazla geriye giden Çin dünyanın en eski uygarlıklarından birine sahiptir. Konfuçius' çu, Tao'cu ve Buddha'cı düşüncelerin geliştiği Çin çevresindeki ülkelerle sürekli ilişki içinde olmuştur. XX. yüzyılda Çin teknoloji dünyasıyla karşı karşıya gelirken, ülkede büyük toplumsal olaylar oldu. İmparatorluk yönetiminin yıkılıp yerine cumhuriyetin kurulması, Japonya'yla savaş, içsavaş ve komünist birliklerin iktidarı kazanması bu olayların başlıcalarıdır. Ülkenin başkenti Pekin'dir.

Yüzey şekilleri ve iklim. Çin Asya'nın beşte birinden fazlasını kaplar. Büyük Okyanus'ta 6800 km uzunluğunda kıyıları olan ülke içte büyük dağlarla öteki ülkelerden ayrılır. Güneybatıdaki Tibet yaylası, güneydeki karla kaplı Himalayalar'la kuzeydeki karanlık dağlar arasında uzanır.Karanlık dağların ötesinde Taklamakan çölü yer alır. Daha kuzeyde ise Cungarya havzasıyla Altaylar'dan ayrılan Tien Şan dağları vardır. Bu yöre eskiden Moğolistan krallığının kurulduğu yerdi. Kuzeydoğuda şimdi çeşitli bölgelere ayrılmış olan Mançurya düzlükleri Rusya ve Japonya ile geçmiş zamanlarda çeşitli anlaşmazlıklara yol açtı. Mançurya'nın batısındaki Hsing-an dağları, bölgeyi İç Moğolistan' dan ayırır. İç Moğolistan'ın bir bölümünü Gobi çölü kaplar.

Doğu Çin'deki Büyük Ova pekçok kentin yer aldığı tarihi bir bölgedir. Ünlü Çin Seddi bu bölgede kurulmuştur.

Çin-Ling dağları yöreyi ikiye böler; kuzey bölgesini Huang-ho yada Sarırmak sular, güney bölgesinin suyunu ise Yangdzı-Kiang ırmağı sağlar. Bu ırmaklar eriyen karların suları yüzünden sürekli olarak taşarlar. Daha önceki yüzyıllarda gerçekleşen büyük taşkın ovaları Çin'deki en verimli toprakları oluşturmuşlardır. Huang-ho adı taşıdığı sarı çamurdan gelir; bu çamur ayrıca Sarı Deniz'in kıyı sularının rengini de verir. Çin'in başlıca ırmaklarından olan Yangdzı-Kiang yada Mavi Irmak'ın bir bölümü kayalık vadilerde akar.

Çin'deki iklim koşulları, ülkenin geniş olmasından ve yüzey şekillerinin değişkenliğinden ötürü çeşitli özellikler gösterir, ancak ülkenin büyük bölümü Muson rüzgârlarının etkisi altındadır. İç bölümler Orta Asya'nın geniş kara kütlesinin etki alanına girer, bu yüzden buralarda aşırı sıcaklar ve soğuklar olur. Tibet yaylası ve kuzeydeki çöller kısmen kuraktır. Güneydoğudaki kıyı bölgeleri yarı tropikal bir iklime sahiptir ve yazları çok sıcaktır. Ancak doğudaki düzlüklerin büyük bölümünde iklim genellikle ılımandır; Kasım ve Şubat arasındaki aylar kuraktır. Mayıs'la birlikte yoğun yağmurlar başlar.

Yeraltı kaynakları. Çin'de büyük ölçüde yeraltı kaynaklarının varlığı bilinmekle birlikte, pek azı işletilebilmektedir. Sanayi gelişirken, kömüre ve petrole olan ihtiyaç artmaktadır. Çin dünyanın üçüncü büyük kömür üreticisidir. Kömür yatakları kuzeydoğudadır. Kömürün büyük bölümü yüzeye yakındır ve kolayca çıkarılır. Kömür Çin'de kullanılan enerjinin yüzde 80'ini oluşturur. Geçtiğimiz yıllarda petrol çıkarılmasında önemli gelişmeler oldu. Başlıca petrol yatakları Cungarya bölgesindedir. Denizde de petrol aramalarına başlanmıştır. Gelişen sanayi elektrik enerjisi ihtiyacını da arttırmıştır. Irmakların çoğu enerji üretimi için elverişlidir, ancak bugüne kadar az sayıda büyük hidroelektrik tesisi kurulabilmiştir. Pekçok küçük yerel tesis çalışmaktadır.

En çok çıkarılan maden demirdir. Demir kuzeydoğu bölgesinde ve Doğu Çin'deki Hu-pey'de bulunur. Ülkenin demir üretimi gelişmekteyse de, demir cevherinin kalitesi yüksek değildir. Ekonomi için önem taşıyan öteki madenler de tungsten (Çin en büyük üreticidir); kalay, alüminyum, manganez, gümüş ve antimuandır. Ayrıca büyük miktarda grafit ve ve tuz da elde edilir.

Anayasa ve yönetim. Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşu Çankayşek ve Kuomintang'ın (Ulusal Halk Partisi) yenilgisinden sonra 1949 Ekim'inde Mao Zedung tarafından ilan edildi. Çin Halkının Siyasal Danışma Konferansı'nın kabul ettiği sonuçlar 1954'de uygulanmaya başlanan anayasanın temeli oldu. 1975'te yeni anayasa kabul edildi. Devlet başkanlığı görevini, pratikte, Komünist Partisi Merkez Komitesi ilk başkanı Mao Zedung üstlendi.

Anayasal açıdan Komünist Parti'nin temel işlevi yoktu. Partinin denetleyiciliği, hükümet organlarında söz sahibi olmasıyla sağlanmış oluyordu. Anayasaya göre baş yasal otorite Ulusal Halk Kongresi'dir. Kongre, eyaletlerden, özerk yörelerden, hükümet denetimindeki belediyelerden ve silahlı kuvvetlerden gelen delegelerden oluşur. Görev süresi beş yıl olan Kongre yılda bir kez toplanır. Kongre'nin yürütme ve yönetme organı Devlet Konseyi'dir. Planlama, dışişleri, yatırım ve dış ticaret konularında başbakan ve bakanlar da Konsey'in içinde yer alır.

Çin'in en büyük ırmaklarından Sarı ırmak çamurların birikmesinden ötürü zaman zaman büyük taşkınlara yol açmaktadır.

Çin'in Guang-dung Eyaleti'ndeki sulama projesi, soya fasulyesi, buğday ve pirinç için su sağlar.

Çin'in en büyük kenti ve limanı Şanghay'da tüketim maddeleri üreten fabrikaların yanısıra, çeşitli sanayiler kurulmuştur.

Çin'in (Tayvan'la birlikte) 21 eyaleti beş özerk bölgesi ve üç hükümetçe denetlenen belediyesi vardır. Eyalet hükümetlerinin, Eyalet Devrim Konseylerinin organları Devlet Konseyine karşı sorumludur.

Komünist Partisi de Ulusal Halk Kongresi'ne benzer bir kongre toplar ve beş yıl için merkez komitesi seçilir. Merkez komitesi bir politbüro ve bir sürekli kurul atar. 1973'te Komünist Partisi'nin 20.000.000 üyesi vardı. Bundan başka sekiz parti daha vardır, ancak tüm üyeleri Ulusal Cephe'ye üyedir.

Silahlı kuvvetler. 1934 yılındaki Büyük Yürüyüş'ü gerçekleştiren Dördüncü Kızıl Ordu'dan kurulan Halk Kurtuluş Ordusu'nun üyeleri yeşil giysiler giyerler ve şapkalarında kızıl bir yıldız vardır. Ordunun tüm üyeleri herhangi bir statüyü belirten bir işaret taşımaksızın aynı üniformayı giyerler. Rütbelerin kaldırıldığı söylenmektedir. Tüm subaylar askerlerin temelde eşit olduğunu göstermek için düzenli biçimde bedensel çalışma yaparlar.

Ülke askeri bölgelere bölünmüştür ve her bölgenin kendi piyade, hava, deniz ve güvenlik birlikleri bulunur. Ordunun 2.800.000 askeri vardır. Halk milisleri ise 5.000.000 civarındadır. Deniz kuvvetlerinde ise 170.000 kişi görevlidir. Deniz kuvvetleri Kuzey Denizi, Doğu Denizi ve Güney Denizi filolarına ayrılmıştır ve 60 denizaltıya sahiptir. 220.000 görevlisi olan Hava Kuvvetleri genellikle Sovyet mühendislerinin çizdiği uçaklarla donatılmıştır. Uçakların sayısı 3800 olarak bilinmektedir.

Sanayi. Ülke için son derece önemli olan ev yapımı dışında Çin XIX. yüzyılın başlarında imalat sanayiinden tümüyle yoksundu. XIX. yüzyılın son yıllarında yabancı sermaye yerli girişimleri teşvik etti. 1911'de cumhuriyetin kurulmasından sonra ekonomiyi sanayileştirme yönüne gidildi, ancak fazla başarı sağlanamadı. Fabrikaların çoğu Japon savaşı, İkinci Dünya Savaşı ve İç savaş sırasında yıkıldı. İlk beş yıllık plan (1953-1957) ağır sanayinin kurulmasını baş hedef aldı. Sovyet teknik ve para yardımıyla pekçok fabrika kuruldu. Daha sonraki planlamalar daha az başarılı oldu. İleriye Doğru Büyük Sıçrayış (1958-1961) sırasında kurulan küçük işliklerde üretilen demir ve çeliğin kullanım için düşük kalitede olduğu ortaya çıktı. 1960'da Ruslar teknik yardımı kestiler. Çinliler imalat sanayiinden tarım makinaları, kamyon ve benzeri malzeme üretimine yöneldiler ve kırsal alanlarda fabrikaların kurulması ilkesi benimsendi. Bu yolla dengeli toplulukların gelişeceği umuluyordu; komünlerdeki işçiler daha verimli olacaklardı. Ancak sanayiin yüzde 70'i kuzeydoğu ve merkez yörelerinde, Liaoning, Hebey, Kiangsu, Hu-pey ve Sıçuan'da yoğunlaşmıştı.

Planlamalardaki eksikliklere karşın, Çin geçtiğimiz yıllarda sanayileşme açısından önemli ilerlemeler gösterdi. En eski ve en verimli hafif sanayi, dokumacılık, özellikle ipekçiliktir. Demir-çelik en önemli ağır sanayidir. Başlıca demir-çelik tesisleri doğuda ve kuzeybatıdadır. Öteki sanayiler genellikle demir-çelik üretimine bağlıdır. Teknolojik çaba ve emeğin büyük bölümü silah sanayii alanında tüketilmektedir. Tüketim malları ikinci yada üçüncü derecede üretilmektedir.

Tarım. 1960'lardaki ekonomik planlama açısından yapılan değişikliklerden sonra tarım maddi gelişmenin temeli olarak gözükmektedir. Gıda üretimi olarak ülke kendisine yeterlidir. Nüfusun yüzde 35'i toprakta çalışır, yüzde 8'i ise sanayi sektöründedir. Ülkenin toplam nüfusunun yüzde 80'i köylüdür. Komünist hükümetin ilk yaptıklarından birisi büyük toprak sahiplerinin topraklarını elinden almak ve küçük tarımsal birimler kurmak oldu. Bu topraklar tüm tarımsal toprakların yüzde 70'ini kapsıyordu. Köylü çiftlikleri çeşitli komünal gruplara bölündü. Bugün kırsal nüfus, her biri çeşitli köylerin komünal topraklarından oluşan ve yerel yönetim birimleri olarak birlikte çalışan 70.000 komüne ayrılmıştır. Her komün, hangi ürünün yetiştirileceğini kararlaştıran ve üretim hedeflerini saptayan bir komite tarafından yönetilir. Bu komiteler komünlerin günlük çalışmalarını denetlerken, köy komiteleri tarlalardaki çalışma ekiplerini örgütler. Çalışma haftası 9'ar saatten altı gündür. Yakın zamandaki gözlemler bu tür komünlerin yeterli olmadığını göstermiştir.

Çin dünyanın önde gelen pirinç üreticisidir. Pirinç Yangdzı-Kiang ırmağının suladığı geniş ovalarda yetişmektedir. Çiftçiler geleneksel yöntemleri kullanarak yılda iki kez ürün alırlar. Düzlüklerin kuzey bölümünde ve Mançurya'da başlıca tahıl buğdaydır. Buğday üretiminde Çin dünyada üçüncüdür. Geçtiğimiz yıllarda yapılan verimsiz hasatlar Kanada ve Avustralya'dan büyük ölçüde buğday alınmasına yol açtı. Öteki temel ürünler, sebze, pamuk ve çaydır. Güneyde çiftçiler kauçuk, turunçgiller ve kenevir yetiştirirler. Kuzeyin ve batının geniş çayırlıklarında koyun ve keçi beslenir. Ancak Çin'de en fazla yetiştirilen hayvan domuzdur. Balık halkın başlıca protein kaynaklarındandır. Büyük balıkçılık sanayii yalnızca balık avlanmasına değil, ırmaklarda ve göllerde yapılan balık üretimine de bağlıdır.

Ticaret. Dış ticaretin büyük bölümü, Japonya, Hong Kong, Batı Almanya, İngiltere, Kanada ve Avustralya ile yapılır. Dışalımlar arasında tahıllar, makinalar, uçaklar, motorlu taşıtlar ve öteki tarımsal ürünler, dokumalar, tungsten ve antimuan vardır.

İletişim ve nakliyat. Komünist Partisi ve hükümet tüm çalışan halkın ortak bir hedefe yönlendirilmesi ilkesini benimsemiştir. Bundan ötürü bütün iletişim araçları bu amaç açısından kullanılmaktadır. Kitlesel propagandada duvar gazeteleri, afişler, gazeteler, radyo, televizyon, dergiler kullanılmaktadır. En önemli gazeteler **Halkın Günlüğü** (Komünist Partisi'nin organı) ve **Pekin Günlüğü**'dür. Duvar gazetelerinde yorumlar ve haberler yansıtılır. Ayrıca çok miktarda yerel kurum ve yayın organları vardır. Radyo ve televizyona sahip nüfus azınlıktadır. Posta hizmeti hızlı ve yaygındır. Telefon ise özellikle iş konuşmalarında kullanılmaktadır.

Çin'de ulaşım yeteri kadar çabuk değildir. Kentlerin dışında çok az motorlu taşıt aracı vardır ve yükler kayıklarla, hayvanlarla, bisiklet yada hammallarla taşınır. Yakın zamanda hükümetler iyi bir iletişimin sanayiin gelişmesine katkıda bulunacağını görerek ulaşımı geliştirmeye çabalamışlardır. 1970'lerin başlarında, beş yıl içinde 100.000 km yol yapıldığı belirtilmiştir. Çin'deki demiryolculuğu tarihi yüzyıl öncesine kadar uzanır. İthal malzemeleri kullanılarak yapılan ve yabancı sermayeyle kurulan bu yollar limanlarla iç bölgeler arasındaki ulaşımı sağlıyordu. Demir yollarının büyük bölümü önemli kentler arasında bir şebeke halinde doğuda toplanmıştır. Bazı yollar iç bölgelere kadar girer, bunlardan birisi kalabalık ovaları kuzeybatıdaki Urumtsi'ye bağlar. Bunlardan başka Trans-Sibirya demiryoluyla birleşen bir demiryolu daha vardır. Suyolları taşıma sisteminin temelidir. Bu yollar da doğudaki düzlüklerde yoğundur. Bu yörede geniş ırmaklarda (özellikle Yangdzı) yolcu ve yük gemileri işler. Kanallarda da yoğun bir trafik vardır. MS 600 yılında açılan Büyük Kanal Pekin'i 1000 km uzaklıktaki Hang-çeu'yla birleştirir. Ülke içindeki havayolları 70 kenti birbirine bağlar. Sivil havacılık Tokyo, Moskova, Paris gibi uzak kentlere uçuşlar düzenlemektedir. Yabancı havayolları Pekin, Şanghay ve Kanton havaalanlarına sefer yapmaktadırlar.

Çin'de sulama yoluyla toprak kazanma çalışması pekçok kurak toprağın verimli olmasına yol açmıştır.

Balıkçılık Çı-kiang eyaletinin başlıca sanayilerinden birisidir. Çou-Şan takımadaları gibi pekçok ada bu eyalettedir. Başkent Hang-cou'dur.

Çin'in başkenti Pekin'deki fabrika kreşi, çalışan annelere hükümetin yardımcı olduğunu gösteren bir örnektir.

Toplumsal yapı. Çin'in yoğun nüfusunun yaklaşık yüzde 90'ı toprakların yüzde 15'inde yerleşmiştir. Bu bölgeler genellikle doğudadır. Huang-Ho ve Yangdzı-Kiang deltalarında km²'ye 800 kişi düşer. Böyleyken batı, güneybatı ve kuzeyde boş bölgelere raslanır. Her beş kişiden biri kırsal komünlerde yaşamaktadır, ancak nüfusun yoğun olduğu yörelerde pekçok kişi kentlerde oturur. Çin dünyanın en büyük kentlerinin dörtte birine sahiptir. Sanayi merkezi ve liman Şanghay dünyanın en kalabalık kentidir.

Bütün Çinliler Moğol ırkından gelir, ancak bu büyük grup içinde farklı topluluklara ayrılırlar. Günümüzde Çin'de elliden fazla «ulus» vardır. Nüfusun yüzde 94'ünü Mançurya'da ve doğudaki düzlüklerde yaşayan Han ulusu oluşturur. Han'lar eski imparatorlukların halklarından gelmedir. Azınlık grupları ise yüzyıllar boyunca imparatorlukla birleşmiş halkların soyundandır. Bunların çoğunluğu sınır bölgelerinde yada Han topraklarında yaşarlar. Bu grupların en büyüğü olan Cuang güneyde yaşar. Öteki gruplar, kuzey ve kuzeydoğudaki Mançu'lar ve Moğollar, kuzeybatıdaki Uygurlar, Kazaklar, Tibetliler ve güneydoğuda yaşayan Miao'lardır.

Geleneksel olarak Çin'deki yaşam, aileye dayanır. Eski zamanlarda 100 yada daha fazla kişiden oluşan feodal aileler vardı. Aile bağları zayıfladıkça kadının da konumu değişti. Eskiden kadının yeri eviydi ve eğitimi doğrudan doğruya annelik görevine bağlıydı. Günümüzde kadın toplumsal yaşamda erkekle birlikte yer almaktadır. Aileler genellikle bir iki odalı evlerde otururlar. Gıda yeterli değildir, genellikle sebze yada tahıldan oluşur. Protein, balıktan ve tavuktan elde edilir. Giysiler tekdüzedir. Tüketim maddeleri azdır ve genellikle düşük kalitelidir. Batı ülkelerine kıyasla yaşam düzeyinin düşük olmasına karşın son yıllarda önemli gelişmeler olmuştur. Doğal felaketlerin zararlarını azaltmak için büyük çabalar gösterilmektedir.

Kültürel yaşam. Çin'deki ulusların pekçok dili ve yüzlerce lehçesi yaşamaktadır. Çin'in bir bölümünde yaşayan halk kimi zaman bir başka bölgedekinin dilini anlamayabilir. Ancak nüfusun çoğunluğu, kökeni Pekin olan Mandarin lehçesini konuşurlar. Okulların çoğunda da bu lehçe öğretilir. Mandarin sözcüğü yerine günümüzde, «her yerde anlaşılan dil» anlamına gelen **putonghua** sözcüğü kullanılmaktadır. Yazılı Çince alfabe yerine pekçok karakter kullanılan ideografik bir yazıyı içerir. Her karakter bir dil varlığını, bir sözcüğü yada cümleciği gösterir. Halk eğitimine katkı amacıyla, karakterler basitleştirilmiş ve sayıları azaltılmıştır. Kullanılışı sınırlı olan bir sesçil alfabe hazırlanmıştır. Bu değişikliklerin ve geliştirilen eğitim sisteminin sonucu Çin'deki okur-yazar oranı artmıştır.

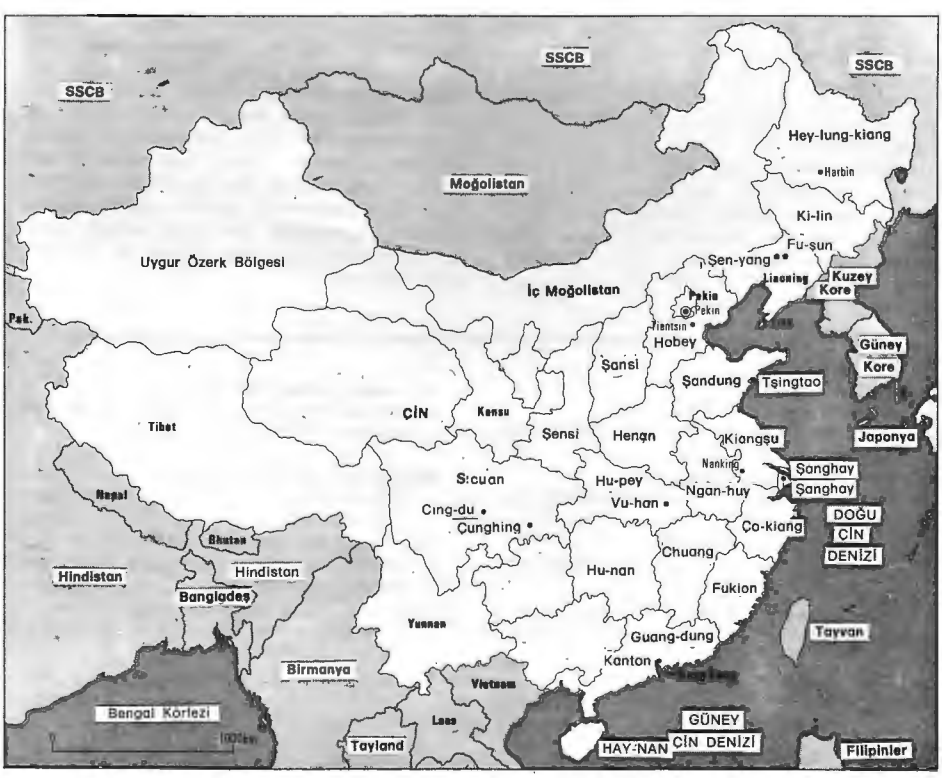
Günümüz Çin'inde dinin etkisinin az olduğu görülmektedir. Din resmi olarak teşvik edilmemekte ve dinsel öğretime izin verilmemektedir. Geleneksel Çin felsefeleri olan Konfuçius'çuluk ve Tao'culuk gözde değildir. Konfuçius'çuluğa karşı kampanya 1973'de başlatıldı. Buddha'cılık Tibet ve Moğolistan'da önceleri gözdeydi; Kültür Devrimi sırasında Buddha'cı tapınaklar ortadan kaldırıldı, bazıları sonradan yeniden onarıldı. Özellikle Batı bölgesinde yaygın olan Müslümanlığın yazgısı ise belli değildir. Bazı Hristiyan azınlıklar hâlâ vardır. Çin'deki Katolik Kilisesi 1958'de Roma'dan bağımsız olduğunu ilan etti ve Yurtsever Katolik Birliği'ni kurdu.

Eğitim sistemi Kültür Devrimi sırasında büyük ölçüde aksadı. 1968'den sonra okullar ve kolejler yeniden açıldı; kol emeğine ve siyasal eğitime ağırlık verildi. Çin'de eğitim 7-12 yaşlarını kapsayan birinci orta öğretim ve 17-19 yaşlarını içine alan ikinci orta öğretimden oluşur. Daha sonra orduda, fabrika yada komünde çalışmak üzere iki yıllık ara verilir. Öğrenciler daha sonra üniversiteye devam edebilmektedirler. Kültür Devrimi'nden önce 61 üniversite, mühendislik ve tıp öğretimi yapan yüzlerce yüksek okul vardı.

Tarih boyunca Çin sanatlarının Batı'yla pek alışverişi olmamıştır. Klasik Çin geleneğinde sanatın görevi aklın yüceltilmesiydi ve özellikle görsel sanatlar inceliğe yönelen bir idealizmi içeriyorlardı. Fırça çalışmaları dünyanın hiç bir yerinde görülmeyen bir inceliğe ulaşmıştı. Çin resmi Sung ve Yuen sülâleleri sırasında doruğuna ulaştı. Ming döneminde ise dekorasyon önem kazandı. Günümüz Çin'inde güzel sanatların konusu genellikle siyasaldır.

Çağdaş Çin'deki yaşamın bir özelliği boş zamanların değerlendirilmesidir. Pekçok komünde spor, sanat, okuma vb. uğraşların yapılabileceği kulüpler bulunmaktadır. En yaygın spor basketbol, tenis, voleybol ve masa tenisidir.

Tarih. Huang-ho vadisinde bulunan kalıntılar Doğu Çin'deki Taş Çağı kültürünün 50.000 yıl öncesine gittiğini göstermektedir. Hsia sülalesinin hüküm sürdüğü söylenen MÖ 1900 yıllarında bir uygarlığın varlığına ilişkin kanıtlar da

Çinli kızlar ve erkekler tatillerini genellikle Moğolistan'da hayvancılıkla uğraşarak geçirirler.

Çang-cou Çin'in en büyük motorlu araç, kamyon ve traktör üretim merkezidir. Büyük film stüdyoları da bu kenttedir.

Pirinç üretimi Çin'in başlıca yaşam kaynaklarındandır. Bugün hâlâ ilkel yöntemlerle pirinç üretilmektedir.

bulunmaktadır. Efsaneye göre, bu sülalelerin kurucusu kahraman Yu'dur, ancak böyle bir sülalenin gerçekten varolup olmadığı bilinmemektedir. Bilinen ilk sülale Şang'lardır (tarihler kesin değildir. ancak MÖ 1766-1122 yada 1523-1027' dir). Şang döneminde tarımsal teknikler gelişmiş, çömlekçilik ve bronzculuk başlamıştır. Şang sülalesi Kral Vu olarak bilinen lider Fa yönetimindeki Çou'lar tarafından yıkıldı. Çou'lar batı sınırlarından geldiler; Çou sülalesi MÖ 249 yılına kadar sürdü. Bu dönemdeki bilimsel gelişmeler arasında gökbilim önemli bir yer tutar; dokumacılık, demirin işlenmesi ve haritacılık da gelişmiştir. Çou dönemi Konfuçius, Lao Dzı ve Ming-dzı gibi düşünürlerin yaşadığı parlak bir dönemdir. Ancak toprak beyleri arasındaki çatışmalar krallığı zayıflatmıştır.

MS 221'de Vey ırmağı havzasında yaşayan savaşçı bir kavim olan Çin'lerin lideri Prens Çin eyaletleri fethetti ve Çin'i birleştirerek yeni bir sülale kurdu. «İlk imparator» anlamına gelen Şı-Huang-Di adını aldı. Sülalesi 14 yıl hüküm sürdü ancak zamanında imparatorluğu kurarak, 1911'e kadar süren yönetim sistemini yerleştirdi. İmparator düşmanlarından korunmak için Çin Seddi'ni yaptırdı. Şı-Huang-Di Çin için bir dilin geliştirilmesine çalıştı ve eski felsefelerin etkilerini ortadan kaldırmaya çalıştı. İmparator MÖ 210'da öldü. Liu Pang tahta geçti ve büyük Han sülalesinin kurucusu oldu. Liu Pang MS 220'ye kadar iktidarda kaldı. Vang Mang'ın kısa bir süre tahta çıkmasıyla hükümdarlığı MS 9-23 aralarında ortadan kalktı. Han döneminde ticaret Roma'ya kadar yayıldı, etkili bir iç hizmet sistemi kuruldu, kanal şebekesi yapıldı, imparatorluğun sınırları genişledi. Sanat ve eğitim de gelişti. Kağıdın ve mürekkebin bulunması kültürel yaşamda etkili oldu. Bir üniversite kuruldu ve Buddha'cılık ülkeye yayıldı. Han sülalesi düşünce yüzlerce yıl süren bir mücadele başladı. San Kuo (üç krallık) döneminde imparatorluk bölündü. Çin sülalesi (265-420) Çin'in birliğini yeniden kurdu. 581'de Suy sülalesinin kurucusu Yang-Çen kuzey Çin'i birleştirdi ve 589'da kendisini güneyin hükümdarı ilan etti. Ancak Suy imparatorlarının Kore'yi ve Mançurya'yı topraklarına katma çabaları felaketle sonuçlandı. Sülale çöktü ve yerine Tang sülalesi (618-907) geçti.

Tang döneminde imparatorluk yeniden büyüdü. Bu dönem Çin'in altın çağı olarak bilinir. Devlet yönetimi yeniden düzenlendi, yöneticiler için klasik eğitim zorunlu oldu, matematik, gökbilim, matbaacılık, resim, şiir ve deneme alanlarında gelişmeler görüldü. Pekçok yabancı öğrenci başkent Çangan'daki okullara geldi. Bu başarılara karşın Tang imparatorlarının yönetimi zorluklarla karşılaştı ve birkaç kez hazineyi ve tahtı yitirme tehlikesiyle karşı karşıya kalındı. IX. yüzyılda Buddha'cılık Çin'deki önemini yitirdi ve binlerce tapınak Buddha' cılıktan ayrıldı. Ancak sonraları yeniden eski konumunu kazandı.

X. yüzyılın başlarında imparatorluk yeniden parçalandı. 960'da Çao Kuang-yin adlı bir devlet görevlisi 1279'a kadar hüküm süren Sung sülalesinin ilk hükümdarı olarak tahta çıktı. Sung döneminde eğitim, sanat ve bilim alanlarında gelişmeler oldu. Güzel kentler yapıldı, tarım geliştirildi, iç hizmetler sağlamlaştırıldı ve tıp biliminde önemli yaklaşımlar oldu. Çinli tüccarlar mallarını dünyanın öteki ükelerine satmaya başladılar. Bu dönemde kağıt para ve barut gibi iki önemli madde kullanılmaya başlandı. Sülale son zamanlarında yalnızca güney bölgesinde egemen oldu. Hsia ve Kin krallıkları 1220 ve 1230 yıllarında Moğollar tarafından ortadan kaldırıldı. 1270 yıllarında Cengiz Han'ın torunu Kubilay Han kendisini Çin imparatoru ilan etti ve Yüen'ler adıyla yeni bir sülale kurdu. Avrupalı okurlara Marco Polo'nun sözünü ettiği Kubilay Han'ın Çin'i bu dönemin Çin'idir. Polo 17 yıl Moğol saraylarında yaşamıştır. Yüen sülalesi döneminde büyük yapılar, yollar ve kanallar yapıldı. Huang-ho'nun kaynağını bulmak için araştırmalar yapıldı. Yeni araçlarla gökbilimsel araştırmalara hız verildi. Kubilay Han Japonya'ya başarısız bir sefer düzenledi, komşu topraklara birçok kez asker gönderdi. Ölümünden sonra yerine geçenler imparatorluğu koruyamadılar. 1368'de Çu Yüen-cang tarafından Çin'den çıkarıldılar. Ming sülalesi ülkeyi 1644'e kadar yönetti. Pekin resmi başkent oldu. Günümüzde Ming sülalesi sanatsal yaşamı açısından özellikle tanınmaktadır. Çin'de seramik sanatlar bu dönemde gelişti. Bunun yanısıra tarım, eğitim ve ulaşım alanlarında da yenilikler oldu. XV. yüzyılın başlarında Ming imparatoru Çeng Çu Arabistan ve Seylan'a kadar giden keşif gemilerini yaptırdı. Ancak Çin'de dışarıya açılma politikasını pek alışılmamıştı. Çenk Çu'nun ölümünden sonra yine kapalı bir politika izlendi. Dışardan gelen saldırılar yabancılara karşı düşmanlığı körükledi. Japonlar ülkeyi işgal etmeye kalkıştılar, Portekizliler güneyde toprak kazandılar. 1644'de Mançurya'dan eski Çin topraklarına giren ordular yeni bir sülale kurdular. Bu Mançu istilasının amacı Pekin'i geri almaktı. Pekin'i ele geçiren Mançu'lar Çin'i denetimleri altına alıncaya kadar Ming'lerle savaştılar. Mançu imparatoru Şu-çin Çing sülalesinin ilk imparatoru olarak tahta geçti. Mançu döneminde, her Çinli erkek saçının bir bölümünü traş ediyor ve saç örgüsü takıyordu.

Eyaletler, Özerk Bölgeler ve Hükümetin denetimindeki Belediyeler

1) **Ngan-huy, eyalet, Doğu Çin;**
başkent Hı-fey. Yüzölçümü 139.970 km²
Nüfusu 35.000.000

2) **Çi-kiang, eyalet, Doğu kıyısı;**
başkent Hang-cou. Yüzölçümü 101.830 km²
Nüfusu 31.000.000

3) **Fu-kien, eyalet, GD kıyısı;**
başkent Fuçou. Yüzölçümü 123.150 km²
Nüfusu 17.000.000

4) **Hey-lung-kiang, eyalet, KD Çin;**
başkent Harbin. Yüzölçümü 463.790 km².
Nüfusu 21.000.000

5) **Henan, eyalet, Doğu-merkez Çin;**
başkent Cıng-cou. Yüzölcümü 167.090 km²
Nüfusu 50.000.000

6) **Hebey, eyalet, KD Çin;**
başkent Şikicuang. Yüzölçümü 202.510 km
Nüfusu 47.000.000

7) **Hu-nah, eyalet, Güney Çin;**
başkent Cang-şa Yüzölçümü 210.570 km
Nüfusu 38.000.000

8) **Hu-pey, eyalet, Doğu Çin;**
başkent Vu-han Yüzölçümü 187.590 km
Nüfusu 32.000.000

9) **İç Moğolistan, Özerk Bölge, Kuzey Çin;**
başkent Hu hi hot. Yüzölçümü 1.190.930 km
Nüfusu 13.000.000

10) **Kansu, eyalet, KB Çin;**
başkent Lancou. Yüzölçümü 366.625 km
Nüfusu 13.000.000

11) **Kiangsi, eyalet, GD Çin;**
başkent Nan-çang Yüzölçümü 164.865 km
Nüfusu 22.000.000

12) **Kiangsu, eyalet, Doğu kıyısı;**
başkent Nanking. Yüzölçümü 102.240 km
Nüfusu 47.000.000

13) **Ki-lin, eyalet, KD Çin;**
başkent Çang-çün. Yüzölçümü 187.000 km
Nüfusu 1.200.000

14) **Guansi, Özerk bölge, GD kıyısı;**
başkent Nanning. Yüzölçümü 220.495 km
Nüfusu 21.000.000

15) **Guang-dung, eyalet, Güney kıyısı;**
başkent Kanton. Yüzölçümü 231.480 km
Nüfusu 40.000.000

Pekin'deki Yasak Kent'teki bu tapınak XIX. yüzyılda Cennet Tapınağı'nı oluşturan yapılara katılmıştır.

Sıçuan eyaletinde taraçalarda yetiştirilen tahıllar geleneksel ot kulübelerde saklanır.

Çin Seddi Moğol akınlarına karşı yirmi bir yüzyıl önce yapılmıştı. Şimdi çok sayıda turist tarafından ziyaret edilen bir anıttır.

İlk Mançu imparatorlarından bazıları aydın kafalı hükümdarlardı. Bunlar düzeni sağladılar ve sanatları desteklediler. Ancak içerden ve dışardan baskılar artıyordu. İlk zorluk dış ticaret alanında çıktı. İlk elde Mançu hükümdarları (Lih-İl-Mi gibi) Avrupa ve ABD'nin ticaret haklarını elde etmelerine karşı çıktılar. Ancak sonunda, Kanton'da bazı ticari haklar İngilizlere verildi.

Kâr getiren ticaret maddelerinden birisi de afyondu. Mançu'lar afyonun ithalini yasaklayıp, 1839'da İngilizlerin afyon stoklarını tahrip edince İngilizler kıyıdaki kentlere saldırdılar. Çinlilerin yenilgisinden sonra Nanking anlaşması yapıldı. Buna göre Hong Kong İngilizlere verildi ve beş Çin limanından İngilizler yararlanmaya başladı .1850'de Mançu'lara karşı Tay-ping isyanı patlak verdi. İsyancıların lideri kendisini «büyük barış» imparatorluğunun kurucusu ilan etti. İsyancılar Nanking'i ele geçirdiler, ancak Fransızların ve İngilizlerin yardımlarıyla yenildiler. Ticaret savaşı Fransa, ABD ve Rusya'nın imtiyaz elde etmesine ve Rusya'nın Mançurya'ya girmesine yol açtı. Annam Fransızların, Amoy Portekizlilerin ve Tayvan Japonların eline geçti.

1900'de Mançu'lar yine bir isyanla karşılaştılar. Gizli «Bokser Derneği» yabancıların ülkeden gitmesi için çalışıyordu. Yabancılar o dönemde ülkede yaygındı. Yabancılara ve Çinli hristiyanlara karşı yapılan saldırılar sonunda Pekin'deki yabancıların yaşadığı bölge kuşatıldı.Bokser'ler saraydan destek görüyorlardı. Kuşatma uluslararası bir ordu tarafından kaldırıldı. Çin yabancılara daha büyük imtiyazlar tanımak zorunda kaldı.

Mançu hükümeti için yeni bir tehlike belirmişti. Sun Yat Sen'in önderliğindeki cumhuriyetçi hareket hızla gelişmişti. 1911 Ekim'inde Yang-cou'da büyük ayaklanmalar oldu. Devrim hızla yayıldı, hükümetse zayıftı. Eyaletler yavaş yavaş Mançu'lara karşı çıkmaya başladılar. Cumhuriyetçi yönetim Sun Yat Sen'i cumhurbaşkanı ilan etti. 1912 Şubat'ında son imparator olan altı yaşındaki Pu Yi tahttan düştü. Cumhurbaşkanlığı bir Mançu subayı olan Yuen Şı-kay'a geçti. Yuen'in kurduğu diktatör hükümet Yat-Sen'in Kuomintang'ından büyük tepki gördü. Yuen'in amacı imparator olmaktı. Kuomintang ise Kanton'da bir karşı hükümet kurarak buna cevap verdi. 1916' da Yuen öldü .Yerine geçen Li Yuenhung birliği yeniden kurmuş göründü.

1915'de Japonlar Çin'den «21 istek»te bulundu. Bu isteklerin son amacı Çin'i Japonya'ya bağlamaktı. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra (Çin 1917'de Müttefikler'i desteklediğini bildirmişti) bu tehditler son buldu. Ancak Çin bir kargaşa içindeydi. Pekin'deki resmi hükümet kuzeyde toprak beyleri arasındaki çatışmaları durduramıyordu. Kanton'daki isyancı Kuomintang birlikleri yeniden harekete geçtiler. 1921'de ise Çin Komünist Partisi kuruldu. Sovyet hükümeti Kuomintang (Milliyetçiler) ile Komünistler arasında bir ittifak kurulmasına yardımcı olmak istedi. 1925'de Sun'un ölümünden sonra yerine geçen Çankayşek resmi hükümete ve kuzeydeki toprak beylerine karşı saldırıya geçti. Çok geçmeden Yangdzı bölgesini ele geçirdi. Halk emperyalistlere, yabancılara ve toprak beylerine karşı örgütleniyordu. Milliyetçiler ve Komünistler arasında çatışma başladı Çankayşek ittifaktan çekildi.

1928'de Pekin'le birlikte Çin'in büyük bölümü Çankayşek'e bağlı kuvvetlerin elindeydi. Binlerce köylü ve göçmen komünistlere katıldı ve komünistler Kiangsi' de bir hükümet kurdular. Mao Zedung'un liderliğindeki Komünist birlikler kuzeydeki Yunnan'a yürüdüler ve güçlü bir mevzi kurdular. 1934 yılında yapılan ve 100.000 kişinin başladığı bu «Uzun Yürüyüş»ü 20.000 kişi bitirebildi.

İç savaş sürerken Japonya 1931'de Mançurya'yı ele geçirmiş ve eski imparator Pu Yi'nin yönettiği bir kukla hükümet kurmuştu. 1937'de Japonya ve Çin arasında başlayan yeni çatışmalar sonucunda Japonlar Çin topraklarında ilerlediler. Milliyetçiler ve Komünistler Japonlar'a karşı birleştilerse de yenildiler. Japonya Doğu Çin'de yeni bir kukla rejim kurdu. 1941'de Japonlar Amerikan ve İngiliz bölgelerine saldırınca Çin-Japon çatışması İkinci Dünya Savaşı'nın bir parçası oldu. Milliyetçiler Müttefiklerin yanında yer aldılar. Savaşın sonunda Çin yitirdiği toprakları geri aldı. Ancak Mançurya'da yeni bir durum belirdi. Mançurya'yı Japonlar'dan alan Kızıl (Sovyet) ordu 1946'da birliklerini geri çekince Çin Komünistleri bölgeye egemen oldular. Çin'deki iç savaş sürüyordu. ABD' nin yardımına karşın Çankayşek yenilgi üstüne yenilgi alıyordu. Sonunda Milliyetçiler Tayvan (Formoza) adasına çekildiler.

1949 Ekim'inde Çin Halk Cumhuriyeti ilan edildi, devlet başkanı Mao Zedung, başkent Pekin oldu. Çu En-lay ise başbakanlığa getirildi. Çeşitli ülkeler yeni rejimi, buna karşılık ABD'nin bulunduğu batı ülkeleri Tayvan'ı tanıdılar. 1971'e kadar Çin Halk Cumhuriyeti Birleşmiş Milletler'de söz sahibi olamadı.

1950'de Tibet Çin topraklarına katıldı. Aynı yıl Çin birlikleri Kore savaşında Kuzey Kore'nin yanında yer aldılar. 1959'dan sonra Hindistanla sınır çarpışmaları oldu. 1950'lerin sonlarında SSCB'yle anlaşmazlıklar su yüzüne çıktı. 1963'de iki komünist ülke arasında tam bir anlaşmazlık vardı. Çin'in dış politikası o tarihten sonra sürekli olarak Sovyetler Birliği'nin aleyhine bir yol izledi.

16) Guy-cou, eyalet, Güney Çin;
başkent Guy-yang. Yüzölçümü 174.060 km
Nüfusu 17.000.000

17) Liaoning, eyalet, KD kıyısı;
başkent Mukden Yüzölçümü 151.055 km
Nüfusu 29.000.000

18) Ning-hsia, Özerk Bölge, Kuzey Çin;
başkent Yin-çuan. Yüzölçümü 66.435 km
Nüfusu 2.000.000

19) Pekin, Hükümet Denetimli Belediye, KD Çin;
başkent Pekin. Yüzölçümü 8.773 km
Nüfusu 7.600.000

20) Şanghay, Hükümet Denetimli Belediye, Doğu Çin;
Yüzölçümü 5.800 km
Nüfusu 10.800.000

21) Şansi, eyalet, Kuzey Çin;
baseknt Tay-yuen. Yüzölçümü 157.170 km
Nufusu 18.000.000

22) Şandung, eyalet, KD kıyısı;
başkent Dzi-nan. Yüzölçümü 153.360 km
Nüfusu 57.000.000

23) Şensi, eyalet, Orta Çin;
başkent Çongan. Yüzölçümü 195.880 km
Nüfusu 21.000.000

24) Uygur Özerk Bölgesi, Özerk Bölge, KB Çin;
baskent Urumtsi. Yüzölçümü 1.647.435 km
Nüfusu 8.000.000

25) Sıçuan, eyalet, Güney Çin;
başkent Çıng-du. Yüzölçümü 569.215 km
Nüfusu 70.000.000

26) Tayvan, 1949'da bağımsızlığını ilan etti, ancak Çin Halk Cumhuriyeti kendi toprağı sayıyor.
başkent Taypey. Yüzölçümü 35.962 km
Nüfusu 16.324.000

25) Tibet, Özerk Bölge, GB Çin;
başkent Lhasa. Yüzölçümü 1.222.070 km
Nüfusu 1.400.000

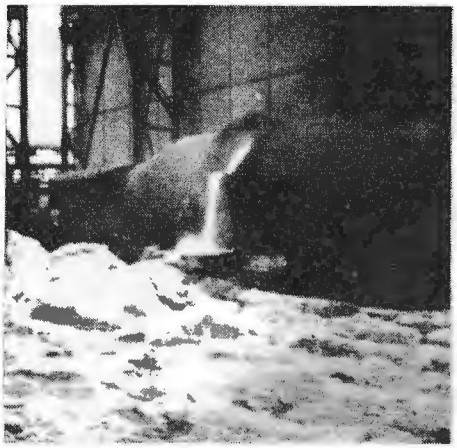
26) Tientsin, Hükümet denetimli Belediye, KD Çin;
Yüzölçümü 6205 km
Nüfusu 4.000.000

29) Çin-hay, eyalet, Batı Çin;
başkent Tsi-ning. Yüzölçümü 721.280 km
Nüfusu 2.000.000

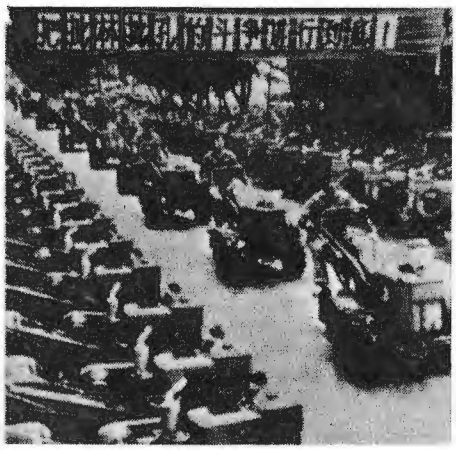
30) Yunnan, eyalet, Güney Çin;
başkent Gunming. Yüzölçümü 436.380 km
Nüfus 21.000.000

Asya'nın en uzun ırmağı olan Yandzı Çin'in en kalabalık bölgesinde akar. Verimli havzada genellikle pirinç üretilir.

Çin'in sanayileşmesi ağır sanayiin, özellikle demircelik fabrikalarının kurulmasından sonra başlar. Resimde demir dökümevi görülmektedir.

Guangsi-Cuang eyaletindeki bu büyük geçit töreni Çin'in tarımsal gücünün bir çeşit gösterisidir.

1966-68 yılları arasındaki Büyük Proleter Kültür Devrimi sırasında anlaşmazlık tekrar baş gösterdi. Kültür Devrimi Mao'nun tilmizleri arasında bir çatışma biçimine büründü. Yıllarca ülkede gençlik ve kitle gösterileri, tartışmalar, hattâ çatışmalar oldu. Milyonlarca öğrenci Kızıl Muhafızlar'a katıldı. «Küçük kızıl kitap» (Mao Zedung'ın sözlerinden alıntılar) ülkenin her yanına dağıtıldı. 1976 Ocak ayında başbakan Çu En-lay öldü, Eylül'de de Mao öldü. Hua Kuo-feng Mao'nun yerine Komünist Partisi Merkez Komitesi Sekreteri seçildi. Bu «ılımlılar»a karşı bir zaferi gösteriyordu. Politbüronun dört «radikal» üyesi tutuklandı ve darbe planlamakla suçlandı. Bunlara «dörtlü çete» adı verildi. «Çete» arasında Mao'nun dul karısı Çiang-Çing de vardı. 1976 Temmuz'unda Hebey bölgesindeki yer sarsıntıları büyük hasara yol açtı ve 100.000 — 700.000 arasında insan öldü.

Çin

Resmi adı Cin Halk Cumhuriyeti
Yüzölçümü 9.560.940 km²
Nüfus (1975 tah.) 838.803.000; km²'ye 88 kişi.
Önemli kentleri Pekin (başkent) 7.600.000; Şanghay, 10.800.000; Tientsin, 4.000.000; Şin-yan, 2.800.000; Vu-han, 2.160.000; Cangçin, 2.300.000; Kanton, 2.200.000.
Yönetim Komünist Halk Cumhuriyeti
Dinler Buddha'cılık, Konfuçius'çuluk, Tao'culuk, İslamiyet, Hristiyanlık
Diller (resmi) Mandarin Çincesi
Para birimi Yen
GSMH (1974) 105.059.000.000 sterlin Kişi başına ulusal gelir 125 sterlin
Tarımsal ürünler Pirinç, buğday, pamuk, çay, sebzeler, tütün, soya fasulyesi, sisal, kauçuk, balık, et, turunçgiller.
Sanayi Demir, çelik, dokuma, petrol, makina, yapı malzemeleri, gübre
Yeraltı kaynakları Kömür, demir, manganez, tungsten, antimuan, petrol, grafit, tuz, gümüş, amyant
Ticaret Kanada, Avustralya, Japonya, Hong Kong, Singapur, Batı Almanya, İngiltere

DAHOMEY. Bk. BENİN

DANİMARKA, resmi adı Danimarka Krallığı olan bu ülke Avrupa'nın en eski monarşilerinden biridir. Bir yarımada ve 500'ü aşkın adadan oluşur. Geniş tarım alanları ve süt ürünleriyle ünlüdür. Başkenti Kopenhag'dır. Danimarka halkı barışseverdir. Ancak binyıl önce ataları Vikingler, Avrupa'ya korku salmıştı. Daha sonra da Danimarkalılar İsveç, İngiltere ve Almanya ile çok sayıda savaşa girdi. Günümüz Danimarka'sı dünyanın tarıma en elverişli topraklarından birine sahiptir. Öteki İskandinav ülkeleri gibi doğal kaynakları bulunmamakla birlikte, Danimarka, sanayide çok gelişmiştir.

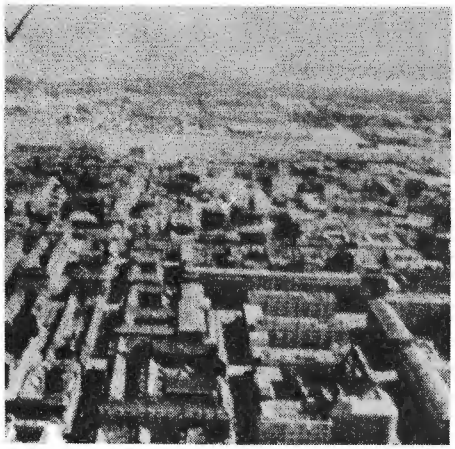
Yüzey şekilleri ve iklim. Danimarka yüzölçümünün yüzde 70'ini Jutland (yada Jylland) yarımadası, geri kalan bölümünü de (yaklaşık) 500 ada oluşturur. Bu adalardan yalnızca 100'ünde insan yaşar. Kopenhag, en büyük ada Sjaelland'dadır. Ülke genellikle ovalar ve alçak tepelerle kaplıdır. Orta Jutland'daki en yüksek tepesi Yding Skovhöj'ün yüksekliği sadece 173 m'dir. Jutland'ın batı kıyıları kumlarla kaplıdır; doğu kıyılarının ayırt edici özelliği ise fiyortlardır. Danimarka'nın iklimi yumuşak ve nemlidir. Bölgeler arasında önemli iklim farkları görülmez. Kopenhag'da Ocak ayı ortalaması —1°C; Temmuz ortalaması ise 18°C'dir. Yıllık yağış ortalaması düşüktür, ama batı kıyılarında, özellikle kışlar sislidir. Dünyanın en büyük adası olan GRÖNLAND Danimarka'nın bir eyaletidir. Atlas Okyanusunun kuzeyindeki FAERÖERNE adaları da krallığın denizaşırı topraklarındandır.

Ekonomi. Danimarka, bir tarım ülkesi olarak tanınmasına karşın, günümüzde sanayi ürünleri dışsatımı tarım ürünlerini aşmıştır. En büyük sanayi dalları işlenmiş besin, makina, çeşitli deniz ve çelik ürünleri ve kimyasal maddelerdir. Ayrıca gemi yapımı, dokuma, içki ve mobilya da yapılır. Ülke doğal kaynakları bakımından fakirdir. Bu nedenle dışardan büyük miktarda hammadde ve yakıt alır. Çalışan nüfusun yaklaşık yüzde 10'u tarımla uğraşır. Danimarka topraklarının yüzde 70'i işlenmiştir. Tarım kooperatif sistemine göre düzenlenmiş; kooperatifler de ulusal federasyonlarda birleştirilmiştir. Danimarka domuz ve sığır yetiştirme alanında Avrupa'nın başta gelen ülkeleri arasındadır. 7 milyonu aşkın domuzu ve 3 milyonu aşkın sığırıyla et dışsatımında üçüncülüğü elinde bulundurmaktadır. Tereyağ ve peynir de önemli dışsatım mallarıdır. Başlıca tarım ürünleri arasında arpa, patates, buğday, yulaf ve şeker pancarı sayılabilir. Balıkçılık ekonominin temelini oluşturan dallardan biridir. Turizmin de ulusal gelire katkısı büyüktür. Her yıl ortalama bir milyondan fazla turist gelir.

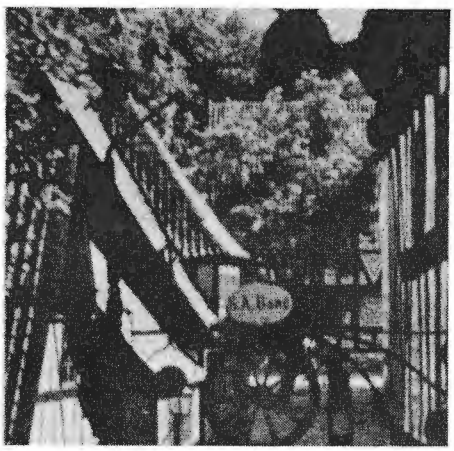
Toplumsal yapı. Danimarka nüfusunun hemen tamamını İskandinav kökenliler oluşturur. Tek azınlık grubu, Almanya sınırı yakınlarında bulunan 30.000 Almandır. Danca İsveçce'ye ve Norveççeye benzer. Bu nedenle Danca yayınlar öteki İskandinav ülkelerinde okunur. Luther'cilik ülkenin resmi dinidir. Nüfusun yüzde 94'ü bu mezheptendir. 7-16 yaşları arasında öğretim zorunlu ve parasızdır. 7 yaşından küçük çocuklar da genellikle ana okuluna giderler. Danimarka'da dört üniversite vardır. Bunların en önemlisi olan Kopenhag üniversitesi 1479'da kurulmuştur. Danimarka öğretim sisteminin ilginç bir yanı «halk liseleri»dir. Sayıları 80'i bulan bu liselerin ilki 1844 yılında kuruldu. Amaç kırsal bölgelerden gelen öğrencilerin kültürünü arttırmaktı. Günümüz Danimarka halkının etkin kültür ve sanat yaşamı olmasında sözkonusu okulların rolü büyüktür. Halk sanatları çok yaygındır. Danimarka mobilyaları dünya çapında bir üne sahiptir.

Masalları bütün dünyada tanınmış olan Hans Christian Andersen (1805-1875) dışında Danimarka çok sayıda ünlü yazar (bunların üçü Nobel ödülü almıştır) yetiştirmiştir. Danimarka felsefesinin en büyük adı Sören Kierkegaard (1813-1855) varoluşçuluğun öncüsü sayılır. Ülkeleri dışında ün yapmış Danimarkalı

Danimarka'nın başkenti Kopenhag önemli bir balıkçılık ve liman kentidir. Ayrıca ticaret, sanayi ve kültür açısından da ülkenin merkezidir.

Danimarka'nın en eski kentlerinden biri olan Arhus, hem bir kültür merkezidir hem de müzesiyle tanınır.

Kronberg kalesi Danimarka'nın bir balıkçı limanı olan Helsingör kentindedir.

ressamların yada bestecilerin sayısı azdır. Ancak heykeltraş Bertel Thorvaldsen (1770-1844) Jason adlı heykeliyle uluslararası bir ün kazanmıştır. Mimar Arne Jacobsen'in (1901-1971) yapılarına da dünyanın çeşitli ülkelerinde raslamak mümkündür. Danimarka'nın ulusal sporu futboldur. Öteki yaygın spor dalları ise bisiklet ve yelkendir.

Yönetim. Danimarka, babadan oğula geçen ve anayasaya dayanan bir monarşiyle yönetilir. 5 Haziran 1953'te yeni bir anayasa hazırlandı. Eski yüce meclis (Landsting) kaldırıldı. Günümüzde parlamento (eski Rigsdag) **Falketing** adıyla tanınır ve tek bir meclisten oluşur. 135 üyesi dört yılda bir 20 yaşını geçmiş yurttaşlar tarafından seçilir. Bu üyelerin ikisi Grönland'ı, ikisi de Faeröerne adalarını temsil eder. Meclis kralla birlikte yasama gücüne sahiptir.

Tarih. Danimarkalıların ataları, MS 250 yıllarında bölgeye yerleşen Germen kökenli topluluklardır. 950 yılında kral Harald bu toplulukları bir konfederasyon halinde birleştirdi ve ülkeye Hristiyanlığı yaydı. Vikingler VIII. yüzyıldan beri Avrupa'nın kıyı kentlerine saldırıp yağmalıyorlardı. Birleşmeden sonra bu saldırılar yeni topraklar elde etme amacına yönetildi. Kral Erik 982'de Grönland'ı sömürgeleştirdi. Harald'ın oğlu Sven de 1013 yılında İngiltere'nin büyük bir bölümünü ele geçirdi. Oğlu Büyük Knud (h. 1014-1035) 1028'de Norveç'i topraklarına kattı. Büyük Valdeman (h. 1157-1182) Baltık denizi çevresinde bir imparatorluk kurdu. Ancak daha sonra çıkan iç savaşlar ülkeyi yıprattı. Bu durum, Kraliçe Margrethe'nin 1397'de Danimarka, Norveç ve İsveç'i birleştirerek, Kalman birliğini kurmasına kadar sürdü. Kalman birliği 1523'de İsveç'in ayrılmasıyla sona erdi.

XVII. ve XVIII. yüzyıllarda İsveç Danimarka'yla girdiği savaşları kazanarak, büyük topraklar elde etti. Napolyon savaşları (Danimarka Fransa'nın yanında yeralmıştı) sonunda imzalanan 1814 barış antlaşmasıyla Danimarka, Norveç ve İsveç'i yitirdi. 1849'da VII. Frederik demokratik ilkelere dayanan yeni bir anayasa ilan etti ve iki meclisli bir parlamento kurdu. VII. Frederik'in ölümünden sonra yerine IX. Christian geçince Augustenburg dükü, Slesvig ve Holstein üzerinde hak iddia etti. Bu yüzden de Avusturya ile Prusya ve Danimarka arasında Dükalıklar savaşı diye bilinen çatışma çıktı. Danimarka bu savaşta yenildi ve Viyana barışı (1864) ile iki dükalık üzerindeki haklarından vazgeçmek zorunda kaldı. Bunu izleyen yıllarda Danimarka, sanayileşme yolunda önemli adımlar attı; toplumsal, politik ve tarımsal alanlarda reformlar yapıldı.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında Kral X. Christian ülkenin tarafsızlığını korumayı başardı. Ancak gene de savaş sonu şartlarından yararlandı: Versailles antlaşması hükümlerine göre yapılan bir halk oylaması sonucu Kuzey Slesvig Danimarka'ya verildi. Buna karşılık İzlanda 1918 yılında Danimarka'ya sadece sembolik olarak bağlı bağımsız bir devlet haline geldi. 1940 Nisan'ında Naziler Danimarka'yı istila etti. Hükümet bir kaç saatlik bir direnmeden sonra, kan dökülmesini önleme amacıyla boyun eğdi. Başlangıçta Almanlar Danimarka'nın iç işlerine karışmadılar, ancak giderek sabotaj hareketleri yoğunlaştı. Naziler 1943 Ağustos'unda yönetime el koydu. Danimarkalılar gizli bir direnme örgütü kurdular. 700 Musevi, gizlice İsveç'e kaçırıldı. Direnişçiler, başta Kopenhag olmak üzere ülke çapında bir genel grev başlattılar. Danimarka 5 Mayıs 1945'de bağımsızlığına kavuştu.

Savaştan sonra Danimarka politik ve ekonomik reformları sürdürdü. 1953'de parlamentonun bir meclisi kaldırıldı. Sanayi geliştirildi. Danimarka EFTA'nın (1960) kurucularındandı, ama 1973'de AET'ye katıldı. 1971'lerde ortaya çıkan enflasyon, işsizliğin artmasına ve dış ödemeler dengesinde önemli bir açığın ortaya çıkmasına neden oldu.

Danimarka

Resmi adı Danimarka Krallığı
Yüzölçümü 43.068 km²
Nüfusu (1975 tah.) 5.059.000; km²'ye 117 kişi
Önemli kentleri Kopenhag (başkent) (1975 tah.) 5.059.000; Arhus 245.212
Yönetim Monarşi
Din Luther'ci
Dil Danca
Para birimi Kron
GSMH (1974) 12.558.800.000 sterlin; kişi başına ulusal gelir 2.482 sterlin
Tarım Domuz, sığır, arpa, patates, buğday, yulaf, şeker kamışı
Sanayi İşlenmiş besin, makina, kimyasal maddeler, balıkçılık
Dış ticaret Federal Almanya, İsveç, İngiltere, Norveç, Hollanda, Fransa

DELAWARE. Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

DOĞU SAMOA, Büyük Okyanus'un güneyindeki Samoa adalar grubunun doğu bölümüdür. Tautvila (Başkent Pago Pago'nun bulunduğu yer), Aunu'u, Rose, Swain ve Manu'a takımadalarından oluşan Doğu Samoa, ABD toprağıdır. 1860 yılına kadar yerel şeflerin denetiminde bulunan ülke eski yönetici ülkeler olan Almanya ve Büyük Britanya ile 1899'da yapılan bir anlaşmayla ABD'ye bırakıldı. 1967 anayasasına göre yerel bir meclis adaların gelirinden vergi toplar. Dışsatımlar: konserve balık, yerel elişleri, kurutulmuş hindistancevizi içi.

Yüzölçümü 8293 km², Nüfusu (1971) 115.133'dür.

DOMINICA. Batı Hint adalarının Windward grubunda özerk bir ada. Britanya'ya bağlıdır. Başkent, önemli bir liman kenti olan Roseau'dur. Halkın çoğunun kökeni Afrikalı kölelere dayanır. Adanın resmi dili İngilizcedir, ama genellikle bir Fransız lehçesi konuşulur. Başlıca gelir kaynağı tarımdır. Muz, turunçgiller, hindistancevizi ve tütün yetiştirilir.

Dominica 1493 yılında Kristof Kolomb tarafından keşfedildi. 1700'lerde hem Fransa, hem de İngiltere, ada üstünde hak iddia etti. Paris antlaşmasıyla (1783) İngiltere, Dominica'yı topraklarına kattı. 1871'de Dominica ve kuzeydeki öteki adaları birleşerek Leeward adaları Federasyonunu kurdu. 1940'da Dominica, Windward adaları grubuna aktarıldı. 1967'de özerklik kazandı.

Yüzölçümü 750 km²; Nüfusu (1975 tah.) 75.000

DOMİNİK CUMHURİYETİ. Büyük Antiller'in en büyük adası olan Hispaniola'nın üçte ikisi üzerinde (geri kalanı HAİTİ'dir) kurulu bağımsız bir ülke. Başkenti Santo Domingo'dur. Dominik topraklarının doğudan batıya uzunluğu 350 km, ortalama genişliği 200 km'dir. Dört sıradağ kuzeydoğudan güneydoğuya doğru uzanır. En yüksek tepe Pico Duarte'dir (3175 m). Başlıca ırmaklar, bu dağlar arasındaki çöküntüler içinde yeralır. Nüfusun çoğunluğunu da bu sulak bölgeler barındırır. Çeşitli madenler, özellikle boksit ve nikel, önemli dışsatım maddeleri haline gelmektedir. Ancak ekonomi temelde hâlâ tarıma dayanır. Başlıca ürünler şeker kamışı, kahve, kakao ,meyva ve tütündür. Ekim alanları 1975 sel baskınından büyük zarar gördü. Nüfusun yüzde 28,48'i beyaz, yüzde 60'ı melez, yüzde 11,5'i zencidir. En yaygın konuşulan dil İspanyolcadır. Dominik

Tivoli bahçeleri Kopenhag'ın en beğenilen köşelerindendir. Bir de lunaparkı bulunan bu park 1843'de açılmıştır.

Muz Dominica'nın en önemli ürünüdür. Adada yetiştirilen türün büyük ve aşağı doğru sarkık bir çiçeği vardır.

Dominik Cumhuriyeti'ndeki resmi yapılar, İspanyol etkisini açıkça gösterir. Halkın çoğu İspanyolca konuşur.

halkının büyük bir bölümü katoliktir.

La Espanola adası 1492 yılında Kristof Kolomb tarafından keşfedildi. Kolomb bir yıl sonra Isabela'da (şimdi yıkık durumdadır) ilk yerleşme merkezini kurdu. 1496'da kardeşi Bartolomeo İspanya'nın Batı Hint adaları merkezi olarak Santo Domingo'yu kurdu. 1697'ye doğru, adanın batı bölümü Fransa'nın eline geçti. Geri kalan kısmı da 1795 Basel antlaşmasıyla Fransa-Haiti ortak yönetimine devredildi. 1804'de Haiti bağımsızlığını ilan etti ve Santo Domingo'yu istedi. Kısa bir süre sonra İspanyollar Santo Domingo'ya döndüler. Daha sonra Haiti Dominik'in bugünkü topraklarını yönetmeye başladı. 1840'larda Dominikliler Haiti yönetimine başkaldırdılar ve burada kalıcı bir Cumhuriyet kurdular.

1905-1941 arasında ABD Dominik'in ekonomik denetimini elinde tuttu. 1930'da General Trujillo cumhurbaşkanlığına seçildi ve keyfi bir yönetim kurdu. ABD de durumdan memnun olduğundan koyu bir baskı yönetimi uygulandı. Rafael Trujillo 1961'de öldürüldü. Dominik tarihinde 38 yıldır ilk serbest seçimler 1962'de yapıldı. Seçimleri kazanan Juan Bosch görevi Trujillo'dan sonra gelen Bonnelly'den devraldı. Ancak Trujillo'nun yandaşları ordudan temizlenmemişti. Bosch yönetimi 25 Eylül 1963'te gerçekleştirilen bir darbe ile devrildi. Yerini, askerlerin desteklediği üçlü bir yönetim aldı. Bunu izleyen yıllarda Dominik çeşitli iç çatışmalara sahne oldu. 1966 seçimleriyle Balaguer başa geçti. 1970 ve 1974'te yapılan seçimleri de Balaguer kazandı. Ancak Dominik Cumhuriyeti'ndeki iç çatışmalar önlenemedi.

Yüzölçümü 48.442 km²; nüfusu (1975 tah.) 4.696.000.

EKVADOR resmî adı Ekvador Cumhuriyeti. Güney Amerika'nın kuzeybatısındadır. Kuzeyden güneye doğru uzanan And sıradağlarının aralarındaki ovalarda nüfusun yarısından çoğu yaşar. Güney Amerika'nın en yoksul ülkelerinden biridir. Ekonominin temel dayanağı muz üretimidir. Bununla birlikte son yıllarda bulunan petrol yatakları giderek geliştirilmektedir. Politik kargaşalıklarla dolu uzun bir tarihi vardır; 23 yıllık bir dönemde yönetim, 22 değişik devlet başkanının yada cunta'nın eline geçmiştir. Başkent Quito, ekvator çizgisi üzerinde yeralır.

Yüzey şekilleri ve iklim. Batıdan doğuya doğru birbirini izleyen üç büyük bölge vardır: kıyı bölgesi (Costa), Andlar (Sierra) ve doğu ovaları (Oriente). Costa, 80-160 km genişliğinde alçak ve yeşil topraklardan oluşur. Burada iklim sıcak ve nemlidir. Ortalama sıcaklık 28° C dolaylarındadır. Sierra, And dağlarının birbirine koşut iki bölümünden meydana gelir. Burada yaklaşık 30 yanardağ vardır. Bunların en yükseği 6272 m'lik Chimborazo'dur. 5896 m yüksekliğindeki Cotopaxi, dünyanın en yüksek etkin yanardağıdır. Cotopaxi Quito'nun 65 km güneyindedir. Bu bölgede iklim yükseklige bağlı olarak değişir. Denizden yüksekliği 2750 m olan Quito'nun iklimi yumuşaktır. Oriente'nin nüfusu çok düşüktür. Amazon ırmağının kolları tarafından sulanan bu bölge ön Andlarla doğu ovalarını kapsar. GALAPAGOS ADALARI Ekvador'a bağlıdır. Büyük Okyanus'taki bu adalar Ekvador kıyılarından yaklaşık 1000 km uzaklıktadır.

Ekonomi. Ekvador dış satımının yüzde 46'sını muz; yüzde 36'sını ise kahve ve kakao oluşturur Dışarıya ayrıca pirinç ve şeker de satılır. Costa ve Sierra'da patates, mısır, arpa ve buğday yetiştirilir. Sütü, eti ve yünü için hayvan üretilir. Oriente bölgesinde 1960'larda bulunan zengin petrol yataklarının, ülke gereksemesini karşılamanın yanısıra dışsatım kaynaklarını da arttıracağı sanılmaktadır. Geniş ormanlar zengin bir kereste kaynağı olmakla birlikte, yeterli ölçüde işletilmemektedir.

Toplumsal yapı. Halkın yaklaşık yüzde 40'ı kızılderili yerliler, yüzde 40'ı melez, yüzde 10'u beyaz (İspanyol), geri kalan yüzde 10 ise zenci ve zenci kırmasıdır. Resmi dil İspanyolcadır, ama yerlilerin büyük bir bölümü bu dili konuşmaz. Yaylalarda yaşayan kızılderililer İnka kökenlidir ve hâlâ atalarının geleneklerini sürdürürler. Sözkonusu yerliler, doğal engellerle Oriente bölgesinde yaşayanlardan ayrıldıklarından dünyanın en ilkel topluluklarından birini oluştururlar.

Ekvador'un resmi bir dini yoktur, ama halkın çoğu katoliktir Toprakların yarısından fazlası nüfusun yüzde 1'inden azına aittir. Geri kalanlar genellikle yoksuldur. Kırsal bölgelerde oturanlar topraktan ancak yaşamlarını zorlukla sürdürülebilecek kadar ürün elde ederler. Nüfusun yüzde 60'ı yaylalarda, geri kalanlar da kıyı ovalarında yaşar. Bölgelerarası iletişim zayıftır. «Pan American» karayolu, ülkeyi kuzeyden güneye doğru keserek geçer, ama üç bölge arasındaki ulaşım olanakları son derece sınırlıdır.

Yönetim. Sözde demokrasiyle yönetilen Ekvador'da XX. yüzyıl boyunca Galo Plaza Lasso (1948-1952) dışında hiçbir başkan dört yıl başta kalamamıştır. Bir kaç kez değiştirilmiş olan bir anayasası ve iki meclisli bir parlamentosu vardır. Ancak yönetim sık sık asker yada sivil diktatörlerin eline geçmiştir.

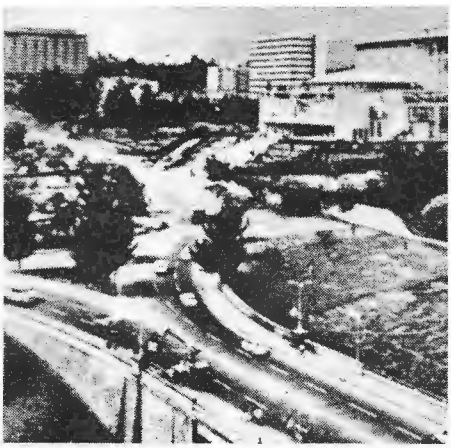
Tarih. Ekvador toprakları üzerinde 2000 yıl önce, çeşitli kızılderili uygarlıkları kurulmuştu. 1470'lerde İnkalar Quito kralığını ele geçirip, bu kenti kuzey bölgesinin merkezi haline getirdiler. 1533 yılında Francisco Pizarro yönetimindeki Ispanyol kuvvetleri, İnka imparatorluğuna son verdi. 1534 yılında da Ekvador, İspanyol sömürgesi oldu. Yeni Granada'

Ekvador'un başkenti Quito'nun en güzel yapılarından biri XVII. yüzyılda İspanyollar tarafından yapılmış olan katedraldir.

Ekvador dağlarından Cotopaxi, dünyanın en yüksek etkin yanardağıdır; sık sık lav saçarak büyük zararlara neden olur.

Etyopya'nın modern başkenti Addis Abeba, ülkenin merkezindeki sulak bir yayla üzerine kurulmuştur.

nın (şimdiki Kolombiya) bir bölümü olarak Peru genel valisi tarafından yönetilmeye başladı. 1800 başlarında İspanyol yönetimine karşı ayaklanmalar şiddetlendi. 1822 Pichincha çatışması sonucu Ekvador bağımsızlığını kazandı. Simon Bolivar'ın çabası sonucu Kolombiya ve Venezuela ile birleşen Ekvador Büyük Kolombiya'yı meydana getirdi. 13 Mayıs 1830'da ise Kolombiya Cumhuriyeti'nden ayrılarak tam bağımsızlığına kavuştu. Güçsüz yönetimler ve sınır çatışmaları Ekvador'u yıpratarak gelişmesini yavaşlattı .Komşu ülkeler zaman zaman Ekvador'dan toprak almayı başardılar: 1904' de Brezilya, 1916'da Kolombiya, 1942'de Peru. 1963'de ordu başkanı görevinden uzaklaştırdı ve bir cunta hükümeti kurdu. 1966'da bu cunta da ortadan kaldırıldı. Geçici bir başkan seçildi ve 1967'de yeni bir anayasa hazırlandı. 1968'de yapılan genel seçimlerde, daha önce dört kez başkanlık yapmış olan Jose Maria Velasco Ibarra yeniden bu göreve getirildi. Ibarra iktidarını güçlendirme amacıyla olağanüstü yetkiler aldı (1970). Ordu 1972'de harekete geçti ve bir darbeyle Ibarra'yı iktidardan uzaklaştırdı. Ekvador bir askeri cunta tarafından yönetilmeye başladı. 1976'da üç kişiden oluşan yeni bir cunta iktidarı ele geçirdi.

Ekvador

Resmi adı Ekvador Cumhuriyeti
Yüzölçümü 270.670 km²
Nüfusu (1976 tah.) 7.305.000; km²'ye 26 kişi.
Önemli kentleri Quito (başkent) (1974) 597.000; Guayaguil 814.000.
Yönetim Askeri cunta.
Din Katolik, etnik.
Dil İspanyolca
Para birimi Sukre .
GSMH (1974) 1.367.500.000 sterlin; kişi başına ulusal gelir 187 sterlin.
Tarım Muz, kakao, kahve, tahıl, şeker, sebze, sığır.
Sanayi Orman ürünleri, kimyasal maddeler, şapka, çivi, sabun.
Yeraltı kaynakları Petrol, altın.
Dış ticaret ABD, Japonya, Federal Almanya.

EKVATOR GİNESİ, resmi adı Ekvator Ginesi Cumhuriyeti. Batı Afrika'da bağımsız bir devlet. Rio Muni bölgesi ve Macias Nguema Biyoga (esk. Fernando Poo) adasından oluşur. Başkent Malabo'nun (esk. Santa Isabel) nüfusu 19.869'dur.

Rio Muni ormanlarla kaplıdır ve azgelişmiştir. Burada yetiştirilen başlıca ürünler kahve ve kerestedir. Macias Nguema Biyoga verimli bir volkan adasıdır. Burada kakao ve kahve yetiştirilir. Ülke nüfusunun yüzde 75'i Rio Muni'de yaşar. Resmi dil İspanyolca'dır.

Fernando Poo'yu 1778'de, Rio Muni'yi ise 1885'de ele geçiren İspanya, bölgeyi 1968 yılına kadar denizaşırı bir eyalet olarak yönetti. 12 Ekim 1968'de Ekvator Gine'si İspanya'dan ayrılarak, bağımsızlığına kavuştu. Bağımsızlıktan sonra ülkenin ilk cumhurbaşkanı Francisco Macios Nguema oldu. Nguema, 1971'de yeni yetkiler alarak gücünü arttırdı ve 1972' de kendini yaşam boyu cumhurbaşkanı ilan ettirdi. Yüzölçümü 28.051 km². Nüfusu (1976 tah.) 316.000.

EL SALVADOR, resmi adı El Salvador cumhuriyeti. Orta Amerika'nın güneybatı kıyılarındaki bu ülkenin batı komşusu Guatemala, kuzey ve batı komşusu ise Honduras'tır. Başkent San Salvador'dur. Avrupalı ve kızılderili kökenli olan halkın büyük çoğunluğu İspanyolca (ülkenin resmi dili) konuşur.

Yüzey şekilleri ve ekonomi. Ülkeyi doğudan batıya doğru kesen iki sıradağ, verimli yaylalar oluşturur. El Salvador'un iklimi kuzey rüzgarlarının egemenliği altındadır. Bu nedenle ekvator bölgesinde olmasına karşın, iklim ılımandır.

Başlıca gelir kaynağı tarımdır. En önemli tarımsal ürünler ise kahve ve şeker kamışıdır. Hızla sanayileşen ülkede dışsatım için pamuklu dokuma üretilmektedir.

Yönetim. El Salvador'da yürütme gücünü elinde bulunduran cumhurbaşkanı beş yılda bir seçilir Yasama gücü, sadece bir tek meclise, yani üyeleri iki yılda bir seçilen temsilciler meclisine verilmiştir. Yüksek mahkeme, yargı yetkisini temsil eder. 18 yaşını geçmiş olan bütün yurttaşlar oy kullanabilir.

Tarih. İspanya bölgeyi 1524'de ele geçirdi ve burada ilk kalıcı yerleşme merkezini kurdu. 1821'de bağımsızlığa kavuşan El Salvador, 1823'e kadar Meksika denetiminde kaldı. Aynı yıl Orta Amerika federasyonuna girdi. 1839'da yeniden özerkliğini elde etti, ama ikinci Dünya Savaşı'ndan bu yana çeşitli politik kargaşalıklara sahne oldu. Yüzölçümü 21.393 km². Nüfusu (1976 tah.) 4.240.000.

ERMENİSTAN. Bk. SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLERİ BİRLİĞİ

ESTONYA. Bk. SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLERİ BİRLİĞİ.

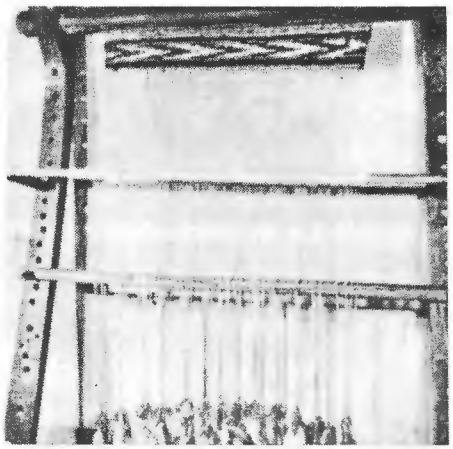
ETYOPYA, (esk. Habeşistan) Afrika'nın en eski devletlerinden biridir. 1974'de devrilen Haile Selasiye de içlerinde olmak üzere, Etyopya imparatorlarının çoğu Saba Melikesi Belkıs ile Hz. Süleyman soyundan geldiklerini ileri sürerlerdi. MS. 300'den sonra hristiyanlığın kalesi olan Etyopya, 1400'lerden sonra Avrupalıların ilgisini çekmiştir. Başkent Addis Abeba, aynı zamanda Afrika Birliği örgütünün de merkezidir.

Yüzey şekilleri ve iklim. Orta Etyopya, Doğu Afrika Çöküntü hendeğinin bir kolu tarafından ikiye ayrılan iki yayla bölgesinden oluşur. İçinde bir kaç büyük göl ve Avaş ırmağı bulunan hendek, kuzeye doğru genişleyerek Danakil ovasını meydana getirir. İçinden Mavi Nil'in geçtiği kuzey yaylaları ülkenin en yüksek bölgesidir. En yüksek tepe 4620 m'lık Decen'dir Güney yaylaları giderek alçalarak, Kenya ve Somali sınırları yakınındaki kıraç bölgeye ulaşır.

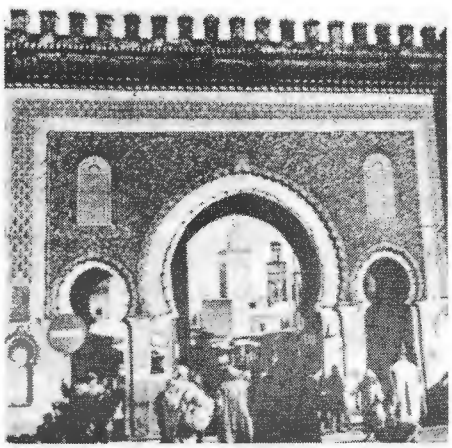
İklim yüksekliğe göre değişir. «Daga»

Afrika Birliği Örgütü'nün merkezi Addis Abeba' dadır. 1963'den bu yana burayı Afrika ülkelerinden gelen birçok delege ziyaret etmiştir.

Yün dokuma tekniğinin Faeröerne adalarına ilk İskandinav göçmenler tarafından götürüldüğü tahmin edilmektedir.

Fas'ın Fas kentindeki Kent kapısı, bir Ortaçağ kenti üstüne kurulmuş olan eski başkentten kalmadır.

deniz düzeyinden 2750 m yükseklikteki, serin bölgeyi kapsar. Ağaçsız, ama yeşildir. 1830-2750 m arasındaki «voinadaga», ortalama sıcaklığı 22°C olan bir ara kesimdir. Yıllık yağmur tutarı 500-1500 mm'dir. Etyopya'nın en verimli toprakları buradadır. 1830 m'nin altındaki kesimler sıcak ve kuraktır. Bitki örtüsü savanla çöl arasında değişir. «Kvolla» denilen bu bölgenin ortalama sıcaklığı 26° C; aldığı yağış ise yılda 500 mm'dir. Yağışlar düzensiz olduğundan uzun kuraklık dönemleri yerli halkın yaşamını zor laştırır.-

Ekonomi. Voinadaga'da yetiştirilen kahve, ülkenin en değerli ürünüdür ve Etyopya dışsatımının yarısından çoğunu oluşturur. Öteki dışsatım malları arasında yağ çıkarılan ürünler, meyva, sebze, et ve deri sayılabilir. Bir miktar altın ve kaya tuzu çıkarılır. Başlıca sanayi merkezleri Addis Abeba ve Asmara'dır.

Toplumsal yapı. Etyopya halkı karışıktır. Abisinyalılar (Tigreliler, Amharalar, Şoalar) azınlıktadır. Bunların hemen hepsi hristiyandır, Müslümanlar Kuolla bölgesinde yaşamaktadır. Başlıca üç dil grubu vardır. Nüfusun yaklaşık yarısı Sami dilleri konuşur. Güneydoğuda Kuşi, güneybatıda da Nil dilleri konuşulur. Okuryazar oranının yaklaşık yüzde 10 olduğu tahmin edilmektedir.

Yönetim. Haile Selasiye'nin 1974'de devrilmesinden sonra ülke, Geçici Askeri Konsey'in «Derg» adıyla anılan Yönetim Komitesi tarafından yönetildi. «Derg» Etyopya'yı bir Demokratik Halk Cumhuriyeti haline getirme ve bir Devrimci Halk Meclisi oluşturma amacında olduğunu açıklamış, ama bu değişiklikleri gerçekleştirmek için bir program yapmamıştır.

Tarih. IV. Aksum kralı Ezana hristiyan dinini kabul etti. Aksum'un çöküşünden sonra (VII. yy.) kıyı bölgelerinde müslümanlık güç kazandı. Hristiyan krallık iç bölgelere sıkıştı. 1520'lerde hristiyanlarla Müslümanlar arasında çatışmalar çıktı.

1800'lerde İtalya, Etyopya'yı denetim altına almak istedi, ama 1896'da Etyopyalılar İtalyanları yenerek bağımsızlıklarına kavuştular. İtalya Eritre ile Kızıldeniz kıyılarını halâ elinde bulundurmaktaydı. 1930 yılında Haile Selasiye imparator oldu. 1935-36'da İtalya, Etyopya'yı işgal etti. Ancak 1941'de İtalyanlar, Etyopya ve Müttefik kuvvetlerine yenildiler. 1941'den sonra Haile Selasiye yurduna döndü. Yeni bir anayasa hazırlandı. Ancak bir süre sonra siyasal partilerin tümü kapatıldı. Ülke giderek yoksullaşmaktaydı. Buna karşılık bir avuç toprak sahibi ile yöneticilerin durumunu son derece iyiydi. 1973'te kuraklık nedeniyle büyük bir açlık başgösterdi. Selasiye yönetimi hiçbir önlem almadığı gibi, bunu dünya kamuoyundan gizledi. Öğrenci gösterileri ve grevler başladı. İmparator, askerlerin baskısıyla 1974'te tahttan çekildi. Aynı yıl 60 yönetici idam edildi. Haile Selasiye 1975'de, tutuklu olarak yaşarken öldü. İktidarı ele geçiren askerler bir süre sonra kendi içlerinde görüş ayrılığına düştüler. Etyopya bugün de çatışmalara sahne olmaktadır. SSCB, Etyopya yönetiminin yanında yeralmış ve ülkeye geniş çapta askeri yardım vermeğe başlamıştır.

Etyopya

Resmi adı Etyopya
Yüzölçümü (Eritre dahil) 27.946.000; km²'ye 23 kişi
Önemli kentleri Addis Abeba (başkent) (1975 tah.) 1.161.267; Asmara 317.950
Yönetim Askeri Konsey
Din Hristiyan, İslam
Dil Amharca (resmi dil)
Para birimi Dirhem
GSMH (1974) 1.089.700.000 sterlin; kişi başına ulusal gelir 39 sterlin
Tarım Arpa, sığır, kahve, deri, mısır, akdarı, şeker pancarı, tütün, buğday

Sanayi Tuğla, çimento, besin maddeleri, akar yakıtlar, ayakkabı, şeker, dokuma
Yeraltı kaynakları Altın, tuz
Dış ticaret ABD, İtalya, Federal Almanya, Japonya, İngiltere

FAERÖERNE ADALARI, Atlas Okyanusu'nun kuzeyinde 22 volkan adasından oluşan takımada. İzlanda ile İngiltere arasında yeralan bu takımadanın merkezi Torshavn'dır. Adalardan yalnızca 17'sinde insan yaşar. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nda Danimarka'nın Almanlar tarafından işgal edilmesiyle bir süre İngiliz denetimine geçti. 1946'da Faeröerne parlamentosu (Lagting) bağımsızlık ilan etti, ama yeni meclis kararı değiştirdi. 1948'de özerkliği tanınan Faeröerne, 1953'den bu yana Danimarka meclisinde iki üye ile temsil edilmektedir.

Yüzölçümü 1.399 km², Nüfusu (1975 tah.) 41.000

FALKLAND ADALARI, Atlas Okyanusu'nun güneyinde, Doğu Arjantin'den 600 km uzaklıkta takımada. İki büyük ve yaklaşık 200 küçük adadan oluşur. Arjantin ve Şili'nin de hak iddia etmesine karşın, İngiltere'ye bağlıdır. Başlıca adaları Batı Falkland ile yönetim merkezi Stanley'in bulunduğu Doğu Falkland'dır. Kayalık ve rüzgârlara açık olmasına karşın, Falkland adalarında koyun yetiştirmeye elverişli geniş otlaklar bulunur. Nüfusun büyük bir çoğunluğu tarımla, balıkçılıkla yada ada çevresinde balina avcılığıyla uğraşır. Geniş yosun yataklarından yararlanılarak bir tür gübre yapımını başlatma amacıyla çalışmalar yapılmaktadır. Güney Georgia adasında İngiltere'nin bir araştırma istasyonu vardır.

1592'de John Davis'in bulduğu Falkland adalarının 1600 yılında Hollandalı denizci Sebald ve Weert tarafından haritası çıkarıldı. İngiliz kaptan John Strong, adalara Vikont Falkland'ın adını verdi. Adalar, Arjantin, Fransa ve İspanya tarafından işgal edildikten sonra, 1832'de İngiliz denetimine geçti.

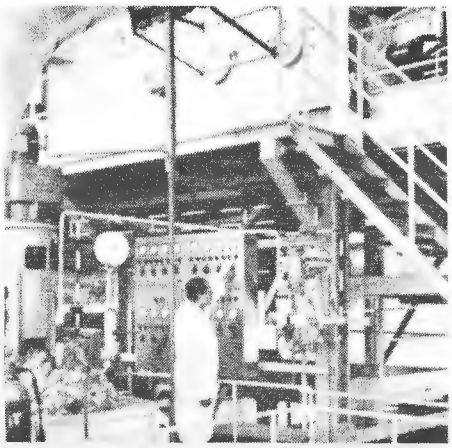
Yüzölçümü 11.961, Nüfusu (1975 tah.) 2000

FAS, resmi adı Fas Krallığı. Afrika'nın kuzeybatısında yer alan Fas, kıtanın en kentleşmiş ülkelerinden biridir. Nüfusunun yaklaşık yüzde 38'i kentlerde yaşar. Başkenti, Rabat'tır.

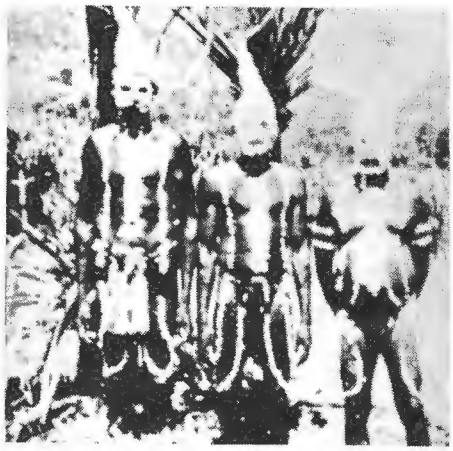
Yüzey şekilleri ve iklim. Fas, Atlas sıradağlarıyla kaplıdır. Bu dağlar üç ana

Fas'ta sepet satıcıları kış aylarında pek alıcı bulamazlar. Turist mevsimi Şubat'la Nisan arasındadır.

Fas, dünyanın en büyük fosfat yataklarından birine sahiptir. Bundan yararlanarak gübre ve fosfor üretilir.

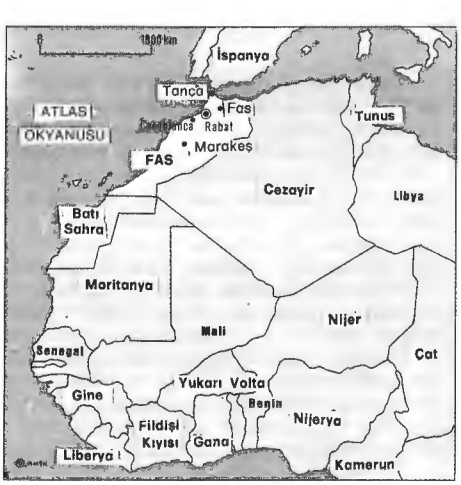
Fiji geleneklerinin çoğu, çeşitli dış etkilere karşın, yok olmamıştır. Resimde Fiji dansçıları görülmektedir.

bölüme ayrılır. Akdeniz kıyılarındaki Rif sıradağının en yüksek noktası 2456 m'dir. Bunların güneyinde Orta Atlas, daha da güneyde Yukarı Doğu Atlas yeralır. Fas'ın en yüksek tepesi, Cebel Tukbal (4165 m) bu dağlar arasındadır. Yukarı Doğu Atlas'ın güney ve doğusunda Anti-Atlas uzanır. Anti-Atlas, Apalaş tipinde büyük dağlar oluşturan eski topraklardan oluşur. Anti-Atlas'ın ötesinde toprak alçalarak Sahra'yla birleşir. Orta Fas'ta yaylalar, Atlas sıradağlarını dar kıvı ovalarından ayırır.

Kuzey Fas, Akdeniz ikliminin etkisi altındadır. Tanca'da en soğuk ayın sıcaklık ortalaması 11°C; en sıcak ayınki ise 29°C'dir. Genellikle kışın yağan yağmur ortalaması yılda 810 mm'dir. Güneyde, Atlas Okyanusu kıyılarında, Kanarya akıntısı nedeniyle yazlar serin geçer. Orta kıyıların yıllık ortalama sıcaklığı 14°C—20°C arasında değişir. Daha serin olan dağların kuzey ve batı etekleri bol yağış alır.

Ekonomi. Ülke ekonomisi tarıma dayalıdır. Turunçgiller, domates, baklagiller ve öteki sebzeler başlıca dışsatım ürünlerini oluşturur. Ülke gereksemesi için arpa ve buğday yetiştirilir. Ayrıca bol miktarda yetiştirilen üzümden şarap yapılır. Özellikle yaylalarda, hayvancılık gelişmiştir; deve, sığır, at, keçi ve koyun yetiştirilir. Önemli orman ürünleri arasında mantar ve kâğıt hamuru sayılabilir. Balıkçılığın ülke ekonomisine katkısı büyüktür. Özellikle Agadir, Casablanca, Essavira ve Safi'de balıkçılık önemli bir gelir kaynağıdır.

Dışsatımın yarısından fazlasını fosfat oluşturur. Dünyanın fosfat kaynakları bakımından en zengin ülkelerinden biri olan Fas, kaynaklarını, 1976'da BATI SAHRA'nın topraklarına katılmasıyla daha da zenginleştirmiştir. Ülkede ayrıca zengin kurşun, demir, manganez ve çinko kaynaklarıyla birlikte, bir miktar kömür ve petrol de bulunmaktadır. Başlıca dışalım malları sanayi ürünleri ve yakıttır. El işleri ve besin işleme gelişmiştir. Bir başka gelir kaynağı da, turizmdir. 1973 yılında Fas'ı yaklaşık 1,5 milyon turist ziyaret etmiştir.

Toplumsal yapı. Fas halkının büyük bir çoğunluğunu Arap kökenliler oluşturur, ama genellikle dağlık bölgelerde yaşayan Berberiler'in sayısı nüfusun yüzde 30'unu bulur. Resmi din İslâm, resmi dil de Arapçadır. Kentlerde yaşayanların çoğu Fransızca ve İspanyolca bilir. Eskiden Fas'ta yüzde 70'i Fransız olan yaklaşık 500.000 Avrupalı yaşamaktaydı, ama giderek sayıları azalmıştır. 1971 sayımında ülkede sadece 146.000 yabancının kaldığı saptanmıştır. Okur-yazar oranı yüzde 5'tir.

Yönetim. 1972 anayasısıyla din ve hükümet işlerinde en büyük yetki, krala verilmiştir. Üyelerin 180'i genel halk oylamasıyla seçilen, 60'ı ise yerel yöneticiler tarafından atanan bir temsilciler meclisi vardır. Kral, bakanları atar ve yasaları onaylar.

Fas

Resmi adı Fas Krallığı.
Yüzölçümü (1976'da alınan Batı Sahra toprakları hariç) 458.730 km².
Nüfusu (1975) 17.305.000; km²'ye 38 kişi.
Önemli kentleri Rabat (başkent) 525.000; Casablanca 1.395.000; Marakeş 305.000.
Yönetim Monarşi.
Din İslâm.
Dil Arapça, Berberice.
Para birimi Dirhem
GSMH (1974) 2.965.800.000 sterlin; Kişi başına ulusal geilr 171 sterlin
Tarım Arpa, buğday, meyva, zeytin, baklagiller, hayvancılık
Sanayi Petrokimya maddeleri, çimento, seramik, gübre, işlenmiş besin, deri eşya, dokuma, şarap, turizm
Yeraltı kaynakları Fosfat, kömür, manganez, kurşun, demir filizi, petrol, çinko
Dış ticaret Fransa, Federal Almanya, İtalya, İspanya, ABD

Tarih. Sırayla Kartaca, Roma, Berberi egemenliğine girdikten sonra Fas, MS 700'lerde kurulan İslâm-Arap imparatorluğu içinde yeraldı. XIX. yüzyılda topraklarının bir bölümü İspanyollar tarafından işgal edildi.

1912'de topraklarının geri kalan kısmını Fransa işgal ettı. Yabancı egemenliğine karşı çıkan Milliyetçiler, direniş hareketlerini İkinci Dünya Savaşından sonra yoğunlaştırdılar. 1956 yılına kadar Fransız ve İspanyol himaye bölgeleri ve serbest liman bölgesi Tanca olmak üzere üçe bölünmüş olan Fas, 2 Mart 1956'da bağımsızlığına kavuştu. Ancak bazı bölgeler İspanyolların elinde kalmıştı (daha sonra buralar da Fas topraklarına katıldı). Kral V. Muhammed 1961'de ölünce, yerine II. Hasan geçti. 1963'de Fas ile Cezayir arasında toprak anlaşmazlığı yüzünden savaş patlak verdi.

1976'da İspanya ve Moritanya ile anlaşan Fas, Batı Sahra'nın büyük bir bölümünü topraklarına kattı. Sahra'nın yerli halkı ise Fas'ın bu girişimine **Polisario** gerilla örgütünün çabalarıyla karşı çıkmağa çalıştı. 1977'de Cezayir, Polisario gerillalarını desteklemeğe başladı.

FİJİ, 800 adadan oluşan bağımsız bir cumhuriyet. Büyük Okyanusun güneyinde yeralır. Adaların çoğu volkaniktir. Yönetim merkezi, Viti Leva adasındaki Suva'dır. En büyük iki adanın (Viti Leva ve Vanua Levu) yüzölçümleri, takımadanın yüzölçümünün yüzde 87'sine eşittir. Öteki adacıkların en önemlileri arasında ise Taveuni, Kandavu ve Ovalau sayılabilir. Fijiler Melanezya tipine yakın, çikolata renginde kıvırcık saçlı kişilerdir. Polinezyalılar başlıca azınlık grubunu oluştururlar. Ancak 1945'den sonra şeker işletmelerinde çalıştırılmak üzere adalara getirilen Hintliler, sayıca yerlileri aşmıştır. En yaygın konuşulan dil, İngilizcedir. Adaların başlıca gelir kaynakları hindistancevizi, şeker, pirinç, muz, altın ve manganezdir.

Fiji, 1643 yılında Abel Tesman tarafından bulundu, 1874'de de İngiltere topraklarına katıldı. 1960'lardan sonra Fiji'ye kademeli özerklik tanındı. 1970'te ise tam bağımsızlığına kavuştu. Birleşmiş Milletler Örgütünün de üyesi olan ülkede bir temsilciler meclisi ve bir senato vardır. Commonwealth (İngiliz Uluslar Topluluğu) üyesi olduğu için, İngiliz tahtı, ülkede bir genel vali ile temsil edilir. Yüzölçümü 18.272 km². Nüfusu (1975 tah.) 573.000.

FİLDİŞİ KIYISI, resmi adı Fildişi Kıyısı Cumhuriyeti olan bir batı Afrika devleti.

Fildişi Kıyısındaki geniş bayındırlık çalışmalarına karşın, Fransızlardan kalan bu yapı kendi haline bırakılmıştır.

Fildişi Kıyısı'nın başkenti Abican gelişerek, Afrika'nın en modern kentlerinden biri olmuştur. Burası ayrıca önemli bir limandır.

Filipinler'in kentleşmesi ve modern bir ulaşım ağının kurulması sonucu geleneksel sandallar artık yalnızca eğlence gezilerinde kullanılıyor.

1960'da bağımsızlığına kavuştuktan sonra politik denge sağlanmış ve yılda yüzde 8 gibi yüksek bir kalkınma hızına ulaşılmıştır. Dünya kahve üreticileri arasında üçüncü, kakao üretiminde de (Gana'dan sonra) ikinci gelir. Bir başka önemli döviz kaynağı, kerestedir. Sanayi hızla gelişmektedir. Fildişi kıyısı, dışsatımı dışalımından fazla olan birkaç ülkeden biridir. 1974'te kişi başına ulusal gelir 197 sterline yükselmiştir.

Yüzey şekilleri ve iklim. Güneybatı kıyıları kayalıktır, ama kumlu güneydoğu kıyılarında çok sayıda denizkulağı bulunur. Başkent Abican böyle bir koy üzerine kurulmuş ve bir kanalla denize bağlanmıştır. Kıyı şeridinin ötesinde ormanlarla kaplı ovalar yeralır. Kuzeyde yüksekliği 1220 m'yi bulan yaylalar vardır. Yaz/kış iklimi arasında büyük bir fark olmayan güneyin yıllık ortalama sıcaklığı, 27°C dolaylarındadır. Güneybatıda yıllık yağış tutarı 2350 mm, güneydoğuda ise 1960 mm'dir. Ülke genellikle ekvator iklimindedir, ama kuzeybatıda, tropikal iklim özellikleri görülür. Bu bölgenin yıllık yağış tutarı ortalaması 1400 mm'dir.

Ekonomi. Afrika'nın en zengin ülkelerinden biri olan Fildişi Kıyısı'nın başlıca dışsatım malları kahve (yüzde 35), kereste (yüzde 24) ve kakaodur (yüzde 22). Yabancı ülkelere ayrıca pamuk, ananas, muz ve kauçuk da satılır. Bir miktar elmas ve manganez çıkartılmasına karşın, hızla gelişen sanayi gereksemesini karşılamak için dışardan yakıt alınır. 1960'larda önem kazanan sanayi, 1970'lerde yüzde 20'yi aşan bir gelişme hızı gösterdi. Sanayi, günümüzde GSMH'nın yüzde 13'ünü oluşturmaktadır. Bir sanayi merkezi ve liman olan Abican'da bir petrol arıtma tesisi ve genellikle dış yatırıma dayanan çok sayıda fabrika vardır.

Toplumsal yapı. Zenci ırkından olan Fildişi Kıyısı, yaklaşık 60 etnik gruba ayrılır. Genellikle güneybatıda yaşayan Akan'lar (Anji ve Baule) en büyük gruptur. Nüfusun yüzde 23'ü İslam, yüzde 13'ü Hristiyan, yüzde 64'ü ise çeşitli etnik dinlerdendir.

Yönetim. Yürütme gücü 1960 anayasası ile cumhurbaşkanına verilmiştir. Millet meclisi, cumhurbaşkanıyla birlikte beş yılda bir seçilen 100 üyeden meydana gelir. Afrika Demokratik Birliği partisi, ülkenin tek siyasal partisidir.

Tarih. Fransız Batı Afrika'sının eski bir eyaleti olan Fildişi Kıyısı, 1958'de Fransız Uluslar Topluluğu içinde bağımsız bir cumhuriyet durumuna geldi. 1960'ta ise tam bağımsız bir devlet oldu. Devlet başkanı Félix Houphouet-Boigny, iç dengeyi sağladıktan sonra, ülkenin kalkınması için gerekli olan dış yardımı sağladı.

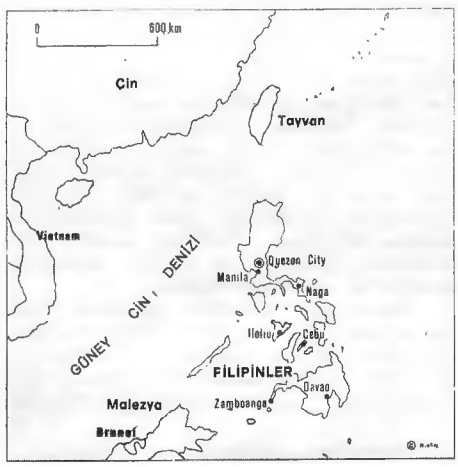
Fildişi Kıyısı

Resmi adı Fildişi Kıyısı Cumhuriyeti
Yüzölçümü 322.463 km²
Nüfusu (1975) 6.673.000
Başlıca kenti Abican (başkent) 650.000
Dil Fransızca (resmi)
Para birimi Frank

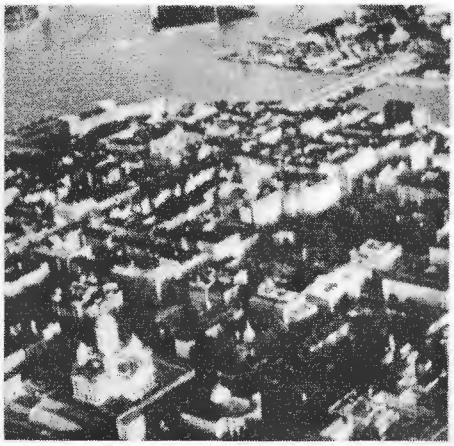
FİLİPİNLER, resmi adı Filipinler Cumhuriyeti. Güneydoğu Asya'da adalar devleti. Büyüklü küçüklü 7000 adadan oluşan ülke, Güneydoğu Çin'le Filipinler denizi arasında yeralır. Başkent Quezon City, eski yönetim merkezi Manila yakınlarında ve Luzon adasındadır. Resmi dilin İngilizce olmasına karşın, en yaygın konuşulan dil, Tagal'dır (Tagalog da denir).

Yüzey şekilleri ve ekonomi. Filipinlerin iki büyük adası, yani kuzeydeki Luzon ve güneydoğu Mindanao, birbirlerinden Visaya denilen küçük adalar grubuyla ayrılır. Adaların çoğu dağlıktır (bazıları volkanik). Nüfusun en yoğun olduğu yerler, gene bu dağları üzerindeki yaylardır. Tropikal iklim kuşağında bulunan Filipinler'in yüzde 40'ı ormanlarla kaplıdır. Kereste, başlıca dışsatım maddesidir. Dağlarda zengin maden yatakları bulunur. Filipinler ekonomisinin temel dayanağı, tarımdır. Ülkenin başlıca besin kaynağı pirinç, öteki önemli tarım ürünü de hindistancevizidir. Hindistancevizinden yapılan çeşitli besin maddeleri yabancı ülkelere satılır. Hükümet imalat sanayiinin gelişmesini desteklemektedir.

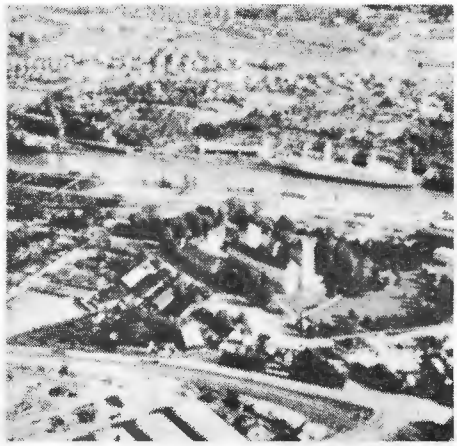
Toplumsal yapı ve yönetim. Filipinlilerin kökeni, Asya ve İndonezya'dan adalara gelen ilk göçmenlere dayanır. Yerlilerin sayısı çok düşüktür. Cumhuriyetçi hükümet dört yılda bir seçilen bir başkan; gene dört yılda bir seçilen 120 üyeli bir temsilciler meclisi; ve altı yılda bir seçilen 24 üyeli bir senatodan oluşur. Okuma yazma bilen ve 21 yaşını doldurmuş herkes oy kullanabilir.

Tarih. Filipin adaları 1571'de ünlü kaşif Macellan tarafından ziyaret edildi. Daha sonra bölgeye gelen İspanyollar, Manila kentini kurdular, İspanya hükümdarı II. Felipe'den esinlenerek, bu takımadalara Filipinler adını verdiler. 1869'da Süveyş kanalının gerçekleşmesiyle Filipinler, Avrupa pazarlarına açıldı. 1899 Manila savaşında İspanya ABD'ye yenilince, Filipinler Amerika Birleşik Devletler'e bırakıldı. Ancak Amerikan hükümetinin tutumu ve İkinci Dünya Savaşı nedeniyle ülkenin bağımsızlığına kavuşması ancak 1946 yılında mümkün olabildi. 1972'de başkan Ferdinand Marcos sıkıyönetim ilan etti ve yönetimi sırasında Filipinler'in Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkileri zayıfladı.

Finlandiya'nın başkenti Helsinki ,1550'de kurulmuş ve 1808 yangınında büyük bölümüyle yıkılmıştı.

Turku, 1812'ye kadar Finlandiya'nın başkenti olmuştu. Kent, kültür, ticaret ve sanayi merkezi olarak önemini sürdürür.

Finlandiya geleneksel olarak bir tarım ülkesidir Yüzeyi, ormanlardan ve göllerden, su yollarını oluşturan akarsu ve kanallardan oluşur.

Filipinler

Resmi adı Filipinler Cumhuriyeti
Yüzölçümü 300.000 km²
Nüfusu (1976 tah.) 43.751.000; km²'ye 146 kişi
Önemli kentleri Quezon City (başkent) (1973) 896.200; Manila (eski başkent) 1.435.500; Davao 463.700
Yönetim Cumhuriyet; Devlet başkanı Ferdinand Marcos
Din Hristiyan (yüzde 87 Katolik)
Dil Tagal, İngilizce (resmi)
Para birimi Pezo
GSMH (1974) 5.568.300.000 sterlin; kişi başına ulusal gelir 127 sterlin
Sanayi Petrol ürünleri, tütün, kontrplak, kaplama, kâğıt
Tarım Pirinç, mısır, hindistancevizi, şekerkamışı, kereste, tatlı patates
Yeraltı kaynakları Gümüş, altın, bakır, çinko
Dış ticaret (başlıca) Japonya, ABD.

FİLİSTİN. Bk. İSRAİL.

FİNLANDİYA, Avrupa'nın kuzeyindeki bir göller ve ormanlar ülkesidir. Topraklarının üçte ikisini kaplayan ağaçlar, ülke ekonomisinin belkemiği niteliğindedir. 60.000 dolaylarındaki göl ise ülkenin onda birini oluşturmaktadır. Finliler, zorluklardan güç alan gururlu bir halktır. II. Dünya Savaşı yenilgisi sonrasında ve büyük bir savaş tazminatı ödemek zorunda kalınca bile, başarılı bi ekonomiyi yaratabilmişlerdir. Kitap ve tiyatro sevgileri, spora düşkünlükleriyle tanınırlar. Fin mimari ve desenleri, renklilikleri ve özgünlükleri nedeniyle bütün dünyada tanınmıştır. Başkent, Helsinki'dir.

Yüzey şekilleri ve iklim. Buzul çağlarında kuzey Avrupa'yı kaplayan ve geri çekilen büyük buz tabakalarının açtığı çok sayıdaki girintiler, daha sonra göller ve nehirler oluşturmuştu. Ülke toprakları genellikle alçak düzeyde olmakla beraber, ormanların dışındaki topraklar kırılmış ve köşeli biçimler almıştır. Finlandiya'nın kuzeyindeki dağlar, Lapland'a doğru uzanmaktadır. Ülkenin en yüksek noktası (Haltiatunturi) Norveç sınırı yakınlarında ve deniz düzeyinden 1.342 metre yukarıdadır. Binlerce kıyı adacığı vardır. Gulf Stream'in etkisinde bulunması nedeniyle, Finlandiya'nın iklimi aynı enlem üzerindeki bölgelere oranla daha ılımlıdır. Kışlar uzun ve soğuk, yazlar ılık ve güneşlidir. Temmuz ortalamaları Helsinki'de 18; Lapland'da 12 derecedir. En soğuk ay olan Şubat'ta, Helsinki —6° Lapland —12 °civarındadır. En fazla yağmur alan (65 cm.) bölgeler, güneybatıdadır.

Ekonomi. Finlandıyanın ihracatında sanayiin yeri, yüzde 96'dır. Bunun yaklaşık yarısını, orman ürünlerini işleyen sanayi, öncelikle kâğıt, kontrplak, işlenmiş tahta, kereste oluşturmaktadır. II. Dünya Savaşı sonrasında, Finlandiya çelik, bakır, nikel madenlerinin işlenmesini başlatmış; kimya ve gemi yapım sanayileri gelişmiştir. Ayrıca, mobilyacılık, tekstil, moda, cam işleri ve kuyumculukta Finliler ileridir. Fin topraklarının yüzde 9'unda ekim yapılmamaktadır. Başlıca ürünler arasında, saman, yulaf, arpa, buğday, patates ve çavdar sayılabilir. Çoğu çiftçinin sığırı vardır, süt ürünleri yaygındır. Finlandiya'nın başlıca dışalımı yakıt ve hammaddeler, makina ve teçhizattır. Avrupa Ticaret Birliğine bağlantılı üye olan Finlandiya, Avrupa Ekonomik Topluluğu ile de bir serbest ticaret anlaşması (1971) imzalamıştır. 1973'de tamamlanan bir boru hattıyla, Sovyet doğal gazı Finlandiya sanayiine enerji iletmektedir.

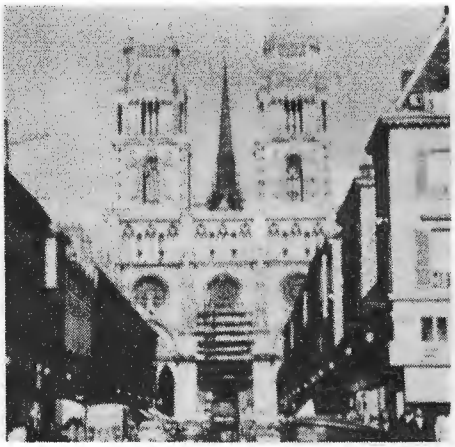
Toplumsal yapı. Ulusun yüzde 93'ü tarafından konuşulan Fince (suomi), öteki İskandinav dillerine benzemez, Macarca ile aynı aile kökeninden gelmektedir. Halkın yüzde 7'si ise, öteki resmi dil olan İsveççeyi konuşmaktadır. Bu dil, güney ve batı kıyılarında geçerlidir. 2500-3000 kadar Lapon da, ülkenin en kuzey kesiminde yerleşmiştir. Halkın yüzde 93'ü Luther'ci, yüzde 1,5 kadar Ortodokstur; her iki kilise de resmi devlet kilisesi niteliğindedir.

Finliler, dünyanın en yüksek okuma oranlarından birine sahiptir. 7 - 16 yaş arasındaki eğitim döneminden sonra, 6 yıllık kolej yada lise dönemi vardır. Buradan mezun olanlar, sekiz üniversiteden birine yada çok sayıdaki yüksek eğitim kuruluşlarına devam edebilmektedir. Dil zorluğu nedeniyle az sayıda Finli yazar Fin sınırlarının dışında tanınabilmiştir. 1835'de halk şiirlerini ve şarkılarını yayınlayan Lönnrot, günümüzde epik şiirin en güzel örneklerinden biri olarak kabul edilen bu çalışmayı gerçekleştirmişti. Longfellow'un «Hiawatha'nın Şarkısı» şiirine de esin veren bu halk şiirleri Finlandiya'da ulusal bilinçlenmeye de katkıda bulunmuştu. Öteki başeserler arasında Kivi'nin (1834-1872) «Yedi Kardeşler» i ve Linna'nın (1920-) «Meçhul Asker» i sayılabilir. Finlandiya'nın devlet tarafından büyük ölçüde desteklenen canlı bir tiyatro yaşamı vardır. Ayrıca, birçok Finli, amatör tiyatro topluluklarında yer almaktadır. Ülkenin tanınmış kompozitörü Jean Sibelius (1865-1957) XIX. yüzyıl sonlarının romantik akımından esinlenmiştir. Fin mimarları dünya çapında üne sahiptir. 1922'de Amerika'ya yerleşen Eliel Saarien (1873-1950), Amerikan mimarisi ve özellikle gökdelen yapımı üzerinde etkili olmuştur. Alvar Aalto (1898-1976) Avrupa'nın yapı tekniklerini etkilemiştir. Finlandiya büyük bir spor ülkesidir. Başlıca kış sporu, kayak sporudur; buz üstünde hokey, yüzme ve otomobil yarışçılığı popüler sporlar arasındadır. Finler, dünyanın bazı en ünlü uzun mesafe yarışçılarını, özellikle 1920'lerin Olimpiyatlarında önde gelen Nurmi'yi; aynı başarıyı 1970'lerde gerçeşleştiren Lasse Viren'i yetiştirmişlerdir.

Yönetim. Finlandiya, dört yıl için seçilen ve 200 üyeden oluşan tek meclisli parlamento tarafından yönetilmektedir. Cumhurbaşkanı, altı yıl için, bir seçiciler kurulu tarafından belirlenmektedir. Cumhurbaşkanının yetkileri geniştir ve özellikle dış politikayı içermektedir. Parlamentoda genellikle yedi-sekiz parti temsil edilmektedir ve bunların hiçbiri tek başına çoğunluk sağlayamamıştır. Ülkede, yaklaşık her yıl ortalama bir kez hükümet değişmektedir.

Tarih. Muhtemelen Milattan sonraki ilk yüzyılda güney Baltık'dan gelmiş olan ilk Finler, bağımsız kabileler olarak

Sainte-Croix katedrali, Orleans'ın en güzel yapılarındandır. 1568'de yıkılan katedral, XVII. ve XIX. yüzyıllar arasında yeniden inşa edilmiştir.

Fransa'nın güney sahilindeki Cannes, 1800'lerden beri ünlü bir tatil merkezi olmuştur. Ayrıca, uluslararası film festivalleri de burada yapılır.

Fransa'nın güneydoğusundaki Lyons kenti modernleştirilmiştir. Buna rağmen, kentte bir çok tarihsel yapı vardır.

yaşamışlardır. 1157'de Finlandiya içlerine bir sefer yapan İsveç kralı IX. Erik, hem oralara Hristiyanlığı götürmüş, hem de İsveç'in ilerde eyaleti olacak bir bölgeye kendi egemenliğini uzatmıştır. İsveç'in egemenliği 1809'a, Rusya'nın ülkeyi tümüyle ele geçirerek bir Dükalık yapmasına kadar sürmüştür.

1917'deki Sovyet Devrimi sırasında Finliler bağımsızlıklarını ilân ettiler. Ancak hemen bunun ardından iç savaş çıktı ve milliyetçi «Beyazlar», sosyalist devlet kurmayı amaçlamış «kızılları» yenerek, Mannerheim önderliğinde Finlandiya Cumhuriyetini kurdular (1919).

Finlandiya, Sovyetler Birliği'nin 1939'daki bazı stratejik toprak taleplerini geriye çevirdiğinde, iki ülke arasında savaş çıkmıştı. Finlerin büyük direnmesine rağmen 1940'da savaş kaybedilmiş; 1941-1944'de tekrar patlak veren savaşlarda ise büyük topraklar elden çıkmıştır. 1947'de imzalanan barış antlaşmasıyla, stratejik Karelia yöresi Sovyetlere bırakılmaktadır. Finliler, hidroelektrik kapasitelerinin üçte birini, demiryollarının beşte birini, Kuzey Buz denizine çıkışlarını, bazı madenleri ve fabrikaları Sovyetler'e kaybetmişlerdir. Ülkenin kuzey üçte biri Almanlar tarafından yıkılmış, halkın yüzde 13'ünün yeniden yerleştirilmeleri sorunu çıkmıştır. Bunlara ek olarak, ülke, Sovyetler Birliğine ödemesi gereken yaklaşık 120 milyon dolarlık bir savaş tazminatı karşısında kalmıştır.

Bütün bunlara rağmen, Fin ekonomisi on yılda kendini toplamış ve Finliler hayli zengin bir ulus olabilmişlerdir. Sovyetlerle karşılıklı güven antaşmaları imzalayan Finlandiya, Avrupadaki Doğu-Batı gerginliğinin dışında kalmaya özen göstermişitr. Savaş sonrasında, Fin Komünist Partisi oyların yüzde 25 kadarını sürekli alabilmektedir. 1976 sonrasında, koalisyonun öteki ortaklarıyla Komünistler arasında ekonomik sorunların çözümüne ilişkin çıkan ayrılıklar, hükümet çalışmalarını olumsuz yönde etkilemiştir.

Finlandiya

Resmi adı Finlandiya Cumhuriyeti
Yüzölçümü 337.000 km²
Nüfusu 4.737.000 (1974 tahmini) km²'ye 14 kişi
Önemli kentleri Helsinki (başkent) 495.000 (1975); Tampere, 165.000; Turku, 163.000
Yönetim Urho Kekkohen, Cumhurbaşkanı (seçimi 1956)
Din Hristiyanlık
Diller Fince ve İsveççe (her ikisi de resmi)
Para birimi Markka
GSMH (1974) 8.269.200.000 sterlin kişi başına yıllık gelir 1747 sterlin
Tarım Saman, yulaf, arpa, buğday, patates, çavdar, sığır
Sanayi Kereste, tahta ürünleri, kâğıt, metal işlemeciliği, kimyasal maddeler, mühendislik hizmetleri, gemi yapımı
Dış ticaret SSCB, İsveç, Federal Almanya, İngiltere

FLORİDA. Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

FORMOZA. Bk. TAYVAN

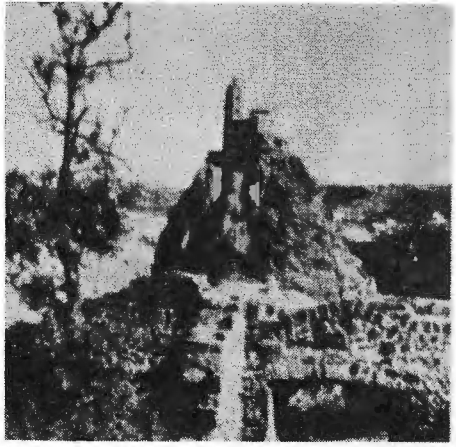
FRANSA, Avrupa'nın Batı kıyılarına uzanan bir ülkedir ve SSCB dışında kıtanın en geniş topraklarına sahiptir. Fransa, yüzyıllardan beri Batı uygarlığının merkezi, sanat ve bilimlerde öncüsü olmuştur. Başkent Paris, dünyanın en güzel kentlerinden biridir. Paris, sanatçılar, yazarlar, müzisyenler yetiştirmiş, umutlu gençler ve tanınmış kişiler, hem Fransa'dan hem de dünyanın başka köşelerinden gelerek Paris'de yaşamış ve çalışmıştır. Paris, Batı modasının da öncüsüdür. Fransa, hem dünyanın en ünlü mutfaklarından birine sahiptir hem de şaraplarıyla ünlüdür. Fransa, ayrıca, bir uluslararası güç niteliği taşımıştır. Ancak, bu güç, iki dünya savaşında ve eski sömürgelerin yürüttüğü mücadelelerde zayıflamış, sömürgeler ya bağımsızlıklarını zorla almış yada bağımsızlık onlara verilmiştir. Fransa AET çerçevesindeki önemli bir gücü oluşturmaktadır, genellikle tarıma dayalı bir yapıdan zengin bir sanayi ulusuna geçişi gerçekleştirerek, birçok bakımdan bir ekonomik mucize yaratabilmiştir.

Toprak. Fransanın kuzeyi ve batısı alçak düzlüklerden, güneyi ve doğusu yüksek bölgelerden oluşmaktadır. Kuzey Fransa'nın merkezinde, Paris düzlükleri yer almakta ve ülkenin üçte birini meydana getirmektedir. En uzun ırmağı olan Loire, Massif Central'larden oluşarak 1000 km'lik bir yol izlemekte ve Biskay körfezine dökülmektedir. 1500 metre yüksekliğinde volkanik tepeleri bulunan Massif Central, ülke yüzölçümünün yaklaşık yedide birini kaplamaktadır. Güneydoğudaki görkemli Alp dağları ülkenin en yüksek kesimidir ve Mon Blan (Mont Blanc) zirvesi (4810 m.), Sovyetler dışında Avrupa'nın en yüksek noktasıdır. Bir başka büyük dağlar dizisi, güneybatıda Fransa'yı İspanya'dan ayıran Pirenelerdir. Fransanın en büyük limanı olan Marsilya, Akdeniz kıyısında ve Rhone ırmağının ağzındadır. Kıyıların doğu kesimi, Cote d'Azur, Fransız Riviyerasıdır; körfezlerden, çok sayıda küçük limandan, keskin yamaçlardan ve kumlu plajlardan oluşmaktadır. Bu kıyıların 160 km. kadar güneydoğusunda, büyük ve yüksek bir ada olan, kayalıklı kıyıların çerçevelediği Korsika, Fransanın bir eyaleti olarak bulunmaktadır.

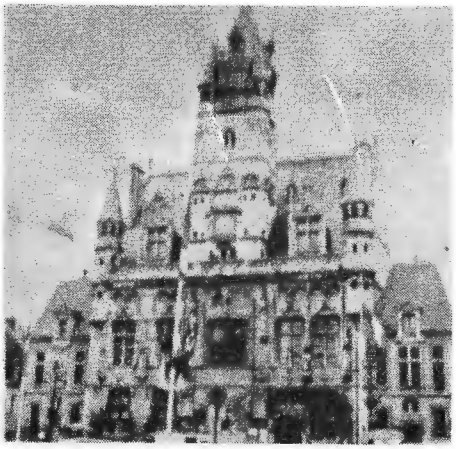
Doğal kaynaklar. Fransanın en zengin kaynağı, toprağıdır. Bu toprağın yüzde 90'ı verimlidir; yaklaşık üçte birinde ekim yapılmakta, geri kalanından ya otlak yada orman olarak yararlanılmaktadır. Avrupa'nın en büyük demir filizi rezervleri Lorraine'dedir; güneydoğuda büyük boksit yatakları vardır. Ülke ihtiyacına yetişmemekle birlikte birçok kömür madeni bulunmakta; Alsace'da potas çıkarılırken, doğal gaz ve sülfür, Pirenelerdeki Lacq'da elde edilmektedir.

Tarım. Nüfusun onda birinden fazlası tarımda çalışmakta ve ülke kendi ihtiyacından fazla bir tarımsal üretimi gerçekleştirmektedir. Toprağın çocuklar arasında eşit biçimde paylaşımını öngören Napolyon dönemi miras hukukunun bir kalıntısı olarak ağaçlıklı bölgeler küçük çiftliklere bölünmüş durumdadır. Bununla beraber küçük çiftliklerin sayısı 1930'daki 4 milyondan günümüzdeki 1,5 milyona düşmüştür. Ekilen toprakların yarısı tahıl üretimi yapmaktadır ve Fransa, buğday, arpa, çavdar üretiminde dünyanın ilk on ülkesi arasına girmektedir. Ayrıca patates (öncelikle kuzeydoğuda ve Brötanya'da), şeker pancarı (kuzey Paris havzası), Fransa'nın tüm ihtiyaçlarını karşılayan pirinç (Camargue) yetiştirilmektedir.

Üzüm, ülkenin en önemli ürünlerindendir ve tarımsal alanın yüzde 2,5'u bağlarla kaplıdır. Fransa, yıllık 60 milyon hektolitre şarap üretimiyle, İtalya'dan sonra ikinci durumdadır. Çeşitli meyvalar, özellikle elma, şeftali, armut üzüm yetiştirilmekte, zeytin ve fındık türleri üretilmektedir. Fransız tarımsal üretiminin yarısı sığır ve süt veren hayvanlardan sağlanmaktadır. Fransa, tereyağı üretiminde (SSCB'den sonra) ikinci gelmektedir; inek sütünde üçüncü, peynircilikte (ünlü Camambert, Brie ve Roquefort gibi ürünlerle) üçüncü; et üretiminde (özellikle sığır ve koyun) gene üçüncü durumdadır. Ülkede

Fransa'nın güneyindeki Le Puy'deki St. Michel d'Aiguilhe kilisesi, XI. yüzyıldan kalma bir manastırın yıkıntılarına bakmaktadır.

Compiegne'in belediye merkezi, Gotik mimarinin güzel bir örneğidir. 1400'lerde yapılan binanın süslemeli bir cephesi vardır.

Fransa'nın kuzeydoğusundaki Cheumont şatosu, X. yuzyılda yapılmıştı. 1328'e kadar yüz yıllık bir süre, Champagne kontlarının merkezi olmuştur.

24 milyon sığır, 12 milyon domuz, 10 milyon koyun bulunmaktadır.

Balıkçılık. 13.000 balıkçı teknesi ve çok sayıda balıkçı, Fransız ekonomisinde önemli yeri olan balıkçılıkla uğraşır; geniş kıyılarda, Newfoundland ve İzlanda'ya kadar uzanarak denizlerden yararlanır. Çeşitli balık türleri ve kabuklu deniz hayvanları Fransa'da tüketilir.

Sanayi. İşgücünün yaklaşık %27'si sanayide çalışmaktadır. Başlıca sanayi ürünleri çelik (27 milyon ton), demir (20 milyon ton), otomobil (3 milyondan fazla) elektrikli eşyalar, kimyasal maddeler, plastik ve dokumadır (pamuklu, sentetik elyaf, yünlü ve ipekli). Başlıca sanayi bölgeleri Paris yakınları, limanların ve madenlerin çevresidir. Hidroelektrik enerjinin geliştirildiği Massif Central'in dağlık yörelerinde yeni merkezler oluşmaktadır. Uçak sanayii Toulouse ve Marsilya'da odaklaşmıştır. Bir dizi askeri uçağın yanısıra, Fransa, İngiltere'yle işbirliği yaparak sesten hızlı uçan ilk yolcu uçağı Concorde'u yaratmıştır. Fransa, ayrıca, lüks tüketimde kullanılan parfüm, porselen (Limoj, Sevr) gibi maddelerde geleneksel bir üne sahiptir. Fransa'nın kültür mirası ve güzellikleri, turizmi de önemli bir sanayi düzeyine yükselmiştir.

Ekonomi ve ticaret. II. Dünya Savaşı sonrasında (1945), Fransa ve ekonomisi yıkılmıştı. Sanayi bölgeleri perişan olmuş, savaş bölgelerindeki ulaştırma sistemleri büyük zarar görmüştü. Ayakta duran makineler ise, savaş öncesinin yanlış politikaları sonucu, son derece eskiydi. Bununla beraber, savaş sonrasının yeniden kurulma ve modernleşme programları, Fransa'nın dünyadaki önde sanayi ülkelerinden biri olmasını mümkün kıldı. Ulusal Plan ismini taşıyan politikalar, birkaç yılda bir yenilenerek uygulamaya girdi. Hayli merkezi bir yönetim sistemi ile, hükümet, kendi önceliklerini sanayie kabul ettirebilmektedir.

1970'lerin ortalarında, Fransa, dünyanın dört numaralı ihracatçısıdır. Silâh satımında ise üçüncüdür. Dışsatım ve dış alım birbirini karşılamakta, ödemeler dengesi, turizm ve dış yatırım gelirleriyle lehte sonuçlanmaktadır. Dışsatımlarda makinalar, kimyasal maddeler, otomobil, demir ve çelik önde gelmektedir. Başlıca alıcılar, Ortak Pazar ülkeleridir (Federal Almanya %17, İtalya % 12, Belçika ve Lüksemburg %11, İtalya %10, Hollanda %8). ABD, bu alımda %8'lik bir yere sahiptir.

Ulaştırma ve iletişim. Fransa, dünyanın en gelişmiş ulaşım sistemlerinden birine sahiptir. Demiryollarının uzunluğu (37.000 km), ABD ve SSCB'den sonra gelmektedir. Bu yollarda, modern trenler hız rekorları kırabilmektedir. 3000 km.'si otoyol olmak üzere, 73.000 km'lik önemli karayolları vardır. Ticaret filosu, %70'i yük taşımacılığına ait olmak üzere, 500 gemiden oluşmaktadır. Üç ulusal havayollarından Air France, dünyanın en büyük şirketlerinden biridir ve ABD ile İngiltere'den sonra, Fransız havayolları, en fazla yolcuyu taşımaktadır. Tiraj toplamı 11 milyonu bulan 100 kadar günlük gazetesi vardır. Radyo - TV yayıncılığını devlet üstlenmektedir; üç TV kanalı, üç radyo yayın kompleksi ve 14 milyon kadar TV alıcısı bulunmaktadır.

Yönetim. Beşinci Cumhuriyeti oluşturan 1958 Anayasası, Cumhurbaşkanının yetkilerini çok genişletmiştir. 7 yıl için halk tarafından seçilen başkan, başbakan ve hükümeti atamakta, onların işine son verebilmekte, meclisi yeniden seçilmek üzere dağıtabilmekte ve bütün önemli atamaları yapmaktadır. İki bölümlü Parlamentonun Ulusal Meclisinde, 5 yıl için seçilmiş 283 üye vardır. Sınırlı yetkiye sahip Senato ise, 9 yıl için seçilen ve her üç yılda üçte biri değişen 283 senatörden oluşmaktadır. Bakanlar, parlamento dışından da seçilmekte, başbakanın mecliste çoğunluğa dayanması bir varsayım olarak öngörülmektedir. Hükümetin, meclis üyelerinin onda biri tarafından verilen önerge sonucu, salt çoğunluğun güvensizlik oyuyla düşürülmesi mümkündür. Seçimlerin ve referandumun gözetim sorumluluğu, bir Anayasa Konseyine aittir. Çok sayıda parti vardır ve Fransız siyasal sahnesi geleneksel olarak karmaşıktır. Bununla beraber, V. Cumhuriyet döneminde bir basitleşme olmuş, seçimler birkaç grup arasında geçmiştir. Bunlar, De Gaulle'cü parti, Komünist Partisi, Sosyalist Parti ve Radikal sosyalistler, Bağımsız Cumhuriyetçiler ve Demokratik Merkez Partisi olarak sıralanabilir.

Yönetim açısından, «Anavatan» Fransa (Korsika dahil) 95 bölgeye ayrılmıştır. Fransa'nın eski sömürgelerinden Martinik, Guadeldupe, Reunion ve Fransız Ginesi, denizaşırı bölgeler statüsündedir. Ulusal ekonomik planlama açısından, bölgeler, 1964'de 22 program kesimi çevresinde toplanmıştır. Her yönetim bölgesinde, merkez tarafından atanmış bir vali vardır. Bölgeler, «arrondissement», «canton» ve yerel yönetimin temelini oluşturan «commune»lere ayrılmıştır. 33.000 kadar komünün çoğunda, nüfus topluluğu 1.500'ü geçmemekte, 334'ünde ise 20.000'i aşmaktadır. Her komün, seçimle görev yapan bir Belediye Başkanı ve yönetimindeki Konsey tarafından idare edilmektedir. Sadece Paris'in farklı bir statüsü vardır ve bir şehir-bölge olarak, 90 kişilik Konseyce yönetilmektedir.

Adalet. Fransız yasalarının Devrim ve Napolyon döneminde kurulmuş temelleri günümüze kadar yaşamıştır. Bununla beraber adalet mekanizmasının işleyişi 1958-59'da köklü bir reforma konu yapılmıştır. Hafif suçlar, tek yargıçlı mahkemelerde yargılanmakta, ceza hukukuna yada medeni hukuka ilişkin iki bölümde ele alınmaktadır. Bu 450 mahkemenin bir üst düzeyinde, her biri üç yargıçtan oluşan 170 mahkeme; nihayet, 30 kadar temyiz mahkemesi vardır. Çok önemli ağır ceza davaları ise, üç yargıç ve halktan seçilmiş dokuz jüriden oluşan bir mahkemece görülmektedir.

Silâhlı kuvvetler ve polis. Cumhurbaşkanı silahlı kuvvetler üzerinde emir yetkisine sahiptir, nükleer vurucu gücün ise doğrudan sorumluluğunu taşımaktadır. Askeri politika, Başbakan ve bazı bakanlardan oluşan Yüksek Savunma Konseyince saptanmaktadır. Ordunun toplamı 500.000 civarındadır (330.000 kara, 70.000 deniz, 100.000 hava askeri). 12 - 15 ay arası askerlik zorunludur. Fransa 1966'da NATO'nun askeri kanadından çekilmiştir. 70.000 kişilik jandarma, ordunun bir bölümü olmakla beraber, kamu düzeninin korunmasında sivil yönetime yardımcı olmakla yükümlüdür.

Halk. Şive ve geleneklerde çok sayıda bölgesel farklılaşma vardır, özellikle Paris bölgesi (nüfusun altıda biri) ile ülkenin öteki kesimleri ayrı özellikler de taşır. Bütün halk, Latin kökenli olan

Saint-Nazaire katedrali XIII. - XIV. yüzyıllarda yapılmıştı. Katedral, eski Beziers kasabasının üzerinde yükselmektedir.

Paris'in hemen yakınındaki Versailles bahçeleri, André Le Notre tarafından planlanmış ve XIV. Louis döneminde gerçekleştirilmiştir.

Fransa'nın tatil merkezlerinden Biarritz'in bu geleneksel kılıç dansı, her yıl çok sayıda turist tarafından ilgiyle izlenmektedir.

Fransızcayı konuşur, ancak kendi dillerini yaşatan azınlıklar vardır: Kelt kökenli Brötanyalıların konuştuğu Breton dili; Pirenelerin batısındaki Baskların ve doğusundaki Katalanların konuştuğu Romen dili. Ayrıca, Alsace'de Alman diyalekti, Dunkirk'de Flaman, Korsika'da İtalyan diyalekti vardır. Fransızca, 20'den fazla ülkenin resmî dilidir. Dilin sözcükleri ve yapısı, 1635'de kurulmuş Fransız Akademisinin dikkatli gözetimi altındadır. Devletin resmî dini yoktur, bununla beraber halkın %90'ı katoliktir. Bunların ancak %20'si dinsel bir uygulamada yer almaktadır ve dinsel pratik, bölgeden bölgeye değişmektedir. Ayrıca 800.000 kadar Protestan ve 500.000 dolayında Musevi bulunmaktadır.

Fransa'da yaygın bir sosyal güvenlik sistemi geçerlidir. Devlet sigortası, hastalara, işsizlere, annelik döneminde olanlara, iş kazasına uğrayanlara maddi destek sağlamaktadır. Sağlık sisteminde, hastalar, bakım masrafını ödemekte, ancak bunun tümünü yada bir bölümünü geriye almaktadır. Fransız yemekleri dünyaca ünlüdür ve hemen her bölgenin özel mutfağı vardır. Fransız gastronomisi bir sanattır ve her yemeğin yanında, mutlaka şarap sunulur. Her yetişkin Fransız vatandaşı, yılda ortalama 135 litre şarap tüketmektedir.

Ülkenin en popüler sporu futboldur. Demir toplarla bir çeşit nişancılık oyunu («bulle») çok sevilir. Dünyanın en zengin ödülünü dağıtan at yarışı, Longchamp'da koşulan «Arc de Triomphe»dur. At yarışı üzerine oynanan haftalık bir bahis, («tiercé») çok popülerdir. Fransa'yı en fazla tanıtan bir spor olayı da, her yıl yinelenen Fransa Turu bisiklet yarışıdır. Yüzbinlerce insanın yol kenarlarında, milyonlarcanın televizyonda izlediği bu turda, çeşitli ülkelerden gelmiş profesyonel bisikletçiler yarışmaktadır.

Eğitim. Fransız eğitim sistemi çok gelişmiştir ve hayli merkezi bir yapısı vardır. Ulusal Eğitim Bakanlığı tarafından bütün ülkedeki ilk ve orta dereceli okulların öğretim biçimi ve yöntemleri saptanmaktadır. 6 - 16 yaş arasının eğitimi ücretsizdir ve zorunludur. Ücretsiz yuvalar da vardır. Liselere giriş sınavı kaldırılmıştır, ancak öğrencilerin lise bitiminde üniversiteye girme imkânına kavuşmaları, bazen ek çalışmayı da gerektiren özel bir sınava («baccalauréat») başarılarına bağlıdır.

Üniversite sistemi, 1960'larda başlatılan bir reform sürecinden geçmektedir. Her biri belirli alanlarda uzmanlaşmış 23 devlet Üniversitesinin yerini, kendi içinde farklı bölümlere ayrılan 61 küçük üniversite almaktadır. Üniversitelerin dışında yüksek eğitim veren ünlü okullar, bu arada mühendislerin yetiştiği Ecole Polytechnique ve geleceğin yüksek memurlarıyla öğretmenlerini oluşturan Ecole Normale Supérieure vardır.

Kültür. II. Dünya Savaşından önce Paris dünyanın sanat merkezi olarak tanınmış ve sadece yetişen sanatçıları kendisine çekmiştir. Paris'in çok sayıdaki seçkin sanat galerileri ve müzeleri arasında, Louvre, gerek mimarisi gerekse sergilenen eserleriyle dünyanın belki en ünlüsüdür. XVIII. yüzyıldan beri, bir çok sanat alanının öncülüğünde Fransa yer alabilmiştir. Jean-Antoine Watteau (1684 - 1721) ve Jean-Honoré Fragonard (1732 - 1803), Rokoko hareketini başlatmışlardır. David (1748-1825) ve öğrencisi Ingres (1780-1887) Neoklasisizme; Delacroix (1798 - 1863), bu akımdan oluşan Romantizme; Courbet (1819 - 77) ise Natüralizme öncülük etmiştir. 1870'lerdeki İzlenimcilik akımının başında da Fransızlar vardır: Manet (1832-83), Monet (1840-1926) ve Renoir (1841 - 1919). Bu sanatçıları, çok sayıda akım izlemiştir: Cezanne (1839-1906) izlenimcilik sonrasına, Gauğin (1848-1903) Senthetizm'e, Seurat (1859-1891) Bölümcülüğe öncülük etmişlerdir. Degas (1834-1917) balerinlerin resimlerini yapmış, Toulouse-Lautrec (1864-1901) kahvelerin ve tiyatroların ressamı olmuştur. Fovizm'in öncü sanatçısı Matisse (1869-1954) olmuş; bir başka Fovist, Braque (1882-1963), Picasso ile beraber Kübizmin gelişmesine önderlik etmiştir. Rodin (1840-1917) ise XIX. yüzyılın önde gelen heykeltraşı olmuştur.

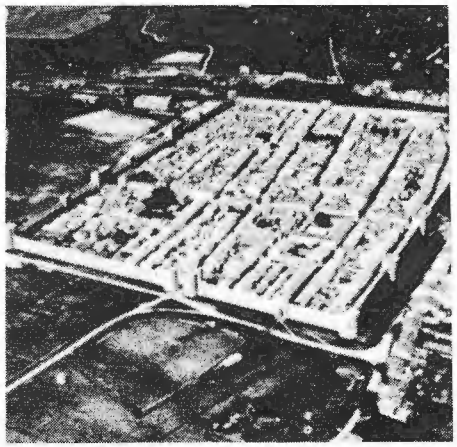
Fransız mimarisi, Karolenjler sülalesinden başlayarak sürekli gelişmiştir. Roman sanatı zirvesine M.S. 1000 yıllarında erişmiş, en güzel örnekleri olan manastırlar günümüze dek yaşamıştır. Gotik sanat Fransa'da doğmuştur. Büyük gotik katedraller arasında Notre-Dame, Paris (1163), Chartres (1194), Rheims (1211) ve Amiens (1220) sayılabilir. Fransa, en güzelleri Loire vadisi çevresinde XVI. yüzyılda yapılmış şatolarıyla da ünlüdür. Ayrıca, Versailles (XVII. yüzyıl) ve Fontainebleau (XVI. yüzyıl) sarayları hem yapı olarak hem de dönemin süsleme sanatının düzeyini kanıtlayan üstün nitelikleriyle ünlüdürler.

Fransızlar, dünya edebiyatının en güzel örneklerinden bazılarını yaratabilmiş, başka ulusların edebiyatına esin vermiş, kendi yazarlarına ise her zaman büyük onur payı tanımışlardır. Fransız edebiyatının ilk örnekleri XI. ve XII. yüzyılda, «Roland'ın Şarkısı» gibi uzun epik şiirler olarak ortaya çıkmıştır. Rönesans, Rabelais'nin (1494-1553 satir özellikli çalışmalarını ve Montaigne'nin (1533-1592) felsefe denemelerini yaratmıştır. XIV. Louis'nin koruyuculuğu altındaki XVII. yüzyıl edebiyatı, bir altın dönem yaşamıştır. Önde gelen yazarlar arasında, her ikisi de hem filozof hem de matematikçi olan Descartes (1596-1650) ve Pascal (1623-1662); klasik tiyatronun üç ustası olan Corneille (1606-1684), Molière (1622-1673), Racine (1639-1699) bulunmaktadır. XVIII. yüzyılda, geçerlikteki toplum kurullarını ve adaletsizliği alaycı bir dille yeren Voltaire yapan Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) sayılabilir. Diderot'nun (1813 - 84) «Ansiklopedi»si ise, hemen bütün önemli yazarların katkısını toplayarak oluşmuştur. XIX. yüzyılın romantikleri arasında, yazar ve şair Victor Hugo (1802 - 85); popüler romancı Alexandre Dumas (1802 - 70), kendinden sonraki yazar kuşaklarını büyük ölçüde etkileyen Balzac (1799 - 1850) sayılabilir. Aynı yüzyılın sonraki bölümünün gerçekçiliğini ve natüralizmini, romancı Flaubert (1821 - 80) ile Emile Zola (1840 - 1902) ve hikâyeci Maupassant (1850-1893) örneklemiş; onların tarzı ile çelişen bir sembolizm ise, şair Verlaine (1844 - 96), Mallarmé (1842 - 98) ve Rimbaud (1854-94) tarafından temsil edilmiştir. XX. yüzyılda, romancı Marcel Proust'un ünlü eseri «Geçmiş Zaman Peşinde», çok kimse tarafından en büyük Fransız romanı olarak nitelenmiştir. André Gide (1869-1951), özellikle romanları ile, çağın dev isimlerindendir. XX. yüzyılın öteki büyük yazarları arasında, varoluşçuluk hareketinin öncüsü Jean - Paul Sartre (1905 -), Albert Camus (1913-60), tiyatro yazarı Anouilh (1910 -) ve Giraudoux (1882 - 1944); tiyatro eserlerinin yanısıra roman, deneme ve şiir yazan Jean Cocteau (1889 - 1963) sayılabilir. Ayrıca, Beckett, Jean Genet ve Ionesco, çağdaş Fransız tiyatrosunda farklı yaklaşımlar denemişlerdir.

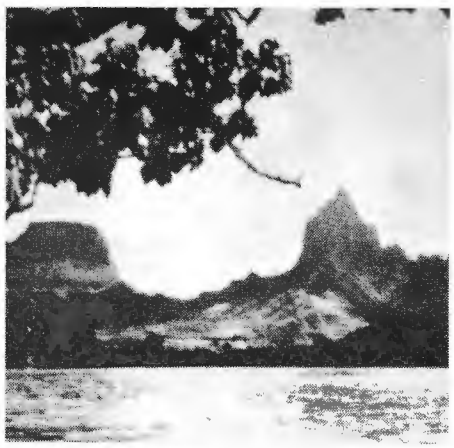
Fransa'nın XVII. yüzyıla uzanan zengin bir müzik geleneği vardır. Ancak, sadece birkaçı, örneğin Berlioz (1803 - 69), geniş müzik biçimlerini ve büyük orkestralar kullanmıştır. Çok sayıda yabancı kompozitör Paris'te yerleşerek yaratıcılığını bu kentte sürdürmüştür: Polonya doğumlu Chopin (1810 - 1849) ve Belçika doğumlu Cesar Franck (1822 - 1890), ünlü Paris Konservatuarında çok başarılı öğrenciler olmuşlardı. Rusya doğumlu Stravinsky (1882 - 1971), sonraki Fransız müzikçilerini büyük ölçüde etkilemiştir. XIX. yüzyıl Fransız müziği daha çok operaya yönelmiştir. Gounod (1818 - 1893), Almanya doğumlu Offenbach (1819 - 80), Delibes (1836 - 91), Bizet (1838 - 75) ve Massenet (1842 - 1912); sonraki kompozitörler arasında Fauré (1845 - 1924), Debussy (1862 - 1918) ve Ravel (1875 - 1937) sayılabilir. Bu isimler, genel bir izlenimcilik akımı içinde görülebilir. Bir başka akımın, «altılar» grubu-

Fransa'nın kuzeybatısındaki Carnac yakınlarında, önemli taş anıtlar bulunmuştur. Bu yüksek kayalar, granitten yapılmıştır.

Ortaçağ'da yapılmış duvarlarla çevrili Aigues-Mortes kasabası, iki Haçlı seferinin varış noktası olarak Fransa'da yaptırılmıştı.

Fransız Polinezyası'nın Tahiti adasından 12 mil uzaklıkta bulunan Moorea adası, yanardağları ve kumlu kıyılarıyla güzel bir adadır.

nun başlıca temsilcileri de, Milhaud (1692 - 1974) ve Poulenc (1899 - 1963) olmuştur.

Fransa'nın opera ve bale geleneği, Paris'teki ünlü Barok stili «Opera Ulusal Tiyatrosu» ve «Opera - Comique» tarafından sürdürülmektedir. Opera binası, XVIII. yüzyılda dünyanın bale merkezi de olmuştu. Bu sanat, Diaghilev'in Rus Balesini Paris'de oluşturmasıyla yeniden doğuşu gerçekleştirmiştir. Fransa'nın tiyatro yaşantısı Paris'te odaklaşmıştır. 50 kadar profesyonel tiyatro, bu arada, daha çok klâsik eserler sunan ve 1680'de XIV. Louis tarafından kurulmuş olan Comédie Française ve çağdaş yapıtlarda uzmanlaşmış Ulusal Halk Tiyatrosu vardır.

Tarih. Eski çağlarda, Fransa'nın toprakları Keltlerin ve başka toplulukların yerleşim bölgesiydi. M.Ö. 200 dolaylarında, Romalılar «Gallia» ismini verdikleri bu bölgenin işgaline başladılar. M.Ö. 58 - 51 arasında, Sezar, yerel krallıkları tümüyle ortadan kaldırdı. Gallia'da oturan Gaul toplulukları Roma geleneklerini ve dilini (Latince) benimseyerek yüzlerce yıl Roma yönetiminde geliştiler. Romalılar, bölgede su yolları, kentler, yollar, tiyatrolar yaptılar. M.S. V. yüzyılda Roma zayıflayarak sınırlarını koruyamaz olduğunda, doğudan gelerek Roma topraklarına el koyan Germen kabilelerinin arasında en başarılı olanı, sonradan Fransa'ya adlarını veren Frank'lardı.

Romalıları 486'da Soissons'da yenen Clovis, Merovenjler sülalesini kurmuş ve Hristiyanlığı kabul etmiştir. 730'da hükümdar olan Charles Martel'in oğlu Pepen (751), Karolenjler sülalesini başlatmıştır. Onun oğlu olan Charlemagne, krallığın sınırlarını günümüz Fransa'sının çok ötelerine uzatmış ve Papa III. Leo'nun elinden Roma imparatoru tacını 800'de giymiştir. Ancak kendisinden sonra Karolenjler sülalesi zayıflamış ve Hugues Capet, Capet sülalesini kurmuştur (987-1328).

Krallar, giderek soyluların elindeki gücü almış, İngiliz hükümdarlarının yönettiği bazı toprakları da işgal etmişlerdir. İngiltere'yle sürdürülen Yüzyıl Savaşları (1337 - 1453) ise Fransa'ya sürekli felaket getirmiş, ancak Jean d'Arc'ın manevi önderliğinde birleşerek kendini toparlayabilmiştir. Ortaçağ sona ererken, Fransa, Avrupa'nın önde gelen ulus-devleti niteliğini taşıyabilmiştir. XVII. yüzyıl başlarında ise, XIII. Louis'nin bakanı Kardinal Richelieu yönetiminde Fransa'nın gücü ve etkinliği artmıştır. XIV Louis (1643-1715) dönemi ise, monarşinin altın çağını yaratmıştır.

Fransa Devrimi (1789-1799) monarşiyi yıkmış ve Birinci Cumhuriyet 1792'de kurulmuştur. «Dehşetin Egemenliği» diye isimlendirilen bu dönemde, Jakoben'lerin Danton ve Robespierre gibi liderleri, yüzlerce insanı giyotine göndermişlerdir. Bu arada 1794'de general olan Napolyon Bonapart, yabancı topraklarda zaferler kazanmaktaydı. Napolyon, (1795'de ılımlıların egemen olduğu) devrim hükümetini 1799'da devirerek, Fransa'da iktidarı kendi eline aldı. 1804'de imparator ilân edildi ve Napolyon döneminin Fransası, 1814'e kadar Avrupa politikasına egemen oldu. Napolyon, 1814'e kadar başta kaldı, sonra 1815'teki Waterloo yenilgisine kadar birkaç ay daha yönetimde bulundu.

Monarşinin restorasyonunu II. Cumhuriyet (1848-1852) ve Napolyon'un yeğeni Louis Napoleon'un kendini İmparator ilân ettiği II. İmparatorluk (1852 - 70) izledi. Maceracı dış politikası önceleri başarı kazandıysada, Prusya karşısında uğranılan onur kırıcı yenilgi (1870) imparatorluk yönetiminin sonunu getirdi. III. Cumhuriyet'in ilânıyla başlayan dönemde, birbirini izleyen hükümetler giderek bir sömürge imparatorluğunu oluşturdular. 1907'de, Fransa, Rusya ve İngiltere'yle ittifak kurarak Üçlü Anlaşmayı gerçekleştirdi.

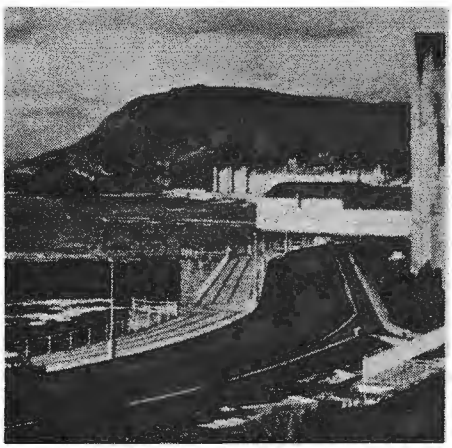
I. Dünya Savaşı sırasında, Almanya, Fransa'nın onda birini işgal etti ve savaşın en yıkıcı bazı çarpışmaları Fransız topraklarında yer aldı. Galipler arasında yer almasına rağmen, savaş bitiminde Fransız ekonomisi büyük yaralar almış, çalışan erkek nüfusun onda biri (1,3 milyon) savaşta yitirilmişti. Fransızlar, güçlü ittifaklar olmaksızın bir uluslararası etkinliği sürdüremeyeceklerini anlamakta gecikmişlerdi ve hükümetlerin de zayıflığı, 1940'da yeniden gelen Alman saldırıları karşısındaki çaresizliğe yol açtı. Bir ay kadar bir direnmeden sonra teslim oldular. Almanlar kuzey ve batı Fransa'yı işgal ettiler. İşgal edilmemiş güney kesiminde ise, Alman egemenliğini kabul eden bir kukla hükümet (merkezi Vichy'de) kuruldu. Bu durum karşısında, General de Gaulle Londra'da Özgür Fransa hükümetini kurdu; böylece Fransa'da halkın başlattığı direniş hareketleri daha geniş bir destek sağladı.

Fransa 1944'de kurtarıldığında, De Gaulle, geçici hükümeti kurdu, ancak, yeni Anayasanın yönetime yeteri gücü vermediği gerekçesiyle 1946'da istifa etti. IV. Cumhuriyet, içteki hükümet bunalımlarıyla ve dışta sömürgelerdeki isyanlarla sarsılmaktaydı. 1947'den beri Çinhindi'ndeki imparatorluğunu sürdürmek için çarpışan Fransa, 1954'deki ağır Dien Bien Phu yenilgisinden sonra buralardan çekilmek zorunda kaldı. Aynı yıl, Cezayir Devrimi başladı. Bununla beraber, geniş bir ABD yardımı ve başarılı plan uygulamalarıyla ülke ekonomisi kendini toparladı ve Fransa, AET'yi oluşturan güçlü ekonomiler arasında 1957'de yer alabildi.

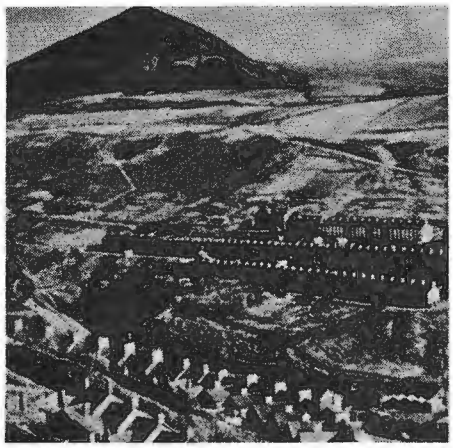
Emekliliğine ara veren De Gaulle, 1958'de yeniden ön plana çıkarak V. Cumhuriyeti kurdu. Yeni Anayasa, Başkanın yetkilerini artırmakta, Parlamentonunkileri kısmaktaydı. Yedi yıllık dönem için Başkan seçildi. Fransa 1962'de Cezayir'den çekildi; De Gaulle, bir yandan Fransa'yı bir nükleer güç düzeyine yükseltirken, bir yandan da onun AET çerçevesinde başlıca bir ekonomik güç olabilmesi uğraşını sürdürdü. Artık savaştan uzak kalabilmiş bir Fransa'da sanayi hızla gelişirken, 1969'da çekilen De Gaulle'ün yerine Başkan olan Pompidou döneminde, ekonomi daha da güçlendi. 1968'deki öğrenci hareketlerinin

Fransa

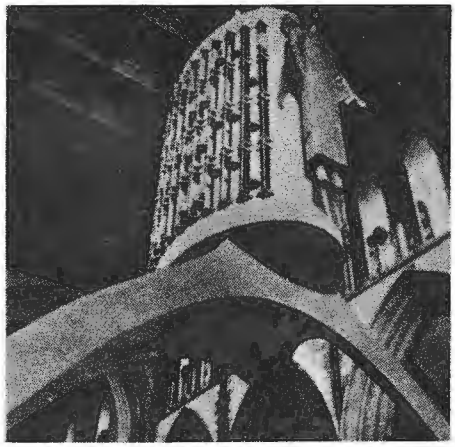
Resmi adı Fransa Cumhuriyeti
Yüzölçümü 547.000 km²
Nüfus 53.000.000 (1976 tahmini); km²'ye 97 kişi
Önemli kentleri Paris (başkent) 2.289.000 (1975); Marsilya, 889.000; Lyon, 528.000; Toulouse, 371.000
Yönetim Devlet Başkanı, Valéry Giscard d'Estaing (1974 seçilişi)
Din Katoliklik, Protestanlık, Musevilik
Dil Fransızca
Para birimi Frank
GSMH (1974) 116.414.500.000 Sterlin;
Kişi başına yıllık gelir 2200 sterlin
Tarım Buğday, saman, yulaf, patates, şeker pancarı, pirinç, üzüm, sığır, domuz, koyun
Sanayi Çelik, motorlu taşıtlar, kimyasal maddeler, uçak yapımı, elektrikli makinalar, dokuma, plastik, lüks eşyalar, şarapçılık, et ve süt ürünleri, balıkçılık, turizm sanayii.
Yeraltı kaynakları Demir filizi, kömür, potas, doğal gaz, sülfür
Dış ticaret Federal Almanya, Belçika ve Lüksemburg, İtalya, ABD, Hollanda, İngiltere.

Galler'in en önemli üniversitesi bir kıyı kenti olan Aberstwyth'de kurulmuştur.

Resimde Güney Galler'in maden bölgelerinde yeralan bir köy görülmektedir.

Güney Galler'deki Llandaff katedraline, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki restorasyon sırasında Jacob Epstein'in bir heykeli konmuştur.

ve ekonomik yapıdaki eksikliklerin yansımaları, enflasyon ve işsizlik sorunları olarak 1974'de Başkan olan Giscard d'Estaing'in karşısına çıktı. De Gaulle'ci hareketin desteği Bağımsız Cumhuriyetçi Partinin üyesi olan Giscard D'estaing, çeşitli önlemlerle ekonomiye yeniden hız kazandırma uğraşına girdi.

Fransa'nın Planlama Bölgeleri

Bölge	Nüfus
Alsace	1.543.000
Aquitaine	2.614.000
Auvergne	1.371.000
Basse-Normandie	1.339.000
Bourgogne	1.605.000
Bretagne	2.681.000
Centre	2.200.000
Champagne	1.365.000
Korsika	220.000
Franche-Comté	1.093.000
Haute-Normandie	1.621.000
Langudoc-Roussillon	1.830.000
Limousin	761.000
Lorraine	2.396.000
Midi-Pyrenées	2.332.000
Nord	3.938.000
Paris	9.896.000
Pays-de-la-Loire	2.625.000
Picardie	1.719.000
Poitou-Charentes	1.568.000
Provence-Côte d'Azur	3.731.000
Rhone-Alpes	4.872.000

FRANSIZ GUYANASI, Fransa'nın denizaşırı bir idare bölgesidir. Güney Amerika'nın kuzeydoğu kıyısında yeralan bu bölge, bir zamanlar bir ceza kolonisiydi. Ülke, genellikle içinde insanların yaşayamayacağı tropikal ormanlarla kaplıdır. Bu yüzden yalnızca kıyı bölgelerinde nüfus yoğundur. Başkent Cayenne ve çevresinde, toplam nüfusun yüzde 75'i yaşar. Ülke ekonomisi Fransa'ya dayanır. Ama geniş boksit yataklarının işletilmesiyle bu durum değiştirilebilir.

Bölge, 1500 yıllarında İspanyollar tarafından bulunmuş; ilk yerleşme merkezi de 1604'de, Fransızlar tarafından kurulmuştur. Sırayla Hollanda, İngiltere ve Portekiz denetimine girdikten sonra, 1817'de bir Fransız sömürgesi haline geldi. Çoğunlukla Fransızca konuşan halk, 1848'den bu yana, Fransız yurttaşları olarak kabul edilmektedir. 1970'den sonra Fransız Guyana'sı, Fransız meclisinde iki üye tarafından temsil edilmeye başlandı. Yüzölçümü 91.000 km². Nüfusu (1975 tah.) 60.000.

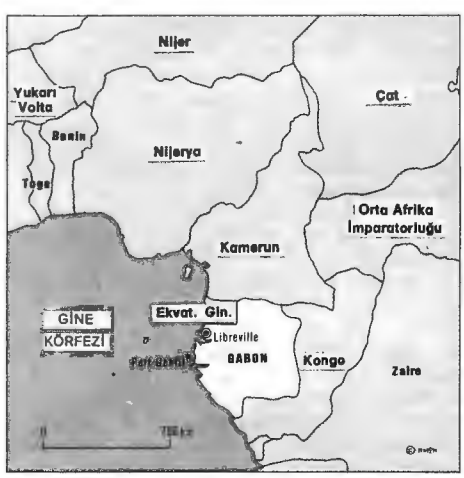
FRANSIZ POLİNEZYASI, Büyük Okyanus un güneyinde 105 adadan oluşan bir grup. Fransa'nın denizaşırı topraklarından olan Fransız Polinezyası, Cemiyet (yönetim merkezi Papeete, Tahiti'dedir), Marquises, Austral, Tuamoutu ve Gambier adalarından meydana gelir. Başlıca gelir kaynakları turizm, tropikal meyvalar ve hindistancevizi içidir. Adaların çoğu 1767'de İngiliz denizci Samuel Wallis tarafından bulunmuştur, ama bir yıl sonra Fransız Louis de Bougainville bölge üstünde hak iddia etmiştir. 1850'den önce adaların çoğu Fransız himayesine girmiş, 1880'lerde de bütün grup bir Fransız sömürgesi haline getirilmiştir. 1946'dan bu yana bölge halkı tam Fransız yurttaşı sayılmakta ve ulusal meclise iki temsilci gönderilmektedir. Yüzölçümü (yaklaşık) 4000 km². Nüfusu (1975 tah.) 135.000.

FRİZON ADALARI, Kuzey denizinin doğu ve güneydoğu kıyılarında takımadalar. Yaklaşık 30 adadan oluşan bu takımada Danimarka, Hollanda ve Almanya kıyılarından 5-32 km uzaklıktadır. Frizon adaları başlıca üç gruba ayrılır. Batı Frizon takımadaları Hollanda'ya bağlıdır. Başlıca adaları Ameland, Schiermonnikoog, Terschelling, Texel ve Vlieland'dır. Doğu Frizon adaları, Federal Almanya'ya bağlı Baltrum, Borkum, Juist, Langeoog, Norderney, Spiekeroog ve Wangerooge adalarından meydana gelir. Kuzey Frizon adaları Almanya ile Danimarka arasında bölüşülmüştür. Amrum, Föhr, Pellworm ve Sylt, yönetim bakımından Almanya'ya; Fanö, Manö ve Römö ise Danimarka'ya bağlıdır. Yerlilerin çoğu sığır ve koyun yetiştirir. Adalar üzerinde birçok sayfiye merkezi kurulmuştur.

GABON, Batı Afrika'da bağımsız bir ülkedir. Afrika'nın ölçülerine göre, kişi başına yıllık ortalama gelir (1973'de 534 sterlin) yüksektir. Ülke bu durumunu özellikle kıyı yörelerindeki petrol yataklarına borçludur. Başkent Libreville'dir.

Gabon'un büyük bölümü Ogoove ırmağı havzasında yeralır. Irmak kıyıdaki yüksek sıradağları keser. İç bölümler 600-900 m yükseklikte bir platodur. İklim sıcak ve nemlidir; yıllık ortalama ısı 25°C'dir. Kuzeybatıda 3800 mm'ye ulaşan yıllık yağmurlar, ülkede ortalama 1520 mm'dir. Ormanlar Gabon'un büyük bölümünü kaplar.

Başlıca tarımsal ürünler kakao, kahve, manyok ve hurmadır. Dışsatım malları kereste ve madenlerdir. Manganez, uranyum ve toryumdan başka, petrol dışsatımların yarısından fazlasını kapsar. Nüfusun çoğunluğu Bantu dilini konuşan 40 gruba üyedir. Bunların en büyüğü Fang kabilesidir. Azınlıklar arasında 12.000 Avrupalı ve Pigmeler yeralır.

Bölgedeki Fransız etkinliği XVIII. yüzyılın sonlarında başladı. Gabon 1889'da Fransız Kongosu'nun parçası oldu. 1910'da Gabon Fransız Ekvator Afrikası'na katıldı. 1913'den sonra Lamba-

V. Henry'nin doğum yeri olan Güney Galler'deki Monnow köprüsü üstündeki kapı Normanlardan kalmadır.

Lleyn yarımadasının ucundaki Abersoch, güzel bir sayfiye merkezidir.

Gambia'nın başkenti Banjul Batı Afrika'da Gambiya ırmağının ağzında kurulmuştur. Banjul ülkenin başlıca limanıdır.

rene, 1965'de ölen Albert Schweitzer'in bir hastane kurarak yerleştiği yer olarak tanındı. 1946'dan sonra Gabon Fransız toprağı olarak yönetilmeye başlandı. 1960'daki bağımsızlıktan sonra Fransız birliklerin 1964'deki darbe girişimlerine karşın ülkede sakin bir hayat sürmeye başlandı. 1967'de Omar Bongo tek partiye dayanan bir devlet ilan etti. Gabon şimdi cumhurbaşkanı ve Ulusal Meclis tarafından yönetilmektedir.

Gabon

Resmi adı Gabon Cumhuriyeti
Yüzölçümü 267.667 km²
Nüfus (1975 tah.) 1.155.800
Önemli kenti Libreville (başkent) (1975 tah.) 169.200
Dinler Hristiyanlık, etnik dinler
Diller Fransızca (resmi), Bantu dilleri
Para birimi Frank

GALAPAGOS ADALARI, yaklaşık 15 büyük ve çok sayıda küçük volkanik adadan oluşan bir takımada. Büyük Okyanus'un doğusundaki bu takımada Ekvador'a bağlıdır. Ülke kıyılarının 1045 km açığında bulunan Galapagos adalarında yalnızca dağ eteklerinde çeşitli bitkiler yetişir. Geri kalan bölgeler lavlarla kaplı çıplak arazilerdir. Adalar 1535 yılında İspanyol denizcisi Tomas de Bertanga tarafından bulundu; 1832 yılında da Ekvador topraklarına katıldı. 1835'de ünlü doğa bilimci Charles Darwin'in bölgeye yaptığı gezi üzerine adalar, üstlerinde yaşayan olağanüstü zengin hayvan çeşitleri bakımından tanındı. Bunlardan biri olan dev kaplumbağalar'dan (İspanyolca adlarından) esinlenerek adalara Galapagos adı verildi.

Yüzölçümü 7845 km², Nüfusu (1973 tah.) 4205

GALLER, Büyük Britanya'nın batısında prenslik. İngiltere ile Kuzey İrlanda ve İskoçya'dan daha yakın bir ilişki içindedir. Bu yüzden genellikle İngiltere ile Galler ayrı ayrı düşünülemez. Ancak Galler, öbür bölgelerle nispeten güç bağlar. kurması ve dağlık oluşu dolayısıyla özgünlüğünü korur. Halkın beşte biri Galce konuşur. Galce ayrıca, İngilizce ile birlikte bölgenin resmi dilidir. Nüfusun büyük bir çoğunluğu başlıca sanayi bölgesi olan güneyde yaşar.

Yüzey şekilleri ve iklim. Galler'in üçte ikisi Cambrian dağlarıyla kaplıdır. Toprakların ortalama yüksekliği 300 m'yi aşar. Galler'in en yüksek tepesi olan Snowdon'un doruk noktası 1085 m'yi bulur. Bölgenin ortasında çok sayıda geniş yaylalar yeralır.

Galler ülkesinde nemli bir deniz iklimi hüküm sürer. Yazları serin geçer. Yağış ortalaması 1270 mm'dir; yüksek bölgelerde 5000 mm'yi bulabilir.

Ekonomi. Galler bölgesinin İngiltere ekonomisine başlıca katkısı kömür, demir ve çelik üretimidir. Önemli bir sanayi merkezi olan güneyde büyük miktarda çelik üretilmektedir. İngiltere alüminyumunun dörtte biri Güney Galler'de işlenmektedir. Ayrıca çinko, bakır ve nikel de işlenir.

Bir zamanlar dünyanın başlıca kömür ihracatçılarından olan Galler'de halâ önemli miktarda kömür çıkarılmaktadır. Bir başka önemli sanayi dalı da sentetik iplik üretimidir.

Toprakların yaklaşık yüzde 80'inde tarım yapılmaktadır. Dağlarda koyun, büyük otlaklarda da sığır yetiştirilir.

Nüfusun üçte ikisi güneyde yaşar. 1971 sayımında halkın yüzde 21'inin Galce konuştuğu saptanmıştır.

Yönetim. İngiltere krallığının bir bölgesi olan Galler'in parlamentoda 36 üyesi bulunur. Galler'in ulusal partisi Plaid Cymru, bağımsızlık istemektedir. 1974'de yerel yönetim, yeniden düzenlenmiştir.

Tarih. MS 78'de Romalılar tarafından fethedildi. Roma egemenliği ortadan kalktığı zaman ülke hemen eski geleneklerine döndü. Daha sonra Anglosaksonlar ve İskandinavlar Galleri sömürgeleştirdiler. XII. yüzyıl sonlarında Gal prensi Llewelyn'in önayak olduğu ayaklanma sonucu bazı bölgeler özgürlüğe kavuştu. 1267'de oğlu, III. Henry tarafından Gal prensi ilan edildi. 1284'de I. Edward ülkeyi İngiltere topraklarına kattı. Çeşitli zamanlarda patlak veren isyanlar İngiliz hakimiyetini sarsamadı. İngiliz krallığının yetkisi yavaş yavaş bütün ülkede kabul edildi ve VII. Henry'nin 1536 ve 1542 yasalarıyla Galler ülkesi kesinlikle İngiltere krallığına katıldı.

Galler

Resmi adı Gal Prensliği
Yüzölçümü 20.761 km²
Nüfusu (1975 tah.) 2.765.000; km²'ye 133 kişi
Önemli kentleri Cardiff (yönetim merkezi) 287.000; Swansea 188.350; Newport 133.500

GAMBİYA, Afrika'nın en küçük ülkesidir. Ekonomi büyük ölçüde yerfıstığı ve yerfıstığı ürünlerine dayanır. Yerfıstığı toplam dışsatımların yüzde 95'ini oluşturur. Kişi başına ortalama yıllık gelir, 1973 yılında 53 sterlindi.

Yüzey şekilleri ve iklim. Gambiya 320 km uzunluğunda, 24 ile 48 km arasında değişen genişlikte ince-uzun bir ülkedir. Ülkenin ortasından geçen Gambiya ırmağı Gine'deki Fonta Djalon yaylasında yükselir. Irmak 475 km yol alarak Gambiya boyunca Atlas Okyanusu'na doğru akar. Başkent Banjul kıyıdaki bir adadır. Kumlu kıyıların doğusu yağışlı iklimlerde taşkınlara sahne olan düzlüklerdir. Gambiya ırmağının çevresi bu yörede bataklıktır. Deniz yüzeyinden 30-50 m yükseklikteki tepeler ve platolar iç bölgelerdedir. İklim tropikaldir ve ortalama yağış 760-1140 mm arasında değişir.

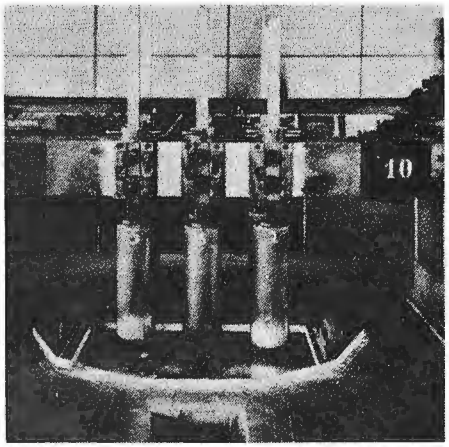
Ekonomi. Küçük çiftliklerde yetiştirilen yerfıstığı başlıca tarımsal üründür. Nehir kenarlarında hurma ve fıstık yetiştirilir; bu bölgelerde balık da bir protein kaynağıdır. Ülkede pirinç üretimi ve hayvancılık yapılır. Madencilik gelişmiş değildir ve imalat sanayii gayrı safi milli hasılanın yüzde ikisini oluşturur.

Muz Ganalıların başlıca geçim kaynakları arasındadır. Meyvalar açık pazarlarda, kilo ölçüsüne göre değil hevenkle satılır.

Gana'nın başkenti ve en büyük kenti olan Akra' daki blok apartmanlar bu genç ve hızla kalkınmakta olan ülkede raslanan görüntülerdendir.

Gine dünyanın en büyük boksit yedeklerine sahiptir. Üretilen alüminyum Amerika'ya ve Batı Avrupa'ya ihraç edilir.

Toplumsal yapı ve yönetim. Gambiyalılar beş ana gruba ayrılır; bunların en büyüğü Mandingolar'dır. Halkın yüzde 80'i müslümandır, geri kalanı hristiyan yada etnik dinlere üyedirler. Gambia 1970'de cumhuriyet oldu. Cumhurbaşkanı Sir Davda Javara bir kabineyle ülkeyi yönetmektedir. Parlamento 32 üyeden, dört şeften ve atanan birkaç üyeden oluşur.

Tarih. İngiltere'nin Gambiya'daki etkinliği 1588'de İngiliz tüccarların bölgede ticaret haklarını almalarıyla başlar. 1765 ile 1783 arasında Gambiya, Senegambia Taç sömürgesinin bir bölümünü oluşturdu. Gambiya ırmağı köle ticaretinin başlıca yoluydu. Köle ticareti trafiği resmi olarak 1807'de kaldırıldı. Gambiya 1888-1965 arasında bir İngiliz sömürgesiydi. Ülke 1965'de bağımsız oldu. Ülke bundan sonra savunmasını ve dış politikasını Senegal'le birlikte sürdürdü. İki ülkeyi birleştirme çabaları, farklı İngiliz ve Fransız geleneklerinden ötürü başarısızlıkla sonuçlandı.

Gambiya
Resmi adı Gambiya Cumhuriyeti
Yüzölçümü 11.295 km²
Nüfus (1975 tah.) 524.000
Önemli kenti (başkent) Banjul (1975 tah.) 42.689
Din İslam
Dil İngilizce (resmi)
Para birimi Dalasi

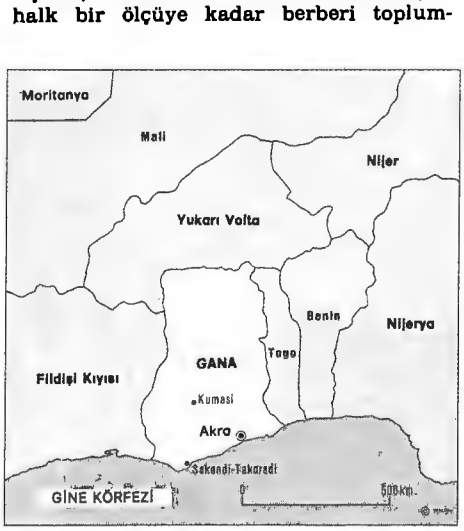
GANA, bir Batı Afrika ülkesidir. 1957'de bağımsızlığını kazanmadan önce Altın Kıyısı olarak biliniyordu. Gana dünyanın önde gelen bir kakao üreticisidir. Gana adı, şimdiki Gana'nın kuzeyinde ve kuzeybatısında kurulmuş olan büyük Batı Afrika imparatorluğuna aitti. Ülkenin başkenti Akra'dır.

Yüzey şekilleri ve iklim. Güneybatı bölgesinin dışında Gana, Kara Volta, Beyaz Volta ve Oti ırmaklarının sulak havzalarından oluşur. Bu ırmaklar 8420 km²'lik yapay bir göl olan Volta gölüne sularını boşaltırlar. Bu göl elektrik üretilen Akosombo barajının arkasında yeralır. Volta havzası Kvahu kayalıklarıyla güneybatıdan ayrılır. Güneybatı yaylalar, verimli havzalar, tepelerden oluşan bir bölgedir. Bölgedeki ırmaklar güneydeki Gine körfezine dökülürler.

Güneydeki iklim ekvatoryaldır ve Akra'daki yıllık ortalama sıcaklık 27°C' dir. İç bölgeler daha da soğuktur. Güneyde yağmurlar Akra'nın doğusunda azalırken, başkentin batısında artar. Ormanlarla kaplı güneybatı bölgesinin yıllık ortalama yağış miktarı 2030 mm' den fazladır. Çayırlıkların fazla olduğu güneydoğu bölgesinde 890 mm'den az yağış görülür. Kuzeydoğuda ortalama 1020 mm olan yağışlar iç bölgelerde azalır. İç bölgelerdeki yağışlar düzensizdir ve kimi zaman kuraklık olur. Orta ve Kuzey Gana'nın karakteristik görünümünü savanalar oluşturur.

Ekonomi. Nüfusun yüzde 70'inden fazlası kırsal alanlarda yaşar ve çiftçilikle uğraşır. Başlıca ürünler, yerfıstığı, mısır, pirinç, muz, akdarı, manyok, gine mısırı, ve hint yerelmasıdır. Kakao, Gana'nın başlıca ekonomik bölgesi ve en kalabalık kesimi olan güneybatıda yetişir. Kakao dış satımların yüzde 50'sinden fazlasını oluşturan bir tarımsal üründür. İkinci değerli dışsatım ürünü, kerestedir. Hayvancılık güneydoğuda, orta ve güney savanada ender yapılan uğraşlardandır. Balıkçılık da önemlidir. Gana'nın başlıca madenleri altın, elmas, manganez, ve boksittir. Alüminyum, Volta ırmağı projesinin enerjisinden yararlanan Tema sanayi kentinde üretilir. Gana'nın kişi başına ulusal geliri 1974'de 180 sterlindi. Hızlı bir sanayileşmeyi hedefleyen kalkınma programı, 1960'larda Gana'nın dış borçlarını büyük ölçüde arttırdı. Daha sonra Gana ekonomik sorunlarını çözmekle uğraştı. 1970'lerde hükümet gıda üretimini arttırmak için bir kampanya açtı.

Toplumsal yapı. Halk 50 gruba ayrılmıştır. Bunların en büyükleri Akan, Aşanti, Fante ve Tui'lerdir. Kuzeyde halk bir ölçüye kadar berberi toplumlarla kaynaşmıştır. Nüfusun yüzde 43'ü Hristiyanlık, yüzde 38'i etnik dinler, yüzde 12'si ise İslâm dinine bağlıdır.

Tarih. Portekizliler 1470'lerde Gana kıyılarında ticarete başladılar. Ancak bölge sonraları, kıyıda ticaret noktaları kuran Avrupalı güçlerin rekabet alanı oldu. İngilizler 1880'lerin sonlarında etkin olmaya başladılar. Gana kıyısı 1874'de İngiliz sömürgesi oldu. 1901 de Aşanti kenti sömürgeye dahil edildi ve kuzey bölgeleri İngilizlerin denetimi altına girdi.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra komşu Togo, İngilizler ve Fransızlar tarafından paylaşıldı. 1957'de bağımsızlık sağlanınca İngilizlerin elindeki Togo Gana'yla birleşti. 1960'da Gana cumhuriyet oldu ve başbakan Dr. Kvame Nkrumah cumhurbaşkanlığına seçildi. Nkrumah'ın rejimi içte ve dışta şiddetli bir muhalefetle karşılaştı. 1966'da Nkrumah devrildi. Ömrünün geri kalan kalan bölümünü sürgünde geçirdi. Askeri yöneticiler 1969'da sivil bir hükümetin kurulmasına izin verdiler, ancak ekonomik krizlerin sonucu olarak 1972'de bir askeri darbe daha yapıldı. Albay Ignatius Acheampong liderliğindeki Ulusal Kurtuluş Konseyi, 1975'de Yüksek Askeri Konsey olarak yeniden düzenlendi.

Gana
Resmi adı Gana
Yüzölçümü 238.537 km²
Nüfus (1975 tah.) 9.866.000; km²'ye 41 kişi.
Önemli kentleri Akra (başkent), 848.000; Kumasi 249.000; Sekondi-Takoradi, 161.000
Yönetim Askeri konsey
Dinler Etnik dinler, Hristiyanlık, İslamiyet
Dil İngilizce (resmi)
Para birimi Cedi
GSMH (1974) 1.765.000.000 sterlin
Kişi başına ulusal gelir 179 sterlin
Tarım ürünleri Manyok, kakao kahve, hayvanlar, mısır, akdarı, hurma, muz, pirinç, kauçuk, tütün, kereste, hint yerelması.
Sanayi Alüminyum, çimento, kakao, gıda, kereste, bira
Dış ticaret İngiltere, ABD, Batı Almanya, Japonya, Hollanda, Fransa.

Gine-Bissau ve Guyana'nın başlıca dışsatım gelirleri, hindistancevizi ürünleridir.

Grönland'ın doğu kıyısındaki güney akıntısının taşıdığı buzlar tehlikeli olabilmektedir. Adanın batı kıyısında ise sıcak akıntı vardır.

GİNE-BİSSAU, 1974 yılında bağımsızlığını kazanana dek Portekiz Gine'si olarak bilinen bir batı Afrika ülkesidir. Başkent Bissau'nun nüfusu 25.000'dir.

Alçak düzlüklerle kaplı ülkenin en yüksek yeri Gine sınırı bölgesidir (300 m). İklimin sıcak ve nemli olduğu ülkede yağışlar 2050 ve 3300 mm arasında değişir. İç bölgelerde, ağaçlık savanalar susuzdur. Çiftçilik, başlıca uğraşıdır. Dışsatımların yüzde 80'inden fazlasını yerfıstığı, hurma ve hindistancevizi içi oluşturur.

1879'dan sonra ülke bir Portekiz sömürgesi oldu. 1962'de başlayan şiddetli silahlı çarpışmalardan sonra ülke 1974'de bağımsızlığına kavuştu. Gine-Bissau, cumhurbaşkanı Luis Cabral ve Devlet Konseyi'nce yönetilmektedir. Ulusal Halk Meclisi'nde 120 üyesi vardır. Portekizce resmi dildir. Yüzölçümü 33.125 km². Nüfusu (1976 tah.) 534.000.

GAZZE ŞERİDİ, 1967'ye kadar Mısır'ın denetimi altında bulunan Akdeniz'in güneydoğu kıyısında küçük bir bölgedir. Bölge Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere'nin himayesi altına girmiş ve 1947'de İngiltere, Şerid'i vermek zorunda kalmıştır. 1948-1949 Arap-İsrail savaşı sonucunda bölge Mısır'ın eline geçmiştir. 1967 savaşından sonra İsrail'in eline geçen Gazze Şeridi'nin nüfusu genellikle Arap göçmenlerden oluşmaktadır. Yüzölçümü 370 km². Nüfusu (1971) 365.000.

GEORGİA. Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

GİLBERT ve ELLİCE ADALARI, Büyük Okyanus'un ortasında, Kuzeydoğu Avustralya'nın 4500 km uzaklığında, Ekvator'a yakın, 40 adadan oluşan bir ülkedir. Dört ana ada grubu (Gilbert adaları, Ellice adaları, Phoenix adaları ve Line adaları) ve Gilbert adalarının 368 km batısındaki Okyanus adalarından oluşur. Okyanus adalarında fosfat yatakları bulununca İngiltere buraya el koydu. Adalar İngiliz sömürgesidir. Başkent kuzey Gilbert adalarındaki Tarava'dadır. Adaların büyük bölümü alçak atollerdir. Dışsatım için fosfat, sedef ve kurutulmuş hindistancevizi içi üretilir. Adalar 1892'de İngiltere'nin himayesine girmiş ve 1915'de sömürge olmuştur. Ellice adaları (Tuvalu) anayasayla 1975 Ekim'inde ayrılmıştır. Yüzölçümü 970 km². Nüfusu (1975 tah.) 66.000.

GİNE, Batı Afrika'da azgelişmiş bir ülkedir. 1970'lerin başlarında yıllık ortalama gelir 45 sterlindi. Başkent Konakry'dir.

Yüzey şekilleri. Kıyı düzlüklerinin ötesinde arazi Futa-Calon'a kadar yükselir. Güneybatıda yüksek bir bölgedir, ancak kuzey-doğuda toprak içteki Nijer düzlüklerine doğru alçalır. Nijer, Gambia ve Senegal ırmakları Gine'de yükselir. İklim sıcak ve nemlidir ve kıyılara yılda 4300 mm yağış düşer. Yüksek bölgeler daha az yağmurlu ve daha serindir. Nijer düzlüklerine düşen yağmur 1525 mm'dir.

Ekonomi. Nüfusun yüzde 80'inden fazlası çiftlikle uğraşır. Kahve, hurma ve muz ihraç edilen maddeler arasındadır. Dışsatım gelirlerinin yüzde 65'ini boksit ve alüminyum oluşturur. Gine'de elmas ve demir cevheri yedekleri de vardır. İmalat gayrı safi milli hasılanın yüzde 3'ünü oluşturur.

Toplumsal yapı ve yönetim. Nüfusun büyük bölümü Negroid'dir. Bunlar Fulani'leri oluşturan en büyük gruptur. Halkın yüzde 60'ından fazlası müslümandır. Öteki kesim ise hristiyanlığa ve etnik dinlere bağlıdır. Gine, 7 yıl için seçilen bir cumhurbaşkanı ve bir kabine tarafından yönetilmektedir. 75 üyelik Ulusal Meclis, tek siyasal parti olan Gine Demokratik Partisi bağlıdır.

Tarih. XVIII. yüzyılda bölgenin kuzey bölümü Gana imparatorluğunun bir parçasıydı. Gine 1891'de bir Fransız sömürgesi oldu. 1958'de halkın bağımsızlık oylamasına evet demesiyle Fransızlar çekildi. Cumhurbaşkanı Seku Ture sosyalist ülkelerden yardım istedi. Günümüzde Gine'nin Doğu ve Batı ülkeleriyle iyi ilişkileri vardır.

Gine

Resmi adı Gine Cumhuriyeti
Yüzölçümü 245.857 km²
Nüfus (1975 tah.) 4.416.000
Önemli kenti Konakry (başkent) (1974) 412.000
Dinler Etnik, İslâmiyet, Hristiyanlık
Dil Fransızca (resmi)
Para birimi Gine frankı

GİRİT. Bk. YUNANİSTAN

GRENADA, Karayib denizinin güneydoğusunda bağımsız bir uluslar topluluğu cumhuriyetidir. Trinidad'ın 137 km kuzeyinde yeralır. Ülke Grenada, güneydeki Windward adaları ve güneydeki küçük adacıklardan oluşur. Başkent Saint Georges'dir. Başlıca tarım ürünleri kakao, muz, hindistancevizi, şekerdir. Nüfusun yarıdan fazlası Afrika kökenlidir. Geri kalan bölümü ise Afrikalı-Kızılderili karışımıdır. Resmi dil İngilizcedir. Grenada 1498'de Kristof Kolomb tarafından keşfedildi ve 1650'de Fransızlar tarafından sömürgeleştirildi. 1783'de İngilizlerin olan ada 1974'e kadar İngiliz sömürgesi kaldı. Aynı yıl bağımsız oldu. Yüzölçümü 341 km². Nüfusu (1975 tah.) 105.000.

GRÖNLAND, kuzeybatı Atlas Okyanusu'nda yeralır. Dünyanın en büyük adası olan Grönland'ın başkenti Godthaab'dır. Danimarka'ya ait olan ülkenin büyük bölümü 3000 m kalınlığında buzlarla örtülüdür ve insanların yaşamasına elverişli değildir. Nüfusun büyük çoğunluğunu güneybatı kıyısında oturan ve ayıbalığı, balık avcılığıyla yaşamlarını sürdüren Eskimolar oluşturur. Kıyılar fiyord tipidir ve açıkta pekçok küçük ada vardır. Kıyıya giden buzullar Atlas Okyanusu'nda güneye doğru akan buz dağlarını oluştururlar. Güneydeki kıyılarda kökleri küçük bitkiler yetişir. Otlar ve likenler bitki örtüsünün geri kalan bölümünü oluşturur. Adada kömür, kuvars ve mika bulunur. Thule'de ABD'nin bir hava üssü vardır.

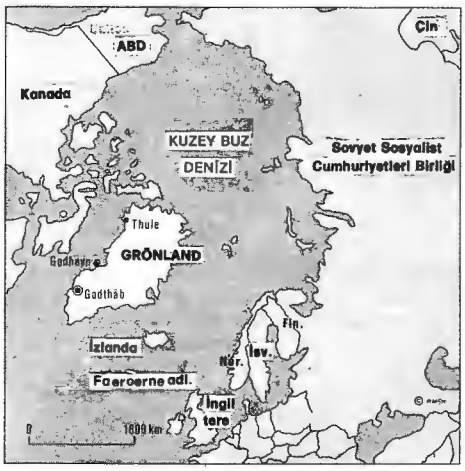
Guatemalalı kadınlar eşyalarını pazaryerinde satarlar. Guatemala nüfusunun yüzde 45'i Maya kökenli Kızılderililerdir.

Guatemala'nın Tikal bölgesindeki piramit biçimindeki tapınak klasik Maya mimarisinin tüm özelliklerini içerir.

Grönland 960 yıllarında Erik (Kızıl) tarafından keşfedildi. Kaşif ilgi çekmesi için adanın adını «yeşil ada» anlamına gelen «Greenland» koydu.

XII. yüzyılda adadaki 12.000 nüfuslu koloni 1261'de Norveç'in denetimi altına geçti. 1400'de nüfusun büyük bölümü adadan göçtü. 1721'de Norveçli Hans Egede'nin önderliğinde sömürgeleştirme yeniden başladı. Godthaab kenti kuruldu. Viyana Kongresi (1815) Danimarka'nın egemenliğini yeniden tanıdı ve sömürge dönemine ilişkin statü 1953'de sona erdi. Daha sonra Grönland Danimarka hükümetinden bir bakanlık tarafından yönetilmeye başlandı. Grönland bu parlamentoya iki üye göndermektedir. Grönland'da yönetim yerel vali ve bir konsey tarafından sağlanmaktadır. Yüzölçümü 2.175.600 km². Nüfusu (1975) tah.) 49.500.

GUADELOUPE. Doğu Hint adalarındaki Leeward adalarının bölgesine giren bir denizaşırı Fransız toprağıdır. Ülke, başkent, Basse-Terre'nin bulunduğu Basse-Terre adaları, doğudaki Grande-Terre adaları ve çeşitli küçük adalardan oluşur. Afrika kökenli olan nüfusun büyük çoğunluğu Fransızcanın bir lehçesini konuşur. Başlıca tarımsal ürünler şeker kamışı, muz ve romdur. Turizm başlıca sanayi dalıdır. 1493'de Kristof Kolomb tarafından keşfedilen Guadeloupe'e Fransızlar 1635'de yerleşti. Ülke 1946'ya kadar Fransız sömürgesiydi. Yüzölçümü 1780 km². Nüfusu (1975 tah) 354.000.

GUAM. Büyük Okyanus'un batısındaki Mariana adalarının en büyüğü olan bir ABD toprağıdır. Manila'nın 2600 km doğusuna düşer. Ormanların bulunmadığı bölgenin büyük bölümü ABD üsleriyle kaplanmıştır. Sivil havaalanı Güneydoğu Asya ile Kuzey Amerika arasındaki uçuşlar için bir ara limanı işlevini görmektedir. Nüfusun yarısından fazlasını İspanyol, Filipinli ve Mikronezyalı karışımı olan Chammorola oluşturur. Çok sayıda da Amerikalı asker vardır. 1521'de Ferdinand Macellan tarafından keşfedilen Guam 1898'de İspanyol-Amerikan savaşının sona ermesine kadar İspanyol sömürgesi olarak kaldı. Daha sonra ABD'ye geçti. Yüzölçümü 541 km². Nüfusu (1975 tah.) 104.000.

GUATEMALA, Atlas Okyanusu ve Büyük Okyanus arasında bir orta Amerika ülkesidir. Dünyanın en büyük kahve üreticilerinden olan Guatemala'nın başkenti Guatemala'dır.

Yüzey şekilleri ve ekonomi. Çoğu volkanik olan Sierra Madre dağları güneyde Büyük Okyanus'a paraleldir, kuzeyde ise dört sıradağa ayrılır. Volkanik dağ Tajumolco (4211 m) Orta Amerika'nın en yüksek noktasıdır. 48 km genişliğindeki ova Meksika'dan El Salvador'a kadar Büyük Okyanus kıyısı boyunca 320 km uzunluğundadır. Tropikal olan iklim yükseltilerde ılımanlaşır. Ekonomi temelde tarıma dayanıyorsa da (kahve ve muz başlıca dışsatım ürünleridir) madencilik giderek önem kazanmaktadır. Başlıca limanları Puerto Barrios ve San Jose'dir. Bu kentler kıtalararası bir demiryoluyla başkente bağlıdır.

Toplumsal yapı. Nüfusun yarısından fazlası Amerikan-Kızılderili karışımıdır. Geri kalan kesimi ise İspanyol-Kızılderili melezi olan Mestizolar'dır. Çoğunluk katoliktir ve İspanyolca konuşur.

Yönetim. Cumhuriyet hükümeti üç organdan oluşur. Yürütme organını, dört yıl için seçilen ve daha sonraki 12 yıl seçilme hakkı olmayan cumhurbaşkanı oluşturur; yasama organı dört yılda bir seçilen ulusal kongredir; yargı organı ise yüksek mahkeme ve öteki mahkemelerden oluşur. 18 yaşından büyük, her okur-yazar yurttaş oy kullanmak zorundadır. Okur-yazar olmayanlar için oy kullanmak tercihlidir.

Tarih. Guatemala 1524 yılında İspanyollar tarafından fethedilene kadar 1000 yıl süreyle Maya imparatorluğunun merkeziydi. Ülke 1821'den 1823'e kadar Meksika'nın denetiminde kaldı, daha sonra Orta Amerika Federasyonu'nun üyesi oldu. Ülke 1839'da bağımsızlığını yeniden kazandı. Tarihi boyunca Guatemala ayaklanmalara ve siyasal kargaşalıklara sahne olmuştur. XIX. yüzyılın sonunda Justo Rufino Barrios Orta Amerika Birliği'ni yeniden kurmaya çalıştıysa da başarısızlığa uğradı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Guatemala'da iç savaş baş gösterdi. United Fruit Company iç olaylarda çeşitli müdahalelerde bulundu. ABD firması olan United Fruit Co. muz çiftliklerinin yüzde 95'ine sahiptir ve ülkenin en büyük işverenidir. 1953'de Guatemala hükümeti bu çiftlikleri millileştirdi; ancak ABD'nin müdahalesiyle hükümet devrildi. 1970'lerde Guatemala komşu Belize'yi savaş açmakla tehdit etti. 1976 Şubat'ında ülkede büyük bir yer sarsıntısı oldu; 16.000 kişi öldü, nüfusun beşte biri konutsuz kaldı.

Guatemala

Resmi adı Guatemala Cumhuriyeti
Yüzölçümü 108.889 km²
Nüfus (1973) 5.540.000; km²'ye 51 kişi
Önemli kenti Guatemala (başkent) 717.300
Yönetim Cumhuriyet; devlet başkanı K. Garcia
Din Katolik
Dil İspanyolca (resmi)
Para birimi Quetzal
GSMH (1974) 1.286.3000.000 sterlin
Tarım ürünleri Kahve, pamuk, muz, şeker kamışı
Sanayi Gıda, tütün, içki
Yeraltı kaynakları Çinko, kurşun, nikel
Dış ticaret ABD, El Salvador, Batı Almanya, Japonya

GUERNSEY. Bk. CHANNEL ADALARI

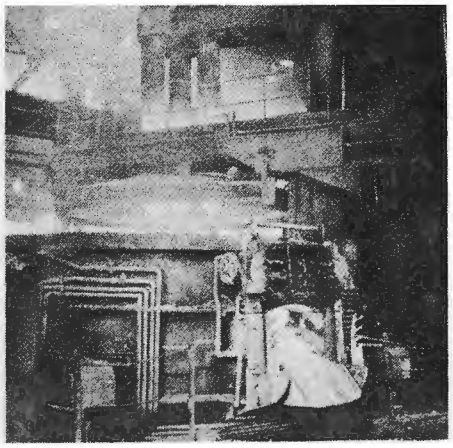
GUYANA, Güney Amerika'nın kuzeydoğusunda Venezuela ile Surinam arasında bağımsız bir ülkedir. Guyana'nın eski adı İngiliz Guyanasıydı. Başkent Georgetown'dur. Guyana halkının etnik kökenleri çok çeşitlidir. Nüfusun yarısı kızılderili, üçte biri Afrikalı ve geri kalanı da melez kökenlidir. Halkın yüzde 90'ından fazlası kıyı bölgesinde yaşar. Karanın geri kalan bölümü tropikal ormanlar ve savanlarla kaplıdır.

Güney Afrika'nın iki başkentinden biri olan Capetown giderek gelişen bir kenttir.

Capetown'un yanındaki Masa dağı genellikle, yöre halkı tarafından «masa örtüsü» diye adlandırılan bir sisle kaplıdır

Güney Afrika demir ve çelik tesislerinde Transvaal'den çıkan maden filizleri işlenir.

Bu yüzden ülkenin zengin boksit kaynaklarına ulaşmak zorlaşmaktadır. Guyana'nın ekonomisi temelde tarıma dayanır. Başlıca ürünler şeker kamışı, pirinç ve hindistancevizidir. Guyana, cumhurbaşkanı (Arthur Chung) ve 53 üyeli ulusal meclis tarafından yönetilir. Meclis üyeleri dört yılda bir seçilir.

Bölge ilk kez 1499'da İspanyollar tarafından keşfedildi. 1620'de yerleşen Hollandalılar 1815'de yönetimi İngilizlere verdiler. İngilizler çok sayıda köleyi ve kızılderiliyi şeker kamışı tarlalarında çalıştırmak üzere getirdiler. 1966'da bağımsızlığını kazanan Guyana 1970'de İngiliz Uluslar Topluluğu'na üye oldu. 1976'da hükümet sanayinin büyük bölümünü millileştirdi ve eğitimi denetim altına aldı. Yüzölçümü 214.970 km². Nüfusu (1975 tah.) 794.000.

GÜNEY AFRİKA, resmi adı Güney Afrika Cumhuryeti olan bu ülke, kıtanın güney ucunda yeralır. Güneybatıda Atlas Okyanusu, güneydoğuda ise Hint Okyanusu ile çevrilidir. Kuzeyde Namibya, Botsvana ve Rodezya ile sınır komşusudur. Kuzeybatısında Mozambik ve Swaziland vardır. Küçük bir krallık olan Lesotho, Güney Afrika toprakları içinde kalır.

Güney Afrika ülkesi 1910 yılında oluşturuldu. Birliğe, İngiltere'ye ait Natal ve Cape illeri ile, Afrikaner'lerin (Hollandalı göçmenler) kurduğu Özgür Orange eyaleti ve Transvaal katıldı. Güney Afrika Birliği İngiltere ile yakın ilişkilerini sürdürüyor ve İngiliz hükümdarı, Birliğin devlet başkanı sayılıyordu. 1961'de Güney Afrika bir cumhuriyet haline geldi ve İngiliz Uluslar Topluluğu'ndan ayrıldı. Ülkenin iki başkenti vardır: Pretoria ve Capetown.

Çeşitli ırklardan insanların oluşturduğu Güney Afrika nüfusunun yüzde 17,5'i Avrupa (Beyazlar diye bilinir) kökenlidir. Ülke yönetimi ve ekonomisi bunların denetimindedir. 1948'den sonra Güney Afrika'da şiddetli bir «Apartheid» (ırk ayrımı siyaseti) uygulandı. Bu politika dünyanın bazı ülkeleri tarafından eleştirildi. Ancak sözkonusu düşmanlığa karşın Güney Afrika hızla kalkındı. Günümüzde Güney Afrika, kıtanın en sanayileşmiş ve yeraltı kaynakları (petrol dışında) bakımından en zengin ülkesidir.

Yüzey şekilleri. Güney Afrika Cumhuriyeti yüzey şekilleri bakımından başlıca iki bölgeye ayrılabilir: iç yaylalar ve kenar bölgeler. İç yayla tabak biçimindedir. Afrika kara kalkanının güney uzantısı olan bu yayla Orange ve Limpopo akaçlama havzalarını da kapsar. Yaylanın en yüksek yerinden (Drakensberg) Orange akarsu sistemi, batıya doğru akarak, Atlas Okyanusu'na dökülür. Ülkenin ikinci büyük ırmağı olan Limpopo, güneydoğu bölgelerini suladıktan sonra doğuya akar ve Hint Okyanusu'na dökülür. Yaylanın kenarlarındaki yükseklikler çeşitli adlar alır. Bunların en önemlileri arasında Roggeveldberge, Nuweveldberge, Sneevberge, Stormberge ve 4332 m yüksekliğindeki Drakensberg sayılabilir.

Yayla çevresindeki kesimin genişliği 60-240 km arasında değişir. Bu şerit, kıyı bölgelerinin yanısıra yaylalarla dağları da kapsar. Kıyı şerid Mozambik sınırı yakınlarında genişleyerek 64 km'yi bulur. Öteki bölgeler çok dardır. Kıyıdan içerlere doğru arazi setler halinde yükselir. Güneyde Langeberge ve Outeniekwaberge kıyı ovalarını iç yaylalardan ayırır. Güneybatıda Cape sıradağları yeralır.

İklim. Güney Afrika Cumhuriyeti Oğlak dönencesinin güneyinde yeralır ve iklimi ılımandır. Ancak bölgeler arasında çeşitli farklar görülür. Sözgelimi güney kıyıları, sıcak Mozambik akıntısının etkisi altında kaldığından yarı-tropikal bir iklime sahiptir. Buna karşılık batı kıyıları soğuk Benguela akıntısının etkisiyle oldukça serindir. Sonuç olarak doğudaki Durban kentinin yıllık ortalama sıcaklığı 21°C'yi bulurken, batıdaki Nolloth limanınınki 14°C dolaylarındadır.

Yükseklik de iklimi etkiler. Capetown'un (deniz düzeyinde) yıllık ortalama sıcaklığı 13-22°C; Johannesburg'unki (deniz düzeyinden yüksekliği 1735 m) ise 10-21°C'dir.

Güney Afrika Cumhuriyeti'nin hemen hemen yarısı kurak yada yarı-kuraktır. Ülkenin yalnızca yüzde 10'u 760 mm'nin üstünde yağış alır. İç bölgelerin en çok yağış alan kesimi doğu ve güneydoğu yükseltileridir. Batıya doğru kuraklık başlar; Atlas Okyanusu kıyısında soğuk su akıntısının ve Hint Okyanusu'ndan gelen rüzgarları kesen dağların etkisiyle çöl iklimi görülür. Güney Afrika'da genellikle yazlar yağışlı, kışlar kurak geçer. Ama Cape bölgesinde Akdeniz iklimi görülür.

Başlıca bölgeler. İç yaylalar başlıca dört iklim bölgesine ayrılır. Kuzeybatı Transvaal'daki Bushweld, kurak bir savan bölgesidir. Güney Transvaal'den ve 500-600 mm yağış alan Özgür Orange eyaletinden daha alçak ve çok daha sıcaktır. En çok yağış alan bölge yüksek Lesotho yaylalarıdır. Bu bölgedeki dağlar, geniş otlaklarla örtülüdür. Bloemfontein ve Mafeking'in batısında iklim kuraktır. Burada sadece çöl bitkileri yetişir. Kenar şeridi yedi iklim bölgesine ayrılır. Doğu kıyıları sıcak ve nemlidir. Burası yarı-tropikal bitkiler ve ormanlarla kaplıdır. Doğuda Drakensberg'lerin eteklerinde, otlaklar ve ormanlar bulunur. Port Elizabeth'in batısındaki kıyılar bütün yıl yağış alır ve büyük ormanlarla kaplıdır. Ancak içerlere doğru kuraklık baş gösterir. Cape ilinin güneybatısına Akdeniz iklimi ve bitki örtüsü egemendir. Batı kıyılarında çöl iklimi görülür.

Ekonomi. Güney Afrika Cumhuriyeti, ekonomik kalkınmasını üç aşamada gerçekleştirmiştir. 1870'den önce bir tarım ülkesi olan Güney Afrika'da 1867'de elmas, 1886'da ise altın yataklarının bulunmasıyla madencilik önem kazandı.

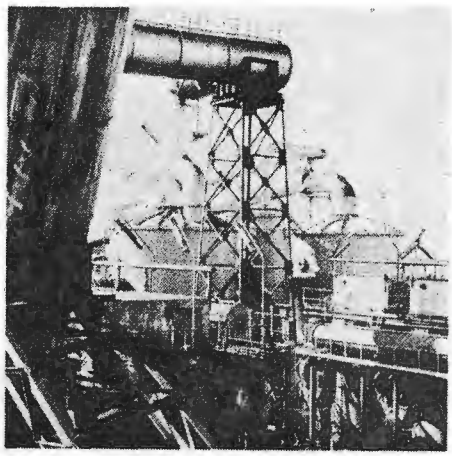
Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise imalat sanayii giderek büyüdü. 1973'de ülke üretiminin yüzde 23'ünü imalat sanayii, yüzde 13'ünü madenler ve yüzde 8'ini orman ürünleri, av hayvanları ve balık oluşturmaktaydı.

1960-1970 yılları arasında Güney Afrika ekonomisi yüzde 6-7 oranında gelişti. Ancak 1970 ortalarındaki enflasyonun, dünya ekonomisindeki durgunluğun ve petrol fiyatlarındaki artışın etkisiyle, kalkınma hızının yüzde 3'e düşeceği tahmin edilmektedir.

Sanayi. Güney Afrika Cumhuriyeti, kıtanın en sanayileşmiş ülkesidir. Başlıca sanayi bölgeleri Güney Transvaal (özellikle «Rand» olarak adlandırılan kesim), Cape Town, Durban ve Port Elizabeth'dir. En eski sanayi dalları besin işleme ve konserveciliktir. Güney Afrika'da ayrıca büyük demir ve çelik fabri-

Johannesburg'daki maden artıkları yığını, altın ve elmas madenciliğinin çevre kirlenmesi üstündeki olumsuz etkisini gösterir.

Bütün sanayileşen ülkeler gibi Güney Afrika'da da kimya sanayii çok gelişmiştir. En önemli ürün sülfürik asittir.

Resimde Transkei kırlarında dolaşan Bantu'lar görülmektedir.

kaları vardır. Çeşitli makinalar, ulaşım araçları montajı, tarım araçları, dokuma, kimyasal maddeler de üretilir; elmas işlenir.

Madencilik. Madenler Güney Afrika ekonomisinde önemli bir yer tutar. En değerli yeraltı zenginliği altındır. 1974 yılında elde edilen altının 1,5 milyar sterlin değerinde olduğu hesaplanmıştır. Bu dalda, yaklaşık 404.000 işçi çalışır. Genellikle yerlilerden oluşan bu işçiler arasında çok sayıda göçmen de bulunur. 1974 yılında Güney Afrika'da komünist ülkeler dışında üretilen altının yüzde 76'sı elde edildi. Transvaal ve Özgür Orange eyaletinden elde edilen bu altının büyük bir bölümü Amerika Birleşik Devletleri'ne satıldı. Altın filizlerinden uranyum ve toryum gibi değerli yan ürünler elde edilir.

Güney Afrika, elmas üretiminde de dünyanın önde gelen ülkelerindendir. Elmas üretim merkezi Kimberley'dir. Başlıca kömür yatakları Witwatersrand 'da ve Kuzey Natal'da yeralır. Buralardan çıkarılan kömürün büyük bir bölümü elektrik elde etme (Güney Afrika hidroelektrikten yoksundur) amacıyla gene ülkede tüketilir. Afrika'nın kömür yataklarının yüzde 97'si Güney Afrika sınırları içinde yeralır. Ülkenin öteki yeraltı kaynakları arasında asbest, krom, bakır, demir filizi, manganez, platin, kalay ve çinkoyu da saymak gerekir.

Tarım, ormancılık ve balıkçılık. Güney Afrika topraklarının yalnızca yüzde 5'i tarıma elverişlidir. Ancak geriye kalanların yüzde 80'i çeşitli nitelikte otlaklarla kaplıdır. Karoo gibi nispeten kurak bölgelerde koyun (30 milyon) ve keçi (6 milyon) yetiştirilir. Merinos koyunundan elde edilen yün, ülkenin önemli ürünleri arasında yeralır. Sığır sayısı 10 milyonu aşar. Bu hayvanlar genellikle eti için yetiştirilir, ama sanayi bölgeleri çevrelerinde çeşitli süt ürünleri yapılır. Hayvancılığın sağladığı bir başka değerli ürün de deridir.

Güney Afrika'nın başlıca tahılı mısırdır. Afrikalı çiftçilerin yaşam standardı genellikle çok düşüktür. Buna karşılık beyazlar modern yöntemlerle tarım yaptıklarından yerlilerden daha fazla ürün alırlar. Her bölgede başka ürünler yetiştirilir. Natal kıyıları muz, mango ve şeker kamışı gibi yarı-tropikal ürünlere elverişlidir. Kuzey Transvaal'daki sulanabilen topraklarda turunçgiller, pamuk ve tütün yetişir. High Veld'in başlıca ürünü mısırdır. Akdeniz ikliminin hüküm sürdüğü Güneybatı Cape'de şarapçılık hızla gelişmektedir. Bu bölgede buğday da büyük önem taşır.

Güney Afrika topraklarının yalnızca yüzde birinin ormanlarla kaplı olmasına karşın, kereste üretimi ülke gereksemesinin yüzde 90'ını karşılar. Balıkçılık önemli bir gelir kaynağıdır. Tutulan balıkların yüzde 90'ı dışarı satılır. Capetown, East London, Mossel ve Port Elizabeth başlıca balıkçılık merkezleridir. Durban ve Donkergat dolaylarında balina avcılığı yapılır.

Turizm. Güney Afrika ılıman bir iklime sahiptir; 19.000 km²'lik bir alan kaplayan Kruger gibi ulusal parkları vardır. Bu özellikler ülkeye çok sayıda turist çeker. 1973'de Güney Afrika'ya gelen turist sayısı 609.000'i bulmuştur.

Ticaret. Güney Afrika önemli bir ticaret ülkesidir. Botsvana, Swaziland ve Lesotho ile bir gümrük birliği oluşturmuştur. Bu ülkelerin başlıca (altın dışında) dışsatımını meydana getiren mamul maddeler 1974'de toplam dışsatımın yüzde 28'ine ulaştı. Besin maddeleri ve hayvan yüzde 25'i, hammaddeler yüzde 18'i, elmas yüzde 6'yı, makina ve otomobil parçaları yüzde 5'i oluşturur.

Bununla birlikte, ticarete en büyük katkısı olan madde altındır. 1974'de altından sağlanan gelir, mamul maddelerden sağlananın iki buçuk katıdır. 1974 dışsatımının yüzde 44'ünü makina ve otomobil parçası, yüzde 22'sini mamul maddeler, yüzde 12'sini ise kimyasal maddeler oluşturdu. Güney Afrika'nın ticaret yaptığı başlıca ülkeler İngiltere, Federal Almanya ve ABD'dir.

Ulaşım ve iletişim. Güney Afrika bu alanda, öküz arabasının başlıca taşıt aracı olduğu günlerden bu yana büyük ilerlemeler göstermiştir. Çeşitli yeraltı kaynaklarının bulunması üzerine demiryolları yapımına hız verildi. Günümüzde ülke demiryollarının uzunluğu 35.800 km'yi bulur. Güney Afrika karayolları da iyi durumdadır. Başlıca limanları Durban, Capetown, Port Elizabeth ve East London'dur. Güney Afrika Havayolları hem ülke içinde, hem de dışarı seferler düzenler.

Güney Afrika'da yaklaşık 500 gazete ve dergi yayınlanır. Ülke radyosu hemen hemen bütün yerel dillerde programlar hazırlar. 1976'dan bu yana televizyon programları da başlatılmıştır. 1975 istatistiklerine göre, telefon sahibi olan yurttaşların sayısı 1,9 milyonu bulur.

Toplumsal yapı. Güney Afrika toplumu çeşitli ırklardan oluşur. Bunlar dört ana grupta toplanabilir. 1970 sayımına göre nüfusun yüzde 17,5'ini Avrupalılar (Beyazlar) oluşturur. Sayıca en çok beyazın yaşadığı Afrika ülkesi burasıdır. Bantu'lar (konuştukları dilden dolayı bu adı alırlar) nüfusun yüzde 70,2'sini, melezler 9,4'ünü; Asyalılar da 2,9'unu oluştururlar. Bu oranlar değişmektedir; çünkü zencilerde nüfus artışı, beyazlardan fazla olmaktadır. 1976'da hazırlanan bir rapora göre zenci nüfusu yılda 2,72, melezler 2,69, Asyalılar ise 2,56'lık bir artış göstermektedir. Buna karşılık beyazların artışı yüzde 2,04'ü geçmez.

Beyazlar. Güney Afrika'da yaşayan Avrupalılar başlıca iki gruba ayrılır: Afrikanerler (Hollanda dilinden türemiş olan Afrikaanca konuşurlar) ve İngilizce konuşanlar. Hem Afrikaanca, hem de İngilizce ülkenin resmi dilidir. 1975 tahminlerine göre beyazların yüzde 55'inin ana dili Afrikaanca, yüzde 38'inin ise İngilizcedir. Ancak, her iki dili birden kullananların sayısı giderek artmaktadır. Güney Afrika'da ayrıca Alman, Yunan, İtalyan ve Portekiz kökenli azınlıklar da yaşar.

Afrikanerler genellikle Transvaal ve Özgür Orange eyaletinde; İngilizce konuşan topluluklar ise Cape eyaletinde ve Natal'da yaşarlar. Bu iki topluluk arasında bir başka fark da, Afrikanerlerin genellikle kırsal bölgelerde oturmasına karşın, İngilizce konuşan beyazların kentlerde oturmasıdır. Beyazlar için ilk öğretim zorunludur.

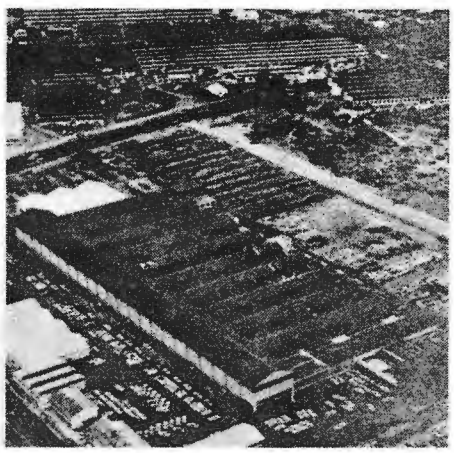
Zenciler. Güney Afrikalı zencilerin hemen hepsi Bantu dilleri konuşur. Ama hâlâ birkaç küçük Boşiman ve Hottanto topluluğuna raslanır. Kafr'lar, Kşosa'lar (güneyde), Zulu'lar (kuzeydoğuda), Sotho'lar (doğuda), Tsvana'lar (Beçuanaland) ve Matabe'ler (kuzeyde) başlıca Bantu halklarıdır. Zenci Afrikalılar arasında okuma-yazma bilenlerin yüzde 60 oranında olduğu tahmin edilmektedir.

Transkei ve Cape eyaleti yerlileri geleneksel giysileri ve silahları sergileyen duvar örtüleri yaparlar.

Durban'daki bir sokağın bir kaldırımı beyazlara ayrılmıştır. Zenciler ve melezlerin oradan yürümesi yasaktır.

Cape eyaletindeki otomobil montajı yapan tesislerde binlerce kişi çalışır

Melezler ve Asyalılar. Yüzde 87'si Cape'e eyaletinde yaşayan Melezlerin kökeni Hottanto'lara ve eski çağlarda Cape gelmiş olan topluluklara dayanır. Melezlerin çoğu çeşitli işletmelerde işçi olarak çalışır; Okur-yazar oranı yüzde 75-dir.

Yüzde 83'ü Natal'de yaşayan Asyalılar 1860-1890 yılları arasında Natal'e getirilen işçilerin torunlarıdır. Günümüzde bunlar genellikle fabrikalarda ve çiftliklerde çalışır. Okuma yazma bilenlerin oranı yaklaşık yüzde 85'tir.

Din. Beyazların çoğu Protestandır. Öteki mezhep üyeleri Anglikan (% 11), Methodist (%9) ve Katoliktir (%8). Güney Afrika'da ayrıca küçük bir Musevi topluluğu da bulunur.

Beyazların dışındakilerin yüzde 64'ü Hristiyandır; zenci Afrikalıların yüzde 25'i çeşitli etnik dinlerdendir. Asyalıların çoğu Müslüman yada Hindudur.

Kültürel Yaşam. Güney Afrika kültürü çok çeşitlidir. Zenci Afrikalıların zengin bir müzik, dans ve sözlü edebiyat geleneği vardır.

Afrikaner edebiyatı, çok sayıda değerli ürün vermiştir. Jan Celliers ve Eugene Marais gibi yazarlar, bu topluluğun duygularını yansıtmışlardır. İngilizce yazan sanatçılardan Alan Paton ve Van der Post dünya çapında bir üne sahiptirler.

Güney Afrika'nın yumuşak iklimi, çeşitli spor dallarının gelişmesine katkıda bulunmuştur. Hemen hemen bütün oyunlar oynanır.

Yönetim. 1960 Ekiminde yapılan halk oylamasında, oy hakkına sahip Beyaz seçmenlerin % 52'si cumhuriyet yönetimi kurulması yönünde oy kullandılar. Bunun üzerine 31 Mayıs 1961'de Güney Afrika Birliği İngiliz Uluslar Topluluğu'ndan ayrılarak bir Cumhuriyet haline geldi. Senato ve meclis üyelerinden oluşan bir gurup tarafından yedi yılda bir seçilen Cumhurbaşkanı, devletin başkanıdır. Yasama yetkisi senato (54 üyeli) ile Millet Meclisi'ne (171 üyeli) verilmiştir. Parlamento üyeleri yalnızca Beyazlar arasından, 18 yaşını geçmiş Beyazlar tarafından seçilir. Mecliste en çok sandalye'ye sahip partinin başkanı, Cumhurbaşkanınca başbakan atanır. Cumhuriyet sınırları içinde beyaz ırktan olmayan kişilerin işleriyle ilgilenen bir konsey, hükümetin ve parlamentonun yardımcısıdır.

Tarih. Portekizli denizci Bartholomew Diaz, Ümit burnuna ilk ulaşan (1488) Avrupalı oldu. Onu Vasco de Gama izledi. De Gama, 1497'de bu burnu dolaşarak Asya'ya ulaşan yeni bir ticaret yolunu açtı. İlk Avrupa yerleşme merkezinin Güney Afrika'da kurulması 1652 yılını buldu. Hollandalı cerrah Jan van Riebeeck Capetown'da Hollanda gemileri için bir ikmal merkezi oluşturdu.

İlk yerleşmecilerin çoğu Hollandalıydı. Ama bölgeye Almanya, Fransa ve öteki Avrupa ülkelerinden de göçmenler geldi. Avrupalılarla yakın ilişkiler kuran Hottanto'ların sayısı, Beyazların getirdiği hastalıklar, çatışmalar ve ırklararası evlilikler yüzünden hızla azaldı. Çiftliklerde çalıştırılmak üzere Asya ve Afrika'nın öteki ülkelerinden işçiler getirildi.

Kuzeyde ilk yerleşmeciler Boşiman'larla, doğuda ise Bantu dilleri konuşan topluluklarla çatıştılar. Bantu'larla Avrupalılar arasındaki ilk çatışma, 1779-1781 yılları arasında patlak verdi. 1800'lerde Afrika'nın en güçlü uluslarından olan Zulu'lar İngilizlerle çarpışmaya başladılar, ancak 1879'da yenildiler.

İngiltere bölge üzerindeki etkinliğini giderek arttırıyordu. Afrikaner adıyla bilinen Hollandalı göçmenler ise İngilizlerin bölgeye yerleşmesini hoş karşılamıyorlardı. Sonunda İngilizlerle Afrikanerler arasında savaş (1899-1902) başladı (Boer savaşı).

Savaşı İngiltere kazandı ve 21 Mayıs 1910'da Güney Afrika Birliği kuruldu. İngilizler tarafından oluşturulan birliğe, Afrikanerlerin kurduğu Özgur Orange eyaleti ve Transvaal de katıldı.

Beyazların kavgası zencileri etkilememiştir. Bugün «Apartheid» (ırk ayrımı siyaseti) olarak bilinen ırkçı siyaset, Hollandalı göçmenlerin kıtaya gelişlerinden başlayarak uygulamaya konmuş, Boer savaşından sonra durum daha da kötüleşmiştir.

İkinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde Güney Afrika Birliği Müttefiklerin yanında yeraldı. Ancak ülke içindeki çok sayıda faşist kuruluş, savaş yılları boyunca güçlerini arttırdı.

Bu kuruluşların baskısıyla, Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kurucu üyelerinden olan Güney Afrika Birliği, İnsan Hakları Bildirgesi'ni imzalamadı.

1948 seçimlerinde Milliyetçi parti büyük başarı sağladı ve çalışmalarını hızlandırarak Afrikanerlere ayrıcalıklar tanıdı. Çeşitli yasalarla zencilerin ve melezlerin hakları kısıtlandı. Dünya kamuoyunun eleştirilerine karşın bu politika değiştirilmedi.

1961'de Güney Afrika İngiliz Uluslar Topluluğu'ndan çıkarak cumhuriyet haline geldi. 1966'da Balthazar Johannes Vorster başbakan oldu. Vorster'in amacı da Apartheid siyasetini üstü kapalı bir biçimde sürdürmekti.

Eyaletler ve «Bantustan»lar. Güney Afrika cumhuriyetinde dört eyalet vardır. Cape, Natal, Özgür Orange ve Transvaal. Bunların her birinin kendi meclisi bulunur. Ancak bunların çıkardığı herhangi bir yasa tasarısının kesinlik kazanması için devlet başkanı tarafından onaylanması gerekir. Eyaletler içinde zenciler için «Bantustan» denilen yerleşme merkezleri kurulmuştur. Bunlardan biri olan Transkei, 1976 yılında bağımsızlığına kavuştu.

Cape Eyaleti. başkenti Capetown. Güney Afrika'nın en büyük eyaletidir; ülke topraklarının yüzde 59'unu kapsar. Bantustan'larda yaşayan Bantu'lar dışında nüfusun yüzde 26'sını beyazlar, yüzde 32,1'ini zenci Afrikalılar, yüzde 41,4'ünü melezler ve yüzde 0,5'ini Asyalılar oluşturur.

Güney Afrika şarabının hemen hepsi Cape eyaletinde üretilir. Başlıca sanayi merkezleri Capetown, East London ve Port Elizabeth'dir. Sömürge 1652'de Hollandalılar tarafından kurulmuş, 1814'de İngilizlere geçmiştir. 1910'da Birliğin bir eyaleti haline geldi.

Yüzölçümü 721.224 km².
Nüfusu (1970) 6.731.820

Natal Eyaleti. Güney Afrika'nın en küçük eyaleti. Başkenti Pietermaritzburg. Bantu'lar dışındaki nüfusun yüzde 20.7'si beyaz, yüzde 52,2'si zenci Afrikalı, yüzde 24'ü Asyalı, yüzde 3,1'i melezdir.

Kıyılarda şeker kamışı, içerlerde hayvan ve tahıl yetiştirilir. En önemli maden kömür, başlıca sanayi merkezi de Durban'dır. Natal 1853'de İngiliz sömürgesi idi, 1910'da da eyalet olmuştur.

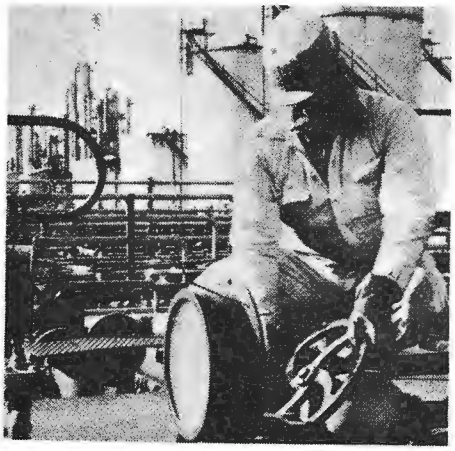
Yüzölçümü 86.967 km²
Nüfusu (1970) 4.236.770

Özgür Orange Eyaleti. Başkenti Bloemfontein. Bantustan'lara çok küçük bir bölüm ayrılmıştır. Nüfusun yüzde 17,9'u beyaz, yüzde 79,9'u zenci Afrikalı, yüzde 2,2'si melezdir. 1970 sayımında bolgede yalnızca beş Asyalının yaşadığı saptanmıştır.

Mısır üretilir, hayvancılık yapılır. Eyaletin başlıca gelir kaynağı madenler, özellikle altındır. Bolgeye Avrupalılar ilk kez 1810'larda yerleşti. 1848'de İngilizlerin eline geçti; 1910'da eyalet haline geldi.

Yüzölçümü 129.152 km²
Nüfusu (1970) 1.716.350

Transvaal eyaleti. Güney Afrika'nın ikinci büyük eyaleti. Başkenti Pretoria'dır, ama en büyük kenti Johannesburg'tur. Nüfusunun yüzde 29,6'sı beyaz, yüzde 66,8'i zenci Afrikalı, yüzde 2,4'ü me-

Güney Afrika'nın iki başkentinden biri olan Pretoria, aynı zamanda önemli bir sanayi merkezidir.

1870 yılında Kimberley'deki volkanik dağlarda elmas bulunduğunun anlaşılması üzerine, önemli bir madencilik başlatıldı.

Cape eyaletinin doğu kıyılarındaki kentleşme hareketi, bölgeyi Güney Afrika'nın en yoğun nüfuslu kesimi haline getirdi.

lez, yüzde 1,2'si Asyalıdır.

Bölgede hayvancılık büyük önem taşır. Kuzeyde turunçgiller ve tropikal ürünler yetiştirilir. Sanayi gelişmiştir. 1830'da Boer'ler tarafından sömürgeleştirildi. 1877'de İngiltere Transvaal'i topraklarına kattı. 1881'de özerklik verildi. 1910'da eyalet oldu.

Yüzölçümü 286.065 km²
Nüfusu (970) 8.717.530

Bantustan'lar. Bantu dillerini konuşan toplulukları Bantustan adı verilen yerleşme merkezlerinde toplama düşüncesi ilk kez 1951 yılında ortaya atıldı. Amaç zencileri beyazlardan uzak tutmak ve daha iyi denetleyebilmekti. 1977'de on Bantustan vardı. Bunların toplam yüzölçümü, ülke topraklarının yalnızca yüzde 13'ünü oluşturuyordu. Güney Afrika hükümeti 1979 yılında bunların bağımsızlıklarının tanınacağını bildirdi.

Transkei. Başkenti Umtata. Bağımsızlığına kavuşan ilk Bantustan'dır.

Yüzölçümü 39.008 km²
Nüfusu (1970 say.) 1.733.931

Bağımsızlıktan sonra topluluk, Güney Afrika yurttaşlığından çıkıp Transkei yurttaşları olmuşlardır.

Güney Afrika

Resmi adı Güney Afrika Cumhuriyeti
Yüzölçümü (Transkei dahil) 1.221.042 km²
Nüfusu (1975 tah.) 25.471.000; km²'ye 21 kişi
Önemli kentleri Pretoria (başkent) (1975 tah.) 614.400; Capetown (başkent) 816.100; Johannesburg 1.498.700; Durban 721.265
Yönetim Cumhuriyet
Dinler Hristiyanlık (beyazlar ve bazı yerliler); etnik (beyaz olmayanlar); Hinduizm ve İslam (Asyalılar)
Diller Afrikaanca, İngilizce (ikisi de resmi)
Para birimi Rand
GSH (1974) 12.482.900.000 sterlin; kişi başına ulusal gelir 490 sterlin
Tarım Arpa, sığır, pamuk, meyva, yerfıstığı, mısır, yulaf; koyun, süpürgedarısı, şeker kamışı, tütün, buğday, yün
Sanayi Otomobil montajı, elektrik motorları, gübre, besin maddeleri, tütün, mobilya, makina, kağıt, plastik, çelik, dokuma, şarap
Yeraltı kaynakları Antimuan, asbest, krom, kömür, bakır, elmas, altın, demir, kurşun, manganez, platin, gümüş, kalay, uranyum, vanadyum, vermikulit, çinko
Dış ticaret İngiltere, ABD, Federal Almanya, Japonya, İtalya, Fransa

GÜNEY AVUSTRALYA. Bk. AVUSTRALYA

GÜNEYBATI AFRİKA. Bk. NAMİBYA

GÜNEY DAKOTA. Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

GÜNEY KAROLİNA. Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

GÜNEY YEMEN. YEMEN DEMOKRATİK HALK CUMHURİYETİ

GÜRCİSTAN. Bk. SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLERİ BİRLİĞİ

HAİTİ. Karayib denizindeki Hispaniola adasının batı yakasında bağımsız bir ülkedir. Öteki bölümde Dominik Cumhuriyeti yer alır. Açıklardaki Portuga ve Gonave adaları da Haiti'ye bağlıdır. Başkent Port-au-Prince'dir. Dünyanın en yoğun nüfuslu ülkelerinden biri olan Haiti en eski ve bağımsız zenci cumhuriyetidir. Nüfusun çoğunluğu Afrikalı kölelerin torunlarıdır ve Fransızcanın bir lehçesiyle konuşurlar. İlkel dinler yaygınsa da, resmi din Hristiyanlıktır. Bölgenin üçte ikisi işlemeye elverişli olmayan dağlar ve engebelerle kaplıdır. Bunun dışındaki arazide pirinç, kahve, şeker kamışı, muz ve tütün yetiştirilir. Boksit ve bakır işletilir ve ihraç edilir.

Hispaniola 1492'de Kristof Kolomb tarafından keşfedildi. 1697'de İspanya ülkenin bir bölümünü Fransa'ya verince Haiti ikiye bölündü. Çiftliklerde çalışmak üzere Afrika'dan getirilen kölelerden oluşan nüfus 1804'de bağımsızlığını kazandı. Ülkeye «Dağlar ülkesi anlamına gelen Haiti adı verildi. 1822 ve 1844 arasında Hati adının İspanyolca konuşulan bölümünün (şimdi Dominik Cumhuriyeti'nin bulunduğu yer) elinde tutuyordu. Bu bölge 1821'de İspanya'dan ayrılmıştı. 1843'den 1915'e kadar Haiti'de 20'den fazla dikta yönetimi kuruldu. François Duvalier (Papa Doc olarak da bilinir) 1957'de Cumhurbaşkanı seçildi ve 1964 anayasasıyla ömür boyunca bu göreve getirildi. 1971'de ölünce yerine oğlu Jean-Claude Dualiler geçti. Yüzölçümü 27.750 km² Nüfusu (1975 tah.) 4.584.000

HAWAİİ Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

HİNDİSTAN, (Bharat) resmi adı Hindistan Birliği. Bir Güney Asya Cumhuriyetidir. Güneyde, Hint Okyanusu'na uzanan üçgen kıta parçasının en büyük bölümünü kaplar. Dünya nüfusunun hemen yedide biri Hindistan'da yaşar; Hindistan dünyanın en eski kültürlerinden birine sahiptir. İnsanlığın iki önemli dini olan Hinduizm ve Buddha'cılık bu ülke sınırları içinde gelişmiştir. Yüzyıllar boyu birçok Hint imparatorluğu kurulmuş ve yıkılmıştır. Bunların sonuncusu, 1947'de son bulan İngiliz-Hint imparatorluğudur. Hindistan Commonwealth uluslarının (Uluslar Topluluğu) bir üyesidir. Başkenti Yeni Delhi'dir.

Hindistan kentlerinden bazıları, dünyanın en kalabalık kentleridir. Kentler, genellikle yoğun ticaret ve sanayi merkezleridir. Halkın çoğunluğu sayıları yarım milyonu bulan küçük köylerde yaşarı ve geçimlerini topraktan sağlarlar. Bunlar için en önemli sorun, yaşamlarını sürdürebilmektir. Zira, peri-

Haltili kadınlar pazara gidiyorlar. Haltililerin çoğunluğu Afrika kökenlidir ve geçimlerini tarımla uğraşarak sağlarlar.

Kuzey Hindistan'da kaya kaldırma, yeni yol için toprak götürme gibi ağır işlerin pek çoğu hâlâ hemen tümüyle insan emeğiyle yapılır.

1569'da İslam azizi Şeyh Selim Çişti onuruna temeli atılan Fetihpûr Sikri Hindistan'da tamama yakın tek Moğol kentidir.

yodik kuraklıklar ve su baskınları, ürünü mahvederek açlığı sürekli bir tehlike haline getirmektedir. Yoksul sınıfların kalkındırılmasından önce, hükümet hem sınai hem tarımsal üretimle hızla artan nüfus arasında denge sağlıyabilmek zorundadır.

Bu sorunlara karşın, Hindistan toprağı büyük bir kültür geleneğine ve fiziksel zenginliğe sahiptir. Hindistan, büyük ırmaklar,yüksek dağlar, orman ve bahçeler; sanat, müzik ve felsefe; özellikle de, zenginlik ve yoksulluk karşıtlığının en belirgin olduğu bir «çelişkiler ülkesi»dir.

Yüzey Şekilleri ve İklim. Hindistan doğal olarak üç bölgeye ayrılır: Yarımadanın bulunduğu Dekkan yaylası, kuzey Hindistan ve Himalayalar. Dekkan Platosu güneyde en yüksektir, batıya doğru alçalır. Kuzeyde, doğu-batı yönünde uzanan Vindhya sıradağları vardır, bunlar Narbada ırmağı boyunca uzanırlar. Narbada ırmağı Hindistan'ın politik ve kültürel sınırını oluşturur.

Doğu ve batı kıyılarında Dekkan yaylası Gat denilen tepeliklerle biter; bu tepelikler yarımadanın güney ucunda birleşirler. Doğu Gatlar alçak olup bir sahil ovasıyla eklemlenmişlerdir. Batı Gatlar ise 1306 km boyunca uzanırlar; güney ucunda örneğin Ootacamud gibi ünlü dinlence yerlerinin bulunduğu Nilgiri tepeleriyle (Mavi tepeler) son bulurlar. Batı Gatları dar bir sahil ovasıyla sınırlanır; Bombay kenti ovanın kuzeyinde kurulmustur.

Yarımadanın boydan boya uzanan kuzey ovaları, dünyanın en geniş alüvyon ovalarıdır. Buralar Hindistan'ın tarıma en elverişli bölgeleridir ve en kalabalık nüfusu içerirler. Üç önemli ırmak İndus, Ganj, ve Brahmaputra Himalayalardan çıkıp buraları sularlar. Hindistan adını İndus'tan alır. Ari istilâcılar bu ırmağa Sindhus («ırmak») adını verirlerdi. Bilinen ilk uygarlık bunun kıyılarında, Mohenco-daro ve Harappa kentlerinde gelişmiştir. İndus, Tibet'ten kaynaklanır, Kuzeybatı Hindistan, Pakistan'dan geçerek Karaçi yakınlarında Umman Denizine dökülür. Ganj Hinduların kutsal ırmağıdır. Kıyılarındaki kentlerden biri olan Varansi (Benares), hac merkezidir. Himalayalar'ın güney eteklerinden doğan Ganj, doğuya yönelir. Hindistan'ı geçerek Bangladeş'e ulaşır. Bengal Körfezinde Sundarbans adı verilen büyük ve bataklıklı bir delta oluşturur. Üçüncü büyük ırmak, Brahmaputra, Güneybatı Tibet'ten doğar, kuzeydoğu Hindistan ve Bangladeş'i aşarak Sundarbans'da Ganj'la birleşir.

Dünyanın en yüksek sıradağları olan Himalayalar, Hindistan'ın kuzey sınırından başlar, batıda İndus ovasından doğuda Brahmaputra ovasına kadar 2400 km uzanırlar. Yalnızca etekleri Hindistan'a girer; en yüksek noktaları 7816 m ile Nanda Devi'dir.

Orta Asya etkisini Himalayalar kestiğinden, iklim, denizin egemenliği altındadır. Mesafeler ve yüzey şekillerindeki farklılıklar nedeniyle iklimde de büyük farklılıklar görülür. Dünyadaki en fazla yağış 26.466 mm ile 1860-61'de kuzey-doğudaki Çerrapunci (Assam bölgesinde) kaydedilmiştir. Ancak kuzeybatıdaki Thar çölü Asya'nın en kuru bölgesidir.

Hindistan'da genel bir mevsim şeması vardır: sıcak, yağmurlu, serin. Sıcak mevsim mart ayında başlar ve haziran ortalarında yağmurların başlamasıyla son bulur. Yağmur mevsimi üç ay kadar sürer, sonra Hint Okyanusu'ndan gelen güneybatı musonları ülkenin büyük bir kesimini yağış altında bırakır. Musonların sonunda ısı yükselir ve hava nemlenir. Ardından, serin mevsim başlar; kuzeyin dağlık kesimlerinde ise, hava çok soğuk olabilir.

Doğal kaynaklar. Hindistan zengin demir filizi yataklarına sahiptir; ve demir filizinin kalitesi çok yüksektir. Yaklaşık olarak dünya demir filizi rezervlerinin 1/4'ü Hindistan'dadır. Yataklar, başlıca doğu ve batıda bulunur ve henüz bu yataklardan çok azı işletilebilmiştir. Hindistan, büyük manganez ve aluminyum filizlerine de sahiptir. Hindistan bu iki maden üretiminde, dünya ülkeleri içinde ilk üçün arasında yeralır. Gene de en çok ve değerli mineral, kömürdür; kömür, başlıca Bihar, Batı Bengal, ve Madhya Pradeş'de çıkarılır. Öteki önemli mineraller bakır, altın, ve dolomittir (kalsiyum ve magnezyum karbonat). Dünyada üretilen mika'nın 4/5'i Hindistan'da gerçekleştirilir. Petrol, doğal gaz ve nükleer enerji (Uranyum ve Toryum) kaynakları, giderek artan bir önem taşımaktadırlar.

Anayasa ve yönetim. Hindistan Anayasası 26 Ocak 1950'de yürürlüğe girdi. Bu anayasada Hindistan, 22 eyaletten oluşan bir birlik olarak tanımlanır. Sikkım, 1975'de birliğe katılmıştır. Eyaletler bazı alanlarda özerktirler; bazı sorumluluklar ise merkezi hükümet tarafından yerine getirilir; bunlar dış işleri, savunma, ulaştırma, para basma, ve gümrük işleridir. Aynı zamanda 9 yönetim bölgesi ve bunların başında devlet başkanı adına yetkili bir vali bulunur. Cumhurbaşkanı devletin başıdır ve görev süresi 5 yıldır; yeniden seçilebilir. Cumhurbaşkanı merkezi yasama ve eyalet yasama organlarının üyelerinden oluşan bir kurulca seçilir. Bazı temel haklar anayasaya konmuştur. Kast sistemindeki bazı «dokunulmazlıklar» kaldırılmıştır ve bunları geri getirmeye çalışmak, anayasaya göre suçtur.

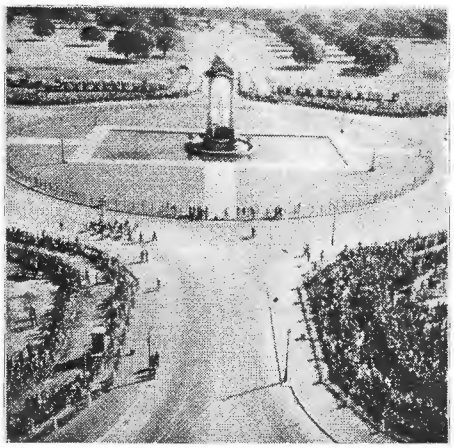
Merkezi yasama iki meclisten oluşur. Bunlardan biri **Rajya Sabha** (Eyaletler Konseyi) 250 üyelidir; üyelerin çoğu, eyalet yasama organlarınca seçilen eyalet temsilcileridir. İki yılda bir, üçte biri yenilenir. İkinci meclis, **Lok Sabha** (Halk Konseyi), 500 kadar üyeli olup halk oyuyla seçilir; bunlara ek olarak, birlik bölgelerini temsilen 25 üye bulunur. Bu üç yılda bir seçilir. Yasama organı Yeni Delhi'de toplanır.

Hindistan'ın en büyük siyasal partisi, 1977'ye kadar bütün seçimleri kazanmış olan Kongre Partisi'dir. 1977 yılında, Janata Cephesi ve Demokrasi İçin Kongre partilerinin birleşmesi sonucunda yenilmiştir. En yüce mahkeme, Anayasa mahkemesidir; bu mahkeme anayasal sorunlarla uğraşır. Anayasa mahkemesi, aynı zamanda, en yüce adalet organıdır. Hemen altında birkaç yüksek mahkeme vardır.

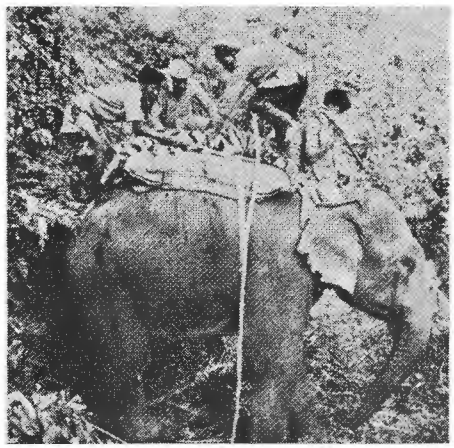
Silahlı Kuvvetler. Ordu, dört komutanlık halinde örgütlenmiştir: Güney, Batı, Doğu ve Merkez. Gücü, 826.000 kişidir. Subaylar, Hindistan Askeri Akademisi, **Dehra Dun**'de eğitilirler. Donanmada 30.000 kadar subay ve astsubay vardır. Deniz kuvvetlerinde bir uçak gemisi, iki kruvazör, destroyerler, denizaltılar ve çıkarma gemileri bulunur. Hava kuvvetleri batı, merkez ve doğu olmak üzere üç komutanlıktan oluşur. Hava kuvvetlerinde 100.000 kişi görevlidir. Birliklerinin çoğu, ya Sovyet yapısı yada aynı özel lisansla Hindistan'da üretilen MİG-21'lerle donatılmıştır.

Tarım. Hint halkının 3/4'ü topraktan geçinir ve ülkenin ulusal gelirinin yüzde 45'i tarım kesiminden sağlanır. Bağımsızlıktan bu yana hükümet, köylüleri tarihsel borç yükümlülüklerinden kurtarmak ve toprağın hakça bölüşümünü sağlamak amacıyla reformlar gerçekleştirmeye çalışmışsa da bu amaçla çıkarılan yasalar pek etkili olmamıştır. Tahıl üretimini arttırmak için de bazı çabalara girişilmiştir. Tohum geliştirme yöntemleri sulama şebekeleri yapılmış ve gübre kullanımının özendirilmesine ağırlık verilmiştir. Sonuçta, 1965-66'daki büyük kuraklığa rağmen, üretimde, belirli bir artış sağlanmıştır.

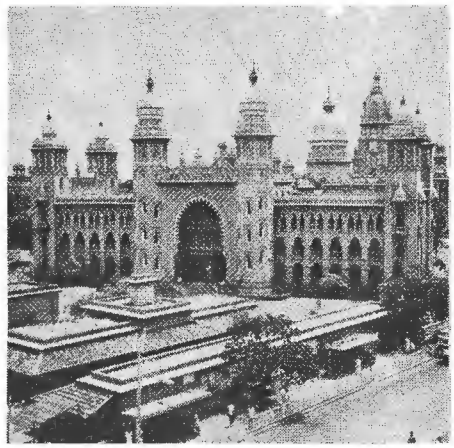
Hindistan'da en önemli tahıl, 4000 kadar cinsi yetiştirilen, pirinçtir. Toprağın 1/4'ü kadarı pirinç ekiminde kullanılır. Buğday pirinçten sonra gelir ve

1931'den bu yana ülke başkenti olan Yeni Delhi, hâlâ orijinal ticari işlevlerini taşıyan eski kentle taban tabana zıt bir plana göre inşa edilmiştir.

Kaplan derisine biçilen yüksek fiyatlar, bu hayvanların yasa dışı öldürülmesini büyük ölçüde hızlandırmıştır.

Madras'taki yüksek mahkeme sarayı, İngilizler tarafından Hindistan'da inşa edilmiş kamu yapılarına güzel bir örnektir.

daha çok kuzeyde ve Orta Hindistan'da yetiştirilir. Ayrıca akdarı (Bajra), hindistan cevizi, mısır ve pekçok sebze üretilir. Dışsatımda en etkin ürün çaydır; Hindistan dünyanın en büyük çay üreticisidir. Çay ekiminde bir milyondan fazla insan çalışır ve bu ürün Hindistan'ın tüm dışsatımının 1/4'üne eşittir. Hindistan karabiber, yerfıstığı ve şeker kamışı üretiminde de dünyanın önde gelen ülkelerindendir. Öteki ana ürünler pamuk, kenevir, kauçuk, kahve ve tütündür. Hayvancılık alanında ise en büyük bölümü sığır (160 milyondan fazla) ve yaban sığırı (50 milyon) oluşturur; inekler kutsal olduğu için eti yenmez, ama bunların 1/3'ü pulluk çekme, araba çekme, değirmen çevirme gibi işlerde kullanılır. Hem inek hem de yaban sığırları, süt sağlarlar. Büyük sayıda koyun, keçi, at ve kümes hayvanı da vardır.

Sanayi. Son hükümet planlaması, bazı sanayileri devlet korporasyonlarıyla sınırlamıştır. Bunlar demir-çelik üretimi, gemi yapımı, demir, kömür, manganez ve alçıtaşı sanayileridir. En büyük sanayi, başlıcası pamuklu olan ve sanayi işçilerinin 1/4'ünden fazlasını kapsayan, dokumacılıktır. Ana merkezleri pamuk yetiştiren Maharaştra ve Gucerat gibi batı kıyısı eyaletleridir. Geleneksel sanayi merkezi, Bombay'dır; ancak Ahmedâbâd da bu alanda önemli bir kenttir. Kenevir işlenmesi Kalküta'da merkezlenmiştir.

Hükümet, çelik endüstrisinin gelişimine özel önem vermiştir. 1911'den beri Cemşidpur (Bihar), dünyanın en büyük demirçelik tesislerinden bazılarına sahiptir; ancak 1960-1970'lerde, kuzeydoğuda birkaç yeni işletme açılmıştır. Yan sanayiler çelik üretimiyle birlikte gelişmiş ve makinalar, rulmanlar, dizel motorları, uçak ve elektronik araçları yapmaya başlamıştır. Petrol arıtmanın önemi giderek artmakta, buna bağlı olarak kimyasal madde imalatı genişlemektedir.

Hindistan'ın sanayi kesiminin büyük potansiyeline karşın yalnızca 5 milyon insan bu sektörde çalışmaktadır; geleneksel küçük köy zenaatları alanındaysa, çalışanların sayısı 20 milyonu bulur. Hükümet, ekonomisinin bu yerel sektörüne de yatırım yapmaktadır. Ana ürün, pamuklulardır. Bunlar, geleneksel ve folklorik motifleri içeren, ince dokumalardır.

Ticaret. Hindistan dışalım ve dışsatım dengesini sağlamada güçlük çekmektedir ;ancak bazı zamanlar fark, dış yardımlarla (ABD'nin buğday yardımı gibi) ticaret açığı azalır. Temel dışalım maddeleri petrol, tahıl, makina, kimyasal ürünler, ulaşım araçları ve bakırdır. Hindistan'ın ticaret yaptığı belli başlı ülkeler, ABD, SSCB, İngiltere, Japonya, İran ve Batı Almanya'dır.

Toplumsal Yapı. Halkın yüzde 90'ı Kafkas kökenlidir; bununla birlikte dünyadaki ırksal gruplar (bunların arasında Negritolar, Andaman adalarının zenci pigmeleri de vardır) bulunur. Kafkaslılar arasında hem Dravidler (bugün Tamiller ve öteki güneyliler) hem Ariler vardır.

Bunların 1500 yıllarında Hindistan'ı işgale başladıkları ve Dravileri kuzey topraklarından sürdükleri sanılıyor. Pekçok öteki istilâcı grup da daha sonraları kuzeydeki ovalara yerleşmiştir. Kuzeylilerin pekçoğu güneylilere göre daha açık derili ve sağlam yapılıdırlar. Nüfusun yüzde 7 kadarı kabile düzeninde yaşar. Bunlardan bazılarının kökeni bilinmiyor. Ancak Assam'da ve kuzeydoğudaki dağlık yörelerde yaşayanlar, Mogol kökenlidirler. Güneydeki Vedda kökenlilerin Avustralya kökenli oldukları da, bazı antropologlarca, varsayılmaktadır.

Hindistan, nüfusça Çin'den sonra en kalabalık ülkedir ve nüfusu 1961-1971 arası yüzde 25 oranında artmıştır. Bunun başlıca nedeni, ölüm oranının düşmesidir. Koruyucu hekimlik çalışmalarının gelişmesi ve sıtmaya karşı mücadelenin başarı kazanmasının da ölüm oranının azalmasında payı olduğu düşünülmektedir. Gene de ortalama yaşam süresi, erkeklerde 47, kadınlarda 46 yaştır. Ekonomik bakımdan, nüfus artışı Hindistan'ın başlıca sorunudur; çünkü bu, bütün tarımsal ve sanayi artışlarını yutmaktadır. Hükümet, nüfus planlaması ve küçük aileye yönelişi teşvik etmekte ve kısırlaştırma çalışmalarını özendirmektedir.

Ulaşım ve İletişim. Devletin sahip olduğu demiryolu şebekesi dünyanın en büyük demiryolu ağını oluşturur. Demiryolları, 9 bölgeye ayrılmıştır. Hindistan, motorlu araçların kullanımına elverişli, yaklaşık 1.100.000 km'lik bir karayoluna sahiptir. Bununla birlikte bu yolların yarısının köylerle bağlantısı yoktur ve binlerce köy, anayollardan kilometrelerce uzaktadır. Öküz ve öteki hayvanların koşulduğu arabalar, kent dışı taşımasının vazgeçilmez ögeleridir. Ulusal karayolları, ülkedeki en iyi yollardır; toplam 24.000 km'yi bulan bu yollar Uzak Doğu Ekonomik İşbirliği Örgütünün (ECAFE) uluslararası yollarına bağlıdır. Hava ulaşımı devlet tekelindedir. Air India (Hindistan Havayolları) uluslararası uzun mesafelerde, Indian Airlines ülke içi kısa mesafelerde uçar. Hindistan'ın 4'ü uluslararası 80 hava meydanı vardır.

Nüfus yoğunluğu Delhi'de 2738 kişi/km², Çandigarh'da 2257 kişi/km² ve Assam'da 6 kişi/km²'dir.

Eğitim. Nüfusun yüzde 30'u okuma yazma bilir. Okumuşluk oranı erkekler arasında daha yüksektir. Anayasa, ilkokulu zorunlu kılma konusunda çaba göstermekte ve eyaletler de bu konuda yasalar çıkarmaktadır. Ancak mali nedenlerle bu şimdilik olanaksız görünüyor; öğretmen yetiştirmek ve ilkokul yapımı için parasal olanaklar sınırlıdır; üstelik milyonlarca ailede küçük çocuklar bile çalışmaktadır. Günümüzde 6-11 yaşları arasındaki çocukların yüzde 80'i ve 11-14 yaşları arasındaki çocukların yüzde 35 i okula gitmektedir. Kent bölgeleri kırsal bölgelerden farklıdır. Hindistan kentlerinde 100 üniversite ve yüzlerce araştırma merkezi vardır. Bu alanda da, halkın zengin ve yoksul kesimleri arasındaki farklar belirgin bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

Kültür. Resmi dil, Hinducadır; Devanagari alfabesiyle yazılır. İngilizce'nin halâ geçerliliği vardır. Ülkede konuşulan 1500 kadar lehçeden 15'i tarihsel ve kültürel önemleri bakımdan anayasaca kabul edilmiştir. Bunlar: Assam, Bengali, Gucrati, Hindi, Kanara, Keşmir, Malayalım, Marathi, Oriya, Pencabi, Sanskritçe, Sindhi, Tamul, Telugu ve Urdu dilleridir. Bunlar iki ana dil ailesine girerler, Hint-Avrupa ve Dravid dilleri. Kuzeyde Hint-Avrupa ailesi egemendir; bunlar Assam, Bengali, Pencabi Hindi ve Urdu'dur. Urdu, Arap alfabesiyle yazılır ve pek çok Acemce ve Arapça sözcük içerir. Dilin daha basit bir konuşma biçimi, Hindustani lehçesidir. Dravid diller güneyde konuşulur: Kanara, Malayalım, Tamul ve Teluga bu aile-

Meditasyon yapan Buddha'cılar, Kalküta'nın gürültüsüyle sessiz bir karşıtlık oluştururlar. Kent, son derece kalabalıklaşmıştır.

Buddha'cılar Hindistan'da pekçok büyük tapınak yanında küçük, kubbeli tapınaklar da inşa etmişlerdir. Bunlara Stupa denir.

Sikh dininin merkezi Altın Tapınak, Pencap kenti Armistan'dadır. Bu kent 19. yüzyıl Sikh imparatorluğunun merkeziydi.

dendir.

Anayasaya göre Hindistan, laik bir devlettir; ancak nüfusun çoğu (570 milyon; yüzde 85) Hindudur. En büyük azınlık (67.5 milyon; yüzde 11) Müslümandır. Bağımsızlığını kazandığında bunların çoğu Pakistan'a göç etmiştir; kalanlar ise kuzeyde yaşarlar. Müslümanlardan başka, büyük azınlıklar da vardır: Hristiyanlar (16 milyon) Sikhiler (12 milyon), Buddha'cılar (4 milyon) ve Cayna'cılar (3 milyon). Zerdüşt dininden olanlarsa toplam 120.000 kişidir. Bazı kentlerin özel dini anlamı vardır: Hindularca Varanasi, Allahâbâd, Nasik ve Puri kutsal kentlerdir: Sikhilen Amritsar'ı kutsal kent kabul ederler.

Hintli yaşamının ayırıcı özellikleri, Hindu gelenek ve görenekleriyle yakından ilişkilidir. Hinduizmin öteki büyük dinlerden farklılığı, hiçbir kurucusu olmayıp yıllar süren bir geleneğin bütünleşmesi sonucunda oluşmuş olmasıdır. Pekçok mezhebi vardır. Hindular **Veda**'ların kutsallığına inanırlar. **Veda**'lar ilahiler (**Samhita**'lar), dinsel bilgiler ve metafizik düşüncelerden (**Brahmana**'lar, **Upanişad**'lar) oluşurlar; Arilerden kalmadır. Hinduizmin öteki iki önemli dinsel yapıtı, **Ramayana ve Mahabharata** adlı epik şiirlerdir.

Bugün yasaklanmış olan kast sistemi, Hindu toplumunda çok köklüdür. Kast sistemi, temelinde işbölümüne dayalıdır, ama giderek, katı bir toplumsal bölünmeye dönüşmüştür. Kast üyeliği, doğuya dayalıdır. 300 kadar kast 4 ana grupta toplanır: **Brahmin**'ler (rahip ve bilginler), **Ksahtriya**'lar (savaşçı ve yöneticiler), **Vaisya**'lar (tüccarlar) ve **Sudra**'lar (çiftçiler). 1950 tarihli Hint Anayasası her türlü ayrıcalığı ve «dokunulmazlığı» yasaklamıştır. «Dokunulmazlık», milyonlarca kast dışı ve yaşam boyu en aşağı ve sevimsiz işlere mahkûm insanların içinde yaşadığı durumdu.

Hintlilerin çoğunluğu küçük köylerde yaşarlar. 575.000 köyden 300.000'inin nüfusu 500'ün altındadır. Köy evleri toprak ve samandan yapılmış olup en çok iki odalıdır. Ev eşyasının başlıcaları ahşaptan yapılmış ve iplerle gerilmiş bir yatak ve kap kacaktır. Yiyecek azdır. Temel besin maddesi, pirinç yada buğdaydan yapılmış ekmektir. Hindistan'da sebze de yenir. Halkın çok azı et yer; sığır etiyse hiç yenmez. Su, köy kuyularından çekilir. Tezek, temel yakıttır. Birkaç zengin köy, küçük tuğla evlere sahiptir. Köylerin çoğunda bir iki dükkan ve bir okul bulunur.

Hindistan halklarının yerel yaratıda zengin, pek çok dış kaynaktan esinlenmiş, uzun ve çeşitli bir zenaat tarihi vardır. Çağlar boyu sürmüş olan tasarım ve renk beğenisi, en uzak bölgelerdeki en yoksul tapınaklarda bile görülür. Güney Hindistan, özellikle devâsâ, karanlık ve piramidal dravid Hindu tapınakları bakımından zengindir. Bunların herbirinin tepesine ince oymalı basamaklarla çıkılır. Hint heykel sanatı, bu kıta parçasının bilinen tarihi kadar eskidir. Mohenco-daro ve Harappa'da bulunan heykelcikler dikkate değer bir sanatsal zenginlik gösterir. Hindu heykeltraşlığının çoğu, yaşıyan şeyler ve özellikle insan bedeni ile ilgilidir. Hindistan'ın kuzeyinde görülen Grek etkisine rağmen Hint sanatçısının insan güzelliği anlayışı, Grek idealinden çok farklıdır. Eski heykellerin en güzelleri, pekçok mağara tapınaklarında bulunmuştur. Bu tapınaklar Bombay yakınında Evrengâbâd'daki Ajanta Buddha'cı mağaralarıdır.

M.S. 1500'lerde Moğollar Hindistan'a ayrı bir sanat ve mimari anlayışı getirdiler. Bu sanatta İslam geleneğine bağlı olarak insan figürüne raslanmaz. Moğol mimari anlayışının en ünlü örneği, bir İran mimarının eseri olan ve bazı kişilerce dünyanın en güzel yapısı sayılan Agra'daki Tac Mahal'dır.

Hint müziğinin kendi geleneği vardır. Bunun felsefe ve dine bağımlı olduğu söylenir; harmoniden çok melodiye önem verir. En bilinen telli sazlar, **vina** ve **sitar**'dır. Yine bir telli saz olan tanbur, eşlik edici olarak kullanılır. Vurmalı sazlar **tabla** ve parmaklarla çalınan **kudüm**'dür. Klasik dansların herbiri stilize ve güzel hareketlerle, bir hikayeyi anlatır.

Tarih. En erken Hint uygarlığı M.Ö. 2000 yıllarında İndus vadisinde görülür. Arkeologlar, Mohenco-daro ve Harappa'da iki önemli merkezi ortaya çıkarmışlardır. İndus vadisi halkı ticaretle uğraşırdı. En önemli bağlantı, Mezopotamya uygarlıklarıyla kuruldu. İndus vadisindeki uygarlığın daha sonra ne olduğu bilinmiyor; büyük bir olasılıkla M.Ö. 1500 yıllarında Hindistan'ı işgal eden Arilerce yağma edilmiştir. Bunların yerleşmelerinden de Hindu kültürü gelişmiştir. Hindu kültürünün bazı yönlerinin İndus uygarlığından yararlandığı sanılmaktadır. Ariler yerleşme bölgelerini genişlettikçe yerleşik halklar ve Dravidleri o bölgelerden sürmüşlerdir.

İlk önemli krallık, Arilerin kurduğu Magadha'dır. Magadha kralı Bimbisara döneminde (M.Ö. 540-490) Buddha (Sidhartha Gautama) seçkin yaşamının anlamsızlığından yüz çevirerek Buddha'cı öğretiyi yaymağa başlamıştır. Kurulmuş olan bir başka dini felsefe de, Cayna'cılıktır.

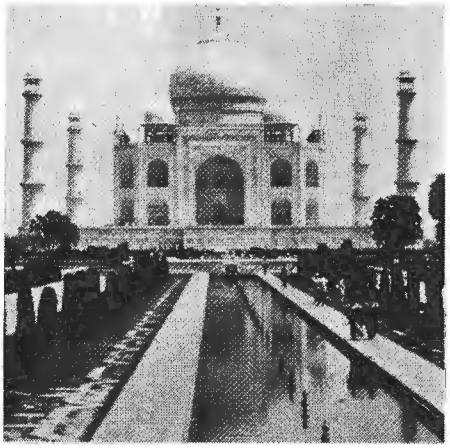
Büyük İskender M.Ö. 326 yılında Hindistan'ı istila etmiştir. Ancak ölümünden sonra Çandragupta Maurya kendini Magadha kralı ilan ederek Maurya imparatorluğunu kurmuş ve başkent Patna olmuştur. Bu, Hindistan'ı birleştirici imparatorlukların ilkidir. Maurya'nın torunu Aşoka, antik Hindistan yöneticilerinin en ünlüsüdür.

Aşoka'nın ölümünden 50 yıl sonra Maurya imparatorluğu son bulmuş ve pekçok krallığın ve anarşinin ortaya çıktığı 200 yıllık bir karışıklık dönemi yaşanmıştır. Bu arada Tamiller Hindistan'ın güneyinden İndonezya'ya göçmüşlerdir. Bunlar İndonezya ve Malaya adalarına Hindu kültürünü taşımışlardır. M.Ö. 319 yılında Çandragupta I tarafından ilk Gupta sülalesi kurulmuştur. Kendisini izleyenler Assam, Dekkan, Gucerat ve Maharat topraklarını ele geçirmişlerdi.

606'dan sonra kral Harşa tarafından merkezi Kanauj olan ve giderek egemenliğini bütün kuzey Hindistan'a yayan yeni bir imparatorluk kurulmuştur. Kanauj imparatorluğu XII. yüzyıldaki İslâm istilasına kadar sürmüştür. Afganistan'dan gelen İslâm orduları, merkezi Delhi'de olan bir sultanlık kurmuşlardır. XIV. yüzyıla kadar bu sultanlık, hemen tüm Hindistan'ı egemenliği altına almışsa da, 1398'de Timur ve Tatar ordularının Delhi'yi düşürmesiyle son bulmuştur. Sultanlar, 1526'da, bir başka Afganistanlı istilacı Babür'ün, Panipat savaşında o zamanki sultanı yenerek egemenliği ele geçirmesine kadar yerel yöneticiler olarak işlev görmüşlerdir.

Avrupalılar, Hindistan'a Moğollarla hemen hemen aynı zamanda gelmişlerdir. 1498'de Vasco de Gama Kalikût'te karaya çıkmış ve kısa süre sonra Portekizlilerle birlikte İngiliz, Fransız ve Hollandalılar da Hindistan zenginliklerini ele geçirmek için rekabete girimişlerdir. Kraliçe I. Elizabeth, İngiliz Doğu Hindistan Kumpanyasının doğuda ticareti tekelinde bulundurmasını onaylamıştır (1600). Şirket, özellikle tekstil ve çay ile ilgilenmiştir. Ticareti güvenlik altına almak üzere Hindistan'da kaleler kurulmuş, bir ordu oluşturulmuş. yerel yöneticilerden yandaşlar bulunmuş ve Moğol imparatorunun desteği sağlanmıştır.

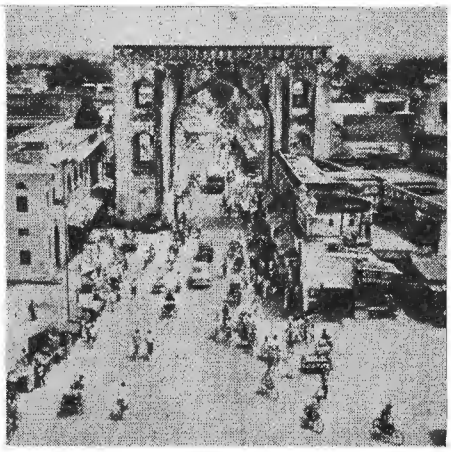
Doğu Hindistan kumpanyasının nüfuzu, Pondiçeri Fransız koloni valisi Marki Dupleix'in savaş ve diploması politikasıyla, 1740'larda bir hayli gerilemiştir. Bununla birlikte Dupleix, Robert Clive'in askeri dehasıyla karşı karşıya gelince yenilmiş ve Fransa'ya geri çekilmiştir. Clive'in Bengal yakınında Plassey zaferi (1752), Hindistan İngiliz imparatorluğunun en büyük zaferidir. 1774'de Warren Hastings İngiltere'nin ilk genel valisi olmuştur. Doğu Hindistan kumpanyası, hâlâ, Hint zenginliklerini elinde tut-

Uttar Pradeş eyaletindeki Tac Mahal, 1648'de Mümtaz Mahal için bir anıtkabir olarak yapılmıştır.

Maharaştra eyaletindeki Ajanta mağaraları dağ eteğine oyulmuş bir dizi Buddha tapınağından oluşur. İçleri fresklerle süslüdür.

Haydarâbâd kenti XVI. yüzyılda Golkonda krallığının merkeziydi. Şimdi Andhra Pradeş eyaletinin en önemli kentidir.

maktadır. İngiliz yayılması XIX. yüzyılın ortalarına kadar sürmüş, 1843'de Sind, 1849'da Pencap alınmıştır. Ancak Şubat 1857'de askerlerle Doğu Hindistan Kumpanyası arasında anlaşmazlık çıkmış, Meerud'da ortaya çıkan bir başka anlaşmazlık isyana dönüşmüştür. Kısa zamanda Kuzey ve Orta Hindistan'ın tümü savaş içinde kalmıştır. İsyancılar Delhi'yi alarak Moğol imparatoru Bahadır Şah II'yi imparator ilan etmişlerdir. Maharat lideri Kanpur'daki İngiliz kolonisini bir toplu kıyımla yok etmiştir. Buna **Sepoy isyanı** adı verilir. Bu isyan ancak bir yıl sonra bastırılabilmiş, ama bu Hindistan'daki bütün gelişmelerin doğrultusunu değiştirmiştir. Bahadır Şah sürülmüş ve İngiliz hükümeti Doğu Hindistan Kumpanyasından bütün yönetimi almıştır. Bu bölge valiliklere ayrılmış ve İngilizlerin taraftarı olan yerel yöneticiler yerlerinde bırakılmışlardır. Birkaç Fransız ve Portekiz kolonisine dokunulmamış ve 1876'da Kraliçe Victoria bir kral naibiyle temsil edilmek üzere, Hindistan Kraliçesi ilan edilmiştir. Merkez 1833'den 1912'ye kadar Kalküta ve daha sonra Yeni Delhi olmuştur. XIX. yüzyılın sonlarına doğru milliyetçi akımlar gelişmiş, 1885'de kurulan Milli Hindistan Kongresi radikal değişiklik isteyen bir örgüt durumuna gelmiş, 1910'larda ılımlı üyeleri «dominyon statüsü»ne razı olan, militan güçleri ise bağımsızlık isteyen bir kuruluşa dönüşmüştür. Kongre 1906'da İslam çıkarlarını korumak üzere kurulmuş olan Müslüman Birliğiyle ilişkiler kurmuştur. Bu arada İngiliz yönetimi bazı Hintlileri hükümete sokma gibi önlemler aldıysa da 1914'de başgösteren Birinci Dünya Savaşı, Hindistan'da gelişmeleri bir süre için durdurmuştur.

1920'de Mohandas Karamsand Gandhi, Hindistan Milli Kongre'sinin önderi olmuştur. Gandhi bir avukattı ve Güney Afrika'da Hindistanlıların ırk ayrımına yönelik yasaların ortadan kaldırılması için yaptığı pasif direnme kampanyalarıyla kazandığı başarılardan ötürü tanınmaktaydı. Gandhi Hindistan'da **Satyagraha** adı verilen benzeri eylemler yürütmeye başlayacaktır. Milyonlarca insan okulları boykot etmekte, mahkemelere girmemekte, kara ve demiryollarını kapamaktadır. Pekçok insan için Gandhi, bir **Mahatma** (Yüce ruhlu), bir azizdir.

1934'te Gandhi Kongre önderliğinden çekilmiş, yerine tilmizi Nehru da getirilmiştir. 1934'te Muhammed Ali Cinnah İslâm Birliği'nin başı olmuştur. Birlik, giderek güçlenmiş ve Kongre'nin planladığı yeni Hindistan'da, Müslümanların yeri konusundaki kuşkularını belirtmeye başlamıştır. 1940'da, Cinnah ayrı bir İslam devleti kurulmasını önermiş, bunun için de **Pakistan** (arınmış insanların toprağı) sözcüğü kullanılmaya başlanmıştır. 1930'da İkinci Dünya Savaşı başlayınca, İslam Birliği, İngilizlerin tarafını tutmuş, Kongre ise özyönetime kavuşmadıkça bu desteği göstermeyeceğini açıklamıştır. 1941'de savaşa giren Japonlar, kısa zamanda Hindistan sınırına dayanınca, İngiliz hükümeti, savaştan sonra «dominyon statüsü» vaadetmiştir. Bu öneri reddedilmiş ve Gandhi halkı pasif direnmeye çağırınca öteki kongre önderleriyle birlikte tutuklanmıştır. Kongrenin aşırı bir fraksiyonu, Japonlara yardım etmiştir. Bu arada Hindistan ordusu Kuzey Afrika'da ve Birmanya'da başarılar kazanmaktadır.

1945 ve 1946'da İngiliz ve Hint önderleri arasında bağımsızlığın biçimini tartışmak üzere birkaç konferans toplandı. Bu sırada Hindu-Müslüman çatışması sürmekteydi. Kongre önderleri Hindistan'ın bölünmesine karşıydılar. Ancak 1947'de Lord Mountbatten ve Hintli politik önderler, şiddetin durması için Hindistan'ın bölünmesine karar verdiler. 14 Ağustosta Pakistan dominyonu, 15 Ağusta Hindistan dominyonu kuruldu.

Bölünmeyle birlikte büyük nüfus göçmeleri ve şiddet eylemleri arttı. Yüzlerce insan öldü. Racalar haklarından feragat etmeyi kabul ettiler ve Hindistan devletine dahil oldular. Halkı Müslüman ve valisi Hindu olan Keşmir konusunda çıkan Pakistan-Hindistan savaşı, Birleşmiş Milletler tarafından bir ateşkesle durduruldu. Bağımsızlıktan bir yıl sonra, Mahatma, hinduizmi tahrip ettiği gerekçesiyle fanatik bir hindu tarafından katledildi.

Hindistan'ın ilk bağımsız genel valisi Lord Mountbatten'dir. Arkasından Şakravarti Racagopalacari geldi. Bu arada Cavaharlal Nehru'nun yönettiği bir Kurucu Meclis, 26 Ocak 1950'de, yeni anayasayı kabul etti ve 1952'deki genel seçimler, Kongre Partisi'ni büyük çoğunlukla iktidara getirdi. Nehru ilk başbakan oldu. Hint topraklarında bulunduğu halde, henüz Hindistan Cumhuriyetinin dışında olan küçük Fransız ve Portekiz kolonileri, 1962 yılında Hindistan'ın denetimine girdi. Nehru'nun 1964'de ölümünden sonra, yerine Lal Bahadur Şastri geçti. O da ölünce (1966), Nehru'nun kızı İndira Gandhi başbakan oldu. Gandhi sosyalist bir program izledi. Gandhi'nin bankaları millileştirmesi ve racaların maaşlarını kesmesi büyük tepkilere yol açtı ve bu önlemler anayasaya aykırı bulundu. Ancak 1971 seçimlerinde üçte iki çoğunluğu kazanan İndira Gandhi anayasayı değiştirecek güce kavuştu. Bu arada Doğu Pakistan'da Bangladeş devletinin kurulmasıyla Gandhi, saygınlığını yitirdi; ülkede yer yer ayaklanmalar başladı.

1975'de muhalefet liderlerinden **Joyaprakos Narayan**, Gandhi'nin seçimlere hile karıştırdığı doğrultusunda bir mahkeme kaıarı aldı. Gandhi, buna 1975'de, ülkede olağanüstü durum ilan ederek cevap verdi: binlerce muhalif politikacı tutuklattırıldı; basına sansür kondu. Şubat 1976'da yasama organının süresi 1 yıl daha uzatıldı. Mart 1977'de yeniden seçime gidildiğinie Bayan Gandhi muhalefet liderlerini serbest bıraktı. Seçimlerde Kongre Partisi kaybederek, Morarji Desai başkanlığında bir koalisyon hükümeti kuruldu.

Eyaletler ve bölgeler. Hindistan herbirinin kendi anayasası olan 22 eyalete bölünmüştür. Bunlar kısmen özerktirler. Dokuz tane merkezi yönetim bölgesi vardır.

Eyaletler :

Andhra Pradeş : Başkent, Haydarâbâd
Yüzölçümü 276.814 km². Nüfusu (1971) 43.502.708

Assam : Başkent Şillong
Yüzölçümü 78.532 km²
Nüfusu 11.873.000

Bihar : Başkent Patna
Yüzölçümü 173.876 km²
Nüfusu 56.353.369

Gucerat : Başkent, Ahmedâbâd
Yüzölçümü 195.984 km²
Nüfusu 26.679.475

Himacal Pradeş : Başkent, Simle
Yüzölçümü 55.673 km²
Nüfusu 3.460.434

Camnu ve Keşmir : Başkent, Srinagar
Yüzölçümü 222.236 km²
Nüfusu 4.615.176

Karnatak : Başkent, Bangalore
Yüzölçümü 191.773 km²
Nüfusu 29.263.334

Kerala : Başkent, Trivandrum
Yüzölçümü 38.864 km²
Nüfusu 21.347.375

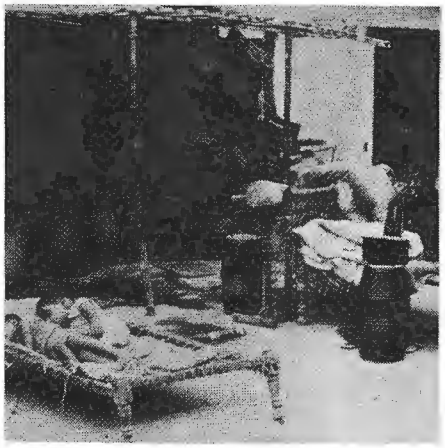
Madhta Pradeş : Başkenti, Bhopal
Yüzölçümü 442.841 km²
Nüfusu 41.499.729

Maharaştra : Başkent Bombay
Yüzölçümü 307.762 km²
Nüfusu 50.412.235

Manipur : Başkent, İmphâl
Yüzölçümü 22.356 km²
Nüfusu 1.072.753

Nagaland : Başkent Kohima
Yüzölçümü 16.527 km²
Nüfusu 516.449

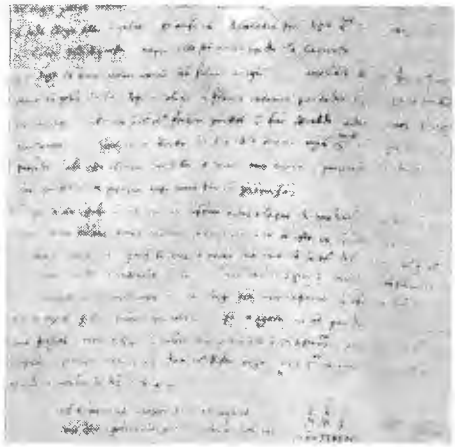
Orissa : Başkent, Bhubaneswar
Yüzölçümü 155.782 km²
Nüfusu 21.944.615

Eski Benares şimdiki Varanasi Ganj kıyısında bulunan ve Hinduların en kutsal saydıkları kenttir. Tahminen 1500 tapınağı vardır.

Bombay, zengin Dekkan yaylasının tarım ürünlerinin en önemli ve başlıca çıkış noktası olan bir Batı Hindistan liman kentidir.

Kristof Kolomb sekiz yıl boyunca İspanyol hükümdarlarına mektup üstüne mektup yazdı ve sonunda Hispaniola'yı keşfetmeye çıktı.

Pencap. Başkent Çandigarh (Horyomaile)
Yüzölçümü 50.376 km²
Nüfusu 13.551.060

Racasthan, Başkent, Caypur
Yüzölçümü 342.214 km²
Nüfusu 25.724.142

Sıkkım: Başkent, Gangtok
Yüzölçümü 7298 km²
Nüfusu 208.609

Tamil Nadu: Başkent, Madras
Yüzölçümü 130.069 km²
Nüfusu 41.103.125

Tripura: Başkent, Agartala
Yüzölçümü 10.447 km²
Nüfusu 1.556.882

Uttar Pradeş: Başkent, Lucknov
Yüzölçümü 294.413 km²
Nüfusu 88.341.144

Batı Bengal: Başkent, Kalküta
Yüzölçümü 87.852 km²
Nüfusu 44.312.011

Birlik bölgeleri.

Andaman ve Nikobar Adaları
Yönetim merkezi: Port Blair
Yüzölçümü 8293 km²
Nüfusu 115.133

Arunaçal Pradeş
Yönetim merkezi: Hanagar
Yüzölçümü 83.578 km²
Nüfusu 444.744

Çhandigarh, Haryana için yeni başkent yapıldıktan sonra giderek Pencap'ın başkenti oldu.
Yüzölçümü 114 km²
Nüfusu 257.251

Dadra ve Nagar Haveli
Yönetim merkezi: Silvasa
Yüzölçümü 491 km²
Nüfusu 74.170

Delhi
Yüzölçümü 1485 km²
Nüfusu 4.065.698

Goa, Daman ve Diu
Yönetim merkezi. Pancim.
Yüzölçümü 3813 km²
Nüfusu 857.711

Mizo
Yönetim merkezi: Aizavl
Yüzölçümü 21.087 km²
Nüfusu 400.000

Pandiçeri Başkent, Pondiçeri
Yüzölçümü 480 km²
Nüfusu 471.707

Hindistan

Resmi adı. Hindistan Birliği
Yüzölçümü 3.275.833 km²
Nüfus 598.097.000, km²'ye 183 kişi
Başlıca Şehirler Yeni Delhi (başkent) (1971) 301.800; Bombay 5.970.575; Delhi 3.287.883; Kalküta 3.148.746; Madras 2.469.449
Yönetim Federal demokrasi, anayasada eyaletler birliği olarak tanınır.
Dinler Hindu (% 85), İslam (% 11)
Diller Hindu (resmi), İngilizce
Para birimi Rupi
GSMH (1974) 33.756,000 sterlin kişi başına ulusal gelir 56 sterlin
Tarım ürünleri Pirinç, buğday, çay, şeker, kauçuk, kahve, tütün, yerfıstığı
Sanayi Tekstil, kenevir ürünleri, demir, çelik, makina elektronik ,konserve, kimya, uçak, petrol, bisiklet, dikiş makinası
Yeraltı kaynakları (başlıca) Demir, manganez, alüminyum, kömür, mika, alçıtaşı, tuz
Dış ticaret ABD, Japonya, SSCB, İran, İngiltere, Batı Almanya

HİNT OKYANUSU ARAZİSİ (İNGİLTERE), Ekvator'un hemen güneyinde birkaç adadan oluşan bir İngiliz sömürgesi. Afrika kıyılarından uzaklığı yaklaşık 3200 km'dir. Başlıca adaları Chagos grubu, Farquhar, Desroches ve Aldabra'dır. 1965 yılında Afrika ile Asya arasında stratejik bir bölge sahibi olmak isteyen İngiltere tarafından kurulmuştur. Yüzölçümü 226 km². Nüfusu (1975 tah.) 2000.

HİSPANİOLA, Batı Hint adalarında yer alan ikinci büyük adadır. Batıda Küba ve doğuda Porto Riko arasındadır. Adanın doğu bölümünde Dominik Cumhuriyeti, batısındaki ise Haiti yer alır. Adayı 1492'de keşfeden Kristof Kolomb buraya Espanola adını verdi. Hispaniola yeni dünyada ilk İspanyol sömürgesi ve Avrupalıların Batı Hint adalarında ve Orta Amerika'da yerleşmeleri açısından başlangıç noktası oldu. 1697'de doğu bölümü Fransız sömürgesi oldu ve 1804'de bağımsızlık kazanınca Haiti'yle birleşti. Dominik Cumhuriyeti 1844'de kuruldu. Yüzölçümü 76.480 km². Nüfusu (1975 tah.) 9.291.000.

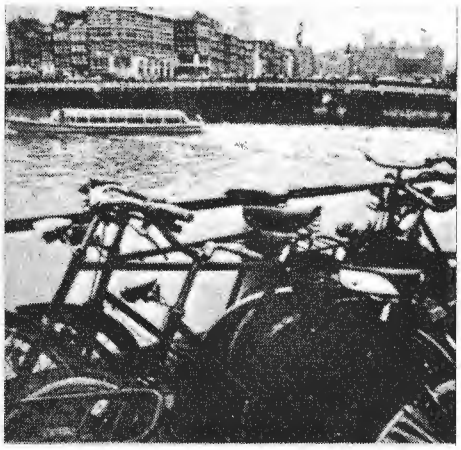
HOLLANDA, kuzeybatı Avrupa'da küçük bir ülkedir. Avrupa'nın en alçak bölgesi olan Hollanda'nın beşte ikisi deniz düzeyinden aşağıdadır. Bu bölgeler 2000 km uzunluğundaki yüksek duvarlarla korunmaktadır. Hollanda, tarım ve sanayi açısından Batı Avrupa'nın en gelişmiş ülkelerindendir. AET üyesi olan Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'la birlikte Benelux Gümrük birliğini kurdu. Hollanda sözcüğü, batıdaki iki eyaleti'nin eski adından alınmıştır. Hükümet merkezi La Haye, başkent Amsterdam'dır.

Ekonomi. Hollanda'da tarım son derece etkindir. Küçük, fakat kalabalık bu ülkede toprakların yüzde 65'i işlenmektedir. Özellikle sütü için beslenen hayvanlar da büyük öneme sahiptir. Çiftlik topraklarının yaklaşık yarısında tahıl ekilir ve çayırlarla kaplıdır. Sığırların dörtte üçünü siyah-beyaz Hollanda inekleri oluşturur. Başlıca süt ürünleri, tereyağ ve peynirdir. En tanınmış Hollanda peynirleri Edam ve Gouda'dır. Kümes hayvanları üreticiliği ayrıca önemlidir. Hollanda, dünyanın en büyük yumurta ihracatçısıdır. Ülkede 7 milyon domuz beslenmektedir.

Patates ve şeker pancarı başlıca tarımsal ürünlerdir. Pekçok çiftçi meyva ve sebze yetiştirmektedir. Buralarda yetiştirilen domates ve üzüm dışarıya satılır. Güney Hollanda'da, özellikle çiçekçilik de önemlidir. Ünlü çiçek soğanı tarlaları, Haarlern ile Leiden arasındaki «Bollenstreek» adlı küçük alanda yetiştirilir.

1960'larda kuzeydeki Groningen eyaletindeki Slochteren bölgesinde büyük doğal gaz kaynakları keşfedildi. Hollanda'da ayrıca önemli ölçüde petrol rezervleri de vardır. Öteki önemli hammaddeler tuz, kömür ve tebeşirdir. XX. yüzyılın birinci yarısında en değerli yeraltı kaynağı kömürdü; ancak kömür ocakları 1975'de kapatıldı.

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra imalat sanayiinde hızlı bir gelişme görüldü ve pekçok yeni sanayi dalları kuruldu. Demir-çelik ve alüminyum üretiminin önemi, giderek arttı. Ö-

Amsterdam kanalları, kentin en ünlü görüntüsünü oluşturur. Paydos saatlerinde bisiklet sayısı olağanüstü ölçüde çoğalır.

Setler ve barajlar, Zuider Zee bölgesini verimli ve işlenen bir toprak haline getirdi.

Rotterdam limanında yılda 250 milyon tondan fazla yük boşaltılır. Burada sanayi kompleksleri içiçedir.

teki önemli sanayiler, motorlu taşıt, uçak, bisiklet, fabrika makinaları ve elektrik araçlarıdır. Elektronik alanında radyo, televizyon, ve radar araçları üretilmektedir. Öteki önemli sanayiler yapı malzemeleri, kimya ve petrokimya, dokuma, giyim, gıda ve tütün ürünlerini kapsar. Matbaacılık da önemlidir. Gemi yapımı sanayii, Avrupa'da en eskidir. Büyük Petro 1698'de Hollanda'ya giderek, gemi yapımı tekniklerini izlemiştir. Elmas işçiliği Amsterdam'da gelişmiştir. Bir zamanlar çok önemli olan bu zenaat artık önemini yitirmiş bulunmaktadır.

İletişim çok gelişmiştir. Tahmin edilebileceği gibi ülkede suyolları son derece yaygındır. 4800 km uzunluğundaki ırmak ve kanal yollarında 100 ton ağırlığındaki gemiler yüzebilmektedir. **Nieuwe Waterweg**'in (yeni suyolu) ağzındaki Rotterdam limanı, kenti denizle bağlamaktadır. Rotterdam, Avrupa'nın en büyük ve en işlek limanıdır. Ulusal havayolu olan Hollanda kraliyet Havayolları (KLM) dünyanın en eski havayolu şirketidir ve çeşitli ülkelerde 100'den fazla kente uçuşlar düzenlemektedir.

Yüzey şekilleri ve iklim. Alçak ve uzun kıyıboyu, yüzyıllar boyunca yükselen kum tepecikleriyle kaplıdır. Kıyının kuzey bölümünün açıkları, Batı Wadden Adaları, daha önceki Zuider Zee'nin bir parçası olan sığ Wadden Denizi'ndedir. Güneybatıda, Zeeland adaları ve yarımadalar yeralır. Bu «delta bölgesi» üç büyük nehrin (Ren, Maas, Schelde) ağzını oluşturur. Merkezi kıyı şeridinin gerisinde Hollanda bulunur. Ülke günümüzde Güney ve Kuzey Hollanda olarak ikiye ayrılmıştır. Hollanda'nın, Friesland'ın ve kuzeyde Groningen'in büyük bölümü polder'dir (Polder, daha önce denizle kaplı yada bataklık olan kara parçalarıdır). Polder'in en büyük alanı Ijsselmeer'in çevresindedir. Burası yapay bir tatlı su gölüdür. Ijsselmeer, daha önceleri Zuider Denizi'nin parçası olan büyük bir körfezdi. Kuzey Hollanda ve Friesland arasında körfezin ağzına kurulan 32 km uzunluğundaki Afsluitdijk barajı (1927-1932), bu bölgenin denizle ilişkisini kesti. Sonraları Zuider Denizi'nde polderler yapmak için başka setler de inşa edildi. Ijssel ırmağı sularını bu bölgeye boşaltır.

Ülkenin doğu yöresi 300 m'ye kadar varan yükseltisiyle geri kalan yörelerden biraz daha yüksektir. Burası kum tepeleri ve ormanlarla kaplıdır. Pekçok yerde verimsiz topraklar, üretimi arttırmak için modern yöntemlerle işlenmektedir. Ülkede iklim, ılımandır. Yaz aylarında sıcaklık ortalama 16-18°C'dir. Kış aylarında ise —1°C'ye düşer. Ortalama yağışlar (yağmur ve kar) 850 mm'dir. Havalar değişkendir ve batı bölgeleri rüzgarlıdır.

Toplumsal yapı. Hollandalılar üç kola ayrılan Cermen kökenli bir ulustur. Bu kollar Franklar, Saksonlar ve Friesian'lardır. VIII. ve IX. yüzyıllarda Franklar, mavi gözlü, açık saçlı bir kavim olan Batawianlar'ı egemenlikleri altına aldılar. Bu fiziksel özellikler genel olarak «Hollandalı» tipini yansıtır.

Hollanda dünyanın en yoğun nüfuslu ülkeleri arasındadır. Nüfusun üçte biri **Radstad Holland** olarak bilinen batıdaki düzlüklerde yaşar. Amsterdam, La Haye ve Rotterdam'la birlikte büyük ve tarihi birçok merkez bu yörededir.

Hollanda dilinin kökeni Batı'da konuşulan Almanca'dır. Bu dilin lehçeleri kuzeybatıdaki Friesland'da konuşulan Frizce ve kuzey Belçika'da konuşulan Flamanca'dır. Bu lehçe Güney Afrika dili olan Afrikaans'ın temelidir.

Hollanda'da eğitim 6 ve 15 yaşları arasında zorunludur. Ülkede Leiden (1575), Groningen (1614) ve Utrecht (1636) üniversiteleriyle birlikte 6 üniversite ve 5 «yüksek okul» vardır.

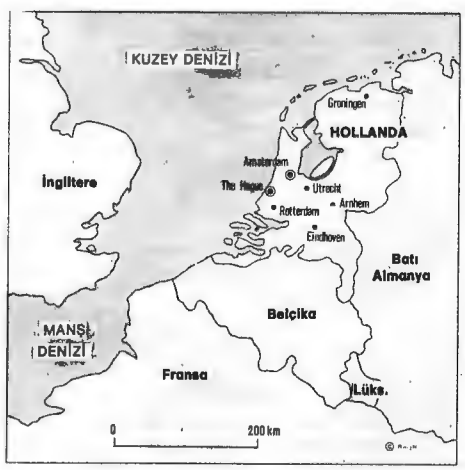
İki büyük dinsel topluluk, Katolik Kilisesi (% 40) ve Hollanda Reformcu Kilisesi'dir (% 23). Ayrıca Protestan kiliseleri, eski Katolik kilisesi ve Yahudi toplulukları da bulunmaktadır. Kraliyet ailesi, Hollanda Reformcu kilisesine bağlıdır. Geleneksel olarak ülkenin kuzeyi Protestan ve güneyi Katoliktir. İki dinsel grup arasında sürekli ve karşılıklı güvensizlik varsa da, bu durum giderek kaybolmaktadır.

Hollanda siyasal bakımdan hareketli olmayan bir ülkedir. Bir yılın tek önemli resmi olayı, parlamentonun açılışıdır. Yönetim monarşik olmasına karşın, saraya ait törenler ve gösteriler çok azdır.

Holladalıların yemek düzeninde yalnızca akşamüstü sıcak yemek yenir. Bu yaygın yemekler **erwtensoep** (sosisli bezelye çorbası) ve **vitsmijter**'dır (et dilimleriyle birlikte, ekmek üstünde sahanda yumurtadan yapılan bir yemek). Lokantalardaki İndonezya yemekleri eski Hollanda Doğu Hint Adaları'ndan («İndonezya») gelen göçmenlerle yaygınlaşmıştır. Spor, Hollandalıların yaşamında önemli yer tutar. Başlıca sporlar futbol ve bisiklet yarışıdır. Buz pateni de popüler bir spordur. Kışın kanallar donduğunda öğrencilere buz pateni yapmaları için izin verilebilmektedir. Özellikle sert geçen kışlarda binlerce patenci Friesland'daki 200 km'lik «Elfstedentocht»a (Onbir Kule Yarışı) katılır.

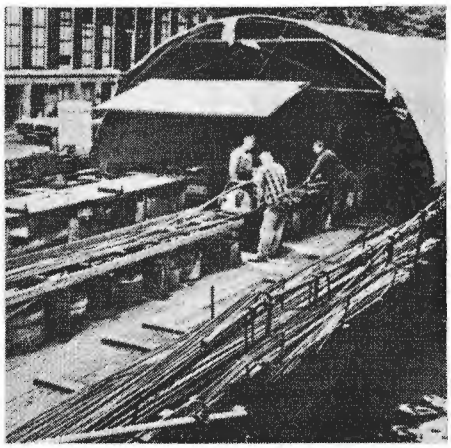
Hollanda'nın eski ve zengin bir sanatsal ve eğitsel geleneği vardır. Ancak edebiyatı, dış ülkelerde az tanınmaktadır. Hollanda kültür tarihinin en önemli kişisi, kuşkusuz, Desiderius Erasmus'dur. Ünlü filozof Baruch Spinoza da Hollandalıydı. Ancak Hollanda'yı dünyaya tanıtan ressamlar olmuştur. Önemli Hollandalı ressamlar arasında Rembrandt, Pieter de Hooch, Jan Vermeer, Frans Hals, Jacob van Ruisdael ve Vincent van Gogh sayılabilir.

Yönetim. Ülke yönetimi anayasal bir monarşidir. Erkek veliahdlar olmadığı zaman, kadınlar tahta çıkabilmektedir. Yasama organı, 11 eyaletin konseylerince seçilen 75 üyeli **Eerste Kamer** (Birinci Meclis) ve dört yılda bir 18 yaşından büyük yurttaşlarca seçilen 150 üyeli **Tweede Kamer** (İkinci Meclis)'den oluşur. Yasalar hükümdar yada ikinci meclis tarafından önerilir. Birinci meclis yasaları kabul yada reddedebilir.

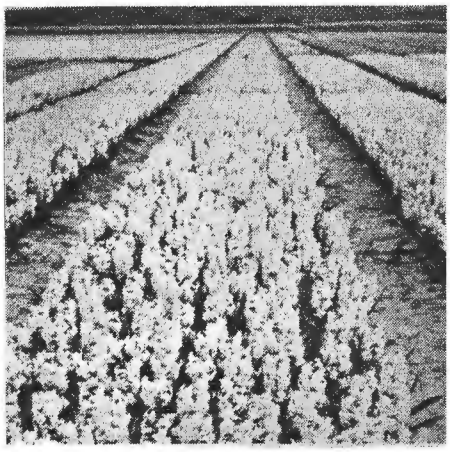

Tarih. XV. yüzyılda Hollanda kontluğu ve Brabant düklüğü, Zeeland ve Gelderland'la birlikte, Burgundy düklerinin ve bu yolla Hapsburglar'ın mülkiyetine geçti. Burgundy'li Charles (1500-1558) İspanya Kralı oldu ve V. Karl olarak Kutsal Roma imparatorluğunun başına geçti. 1555'te Hollanda ve Belçika'yı İspanya'yı II. Felipe adıyla yöneten oğluna verdi. II. Felipe'nin Belçika ve Hollanda'yı İspanya'ya bağlama çabaları ve Kalvin'ciliğin gelişmesi karşısında Engizisyon'u öne sürmesi büyük muhalefetle karşılaştı ve 1562'de bir ayaklanma başladı.

Kuzey eyaletlerinde Hollanda'nın bağımsızlığı hareketinin öncülüğünü Orange Prensi I. William yaptı. William 1576'da, Gand'ın temizlenmesi sırasında Katolik ve Protestanları İspanyollara karşı çıkmaları için birleştirdi. İspanyol orduları güneydeki Katolik eyaletlerde çıkan isyanı bastırdı Ama, kendisini savunabilen yedi Protestan eyalet, 1579'da Utrecht Birliği'ni kurdu ve iki yıl sonra

Amsterdam'ın büyük bölümü sulardan kazanılan topraklar üzerine kurulmuştur. İnşaat alanı çok az olduğundan, yüzer evlerde oturanlar da vardır.

Baharda lale tarlaları turistler için özellikle ilgi çekici olur, Lale ülkenin başlıca dışsatım ürünleri arasındadır.

Hollanda'da çocuklar yürümeye başlarken buz patenini öğrenirler. Çetin kış aylarında kanallarda buz pateni yapılır.

Wiliam'ın öncülüğünde bağımsızlıklarını ilan ettiler. William 1584'de öldürüldü ve yerine oğlu Maurice geçti. 1609'da İspanyollar Hollandalıların bazı isteklerini kabul ettiler; ancak savaş durmadı ve Hollandanın bağımsızlığı Otuz Yıl Savaşı'nın sonunda Westphalia Barışi'yla (1648) tanındı. 1568'den 1648'e kadar olan dönem, Seksen Yıl Savaşı olarak bilinir.

XVII. yüzyılın başında, savaşa karşın, Hollanda büyük bir ticari imparatorluk kurdu. 1602'de Asya'daki ticareti yönetmek amacıyla Hollanda Doğu Hint Şirketi ve Sri Lanka, Moluk adaları ve Malaya'da yerleşme bölgeleri kuruldu. Bundan sonra Hollandalı sömürgeciler Güney Afrikada yerleşmeye başladılar. Amsterdam ve öteki limanların yerini, önem bakımından Anvers aldı. Hollanda gemileri dünya ticaretinin büyük bölümünde çalışmaya başladılar. Büyüyen gücü yüzünden Hollanda, Fransa ve İngiltere'yle savaşlara girişti. Hollanda'da aile yoluyla tahta geçme 1667 yılında Jan de Witt'in önderliğindeki bir hareketle kaldırıldı. Ancak Witt'in öldürülmesinden sonra III. William (sonraları İngiltere Kralı) eski konumunu kazandı. Ölümünden sonra sistem 1747'ye kadar yeniden kaldırıldı.

Hollanda'nın gücü XVIII. yüzyılda iyice azalmıştı. Fransa'dan gelen ordular 1794-1795 yıllarında ülkeyi işyal ettiler ve Batavya Cumhuriyeti'ni kurdular. Napolyon, Hollanda Krallığı'nı kurdu (1806); daha sonra da Hollandayla Fransa'yı birleştirdi. Hollanda'nın bağımsızlığı 1815 Viyana Kongresi'yle sağlandı. Hollanda, Belçika ve Lüksemburg, kral I. William'ın yönetiminde birleştiler. 1830'da Belçikalılar ayrıldı. 1890'da on yaşındaki prenses Wilhelmina Hollanda tacını giyince Lüksemburg da ayrı bir devlet kurdu.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Hollanda tarafsız kaldı, İkinci Dünya Savaşı'ndaysa Hollanda Almanlar tarafından işgal edildi. Kraliçe Wilhelmia İngiltere'ye gitti ve sürgünde bir Hollanda hükümeti kuruldu. Japonya savaşa girdiğinde Hollanda Doğu Hint Adaları'nı ele geçirdi. Burası Hollanda'nın Asya'daki başlıca sömürgesiydi.

Savaştan sonra Hollanda'da yeniden toparlanma dönemi başladı. 1949'da Hollanda, Doğu Hint Adaları'nın denetiminden vazgeçmeye zorlandı. Burası bağımsız İndonezya Cumhuriyeti oldu. 1976 ve 1977'de Güney Moluk'lular Hollanda'da eylemlere girişerek İndonezya'dan bağımsızlık isteklerini duyurdular.

Hollanda

Resmi adı Hollanda Krallığı
Yüzölçümü 41.160 km²
Nüfus (1976 tah.) 13.796.000; km²'ye 344 kişi.
Önemli kentleri Amsterdam (başkent): 1.036.000; Rotterdam: 686.000; La Haye (hükümet merkezi). 550.600
Yönetim Anayasal Monarşi
Dinler Katolik (% 40), Protestan (% 30)
Dil Hollandaca
Para birimi Gulden
GSMH (1974) 28.239.300.000 sterlin; kişi başına ulusal gelir: 2047 sterlin
Tarım ürünleri Süt ürünleri, tahıl, patates, şeker pancarı, meyva, sebze, çiçek.
Sanayi Çelik, motorlu araçlar, uçak, elektrik ve elektronik araçları, yapı malzemeleri, gemi, kimya, dokuma, matbaa, işlenmiş besin maddeleri
Yeraltı kaynakları Petrol, doğal gaz, tuz
Dış ticaret AET üyeleri, ABD

HOLLANDA ANTİLLERİ, Karayib denizindeki Batı Hint adalarında beş büyük adadan ve altıncı adanın bir bölümünden oluşan özerk bir adalar grubudur. Başkent büyük ada Curaçao'daki Willemstad'dır. Öteki adalar Aruba, Bonaire, Saba, Saint Eustatius ve St Maarten'ın güney bölümüdür. Resmi dil Hollandacadır ve halkın büyük bölümü Katoliktir. Curaçao'nun ekonomisi Venezuela'dan gelen petrolün işlenmesine dayanır; öteki gelirler turizm, tuz ve fosfat ihracatındandır. Adalara ilk kez 1490'larda Kristof Kolomb, Alonso de Ojeda ve Americo Vespucci geldi. Curaçao'ya 1527'de İspanyollar yerleşti ve Antiller 1634'de Hollandalılar tarafından ele geçirildi. 1969'da çeşitli ırk ayaklanmaları oldu. Yüzölçümü 993 km². Nüfusu (1975 tah.) 242.000.

•

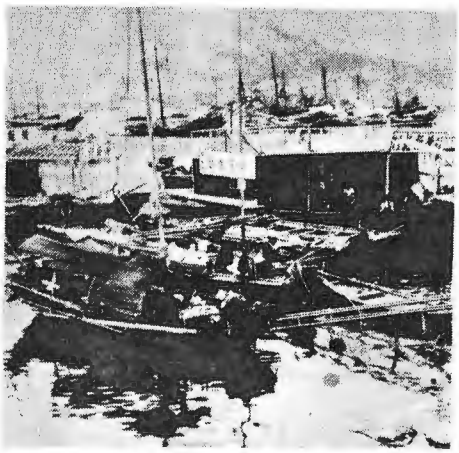
HONDURAS, batıda Guatemala, doğuda Nikaragua arasında yeralan bir Orta Amerika ülkesidir. Başkent Tegucigalpa'dır. Deniz yüzeyinden 2740 m yüksekliktaki ortadaki sıradağların kuzeyine çok yağmur düşer. İklim nemli ve tropikaldir. Doğuda ormanlık bölge ve bataklıklar başlar. Nüfusun yüzde 90'ı İspanyolca konuşan Mestizolardır. Bunlar Avrupalı ve kızılderili karışımıdır. Halkın büyük bölümü tarımla uğraşır. Başlıca ürünler muz (tüm dışsatımların yüzde 50'si), kahve, şeker kamışı ve pirinçtir. Sığır da oldukça çok yetiştirilir. Ulaşım şebekesi çok yetersizdir ve ülkenin maden kaynaklarından yararlanılmasını engeller. Başlıca madenler gümüş, kurşun, çinko ve petroldür. Ülkede, IV. yüzyılda doruk noktasına ulaşan Maya kültürü etkindi. Ülke ilk kez 1502'de Kristof Kolomb tarafından keşfedildi. 1500'lerde İspanyollar Honduras'a yerleştiler. Honduras 1821'de İspanya'dan ayrıldı ve 1838'e kadar Orta Amerika Federasyonu'na üye oldu. Ülkenin yakın tarihinde pek çok ayaklanma görüldü. 1972'de hükümet bir askeri darbeyle devrildi. 1976'da devlet-başkanı Albay Juan Castro oldu. Yüzölçümü 112.088 km². Nüfusu (1975 tah.) 3.037.000.

HONG KONG, Güney Çin'de, Kanton'un 145 km güneydoğusunda bir İngiliz Kraliyet sömürgesidir. Sömürge, Hong Kong adası, Kovloon yarımadası, yeni Topraklar ve Güney Çin denizindeki 230 adacıktan oluşur. Başkent, Hong Kong adasındaki Victoria'dır. 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra 3 milyondan fazla Çinli Hong Kong'a göç etti ve 104 km²'lik bir alanda yaşamaya başladılar.

Hong Kong elverişli limanı, gümrük muafiyeti ve yönetimi yüzünden dünya ticaretinin başlıca merkezlerindendir. Sanayiler arasında turizm, balıkçılık, madencilik, dokuma, plastik, elektrik ve elektronik malzemeler, gemi, matbaacılık ve yayıncılık yeralır.

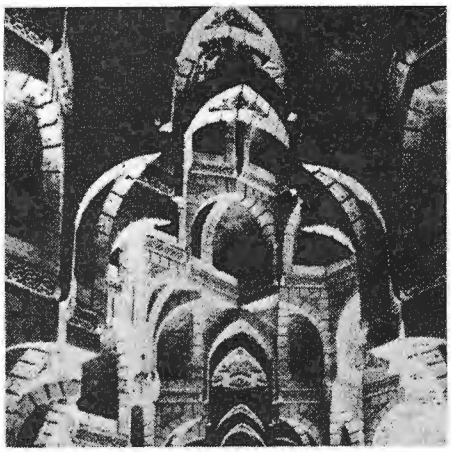
Hong Kong adası 1842 Nanking anlaşmasıyla İngiltere'ye verildi. Yarımada 1860'da, Yeni Topraklar 1898'de (99 yıl için kiralandı) Hong Kong'a katıldı.

Hong Kong'da son yirmi yıl içinde yapılan konut programları yetersiz kalırken, pekçok kişi ırmak koyıklarında yaşamaktadır.

Bağdat en eski uygarlık ve kültür merkezlerinden biridir. Irak'ın modern başkentinin şimdiki nüfusu yaklaşık 3.000.000'dur.

Bağdat'daki sarayın süslü tavanının yapımı son Abbasi halifesi dönemine rastlar (yaklaşık XII. yüzyıl).

Yüzölçümü 1.036 km². Nüfusu (1975 tah.) 4.367.000.

IRAK, resmi adı Irak Cumhuriyeti. Basra Körfezi'nin üzerinde Güney-batı Asya'da bir Arap ülkesidir. Eski Mezepotamya bölgesini sınırlayan Dicle ve Fırat nehirleri buradan akar. Irak'ın kuzeyinde Türkiye, batısında Suriye ve Ürdün, güneyinde Suudi Arabistan ve Kuveyt bulunur. Irak'ın bugün bulunduğu bölge üzerinde, 5000 yıl kadar önce büyük bir uygarlık, Sümer uygarlığı kurulmuştur. Irak'ın asıl gücü petrol üretimlnden kaynaklanır; petrol açısından ortadoğunun en büyük üreticilerinden biridir. 1958'e kadar monarşi ile yönetilen Irak, o yıl gerçekleştirilen bir askeri darbeden bu yana cumhuriyet ile yönetilmektedir.

Yüzey şekilleri ve iklim. Irak, iyice belirlenmiş üç iklim bölgesine ayrılır: Batı Çölü, Merkezi Ova ve kuzeydoğudaki dağlık bölgeler. Çöl, Suriye Çölünün bir uzantısıdır ve çorak bir bozkır görünümündedir. Çölün doğusunda, Dicle ve Fırat nehirlerinin suladığı Şattülarap boyunca Irak'ın sahil kesimi uzanır. Bu sahil kesimi, 190 kilometre uzunluğunda, geniş bir ovadır. Bu ovanın güneyi, zengin ve alüvyonlu topraklardan oluşmuştur. Kuzeyinde ise alçak bir yayla olan El Cezire uzanır. Kuzeydoğuda uzanan engebeli dağlık bölge Irak, İran, Türkiye arasında kalan toprakların bir parçasıdır. Kış mevsimi dışında Irak'ın hemen her tarafı kurudur, aynı mevsimde dağlık bölgeler özellikle çok soğuk olur. Buna karşılık Irak yazın dünyanın en sıcak ülkelerinden biridir. Kıtadan gelen hava kütlelerinin etkisi altında ısı çok büyük ölçüde yükselir. Basra Körfezi'nden Mezopotamya ovasına doğru esen Kavs rüzgarı, bölgeyi etkisi altına alır. Orta Asya ve İran'dan gelen soğuk rüzgarlar nedeniylé kışlar soğuk geçer. Kuzey sınırı bölgesinde çok kar yağar. Ortalama ısı Musul'da Ocak ayında 5 santigrattır. Bununla birlikte Güney Irak'ta kışlar daha sıcak geçer. Basra'da Ocak ortalaması 11 santigrattır. Kış aylarında Akdeniz'den gelen alçak hava tabakaları yağış getirerek Fırt, Dicle ve kollarının taşmasına yol açar.

Ekonomi. Petrol, Irak'ın ana gelir kaynağıdır. Irak, petrol üretiminde dünya altıncısıdır. En büyük üretim, Kuzeydoğu'da, Kerkük'te bulunan petrol yataklarından sağlanır. Ham petrol, Suriye Çölü boyunca Suriye'den geçirilerek pipeline'larla Suriye ve Lübnan limanlarına sevkedilir. Ancak, Arap ülkeleri arasındaki politik sürtüşmeler nedeniyle bu boru hattı kesilmiş ve Türkiye üzerinden geçirilmiştir. Batılı şirketlerin denetimindeki Irak Petrol Kumpanyası, 1972 Haziranında millileştirilmiştir. Irak 1973 Ekiminde de, Amerikalılara ait petrol yatırımlarının tümünü millileştirerek petrol sanayiini kendi denetimi altına almıştır. Ülkede ayrıca bir petro-kimya sanayii de geliştirilmektedir.

Önemli bir petrol üreticisi olmasına karşın Irak ekonomisi, hâlâ tarıma dayalı bir ekonomidir. Sulama kanalları yoluyla ekilebilir alanların genişletilmesine çalışılmaktadır. Kuzeydeki ovalarda yetiştirilen başlıca ürünler buğday, arpa, yuaf, mısır ve sebzedir. Öteki tahıllar, tütün ve meyva ise kuzeydoğu bölgesinde yetiştirilir. Patates ve pamuk da önemli ürünler arasındadır. Irak hükümeti, sanayii de geliştirmeye ve desteklemeye çalışmaktadır, ancak, sanayii, hâlâ küçük işletmeler durumundadır. Sanayi ürünleri arasında konserve, dokuma ve inşaat malzemeleri başta gelir.

Kara ve demiryoları iletişiminde Bağdat'tan Musul'a giden «Bağdat Demiryolu», Suriye demiryolları şebekesine bağlanır ve böylece Mısır'a ulaşır. Bağdat ve Basra'da uluslararası hava alanları vardır.

Toplumsal yapı. Iraklıların çoğu Arap kökenlidir. Ancak kuzeydoğuda yüzde 18'lik bir kürt azınlığı yaşamaktadır. Resmi dil, Arapçadır, ama kürtler kendi dillerini konuşmaktadırlar. Nüfusun yüzde 20'si okuma-yazma bilmemektedir. İlk ve orta öğretim parasız ve zorunludur. Irak'ın beş üniversitesi vardır; bunların en büyüğü Bağdat üniversitesidir. Halkın dörtte üçü Müslüman olup, bunların çoğunluğu Sünni'dir. Basra bölgesinde büyük bir Şii cemaati yaşamaktadır. Irak halkının yaşam standardı yüksektir; ülkede besin sıkıntısı çekilmez. Halk genellikle et yer ve özellikle kebap türü yiyecekler rağbettedir. Kebap, pilav ve ekmekle yenir. Köy evleri genellikle küçüktür ve kerpiçten yapılmıştır. Nüfusun yarısından çoğu Irak kentlerinde yaşamaktadırlar. En önemli kentler Dicle ve Fırat kıyılarında kurulmuşlardır. Bağdat IX. yüzyılda (Binbir Gece Masalları'nda anlatıldığı gibi), Harünürreşit döneminde, büyük bir sanat ve bilim merkezi haline gelmiştir. Kuzeyin ticaret merkezi olan Musul, bir zamanlar bağımsız bir krallığın başkenti olmuştur. Irak'ta birçok arkeolojik sit bulunmaktadır. Bunların başlıcaları Ur ve Ninova ile ünlü ve mitolojik «Cennet Bahçeleri»nin bulunduğu El Kurna'dır.

Yönetim. 1964 Anayasası'na göre Irak bağımsız bir demokrasi ve sosyalizme dayalı bir İslâm Arap Cumhuriyetidir. Amacı, Arap halklarının birliğidir. 1963'de Irak'ta kurulan Baas Partisi, 1968'de bir darbe ile iktidarı ele geçirmiştir. Devlet Başkanı Ordu ve Devrimci Komuta Konseyi aracılığı ile ülkeyi yönetir.

Tarih. Irak, Ortadoğuda en eski uygarlıklara beşik olmuş bir ülkedir. Ülkenin tarihi M.Ö. 3000 yıllarına dayanır. Sümer, Akad, Asur, Babil ve Kalde gibi en eski Mezopotamya uygarlıkları bu bölgede serpilip gelişmiştir. M.Ö. 539 yılında Pers imparatorluğunun bir parçası haline gelen Irak, daha sonra Romalılar ve Part'lar tarafından işgal edildi. M.S. VII. yüzyılda Irak İslam fetihlerinin hedefi oldu. İslam savaşçıları, M.S. 642 yılında yapılan Nihavend Meydan Savaşı'ndan sonra Irak'ı ele geçirdiler. Buraya Irak El Arabi adı verildi. Meda'in kenti merkez oldu. Halife Ömer, Basra ve Kufe kentlerini ayrı vilayetler haline getirdi. Basra Valisi daha sonra bütün Irak'ı egemenliği altına aldı. Yezid'in ölümünden sonra Basra'nın kuzeyindeki Araplar Abdullah bin Zübeyr'in tarafına geçti. Bu durum Irak'taki Emevi egemenliğine karşı çok büyük bir tehdit teşkil etmekteydi. Irak'ta başta Hariciler olmak üzere yer yer ayaklanmalar başgösterdi. Bu durumda Halife Abdülmelik Haccac Bin Yusuf'u Irak'a vali olarak atadı. Çok becerikli ve zeki bir yönetici olan Haccac Bin Yusuf, Basra ve Kufe'deki direnişleri bastırabilmek için, bu kentlerin ekonomik güçlerini kırmaya çalıştı. Bunun için de ayrı bir ekonomi ve ticaret merkezi olan Vasıt kentini kurdu. Bu dönemde Arapça resmi dil olarak kabul edildi. Para bastırıldı, iletişim ve ulaştırma işleri belirli bir düzene sokuldu. Haccac'dan sonra Irak valiliğine atanan Yezid bin Muhalleb, bir ayaklanma hareketi başlattıysa da Mesleme bin Abdülmelik'e mağlup oldu. Yezid II, Mesleme'ye mükafat olarak Basra ve Kufe valiliklerini bağışladı. Bundan sonra Irak'ta başgösteren karışıklıklar Emevi devletinin yıkılması ve Abbasi'lerin bu bölgeye egemen olmalarıyla son buldu.

Abbasiler döneminde Bağdat, İslam halifelerinin merkezi durumuna geldi. Bununla birlikte ülkeye gerçekten egemen olan, yerel güçler ve **mukarrip** adı verilen saray bürokrasisi idi. Yerel güçler, ülkede bağımsız yönetim bölgeleri meydana getirmişlerdi. Halife Nâsır döneminde halifelerin egemenliğinin yeniden güçlendirilmesi, önemli bir dönüşümün gerçekleştirilmesini sağlayamadı. Bunun üzerine Abbasi halifeleri, giderek, Arap olmayanlardan oluşan askeri birliklere dayanmaya başladılar. Bunun bir sonucu olarak Halife Mütevekkil döneminde egemenlik, büyük ölçüde Türk askerlerinin eline geçti.

Ancak Selçuklu egemenliğinin başlamasıyla, Irakta Şii başkaldırmaları ortaya çıktı. Bir süre Fatimiler Irak'a hakim oldularsa da, 1258'de İlhanlı orduları Hülagu önderliğinde bölgeyi ele geçirdi. Daha sonra Irak Bedevilerin sürekli olarak saldırdıkları bir sınır beyliği oldu. Timur orduları, Irak'ı bir kez daha istila ederek yakıp yıktı (1387-1410). Beylikler döneminde Irak Akkoyunluların eline geçmişti. Bunu, Safevi'lerin Türkmen kabileleri arasında Şii'liğin yayılmasına dayanarak Irak'ı ele geçirmeleri izledi. Ancak bu egemenlik çok uzun süremeyecek ve 1534'de Osmanlı İmparatoru Kanuni Sultan Süleyman, Irak'ı ele geçirecekti. Irak bundan sonra, uzun yüzyıllar, Osmanlı imparatorluğunun önemli bir bölgesi oldu.

Osmanlı imparatorluğunun güçsüzleşmesiyle birlikte Batılı emperyalist devletler, Irak'a sızma girişimlerinde bulunmaya başladılar. İlk buharlı gemiler Dicle üzerinde 1836 yılından itibaren işlemeye koyuldular. Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı orduları Irak'tan çekilmek zorunda kaldılar. Milletler Cemiyeti İngiltere'ye savaştan sonra Irak üzerinde Manda hakkı tanıdı. İngilizler 1932 yılına kadar Irak'ı yönetmiler, ve o tarihte Irak'tan çekilerek ülkenin bağımsızlığını kabul ettiler.

Anayasal monarşi ile yönetilmeye başlanan yeni ve bağımsız Irak devleti, gerçekte hâlâ, İngilizlerin yönetimi altındaydı. Irak tahtına sırayla I. Faysal, Gazi ve II. Faysal geçti. Gazi döneminde Filistin'e ilişkin İngiliz politikası ve yahudi göçü, Irak'taki İngiliz nüfuzunun azalmasına ve bunun yerini Alman nüfuzunun almasına yol açtı. Gazi'nin ölümünden sonra yerine geçen II. Faysal, kısa bir süre sonra yapılan bir hükümet darbesi sonucunda iktidardan uzaklaştırıldı, onun yerine Alman yanlısı Raşit Ali geçti. Irak'ın Alman nüfuz bölgesine girmesi, özellikle İngilizleri kaygılandırmıştı; çünkü İngilizler, Hindistan ile olan bağlantılarının tehlikeye düşeceğini düşünmekteydiler. Bunun üzerine İngiltere, Irak'ı işgal etti ve Irak, Müttefikler safında İkinci Dünya Savaşı'na katıldı.

İngiltere yanlısı politikacıların çalışmalarına karşın, Filistin'e yahudi göçünün hızlanması, Irak halkı arasında İngiltereye karşı olan düşmanlığı daha da arttırdı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Irak, 1945 yılında Arap Birliği'ne katıldı, ve 1948 yılında İsrail'e karşı savaşa girdi Bu savaşın yenilgiyle sonuçlanması ve çeşitli ekonomik güçlükler ülkede karışıklıklara yol açtıysa da silahlı kuvvetler tarafından bastırıldı. Ancak Irak'ta siyasal denge bir türlü sağlanamamakta ve sık sık hükümet değişiklikleri olmaktaydı. Örneğin Irak'ın tarihinde «kuvvetli adam» Nuri Said Paşa 1930-1948 yılları arasında 14 kez başbakanlık görevini üstlendi.

Irak, 1955 yılında Türkiye'nin de üyesi bulunduğu Bağdat Paktı'na katıldı. Bu, özellikle Arap dünyasında çok sert tepkilere neden oldu: Mısır cumhurbaşkanı Cemal Abdünnasır, Irak'ı İngiliz ve Amerikan emperyalizminin aracı olmakla suçladı. Başkan Nasır'ın bu tutumu, Irak halkını derinden etkilemekte, ve yöneticilere karşı tavır almaya itmekteydi. Silahlı kuvvetler de, genç kral Faysal'ın arkasındaki iki kuvvetli adamın, yani kralın dayısı Prens Abdüllillah ile başbakan Nuri Said Paşa'nın politikasını kesinlikle onaylamıyorlardı.

14 Temmuz 1958'de Irak'ta askeri bir hükümet darbesi gerçekleştirildi. Darbenin önderi, general Abdülkerim Kasım'dı. Darbeyi de Özgür Subaylar Grubu Örgütlemişti. Darbenin ilk gününde Kral Faysal, prens Abdüllillah ve kadın giysileri giyerek devrimcilerin elinden kaçmaya yeltenen Nuri Said Paşa, yakalanarak öldürüldüler. Irak'ta Haşimi sülalesinin iktidarı son bulmuş, cumhuriyet ilan edilmişti. General Abdülkerim Kasım yönetimi, 1963 yılına kadar devam etti.

Şubat 1963'te Kasım, Abdüsselam Arif yönetimindeki subaylar tarafından sarayında öldürüldü. Abdüsselam Arif bu darbeyi hem subayların hem de Baas partisi bir süre sonra iktidardan düştü. 1964'te kabul edilen anayasa uyarınca bütün siyasal partiler kapatılıp Arap Sosyalist Birliği partisi kuruldu. Bu dönemde Irak'ta sanayi büyük ölçüde millileştirildi ve toprak reformu yapıldı. 1966'da Abdüsselam Arif öldü ve yerine Abdül Rahman Arif geçti. Ancak 1968'de o da, Baas üyesi Ahmet Hasan el-Bekir tarafından iktidardan düşürüldü.

1970'de Kürtlerle anlaşmaya varan Baas partisi, yıllardır süren çatışmaları durdurdu. Daha sonra Kürtlerle Irak askerleri arasında yeniden çatışmalar başladıysa da 1975'de İran'ın desteğini kesmesi üzerine Barzani yönetimindeki Kürt güçleri yenilgiye uğradı.

Irak

Resmi adı Irak Cumhuriyeti
Yüzölçümü 434.924 km²
Nüfusu (1975 tah.) 11.124.000; km²'ye 24 kişi
Önemli kentleri Bağdat (başkent) 2.800.000, Basra 370.000, Musul 293.100
Yönetim Ordu destekli tek partili hükümet
Din İslam (% 74), Sünni (% 22), Şii
Dil Arapça
Para birimi Irak dinarı
GSMH 4.444.400.000 sterlin, kişi başına ulusal gelir 400 sterlin
Tarım Buğday, arpa, çavdar, mısır, sebze, tütün, pamuk, hurma
Ekonomi İşlenmiş besin, dokuma, petro kimya, inşaat malzemesi
Yeraltı kaynakları Petrol kükürt
Dış ticaret Batı Almanya, Japonya, İngiltere, Fransa, ABD

İDAHO. Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

İLLİNOİS. Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

İNDİANA. Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

Celebes İndonezya adalarının en dağlık olanıdır. İç bölgeleri ormanlık olan. bu adanın nüfusu genellikle Molayolilardan oluşur.

İNDONEZYA, Güneydoğu Asya'nın en büyük ülkesidir. İndonezya, Hint Okyanusu ve Büyük Okyanus arasında 5150 km'lik alana yayılmış olan 3000'den fazla adadan oluşur. Bu adalar, Kristof Kolomb'un 1492'de aradığı Hint adalarının bir bölümüdür. Bölgede, Rönesans Avrupası'nda çok değerli olan baharatın kaynağı olan Moluk adaları da yer alır. 1949'a kadar 150 yıl boyunca İndonezya'nın başlıca adaları Hollanda Doğu Hint adalarının bir bölümünü oluşturuyordu. Bugün dünyanın en büyük ikinci ve üçüncü adalarının bir bölümü İndonezya'nındır. Yeni Gine'nin İndonezya bölümüne Batı İrian, İndonezya Borneo'suna ise Kalimantan denilmektedir. Tümüyle İndonezya'nın olan en büyük adalar Sumatra, Cava, Celebes ve Timor'dur.

Yüzey şekilleri ve iklim. Batı İrian'ın ortası ormanlık sıradağlarla kaplıdır. Kıyıdaki düzlükler ise bataklıktır. Ormanlar ve bataklıklarla kaplı olan Kalimantan'ın nüfusu azdır. Sumatra'nın güneybatı kıyısında volkanik dağ sırası uzanır. Adanın geri kalan bölümü bataklıklarla kaplı, alüvyonlu düzlüklerdir. Cava da yapı olarak bu adaya benzer. Kuzeye doğru geniş bir plato ve verimli alüvyon düzlüğü uzanır. Celebes'in iç bölgeleri dağlık ve ormanlıktır, ancak vadileri verimlidir. Bütün, adalarda muson iklimi hakimdir. İklim sıcak ve nemlidir. İndonezya'nın hiç bir bölümü denizden uzak olmadığı için, Ekvator bölgesinde bile sıcaklıklar çok yüksek değildir.

Ekonomi. Ülke uzun süredir dünyanın önde gelen kalay üreticilerindendir. Ancak günümüzde petrol daha değerli bir dışsatım ürünü olmuştur. Japonya'nın 1941-1942 yıllarındaki kampanyasının en stratejik noktası bu konu üstünde toplanıyordu. İhraç edilen öteki madenler boksit, kömür, nikel, demir, bakır, manganez ve altındır. Tuz da elde edilir. Adanın büyük bölümünü kaplayan ormanlar öteki doğal kaynaklardandır. Ormanlardan çok değerli kereste elde edilir.

Çalışan nüfusun üçte ikisi tarımla uğraşır. Kimi köylüler küçük çiftliklerde çalışırken kimileri de kendileri için tahıl üretir. Başlıca tarımsal ürün pirinçtir. Pirincin bir bölümü toprağı temizleyip ektikten sonra, iki mevsim bekleterek elde edilir. Öteki ürünler mısır, manyok, soya fasulyesi ve tatlı patatestir. Çay, kauçuk, baharat, kahve ve şeker, gelir getirici ürünlerdendir. Bunlar geleneksel büyük plantasyonlarda yetiştirilirlerse de, hükümetler küçük çiftlikleri üretim için desteklemişlerdir.

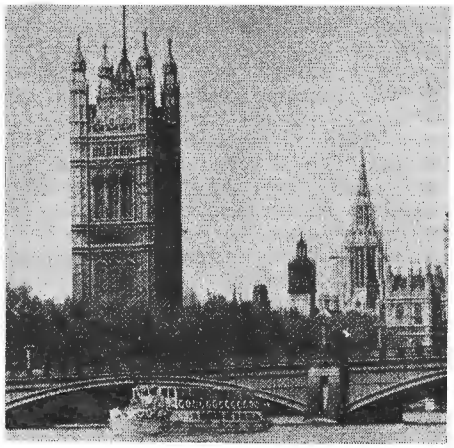
İmalat sanayii az gelişmiştir. Sanayiin

İndonezya'nın en büyük kenti ve başkenti olan Cakarta Cava'nın kuzey düzlüklerindeki Livung ırmağı üstündedir. Kentin önceki adı Batavya'ydı.

İndonezyalı çocukların çoğunluğu, Malaya kökenlidir. Bu çocuklara Sumatra Malayacasından geliştirilen resmi İndonezya dili öğretilmektedir.

İngiltere'nin yasama organı olan parlamento yapıları 102 m yüksekliğindeki Victoria kulesi gibi pekçok tarihi yapıyı içerir.

gelişmesini pekçok etmen engellemektedir. Nüfusun son derece dağınık olması, güçsüz iletişim ve enerji yokluğu bunların başlıcalarıdır. Gemi yapımı, petrol işlenmesi, bisiklet ve motorlu araç montajı sanayiler arasındadır. Kimya, kağıt, dokuma, gıda ve tütün de pekçok kişiye iş alanı açmaktadır. En eski sanayi dokumacılıktır. Batikçilik Cava'yı ünlendiren zenaatlardandır.

Ulusal demiryolları adalar arasında feribot seferleri düzenlemektedir. Cava'da bir devlet demiryolu şirketi de çalışmaktadır. Garuda İndonezya Havayolları (GIA) Hollanda'ya ve çeşitli Asya ülkelerine uçuşlar düzenlemektedir.

Yönetim. Yetkiler beş yılda en az bir kere toplanan Halk Danışma Meclisi'nin elindedir. Bu meclis 360'ı seçimle saptanan, 460 üyeli Halk Temsilciler Meclisi'ni de içerir.

Cumhurbaşkanı ve başbakan ülkeyi bir kabineyle yöneten General Suharto'dur. Suharto iktidara darbeyle geçti. 1968'de Halk Danışma Meclisi'nce cumhurbaşkanı olarak atandı ve 1973'te Meclis tarafından bir kez daha yedi yıl süreyle cumhurbaşkanlığına getirildi.

Toplumsal yapı. İndonezya'nın nüfusunun üçte ikisi Cava adasında yaşar. İndonezyalıların büyük bölümü Malay yada Polinezyalıdır. Bunun dışında Cava adasındaki Cavaneseler ve Sundaneseler, Bali'deki Balineseler, Borneo'daki Dyaklar, Batı Irian'daki Papuanlar ve Moluk adalarındaki Amboneseler gibi başka etnik gruplar da bulunmaktadır. Bunlardan başka Çin (3 milyon) ve Arap (800.000) azınlıkları da yaşamaktadır. İndonezya'da 200'den fazla dil ve lehçe konuşulur. Ancak bunların en yaygını aslında uluslararası bir ticaret dili olan Malay kökenli bahasa Indonesia'dır. Okur-yazar oranı yüzde 70'dir ve ülkede çeşitli üniversiteler vardır.

İndonezyalılar'ın çoğunluğu Müslümandır. En büyük dinsel azınlıklar Hindular (6 milyon), Hristiyanlar (6 milyon) ve Buddha'cılardır (1 milyon). İndonezya'da çok çeşitli etnik inançlar ve mezhepler, bunlarla birlikte farklı kültürler yerleşmiştir. Batı Irian gibi kimi yerlerde ilkel düzeydeyken, Cava ve Bali gibi yerlerde eski ve ince bir kültür vardır. Bali'deki Hindu kültürü tiyatro ve dans sanatlarıyla tanınır. Kukla oyunları yaygın bir eğlence biçimidir. Cava ve Bali'nin kendilerine özgü orkestraları vardır. Gamelan denilen bu orkestra çeşitli enstrümanlar, flütler ve rebab'lardan (çello gibi iki telli bir araç) oluşur.

Nüfusun çoğunluğu köylerde yaşar, ancak yaşam düzeyleri yaşadıkları adalara göre değişir. Cava'daki köyler genellikle daha ileri düzeydedir. Kalimantan'da Dyaklar ataları gibi komünal tip evlerde yaşarlar. Köylerdeki halkın büyük bölümü sarong denilen, gövdeye sarılan renkli geleneksel giysileri giyerler. Kentlerin çoğu (on büyük kentin yedisi) Cava'dadır.

Tarih. İndonezya adalarının bazılarında tarih öncesi zamanlardan beri insanlar yaşamaktadır. Hindistan'dan gelen tüccarlar M.S. ilk yüzyıllarda büyük adalara Hinduizmi ve Buddha'cılığı getirdiler. VII. ve IX. yüzyıllar arasında Sumatra'da güçlü bir Buddha'cı krallık kuruldu. Ünlü Borobudur tapınağı bu dönemden kalmadır.

İslamiyet ilk kez Arap tüccarlarca tanıtıldı ve herhangi bir İslam devleti kurulmadığı halde XVI. yüzyılın başlarında İslamiyet en yaygın din oldu. Portekizlilerin ardından Hollandalı ve İngiliz gemiciler İndonezya'ya geldiler. XVII. yüzyılın başlarında Hollanda Doğu Hint Şirketi rakiplerini alt ederek adaları yönetmeye başladı. 1799'da Hollanda hükümeti şirketin topraklarını alınca Hollanda Doğu Hint adaları kuruldu. Hollandalılar'ın yönetimi karşısında ara sıra başgösteren ayaklanmalar başarısızlıkla sonuçlandı.

1800'lerde iki büyük volkanik patlama, 1815'de Tambora ve 1883'de Krakatoa'da İndonezya adalarını yerle bir etti.

1920'lerde Ahmed Sukarno'nun önderliğinde bir İndonezya Ulusal partisi kuruldu. 1945'de İkinci Dünya Savaşı'nda Japonların adaları işgal etmesinden sonra Sukarno ve Muhammed Hatta İndonezyanın bağımsızlığını ilan ettiler. Batı Irian (sonraları Hollanda Yeni Gine'si) 1963'e kadar yeni devlete katılmadı. Sukarno'nun hükümeti Hollanda kökenlileri sınırdışı etmeye başladı ve yabancı etkileri ortadan kaldırmaya koyuldu. Sukarno, hükümetindeki komünist eğilimlere karsı girişilen başkaldırılarla uğraşmak zorunda kaldı. 1964'de yeni kurulmuş bir devlet olan Malezya'nın Sarawak ve Sabah'ı (Kuzey Borneo) sahiplenmesi konusunda anlaşmazlığa düşüldü.

1965'de ordu bir komünist darbe girişimini bastırdı ve bir yıl sonra general Suharto bir darbeyle iktidarı ele geçirdi. Suharto 1968'de cumhurbaşkanı oldu. Suharto komşularıyla iyi ilişkiler kurmanın yollarını aradı. Yabancı sermayeye kapılar açıldı ve sanayileşmede az da olsa ilerleme sağlandı. 1975'de İndonezya, Portekiz Timoru'nu ele geçirdi. 1976'da hükümet, devletin sahip olduğu Pertamina petrol şirketinin iflas etmek üzere olduğunu gördü ve dışardan borç almak zorunda kaldı.

İndonezya

Resmi adı İndonezya Cumhuriyeti
Yüzölçümü 1.919.400 km²
Nüfusu (1977 tah.) 138.133.500; km² ye 72 kişi
Önemli kentleri Cakarta (başkent) (1977 tah.) 6.178.500; Bandung, 1.114.000
Yönetim Cumhuriyet; askeri yönetim.
Din İslam (yüzde 85)
Dil Bahasa Indonesia (resmi)
Para birimi Rupi
GSMH (1974) 7.948.700.000 sterlin Kişi başına ulusal gelir 58 sterlin
Tarım. Pirinç, mısır, manyok, çay, şeker, kahve, kauçuk, baharat
Sanayi Gemi yapımı, petrol ürünleri, dokuma, gıda, lastik
Yeraltı kaynakları Petrol, kalay, boksit, kömür, nikel, demir, bakır, manganez, altın, gümüş
Dış ticaret Japonya, Avustralya, Singapur, ABD, İngiltere

İNGİLİZ HONDURASI. Bk. BELİZE

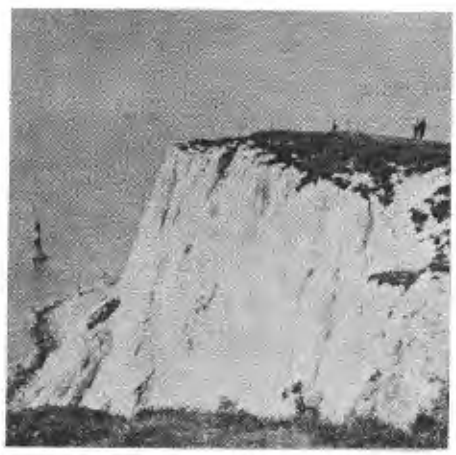
İNGİLTERE, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı içindeki en büyük ülkedir. Uzun bir özgürlük ve bağımsızlık savaşımı tarihine sahip olan İngiltere son kez 1066'da Normanlar tarafından istila edildi. XVI. yüzyılda bü-

Bir zamanların balıkçılık ve gemi yapımı merkezi olan Aldeburg günümüzde her Haziran'da yapılan müzik festivaliyle tanınmaktadır.

Alnwich'deki bu XII. yüzyıldan kalma kale 200 yıl öncesine kadar bir yıkıntıydı. Northumberland dükleri bu kaleyi yeniden onardılar.

Yaz mevsiminde Beachy Head turistlerin büyük ilgisini çeker. Buradaki fener Manş denizi boyunca 10 km uzaklığa ışık verir.

yük bir deniz gücü olan İngiltere dünyanın her yanına kaşifler, tüccarlar, misyonerler ve sömürgeciler göndererek tarihin en büyük imparatorluklarından birisini kurdu. Bunun sonucu olarak İngilizce (Çinceden sonra) dünyanın en yaygın dillerinden biri ve ABD, Güney Afrika, Avustralya, Yeni Zelanda, Kanada gibi denizaşırı ülkelerde anadil oldu. 1976'da İngiltere'nin nüfusu 44,6 milyondu (Birleşik Krallık'ın toplam nüfusunun yüzde 76'i). Başkent Londra'nın nüfusu 7.028.200'dür.

İngiltere Isaac Newton'dan, Sanayi Devrimi'ni mümkün kılan buluşları yapanlara kadar pekçok bilimadamı yetiştirdi. Ayrıca, İngiltere çok sayıda ünlü şair, oyun yazarı, romancı ve tarihçinin yurdudur. Bunlar arasında William Shakespeare'in oyunları çeşitli dillere çevrildi ve pekçok ülkede oynandı. İngiltere'nin yönetim biçimi ve yasal sistemi bazı ülkelerce uygulandı. İngiltere dünyada ağır sanayiin kurulduğu ilk ülkeler arasındadır. Bu yüzden İngiltere ekonomik ve siyasal açıdan dünyanın önde gelen ülkelerinden oldu.

Yüzey şekilleri. İngiltere'nin yüzölçümü 130.362 km²'dir. Ülkenin yüzey şekilleri karmaşıktır. Yükseltiler kuzey ve batıdan, güney ve doğuya doğru alçalır. Böyle küçük bir alanda yüzey şekillerinin zengin ve çeşitli olması çok dikkat çekicidir. Kuzey ve batının dağları yaşlıdır. Üç belirgin yükselti alanı vardır: kuzeybatıda Cumbria yada Göller Bölgesi; İskoçya sınırından başlayarak ülkenin yarısına yakın bölümünden geçen ve «İngiltere'nin omurgası» olarak adlandırılan Pennine Zinciri ve güneybatı yarımadası. Düz alanlar ise uçurumlar ve vadilerle kaplıdır; ülkenin geri kalan bölümü kil ve kireçtaşından bir araziye sahiptir. Genel olarak yüksek bölgeler düzlüklerden daha nemli ve soğuktur.

Göller Bölgesi İngiltere'nin en nemli bölgesidir. Derin vadilerin yer aldığı eski dağlar bölgesinde, deniz yüzeyinden 978,5 m yüksekliğinde, İngiltere'nin en yüksek dağı olan Scafell bulunur. Windermere ve Derwentwater gibi dağlar, göller bölgesinin güzel görüntülerini oluştururlar. Eden vadisi boyunca uzak güneye kadar uzanan Pennine dağları yeralır. Bu dağlar ovalar tarafından kesilir. Kuzeyde Cheviot Pennine'lerden ayrılır. Tyne vadisi bu yöredir. Bu dağlar İskoçya sınırını aşar. Güneybatıdaki Cornwall ve Devon yarımadası Dartmoor'da 600 m'den yükseğe çıkar.

İngiltere'nin Lowland bölgesi, Midlands'i, Doğu Anglia'yı ve güneydoğunun sarp kayalıklarını içerir. İngiltere'nin coğrafi merkezi olan Midlands, Pennine dağlarının güneyindedir. Bu bölge verimli vadiler ve tepelerle kesilen büyük bir yayladan oluşur. Bütün bu yüzey şekilleri çok sulak bir bölgenin (batıda Severn ırmağı, kuzeyde Trent ırmağı, güneyde Thames ırmağı) merkezindedir. Midlands bölgesinin güneyinde Salisbury ovası yeralır. Bu ova tebeşir kayalıklardan oluşan ve Dorset'te denize ulaşmak için batıya doğru uzanan bölgenin merkezidir. Doğuda, Kuzey ve Güney Downs, Dover ve Beachy Head bölgesinden denize ulaşır. Kuzeydeki tebeşir kayalıklar Chiltern dağlarını ve Doğu Anglia dağlarını kapsar. Bu dağların doğusuna Doğu Anglia denir. Burası İngiltere'nin en geniş ekilebilir alanıdır. Bu alan verimli bir buzul birikintisiyle kaplıdır. Chiltern'ler ve Kuzey Downs arasında Thames yada Londra havzası yeralır. Bu havzayı Londra kenti kaplar.

Cotswolds'dan çıkan ve Kuzey denizine dökülen Thames (338 km) İngiltere'nin en uzun ırmağıdır. Britanyan'ın en uzun ırmağı olan Severn (345 km) Galler'den çıkar, bir yay çizer ve Bristol körfezine dökülür. İngiltere'nin kıyıdan uzak adaları vardır. Hampshire kıyısının açığındaki Wight adası ve Lands' End bölgesinden 40 km uzaklıkta 40 küçük adadan oluşan Scilly adaları bunlar arasındadır.

İklim. İngilteren'in iklimindeki en çarpıcı özellik son derece değişken oluşudur. Havaların uzun süre dengeli gidişinin az görüldüğü İngiltere genelde ılıman bir iklime sahiptir. Batı rüzgarları Atlas Okyanusu'ndan ılıman hava getirir. İngiltere, Kuzey Kutup ve Tropikal yüksek basınç alanları arasındaki alçak basınç kuşağında yeralır. Buralardan gelen hava kütleleri Biscay körfezi üstünde karşılaştıklarında oluşan hava akımı, Orta İngiltere'den geçerek kuzeydoğuya yönelir. Ilıman, rüzgarlı ve nemli bir dönemin arkasından, sıcak, kurak yada serin havalar gelebilir. Kimi zaman Azor adalarından gelen yüksek basınç İngiltere'nin tümünü kaplar. Bu kez açık ve sıcak bir hava görülür. İngiltere'nin kıyıları bataklıklarla kaplıdır, iç taraflar da sık sis olur.

Kışın ortalama sıcaklık ülkede değişir. Ocak genellikle en soğuk aydır. Londra'da ve kuzeyde ortalama ısı 4,5°C olur. güneyde 17°C iken kuzeyde 15°C' dir. Yağmurlar yıl boyunca düzenlidir. Ancak batı bölgesine doğudan daha çok yağmur düşer. Yüksek bölgelerde de yağmur artar. Yıllık ortalama yağışlar güneydoğuda 500 mm olurken, Göller Bölgesi dağlarında 2500 mmd'en fazlaya çıkar.

Doğal kaynaklar. İngiltere topraklarının dörtte üçü çiftliklerle kaplıdır. Kömürün dışında İngiltere'de yeraltı kaynağı yoktur. Büyük kömür yatakları Pennine'ler boyunca, özellikle Durham'da, Yorkshire'de ve Nottinghamshire'de bulunur. Doğal gaz Kuzey denizi kıyılarından ve Yorkhire'den elde edilir. Midlands'da düşük kalitede demir cevheri yatakları vardır. Güneybatıda çeşitli maddeler elde edilir. Bu maddelerden kil, çömlekçilikte ve kağıt yapımında, kireçtaşı çimento yapımında kullanılır. Öteki madenler kalay ve bakır cevheridir. Sığ kıyı suları balıkçılık için elverişlidir. Balıkçılık özellikle Kuzey denizinde yapılır.

Tarım. İngiltere'deki toprakların yüzde 40'ı tarla, yüzde 25'i mera, yüzde 10'u ise engebeli meralardır. Başlıca tahıllar arpa ve buğdaydır. Bu ürünler genellikle ülkenin doğu yörelerinde yetişir. Öteki önemli tarım ürünleri patates, hayvan yemi, şeker kamışı ve yulaftır. Çiftliklerin çoğunluğunun ortalama genişliği 45 hektardır. Pekçok çiftlik sahibi karma çiftçilik sistemini uygular. İngiltere'de 500.000 traktör ve 60.000 biçerdöğer vardır.

Bahçecilik İngiltere ekonomisinde önemli bir yer kapsar. Sebzelerin ve yumuşak meyvaların özel bir biçimde yetiştirilmesi genellikle küçük çiftliklerde uygulanır. Londra havzası gibi alanlarda bazı çiftlikler 20-120 hektar genişliğindedir. Tarım tümüyle makinalaşmıştır.

Hayvan ürünleri İngiltere'nin tarımsal üretimine büyük katkıda bulunur. Süt ürünleri büyük önem taşır. Bu üretim Batı Midlands düzlükleri boyunca her tarafta yapılır. Ülkede sığır da yetiştirilir. Keçi ve koyun Göller Bölgesinde, güneydeki yükseltilerde, Pennine'lerde ve güneybatıdaki kırlarda beslenir. Çiftliklerde az sayıda kümes hayvanı ve domuz beslenirken, bazı büyük çiftliklerde çok sayıda üretilir.

Balıkçılık. İngiltere'nin balıkçılık sanayii dünya çapında önemlidir ve İngiliz gemileri geniş bir alanda avlanır. Başlıca avlanma alanları Kuzey denizi ve İrlanda denizi, Faeroes (İzlanda açıkları) Labrador ve Newfoundland'dir. Her yıl ortalama 950.000 ton balık avlanır. Bunların çoğunluğu ringa, pisibalığı, morina ve mezgit balığıdır. 61.000 ton dolayında da deniz ürünü toplanır. Bunların başlıcaları da istiridye, istakoz ve yengeçtir. İngiltere'nin başlıca ringa balığı limanları Lowestoft ve Great Yarmouth'dur. Hull, Grimsby ve Fleetwood da önemli balıkçılık limanlarıdır.

Sanayi. İngiltere'nin imalat sanayiinin büyük bölümü kömür yataklarının bulunduğu alanlarda kurulmuştur. Pet-

Londra'nın Regent's kanalındaki terkedilmiş ambarlar yeniden onarılmış, lokanta ve sanat galerileri haline getirilmiştir.

Coalbrookdale'deki demir köprü kendi türünden ilk köprüydü. 1777-1779 yıllarında yapılan köprünün kemeri 43 m'dir.

Dartmoor, Devon yöresinde görüntüleriyle turistlerin çok ilgisini çeken bir bölgedir. Burda bir de sivil hapisane kurulmuştur.

rol, gaz ve nükleer enerjinin kullanılmasıyla güneydoğuda, özellikle Londra bölgesinde yeni sanayiler doğdu. Bugün makina sanayii en önemli sektörler arasındadır. Bu sanayi, gemi yapım ve gemi mühendisliği, uçak, motorlu, taşıt, dokuma makinaları, elektrikli makinalar ve elektronik araçları dallarını kapsar. 1890'larda başlıca gemi yapım maddesi olarak demirin yerini çeliğin alması, çelik üretim bölgeleri yakınlarında tersanelerin doğmasına yolaçtı. Tyne, Wear ve Tees ırmaklarınnı üstündeki tersaneler bu türdendir. Sonraları Barrow ve Birkenhead'de de bu sanayiler kuruldu.

Gemi yapımı gibi motorlu taşıt sanayii de birleşik bir sanayiidir ve bazı parça üreticilerinin desteklediği az sayıdaki büyük şirketlerce denetlenir. Britanya'nın başlıca motor sanayii merkezleri ngiltere'de özellikle Batı Midlands'da (Birmingham, Coventry, Wolverhampton), Dagenham, Luton ve Oxford'dadır. Hükümet ayrıca Merseyside'da otomobil üretimi merkezinin kurulmasını da desteklemiştir. Çelik tabaka gibi sanayi maddeleri Sheffield, Birmingham, Teesside, Cheshire, Galler ve İskoçya'da üretilir. Traktör başlıca Coventry ve Basildon'da yapılır.

Uçak sanayiinin büyük merkezleri Midlands, Manchester ve güneybatıdır (Bristol). Buralarda uçak motorları ve parçaları üretilir, güney ve batıda ise montaj ve denemeler yapılır. Yün sanayiinin merkezi West Yorkshire, pamuğunki Lancashire'dır. Naylon, terilen ve suni ipekli gibi maddeler her yerde üretilir. Dokuma sanayileriyle birlikte halı, giysi üretimi de yapılır. Bu dallarda doğal ve yapay iplikler kullanılır. İngiltere'de kimya sanayii de önemlidir. Başlıca dalları ağır kimya sanayii (alkaliler, asitler ve tuzlar) petrokimya ve plastiktir. Cam, çömlek, kauçuk ve kağıt da üretilen maddeler arasındadır.

Madencilik. Kömür Britanya'nın yeraltı üretiminin yaklaşık yüzde 90'ıdır. 1970'lerin ortalarında yıllık üretim 125 milyon tondu. Bu üretim 60 yıl önceki üretimin yarısından azdı. Kömür üretimi 250 kadar ulusal kömür şirketi ocaklarından çıkarılmaktadır. Britanya'nın yerli gaz kaynakları 1970'lerde doğal gazdan yararlanmak biçimine dönüştürüldü. Bu kaynağın büyük bölümü 1970'lerin ortalarında üretime başlayan Kuzey denizi gaz alanıdır. Kuzey denizi petrol yatakları, geniş rezervleriyle birlikte 1970'lerin ortalarında üretime başladı. İngiltere'nin yüksek nitelikli demir cevherinin çoğunluğu işletilmektedir.

Ticaret. İngiltere Britanya'nın en gelişmiş sanayiine sahiptir, tarımsal ve sınai ürünlerin büyük bölümünü üretir. Bununla birlikte İngiltere'nin ticareti tek başına ele alınmamalı, Britanya ekonomisinin bir bölümü olarak değerlendirilmelidir. Britanya dünyanın önde gelen ticaret ve imalat ülkeleri arasındadır. Doğal kaynaklar bakımından yoksuldur ve bütün gereksinmelerini karşılayacak ölçüde besin üretmez. Bunun sonucu olarak dış ticaret çok önemlidir ve İngiltere'nin ekonomisi büyük ölçüde dışsatımlara bağlıdır.

Britanya'nın başlıca dışsatım ürünleri: makine ve elektrik malzemeleri (yüzde 29), ulaşım donanımları (yüzde 12), kimya ürünleri (yüzde 11). Başlıca dışalım ürünleri, makina ve ulaşım araçları (yüzde 19), yakıt ve yağlama maddeleri (yüzde 18), gıda (yüzde 16), kereste, iplik ve demir gibi ham maddeler (yüzde 8,5) ve öteki sanayi ürünleridir. Britanya'nın dışalımları değer bakımından her zaman dışsatımlarından büyük olmuştur. 1974'de yüzde 40 oranında olan bu büyüklük yüzde 20'ye düşmüştür. Britanya ödemeler dengesindeki bu açığı «görünmeyen» dışsatımlarla, bankacılık, sigortacılık ve turizm gibi hizmetlerle kapatmaktadır.

Ulaşım. 1970'lerin ortalarında Britanya'nın ticaret filosu dünyanın toplam tonajının yüzde 10'unu temsil eden 3000'den fazla kayıtlı gemiye sahipti. Bu filo büyüklük açısından Liberya ve Japonya'dan sonra üçüncüdür. Ülkede 300 kadar liman vardır. Bunlar arasında en önemlileri Londra, Liverpool ve Southampton'dur. Britanya 150 sivil ve 50 askeri havaalanına sahiptir ve yolcu başına kilometre ölçüsüyle olarak ABD'den sonra ikinci sırayı alır. Başlıca uçak şirketi İngiliz Havayolları'dır, bundan başka 30 özel havayolu vardır. «Hovercraft» servisleri Manş denizinde yapılır. Britanya'da 18.500 km uzunluğunda demiryolu, 330.000 km'den uzun karayolu, 1879 km uzunluğunda da özel karayolu vardır. Yolcu taşımacılığının yüzde 90'ı ve yük taşımacılığının yüzde 75'i karayollarıyla yapılır.

Britanya dış ticaretini AET ülkeleri ve ABD ile yapar. AET ülkelerine yapılan dışsatımlar yüzde 32 oranındadır. En çok Batı Almanya (yüzde 6,5), Fransa (yüzde 6), Hollanda (yüzde 5,5), Irlanda (yüzde 4,5), Belçika ve Lüksemburg (yüzde 4,5) ile ticaret yapılır. ABD en büyük alıcılardan birisidir (yüzde 9). EFTA ülkeleri halâ büyük paya sahiptirler (yüzde 13) ve Uluslar Topluluğu'nun ticaret oranı yüzde 16'dır. Dışalım yüzdeleri ise şöyledir: AET yüzde 37 (Batı Almanya yüzde 8,5, Hollanda yüzde 7, Fransa yüzde 6). Tek başına ABD bu alanda da en büyük satıcıdır (yüzde 9,5). EFTA ülkeleri dışalımların yüzde 12,5'nu, Uluslar Topluluğu ise yüzde 13,5'unu sağlamaktadır. Bundan başka Arap ülkelerinden çok miktarda petrol alınmaktadır.

İletişim. Britanya dünyanın üçüncü en büyük gazete dağıtım şebekesine sahiptir. 9 büyük günlük gazete 14 milyondan fazla tiraja sahiptir. Daily Mirror 4, Sun 3,4 milyon satmaktadır. Bir pazar gazetesi olan The News of the World 5,6 milyon tiraja sahiptir.

Radyo ve televizyon hizmetleri British Broadıasting Corporation (BBC) ve Independent Broadcasting Authority (IBA) tarafından denetlenmektedir. Her ikisi de hükümetten bağımsız şirketlerdir. BBC'nin büyük ölçüde televizyon vergileri yabancı ülkelere yapılan program satışlarından elde edilen gelirle desteklenmektedir. 1976'da 17,8 milyon belgeli televizyon alıcısı vardı. Bunlardan 8,6 milyonu renkli alıcıydı. Düzenli televizyon yayınına 1936'da başlayan BBC iki televizyon kanalına, bir haberleşme kanalına (Cewax), dört radyo kanalına ve bir dizi yerel radyo istasyonuna sahiptir. Ticari yayınlar reklamlardan elde edilen gelirler ve dışsatımlardan elde edilen parayla yapılmaktadır. Dolaysız bir sansür uygulanmamaktadır. Britanya'da, ABD ve Japonya'dan sonra en fazla olarak 19 milyon telefon alıcısı vardır. Ülke içi telefon ve telgraf hizmetleri Posta Merkezi tarafından yönetilir. Bu hizmet yılda 11 milyar adet mek-

İngiltere'deki en büyük özel okul Eton koleJidir. 1440'da kurulan bu okulda bir çeşit futbol olan «Wall game» cok oynanır.

Dar sokakları ve ilginç dükkanlarıyla Evesham, Evesham vadisinin merkezidir. Kent bahçeleriyle ün salmıştır.

Kent'teki kıyılar her yaz turistlerin ilgisini çeken bir yöredir. Burada bir İngiliz oyunu olan «bowling» yaygındır.

tup, kargo vb. taşır. Dünyanın ilk posta sistemi XVI. ve XVI. yüzyıllarda İngiltere'de kuruldu ve Britanya ilk posta pullarını 1840'da bastırmaya başladı.

Yönetim. Britanya parlamenter bir sisteme sahip anayasal bir monarşidir. İngiltere Birleşik Krallık içinde Krallık statüsüne sahiptir. Avam Kamarası'ndaki 635 seçilmiş üyeden 516'sı İngiliz seçim bölgelerinden gelir. Parlamento üyeleri 5 yıl boyunca hizmet görürler. 1974'de toplam Birleşik Krallık seçmeni 39.798.899'du. Bunların 32.769.792'si İngiltere'deydi. 18 yaşından büyükler oy kullanabilir. Kadınlar eşit seçme hakkına 1928'de sahip oldular.

Yasama yetkisi, teorik olarak Avam Kamarası'nda yada Lordlar Kamarası'ndadır, ancak genellikle Avam Kamarası'na bağlıdır. Bir yasa, Lordlar Kamarasına gönderilmeden önce Avam Kamarası'nda görüşülür. Lordlar Kamarası bir değişiklik önerisiyle yasa taslağını geri çevirebilir. Kısacası Lordlar önergeyi geciktirebilir, ancak Avam'dan üç kere geçtikten sonra önleyemezler. Yürütme organı başbakanın liderliğindeki kabinedir.

İngiltere yerel yönetimi bölge ve mıntıka konseylerince yürütülür, ülkede başkente ait olmayan 39 bölge vardır. Büyük Londra 32 ilçeden oluşan ayrı bir yapıya sahiptir. Bölgelerde 290 kentsel ve 36 kentsel olmayan mıntıka vardır. Bölge ve mıntıka konseyleri her dört yılda bir yerel seçmenlerce seçilir. Her yıl konsey üyelerinden birisi başkanlık seçimlerine katılır (bazı kentsel mıntıkalarda yönetici belediye başkanıyken, bazılarında lord belediye başkanıdır). Çeşitli tipteki konseyler arasındaki bağıntı hiyerarşik değildir. Yerel yönetim merkezi hükümetin desteklenmesi ve yerel gelirler yoluyla mali bir sisteme sahiptir.

Daha etkin bir yönetim amacıyla İngiltere'deki mıntıkalar 1974'de yeniden örgütlendi. Bunun sonucunda, altı kentsel bölge ve Avon, Cleveland, Humberside bölgeleri saptandı. Eski bölgelerden bazıları kaldırıldı yada aşağıdaki bölgeleri oluşturmak üzere birleştirildi: Cumbria (Cumberland, Westmorland ve Lancashire'ın Furness bölgesi), Hereford ve Worcester, Camridgeshire (Huntingdonshire ve Peterborough; Camridgeshire ve Ely adası), Leicestershire (Rutland'ı içine alır), Salop (Shropshire). Küçük sınırsal sorunlar öteki bölgeler arasında belirginliğe kavuşturuldu. Bazı bölgeler ikiye ayrıldı (Sussex ve Yorkshire) ve bazıları da ad değiştirdiler (Hertford, Lincoln gibi). Middlesex bölgesine kaldırıldı. Ancak bu bölgenin bir bölümü kriket alanı ve ulaşım bölgesi olarak vardır.

Yargı. İngiliz anayasası, İngilizce konuşan dünyanın büyük bölümünün yasal sistemlerinin temelini oluşturdu. Bu sisteme göre adil bir duruşma için iki etmen gereklidir. Birincisi yargıçların bağımsızlığı (ömür boyu yada emekliliğe kadar atanmışlardır ve yürütmenin denetiminden bağımsızdır) ve önemli davalarda 12 yurttaşın jüri olarak davalara katılması. Çoğunluk kararı (en az 10'a 2) 1967'den beri yürürlüktedir. Ölüm cezası 1965'de kaldırıldı. İskoçya'nın ve Kuzey İrlanda'nın yasal sistemleri İngiltere ve Gallerin sistemlerinden farklıdır.

Mahkemelerde uygulanan üç yasa kaynağı vardır. Yazılı yasa, anayasa ve borçlar yasası. İngiltere'de ve Galler'deki çeşitli mahkemeler arasında hükümet mahkemeleri de yeralır. Bölge mahkemeleri günlük olaylara bakar ve bu mahkemelerde ücretli tek bir yargıç bulunur. Kraliyet mahkemeleri çeşitli merkezlerde yeralır. Bu mahkemelerde yüksek mahkeme yargıçları görev yapar. Mahkemenin konumuna göre bu görev değişir. Alt mahkemelerin kararları yüksek mahkemelerde temyiz edilebilir. En yüksek mahkeme Lordlar Kamarası'dır. 1970'lerin ortalarında İngiltere'de ve Galler'de polis sayısı 5000'i kadın olmak üzere 100.000'dir.

Silahlı kuvvetler. 1970'lerin ortasında İngiltere silahlı kuvvetleri 175.000 kara, 98.000 hava, 70.0000 deniz ve 7.000 deniz piyadesi olmak üzere 350.000 kişiden oluşuyordu. Orduda 5000 kadın ve 71.000 gönüllü yedek yeralmaktadır. Bütün hizmetliler gönüllüdür ve 22 yıla kadar çalışabilirler. Yılda savunma için 5 milyar sterlin harcayan İngiltere NATO'nun üyesidir. Ordunun sahip olduğu silahlar arasında nükleer silahlar da vardır. Bunlar uçaktan, karadan yada denizaltıdan atılabilmektedir.

İngiltere'de kara ordusu mıntıka komutanlarına ayrılmıştır. Yakın Doğu, Hong Kong ve Ren İngiliz Ordusu (BAOR) için bir denizaşırı komutanlık kurulmuştur. Belize ve Cebelitarık'da garnizonlar vardır. Kuzey İrlanda'daki İngiliz birlikleri Savunma Bakanlığı'nın denetimi atındadır.

Deniz Kuvvetleri'ndeki gemilerin sayısı son yıllarda azaldı. Örneğin, 11 kruvazör 1959 ve 1967 arasında satıldı yada çürüğe çıkarıldı. 1975'de 100 savaş gemisi vardı. Bunlar arasında 1 uçak gemisi, iki komuta gemisi, iki helikopter gemisi, 10 destroyer, 30 denizaltı, 58 firkateyn ve 250 tane teçhizat vs. gemi yeralmaktadır.

Hava Kuvvetleri'nde üç komutanlık vardır. Bunlar Hücum, Eğitim ve Destek komutanlıklarıdır. Hong Kong ve Cebelitarık'daki küçük birliklerin dışında denizaşırı komutanlıklar da yeralmaktadır. 1975'de Kraliyet Hava Kuvvetleri'nin 2000 uçağı ve 200 helikopteri vardı. Hücum komutanlığının uçakları arasında Vulkan bombardıman uçakları; Buccaneer hücum uçağı; Harrier, Jaguar, Lighthing ve Fantom uçakları yeralır. Belfast ve Hercules nakliyat uçakları, Puma ve Wessex helikopterleri de hava kuvvetlerinin araçları içindedir.

Toplumsal yapı. İngilizlerin çoğunluğu M.Ö. VIII. ve M.S. XI. yüzyıllar arasında Avrupa'dan gelerek İngiliz adalarını istila eden kavimlerin soyundan gelmedir. Bu kavimler Keltler, Romanlar, Saksonlar, Normanlar, Angıllar ve Germenlerdir. İngiltere Hollanda'dan sonra Avrupa'nın en kalabalık ülkesidir. 45 milyon nüfusu olan İngiltere'de km²'ye 350 kişi düşmektedir. Nüfusun yüzde 80'i kentlerde yaşar. Bu oranın yüzde 40'ı yedi büyük kentte yaşamlarını sürdürür. Bu kentlerden en büyüğü olan Londra'nın yüzölçümü 1580 km², nüfusu 7 milyondur.

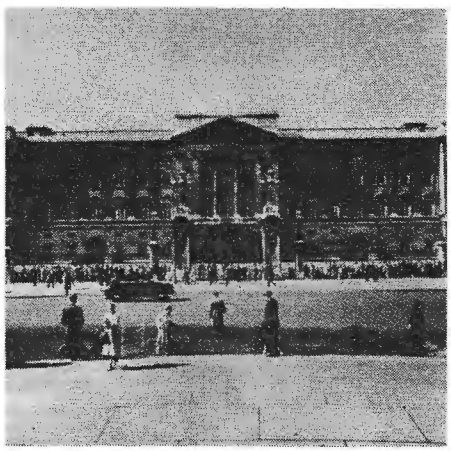
Dil. Resmi dil İngilizcedir. Ancak bu dil ülkenin çeşitli kesimlerinde çeşitli vurgularla konuşulur. Bu özellik Midlands'ın kuzey kesimlerinde göze çarpacak bir biçimde standart İngilizce'den ayrılır. Her birinde karakteristik sözcüklerin kullanıldığı çeşitli ağızlar da vardır. Bu ağızları kullanan kişinin hangi bölgeden geldiği kolaylıkla anlaşılabilir.

Din. Reform Kiliseleri'nden biri olan İngiltere Kilisesi (Anglikan) İngiltere hükümdarlarının başında bulunduğu İngiliz Kilisesi'dir. Kilise'nin ruhani lideri Canterbury başpiskopos'u, «tüm İngilterenin başpiskoposu»dur. Bundan başka York başpiskoposu ve 41 piskopos vardır. İngiltere'de doğan çocukların üçte ikisi İngiltere Kilisesi'nce vaftiz edilir. Azınlık dinlerine bağlı 4 milyon Katolik, 560.000 Metodist, 500.000 öteki Özgür Kilise üyeleri ve 400.000'den fazla Yahudi bulunmaktadır.

Eğitim. Galler'de ve İngiltere'de eğitim 5 ve 16 yaşlar arasında zorunludur. Eğitim hizmeti ulusaldır ancak yerel eğitim kurumlarınca yönetilir. 5 yaşından küçük çocuklar için belli bir ölçüde serbest eğitim uygulanmaktadır. 1972'de yayınlanan bir plana göre, on yıl içinde dört yaşındaki çocukların yüzde 90'ı, üç yaşındakilerin yüzde 50'si yarım gün esasına göre eğitilmiş olacaktır. İlkokulların yarısında 5-11 yaşları arasındaki öğrenciler eğitilirken, başka okullar, 5-7 yada 8-12 yaşları arasında eğitim yapmaktadırlar.

Lavenham Suffolk'daki en güzel görüntülü kentlerden birisidir. Yüzyıllarca önce burası kereste ticaret merkeziydi.

Buckingham Sarayı 1837'den beri İngiliz hükümdarlarının kaldığı yer olmuştur. 600 odalı bu saray 1703 yılında yapıldı.

Londra'daki Hyde Park'ın güzel görüntülerinden biri de 1730'da kraliçe Caroline için yapılan Serpentine gölüdür.

İngiltere'de orta öğretim, her yetenekte çocuklara eğitim sağlayan aşamalı öğretim sisteminden beri tartışmalara yolaçtı. 1976'da çocukların yüzde 70'i orta öğrenimlerini kapsamlı sisteme göre yapıyordu. Bazı okullar hâlâ geleneksel Grammar School eğitimi yaparken, öğrencileri yeteneklerine göre almakta ve akademik eğitime hazırlamaktadır. Bu eğitim 11 yaşından 18 yaşına kadar sürebilmektedir. Modern ortaokulların bazıları da 11-16 yaşları arasındaki çocuklara pratik eğitimle birlikte genel bilgiler vermektedir. Yerel yönetimlerden bağımsız olup hükümetin himayesindeki bazı Grammar School'lar 1976'dan sonra ya ücretli olarak bağımsız nitelik kazandılar yada geniş eğitim sistemine girdiler. İngiltere'nin büyük ve bağımsız özel okulları arasında Eton Koleji (1440) ve Harrow Okulu (1571) bulunmaktadır.

İngiltere ve Galler'de, 30'u politeknik okulu olmak üzere 600 enstitü vb. kuruluş vardır. Bu okullarda lisans ve lisans üstü öğretim yapılabilmektedir. Ayrıca, 6500 kadar gece enstitüsü vardır. İngiltere'de 30'dan fazla üniversitede öğretim yapılmaktadır. Bunların en büyüğü olan Londra üniversitesinin kolejleri geniş bir bölgeye yayılmıştır ve 40.000'i aşkın asil öğrenciye sahiptir. En eski ve en ünlü üniversiteler Oxford ve Cambridge'dir. Her iki üniversite de XIII. yüzyılda kurulmuştur. 1969'da kurulan Açık üniversite (Open üniversity) merkezi hükümet ve öğrencilerin ücretleriyle finanse edildi. Bu üniversite 250 yerel ders merkezi, televizyon ve radyo, mektuplaşma ve yaz okulları yoluyla öğretim yapmaktadır. 21 yaşında yada daha büyük herhangi bir İngiliz yurttaş bu okula girebilir ve giriş için hiçbir formalite gerekmemektedir. Bu üniversitenin 50.000 öğrencisi vardır.

Sosyal hizmetler. Britanya İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra, devlet yardımının genişlemesinden dolayı bir refah ülkesi olarak bilindi. Ulusal Sigorta Yasası (1946) 1948'de uygulanmaya başladı. Ulusal Sağlık Hizmeti de bununla birlikte yürürlüğe girdi. Ulusal Sigorta gelirleri kişinin kazancı oranında sağlanan vergilerden oluşmaktadır. Bu sigorta işsizlik, hastalık, yetimlik ve emeklilik hallerinde maddi yardım sağlamaktadır. İş kazaları, kötürümlük, aile üyesinden birinin ölümü durumlarında da bir dizi yardım yapılmaktadır. Her bölgede yada ilçede bağımsız olarak yürütülen sağlık hizmetleri birçok hastane, uzman, genel hizmetler (diş, göz, tedavi vs.) toplum ve okul hizmetlerini içerir. Yetişkinler ilaç, diş tedavisi ve göz tedavisi giderlerini ödemektedirler. Bunların dışındaki hizmetler parasızdır. Bunlardan başka konutsuz kişilerin konut yapmaları için bir miktar para devlet tarafından verilmektedir.

Kültür. Büyük Britanya Sanat Konseyi 1946'da sanatların sergilenmesini ve anlaşılmasını geliştirmek ve kamu içinde yaygınlaştırmak amacıyla kuruldu. Devletten yardım gören bu kuruluş tiyatro, müzik, dans, edebiyat, resim, heykel ve fotoğrafçılık alanlarında sanatçıları destekler.

İngiltere'de 200 dolayında tiyatro vardır. Bunların dörtte biri bir kültür merkezi olan Londra'dadır. Üç tiyatrodan oluşan (Olivier, Lyttelton ve Cottesloe) Ulusal Tiyatro Thames'in güney yakasında 1976'da kuruldu.

İngiltere'de edebiyat, özellikle tiyatro yazarlığı dünyaca ün kazanmıştır. İngiltere'de edebiyat tarihi M.S. VIII. yüzyılda bir halk şairince yazılan epik şiirle («Beowulf») başlar. Ortaçağların sonunda önemli yazarlar yetişti. Bu yazarların en ünlüsü olan Geoffrey Chaucer'in (y. 1340-1400) **Canterbury Masalları** bir başyapıttır. Elizabeth dönemi, İngiliz edebiyatının altın çağıdır. Bu çağda yaşayan William Shakespeare (1564-1616) dünyanın en tanınmış yazarları arasındadır. Shakespeare'in 38 oyunu arasında tarihsel dramlar, trajediler, komediler yeralır. Yazarın bir dizi sonesi bilinmektedir.

Shakespeare çağındaki yazarların çoğunu gölgede bıraktıysa da edebiyata deneme türünü sokan Francis Bacon (1561-1626); Christopher Marlowe (1564-1593) ve Ben Jonson gibi tiyatro yazarları (y. 1572-1637); Edmund Spenser (y. 1552-1599) ve John Donne (y. 1572-1631) gibi şairler yetişti. Spenser'in **The Faerie Queene** (Periler Kraliçesi) adlı yapıtı modern İngiliz edebiyatının ilk destanıdır. John Milton (1608-1674) **Yitik Cennet** adlı yapıtını tümüyle kör olduktan sonra yazdı; John Bunyan (1628-1688), romanın gelişmesine **Pilgrim's Progress** adlı dinsel alegorisiyle öncülük etti.

Restorasyon döneminde bütün alanlarda daha iyi yazarlar belirdi. Şair, eleştirmen ve oyun yazarı John Dryden (1631-1700), felsefeci Thomas Hobbes (1598-1697) ve John Locke (1632-1704), günlükçü Samuel Pepys (1633-1703) ve John Evelyn (1620-1706), oyun yazarı William Wycherley (y. 1640-1716) ve William Congreve (1670-1729). Bunun arkasından Akıl Çağı geldi. Bu dönemde İrlanda'lı iki usta olan Jonathan Swift (1667-1745) ve şair Alexander Pope (1688-1744) yetişti.

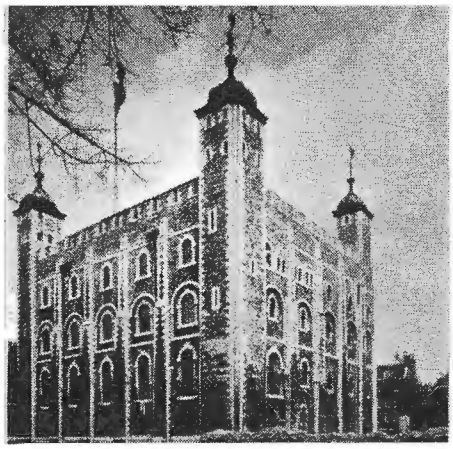
Modern roman üslubu XVIII. yüzyılda başgösterdi. **Robinson Crusoe**'nun yazarı Daniel Defoe (1660-1731) ve **Pamela** adlı yapıtı ilk İngiliz romanı olarak nitelendirilen Samuel Richardson (1689-1761) bu dönem yazarlarındandır. Bu dönemin öteki önde gelen romancıları arasında Henry Fielding (1707-1754) ve İrlandalı Laurence Sterne (1713-1768) sayılabilir. Bu zamanda İngiliz edebiyatı üstünde başlıca etkiyi ünlü bir sözlük hazırlayan eleştirmen Samuel Johnson (1709-1784) yaptı. Johnson'un edebiyat çevresi içinde İrlandalı oyun yazarı, romancı ve şair Oliver Goldsmith (y. 1730-1774), İrlandalı oyun yazarı olan Richard Brinsley Sheridan (1751-1816) ve 20 yılını **Roma İmparatorluğunun Düşüşü ve Çöküşü** adlı yapıtını yazmakla geçiren tarihçi Edward Gibbon (1737-1794) yer alır. **Şair** ve ressam William Blake (1757-1827) romantik hareketin öncüsü oldu. Blake bütün geleneklere karşı çıktı ve **Masum Şarkılar** ve **Deney Şarkıları** adlı yapıtlarında güçlü bir imge dünyası kurdu.

Romantik şairlerin ilk dalgası William Wordsworth (1770-1850), Samuel Taylor Coleridge'i (1772-1834) ve arkasından gelen ikinci dalga Lord Byron (1788-1824), Percy Bysshe Shelley (1792-1822) ve John Keats (1795-1821) gibi şairleri içeriyordu. Romantik dönemde İskoçyalı Walter Scott (771-1832) ve Jane Austen (1774-1817) gibi iki ünlü romancı yetişti. Austen **Gurur ve Önyargı** gibi romanlarında İngiliz yaşamının çeşitli yönlerini ele aldı. Victoria döneminde şair Lord Tennyson (1809-1892) ve Robert Browning (1812-1889), tarihsel konuları işleyen Thomas Babington Macaulay (1800-1859) ve Thomas Carlyle (1795-1881), romancı Charles Dickens (1812-1870), William Makepeace Thackeray (1811-1863), George Meredith (1828-1909), Charlotte Bronte (1815-1855), Emily Bronte (1818-848), George Eliot (819-1880), Thomas Hardy (840-1928), Robert Louis Stevenson (1850-1894) ve Rudyard Kipling (1865-1936) gibi yazarlar ün kazandı. Bu dönemin önde gelen tiyatro yazarı İrlandalı Oscar Wilde'dir (1854-1900). Bir başka İrlandalı George Bernard Shaw (1856-1950) en önemli çağdaş oyun yazarları arasına katıldı.

XX. yüzyılın öteki önemli yazarları arasında şair T.S. Elliot (1888-1965), W. H. Auden (1907-1973), Walter de la Mare (1873-1956), Robert Graves (1895-) ve «savaş şairleri» Rupert Brooke (1887-1915), Wilfred Owen (1893-1918), Siegfried Sassoon (1886-1967); romancı Joseph Conrad (1857-1954, Polonya doğumlu), H.G. Wells (1866-1946), Arnold Bennett (1867-1931), John Galsworthy (1867-1908), W. Somerset Maugham (1874-1965), E. M. Forster 1879-1970), Virginia Woolf (1882-1941), D. H. Lawrence (1885-1930), T. E. Lawrence (1888-1935), G. K. Chesterton (1875-1936), Aldous Huxley (1894-1963), J. B. Priestley (1894-), Evelyn Waugh

Londra'daki ünlü görüntülerden birisi de Thames üstündeki Kuleli köprüdür. Köprü buhar yoluyla elde edilen hidrolik güçle çalışır.

Londra kulesi eskiden bir kaleydi; ortaçağlarda hükümdarların sarayı olarak kullanıldı. Bu yapıda şimdi kraliyet ailesinin mücevherleri korunmaktadır.

Lowestoft ülkenin en doğu kesiminde bir kenttir. Burada balıkçılık, gemi yapımı ve gıda sanayileri kurulmuştur.

(1903-1966), George Orwell (1903-1950) Graham Greene (1904-) ve Christopher Fry (1907-), Noel Coward (1899-1973), John Osborne (1979-), Harold Pinter (1930-) gibi oyun yazarları sayılabilir. Bu yazarlar ve farklı uluslardan öteki yazarlar İngiliz edebiyatına zenginlik kattılar.

İngiltere'de resim yüzyıllar boyunca süren edebiyat geleneğiyle yarışamazsa da, ülkedeki resim galerileri ve müzeler dünyaca ünlüdür. Londra'daki British Museum'da Mısır, Yunan, Roma dönemlerinden kalma sanat yapıtları yer almaktadır. Aynı kentteki National Gallery'de Avrupa resminin değerli bir koleksiyonu, Tate Gallery'de modern sanat yapıtları, Victoria ve Albert Museum'da ise bütün dönemlere ait uygulamalı sanat yapıtları vardır.

İngiliz ressamları XVIII. yüzyıldan sonra kendi üsluplarını geliştirmeye başladılar. William Hogarth (1697-1764), resimleri ve kabartmalarıyla İngiltere'de toplumsal karikatür türünün ilk ustası oldu. Thomas Gainsborough (1727-1788) ve Joshua Reynolds (1723-1792) kendilerine özgü bir üslup geliştirirlerken, George Stubbs (1724-1806) hayvan ressamı olarak ün kazandı. XIX. yüzyılda iki peyzaj ressamı olan Joseph Turner (1775-1851) ve John Constable (1776-1837) yetişti. XX. yüzyılın önde gelen ressamları arasında L. S. Cowry (1887-1976), Ben Nicholson (1894-), Graham Sutherland (1903-); heykeltraşları arasında Jacop Epstein (1880-1959), Henry Moore (1898-) ve Barbara Hepworth (1903-1975) sayılabilir.

Kiliseleri ve kır evleriyle İngiltere'de ince bir mimari yerleşmiştir. XII. yüzyıldan kalma Durham katedrali Norman mimarisinin büyük yapıtıdır. XII. yüzyılın sonlarında Fransa'dan yayılan Gotik üslup Lincoln ve Salisbury katedrallerinde görülebilir.

İngiliz üslubu olan dikey Gotik XIV. yüzyılın ortalarında Gloucester katedralinde uygulandı. Elizabeth ve ilk Stuart dönemlerinin büyük yapıtları görkemliliği ve inceliği yansıtır. XVII. yüzyılda doğan neo-klasik üslup Inigo Jones (1573-1652) ve Sir Christopher Wren (1632-1723) tarafından geliştirildi. Jones İngiliz Rönesans mimarisine dramatik bir üslup kazandırdı (Banqueting House, Whitehall'de olduğu gibi); Wren ise büyük Londra yangınından sonra St. Paul katedralini yeniden yaptı, ayrıca 51 kilise inşa etti. Wren'in iki öğrencisi Nicholas Hawksmoor (1661-1736) ve Sir John Vanbrugh (1664-1728) özgün Barok mimarlarıydı.

George üslubu (1725-1800) taşın ve tuğlanın yaygın biçimde kullanıldığı döneme raslar. XIX. yüzyıl başlarına İngiliz üslubu saltanat üslubuydu. Bu üslubun büyük temsilcisi John Nash (1752-1835) Londra'daki Regent's Park'ta ince örnekler ortaya koydu. İngiltere'deki ünlü mimarlar arasında belki en çok tartışılanı Coventry katedralini yapan Sir Basil Spence (1907-1976) oldu.

XX. yüzyıla kadar İngiltere'de az sayıda ünlü besteci yetişti. İlk dönem İngiliz müziği kiliseye çok bağlıydı ve XVI. yüzyılda Thomas Tallis (y. 1505-1585) ve William Byrd (1543-1623) gibi önemli besteciler yaşadı. Restorasyon dönemiyle opera yaygınlaştı ve bu dönemde İngiltere'nin en önemli bestecilerinden biri olan Henry Purcell (1659-1695) yetişti. Purcell'dan sonra Alman besteci George Frideric Handel (1685-1759) İngiliz müziğini etkilemeye başladı. Handel 1726'da İngiliz yurttaşı oldu. Bestecinin İngiliz çağdaşı William Boyce (1710-1779) ve çeşitli Avrupalı besteciler İngiltere'ye geldiler ve orada çalıştılar. Bunlar arasında J. S. Bach, J. Haydn ve F. Mendelssohn sayılabilir. Arthur Sullivan'ın (1842-1900) ve W. S. Gilbert'in (1836-1911) libretoları ülkede büyük ün kazanırken Edward Elgar'a (1857-1934) kadar uluslararası üne sahip bir İngiliz bestecisi yetişmedi. XX. yüzyılda Frederick Delius (1862-1934), Gustav Holst (1874-1934), Ralph Vaughan Williams (1872-1958), Arthur Bliss (1891-1975), William Walton (1902-) ve Berjamin Britten (1913-1976) seçkin besteciler olarak ün kazandılar. İngiliz orkestraları ve yönetmenleri XX. yüzyılda uluslararası üne sahip oldular.

XVIII. yüzyılda çömlekçilik ve mobilyacılık sanatı İngiltere'yi uluslararası üne kavuşturdu. Üç büyük mobilya deseni ustası Thomas Chippendale (1718-1779), George Hepplewhite (1876'da öldü) ve Thomas Sheraton'dur (1751-1806). Josiah Wedgwood (1730- 1795) ve Josiah Spode (1754-1827) gibi sanatçılar Çin porseleniyle bu alandaki zenaatçılığı geliştirdiler. Porselen sanayii İngiltere'de hâlâ önemlidir.

Bilim ve buluşlar. Dünyanın en iyi laboratuvar ve tıp okullarından bazılarına sahip olan Britanya önde gelen bir bilimsel araştırma merkezidir. Ülkenin en eski bilimsel kurumu 1660'da kurulan Royal Society'dir. Bu tarihten sonra İngiliz bilimadamları çeşitli buluşlar yaptılar. Tıp alanında William Harvey (1578-1657) kan dolaşımını keşfetti, Edward Jenner (1749-1823) çiçek aşısını geliştirdi. Joseph Lister (1827-1912) antiseptik ameliyat sistemini buldu, Alexander Fleming (1881-1955) penisilini buldu. İrlanda doğumlu Robert Boyle (1627-1691) modern kimyayı kurarken, Joseph Priestly (1733-1804) ilk kez birçok gazı (oksijen gibi) tanımladı ve ayrıştırdı. John Dalton (1766-1844) atom kuramını öne sürdü. Pekçok kişinin en büyük bilimadamı olarak nitelendirdiği Isaac Newton (1642-1727) hareket ve yerçekimi yasalarını

İngiltere'nin Hükümdarları

Saksonlar	
Egbert	828—39
Ethelwulf	839—58
Ethelbald	858—60
Ethelbert	860—66
I. Ethelred	866—71
Büyük Alfred	871—99
Yaşlı Edward	899—924
Athelstan	924—39
I. Edmund	939—46
Edred	946—55
Edwy	955—59
Edgar	959—75
Şehit Edward	975—78
II. Soğukkanlı Ethelred	978—1016
II. Edmund	1016
Danimarkalılar	
Canute	1016—35
I Harold	1035—40
Hardicanute	1040—42
Saksonlar	
Edward	1042—66
II. Harold	1066
I. Fatih William	1066—87
II. William	1087—1100
I Henry	1100—35
Blois Sülalesi	
Stephen	1135—54
Plantagenet Sülalesi	
II. Henry	1154—89
I. Richard	1189—99
John (Lackland)	1100—1216
III. Henry	216—72
I. Edward	1272—1307
II. Edward	1307—27
III. Edward	1327—77
II. Richard	1377—99
Lancaster Sülalesi	
IV. Henry	1399—1413
V. Henry	1413—22
VI. Henry	1422—61; 1470—71
York Meclisi Sülalesi	
IV. Edward	1461—70; 1471—83
V. Edward	1483
III. Richard	1483—85
Tudor Sülalesi	
VII. Henry	1485—1509
VIII. Henry	1509—53
VI. Edward	1547—53
I. Mary	1553—58
I. Elizabeth	1558—1603

Salisbury ovasındaki yüksek taş bloklardan oluşan Stonehenge yöresi İngiltere'nin eski tarihini gösteren kanıtlardan birisidir.

İngiltere'deki üç tipik yerleşme biçimi köyler, sanayi kentleri ve katedral kentleridir. Resimdeki Essex'de Finchingfield köyüdür.

İngiltere'deki en çok sanayileşmiş kentlerden birisi Newcastle'dir. Tyne üstünde kurulan bu kentin beş köprüsü vardır.

formüllendirdi, ışığın ve rengin özelliklerini keşfetti. Yeni buluşlar Sanayi Devrimi'nin hızla gelişmesine yol açtı. Buharlı makinayı geliştiren James Watt (1736-1819) ve demiryolu sistemine öncülük eden George Stephenson (1781-1848) önemli bilimadamları arasındadır.

Newton'un izinden giden Michael Faraday (1791-1867) elektromagnetizma bilimini kurdu ve ilk jeneratörü yaptı. James Clerk Maxwell (1831-1879), elektromagnetik dalgaların varlığını haber verdi. Charles Darwin (1809-1882) evrim kuramıyla büyük ilgi çekti. Darwin çağdaş bilimsel düşünce yolunu açtı.

XX. yüzyılın başlarında Bertrand Russel (1872-1970) matematiksel düşüncede devrim yaptı. 1950'de Nobel edebiyat ödülünü alan Russell çağdaş felsefecilerdendir. 1900'lerde pekçok İngiliz bilimadamı Nobel ödülünü kazandı. Bu bilimadamlarının yaptıkları önemli keşifler arasında televizyon, radar, jetmotoru ve hoverkraft yeralır.

İngiltere Kontlukları

Kontluk	Yüzölçümü	Nüfus
Avon	1.346	920.200
Bedford	1,234	491.700
Berkshire	1.255	659.000
Buckinghamshire	1.882	512.000
Cambridgeshire	3.409	563.000
Cheshire	2.329	916.400
Cleveland	538	567.900
Cornwall	3.546	407.100
Cumbria	6.808	473.600
Derbyshire	2.631	887.600
Devonshire	6.711	942.100
Dorset	2.654	575.800
Durham	2.436	610.400
Essex	3.674	1.426.200
Gloucester	2.642	491.500
Hampshire	3.782	1.456.100
Hereford ve Worcester	3.926	594.200
Hertford	1.634	937.300
Humberside	3.512	846.600
Kent	3.732	1.448.100
Lancashire	3.040	1.375.500
Leicestershire	2.553	837.900
Lincoln	5.886	524.500
Büyük Londra	1.580	7.028.200
Manchester	1.284	2.684.100
Merseyside	646	1.578.000
Norfolk	5.356	662.500
Northampton	2.367	505.100
Northumberland	5.033	287.300
Nottinghamshire	2.164	997.500
Oxfordshire	2.612	541.800
Salop	3.490	359.000
Somerset	3.450	404.400
Staffordshire	2.716	997.600
Suffolk	3.807	577.600
Surrey	1.679	1.002.900
Doğu Sussex	1.795	655.600
Batı Sussex	2.016	627.400
Tyne ve Wear	540	1.182.900
Warwick	1.981	471.000
Batı Midlands	899	2.743.300
Wight Adası	381	111.300
Wiltshire	3.481	512.800
Yorkshire, Kuzey	8.309	768.500
Yorkshire, Güney	.561	1.318.300
Yorkshire, Batı	2.039	2.072.500

Besin ve çeşitli içeçekler. İngiltere basit ve ayrıntısız yemekleriyle de tanınır. Kızarmış balık ve patates ayaküstü yenen yaygın bir yemektir. Bu alanda İngiliz mutfağı, Çin, Hint ve Amerikan mutfaklarıyla rekabet halindedir. En iyi lokantaların çoğunluğu Avrupa yada Doğu tarzı yemekler yapmaktadırlar. Bazı bölgelerin özel yemekleri vardır. Evde hazırlanan et yada meyvalı pasta geleneksel İngiliz yemeklerinin en tanınmışlarıdır. Çay yüzyıllardır en yaygın içecek olmuştur. En çok içilen içki biradır. İngiltere'deki çeşitli biralar arasında en ünlüsü fıçı birasıdır. Elma şarabı güneybatı bölgelerinde çok içilen bir içkidir.

Spor. İngiltere'de çeşitli sporlar yaygındır. İngiltere'de en çok yapılan sporlar boks, futbol, atletizm, bovling, at yarışları, buz pateni, yüzme, masa tenisi, yelkencilik, motosiklet yarışı araba yarışı, hızyolu ve eskrimdir. Ulusal sporlar futbol, kriket ve rugby'dir. Tenis, balıkçılık, yelkencilik ve oto-stop gezileri halkın boş vakitlerinde en çok yaptıkları işlerdir. Tilki avı hâlâ yapılmaktadır.

Tarih. Britanya Avrupa'dan ayrıldıktan sonra, Taş Çağı insanı Manş denizinden kolaylıkla geçebilirdi. Avrupa'dan yapılan göçlerin çoğunluğu savaşa yol açmadı. Ancak Demir Çağı'nın savaşsever Keltler'i M.Ö. VIII. ve IV. yüzyıllar arasında adayı istila etmeye başladılar ve Gael'ler, Briton'lar gibi kabileler adanın çeşitli bölümlerine yerleştiler. Romalıların İngiltere'yi ilk istila edişi Julius Sezar'ın M.Ö. 55 ve 54 yıllarında Gaul'den (Fransa) denize açılmasıyla başlar. Ancak Romalılar başarısızlığa uğradılar ve imparator Claudius'un Kelt kabilelerini yenmesi ve Britanya'yı ele geçirmesi için ordular gönderdiği M.S. 43 yılına kadar geri dönmediler. Kraliçe Boudicca M.S. 61 yılında İceni'nin başarısızlıkla sonuçlanan ayaklanmasına öncülük etti.

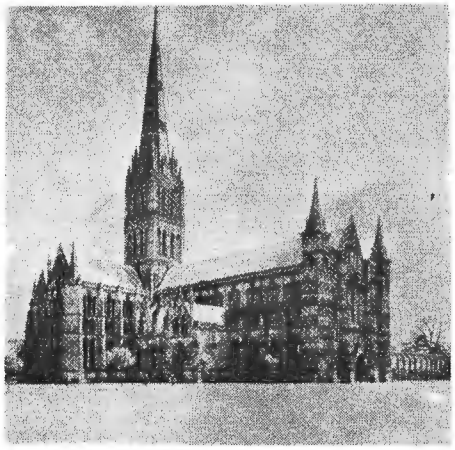
Romalılar İngiltere'yi 350 yıl boyunca bir eyalet olarak kullandılar, burada yol ve kaleler yaptılar. Kuzeyde ülke boyunca iki duvar ördüler; Hadrian's Wall (M.S. 120'lerde; Tyne'den Solway halicine kadar) ve Antonine Wall (M.S. 140'larda; Clyde halicinden Forth halicine kadar).

İngiltere geliştikçe kentler Romalıların kamplarını çevreliyordu; Londinium (Londra) bir liman haline geldi. Romalı askerler ve tüccarlar İngiltere'ye Hristiyanlığı getirdiler. IV. yüzyılın sonlarına doğru Roma imparatorluğu çöktüğünde birlikler İngiltere'den çekildi ve ülke İskoçya'dan gelen Pict'ler, İrlanda'dan gelen İskoçlar, Almanya ve Danimarka'dan gelen Saksonlar, Angıllar ve Germen kabilelerinin denetimi altına girdi. V. yüzyılın ortasında bu kavimler güney ve doğuda yerleşmeye başladılar. Bu bölge Angle bölgesi adını aldı. Kral Arthur'un önderlik ettiği direnişe karşın Britonlar kuzeye ve batıya sürüldüler.

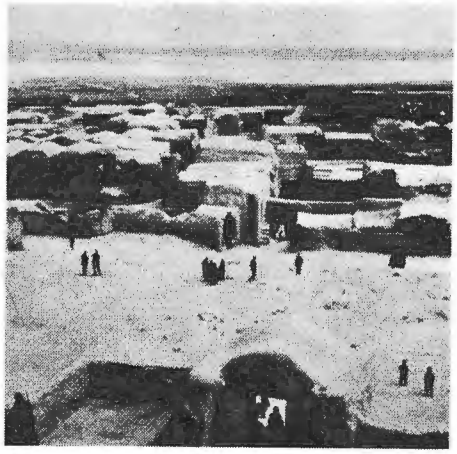
Hristiyanlık Aziz Augustinus'un Fransa'dan gelip Jute'lerin kralı Ethelbert'i 597'de hristiyanlığa dönmesini sağlaması üzerine yayıldı. VII. yy'ın sonunda yedi Anglo-Sakson krallığı kuruldu: Sussex Essex, Wessex, Kent, East Anglia, Mercia ve Northumbria. IX. yüzılda Danimarkalılar Wessex'in dışındaki bütün krallıkları ele geçirdiler. Wessex kralı Büyük Alfred 886'da Danimarkalıları yendi. Ancak 899'da ölümünden sonra Danimarka topraklarını genişletti. Danimarkalıların Wessex'i ele geçirip tüm İngiltere'ye egemen olacakları zamana kadar burası Danelaw adını aldı.

Canute'nin krallığı ölümünden sonra 1035 yılında düştü. Saksonlar, Edward'ın yerine bir başkasını bırakmadan öldüğü 1066 yılına kadar hüküm sürdüler. Wessex kontu Harold kral oldu, ancak Hastings savaşında Normandiya dükü William tarafından yenildi. Fatih William Britanya'daki son galip istilacıydı. Güçlü merkezi bir yönetim kurdu ve İngiltere'nin büyük bölümünü Romalı soylular arasında paylaştırdı. Feodal sistem ülkede yüzyıllar boyu sürdü. Anglo-Sakson köylüler dillerini ve geleneklerini korudular. Normanların döneminde bazı yabancı sözcükleri öğrenmek zorunda kaldılar. Normanların Fransızca konuşmasına karşın, iki halk sonunda birleşti. 1085'de William bütün ülkede toprağın ve tüm mülkiyetlerin ölçülmesini emretti ve sonuçlar **Domesday Kitabı** diye bilinen belge biçiminde 1086'da yazıldı. Böylece feodal lordlar yoluyla değil doğrudan vergi alımına gidildi.

Norman hükümdarları ve izleyicileri olan Plantagenet'ler güçlü baronlar ve kilise üzerine egemenlik kurmak istediler. II. Henry'nin (1154-1189) iktidarı sırasında kiliseyle olan anlaşmazlık doruğuna ulaştı ve 1170'de Canterbury başpiskoposu Thomas à Becket'in öldürül-

Salisbury katedrali ülkedeki en güzel katedrallerden birisidir. İlk İngiliz Gotik üslubuna örnek olan bu katedral 1220 yılında yapılmıştır.

Bir kervansaray (kervanların konakladığı han) Ortodoğu'nun ikinci büyük ülkesi olan İran'ın sert ve çöl görüntüsü içinde yapayalnız duruyor.

Tahran İran'ın ve Tahran vilayetinin başkentidir. Kent İran'ın kuzeyinde Demavend dağı yakınında kurulmuştur. Halı ticaretiyle ünlüdür.

mesine yolaçtı. 1215'de Başpikopos Stephen Langton'un desteklediği baronlar kral John'u İngiltere'nin özgürlüğü anlaşmasını, Magna Carta'yı, kabul etmesi için zorladılar. İngilizler Crecy'de (1346, II. Edward yönetiminde) Poitiers'de (1356, Kara Prens Edward yönetiminde) ve Agincourt'da (1415, V. Henry yönetiminde) zaferler kazandılar. Henry ve ardından gelenler daha başka yerleri ele geçirdiler, ancak 1429'da Jeanne d'Arc olayı oldu ve 1453'de Calais İngiltere'nin Fransa'da kalan tek yeriydi.

Bu arada İngiltere'de büyük değişiklikler oluyordu. 1348'de İngiltere'ye gelen veba büyük çapta ölümlere yol açtı. Feodalizm sarsılıyordu. Pekçok lord toprakları kiraya vermeyi yeğliyordu. Wat Tyler 1381'de başarılı bir köylü ayaklanmasına öncülük etti.

Savaşın sonuna doğru İngiltere'de taht kavgası başladı. Böylece Güller Savaşı (1455-1485) başgösterdi. House of York (amblemi beyaz gül) ve House of Lancaster (amblemi kırmızı gül) arasındaki bu savaş Henry Tudor III. Richard'ı ve Bosworth alanı savaşında (1485) Yorksistleri yendiği zaman son buldu. Yorklu Elizabeth ile evlenerek VII. Henry adıyla iki rakibi birleştirdi.

I. Edward'ın (1272-1307) iktidarı sırasında parlamento ilk dönemini yaşadı. 1265'de kurulan Simon de Montfort'un «parlamento»su genellikle ilk parlamento olarak bilinir. Önceki krallar gibi Edward önde gelen soylular ve kilise adamlarıyla toplantılar yaptı. Ancak bu toplantılarda ülkenin tüm temsilcileri bulunuyordu. 1295'deki «Model Parlamento» daha sonraki parlamentolara örnek oldu. Edward 1277'de Galler'le bir savaşa girişmişti ve 1282'de burasını İngilizlerin denetimine soktu. İskoçlar aleyhindeki kampanyaya başladı (1296) ve kendisini İskoçya kralı olarak ilan etti. Ancak İskoçlar İngilizler'e direndiler ve II. Edward'ı Bannockburn'de yendiler (1314)

İngilizler ve Fransızlar arasındaki düşmanlık Fransa'nın yarısını yöneten II. Henry iktidarından beri büyümekteydi. Ancak bu toprakların çoğunluğu daha sonra yitirildi. Yüzyıl savaşları (1337-1453) II. Edward Normandiya'ya bir ordu çıkardığı zaman başladı.

Tudor sülalesi yüzyıldan fazla iktidarda kaldı. VIII. Henry'nin Roma kilisesiyle olan anlaşmazlığı İngiltere kilisesinin kurulmasına ve İngiliz Reform hareketine yol açtı. I. Mary'nin iktidarı Katolikliği yeniden yerleştirdi. I. Elizabeth'in ilk işlerinden biriği İngiltere kilisesini kurmak oldu. Elizabeth Fransızların ve İspanyolların taht için yaptıkları planı boşa çıkardı, kilisede Luther ve Calvin'in Protestancılığı ile Roma'nın azınlıkları arasında bir uzlaşma sağladı. İspanya'nın gücü sarsıldı ve 1588'de bir İngiliz filosu İspanyol Armadası'nı yendi. Sir Francis Drake ve Sir Walter Raleigh gibi İngiliz denizciler Amerika kıyılarını dolaştılar ve İngiltere'nin Amerika'daki yerleşme bölgelerini kurdular. İngiliz edebiyatı William Shakespeare ve öteki yazarlarla birlikte gelişti ve eğitimde büyük ilerlemeler sağlandı. 1600'de İngiliz tüccarlar Doğu Hindistan Şirketini kurdular. Enflasyona ve ekonomik karışıklığa karşın, kraliçenin kişiliğinde simgelenen ulusalcı bir akım gelişiyordu. Elizabeth hiç evlenmedi. Onun yerine kuzeni İskoçyalı VI. James geçti. Bu hükümdar her iki ülkeyi ayrı krallıklar olarak yönetti. Birlik Yasası'yla iki ülke 1707'de birleşti.

İOWA. Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

İRAN, Resmi adı İran İslam Cumhuriyeti. İran, tarihi 2500 yıl önceki Pers İmparatorluğuna dayanan bir güneybatı Asya ülkesidir. Bugün gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan İran, çok büyük bir petrol gelirine sahiptir. Başkenti Tahran'dır.

Yüzey şekilleri ve iklim. İran'ın büyük bir bölümü yüksek ovalar ve geniş çöllerden oluşur. Ülkenin yüksek bir ovadan oluşan bölümü kuzeyde Elbruz Dağları, güney batıda ise Zağros Dağlarıyla sınırlıdır. Bu ovanın merkezi iki büyük çölle kaplıdır; Deşt-i Kebir (Büyük Tuz Çölü) ve Deşt-i Lût (Büyük Kum Çölü). Deşt-i Lût, kelimesinin tam anlamıyla bir çöldür; burada en küçük bir su ya da bitki izine rastlanmaz. Yağışlı mevsimlerde dağlardan gelen sesler tuzları getirerek Deşt-i Kebir'e bırakırlar. Mevsim kuraklaşınca, çölün yüzeyinde bir tuz tabakası oluşur. Denizden yüksek dağlarla ayrılan iç ovalar, yaz süresince Akdeniz'de görülen hava basıncı düşüklüklerinden etkilenmezler. Burada iklim yazları çok sıcak, kışları ise çok soğuktur. Güneyde ise iklim daha ılımandır, ama gene de belirgin bir sıcak dönem söz konusudur. Isfahan yılda ancak 120 mm. yağış alır. Yağmurlar genel olarak kış sonunda ve ilk yaz ayları başlarında yağar ve büyük su baskınlarıyla çamur akıntılarına neden olur. Ülke için özel önemi olan bölgelerde biri de Güney Batı'da Basra Körfezinin ucunda bulunan Kuzistan bölgesidir. Burada da ülkenin en zengin petrol yatakları bulunmaktadır.

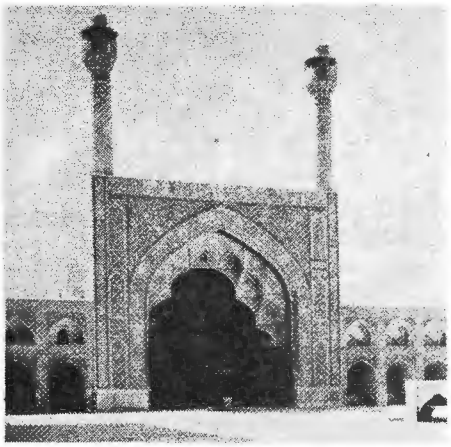
Ekonomi. İran Ortadoğunun en büyük petrol ihracatçısı olmasına karşın, sanayi çağdaş anlamda çok az gelişmiştir. Yatakları bulunmuş olmasına karşın madenlerden çok az miktarda kömür, demir filizi, kurşun, nikel, bakır, krom elde edilebilmektedir.

1950'lere kadar İran petrolü, İngiliz ran petrol Kumpanyası (Anglo - İranian Petroleum Company) aracılığı ile İngiltere'nin kontrolündeydi. Petrol, İran'da 1951 yılında Musaddık'ın başbakanlığı döneminde millileştirildi. İran'da ilk kez 1909 yılında keşfedilen petrol yatağının bulunduğu yer mescid-i Süleyman'dır. İlk üretim merkezi ise Agacari'de kuruldu. Bunu Geçseran, Heftkale, Neft Said ve Lati'de, kurulan işletmeler izledi. Bu petrol işletme merkezleri, dünyanın en büyük petrol rafinerilerinden biri olan Abadan'daki petrol rafinesine bağlanmıştır. İran'da daha sonra petrol arama çalışmaları devam etmiş, 1956 yılında Kumda, çok büyük bir rezerve sahip olduğu tahmin edilen yeni bir petrol yatağı bulunmuştur.

İran'ın yüksek ovalarında çok az miktarda ve aralıklı olarak buğday ve arpa ekimi yapılır. Kazvin ve Şiraz gibi kentlerde ise şarapçılık gelişmiştir. Ülkenin yalnızca 7'de birlik bölümü tarıma elverişli ve ekilebilir alanlardır. Bununla birlikte bu alanların bile, çeşitli nedenlerden dolayı ancak yarısında fiilen ekim yapılabilmektedir. İran'ın bir başka gelir kaynağı da, halıcılıktır. Isfahan, Kerman, Hemedan ve Tebriz'deki el tezgahlarında dokunan halılar, İran'a dışsatım alanında dünya pazarlarında ayrıcalıklı bir yer sağlar. İran'da büyük kentleri bağlayan kara ve demiryolları şebekesi vardır. Ulusal İran havayolları hem iç, hem de dış seferler yapmaktadır.

Yönetim. İran, 1979 yılı başlarında gerçekleşen bir halk hareketiyle şehinşahlık düzenine son vermiş ve bir İslâm Cumhuriyeti kurulmuştur. Yeni Anayasa henüz hazırlanmamıştır. Ülke şimdi bir devrim hükümeti tarafından yönetilmektedir.

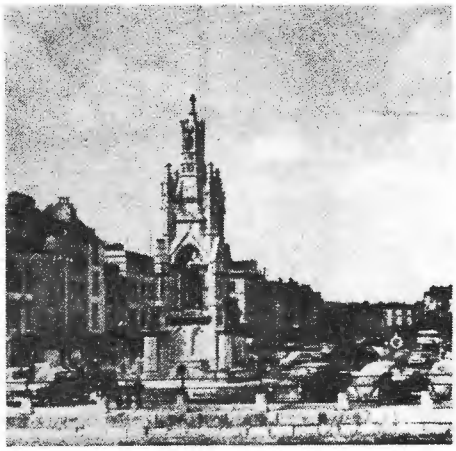
Halk. İran halkı farklı etnik gruplardan oluşur. Bu etnik grupların kökenleri Orta Asyalı İranlılar, Kasitler, Elamlılar, Medler, Persler, Araplar, Mogollar ve Türklerdir. Kürtler, Lürler, Türkmenler ve Belüki'ler, İran'daki azınlıklardır. En çok konuşulan dil, farsça'dır. Bu dil, Arap alfabesiyle yazılır ve içinde pek çok Arapça sözcük vardır. Halkın yarısı ise azınlık dillerini (Kürtçe, Türkçe) konuşur. İranda okuma yazma oranı yüzde 40 dolaylarındadır. İranda sekiz Üniversite vardır, bunların en

Süslü ve mücevher gibi bir cami. Bu yapı İsfahan'ı güzelleştiren pekçok yapıdan biridir. İsfahan eski ve pitoresk bir kenttir.

Liffey ırmağı İrlanda Cumhuriyeti'nin doğusunda akar; başkent Dublin'den geçer ve sonra denize dökülür.

İrlanda'nın Cork kentinde Grand Parade 1920' deki milliyetçi ayaklanmalarda büyük kargaşalıklara sahne olmustu.

büyüğü Tahran Üniversitesidir. İran halkının çoğunluğu, İsna-Aşerriyye'ye (on iki imam) bağlı Şii müslümanlardır. Bu aynı zamanda devletin resmi dinidir. Bununla birlikte İran'da sünni müslümanlarla birlikte hristiyan, yahudi, Bahai ve Zerdüşt dinine bağlı azınlıklar da vardır.

Tahran, 1788'den beri İran'ın başkentidir Öteki kentlerin de tarih içinde uzun bir geçmişleri vardır. İran'da bugün görülen tarihsel anıtlar geçmişteki görkemin bir belgesidir. İran kentlerinin en ilginci, Isfahan'dır. Isfahan, dünyanın en zengin mimari zenginliklerini barındırmaktadır. Bunlar arasında turkuaz kubbeli ve mozayik işlemeli Şah Abbas I Camii sayılabilir. Yine eski bir başkent olan Şiraz da, tarihsel bir mekan olma bakımından Isfahan'dan geri kalmaz. İran şairlerinin en büyüğü sayılan Şirazlı Hafız'ın (XIV. yüzyıl) mezarı bu kenttedir.

Tarih. İran topraklarının tarihi, M.Ö. 3000'lerden itibaren biliniyor. Bu dönemlerde İran'da Gui'ler, Elamlılar ve Kassit'lerin yaşadıklarına ilişkin belgeler bulunmuştur. En eski imparatorluk Elam'lıların M.Ö. 1100 ile 600 tarihleri arasında kurdukları imparatorluktur. Bunun ardından Med'ler İran'da büyük bir imparatorluk kurdular. Bunları Pers'li büyük Keyhusrev, M.Ö. 550 dolaylarında yıkmış ve Anadolu'nun büyük bir bölümü de dahil olmak üzere egemenliği altına almıştır. Ardından Dara, Tuna'dan Hindistan'a kadar uzanan bir büyük imparatorluğu gerçekleştirmiştir. Dara, M. Ö. 490'da Yunanlılar tarafından Maraton'da yenilmiştir. Bunu, oğlu Kserkses'in, yine Yunanlılara Salamis deniz savaşında (M.Ö. 480) uğradığı yenilgi izlemiştir.

Büyük İskender komutasındaki Yunanlılar, İran topraklarını M.Ö. 330 yıllarında baştanbaşa ele geçirdiler. Bundan sonra Parth'ların egemenliği başlar. Parth'ları, M.S. 224-651 yılları arasında İran'da güçlü bir devlet kuran Sasani imparatorluğu izlemiştir. Sasanilerin çöküşünden Safevilerin yükselişine kadar olan dönem M.S. 651-1500 yılları arasını kapsar. İran'ın bu dönemdeki tarihi Arap, Gazneli, Selçuklu ve İlhanlı istilalarıyla geçmiştir. İran'da Safevi sülalesinin kurucusu I. Şah İsmail'dir. Şah İsmail, Erdebil'de geniş bir Sufi tarikatı kurmuş olan Şeyh Safiyüddin'in altıncı kuşaktan torunudur. Peygamber soyundan geldiğini öne süren Şeyh Safiyüddin ve müritleri Erdebil'de dinsel (teokratik) bir yönetimi gerçekleştirmişlerdir. Safiyüddin ve oğlu Sünniydiler; ancak daha sonra Erdebil'deki tarikatın başına geçen Şeyh İbrahim aşırı Şii görüşleri benimsemiş, bundan sonra Erdebil'de Şii görüşler egemen olmaya başlamıştır.

Tarikatın başına geçen Şeyh Haydar, müritlerine, 12 Şii imamını (İsna-Aşeriyye) simgeleyen 12 parçalı kızıl tacı giydirmiştir. Şiilerin daha sonra «kızılbaş» olarak adlandırılmaları, giydikleri bu kızıl taçtan dolayıdır. Haydar, 1488'de Sünnilere karşı giriştiği bir savaş sırasında ölmüş, yerine oğlu İsmail geçmiştir. İsmail, zeki ve becerikli bir yöneticiydi. Anadolu topraklarında egemenlik kurmuş olan Osmanlılardan kaçan toplulukları korumuş, onların ve yerli Türkmenlerin yardımıyla Tebriz'i ele geçirerek 1501 yılında burada taç giymiş ve kendisini imparator ilan etmiştir. Şah İsmail'le birlikte Şiilik Safevi sülalesi devletinin resmi dini olmuştur.

Şah İsmail imparator olduktan sonra Safevi imparatorluğunun en büyük sorunu, Anadolu'da gelişmekte olan Osmanlı imparatorluğu oldu. Şah İsmail'in karşıkarşıya olduğu en büyük tehlike, Osmanlılar ve onların hükümdarı Yavuz Sultan Selim'di. Şah İsmail'in Safevi orduları ile Osmanlı orduları, en sonunda,

1514 yılında Kuzeybatı İran'daki Çaldıran'da karşı karşıya geldi. Şah İsmail'in Türkmen orduları, Yavuz'un iyi eğitim görmüş yeniçeri orduları karşısında ağır bir yenilgiye uğradılar. Yavuz Sultan Selim, Çaldıran Meydan Savaşı'ndaki zaferinden sonra İran içlerinde ilerledi ve Tebriz'e gelerek bu kenti fethetti. Ama bu sırada Osmanlı ordusunda bir ayaklanma başgöstermişti; Yavuz, bunun üzerine geri çekilmek ve Anadolu'ya dönmek durumunda kaldı.

Şah İsmail'in ölümünden sonra Safevi tahtına, oğlu Tahmasb geçti. İran'ın Osmanlı imparatorluğunun bütünüyle eline geçmesi Tahmasb'ın hükümdarlığına raslar. Kanuni Sultan Süleyman'ın Osmanlı orduları İran'ı fethedip Tebriz'i yeniden işgal ettilerse de, kısa bir süre sonra bu kenti terkettiler. İran, bundan sonra çok güçsüz bir devlet olarak varlığını sürdürdü ve giderek çöküntüye uğradı. Safevi sülalesinin çöküşü Şah II. Abbas'ın hükümdar olduğu döneme raslar. Yıkımın ilk belirtisi Kandehar'daki Afganlı Gılzai'lerin önderi Mir Veys'in, 1709 yılında isyan ederek başarı sağlaması oldu. Mir Veys, karşısına çıkan birlikleri yendi ve ölümüne kadar bağımsız bir hükümdar olarak ülkesini yönetti.

Afganlılar, sık sık İran üzerine askeri seferler düzenlemeye başladı. 1722'de, Afganlıların İran'a karşı önemli zaferler kazandıkları yıldır. O yıl Isfahan'ın Afganlıların eline geçişine tanık olundu. Ama Afganlı fatihler, hiçbir zaman İran'ın tümüne egemen olamadılar. 1729'da İran'ın yönetimi yeniden Safevi'lerin eline geçti. Ama bu kez Safevi'leri bir başka büyük güç tehdit etmeye başlamıştı. Rusya. Rus Çarı Petro (Deli), ötedenberi, gerekli ticaret yollarını açabilmek için İran'a göz dikmiş durumdaydı. Rus tüccarlarının uğradıkları bir saldırıyı bahane ederek İran üzerine bir sefer düzenledi. İran'ın Rusların eline geçmesinden kaygılanan Osmanlılar da aynı zamanda İran'a karşı harekete geçtiler. Ruslar ile Osmanlılar arasında bir savaş tehlikesi belirmişti; ama bu, sanıldığı gibi olmadı ve iki büyük güç, Osmanlılarla Ruslar anlaşarak İran'ı aralarında paylaştılar. Bu anlaşmaya göre Ruslar İran'ın kuzeydeki topraklarını alıyor, Osmanlılar'a da kuzeybatı ve batı kesimleri bırakılıyordu. Bu paylaşmadan Afganlı Gılzai'ler de bir pay alacaklardı. Onlara da orta ve güney İran bırakıldı.

Bu paylaşım dönemi uzun sürmeyecekti. Babasının ölümü üzerine kendisini şah ilan eden II. Tahmasb, kuzeydoğu İran'da bir ordu toplamaya çalışıyordu. Nitekim Çar Petro da İran tahtının Tahmasb dolayısiyle, yeniden Safevi sülalesine geçmesini uygun karşılayacağını açıklamıştı. Tahmasb, önce Afşar Türkleri ile bir uzlaşmaya girişti, ve Afşar Türklerinin önderi Nadir ile birleşti. Ama daha sonra Osmanlılarla olan savaşlar dolayısiyle Nadir ile Tahmasb'ın arası açılacak ve Nadir, Safevi sülalesine bir kez daha son vererek, oğlu Abbas'ı «Şah» ilan edecekti. Osmanlılara karşı seferler düzenleyen Nadir, Tahmasb'ın Osmanlılara bıraktığı bölgeleri geri alacak, Kafkasya'ya karşı harekata girişecek, Bağdat'ı kuşatacak (iki kez), ve 1736 yılında Nadir Şah adı altında İran tahtına çıkacaktır.

Nadir Şah ile birlikte İran üzerinde

Malin Head İrlanda'nın en kuzey noktasıdır. Ülkenin kırsal kesimlerinden biri olan bu bölgede ilkel köy evlerine rastlanır.

Limerick'deki bu tür eski evler kente canayakın bir hava verir. İrlanda'nın batı kıyısındaki bu kalabalık kentin yanından Shannon ırmağı geçer.

Turbalardan çıkarılan kömür İrlanda Cumhuriyeti'nde ısınma aracı olarak önemli bir yakıttır. Ülkede çok az petrol yatağı vardır.

Afşar soyunun egemenliği başlamaktadır. Nadir Şah, Gılzai Afganlılarını dağıtmış, Kandehar ve dolaylarını yeniden ele geçirerek İran hükümranlığını pekiştirmiştir. Nadir Şah yönetiminde İran, Safeviler dönemindekinden çok daha geniş bir toprak parçası üzerine yayılmıştır. Ama bu uzun sürmemiş ve İran'da yeniden iç karışıklıklar başlamıştır. Nadir Şah'ın öldürülmesinden sonra ülkede bir iktidar boşluğu belirecek ve iktidarı ele geçirmek için üç ayrı güç rakip olarak ortaya çıkacaktır: bunlar, Zend'ler, Afganlılar ve Kaçar'lardır. 1757'den sonra İran'ı artık, Zend sülalesi yönetmeye başlayacaktır. Zend yönetimi 40 yıl bile sürmeyecek ve egemenlik 1925'e kadar Kaçar sülalesinde kalacaktır.

Kaçar sülalesinden sonra 1925-1979 arası dönem ise, Pehlevi sülalesinin yönetim dönemidir. 1925'de son Kaçar Şahı Meclis tarafından azledilerek Başbakan Rıza Han, Rıza Şah Pehlevi adıyla Şah ilan edilmiştir. Rıza Şah döneminde İran'da sanayileşme doğrultusunda bazı girişimlere tanık olunmuş, ülkenin birçok bölgesinde fabrikalar kurulmuştur. Rıza Şah, ülkesinin batılılaşma ve çağdaşlaşması konusunda, Türkiye Cumhuriyetinde girişilen Kemalist reformları örnek almıştır.

Rıza Şah'ın hükümdarlık döneminin İran için en bunalımlı yılları, kuşkusuz, İkinci Dünya Savaşı yıllarıdır. 1939 yıllarından sonra İran'da daha çok Alman etkisi kendini duyurmaya başlamış, sanayileşme çabalarında Almanlar önemli bir nüfuz kazanmışlardır. 1938'den sonra İran'da, bu gelişmelere paralel olarak yoğun bir Alman propagandası görülmekteydi. Bu arada İran'da çok sayıda Nazi teknisyeninin bulunması, başta İngiltere olmak üzere müttefik devletleri tedirgin ediyordu. Nazi birliklerinin Sovyetler Birliğine karşı açtıkları savaş, İran'ı müttefik devletler açısından stratejik açıdan hayati önem taşıyan bir ülke durumuna getirmişti.

Sovyet ve İngiltere hükümetleri, Sovyetlere yapılan askeri ikmal için İran'ın geçiş izni vermesini istediler. Müttefiklerin bu konudaki ültimatomu İran tarafından reddedilince, Sovyet ve İngiliz birlikleri İran'ı işgale başladılar (1941). Bunun üzerine Rıza Şah tahttan indirildi ve yerine büyük oğlu Muhammed Rıza Pehlevi getirildi. 1942 yılında İran, İngiltere ve Sovyetler Birliği arasında bir anlaşma yapıldı. Buna göre, altı ay içinde müttefik birlikleri İran'dan çekilecek, İran'ın toprak bütünlüğüne saygı gösterilecekti. Buna karşılık İran'ın da Nazi Almanyasına savaş ilan etmesi gerekiyordu. İran 1943 Eylülünde Almanya'ya savaş ilan etti. Ancak, Sovyet ve İngiliz birliklerinin İran'ı terketmeleri savaş sonrasında gerçekleşti.

Savaş sonrasında İran, Azerbaycan'ın İran'dan ayrılması konusunda Sovyetler Birliği'nin aldığı tavır üzerine, önemli dalgalanmalara sahne oldu. Azerbaycan eyaletinde yapılan seçimler sonucunda İran'dan ayrılma yanlısı bir hükümet kurulunca, İran Başbakanı Kıvamüssaltana Azerbaycan'a karşı bir askeri müdahale girişiminde bulunarak, bölgede yeniden İran egemenliğinin kurulmasını sağladı. Bununla birlikte savaş sonrasının İran için en bunalımlı dönemi, 1950-1953 yıllarıdır. 1951 yılında İngiliz-İran petrol şirketi ile ilgili anlaşmazlıklar, petrol sanayiini millileştirme konusundaki akımları güçlendirdi. Başbakan Ali Razmara, millileştirmeye karşı çıkınca, 1951 yılında bir suikast sonucunda öldürüldü ve yerine petrolün millileştirilmesi yanlısı Musaddık başbakan oldu.

İngiltere ve şirket bu durumu onaylamadıklarını belirttilerse de bu bir işe yaramadı. 1952 yılında bu sorundan dolayı İran, İngiltere ile olan diplomatik ilişkilerini kesti. Musaddık'ın emperyalist batılı devletlere karşı giderek artan bir ölçüde komünist Tudeh partisine yaslanması, bazı çevrelerde tepki yaratmaktaydı. Bu çevreleri general Zahidi temsil ediyordu. Musaddık ile Zahidi arasındaki anlaşmazlık giderek büyümekteydi. Şah, o yıl içinde Musaddık'ı başbakantan azlederek yerine Zahidi'yi atadı. Zahidi'nin Musaddık'ı tutuklatma girişimi üzerine İran'da ciddi karışıklıklar çıktı, Şah, kurtuluşu ülke dışına kaçmakta buldu. Ama çok geçmeden ordu duruma egemen olacak, Şah tekrar Tahran'a dönecek, Zahidi başbakanlık makamına oturacaktı. Bunun üzerine İngiltere ile diplomatik ilişkiler yeniden kuruldu; Amerika, Zahidi'nin isteği ile ülkeye geniş parasal krediler açtı. Musaddık yargılandı ve üç yıl hapis cezasına çarptırıldı.

1963 yılında Şah, «Beyaz Devrim» adı altında bazı reform girişimlerinde bulunduysa da bu, yığınların demokratik taleplerini karşılamaktan çok uzaktı. Bu sözde «Devrim»in ortaya çıkardığı sosyal dengesizlikler İran'ı içten içe sarmaya ve yaygınlaşmaya başladı. Oluşan Muhalefet, Şii önder Ayetullah Humeyni yönetiminde birleşerek Şahlık düzenini yıktı ve İran bir İslâm Cumhuriyeti oldu (1979).

İran

Resmi adı İran İslâm Cumhuriyeti
Yüzölçümü 1.648.000 km²
Nüfusu (1975 tah.) 33.957.000;; km²'ye 21 kişi
Önemli kentleri Tahran (başkent) 3.931.000; İsfahan 605.000; Meşhed 592.000; Tebriz 510.000
Yönetim Cumhuriyet
Din Şii (İslam)
Dil Farisi
Para birimi Riyal
GSMH 15.008.500.000 sterlin
Kişi başına ulusal gelir 442 sterlin
Tarım Buğday, arpa, pirinç, pamuk tütün, koyun, keçi
Sanayi Petrol ürünleri, dokuma, konserve, motorlu vasıtalar
Yeraltı kaynakları Petrol, demir, bakır, kurşun
Dış ticaret Batı Almanya, ABD, İngiltere, SSCB

İRLANDA CUMHURİYETİ, Britanya adalarının en batısındaki ada olan İrlanda'nın altıda beşini kaplar. Adanın geri kalan bölümünü Birleşik Krallık'ın bir parçası olan Kuzey İrlanda oluşturur. Nüfusun çoğunluğunu Katoliklerin oluşturduğu İrlanda XVI. yüzyıldan sonra Protestan İngiliz yöneticilerin denetimine girdi. XIX. yüzyıldaki büyük kıtlıkta bir milyona yakın insan öldü ve pekçok kişi ABD'ye göç etti.

İrlanda'nın Katolik güney bölümü 1922'de Özgür İrlanda Devleti adıyla İngiltere'den bağımsızlığını kazandı ve 1949'da cumhuriyet oldu. Protestanların bulunduğu Kuzey İrlanda bağımsızlık savaşını sürdürmektedir. Ancak 1950'lerdeki sanayileşme ve 1973'de AET'ye giriş, siyasal çözümler için yeni umutlar doğurmuştur.

Yüzey şekilleri ve iklim. Ülkenin orta bölümü doğuda Dublin'den, batıda Galway'e kadar uzanan bir düzlüktür. Bu düzlük, çiftlikler, otlaklar ve ormanlık bölgelerden oluşur ve büyük Allen bataklığını içerir. Ovanın çevresinde, çoğunluğu kıyıların kenarında yüksekliği 900 m'yi geçmeyen dağlar vardır. Başlıca sıradağlar arasında Wicklow dağları yeralır. 926 m yüksekliğindeki Lugnaquilla bu dağların en yüksek yeridir. Güneybatıdaki Kerry dağlarında Macgillycudy's Reeks dağı (1040 m) Carrantuohill'de zirveyi oluşturur. Burası İrlanda'nın en yüksek dağıdır. Connemara dağları, Mayo dağları ve kuzeybatıda Donegal dağları başlıca sıradağlardandır.

Bataklıklar ülkenin altıda birini kaplar. Bunlar genellikle Shannon ırmağının batısında yeralır. Britanya adalarındaki en uzun ırmak, Shannon, önemli bir

İrlanda Cumhuriyeti'nin başkenti Dublin Gal dilinde «karanlık havuz» anlamına gelir. Kent Liffey ırmağının iki yakasında yeralır.

Dam yapımı İrlanda Cumhuriyeti'ndeki Sligo yöresinde çok yaygındır. Bir Sligolu kasabadaki evlerden birinin damını yapıyor.

Kilkenny hayvancılık ve tarımsal üretim açısından tanınmıştır. Başlıca kentlerinden biri olan Barrow, St. George's kanalına akar.

suyoludur. Bu ırmak Kuzey İrlanda'da yükselir ve Atlas Okyanusu'nda boşalmadan önce 385 km boyunca güneye ve güneybatıya doğru, akar. Irmağın denize döküldüğü ırmak ağzı 95 km uzunluğundadır. Shannon, Ree ve Derg gibi çeşitli göllerden geçer. Öteki önemli ırmak Wicklow dağlarında yükselen ve Dublin'de İrlanda denizine akan Liffey'dir. Killarney gibi göllerin çoğunluğu batıdadır. Bu göller güzellikleriyle tanınır.

Batıda kıyıda koylar, uzun adacıklar ve karadan uzak adalar yeralır. Kıyının bir bölümü sarp kayalardan oluşur. Örneğin, Moher kayalıkları County Clare boyunca 8 km uzunluğundadır; daha kuzeyde, Donegal körfezinde bu kayalıklar denize dik biçimde 600 m yükselirler. Öteki kıyılar daha az engebelidir ve Dublin körfezi ve Cork limanı gibi gemilerin sığınmasına elverişlidir.

İrlanda'nın iklimi ılımandır. Kışlar ılık, yazlar sıcaktır. Okyanus rüzgarları yoğun olmayan, bol yağmurlar getirir. Yazın ortalama sıcaklık 15°C, kışın 5°C' dir. Yağmurlar Dublin'de 750 mm'den az, batı kıyısında 1300 mm'den fazladır.

Doğal kaynaklar. İrlanda'nın en değerli kaynağı zengin çiftlikleridir. Kömürün az bulunduğu İrlanda'da düzlük bölgelerdeki bataklıklarda bulunan büyük turbalar geliştirilmektedir. Devlet desteklekli Bordna Mona (Turba Kurulu) adlı örgüt elektrik üretme kurumu için işlenmiş kömür sağlar. Ülke içindeki yakıt tüketimi arasından kömür sıkıştırılmaz toz olarak da kullanılır.

Ekonomi. İrlanda 1920'lerde bağımsız olduğu zaman dışsatımlarının yüzde 90'ından fazlası tarımsal ürünlerdi ve Britanya tek pazarı oluşturuyordu. Sanayi Gelişme Kurumu'nun kurulduğu 1940'ların sonlarında İrlanda tarım toplumundan sanayi toplumuna doğru gelişti. Enerji sorunu, kömürün yakıt olarak kullanılması ve hidroelektrik tesislerinin kurulmasıyla çözümlendi. 1959'dan sonra ekonomik büyüme için hükümet programları düzenlendi; yabancı sanayiciler ve yabancı sermaye teşvik edildi. Denizdeki petrol ve doğal gaz kaynakları araştırıldı.

Tarım ekonominin hâlâ ana kaynağıdır; dışsatımların yüzde 45'inden fazlasını ve ulusal gelirin altıda birini oluşturur. Ancak günümüzde sanayi alanında daha çok işçi çalışmaktadır. İrlanda tüketim mallarının çoğunluğunu üretir ve çok çeşitli ürünleri dış ülkelere satar.

İrlanda 1973'de AET'ye katıldığında ekonomik umutlar daha da parladı. Ülkenin başlıca dışsatım ürünleri et, kimyasal maddeler, makinalar, süt ürünleri, yumurta, dokumalar ve hayvanlardır. Dışsatım ürünlerini en çok Britanya (% 56), ABD (% 8) ve Batı Almanya (% 6) alır. İrlanda'nın dışalım ürünleri makinalar, nakliyat malzemeleri, petrol ve petrol ürünleri, kimyasal maddeer, tahıllar ve dokumalardır.

En çok mal satan ülkeler Britanya (% 47), Batı Almanya (% 8), ABD (% 6,5) ve Fransa'dır (% 5). Dışalımlar dışsatımları yüzde 30-40 oranında aşar. Aradaki açık turizm gelirleriyle kapatılmaya çalışılmaktadır.

Tarım. Toprakların yaklaşık üçte ikisi çayırlıklar ve meralardan oluşmaktadır, geri kalanın büyük bölümü tarıma elverişsizdir. Tahıllar toprakların yüzde 7'sinde yetiştirilir. Çalışan nüfusun dörtte biri tarımla uğraşır ve çiftliklerin çoğunluğunda aileler yaşar. Karma çiftçiliğin yapıldığı bu alanlarda daha çok hayvancılığa önem verilir. Başlıca gelir kaynakları sığır, domuz ve süt ürünleridir. 7 milyondan fazla sığır, doğu ve orta düzlüklerde eti için beslenir. Sütü için beslenenlere daha çok güneyde raslanır. Yılda 4 milyon ton sütün üretildiği İrlanda'da tereyağ ve peynir de önemli ürünlerdendir. Ülkede yarım milyon domuz ve 4 milyon dolaylarında koyun yetiştirilmektedir. Öteki ürünler arasında kümes hayvanları ve yumurta gelir. Arpa işlenmiş toprakların yarısından çoğunda yetiştirilir; biracılıkta, ayrıca hayvan yemi olarak kullanılır. Öteki önemli tahıllar buğday, yulaf, patates ve şeker kamışıdır.

Balıkçılık. Balıkçılık kooperatiflerinin ve 1977'de Balıkçılık Bakanlığının kurulmasıyla bir sanayi halini aldı. Başlıca balıklar morina, mezit balığı ve pisi balığıdır. Alabalık ve som balığı da ticari olarak önemlidir.

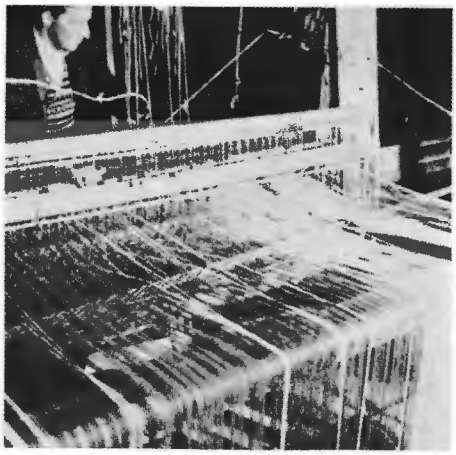

Sanayi. Çalışan nüfusun yüzde 30'u imalat, madencilik yada inşaat sektörlerinde çalışır. Ağır sanayi gelişmemiştir. İmalat sanayiinin büyük bölümü Dublin'de toplanmıştır ve başlıca sanayiler gıda yapı malzemeleri, dokuma, giysi, kimya, metalurji, elektrik malzemeleri, tütün ve içki sektörlerindedir. Waterford camı ve İrlanda viskisi dünyada tanınır; Dublin'deki Guinness bira fabrikası dünyadaki en büyük fabrikalardandır.

Ulaşım ve iletişim. Kamu ulaşımı devletin denetimindeki **Coras Iompair Etreann** kuruluşu yoluyla yapılır. Çoğu tek hatlı olan 2190 km uzunluğunda demiryolu vardır. Başlıca demiryolu şebekesi Dublin'i öteki kentlerle birleştirir. Aer Lingus (İrlanda Uluslararası Havayolları) ülke içi ve dışına uçuşlar düzenler. Başlıca havaalanları Shannon, Dublin ve Cork'dadır. İrlanda ticaret filosu 100 gros tondan büyük 50 tekneyi kapsar. Reklam ve alıcı vergileriyle giderlerini sağlayan Radio Telefis Eireann kurumu ülke çapında yayın yapar. Yarım milyondan fazla televizyon alıcısı vardır. İngiliz radyo ve televizyonu da ülkenin büyük bölümünden izlenmektedir. Beşi Dublin'de ikisi de Cork'da bazıları yedi günlük gazete ve çeşitli haftalık yayın organları vardır. Bunlar İngiliz gazetelerin İrlandaca basımlarıyla rekabet halindedir.

Eğitim. 6-15 yaşları arasında eğitim zorunludur. Çocukların çoğu dört yaşından sonra eğitime başlar. 12 yaşına kadarki ilk öğretim gerçekte mezheplere ait papaz okulları olan sözde ulusal okullarda yapılır.

İlk öğretim sonrası çeşitli biçimlerde yürütülür. Orta okullar genellikle dinsel kuruluşlar yada yöneticiler tarafından özel olarak denetlenir. ancak Eğitim Bakanlığı bu okulların mali gelirini sağlar. Öğrenciler 15-16 yaşlarında bir sertifika alırlar ve 17-18 yaşlarında beş konuda bitirme sertifikası almak zorundadırlar. Meslek okulları özellikle teknik alanda genel ve pratik eğitim sağlar. Eğitim Bakanlığı ve yerel yönetimler bu okulların mali giderlerinin bir bölümünü karşılar. Devletin desteklediği ve bazı alanlarda yetersiz olan ilkokul mezunlarına eğitim sağlamak amacıyla kurulan geniş kapsamlı okullar yeni bir gelişmedir. Bu okullar meslek okulları ve ortaokuların bir karışımıdır. Ülkede iki üniversite vardır. Dublin'deki Trinity College (1592) 4000'den fazla öğrenciye eğitim sağlar; 1908'de Dublin'de kurulan İrlanda Ulusal Üniversitesinin Dublin, Cork, Galway ve Maynooth'da kolejleri vardır. Bu üniversitenin toplam öğrenci sayısı 17.000'dir.

İrlanda Cumhuriyeti'nin batı kıyısındaki Aran adaları dokuma sanayii ile tanınmış bir bölgedir.

Yuvarlak kuleler İrlanda mimarisinin tipik özellikleri arasındadır. Ancak bütün yapıtlar Wicklow bölgesindeki bu kilise kadar iyi korunmamıştır.

Aran adalarındaki turistler bu atlı arabalarla gezmeyi çok severler. Üç adada da tarih öncesi kalıntılar vardır.

Toplumsal yapı. Toplumun büyük bölümü Keltlerden gelmedir, Keltler İrlanda'ya 2400 yıl önce yerleşmeye başladılar. Bu kavimden, yüzyıllar boyunca Vikingler, Normanlar ve İngilizler tarafından etkilenen etnik bir yapı ve kültür doğdu. Nüfusun yarısı kırlarda, yarısı kentlerde oturur. Yalnızca Dublin ve Cork'un nüfusu 100.000'in üstündedir. Göçler uzun süreden beri İrlanda'nın nüfusunun etkileyen bir sorundur. Ülke dışındaki İrlandalılar genellikle Britanya ve ABD'de yaşar. Yalnızca 1960'larda gelişen sanayi ile birlikte dışarıya olan göçlerde azalma görüldü.

İrlanda'da dinsel özgürlük tanınmıştır, ancak Katolik kilisesi (halkın yüzde 94'ü bu kiliseye üyedir) halkın yaşamında ve ülkenin yönetiminde önemli rol oynar. Bu durum, özellikle eğitim, toplumsal hizmetler ve yaşam alanında etkindir. Anayasa boşanmayı, doğum kontrol araçlarının yasadışı satılmasını yasaklamaktadır; ayrıca kitaplar ve filmler için sıkı bir sansür uygulanmaktadır. Nüfusun yüzde 4'ü Protestandır; bu kesimin dörtte üçü İrlanda kilisesine bağlıdır; ancak sekizde biri Presbiteryen kilisesi üyesidir.

Ülkenin birinci resmi dili İrlandacadır, İngilizce ikinci dildir. İrlandacanın canlanması bağımsızlıktan sonra ulusal bir politika oldu. İrlandaca okullarda okutulur ve bu dili iyi bilmek sınavlardaki başarının temel gereğidir. Ancak İrlanda aksanıyla konuşulan İngilizce halkın günlük konuşma dilidir. Bu dil, 80 bin kişiden az bir topluluğun İrlandaca konuştuğu Gaeltacht kıyı yöresinde de konuşulmaktadır.

İrlandalılar genellikle öteki Avrupalılardan daha basit bir yaşam sürerler. Kolaylıkla pişen yemekleri çok çeşitli değildir. Patates, et, soğan ve öteki sebzeler İrlanda mutfağında sık raslanan gıdalardır. Geleneksel içki inness siyah birasıdır ve ülkede 14.000 dolayında birahane vardır. Ancak, nüfusun altıda biri hiç içki içmemektedir.

İrlandalılar sporsever bir uluştur. Avcılık, atıcılık, balıkçılık ve golf yaygın sporlardandır. At yarışlarına olan ilgi de büyüktür. İrlanda atları dışsatım için önemlidir ve İrlanda'da yetiştirilen atlar Avrupa'da çok tutulmaktadır. Curragh'da yapılan yarışlar arasında 1962'den beri İrlanda Hastaneler Tröstü'nün para ödülünü koyduğu İrlanda Derbisi yeralır. Bu yarış Avrupa'nın en pahalı ve önemli yarışları arasındadır. İrlanda hükümetinin onaylamasıyla İrlanda'daki ve İngiltere'deki yarışlar üzerindeki lotaryalar ve ABD, Avustralya ve Avrupa'daki bilet satışları bu tröst tarafından yürütülmektedir.

İrlanda'da yapılan öteki sporlar arasında Gal futbolu (rugby ve futbol karışımı bir spor) ve hokeye yakın bir spor olan «hurling» başta gelir. Bu sporların İrlanda çapında yapılan şampiyonası Dublin'deki Croke Park'ta 80.000 seyirciyi toplar. Bu yarışlar 1884'de geleneksel İrlanda oyunlarını korumak amacıyla kurulan Gaelik Atletizm Derneği'nce yürütülmektedir. Öteki İrlanda sporları arasında eltopuna yakın bir spor ve Cork yöresindeki yollarda demir topların atılarak oynandığı «bowling» yeralır.

Kültür. İrlanda'nın kültürel mirasının örneklerine bütün ülkede Keltlerin geçtiği bölgelerde raslamak mümkündür. Bu örneklerin en eskileri St Patrick'in beraberinde getirdiği taş ustalarının yaptığı anıtlardır. VII. ve VIII. yüzyıllar İrlanda'nın altın çağıdır. Avrupa'nın öteki bölümü kültürel bir gerileme içindeyken bütün dünyadan İrlanda'ya gelen bilimadamları manastırlarda eğitim görüyorlardı. Ünlü **Kellys'in Kitabı** gibi el yazmalarının bulunduğu çok sayıda olağanüstü sanat yapıtları yaratıldı. Maden işlerinin yanısıra, mimari bu dönemde çok gelişti. İrlanda'da yuvarlak kuleler ve kemerler gibi erken Hristiyan mimarisinin pekçok örneği vardır.

İrlanda halk müziği ve halk danslarıyla da tanınır. Ancak İrlanda'nın asıl ünü edebiyat alanındadır. Bu alanda altın çağ X. yüzyıla kadar sürdü ve bu dönemde lirik şiirler ve romanlar yazıldı. Finn Mac-Coll'un öyküleri ve **Cooley'in Akını** gibi kahramanlık öyküleri bu dönemin ürünleridir. XVI. yüzyıldan sonra kimi İrlandalı yazarlar İngilizce yazmaya başladılar. Bunlar arasında **Gülliver'in Yolculukları**'nı yazan Jonathan Swift (1667-1745); şair, romancı ve oyun yazarı Oliver Goldsmith (1731-1774), oyun yazarı Richard Brinsley Sheridan (1751-1816) sayılabilir.

XIX. yüzyılın sonunda bir grup yazarın yerli kültürün zenginliği karşısında halkı uyarmak için giriştikleri çabadan doğan yaratıcı bir etkinlik patlak verdi. Bu yazarlar arasında şair William Butler Yeats (1865-1939) ve A. E. George Russell (1867-1935) vardı. İrlanda'daki edebi canlanmanın bir gelişmesi, Gal dilini İrlanda'nın resmi dili yapmak amacıyla 1893'de Douglas Hyde (sonraları Cumhuriyetin ilk başkanı oldu) tarafından kurulan Gal Birliği'ydi. Yeats, tiyatrocu Lady Isabella Gregory (1852-1932) ve öteki sanatçılar tarafından 1904'de Dublin'in ünlü Abbey Tiyatrosu kuruldu. Bu tiyatro 30 yıl boyunca tiyatro sanatının merkezi oldu. Bu tiyatronun ilk ünlü yazarı, **Babayiğit** (Playboy of the Western World) adlı oyunu ilk gösterisinde olaylara yol açan John Millington Synge'di (1871-1909). Sean O'Casey'in (1884-1964) yapıtları, **Juno ve Paycock'la** birlikte 1920'lerde aynı ölçüde etki yaptı. O sıralar, İrlanda'daki ayaklanma ortamı Sean O'Faolain (1900-), Liam O'Flaherty (1897-) ve Frank O'Connor (1903-1966) gibi yazarları etkiledi.

İrlanda kültürünün yeniden örgütlenmesi İngiliz kültürüne de büyük katkılarda bulundu. Büyük İrlandalı romancı James Joyce (1882-1941) başyapıtı olan **Ulysses** ve öteki eserlerinin çoğunluğu İrlanda'daki gençlik deneylerinden esinlenmiş olmasına karşın, bu yenilenme hareketinden kendisini ayrı tuttu. Ölümünden sonra tanınan bir yazar da Flann O'Brien'di (1912-1966). İrlanda'daki gençlik deneylerini yapıtlarında işleyen öteki yazarlar arasında oyun yazarı Brendan Behan (1923-1964) devrimci eylemlerinden ötürü gençliğinin büyük bölümünü hapishanede geçirdi. Romancı Edna O'Brien'in (1936-) romanları İrlanda'da yasaklandı.

Dış ülkelerde ün yapan İrlanda doğumlu yazarlar arasında üç tiyatro yazarı sayılabilir: Oscar Wilde (1854-1900); 50'den fazla olan oyunlarının çoğunluğu klasikleşmiş komediler niteliğindeki George Bernard Shaw (1858-1950) ve Fransızca yazıp kendisinin İngilizceye çevirdiği oyunları «absurd» tiyatro alanında başyapıt sayılan Samuel Beckett (1906-).

Politika ve yönetim. Başlıca siyasal partiler 1926'da kurulan ve 1932-1973 arasındaki altı yılın dışında sürekli iktidarda bulunan **Fianna Fail** (Cumhuriyetçi Parti) 1933'de Cosgrave, Merkezci partileri ve Ulusal Muhafızlar'ın birleşmesiyle kurulan **Fine Gael** (Birleşik İrlanda Partisi) ve İşçi Partisidir. İrlanda cumhuriyeti egemen, bağımsız ve demokratik bir devlettir. **Oireachtas** (parlamento) başkandan ve iki meclisten oluşur: **Dail Eireann** (Temsilciler Meclisi) ve **Seanad Eireann** (Senato). Cumhurbaşkanı yedi yıl süreyle 18 yaşından büyük seçmenlerce seçilir. Cumhurbaşkanının yetkileri biçimseldir. Cumhurbaşkanı parlamentoyu oturuma çağırır, yasaları imzalar ve hükümetin aday gösterdiği bakanları atar.

Başlıca yasama organı Dail'dir. Bu organ seçmenlerce beş yıl süreyle seçilen 144 üyeden oluşur. Hükümetin başı **Taoiseach'dır** (başbakan) Dail'in aday gösterdiği başbakan cumhurbaşkanınca atanır. Başbakan çoğunluk partisinin ya-

Edinburgh üniversitesinin kuleleri kentteki Gotik mimari örneklerinden biridir.

İskoçya'nın önemli gelir kaynaklarından biri balıkçılıktır.

Günümüzde İskoçya'nın özelliklerinden sayılan gaydanın Mezopotamya kökenli olduğu sanılmaktadır.

da Dail'deki koalisyonun lideridir. Başbakan 7 ve 15 üye arasında değişen bir kabine kurar. Kabineye Seanad'dan ikiden fazla üye giremez.

Seanad 60 üyeden oluşur. Bunlardan 11'i başbakan, altısı üniversiteler tarafından seçilir; 43'ü ise özel olarak kurulan ve mesleki esasa dayanan beş panel (kültür ve eğitim, tarım, işçi, sanayi ve ticaret, kamu yönetimi) tarafından seçilir. Panalleri ulusal ve yerel yönetimlerden 900 seçmen oluşturur.

Yerel yönetim için ülke 27 bölge konseyine ve dört ilçe konseyine ayrılmıştır. Bölgelerde 49 kent mıntıkası, yedi ilçe ve 28 kasaba komisyonu yeralir. Bu konseylerin tüm üyeleri temsilcilik sistemine göre seçilir. Bölge ve ilçe konseyleri 15'den 46'ya kadar üye içerebilir ve bir kişi tarafından yönetilir. Yerel Atama Komisyonu'nun aday gösterdiği yönetici maaşlı bir memurdur ve konseyinden sorumludur. Ancak günlük yaşamdaki kararlarda büyük yetkilere sahiptir.

Yasal sistem İngiltere'ninkine benzer biçimde anayasa ve parlamento statüsüne bağlıdır. Yargı, Suçüstü Mahkemeleri ve Yüksek Mahkeme tarafından yürütülür. Yüksek Mahkeme son başvurulacak yerdir ve bir baş yargıçla dört yargıçtan oluşur. Başkan, Devlet Konseyi'nin tavsiyesiyle meclislerden geçen yasaların anayasaya uygunluğunu inceleyebilir.

Asliye Mahkemeleri, Yüksek Mahkeme, bölge mahkemeleri ve gezici mahkemelerden oluşur. Başkan ve yedi yargıçtan oluşan Yüksek Mahkeme her türlü suçlar üstünde karar verme yetkisine sahiptir. Bölge mahkemelerinin yetkileri kısıtlıdır. Bütün davalarda, bazı istisnalar dışında, bir yargıç ve 12 kişilik halk jürisi yeralır. Jüriler Yüksek Mahkemedeki pekçok davada da görev yapabilirler. Hukuk davalarında jüriden dokuz kişinin anlaşması yeterlidir. Bir Yüksek Mahkeme yargıcı ve iki Üst Mahkeme yargıcından oluşan Temyiz Mahkemesi de vardır. Anayasal olarak, cumhurbaşkanı silahlı kuvvetlerin başkomutanıdır; ancak denetim Savunma Bakanlığı'ndadır. Silahlı kuvvetlerin kara gücü 13.000'dir, ayrıca küçük bir deniz ve hava gücü bulunmaktadır. Askerlik gönüllüdür. Orduda yedek savunma gücü de görev yapmaktadır.

Tarih. İrlanda'nın ilk yerlileri M.Ö. 6000 yılında Avrupa'dan geldiler. Keltler M.Ö. 400 yılında Gaul'den gelerek Gal uygarlığını kurdular. Hristiyanlık öncesi İrlandası beş krallığa ayrılmıştı. Günümüzde bunlar,dört eyalet ve Meath toprakları olarak ortaya çıkar.

St. Patrick 432'de İrlanda'ya Hristiyanlığı getirdi. Halk yeni dini kabul etti. Pekçok yeni manastırlar kuruldu ve İrlanda Gal ve Latin öğretilerinin merkezi oldu. Bu barışçı dönem 975'de ilk Viking saldırılarıyla bozuldu. Bu saldırılar 1014 yılında Vikinglerin yenildiği zamana kadar tüm ülkeyi sardı. Normanlar 1170 yılında İrlanda'ya geldiler ve XIV. yüzyılda ülkenin büyük bölümünü denetim altına aldılar. Ancak İrlandalılarla karıştıkça İngilizlerle olan ittifakları bozuldu ve XV. yüzyılın sonunda kraliyetin denetimi yalnızca Dublin yöresinde geçerli oldu.

1534'de VIII. Henry İngiltere'nin emenliğini yeniden kurmak için harekete geçti. Başlangıçta yaklaşımı barışçıydı, ancak daha sonra saldırıya geçti. Tudorlar İrlanda'da Protestanlığı kurmaya giriştiler ve Katoliklere karşı koydular. Kraliçe Elizabeth'in, İrlanda'nın ticari ilişkiler yüzünden bağlı olduğu İspanya ile bozuşmasını fırsat bilen İrlanda muhalefeti İspanyollarla birleşti.

İrlandalılar İngiliz yönetimi karşısında pekçok ayaklanma düzenlediler. 1688'de devrik İngiliz kralını desteklemek için ayaklandılar, ancak Orange'lı William tarafından Boyne savaşında (1690) yenildiler. İngiltere 1782'de İrlanda'ya bağımsız bir parlamento vaadinde bulundu. Ancak 1798'de Wolfe Tone ve Birleşik İrlandalıların isyanından sonra parlamento tasarısı feshedildi. 1801'de İrlanda İngiltere'ye katıldı.

İrlanda'nın yarı sömürge özelliği hemen sona ermedi. 1829'da Katoliklik tanındı. Ancak 1848-1849 yıllarında İrlanda büyük bir kıtlığa sahne oldu. Dış ülkelere büyük göçler başladı. Kıtlıktan sonra 8 milyon nüfus, 6,5 milyona indi ve sürekli azaldı. Tarımsal üretim 1857-1881 arasında dörtte üç oranında düştü. 1858'de Fenian'lar gibi birçok gizli örgüt kurulmuş yada kurulmaya başlamıştı. Anglikan kilisesinin kaldırılmasından sonra (1869) Gladstone toprak reformunu 1881'de sürdürdü. İrlandalıların büyük bölümü özerklik isterken Sinn Fein grubu tam bağımsızlık yanlısıydı. Protestan azınlık ise siyasal reformlara karşı koyuyordu. 1914'de savaşın başlamasından sonra Milliyetçiler hükümeti ele geçirmeyi denediler. 1916'da Paskalya ayaklanması bastırıldı. Sinn Fein hareketi 1918 seçimlerinde zafer kazandı. Bağımsız parlamento (Dail) kuruldu.

1919-1921 savaşından sonra İngiltere Özgür İrlanda devletini tanıdı. Ancak kuzeydoğu bölgesi Birleşik Krallığa kaldı. 1937 anayasası ve 1949'da cumhuriyetin ilanıyla ulusal bağımsızlık tamamlandı.

1961 Ekim'inde Fianne Fail parlamentoda kesin çoğunluğu yitirdi, ancak Sean F. Lemass başbakan olarak kaldı. 1962'de eylemlere başlayan Cumhuriyetçi İrlanda Ordusu (IRA) silah bırakımı kararı aldı; IRA'nın resmi adı olan Sinn Fein 1961'de parlamentoda dört sandalya yitirdi. 1959'da başbakan olan Sean Lemass ekonomik büyümeye önem verdi. Daha sonra gelen Jack Lynch daha ılımlı bir yönetim kurdu. 1960'ların sonlarında Kuzey İrlanda olayları kendisini zor durumda bıraktı. 1976'da, Dublin'deki İngiliz büyükelçisinin IRA tarafından öldürülmesinden sonra İrlanda hükümeti yeni önlemler aldı ve cezaları arttırdı. Hükümetten gelen eleştiriler sonucu cumhurbaşkanı Caroll O'Daly 1976 Ekim'inde istifa etti.

İrlanda

Resmi adı İrlanda Cumhuriyeti
Yüzölçümü 70.282 km²
Nüfus (1976 tah.) 3.163.000 km²'ye 45 kişi
Önemli kentleri Dublin (başkent) (1976) 567.900; Cork, 128.235; Limerick 57.371
Yönetim Devlet Başkanı Dr. Patrick Hillery, Cumhurbaşkanı (1976 Kasım'ında seçildi)
GSMH (1974) 3.132.500.00 sterlin kişi başına ulusal gelir 990 sterlin
Tarım Tahıllar, patates, şeker pancarı, hayvan
Sanayi Süt ürünleri, metalurji, taşıt araçları, elektrikli makinalar
Dışsatım Et ve hayvan, fabrika ürünleri, makina ve araçlar, kimyasal maddeler
Dış ticaret Britanya, ABD, Batı Almanya, Fransa, Hollanda

İrlanda'nın eyaletleri ve bölgeleri

Connacht Galway, Leitrim, Mayo, Roscommon, Sligo
Leinster Corlow, Dublin, Kildare, Kilkenny, Laoighis, Longford, Louth, Meath, Offaly, Westmeath, Wexford, Wicklow
Munster Clare, Cork, Kerry, Limerick, Tipperary (Kuzey ve Güney), Waterford
Ulster Cavan, Donegal, Monaghan

İrlanda'nın Başbakanları

William T. Cosgrave	1922-32
Eamonn de Valera	1932-48
John A. Costello	1948-51
Eamonn de Valera	1948-54

İskoç nüfusunun yarısı, önemli bir sanayi merkezi olan Glosgow'da yaşar.

Kuzeydoğu İskoçya'da çiftçiliğin gerilemesi, bölgede yaşayanların başka yerlere göç etmesine yolaçmıştır.

İskoç balıkçılığında, kabuklu deniz hayvanları giderek önem kazanmaktadır. Resimde istakoz sepetleri görülmektedir.

John A. Costello	1954-57
Eamonn de Valera	1957-59
Séan Lemass	1959-66
Jack Lynch	1966-73
Liam Cosgrave	1973-

İRLANDA, KUZEY. Bk. KUZEY İRLANDA

İRİAN. Bk. İNDONEZYA

İSKOÇYA. Büyük Britanya adasının üç bölümünden en kuzeyde olanı. İngiltere yüzölçümünün üçte birinden biraz fazlasını oluşturmakla birlikte, nüfusu toplamının yalnızca onda birine sahiptir. Başkent Edinburg. Halkın çoğu Lowland'ler de (Alçak topraklar önemli kentlerin yoğunlaştığı küçük bir bölge) toplanmıştır. Adalarda ve Highland'lerde (yüksek topraklar) yaşayanların sayısı azdır. Hükümet bu bölgeyi geliştirmek için çalışmalar yapmaktadır.

İngiltere ile İskoçya arasındaki anlaşmazlıklar öteden beri sürüp gitmektedir. Günümüzde de çok sayıda İskoç yurttaşı bağımsızlık istemektedir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İskoçya, ekonomik bakımdan İngiltere'nin en kötü bölgesi haline geldi. Ancak İskoçya kıyılarında bulunan petrol ve doğal gazın, bölge kalkınmasına olumlu katkısı olmuştur.

Yüzey şekilleri ve iklim. İskoçya yüzey şekilleri bakımından başlıca üç bölgeye ayrılır: Güney Upland'leri (yüksek topraklar), çok daha yüksek olan Highland'ler ve Lowland'lar (Alçak topraklar). Güney Upland'leri Birinci zamanda kıvrılmış eski kütlelerdir. Bunların Cheviot tepeleri yeryer 800 m'yi aşar ve İngiltere ile İskoçya arasında doğal bir sınır çizgisi oluşturur.

Tay, Clyde ve Forth ırmaklarının kestiği Lowland'ler, İskoçya'nın tarıma en elverişli topraklarını ve başlıca kentlerini kapsar. İskoçya'nın en uzun akarsuyu olan Tay (190 km), som balıklarıyla ünlüdür. Ticari açıdan en önemli ırmak olan Clyde üstünde, Glasgow yakınlarında gemi yapılır.

Highland'ler iki sıradağa ayrılır: Grampian'lar ve Kuzeybatı Highland'ler. Büyük Britanya adalarının en yüksek noktası, Grampian'lar üstündeki Ben Nevis (1343 m) doruğudur.

İskoçya kıyılarında birkaç haliç vardır. Kıyı şeridinin başka bir özelliği de fiyordlardır. Kıyı açıklarında yüzlerce ada yeralır. Batı kıyılarındaki, yaklaşık 500 (100'ünde insan yaşar) adadan oluşan Hebrides, Harris, Lewis, Vists, Mull ve Skye adalarını kapsar. Orkney (30'unda insanların yaşadığı 90 ada) ve Shetland (18'inde yerleşme merkezlerinin bulunduğu 100 ada) takımadaları Atlas okyanusu'nda, İskoçya'nın kuzeydoğu kıyıları açıklarında yeralır.

Kuzeyde yeralmasına karşın, İskoçya, nispeten ılıman bir iklime sahiptir. Batı kıyılarını Gulf Stream ısıtır, ama bu kıyılar, batı rüzgarlarına da açık olduğundan sürekli yağış alır. Özellikle içerlerde yazlar serin, kışlar soğuk geçer. İskoçya'nın yağış ortalaması bölgeden bölgeye büyük farklar gösterir. doğu kıyılarında 635-1525 mm; batı dağlarında 2540 m'dir.

Ekonomi İskoçya ekonomisi Büyük Britanya'ya bağlıdır. Bir zamanlar ülkenin en sanayileşmiş bölgesi olan İskoçya'da Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ağır sanayi (gemi yapımı, çelik üretimi ve madencilik) geriledi. İskoçya'daki işsizlik oranı, İngiltere'nin öteki bölgelerinden yüksektir. Bu yüzden çok sayıda işçi başka ülkelere göç etmektedir. İngiliz hükümeti bu akını durdurma amacıyla İskoçya'da elektronik gibi küçük üretim tesisleri kurulmasına çalışmaktadır. 1970'lerde Kuzey denizinde petrol yataklarının bulunması İskoç sanayiini desteklemiştir.

Bunun dışında İskoçya'nın doğal kaynakları bakımından pek zengin olduğu söylenemez. Lowland'lerde biraz kömür bulunur; Highland'lerdeki akarsularda da birkaç hidroelektrik santralı kurulmuştur. İskoçya'nın başlıca tarımsal etkinliği hayvancılıktır. Dağlık bölgelerde koyun yetiştirilir. İskoç çiftçileri yeni sığır türleri üretmişlerdir. Bölgede yulaf ve patates yetiştirilir, balıkçılık önemli bir gelir kaynağıdır. Yabancı ülkelere (özellikle Amerika Birleşik Devletleri'ne) büyük miktarda viski satılır.

Toplumsal yapı. Nüfusun dörtte üçü Lowland'lerdeki büyük kentlerde yaşar. Resmi dil İngilizce'dir. Halkın yüzde 25'i Presbiteryen; yüzde 15'i Katoliktir.

Eğitimin gelişme çizgisi İngiltere'ninki ile koşut değildir. Dağcılık gibi okul dışı etkinliklere önem verilir. İskoçya'da sekiz üniversite vardır. Bunların en eskisi olan St. Andrews 1411'de kurulmuştur. En büyükleri ise öğrenci sayısı 10.000'i aşan Glasgow ve Edinburgh'tur.

İskoç gelenekleri ünlüdür. En yaygın tanınan özellikleri plili etekleri («kilt») ve gaydalarıdır. En sevilen spor futboldur.

Kültür. İskoç kültürünün altın çağı XVIII. yüzyılda başlar. Robert Burns (1756-1796), Walter Scott (1771-1832) gibi edebiyatçılar ve Adam Smith (723-1790), David Hume (1711-1776) gibi iktisatçı felsefeciler bu yüzyılda yaşamıştır.

İskoçya'nın kültür merkezi Edinburgh'tur. Robert Adam gibi ünlü İskoç mimarları bu kenti güzel yapıtlarla donatmışlardır. Günümüz İskoç edebiyatına Thomas Carlyle, Robert Louis Stevenson ve James Barrie gibi yazarların büyük katkısı olmuştur.

İskoçların bilim dünyasına da önemli katkıları vardır. Bunlar arasında logaritmayı bulan John Napter, cerrah John Hunter, buhar makinasını bulan James Watt, köprü mimarı Thomas Telford, fizikçi William Thomson ve ünlü Alexander Graham Bell, John Logie Baird ve Robert Watson-Watt sayılabilir. Ayrıca matematik uzmanı James Clerk Maxwell ve penisilini bulan Alexander Fleming de ünlü İskoç bilim adamlarındandır.

Yönetim. Büyük Britanya'ya bağlı olan İskoçya'nın, İngiliz parlamentosunda 71 üyesi vardır. İskoç yerel yönetimi bakanlar kurulunun bir üyesine bağlıdır. 1975 yılında, 142 üyeli bir İskoç meclisi oluşturulması ve bölge yönetiminin bağımsız olması istenmiştir. Ancak konu hâlâ İngiliz parlamentosunda tartışılmaktadır.

Tarih. İskoçya'ya Avrupa'dan ilk göçmenler 6000 yıl önce gelmişlerdir. M. S. I. yüzyılda Romalılar bölgeyi fethettiler. Ancak Romalılar birçok denemeye karşın, bölgede sürekli egemenlik kuramadılar. IV. yüzyıldan sonra ülkeye Hristiyan etkileri sızmaya başladı.

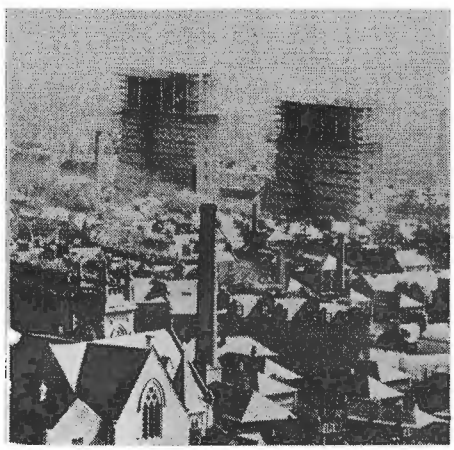
VII. yüzyıla doğru bölgede dört krallık kuruldu: kuzeyde Pict'ler; Argyll ve batı adalarına yerleşen İskoçlar (Kelt'ler); güneybatıya yerleşen Briton'lar; Lowland'de Angl'lar.

VIII. yüzyılın sonlarına doğru Viking akınları başladı. Viking akınları, büyük zararlara yolaçmakla birlikte, takımadalar üstünde kurduğu baskıyla, İskoç devletinin kurulmasında rol oynadı. 844'e doğru İskoç ve Pict krallıklarının İskoç kralı Kenneth I Mac Alpin yönetiminde birleşmesiyle birliğe doğru ilk adım atılmış oldu. XI. yüzyılda sınırlarını genişleten İskoçya, bir Kelt devletiydi.

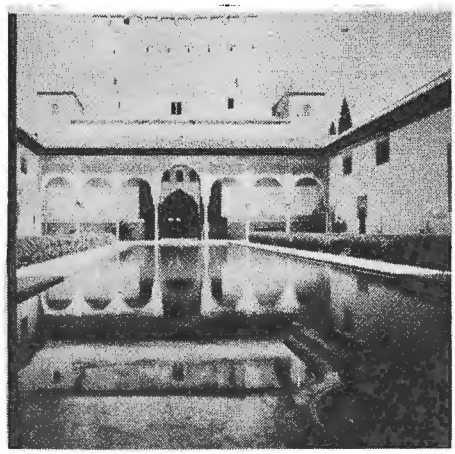
XI. yüzyılın ikinci yarısında İskoçya'da Anglikan mezhebi yayıldı. 1296'da I. Edward ülkeyi İngiliz topraklarına kattı. İskoçlar savaşımı bırakmayıp 1329'da bağımsızlıklarına kavuştular. Ancak, özellikle din alanında İngiliz etkisi sürüyordu. 1603'de I. Elizabeth varis bırakmadan ölünce, Mary Stuart'ın oğlu İskoçya

Resimdeki demiryolu köprüsünün planları Baker tarafından yapılmıştır. Bu dünyanın ilk konsol köprüsüdür.

İskoç reformunun merkezi olan Dundee günümüzde kenevir işçiliği ile tanınır.

Granada'ya bakan Elhamra XIII. ve XIV. yüzyıllarda yapılmıştır ve İspanya'daki İslam mimarisinin en güzel örneklerindendir.

kralı VI. James, I. James adıyla İngiltere kralı oldu. İki tacın birleşmesi, iki krallığın birleşmesi anlamına gelmiyordu. Bununla birlikte, birarada yaşama, zamanla iki toplum arasında belirli bir dayanışma yarattı. 1707'de iki krallığı birleştiren bir antlaşma imzalandı. 1715 ve 1745 ayaklanmaları İskoç muhalefetinin hâlâ sürmekte olduğunu, ama oldukça yüzeyde kaldığını ortaya koydu. Bundan sonraki İskoç tarihi İngiltere tarihiyle karışır.

İskoçya
Resmi adı İskoçya Krallığı
Yüzölçümü 78.764 km²
Nüfusu (1975 tah.) 5.206.200; km² ye 67 kişi
Önemli kentleri Edinburg (yönetim merkezi) 475.042; Glasgow 905.032; Aberdeen 212.237.

İSPANYA, Güneybatı Avrupa'daki İberik yarımadasının dörtte beşini kaplayan bir krallık. Çeşitli ırklardan insanların yaşadığı bir ülkedir. Bir zamanlar Roma imparatorluğunun bir eyaleti olan İspanya, giderek, Avrupa'nın en güçlü devletlerinden biri haline gelmiş ve Güney Amerika ile Afrika'da sömürgeler ele geçirmiştir. İspanyol imparatorluğu çeşitli ülkeleri etkisi altına alarak dilini, kültürünü ve dinini milyonlarca kişiye yaymıştır. 1930'larda şiddetli bir iç savaşa sahne olan İspanya yaklaşık 40 yıl faşist diktatör General Franco tarafından yönetildi. 1960'larda sanayileşen İspanya, giderek ekonomik durumunu düzelmiştir. Ancak gene de sınıflar arasında büyük farklar vardır. Başkenti Madrid'dir.

Yüzey şekilleri ve iklim. İspanya'nın dörtte üçü Meseta adı verilen düzlükle kaplıdır. Meseta Alp sıradağlarına bağlı iki sıradağ tarafından çevrelenir, kuzeyde Pireneler, güneyde Endülüs sıradağları.

Meseta, çok yüksek, faylı bloklardan oluşan sıradağlarla (Guadarrama ve Grados dağları) ikiye bölünmüştür. Kuzeydeki Castilla la Vieja yaylaları yüksek ve az engebelidir. Cantabria sıradağlarının eteğinde dağeteği konileri uzanır; doğudaki yaylalar akarsularla yarılmıştır.

Orta sıradağların güneyindeki yüksekliği nispeten az olan Castilla la Nueva yaylaları da hemen hemen aynı görünümdedir. Kalkerli topraklar yığılmasının yeni başladığı Manche'de ve Guadinna havzasında yüzey şekilleri dümdüzdür.

Meseta bir dizi tepe ile çevrelenmiştir. Güneyde aşınım yüzeyleri, onun yanında Toledo ve Guoadeloupe yükselir. Sierra Morena'da da (1300 m) benzer yer şekillerine raslanır.

Kuzeydoğudaki İberik dağları kıvrımlıdır. Demanda ve Urbion dağlarının yüksekliği 2400 metreyi bulur. Güneydoğuya doğru çukurlar yüzey şekillerini kütleler halinde birbirinden ayırır. İberik dağları deniz tarafında fay yamaçlarıyla sınırlanır.

Cantabria dağları kuzeyde yeralır. Kuzeybatıda ise bir çöküntü havzası vardır.

İspanyol Pireneleri, Fransız Pirenelerinden çok daha geniştir. Bu dağlar sınır bölgesinde yüksek doruklara ulaşır. Doğu Pireneler, kıvrımlı yüzey şekillerinin birbirine karıştığı Katalan sıradağları ile İberik sıradağlarına bağlanır.

Endülüs sıradağları Alp tipinde çok büyük ve kıvrılmış bir kütledir. Cebelitarık boğazından Nao burnuna kadar 800 km'lik bir alana yayılır .Bu sıradağların başlıca özelliği, birbirinden havzalar ve ovalarla ayrılmasıdır. Bu orta bölgedeki en yüksek tepe, 3478 m'lik Sierra Nevada'dır.

İspanya'nın iklimi genellikle karaktır. Yazlar sıcak, kışlar soğuk geçer. İspanya başlıca üç iklim bölgesine ayrılabilir: Kuzeybatı İspanya, doğu kıyı ve iç kesim.

Kuzeybatı İspanya, Atlas Okyanusu iklim alanı içine girer. Her mevsimde bol yağmur alır(ortalama 1000-1500 mm). Okyanusun yakın olması nedeniyle yazlar ılık, kışlar çok yumuşak geçer. Oldukça düzenli bir biçimde beslenen akarsular kışın yüksektir; ama taşmalara pek raslanmaz.

Doğu kıyısı Akdeniz iklimi özellikleri gösterir. Yazlar kurak ve çok sıcak, kışlar yumuşak geçer. Toplam yağış miktarı kuzeyden güneye doğru azalır. Bu değişiklikler bitki örtüsünde de görülür. Ayrıca kıyı akarsularının rejimi de güneye doğru düzensizleşir.

İç kesimdeki ova ve yaylalarda hem Akdeniz hem de kara iklimi özellikleri görülür. Özellikle Ebro ve Guadalquivir ovalarıyla Manche'de yazlar sıcak, kışlar sert geçer. Toplam yağmur miktarı düşüktür (400-600 mm). Yayla ve ovaları aşan büyük ırmaklar, sularının büyük bir bölümünü buharlaşma ile kaybederler. Ancak Pirenelerden (Ebro) yada Cantabria sıradağlarından (Duero) kol alan ırmaklar iyi beslenir.

Ekonomi. İspanya bir tarım ülkesidir; ancak 1960-1970 yılları arasında, tarımla uğraşanların oranı yüzde 41'den yüzde 25'e düşmüştür. İspanya, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra modern teknikler kullanarak tarımsal verimini arttırmıştır. Toprakların yaklaşık beşte ikisi işlenmektedir. Geri kalan bölgeler ya çok kurak yada çok dağlık olduğundan tarıma elverişli değildir. İşlenebilecek durumdaki toprakların dörtte üçü otlaklarla kaplıdır. Bu otlaklarda 15 miyon koyun, 4 milyon sığır ve yaklaşık 9 milyon domuz yetiştirilmektedir. İspanya'da yetiştirilen meyvalar, özellikle portakal, çeşitli ülkelere satılır. Özellikle zeytinyağı üretiminde kullanılan zeytin de önemli bir gelir kaynağıdır. İşlenen toprakların yaklaşık yüzde 8'inde üzüm yetiştirilir. İspanya dünyanın başta gelen şarap üreticilerindendir. Ormanlardan elde edilen en önemli ürün mantardır. Balıkçılık da çok gelişmiştir. Ülkenin Atlas Okyanusu kıyıları (Galicia, Asturia ve Bask eyaletleri) büyük bir balıkçılık bölgesidir. Açık deniz balıkçılığı gelişmektedir. Cebelitarık boğazı ve Atlas Okyanusu'na bakan güney kıyılarında ton balığı avlanır. Akdeniz'den elde edilen balık miktarı azdır.

İspanya zengin yeraltı kaynaklarına sahiptir. Ülkede kömür, demir filizi ve potas yatakları bulunur. Cıva üretiminde ise dünyanın başta gelen ülkeleri arasında yeralır. Bunların dışında çinko, kalay ve kurşun filizleri ile bakır, uran-

İspanya, şarap üreten Avrupa ülkeleri içinde, üçüncü sırayı alır. Resimde şaraplık üzüm toplayan işçiler görülmektedir.

Bilbao, Kuzeybatı İspanya'nın sanayi merkezlerinden biridir. Nüfusunun büyük bir çoğunluğunu Basklar oluşturur.

XII. ve XVIII. yüzyıllardan kalma yapıları ve sayfiye köyleriyle Kurtuba, İspanya'nın önde gelen sayfiye merkezlerinden biridir.

yum, gümüş, fosfat ve sülfür madenlerini de saymak gerekir.

İspanya 1960'dan bu yana hızla sanayileşti. Toplam sanayi üretimi 1960 ile 1966 yılları arasında iki katına çıktı. Günümüzde, ülkenin çalışan nüfusunun yüzde 40'ı bu sektördedir. İspanya artık yalnızca Batı Avrupa'nın değil, dünyanın da önde gelen sanayi ülkelerinden biri olma durumuna gelmiştir. Başlıca ürünler makina, pamuklu ve yünlü dokuma, ayakkabı, kağıt, otomobil, gemi (dünya ülkeleri arasında dördüncü), çimento çelik ve döküm demirdir. Bu üretime bağlı olarak İspanya'da kişi başına düşen gelir artmış; ülke turizmin de katkısıyla dış ticaret dengesindeki açığı kısmen kapatmıştır. İspanya turizmi son yıllarda eşine raslanmamış bir gelişme göstermiştir. Ülkeye 1968 yılında 19 milyon, 1969'da 21,6 milyon, 1970'te 24 milyon, 1971'de 28,6 milyon turist gelmiş ve böylece turist sayısı 1961'den sonra üç kat, 1956'ya göre de on kat artmıştır. Fransa sınırından Cebelitarık'a kadar Akdeniz kıyısı boyunca birçok turistik tesis kurulmuştur. Özellikle Kuzey Avrupa ülkelerinden ve Amerika'dan gelen turistler yaz mevsiminin üç ayı boyunca buraları ziyaret ederler.

Ülke dışsatımının yaklaşık dörtte birini mamul maddeler, sekizde birini ise yaş meyva ve sebze oluşturur Öteki önemli dışsatım malları arasında makina parçaları, kimyasal maddeler, gemi, otomobil ve ayakkabı sayılabilir. İspanya dışsatımının yaklaşık yarısı AET ülkelerine (Fransa yüzde 14; Federal Almanya yüzde 11) gider. Yüzde 10'u Amerika Birleşik Devletleri alır. Dışalımın ise beşte birinden fazlasını ham petrol meydana getirir. Toplam ham petrol gereksemesinin hemen hemen yarısı Suudi Arabistan'dan sağlanır. Öteki dışalım malları ABD (yüzde 16) ve AET ülkelerinden (yüzde 35; bunun yüzde 16'sı Federal Almanya'ya aittir) gelir.

İspanya'da ulaşım dağ sıraları ve akarsu yatakları yüzünden hep sorun yaratmıştır. Bununla birlikte 1960'lardan sonra, turist akını ve ülkedeki otomobil sayısının hızla artışı yüzünden bu alanda büyük bir çaba gösterildi. İspanya'nın yeni otoyolları 500 km'yi bulmuştur. Bunun 250 km'si Junguera-Tarragona arasında, 100 km'si de Bilbao ve Behabia ile Sevilla ve Cadiz arasındadır. Her iki yoldan da amaç, turistleri deniz kıyısına ulaştırmaktır. Hava trafiğinin gelişmesi, toplam olarak 1968'den beri yüzde 20'yi aşmaktadır. (11,6 milyonu yabancı olan 21,6 milyon yolcu).

Toplumsal yapı. İspanyolların çoğu Katoliktir, ama konuşulan dil, gelenekler bölgeden bölgeye değişir. Nüfusun dörtte üçü Castilla dili konuşur. Kuzeydeki, geleneklerine bağlı ve genellikle dışardan evlenmeye karşı olan Bask'lar, kendi dillerini konuşurlar. Kuzeydoğudaki Katalonyalılar ve kuzeybatıdaki Galicialılar da kendi lehçelerini kullanırlar. Bütün bu bölgesel ağızlar ve Valencia lehçesi (doğuda) 1976'da resmen tanınmıştır.

İspanya'daki azınlıkların çoğu, merkezi hükümete karşıdır ve özerklik istemektedir. Suarez hükümeti zamanında Katalonya'ya özerklik tanındı ve bu bölgenin iç savaş sonunda dağıtılan yerel yönetim organı Generalitat yeniden kuruldu. Bask solcuların denetiminde olan ETA (Bask Anayurdu ve Özgürlük) örgütü ise özerklikle yetinmeyeceğini açıklayarak, İspanya'dan ayrılmak için silahlı eylemlere girişmiştir.

İspanya, 12 eğitim bölgesine ayrılmıştır. Bunların herbirinde bir üniversite vardır. Eğitim, 6-14 yaş arasındakiler için parasız ve zorunludur. Okumayazma bilmeyenlerin oranı düşüktür: yüzde 8 dolaylarında. Ülkede 20 üniversite vardır. Toplam öğrencilerin yarısını barındıran Madrid ve Barcelona birer eğitim merkezi sayılabilir.

İspanya'nın geleneksel sporu boğa güreşidir. Bu güreşin bir türü olan corrida ise 1700 yıllarında gene bu ülkede ortaya çıkmış ve hızla yayılmıştır. Corrida güreş için yetiştirilmiş bir boğanın kesin karar, zeka, sağlam refleks ve bilgiye sahip bir insanla karşılaşmasıdır. Boğa güreşinde kurallar ve tören öğeleri büyük önem taşır. Futbol da ülkenin çok yaygın bir ilgi gören sporları arasındadır. İspanyol takımları (sözgelimi Real Madrid) dünyanın belli başlı futbol takımlarıyla karşılaşmalar yapmaktadır. Bunun dışında bisiklet, tenis, basketbol, kayak ve atletizm giderek yaygınlaşmaktadır. İspanya mutfağında bölgesel özellikler ağırlık kazanır. En çok dana etinden yapılan çeşitli yemekler yenir. Bununla birlikte kıyı bölgelerinde, özellikle Bask ülkesinde çok miktarda deniz ürünü tüketilir. Valencia'nın «paella» adlı bir tür pilavı, Galicia'nın da sebze yemekleri ünlüdür. Hemen bütün yemeklerde şarap içilir.

Yönetim. 1975'de General Franco'nun ölümüyle Prens Juan Carlos devlet başkanı oldu. 1976'da hazırlanıp halk oylamasıyla onaylanan seçim reformu sonucu iki meclisli bir parlamento (Cortes) oluşturuldu. Bunlardan biri 350 üyeli Temsilciler meclisi, öteki de 207 üyeli Senatodur ve her ikisinin de üyeleri dört yılda bir seçilir. Temsilciler meclisinin üyeleri nispi temsil sistemine göre, senatörler ise bölgesel sisteme göre seçilirler. Devlet başkanı olan kral, başbakanı atama ve ulusal önem taşıyan konularda parlamentoya danışmadan referandum yapma yetkisine sahiptir. 1976'da Franco yönetiminin tek partisi olan Falanj'ın kapatılmasıyla birkaç siyasal parti birden ortaya çıktı. 1977 yılında başbaken Adolfo Suarez Komünist partisini yasallaştırdı. Bunun üzerine ordu içinde bazı istifalar olduysa da, askerler genellikle siyasete karışmak istemediklerini belirttiler. İspanya 50 eyalete bölünmüştür. Ayrıca Afrika'da hâlâ iki sömürgesi bulunmaktadır.

İspanyol silahlı kuvvetleri yaklaşık 300.000 askerden oluşur. Bunun 220.000'i kara kuvvetlerinde, 45.000'i deniz kuvvetlerinde, 35.000'i de hava kuvvetlerinde yeralır. Ayrıca 65.000 dolaylarında sivil muhafız vardır. Askerlik hizmeti zorunludur. Süresi 16-24 ay arasında değişir. İspanya, Amerika Birleşik Devletleri ile bir savunma antlaşması yapmıştır. Bu antlaşma uyarınca ABD İspanya'ya para ve askeri donanım yardımı yapar ve karşılığında ülkedeki üslerden yararlanır.

Tarih. Kuzeybatı İspanya'daki Altamira mağaralarında bulunan resimler, İberik yarımadasında 15.000 yıl önce bir Taş Devri uygarlığı bulunduğunu göstermektedir. M.Ö. 1100 yıllarında Fenikeliler İspanya topraklarında yerleşme merkezleri kurmaya başladılar. Onları Keltler ve Yunanlılar izledi. Kartacalılar M.Ö. 202'de Romalılar tarafından İberik yarımadasından atıldılar. Bu tarihten sonra İspanya'yı egemenliği altına alan Roma İmparatorluğu, ülkede birliği sağladı; geniş bir yol şebekesi kurdu ve dilini (Latince) yaydı (İspanyolca Latince kökenlidir). Roma yönetimi sırasında İspanya Hristiyanlığı da kabul etmiştir.

M.S. V. yüzyılda İspanya, Germen kabilelerinin saldırılarına hedef oldu. Önce Vandallar, sonra Vizigotlar geldi. Vizigotlar Hristiyanlığı kabul ettiler. Ancak M.S. 711'de Afrika'dan gelen Müslümanların saldırısı İspanya'da Hristiyanlığı tehdit etti. Uzun yıllar, kuzeydeki birkaç bölge dışında bütün İspanya'ya egemen olan Müslüman Araplar, Endülüs uygarlığını kurdular. Bu dönemde İspanya'da geniş kentler, büyük sulama sistemleri kuruldu ve göz kamaştırıcı camiler (Kurtuba camii gibi) yapıldı. Ancak XI. yüzyılda bu ülkenin iç karışıklıklarından yararlanan Hristiyanlar, kuzeyden başlayarak yarımadayı yeniden fethetmeye giriştiler, 1276 yılına gelindiğinde Müslümanların elinde yalnızca güneydeki Granada kalmıştı.

XV. yüzyılda bölgedeki birkaç Hristiyan krallık birleşti. 1469'da II. Fernando ile I. İsabel'in evlenmesiyle Aragon

İspanya'da el işçiliği, hükümet tarafından desteklenerek, yok olması önlenmektedir.

Yahudiler, Müslümanlar ve Hristiyanlarca kutsal sayılan Kudüs İsrail'in önemli bir kentidir. Kudüs, modern ve dinsel mimari karışımıdır.

Akko pazarı İsrail'in kuzeybatısında çok işlek bir yerdir. Bir zamanlar bütünüyle Arap olan halkın yerini şimdi Yahudiler almaktadır.

ve Castilla krallıkları tek taç altında birleşti. Böylece bölgede gerçekten güçlü bir devlet kurulmuş oldu. Ancak bunların İspanya'yı bir Katolik ülkesi haline getirmek istemeleri ünlü Engizisyon mahkemelerinin kurulması ve Yahudilerle Müslümanların öldürülmesiyle sonuçlandı. 1492 yılında, Müslümanların İberik yarımadasındaki son kalesi sayılan Granada (Berberi egemenliğindeydi) krallığı yıkıldı. Aynı yıl Kristof Kolomb, Amerika'nın keşfiyle sonuçlanan ünlü gezisi için İspanyol hükümdarından gerekli parasal yardımı sağladı. Bu yolculuk İspanya'nın dünyanın en büyük sömürge imparatorluklarından birini kurmasına yolaçtı. Güney Amerika'nın hemen tümü, Kuzey Amerika'nın büyük bir bölümü, Filipinler ve Afrika'nın bazı bölümleri İspanya'nın denetimi altına girdi.

Yeni bir deniz gücü olan İngiltere, 1588 yılında İspanyol Armada'sını yendi. Taht ve din kavgaları yüzünden zayıflayan İspanya çökmeye başladı. 1640 yılında Portekiz toprakları üzerindeki egemenliklerine son verildi. 1714 yılında ise İspanyol Veraset savaşlarından yenik çıkan ülke Avrupa'daki bazı topraklarını ve Cebelitarık'ı yitirdi. Bir süre sonra çıkan Napolyon savaşlarında İspanya, Fransa'nın yanında yeraldı. 1805 Trafalgar çatışmasında İngiltere İspanyol donanmasını tahrip etti. XIX. yüzyılın başlarında İspanya'nın Amerika'daki sömürgeleri bağımsızlıklarını kazandılar. 1898 yılında patlak veren İspanyol-Amerika savaşında ise ülke, Küba ve Filipinler gibi son Amerika sömürgelerini yitirdi.

Birinci Dünya Savaşı'nda İspanya tarafsız kaldı. Bununla birlikte savaştan büyük ölçüde etkilendi. Savaşı izleyen yıllarda Katalonya ve Bask bölgesinde milliyetçi akımlar gelişti. Bu akımları bastırmak isteyen General Primo de Rivera bir dikta yönetimi kurdu, ama çeşitli ayaklanmalar sonucu 1930 yılında iktidardan düştü.

1931 yılında yapılan seçimleri Cumhuriyetçilerin kazanması üzerine kral XVIII. Alfonso ülkeyi terk etti. Cumhuriyetçiler ülkede köklü reformlar gerçekleştirdiler. Bu reformlar sağcıların tepkisini çekti; solcular tarafından da yeterli bulunmadı. 1936 seçimlerini solcu partilerden oluşan Halk Cephesi kazandı. Bunun üzerine ülkede gerilim arttı. Aynı yıl bazı birliklerin hükümete karşı ayaklanmasıyla iç savaş başladı. 2,5 yıl süren iç savaşa dış güçler de katıldı. İtalya ve Almanya Franco'yu destekleme amacıyla İspanya'ya askeri yardım yapmaya başladılar. SSCB, İngiltere ve Fransa ise Cumhuriyetçileri desteklediler. İç savaş faşizme karşı verilen savaşımda bir simge olmuştu. Franco önderliğindeki Milliyetçiler çarpışmalarda giderek üstünlük sağladılar. 1939 yılında iç savaş sona erince Franco devlet başkanı oldu. Katı bir dikta yönetimi kuran Franco döneminde yalnızca sağcı Falanj partisinin etkinlik göstermesine izin verildi. Bask ve Katalonya'da ağır baskı yöntemleri uygulandı. Binlerce kişi öldürüldü.

İkinci Dünya Savaşı'nda İspanya, Almanya ve İtalya ile birlikte savaşa katılacağının sanılmasına karşın, tarafsız kaldı. Franco ordunun desteğiyle savaştan sonra da yerini korudu. Ancak işçilerden, öğrencilerden ve Bask Milliyetçilerinden gördüğü tepki giderek artmaktaydı. 1969 yılında Franco, ölümünden sonra yerine Don Juan Carlos'un geçmesini kararlaştırdı. Ancak ölümüne (20 Kasım 1975) kadar Carlos İspanya yönetiminde herhangi bir etkinlik gösteremedi. 22 Kasım 1975'te İspanya Naiplik Konseyi Carlos'u devlet başkanlığına getirdi. Başbakan Carlos Arias Navarro'nun 1976'da istifa etmesi üzerine, kral Juan Carlos, Adolfo Suarez Gonzales'i başbakanlığa atadı. Yeni kabine hemen seçim hazırlıklarına başladı ve 15 Haziran 1977'de İspanya'da 41 yıl sonra ilk kez genel seçimler yapıldı. Seçimlerde, Suarez'in başkanı olduğu Demokratik Merkez Birliği çoğunluğu elde etti.

İspanya

Resmî adı İspanya Devleti
Yüzölçümü 504.750 km²
Nüfusu (1976 tah.) 35.972.000; km²'ye 71 kişi
Önemli kentleri Madrid (başkent) (1976 tah) 3.751.000; Barcelona 1.745.000; Valencia 654.000
Yönetim Devlet başkanı kral I. Juan Carlos
Din Katolik
Dil İspanyolca
Para birimi Peseta
GSMH (1974) 29.337.600.000 sterlin; kişi başına ulusal gelir 816 sterlin
Tarım Buğday, arpa, mısır, hayvancılık, sebze, meyva
Sanayi Dokuma, gemi yapımı, madencilik, demir ve çelik, balıkçılık, turizm
Dış ticaret ABD, Federal Almanya, Fransa, İngiltere ve öteki AET üyeleri

İSPANYOL GİNESİ. Bk. EKVATOR GİNESİ

İSPANYOL SAHRASI. Bk. BATI SAHRA

İSRAİL, Resmî adı İsrail devleti olan ülke, bir Doğu Akdeniz cumhuriyetidir; bugün İsrail, eskiden Filistin olarak bilinen toprakların çoğunluğunu içerir. İsrail, topraklarında yaşayan halkın büyük bir kesimi, yahudidir. İsrail, yahudilerin, 'Vaadedilmiş Topraklar' üzerinde yeni bir devlet kurmak için binyıllar boyunca beslediklerî bir özlemin simgesidir. 1948 yılında kuruluşundan bu yana, Filistin bölgesine bir 'arap ülkesi' olarak bakan komşuları ve Filistinli mültecilerin istekleriyle karşı karşıyadır. Filistin sorunu, İsrail'in Mısır, Ürdün ve Suriye' den bazı toprakları kendi topraklarına katmasına yol açan bir dizi savaşa neden olmuştur. Çoğu Avrupa ve başka ülkelerden göç eden yahudi göçmenlerden oluşan İsrail halkı, İsrail devletini kurmak için çok çalışmışlardır. Modern kentler ve köyler kurmuşlar, çölü üretken çiftlikler ve gelişen sanayi bölgeleri durumuna getirmişlerdir. Başkenti, Kudüs'tür.

Yüzey şekilleri ve iklim. Ülkenin güney bölgesi (ki toplam yüzölçümünün yarısından fazladır), çorak Necef çölünden oluşur. Necef, bir ucu Akabe körfezi'nde bulunan, üçgen biçiminde, volkanik engebelerle sınırlanmış geniş bir bozkır ovasıdır. İsrail'in kuzeydoğu kesimi ise Şeria hendeğine açılır; bu bölge genellikle çöküntülerden meydana gelir; güneydoğu ise dik yükseltiler bölgesidir.

Kuzey İsrail'deki Nazareth, İsa'nın gençlik yıllarında yaşadığı yerdi. Bugün tümüyle Arap nüfuslu büyük bir kenttir.

Geleneksel el sanatları, İsrail'in bazı bölgelerinde hâlâ yapılır. Bu Yahudi gümüşçü, ailesinin nesillerdir uyguladığı bir ustalığı sürdürüyor.

Ünlü Lût Gölü bu bölgededir. Batı kesiminde ise kuru yaylalar, giderek Akdeniz'e doğru alçalmaya başlar. Akdeniz kıyı bölgesinin verimli olan kuzey bölümü Yafa'dan Karmel dağına kadar uzanarak Şaron Ovası adını alır. İsrail'deki tarıma elverişli toprakların bir başka kesimi de Karmel Dağı'nın doğusunda Kişon ırmağı vadisi boyunca uzanan Esdradelon Ovası'dır. Ova, Taberiye gölüne kadar uzanır. Ürdün nehri buradan geçerek deniz düzeyinden 394 metre aşağıda bulunan Lût Gölü'ne akar. Lût Gölü'nün sadece güneybatı sahili İsrail'indir. İsrail'in doğu bölgelerinden çoğu dağlıktır. Buralar Samiriye ve Yahudiye tepelerinden Necef Dağlarına kadar uzanır. İsrail'in en yüksek noktası 1208 m.'lik Nyron Dağı, Taberiye Gölü'nün kuzeybatısındadır. Golan Tepeleri de kuzeydoğudadır. Samiriye ve Yahudiye tepeleri, üzerinde Kudüs'ün de bulunduğu yaylanın bir parçasını oluşturur. İklim, ağustos ayında 24 ile 32 derece, ocak ayında ise genellikle 7 ile 16 derece arasında değişir. İsrail'in en yağışlı ayları aralık ocak ve şubattır; ancak bu yağışlar ortalama 1000 mm.'yi geçmez. Necef'te yağış azdır (yılda 200 - 500 mm.); üstelik yağışlar belirli bir düzenlilik de göstermez; bu yüzden Necef'te tarım, yapay sulama olanaklarına bağlıdır.

Sanayi. İsrail'in en değerli doğal kaynakları, Lût Gölü bölgesinde bulunan potasyum, sodyum, magnezyum ve tuz kaynaklarıdır. Bakır, kaya fosfatları, manganez, cam toprağı, kaolin, demir cevheri, petrol ve doğal gaz Necef'te bulunur. İsrail sanayiinin asıl gelişmesi, 1958 ile 1965 yılları arasında gerçekleşti. Bu dönem içinde sanayi alanındaki üretimin yüzde 142 oranında bir artış gösterdiği gözlemlendi. Sanayi alanındaki bu gelişme, özellikle madencilik alanındadır: potas (Sedom'da), bakır (Eilat'ta). İsrail'in genel dışsatımının üçte birinden fazlasını ise elmas sanayii sağlamaktadır. İsrail, ayrıca dokuma, kimya ve makina yapımı alanlarında da sınai üretimini, yüzde 100 - 150 arasında arttırmıştır. İsrail'de toplam işgücünün yüzde 33.4'ü sanayi alanında çalışmaktadır. İsrail'e devamlı göçler ve arap dünyasının ekonomik boykot uygulamaları, ülke ekonomisini gerek sanayi, gerekse tarım alanlarında yeni yatırımlar yapmaya, öte yandan da yeni pazarlar aramaya yöneltmiştir.

İsril tarımının temel birimi, **Kibbutz**'lardır. Kibbutz, bir kollektif üretim örgütüdür, ancak kollektivizm salt üretim alanında değil, beslenme ve ev hizmetleri alanlarında da görülmektedir. Necef çölünün uzun uğraşlardan sonra ekilebilir duruma getirilmesi sonucunda İsrail'in tarımsal üretimi artmıştır. İsrail'deki tarımsal ünitelerin çoğunluğu Kibbutz (kollektif çiftlikler) biçiminde örgütlenmiş olmasına karşın, kooperatif yerleşmeleri olarak örgütlenmiş birimler de vardır; bu birimler **Moşavim** adıyla bilinir. İsrail toplam işgücünün yüzde 6,5'u tarım sektöründe çalışmaktadır. İsrail'de tarımsal üretim, sulama sistemlerinin geliştirilmesi ile, büyük ölçüde bir artış göstermiştir. Sulama şebekesi, bugün İsrail'de 400.000 hektardan da büyük bir toprağı beslemektedir. Ana tarım bölgesi, Esdraelon'dur. Sahil ovaları da vadiler kadar verimlidir; tahılın yanısıra, ama onlardan daha çok dışsatım talebi fazla olan ürünlere (örneğin, turunçgiller, şeker pancarı ve şarapçılık) ağırlık vermek, İsrail tarımının en belirgin özelliklerinden biridir. Üzüm bağları bazı dağlık bölgelerde ve sahil kesimindedir. Pamuk ve şeker pancarı, başlıca sınai tarım ürünleridir. Şeker pancarı üretimi, son 20 yılda iki katından fazla bir artış göstermiştir.

İsrail'de ticaret dengesi, sürekli açık vermektedir. Dışalım özellikle mamul eşya ve sanayide kullanılan hammaddeler üzerinde yoğunlaşmıştır.

Turizm, İsrail için önemli bir döviz kaynağıdır. Kutsal topraklar üç mevsimde dinlence olanağı veren bölgeler, plajlar ve kollektif çiftlikler (Kibbutz'lar), özellikle turistleri kendine çekmektedir. En son verilere göre, 1975 yılında İsrail'i 619.000 turist ziyaret etmiştir. Ülke içinde ulaşım 1000 kilometreden uzun demiryoluna karşın, genellikle karayoluyladır. İsrail Havayolları EL - AL Avrupa, Kuzey Amerika, Asya ve Afrika ülkelerine seferler yapmaktadır.

Halk. İsrail halkı iki ana gruptan oluşur. Yahudi çoğunluk ve 400.000 kadar arap azınlık. İsrail parlamentosu Knesset'in 1950 yılında çıkardığı bir yasayla, İsrail'e yerleşmek isteyen her yahudiye vize verilmektedir. 1948 yılından beri 100 değişik ülkeden İsrail'e 1,5 milyon kadar yahudi göç etmiştir. Araplar ülkeyi topluca terkettikleri için bugün İsrail nüfusunun yüzde 89'u yahudi, yüzde 7'si İslâm, yüzde 3'ü de Hıristiyandır.

İsrail'in resmi dili, İbranicedir. Ancak, arap toplulukları açısından arapça da kabul edilmektedir. İsrailililerin yaşamlarında dinin özel bir yeri ve anlamı vardır; bununla birlikte halkın ancak üçte biri dinsel gerekleri yerine getirmektedir. 5 - 14 yaşları arasında öğrenim parasız ve zorunludur. İsrail'de üniversite statüsünde 7 kuruluş vardır. Bunların başlıcaları Kudüs İbrani Üniversitesi, Hayfa Teknik Enstitüsü ve Ramat Gan'daki Bar - İlan İlâhiyat Üniversitesidir. Eğitim alanında en önemli özel kuruluş ise, Weizman Enstitüsü'dür. Yunan, Latin Kültürü ve Bilimler Akademisi'nin 44 üyesi vardır; bu akademi, bilimsel gelişme alanında izlenecek politika konusunda hükümete tavsiyelerde bulunur. 18 - 29 yaşları arasında erkekler, 36 ay askerlik yapmakla yükümlüdürler. Evli olmayan kadınlar ise 18 - 26 yaş arasında 24 ay askerlik yapmaktadır. İsrail'in 1976 verilerine göre, toplam askeri gücü 158.500 kişiden oluşmaktadır. İsrail'de fiili askerlik hizmetinden sonra uzun bir yedeklik süresi söz konusudur. Arap - İsrail savaşları, hükümetin 72 saat içinde 400.000 kişiyi derhal silah altına alabilme olanağına sahip olduğunu göstermiştir. İsrail kara ordusu 135.000, Hava ordusu 19.000 ve deniz kuvvetleri ise 4.500 kişiden oluşmaktadır.

İsrail'de günlük yaşam, görünüş ve görenekler açısından batılıdır. İsrail'de genellikle kent kültürü egemendir. 1958'den beri İsrail nüfusu üçte bir oranında artmış ve halkın büyük çoğunluğu (yüzde 80) kentlere yerleşmiştir. Bir başka deyişle her beş İsrailliden dördü kentlerde yaşamaktadır. İsrail, ölüm yüzdesi en düşük ülkelerden biridir (binde 6,5). Başlıca kentler Kudüs, Tel-Aviv ve Hayfa'dır. Her üç kent de, çağdaş yapılarla donanmışlardır. İsrail'de çok etkin bir kültür ve sanat yaşamı vardır. Bu özellikle müzik alanında kendini gösterir. Bütün sporlar amatördür; seyirlik sporlar arasında futbol, basketbol, tenis, yüzme ve atletizm çok popülerdir. Tel - Aviv'de yayınlanan **Yedioth Aharonoth**, ülkenin en büyük gazetesidir. Yedioth Aharonoth, her gün 160.000 basılmaktadır. İsrail'de biri bütünüyle eğitime ayrılmış iki televizyon şebekesi, iki radyo istasyonu vardır. 1974 sayımına göre İsrail'de televizyon alıcı sayısı 385.000, radyo alıcı sayısı ise 465.000'dir.

Yönetim. İsrail, bir cumhuriyettir. Knesset adı verilen İsrail parlamentosu, 120 üyeden oluşmaktadır. Parlamento üyeleri her 4 yılda bir yapılan seçimlerle belirlenir. Cumhurbaşkanı Knesset tarafından ve Knesset'in içinden 5 yıl için seçilir. Hükümete, parlamento dışından da bakan atanabilmektedir. Çoğunluğu kazanan partinin önderinin Cumhurbaşkanı tarafından başbakan olarak atanması gelenekselleşmiştir.

İsrail'de birçok siyasal parti vardır. Bunların en önemlileri solcu **Mapam** (Birleşik İşçi Partisi) ile, milliyetçi **Likud** partisidir.

Tarih. Modern İsrail devletinin kuruluşunda ilk önemli adım, XIX. yüzyıl sonlarında siyonist hareketin 'Vaadedilmiş Topraklar' (Arz-ı Mev'ut) üzerinde bir yahudi devleti kurulmasına yönelik olarak ortaya çıkmasıyla başlar. Bu hareke-

tin amacı, özellikle nazi Almanya'sında görülen yahudi düşmanlığının büyük soykırımları dönüşmesinden sonra Filistin dışında yaşayan yahudilere (Diaspora) yeniden bir yurt kazandırmaktı. Bu yurt da, Filistin toprakları olacaktı. Sion Âşıkları diye bilinen Evrensel Yahudi Birliği Örgütü, 1870 yıllarından başlayarak, Filistin toprakları üzerinde tarımsal yerleşim birimleri kurmaya başlamıştı. 1870'den 1896 yılına kadar, Filistin toprakları üzerinde 17 tarım kolonisi kurulmuştu. Bu koloniler, Avrupalı zengin yahudilerce de desteklendi.

Sion hareketinin kurucu ve yürütücüsü Theodor Herzl'dir. Herzl, 1897 yılında toplanan I. Sion Kurultayı'nda, 'elli yıl geçmeden bir yahudi devletinin kurulacağını' müjdeledi. Sion'cuların giderek yoğunlaşan etkin çabaları sonucunda İngiltere, 1917 yılında Balfour Deklarasyonu ile, 'Vaadedilmiş Topraklar' üzerinde ulusal bir yahudi devletinin kurulmasını kabul etti. Milletler Cemiyeti de, 1920 yılında bu amaçla, Filistin üzerinde İngiliz manda'sını tanıdı. (Balfour Deklarasyonu, Filistin'de yahudi devleti kurulmasına ,o topraklar üzerinde yaşayan ve yahudi olmayan Filistinliler'in haklarının korunması koşulunu getirmekteydi).

Bundan sonra kurulan bir Yahudi Bürosu, İngiltere nezdinde yahudi haklarını temsil etmeye başladı. Nazi Almanyası yahudilere karşı soykırıma girişince, Filistin'e büyük bir yahudi göçü başladı. Filistin'deki araplar bu göçe karşı koyduklarından İngiltere, yahudi göçlerinin durdurulmasına karar verdi. Bunun üzerine Sion'a bağlı askeri yahudi örgütü Haganah, Filistin'e göç konusunda İngiltere'nin aldığı bu kısıtlayıcı kararı protesto amacıyla silahlı terör eylemlerine girişti. Haganah, İngiltere'nin kararına karşın, Filistin'e gizli yahudi göçleri düzenlemeye başladı. İngiltere, yahudilerle araplar arasında kalmıştı; bunun üzerine İngiltere hükümeti Birleşmiş Milletlere başvurdu ve Filistin sorununun çözümünü istedi. Birleşmiş Milletler de 1947 yılı kasım ayında, Filistin'in biri yahudi, öteki de arap olmak üzere, iki devlet arasında paylaşılmasına karar verdi. Kudüs kentine ise, Birleşmiş Milletler denetiminde uluslararası bir bölge statüsü tanındı. Ancak bu çözüm, arapları tatmin etmemişti. Filistin'de iç savaş başladı. 1948 yılı 14 Mayıs'ında İngiliz mandasının sona ermesi üzerine David Ben Gurion, bağımsız İsrail devletinin kurulduğunu açıkladı. İsrail devleti ile arap ülkeleri arasında başlayan savaşlar, 1949 yılında bir ateşkes anlaşması sağlanıncaya kadar devam etti.

İsrail'in ilk cumhurbaşkanı Haylm Weizman'dır. 1949 ateşkesinden 1957 yılına kadar, İsrail devleti her alanda hızlı bir kalkınma ve gelişme çabasına girişti. Bu arada partiler arasında anlaşmazlıklar dolayısıyla, bunalımlar hüküm sürmekteydi. 1955 yılında cumhurbaşkanı olan Ben Gurion, sürekli olarak hükümetle anlaşmazlığa düştü, çeşitli nedenlerle birkaç kez görevden ayrılmak durumunda bırakıldı.

1956 yılında Süveyş Kanalının Mısır tarafından millileştirilmesi, İsrail'de kaygı yarattı. Sovyetler Birliği tarafından da desteklenen Mısır'ın 1956 ekim ayında Suudi Arabistan, Ürdün ve Suriye ile bir askeri ittifak kurması, İsrail'i daha atik davranmaya sevketti; İsrail orduları Mısır'a karşı saldırıya geçti (29 Ekim 1956). İsrail Birlikleri General Moşe Dayan komutasında Sina çölünde Mısır birliklerini gafil avlayarak ağır bir yenilgiye uğrattı. Birkaç gün içinde İsrail birlikleri Süveyş kanalına çok yaklaşmışlardı. Bu arada bir başka zırhlı harekat sonucunda da Şarm El Şeyh, Akabe körfezindeki Tiran ve Sanapir adaları ele geçirildi. Böylece İsrail'in Eilat limanının önü açılmış oluyordu. Bu durum büyük devletleri tedirgin etti: İsrail - Mısır çatışmasının büyük bir savaşa dönüşmesi tehlikesini hesaba katan İngiltere ve Fransa, her iki savaşçı tarafa bir ültimatom vererek, birliklerini derhal Süveyş Kanalının her iki yanından 16 kilometre geriye çekmelerini istedi. İsrail, buna uyduysa da, Mısır karşı çıkınca, Fransa ve İngiltere duruma askeri bir müdahaleyle karşılık verdi. Bu ortak girişim sonucunda Süveyş Kanalı bölgesi işgal edildi. Ancak, ABD ve Sovyetler Birliği'nin girişimleri üzerine Süveyş'in işgalinden vazgeçildi; duruma Birleşmiş Milletler el koydu. Birleşmiş Milletler birlikleri Sina Yarımadası'nı işgal ettikten sonra, İsraille Mısır arasında 1949 ateşkes hattının yeniden kurulması sağlandı.

Bu arada İsrail hükümeti, İkinci Dünya Savaşı'nda yahudilerin naziler tarafından soykırıma uğratılmasından sorumlu olanları kovuşturmaya önem verdi. Almanya'nın yenilgisinden sonra kaçmış olan nazi yöneticileri, İsrail gizli örgütlerince dünyanın her yerinde aranmaya başlandı. Nitekim, 1962 yılında, gizlice Arjantin'e yerleştiği saptanan Adolf Eichmann, İsrail gizli ajanları tarafından kaçırılarak İsrail'e getirildi. Eichmann, İsrail'de kurulan bir mahkeme tarafından yargılandı ve 1962 yılı mayıs ayında idam edildi.

Araplarla İsrail arasındaki sürekli gerginlik, 1964 yılında bir kez daha yoğunlaştı. O yıl Mısır ve Suriye, Ürdün Nehri yatağını değiştirmek için girişimlerde bulununca, İsrail hükümeti bu durumu bir savaş nedeni saydığını bildirdi. Yine o yıl, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün ve bu örgüte bağlı bir Ordunun kurulması, İsrail'de büyük kaygı yarattı. Filistin Kurtuluş Örgütü'nün yanısıra, Suriye ve Ürdün'de üslenen El Fetih gerilla örgütü'nün girişimleri, İsrail'i sürekli olarak misilleme saldırılarına geçirmekteydi. 1967 nisanında özellikle Suriye ile İsrail arasındaki sınır bölgesinde sabotaj hareketlerinin artması, İsrail'i öfkelendirdi. Birleşmiş Milletler askerlerinin, denetimlerinde bulunan Sina Yarımadası'nı tahliye etmeleri üzerine burada üslenen Mısır birliklerinin Şarm El Şeyh'i işgal etmeleri, Mısır'la İsrail arasındaki üçüncü büyük savaşın çıkmasına yol açtı. Savaş 5 Haziran 1967'de başladı. Çok kısa süren bu savaş, arap ordularının yenilgisiyle sonuçlandı. İsrail, Kudüs'ün tamamını, Sina Yarımadası'nı ve Suriye'nin güneybatı kesimini ele geçirmişti. 'Altı Gün Savaşı' diye bilinen bu savaştan sonra İsrail ile arap ülkeleri arasındaki çatışmalar süregitti. Ekim 1973'de Mısır birlikleri Süveyş Kanalı'ndaki İsrail üslerine sürpriz bir saldırı düzenledi; Yom Kippur Savaşı diye bilinen bu savaşta Mısırlılar'ın kazandığı başarı, askeri dengenin, giderek arap ülkeleri lehine değiştiğinin bir kanıtı olarak yorumlandı. Amerika Birleşik Devletleri aracılığı ile aralık 1973 ve daha sonra 1975 sonlarında, Mısır'la İsrail arasında bir uzlaşma sağlanmasına çalışıldıysa da, düşmanlık giderilemedi. 1976'da İsrail birlikleri, Filistin Kurtuluş Örgütü tarafından kaçırılarak yahudi yolcuları rehine olarak tutulan bir uçağı, Uganda'nın Entebbe Havaalanına yaptıkları bir baskınla kurtarmayı başardı.

1977 yılı Mayıs ayında yapılan seçimler, İsrail'in giderek sağa kaymaya başladığını gösterdi. Solcu Mapam partisi ilk kez iktidardan uzaklaştırıldı. 1978 ve 1979 yıllarında Mısır'la İsrail arasında, özellikle Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Carter'in ısrarlı diplomatik girişimleriyle önemli uzlaşmalar sağlandı. Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat'ın İsrail'e,

Stokholm, geniş caddeleri, modern binaları ve çarşılarıyla dünyanın en güzel kentlerinden biri olarak bilinir.

İsrail Başbakanı Menahem Begin'in de Kahire'yi ziyaretleri iki ülke arasında, geleneksel düşmanlığın giderek sürekli bir barışa dönüşmesine olanak hazırlama doğrultusunda önemli çabalar olarak nitelendirildi.

İsrail

Resmi adı İsrail Devleti
Yüzölçümü 20.700 km²
Nüfusu 3.483.000; km²'ye 168 kişi
Önemli kentleri Kudüs (344.200), Tel - Aviv (357.600), Hayfa 225.000
Yönetim Cumhuriyet, temsili demokrasi
Dinler Musevili, İslâm
Diller İbranice, Arapça
Para birimi İsrail sterlini
GSMH 4.765.000.000 sterlin kişi başına ulusal gelir 1368 sterlin
Tarım Turunçgiller, tahıl, sebze, pamuk, şeker pancarı, zeytin, muz, üzüm, incir.
Sanayi Elmas, besin işleme, dokuma, kimyasal ürünler, plastikler, elektrikli aletler, hassas iş aletleri
Yeraltı kaynakları Bakır, fosfat, magnezyum, manganez, cam kumu, kaalin, petrol, doğal gaz
Dış Ticaret ABD, Kanada

İSVEÇ. Kuzey Avrupa'da, anayasal monarşiyle yönetilen bir devlet. İskandinav yarımadasının güneyini kaplayan bir ırmaklar, göller ve ormanlar ülkesidir. Hızla akan ırmaklar büyük bir hidroelektrik enerjisi kaynağıdırlar. İsveç'te irili ufaklı 96.000 kadar göl vardır ve ormanlar ülke topraklarının yarısından fazlasını kaplar. XIX. yüzyıl sonlarında yoksul bir tarım ülkesi olan İsveç, bir yüzyılda Avrupa kıtasının en zengin ve yüksek derecede sanayileşmiş ülkeleri arasına girmiştir. İsveç, bugün dünyanın en ileri 'Refah Devleti'dir (Welfare State). İşsizlik oranı son derece düşük, okuma yazma oranı yok denecek kadar azdır. Dünyada insan ömrünün en uzun olan ülke, İsveç'tir. İsveç, çocuk ölümleri oranının da, en düşük olduğu ülkedir. İsveçliler 1814 yılından beri tarafsız kalmışlardır; kuruluşundan beri Birleşmiş Milletler'de etkin bir rol oynamaktadırlar. Birleşmiş Milletler'in ikinci Genel Sekreteri Dag Hammarskjöld, İsveçliydi.

Yüzey şekilleri ve iklim. İsveç, ince, uzun bir ülkedir. Kuzey kesimi kutup çemberinin içinde kalır. İsveç, yüzey şekille-

Ülkenin büyük çoğunluğu ormanla kaplıdır. Buralardan kereste elde edilerek kağıt hamuru yapımında kullanılır.

İsveç'te, Göteborg yakınında Segiora'da, geleneksel bir evlenme töreninde çift, fotoğrafçıya poz veriyor.

Malmö İsveç'in dördüncü büyük kentidir; bu kent Kopenhag'ın karşısında, Olesund kıyısında kurulmuştur.

ri bakımından beş bölgeye ayrılır. Kuzeybatı kesimi, dağlıktır. Kjölen dağlarının ve İskandinav alplerinin doğu yamaçlarını içine alır. Norveç sınırındaki Kjölen dağları üzerinde İsveç'in en yüksek tepesi olan Kebnekaise (2123 m.) Tepesi bulunur. Kuzeydeki alanın hemen hemen yarısını kaplayan Kuzey Bölgesi (Norrland), pek çok ırmakla doludur, bu ırmaklar güneyde Bothnia körfezine dökülür. Kjölen dağlarının yüksek yamaçlarında yüzlerce küçük buzul ovaları bulunur. Norrland, Bothnia Körfezi'nden Kjölen Dağları'na kadar kat kat sıralanan bir yaylalar dizisinden oluşur.

Büyük göller bölgesi olan Svealand, bir ovalar dizisi meydana getirir. Bu bölgedeki göllerin en büyüğü 5545 km²'lik Vanern Gölü'dür. Göller birbirlerine kanallarla bağlıdır. Bu, son derece karmaşık bir kanallar sistemi oluşturur. Güneyde Götaland, iki alt-bölgeden meydana gelir. Pek çok tektonik engebesi olan Smaland, alçak yayla, göl ve ormanlarla kaplıdır; ikinci alt bölge ise verimli Scania ovasıdır. Kumsal sahilleri olan Czania dışında İsveç kıyıları, çoğunlukla kayalık ve küçük adalarla doludur. Baltık denizinde iki büyük adası vardır: Gotland ve Oland. Bu iki ada da, anakaradan oldukça farklı, engebesiz ve düz topraklardan oluşur.

İsveç'in iklimi güneyden kuzeye çok değişir. İskandinav dağları İsveç'i Atlas Okyanusu'nun etkilerinden korur. İsveç'in iklimi bu yüzden Norveç'inkinden daha serttir. İskandinavya kıyılarında ocak ayı ısı ortalaması 0 santigrattan az değildir. Başkent Stokholm'de sıcaklık ortalaması yaz aylarında 17, kış aylarında ise sıfırın altında 3 derece olur. Lapland'da, (Kiruna) ortalama şubat ısısı —12 derecedir. Yaz ısıları arasındaki farklar ise bu ölçüde dikkate değer değildir ve 13 - 17 derece arasında değişir.

İsveç Norveç'ten daha az yağış alır. Kjölen dağlarında yağışlar 1000 mm.'yi geçer; Smaland yaylalarının batı yamaçlarında 800 mm.'nin üzerindedir. Yıllık yağış ortalaması 400 - 650 mm. arasında değişir. Yağış yukarı kesimlerde daha fazladır. Bu değişik iklim etmenleri, İsveç'in bitki örtüsünün niteliğini belirler. Yağış ve ısı ortalamaları çok düşük olan Lapland'da kutup bölgesi bitkilerine daha sık rastlanır. Bunlar bodur kayın ağaçları, seyrek çalılar ve tundralardır. Buna karşılık geniş bir alanı kaplayan bir kozalak ormanı Kuzey bölgesinde (Norrland) bulunur. Güneydeki göller bölgesindeki ormanlar ise, daha çok gürgen ormanlarıdır.

Ekonomi. Maden kaynakları, özellikle de demir filizi, hidroelektrik potansiyeli ve kereste açısından İsveç, çok zengin bir ülkedir. XIX. yüzyılın ortalarına kadar İsveç ekonomisi, özellikle bir tarım ekonomisiydi. XIX. yüzyılda görülen tek sınai etkinlik, Bergstag'daki demir ve bakır madenlerinin işletilmesinden ibaret kalmıştır. İsveç'te sınai gelişme, özellikle kuzey bölgesinin (Norrland'ın) büyük ormanlarının işletilmesi ile başlamıştır denilebilir.

İsveç'in sanayi bakımından gelişmesi, giderek, çok bol demir filizi yataklarının işletilmeye koyulması ile sağlandı. Demir filizinin yanısıra, bakır ve çinko bakımından da zengindir. Ayrıca İsveç'te altın, gümüş, kurşun, volfram, nikel de bulunmuştur. İsveç'te kömür işletmeleri açılmaktadır: Hogonas kömür havzasında yılda 300.000 tona yakın kömür üretilmektedir. Ama hiç kuşkusuz, İsveç'in madencilik açısından en önemli sınai geliri, demir filizindendir. Dünya demir üretiminin yüzde 25'ini İsveç sağlamaktadır. Gerek kâğıt hamuru ve gerekse yapı sektörü için inşaat kerestesi sağlayan ormanların bolluğu, İsveç'in kereste sanayii alanında da dünyanın önemli ülkeleri arasında yer almasına yol açmıştır. İsveç dünya kereste üretiminde SSCB, ABD'den ve Kanada'dan sonra dördüncü sırada bulunmaktadır. Kereste kütükleri ırmak yoluyla nakledilirler. Bu yüzden biçkıhaneler, kontrplak fabrikaları, kâğıt ve selüloz fabrikaları, sürekli olarak nehir ağızlarında kurulmuşlardır.

İsveç, daha önce de belirttiğimiz gibi, bir çağlayanlar ve akarsular ülkesidir. Buralardan elde edilen hidroelektrik enerjisi, İsveç sanayiinin tüketimini karşılayacak kapasitededir.

İsveç'in bellibaşlı sanayi ürünleri, makina, taşıt araçları, gemi inşa (dünya üretiminde üçüncü sırayı alır) ve elektronik telekomünikasyon gereçleridir. Çeşitli makine ve elektrik gereçleri yapımı, daha çok iç pazara yöneliktir ve bu sanayi kompleksleri, özellikle başkent Stokholm ve Göteborg çevresinde yoğunlaşmıştır. Malmö'de dokumacılık, Örebro'da dericilik, Helsingborg'da kauçuk sanayii gelişmiştir. Ülke mobilya, porselen ve camcılık açısından da uluslararası bir üne sahiptir. İsveç'in 4 milyonluk toplam işgücünün yüzde 29'u ağır sanayi işlerinde ve madencilik kesiminde çalışmaktadır. Nüfusun yüzde 7 kadarı ise tarım ve ormancılıkla uğraşır.

İsveç'te tarım yapılabilen alanlar, toplam yüzeyin ancak yüzde 9'unu içermesine karşın, ülkenin besin gereksinmesinin yüzde 90'ı bu topraklardan karşılanmaktadır. İsveç'te tarım kesiminde kooperatifçiliğin gelişmesi, gerek tarım yapılabilme olanaklarını, gerekse tarımsal ürünlerin satış ve tüketiciye ulaşımını büyük ölçüde basitleştirmiş ve kolaylaştırmıştır. İsveç'te tahıl üretimi alanında başta gelen ürün yulaftır. Yılda 1.000.000 ton yulaf üretilmektedir. Bunu 850.000 ton ile çavdar, 800.000 ton ile buğday ve 210.000 ton ile arpa izler. Patates ve pancar üretimi de gelişmiştir. Ülkenin yüzde 2'sinden azı otlaktır. İsveç'te 2 milyon kadar sığır, 2,5 milyon domuz beslenir. Hayvan ürünleri ülke tarımının yüzde 30'unu oluşturur.

İsveç'in başlıca dışsatımı makina aksamı, kâğıt, motorlu araçlar, demir ve çelik, kağıt hamuru, kereste, silah ve gemidir. Başlıca alıcılar Norveç (yüzde 11), İngiltere (yüzde 11) ve Batı Almanya (yüzde 10) dur. İsveç'in dışalımının yüzde 16'sını ham petrol teşkil eder. İsveç'in dışalım yaptığı ülkeler Batı Almanya (yüzde 19), İngiltere (yüzde 50) ve öteki İskandinav ülkeleridir. İsveç'in yerli ağır sanayiinin yüzde 90'ı dışalıma dayalıdır.

İsveç'te 12.000 kilometre uzunluğunda mükemmel bir demiryolu sistemi vardır. Demiryolları büyük ölçüde devlet tarafından işletilmektedir ve yarıdan fazlası elektrikle çalışır. İsveç devlet demiryolları Danimarka ve Batı Almanya'ya feribot seferleri de düzenlemektedir. İsveç'in 7 milyon gros ton'luk bir ticaret filosu da vardır. Başlıca liman kentleri Göteborg ve Stokholm'dür. Lapland filizi Bothnia körfezindeki Lulea'dan yaz aylarında yüklenir, kışın ise, Lulea'nın buzullarla kaplanması üzerine, filizler, dağlık kesimden kara yoluyla Norveç'in Atlantik Okyanusu kıyısındaki Narvik limanına sevkedilir. Kışın Narvik limanı buz tutmaz.

İsveç, kişi başına ulusal gelir bakımından Avrupa'nın en başta gelen ileri iki ülkesinden (öteki İsviçre) biridir.

Stokholm köprülerle eklenmiş birçok ada ve yarımada üzerine kuruludur. Gelişmiş bir liman olmanın ötesinde, «kuzeyin Venedik'i» olarak bilinir

Toplumsal Yapı. İsveç halkının çoğunluğu, germen ırkındandır. İsveçliler genellikle ülkenin güneyi ve iç kesimleri ile Bothnia körfezi kıyılarında toplanmışlardır; ama asıl yoğun yerleşim bölgeleri güneydedir. İsveç halkının hemen hemen tümü Luther'ci kiliseye bağlıdır. Bu, İsveç'te devlet dinidir.

İsveç'te 10.000 kadar Lapp ve 250.000 kadar yabancı işçi bulunmaktadır. Bir başka azınlık grupu ise Norbotten, Varmland ve Dalecarlie'ye dağılmış olan Finlilerdir. İsveçteki Finlilerin sayısı, yaklaşık 55.000 kadardır. İsveç'te sanayileşme, oldukça yeni sayılabileceği için, kentler de öteki Avrupa ülkelerine göre, daha sonra gelişmişlerdir. İsveç'in 113 kentinden 43'ünün kent haline dönüşme tarihi 1815'lere rastlamaktadır. İsveç'te toplumsal sınıflar oldukça belirgindir. Güçlü toprak sahiplerinin oluşturduğu soylular bugün bile varlıklarını duyurmaktadırlar. Bununla birlikte İsveç hükümetlerinin geleneksel vergi politikası, yüksek gelirlerin vergiler yoluyla kısıtlanmasında çok etkin bir rol oynamaktadır. Bu yüzden toplumsal sınıflar arasındaki farklar da giderek azalmakta, köy ve kent ayrımı da, yavaş yavaş silinmektedir. İsveç köylüsü, bugün Avrupa'nın herhangi bir ülkesindekilerle karşılaştırılamayacak ölçüde gelişmiş bir refah düzeyine sahiptir. İsveç'te toplumsal ve ekonomik bakımdan ezilmiş denebilecek sınıflar da yoktur.

İsveç'te eğitim düzeni, 1960'larda yeniden örgütlenmiştir. 7 - 16 yaşları arasında eğitim parasız ve zorunludur. Pek çok çocuk, Kintergarten'lerde büyür. İkinci dil İngilizce'dir; İngilizce ortaokullarda zorunludur ve dolayısıyla İsveç halkının çoğunluğu İngilizce bilir. İsveç'te altı üniversite vardır. Stokholm Üniversitesi'nde 20.000 öğrenci öğrenim görür; Uppsala Üniversitesi'nin (1477'de kurulmuştur) öğrenci mevcudu ise 15.000'dir. İsveç'in son derece gelişmiş bir sağlık ve sosyal sigorta sistemi vardır. Halkın yaşama düzeyi genellikle yüksektir. Değişik türde balık ve sosis yerler, özellikle de soğuk yemeklere eğilimlidirler. İsveç'te kahve çok içilir. Çoğu kez yüzlerce mezeden oluşan soğuk büfeleri **(Smorgasbord)** çok ünlüdür.

İsveçliler genellikle, evlerinin dışında yaşamayı severler. Avcılık ve balıkçılık İsveç insanının başlıca dinlenme sporudur. Buz hokeyi, atletizm sevilen sporlardır. Her yıl mart ayında 500 Ski'ci XVI. yüzyılın ünlü İsveç kahramanı Gustaf Vasa (Bk. **Tarih**) adına düzenlenen geleneksel Vasa yarışına katılır. Jimnastik okul programlarına konulmuştur. Futbol, oldukça amatör kalmıştır; bununla birlikte İsveç Milli Futbol takımı 1958 Dünya Kupası finallerine kadar yükselebilmiştir.

Yönetim. İsveç, anayasaya dayalı bir monarşidir; temsili, parlemanter bir demokrasiyle yönetilmektedir. Kral sınırlı yetkilere sahiptir; yürütme yetkisi bakanlar kurulunca kullanılır. İsveç Parlamentosu **(Riksdag)**, bir tek meclisten oluşur; parlamento, 349 üyelidir. Parlamento üyeleri, her üç yılda bir yapılan seçimlerle seçilir. Meclis üyelerinden 310'u doğrudan 28 seçim bölgesinden seçilmekte, geriye kalan 39 sandalye ise partiler arasında nisbi temsil ilkesine göre bölüştürülmektedir. İsveç'te en etkin siyasal güç, sosyal demokrat partisidir. Sosyal demokratlar ülkeyi 1932 - 1976 yılları arasında yönetmişlerdir. 1976'da sosyal demokratlar, sağcı bir koalisyon tarafından iktidardan uzaklaştırılmıştır.

İsveç, yerel yönetim düzeyinde 278 belediyeye bölünmüştür. Bu belediyeler 24 ayrı bölgede toplanırlar.

İsveç'in küçük ve düzenli bir ordusu vardır. Ordu gerektiğinde 750.000 kişiye çıkarılabilme olanağına sahiptir. Bunlar yedekleri oluşturur. Sürekli ordu ise 36.000 kişilik kara, 7700 kişilik deniz ve 6000 kişilik bir hava kuvvetinden oluşmaktadır. Askerlik hizmeti kara ve deniz kuvvetlerinde 7 - 15,5 ay; hava kuvvetlerinde ise 9 - 14 aydır. İsveç Birleşmiş Milletler emrinde de sürekli bir birlik bulundurmaktadır. Bu birlikler, Mısır ve Kıbrıs'ta etkin olmuşlardır.

Tarih. İsveç'te ilk insan yerleşmeleri, eldeki belgelere göre, M.Ö. 800 yıllarında, İsveç'in güney ucunda görülmüştür. İklim iyileştikçe, ilk İsveçliler, kuzeye doğru yayılmaya başlamışlardır. İsveç'in ilk yerleşik halkı, daha başından beri ticaret ilişkileri kurmuş ve Akdeniz ülkeleriyle yapılan amber ticareti sayesinde ülkede bakır kullanılmaya başlanmıştır. İsveçlilerin Romalılarla ticaret ilişkileri kurmaları da, bundan yaklaşık olarak 2000 yıl öncesine raslar. Ünlü Romalı tarihçi Tacitus Germania adlı yapıtında (M.Ö. 98), İsveçliler'den, Latince adlarıyla Suiones (İsveççesi: Svear) adıyla bu bağlamda, ticaret ilişkileri dolayısıyla, söz açar. Ülkenin adı da (Sverige) Svear kabilelerinin adından gelir. İsveç tarihinin başlangıç dönemlerinde, ülkenin güneyine yerleşmiş olan Gotar'larla Svear'lar arasında uzun süren çatışmalar olmuştur. Güneyde, askeri şeflerin yönetiminde yaşamakta olan Gotar'lar, küçük krallıklar halinde örgütlenmişlerdi. Svear'lar ise, bir tek kralın yönetiminde bir deniz ülkesiydi. Svear'lar sonunda Gotar'ları Bravalla'da yenmiş ve egemenliğini bu askeri şefler üzerinde kabul ettirmiştir. İsveç krallığının kuruluşu böyle olmuş, Uppsala kenti de krallığın merkezi haline gelmiştir. Bu arada İsveç'e, M.S. IV. yüzyıldan başlayarak bazı Germen kabilelerinin de göç ettiklerini ve bunlardan bir kesiminin buralara yerleştiklerini biliyoruz.

M.S. IX. yüzyılda İsveç kralları Normanların Batı Avrupa'ya yaptıkları akınlara katıldılar. Ama İsveç krallığının asıl amacı, batıda değil, doğuda birtakım topraklar elde etmekti. Bunun üzerine Riurik'in komutası altında toplanan İsveçliler doğuya yöneldiler ve Novgorod ve Kiev'i ele geçirerek burada birer birer prenslik kurdular. X. ve XI. yüzyıllar, İsveç'in denizaşırı ticari ilişkilerini geliştirmesi dönemidir. Gene bu dönemde Norveç ve Danimarka ile, aralıklı olarak çatışmalara girildi. M.S. XI. yüzyılda Hıristiyanlık, İsveç'te resmi din olarak kabul edildi. İsveç'in ilk Hıristiyan Kralı Olof'tur. Olof'tan sonra onun yerine geçen oğlu Anund, ülkenin Hıristiyanlaşması için çalıştı. Bundan sonra İsveç'te taht için savaşımlar başladı. Farklı soylu grupları, İsveç tahtı üzerinde hak iddia etmekteydi. XII. yüzyıl başlarına kadar İsveç'i tahtına egemen olan Stenkil, Katolik Kilisesinin oyunlarıyla tahtından uzaklaştırıldı ve yerine, kilisenin desteklediği I. Sverker kral oldu. Sverker'in krallık dönemi, İsveç'te Hıristiyanlığın gelişmesine karşın, gene de etkin ve canlı durumda bulunan Pagan'cılığa karşı kesin zaferin kazanıldığı dönemdir. Bu arada, daha sonra kral olan Aziz Erik'in Pagan olan Finlandiyalılara karşı giriştiği askeri haçlı seferleri de başarılı oldu. Aziz Erik döneminde, Finlandiya İsveç topraklarına katıldı.

M.S. XIII. yüzyılda İsveç tahtı Folkrung'lar sülalesinin eline geçti. Stokholm, ilk kez, Folkrung sülalesinden gelen Kral Valdemar tarafından başkent yapıldı. Bu sülale döneminde Almanlarla ticaret ilişkileri gelişti; Alman Hansa birliği ile ticari ittifaklar yapıldı. Feodal düzeninin İsveç'te temellenmesi de bu sülalenin egemenlik dönemine rastlar. Bu, doğallıkla soylu sınıfın güçlenmesi, buna karşılık da monarşinin zayıflaması anlamına geliyordu. Öteki İskandinav ülkeleriyle birleşme çabalarına girişildi. Sonunda Kraliçe Margreta döneminde **Kalman Birliği** kuruldu. Böylece 4 İskandinav ülkesi (İsveç, Norveç, Danimarka, Finlandiya) bir tek otorite altında toplanmış oluyordu (1397).

Kalman Birliği, aşağı yukarı 125 yıl sürdü. Bu süre içinde birlik birkaç kez bozuldu ve yeniden kuruldu. Özellikle İsveç ile Danimarka arasında görülen zıtlaşmalar yoğunlaştı ve sonunda İsveç Kralı Gustaf Vasa, Danimarkalıları İsveç'ten kovarak Kalman Birliği'ne son verdi. 1523'de İsveç Kralı Gustaf Vasa, İsveç'in bağımsızlığını ilan etti. Ama şimdi yeni bir sorun çıkmıştı. Daha 1520'lerden başlayarak İsveç'te, özellikle de Stokholm'de Luther'ci Reform hareketi yayılmaya başlamıştı. İsveç bu eğilime yandaş oldu; İsveç burjuvazisi özellikle bu dinsel girişimi desteklemekteydi. Kral Gustaf Vasa, bunun üzerine İsveç katolik kilisesini devletleştirdi, mallarını bölüştürdü. Böylece soylu sınıfın da reform hareketini desteklemesi sağlanmış oluyordu. Bununla birlikte Roma ile ilişkiler gene de sürdü ve ancak Luther'ci Reform İsveç'te kesin başarıya ulaşınca, 1529 yılında kesildi.

Bundan sonra İsveç'in gelişme dönemi başlar. Kral Gustaf Vasa, modern İsveç'in temellerini atmış, güçlü bir ordu kurmuş, merkezi yönetimi sağlamış, endüstri ve ticareti geliştirmiştir. Bunu izleyen 200 yıl İsveç, Danimarka, Polonya ve Rusya'yla Baltık egemenliği için bir dizi savaşa girişmiştir. Kral II. Gustaf, Baltık Denizi'ni bir 'İsveç Gölü' yapmayı amaçlamış, Danimarka'ya bir barış antlaşması imzalatmış, Polonya Prusya'sını ele geçirmiş ve İsveç'in 30 yıl Savaşı'na önemli katkılarda bulunmasını sağlamıştır. II. Gustaf ölünce (1632), yerine altı yaşındaki kızı Kristin geçmiştir. İsveç, giderek Baltık Denizi'ne egemen olmuş ve özellikle Vestfalya Antlaşması ile (1648) İsveç, büyük bir devlet olmuştur. İsveç'in Baltık Deniz'i üzerindeki egemenliği 1709 yılında İsveç ordularının kuzeyde, Poltava'da Ruslar önünde kesin bir yenilgiye uğramasıyla kaybedilmiştir.

İsveç XIX. yüzyılda Napolyon'a karşı savaşan güçlere katılmış, 1809'da Finlandiya'yı Ruslara kaptırmış ve giderek güçsüzleşmeye başlamıştır. İsveç Kralı XIII. Karl'ın ölümünden sonra Napolyon'un generallerinden Jean Baptiste Bernadotte, parlamento tarafından kral naibi seçilmiştir (XIII. Karl, çocuğu olmadan ölmüştür).

Bernadotte, 1818 yılında XIV. Karl

Uluslararası bir kış sporları merkezi olan İsviçre'nin Davos kenti, aynı zamanda çok bilinen bir dinlenme yeridir.

İsviçre'nin en beğenilen tatil merkezlerinden olan Lucerne'de yelken ve atcılığın yanısıra kış sporları da yapılabilir.

Simplon geçidi, İsviçre ile İtalya'nın güller bölgesini birleştirir. Geçit 1860'larda yapılmıştır.

adıyla İsveç kralı olmuştur. Bernadotte, bugün İsveç'te hüküm süren kral ailesinin atasıdır; ve İsveç'in uluslararası politika alanında tarafsızlığı ilkesini ilk kez yürürlüğe koyan da O'dur. XIV. Karl döneminde İsveç ile Norveç arasında bir birleşme de gerçekleşmiş ve bu birleşme 1905 yılına kadar sürmüştür. Norveç, 1905 yılında barışçı bir biçimde birlikten ayrılmıştır.

XIX. yüzyıl İsveç için bir endüstriyel gelişme dönemi olmuştur. Bu yüzyıldaki uzun barış döneminden orta sınıflar yararlanmış, tarım giderek modernleştirilmiş ve 1860 - 1925 yılları arasında ulusal gelir 5 kat artmıştır. Ama ortaya çıkan önemli güçlükler Amerika Birleşik Devletleri'ne büyük bir göç dalgasının oluşmasına neden olmuştur. 1850 - 1920 yılları arasında İsveç'ten Amerika'ya gidenlerin sayısı 1.000.000 civarındadır. İsveç'te muhafazakârların diretmesine karşın Sosyal Demokratlar (bu parti, 1889 yılında kurulmuştur) sosyal ve anayasal haklarla, özellikle kadınlara oy hakkı tanınmasını sağladılar. Sendikaların da desteğiyle Sosyal Demokrat Parti Branting'in önderliğinde hızla gelişti. 1920'lerde Sosyal Demokrat Parti, İsveç Parlamentosunun (Riksdag), en büyük siyasal partisi olmuştu. 1932 yılından sonra, Sosyal Demokratlar sürekli olarak parlamento çoğunluğunu ellerinde tutarak iktidar olmuşlardır. Sosyal demokratlar 1976'ya kadar iktidarda kalmışlardır.

İsveç parlamentosu için son genel seçimler 19 Eylül 1976'da yapıldı, ve Sosyal demokrat parti büyük bir yenilgiye uğradı. Sosyal demokrat başbakan Olaf Palme iktidardan çekildi. 8 Ekim 1976'da ortanın sağındaki üç parti, Merkez Partisi önderi Falldin'in başkanlığında bir sağcı koalisyon hükümeti oluşturdular. Moskova'dan bağımsız bir siyaset izleme yanlısı Komünist Sol Parti'nin bazı üyeleri, on yıl kadar süren parti içi çekişmelerden sonra, 1977'de ayrılarak Komünist İşçi partisi'ni kurdular. Partinin önderi Rolf Nagel, Avrupa Komünizmine karşı çıkmakta ve gerçek bir komünist partisinin ancak Sovyet modeli örnek alınarak kurulabileceğini savunmaktadır.

1970'lerde artan fiyatlar ve yüksek vergiler, ülkede grevlere yol açmıştır.

Güzel sanatlar. İsveç zengin bir edebiyat, müzik, mimarlık ve sinema sanatına sahiptir. Çağdaş edebiyatın, en ünlü kişileri Selma Lagerlöf (1854-1940), Par Lagerkvist (1891-), İsveç Nobel Akademisi üyesi Arthur Lindkvist (1906-) ve Gunnar Ekelöftür (1907-). Çağdaş İsveç'in mimarlık alanında Avrupa sanatına katkısı da yabana atılamaz. Karl Bergsten (1879-1935) Göteborg'un ünlü tiyatrosunu yaptı. İsveç ulusal müziğinin kaynakları bilinmez. Çağdaş sinema alanında ise İsveç, özellikle Alf Sjöberg ve İngmar Bergmann ile uluslararası bir saygınlığa ulaştı. Bergman ilk filmi **Bunalım**'ı 1945 yılında çevirmiştir. **Yedinci Mühür, Yaban Çilekleri, Sessizlik** vb. filmleri dünya sinema tarihinin başyapıtları arasında sayılır. Ünlü kimyacı Alfred Nobel adına düzenlenen **Nobel Ödülleri**, İsveç'in kültür alanındaki saygınlığını büyük ölçüde arttırmıştır.

İsveç

Resmi adı İsveç Krallığı
Yüzölçümü 449.964 km²
Nüfus (1976) 8.226.000; km²'ye 18 kişi
Önemli kentleri Stokholm (başkent) 665.250; Göteborg 444.650; Malmö 243.600
Yönetim Devlet başkanı, kral XVI. Karl Gustav (1973'de başa geçti)
Din Luther'ci
Dil İsveççe, İngilizce, Fince
Para birimi Kron
GSMH 23.440.200.000 sterlin kişi başına ulusal gelir 2.850 sterlin
Tarım Ormancılık, tahıl, patates şeker pancarı
Sanayi Maden, demir çelik, makina, kereste, kağıt, elektronik aletler, balıkçılık
Dış ticaret Federal Almanya, İngiltere, Danimarka, Norveç, Finlandiya, ABD

İSVİÇRE. Orta Avrupa'daki bu küçük ülkenin üç resmi adı vardır. Schweiz (Almanca), Suisse (Fransızca), Svizzera (İtalyanca). 22 kantondan oluşan bir federasyondur. Ülke güzel dağ manzaraları, saatleri ve bankalarıyla ünlüdür. İsviçre savaşlarda tarafsızlığını korumayı başarmıştır. Savaş esirlerine insanca davranılmasını sağlayan antlaşma bu ülkenin bir kentinin (Cenevre) adını taşır; İsviçre'de kurulan Kızıl Haç'ın bayrağı bu ülkenin bayrağına benzer. Başkenti Bern'dir.

Yüzey şekilleri ve iklim. İsviçre Avrupa'nın en dağlık ülkesidir; topraklarının dörtte üçü dağlarla kaplıdır. Kuzeybatı Fransa sınırı boyunca uzanan Jura dağları, ülkenin güney kesimini kaplayan Alpler'den Mitteland yaylasıyla ayrılır. İsviçre, Alplerin Mont-Blanc'dan Ortler'e kadar uzanan orta kesimini içine alır. Alplerin İsviçre sınırları içinde kalan en yüksek tepeleri Jungfrau (4158 m), Eiger (3975 m) ve İtalyan sınırındaki Matterhorn'dur (4478 m). Avrupa'nın iki büyük akarsuyu İsviçre Alplerinden doğar. Ren ırmağı Constance gölüne doğru akan iki pınardan kaynaklanır. Rhone'un kaynağı ise güneybatıdaki buzullardır. İsviçre'de çok sayıda göl yer alır. Bunların en büyüğü Federal Almanya ve Avusturya'nın da kıyıları olan Constance gölüdür. Öteki önemli gölleri ise Zürich, Lucerne, Neuchâtel ve Leman'dır. İklim bölgeden bölgeye değişir. Güneye bakan yamaçların iklimi öteki kesimlerden daha yumuşaktır.

Ekonomi. Ormanlar ve tuz yatakları dışında doğal kaynaklar bakımından pek zengin olmayan İsviçre yol kavşağı olma durumundan yararlanarak dünyanın başlıca ticaret devletlerinden biri ve bir sanayi ülkesi haline gelmiştir. Bütün büyük dünya savaşlarında, tarafsız kaldığından savaşa katılan ülkelerin uğradığı zararları görmedi. İsviçre Avrupa'nın yüksek yaşam standardına sahip olan ülkelerinden biridir. Tarıma elverişli olan topraklar genellikle üstünde çalışılamıyacak kadar yüksektir. Bu yüzden başlıca tarımsal etkinlik hayvancılıktır. Alplerde yetiştirilen sığır ve koyunlar kışın ovalara indirilip bahar ve yaz mevsimlerinde dağlardaki otlaklara çıkarılır. Büyük miktarda süt elde edilir. İsviçre'de çeşitli peynirler ve dünya çapında ünü olan çikolata yapılır. Göl kıyılarında ve dağ eteklerinde meyvacılık yapılır. En çok yetiştirilen meyvalar üzüm, elma, armut, erik ve kirazdır.

İsviçre sanayiinde ağırlık küçük hassas araçlara verilmiştir. Bununla birlikte ülkede çelik sanayii de gelişmiştir. Bu amaçla dışardan demir filizi alınır ve makina, lokomotif, türbin gibi ağır sanayi ürünleri yapılır. Elektrikli makinalarda bilimsel ve optik aygıt üretimi de ülke sanayiinde önemli bir yer tutar. İsviçre'de yapılan ilaçlar uluslararası bir üne sahiptir.

Ülkenin bir başka ünlü sanayi dalı olan saat yapımı ekonomik önemi bakımından yalnızca üçüncü yada dördüncü yeri alır. Sayıları bini aşan küçük fabrikalarda çeşitli parçaları üretilen saatler bir kaç merkezde monte edilir. Bir başka önemli gelir kaynağı da turizmdir. Ülke on turistik bölgeye ayrılmıştır. Her bölgedeki turizm büroları çeşitli kuruluşlar arasındaki bağlantıyı sağlar. İsviçre'yi yılda ortalama 7 milyon turist ziyaret eder. Dünyanın belli başlı bankacılık merkezlerinden biri olan İsviçre bu kaynaktan da büyük gelir sağlar. Parasının sık sık değer değiştirmemesi ve

İsviçre'nin düşük nüfuslu bölgelerinden olan Appenzell işlemeleriyle tanınır.

İsviçre'nin önemli kentlerinden Lozan'da ünlü Notre Dame kilisesi ve bir kaç müze yer alır.

İtalyan Rönesansı'nın doğduğu yer olan Floransa. Brunelleschi katedrali kentin ünlü yapıtları arasındadır.

ülkenin tarafsız olması nedeniyle İsviçre Avrupa'nın başlıca para pazarlarından biri haline gelmiştir. Sermaye bolluğu ülkenin yurt dışı yatırımlar yapmasına olanak tanımıştır. Günümüzde İsviçre'nin yabancı ülkelerdeki yatırımı hemen hemen iç yatırımlarına eşittir.

İsviçre kara ve demiryolları bakımından Avrupa'nın başta gelen ülkeleri arasındadır. Bir devlet kuruluşu olan İsviçre Havayolları hem yurt içi hem de yurt dışı seferler düzenler.

Toplumsal yapı. İsviçre'nin üç resmi dili (Almanca, Fransızca, İtalyanca) vardır. Yaklaşık 50.000 kişinin konuştuğu Romanş lehçesi ise «ulusal» dil olarak kabul edilir. Ancak en yaygın konuşulan dil Almancadır. Nüfusun üçte ikisinin ve 22 kantondan 16'sının dili Almanca'dır. İsviçre'de konuşulan Almanca, «Schwyzerdütsch» adını alır. Yaklaşık beş kişiden biri Fransızca, sekiz kişiden biri de İtalyanca konuşur. Romanş yalnızca Ticino ve Graubünden kantonlarında kullanılır.

Avrupa ülkeleri içinde en fazla yabancı uyruklu insan İsviçre'de yaşar: toplam nüfusun yaklaşık altıda biri. İlk öğretim parasız ve zorunludur. Ülkede yedi üniversite vardır. Bunların en eskisi olan Basel üniversitesi 1460'da kurulmuştur. İsvirçe'de tam bir dinsel özgürlük vardır. Nüfusun hemen hemen yarısı Katolik (yüzde 49), yarısı Protestandır (yüzde 48). Protestanlar daha çok Orta İsviçre'de (Bern dışında), Katolikler de öteki bölgelerde toplanmıştır.

Yönetim. Yasama ve yürütme gücü kantonlarla federal makamlar arasında bölüşülmüştür. Federal meclis 44 üyeden meydana gelen(her kanton kendi saptadığı bir süre için iki temsilci gönderir) bir Devlet Konseyi (Standerat) ile doğrudan doğruya oylama ile dört yıl için seçilmiş 200 üyeli bir Ulusal Konseyden (Nationalrat) oluşur. Federal Konsey (Bundesrat) Federal Meclis tarafından dört yıl için seçilmiş 7 üyeden meydana gelir. Her ikisi de Federal Konsey'in üyeleri olan konfederasyon başkanı ve başkan yardımcısı her yıl Federal Meclis tarafından seçilir.

Tarih. M.S. V. yüzyılda, o tarihte Hristiyanlığı kabul etmiş olan Burgond'lar Jura'nın ve Cenevre gölünün iki yanına yerleştiler. Almanlar ise Ren ile Aşağı Aar'ın havzasına yerleşerek bölgeyi Germenleştirdiler. (Bu iki bölge arasındaki ırmak, bugün hâlâ Fransız ve Alman bölgelerini ayırmaktadır.) Bölge daha sonra Kutsal Roma-Germen imparatorluğuna katıldı.

1 Ağustos 1291'de üç kanton Habsburg'lara karşı bir savunma ittifakı kurdu. Böylece İsviçre konfederasyonu (adını birleşen kantonların en büyüğü olan Schwyz'den aldı) doğdu. Daha sonraki yüzyıllarda İsviçreliler Habsburg'lara karşı bağımsızlıklarını savunmak için bir çok kez silaha sarılmak zorunda kaldılar. XIV. yüzyılda Luzern, Zürich, Glarus, Zug ve Bern ilk üç kantonla birleştiler. 1481'de birliğe Fribourg ve Solothurn; 1501'de Schaffhausen ve Basel; 1513'de ise Appenzell katıldı. Askeri gücünü geliştiren İsviçre çeşitli fetih hareketlerine girişti. Ancak 1515'de Marignan'da Fransızlara yenildiler. Bu tarihten sonra İsviçre günümüze kadar sürdürdüğü tarafsızlık politikasını benimsedi.

Reform sırasında kantonlar Katolik ve Protestan olarak ayrıldı. Kantonlar arası çatışmalarda Protestanlar yenildi. 1648 Vestfalya antlaşmasıyla İsviçre'nin bağımsızlığı resmen kabul edildi.

Napolyon savaşları sırasında Fransızlar ülkeyi işgal etti (1798). Napolyon kantonları birleştirerek, daha sonra bir federasyon haline getirilen Helvet Cumhuriyeti'ni kurdu. Napolyon'un yenilmesinden sonra kantonlar birliği bozulmadı. 1815 Viyana Kongresi'nde İsviçre'nin tarafsızlığı kabul edildi. Ancak 1847'de ülkede bir içsavaş patlak verdi. Bazı kantonlar bir konfederasyon kurulmasını istiyor, bazıları da herhangi bir değişikliğe gerek görmüyorlardı. Konfederasyondan yana olanların zaferi üzerine 1848 yılında İsviçre Konfederasyonu kuruldu.

İsviçre iki Dünya savaşında da tarafsızlığını korumayı başarmıştır. Bu amaçla Birleşmiş Milletler örgütü başta olmak üzere hiç bir örgüt ve askeri bloka bağlanmamıştır. Bununla birlikte, Birleşmiş Milletler'e bağlı UNESCO, İLO, WHO, CERN ve FAO gibi yan kuruluşlarda etkin bir üye olarak çalışmakta ve yalnızca insancıl açıdan bu kuruluşların çalışmalarına katkıda bulunmaktadır.

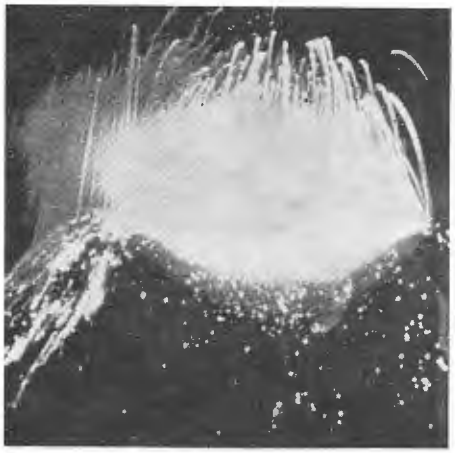
1959'da Vaud ve Neuchatel, 1960'da Cenevre, 1966'da Basel kantonlarında yapılan referandumla kadınlara oy verme hakkı tanındı. 1971'de ise ülkedeki bütün kadınlar söz konusu haktan yararlanmaya başladılar.

İsviçre

Resmi adı İsviçre yada İsviçre Konfederasyonu
Yüzölçümü 41.288 km²
Nüfusu (1976 tah.) 6.333.000; km²'ye 157 kişi
Önemli kentleri Bern (başkent) 162.405; Zürich 422.640; Basel 212.857; Cenevre 173.618
Yönetim Federal demokrasi
Din Katolik (% 49); Protestan (% 48)
Dil Almanca, Fransızca, İtalyanca, Romanş
Para birimi İsviçre frankı
GSMH (1974) 18.423.100.000 sterlin, kişi başına ulusal gelir 2909 sterlin
Tarım Süt ürünleri (özellikle peynir), meyva (özellikle şaraplık üzüm)
Sanayi Elektrikli aygıtlar, bilimsel aygıtlar, optik araçlar, saat, çelik, lokomotif ve vagon
Dış ticaret AET, Avusturya, İsveç

İTALYA, zengin bir kültür tarihine sahip bir Akdeniz ülkesidir. Romalıların yönetiminde birleşen İtalya, Roma imparatorluğunun çöküşünden yaklaşık 1400 yıl sonra çeşitli zamanlarda krallıklara, kent-devletlere, düklüklere, papalıklara bölündü. Bu siyasal parçalanma günümüzde özellikle kuzey ve güneyde bölge farklılıklarına yansımıştır. Kuzeyliler sanayi bölgelerinde yaşarlar ve Rönesans'ın büyük geleneklerinin mirasçısıdırlar. Güneyliler verimsiz topraklara sahip olup daha az gelişmişlerdir.

İtalya İkinci Dünya Savaşı'nın kalıntılarından ve Mussolini faşizminin yıkılmasından sonra hızla tarım toplumundan sanayi toplumuna geçti. Bununla birlikte İtalya'nın canlanması hükümet bunalımları ve güçlü muhalefet yüzünden birçok kez durgunluk geçirdi. İtalya Komünist Partisi toplam oyların üç-

Etna yanardağı, Sicilya'nın doğu kıyısında yeralır. Etna Avrupa'nın en etkin yanardağıdır. 1971'deki patlamalar eteklerinde 260 krater oluşturdu.

Kayalık Abruzzi bölgesi Orta İtalya'nın yoksul bir tarım bölgesidir. Burada zeytin, üzüm, şeker pancarı ve tütün yetiştirilir.

Sardinya'daki Sassarla halkı geleneksel giysileriyle poz verirken etnik özelliklerini de belirtmiş oluyorlar.

te birinden fazla oya sahip olup, Batı Avrupa'nın en güçlü komünist partisi'dir.

Tarihinde büyük kargaşalıklar ve savaşlar olmasına karşın, İtalya uygarlığın gelişmesine büyük katkıda bulundu. Büyük sanat mirasının yanısıra, Marko Polo, Kolomb, Americo Vespucci gibi gezginlerin, Galileo, Alessandro Volta, Guglielmo Marconi ve Enrico Fermi gibi bilginlerin bu gelişmede payları büyüktür.

Yüzey şekilleri ve iklim. Kuzey İtalya, kuzeyde Alp sıradağlarına bağlanan Po vadisinin büyük alüvyon ovasından oluşur, İtalya'nın en yüksek dağları olan Alpler 4500 m'den fazla yüksekliğe ulaşırlar. Fransa-İtalya sınırındaki Mont Blanc 4810 m yüksekliğindedir. Tümüyle İtalya sınırları içindeki en yüksek tepe 4061 m yüksekliğindeki Grand-Paradiso'dur Appeninler 1125 km boyunca kuzeyden güneye doğru uzanırlar. Bu dağların ortalama yüksekliği 1200 m'dir. Kuzey Apennin Apuane Alpleri dışında kumtaşlı-şistli, tepeleri tekdüze ve yamaçları kaynaşmış, orta yükseklikte dağlardan oluşur. Orta Apenninler (Umbria Apennini ve Abruzzi Apennini) Adriya denizi kıyısındadır ve denizden dar bir kumlu-killi tepeler şeridiyle ayrılır. Tümüyle yüksek ve çorak olan eskiden göllerin bulunduğu çöküntü havzalarıyla yarılmış kalkerli yaylalardan oluşur. Güney Appennin, Tiren denizi kenarında uzanır: Lucca ve Napoli Apennin'inde kalkerli bloklar vardır; ancak şistli tepeler ve oynak yarıklar temel görüntüyü oluşturur. Güney Appenin yarımadanın tam ucunda Calabria'nın granitli ve çok sık orman yaylalarıyla biter.

En önemli ırmak Po'dur. 673 km uzunluğunda olan Po Alpler'de yükselir. Ülkede güzellikleriyle ünlü göller vardır. Bunlar arasında Maggiore, Como ve Garda en önemlileridir. İtalya Akdeniz'deki iki büyük adayı da içerir: Sicilya ve Sardinya. İtalya'daki adalar kıyıların toplamının yarısını oluşturur. Sicilya ve Sardinya İtalya topraklarının yüzde 16'sı kadardır. Sardinya'da iki yayla arasında birçok liman bulunur: Liguria, Amalfi.

Kuzeybatıdaki Riviera kıyısında kışlar ılıktır, ancak Po vadisinde kışlar soğuktur. Güneye doğru iklim daha sıcaklaşır. Bu yörelerde kışlar ılıman, yağmurlar orta yoğunluktadır. Roma'da, Temmuz ortalama sıcaklığı 24°C, Ocak ortalama sıcaklığı ise 9°C'dir. Yarımada ve adalar astropikal bölgededir. Yazlar sıcak, kurak ve güneşli geçer. Atlas Okyanusu havasının yerleştiği kışlar ılık, yağışlı ve değişkendir. Kışın güneyde ansızın sağnak halinde boşalan yağmurlar görülür; ilkbahar ve sonbaharda da bu yağmurlara ülkenin öteki bölümlerinde rastlanır.

Ekonomi ve yeraltı kaynakları. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İtalya büyük bir hızla sanayileşmeye başladı. 1950'de tarım GSMH'nın yüzde 32'sini oluşturuyordu, ancak 25 yıl sonra bu oran yüzde 10'un altına düştü. Bunun tersine sanayi üretimi savaştan sonra yüzde 300 arttı. İtalya doğal kaynaklar bakımından zengin değildir. Ülke gümüş, çinko ve sülfürde önde gelen bir üreticidir. Ancak kömür ve demir yatakları yeterli değildir. Doğal gaz ve petrol özellikle Sicilya'da elde edilmektedir.

Sanayi kuzeyde yoğunlaşmıştır. Halkın yüzde 45'i imalat, inşaat, madencilik gibi sektörlerde çalışır. Başlıca sanayiler dokuma (özellikle ipek), kimya, makina, motorlu araçlar, petrol işleme ve gıda alanlarındadır. İtalya, Tuscany'deki kıyı dağlarında çıkarılan mermerleriyle de ünlüdür.

Çalışan nüfusun yüzde 17'si tarımla uğraşır. Bu toprakların yüzde 31'i işlenebilir nitelikte, yüzde 17'si meralık ve yüzde 21'i ormanlarla kaplıdır. Çiftliklerin yüzde 80'i özel işletmelerdir. Başlıca tarım ürünleri şekerpancarı, buğday, pirinç, sebze, üzüm, zeytindir. Pekçok yıl İtalya dünyanın en büyük şarap üreticisi oldu. İtalya'da hayvancılık da gelişmiştir. Ülkede sekizer milyon sığır, koyun ve domuz beslenmektedir. İtalya ünlü Gorgonzola ve Parmesan gibi çeşitli peynirlerde de önde gelen bir üreticidir.

Üretim alanının yüzde 37'sini kaplayan Kuzey İtalya toplam üretimin yüzde 49'unu verir. Kuzey İtalya'da kırsal yaşam oldukça basittir. İtalya Alpleri'nde başlıca beş yaşam tarzı göze çarpar: en yüksek vadilerde çok eskiden beri usta bir biçimde tarım ve sığır yetiştiriciliği bir arada yürütülür; Doğu ön Alpler'de uzmanlaşan hayvancılık süt ürünlerine yönelmiştir; Dolomit'lerde yaşayan dağlılar geçimlerini ormandan sağlarken, büyük vadilerde oturanlar tahıl, üzüm, meyva yetiştirirler. Po ovasındaki yüksek taraçada mısır tarlaları ve dutluklar vardır. Apenninler'in eteğinde buğday yetiştirilir ve hayvancılık yapılır.

Güney İtalya'nın tarımı genel olarak verimsizdir. Yarımada ve adalar toplam üretim alanının yüzde 63'ünü kaplarken, toplam tarım üretiminin yüzde 51'ini verir. Köy görüntülerinin çeşitliliği yanında üç temel görüntü göze çarpar: çıplak tarlalar, meyva bahçeleri, hem meyva, hem tahıl yetiştirilen tarlalar. Bu tarlalarda buğday ve bakla yetiştirilir ve dinlendirmeye bırakılan bölümlerde koyun beslenir. İtalya'nın tarım üretiminin başlıca özellikleri tahıl (değer olarak tarım üretiminin yüzde 22'si) ve özellikle ağaç yetiştiriciliğinin (yüzde 24) ağır basması, tütün ve keten dışında sanayi bitkilerinin yetişmemesi, kasaplık hayvan yetiştiriciliğinin yetersizliğidir. İtalya'da günlük beslenmenin temeli domates, meyva, yağ, hayvani protein ve hamur işleridir.

Ülkenin başlıca dışsatımları arasında otomobil, dokuma, ayakkabı, giysi, kimyasal maddeler, petrol ürünleri, şarap yeralır. Başlıca alıcılar şunlardır: Batı Almanya (% 18,5), Fransa (% 13), ABD (%6,5). Başlıca dışalım maddeleri arasında ham petrol (% 20'den fazla), madenler, makinalar, demir-çelik, bakır ve et sayılabilir. İtalya'nın mal aldığı başlıca ülkeler şunlardır: Batı Almanya (% 17), Fransa (% 13), ABD (% 9) ve Suudi Arabistan (% 6). İtalya'nın ödemeler dengesindeki açığı turizmle kapatılmaktadır. 4000 gemiye sahip olan İtalya ticaret filosu dünyanın en büyük filosundan birisidir. Başlıca limanlar Napoli ve Cenova'dır.

Ulaşım ve iletişim. İtalya'nın bir özelliği de karayolları, özellikle autostrade denilen özel yollarıdır. 5250 km uzunluğunda olan autostrade'ler bütün ülkeyi kaplar. Bu yol şebekesi bitirildiğinde 6146 km olacaktır. Milano'dan başlayıp, Bologna, Floransa, Roma, Napoli yolunu izleyen ve İtalya'nın aşağısına kadar inen «Autostrada del Sole» (Güneş Yolu) adlı yol yalnızca mühendislik açısından değil, güzel görüntüleriyle de eşsizdir. Ülkedeki demiryollarının uzunluğu 20.000 km'dir. Bunun 16.000 km'si devlet tarafından işletilmektedir. Başlıca havayolu devletin denetimindeki Alitalia'dır ve ülkede 20'den fazla uluslararası hava limanı bulunmaktadır. Yine devlet denetimli Radiotelevisione İtalyana (RAİ) iki televizyon ve üç radyo kanalına sahiptir. İtalya'da 80 kadar günlük gazete çıkmaktadır.

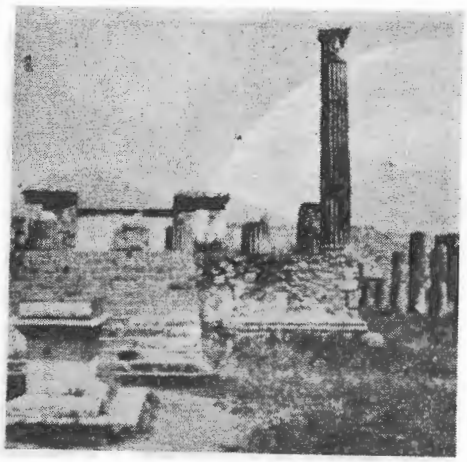
Toplumsal yapı. İtalya'da kuzeyin ve orta bölgenin sanayileşmiş halkıyla güneyin tarımla uğraşan yoksul halkı arasında göze çarpar bir farklılık vardır.

Katolik Kilisesi'nin halk ve devlet üstünde büyük etkisi vardır. Özellikle evlilik ve aile konularındaki yasalar ve eğitim kilise tarafından etkilenmiştir. Halkın yüzde 98'i Katoliktir. Resmi dil İtalyancadır. İtalyanca, Latince (Toscana ağzından) kökenli bir dildir. Ülkede çeşitli ağızlar ve diller de konuşulur. Val d'Aosta'da Fransız, Güney Tirol'de Almanca, Friuli-Venedik, Guillia'da Sloven ve öteki Slay diller, Apulia ve Sicilya'da Arnavutça ve Yunanca, Sardinya'da Sardca bunlar arasındadır.

Eğitim. 6-14 yaşları arasında zorunludur. Eğitim sistemi Eğitim Bakanlığı

Pisa'daki eğik kule XII. yüzyılın sonlarında yapıldı. 55 m yüksekliğindeki kule dikey eksenine göre 5 m eğiktir.

Pompei'de ilk kazı XVIII. yüzyılda yapıldı. Resimde Apollo tapınağı görülmektedir.

Appia yolu, Romalılar tarafından yapılan ilk askeri yoldur. M.Ö. 312'de başlanan yolun ilk bölümü 212 km uzunluğundaydı.

tarafından standartlaştırılmıştır. Üç yıllık ortaokul eğitiminden sonra öğrenciler daha üst derecedeki orta eğitimi (klasik, bilimsel ve çeşitli teknik kurumlar) alabilmek için sınava girer. İtalya'da 40'dan fazla büyük üniversite ve enstitü vardır. Bologna üniversitesi (1200), Padua (1222), Napoli (1224) ve Cenova (1243) bu üniversiteler arasındadır. Bazı üniversiteler çok büyüktür. Roma üniversitesinde 100.000, Napoli ve Milano üniversitelerinde 80.000 öğrenci öğrenim görmektedir. Üniversitede de öğrenim 4-6 yıldır ve sınavların çoğunluğu sözlüdür. Fakülte sisteminin dışında kolej sistemi uygulanmaktadır.

İtalya'da nüfus sorunları önemlidir. Öteden beri doğum oranının çok yüksek olduğu İtalya dış ülkelere göçmen göndermektedir. Yarım yüzyıl içinde, özellikle Güneylilerin ve Venetoluların çoğunlukta olduğu 7 milyon İtalyan, ABD, Fransa, Brezilya, Arjantin vb.'ye göçtü. Günümüzde ölüm oranında büyük bir azalma görülmektedir. Nüfus her yıl 350.000-400.000 artmaktadır. Devlet, besin kaynaklarını arttırmak için ekilebilir alan çoğaltmaya, tarımı modernleştirmeye çaba göstermektedir.

İtalyan mutfağı dünya çapında tanınır. Her bölgenin kendine özgü yemekleri vardır. «Spaghetti» ulusal yemek sayılmaktadır. Baharat çok bol kullanılır, zeytinyağı domates ve biber heryerde kullanılan gıda malzemeleridir. İtalya dondurma ve peynirleriyle de tanınır. Başlıca içki şaraptır.

En yaygın spor futboldur. Büyük kentlerin başlıcalarında büyük futbol alanları vardır. Bisiklet yarışı da ülkede yaygın sporlardandır. İtalya otomobil yarışlarıyla da ünlü bir ülkedir. Yarış otomobili üretiminde İtalya başta gelen ülkelerdendir. Uluslararası çapta yapılan öteki sporlar atlama, kayak, basketbol, yüzmedir.

Kültür. İtalya geçmişi 2700 yıl önce Etrüsklere uzanan bir kültür hazinesi barındırır. Çok az batı ülkesi böylesine uzun bir sanat ve mimari tarihine sahiptir. Etrüsk sanatı Orta İtalya'nın dağlık bölgelerinde günümüze kadar süren izler bırakmıştır. Güneyde Dor tapınakları yer alırken, Roma imparatorluğunun görkemi bütün büyük kentlerde görülür. Daha sonraki dönemlerin, erken Hristiyan, Bizans ve Romanesk sanatının örnekleri de bu geleneğin devamıdır.

Rönesans resminin öncüleri Floransalı ressam Giovanni Cimabuse (y. 1240-1302) ve öğrencisi Giotto (1267-1337) idi. Rönesans'ın öteki öncüleri arasında heykelci Lorenzo Ghiberti (1378-1455) ve Donatello (y. 1368-1466), mimar Filippo Brunelleschi (1377-1466), ressam Fra Angelico (1387-1455) ve heykelci Luca Della Robia (y. 1400-1482) sayılabilir. Rönesans doruğuna XV. yüzyılın sonunda ve XVI. yüzyılın başında ulaştı. Sandro Botticelli (1444-1510), Leonardo da Vinci (1452-1519), Michelangelo (1475-1564) bu dönemin büyük sanatçılarıdır.

Rönesans'tan Barok'a geçişteki önemli sanatçılar Correggio (y. 1494-1534) ve Caravaggio'dur (1569-1609). Barok heykel asıl ününü Giovanni Bernini (1598-1680) ile kazanırken, mimaride Bernini ve Francesco Borromini (1599-1667) ün kazandılar. Andrea Palladio (1518-1580), klasik villaları ve evleri yüzyıllar boyu çeşitli üslupları etkileyen bir Rönesans mimarıydı.

Kuzey İtaya'nın gelişmesi daha değişik oldu. Lombardia mimarisi klasik ögelerden yararlanarak süsülemeye yöneldi. Padovalı ressam Mantegna, arkeolojik motiflere yer veren katı bir üslup yarattı. Ferrari'de ressamlar hareketli biçimlerde plastik güç ile gerçekten kopmuş süslemeleri bağdaştırmayı bildiler. Venedik mimarisi bütün bir yüzyılı özetler. Gentile, tıpkı Vittore Carpaccio gibi, şiir unsurlarından ve ışık oyunlarından yararlandı.

XVIII. yüzyılın ortalarından sonra Barok sanatı yerini Klasisizm'e bıraktı. Bu akım yeni bir antik sanat merakından doğdu. Heykelci Antonio Canova, mimar Giuseppe Piermarini ve Milanolu ressam Andrea Appiani ile birlikte bu akımın en özgür temsilcisiydi.

İtalyan edebiyatı 1200 yılından sonra başlar. Bu yıllarda ilk lirik ve dinsel şiirler görülmeye başladı ve giderek Latince resmi edebiyatı oluşturdu. Bundan yaklaşık 100 yıl sonra dünyanın en büyük edebiyat yapıtlarından olan İlahi Komedya yazıldı. Bu yapıtın yazarı şair Dante Alighieri (1265-1321) aynı zamanda modern İtalyancanın kurucusu sayılır. Tiyatro alanında commedia dell'arte tarzı doğdu. Harlequin, Punchinello ve Columbine gibi karakterler bu tiyatro yoluyla tanındı. Daha sonraki önemli İtalyan yazarları arasında Luigi Pirandello (1867-1936), şair Eugenio Montale (1896-), Cesare Pavese (1908-1950) ve Quasimodo (1901-1968) sayılabilir.

İtalya operanın doğduğu yerdi. Opera İtalya halk arasında yaygın bir sanattır. Milano'daki La Scala dünyanın en ünlü opera yapısıdır. Ülkenin pekçok kentinde her yıl açık hava gösterileri düzenlenmektedir. Claudio Monteverdi (1567-1643) operanın babası sayılır. Monteverdi'nin ilk operası olan **Orfeo** (1607) müzik tarihinde önemli bir köşetaşıydı. İtalya'nın öteki büyük opera bestecileri arasında Gioacchino Rossini (1792-1868; **Sevil Berberi**), Gaetano Donizetti (1797-1848; **La Favorita Don Pasquale**), Vicenzo Bellini (1801-1835), Giuseppe Verdi (1813-1901; **Rigoletto, Il Travatore, La Traviata**) ve Giacomo Puccini (1858-1924; **La Boheme, Tosca, Madame Butterfly**) sayılabilir.

Orkestra ve oda müziği alanlarında da İtalya önemli sanatçılar yetiştirdi. Alessandro Scarlatti (1660-1725) ve oğlu Domenico (1685-1757), Antonio Vivaldi (y. 1675-1741) ve kemancı Niccolo Paganini bu sanatçıların örneklerindendir. İtalyan müziğindeki öteki önemli adlar şunlardır: keman yapımcısı Antonio Stradivarius (y. 1644-1737), tenor Enrico Caruso (1873-1921), Benjamino Gigli (1890-1957) ve orkestra şefi Arturo Toscanini (1867-1957).

Günümüz İtalyan sineması da büyük ün kazandı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Roma, Hollywood'dan sonra dünyanın sinema merkezi oldu. Önemli yönetmenler arasında Vittorio de Sica (1902-1974), Roberto Rossellini (1906-1977), Michelangelo Antonioni (1912-) ve Federico Fellini (1920-) yeralır.

Yönetim. 1948 anayasasına göre İtalya herbiri beş yıl süreyle seçilen iki meclisin (Temsilciler ve Senato) yasama yetkisine sahip bulunduğu demokratik bir cumhuriyettir. Temsilciler Meclisi'nin 630, Senato'nun 315 üyesi vardır. Devlet başkanı yedi yıl süreyle her iki meclis tarafından seçilir. Başlıca siyasal partiler şunlardır: Hristiyan Demokrat Parti (1943'de kuruldu), İtalya Komünist Partisi, İtalya Sosyalist Partisi. Faşistlerin yeniden örgütlenmesi anayasayla yasaklanmıştır. 1976 seçimlerinde on parti Temsilciler Meclisi'nde sandalye kazandı. Oyların çoğunluğunu Hristiyan Demokratlar (% 38,7) ve Komünistler (% 34,4) aldı.

Ülke 20 bölgeye ayrılmıştır. Her bölge bir ölçüye kadar kendi içinde özerktir. Ayrıca kendi yönetimlerine sahip beş ana bölge (Sicilya, Sardinya, Val d'Aosta, Trentino-Alto Adige ve Friuli- Venedik Giulia) vardır. Merkezi hükümet altında doğrudan yönetilmeleri amacıyla bölgeler 90'dan fazla eyalete ayrılmıştır. Her biri yerel yönetimlere sahip olan eyaletler 8000'i aşkın daha küçük yönetim bölgelerine bölünmüştür.

İtalya yasaları Roma yasalarına dayanarak düzenlenmiştir. Yargıçlar sınavlar yoluyla atanırlar ve terfi ederler. Çeşitli derecelerde mahkemeler vardır. Her topluluk kendi özel polis gücüne sahiptir. Ulusal güvenlik Kamu Güvenlik Polisi'nce sağlanır. Bu güç İçişleri Bakanı'nın denetimi altındadır. Carabinieri denilen 80.000 kişilik güç bir çeşit jandarmadır. Celere denilen polisler de toplum polisidir. Kara kuvvetlerinde 300 binden fazla, deniz kuvvetlerinde 42.000

Napoli'nin dar sokakları, güneşi doğuşundan batışına kadar canlı bir kent yaşamına sahne olur.

Volkanik Donza adaları İtalya'nın batı kıyılarının açığındadır. Fasist yönetim döneminde bu adalar sürgün yeri olarak kullanılıyordu.

ve hava kuvvetlerinde 70.000 personel çalışmaktadır. Askerlik hizmeti, 12-14 ay arasında değişir.

Tarih. Binlerce yıl önce İtalya yarımadasında Taş ve Demir çağında yaşayan insanlar üstüne çok az bilgi vardır. M. Ö. 500'lerde dört belirgin kültür egemendi: kuzeyde Keltler; ortada Etrüskler ve iç bölgelerde ve dağlık yörelerdeki kabileler (Romalılar dahil); Napoliden Sicilya'ya kadar Rum azınlıkları. Roma cumhuriyetinin kuruluş tarihi geleneksel olarak M.Ö. 595 kabul edilmiştir. Bu yıl, Romalı kralların sonuncusu olan Tarquinius Superbus sürgün edildiği tarihtir.

Bilinen ilk savaşlar Etrüskler ve Yunanlılar arasında oldu. Tarım ovalarındaki kabilelerle dağlardaki göçebeleri karşı karşıya getiren çatışma M.Ö. V. yüzyıl ortalarında Sabelli halklarının Apenninler'den inmesi ve Osk devleti kurmasıyla canlandı. M.Ö. V. yüzyılda Po ovasında Ligürlerle Venetler arasında kendilerine yer sağlayan Galyalılar M.Ö. IV. yüzyılda İtalya'ya saldırdı. Roma bu olaylardan yararlanarak bağımsızlığını garanti altına aldı. Yerel çatışmalar uzun süre devam etti. Caivs Gracchus'un ve Livius Drusus'un öldürülmesinden sonra büyük isyanlar çıktı. Halk savaşı Romalıları Latin kentlerine tam kent hakkı vermek zorunda bıraktı. Galyalılar ise Sezar'ın sayesinde M.Ö. 49'da tam yurttaşlık hakkını elde ettiler. İmparatorluğun gelişmesi ticaret odaklarının yer değiştirerek Limes'ler boyunca uzanmasına yolaçtı. Hükümetin yarımadaya tümüyle egemen olması Hadrianus, Marcus Aurelius ve III. yüzyıl imparatorları zamanında hızlandı. III. yüzyılda barbarların tehdidi karşısında Roma'dan Milano'ya taşınan imparatorluk merkezi Constantinus zamanında da İstanbul'a alındı (330).

Theodosius ölünce yerine oğlu III. Honorius (395-423) geçti. Honorius Alarik komutasındaki Vizigotları yok etti. (408). Ama Galya'yı ve öteki eyaletleri yitiren Batı Roma imparatorluğunun elinde yalnız İtalya kaldı. 488'de Doğu imparatoru Zenon, Ostrogotların kralı Theodoricus'u İtalya'yı yönetmekle görevlendirdi. İtalya'nın mutlak hakimi olan Ostrogot kralı kuzeye, büyük toprak sahiplerinden alınan alanlara yerleştirdiği yurttaşlara askeri görevler verdi. I. Gregorius (500-604) papalık iktidarını geliştirdi. Kraliçe Teodolinda ile anlaşarak Lombardları Hristiyanlaştırdı. Desiderio'yu yenen Frank kralı Charlemangne kendisini Lombardların kralı ilan etti (774). Charlemagne oğlu Pepin'e «İtalya kralı» ünvanı verdi. Bu arada Napoli, Gaeta ve Amalfi Müslümanların istilalarına sahne oldu. Müslümanlar 827'de Sicilya'yı fethettiler ve sonra Romayı yağmaladılar (846). Derebeylik ve siyasal parçalanma eski güçleri ortadan kaldırdı. Güneyde Benevento dukalığı rakip prensliklere bölündü. Yarımadanın ucunda durumların sağlamlaştıran Bizanslılar Sicilya'daki son topraklarını da yitirdiler.

Roma imparatorluğunu yeniden kurmak isteyen III. Otto (938-1002) başkenti tekrar Roma'ya taşıdı. 1046'da üç aday Papalık için çekişti, imparatorluk tacını giymek için İtalya'ya gelen III. Heinrick bir Alman piskoposunu papa yaptı.

Pisalılar ve Cenovalılar Müslümanile batı dünyası arasındaki ticareti ele geçirince Venedik ile rekabete başladı. Ülkenin her yerinde sanayileşme başladı. XI. yüzyıldan sonra tüccarlar piskopos ve senyörlerin iktidarına son verdi. Kentler ondan sonra tüccarlar ve soylular arasında seçilen meclislerce yönetilmeye başladı. Papa ile imparator arasındaki savaşları fırsat bilen Kuzey ve Orta İtalya kentleri bağımsızlıklarını ilan ettiler. Latin imparatorluğunun (1204-1261) ve sonra Mora'nın genişletilmesi, Karadeniz'in ticarete açılması zenginliklerin birikmesini sağladı; batıda Cenova, Floransa, Venedik ve Milano İtalyan ekonomisine egemen oldu.

Siyasal parçalanma sanat ve kültür merkezlerinin çoğalmasına yolaçtı; XV. yüzyılın sonlarında çiçek açan Rönesansın hazırlığı bu dönemde yapılıyordu. XV. yüzyılın ortalarında Osmanlı tehlikesi arttı. Osmanlılar 1480'de Otranto'yu aldılar 1494-1559 yılları arasında Avrupa'daki savaşlar İtalya'yı büyük ölçüde etkiledi. XVI. yüzyılın başında Rönesans en değerli sanatçılarını yetiştirdi. Machiavelli ve Guicciardini gibi düşünürler ise barbar olarak nitelendirdikleri Avrupalıları küçümsüyorlardı.

İtalya'da XVII. yüzyıldan sonra bir gerileme dönemi başladı. Napoli krallığı ve Sicilya güçsüzleşti. İtalya'nın az zarar gören öteki bölgelerinde değerli düşünürler, sanatçılara, devlet adamları yetişti. 1796'da Napolyon İtalya'yı işgal etti.

Fransız egemenliği 20 yıldan az sürdü. Bu dönemde ülke, aynı yönetim biçimi, yasa, ordu ve para sistemi altında birleşti. Kısa bir dönem için kuzeyde bir İtalya krallığı kuruldu. 1815'de eski düzen Viyana Kongresi tarafından sağlandığı sıralarda birleşmiş bir İtalya düşüncesi hâlâ zihinlerden silinmemişti.

1861'de İtalya'da Sardinyalı II. Victor Emmanuel kral ilan edildi. 1866'da Venedik (Avusturya'yı yenen Prusya'nın yardımıyla) ve 1870'de Roma'nın katılmasıyla İtalya sonunda bir krallık olarak birleşti. Ancak anlaşmazlıklar tümüyle giderilmemişti. Kuzey-güney anlaşmazlığının yanısıra bölgeler arasında da çekişmeler oluyordu. İtalya, birleşmiş ve tüm dünyaca kabul edilebilir bir hükümetin kurulmasına çalışıyordu.

İtalya 1882'de Avusturya-Macaristan ve Almanya'nın yanısıra üçlü ittifaka girdi. Buraya girerken Kuzey Afrika'da bir sömürge imparatorluğu kurma umudundaydı. Ancak İtalya Trieste ve Avusturya bölgesi olan Trentino'ya da göz dikmişti. Ülke 1915'te Müttefiklerle birlikte Birinci Dünya Savaşı'na girdi. Uzun mücadelelerden sonra İtalya Avusturya toprakları üstündeki isteklerine kavuştu, ancak savaştan sonra yapılan öteki anlaşmalardan hoşnut değildi. Savaştan siyasal ve ekonomik olarak çok kötü çıkan İtalya'da Mussolini önderliğindeki faşist hareket gelişti. Kral 1922'de Mussolini'ye iktidarı verdi; 1927'den sonrada Mussolini'nin baskı yönetimi başladı Mussolini silahlanmaya önem verdi ve 1935-1936'da Etyopya'yı işgal etti. Akdeniz'de egemenlik kurma niyetleri Nazi Almanya'sıyla ittifaka gitmesine yolaçtı. İtalya 1940'da İkinci Dünya Savaşı'na girdi. İtalyanlar bütün cephelerde

İtalya Bölgeleri

Bölge	Yüzölçümü	Başkent
Abruzzi	10.794	L'Aquila
Apulia (Puglia)	19.347	Bari
Basilicata	9.992	Potenza
Calabria	15.080	Reggio Calabria
Campania	13.595	Napoli
Emilia	22.123	Bologna
Friuli-Venedik Giulia	7.846	Udine
Lazio	17.203	Roma
Liguria	5.413	Cenova
Lombardia	23.834	Milano
Marches	9.692	Ancona
Molise	4.438	Campobasco
Piemont (Piemonte)	25.399	Torino
Sardinya	24.090	Cagliari
Sicilya	25.708	Palermo
Trentino-Alto Adige	13.613	Trento
Toskana	22.992	Floransa
Umbria	8.456	Perugia
Val d'Aosta	3.262	Aosta
Veneto	18.368	Venedik

Genellikle girintili çıkıntılı olan İzlanda kıyılarında çok sayıda fiyort bulunur. Ancak güney kıyıları düzdür.

İzlanda'nın başkenti Reykjavik aynı zamanda bir balıkçılık merkezidir. 1874'de kurulan kentte ülke nüfusunun beşte ikisi yaşar.

Kuzey Jamaika'da sıcak ve nemli iklim nedeniyle çok miktarda muz yetiştirilir. Elde edilen ürünün büyük bir bölümü dışarı satılır.

yenilgiye uğradılar, daha sonra Almanya'ya savaş ilan edildi. Ancak Naziler ülkeyi işgal ettiler. İtalya savaştan büyük zararlar almış bir biçimde çıktı.

1946'da monarşi ortadan kaldırıldı ve yeni bir demokratik cumhuriyet kuruldu. İtalya'nın savaş sonrasında ilk lideri Hristiyan Demokrat Parti'den Alcide De Gasperi'ydi. De Gasperi 1935'e kadar yedi koalisyon hükümetine başkanlık etti. Tarım reformu ve sanayinin büyümesi üzerinde çalıştı. 1949'da NATO'nun kurucu üyesi olan İtalya 1958'de AET'ye girdi.

İtalya

Resmi adı İtalya Cumhuriyeti
Yüzölçümü 301.245 km²
Nüfus (1975 tah.) 56.483.000; km²'ye 188 kişi
Önemli kentleri Roma (başkent) (1976 tah.) 2.856.300; Milano, 1.732.500; Napoli, 1.224.300; Torino, 1.202.900; Cenova, 807.100
Yönetim Devlet Başkanı, Giovanni Leone, Cumhurbaşkanı (1971'de seçildi)
Dil İtalyanca
Para birimi Liret
GSMH (1974) 66.794.900.000 sterlin
Tarım Buğday, arpa, yulaf, mısır, şekerpancarı, patates, üzüm, zeytin, hayvan
Sanayi Dokuma, kimya, maden, demir-çelik, şeker, gıda, balıkçılık
Dış ticaret Batı Almanya, Fransa, ABD, Hollanda, İngiltere, Belçika.

Ekonomik gelişmenin hızla sağlandığı İtalya'da, sağlık, eğitim gibi kamu hizmetleri tam başarılı sonuçlara ulaşamadı .1969-1972 arasında ekonomik gelişmede durgunluk başladı. Bu dönemde ülkede geniş çapta grevler, gösteriler yapıldı. 1974'de dünya petrol bunalımı enflasyona, işsizliğe ve başka düzensizliklere yolaçtı. 1976 Nisan'ında otuzüçüncü hükümet ekonomik kargaşa ve siyasal yozlaşma yüzünden düştü. Komünist Parti'nin büyük oy kazanmasına karşın, Hristiyan Demokratlar azınlık hükümeti kurdular. 1976'da Friuli'nin kuzey bölgesinde olan şiddetli bir depremde 1000 kişi öldü.

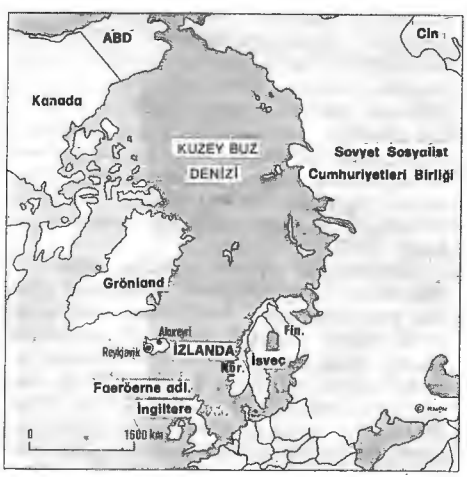
İZLANDA, Atlas Okyanusu'nun kuzeyinde bağımsız bir ada devleti. Grönland'ın doğu kıyılarının 290 km açığında olan İzlanda, Kuzey Kutup dairesinin hemen güneyinde yeralır. Çevresinde birkaç küçük ada vardır. Bunlardan Heimaey adası, Helgafell yanardağının püskürmesi sonucu 1975'te mahvoldu. Yönetim merkezi ve tek büyük kenti Reykjavik'tir. Ülke ekonomisinin temel dayanağı balıkçılıktır. Ancak son yıllarda tirolle avlanan yabancı balıkçılar, bu gelir kaynağına önemli zararlar vermektedirler. Bununla birlikte İzlanda zengin bir ülkedir; kişi başına düşen gelir Avrupa'nın birçok ülkesinden yüksektir.

Yüzey şekilleri ve iklim. İzlanda'nın büyük bir bölümü volkaniktir. Adanın bu niteliğini bugün hâlâ etkin olan yanardağlar ile kaynak ve sıcak su fışkırmaları doğrulamaktadır. Bu sıcak su kaynaklarından konutların ısıtılmasında yararlanılmaktadır. İzlanda'daki etkin yanardağların sayıları 200'ü bulur. Bunların en önemlisi 1490 m yüksekliğindeki Hekla'dır. İzlanda kıyıları güneyde düz ve tek biçimli, öteki yönlerdeyse girintili çıkıntılı ve fiyort bakımından zengindir. Adanın bazı bölümleri, geçmişteki yanardağ etkinliğinin sonucu olarak ortaya çıkmış olan lav ovalarıyla kaplıdır. Sözkonusu ovalar yer yer jökull adı verilen geniş buz kubbeleriyle kaplıdır. Bunların en büyüğü olan Vatnajökull 8500 km²'yi bulan yüzölçümüyle Avrupa'nın en geniş buzuludur. Adanın en yüksek noktası ise, bir buzul doruğu olan Öraefajökull'dur (2120 m). İzlanda, «buzlar ülkesi» anlamına gelen adını bu buzullardan almıştır. Adada bol çağlayanlı birçok ırmak vardır. Bunların en önemlisi Tjorsa'dır (uzunluğu 210 km). Çok sayıdaki göllerin en önemlisi ve en büyüğü 120 km²'lik yüzölçümü ve 116 m'lik derinliği olan Thingvallavatgölüdür.

İzlanda'nın bulunduğu enlem dairesine karşın, iklimi çok soğuk değildir. Gulf Stream'in etkisinde kalan adada yazlar, nemli ve serin geçer. Kış ortalaması ise —1°C dolaylarındadır.

Toprakların yalnızca yüzde 0,5'i işlenmektedir. Nüfusun yüzde 11'i tarım sektöründe çalışır. Başlıca tarım ürünleri hayvan yemi ve patatestir. Adanın buzullarla örtülü olmayan kesimlerinde otlaklar bulunur. Bu otlaklarda hayvancılık yapılır. Son derece gelişmiş olan balıkçılık sanayiinde nüfusun yüzde 14'ü çalışır. Balık konservesi yapımı da çok gelişmiştir. Tuzlanmış ve dondurulmuş balıkla, balık unu, balık yağı gibi ürünler ülke dışsatımının yüzde 80'ini oluşturur. Nüfusun yüzde 30'u çeşitli sanayi dallarında istihdam edilir. Savaştan sonra sanayileşme hızı artmış olan İzlanda'da alüminyum, çimento, amonyum nitrat fabrikaları kurulmuştur.

Toplumsal yapı. İzlandalıların ataları, bölgeye IX. yüzyılda gelmiş olan Norveçlilerdir. Eski İskandinav diline benzeyen İzlanda dili, XII. yüzyıldan bu yana önemli bir değişiklik göstermemiştir. İzlanda dünyanın okur-yazar oranı en yüksek ülkesidir. Nüfusun yüzde 99,9'u okuma yazma bilir. Nüfusun yüzde 97'si Protestandır.

Yönetim. Parlamentosunun 1000'inci yılını 1930'da kutlayan İzlanda, dünyanın en eski demokrasilerinden biridir. Bir cumhuriyet olan İzlanda'da yasama yetkisi, seçimle iş başına gelen, iki meclisli bir parlamentonun (Althing) elindedir. Ülke yönetim bakımından yedi bölgeye ayrılmıştır.

Tarih. 861 yılında Norveçliler tarafından keşfedilen adaya ilk kez IX. ve X. yüzyıllarda Norveç'ten gelen göçmenler yerleşmiştir. Bu toplulukların önderleri birleşerek, 930 yılında parlamentonun ilk örneği sayılabilecek Althing'i oluşturdular. İzlanda kısa bir süre içinde yüksek bir uygarlık düzeyine erişmiş, ancak iç anlaşmazlıklar sonucu bağımsızlığını yitirmiştir. 1262 yılında ada Norvéç egemenliği altına sokuldu; daha sonra (XIV. yüzyıl) bu ülke ile birlikte Danimarka'nın denetimine girdi. Danimarka, başlangıçta adadan yalnızca ticari bakımdan yararlanmaktaydı. Ancak bir süre sonra İzlanda'yı bütünüyle yönetimi altına aldı. 1551 yılında protestanlığı kabul etmiş olan İzlandalılar 1662'de Danimarka kralına bağlılık yemini ettiler. Ancak XIX. yüzyılda ortaya çıkan milliyetçilik akımları sonucu, 1918 yılında İzlanda, Danimarka krallığına bağlı özerk bir devlet haline geldi. 1941 tarihinde Althing Danimarka ile tüm bağların koparma karar aldı. 1944 yılının Mayıs ayında halkoyuna sunulan yeni Anayasa onaylandıktan sonra, aynı ayın onyedisinde cumhuriyet ilan edildi. İzlanda NATO'ya üyedir. Amerika Birleşik Devletleri ve NATO adada askeri üslere sahiptir. 1970 ortalarında yabancı balıkçı gemilerinin ada açıklarında görülmesi, özellikle İngiltere ile anlaşmazlıkların doğmasına yolaçtı. 1972 Eylülünde İzlanda, karasularını 22 km'den 93 km'ye çıkarma kararı aldı. Bu karar 1973'te donanma tarafından korunan balıkçı gemilerinin adaya yaklaşmasıyla iki ülke arasında ciddi sürtüşmelerin çıkmasına neden oldu. 1975 Ekiminde İzlanda yeni bir kararla karasularını 370 km'ye çıkardı.

Balık dışsatımı toplam dışsatımının yüzde 80'ini oluşturan İzlanda için balık kaynaklarını korumak büyük önem taşıyordu. Ancak sözkonusu kararlar İzlanda ile bu sularda avlanmak isteyen öteki ülkelerin arasını açtı.

İzlanda

Resmi adı İzlanda Cumhuriyeti
Yüzölçümü 103.000 km²
Nüfusu (1975 tah.) 218.000; km²'ye 2,1 kişi
Önemli kentleri Reyjavik (başkent) (1975 tah.) 84.900
Yönetim Cumhuriyet
Din Protestan
Dil İzlanda dili
Para birimi Kron
GSMH (1974) 521.400.000 sterlin; kişi başına ulusal gelir 2392 sterlin
Tarım Balık, patates, şalgam, sığır, koyun
Sanayi Konserve ve dondurulmuş balık, alüminyum, çimento, amonyum nitrat, giysi, ayakkabı, kimyasal maddeler, gübre, hidroelektrik
Yeraltı kaynakları Sıcak su kaynakları, perlit
Dış ticaret ABD, İngiltere, Federal Almanya, SSCB

JAMAİKA, İngiliz Uluslar Topluluğu'nun (Commonwealth) üyesi olan bağımsız bir ülke. Küba'nın 145 km güneyindeki ve Hispaniola'nın batısındaki Jamaika adını taşıyan büyük ada ile iki küçük mercan adacığı üzerine kuruludur. Başkent Kingston adanın güney kıyısındadır. Jamaika oldukça yoksul bir ülkedir. Ücretler düşük, işsizlik oranı yüksektir.

Yüzey şekilleri ve iklim. Jamaika topraklarının yüzde 80'i dağlarla kaplıdır. Ülkenin doğusunda yeralan Mavi dağların yükseklikleri 2200 m'ye kadar ulaşır. Adanın büyük bir bölümünü kaplayan kalkerli yaylalar, güneyde yerlerini bir ova şeridine bırakır. Jamaika'nın tarıma en elverişli toprakları ile nüfus yoğunluğunun en yüksek olduğu bölgeleri bu ova şeridindedir.

Tropikal deniz ikliminin egemen olduğu adada aşırı sıcaklık değişiklikleri görülmez. Kingston'da ölçülen en düşük sıcaklık 14°C'dir. En düşük yıllık sıcaklık ortalaması ise 19°C - 23°C arasında değişir. Kuzeydoğu yağış ortalaması yüksektir. Buna karşılık güney ovaları sulama gerektirecek kadar kuraktır. Kingston yağış ortalaması 75 mm'dir. Yılın en yağışlı ayı Ekim'dir.

Jamaika topraklarının beşte birinde tarım yapılır. Geri kalan beşte bir ormanlarla, dörtte bir ise otlaklarla kaplıdır. İç bölgelerde hayvancılık yapılır. Çeşitli tropikal meyva ve sebzelerin halkın başlıca besinini oluşturduğu Jamaika'da en önemli tarım ürünleri şeker kamışı, melas, muz ve turunçgillerdir. Kıyı ovalarında yetiştirilen şeker kamışı aynı zamanda Jamaika'nın başlıca dışsatım maddesidir. Yan ürünleri olan rom ve şeker pekmeziyle birlikte şeker, ülke dışsatımının üçte birini oluşturur ve özellikle ABD ile İngiltere'ye satılır. Adanın kuzeydoğusunda üretilen muz ise başka bir dışsatım maddesidir.

Jamaika dünyanın en büyük boksit üreticisidir. Alüminyum oksit dışsatımında da başta gelen ülkeler arasında yeralır .Bu iki maden ve bir başka önemli yeraltı kaynağı olan alçıtaşı genellikle yabancı ülkeler tarafından çıkarılıp satılır.

Turizm ülkenin ikinci büyük gelir kaynağıdır. Yılda 400.000'i aşkın turistin ziyaret ettiği ülkede bu sektör hükümet tarafından desteklenmektedir. Ancak son yıllarda başlayan tedhiş hareketleri ve cinayet salgınları nedeniyle turist sayısında önemli bir azalma olmuştur.

Enerji kaynaklarının ve bölgesel pazarların bulunmaması nedeniyle ülke sanayii önemli bir gelişme gösterememiştir.

Toplumsal yapı. Jamaika'da yaşayanların yüzde 90'ından fazlası Afrika kökenlidir. Nüfusun geri kalanını melezler ve Asya, Hint, Çin kökenli azınlıklar oluşturur. Resmi dil İngilizcedir, ama halkın büyük çoğunluğu İspanyolca kökenli bir dil konuşur. Tarımdan sağlanan gelirin, ulus ekonomisinde çok önemli bir yer tutmasına karşın, Jamaikalıların çoğu bu sektörde çalışır. İlk öğretim parasızdır. Okur-yazar oranının yüzde 85 dolaylarında olduğu tahmin edilmektedir.

Yönetim. 1962'de kabul edilen Jamaika anayasasına göre yönetim, İngiliz parlamentosu örnek alınarak kurulan bir parlamento tarafından yürütülür. Ülkede İngiltere tacı bir genel vali tarafından temsil edilir, ama yasama gücü seçimle iş başına gelen bir başbakan yönetimindeki kabine ile bir Temsilciler Meclisi ve bir Senato'nun elindedir.

Tarih. Jamaika 1494'de Kristof Kolomb tarafından keşfedildi; 1655 yılına kadar da İspanya egemenliğinde kaldı. İspanyolların adanın yerli halkı tarafından yok edilmesinden sonra Jamaika İngiliz denetimi altına girdi. Şeker üretimi nedeniyle İngiltere'nin değerli bir sömürgesi olan ada, 1930'larda bağımsızlık istemeye başladı. 1944'de İngiliz hükümeti Jamaika'yı kendi iç işlerinde kısmen serbest bıraktı. 1945'de yapılan seçimlerde, Alexander Bustamante'nin önderliğini yaptığı Jamaika İşçi Partisi çoğunluğu elde etti. Bu parti adından çıkarılacak anlama karşın sağcı bir partiydi.

1953'de Jamaika'ya özerklik tanındı ve Bustamante yeniden başbakanlık görevine getirildi. Ülke 1958 yılında Batı Hint Adaları federasyonuna katıldı. Ama 1962'de bağımsızlığını kazanınca bu birlikten ayrıldı. Bağımsız devletin tek başbakanı Bustamante oldu. 1963'te yerine Sangster; onunda yerine 1967'de Hung Shearer geçti. 1968 yılında Jamaika Antil Serbest Ticaret birliğine katıldı ve bu kuruluştan 50 milyon sterlinlik yardım aldı. Ancak ülke yoksulluktan kurtulamamıştı. 1970 yılında toplumsal karışıklıklar başgösterdi. Hükümetin aldığı baskı önlemleri pek etkili olmadı. 15 Aralık 1976'da genel seçimlere gidildi. Michael Manley'in lideri olduğu Ulusal Halk Partisi, bu seçimlerde İşçi Partisi'ni ağır bir yenilgiye uğrattı. Küba lideri Fidel Castro'ya yakınlık duyduğu bilinen Manley, İngiltere ile ilişkilerini yeniden düzenlemek istemektedir.

Jamaika

Resmi adı Jamaika
Yüzölçümü 10.962 km²
Nüfusu (1975 tah.) 2.029.000; km²'ye 185 kişi
Başlıca kenti Kingston (başkent) 550.100
Yönetim Commonwealth üyesi, parlamenter sistem
Din (başlıca) Anglikan
Dil İngilizce (resmi)
Para birimi Jamaika doları
GSMH (1974) 970.100.000 sterlin; kişi başına ulusal gelir 478 sterlin
Tarım Şeker kamışı, muz, turunçgiller
Sanayi Otomobil lastiği, kimyasal maddeler, giysi, besin ürünleri
Yeraltı kaynakları Boksit, alüminyum oksit
Dış ticaret İngiltere, ABD, Kanada

JAPONYA (Nihon, yada Nippon), dört büyük ve 3000'e yakın küçük adadan oluşan, bir Doğu Asya ülkesi. Başkenti Tokyo'dur. Japon hükümetleri, yüzyıllarca dışa kapalı bir politika izlemişler, bu yüzden de ülke batılıların gözünde gizemli bir ülke niteliğini kazanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonunda uğradığı yenilgiye ve topraklarının bir bölümünü yitirmesine karşın Japonya görülmemiş bir ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmiş ve 20 yıldan az bir süre içinde, Amerika Birleşik Devletleri ve SSCB'den sonra, dünyanın üçüncü en büyük Sanayi ülkesi

Fuji Yama yanardağı, Japonya'nın en yüksek tepesidir (3776 m.). Doruğundaki kutsal yer, her yıl binlerce kişi tarafından ziyaret edilir.

Amasuka takımadalarında istiridye üretimi önemli bir yer tutar. Bu takımadada, Japonya'nın önemli dışsatımını oluşturan inci üretimi yapılır.

Japonya'nın dağlık bölgelerinden biri olan Fukuşima'da, pirinç ve soya fasulyesi yetiştirilir. Fukuşima'da, ayrıca at da yetiştirilir.

olmuştur. Japonya'nın batıya açılışı, batılı düşünce ve teknolojiyi inceleme ve özümseme çabaları, uzun yıllar küçümsenmiş ve alay konusu edilmiştir. Bugün ise Japonya'nın ürettiği mallar, (fotoğraf makinalarından, otomobillere, televizyon alıcılarından dev tankerlere kadar) dünya pazarlarında alıcı bulmakta ve kalitelerinden dolayı hayranlıkla karşılanmaktadır.

Yüzey şekilleri ve iklim. Japonya'nın dört büyük adası (Hokkaido, Honşu, Şikoku ve Kyoşu), Doğu Asya anakarası açığında sıralanırlar. Bunlardan en kuzeyde bulunan Hokkaido, Sovyet adası Sahalin'in güneyinde, Sovyet limanı Vladivostok'a 800 mil mesafededir. Son derece dağlık olan adalarda, 200'e yakın yanardağ bulunmaktadır; bu yanardağlardan 60 kadarı halen aktif durumdadır. Dünyanın en büyük kraterine sahip olan Asosan da bunlar arasındadır. En yüksek tepeler, Japon Alpleri üzerinde, Honşu adasındadır. Sönmüş bir yanardağ olan Fuji Yama (3776 m), Japon Alpleri üzerindedir. Fuji Yama, Japonlarca kutsal sayılır. Japonya yeryüzünde depremlerin en sık olduğu kuşak üzerinde yer alır; ülkenin bazı kesimlerinde yer, hemen hemen her zaman sallanır. Yer sarsıntıları özellikle Tokyo körfezi dolaylarında yoğundur.

Japon adaları üzerinde son derece hızlı akan birçok nehir vardır; bunlar gerek sulama ve gerekse hidroelektrik enerji elde etme bakımından Japonya'ya çok büyük olanaklar sağlamışlardır. Japonya'daki en uzun nehir 443 kilometre uzunluğundaki İşikari nehridir. (bu nehir Hokkaido adasındadır). Japonya'da ayrıca birçok küçük göl bulunur; bunlar, çoğunlukla, sönmüş yanardağ kraterlerindedir. Japon sahilleri, iyice girintili ve çıkıntılıdır; yüzlerce küçük koydan oluşan Japon kıyıları, gemiler için elverişli sığınaklar sağlar.

Japon iklimi, genellikle muson etkisindedir. İklim kuzeyde soğuk ve ılımandır; buralarda yazlar serin, kışlarsa soğuk geçer. Güneyde ise uzun sıcak yaz aylarını, ılıman kışlar izler. Başkent Tokyo'da ortalama ısı, Ağustos ayında 26°C, Ocak ayında ise 3°C'tır. Ülke genellikle çok yağış alır. Yıllık ortalama yağış 1000 mm'yi geçer; güneyde ise 3000 mm.'yi bulur. Japonya sık sık büyük fırtınalara (tayfun) maruz kalır; fırtınalar şiddetli yağmurlara neden olur; bu yüzden de Japonya, sık sık ciddi sonuçlar veren sellerle karşı karşıyadır.

Ekonomik tarih. Japonya'nın büyük ekonomik mucizesini iyice kavrayabilmek için, ekonomik tarihini incelemek gerekir. Bunun için de, Tokugava döneminden (1600-1868) başlayarak Japon ekonomik düzenini ele almak zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Tokugava döneminde Japonya'da ilkel tarıma bağlı ve özellikle pirinç ekiminin yapıldığı bir düzen egemendir. Sanayi, el sanatları biçiminde gelişmiştir; kentlerdeki aristokrasinin gereksinmelerini karşılamak için lüks sayılacak nitelikte tüketim malları da üretilmektedir. Sanayide lonca düzeni egemendir. Tarım ürünleri yetiştiren köyler, genellikle kapalı köy ekonomileri durumundadır. Bir başka deyişle kırsal kesim, köy dışında hemen hemen hiç sayılabilecek bir mübadele ilişkisi içindedirler. Kırsal kesimde üretilen ürünün yüzde 40'ı (yada daha fazlası) feodal soylulara, artık-ürün olarak verilir. Tokugava döneminde ticaret ilişkilerinin önemli olmadığını görüyoruz. Ticaret daha sonra kentleşme ile önem kazanacaktır.

Tokugava döneminde Japonya'da toplumsal sınıflar soylular (Daimyō), savaşçılar (Samurai), zenaatkârlar, tüccarlar (chonin) ve köylülerden oluşmaktadır. Ülkede 270 kadar soylu (Daimyō) vardır. Bunlar Japon imparatoruna bağlıdır. Ama bu bağ, bütünüyle biçimsel bir bağdır; gerçekte bütün ayrıcalıkları imparatorun elinden alınmış, bir kukla durumuna düşürülmüştür. Soylular, Japonya'da egemen sınıf olma özelliklerini korumaya büyük önem vermişler ve ülkenin toplumsal ve ekonomik yapısının değişmesine karşı kesin tavır almışlardır. Nitekim Japonya her anlamda değişikliklere kapalı tutulmuş; ticaret burjuvazisinin gelişmesini engelliyecek (daha doğrusu, geciktirecek) önlemler alınmıştır. 1640 yılında dış ticaretin ve öteki dış ilişkilerin yasaklanması bu açıdan büyük anlam taşır. Ayrıca Japon uyruklu herhangi bir kişinin ülke dışına çıkması, ölüm cezasını gerektiriyordu. Böylece, hiçbir değişime açık olmayan Japon toplumsal düzeni, kendini yıkacak güçleri de bağrında taşımaktaydı. Giderek Japon adaları üzerinde nüfus arttıkça (XIX. yy. başlarında Japon nüfusu 30 milyona ulaşacaktır), yüzyıllardır değişmeyen üretim teknolojisi ile bu nüfusu beslemek olanaksız duruma gelmiştir. İlkel üretim yöntemleri ile tarıma bağlı Japon halkı, gereken ölçüde beslenemez olunca, hür olmayan köylü sınıfları ile savaşçı sınıfı (samurai'ler) ezilmeye başladı, çünkü soylular, giderek, köylüyü ve samurai'leri daha fazla sömürmeye başlamıştı. Öte yandan özellikle 1750'lerden sonra kentlerde ekonomik bir güç olmaya başlayan tüccar sınıfı da, burjuvazinin gelişmesini engelleyen feodal kısıtlamaların ortadan kaldırılmaması dolayısıyla durumdan memnun değildi. Üstelik tüccarlar, daimyō'ler tarafından, sosyal bir grup olarak, aşağı ve hor görülmekteydiler.

Tokugava döneminin bu katı sisteminin ortaya çıkardığı dengesizliğin ilk belirtileri, açlık ve yoksulluk içindeki köylü sınıfların 1750 yılından sonra birbirini izleyen ayaklanmalarında ortaya çıkar. Bu dengesiz durum, XIX. yüzyıla kadar böylece sürüp gitti. 1825'ten sonra batılı güçler Japonya üzerinde baskılarını duyurmaya başladılar. Özellikle de batılı tüccar ve misyonerlere takımadalara serbestçe girebilme hakkının tanınması doğrultusundaki bu çabalar, zaten ne yapacağını bilemiyen Japon yönetici sınıfının, ülkenin kapılarını istemeye istemeye batılılara açmasına neden oldu.

Batılı kültürle karşılaşan Japonlar arasında giderek ilerici nitelikte bir oligarşi oluşmaya başladı. Bu oligarşi, imparatorun çevresinde birleşerek, önemli birtakım girişimleri kabul ettirdiler. İlk önemli karar, 1871 tarihli toprak reformudur. Daimyō'lerin toprak üzerindeki ayrıcalıklarına son verildi; daimyō'lerin kentli burjuvalara karşı olan borçlarını da devlet üzerine aldı. Daimyō'lere, ellerinden alınan topraklarına karşılık bir tür emeklilik bağlandı. Böylece, Japonya'da feodal sistem tasfiye edilmiş oluyordu.

Toprak reformunu, 1873 tarihinde uygulamaya konan Vergi reformu izledi. Gerçekte köylülerin daimyō'lere ödedikleri vergileri bu kez devlet almaya başlamaktaydı. Bu vergi Japon ekonomisinde 1873'den başlayarak 25 yıl, devlet gelirlerinin esas kaynağı olmuştur. Japonya içinde ticarette varolan kısıtlamalar kaldırılmış, ticaret gelişmiş ve bir birikim sağlanmıştır. Bununla birlikte Japonya'nın kapitalistleşmesinin ana yükünü, vergiler dolayısıyle gene köylü sınıflar

Tokyo'nun merkezinde İmparatorluk Sarayı, Japon imparatorunun konutudur. Sarayın önünde ünlü niji-başu, yada «çifteköprü» yeralır.

Japonya resmi ve oymacılığı XIX. yüzyılda doruk noktasına erişti. Burada Katsuşika Hokusai'nin bir resmi görülmektedir.

Sendai, özellikle önemli bir ticaret ve sanayi merkezidir. Burada kimyasal ürünler, madeni eşya yapımı ve ipek dokumacılığı gelişmiştir.

çekmiştir. Tüccar ve sanayici gibi gruplar, mümkün olduğu kadar az vergilendirilmiş, yatırımların teşvik edilmesi sağlanmıştır. Japonya'da sanayileşme gerçekleştirildikten sonradır ki, bu kesimin vergi yükü arttırılmıştır.

XX. yüzyıla gelinceye kadar Japonya, gerek kamusal ve gerekse özel sanayi yatırımlarını, kendi iç finansman kaynakları ile gerçekleştirmişlerdir. Bir başka dikkati çekici olgu da, yine XX. yüzyıla kadar Japonların kendi ülkelerinde yabancı firma yada ortaklık kurulmasına izin vermedikleridir. Böylece dış kaynaklara başvurulmadan, yabancı mali güçlerin etkisinde kalmaksızın Japon kapitalizminin gelişmesine olanak sağlanmıştır. Japon kapitalist kuruluşlarının büyük bir kesimi, çok geniş örgütlü kurumlardır. Gerek ticaret, gerek sanayi, gerekse finans alanındaki bu dev kuruluşlara Zaibatsu'lar adı verilir.

Tarih. Mitos'lara bakılırsa güneş tanrıçasının soyundan gelen ilk Japon imparatoru M.Ö. 660 yılında iktidara gelmiştir. Japon tarihinin ilk dönemleri konusunda elimizde pek az bilgi vardır. Bununla birlikte Japon halkının, M.S. I. yüzyılda Asya anakarasından geldiği ve yerli Ainous'ları egemenlikleri altına aldıkları sanılmaktadır. Bugünkü Japon imparatorununsa, M.S. III. yüzyıldan başlayarak Japonya'ya hükümran olan Yamato sülalesinden geldiği öne sürülür. Japonlar, M.S. IV. yüzyılda Kore'nin güney ucunda bir koloni kurdular, bu koloni 200 yıldan uzun bir süre devam etti. Koreli ve Çinli zenaatkârlar, giderek Japonya'ya yerleşmeye, yeni düşünceler ve teknikler getirmeye başladılar. Bunların başında pirinç ekiminin uygulanması ve Çin yazısı gelir.

Japonya'da girerek imparatorların nüfuzu azalmaya ve egemenlik soylulara (daimyö) ve savaşçı şövalyeler olan Samurai'lere geçmeye başladı. Toprak aristokrasisi, VII. ve VIII. yüzyılda çıkarılan yasalarla, küçük toprak sahiplerinin elindeki arazileri almaya ve Çin kuruluşlarını örnek alarak yeniden örgütlenmeye koyuldu. Buddha'cılığın Japonya'ya girişi bu döneme raslar. İmparatorluk klanı şefi Buddha'cılığı kabul etti ve Çin imparatorlarının sıfatını (tenno) aldı. İlk başkent Nara'da (710 yılında kurulmuştur) dolayı Nara Dönemi diye bilinen bu dönem, Çin yazısının da girmesiyle Çin kültürünün özümsendiği dönemdir.

Daha sonra başkent Kyoto'ya taşındı. Japon tarihinin Kyoto'nun başkent oluşundan 1185 yılına kadar sürecek olan dönemi Kyoto'nun eski adının Heyan olması dolayısiyle, Heyan Dönemi diye anılır. Bu dönemde Çin Buddha'cılığı, giderek yerli özelliklerle kaynaştı. Öte yandan Japonya'nın yeni soylular sınıfı iki büyük sülale çevresinde yoğunlaştı: Taira ve Minamoto sülaleri. Sülalelerarası soylu çekişmeleri uzun yıllar devam etti; 1185 yılında gerçekleşen bir savaşla da Minamoto sülalesi egemen oldu. Minamoto sülalesinin askeri şefi Yoritomo, ülkenin siyasal örgütlenmesine yeni imparatorluk merkezinden uzakta Kamakura'da, bir ordugâh hükümeti (Bakufu) kurdu, 1192 yılında da imparator, Moritomo'yu «başbuğ» (şogun) ilan etti. Şogun'lar ülkeyi, imparator adına 700 yıl yönetmişlerdir.

Şogun'luk rejiminin ortaya çıkışı imparatorluğun çökmesine neden olmadı; tersine şogunluk, imparatorlukla bütünleşti. Savaşçı sınıfı, bu süre içinde ülkede egemen oldu. XIII. yüzyılın sonlarında Japonya'ya saldıran Moğol'lar, bu savaşçı sınıf tarafından iki kez püskürtüldüler. XIV. ve XV. yüzyıllar ise, iç savaşlarla geçti.

Japonya'ya gelen ilk Avrupalılar, 1542 yılında, Portekizliler olmuştur. Portekizlileri katolik misyonerler izledi. Aziz Francis Xavier'in misyoner olarak Japonya'da iki yıl kaldığı biliniyor. Portekizli tüccarlar Kyoşu'da küçük bir yerleşim merkezi kurdular .1590 yılında Japonya yeniden birleşti. Toyotomi Hideyoşi'nin önderliğinde gerçekleştirilen bu birleşmeden sonra, Kore'ye karşı iki kez işgal girişiminde bulunulduysa da, ikisinde de başarı sağlanamadı. Hideyoşi'nin ölümünden sonra, ülkeye Tokugava Ieyasu egemen oldu. Güçlü bir kişiliğe sahip olan Tokugava Ieyasu, kendini Şogun ilan etti ve bugün Tokyo'nun bulunduğu Edo'yu karargah yeri olarak seçti. Japonya'nın dış dünyaya kapılarını kapaması, Tokugava İyeyasu'nun 1600'lerde ülkeye egemen olmasıyla başlar. Tokugava Dönemi olarak bilinen bu dönemde, yabancı ülkelerin etkinliklerinin Japonya'da iç karışıklıklara yol açacağından korkulmuş; bu yüzden hristiyanlığın gelişmesi önlenmiş, yabancı tüccar yurt dışına çıkarılmış ve Japonların ülkelerini terketmeleri kesinlikle yasaklanmıştır. Bu dönemde Japonya'nın dış dünya ile olan ilişkisi, Çinli ve Hollandalı tüccarlara Nagazaki limanını ticari amaçlarla kullanabilmeleri için bağışlanmış olan, çok dar ve sınırlı bir imtiyaz hakkından ibaret kalmıştır. Japonların bu içe kapanış politikası 200 yıl kadar sürmüş; bu süre içinde Japonya'da, yabancı olan herşeye karşı büyük bir güvensizlik duygusu kökleşmiştir.

1853 yılında, Pasifik Okyanusu'nda egemenlik kurmayı amaçlayan ABD, Matthew Perry adında bir subayın yönetiminde, Japonya'ya bir deniz filosu gönderdi. Perry'nin görevi Japonya ile Amerika arasında ticari ilişkiler kurmaktı. Bu doğrultuda bir anlaşma 1854 yılında imzalandı; Amerika'dan sonra İngiltere, Hollanda ve Rusya Japonlarla ilişkiler kurdu. Böylece Tokugava şogun'larının egemenliğinde bir yalnızlığa gömülmüş olan Japonya, artık kapılarını istemeye istemeye batılılara açmaktaydı.

Japonya'nın batıya açılmasıyla birlikte, yeni reform tasarıları gündeme geldi: 1889'da yeni bir anayasa kabul edildi. Bu anayasaya göre, iki meclisten oluşan bir parlamento (Diet) kuruldu; bununla birlikte ordu, hükümetten bağımsız bir örgüt durumunda kaldı.

Bundan sonra Japonya'nın emperyalist genişleme siyaseti dönemi başlar. Çin-Japon Savaşı (1894-1895), Çin'in Kore'nin bağımsızlığını kabul etmesi ve Japonya'nın Formoza'yı (şimdi Tayvan), Liao-dung yarımadasını ve Port Arthur'u (Mançurya'dadır) ele geçirmesi ile sonuçlandı. (Japonlar üç yıl sonra, 1898'de Port Arthur'u Ruslara vereceklerdi). Japonya, giderek, büyük bir dünya devleti olma yolundaydı. 1902 yılında Japonya-İngiltere andlaşması imzalandı. Ruslarla yapılan savaşta yenilgiye uğramasına rağmen Japonya, gücünü korudu: Kore'yi denetimi altına aldı ve 1910 yılında da bu ülkeyi resmen Japon topraklarına kattı.

Birinci Dünya Savaşı sonunda da Japonya kârlı çıktı: savaşa İngiltere'nin müttefiki olarak girmişti ve Almanya yenilince, Almanya'nın Asya ve Pasifik'teki sömürge toprakları Japonya'ya verildi. Birinci Dünya Savaşı, Japonya'nın ekonomik bakımdan da büyük bir gelişme göstermesine neden oldu. Bununla birlikte savaş sonrası yıllarda Japonya, yeni kazandığı pazarlardan bazılarını yitirdi; bazı başarısız ve serüvenci girişimler ve 1923'de vukubulan Tokyo-Yokohama depremi (bu depremde 90.000 kişi ölmüştü) ve ekonomik başarısızlıklar Japonya'nın gerilemesine yol açtı.

Batılıların Japonları aşağılamaları ve Çin'de durumun giderek gerginleşmesi üzerine, Japon önderleri, ülkede artan milliyetçilik duygularını, emperyalist ihtiraslarını uygulamaya koymak için fırsat bildiler. 1931 yılında Japon orduları Mançurya'yı işgal etti. Japon silahlı kuvvetleri, ayrıca ülke içinde de bir dehşet havası estirmeye başladı. Japonya'da iktidar, giderek silahlı kuvvetlerin eline geçmişti. 1930'ların sonlarında Japonya Çin'i işgale başladı. Nazi Almanyası ve İtalya ile ittifak kurdu ve 1941 yılında savaşa girdi. Japon uçaklarının Pearl Harbour'daki Amerikan askeri üslerini bombalamaları ve Hong Kong, Malaya ve Singapur'a saldırmaları bu sıraya raslar. Bu savaşlarda Japonlar önemli başarılar kazandı, böylece 1942 yılının ortalarında

Sapporo'daki O-Dori alanı, Japonya'nın kış sporları merkezidir. Yıllık geleneksel Kar Festivali'nde burası buzdan yapılan devasa heykellerle süslenir.

Segami Körfezi'ndeki Kamakura'da 80'den fazla tapınak ve kutsal yer vardır.

Pasifik'te ve güneydoğu Asya'da geniş bir bölgeyi denetimi altına aldı.

İkinci Dünya Savaşı'nda Japonyanın ilk büyük yenilgisi, Midway Savaşıdır. Bu savaşta Japonlar Pasifik'te Amerikalılara yenildi. Bu yenilgi, Japonlar için İkinci Dünya Savaşı'nın dönüm noktası oldu. Japonya, bütün cephelerde, giderek yenilgiye uğradı ve Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan atom bombalarının (ağustos, 1945) yarattığı büyük yıkımdan sonra teslim oldu.

1945-1952 yılları arasında Müttefiklerin Japonyayı işgal kuvvetleri, General Douglas McArthur komutasında, hemen hemen bütünüyle Amerikan askeri birliklerinden oluşuyordu. Bu dönemde Japonya'da yeni bir anayasa kabul edildi. Böylece Japonya'da demokratik bir hükümet sistemi kurulmaktaydı. Japonya'nın öteki 48 devletle birlikte imzaladığı San Francisco Andlaşması ile Müttefik işgaline son verildi. Amerika Birleşik Devletleri ile imzalanan bir güvenlik andlaşması ile de ABD'nin himayesi sağlandı.

Kore Savaşı (1950-1953) sonunda Japonya'nın endüstriyel gelişmesi ve ekonomik büyümesi hızlandı. 1950'lerin ortalarında Japon ekonomisi, inanılmaz bir büyüme aşamasına gelmişti. (Bk. EKONOMİ böl.). Bununla birlikte politika alanında işler o kadar iyi gitmiyordu; öğrenci ayaklanmaları ve Sosyalist partisinin huzursuzlukları, 1960 yılında, ABD ile imzalanacak olan yeni güvenlik andlaşmanın maddeleri üzerinde, önemli kargaşalıklara yol açtı. Muhafazakar hükümet, bu bunalımı atlattı.

1964 yılında Eisaku Sato başbakanlığa atandı. Sato'nun en önemli başarısı ABD denetimindeki Okinava'nın yeniden Japonya'ya verilmesini sağlayan bir andlaşmayı imzalamak oldu. Sato, 1972 yılında siyasal hayattan çekilince, başbakan olan Kakuei Tanaka, Pekin hükümetiyle diplomatik ilişkiler kurdu; Tayvan'la olan diplomatik ilişkilerini kesti. Tanaka hükümeti içerde de enflasyon, çevre kirlenmesi, kentlerde nüfus fazlalığı ve kırsal kesimde nüfus azlığının ortaya çıkardığı sorunları çözmeye çalıştı. Ama bu alandaki çalışmalarını bir sonuca ulaştıramadan, kendisini siyasi bir skandalın içinde buldu. Bu olay üzerine istifa eden Tanaka'nın yerine başbakanlığa Takeo Miki atandı.

Bu arada Liberal-Demokrat Parti, birbirine düşman olan bir takım hizipler arasında bölünmüştü. 1976 yılında yapılan seçimlerde çoğunluğu sağlayamadı; bununla birlikte bazı bağımsız miletvekillerinin desteği ile iktidarda kalabildi. Başbakan Takeo Miki'nin istifaya zorlanması üzerine başbakan olan Takeo Fukuda, hizip çatışmaları içine düşmüş olan partisini yeniden birleştirmeye çalıştı. Fukuda, ayrıca sanayi bakımından gelişmiş olan ülkeler arasında bir ekonomik zirve toplantısının düzenlenmesine önayak oldu. Bu toplantı 1977 yılında Londra'da gerçekleşti.

Ekonomi. Çok sınırlı doğal kaynaklara sahip olmasına karşın Japon ekonomisi, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra büyük bir gelişme gösterdi. 1952-1960 yılları arasında Japonya'nın gayrısafi milli hasılası yılda, yüzde 8 oranında ortalama bir artış gösterdi. 1960-1970 arası dönemde ise, bu artış yüzde 10'u bulmuştur. Japonya 1960'dan beri gayrısafi milli hasılası açısından, Avrupa ülkelerinin birçoğunu geçmiş durumdadır. 1960 yılı verileri ölçü alınırsa, gayrisafi milli hasıla sıralamasında, karşımıza milyar dolar olarak şöyle bir durum çıkmaktadır: ABD (426), Batı Almanya (90,7), İngiltere (84,3), Japonya (71,1), Fransa (68,5). 1974 yılında ise Japonyanın gayrısafi milli hasılası 182 milyar dolara yükselmiştir; kişi başına düşen milli gelir ise 1.617 dolardır.

Gayrısafi milli hasılada görülen bu artışa karşın, kişi başına düşen milli gelir, kuşkusuz, Japonya'nın nüfus artışıyla bağıntılı bir olgudur. Japonya'nın çok kalabalık bir nüfusu vardır (1976 tahminlerine göre, 112 milyon 550 bin). Japonya'da nüfusun büyük bir kesimi küçük bir toprak parçası üzerinde yoğunlaşmıştır. Dünyada en büyük nüfus yoğunluğuna sahip ülkelerinden biri de Japonya'dır. Japon adalarının yüzeyleri dağlıktır; bu yüzden de toplam yüzölçümünün ancak yüzde 15'i tarıma elverişlidir. Nitekim, Japonya kişi başına düşen ekilebilir toprak bakımından, dünyanın en yoksul ülkesi sayılabilir.

Japonya'da nüfusun artış oranı ekonomi açısından önemli sorunlar yaratmaktadır. 1900-1955 arasında Japon nüfusu iki kat artmıştır. Öte yandan Japonya, sanayileşmiş ülkeler arasında tarım kesiminde çalışan nüfusu, toplam nüfusuna oranla en yüksek olan ülkelerdendir.

Japonya'da sanayi alanında üretim, önemli bir gelişme çizgisi göstermektedir. Sınai üretim 1963 yılı başında 1934-1936 düzeyinin 6 katına erişmiştir. 1954-1960 dönemi ele alınırsa Japonya'nın sınai üretimindeki gelişmenin yılda yüzde 14.8 oranını bulduğu görülür. Tarımsal üretimin gelişme hızı ise, sanayi alanındaki gelişme temposuna erişememekle birlikte, gene de Japonya'yı İkinci Dünya Savaşı sonrasından beri, büyük kapitalist ülkelerden biri saydıracak yeterliktedir. 1952-1953 ve 1958-1959 yılları arasında yıllık gelişme hızı yüzde 4.2'dir (Bu, Fransadakinin iki katından fazladır). Japonya 1960 yıllarında beslenmesi için gerekli olan temel yiyecek maddeleri üretiminde kendi kendine yeterli duruma gelmiştir. Bu gelişme, Japonya'da gerçekleştirilen köklü bir tarım reformu, giderek daha fazla gübre kullanılması ve sulama işlerinin yetkinleştirilmesi sonucunda sağlanmıştır.

Japonya'nın gerekseme duyduğu hammaddelerden çoğu, özellikle de akaryakıt, dışalım yoluyla sağlanmaktadır. Japonya'nın önemli sayılabilecek çapta kömür yatakları bulunmasına karşın, buralardan sağlanan kömürün ancak dörtte biri sanayide kullanılabilmektedir. Japonya'da toplam emek gücünün yüzde 25'i imalat sanayiinde çalışır. İmalat sanayiinin (manifaktür), Japonya'nın gayrısafi milli hasılası içinde yüzde 37 gibi önemli bir yeri vardır. İmalat sanayiinde ise ağır sanayi ve kimya sanayii büyük bir yer kaplar. Çimento imalatı (Japonya bu alanda dünyada üçüncü gelmektedir) demir (Japonya bu alanda dünyada ikinci gelmektedir) ve ham çelik (Japonya bu alanda dünyada üçüncü gelmektedir) de önemli bir yer tutar. Japon ekonomisinde dışsatım/dışalım dengesinde belirli bir istikrarsızlık göze çarpar. Örneğin 1958-1962 yılları arasında dışsatım iki kat artmış, ama dışalım da bu oranda bir artış göstermiştir. Japonyanın dışalımları oldukça şaşırtıcıdır: dışalımın üçte ikisine yakın bir kesim iptidai maddelere ve enerjiye, akaryakıta gider. Bu karşılık mamul maddeler dışsatımın esasını oluştururlar. 1970'ler verilerine göre, Japonya'nın dışsatımı, ortalama yüzdeler olarak, şöyle sıralanabilir: demir ve çelik (yüzde 19), motorlu araçlar (yüzde 13), gemicilik (yüzde 10), elektrikli ve elektronik araç ve gereçler (yüzde 10.5), diğer makinalar (yüzde 11), kimyasal maddeler (yüzde 7) ve tekstil mamulleri (yüzde 5.5).

Japonya'nın ticaret ilişkilerinin en geniş olduğu ülke, ABD'dir. Japonyanın dışsatımlarının yüzde 23'ü, dışalımlarının yüzde 20'si ABD iledir. Güneydoğu Asya ülkeleri de Japonya için önemli pazarlardır. Bu ülkeler yaklaşık olarak Japonyanın dışsatımının yüzde 25'ini çekerler. Bunlar içinde Güney Kore yüzde 5 ile başta gelir.

Japon dışalımının yüzde 30'unu petrol teşkil eder. 1973-1974 yıllarındaki petrol bunalımı, Japon ticari dengesini büyük ölçüde sarsmıştır. (Japonya'nın satın aldığı petrolün yüzde 80'i Ortadoğu ülkelerinden gelmektedir). Motorlu sanayii dışında büyük öteki endüstriler, 1975 yılında, önemli bir durgunluk dönemi yaşamışlardır. Bununla birlikte 1974 yılında yüzde 24'e yükselmiş olan enflasyon oranı, 1975 yılında yüzde 14'e düşürülmüştür. 1976'dan itibaren Japon ekonomisi yeniden güç kazanmaya başlamıştır.

Ulaşım ve iletişim. Japonya'nın son derece gelişmiş bir demiryolu sistemi vardır. 2700 km uzunluğundaki demiryollarındaki trenlerin çoğunluğu elektrikle işler. Bu işletmelerin beşte biri özel girişimle yönetilmektedir. Dünyanın en uzun sualtı tüneli olan Şin Kanmon tüneli 18,6 km uzunluğundadır. Bu tünel Honşu'yu Kyoşu'yla birleştirir. 54 km uzunluğundaki Seikan tüneli Honşu ve Hokkaido arasında yapılmaktadır. Japon Ulusal Denizyolları Osaka ve Okayama arasında dünyanın en hızlı tren servisini işletmektedir. İki kent arasındaki 160 km ortalama 166 km hızla 58 dakikada alınmaktadır. İlk monoray sistemi Tokyo havaalanı ile kent merkezi arasında 1964 yılında kuruldu. Dört kentte metro vardır. Tokyo'da yoğun iş saatlerinde yolcuların ulaşımını sağlamak üzere özel personel çalıştırılmaktadır. «Ulusal» yolların uzunluğu 30.000 km'dir ve 1970'lerin ortalarında kullanılan araç sayısı

(16 milyon yolcu taşıtıyla birlikte, 26 milyon) on yılda dört katı artmıştır.

Japonya'nın 40 milyon grostonluk ticaret filosu büyüklük bakımından Liberya'dan sonra ikincidir ve öteki ülkelerin hepsinden fazla gemiye sahiptir (1975'de 9932). Japonlar'ın 236.517 grostonluk petrol tankeri Nissei Maru 1975' de denize indirildiğinde dünyanın en ağır gemisiydi. 1977'de yapılan ve araba taşıyan Polar Ace dışsatım amacıyla 400 otomobil taşıyabilmektedir ve yüzer bir otopark görünümündedir. Önemli limanlar Yokohama, Kobe, Tokyo, Nagoya ve Osaka'dır. Başlıca havayolları Japon Havayolları ve Nippon Havayollarıdır. Tokyo ve Osaka'da büyük uluslararası havaalanları vardır. Japonya Yayın Şirketi üç radyo ve iki televizyon kanalına sahiptir. Çok sayıda şirket ticari radyo ve televizyon yayını yapmaktadır. Konutların yüzde 98'inde televizyon alıcısı vardır (toplam 25 milyon). 42 milyon telefonun bulunduğu Japonya'da günlük gazeteler 60 milyon tiraja sahiptir. Telefon sayısı bakımından Japonya'yı yalnızca ABD geçebilmektedir.

Yönetim. 1947 anayasasına göre imparator devletin sembolüdür ancak hiç bir yönetsel yetkisi yoktur. Yasama organı iki meclisten oluşan Diet'dir. Temsilciler Meclisi'nin 511 üyesi dört yıl için 20 yaşından büyük yurttaşların oylarıyla seçilir. Danışmanlar Meclisi'nin ise 252 üyesi vardır. Bu meclisin yarısı her üç yılda bir altı yıllık görev süresi için seçilir. Yürütme organı Bakanlar Kurulu'dur. Kurul başbakan ve en fazla 16 bakandan kurulur. Başlıca siyasal partiler Liberal Demokratlar ve Sosyalist partidir. Liberal Demokratlar savaştan sonraki dönemin büyük bölümünde ülkeyi yöneten özel girişimci partidir.

Yerel yönetim için Japonya 47 bölgeye ayrılmıştır. Her kent, kasaba ve köy kendi yöneticisini ve meclisini seçer. Beş kişilik komisyon yoluyla hükümet tarafından denetlenen polis gücü 25.000 kişiliktir. Tüm yargı gücü Yüksek Mahkeme'nindir. Bu mahkeme başyargıç ve 14 yargıçtan oluşur. Bakanlar Kurulu'nca atanan Yüksek Mahkeme üyeleri 10 yılda bir yenilenir. Ayrıca çeşitli yerel mahkemeler vardır.

Japonya'nın temelde savaşa karşı olmasına karşın ülkede savunma sistemi vardır. Bu yüzden Japon ordusu «Savunma Gücü» adı altında kurulmuştur. Kara ordusu 180.000, deniz ordusu 42.000 ve hava ordusu 45.000 kişiden oluşmaktadır. Askeri hizmet gönüllüdür. Bütün askeri malzeme ABD tarafından sağlanır ve çoğunluğu Okinava'da olmak üzere Japonya'da 59.000 Amerikan askeri vardır.

Toplumsal yapı ve kültür. Japonlar Asya'daki Moğol ırkından gelmedir. Geçtiğimiz bin yıl içinde başka kavimlerle çok az karışma olduğundan belirli fiziksel karaktere sahiptirler. Başlıca azınlık grubu, ataları Japonya'ya ilk kez yerleşen Ainu'lardır. Bu grubun sayısı 15.000' dir ve genellikle Hokkaido'da otururlar. Japonya'da 600.000'den fazla Koreli yaşar. Japonya'nın nüfusunun yüzde 72'si kentlerde yaşar. 15 kentin nüfusu yarım milyondan fazladır; sekizinin nüfusu ise 1 milyonu aşmaktadır.

İki büyük din Şinto ve Buddha'cılıktır, her iki dinin de 80 milyondan fazla üyesi bulunmaktadır. Ayrıca 800.000 kadar Hristiyan yaşamaktadır. Efsanelere ve mitosa bağlı bir din olan Şinto («Tanrıların Yolu») eskiden resmi dindi ve imparatorun ilahiliği düşüncesini desteklemek için hükümet tarafından kullanılırdı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Şinto'yu devletin desteklemesi yasaklandı ve bugün devlet okullarında dinsel eğitim yapılmamaktadır. Savaştan sonra bu dinlerin öğretisine bağlı pekçok yeni din doğdu.

Japonca ülkenin resmi dilidir. Bir dizi lehçenin konuşulduğu Japonya'da toplumsal konuma göre farklı konuşma üslupları vardır. Konuşulan Japonca'nın konuşulan Çince'yle hiç bir yakınlığı yoktur. Ancak kendi yazılı dilleri bulunmayan Japonlar M.S. VI. yüzyılda Çin alfabesinden yararlandılar. Japonca'daki işaretler kana denilen işaretler listesi kapsamında düzenlenmişse de Japonca yazılı biçimiyle karmaşık bir dildir. Bununla birlikte okur-yazar oranı yüzde 99' dur.

Eğitim parasız ve zorunludur. Bu zorunluluk 6 ve 15 yaşları arası için geçerlidir. Ancak yaş sınırının 18'e çıkarılması tasarlanmaktadır. Çoğunlukla özel işletmeler olan çocuk yuvaları üç ve beş yaşları arasındaki çocukları barındırmaktadır. İlkokullarda 6-12, ortaokullarda 12-15 ve liselerde 15-18 yaşları arasında öğrenciler eğitim görmektedirler. Sekiz devlet üniversitesi ve çeşitli özel üniversiteler bulunmaktadır. 1877'de kurulan Tokyo Üniversitesi'nde 18.000 öğrenci öğrenim görmektedir. Yüksek öğrenimdeki öğrenci sayısı 1.800.000' dir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Japonlar işgalci Amerikalıların da etkisiyle yepyeni bir eğitim sistemi benimsediler.

Japonlar çağdaş uygarlıklar arasında en belirgin kültürlerden birisini geliştirdiler. Bu özellik günlük yaşamın her alanında görülür. Göreneker, giysiler, özellikle evlerin düzeni bunlara örnektir. Evler havadar ve güneşlidir, iç duvarlar yerine kartondan bölmeler yer alır. Isınmak için kömür mangalları, derin ve oval porselen, tahta banyo küvetleri, Japonların günlük yaşamları içindeki araç yada eşyalardandır. Akşam banyolarının törenselliği nerdeyse ulusal bir özellik kazanmıştır.

Evlerde insanlar kimono denilen giysiyi giyerler ve akşam yemeklerinde masanın çevresine dizilmiş yastıkların üstüne oturarak yemeklerini yerler. Tipik bir Japon sofrası, pilav, çeşitli cinslerden balık dilimleri (genellikle çiğ), çorba, salamura ve meyvadan oluşur. Ayinsel çay töreni tipik bir Japon geleneğidir ve Japonlar bu töreni bir sanat tarzı olarak nitelendirirler. Bu özellik, Japon sanatına ve kültürüne derin etki yapmış olan Zen Buddha'cılığından gelir.

Japon resminin ilk örnekleri, Çin tekniklerini uygulayan Buddha'cı resimlerdir. Parşömen kağıdına resim XIII. yüzyılda, asılan tomar resimleri XIV. yüzyılda, ve renkli tahta baskılar XVIII. yüzyılda yapılmaya başlandı. Bu üçüncü tarz resim Japonya dışındaki ülkelerde en tanınmış Japon resim üslubudur. Şinto etkisinin en tanınmış örnekleri Isi tapınaklarıdır.

Japon müziği de yalın özelliğiyle tanınır. Bu müzikte kullanılan başlıca araçlar flüt, lavta, korno, davul ve zildir. Ancak gerek klasik, gerekse popüler Batı müziği ülkede sevilmektedir. Tiyatro alanında Japonlar iki eşsiz tiyatro biçimi yarattılar: no ve kabuki. XIV. yüzyılda gelişen oyunlar stilize edilmiş, teatral bir konuya dayanan, maskların ve müziğin yer aldığı, ağır tempolu türlerdir. XVII. yüzyılda no türünden doğmuş olan kabuki ise daha az biçimsel ve daha canlıdır.

Oyunlarda yalnızca erkek oyuncular yer alır ve gösteriler saatlerce sürer. Japon tiyatrosunun bir başka geleneksel biçimi bunraku'dur. Bu tür Osaka'da yapılan bir kukla oyunudur. Japonlar ayrıca batı tiyatrosu ve sinemasından da hoşlanmaktadırlar.

Japon şiirinin en ünlü türü Zen etkisi taşıyan ve en fazla 17 heceyle yazılan haiku'dur. Belki de en çok okunan Japonca kitap Genji'nin Masalı'dır. XI. yüzyılda saraylı bir kadın olan Murasaki Şikibu'nun yazdığı bu kitap bir imparatorun oğlunun aşklarını ve yaşamını konu alır. Japonya pekçok küçük sanatın da ülkesidir. Bunlar arasında bonsai (minyatür ağaçların yetiştirilmesi), bonkei (tablalarda küçük bahçecikler), ve ikebana (çiçekçilik) yer alır. Ayrıca mücevhercilik, çömlekçilik, seramikçilik ve tahta oymacılığı da önemlidir.

Japonya'nın ulusal sporu sumo'dur. Japonların geleneksel oyunları judo ve karate dünya çapında yayılmıştır, ayrıca kendo oyunu da yayılmaktadır. Sumo' dan sonra en yaygın spor, Japonya'ya 1873'de bir Amerikalı öğretmen tarafından getirilen beyzboldür. Futbol ve rugby de yaygınlık kazanmaktadır. Konuk Avrupalı takımlar büyük ilgi görmektedirler. Japonlar ayrıca masa tenisi, cimnastik, dağcılık ve kayak sporlarına da büyük ilgi göstermektedirler. Japonya Olimpiyat Oyunları'nın yapıldığı ilk Asya ülkesidir (Tokyo, 1964). Öte yandan Kış Olimpiyatları da 1973 yılında Japonya'da yapılmıştır.

Japonya

Resmi adı Japonya
Yüzölçümü 377.535 km²
Nüfusu 112.550.000 (1976 tah.) km² ye 398 kişi.
Başlıca kentleri Tokyo (başkent), 8.642.000 (1975); Osaka, 2.980.487 Yokohama, 2.778.975; Nagoya, 2.079.694; Kyoto, 1.461.050
Yönetim İmparatorluk (anayasal monarşi). Devlet başkanı İmparator Hirohito (1926 yılında tahta çıktı)
Dinler Şinto'culuk; Buddha'cılık
Dil Japonca
Para birimi Yen
GSMH (1974) 182.000.000.000 sterlin Kişi başına ulusal gelir 1.617 sterlin
Tarım Pirinç, patates, tatlı patates, buğday, arpa, meyvalar, tütün, çay, hayvancılık, ormancılık
Sanayi Kömür, demir ve çelik, petrokimya, balıkçılık, gemicilik, tekstil, çimento, kimyasal ürünler, optik ve elektronik araçlar, motorlu araçlar
Dışsatım Makina, demir ve çelik, motorlu araçlar, gemi, kimyasal ürünler
Dış ticaret ABD, Avustralya, İndonezya, petrol üreten Arap ülkeleri

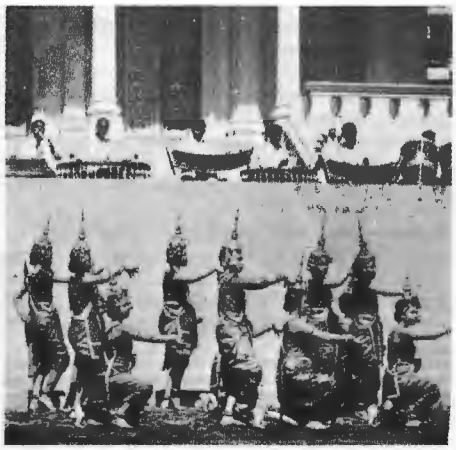
JERSEY. Bk. CHANNEL ADALARI

KALİFORNİYA. Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

KALİMANTAN. Bk. İNDONEZYA

Kamboçya'nın başkenti Phnom Penh iç savaşta Kızıl Khmer'lerin başlıca hedeflerinden biriydi. Kent 1975'de ele geçirildi.

Khmer Kutsal Dansı Buddha öncesi inançlarla birlikte yaşayan Kamboçya dininin ruhları korumak için büyüye başvurmasını simgeler.

Kamboçya'daki Angkor Vat XII. yüzyılda hükümdarlar için yapılan bir anıttı. Burası bir olasılıkla dünyanın en büyük dinsel yapısıdır.

KAMBOÇYA, Çinhindi yarımadasında bir ülke. Bir zamanlar krallık olan Kamboçya, Hint kültüründen esinlenen eski bir kültüre sahiptir. Kamboçya'nın kuzeyindeki Angkor Vat yöresi şimdi yıkıntılar içinde bulunan Hindu tapınaklarıyla doludur. Bunların bir zamanlar dünyanın en büyük dinsel kuruluşu olduğu sanılmaktadır. Yakın zamanlara kadar büyük çatışmalara sahne olan Kamboçya Phnom Penh'den yönetilmektedir.

Yüzey şekilleri ve ekonomi. Tepeler ve yaylalar Kamboçya'nın kara sınırlarını belirler. Ülkenin büyük bölümü ise Mekong ırmağının geçtiği geniş düzlükler ve «Büyük Göl»dür. Yağmurlu mevsimlerde Mekong ırmağı bu göle dökülür. Kurak mevsimlerde 2500 km² genişliğinde olan göl yağış olduğu zaman dört kat büyümektedir. Irmağın çekildiği verimli alanda pirinç yetiştirilir. Göl önemli bir balık kaynağıdır. Kamboçya'da tropikal muson iklimi hüküm sürer. Kasım'dan Mart'a kadar olan dönem kurak geçer.

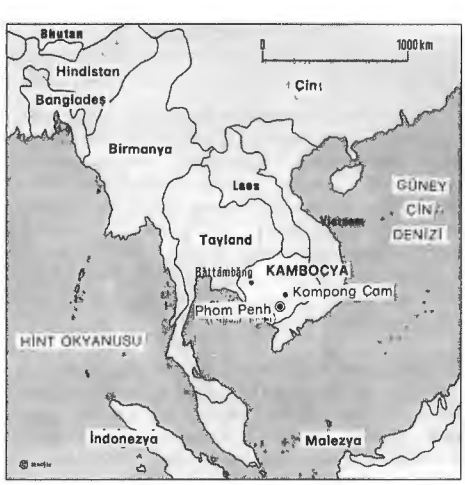
Ülkenin başlıca kaynakları ormanlar (toprakların dörtte üçüncü kaplar) ve demir, fosfat gibi madenlerdir. Halkın büyük çoğunluğu çiftçilikle uğraşır ve işlenmiş toprakların yarıdan fazlası pirinç ekiminde kullanılır. Başlıca dışsatım ürünü kauçuktur. Öteki önemli tarım ürünlerini biber, mısır, soya fasulyesi, muz ve pamuktur. Sanayiin büyük bölümü dar kapasitelidir ve daha çok gıda ile kereste sanayiine dayanır. Bazı büyük sanayiler yeniden kurulmaktadır. Başlıca kentler Phnom Penh, Battambang, Kompong Çam ve Kompong Som'dur. Başlıca nüfus merkezlerini iyi yapılmış yollar birleştirir. Phnom Penh demiryoluyla Tayland sınırındaki Poipet ve Kompong Som birleştirilmiştir. Irmaklar önemli ulaşım araçlarıdır. İmalat sanayiinin olmayışı ve tarımın veriminin azlığı, Kamboçya'nın Vietnam kadar yoğun nüfuslu olmasını engellemiştir. XVI. yüzyıldan beri Kamboçyalılar geçim tasasıyla kıvranan ve sayıları gittikçe artan Vietnamlı göçmenlerin yerleşmesi karşısında gerilediler. Batıda ve kuzeyde Taylandlıların tehdidi Fransız işgaline kadar devam etti. Sanayi evlerde dokumacılık, el zenaatları, tarım ürünleri işleme ve maden filizi çıkarımıyla sınırlanmıştır. Ülkede 1967'de 3500'den fazla işletme vardı.

Toplumsal yapı. Nüfusun yüzde 85'i Khmerlerdir. Ancak Çinli, Vietnamlı ve Çam'lardan oluşan azınlıklar da vardır. Khmer-Loeu adlı kabileler dağlık bölgelerde yaşar. Halkın büyük çoğunluğu ırmak boylarındaki köylerde ve kasabalardadır. Resmi dil Khmercedir. Halkın yüzde 60'ı okur-yazardır. Ülkenin geleneksel dini Theravada Buddha'cılığıdır.

Yönetim. Yeni anayasa 1976 Ocak'ında kabul edildi ve Halk Temsilciler Meclisi için seçimler yapıldı. Prens Sihanuk 1976 Nisan'ında devlet başkanlığından istifa etti ve meclis yerine Khien Samphan'ı seçti. Yeni hükümet atandı. Samphan'ın yerini Pol Pot aldı. 1978'de de Pol Pot iç savaş sonucunda devrildi ve Ulusal Cephe iktidarı aldı.

Tarih. M.S. I. yüzyılda güçlü bir devlet olan Fu-nan krallığı aşağı Mekong havzasında kuruldu. VI. yüzyılda Chenla eyaletinden gelen Khmer halkı ülkelerinin sınırlarını Fu-nan'a ve günümüzdeki Laos'a kadar genişletti ve güneydoğu Asya'ya egemen olan bir imparatorluk kurdu.

VIII. yüzyıldaki karışıklıklardan sonra Prens II. Jayavarman (802-850) ülkeyi birleştirdi ve Büyük Göl'ün kuzeyinde bir başkent kurdu. IX-XII. yüzyıllar arasında Khmer hükümdarları aşağı Mekong'a hakim oldular. Angkor'lu son Kamboçya kralı VII. Jayavarman (1181-1218) bugünkü Angkor Thom'un surlarını yaptırdı. Angkor'un 1431'de düşmesinden sonra kral ve çevresi Phnom Penh

kentinin bulunduğu yere yerleştiler. Ülkenin ve ordunun yeniden düzenlenmesi 1540'da yeni bir Siyam saldırısının püskürtülmesini sağladı. Çei Çettha zamanında Hollandalılar Phnom Penh'e yerleştiler. Ülke içindeki iç savaşlar XVIII. yüzyıl boyunca sürdü. Kral Ang Eng'in saltanatı döneminde Battambang ve Siecrean kentleri Siyam kralı tarafından herhangi bir anlaşma yapılmadan, uygulamada Siyam'a katıldı. Ang Eng'in oğlu Ang Şan 1806'da Bangkok'ta tahta çıktı. Kamboçya'ya döndüğünde Vietnam imparatoruna bağımlılık haracı gönderdi. Uzun bir iç mücadeleler döneminden sonra Fransızlar 1863'de Kamboçya'yı himayeleri altına aldılar. Ancak Japonya'nın geçici başarıları Kamboçya'da milliyetçi akımları canlandırdı. Kamboçya 1941'de Tayland'a verilen kentleri geri aldı (1946). 1949'da kısmi bağımsızlık kazanan ülke 1953'te tam bağımsızlığını kazandı.

Kamboçya 1955'de Birleşmiş Milletler'e girdi. Norodom Sihanuk ülkenin tek yöneticisi konumundaydı. Resmi olarak tarafsız görünmesine karşın Vietnam savaşı sırasında Sihanuk kuzey Vietnamlıların Kamboçya topraklarından yararlanmasını sağladı. 1970'de ekonomik güçlükler ve iç huzursuzluklar yüzünden Meclis Sihanuk'u görevinden aldı ve bir Khmer Cumhuriyeti kuruldu. Sihanuk Pekin'de bir sürgün hükümeti kurdu. 1973 yılına kadar Amerika ve Güney Vietnam birlikleri cumhuriyetçileri desteklivordu. Savaş Kızıl Khmerlerin 1975'de Phnom Penh'i ele geçirmesine kadar sürdü. 1975 Eylül'ünde Prens Sihanuk devlet başkanı olarak Kamboçya'ya döndü, ancak bir yıl sonra istifa etti, yerine Khien Samphan geçti. 1976 Ocak ayında yeni bir anayasa kabul edildi ve ülkenin adı Kamboçya'ya çevrildi. Daha sonra Samphan'ın yerine geçen Pol Pot rejimi ise 1978'de devrildi ve Sovyetler Birliği ile Vietnam'ın desteklediği Ulusal Cephe iktidarı ele geçirdi.

Kamboçya

Resmi adı Demokratik Kamboçya
Yüzölçümü 181.035 km²
Nüfus (1975 tah.) 8.110.000
Önemli kentleri Phnom Penh (başkent) 470.000; Battambang 43.000; Kompong Çam 3.000
Yönetim Sosyalist Halk Cumhuriyeti
Din Theravada Buddha'cılığı, İslamiyet
Dil Khmerce (resmi), Fransızca
Para birimi Riel
Tarım Pirinç, kauçuk, mısır, soya fasulyesi
Sanayi Ormancılık, balıkçılık, madencilik
Yeraltı kaynakları Fosfat, demir, kireçtaşı

Kanada'nın başkenti Ottawa 1827'de kurulmuştur. Aglikan ve Katolik katedralleri gibi birkaç ünlü yapısı vardır.

Kuzey Amerika'nın en ünlü yerlerinden olan Niagara çağlayanı, Kanada ile ABD arasında uluslararası bir bölgedir.

Kanada'nın ikinci büyük kenti Toronto, ülkenin bankacılık merkezidir. Kent demir ve deniz yollarıyla öteki bölgelere bağlanır.

KAMERUN, Resmi adı Birleşik Kamerun Cumhuriyeti. Afrika'nın batı kıyılarında yeralır. Tarihçiler Bantuların ilk yurdunun bu bölgede olduğunu düşünmektedirler. Başkent Yaunda'dir.

Yüzey şekilleri ve iklim. Kamerun'un kıyı ovaları dışında kalan bölgeleri yaylalar ve volkanik dağlarla kaplıdır. Ülke yüzey şekilleri bakımından başlıca üç bölgeye ayrılır: Güney, Orta, Kuzey.

Güney Kamerun ormanlıktır; kıyı ovası ile alçak yaylaları içine alır. Tepeler Sanaga, Nyong, N'Tem ve Ngoka ırmakları ile kolları tarafından yarılır. Güneybatıdan kuzeydoğuya doğru yanardağ kütleleri sıralanır. 4070 m yüksekliktek Kamerun dağı (Batı Afrika'nın en yüksek tepesi) hâlâ etkin bir yanardağdır. Daha gerilerdeki önemli yükseklikler arasında Manengubs ve Bambuto dağlarını saymak gerekir. Bu bölge çok sıcak ve yağışlıdır. Yıllık yağış ortalaması 900 mm'yi geçer.

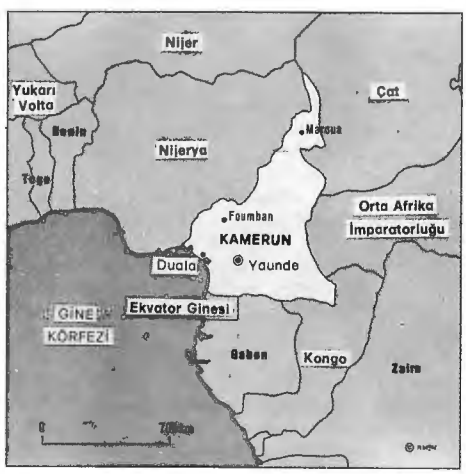
Orta Kamerun, yaylalardan oluşur. Bu yaylaların kuzeyinde yanardağ akıntılarıyla örtülü Adamava kütlesi yeralır. 800-1500 m yükseklikte olan Adamava yılın altı ayında bol yağış alır.

Kuzey Kamerun, Menve ovalarından meydana gelir. Bu ovalar Benue ırmağı ve kolları tarafından sulanır. Burası ülkenin en az yağış alan bölgesidir. Bitki örtüsü de yağışa bağlı olarak değişir. Savana gittikçe çıplaklaşır .

Kamerun yoksul bir ülkedir. 1974'de kişi başına ulusal gelirin 107 sterlini geçmediği saptanmıştır. Ülke ekonomisi tarıma dayalıdır. Orman bölgesinde manyok, patates; ovalar bölgesinde de kakao ve bir ölçüde kahve üretimi gelişmiştir. Orta Kamerun çok daha yoksuldur. Bu bölgede yaşayanların sığır sürülerinden başka gelir kaynağı yoktur. Ülke yeraltı kaynakları bakımından da zengin sayılmaz. Başlıca dışsatım maddeleri kahve, kakao ve boksittir (alüminyum filizi). İmalat sanayiinde en önemli yeri alüminyum işlemeciliği tutar. Ülke İngiltere ve Fransa ile ticari ilişkilerini sürdürmektedir.

Toplumsal yapı. Kamerun nüfusu, 200'ü aşkın değişik etnik gruptan meydana gelmiştir. Sudan kökenli zenci topluluklar ve bugün yerleşik bir yaşam biçimi benimsenmiş olan Araplar kuzeyde yaşar. Güneyde ise Bamileke, Bassa, Bumu, Fang gibi çeşitli Bantu toplulukları bulunur. Bantu grupları çoğunlukla ıssız bölgelerle birbirinden ayrılmıştır.

Tarih. Kamerun'a ilk ayak basan Avrupalı Fernando Poo'dur. İki yüzyıl sonra, XVII. yüzyılda Avrupalılar bu bölgeye yerleşmeye başladılar. Kıyı kabileleri yabancı tüccarlarla iç kısımlardaki topluluklar arasında aracılık yapıyorlardı. 1902'de ülke Almanya tarafından işgal edilerek sömürgeleştirildi. Birinci Dünya Savaşı sırasında Fransız kuvvetleriyle İngiliz birlikleri Kamerun'u Almanların elinden aldılar. 1916'da sömürge İngiltere ve Fransa arasında paylaşıldı. Milletler Cemiyeti kıyıdaki dar şeridi İngilizlere, ülkenin altıda beşini de Fransız mandasına verdi. 1940'da Fransa denetimindeki bölge Hür Fransa'ya katıldı. Bu bölge çe-

şitli çarpışmalara sahne olduktan sonra 1960'ta bağımsızlığına kavuştu ve burada Kamerun Cumhuriyeti ilan edildi. İngilizlerin denetimindeki bölgede 1961 yılında yapılan halk oylaması sonucu kuzeyin Nijerya'ya katılması kararı alındı. İngiliz Kamerun'unun güney kesimi ise Kamerun Cumhuriyetine katıldı. Böylece Kamerun Federal Cumhuriyeti kuruldu ve merkezi yönetimin otoritesi sağlandı.

Kamerun'da yasama gücü 137 üyeli Millet Meclisinin elindedir. 1960'dan bu yana Cumhurbaşkanı olan Akmadu Akico yönetimine karşı zaman zaman darbe girişimleri yapıldıysa da bunların hiçbiri başarılı olamamıştır.

Kamerun

Resmi adı Birleşik Kamerun Cumhuriyeti
Yüzölçümü 475.441 km²
Nüfusu (1975 tah.) 6.398.000
Önemli kentleri Yaunde (başkent) (1975 tah.) 274.400; Duala, 486.000
Din Etnik, Hristiyan, İslam
Dil Fransızca, İngilizce (ikisi de resmi)
Para birimi Frank

KANADA, dünyanın (SSCB'den sonra) ikinci büyük ülkesidir. Kuzey Amerika'nın bütün kuzey yarısını kapsayan bu ülkenin Atlas ve Büyük Okyanus ile Kuzey Buz denizi üzerinde kıyıları vardır. Yedi zaman dilimi birden kapsayacak kadar büyük olan ülkede yüzey şekilleri de büyük boyutludur. Bununla birlikte ülke nüfusu oldukça düşüktür: Amerika Birleşik Devletleri nüfusunun yalnızca dokuzda biri kadar. Bunların da çoğu Göller bölgesi ve St. Lawrence ırmağı tarafından çevrelenen güney bölgesinde yaşar. İngiliz Uluslar Topluluğu (Commonwealth) üyesi olan Kanada on eyaletten oluşmuştur. Başkenti Ottowa'dır.

Yüzey şekilleri ve iklim. Kutup toprakları dışında Kanada, kuzeyden güneye doğru uzanan dört büyük bölgeye ayrılır. Bunların en büyüğü, ülke topraklarının hemen hemen yarısını meydana getiren «Kanada Kalkanı»dır. Batıda Coronation körfezinden, doğuda Baffin adalarına kadar uzanan bu bölge at nalı biçimindedir ve ortada Hudson körfezine doğru alçalır. Kenarlar ise Labrador'un kuzeydoğusunda, Laurentides'de ve Superior gölünün kuzeyinde yükselir. Burası kıtanın oluşum bakımından en eski kesimidir ve çok kıvrımlıdır. Üzerinde çok sayıda göl ve akarsu yeralır.

Kalkanın güneydoğusunda ülkenin nüfus bakımından en yoğun bölgesi yeralır. St. Lawrence ırmağının suladığı ovalar ve Huron gölü ile Erie ve Ontario gölleri arasında kalan yarımada buraya girer. Kanada'nın önemli kentlerinin çoğu bu küçük ama verimli bölgede kurulmuştur. Kuzeydoğuda Apalaş dağlarının Kanada kesimi yeralır. Burada dağlar yumuşak doruklar meydana getirir. Kıyı kesimleri, eski balıkçı topluluklarıyla ünlüdür.

Kanada Kalkanı'nın batısında kalan iç ovalar, Kuzey Amerika düzlüklerinin bir uzantısıdır. Bu ovalar, ABD sınırından Beafort denizine doğru geniş bir şerit halinde uzanır. Sözkonusu ovaların güney kesimini oluşturan ve «Prairie» adı verilen geniş ve ağaçsız topraklar, dünyanın, ürünleri bakımından en verimli bölgelerinden biridir. Burada büyük miktarda buğday yetiştirilir. «Prairie» ovaları üç platform halinde birbirlerini izler.

Kalkanın kenarındaki Manitoba ovası yada Aşağı Prairie, batıda, arkası Saskatchewan ovasını yada Orta Prairei'yi meydana getiren Manitoba yamacıyla sınırlıdır. Missouri tümseğinden sonra ise Alberta ovası yada Yukarı Praire yeralır. Bu düzlüklerin ötesinde Kanada Kayalık dağları bulunur. Onların da batısında ise Coast (Kıyı) sıradağları yeralır. Kanada'nın en yüksek tepesi olan Logan

«Mounties» olarak bilinen Kanada Kraliyet polisi, törenler dışında artık at yerine motorlu araçlar kullanır.

Saskatchewan'daki geniş ovalar, büyük çaplı makinalı tarımla buğday, arpa, yulaf gibi tahılların yetiştirilmesine elverişlidir.

Vancouver adasındaki Nanaimo'da kereste işleyen ve kağıt hamuru yapan bir kaç fabrika vardır. Burada balıkçılık da çok gelişmiştir.

(6050 m) buradadır.

Kanada'nın buzlarla kaplı olan kutup bölgesi hemen hemen boştur. Yüzlerce yıldır denizciler bu bölgedeki adalar arasından uygun bir geçit bularak Atlas Okyanusu'ndan Kuzey Buz benizine, oradan da Büyük Okyanusa geçmeye çalışmışlardır. Ancak Kuzey-Batı geçidi denilen bu yolun bulunması 1900'leri bulmuştur. Bu bölgenin büyük bir bölümünde ağaç yetişmez. Kuzey, daha çok bir çalı, funda, karayosunu ve likenleri kapsayan bir tundra bölgesidir. Burada kürk ticareti yapanların ve bilimsel istasyonlarda çalışanların dışında yalnızca birkaç küçük Eskimo ve Kızılderili topluluğu yaşar.

Kanada'da kara iklimi özellikleri görülür. Ülkenin büyük bir bölümünde kışlar çok soğuk geçer. İklimi en yumuşak olan bölge Büyük Okyanus kıyılarıdır. Güneydoğu ovalarında ve kıyılarında da iklimin nispeten yumuşak olmasına karşın kışlar soğuk ve çok yağışlı geçer. Temmuz ayı ortalaması 10°C'nin altında olan bütün kuzey bölgeleri kuzey Kutbu bölgesine girer. Burada yedi, sekiz ay boyunca sıcaklık ortalamaları 0°C'yı bulmaz ve bazı sular, bu süre boyunca donar. Doğu adalarındaki tepelerin üstü sürekli olarak buz örtüleriyle kaplıdır. Yer yer bu buzlar denize uzanır. Orta Kanada'da yazlar kısa, serin ve kuru geçer. Güneye inildikçe yazlar uzar ve ısınır. En çok yağış (yağmur ve kar olarak) alan bölgeler batı ve doğu kıyılarıdır. «Prairie» lerde en yağışlı geçen mevsim ise yazdır. Genellikle kurak geçen bu bölgede ağaçlar yerlerini bozkıra bırakır.

Doğal kaynaklar. Orman, Kanada'nın öteden beri en tanınan doğal kaynağıdır. 3.000.000 km²'lık bir alanı kaplayan ormanlarda yetişen ağaçların yarısından fazlası ticari değer taşır. Ormandan elde edilen başlıca ürünler kağıthamuru, kereste ve kontrplaktır. Kağıthamuru için gerekli ağaçlar, daha çok, ülkeyi bir uçtan bir uca aşan kuzeyin kozalak ormanlarından sağlanır. Hamurun dörtte üçü Kanada'da kağıda dönüştürülür. Gazete kağıdı, toplam kağıt üretiminin yüzde 75'ini oluşturur ve çeşitli kağıt eşya dışsatımının yüzde 90'ını sağlar. Yapılan tahminlere göre, Kuzey Amerika ve Avrupa'da basılan gazetelerin yarısından fazlası Kanada kağıdı kullanmaktadır. Başlıca ticari etkinliği ormancılık olan İngiliz Kolombiya'sına yüksek kaliteli kereste hazırlanır. Burada işlenen en önemli ağaç türleri Douglas çamı, bir tür köknar ve sedir ağacıdır. Güneydoğudaki yapraklarını döken ormanlardan da değerli keresteler elde edilir. Bu bölgede yeralan akarsular kerestelerin bir yerden bir yere taşınmasını son derece kolaylaştırır. Ormanlardan kesilen ağaçlar birbirine bağlanarak suya bırakılır ve akıntıyla işlenecekleri fabrikaya gider.

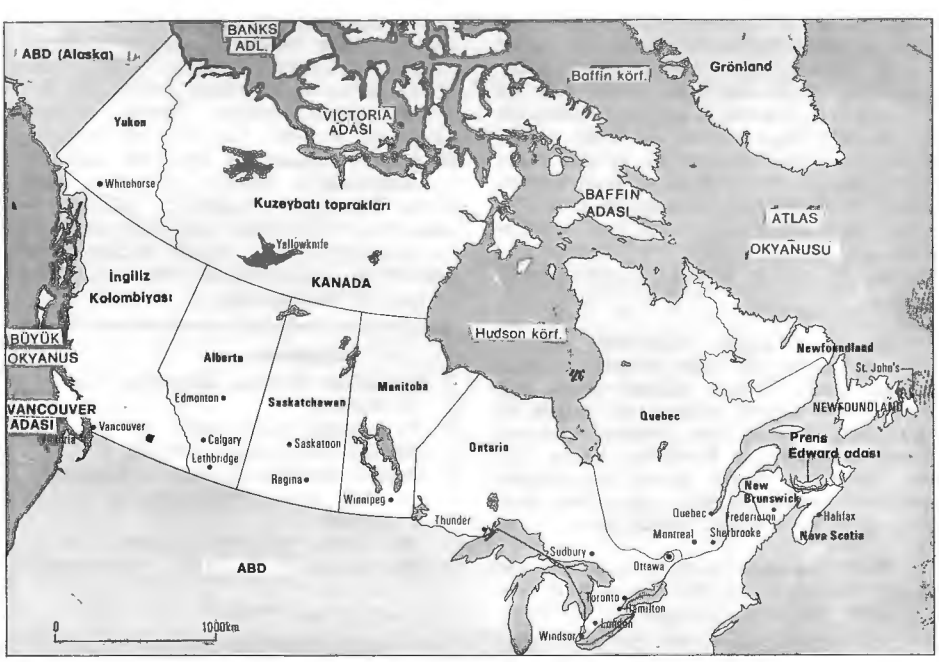
Dünyanın en zengin yeraltı kaynaklarına sahip olan Kanada, bunların büyük bir bölümünü de dışarıya satar. Her yıl çok miktarda maden çıkarılmasına karşın, ülkede hâlâ işlenmemiş büyük yatakların bulunduğu tahmin edilmektedir. Yeraltı kaynakları bakımından en zengin bölge Kanada Kalkanı'dır, ama öteki bölgelerden de önemli madenler elde edilir. Ülke nikel, gümüş, çinko, asbest, uranyum, molibden ve demir üretiminde dünyanın başta gelen ülkeleri arasında yeralır. Öteki önemli maden üretimleri arasında altın, kurşun, kömür, potas ve sülfürü de saymak gerekir.

Kanada petrol üretimi de büyük önem taşır. Başlıca petrol yatakları İç ovalardaki Alberta'nın Athabasca ırmağı yatağındadır. Geniş bir boru hattı şebekesiyle buralardan çıkarılan petrol, Güney Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki petrol arıtım tesislerine iletilir. Doğal gazın başlıca Kanada kentlerine gönderilmesi için de bu borulardan yararlanılır.

Kanada'nın bir başka önemli doğal kaynağı da sudur. 1950'lere kadar elektrik elde etmek için yalnızca su gücünden yararlanılırdı. Günümüzde hidroelektrik toplam elektrik enerjisinin yüzde 65'ini oluşturur; geri kalan elektrik enerjisi termal ve nükleer güç istasyonlarından sağlanır.

Anayasa ve yönetim. Kanada, on eyalet ve iki bölgeden oluşan federal bir birliktir. 1867 «İngiliz Kuzey Amerika Yasası» (İngiliz parlamentosu tarafından çıkarılmıştır) bugün de ülkenin temel yasasıdır. Bu yasa Kanada'nın siyasal yaşamının İngiliz örneğine göre kurulmasını öngörmekteydi. Bu nedenle ülkede, tıpkı İngiltere'de olduğu gibi yazılı olmayan birçok yasa yürürlüktedir. Gene sözkonusu yasaya göre Kanada İngiliz tahtına bağlı kalacak ve devlet başkanı İngiliz kralı yada kraliçesi olacaktı. 1931'de İngiltere Kanada'nın kendi kendini yönetme yetkisine sahip bir dominyon olduğunu kabul etti. Kanada artık bağımsızdır; ancak İngiliz Uluslar Topluluğu'nun üyesi olduğundan İngiliz tacı ülkede bir genel vali tarafından (Kanada başbakanının önerisi gözönünde tutularak beş yıllık bir süre için seçilir) temsil edilir ve kraliçe II. Elizabeth devlet başkanı sayılır.

Toplantılarını Ottowa'da yapan Kanada parlamentosu, Senato ve Avam Kamarasından oluşur. Senato ile Avam kamarasının sahip olduğu yasama yetkileri eşittir; ancak Senato bütçe yasalarını geri çeviremez. Sayıları 105'ü bulan Senato üyeleri, bölgeler temel alınarak, başbakanın tavsiyesine göre genel vali tarafından atanır ve 75 yaşına kadar görevde kalırlar. Avam kamarası üyeleri ise her beş yılda bir yapılan genel seçimlerle işbaşına gelir. Her biri bir seçim bölgesini temsil eder.

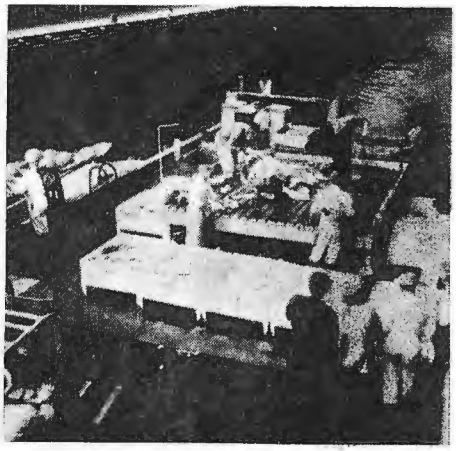

Bir dizi kanal ve havuzdan oluşan St. Lawrence su yolu uluslararası bir yoldur; ancak yılın dört ayında yer yer donar.

Halkın çoğunun Fransızca konuştuğu Quebec, önemli bir liman kenti ve bir sanayi, kültür ve turizm merkezidir.

Önemli bir liman olan Vancouver'de tersaneler ve balık işleyen tesisler vardır. Kente İngiliz kaşif George Vancouver'in adı verilmiştir.

Kanada'nın her eyalet yada bölgesinin parlamentoya göndereceği temsilci sayısı sözkonusu eyaletlerin nüfusuna göre, on yılda bir saptanır. 1974 genel seçimlerinden sonra Avam kamarasının 246 üyesi vardı. Seçimden sonra genel vali, mecliste en çok sandalyeye sahip olan partinin başkanını hükümeti kurması için görevlendirir. Yürütme gücü başbakanın seçtiği kabine üyelerine aittir.

Ülkede en yüksek adalet kurumu, Kanada Yüksek Mahkemesi'dir. Bir başkan ile sekiz yargıcın görev aldığı bu mahkeme, her tür davanın götürülebileceği bir Yüksek Sulh ve Ceza mahkemesidir. Bundan sonra Kanada Federal Mahkemesi gelir. Eyalet mahkemeleri kendi yönetim bölgelerine bağlıdır, ama yüksek eyalet mahkemeleri yargıçları Kanada hükümeti tarafından seçilir.

Siyasal partiler. Kanada'nın iki büyük partisi Liberal ve İlerici Muhafazakâr partidir. Bu iki partinin politikaları arasında büyük bir fark yoktur, ama Muhafazakarlar daha geleneksel «İngiliz» olarak bilinirler. 1867'de Kanada Dominyonunun kurulmasından bu yana hükümetin başına 11 Muhafazakar ve sekiz Liberal başbakan geçmiştir. Bunlardan 1968'den 1979'a kadar görev başında kalan Pierre Elliott Trudeau Liberal; 1979'da seçilen Joe Clark ise İlerici Muhafazakar partidendir. Kanada'nın öteki önemli partileri Yeni Demokratik parti (işçi partisi niteliğinde), Toplumsal Kredi partisidir. Fransız kökenli halkın çoğunlukta olduğu Quebec eyaletinde 1976'da yapılan seçimlerde, bu eyaleti bağımsız bir devlet yapmak isteyen René Levesque'in başında bulunduğu Partie Québecois (Quebec'liler partisi) büyük bir zafer kazanmıştır.

Silahlı kuvvetler ve polis. 1964 yılında üç genel kurmaylık dağıtılarak, kara, deniz ve hava kuvvetleri tek genel kurmaylık altında birleştirildi. 1966 yılında Kanada Silahlı Kuvvetleri «Canadian Armed Forces» adı altında toplandı ve her ordunun özel komutanlıkları yerine altı ordulararası komutanlık kuruldu: Kanada topraklarının korunması ve ülkenin denizaşırı topraklarında çıkacak sorunların çözümü için kara ve hava birliklerinden oluşan «Mobil Command»; özellikle deniz savaşı için «Maritime Command»; ABD kuvvetleriyle birlikte Kuzey Amerika'nın hava savunması için «Air Defence Command»; hava taşımacılığı için «Air Transport Command»; üç ordunun eğitimi için «Training Command»; lojistik için «Material Command. Kanada NATO üyesidir. NATO'nun Atlantik ve Avrupa bölümüne asker göndermiş, Orta Doğu'daki barış gücüne katılmıştır. 1984'de 120.000 kişiden oluşan Kanada ordusu, 1976 yılında 78.000'e indirildi. Bunun 28.000'i kara, 15.500'ü deniz, 34.500'ü ise hava kuvvetleridir.

Kanada'nın bir Federal Polis Örgütü (RSMP) vardır. Ayrıca Ontario ve Quebec'de eyalet polisleri, birçok kentte de belediye polisleri bulunur.

Sanayi. Ekonomisinin önemli bir bölümünü sanayiin oluşturduğu Kanada, imalat yapan ülkeler sıralamasında altıncılığı alır .Başlıca sanayi ürünleri motorlu araçlar ve araç parçaları, kağıt ve kağıthamuru, işlenmiş besin, dokuma, sanayi ve tarım makinaları, kereste, lokomotif ve vagon, uçak, plastik ve kauçuk eşya ve kimyasal maddelerdir. Maden döküm ve arıtma tesislerinde, demir ve çelik fabrikalarında, petrol arıtma tesislerinde ve basın, yayın kuruluşlarında binlerce kişi çalışmaktadır. Tarım gibi, sanayi kuruluşları da hemen hemen tümüyle güneyde toplanmıştır. Özellikle Ontario ve Quebec birer sanayi merkezi sayılabilir.

Başlıca imalat sanayii kentleri Toronto ve Montreal'dir. Toronto'da motorlu araçlar, elektrikli eşyalar, kimyasal maddeler, dokuma ve uçak fabrikası vardır. Montreal'de çelik, kimyasal maddeler, dokuma, petrol ürünleri ve besin maddeleri üretilir. Hamilton ve Saul Ste Marie demir, çelik merkezleri olarak tanınır. Windsor'da otomobil, London'da lokomotif ve vagon, Cornwall'de kimyasal maddeler ve kağıt, Trois-Rivières'de ise kağıt ve kağıthamuru yapılır. İç ovalarda yeralan kentlerde de genellikle yerel tarım ürünlerini işleyen fabrikalar kurulmuştur. Ayrıca tren parçaları, kağıt ve kağıthamuu, demir-çelik üretimi yapılır ve petrol arıtılır. İngiliz Kolombiyası'ndaki sanayi tesisleri Vancouver ve çevresinde toplanmıştır.

Tarım. Kanada topraklarının yüzde 30'unun ormanlarla kaplı olmasına karşın, tarıma ayrılan alanlar yalnız yüzde 7'yi oluşturur. Bununla birlikte tarım, ülke ekonomisinde hâlâ çok önemli bir rol oynamaktadır. Tarımın makinalaşmasıyla birlikte çiftlikler büyümüş ve sayıca azalmıştır. Böylece nispeten az işgücüyle büyük miktarda ürün elde edilmektedir. Çiftliklerin çoğu iç ovalarda ve güney Ontario, güney Quebec ve Brunswick'ten oluşan küçük bir bölgede toplanmıştır. Bu ovalar dünyanın «tahıl ambarı» olarak bilinmektedir. Bu bölgelerdeki çok büyük tarlalarda başlıcaları buğday, yulaf, arpa ve mısır olan çeşitli tahıllar yetiştirilir. Patates, keten ve şekerpancarı da bölgenin öteki önemli tarım ürünleri arasında yeralır. Daha kurak yerlerde hayvancılık önem kazanır. Sığır ve domuz buradaki çiftliklerde yetiştirilen başlıca hayvanlardır. Son yıllarda tahıl üretiminde görülen aşırı fazlalık üzerine, bazı çifçiler daha çeşitli ürünler yetiştirme yoluna gitmeye başlamışlardır.

Güney Ontario ve Quebec'teki çiftlikler daha küçük, burada yetiştirilen ürün çeşidi daha çoktur. Burada yetiştirilen ürünler kolayca pazarlanır. Bölgenin başlıca tahılları buğday, yulaf, mısır (daha çok güneybatı Ontario'da) ve arpadır. Bazı bölgelerde sebze ve meyva (üzüm ve şeftali gibi) önem kazanır; bazılarının ise en önemli ürünü tütündür. Özellikle Quebec'te süt ürünleri için hayvancılık yapılan birçok çiftlik vardır.

Doğuda, deniz iklimi özellikleri görülen bölgelerde sütü için hayvan yetiştirilir. New Brunswick'de ve Prens Edward adasında patates önemli bir üründür. Kanada Kalkanı'nda toprak verimsiz ve kayalıktır, kuzeyde işlenen topraklar azdır. İngiliz Kolombiyası'ndaki çiftliklerde sığır, koyun yetiştirilir ve tavukçuluk yapılır. Güneydeki Okaragan ovasında ise sebze ve meyva yetiştirilir.

Ticaret. Kanada ticaretinin iki özelliği yıllarca çeşitli hükümetleri kaygılandırmıştır. Bunlardan biri, ülke dışsatımının yaklaşık yarısını temel üretim maddelerinin oluşturması; öteki ise Amerika Birleşik Devletleri'nin Kanada sanayi ve ticaretinde önemli bir rol oynamasıdır. Bununla birlikte bu iki olgunun Kanada'nın zengin bir ülke olmasına katkısıda büyüktür. ABD dışında (dış ticaretin yüzde 67-70'i bu ülkeyle yapılır) ülkenin ticaret yaptığı başlıca ülkeler Japonya, İngiltere, Federal Almanya'dır (bu üç ülke dış ticaretinin yüzde 13'ünü oluşturur).

Ulaşım ve iletişim. İki büyük demiryolu ülkeyi baştan başa aşar. Bunlardan biri devlete ait olan Kanada Ulusal Demiryolları; öteki Kanada Pasifik Demiryolları'dır. Ayrıca çok sayıda özel demiryolu şirketi vardır. Dünyanın öteki ülkelerinde olduğu gibi Kanada'da da demiryollarının ulaşıma katkısı giderek azalmaktadır. Ama bilgisayarlar gibi modern aygıtlarla demiryolu ulaşımı gene de geliştirilmektedir.

Atlas Okyanusu'ndan Büyük Okyanusa uzanan geniş bir karayolu 1962 yılında açıldı. 7700 km uzunluğundaki yol Newfoundland'daki St. John's'u İngiliz Kolombiyası'ndaki Victoria'ya bağlar. Öteki önemli karayolları arasında Alaska karayolunu da saymak gerekir. 2450 km

Fraser ırmağı Sir Alexander Mackenzie tarafından 1793'de bulunmuş ve Kanadalı kaşif ve tüccar Simon Fraser'ın adı verilmiştir.

Atlas Okyanusu kıyılarında Kanada'nın önemli bir limanı olan Halifax, 1749'da kurulmuş ve Halifax kontunun adı verilmiştir.

Kanada'nın kıyı eyaletlerinden Nova Scotia, çok sanayileşmiştir. En önemli sanayi kömürdür, onu balıkçılık ve ormancılık izler.

uzunluğundaki bu yolun 480 km'lik bir bölümü dışındaki kısmı Kanada sınırları içinde kalır.

St. Lawrence ırmağı, ilk kaşiflerin Kanada içlerine doğru ilerlemesini sağlamıştı; günümüzde de bu akarsu önemli bir ticari yoldur. Büyük Göller- St. Lawrence su yolundan çok büyük gemilerin dışında bütün tekneler yararlanır. Bir dizi kanal ve havuzla, Atlas Okyanusu'ndan Superior gölündeki Thunder koyuna uzanan 3830 km'lik bir su yolu oluşturulmuştur. Superior gölünün ortalama derinliği 150 m'dir. Kanada'nın iki uluslararası havayolu vardır: devlete ait Air Canada ve Canadian Pacific Airlines. Ayrıca iç hatlarda sefer düzenleyen birkaç küçük şirket vardır. Kutup bölgesiyle de tek bağlantı karayoluyla sağlanır. Bu bölgede yapılacak kısa yolculuklar için kar arabalarından yararlanılır. Köpeklere çektirilen kızaklar, hâlâ Eskimolar tarafından kullanılmaktadır.

Toplumsal yapı. Kanada'ya daha önce İngilizlerin yerleşmek istemelerine karşın, Quebec'teki ilk yerleşme merkezini kuran (1600'ler) Fransızlar oldu. 1670'de Hudson Körfezi Şirketi kuruldu ve 1700'lerde Newfoundland ve Nova Scotia'da ilk İngiliz yerleşme merkezleri oluşturuldu. 1763'de İngiltere Fransa'dan Kanada'yı alınca sözkonusu bölgelere İngiliz göçü hızlandı. XVIII. yüzyılın sonlarına doğru New Brunswick ve güney Ontario'nun nüfusu arttı. Amerika'nın bağımsızlığını kazanması üzerine İngiltere yanlısı 50.000 kişi ABD'den Kanada'ya göç etti. XIX. yüzyılda, sayıları yüzbinleri bulan İngiliz, İrlanda ve İskoç göçmeni Kanada'ya geldi. Aynı yüzyılın sonlarında Avrupa'nın öteki ülkelerinden de gelip ülkenin batı kesimine yerleşenler oldu. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hem Avrupa'dan, hem de Asya'dan kaçan milyonlarca kişi Kanada'da yeni bir yaşam kurmak için girişimde bulundular.

Sözkonusu göçler sonucu Kanada nüfusu bu yüzyılın başındakine oranla dört kattan fazla arttı. Bugün ülke nüfusunun yaklaşık yüzde 30'unu Fransızlar oluşturmaktadır. Çoğu Quebec eyaletinde toplanmış olan Fransız kökenliler, ülke tarihindeki yerleri ve kültürel geçmişlerine verdikleri önem doayısıyla, Kanada'da İngilizcenin ve İngiliz tipi kurumların ağırlık kazanmasını hoş karşılamamaktadırlar. İngilizce konuşanlar arasında İngiliz kökenlilerin sayısı, yarıdan azdır. Bunlardan sonra gelen en büyük etnik gruplar Almanlar ve İtalyanlardır. Ayrıca Ukrayna, Hollanda, Polonya, Norveç, İsveç, Yunan, Macar, Çin ve Yugoslav kökenli topluluklar vardır. Yerli topluluklardan olan Kızılderililerin sayısı 280.000'i geçmez. Bunların çoğu Algonkin, Huron, İrokua, Haida ve Salish kabilelerindendir. Kutup bölgesinde de yaklaşık 17.000 Eskimo yaşar.

Kültür. Fransız kökenlilerin dışında Kanadalılar genellikle kendilerini «Anglo-Sakson» kültürle özdeşleştirirler. Sonuç olarak Kanada nüfusunun yaklaşık üçte ikisi yalnızca İngilizce, beşte biri yalnızca Fransızca konuşur. Nüfusun sekizde biri kadarı ise, her iki dili de kullanır. Hem İngilizce hem de Fransızca ülkenin resmi dilidir; pullarda, resmi yazışmalarda ve Ottowa parlamentosunda iki dil birarada kullanılır. Televizyon programları da iki dilden hazırlanır. 1977'den sonra Quebec eyalet yöneticileri, bölgede Fransızcanın ağırlık kazanması için önlemler almaya başladılar.

Kanadalıların yaşamında din, özellikle büyük kentlerin dışında, önemli bir rol oynar. Halkın çoğu Hristiyan, bunların da büyük bir bölümü Katoliktir (yaklaşık yüzde 45). Presbiteryenler yüzde 17'yi, Anglikanlar ise yüzde 12'yi oluşturur.

Eğitim, eyalet yöneticilerinin denetimi altındadır. Okulların çoğuna her mezhepten öğrenci alınmasına karşın, eğitim programlarının hazırlanışında bölge halkının dinsel inançları gözönünde tutulur. Eğitim sistemi eyaletten eyalete değişir. Genellikle 6-14 yaş arasında zorunlu ve parasızdır. Quebec dışında bütün eyaletlerde öğretim İngilizcedir. Quebec yöneticileri Fransızca öğretimi desteklemekte ve zorunlu hale getirmek için girişimlerde bulunmaktadır. Kızılderili ve Eskimo çocukları için federal hükümet özel okullar açtırmıştır, ama bu çocukların çoğu normal okullara giderler. Sayıları 60'ı bulan Kanada üniversitelerinden bazıları, uluslararası üne sahiptir. Bunlardan McGill ve Toronto üniversitelerinde öğretim İngilizce; Montreal ve Laval üniversitelerinde ise Fransızcadır. Ülkenin en eski üniversitesi olan Laval 1663 yılında kurulmuştur.

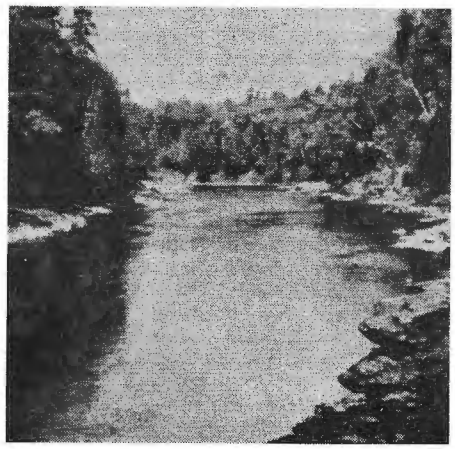
Kanadalı sanatçılar üç ülkenin (Fransa, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri) etkisi altında kalmıştır. Özellikle yazarlar, hem iki dilin birden konuşulduğu bir ülkede bir Kanada edebiyatı yaratmanın zorluğundan, hem de ABD edebiyatının yarattığı baskıdan olumsuz yönde etkilenmişlerdir. Ancak gene de L. M. Montgomery, Stephen Leacock, Mazo de la Roche gibi yazarlar ve St. Denys Garneau, E. J. Pratt ve John Mc Crae gibi ozanlar özgün yapıtlar vermiştir. Kanada ressamlarının özellikle üstünlük kazandığı iki dal peysaj ve Kanadalıların yaşamını sergileyen resimler olmuştur. Bu konuda en çok yapıt vermiş okul 1920-1930'lar arasında ortaya çıkan Yediler Grubu'dur, Lawren Harris, F. H. Varley, Arthur Lismer, Franz Johnston, A. Y. Jackson, J. E. H. MacDonald ve F. Carmichael gibi ressamlar bu dönemde, çarpıcı renkler kullanarak Kanada'ya ait güzel manzara resimleri yapmışlardır.

Kanadalılar, belki de ilk yerleşme merkezlerindeki güç yaşam koşullarından kaynaklanan bir inançla, sağlıklı ve sporcu bir ulus olarak tanınır. Günümüzde yaygın otomobil kullanımının bu ulusu olumsuz yönde etkilemiş olmasına karşın, özellikle kent yaşamının getirdiği tehlikelerden korunmak için Kanadalılar giderek daha çok spor yapmaya başlamışlardır. Ülkede en çok seyirciyi, genellikle hızlı ve sert sporlar çeker. En yaygın takım oyunlarından biri olan buz hokeyi, hız, dayanıklılık ve ustalık isteyen bir spordur. Bir başka güç spor da, «Lacrosse» adı verilen ve uzun saplı raketlerle oynanan bir oyundur. Bu oyunun, İrokua Kızılderililerinin savaşçılarını eğitmek için yaptıkları bir spordan türediği tahmin edilmektedir. Kanada futbolu (Amerikan futboluna benzer) özellikle eğitim kurumlarında çok oynanan bir oyundur. Profesyonel takımlar çok sayıda yandaş bulur ve desteklenir. Geniş Kanada kırları ve sahilleri, avcılık, balıkçılık ve kayak gibi sporlar için çok elverişlidir.

Tarih. Kanada kıyılarına ilk ulaşan denizcilerin hangi ulustan olduğu konusunda hâlâ tartışmalar sürmektedir. Bununla birlikte XI. yüzyılda doğu kıyılarına ilk Viking gemilerinin geldiği sanılmaktadır. 1497 yılında bir Çin yolu bulmak üzere, İngiliz bandıralı bir gemiyle Bristol'den yola çıkan John Cabot, Kuzey Amerika kıyılarına ulaştı ve Newfoundland kıyısını Breton burnuna kadar izledi. Kanada'ya daha sonra, Asya'daki baharat ülkelerine gitmek için Atlas Okyanusu'ndan Büyük Okyanusa bir geçit arayan Portekiz, İspanyol, İngiliz ve Fransız denizcileri geldi. Portekizli kaşif Gaspar Corte-Real'in Newfoundland ve Labrador'a 1501'de geldiği sanılmaktadır. 1524 yılında ise Giovanni da Verrazano, Newfoundland ve Nova Scotia kıyılarını inceledi. Fransız kaşif Jacques Cartier 1534-1542 yılları arasında Kuzey Amerika'ya üç yolculuk düzenledi. Cartier, Newfoundland'e Fransa adına sahip çıktı; St. Lawrence ırmağına ad verdi; ve bugünkü Quebec ve Montreal kentlerinin bulunduğu bölgeyi ziyaret etti. Fransızların bölgede ilk yerleşme merkezlerini kurma girişimleri başarısızlıkla sonuçlandı. Ama 1608'de Samuel de

Louise gölü 1882'de keşfedildi ve Prenses Louise'in adı verildi. Güzel manzaralarıyla ünlüdür.

Montmoreney ırmağı güney Quebec'ten doğar ve güneye doğru akıp St. Lawrence'e karışır.

Hamilton (Ontario), Ontario gölünün batı yakasında yeralır. Halkının çoğu fabrikalarda çalışır.

Champlain ve arkadaşları, St. Lawrence ırmağının kuzey kıyısında yerleştiler. Bu düzenli yerleşme merkezine Quebec adı verildi. Quebec, Kanada toprakları üzerinde Avrupalılar tarafından kurulan ilk kalıcı yerleşme merkezi oldu.

Öte yandan, İngilizler de bu yeni toprakları ve denizleri araştırmaktaydılar. 1583 yılında Newfoundland'e ulaşan Sir Humphrey Gilbert, bu bölgenin Kraliçe I. Elizabeth'in sömürgelerinden biri olduğunu ileri sürdü. Bir başka İngiliz denizcisi, Henry Hudson, günümüzde Hudson körfezi olarak bilinen büyük körfeze 1610 yılında girdi. Hudson, gene bu körfezde, gemi mürettebatının ayaklanması sonucu yaşamını yitirmiştir. 1629 yılında İngilizler, geçici bir süre için Quebec'i ele geçirdiler.

Maceracı Fransızlar ve misyonerler, giderek St. Lawrence ve Büyük Göller dolaylarına yayıldılar. Champlain, bugün kendi adını taşıyan göle bir yolculuk yaptı. Bu gezi sırasında Ottowa ırmağı ve Ontario gölü bulundu. Jean Nicolet, Michigan gölüne bir araştırma gezisi düzenledi; cizvit Joseph Marie Chaumonot ve Jean de Brébeuf, Erie gölüne ulaşmayı başardılar. Gene cizvit tarikatından Isaac Jogues ise Superior gölünü görüp, buraya St. Marie adını verdi. Kanada'ya gelen ilk göçmenler için bölgenin en çekici özelliği, değerli kürkleri olan hayvanlardı. Bu kürkler büyük kazançlar sağlayabilirdi. İlk yerleşme merkezlerinin çoğu ticaret şirketlerinin elindeydi. Ancak 1663 yılında Kral XIV. Louis, Kanada'daki Fransız bölgesini krallığa bağlı bir koloni durumuna getirdi ve buraya Yeni Fransa adını verdi. Bu tarihten sonra göç hareketleri hızlandı ve bu yeni ülkede daha düzenli bir yaşam biçimine geçildi. İngilizler de bölgeyle gittikçe daha fazla ilgilenmeye başlamışlardı. 1670 yılında kürk ticaretiyle uğraşan bir şirket olan Hudson Körfezi Şirketine (Adventurers of England Trading into Hudson's Bay) kral II. Charles tarafından bir bölge ve Kanada'da geniş ticari haklar verildi. Zamanla sözkonusu şirket büyüyerek, ülkeyi Atlas Okyanusu'ndan Büyük Okyanusa doğru, bir uçtan bir uca aşan yol üzerinde kaleler ve ticaret merkezleri kurdu. İspanyol Veraset savaşlarından sonra yapılan Utrecht antlaşması (1713) ile, İngiltere'nin Hudson körfezi, Newfoundland ve Nova Scotia'yı denetim altına alması kabul edildi.

Kolonileşmenin ilk dönemlerinde, Fransız ve İngiliz göçmenler, Kuzey Amerika'yı ele geçirme girişimlerinde başlıca engelin Kızılderililer olduğunu düşünüyorlardı. Gerçekten de Kızılderililer, topraklarını ele geçirmek isteyen yabancılarla çarpışmış ve zaman zaman başarılı olmuşlardı. Ancak giderek Fransızlar, bu topraklar üstünde kurmak istedikleri egemenliği tehdit eden başlıca gücün İngiltere olduğunu düşünmeye başladılar. Öte yandan İngilizler de bölgedeki çıkarlarını korumaya kararlıydılar. 1745 yılında, «Kral George» savaşları sırasında New England'dan gelen İngiliz birlikleri, Cape Breton adası üstündeki Louisbourg'u ele geçirdiler. Fransızların Kanada'daki en güçlü kalesi olan bu yer, 1748 yılında Fransızlara geri verildi. Ama çatışmalar 1755 yılında yeniden başladı. Başlangıçta başarısız olan İngilizler 1758'de Louisbourg'u ve Fransızlara ait bazı bölgeleri aldılar. 1759 Eylülünde, hem İngiliz komutanı Wolfe, hem de Fransız komutanı Montcalm'ın öldüğü tarihi savaştan sonra Quebec ve Montreal teslim oldu ve bütün Kanada İngilizlerin eline geçti.

1763 Paris antlaşmasında Kanada'nın İngiliz yönetiminde olduğu resmen onaylandı. Bununla birlikte, Kanada'daki Katolik Fransızlar, dinsel, yasal ve politik kurumlarının kapatılmasına karşı çıkıyorlardı. 1774 Quebec yasasıyla (İngilizler tarafından çıkarılmıştır) Fransızlara dinsel özgürlük tanındı. Quebec eyaletinin sınırları saptandı ve bu sınırlar içinde Fransız medeni yasalarının geçerli olduğu kabul edildi. Bu yasanın çıkması, öteki İngiliz kolonilerini öfkelendirdi ve Amerika'daki İngiliz kolonileri devrimi patlak verdi. İsyancılar Montgomery yönetiminde Kanada'yı işgal ettiler. İngiliz asıllı Kanadalılar, yüz kadar Quebecli yandaş toplayarak bunları desteklediler. Ancak Fransız kökenli aydınlar ve rahipler sınıfı, İngiltere yanında yeraldı. Montgomery 1775 yılında bozguna uğratıldı.

Kızılderililerin ülkeye verdikleri «Kanada» adı 1791'e kadar resmen kullanılmadı. 1791 Kanada yasası ile Quebec eyaleti ikiye bölündü: Labrador'dan St. Francis gölüne kadar uzanan Fransız eyaleti Aşağı Kanada; St. Francis gölünden Hudson körfezi topraklarına kadar uzanan İngiliz eyaleti Yukarı Kanada. Her iki eyalette de parlamento rejimi kuruldu.

Çeşitli politik sorunlara karşın, XVIII. ve XIX. yüzyıllar bir gelişme dönemi oldu. 1778'de kaptan James Cook, Nootka boğazını keşfetti; 1789'da Alexander Mackenzie, Mackenzie ırmağı boyunca yolculuk ederek Kutup bölgesine ulaştı; David Thompson, Kanada-Amerika Birleşik Devletleri sınırlarının büyük bir bölümünü haritaya geçirdi ve 1807 yılında Kayalık dağları aştı; 1808'de Simon Fraser, 1300 km'lik bir yolculuk yaparak, Fraser ırmağı boyunca gidip hemen hemen Büyük Okyanus kıyılarına ulaştı.

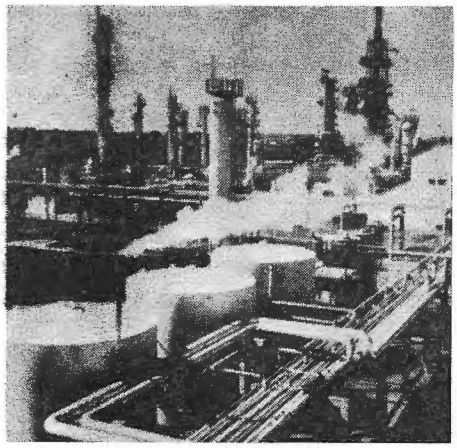
1812 savaşında Amerikan birlikleri Kanada'yı birkaç kez işgal ettiler; York kentini (bugünkü Toronto) iki kez yağmaladılar, ama bütün bu saldırılar kolayca geri püskürtüldü. Sözkonusu savaştan bu yana, bu iki ülke arasındaki uzun sınırda hiçbir olay olmamıştır ve burası dünyanın en sakin bölgelerinden biridir.

1800 başlarında, Kuzey Amerika'nın kuzeyindeki topraklar hâlâ bir ticaret bölgesi durumundaydı. Hudson Körfezi şirketi ile Kuzeybatı Montreal şirketi arasındaki rekabet giderek şiddet hareketlerine yolaçtı. Ancak sonunda bu iki şirket «Hudson Körfezi Şirketi» adı altında birleştirildi. Doğuda da çeşitli karışıklıklara raslanıyordu. 1837'de iki ayaklanma başgösterdi. Louis Joseph Papineau tarafından yönetilen Aşağı Kanada ayaklanması ve William Lyon Mackenzie'nin başında olduğu Yukarı Kanada isyanı. İngiliz hükümeti, bu ayaklanmaların yeni bir iç savaşa yol açacağından korktu. Kanada'ya yeni bir genel vali (Lord Durham) gönderildi. Lord Durham, bir rapor hazırlayarak, Yukarı ve Aşağı Kanada'nın birleştirilmesini, bu birliğin desteklenmesi için iletişimin geliştirilmesini ve sorumlu bir hükümetin kurulmasını önerdi. İngiliz hükümeti bu önerilerin yalnızca bir bölümünü kabul etti: İki Kanada, 1840 yasasıyla, tek yasama gücü altında birleştirildi. Ancak Fransız ve İngiliz topluluklarının mecliste kaçar temsilci bulunduracakları konusunda çıkan anlaşmazlık, iki taraf arasındaki sürtüşmeyi arttırdı. 1840 sonlarında İngiliz hükümeti, yeni önlemler almak gerektiğini anladı. Bir çok bölgeye kendi yönetimlerini kurma izni verildi.

1860'larda, Kuzey Amerika'daki İngiliz topraklarını bir federasyon içinde toplama tasarısı destek gördü. Kanadalı yöneticiler, Amerika Birleşik Devletleri'nin batı topraklarında gözü olduğundan korkuyor ve güçlü bir merkezi yönetim olmaksızın, Kanada'nın kalkınması için gerekli olan demiryolları ağının kurulamıyacağını düşünüyordu. Charlottetown (1864), Quebec (1864) ve London'da (1866) düzenlenen bir dizi konferansla federal birliğin temelleri atıldı. Britanya parlamentosunun 1867'de çıkardığı yasa ile Kanada konfederasyonu kuruldu.

Bu devletin özerkliği, İngilizce ve Fransızcanın resmi dil olarak kullanılması onaylandı. İktidar federal hükümet ile eyaletler arasında paylaştırıldı.

Başlangıçta konfederasyon yalnız dört eyaleti (Quebec, Ontario, Nova Scotia ve New Brunswick) kapsıyordu. Bu bölgenin kuzeyinde ve batısında Hudson Körfezi şirketine ait olan geniş Rupert toprakları uzanıyordu. Batı kıyılarında Van-

Alberta eyaletinin yönetim merkezi Edmonton, tarım ürünlerinin pazarlandığı önemli bir merkezdir.

couver adası ve İngiliz Kolombiyası adlı iki koloni, doğuda ise Newfoundland yer alıyordu. Bununla birlikte 15 yıl içinde Newfoundland dışında bütün bu bölgeler konfederasyona katıldı. Newfoundland 1749 yılına kadar birlikten ayrı kaldı. Hudson Körfezi Şirketinin sahip olduğu topraklar, bu şirketten satın alındı.

Atlas Okyanusu'ndan Büyük Okyanusa kadar uzanan bütün toprakları içine alan, 3 milyon kişinin yaşadığı Kanada'da muhafazakar başbakan Mcdonald yönetimi çözüm bekleyen birçok sorunla karşı karşıya idi. Bunların en zoru ayrı ayrı bölgeleri ve birbirine düşman toplulukları kaynaştırmaktı. Bu amaçla atılan en önemli adım, ülkeyi baştan başa aşan «Canadian Pacific» demiryolunun 1885'de tamamlanması oldu. Doğudaki Montreal ile İngiliz Kolombiyası'nın Büyük Okyanus kıyılarını bağlayan bu demiryolu, çeşitli engellere karşın, beş yılda yapıldı. Ulusal politikanın bir bölümü olarak Mcdonald yeni gümrük vergileri koydu. Bu vergilerden amaç Kanada sanayiini ve ticaretini dış rekabete, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı korumaktı. 1890 başlarında nüfusun düştüğü görüldü. Ama yüzyılın sonlarına doğru yeni bir göçmen akını başladı ve batıya yerleşenlerin sayısı arttı.

Kanada nüfusunun Fransızca konuşan kesimiyle, İngilizce konuşan kesimi arasında sürüp giden sürtüşme, 1869 yılında yeniden alevlendi. Aynı yıl, bölgenin Hudson Körfezi Şirketinden Kanada hükümetince satın alınması sonucu topraklarına el konulacağından korkan Métis'ler (Fransız, Kızılderili karışımı topluluk) ayaklandı ve Louis Riel yönetiminde bir «hükümet» kurdu. Ayaklanma kısa sürede bastırıldı. Métis'lerin istekleri, Manitoba'da yeni bir eyaletin kurulmasıyla bir ölçüde de olsa karşılandı. Riel, ABD'ye kaçtı; ama 1884 yılında geri dönerek Saskatchewan'da yeni bir ayaklanmanın başına geçti. Ancak bu girişiminde de başarılı olamadı. Tutuklanarak, Fransızların protestosuna karşın asıldı.

1896'da Liberal Wilfrid Laurier başbakan oldu. Fransız kökenli olan Laurier, Kanada halkını birleştirme yolunda önemli adımlar attı. Yönetimi sırasında, özellikle Orta ve Doğu Avrupa'dan gelen göç hareketleri hızlandı. İç ovalarda yeni yerleşme merkezleri kuruldu. Gene bu dönemde Kanada Kalkanı'nda madencilik gelişti ve çok sayıda sanayi tesisi kuruldu. Sözkonusu devre, 1897-1898 «altına hücum»u nedeniyle büyük yankılar doğurmuştu.

Birinci Dünya Savaşı'nda Kanada müttefiklerle birlikte çarpıştı. Savaşta ölen Kanadalı askerlerin sayısı 60.000'i aştı. Bununla birlikte ülkenin savaştan sonra saygınlığı arttı ve Kanada uluslararası meselelerde etkin bir rol oynamaya başladı. 1926'da genel-vali, başbakan William Lyon Mackenzie King'in hükümeti dağıtma isteğini geri çevirince bir siyasal bunalım başladı. Aynı yıl Londra'da düzenlenen İmparatorluk konferansında Mackenzie King özerklik ve İngiltere ile eşit statü istedi. Bunun 1931 Westminster statüsüyle kabulu, Kanada'nın İngiltere'ye karşı tam özerklik kazanmasını sağladı. Bugün uluslararası antlaşmalarını tek başına imzalayan Kanada, hâlâ İngiliz Uluslar Topluluğu üyesidir.

İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle, Eylül 1939'da Kanada, tarihinde ilk kez bir ülkeye (Almanya) savaş ilan etti. Kanada kara, hava ve deniz kuvvetlerinden çok sayıda asker, müttefik birlikleriyle birarada birçok cephede savaştı. Toplam 1.000.000 Kanadalı silahlı kuvvetlere hizmet etti. Savaştan sonra Kanada, çarpışmalardan büyük zarar görmüş ülkelerin kalkındırılmasında önemli bir rol oynadı. Yeni bir göç dalgası başladı. Artık Kanada zengin ve ekonomik bakımdan dengeli bir ülke olmuştu. Yaşam standardı dünya ülkelerinin en yükseklerinden biridir. Dış politikada bağımsız ve yumuşak bir tutum benimsemesine karşın, NATO'ya katıldı ve Batı'nın demokratik ülkeleri arasında sağlam bir yere sahip oldu. Fransız ve İngiliz kökenli Kanadalılar arasında eski gerilim, Fransız devlet başkanı de Gaulle'ün Kanada gezisi (1937) sırasında yaptığı konuşmayla yeniden güncellik kazandı ve bütün dünyanın ilgisini çekti. Quebec'teki bir ayrılıkçı parti terör eylemlerine girişti. Bir başka ayrılıkçı parti (Partie Québecois) 1976 eyalet seçimlerinde iktidarı ele geçirdi ve başlıca amacının, yalnızca ekonomik bakımdan Kanada'nın öteki bölümlerine bağlı olan bağımsız bir Quebec meydana getirmek olduğunu açıkladı.

İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana Muhafazkarlar üç genel seçimde başarılı olabilmişlerdir. 1957'de ilk Muhafazakar başbakan olan John Diefenbaker, 6 yıl görev başında kaldı. Ancak 1963 yılında Liberaller yeniden çoğunluğu elde ettiler ve Lester B. Pearson başbakan oldu. Onun yerine gene bir Liberal olan Pierre Trudeau geçti. Fransız kökenli olan Trudeau 1938 yılında görev başına geçmiş, 1974 seçimlerinde yeniden başarılı olmuş, ancak 1979'da yerini İlerici Muhafazakar partinin başkanı Joe Clark'a bırakmak zorunda kalmıştır.

Eyalet ve bölgeler. Kanada federal birliği on eyaletten ve iki bölgeden oluşur. Her eyaletin Kanada genel-valisi tarafından atanmış bir yardımcı valisi ve meclisi vardır. Eyalet hükümetine yada yönetim kuruluna, mecliste fazla sandalyeye sahip olan parti başkanı başkanlık eder. Federal hükümete karşı sorumlu olan eyalet yöneticileri, eğitim, mülkiyet yerel maliye gibi konularda yasama gücüne sahiptir. İki bölge yöneticilerinin ise yetkileri daha kısıtlıdır.

Alberta. 1905'de konfederasyona katılmış olan bir eyalettir. Topraklarının büyük bir bölümü İç ovalarda yeralır. Başlıca kentleri Edmonton (yönetim merkezi), Calgary, Lethbridge ve Red Deer'dir. Yeraltı zenginlikleri arasında petrol (Athabasca ırmağı yakınlarından çıkarılır) ve doğal gaz önde gelir. Önemli ürünleri tahıl, sığır, işlenmiş besin ve makinadır. Yüzölçümü: 661.188 km². Nüfusu (1975 tah). 1.770.000.

İngiliz Kolombiyası, konfederasyona 1871 yılında girdi. Bu eyalet batıdaki dağlık bölgede yeralır. Başlıca kentleri Vancouver, Victoria (yönetim merkezi) ve New Westminster'dir. Yeraltı kaynakları arasında bakır ve asbest başta gelir. Öteki önemli gelir kaynakları ise ormancılık, meyva ve balıkçılıktır. Yüzölçümü 948.600 km²; Nüfusu (1971) 2.184.621.

Kuzeybatı toprakları, Kanada'nın Kutup bölgesinde, genellikle buzlarla kaplı bir eyalet. Sadece en güneydeki kesim sürekli don altında değildir. Yönetim merkezi Yellowknife'dir. Yeraltı kaynakları çinko, kurşun, altın, gümüş, doğal gaz ve petroldür. Önemli ürünleri ise kürk, balık ve orman ürünleri oluşturur. Yüzölçümü 3.379.699 km². Nüfusu (1971) 34.807.

Manitoba, konfederasyona 1870 yılında katıldı. İç ovaların bir kısmını, Kanada Kalkanı'nın bir bölümünü ve Hudson körfezi ovalarını kapsar. Eyletin başlıca kentleri Winnipeg (yönetim merkezi), Brandon ve St. Bonlface'dir. Önemli madenleri nikel (Thompson'dan çıkarılır), çinko, bakır, sezyum ve tantaldır. Eyaletin başlıca tarım ürünü tahıldır. Öteki gelir kaynakları arasında hayvancılık, orman ürünleri, işlenmiş besin ve dokuma önemli bir yer tutar. Yüzölçümü 650.090 km². Nüfusu (1975 tah.) 1.018.000.

New Brunswick, 1867'de konfederasyonu kuran dört eyaletten biridir. Apalaş bölgesinde yeralır. Başlıca kentleri Saint John, Moncton, Fredericton (yönetim merkezi) ve Bathurst'tur. Eyalette kömür, çinko, kurşun, bakır ve antimuan gibi madenler çıkarılır. Öteki önemli ürünleri patates, süt ürünleri, balık, kağıt, kağıt hamuru ve kerestedir. Yüzölçümü 73.437 km². Nüfusu (1971) 635.000.

Newfoundland, 1949'a kadar konfederasyona katılmadı. Newfoundland adası ve Labrador bölgesinde kurulmuştur. Başlıca kentleri St. John's (yönetim merkezi ve Kuzey Amerika'nın en eski kenti) ve Corner Brook.Önemli madenleri demir filizi (Labrador'da), asbest, çinko, kurşun ve gümüş; ürünleri ise balık, kağıt, kağıt hamuru ve gemidir. Yüzölçümü 404.520 km². Nüfusu (1971) 522.104.

Nova Scotia, 1867'de konfederasyona katılan dört eyaletten biridir. Apalaş bölgesinde yeralır. Başlıca kentleri Halifax (yönetim merkezi), Sydney ve Glace Bay'dır. Yeraltı kaynaklarının başlıcaları arasında kömür, alcıtaşı, tuz yeralır. Öteki ürünleri süt, tavuk, elma (özellikle Annapolis ovasında yetiştirilir), işlenmiş besin, taşıt araçları, kağıt ve kerestedir. Yüzölçümü 55.490 km². Nüfusu (1975 tah.) 822.000.

Ontario, 1867'de konfederasyona katılan dört eyaletten biri. Güneydoğu ovaları üstünde yeralır. Başlıca kentleri Toronto (yönetim merkezi), Ottawa (federal başkent), Hamilton, London, Windsor, Kitchener ve Sudbury'dir. Eyalet topraklarından çıkarılan madenlerin en önemlileri nikel, bakır, demir, uranyum, tuz, sülfür ve çinkodur. Ontario'nun çok sayıda ürünü vardır. Bunların başlıcaları süt ürünleri, sığır, domuz, tavuk, tahıl, motorlu araçlar ve parçaları, demir, çelik, paketlenmiş et, kağıt, kağıt hamuru, kimyasal maddeler, petrol ürünleri, tarım ve sanayi makinaları ve işlenmiş besindir. Yüzölçümü 1.086.578 km². Nüfusu (1976 tah.) 8.300.000.

Prens Edward Adası, konfederasyona 1873'de katıldı. Apalaş bölgesinde yeralır. Başlıca kentleri Charlottetown (yönetim merkezi) ve Summerside'dir. Önemli ü-

Katar, Basra körfezindeki öteki ülkeler gibi gelirinin büyük bir bölümünü petrolden sağlar.

rünleri patates, domuz, süt ürünleri, istakoz, ringa balığı, mezit balığı, tekne ve inşaat malzemeleridir. Yüzölçümü 5.656 km². Nüfusu (1975 tah.) 119.000.

Quebec, 1867'de konfederasyona katılan dört eyaletten biridir. Güneydoğu ovaları ve Kanada Kalkanı üstünde yeralır. Nüfusun en yoğun olduğu yer güney bölgesidir. Montreal, Laval, Quebec (yönetim merkezi), Sherbrooke, Verdun, Hull ve Trois-Rivières de bu bölgede yeralır. Başlıca madenler bakır, demir, çinko ve altındır. Öteki ürünler arasında sığır, süt ürünleri, yulaf, mısır, patates, balık, kağıt hamuru, kağıt, kimyasal maddeler, dokuma, lokomotif, elektrikli aygıtlar, gemi ve deri eşyaları saymak gerekir. Yüzölçümü 1.540.678 km². Nüfusu (1974 tah.) 6.212.000.

Saskatchewan konfederasyona 1905 yılında girdi. Topraklarının büyük bir bölümü İç ovalarda küçük bir kısmı ise Kalkan'da yeralır. Önemli kentleri Regina (yönetim merkezi) Saskaton Moose Jaw ve Prince Albert'tir. Başlıca madenleri petrol doğal gaz ve potas; öteki ürünleri ise tahıl sığır domuz tavuk kağıt hamuru ve kürktür. Yüzölçümü 651.900. km². Nüfusu (1975 tah.) 920.000.

Yukon yönetim bölümü, 1898'de ayrı bir bölge olarak kuruldu. Soğuk kuzeybatı bölgesinde yeralan bu bölgenin topraklarının büyük bir kısmı kutup kuşağına girer. Yönetim merkezi Whitehorse' dur. Bölgede gümüş, altın, kurşun, çinko, kadmiyum, bakır, asbest ve nikel gibi madenler çıkarılır. Öteki gelir kaynakları kereste ve kürktür. Yüzölçümü 536.327 km². Nüfusu (1976 tah.) 21.000.

Kanada Başbakanları

Sir John A. Mcdonald (1867-73, 1878-91)
Alexander Mackenzie (1873-78)
Sir John J. C. Abbot (1891-92)
Sir John S. D. Thompson (1892-94)
Sir Mckenzie Bowell (1894-96)
Sir Charles Tupper (1896)
Sir Wilfrid Laurier (1896-1911)
Sir Robert L. Borden (1911-20)
Aurther Meighen (920-21; 1926)
W. L. Mackenzie King (1921-26; 1926-30; 1935-48)
Richard B. Bennett (1930-35)
Louis S. St. Laurent (1948-57)
John Diefenbaker (1957-63)
Lester B. Pearson (1963-68)
Pierre Elliott Trudeau (1968-1979)
Joe Clark (1979-)

Kanada

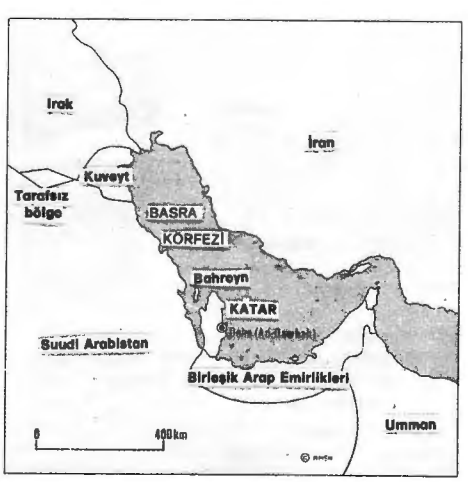
Resmi adı Kanada
Yüzölçümü 9.976.139 km²
Nüfusu (1976 tah.) 22.831.000; km²'ye 2,3 kişi
Önemli kentleri Ottawa (başkent) (1974) 302.345; Montreal, 1.214.355; Toronto, 712.785; Winnipeg, 246.245; Edmonton, 438.150; Vancouver, 426.260
Yönetim Federal birlik, parlamenter sistemli anayasal monarşi
Dinler Katolik, Kanada Birleşik Kilisesi, Kanada Anglikan Kilisesi
Diller İngilizce, Fransızca
Para birimi Kanada doları
GSMH (1974) 140.000.000.000 dolar; kişi başına gelir 6132 dolar
Tarım Buğday, arpa, yulaf, çavdar, patates, sebze, meyva, sığır, süt ürünleri
Sanayi Motorlu araçlar ve parçaları, kağıt, balıkçılık, işlenmiş besin, dokuma, sanayi ve tarım makinaları, lokomotif ve vagon, uçak, demir ve çelik, kimyasal maddeler, petrol ürünleri
Yeraltı kaynakları Petrol, demir, kömür, nikel, gümüş, çinko, asbest, uranyum, molibden, alüminyum, altın, kurşun, potos, sülfür, doğal gaz
Dış ticaret (başlıca) ABD, Japonya, İngiltere, Federal Almanya

KANSAS. Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

KATAR. Resmi adı Katar devleti olan bu ülke, Basra körfezinde kuzeye doğru uzanan bir yarımada üzerinde yeralır. Bu küçük bağımsız Arap ülkesinin başkenti Doha'dır.

Katar ekonomisinin temelini petrol ve doğal gaz oluşturur. Petrol ilk kez 1930 yılında bulunmuş, ama 1949'a kadar ticari bir değer kazanmıştır. Ülke de bugün iki Petrol şirketi vardır ve çıkarılan petrol sürekli artmaktadır. Büyük bir bölümü dışarı satılan bu petrolün, bir kısmı Petro-kimya tesislerinde işlenmeye başlamıştır.

Oldukça sıcak bir iklimi olan ülke çok az yağış alır. Halkın çoğu Müslümandır (Vahabi) ve kıyı köylerinde yaşar. Nüfusun yarısını Katar'ın yerlisi, öteki yarısını da Filistin mültecileri oluşturur. Petrol sanayiinde çalışmayanların çoğu balıkçıdır. Katar balıkçılıktan ve tarımdan da gelir sağlar. Bir başka önemli gelir kaynağı da hayvancılıktır. Son yıllarda kurulan deniz suyunu arıtma tesisleriyle tatlı su elde edilmeye başlanmış ve bundan tarım sektörü yararlanmıştır.

Katar 1872 - 1915 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğunun sınırları içinde bulunuyordu. 1868 antlaşmasıyla İngiltere bölgede üstünlük sağladı. 1916 anlaşmasıyla da Katar'ın savunmasını ve dış işlerini denetim altına aldı. 1 Eylül 1971'de ülke bağımsızlığına kavuştu ve Arap Birliği ile Birleşmiş Milletlere katıldı. Ülke bağımsızlığına kavuştuğu zaman tahta Emir Ahmet bin Ali al - Tani oturdu. 1972 yılında kuzeni Halife bin Hamad al - Tani, bir darbe ile iktidarı ele geçirdi. Bu hükümdar zamanında (1975) hükümet, ülkedeki bütün petrol şirketlerini millileştirdi. Yüzölçümü 11.000 km². Nüfusu (1975 tah.) 180.000.

KAZAKİSTAN. Bk. SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLERİ BİRLİĞİ

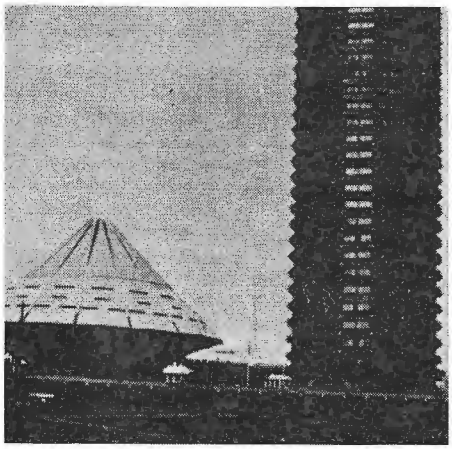
KEELING ADALARI. Hint Okyanusu'nda 28 mercan adasından oluşan bir grup. Cava'nın güneybatı kıyılarından uzaklığı 1200 km'dir. 1955'den bu yana Avustralya tarafından yönetilir. Adalar 1609 yılında William Keeling tarafından keşfedilmiş ve 1820'lerde yerleşme merkezleri kurulmaya başlamıştır. 1857'de İngiltere bu adaları topraklarına katmıştır. Yalnızca West, Home ve Direction adalarında insanlar yaşar. Başlıca ürünü hindistancevizidir. Yüzölçümü 13 km². Nüfusu (1975 tah.) 1000.

KENTUCKY. Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

KENYA, Doğu Afrika'da bir ülkedir. Özellikle doğal parkları ve vahşi ormanlarıyla tanınır. Başlıca dışsatım ürünü kahvedir. Turizm ikinci bir gelir kaynağıdır. Ancak rasgele avcılık ve doğal özelliklerin yokedilmesi öteki Afrika ülkelerinde olduğu gibi Kenya'da da vahşi hayvan türlerini yok etmektedir. Başkent Nairobi'dir.

Yüzey şekilleri ve iklim. Dar kıyı şeridinin iç taraflarında arazi Doğu Afrika yaylasına doğru yükselir. Bu yayla denizden 2100 m yüksekliktedir. Buzla kaplı Kenya dağı gibi bazı yükseltiler ve etkin yanardağlar yaylanın üstünde yükselir. 5199 m yüksekliğindeki Kenya dağı Afrika'nın ikinci yüksek tepesidir. Yayla, 60-80 km genişliğinde ve 900 m derinliğindeki vadi tarafından bölünür. Kenya'nın güneybatı yarısı hemen hemen tüm nüfusu barındırır; dar ve bataklık kıyı ovasının batısında yaylalar uzanır. Kuzey-güney doğrultusunda uzanan çukurda Rudolf, Baringo, Nakuru, Naivasa ve Magadi gölleri yeralır.

Yüksek bölgeler iklimi belirler. Sıcak ve nemli kıyı bölgesinde yıllık ortalama sıcaklık 27°C'dir. Ancak güney-batıdaki yıllık sıcaklık 10-20°C arasında değişir. Bu bölgedeki ılıman koşullar pekçok Avrupalı için ilgi çekici olmuştur. Kıyı bölgesine düşen yıllık yağmur 1000 mm iken, güneybatı yaylası, Victoria gölü bölgelerinde 1250 mm'yi geçer. Ancak vadinin tabanı kuraktır ve buraya 760 mm yağmur düşer. Yağmurlar ku-

Nairobi Afrika'nın en hızlı gelişen kentlerinden biridir. Büyük yapılar kente modern bir görünüm vermektedir.

Kenya'nın başlıca limanı olan Mombasa, kentin XII. yüzyıldaki Arap kuruculorının etkisini hâlâ taşımaktadır.

Kıbrıs bağımsızlığını 1960'da kazandı. Lefkoşe'deki bu anıt Kıbrıs'ın bağımsızlığını tasvir etmektedir.

zey bölgelerinde artar. Kenya'nın yüzde 85'inde uzun ve şiddetli kuraklıklar olur.

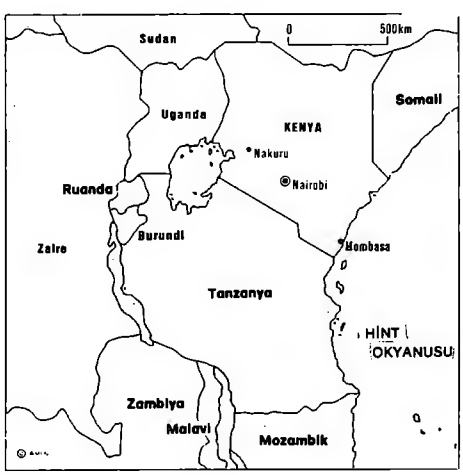
Ekonomi. Toprakların yalnızca yüzde 12'sinin işlenebilir olmasına karşın nüfusun büyük kesimi tarımla uğraşır. Başlıca tarım ürünleri kahve (tüm dışsatımların yüzde 30'u), çay (yüzde 3). Hayvancılık önemlidir, et ve et ürünleri dışsatımların yüzde 3'ünü oluşturur. Madencilik çok önemli değilse de imalat sanayii özellikle Nairobi ve Mombasa'da yaygınlaşmaktadır. Mombasa'daki petrol rafinerisi ithal edilmiş petrolü işler ve petrol ürünleri tüm dışsatımların yüzde 8'ini oluşturur. Ticari faaliyetler ve turizm gelişmektedir.

Bağımsızlıktan sonra Kenya dış yatırımların alanı oldu. 1964 ve 1973 arasında yerli üretim yüzde 56 arttı. 1970'lerin ortasında büyüme hızı yılda 3,5 oranında düştü. Besin sanayii, konserve, çimento fabrikaları, tütün imalathaneleri Doğu Afrika'nın en büyük kenti olan Nairobi'de ve Mombasa'da yeralır.

Toplumsal yapı. Kenya'da 40'dan fazla etnik grup vardır. Bunların en büyükleri Kikuyu (% 21), Luo (% 14) ve Luhya'dır (% 13). 139.000 Asyalının büyük bölümü ticaretle uğraşır, 40.000 Avrupalı'nın çoğunluğu ise kendi çiftliklerinde çalışır. Ülkede ticaretle uğraşan 28.000 Arap yaşamaktadır. Kenya'nın nüfusunun üçte biri Hristiyan, beşte biri Müslümandır. Okur-yazar oranı yüzde 27 dir. Svahili dili İngilizceyle birlikte resmi dildir. Yerliler, Bantu'lar ve Hami'ler gibi çeşitli etnik gruplardan oluşur. Verimli ve sağlığa elverişli olmasına rağmen bazı bölgelerde nüfus yoğunluğu azdır.

Yönetim. Kenya anayasaya dayanan bir demokrasidir. Genel seçimle işbaşına gelen Ulusal Meclis, Cumhurbaşkanını seçer. Silahlı kuvvetlerin komutanı olan cumhurbaşkanı kabineyle birlikte ülkeyi yönetir. Ulusal Meclis 41, Temsilciler Meclisi 117 üyeden oluşur. Bölgeler yönetim bakımından bir dereceye kadar bağımsızdır.

Tarih. Portekizliler Doğu Afrika'ya 1478 yılında vardılar, ancak Araplar 1700'lerde Portekizlileri bu topraklardan çıkardılar. İngilizler 1895'de Kenya'nın kıyısına egemen oldular ve Mombasa-Nairobi arasında bir demiryolu kurdular. 1887'de Zanzibar hükümdarının British East Africa şirketine bıraktığı ülkenin büyük bölümü 1920'de İngiltere krallığına bağlı bir sömürge haline geldi. 1950'den sonra yasama meclisinde çoğunluğu ele geçiren ve dört bakan çıkaran Afrikalılar iki büyük siyasal örgütte toplandı; federalist eğilimli Kenya Afrika Demokratik Birliği, merkeziyetçi tutumlu Kenya Afrika Ulusal Birliği. Bu ikinci ögütün üyelerinin büyük çoğunluğu 1952-1966 arasındaki ayaklanmalarda önemli rol oynayan Kikuyu'lardan seçildi. Güneybatıdaki yükseltilerin büyük bölümünde Avrupalılar yerleşmişti. Bu durum özellikle Kikuyu'lar arasında huzursuzluğa yol açtı. 1952'den sonra İngiliz birlikleri ulusalcı nitelikteki bir Kikuyu gizli kuruluşu olan Mau Mau'larla çarpıştı. İlk hükümet 1962'de kuruldu ve iki büyük parti, J. Kenyatta ile Kenya Afrika Demokratik Birliği lideri Ngala yönetiminde bir koalisyon kurmak için anlaştılar. 1963 Mayıs'ında yapılan seçimlerde 124 milletvekilliğinin 75'ini Kenya Afrika Ulusal Birliği kazandı. Jomo Kenyatta başbakan oldu. 12 Aralık 1963'de Uluslar Topluluğu çerçevesinde kalması koşuluyla Kenya bağımsızlığına kavuştu. 1964'de ülkede cumhuriyet ilan edildi: Ülkede Mzee (yaşlı adam) adıyla tanınan Kenyatta, cumhurbaşkanı oldu. Kenya Afrika Demokratik Birliği'nin katılmasıyla Kenya Afrika Ulusal Birliği tek parti haline geldi. 1964 Ocak'ında ordunun isyanı İngiliz birliklerin yardımıyla bastırıldı. J. Kenyatta ile Kenya Afrika Ulusal Birliği'nin sol kanat lideri Oginga Odinga çatışmaya başladı. Odinga 1966'da yeni bir parti kurdu: Kenya Halkları Birliği, Kenya ve Somali başkanları arasında görüşmeler sonuç vermedi ve 1966'da iki ülke arasındaki ilişkilerin gevşemesi üzerine 1965'den itibaren batılılarla yeni bağlar kuruldu. J. Kenyatta Afrika Birliği taraftarı tutumuna karşın, daha ılımlı bir politika benimsedi. Kenyatta'nın uyguladığı politika arasında toprakların yeniden dağıtılması ve karma ekonomi için hızlı bir ekonomik kalkınmayı desteklemesi sayılabilir. Kenya, Tanzanya ve Uganda arasındaki gerginlikler yüzünden Doğu Afrika federasyonu planları gerçekleşmedi.

Kenya

Resmi adı Kenya Cumhuriyeti
Yüzölçümü 582.646 km²
Nüfus (1975 tah.) 13.349.000; km²'ye 23 kişi
Önemli kentleri Nairobi (başkent) (1975 tah.) 700.000; Mombasa, 255.400
Yönetim Cumhuriyet
Dinler Etnik, Hristiyanlık, İslamiyet
Diller İngilizce, Svahili
Para birimi Kenya şilini
GSMH (1974) 1.145.300.000 sterlin Kişi başına ulusal gelir 86 sterlin
Tarım Kahve, pamuk, tahıl, deri, mısır, et, sisal keneviri, şeker çay, pirekapan
Sanayi Çimento, süt, gıda, petrol, maya
Yeraltı kaynakları Tuz, sodyum karbonat
Dış ticaret İngiltere ve öteki AET ülkeleri

KHMER CUMHURİYETİ. Bk. KAMBOÇYA

KIBRIS, Akdeniz'in en büyük adasında kurulmuş olan bir cumhuriyettir. Kıbrıs'ın kayalarla ve ormanlarla kaplı toprakları, tarihi kalıntıları, limanları ve meyva bahçeleri turistler için çok ilgi çekicidir. Ülkenin başkenti Lefkoşe'dir.

Yüzey şekilleri ve iklim. Yüzey şekillerinin başlıca özellikleri batıdaki Trodos dağları ve kuzey kıyısı boyunca uzanan Girne dağlarıdır. Orta kısımlar verimli düzlüklerden oluşur. Adada kışlar nemli ve ılık, yazlar kurak ve sıcaktır. Trodos masifindeki madenler ülke ekonomisi için çok önemlidir. Bu madenlerin en önemlileri demir, asbest, kromit ve bakırdır. Ancak Kıbrıs'ta egemen üretim biçimi tarım alanındadır.

Adada buğday, arpa, portakal, greyfurt, limon ve patates yetiştirilir. Şarap için bağcılık yapılır. Kıbrıs'ta ağır sanayi gelişmemiştir, ancak imalat sanayii yaygındır. Bu sanayi dallarında genel-

lıkle tüketim maddeleri üretilir. Kıbrıs'ta demiryolu yoktur ve ulaşım karayollarına ve kıyıdaki deniz araçlarına bağlıdır. Ülkenin başlıca kentleri Lefkoşe, Limasol ve Magosa'dır.

Kıbrıs geniş bir orta çöküntüyle ayrılan iki sıradağdan oluşur. Kıbrıs'ın kuzeydoğu ucu olan kumtaşlı, dar ve uzun Karpas yarımadası batıya doğru doğu-batı yönünde uzanan ve yüksekliği 959 m.'yi bulan kalkerli dağlarla devam eder. Dağların eteğindeki çöküntünün bazı kesimleri çok kuraktır ve vadi tabanları şiddetli su baskınlarından sık sık zarar görür; ancak barajların yapılması ve sulama işlerinin düzenlenmesi sayesinde bu bölge yavaş yavaş değişmektedir.

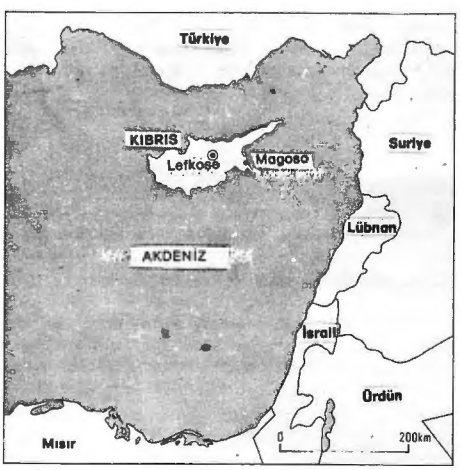
Toplumsal yapı. Adadaki iki toplum (Türkler ve Rumlar) ayrı köken, gelenek, dil ve dinlere bağlıdırlar. İki toplum arasında çok az toplumsal ilişki vardır. Nüfusun yüzde 78'ini oluşturan Rumlar Rum Ortodoks Kilisesi'ne bağlıdırlar. Nüfusun yüzde 18'ini oluşturan Türkler Müslümandır.

Eğitim parasız ve zorunludur. Resmi diller Türkçe ve Rumcadır. İngilizce de yaygın biçimde konuşulur.

Tarih. Kıbrıs'a ilk yerleşenler arasında Fenikeliler ve Rumlar vardı ve ülke çeşitli zamanlarda Asurlular, Mısırlılar, İranlılar ve Yunanlılar tarafından yönetildi. Kıbrıs'ın bilinen en eski adı Alasia'dır. M.Ö. II. bin yılında kurulan birçok Alasia imparatorluğu zaman zaman bugünkü İskenderun'a kadar Kilikya kıyılarını kapsıyordu. M.Ö. III. binyıldan beri Kıbrıs madenleriyle tanındı. Kıbrıs tekniği ve sanatı Egeli kolonların adaya gelip yerleşmesinden sonra Fenikelilerin ve özellikle Mykenai'lilerin katkılarıyla zenginleşti. M.Ö. 1500'e doğru Mısır firavunu III. Tutmes tarafından işgal edilen ada daha sonra Sargon döneminde (VIII. yüzyılın sonları) Asurluların, Amasis döneminde Mısır'ın, Dara döneminde de Perslerin egemenliğine girdi. 500'den sonra IV. yüzyıl boyunca Yunan kentleri Fenike sitelerinin sadık kaldığı Perslere karşı birçok kez ayaklandı. M. Porcius Caton'un bir seferinde Kıbrıs, Ptolemaios Auletes'in Roma'dan alarak ödemediği borçlara karşılık işgal edildi. Kısa sürede Hristiyanlığın yayıldığı Kıbrıs M.S. I. yüzyılda Aziz Paulus, Kıbrıs asıllı Aziz Barnabas ve Aziz Marcus tarafından ziyaret edildi. Ada 1191'e kadar Doğu Roma imparatorluğunda kaldı. 654 yılındaki sefer sonucunda Kıbrıs'a Müslümanlar yerleşti. Abdülmelik bin Mervan ile imparator II. İustinianos arasında 689'da yapılan bir anlaşma ile, Kıbrıs'tan alınan verginin Emeviler ve Bizans arasında eşit olarak bölüştürülmesi kararlaştırıldı. Emeviler döneminde Kıbrıs, Bizans ve Emeviler arasında bağımsızlığını korudu. Harun-ür-Reşid zamanında ve daha sonra Kıbrıs'a seferler yapıldı. Kıbrıs Hristiyan ülkelerle olduğu kadar, Müslüman ülkelerle de ticari ilişki kurdu. Bizans üstünlüğü, özellikle Nikephoros Phokas (963-969) zamanında kesinleşti. 1199'de İngiltere kralı Arslan Yürekli Richard Haçlı Seferine katılmak üzere Kıbrıs yakınından geçerken, adaya uğrayan gemileri yağma edildi. Bunun üzerine Richard, Kıbrıs hakimi İsaakios Kommenos'un elinden adayı aldı ve Templier şövalyelerine sattı. Onlardan da ada Frank Guy de Lusingnan'a geçti. Lusignan'ın kurduğu Frank krallığı Kıbrıs'ta yaklaşık dört yüz yıl hüküm sürerek, Hristiyanlar için güvenli bir dayanak, Suriye ve Mısır'a hakim Memlüklu sultanlığı için de ciddi bir tehlike oldu. Kıbrıs kralı I. Pierre Antalya'yı Tekeoğullarının elinden aldı (1361). 1336'da İskenderiye'ye sefer düzenlendi. 1424'de Memlüklu sultanı Melikülеşref Barsbay'ın gönderdiği kuvvetler Limasol'un bir bölümünü işgal ettiler. Barsbay'ın ordusu Limasol'u yeniden ele geçirdi. Kıbrıslıların yardımına gelen Niğde beyinin ordusu da kılıçtan geçirildi. Memlüklular Kutsal Stavrovuno'yu (Cebelüssalib) da yaktılar.

Kıbrıs krallığı sürekli olarak Anadolu kıyılarına saldırılarını sürdürdü. 1473 de Osmanlılara karşı, Akkoyunlular ve Karamanlılar ile anlaşan Venedik amiral: Pietro Mocenigo'nun buyruğundaki Haçlı donanmasında Kıbrıs gemileri de yeralıyordu.

Kıbrıs'taki Venedik egemenliği 82 yıl sürdü. Bu dönem halkın büyük ölçüde ezildiği bir dönemdi. Kıbrıs'ın İstanbul ile Suriye ve Mısır arasında işleyen Türk gemilerine saldırı üssü olması ve Venediklilerin bu saldırıların kendi bilgileri dışında yabancı korsanlar tarafından yapıldığını iddia etmeleri Osmanlı siyasetini etkiledi. II. Selim Kıbrıs'ı fethetmeye hazırlanıyordu. Bu konuda Lalà Mustafa Paşa ile Piyale Paşa kendisini destekliyorlardı. Sadrazam Sokollu Mehmet Paşa ise bu tasarıya karşıydı. Venediklilerin Kıbrıs'ı kan dökmeden bırakma teklifini kabul etmemeleri üzerine sefer açıldı; serdarlığa Lala Mustafa Paşa ve donanma komutanlığında, Piyale Paşa tayin oldular. Kıbrıs'a yardıma gelen İspanya ve Ceneviz filosu ile işbirliğinde bulunan 200 gemilik Venedik donanması Kıbrıs'a doğru yola çıktı. Fakat Eylül sonlarına doğru Meis adasına vardığı sırada Lefkoşe'nin Türkler tarafından alındığı haberini alarak

dağıldı. Osmanlı donanması Temmuz'un ilk günlerinde Kıbrıs önünde görüldü, ağır toplarını Larnaka yakınlarında karaya çıkardı. İlk olarak Lefteri kalesi, 9 Temmuz'da da kuzeydeki Kyreneia kalesi alındı. Osmanlı yönetimi altında Kıbrıs'ta merkezi Lefkoşe olmak üzere, Girne, Baf ve Magosa sancaklarını içine alan bir eyalet kuruldu. Ayrıca Alâiye, İçel, Tarsus ve Kozan sancakları da bu eyalete bağlandı. Adaya tayin edilen ilk Osmanlı valisi Muzaffer Paşa nüfus sayımı yaptırdı. XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Kıbrıs'ta ayaklanmalar oldu. Adanın Osmanlı egemenliğinde kaldığı 300 yıl, Akdeniz ticaretinin gerilediği ve ticaret limanlarının Atlas Okyanusu kıyılarına taşındığı dönemdir. Ada 1832'de Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın eline geçti ve yönetimi Mısır'a bağlandı. Ancak 1840'da Abdülmecid zamanında tekrar İstanbul'dan yönetilmeye başlandı. İngiltere 1878'de Kıbrıs'ta üsler sağladı. Osmanlı devletinin Birinci Dünya Savaşı'na girmesi üzerine İngiltere 1924'de Kıbrıs'ı kendi topraklarına kattı. İngiliz yönetimi Rumların ayaklanmalarını bastırdı. İkinci Dünya Savaşı sırasında Girit'i ve oniki adayı işgal eden Alman kuvvetlerinin baskısı altına girmekle birlikte istilaya uğramayan Kıbrıs, yakındoğuda İngilizler için yararlı bir üs oldu. Kıbrıs bir süre kral adına üyelerinin bir bölümü hükümet, bir bölümü halk tarafından seçilen yasama ve danışma yetkisine sahip bir yürütme kurulu yardımıyla İngiliz yüksek komiseri tarafından yönetildi. 1943'de oeledıyeler oluşturuldu. Yönetsel açıdan ada ilçe örgütlerine sahip altı bölüme ayrıldı. Hükümetin bölge komiserleriyle temsil edildiği bölümler Lefkoşe, Larnaka, Limasol, Magosa, Girne ve Baf'tı.

1951'den sonra Türkiye ve Yunanistan arasında, Kıbrıs konusunda anlaşmazlıklar başladı. Yunanistan 1954'de Birleşmiş Milletler'e başvurdu. Türkiye ve İngiltere'nin karşı koymasına karşın BM Genel Kurulu sorunun gündeme alınmasına karar verdi. Konuyu inceleyen siyasi komisyon ise 8 çekimsere karşılık 50 oy ile Yunanistan'ın başvurusunun görüşülmesini kararlaştırdı. 1955-56 yıllarında Rumlar EOKA adını taşıyan gerilla örgütleri aracılığıyla İngilizlere karşı şiddet kullanmaya başladılar. Türkiye Cumhuriyeti de Türk azınlığını destekliyordu. İngiltere Enosis (Yunanistan'a ilhak) hareketinin lideri olan baspiskopos Makarios'u sürgüne gönderdi ve Kıbrıs'taki bağımsızlık kavgasını önlemeye çalıştı.

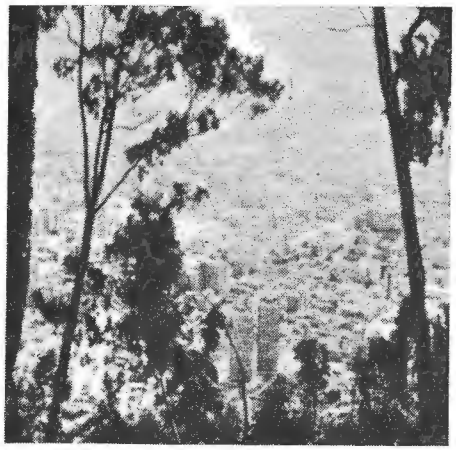
1959'da İngiltere, Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıslı toplum liderleri arasında imzalanan bir anlaşma ile uzlaşmazlık geçici bir çözüme ulaştırıldı. Anlaşma Kıbrıs'ın bağımsız bir Cumhuriyet olmasını, Rum toplumundan bir Cumhurbaşkanı ve Türk azınlığı arasından da bir Cumhurbaşkanı yardımcısı seçilmesini öngörüyordu. Ayrıca iki toplumun üyelerinden bir de Temsilciler meclisi kurulacaktı. İngiltere, Kıbrıs'taki Dikelya ve Akrotiri üslerini adanın bağımsızlığa kavuşmasından sonra da koruyacaktı.

14 Aralık 1959'da baspiskopos Makarios Cumhurbaşkanı, Dr. Fazıl Küçük ise Cumhurbaşkanı yardımcısı seçildi. 1960'ta Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yeni anayasası onaylandı. 16 Ağustos 1960'da Kıbrıs tam bağımsızlığa kavuştu. Makarisos'un bir süre sonra Kıbrıs anayasasında değişiklikler yapmak istemesi üzerine iki toplum arasında yeniden kanlı olaylar patlak verdi. 1963 Aralık'ında Kıbrıslı Rumlar Türk köylerine karşı saldırıya geçtiler.

B.M. Güvenlik Konseyi 4 Mart 1964'de Kıbrıs'a uluslararası bir barış gücünün gönderilmesi kararını onayladı. Barış gücü 27 Mart'ta Kıbrıs'a geldi.

Türkiye 7-10 Ağustos 1964'de Kıbrıstaki bazı Rum mevzilerini bombaladı. Türkiye'nin bu müdahalesi üzerine Türkler ve Rumlar arasında bir ateşkes imzalandı. Görev süresi iki kez parlamento tarafından uzatılan Makarios 1968 ve 1973 seçimlerini ezici çoğunlukla kazandı. Yunanistan'da albaylar cuntasının iktidarı ele geçirmesinden sonra Atina ile Makarios arasındaki ilişkiler bozulmaya başladı. Makarios Üçüncü Dünya ülkeleri ve sosyalist ülkelerle ilişkilerini geliştirdi.

14 Temmuz 1974'te Kıbrıs Rum Ulusal Muhafız güçleri Yunan subayların yönetiminde harekete geçti ve Makarios'a karşı bir darbe düzenledi. Makarios'un yerine EOKA tedhişçisi Nikos Sampson getirildi. Türkiye 20 Temmuz'da Kıbrıs'a müdahalede bulundu ve adaya asker çıkardı. Yunanistan Türkiye'nin müdahalesi karşısında hareketsiz kaldı. 22 Temmuz'da bir ateşkes anlaşması imzalandı. Sampson cumhurbaşkanlığından çekildi ve yerine Glafkos Klerides getirildi. Bu arada Yunanistan'daki cunta da düştü. 14 Ağustos'ta tarafları uzlaştırmak amacıyla toplanan barış görüşmelerinin Yunanlıların oyalanma taktikleriyle sonuç-

Bogota'da (Kolombiya) birkaç üniversite, çok sayıda müze ve kilise vardır; adını Chibcha'nın Kızılderili şefi Bacata'dan almıştır.

Resimde, geleneksel (boncuk) ve modern (pil) oyuncaklarla oynayan Kolombiyalı bir kız çocuğu görülmektedir.

Cartagena Bolivar kabinesinin başkentidir. Burası, petrol, şeker gibi malların yüklendiği bir liman kentidir.

lanması üzerine savaş yeniden başladı. Türk birlikleri hızla ilerleyerek kendilerine gösterilen hedeflere ulaştılar. 16 Ağustos'ta Kıbrıs'ın yüzde 40'ı Türk kuvvetlerinin denetimine geçti.

1974'ün Aralık ayında yurt dışına kaçmış olan Makarios Kıbrıs'a döndü ve cumhurbaşkanlığı görevini devraldı. Kıbrıslı Türkler ise 8 Haziran 1975'de Kıbrıs Türk Federe Devletini kurdular. 3 Ağustos 1977'de Makarios ölünce Kıbrıs tarihinde önemli bir sayfa kapanmış oldu. Kıbrıs anlaşmazlığı günümüzde de Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkileri gerginleştirmeye devam etmektedir.

Eski dil. Kıbrıs'ta konuşulmuş olan eski Yunanca lehçesi Arkadia ve Pamphylia lehçesiyle akrabadır ve bu gruba genellikle «Arkadia-Kıbrıs» ismi verilir. Yunancanın Kıbrıs'a ne zaman geldiği bilinmemektedir. Eldeki belgeler M.Ö. VIII. yüzyıl sonu ile III. yüzyıl başları arasına aittir. Kıbrıs alfabesinde dönem ve yerlere göre biçimleri değişen 50'den fazla işaret vardır. Bazı yazıtlar aynı yazıyla, ama modern bilimadamlarının «eski Kıbrıs dili» adını verdikleri bir dille yazılmıştır. Bu olay, Kıbrıs yazısının Yunancadan başka bir dil için yapılmış olabileceğini gösterir. Kıbrıs'ta yapılan araştırmalar sonucunda Kıbrıs alfabesinden çok önceki bir döneme ait «hece yazısıyla» yazılmış belgeler bulundu. Kıbrıs yazısının Girit kaynaklı olması mümkündür. Modern bilimadamları çözülemeyen ve yazıldığı zaman ve yere göre değişik biçimler ortaya koyan bu yazıya «Kıbrıs Minosi yazısı» adını verirler.

KIRGIZİSTAN. Bk. SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLERİ BİRLİĞİ

KOLOMBİYA, resmi adı Kolombiya Cumhuriyeti olan bu ülke Güney Amerika'nın kuzeybatı ucunda yeralır. Doğal kaynaklar bakımından zengindir. Ülkenin hem toprakları verimli ve tarıma elverişlidir; hem de zümrüt gibi değerli maden ve petrol yatakları bulunur. Ekonominin başlıca dayanaklarından biri kahvedir. Bununla birlikte, 1948'den sonra ortaya çıkan şiddet hareketleri (Violencia) ekonomiyi olumsuz yönde etkilemiştir. Başkenti Bogota'dır.

Yüzey şekilleri ve iklim. Kolombiya'nın üçte biri (batı) And dağları bölgesidir; geri kalan doğu kısmı ise yapı bakımından Guyana'lar ile Amazon bölgesine bağlıdır. And dağları ülkede kabaca birbirine paralel üç sıra halinde, kuzey-güney doğrultusunda uzanır. Bunlar Batı, Orta ve Doğu Cordillerası adlarını alırlar. Dağlar birbirlerinden derin Canca ve Magdalena havzalarıyla ayrılır. Doğu bölgeleri ekvatorun güneyinde, And dağlarından inen kar sularının suladığı büyük ovalardan oluşmuştur. Kuzeyde Meta ve Guaviare ırmakları Orinoco'ya katılır. Güneyde ise Amazon'un kolları tarafından akaçlanır.

Kolombiya'da iklim yüksekliğe bağlı olarak değişir. Bununla birlikte ülke Ekvatora yakın olduğundan mevsimler arasındaki sıcaklık ortalamaları farkı azdır. Deniz düzeyinden yüksekliği 2640 m olan Bogota'nın serin ve nemli bir iklimi vardır. Burada yıllık sıcaklık ortalaması 14°C, en sıcak ayın ortalaması ise 14,8°C'dir. Antil denizi kıyılarındaki Barranquilla'nın iklimi oldukça kurak, yıllık sıcaklık ortalaması ise 28°C'dir. Kolombiya'nın en çok yağış alan kısmı Büyük Okyanus kıyısıdır; Burada yağışlar uzun süreli çiseleme halindedir.

Ekonomi. Kolombiya'nın en önemli gelir kaynaklarından biri tarımdır. Ancak işlenen topraklar, ülke yüzölçümünün yalnızca çok küçük bir yüzdesini oluşturur. Brezilya'dan sonra dünyanın ikinci kahve üreticisi olan Kolombiya'da kahve dışsatımın yüzde 60-70'ini meydana getirir. Özellikle bir tür hafif kahve üretiminde Kolombiya dünyanın başta gelen ülkesidir. Öteki önemli ürünler arasında şeker kamışı, pirinç, patates, mısır, muz ve pamuk sayılabilir. Ayrıca çok değişik türde tropikal meyva ve sebzeler, değerli kereste çeşitleri de üretilmektedir. Büyük otluklarda sığır (yaklaşık 23 milyon) yetiştirilir.

Kolombiya altın üretimi bakımından Güney Amerika'nın başta gelen ülkesidir. Dünyanın en zengin platin yatakları da gene bu ülke sınırları içinde yeralır. Dünya zümrütünün büyük bir bölümü Kolombiya'da çıkarılır. Petrol, bir zamanlar kahveden sonra ülke dışsatımının ikinci maddesiydi. Ancak günümüzde Kolombiya sanayileşme yolunda önemli adımlar atmakta olduğundan bu kaynağın iç ekonomi için önemi artmış ve büyük bir bölümü burada tüketilmeye başlamıştır. Kolombiya'da besin sanayii gelişmiştir. Bunun dışında deri, kauçuk, kağıt, çimento ve kimyasal madde sanayileri de bulunmaktadır. Dokuma dışsatımı belli başlı gelir kaynaklarından biri durumuna gelmiştir.

Toplumsal Yapı. Nüfusu 23 milyonu aşan Kolombiya Güney Amerika ülkeleri arasında Brezilya ve Arjantin'den sonra (giderek nüfusunun Arjantin'inkini aşacağı tahmin edilmektedir) gelmektedir. Halkın çoğu Batı Kolombiya'daki ovalarda yaşar. Nüfusun yaklaşık yüzde 60'ı melez (Avrupalı ve Kızılderili karışımı), yüzde 20'si beyaz (genellikle İspanyol kökenli), yüzde 7'si Kızılderili (yerliler), yüzde 5'si zencidir. Ülkenin resmi dili İspanyolca, resmi dini de Hıristiyanlıktır (Katolik). Halkın yüzde 70'inin başlıca gelir kaynağı tarımdır, ama bunların çoğunun ya hiç toprağı yoktur ya da sahip olduğu toprak çok küçüktür. İletişimin yeterince gelişmemiş olması bazı küçük toplulukların topluma kaynaşmamasına ve köyler hatta aileler arası düşmanlıklara yol açmıştır. Issız bölgelerde yaşayan topluluklar sık sık eşkıya baskınına uğrar.

İşgal öncesi Kızılderililerinin yaptığı altın ve gümüş takılar, yüksek düzeyde sanat ürünleridir. Modern Kolombiya sanatında hem Kızılderili hem de Avrupa kültürlerinin etkileri görülür. En yaygın spor boğa güreşidir; onu beyzbol ve futbol izler.

Yönetim. Demokrasiyle yönetilen Kolombiya'nın iki meclisli bir parlamento su vardır : 112 üyeli Senato ve 199 üyeli Temsilciler meclisi. Her iki meclisin de üyeleri dört yılda bir seçilir. Cumhurbaşkanı gene dört yılda bir yapılan (iki dönem üst üste seçilemez) genel seçimle işbaşına gelir.

Tarih. İspanyol istilacıların gelişinden önce bölgede yalnızca birkaç Kızılderili topluluğu yaşıyordu; dağlık iç kesimde Chibcha'lar, kuzey kıyılarında ise Carib'ler. İkinci yolculuğunda Kristof Kolomb'a katılan İspanyol kaşif Alonso de Lugo, bugünkü Kolombiya topraklarına 1500'lerde ulaştı. 1538 yılında Gonzalo

Antioquo Kolombiya'nın bir kuzeybatı eyaletidir. Bu bölgenin en önemli kenti Medellin'dir.

Zaire olarak bilinen Kongo ırmağı çağdaş ismini nzari sözcüğünden almaktadır. Bu sözcük çeşitli Afrika ağızlarında ırmak anlamına gelmektedir.

Sir Henry Stanley ikinci araştırmasında (1879-84) Kongo ırmağını kaynağından denize kadar izledi. Üç yıl sonra Kongo'nun oluşmasına yardım etti.

Jimenez de Quesada, daha sonra Santo Fe de Bogota adını alan Giudad Nueve de Granada'yı kurdu. 1541'e kadar işgal hareketi gelişti, kent sayısı arttı; ama ulaşım güçlükleri yüzünden XIX. yüzyıla kadar kentler özelliklerini korudular. 1718 yılına kadar Yeni Granada, Lima kral naipliğine bağlı kaldı; daha sonra Venezuela ile birlikte Tierre-Ferma kral naipliğini meydana getirdi. Simon Bolivar'ın önderliğinde gerçekleştirilen devrim sonucu 1819 yılında Büyük Kolombiya Cumhuriyeti kuruldu, 1829 ve 1830'da Venezuela ve Ekvador, bu Cumhuriyetten ayrılarak bağımsız devletler oluşturdular. Panama 1903 yılına kadar konfederasyonda kaldı, ama aynı yıl dış güçlerin kışkırtmalarıyla Kolombiya'dan ayrıldı.

Kurulduğu tarihten başlayarak çeşitli karışıklıklara sahne olan Kolombiya'da 1948'den sonra şiddet olayları arttı.

Bogota'nın solcu belediye başkanı Jorge Eliecer Gaitan'ın bir suikaste kurban gitmesi üzerine başkentte meydana gelen olaylarda 2000 - 3000 kişi öldü. Olaylar gelişerek tüm ülkeye yayıldı (Violencia). Ülke yöneticileri sık sık olağanüstü durum ilan etmek zorunda kaldılar. Latin Amerika ülkelerinin çoğunun tersine Kolombiya'da insan haklarına ve siyasal özgürlüklere saygı gösterilmektedir.

1974 seçimlerinde Liberal parti adayı Alfonso Lopez Michellsen oyların çoğunu alarak, başkan Pastrana Borero' nun yerini aldı. Böylece 16 yıllık ulusal Cephe koalisyonu sona erdi. 1958'den beri ülke Liberal ve Muhafakar parti üyelerinin oluşturduğu koalisyon tarafından yönetilmekteydi.

Kolombiya

Resmi adı Kolombiya Cumhuriyeti
Yüzölçümü 1.138.914 km²
Nüfusu (1975 tah.) 23.524.000, km² ye 21 kişi
Önemli kentleri Bogota (başkent) (1976 tah.) 3.153.000; Medellin, 1.070..924; Cali, 898. 253
Yönetim Cumhuriyet
Din Katolik (resmi)
Dil İspanyolca
Para birimi Peso
GSMH (1974) 4.957.300.000 Sterlin kişi başına gelir 211 sterlin
Tarım Kahve, kakao, şeker kamışı, pirinç, patates, pamuk, mısır, muz, tütün, hayvancılık
Sanayi Madeni ürünler, kimyasal maddeler, petro kimya ürünleri, pamuk ipliği, dokuma, işlenmiş besin, alkolsüz içkiler
Dış ticaret (başlıca) ABD, Federal Almanya, Japonya

KOMOR ADALARI. Resmi adı Komor Devleti olan bu ülke, Afrika'nın doğu kıyılarında, Mozambik ile Madagaskar arasında yer alan bir grup adadan meydana gelir. Başlıca adaları Büyük Komor, Anjouan ve Moheli'dir.

Halkın çoğu Müslümandır. Başlıca gelir kaynağı çeşitli tarım ürünleridir : Adalarda vanilya ve parfüm elde edilen çeşitli bitkilerin yanısıra her türlü sebze ve meyva yetişir. Parfüm sanayii oldukça gelişmiştir. ve ülkeye önemli gelir sağlar.

Müslüman sultanlar tarafından yönetilen Komor adaları 1800'lerde Fransızlar tarafından işgal edildi. 1961'de adalara özerklik verildi. 1974'te yapılan referandumda Mayotte adası dışında bütün adalarda bağımsızlıktan yana oy kullanıldı ve Komor adaları bağımsız bir Cumhuriyet haline geldi. Ancak çoğunluğu Hristiyan olan Mayotte adası halkı Müslüman çoğunluk tarafından ezileceklerinden korkarak Fransa'ya bağlı kalmak istedi.

Ülkenin başkenti Moroni'dir. Yüzölçümü 1797 km². Nüfusu (1975 tah.) 292.000.

KONGO. Ortabatı Afrika'da bağımsız bir ülkedir. Komşu ülke Zaire'nin eski adı Belçika Kongosu'ydu. Küba, SSCB ve Çin ile ilişkilerini geliştiren Kongo 1970'den sonra radikal bir politika izlemeye başladı. Yerel şeflerin yetkileri azaltıldı ve toprak dağıtımı yapıldı. Ancak Kongo batıyla özellikle Fransa'yla ilişkilerini sürdürdü. Başkent Brazzaville'dir.

Yüzey şekilleri ve iklim. Kıyıdaki dar ovadan Kuilu ırmağı geçer. Bu Irmağın kolu olan Niari Kongo'nun başlıca tarım alanlarını sular. Kıyıdaki düzlüklerin arkasında arazi yükselir. Kongo - Gabon sınırı yakınındaki Batéke yaylasında 8000 m.'ye kadar ulaşır. Kuzey bölgesi, Kongo'nun doğu sınırını oluşturan Zaire ve Ubangi ırmaklarının kollarının kapladığı geniş, bataklık ırmak vadilerinin kestiği alçak tepeleri içerir.

İklim sıcak ve nemlidir. Ülkenin büyük bölümünde sıcaklık bütün yıl boyunca ortalama 24°C'dir. Ancak kıyıdaki düzlükler açık denizdeki Benguela akıntısından dolayı serindir. Kuzey Kongo'daki yıllık ortalama yağış 1780 mm'dir. Kıyı bölgelerine ise 1220 mm yağış düşer. Yağmur düşen ormanlar ve bataklıklar Kongo'nun yarısından fazlasını kaplar. Ormanlık savana bölgesi daha kurak olan güneydoğudadır. Ancak kıyıdaki düzlüklerde ormana rastlanmaz.

Ekonomi. Kongoluların büyük bölümü çiftçilikle uğraşır. Çiftliklerde manyok, muz, pirinç, tatlı patates ve Hint yerelması yetiştirir. Kereste ve kereste ürünleri en değerli dışsatım ürünleridir. Başlıca ticari ürünler şeker kamışı, kakao ve tütündür. Toplu tarım özellikle Niari vadisinde önemlidir. Bu vadi, ülkenin başlıca limanı olan Pointe-Noire ve Brazzaville arasındaki demiryolu boyunca uzanır. Sanayi alanında kullanılan elmaslar ve potas dışarıya satılır. Petrol kıyı bölgelerinden çıkar. İmalat sanayii nispeten gelişmiştir. Kongo hidroelektirk enerji açısından önemli kaynaklara sahiptir.

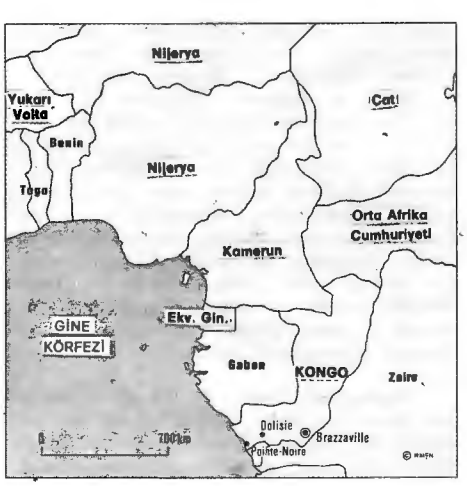
Toplumsal Yapı. Nüfusun çoğunluğu güneyde yaşar, halkın yüzde 40'ı ise kentlerde toplanmıştır. Kongo'da Bantu dilini konuşan çeşitli gruplar vardır. Bunların en büyüğü Brazzaville çevresinde yaşayan Kongo'lardır. 12.000 dolayında Avrupalı kentlerde yaşar. Ülkede ayrıca 12.000 pigme vardır. Halkın yüzde 50'sinden fazlası etnik dinlere bağlıdır. Büyük bir Hristiyan topluluğu da vardır. Okur yazar oranı yüzde 20 dolayındadır.

Yönetim. Kongo'nun tek siyasal

partisi Kongo İşçi Partisi 1972'de yeni bir anayasa sundu. Bu anayasa 1973'de referandumla kabul edildi. Ülke Devlet Konseyi, Bakanlar Konseyi ve 115 üyeli Ulusal Meclis tarafından yönetilir.

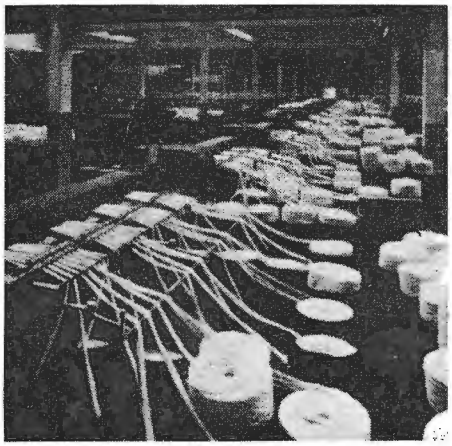
Tarih. 1880'den bağımsızlığını kazandığı 1960'a kadar Kongo'yu Fransa yönetti. 1960'da eski bir rahip olan Fulbert Yulu Cumhurbaşkanı oldu, ancak 1963'de Alphonse Massamba-Debat'ın önderliğindeki sol grup darbesiyle devrildi. Cumhurbaşkanı Messamba-Debat «bilimsel sosyalizm» den yana olduğunu açıklamasına karşın karışıklıkları bastırmayı, muhalefeti susturmayı başaramadı. 1968 yılında cumhurbaşkanı Ulusal Meclisi dağıttı ve Ulusal Devrim Konseyini (UDK) kurdu. Massamba-Debat'ın yetkileri büyük ölçüde kısıtlandı. UDK'nin yürütme kurulu başkanlığına ordu başkomutanı Ngouabi geldi. 4 Eylül'de Massamba-Debat istifa etti. Ngouabi devlet başkanı oldu (Ocak 1969). Kongo Kinşasa (Zaire) ile diptlomatik ilişkiler kesildi. Temmuz 1969'da birçok subay mahkemeye verildi. 8 Kasım'da eski Cumhurbaşkanı Fulbert Yulu'nun taraftarlarınca düzenlenen hükümet darbesi başarısızlıkla sonuçlandı. UDK tutumunu daha da sertleştirdi. UDK Kongo İşçi Partisi haline getirildi (Aralık 1969). Ocak 1970'de yeni bir anayasa çıkarıldı. Ülkenin adı, «Kongo Halk Cumhuriyeti», bayrak kızıl bayrak, milli marş Enternasyonal oldu. Anayasa Kongo İşçi Partisi başkanının devlet başkanı olmasını öngörüyordu. Hükümet Devlet Konseyi adını aldı. Demokratik Almanya Cumhuriyeti ve Macaristan ile diplomatik ilişki kuruldu. Ama devlet Frank bölgesi, Afrika ve Mauritius Ortak örgütü içinde kaldı ve yabancı özel sermayeye geniş yer ayırdı. İki Kongo 1970 Aralık'ında diplomatik ilişkileri yeniden kurdu. 23 Mart 1970'de teğmen Kikang'nın yönettiği bir hükümet darbesi bastırıldı. Bu darbeden sonra orduda temizlik hareketi başladı. Parti merkez komitesinde değişiklik yapıldı. Jandarma kuvveti dağıtılarak yerine halk milisleri kuruldu. 1972'de Ange Diavara'nın yönetiminde bir darbe girişimi daha oldu, ancak başarısızlıkla sonuçlandı. Diavara öldürüldü (1973). 24 Haziran 1973 referandumu sonunda yeni anayasa kabul edildi.

18 Mart 1977'de başkan Nguabi bir suikaste kurban gitti. Kongo İşçi Partisi, bu suikast üzerine yetkilerin 11 üyeli bir askeri komiteye devrini kararlaştırdı. Suikastın eski başkan Massamba-Debat tarafından düzenlendiği açıklandı. Massamba-Debat tutuklandı, kurşuna dizildi. Albay Joachim Yhombi - Opango askeri komite başkanı oldu.

Kore'de tarım alanında makinalaşmanın artmasına karşın geleneksel yöntemler hâlâ kullanılmaktadır.

Geçtiğimiz yıllarda Kore'de sanayi hızla gelişti. Dokuma ürünleri, özellikle pamuklular pek çok denizaşırı ülkeye satılmaktadır.

Kültür. Kongo halk sanatının temel özelliklerinden biri gerçekçiliğe yönelik oluşudur. Kongo sanatının gerçekçiliğe yöneldiğini gösteren bir kanıt mezarlıklarda bulunan taş heykellerdir. XVII. yüzyıldan sonra yapılan heykellerde Kongoluların ataları ve fetişleri canlandırılmıştır. Bu heykeller arasında en önemli yeri analık heykelleri tutar. Fetişler ise koruma ve iyileştirme; büyü ve kötülük simgesi sayılır. Bakongo'lar fildişi işlemeciliğinde de ustadırlar. Günümüzde kimi sanatçılar günlük yaşam sahneleri ve kadın başlarıyla süslü keskiler yaparlar, ama bugün resim dalında en özgün yapıtları verenler Kongo'lu özellikle de «Poto-Poto» denilen okula bağlı sanatçılardır.

Beteke heykelciliği yapı ve işlev açısından Kongo heykelciliğini andırır. Buna karşılık, güneyde Alima, kuzeyde de Likmala ile sınırlanan bölgede yaşayan Kikuyu'ların ve Mobişi'lerin heykelciliği çok farklıdır. Bu heykeller yüzlerin yavanlığı ve yüzeylerin çok renkli olarak süslenmesi açısından birbirine benzer. Günümüzde artık birer eğlence sayılan ve «kyebe-kyebe» denilen danslar özellikle koreografik açıdan önem taşır.

Kongo

Resmi adı Kongo Halk Cumhuriyeti
Yüzölçümü 342.000 km²
Nüfus (1975 tah.) 1.345.000 km²'ye 4 kişi
Önemli kentleri Brazzaville (başkent) 289.700; Pointe-Noire, 141.700
Din Etnik, Hristiyanlık
Dil Fransızca (resmi)
Para birimi Frank
GSMH (1974) 204.000.000 sterlin
Kişi başına ulusal gelir 52 sterlin
Tarım Kakao, kahve, yerfıstığı, hurma yağı, pirinç, şeker kamışı, kereste, tütün
Sanayi Çimento, kimya, şeker, dokuma, orman ürünleri, mayalama
Madenler Sanayi elmasları, petrol
Dış ticaret Fransa, Batı Almanya Hollanda, ABD, İtalya

KONGO CUMHURİYETİ. Bk. ZAİRE

KORE, Çin anakarasından Japonya'ya doğru bir yarımadadır. 1948'den beri bu yarımada iki ülkeye bölünmüştür. Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti ve Kore Demokratik Cumhuriyeti. Yarımadada kurulan ilk Kore ulusu M.S. 100 yılında kuzeyde yerleşen Kokuryo'ydu. Güneydeki iki krallık M.S. 250'den sonra hüküm süren Paikçe krallığı ve M.S. 350'de kurulan Silla krallığıydı. VII. yüzyılda Silla öteki krallıkları ele geçirdi ve yarımadayı birleştirdi. Moğollar 1260'da yönetimi ele geçirdiler ve 1392'de Yi sülalesi yarımadaya egemen oldu. Bu sülalenin egemenliği 1910 yılına kadar sürdü. İkinci Dünya Savaşı'nda Japonların yenilgisi sonucunda yarımada ikiye bölündü. İki ayrı devlet resmen 1948'de kuruldu.

Yüzey şekilleri. Yarımadanın doğu kıyısında derinliği 2500 m'yi bulan bir çukur vardır. Kıyının hemen üst tarafında sıradağlar uzanır. Kuzeydeki dağlar çok daha büyük yüksekliklere ulaşır. Yarımadanın batı kıyısında geniş körfezler ve uzun haliçler yeralır. Güney kıyısı ince uzun burunların ayırdığı körfezlerle kesilmiştir. Bu burunların açığında birçok ada bulunur. Asya kıtasının doğu cephesinde yeralan Kore'de, İtalya ile aynı enlemde bulunmasına karşın, ılıman kara iklimi hüküm sürer. Kışlar, Çin-Sovyet sınırında soğuktur. Yaz aylarında Kore'de Büyük Okyanus ve Hawaii adaları kesiminden gelen musonlar nedeniyle sıcaklık ortalamaları yüksektir. Bu iklim koşulları çeşitli ağaçlardan oluşan ormanların uzanmasına olanak tanır, ancak kuzey bölgesi dışındaki yörelerde ilkel ormanlar tarla haline getirilmiştir. Koreliler özellikle pirinç ekimiyle uğraşırlar. Dağların yamaçlarındaki taraçalarda tahıl yetiştirilir. Tütün ve çok çeşitli dokuma lifi (kenevir, ipek ve pamuk) üretimi de Korelilerin gelirinin bir bölümünü oluşturur. Doğu kıyısındaki soğuk akıntı Kore kıyıları yakınında yazın uskumru, sardalya, ringa ve morina balığı sürülerinin toplanmasına yolaçar. Kore'de çok zengin grafit ve altın yatakları vardır ve önemli ölçüde tungsten dışarıya satılır.

Tarih. M.Ö. I. yüzyılın ortalarına doğru ülke toprakları bölündü ve üç ayrı krallık kuruldu; kuzeyde ve güneyde eski başkent Pyong-yang'ı koruyan Kokuryo krallığı; güneybatıda Japon takımadalarıyla sıkı ilişkiler kuran Paikçe krallığı; güneydoğuda Silla krallığı. Bu üç devlet zengin doğal kaynaklara sahip olan Han ırmağı havzasını ele geçirmek için uğraşıyorlardı. Sonunda havzaya Silla krallığı sahip oldu. Çin ile ittifak yaptı ve Çin, VII. yüzyıl başlarında ciddi yenilgilere uğradıktan sonra 668'de Kokuryo'yu yenmeyi başardı. Silla, Paikçe'nin ve Japon müt-

tefiklerinin kuvvetlerini ortadan kaldırmıştır. Silla Kokuryo'nun bir bölümünü de ele geçirerek yarımadayı egemenliği altında birleştirmiş oldu. Bu birleşmeden sonra 230 yıl süren bir barış dönemi başladı.

VI. yüzyılda resmi din olan Buddha'cılık ülkede yayılmaktaydı. Eski Kokuryo'nun büyük bölümünü kapsayan ve Tunguz'ların gelmesiyle kalabalıklaşan kuzey bölümde Fo-hay krallığı kuruldu; X. yüzyılda Kore göçebe kavimlerin akınlarına uğradı, güneyde Vanggeu 918' de Koryo sülalesini kurdu ve 935'de Silla sülalesi çökünce kendisini Kore kralı ilan etti. Buddha rahiplerinin büyük gücü devletin yetkisini sarstı. Bu yüzden Kore 1231'de Moğollar tarafından istila edildi. Moğolların çekilmesinden sonra gelen yeni hükümdarlar çeşitli reformlara giriştiler ve Seul'ü başkent yaptılar. Bundan sonra ulusal bir kültür rönesansı başladı.

1592'de Japonlar Kore'ye birlikler gönderdiler. Koreliler istilacıları iki kez yenilgiye uğrattılar. Japonlar geri çekildi. 1627'de ülkeye müdahale eden Mançular Kore'de gözlemci bulundurma hakkını korudular. Batılılar 1582'de Kore'ye çıktılar. XIX. yüzyılın başlangıcında Batılılar Kore üstünde ciddi bir baskı kurmaya başladılar 1864'de naip Taivon, Kore'nin bağımsızlığını korumak amacıyla yabancı ülkelerle ilişkisini kesti ve Hristiyanlığı ortadan kaldırmak için önlemler aldı. Kore 1882-1883'de büyük devletlerle ticaret anlaşması yaptı.

1884'de Çin'in desteğiyle Muhafazakar partinin etkinliği arttı. Kore'nin güneyindeki Masampo deniz üssünün Rusya'ya kiralanması Japonya'nın tepkisine yolaçtı. Savaşı kazanan Japonya Kore'de tam hareket serbestliği kazandı 1910-1920 arası Japonya yarımada üstünde tam bir yönetsel baskı kurdu. Japonlar 1920-1930 arasında Kore'de sanayii geliştirdiler, kara ve demiryolu ağını oluşturdular. 1919'dan sonra sürgünde yaşayan Koreli milliyetçi yöneticiler Şanghay'da geçici bir hükümet kurarak büyük faaliyet gösteren Japonya'ya karşı direnmeyi örgütlediler. Kore, Japonya'nın teslim olmasıyla kurtuldu. Ancak 38 enlem dairesinin kuzeyinde ve güneyinde olmak üzere iki bölgeye ayrıldı.

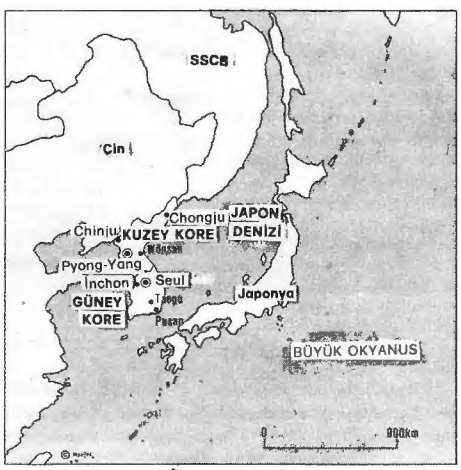
Kültür. Kore'de sanatsal alanda üç belli başlı etki görülür. Bunların en eskisi, Kore'nin ilk halkıyla birlikte kuzeyden gelen ilkel bir kültürdür. Bu kültürün varlığını gösteren başlıca kanıt, yarımadanın güney ucuna kadar yayılan kurşuni çömleklerdir. O dönemde Taedong ırmağı bölgesinde tunç eritilebildiği anlaşılmaktadır. Kuzey Kore'de Çin egemenliğinin yerleşmesiyle (M.Ö. 108) Han etkisi kendisini gösterdi. IV. yüzyılda Kokuryo'nun T'opa'larla olan ırksal yakınlığı Çin etkisi yeniden canlandı.

Yarımadanın güneyinde iki krallık kurulmaktaydı. Güneybatıdaki Paikçe krallığı denizyoluyla Nankin sülaleleriyle ilişki kurdu ve hızla gelişti. Güneydoğu kıyısında kurulan Silva krallığı ise daha yavaş gelişti. Bu arada VII. yüzyılda Suei ve Tang hükümdarları Silla'yı komşularına karşı desteklediler ve 668'de Kore'de birliğin sağlanması Silla'nın yararına oldu. Tang'ların ve Silla krallığının ortadan kalkmasından sonra Song etkisi başladı. Koryo dönemi özellikle el sanatlarıyla ünlüdür. Sedef kakmalı laklar, fenerler bu sanatın ürünleri arasındadır. 1392'den sonra Kore sanatı Çin sanatının bir kolu haline geldi. Ancak, portreler, sarı bakırdan, madeni kısımlarla süslü sarı tahta mobilyalar gibi yapıtlarda özgün örneklere de raslanır.

Kore dilini konuşanlar toplam 30 milyon dolayındadır. XV. yüzyıldan sonra kökeni bilinmeyen ulusal bir alfabe yazıldı. Bu alfabede kullanılan bazı simgeler Çin kökenli, bazıları da yerliydi. Bugün de aynı alfabe kullanılmaktadır.

KORE, (Güney) kuzeydoğu Asya'da bağımsız bir cumhuriyettir. Resmi adı Kore Cumhuriyetidir. Kore yarımadasının güney yarısını kaplar. 1948'de kurulan cumhuriyetin başkenti Seul'dür. Uygulanması 1950'deki ayaklanmadan sonra ertelenen 1948 anayasası yerine 1962 Aralık'ında bir halk referandumuyla kabul edilen yeni anayasa yürürlüğe girdi. Kore, Pakistan tipinde bir başkanlık cumhuriyetidir. Cumhurbaşkanı ve Yasama Meclisi genel seçimle seçilir. Cumhurbaşkanı Meclis'e karşı sorumlu değildir.

Yüzey şekilleri ve ekonomi. Güney Kore dağlık bir ülkedir. Limanları doğu ve güney kıyılarında yeralır. İklim yazları sıcak ve nemli, kışları kuraktır. Doğal kaynaklar ve kalifiye işçi sayısı bakımından yoksul olan Güney Kore 1950-1953 Kore savaşından sonra ekonomisini düzeltemedi. GSMH'nın yaklaşık yüzde 25'i tarım, balıkçılık ve ormancılıktan gelir; öteki yüzde 25'i ise imalat sanayii oluşturur. Toprakların yalnızca yüzde 20' si işlenmiştir. Pirinç başlıca tahıldır. Eti için az sayıda hayvan beslenir. Balık başlıca protein kaynağıdır. Ülkede kömür ve tungsten elde edilir. Bunların bir miktarı ihraç edilir. Ülke bütçesinin yüzde 25'i savunma giderlerine ayrılmıştır.

Toplumsal yapı. Korelilerin büyük bölümü Moğol ve Çinli karışımı bir ırktan gelmedir. Nüfusun çoğunluğu güneydeki vadilerde yada Seul çevresinde oturur. Pekçok kişinin İngilizce konuşmasına karşın anadil Korecedir. Irksal farklılıklar üç ayrı dinde yansır: Buddha'cılık, Şamanizm ve Hristiyanlık.

Tarih. Bütün Kore yarımadası 1910' da Japonların egemenliğine kadar Çin'in etkisinde yarı-bağımsız bir ülkeydi. İkinci Dünya Savaşı'ndan ve Japonya'nın yenilgisinden sonra (1945) Kore ikiye ayrıldı. Birleştirme çabaları başarısızlıkla sonuçlandı ve 1948'de Kuzey ve Güney olmak üzere iki ülke kuruldu. Komünistlerin desteklediği Kuzey Kore ile Amerika ve müttefiklerinin desteklediği Güney Kore 1950'de savaşa başladılar. Savaş üç yıl sürdü. Güney Kore'nin ilk cumhurbaşkanı Syngman Rhee 1960'da öğrenci ayaklanmaları sonucunda iktidardan düştü. 1961'de bir askeri darbe yapıldı ve Yun So Lun geçici cumhurbaşkanı oldu. Daha sonra iktidarı ele geçiren general Chung Hee Park, sert uygulamalara girişti. Kore Vietnam'a askeri birlikler gönderdi. Şubat 1967'de yeni bir demokrat parti kuruldu. Bu partinin başında Yun Po Sun bulunuyordu. Mayıs 1967'de Chung Hee Park yeniden başkan seçildi. Partisi seçimlerde Temsilciler Meclisi'nde 175 sandalyeden 130'unu kazandı. Seçimlerin yapılış biçimi özellikle öğrenciler arasında şiddetli bir tepki yarattı. Ancak cumhurbaşkanı Park, yönetimi sağlamlaştırdı ve ülkenin lideri olarak kaldı. Yüzölçümü 98.484 km². Nüfusu (1975 tah.) 34.688.000.

KORE (Kuzey), kuzeydoğu Asya'da bağımsız bir ülkedir. Resmi adı Kore Demokratik Halk Cumhuriyetidir. Kuzey Kore Japon denizi ile Sarı denizin arasında kalan büyük bir yarımadanın kuzey bölümünü kaplar. Komünist İşçi Partisi'nin iktidarda olduğu Kuzey Kore 1948'de kuruldu. Ülkenin başkenti Pyong-Yang'dır.

Yüzey şekilleri ve ekonomi. Yüksek sıradağlar, tepeler, vadiler ve düzüklerle ayrılır. Ülkedeki toprakların yüzde 15'i tarıma elverişlidir. Ülkede yazlar çok sıcak, kışlar çok soguktur. Maden kaynakları bakımından çok zengin olan Kuzey Kore dünyanın önde gelen magnezit, tungsten ve grafit üreticilerindendir. Başlıca tarım ürünleri mısır ve pirinçtir. Tarım kollektif çiftçiliğe dayanır. Kuzey Kore, yeni toprakların değerlendirilmesi ve sulamanın geliştirilmesiyle besin bakımından kendine yeterli bir duruma gelmiştir. 1971 Aralık'ında kurulmaya başlanan petro-kimya tesisleri 1975'de hizmete girerek sanayide yeni bir çeşitlenme olanağı sağlanmıştır.

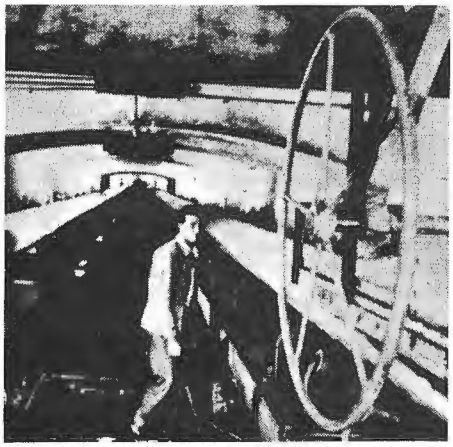
Toplumsal yapı. Kuzey Koreliler Moğol ve Çinli karışımı bir ırktan gelmedir. 1925 ve 1940 arasında pekçok Güney Koreli kuzeyin sanayi bölgelerinde çalıştı. Korece resmi dildir. İki yazı biçimi vardır. Bunlardan birisi fonetiktir; öteki Çin simgelerine dayanır. Konfüçyüs'çülük 1945'e kadar en yaygın dindi

Tarih. Kore 1910'da Japonlar tarafından ele geçirilinceye kadar yarı bağımsız bir devletti. İkinci Dünya Savaşı'nda Japonya'nın yenilmesinden sonra Kore ikiye ayrıldı. İki ülkeyi birleştirme çabaları başarısızlığa ugradı ve 1948'de kuzeyde Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti kuruldu. 1950'de Kuzey ve Güney arasında savaş çıktı. Kore savaşı 1953 Temmuz'unda sona erdi. O tarihten sonra Kuzey Kore'nin başbakanı Kim il Sung Çin ve SSCB ile güçlü bağlar kurdu. Kore İşçi Partisi'nin V. Kongresi'nde (1970) parti genel sekreterliğine tekrar Kim İl Sung seçildi. Agustos ve Eylül 1971'de Kuzey Kore Kızılhaç Örgütü temsilcileri Güney Kore Kızılhaç Örgütü temsilcileriyle görüştüler. Kuzey Kore 1972'de bir barış anlaşması önerdiyse de Güney Kore bunu reddetti. Aralık 1972'de Kuzey Kore ulusal meclisi Kim İl Sung'u devlet başkanı seçti. Haziran 1973'de Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti Birleşmiş Milletler'de gözlemci bulundurma hakkını kazandı. Yüzölçümü 120.538 km². Nüfusu (1975 tah.) 15.852.000.

KORSANLAR KIYISI. Bk. BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ

KORSİKA. Bk. FRANSA

KOSTARİKA. Orta Amerika'da kuzeyde Nikaragua ve Panama arasında bir ülkedir. Başkent San Jose'dir.

Şeker elde edilmesi Kosta Rika'da başlıca sanayi alanıdır. Şeker, kahve, kakao ve muz ülkenin başlıca ürünleridir.

Kuveyt dünyanın en küçük ve en zengin ülkelerinden biridir. Bu büyük zenginlik bir bölümünü kendilerinin arıttıkları petrolden sağlanmaktadır.

Belfast'taki parlamento binası, Kuzey İrlanda'nın özerk olduğu günleri anımsatır.

Yüzey şekilleri ve iklim. Kosta Rika çeşitli bölgelerden oluşur. Kuzeyde Antil Denizi'nin ve Nikaragua sınırının bir bölümünü oluşturan San Juan'ın kıyısında alçak ovalar sık ormanlarla kaplıdır. Düzenli bir iklimin hüküm sürdüğü orta yaylanın verimli yüksek toprakları iyi bir tarım alanıdır. Güneydeki sıradağlarda yanardağlar yoktur ama kuzeydeki sıradağlardan yüksektir. Ülkenin merkezini boydan boya kaplayan sıradağlarda 1964'de patlayan Irazu ve 1968'de patlayan Arenal gibi etkin yanardağlar bulunur. Ülkenin başlıca tarım ürünü kahvedir. Bu ürünü, Büyük Okyanus ve Antil denizi kıyısındaki çiftliklerde yetiştirilen muz izler. Ayrıca kakao, şeker kamışı, tütün tarımı ve özellikle önemli bir süt sanayiini besleyen ve sürekli olarak gelişen hayvancılık da önemlidir. En büyük yeraltı kaynağı altındır. Başlıca sanayiler kahvecilik, içki tütün ve dokumadır. Dış ticaretin yarısından fazlası ABD ile yapılır.

Toplumsal yapı. Nüfusun yüzde 80'i İspanyol kolonlarının soyundan gelen beyazlardır. Yerlilerin (kuzeyde Guatuso-'lar veya Voto'lar, güneyde Talamanca'-lar) sayısı 5000'den azdır. Melezler beyaz halka uymuşlardır. Kosta Rika Orta Amerika'da beyazların en ağırlıklı olduğu ülkedir. Okuma-yazma bilmeyenlerin oranı yüzde 15'dir. İspanyolca konuşan nüfusun büyük çoğunluğu Katoliktir.

Yönetim. Devlet, 1949'da 1871 anayasasının yerine yürürlüğe giren anayasa ile yönetilmektedir. Yasama yetkisi tek meclistedir. 57 milletvekili dört yıl için seçilir. Cumhurbaşkanı bakanları atar.

Tarih. Kosta Rika 1560'larda İspanyollar tarafından keşfedildi ve Guatemala'dan yönetildi. 1821'de İspanya'dan ayrılan Kosta Rika bağımsız bir devlet oldu. 1824 - 1839 arası Kosta Rika Orta Amerika Federal Cumhuriyeti'nin beş devletinden biri oldu. 1835 - 1842 arasında kahve üretimi geliştirildi ve 1871'de Cumhurbaşkanı Guardia United Fruit Company'nın kurucularından Minor Keith'e Atlas Okyanusu kıyısında muz işletmeleri kurması için imtiyaz verdi. Ülkenin başlıca Cumhurbaşkanları şunlardır : Braulio Carillo (1835 - 1837 ve 1838 - 1842), Joe Maria Castro (1847 - 1849 ve 1866 - 1868), Cleto Gonzalez Viquez (1906 - 1910 ve 1928 - 1932), Ricardo Jimenez Orianuno (1910-1914, 1924 - 1928 ve 1932 - 1936) Mario Echandi Jimanez (1958 - 1962). 1962 Şubat'ında seçilen Cumhurbaşkanı Francisco Orlich Bolmerch Ulusal Kurtuluş partisi başkanıdır. 1958 seçimlerini muhafazakarların kazanmasıyla Echandi Jimenez Cumhurbaşkanı oldu. Ancak kahve fiyatının düşmesi ve bunu izleyen ekonomik güçlükler 1962 seçimlerinde O. Bolmerch'in kazanmasını sağladı. 1966

seçimlerini muhafazakar aday Jose Joaguin Terajos Fernandez kazandı. 3 Şubat 1972'de yapılan Cumhurbaşkanı ve ulusal meclis seçimlerinde Cumhurbaşkanlığına yine Ulusal Kurtuluş Partisi üyelerinden olan Daniel Oduber seçildi.

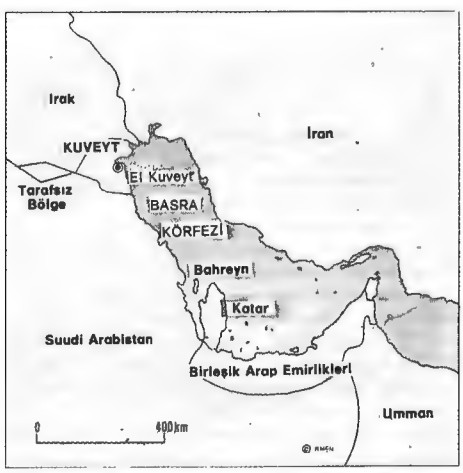
Yüzölçümü 50.898 km². Nüfusu (1975 tah. 1.968.000.

KUVEYT Resmi adı Kuveyt Devleti olan bu ülke İran Körfezi'nin kuzeyinde Arap yarımadasının kuzeydoğusunda yeralan bağımsız bir Arap ülkesidir. Önde gelen bir petrol üreticisi olarak dünyanın en zengin ülkelerinden biridir. Adını başkenti olan Kuveyt'ten alır.

Yüzey şekilleri. El - Cahrah vahası güneydoğudaki bazı verimli topraklar ile kıyılar dışında bütün ülke tümüyle çöldür. Nüfusun hemen hemen tamamı kentlerde toplanmıştır. Kuveyt dünya petrol rezervinin yüzde 15'ini elinde bulundurur. 1974'te dünya petrol fiyatlarının yükselmesiyle iyice gelişen ülke ekonomisi petrole dayalıdır. Hükümet bu büyük parasal kaynakları vergilerin olmadığı, eğitim, tıbbi bakım ve sosyal güvenlik koşullarının parasız sağlandığı bir ülke yaratmak doğrultusunda kullanmıştır. Diğer Arap ülkelerine de borç para verebilmektedir.

Toplumsal yapı. Halkın çoğunluğunu Araplar oluşturur, Resmi dili Arapça, resmi dini ise İslamiyettir. Halkın yarısından fazlası okumayı ve yazmayı bilmekte, gitgide yaygınlaşan parasız eğitim olanakları ile okuma yazma oranı artmaktadır. Hemen hemen nüfusun yarısı Kuveyt'li değildir ve hükümette temsil edilmezler.

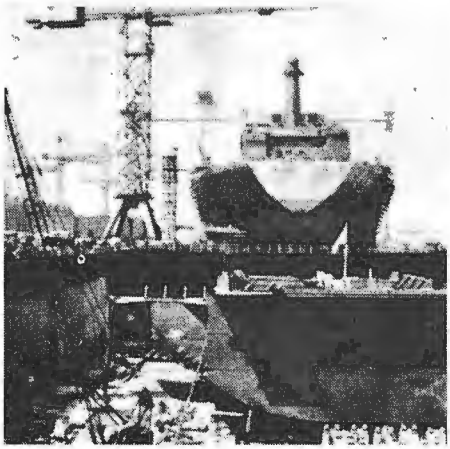
Yönetim ve tarih. Kuveyt, bir emir ile 50 üyeli bir Ulusal Meclisten oluşan anayasal monarşi ile yönetilir. Abdullah El - Sabbah sülalesinin üyeleri tarafından 1756'da kurulan Kuveyt Devleti bugün de bu aile tarafından yönetilir. 1899-da imzalanan bir anlaşmayla İngiltere ile ilişkiler kurarak yöresel haklarını korumayı amaçladı. Kuveyt, 1961'de bağımsızlığını elde etti, ve çok kısa bir süre içinde Irak ülke üzerinde haklar iddia etti. İngiltere ile yaptığı bir savunma anlaşması ile Kuveyt İngiliz askerlerini Irak ordularının karşısına çıkardı; o zamandan bu yana Irak'la Kuveyt' in ilişkileri gelişti. Kuveyt 1963'te bir kararla Birleşmiş Milletlere katıldı, fakat hükümetin istifa etmesi nedeniyle 1967'ye kadar bu karar askıda kaldı. Yüzölçümü; 17.000 km² (yaklaşık). Nüfusu (1975 sayımı) 994.837.

KUZEY ARAZİSİ BK. AVUSTRALYA

KUZEY CAROLİNA. Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

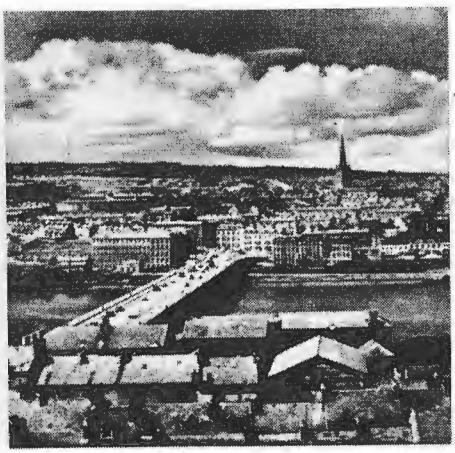
KUZEY İRLANDA, Birleşik Krallığa bağlı olan bu bölge 1920 yılında, İrlanda'nın öteki bölümlerinin Birlikten ayrılışı sı-

Dünyanın en büyük tankerlerinden bazıları, Belfast'taki tersanelerde yapılır.

'Kuzey İrlanda'daki Bangor bir sayfiye merkezidir ve çok sayıda turist çeker

Foyle ırmağı üstünde kurulmuş olan Londonderry, Kuzey İrlanda'nın ikinci büyük kentidir.

rasında kuruldu. Eski Ulster eyaletinin büyük bir bölümünü içine alır. Yönetim merkezi Belfast'tır.

Yüzey şekilleri ve iklim. Kuzey İrlanda verimli ovalardan ve alçak tepeler den oluşan bir bölgedir. En yüksek tepesi 852 m'lik Slieve Donard'dır. İç kısmında İskoçya Lowland'lerinin (Alçak Topraklar) devamı olan geniş bir çöküntü uzanır. İngiltere'nin en büyük gölü olan (yüzölçümü 396 km²) Lough Neagh burada yeralır.

Kuzey İrlanda'nın iklimi yumuşaktır. Sıcaklık ortalaması yazın 15°C, kışın 4,5°C dir. Yağış tutarı alçak topraklarda 750 mm'den, daha yükseklerde 1500 mm'ye kadar değişir.

Ekonomi. Topraklarının yüzde 80'i tarıma elverişli olan Kuzey İrlanda temelde bir tarım ülkesidir. Başlıca ürünler patates ve arpadır. Hayvancılık da bölgede büyük önem taşır. Sığır sayısı 1,5 milyonu aşar. Ayrıca 1 milyon koyun 500.000 domuz ve 12 milyon tavuk yetiştirilir.

Sanayi giderek önem kazanmaktadır Çalışan nüfusun yaklaşık yüzde 40'ı imalat sanayiinde yada inşaat sektöründe çalışmaktadır. Gemi yapımı ve dokumacılık başta gelen sanayi dallarıdır. Ayrıca giysi, ayakkabı, işlenmiş besin, içki ve tütün de üretilir.

Toplumsal Yapı. Kuzey İrlanda halkının yaklaşık üçte ikisi İngiliz ve İskoç kökenlidir. 1971 sayımında nüfusun yüzde 53'nün protestan, yüzde 31'inin de katolik olduğu anlaşıldı. Kuzey İrlandalıların hemen hepsi İngilizce (resmi dil) konuşur, ama birkaç küçük toplulukta Gal dili de kullanılır.

5 - 15 yaşları arasında eğitim parasız ve zorunludur. Bölgede iki de üniversite vardır.

En yaygın spor futboldur. George, Best, Danny Blanchflower ve Peter Doherty gibi dünyaca ünlü bazı futbolcular Kuzey İrlandalıdır.

Yönetim ve tarih. Birleşik Krallığa bağlı olan Kuzey İrlanda'nın Westminster meclisinde 12 üyesi bulunur.

Kuzey İrlanda'nın politik sorunları, İskoç ve İngiliz protestanlarının bölgeye yerleştiği I. James dönemine dayanır. Ülkeyi terk etmek zorunda kalan katoliklerin topraklarına el konulmuş ve buralara protestanlar yerleştirilmiştir. Katolikler 1641'de ayaklanmış, ama çok kan dökülerek bastırılmışlardır.

Katolikler giderek parlamentodan çıkarılmış, toprak sahibi olma, öğrenim görme gibi hakları ellerinden alınmıştır. 1920'de İrlanda iki ayrı ülkeye bölünmüş ve her ikisine de sınırlı özerklik tanınmıştır. Bunu kabul etmeyen Güney, 1921'de özgür bir devlet haline geldi. Buna karşılık protestanların isteği üzerine kuzey, Birleşik Krallığın bir eyaleti oldu.

1969'dan sonra Kuzey İrlanda'da katoliklerle protestanlar arasındaki çatışma yeniden başladı. Kısaca «İRA» (İrlanda Cumhuriyetçi Ordusu) olarak bilinen örgütün önderliğinde katolikler, haklarını almak ve bölgeyi İngiltere egemenliğinden kurtarmak için savaşımlarını bugün de sürdürmektedirler.

Kuzey İrlanda

Resmi adı Kuzey İrlanda
Yüzölçümü 14.121 km²
Nüfusu (1975 tah.) 1.537.000 km² ye 109 kişi
Önemli kentleri Belfast (yönetim merkezi) (1972) 362.400; Londondery 51.617
Yönetim Doğrudan İngiliz Parlementosuna bağlı
Dinler Protestan (% 53), Katolik (% 31)
Dil İngilizce, Gal dili
Para birimi Sterlin
Tarım Sığır, domuz, koyun, tavuk, patates, arpa, sebze
Sanayi Mekina, süt ürünleri, yün, dokuma, işlenmiş besin
Dış ticaret İngiltere, İrlanda Cumhuriyeti

KUZEYBATI ARAZİLERİ. Bk. KANADA.

KÜBA. Batı Hint adalarında yer alan adalar takımının en büyüğünde kurulmuş bağımsız bir ülkedir. 1900'lerin başlarında Amerika'nın etkisi altına giren Küba, 1959 devriminden sonra Fidel Castro'nun önderliğinde sosyalist bir devlet oldu. Küba'nın ekonomisi büyük ölçüde şeker kamışına dayanır. Ayrıca ada doğal güzellikleriyle de çok ünlüdür. Başkent Havana'dır.

Yüzey şekilleri ve iklim. Batı Hint adalarının en büyük kara parçası olan Küba'nın kıyılarının uzunluğu 3200 km'dir. Kıyılar, çeşitli koylar ve denizkulakları oluşturan mercan adacıklarıyla doludur. Adanın çevresinde pekçok takımada vardır. Küba'nın büyük bölümü üzerinde yeryer sivri tepeler bulunan bir ovadan oluşur. Ova Meksika körfezine doğru uzanan sıradağlarla sınırlıdır. Güneybatıdaki Maestra dağlarının yüksekliği 1500 m'yi aşar ve en yüksek noktası Turquino tepesinde 2560 m'yi bulur. Ülkede Havana, Santiago de Cuta, Guantanamo, Cenfuegos ve Matanzas gibi çok elverişli limanlar yeralır. Las Villas eyaletinde (Orta Küba) Trinidad ve Soneti-Spritus sıradağları Escambray boyunca sıralanır. Batı Küba'daki sıradağlar önemsizdir. Ülkede büyük göl ve ırmak yoktur.

İklimin temel özelliği kesinlikle iki ayrı mevsime ayrılmasıdır. Mayıs-Ekim ayları yağmur mevsimidir, Kasım - Nisan ayları arasında daha kuraklaşır. Sıcaklık ortalaması yüksektir. Ada zaman zaman kuraklıklardan ve büyük fırtınalardan zarar görür. Ülkenin beşte üçü geniş ve verimli vadilerden ve ovalardan oluşur. Geri kalan bölümü tepelik ve dağlıktır. Güneydoğudaki Maestra sıradağlarında yükseklik 2400 m'ye kadar yükselebilir. İklim düzlüklerde tropikal, yüksekliklerde serindir. Mayıs'tan Ekim'e kadar yağış ortalaması 1270 mm'dir. Özellikle batıda sık sık fırtınalar olur.

Ekonomi. Küba'daki ekili toprakların üçte ikisinde şeker kamışı yetiştirilir. Şeker tüm dışsatımların yüzde 80'ini oluşturur. Şekerden elde edilen yan ürünler, tütün ve tütün ürünleri (Havana puroları gibi) ve nikel de önemli dışsatım maddeleridir. Şeker sanayii ülkenin başlıca sanayiidir. Küba, dünya şeker kamışı üretim ve dışsatımında birincidir. Küba'da Rodrigo de Seroz tarafından 1492'de keşfedilen tütün adanın ikinci gelir kaynağıdır. Üçüncü gelir kaynağı olan kahve genellikle ülke içinde tüketilir. Muz, sebze, pirinç tarımı da gelişmektedir. Toprak reformundan sonra bu besin tarımlarının geliştirilmesine çalışılmıştır. Sığır sayısı 4.500.000'u geçer. Ülkede madenler boldur. Demir, bakır, manganez, kiremit, tungsten ve asfalt kaynakları önemli ölçüdedir. Küba hükümeti hid-

Carrickfergus (kalesi 1178'de yapılmıştır) eskiden Kuzey İrlanda mahkemelerinin bulunduğu kentti Bugün yerini Belfast'a bırakmıştır.

Küba'nın başkenti Havana Antil denizindeki en büyük kent ve başlıca limandır.

Havana yakınlarında sebze tarımı yalnızca Küba' nın yarı-tropikal bir iklimi olduğunu göstermez, ülkenin başka tarım kaynakları olduğunu da gösterir.

roelektrik enerji projeleri üstünde çalışmaktaysa da, ülkede büyük ırmakların azlığı buna olanak tanımamaktadır.

1959'dan sonra Küba'da yaşam düzeyinde belirli bir gelişme görüldü. 1959'da hükümet bir toprak reformunu başlattı. Üretimdeki çalkantılara karşın 1965'de şeker üretiminde artış sağlandı.

Tütün üretimi de aynı biçimde artarak 1984'de 60.000 tona yaklaştı. Hayvancılıkta da gelişme görüldü.

Toplumsal yapı. Nüfusun yaklaşık dörtte üçü İspanyol kökenli beyazlardan, geri kalanı ise zencilerden oluşur. Eski kızılderililerden çok az iz kalmıştır. İspanyolca resmi dildir, ancak İngilizce de konuşulur. Eğitim parasız ve zorunludur ve okur-yazar olmayan oranı yok denecek kadar azdır. Çalışan nüfusun yaklaşık yarısı tarımla uğraşır. Devrimden sonra sağlık hizmetleri açısından geniş çaplı programlar yapıldı, hastane sayıları arttırıldı, gerek çocuk ölümü, gerekse öbür ölümlerin sayısı hızla düştü. Özellikle çocuk ölümleri açılan kampanyalarla çok azaldı. 1960'da bütün kiracılar evsahibi sayıldı; ancak kiralar 5-20 yıl süreyle hükümete taksit olarak ödenecekti. Küba'da kadınların durumu da Küba devriminden sonra büyük ölçüde değişmektedir. Kadınlar orduda subay olabildikleri gibi, başka yeni mesleklere girebilmeleri için desteklenmektedir. Hükümetin açtığı çocuk yuvaları ve çalışan kadınlara tanınan haklar bu süreyi kolaylaştırmıştır. Hizmetçiler ve fahişeler eğitilerek başka mesleklere yönelitilmiştir. 400.000 üyeli Küba Kadınları Ulusal Federasyonu kadınlara siyasi rol verilmesi açısından başarılı olmuştur.

Yönetim. 1940 anayasası yarı parlamenter bir sistem ve başbakanlık kurumunu getirdi; ayrıca ekonomik ve siyasal reformlar öngörüyordu. Küba uzun süre sıkıyönetim altında kaldı; sıkıyönetim ise anayasanın temel maddelerinin kullanılmasını engelliyordu. 1959 devriminden sonra yeni bir anayasa hazırlandı.

Küba Komünist Partisi yetkileri elde tutan tek siyasal partidir. Fidel Castro başbakan, Küba Komünist Partisi birinci sekreteri ve Silahlı Kuvvetler başkomutanıdır. Yeni sosyalist anayasa 1976'da yürürlüğe girdi. Bu anasayla birlikte Ulusal Halk Meclisi kurulmuş oldu.

1959'da kurulan FAR'ın (Devrimci Silahlı Kuvvetler) çekirdeğini Castro'nun önderliğindeki gerilla grupları oluşturdu. Sosyalist ülkelerden gelen yardımların da etkisiyle FAR Güney Ameşika'nın en güçlü ordusu oldu.

1976 yılında kabul edilen sosyalist anayasaya göre dört yılda bir seçilen 481 üyeli Ulusal Halk Meclisi yasama görevlerini üzerine aldı. Meclis Devlet Konseyi'nin 31 üyesini seçer, Cumhurbaşkanı hem devletin, hem de hükümetin başıdır. Bakanlar Kurulu Devlet Konseyi tarafından atanır.

Eğitim. 1959'dan sonra yapılan eğitim reformu devrimin en büyük zaferlerinden birisidir. Okuma yazma bilmeyenlerin sayısı sıfıra indirildi. Eğitimin niteliğinde de değişiklikler yapıldı. İşçilere öğrenim olanakları sağlandı.

Yeni eğitim programına göre okuryazar olmayan yetişkinler altıncı sınıfa kadar okuyabilecekti. 1968'de nüfusun dörtte biri tam yada yarım gün okula gidiyordu. Komünist partisi'nin «devrim öğrenimi okulu»ndan, yetişkinler için işyerlerindeki sanayi ve tarım okullarına kadar her çeşit okul açıldı. Castro «Küba büyük bir okuldur» diyordu. Kübalı bir öğrenci iki yıl bir tür ana okulunda

okur, sonra altı yıl ilkokul, yada yüksekokula girer. Geniş bir burs programı 25.000'den fazla öğrencinin bütün öğretim ve geçim harcamalarını karşılamaktadır. Ülkede dört üniversite vardır. Havana üniversitesi Küba'nın en büyük üniversitesidir.

Tarih. Küba'yı ilk kez 1493'de Kristof Kolomb keşfetti. Bu sırada adada 200.000 dolayında kızılderili yaşıyordu. Diego Velazquez 1513'de adada İspanyol egemenliğini kurdu. 1515'de Havana ve Santiago'yla birlikte yedi İspanyol kenti kurdu. Kızılderililerin nüfusu gerek çatışmalar, gerekse salgın hastalıklar yüzünden hızla azaldı. Adaya getirilen zenci köleler kızılderililerin yerlerini aldı. Küba'daki İspanyol kurumları Yeni Dünya'daki öteki sömürgelerde kurulanlardan çok farklı değildi.

Küba'daki ilk reformlar İspanyol tahtına 1700'de Fransız Bourbon sülalerinin çıkmasıyla başladı. 1790'larda Haiti'de zencilerin ayaklanmasıyla Küba şeker sanayii hızla gelişti. VII. Ferdinando'nun yeniden İspanya kralı olduğu 1814 - 1868 dönemine kadar liberal siyasetin terkedilmesi huzursuzluklara yol açtı. 1825'deki küçük ayaklanmalardan sonra sıkıyönetim ilan edildi. İlk büyük ayaklanma 1868'de başladı ve Cespede yönetimindeki devrimciler adanın yarısını ele geçirdiler. 1895'de Jose Marti'nin önderliğinde yeniden ve birleşmiş eylem başladı. ABD 1898'de savaşa katıldı. Savaş ABD ile Küba arasında yakın ilişkilere yol açtı. 1910'da Kübalılar Platt yasasını kabul etmek zorunda kaldılar. Bu yasaya göre Amerika'nın Küba'nın işlerine karışma yetkisi genişletiliyor ve ABD deniz üslerine sahip oluyordu. 1908-1933 arasında yapılan altı seçimden üçünü bir parti, üçünü de öteki parti kazandı.

Liberal Gerardo Machado (1924-1933) Küba'nın en kötü başkanlarındandı. Machado 1933'de görevinden alındı. Machado'nun devrildiği karışık günlerde bir ordu isyanını yöneten Fulgencio Batista bir çavuştu. Kısa zamanda hükümetin gerisindeki asıl gücün Batista olduğu anlaşıldı. Batista 1944 ve 1948'de seçim yapılmasına izin verdi. Seçimleri Romen Grau San Martin (1944 - 1948) ve Carlos Prio Socarras kazandı. Ancak her iki seferde de rejimin güçlü adamı Batista'ydı. 8 yıl süren karışıklık dönemi Ortodoks partisi önderlerinden «Eddy» Chibas'ın 1951'de haftalık radyo programı sırasında intihar etmesiyle doruğuna ulaştı. 10 Mart 1952'de ordunun bir kanadına dayanan Batista seçilme şansının zayıf olduğu seçimleri önledi ve bir askeri darbeyle iktidara geldi.

Darbeden sonra tüm siyasi kurumlar meşruti demokrasiye dönmenin yollarını aramaya başladılar. Batista 1954 ve 1958'deki sözde seçimlerle iktidarını meşrulaştırmaya çalışıyordu. 1958'de hükümetin kurulmasına çalıştıysa da. Batista'nın istifa etmesini sağlayamadı. 13 Mart 1957'de Jose Echeverria başkanlık sarayına saldırdı. 26 Temmuz 1953'de 200 kişilik bir grupla Moncada kışlasına saldıran Castro yakalandı ve 1955'e kadar tutuklu kaldı. Hapisten çıkınca Meksikaya geçti. 2 Aralık 1956'da 83 kişiyle birlikte Granma gemisiyle Küba'ya döndü. Adamlarının büyük bölümü karaya çıkınca yakalandı. Castro, Sierra Maestra dağlarına çekildi. Lider yavaş yavaş Batista'ya karşı tek alternatif durumuna geldi. Gerilla kuvvetleri 1958'in ortalarından sonra hızla çoğaldı. 2 Ocak 1959'da Castro ve birliklerinin Santiago'-

Havana'daki modern tarım okulu, tarım teknolojisi üzerine uygulamalı dersler vermektedir.

Mekong ırmağının büyük bir bölümü Laos boyunca akar. Resimde ırmağın kıyısında çamaşır yıkayan bir kadın görülüyor.

Laos'lu kadınlar çanak çömleklerini kuzey Laos'un ekonomik merkezlerinden Luang Prabang'da sergileyip satarlar.

ya girmesiyle iç savaş sona erdi.

Küba yöneticilerinin ülkedeki ABD elçiliği mensuplarının geri çekilmesini istemesi üzerine 1961 yılında Eisenhower Küba ile olan ilişkileri kesti. Kennedy döneminde Domuzlar körfezi çıkarması ABD tarafından düzenlendi. Çıkarma başarısızlıkla sonuçlandı ve adaya çıkan Kübalı mültecilerin çoğunluğu tutuklandı. 1962 Ocak ayında ABD Küba'nın Amerika Devletleri Örgütü'nden çıkarılmasını sağladı. 1962 Ekim'inde füze buhranı bir dönüm noktası oldu ve ABD Castro'yu devirmekten vazgeçti. Küba Devrimiyle ilgili işlerini bitirdiğini belirterek bütün görevlerinden 1965 Nisan'ında istifa eden Che Guevara 1966 Ekim'inde Küba'dan ayrıldı. 10 Ekim 1967'de ise Bolivya cumhurbaşkanı Barrientos Guevara'nın öldürüldüğünü açıkladı. Küba hükümeti 1968 Mayıs'ında özel ticareti tümüyle devletleştirdi ve kadınların ağır işlerden muaf tutulmasına karar verdi.

Ülkenin tek tarımı olan şeker kamışı yetiştiriciliğinde büyük bir gerileme oldu. Şekerin vesikaya bağlanması ve devrimin yıldönümünü kutlama tatilinin yerini bir milli çalışma gününün alması gibi önlemlere başvuruldu. 16 Mayıs 1971'de «tembelliğe karşı yasa» çıkarıldı. Hükümet sıkıntıları altedebilmek için tüketim mallarının üretim ve dağıtımını halkın denetlemesini önerdi.

Küba'nın eski Portekiz sömürgesi Angola'nın bağımsızlığına kavuşmasından sonra ülkedeki kurtuluş örgütleri arasında başgösteren çarpışmalarda MPLA'yı silahlı kuvvetler göndererek desteklemesi ABD'nin tepkisine yol açtı. 1970'de Allende'nin Şili'siyle bir anlaşma imzalandı. Ancak bu anlaşma 1973'de bozuldu. 1972'de Peru ve Antil denizindeki birçok devlet Küba ile diplomatik ilişkilerini tekrar kurmaya karar verdiler. Küba, Arjantin (1973), Venezuela (1974) ve Kolombiya (1975) ile yeniden ilişki kurdu. İspanya ile 1974'de bir ticaret anlaşması imzalandı.

Kültür. Yurtseverlik şiirleri yazdığı için kurşuna dizilen Gabriel de la Concepción Valdees (1809-1844) ve sürgünde yaşayan Jose Maria Heredia'dan (1803-1939) sonra XIX. yüzyılın ikinci yarısında Küba şiirinin en güçlü temsilcisi ve en büyüğü Jose Marti'dir (1853-1895). Jose Marti aynı zamanda savaş alanında ölen öncü bir yurtseverdi. Julian del Casal ve Agustin Acosta y Bello yenilikçi harekete katıldı. Nicolas Guillen'in (d. 1904) çağdaş şairler arasında etkisi büyük oldu. «Afrika-Küba» okulunun başlıca temsilcisi olan Guillen folklor değerlerini İspanyol şiir geleneğiyle kaynaştırdı. Derin bir insan sevgisini dile getiren Emilo Ballagas (d. 1908), Juan Marinello (d. 1898), Jorge Manach da bu tutum içinde sayılabilir. Engenio Florit'in şiiri 1936'da Küba'ya gelen ve şiirde kapalılık anlayışını geliştiren Juan Ramon Jimenez'in izlerini taşır.

Küba halk müziği zenci müziğinden doğmuştur. Danslar ya zenci kaynaklıdır yada bu müziğin derin etkilerini taşır. Küba Güney Amerika'nın en eski müzik geleneğine sahiptir. Ülkenin ilk önemli bestecisi Esteban de Salas'dır. (öl. 1803). Manuel Samell y Robredo (1817-1870), Nicolas Ruiz Epadero (1832-1890) ve Igneacio Cervantes (1847-1905) ise XIX. yüzyılın belli başlı bestecileridir. XX. yüzyıl Küba müziğinin en ünlü kişisi Amado Roldan'dır (1900-1939).

Küba mimarisi devrimden bu yana önemli değişiklikler geçirdi. Kübalı mimarlar doğal çevreye uyabilecek nitelikte yapılar yapmaktadırlar. Prefabrike yapılar yapan Fernando Salinas tekdüzelikten kaçınmış ve yapı cephelerine estetik tutkusunu yansıtmayı başarmıştır.

Afişçilik 1962'de Deneysel Grafikçilik atölyesinin kurulmasıyla önem kazandı. Polonya afiş sanatından esinlenen sanatçılar 1966'dan sonra özgür bir anlatım biçimine ulaştılar. Renkli çalışan Kübalı afiş sanatçıları grafik düşüncesi ve simgeler dizesini yenilediler.

Küba

Resmi adı Küba Cumhuriyeti
Yüzölçümü 114.524 km²
Nüfus (1974 tah.) 9.194.000; km²'ye 80 kişi
Önemli kentleri Havana (başkent) (1975 tah.) 1.838.000; Camaguey 178.600; Santiago de Cuba 277.600
Yönetim. Dr. Fidel Castro Ruz, Devlet Konseyi başkanı
Din Resmi din yoktur, ancak Katoliklik yaygındır.
Diller İspanyolca (resmi), İngilizce
GSMH (1974) 2.470.00.00 Sterlin Kişi basına ulusal gelir 269 sterlin
Tarım Şeker kamışı, tütün, pirinç, mısır, kahve, pamuk, muz
Yeraltı kaynakları Nikel, bakır, Kromit, manganez, demir.
Ticaret SSCB, öteki sosyalist ülkeler

LAOS Resmi adı Laos Demokratik Halk Cumhuriyeti olan Laos, güneydoğu Asya'nın bağımsız bir ülkesidir. Elverişsiz, iklimi ve yoksul ekonomisi gelişmesini baltalamıştır. Altı yüzyıllık bir monarşik yönetim, 1975'de Pathet Lao tarafından devrildi. Başkenti Vientiane'dir.

Yüzey şekilleri. Güneydoğu Asya yarımadasının ortasında yeralan Laos beş ülke ile çevrelenmiştir; Çin (kuzeyde); Vietnam (doğuda); Kamboçya (güneyde); Tayland (güney ve batıda), ayrıca Mekong ırmağı boyunca 800 km (500 mil) tutan bir sınırla Birmanya da (kuzeybatı) Laos'a komşudur. Balta girmemiş ormanlarla kaplı dağlık bir ülkedir ve denizle hiç bir bağlantısı yoktur. Üç mevsimlik muson iklimi hüküm sürer. Doğal kaynakların büyük bir bölümü henüz ortaya çıkarılamamıştır ve nüfusun yüzde 85'i geçimini tarım yoluyla sağlar. Temel ihtiyaç ürünleri kalay, kereste, ve kahvedir. Sanayi ürünlerinin hemen hemen tümü dışardan alınır.

Toplumsal yapı. Laos'un yoğun olmayan nüfusu Mekong ırmağı çevresinde toplanmıştır. Lao adı verilen çoğunluk halk köken olarak XIII. yüzyılda güneybatı Çin'e göçeden Tay adlı bir topluluğa dayanır. Orta ve güney bölgelerde ortak bir dili ve gelenekleri olmayan dağ kabileleri yaşar. En yaygın din Thereyada-Buddha'cılığıdır; dağ kabilelerinin ise çeşitli ırksal dinleri vardır. Egemen dil Laocadır, fakat okullarda Fransızca eğitim yapılır; birçok kabile ise henüz üzerinde hiçbir çalışma yapılmamış lehçeler kullanırlar. Okuma yazma oranı yüzde 25 tir.

Laos 1975'ten beri Komünist Halk Cumhuriyeti olarak yönetilmektedir. Kral ve eski yönetimin diğer liderleri yeni yönetimde danışmanlık görevi yapmaktadırlar.

Lesotho yoksul bir Afrika ülkesidir. İş bulabilen sanslı kadınlar çocuklarını da yanlarında götürürler.

Liberya yaşamında hâlâ etnik özelliklere rastlanır. Ancak demir sanayiinin geliştirdiği Monrovia modern bir kenttir.

müştür. Bağımsızlığını kazandığı 1966' dan bu yana gelişmesi, ekonomik sorunlar, politik çatışmalar Botsvana ve Swaziland ile gergin ilişkileri nedeniyle sürekli engellenmiştir.

Lesotho
Resmi adı Lesotho Krallığı
Yüzölçümü 30.355 km²
Nüfus (1976 sayımı) 1.214.000
Önemli kentleri Maseru (başkent) 15.000
Din Hıristiyanlık
Diller İngilizce, Lesotho dili (her iki dil de resmi)
Para birimi Güney Afrika randı

Tarih. XII. yüzyılda Kral Fa Nagum tarafından birleştirilen Laos yüzyıllar boyu komşuları tarafından yapılan istilalara hedef oldu. XIX yüzyılda ülkeyi Siyam yönetti. 1893'ten sonra Laos Çin Hindi'nin bir parçasıyken Fransızların eline geçen ülkeyi II. Dünya Savaşında Japonlar, sonra Fransız Birliği içinde bağımsızlığı onaylanınca 1946 yılında yine Fransızlar yönetmeye başladı. 1953'te Laos ulusal egemenliğini kazandı ve yönetimi elde etme uğrunda Komünistler (Pathet Lao,) sağ kanat grupları ve «Tarafsızlar» arasında üç taraflı bir çatışma başladı. 1961 yılında düşmanlıkların sona ermesiyle birlikte tarafsız başbakan Prens Souvanna Fuma bir koalisyon hükümeti kurdu. 1964'te Kuzey Vietnam'lı Komünist birliklerinden yardım alan Komünist kuvvetler Laos Bölgesini ele geçirince 1971'de Amerika Birleşik Devletleri Ho Chi Minh Yolu diye bilinen erzak yolunu bombaladı. 1975'te ise koalisyon bozuldu ve Pathet Lao yönetimi tarafından Prens Sufanuvong'un devlet başkanı olduğu Bir Milyon Fil Krallığı kuruldu. Yüzölçümü: 36.800 km². Nüfusu (1979 sayımı): 3.381.000.

LEEWARD ADALARI, Küçük Antillerde, Hint adalarının bir grubu. «Rüzgaraltı adaları da denilen bu grup; Atlas Okyanusu ile Antil denizi arasında yeralır. En önemli adalar yada ada grupları Guadeloupe, Anguilla, Antigua, Saint Kitts - Nevis, Montserrat ve Virgin adalarıdır. (Bunların hepsi bu ciltte ayrı maddeler halinde anlatılmaktadır). HOLLANDA ANTİLLERİ'ndeki Saba ve Saint Eustatius adaları da bazen Leeward grubuna sokulur. Bk. BATI HİNT ADALARI

LESOTHO Resmi adı Lesotho Krallığı; bu ülke 1966'ya değin Basûtoland olarak bilinirdi. Bu küçük Afrika ulusu Güney Afrika ve bağımsızlığı 1976'da henüz Lesotho tarafından tanınmamış olan Transkei ile çevrelenmiştir. İç Lesotho'nun ekonomik yaşantısı büyük ölçüde Güney Afrika'ya bağımlıdır. Başkenti Maseru'dur.

Yüzey şekilleri Lesoto'nun büyük bir bölümü denizden 1.550 m yüksektedir. Güney Afrika'nın iç platosunun kemeri sayılan yüksek Drakensberg sıradağları da burada yeralır. En yüksek yeri 3.482 m'dir. Orange ırmağı vadisi ve batı bölgeler düzlüktür. Yazları sıcak ve yağışlı, kışları soğuk ve kuraktır; yağışlar yüksekliğe göre değişir.

Ekonomi. Lesotho kişi başına ortalama yıllık 60 sterlinlik geliriyle Afrika'nın en yoksul ülkelerinden biridir. Lesotho topraklarının büyük bir bölümü verimsizdir ve ülkenin yalnızca yüzde 13'lük bir bölümü ekilir. Fasulye, mısır, bezelye, süpürge darısı (sergum) ve buğday üretilir; bununla birlikte besin maddelerini dışardan satın almak zorundadır. Başlıca dışsatım maddeleri sığır ve yündür. Bir miktar elmas da dışarı satılır. Ancak en önemli gelir kaynağını Lesotho erkeklerinin yüzde 40'ının Güney Afrika'da işçilik yaparak kazandığı paralar sağlar.

Toplumsal yapı Halkın çoğunluğu Basuto grubundandır. Küçük azınlıklar arasında bir bölüm Güney Afrikalı beyazlar, zenciler ve Asyalılar bulunur. Halkın yaklaşık yüzde 70 kadarı Hıristiyandır ve okuma yazma oranı yüzde 85 ile oldukça yüksektir. 1966 yılında Lesotho bağımsız bir anayasal monarşi ile yönetilmeye başlandı, fakat 1970 yılında anayasa yürürlükten kaldırıldı. 1974 yılında atanan üyelerle Ulusal Meclis oluşturuldu. Devlet Başkanı Kral II. Moshoesho'dur ve başkanlık görevini Şef Leabue Jonathan yürütmektedir.

Tarih. Basutolar 1820'lerde I. Şef Moshoesho tarafından birleştirilen Zulu ve Matabele topluluklarının savaşları nedeniyle yer değiştiren göçmenlerin soyundan gelir. Yöre 1868 yılında İngiliz denetimine girmiş ve Basutoland adıyla 1884'e değin bu yapıyı sürdür-

LETONYA. Bk. SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLERİ BİRLİĞİ

LİBERYA, Resmi adı Liberya Cumhuriyeti olan bir Batı Afrika ülkesi. 1800'lerde, Amerikan Sömürgeleştirme Derneği tarafından azad edilmiş köleler için kuruldu. 1847'den bu yana bağımsız olmasına karşın, Amerika Birleşik Devletleri ile yakın ilişki içindedir. Sözgelimi, 1947'den beri Liberya dolarının yanısıra Amerikan doları da ülke içinde kullanılmaktadır. Başkenti Monrovia'dır.

Yüzey şekilleri ve iklim. Kıyıda genişliği 100 - 20 km arasında değişen bir ova uzanır. Bunun ardında bir tepeler bölgesi yeralır; onun da ötesinde bütün iç kısmı kaplayan bir yayla uzanır. Ülkenin en yüksek tepeleri (1500 m) kuzey uçta toplanmıştır.

Liberya'nın iklimi sıcak ve nemlidir. Sıcaklık kıyıda genellikle değişmez (yıllık ortalama 21-26°C arasında) ama iç kısımlarda önemli sıcaklık farkları görülür. En çok yağış alan bölge de gene kıyılardır. Burada yıllık yağış ortalaması 2500-4060 mm ve genellikle sağnak biçimindedir. İç bölgelerin yıllık yağış ortalaması daha düşüktür (178 mm).

Ekonomi. 1960'lara kadar Liberya'nın başlıca gelir kaynağı kauçuktu. Ancak 1973'den sonra demir filizi üretimi ön sırayı aldı. Bugün ülke dış satımının yüzde 72'sini demir filizi, yalnızca yüzde 14'ünü ise kauçuk oluşturmaktadır. Öteki dışsatım maddeleri kereste, elmas, kahve, hurma ve kakaodur. En önemli tarım ürünleri manyok ve pirinçtir. Son yıllarda tarım sektöründe Amerikan teknolojisinin de yardımıyla üretim artmıştır. Amerikan şirketleri öteki sektörlerde de büyük yatı-

1950'lerde Sahra'daki Zelten yatağı gibi petrol yataklarının keşfedilmesi petrol sanayiini Libya ekonomisinin başlıca alanı yaptı.

rımlar yapmaktadır. Bununla birlikte Liberya'da yoksulluğun önüne geçilememiştir. 1974'de kişi başına yıllık ortalama gelir 167 sterlin olarak saptandı.

Önemli bir gelir kaynağı da ticaret filosudur. Ancak çoğu petrol tankerlerinden oluşan gemiler, aslında yabancı ülke şirketlerine aittir ve vergilerin düşük olması, denetimin sıkı olmaması gibi nedenlerle Liberya bandırası altında çalıştırılırlar.

Toplumsal yapı ve yönetim. Liberya'da başlıca 16 dil ve etnik grup vardır. Bu dillerin en önemlileri Bassa ve Kpelle'dir. Bununla birlikte resmi dil, Amerikan asıllı güçlü sınıfın ana dili olan İngilizcedir. Sayıları 50.000'i geçmeyen bu grubun ataları, azad edilmiş kölelerdir. Son yıllara kadar sözkonusu sınıf, ülkenin siyasal ve sosyal yaşamına egemen olmuştur. Ancak günümüzde, yerli halkın da yönetimde söz sahibi olması için girişimlerde bulunulmaktadır. Ne var ki yerlilerin yüzde 90'ı okuma - yazma bilmez.

Liberya anayasası Amerika Birleşik Devletleri anayasasına benzer. Yönetim başkanla parlemento tarafından ortaklaşa yürütülür. Parlemento iki meclisten oluşur. 20 üyeli Senato için 6 yılda bir, 84 üyeli Temsilciler Meclisi için 4 yılda bir seçim yapılmaktadır. Devlet Başkanı ve yardımcısı doğrudan doğruya halk tarafından 8 yıllık bir süre için seçilir. En yüksek adalet kurumu Yüksek Mahkeme'dir.

Tarih. Azad edilmiş köleler ilk kez 1822 yılında, bugünkü Monrovia bölgesine yerleştirildiler. 1847'de bağımsızlığına kavuşan bölge, Liberya adıyla hemen bütün devletler tarafından tanındı. Ancak ülke iç karışıklıklar, sömürgeci Avrupa devletlerinin düşmanlığı ve ekonomik sorunlar nedeniyle gerçek bir gelişme gösteremedi. 1926 yılında Amerikan Firestone Kauçuk Şirketi, 99 yıl için kiraladığı topraklarda tarım işletmeleri kurarak, Amerikan imtiyazları rejimini başlattı. 1945 yılına doğru kauçuk, toplam dışsatımın yüzde 95'ini oluşturmaktaydı. Son yıllarda, gene Amerikan yardımıyla yürütülen madencilik ve demir filizi dışsatımının (özellikle Japonya'ya) ülke ekonomisine olumlu katkıları olmuştur.

Liberya yaklaşık 90 yıldır «True Whig» partisi tarafından yönetilmektedir. 1930'larda Milletler Cemiyeti Liberya'da köleliğin sürdürüldüğünü ortaya çıkarınca yöneticilerden bazıları görevlerinden uzaklaşmak zorunda kaldılar. Liberya'ya ilişkin bu tür iddialar bugün de ortaya atılmaktadır.

Liberya

Resmi adı Liberya Cumhuriyeti
Yüzölçümü 111.270 km²
Nüfusu (1976 tah.) 1.750.000
Başlıca kenti Monrovia (başkent) (1974) 180.000
Dinler Etnik, Hıristiyan, İslâm
Dil İngilizce (resmi), yerli dilleri
Para birimi Liberya doları (ABD doları)

LİBYA, Afrika'nın kuzey kıyısında bağımsız bir Cumhuriyettir. Başkenti Tripoli'dir. Yüzyıllar boyunca çeşitli Akdeniz ülkelerinin egemenliği altında yaşayan ülke 1951 yılında Birleşmiş Milletler'in girişimiyle bağımsızlığını kazandı. Petrol Libya'nın başlıca dışsatım ürünüdür.

Yüzey şekilleri ve iklim. Akdeniz'de 1760 km uzunluğunda kıyısı bulunan Libya'nın yüzde 95'i çöllerle kaplıdır. Ülkenin en yüksek yeri güneydeki dağlık bölgede yer alan 2286 m yüksekliğindeki zirvedir. Başlıca boğazlar Apollonia ve Derne boğazlarıdır. Ülkenin iç bölümünde değişik bölgeler ayırdedilir. Batıda vahalarla nispeten zenginleşen geniş bir kıyı ovasının uzandığı Trablusgarp'ta, topraklar güneye doğru yavaş yavaş yükselir. Libya akarsularının debisi düzensizdir. Trablusgarp'ta vad Kaam ve vad Ramba denize dökülür. Yalnızca yağmur mevsiminde su getiren birçok ırmak yatağına raslanır.

Ülkede dört iklim kuşağı vardır; Akdeniz, bozkır, yüksek ova ve çöl iklimleri. Kıyıda yıllık sıcaklık ortalaması 20 - 21°C, Trablus'ta Temmuz ortalaması 22°C, Ocak ortalaması 8°C'dir. İç bölgelerde yağmurlar daha azdır. Kıyı bölgesinin bitki örtüsünü ardıç, zakkum, yabani zeytin, keçi boynuzu, meşe gibi Akdeniz bitkileri oluşturur. Geniş bir alanı kaplayan bozkırlar, güneye doğru gidildikçe çoraklaşır ve yerlerini kum bitkilerine bırakır.

Ekonomi. Petrol Libya'nın başlıca ürünüdür. Dışsatımların yüzde 99'unu oluşturur. Libya'daki kurak bölgeleri, özellikle Trablus, Misurata ve Sirenaik dolaylarındaki kıyı şeridini tarıma elverişli hale getirebilmek için birçok sulama çalışması yapıldı. Ülkede tarım güç koşullar altında yapılır. Toprakların ancak yüzde 1,4'ünü kapsayan 2.500.000 hektar ekilebilir. Ülke yüzölçümünün yüzde 5'i otlaklarla, yüzde 0,3 ü ormanlarla örtülüdür. Tahıl üretimi eskiden beri azdır. Arpa, buğday az miktarda yetiştirilir. Kıyı şeridinde yetiştirilen zeytin, portakal ve yerfıstığı daha önemli bir gelir kaynağıdır. Kıyılarda sebze ve üzüm de yetiştirilir. Hurma beslenmede önemli bir yer tutar. Hayvancılık yaygın bir geçim kaynağıdır. Ancak ülkede et tüketimi çok düşüktür. Balıkçılık gelişmektedir. Sirenaik'de sünger avcılığı yapılır.

Sanayi çok gelişmemiştir. Kalifiye işçilerin azlığı sanayiin gelişmesini engellemektedir. Trablus'ta bir sigara fabrikası, Bingazi'de dokuma, deri ve zeytinyağı fabrikaları vardır. Hofra, Ora, Mabuk ,Zelten, Raguba, Beda, Samah, Vaha ve Gialo'da petrol kuyuları açıldı. Libya'da karayolları 400 km'den azdır. Bingazi ve Trablus'ta uluslararası havaalanları vardır. Misurata havaalanı yalnız iç seferlere ayrılmıştır. İki petrol boru hattı Hofra ve Amal'dan Ras Lanuf'a ulaşır.

Toplumsal Yapı. Libya'nın yüzey şekillerinden ötürü nüfusun yüzde 90'ı yüzölçümünün yüzde 10'undan az bir bölgede yaşar. Nüfusun yüzde 20'si büyük kentlerdeyken, asıl yerleşme alanları kıyılardır. Libya halkının büyük çoğunluğunu Araplar oluşturur. Bunun yanısıra Berberiler, Tuaregler, Tebular kabileler halinde güneyde yaşar. Libyada çoğunluğunu Mısırlıların oluşturduğu 200.000 yabancı bulunmaktadır. İslamiyet resmi dindir. Arapça ise anadildir. Ülkedeki okur yazarların oranı yüzde 30 -35 dir. Anayasaya göre ülke, 12 kişilik Devrim Komuta Konseyi tarafından yönetilir. Konsey başkanı devlet başkanıdır. Başbakan, bakanlar ve 10 eyaletin valisi Devrim Konseyince atanır.

Tarih Eski çağlardan beri Libya çeşitli kavimlerin ve imparatorlukların boyunduruğu altında yaşadı. Bunlar sırasıyla Fenikeliler, Yunanlılar, Romalılar, Vandallar ve Osmanlılardır. Ülke 1911'den sonra ve 1934'de İtalyanların egemenliği altına girdi.

Roma döneminde Libya bir konsül tarafından yönetiliyordu. İmparator Teodosius öldükten sonra Libya Vandalların egemenliği altına girdi. Ancak Bizanslılar tekrar Libya'yı işgal ettiler. Abbasiler döneminde ise bölgede bağımsız devletler kuruldu. Libya 969 -1171 yılları arasında Mısır tarafından yönetildi. Ülke Osmanlılar döneminde denizcilik açısından önemli bir rol oynadı. 1911 de İtalya Libya'ya asker çıkardı. Trablusgarp, Tobruk ve Derne işgal edildi. Mustafa Kemal ve Enver Bey Trablusgarp'taki çarpışmalarda yer aldılar. 1921 anlaşmasına göre Osmanlılar İtalya'nın Libyadaki egemenliğini kabul ettiler. Ancak Sireneikde Enver Paşa ve Aziz Bey tarafından bir direniş örgütlendi. Böylece İtalyanların iç bölgelere yayılmaları önlendi. 1915'de Trablusgarpdaki İtalyan birlikleri kıyıya çekildi. İtalyanlar 1919'da

yerli halka özel bir «Statü» tanıdı. 1921'de Trablusgarp'a Giuseppe Volpi vali tayin edildi. Volpi işgali genişletti. Yerli halk 1933'e kadar direndi. 1934 yılında Libya dört il komiserliğine ve bir askeri bölgeye ayrıldı. İkinci Dünya Savaşı sırasında Libya iki yıl boyunca savaş alanı oldu. Ülke uzun süre İngilizlerin işgali altında kaldı. İtalya'nın eski sömürgesi üzerinde iddialarından vazgeçmesinden sonra Libya İngilizlerin ve Fransızların egemenliği altında yaşadı. İngiltere 1949 yılında Sunusi kabilelerinin reisi Muhammed İdris el-Sunusi'yi Sirenaik bölgesi emiri olarak kabul etti. Birleşmiş Milletler aynı yıl egemen bir devlet olduğunu onayladı. Libya Kurucu Meclisi Birleşmiş Milletler kararından sonra ülkenin anayasal monarşi olmasını kararlaştırdı.

1 Eylül 1969'da Libyalı genç Subaylar bir darbe yaparak kral İdris el - Sunusi'yi tahttan indirdiler. Devrim Komuta Konseyi'nin başında Albay Muammer el

Liechtenstein prensliğindeki bu ortaçağ şatosu ülkenin başkenti Vaduz'u tepeden görür. Şato günümüzde resim müzesi olarak kullanılmaktadır.

Hammadde açısından dışalımlara bağlı bir kent olan Schaan'da sanayileşmenin getirdiği kirlenme çok azdır.

Fenikelilerin önemli ticaret limanlarından biri olan Lübnan'ın Sayda kasabası eski Sidon kentinin yerine kurulmuştur.

Kaddafi bulunuyordu. Ülkenin adı Libya Arap Cumhuriyeti olarak değiştirildi. Bu isim 1977 yılı başlarında bir daha değiştirildi ve bu kez Libya Arap Sosyalist Halk Cemahiriyesi oldu. 1972 Ağustos'unda Libya ile Mısır birleşme kararına vardılar. 1974'de ise Mısır devlet başkanı Enver Sedat Kaddafi'yi komploculukla suçladı. Libya'da genç delegelerin oluşturduğu Halk Komiteleri ülke yönetiminde söz sahibi olmuştur.

Libya

Resmi adı Libya Arap Sosyalist Halk Cemahiriyesi
Yüzölçümü 1.759.540 km²
Nüfus (1975 tah) 2.444.000
Önemli kentler Trablus, 245.000; Bin gazi, 140.000
Din İslamiyet
Dil Arapça
Para birimi Libya dinarı

LIECHTENSTEIN, İsviçre'nin kuzeyde ğusuyla batı Avusturya arasında Ren ırmağının doğu kıyısında yeralan bağımsız, küçük bir devlettir. Başkent Vaduz' dur. Ülkenin yüzölçümü 159 km²; nüfusu 24.000'dür. Liechtenstein bağların, meyva ağaçlarının ve hayvanlafın yetiştirilmesine elverişli taraçalı tepelerin bulunduğu bir Alp bölgesidir. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce ekonomi öncelikle tarıma bağlıydı. Şimdi ülkede makina, dokuma, gıda, mobilya çömlekçilik, şarap ve turizm gibi sanayi dalları oluşmuştur.

Liechtenstein'in yerlileri bir Alman kabilesi olan Alemani'den gelir. 1970'lerin başlarında artan ekonomik gelişme ve işgücü yokluğundan ötürü nüfusun üçte birini yabancılar oluşturuyordu. Resmi din Katolik, ulusal dil Almancadır.

Liechtenstein demokratik ve parlamenter yönetime dayanan anayasal bir monarşidir. 1922 anayası 15 üyeli bir parlamentoyu öngörür. Ülke gümrük ve para birliği açısından İsviçre'ye bağlıdır. İsviçre ayrıca ülkenin posta, telefon, telgraf hizmetlerini de üstlenmiştir. Toplumsal yasalar İsviçre yasaları örnek alınarak düzenlenmiştir. İlk öğrenim zorunludur. Liechtensten'daki ordu ve polis gücü 40 kişiyi geçmez. 1924 anlaşmasına göre sınırda İsviçreli sınır muhafızları nöbet bekler.

Tarih. Daha önce bir Roma eyaleti olan Liechtestein V. yüzyılın ortalarında bir Alman kabilesinin eline geçti. 1396'da Vaduz kontluğu Kutsal Roma İmparatorluğunun egemenliği altında kuruldu. 1699'da bu lordluk Avusturya prensi Johann Adam Von Liechtenstein'a satıldı. Prenslik haline getirilen Lieschstenstein Ren ve sonra Germen konfederasyonuna girdi. 1719'da ülke Liechtestein imparatorluk prensliği adını almıştı. Liechtenstein 1803'dan 1815'e kadar Napolyon'un Ren Konfederasyonu'na dahildi. 1866'da ülke bağımsızlığına kavuştu. Prenslik 1852-1918 yılları arasında Avusturya ile kurduğu ekonomik birliğin üyesi olarak varlığını sürdürdü.

Liechtenstein prensliğinde oy hakkı yalnızca erkeklere tanınmıştır. Seçimler dört yılda bir yapılır. Bugün ülkenin başında Prens Franz Joseph bulunmaktadır.

Liechtenstein

Resmi adı Liechtenstein Prensliği
Yüzölçümü 159. km²
Nüfusu (1976 tah.) 24.000
Önemli kenti Vaduz (başkent 1975 tah.) 3.900
Din Katolik
Dil Almanca
Para birimi İsviçre frankı

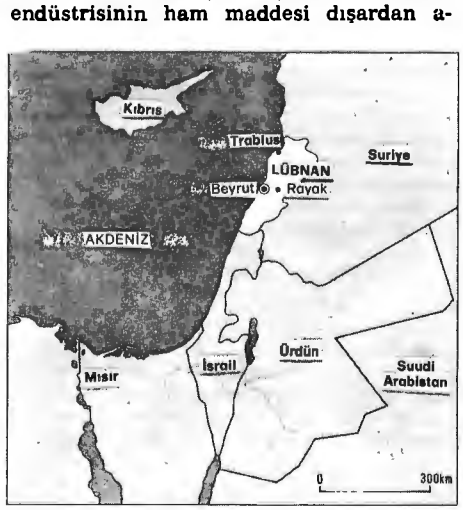
LİTVANYA Bk. SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLERİ BİRLİĞİ

LOUİSİANA Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

LÜBNAN Resmi adı Lübnan Cumhuriyeti olan bu ülke srail ve Suriye'ye sınırı olan küçük bir Ortadoğu ülkesidir. Son yıllarda ülke çok ciddi iç bölünme tehlikeleriyle karşı karşıya gelmiştir. Resmi dili Arapça olmasına karşın Lübnan Hristiyan göreneklerine göre yaşayan yüzde 40 dolayında bir bölümüyle diğer Arap ülkelerinden farklıdır. Başkenti Beyrut'tur.

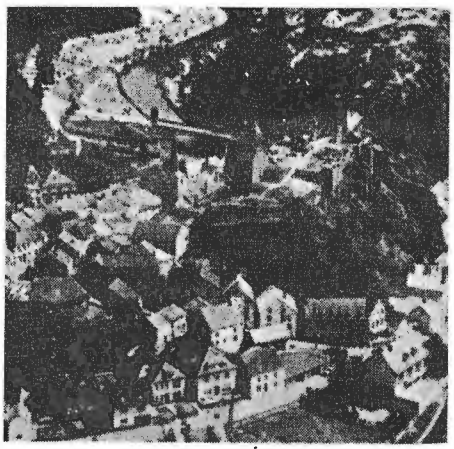
Yüzey şekilleri Lübnan temel olarak üç bölgeye ayrılır; batıda kıyıya paralel dağ sıralarının arkaladığı dar kıyı bölgesi; verimli Bikan vadisini kapsayan iç plato; ve doğudaki Anti - Lübnan dağları. Lübnan'ın en yüksek yeri Trablus'un doğusunda deniz seviyesinden 3.088 m. yükseklikte batı dağları üzerindedir. Bikaa bölgesi güneybatı yönünde akarak Akdeniz'e ulaşan Litani ırmağı ve kuzeye Suriye'ye akan Orontes ırmağı ile sulanır. Genellikle serin, nemli kışları, sıcak ve kurak yazları ile Akdeniz iklimi yüksekliğe göre değişir. Kıyıda yeralmakta olan Beyrut'un sıcaklık ortalaması 16 ve 38 derece Santigrat arasında değişir. Yıllık ortalama yağış miktarı ise 920 mm'dir. Dağlık yöreler daha serin ve yağışlıdır; yamaçlar kışın çokluk karla kaplanır.

Ekonomi. Lübnan iş adamlarının ve sanayiinin yaratıcılığıyla ün yapmıştır. Normal zamanlarda ticaret, uluslararası yatırımlar, bankacılık ve turizmden ulusal gelirin üçte ikisi sağlanır. Hemen hemen halkın yarısı tarımla uğraşır ve en verimli topraklar kıyıda ve Bikaa bölgesindedir. Meyva, sebze ve tahıl en önemli ürünlerdir ve fazla miktarda keçi beslenir. Ülke doğal kaynaklar açısından yetersizdir, bu yüzden imalat endüstrisinin ham maddesi dışardan a-

Sur kentindeki IV. yüzyıla ait tapınağın Korint tarzı sütunları, Roma İmparatorluğunun görkemli devirlerinden kalmadır.

Küçük bir ülke olmasına karşın Lüksemburg Büyük Dükalığı Birleşmiş Milletler, NATO, UNESCO ve AET'nin üyesi, Benelux'un kurucu üyesidir.

lınır. Irak ve Suudi Arabistan'dan uzanan petrol boruları Lübnan kıyılarından Akdeniz'e açılır.

Toplumsal yapı. Nüfusun yüzde 90'ı Araptır. Bununla birlikte Ermeni, Kürt ve diğer azınlıklar da bulunur. 1976'da Lübnan'da 400.000 kadar Filistin'li de vardı. En büyük Hristiyan grubu Maruni'lerdir. Müslüman Araplar üç gruba ayrılır. Sünni, Şii ve Dürzi. Okuma yazma oranı yüzde 86 ile Arap dünyasında birinci sırayı tutar.

Lübnan

Resmi adı Lübnan Cumhuriyeti
Yüzölçümü 10.400 km²
Nüfus (1975 sayımı) 2.869.000. yaklaşık km kareye 276 kişi
Yönetim Parlementer Cumhuriyet
Dinler İslâm, Hıristiyanlık
Dil (Resmi dil) Arapça
Para Birimi Lübnan lirası
GSMH (1974)1.410. 3000000 sterlin kişi başına gelir 92 sterlin
Tarım Elma, tahıl, turunçgiller, zeytin, tütün, sebze, üzüm.
Sanayi Çimento, gübre, gıda maddeleri, deri eşya, yayın, tütün, dokuma
Yeraltı kaynakları Demir filizi, linyit, kireçtaşı
Dış Ticaret Fransa, ABD, İngiltere, Batı Almanya

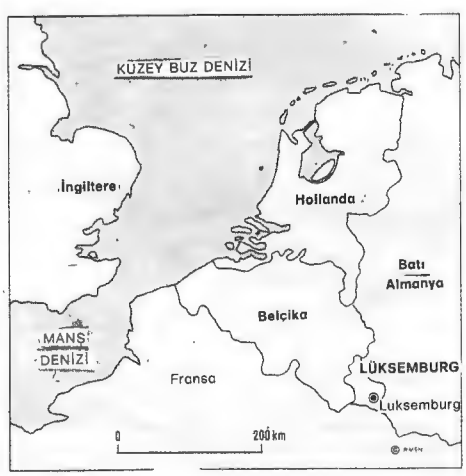
Yönetim. Lübnan bir başkan, bir kabine ve bir millet meclisiyle yönetilen bir cumhuriyettir. Millet Meclisinde Hristiyanlar ve Müslümanlar 1976'dan beri eşit sayıda temsil edilmektedirler. Bakanlıklar da bu iki temel din grubu arasında paylaştırılmıştır.

Tarih. Bölge M.Ö. XII. ve IX. yüzyıllarda egemenliğini sürdürmüş olan Fenikeli tacirlerin anayurdudur. M.S. 500'lerde, Orta Çağ'ın başlarından sonra Hristiyan Monotelitleri bölgede koloniler kurdular. Bölgede Avrupalı (özellikle Fransız) etkiler oldukça güçlüdür.

Modern Lübnan 1920'de, ülke Milletler Cemiyeti tarafından Fransız mandasına verildiğinde kuruldu. 1941'de ülke bağımsızlığını ilân etti ve 1946'da Fransız birlikleri ülkeden çıkartıldı. 1948 Arap İsrail savaşında Lübnan diğer Araplarla birlikte İsrail'e karşı savaştı. Savaştan sonra birçok Filistinli göçmen Lübnan'a yerleşti. Filistinlilerin politik yaklaşımları bir çok Lübnanlı'ya yabancı olduğundan 1969'da ve 1972 - 23'te Lübnan ordusuyla, Filistinliler arasında çatışmalar oldu. 1975 ve 1976'da Hıristiyan askeri ile Müslüman orduları arasında çıkan iç savaşta 45.000 kişi öldü. Bu savaş Hıristiyan başkan Süleyman Frauge in istifasına yol açtı. Yerine ise Elias Sarkis geçti. Yaklaşık yarım milyon kişi ülkeyi terketti.

LÜKSEMBURG, Batı Avrupa'da bağımsız bir devlettir. Ülke, devlet başkanlığını temsil eden bir dük ve başbakan tarafından yönetilir. Başbakan Temsilciler Meclisi'ne karşı sorumludur. 1868 anayasası bugün de yürürlüktedir. Lüksemburg parlamentosu üyeleri yaşam boyu seçilmiş olan Devlet Konseyi ile yasama yetkisini kullanan Temsilciler Meclisi'nden oluşur. Büyük Dük Jean 12 Kasım 1964'de devlet başkanı oldu. Ülkenin başkenti Lüksemburg'dur.

Ülke yüzey şekilleri açısından iki bölgeye ayrılır: Kuzeyde ormanlarla kaplı, yüksek Ardenne yaylası (buraya Oesling de denir) ve güneyde verimli Gutland («iyi bölge»). Ardenne yaylası

nı Mosella ırmağının kolları kaplar. Güneybatı bölgesi Lüksemburg - Lorraine demir cevheri alanının bir bölümünü içerir. Lüksemburg önde gelen bir demir çelik üreticisidir. Rüzgâr alan dağ yamaçlarında bağcılık önemlidir. Lüksemburg'un güneybatı ucunda kalkerli yamaçlar uzanır. Öteki sanayiler arasında kimya, çimento, dokuma, tarım, şarap, turizm ve posta pulculuğu önemli yer tutar. Bankacılık da önemlidir.

Nüfusun üçte biri tarımla uğraşır. Başlıca tarım ürünleri tahıl ve patatestir. Lüksemburg'da domuz ve sığır üretimi de önemlidir.

Lüksemburg'un dış ticaret ilişkisi yalnızca öteki ortak pazar ülkeleriyledir. Dışsatımların yüzde 90'ını demir çelik oluşturur.

Büyük bölümü Katolik olan nüfus iyi yaşam koşullarına sahiptir.

Tarih. 963'de kutsal Roma İmparatorluğuna bağlı olarak kurulan Lüksemburg 1354'de Bohemya kralı Lüksemburglu John'un yönetiminde bir düklük oldu. Ülke 1555'de İspanyollar'ın eline geçti. 1714 Rastadt anlaşmasının sonuçlarına göre Lüksemburg Hollanda'nın bir bölümüyle birlikte Avusturya'ya bırakıldı 1797 Campo Formio anlaşması ise düklüğü resmen Fransa'ya bağladı. 1815'de yapılan anlaşmalardan sonra Lüksemburg'a Bouillon dükalığı da eklendi. 1839 yılında Lüksemburg'un batı kesimi I. Leopold'a verildi, geri kalan bölümü ise Hollanda kralının eline geçti. 1914 1918 arasında Almanlar Lüksemburg'u işgal ettiler. 1919 yılında yapılan referandum sonucunda çoğunluk Nassau'ların saltanatını onayladı ve Fransa ile ekonomik birlik için karar alındı. Ancak 1922'de Lüksemburg Belçika ile birleşti. Büyük dükalık Milletler Cemiyeti'ne girdi. 10 Mayıs 1940'da tekrar Almanların baskısına karşı direndi. 1947-de Belçika ve Hollanda ile Benelux anlaşması imzalandı Ülke 1949'da Kuzey Atlantik Paktı'na ve 1950'den sonra Altılar Avrupası'na katıldı.

Anayasaya göre 21 yaşından büyük kadın ve erkek yurttaşların oy kullanma hakkı bulunmaktadır. Yasama yetkisi ise 5 üyeli meclisindir.

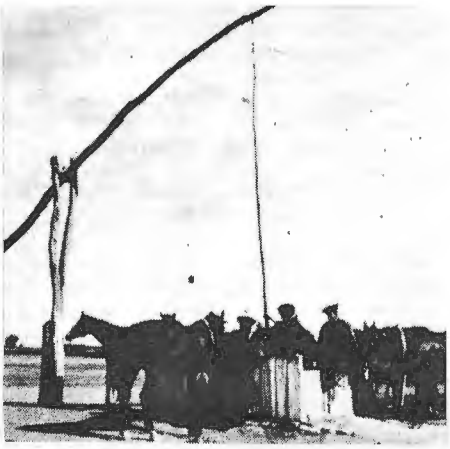
Ülkenin yüzölçümü 2586 km², nüfusu 257.000'dir.

Lüksemburg

Resmi adı Lüksemburg Büyük Dükalığı
Yüzölçümü 2586 km²
Nüfusu (1975 tah.) 357.000; km² ye 138 kişi
Önemli Kentler Lüksemburg (başkent) 78.000. Esch - sur - Alzette 28.000;
Din Katolik
Diller Fransızca, Almanca
Para birimi Lüksemburg frankı
GSMH (1974) 850.400.000 sterlin Kişi başına ulusal gelir 2382 sterlin.

MACARİSTAN. Resmi adı Macaristan Halk Cumhuriyeti olan bu ülke orta Avrupa'nın ortasında yeralır. Komünist Blok ülkelerindendir, fakat Batı Avrupa ile tarihi ve kültürel bağları vardır. Başkenti Budapeşte'dir. Macaristan bir zamanlar Avusturya - Macaristan İmparatorluğunun güçlü sahiplerinden biri ve aynı zamanda köylüler ile Macar olmayanlar üzerine baskı uygulayan arazi sahibi aristokratlarıyla Avrupa'nın en otoriter devletlerinden biriydi. Bugün de komünist yöneticiler ülke yaşantısını oldukça sıkı tutmaktadırlar. Fakat Macarlar 1956 ayaklanmasında görüldüğü gibi bağımsızlıklarını canla başla savunmuşlardır.

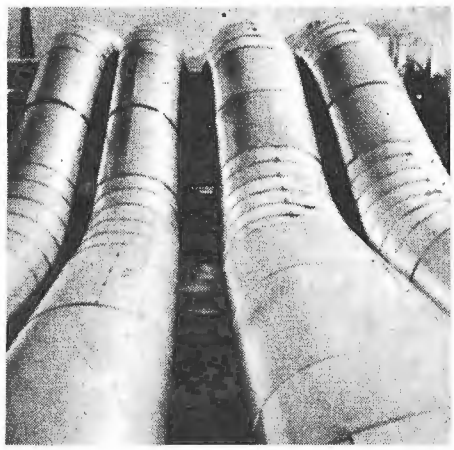
Toprak ve iklim. Ülke, kuzeybatıda küçük ova (Ksalfâld) ve orta doğu Macaristan'ı kaplayan ve Tuna ile Tizsa nehirleriyle üç parçaya ayrılan Büyük ova (Nagayaltâld) adı verilen engebeli ovala-

Doğu Macaristan'da, Horobagy'de köylüler ilkel bir kuyu yada su kaldıracı ile atları için su çekiyorlar.

Macaristan halkının hemen hemen yarısı kasaba yada kentlerde yaşar; Budapeşe'nin akıp giden trafiği Tuna'nın altından geçen bu tünelden işler.

Macaristan'ın en büyük doğal kaynağı zengin toprağı ve karasal iklimidir, ama toplam iş gücünün hemen hemen yarısı endüstride çalışır.

ra sahiptir. Ülkenin en yüksek noktası 1.015 m. yüksekliğiyle Hatra dağındaki Kekes tepesi, kuzeydeki dağ sıraları üzerindedir. Küçük Ova'nın güneyinde, batıda, Bakony ormanı ile, 635 km. kare yüzölçümü olan Orta Avrupa'nın en büyük gölü Balaton gölü yeralır. Macaristan'da ortalama 21°C (Temmuzda) ısıyla uzun süren kurak bir yaz ve ortalama 1° (Ocak) kadar düşebilen ısıyla karasal iklim egemendir.

Ekonomi. Önceleri bir tarım ülkesi olan Macaristan XIX. yüzyılın sonlarına doğru II. Dünya Savaşı'ndan bu yana artan bir hızla bir endüstri ülkesi olmaya başladı. Bununla birlikte ülke nüfusunun hemen hemen beşte biri toprakla uğraşır, ve Macaristan'ın en verimli doğal kaynağı yine toprağıdır. Toprağın yarıdan fazlası ekilebilir ve kalanın büyük bir bölümü de ormanlık, otlak yada meradır. Savaştan sonra yönetim büyük çiftlikleri bölerek küçük parsellere ayırdı ve bunları da tarım işçilerine verdi, ama sonradan buralarda ortaklaşmacı çalışmayı örgütledi. 1950'lerdeki sulama projeleriyle ekilebilir alanlar arttırıldı. Temel ürünler mısır, buğday, şeker pancarı ve patatestir. Meyvalar ve bahçe ürünleri de önem taşır ve toprağın yüzde ikisinden fazlası kaliteli Tokay şaraplarının yapımı için yetiştirilen üzüme ayrılmıştır. Çiftliklerde en çok domuz yetiştirilir; ülkede yaklaşık 8 milyon domuz bulunmaktadır.Macaristan'da oldukça çok miktarda maden kaynakları bulunur. Zengin boksit yatakları vardır, ayrıca maden kömürü ve linyit de çıkartılır. Bazı petrol ve doğal gaz kaynaklarına da rastlanmıştır ve işleme çalışmaları geliştirilmektedir.

Toplam iş gücünün yaklaşık yüzde 45'i bugün endüstri ve inşaat alanında kullanılmakta, bu da ülke ekonomisine yaklaşık yüzde 57 oranında katkıda bulunmaktadır (bu oran tarım için yüzde 18'dir). En çok makine, taşıt araçları (özellikle otobüs), kimyasal maddeler (daha çok ecza malzemeleri), metaller ve gıda maddeleri satar. Önde gelen alıcıları SSCB (%32), Batı Almanya (%10) ve Çekoslovakya'dır (%9). Macaristan dışardan, daha çok SSCB (%28), Batı Almanya (%9,5) ve Doğu Almanya'dan hem petrol işlenmemiş pamuk ve motorlu taşıt satın alır.

Halk. Halkın hemen hemen yarısı kentlerde, beşte biri ise Budapeşte'de yaşar. Hemen hemen nüfusun tamamı Macardır ve Macarca konuşur. Almanlar, Slovaklar, Çingeneler, Romanyalılar Sırplar, ve Hırvatlar gibi bazı azınlıklar da bulunur. Devletin dinsel faaliyetler üzerinde titizlikle durmasına karşın bir devlet dini sözkonusu değildir ve bütün dinler aynı değerde tutulur. Roma Katolik Kilisesi 1949'a değin çok güçlüydü ve bugün halkın yaklaşık üçte ikisi Romat Katolik Kilisesi'ne bağlıdır. Kalanların çoğu da daha çok Calvinci olmak üzere, Protestandırlar. Ülkede 100.000 kadar Musevi bulunmaktadır; yarım milyona yakın Macaristan Musevisi ise II. Dünya Savaşı sırasında Nazi'ler tarafından öldürülmüşlerdir.

6 ve 16 yaşları arasında eğitim zorunlu ve parasızdır 3 - 6 yaşları arasındaki çocuklara anaokulu, daha küçük çocuklar için ise genel çocuk bakımevleri sağlanmıştır. İlköğrenim 14 yaşında biter ve genel eğitim, teknik okullar, fabrika ve kooperatiflere bağlı çırak yetiştirme okullarıyla orta öğrenim sürer. 4 genel 14 belirli konularda eğitim yapan üniversite vardır. Ülke yönetimi eğitim programını hızla genişletmektedir. Macarlar edebiyat ve müziğe çok düşkündürler. En ünlü Macar oyun yazarları

İnsanın Tragedyası adlı epik yapıtıyla İmre Madach (1823 - 64) ve ince komedileriyle Ferenç Molnardır. (1878 - 1952). En çok okunan romancı ise doğurgan ve yaratıcı yazar Mor Jokai'dir. (1825 - 1904). Macaristan ayrıca folk müziği geleneği ile de ün yapmış, Franz Liszt (1811 - 86), Bela Bartok (1881 - 1945) ve Zoltan Kodaly (1882 - 1967) gibi büyük bestecilere esin kaynağı olmuştur. Çigan müziği ve esardas adı verilen halk dansları, ulusal yemekleri gulaş, sığır haşlaması, sebze (özellikle soğan) ve paprikasıyla Macarların simgeleri haline gelmiştir. Macar aşçılarının uluslararası ünü vardır.

Futbol en yaygın spordur ve 1950'lerin başlarındaki Macar Milli Takımı en büyük takım olarak bilinir. Macaristan Olimpiyat oyunlarında, özellikle eskrim ve sutopu alanlarında iyi derecelere sahiptir. Diğer alanlar yüzme, kış sporları ve masa tenisi olarak sıralanabilir.

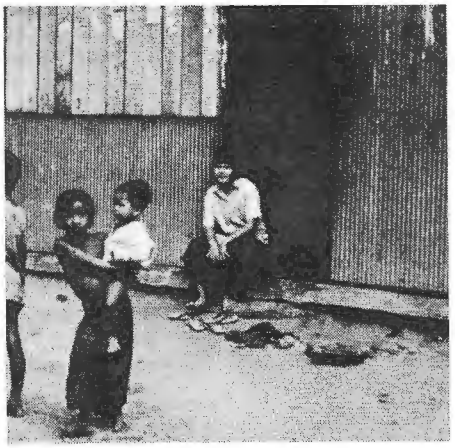
Yönetim. Halk Cumhuriyeti 1949 yılında Sovyet tipi bir anayasa ile kurulmuştur. Yürütme yetkisi bir parlemento içinde seçilen bir Başkanlık Konseyine verilir. Ama bu Konsey, beş yıllık süreler için seçilen 352 milletvekilinden oluşan ve Millet Meclisi işlevini gören parlamentoya karşı sorumludur. Tek siyasal parti olan Macaristan Sosyalist İşçi Partisi, merkez ve siyasi komiteler (politbüro) yönetimde asıl rolü oynar. Macaristan, 1955'de kurulan Varşova Paktı'nın kurucu üyelerindendir. Silahlı kuvvetleri sayıca şöyledir: 105.000 düzenli ordu, 20.000 sınır nöbetçisi ve bir de işçi Milis kuvveti.

Tarih. Macaristan halkının kökeni IX. yüzyılın sonlarına doğru Uraller'dan gelip Macaristan ovalarındaki kabileleri yenerek (Gotlar ve Hunlar) buralara yerleşen Macar göçebelerine dayanır. Burada 400 yıl süren bir sülale yaşatmışlardır. Aziz Stephen (1000-1059 yılları arasında Stephen I adıyla hükümdardı) Hıristiyanlığı kabul etti ve merkezi bir feodal yönetim kurarak Macaristan'ı güçlü bir devlet haline getirdi. Macar asilzadeleri 1526 yılında ülkenin çoğunu elinde bulunduran ve 1600'lerin sonuna doğru ülke üzerindeki denetimi sürdüren Osmanlı Türklerine Mohaç Savaşında yenilince Avusturyalı I. Ferdinand'ı kral ilân ettiler. Macaristan'daki Avusturya egemenliği 1866 yılında Prusya karşısında yenilince sarsıldı ve 1867'de Macaristan'a da eşit haklar veren Avusturya Macaristan ikili İmparatorluğu kuruldu. Macaristan yönetimi acımasız bir egemenlik kurdu; bu da özellikle sınır bölgelerinde yaşayan ve Macar olmayan toplulukların (Çek, Slovak ve Sırplar) üzerinde baskı uygulamak biçiminde görüldü.

Habsburg İmparatorluğu I. Dünya Savaşı sonunda yıkıldı ve bir Macaristan Cumhuriyeti kuruldu. Kısa bir süre sonra bunun yerine Bela Kun yönetiminde Komünist bir rejim aldı, ama daha beş ay geçmeden yönetimi Romenlerin de müdahalesiyle (1919) devrildi ve Amiral Miklos Horty vekaletinde yeni bir hükümet kuruldu. Trianon anlaşmasıyla (1920) Macaristan Transilvanya (Romanya'ya), Hırvatistan (Yugoslavya'ya) ve Slovakya (Çekoslovakya'ya) olmak üzere topraklarının üçte ikisini terketmek zorunda kaldı. Sonuç olarak Macaristan

Macaristan'ın doğusundaki Sopron bugün artık modern bir kasaba olarak geliştiyse de merkezinde hâlâ Oraçağ'dan kalma kent yeralır.

Doğu ve güneydoğu Afrika'nın öteki ülkeleri gibi Madogaskar'da da Asyalılardan oluşan bir azınlık grubu vardır.

Dünyanın dördüncü büyük adası olmasına karşın, Madagaskar'da balıkçılık gerçek bir gelişme göstememiştir.

değerli maden yataklarını, ormanlarının yüzde 80'ini ve nüfusun üçte birini yitirmiş oldu. Ülke ekonomik olarak zayıf kalmıştı ve savaşlar arasındaki dış politikası, yitirdiği eyaletleri geri almak üzerine kuruluydu. Bu da Nazi Almanyası ve İtalya ile askeri işbirliği anlaşmaları yapmasına yolaçtı.

Önceleri, Almanya Çekoslovakya'yı ve Romanya'yı eline geçirip (1938-40) Macaristan'ın bazı topraklarını geri verince bu anlaşmalar yararlı görüldü. Macaristan daha sonra mihver devletlerine katılarak II. Dünya Savaşı'na girdi ve 1941'de SSCB'ye savaş açtı. Fakat çok ağır kayıplar vardi, üstelik ittifak Kuvvetleriy'le ayrı bir anlaşma imzalamak için diretmesi Almanların 1944'te ülkeyi işgaline yol açtı. 1944 - 1945 arası Alman ordularının yerini Rus orduları aldı. Macarlara bir yöresel yönetim kurma izni verildi ve Müttefiklerle imzaladığı bir anlaşma uyarınca 1938'den bu yana eline geçirdiği topraklardan çekilmek zorunda kaldı. 1945'teki seçimlerde Komünist adayların yalnızca birkaçı tekrar seçilebildi ve 1946'da yeni bir Cumhuriyet kuruldu. Daha sonra, (1947 - 48) Komünistler Sovyet desteğiyle yönetimi ellerine geçirdiler ve 1949'da Sovyet tipi bir anayasa yürürlüğe kondu.

1956'da Budapeşte'de büyük çapta bir ayaklanma oldu. Sovyet Birlikleri Macaristan'a girdiler ve ayaklanmayı özellikle Budapeşte sokaklarındaki kahramanca ama sonuçsuz direnmeye karşın bastırdılar. Binlerce Macar öldü ve hemen hemen 200.000 kişi Batı'ya kaçtı. Sovyet desteğindeki Janos Kadar başkan oldu ve Komünist Partisi'nin Birinci Sekreteri olarak büyük bir güç sağladı. Kadar yönetimi, SSCB ile olan yakın ilişkileri zedelemeye özen gösteren ilerlemeci bir yönetim oldu. Sovyet Partisi çizgisinden ayrılmayan yönetim bununla birlikte bugün Macarların yurt dışına çıkmasına izin verdi ve sansür uygulaması büyük ölçüde kaldırıldı. 1968 yılında yönetim endüstriyi yaygınlaştırmayı ve üretkenliği arttırmayı amaçlayan «Yeni Ekonomik Model» uygulamasını başlattı. Bazı özel girişim alanları desteklendi, Batı ile olan ticari ilişkiler iki katına çıkarıldı ve önemli miktarda Batı yatırımına olanak tanındı. Tüketiciye yönelik ekonomisi, kültürel özgürlük konusunda gitgide artan esnekliği ile Macaristan 1970 sonlarının en özgür «Doğu blok» uluslarından biri haline geldi.

Macaristan

Resmî adı Macaristan Halk Cumhuriyeti
Yüzölçümü 93.030 km²
Nüfusu (1875 sayımı) 10.619.000 km²'ye 114 kişi
Önemli kentleri Budapeşte (baş kent) (1976 sayımı) 2.071.000; Miskolc 193.000; Debrecen, 177.000
Yönetim Devlet Başkanı : Pal Losonozi Başkanlık Konseyi Başkanı (seçimi. 1976)
Dinler Roma Katolikliği, Protestanlık, Musevîlik
Dil Macarca
Para Birimi Florin
GSHM (194) 9.576.900.000 sterlin. kişi başına ulusal gelir 902 sterlin
Tarım Mısır, buğday, şeker pancarı, patates, üzüm, domuz
Sanayi Makine, motorlu taşıt, Kimyasal maddeler, gıda maddeleri endüstrisi
Yeraltı kaynakları Boksit, kömür, linyit, doğal gaz, petrol
Dış Ticaret SSCB, Doğu Almanya, Çekoslovakya, Batı Almanya Polonya

MADAGASKAR. Resmi adı Madagaskar Demokratik Cumhuriyeti olan ülke, Afrika'nın doğu kıyılarının 400 km açığındaki, aynı adı taşıyan bir ada üstünde yeralır. Başkent Tananarive'dir.

Yüzey şekileri ve iklim. Afrika kıtasına bağlı adaların en büyüğü olan Madagaskar, yüzölçümü bakımından Grönland, Yeni Gine ve Borneo adalarından sonra dünyanın dördüncü büyük adasıdır. Doğu kıyılarında ormanlarla kaplı bir ova uzanır. Buranın iklimi sıcak ve nemlidir. İç yaylalar adanın üçte ikisini kapsar. Savan ve Steplerle kaplı bu yaylaların iklimi yumuşak, yıllık yağış ortalaması ise 1000-2030mm'dir. Bölgenin en yüksek tepesi 2638m'lik Tsiafajavona'dır. Batı bölgesi alçak yaylalar ve ovalardan oluşur. Adanın en yüksek noktası olan Tsaratananan (2886m) kuzeydedir. Kuzeybatı oldukça nemli, buna karşılık güneybatı yarı - çöl iklimi özellikleri gösterir.

Ada kıyıları çok girintili çıkıntılı ve koy bakımından zengindir. Bunların en önemlisi adanın kuzeydoğusundaki Antongil koyudur.

Ekonomi. Madagaskar ekonomisi tarıma dayanır. Nüfusun yaklaşık yüzde 80'i tarımla uğraşır. Buna karşılık ekilebilen toprakların oranı yüzde 3'ü geçmez. Başlıca dışsatım ürünleri kahve, şeker, pirinç, vanilya ve karanfildir. Ülke topraklarının üçte ikisi otlaklarla kaplıdır, ancak iyi cins sığır yetişir. Yeraltı zenginlikleri arasında krom ve grafit başta gelir. Bazı küçük fabrika ve tesislerle sınırlı olan sanayi gelişmektedir. Hasır işleri gibi el sanatları önem taşır. Kişi başına yıllık gelir ortalaması, 1974 tahminine göre, yalnızca 77 sterlindir.

Toplumsal yapı. Madagaskarlılar çok çeşitli bir halktır; kökenleri, 1000 yıl önce adaya yerleşmiş olan Afrika kıtasının topluluklarına ve İndonezyalılara dayanır. Ülkenin iki resmi dilinden biri olan Fransızca da çok sayıda kişi tarafından konuşulur.

Adada yaklaşık 18 etnik gurup vardır. Bunların en büyüğü olan Merina'lar, Malezya asıllıdır ve bir zamanlar adanın büyük bir kısmını kapsayan bir krallık meydana getirmişlerdir. Öteki topluluklar arasında Betsimisarak'lar, Temuru'lar, Tsimihetis'ler, Sihanaka'lar ve Betsieo'lar sayılabilir.

Nüfusun yüzde 50'si çeşitli etnik dinlere bağlıdır. Geri kalanların yüzde 35'i Hristiyan, yüzde 5'i Müslümandır. Madagaskar'da okuma - yazma bilenlerin oranı yüzde 50'yi geçmez ve bunların çoğu kentlerde toplanmıştır.

Yönetim. Aralık 1975'de kabul edilen anayasaya göre ülke 7 yılda bir seçilen Cumhurbaşkanı tarafından yönetilmektedir. Cumhurbaşkanı, 12 üyeli yüksek Devrim Konseyi'ne başkanlık eder. Konsey üyeleri, Ulusal Halk Meclisi'nin gösterdiği adaylar arasından Cumhurbaşkanınca seçilir. Ulusal Halk Meclisi 6 yılda bir genel seçimle görev başına gelir. 1977'de yapılan seçimlerde General Ratsiraka devlet başkanlığına getirilmiştir.

Malavi nüfusunun büyük bir çoğunluğunu genellikle tarımla uğraşan Bantu'lar oluşturur.

Tarih. Adaya gelen (XVI. yüzyıl) ilk Avrupalılar Portekizli denizciler oldu. 1800 başlarında ülkenin üçte ikisi Merina krallığı altında birleştirildi. 1655 yılında Madagaskar Fransa'nın himaye bölgesi oldu. 1896'da Fransa adayı sömürge durumuna getirdi. 1958'de Madagaskar'a özerklik verildi. İki yıl sonra, 26 Haziran 1960'da ise tam bağımsızlığı ilân edildi ve ülkenin adı değiştirilerek Malgaş Cumhuriyeti'ne dönüştürüldü.

1972 yılında öğrenci ve işçi hareketleri başladı. Devlet başkanı Tsiranana, olayları önleyebilmek için bazı ödünler vermek zorunda kaldı, ama gösteriler durmadı. Hükümet dağıtıldı ve tüm yetkiler General Ramanantsao'ya verildi.

1975 yılında adada bir yönetim değişikliği daha oldu. Ramanantsao'nun yerine Almay Ratsimandrava geçti, ama birkaç gün sonra Tananarive'de bir suikaste kurban gitti. Aynı yılın 15 Haziran'ında devlet başkanlığına General Didier Ratsiraka atandı. Madagaskar'da ikinci Cumhuriyet ilân edildi ve ülkeye «Madagaskar Demokratik Cumhuriyeti» adı verildi. 1977 yılında yapılan seçimleri, General Ratsiraka'nın başkanlık ettiği AREMA partisi kazandı.

Madagaskar

Resmi adı Madagaskar Demokratik Cumhuriyeti
Yüzölçümü 587.045 km²
Nüfusu (1975 tha.) 8.044.000
Başlıca kenti Tananarive (baş kent) (1975 tah.) 438.000
Yönetim Sosyalist Cumhuriyet
Dinler Etnik, Hristiyan, islâm
Diller Fransızca, Madagaskar, dili (ikisi de resmi)
Para birimi Madagaskar frankı

MADERİA. Bk. PORTEKİZ

MAİNE. Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

MAKAO, Portekiz'in güneydoğu Çin'de küçük bir sömürgesi. Çin denizi kıyılarında yeralan Makao, Hong Kong'un batısından 64 km uzaklıktadır. Sömürge, Makao yarımadası ile iki küçük ada üzerine kuruludur. 1497'de Vasco da Gama buraya uğramış, 1557 yılında da Makao kentine Portekizliler yerleşmiştir. XVIII. ve XIX. yüzyıllarda önemli bir ticaret limanı haline geldi. 1849'da Portekiz sömürgeye bağımsızlık verdi ve bir serbest liman olduğunu ilan etti. Ancak Çin 1887 yılına kadar bu statüyü kabul etmedi. 1966'da Çinli komünistlerin yönettiği ayaklanmalar patlak verdi. Bir çok kişinin ölümüne yolaçan olaylar, Portekiz hükümetinin sorumluluğu kabul etmesi ve bazı ödünler vermeye razı olmasıyla yatıştı.

Makao'nun başlıca gelir kaynakları balıkçılık, dokuma ve turizmdir. Yüzölçümü 15,5 km². Nüfusu (1975 tah.) 271.000.

MALAVİ, resmi adı Malavi Cumhuriyeti. Orta Afrika'nın doğusunda, eski adı Nyasaland olan bölgede yeralır. Deniz kıyısında toprakları yoktur. 1964 yılında bağımsızlığına kavuşunca Malavi (1500 yıllarında hüküm sürmüş «Malavi adlı bir imparatorun adından esinlenerek) adı verilmiştir. Başkenti Lilongve'dir.

Yüzey şekilleri ve iklim. Ülkenin yüzde 20'si sularla kaplıdır. Ülkenin içine doğru uzanan Afrika çöküntü hendeğinin dibinde Malavi gölü (eski Nyassa gölü) yeralır. Güneyde ise Şire ırmağının suladığı ova bulunur. Güneydoğudaki Şilva gölü, bu iç bölgenin akaçlama havzasıdır. Batıdaki yaylaların deniz düzeyinden yüksekliği 1525-1830 m arasında değişir. Malavi'nin en yüksek tepesi olan Mlanje dağı (3000 m), Şire ovasının doğusunda kalan yükseltiler arasındadır. Büyük yükseklik farklarına bağlı olarak ülkede çeşitli iklim özellikleri ortaya çıkar. Genellikle alçak topraklar sıcak ve nemli, yüksek bölgeler serindir.

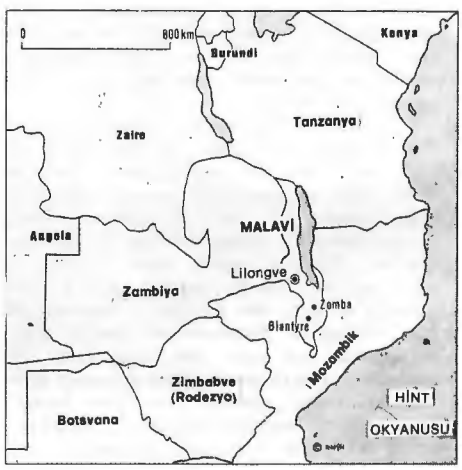
Ekonomi. Malavi, yoksul bir ülkedir. 1974 yılında, kişi başına yıllık ortalama gelir 56 sterlini aşmıyordu. Halkın çoğu dışsatımının yüzde 80'ini meydana getirir. Ayrıca yer fıstığı, pamuk, kauçuk, kahve, şeker ve soya fasulyesi de üretilir. Hayvancılık önemsizdir. Ülkede altın, boksit ve kömür yataklarının bulunmasına karşın, bunlar yeterince işletilmemektedir. 1967'den bu yana Malavi'de sanayileşme çabaları başlamış ve hafif sanayi dalında bazı fabrikalar kurulmuştur. İşçilerin çoğu, iş bulma amacıyla öteki ülkelere, özellikle Güney Afrika'ya, Zambiya'ya ve Zimbabve'ye giderler. Yabancı ülkelere göç etmiş Malavili işçi sayısının 300.000'i aştığı tahmin edilmektedir. Bunlar ülke için önemli bir döviz kaynağı oluşturmaktadırlar.

Yönetim. Malavi ülkenin tek partisi olan Malavi Kongre partisi tarafından yönetilmektedir. 5 yıllık bir süre için seçilen devlet başkanı, aynı zamanda hükümet başkanlığı da yapar. Halen bu görevde bulunan Dr. Hastings Kamuzu Banda ölene kadar bu görevde kalacaktır. Seçimle işbaşına gelen Millet Meclisi'nin 85 üyesi vardır. Ülke üç yönetim bölgesine ayrılmıştır.

Toplumsal Yapı. Nüfusun büyük bir bölümünü Bantu'lar oluşturur. Geri kalanı Asyalı (yaklaşık 11.000) ve Avrupalı (yaklaşık 7000) azınlıklardır. Çok sayıda işçinin çalışmak üzere yabancı ülkelere gitmesine karşın, özellikle Mozambik'ten gelen göçmenler nedeniyle nüfus hızla çoğalmaktadır. Malavi'nin güneyinde nüfus, kuzeye göre çok daha yoğundur.

Tarih. XV. yüzyılda bu topraklarda kurulan Malavi krallığı, XVIII. yüzyıla kadar hüküm sürmüş ve bugünkü Mozambik ile Zimbabve topraklarının da büyük bir bölümünü işgal etmişti. 1891 yılında İngiltere, Malavi'yi İngiliz Orta Afrika himaye bölgesi haline getirdi ve 1907 yılında buraya Nyasaland adını verdi. Nyasaland, 1953 ve 1963 yıllarında Kuzey Rodezya (Zambiya) ve Güney Rodezya (Zimbabve) ile Rodezya-Nyasaland federasyonunu kurdu. Güney Rodezyalı Afrikalıların Avrupa egemenliginden korkmaları nedeniyle, bir süre sonra federasyon dağıldı. Nyasaland 1963 Temmuz'unda bağımsızlığına kavuşarak Malavi adını aldı. 1966 yılında da ülkede cumhuriyet ilan edildi. Ancak Malavi İngiliz Uluslar Topluluğu'ndan (Commonwealth) ayrılmadı. 1950'den bu yana ülke politikasında önemli rol oynayan Dr. Bunda koyu Batı yanlılığı ile tanınır.

Malavi, Afrika Birliği Örgütü üyesidir. Öbür üyeler bu ülkeye tepki duymakta, ancak bölünmelere yolaçmamak için Malavi'yi örgütten çıkarma yoluna gitmemektedirler. Buna karşılık yaşam boyu devlet başkanı olan Dr. Banda, gerçekçi bir siyaset uyguladığını savunmaktadır.

Malavi
Resmi adı Malavi Cumhuriyeti
Yüzölçümü 118.484 km²
Nüfusu (1975 tah.) 5.044.000
Önemli kentleri Lilongue (başkent) 87.000; Blantyrfe-Limbe, 181.000; Zomba, 20.000
Dinler Etnik, Hristiyan, İslam
Diller İngilizce (resmi) Malavice
Para birimi Kwacha

MALDİV, Hint Okyanusu'nda, Sri Lanka'nın batı kıyılarından 645 km uzaklıkta, bağımsız bir Cumhuriyet. Yaklaşık 2000 adanın oluşturduğu, 12 mercan adası grubu üzerine kurulmuştur. Bunlardan yalnızca 220 tanesinde insan yaşamaktadır. Yönetim merkezi, Male adasındaki Male kentidir.

Maldiv adalarının iklimi sıcak ve nemlidir. Halkın büyük bir çoğunluğu balıkçılıkla geçinir. Konserve balık sanayii oldukça gelişmiştir. Başlıca dışsatım maddesi de gene balıktır. Son yıllarda, bir ek gelir kaynağı olarak turizmi geliştirmek amacıyla çalışmalar yapılmaktadır.

Halkın çoğu Arap yada Ari kökenli Müslümanlardır. Bunların bazıları Arapça konuşur, ama ülkenin asıl dili Diveli'dir.

Maldiv adalarına ilk gelen Avrupalılar olan Portekizliler, bölgeyi 1558'den 1573 yılına kadar yönettiler. XVII. yüzyılda adaları Hollanda denetim altına aldı, ama 1887'de İngilizler tarafından onlar da uzaklaştırıldı. 1965'e kadar Mal-

Tipik bir Malezya caddesinde tabutçu, berber, dişçi ve fotoğrafçı dükkanları yan yana görülüyor.

Borneo adasındaki Malezya eyaleti olan Sabah'ta kurulan pazar çeşili etnik gruplardan olan halkı bir araya getirir.

Malezya'nın yoğun tropikal bitki örtüsü içinde çiftçiler su sığırlarını güderken çocuklar suda oynuyorlar.

div'in savunma ve dış ilişkilerini yürüten İngiltere, 26 Temmuz 1965'te adalara bağımsızlık tanıdı. 1968 yılında Cumhuriyet ilan edildi ve bir anayasa hazırlanarak, meclis üyeleri seçildi.

Yüzölçümü 298 km². Nüfusu (1975 tah.) 119.000.

MALEZYA, Güneydoğu Asya'da yeralır. Ülke eski Malaya Federasyonu'na üye devletler ve eski Borneo bölgeleri olan Saravak ve Sabah'tan (şimdi Doğu Malezya) oluşur. Bütün bu topraklar bir zamanlar İngilizlerin egemenliği altındaydı. Gelirinin büyük bölümünü kalay ve kauçuktan kazanan Malezya günümüzde de İngiliz Uluslar Topluluğu'nun üyesidir. Ülkede nüfusun çoğunluğunu oluşturan iki etnik grup olan Malezyalılar ve Çinliler arasında süregiden anlaşmazlık halâ çözümlenememiştir. Başkent Kuala Lumpur'dur.

Yüzey şekilleri ve iklim. Malezya yarımadasını birbirini izleyen sıradağlar kaplar. Bu dağlar Güneydoğu Asya'daki sıradağların doğudaki ucudur. Yarımadanın ortasında kısa paralel diziler oluşturan dağlar ormanlarla örtülüdür. Dağlardan aşağıya pekçok ırmak akar. Bunların en büyükleri Perak, Pahang ve Kelantan'dır. Doğu Malezya'daki dar kıyı ovaları iç bölgelere doğru kalabalıklaşır ve sık, yağmurlu ormanların bulunduğu dağlar başlar. 4101 m yüksekliğindeki Kinabalu dağı Malezya'nın en yüksek dağıdır. Bu dağ Doğu Malezya'nın kuzeyindeki Sabah'da yeralır. Kentlerin ve öteki yerleşme alanlarının büyük bölümü kıyılardadır. Ancak ırmak vadilerinde de köyler vardır. Örneğin, Saravak'daki Rajang ve Sabah'daki Kinabatangan vadiler bu türdendir.

Malezya'nın tropikal deniz iklimi insanlardan oldukça etkilenir. En yüksek sıcaklıklara, kıyı bölgelerinde raslanır. Bu bölgelerde sıcaklıklar en az 22-25°C'den, en fazla 31-33°C'ye kadar değişir. Ortalama yağışlar 152-406 mm arasında değişir. En fazla yağmur Perak bölgesine düşer.

Ekonomi. Malezya'da genellikle tarımla uğraşılır. Başlıca tarım ürünü kauçuktur. Kauçuk, işlenebilir toprakların yüzde 60'ında yetiştirilir. Malezya dünyanın en büyük kauçuk üreticilerindendir. Malezya'da kauçuk yetiştirilmeden önce Çinliler biber, İngilizler de kahve yetiştirdiler. Daha sonraları kurulan ananas çiftlikleri Malezya'nın dünyanın en büyük ananas üreticilerinden birisi olmasını sağladı. Bir başka değerli ürün de yağ palmiyesidir. Malezya bu alanda dünyanın en büyük üreticisidir. Toprakların beşte birinde pirinç ekimi yapılır. Öteki tarımsal ürünler arasında çay, biber, kahve, tütün, hindistancevizi, sağu ağacı, manyok yeralır.

Malezya dünyanın en büyük kalay üreticisidir. Kalay en çok yarımadanın batı bölümünde Perak ve Selangor'da çıkarılır. Demir ve boksit çıkarımı da önemlidir. Saravak'da petrol ve altın elde edilir. Bir başka büyük kaynak da kerestedir. Kereste özellikle Doğu Malezya ekonomisi açısından önemlidir. Batu Arang'da kömür Trengganu ve Johore'de tungsten, manganez ve az miktarda boksit çıkarılır.

Bağımsızlıktan bu yana Malezya'da imalat sanayii büyüdü. Ancak imalat sanayii genellikle Malezya'daki madenlerin ve kauçuk, hindistancevizi gibi tarımsal ürünlerin işlenmesiyle ilgilidir. Başka sanayi dallarında, özellikle makine ve kimya sanayilerinde de gelişme vardır. Yarımadanın batı bölümünde ulaşım iyidir. Kelang yakınındaki Swettenham ve Penang önemli deniz limanlarıdır. Malezya Havayolları Sistemi (MAS) iç hatlarda çalışır ve öteki Asya ülkeleriyle Avustralya ve İngiltere'ye seferler düzenler.

Toplumsal yapı. Federasyonda nüfus dağılımı dengesizdir. Ülke topraklarının yüzde 60'ını kapsayan Doğu Malezya'da nüfusun yüzde 20'si yaşar. Saravak'da Dayak'lar en büyük etnik gruptur, ancak bu bölgede Çinliler de yaşar. Sabah'ta Çinli ve Malezyalı azınlıklar bulunurken nüfusun büyük bölümünü Kadazan'lar Bajua'lar ve Brunei'ler gibi kabileler oluşturur. Malezya'da nüfusun yarısını Malezyalılar, yüzde 34'ünü Çinliler ve yüzde 9'nu Hintliler oluşturur. Son iki topluluk XIX. yüzyılın başlarında Malaya'ya yerleşen göçmen işçilerdir. Pekçok iş alanında Çinliler çalışır. Bütün Malezyalılar Müslümandır, Çinliler arasında Buddha'cılık, Konfuçius'çuluk ve Tao'culuk yaygındır. Hintliler Hindu dinine bağlıdır. Sabah ve Saravak eyaletlerinde Hristiyan mezhepleri üyeleri vardır. Federasyona bağlı eyaletlerin nüfusları şöyledir: Johore 1.277.80, Kedah 954.947, Kelantan 684.738, Penang ve Wellesley 776.14, Perak 1.569.139, Perlis 121.062, Sabah 653.604, Saravak 976,28, Selangor 1.630.366, Trengganu 405.368.

Ülkede Malayca ve İngilizce konuşulur. Çinlilerin çoğunluğu ve Hintliler kendi dillerini konuşurlar. Malezya dili en bozulmamış biçimde Rio-Johore takımadasında konuşulur. Amboine ve Banda'da Malaycanın melez bir biçimi konuşulur. Dayak'ların dili ise Bahasa Malaycasını anımsatır. Nüfusun küçük bir bölümü okur-yazardır. Okur-yazar oranı, öğrenim kolaylıklarının yaygın olduğu kentlerde yüksektir. Ülkedeki başlıca üniversiteler Kuala Lumpur'daki Malaya üniversitesi ve Penang'daki Bilimler üniversitesidir.

Önemli kentlerin büyük bir bölümü yarımadanın batı düzlüklerindedir. Çinlilerin bir bölümü kentlerde yaşarken, yüzde 60'ı **kompong**'larda yada başka köylerde bulunur. Köy evlerinin çoğunluğu ağaçtan yapılmadır. Saravak'daki bazı köylerdeki geleneksel Dayak evlerinde birkaç aile birden yaşar.

Yönetim. Ülke 13 eyaletten oluşan federal bir parlamenter demokrasidir. Kuala Lumpur federal bir bölgedir. Malezya'nın devlet başkanı Yang di-Pertuan Agong'dur (Yüksek Federasyon Başkanı). Bu başkan (Sultan) Malezya eyaletleri arasından beş yıl görev süresiyle seçilir. İki yasama organı **Dewan Negara** (Senato) ve **Dewan Rakyat**'tır (Temsilciler Meclisi). Senato'nun 58, Temsilciler Meclisi'nin 154 üyesi vardır.

Tarih. XIII. yüzyıla kadar 500 yıl süreyle Malezya, Srivicaya Hindu ve Buddha'cı krallığının bir parçası olarak Sumatra'dan yönetildi. Malezya daha sonraları Cavalılar ve Malakka'nın Malezyalı hükümdarlarının egemenliği altına girdi. XV. yüzyılda Malakka'ya İslamiyet yayıldı ve bütün yarımadayı kapladı. Portekizliler 1511'de Malakka'yı ele geçirdiler. Ancak Hollandalılar ile Portekizliler arasında sürekli bir mücadele başladı. 1641'de Portekizliler Malakka'dan çekildi. Hollandalılar burada

Kauçuk Malezya'nın başlıca dışsatımlarından birisidir. Güney Amerika'dan getirilen kauçuk bitkisi 1800'lerin sonlarında üretilmeye başladı.

Mali'nin büyük bir bölümü, tarıma ve hayvancılığa elverişli olmayan çöllerle kaplıdır.

Malta'nın iç kesimleri kayalıktır, ama gene de buranın başlıca gelir kaynağı tarımdır.

1795 yılına kadar egemen oldular. Penang'da 1786'da ve Singapur'da 1824'de yerleşmeye başlayan İngilizler giderek ticari ve siyasal etkinliklerini arttırdılar. Bu arada çeşitli Malezya devletleri üzerinde hak iddia eden Tayland'la da mücadeleler yapıldı. Malakka'yı Hollandalılar 1818'de yeniden işgal ettiler. Ancak 1826'da İngilizler Boğazlar Hükümeti'ni kurdu ve 1914'de son Malezya eyaleti olan Johore İngilizlere boyun eğdi.

İkinci Dünya Savaşı sırasında Malezya Japonya tarafından işgal edildi. Yeni işgalcilere karşı en büyük direniş Malezyalı komünist gerillalardan geldi. 1948'de, Malezya Federasyonu hükümetine karşı gerillalar bir ayaklanma başlattılar. 1956'da yapılan İngiltere-Malezya konferansından sonra 1957'de Malezya'nın İngiliz Uluslar Topluluğu içinde kalması koşuluyla bağımsızlığı kabul edildi. Negri Sembilan sultanı Tunku Abdurrahman Malezya federasyonunun ilk kralı oldu. 1963'de Saravak, Kuzey Borneo (Sabah) ve Singapur eyaletlerinin eklenmesiyle daha büyük bir Malezya federasyonu kuruldu. Ancak Singapur 1965'de federasyondan ayrıldı. Malezya'nın doğuşu, Filipinler ve İndonezya ile çatışmaya yolaçtı. İndonezya cumhurbaşkanı Ahmed Sukarno Malezya'ya karşı başarısız bir işgal girişiminde bulundu.

1969'da Malezyalılar ve Çinliler arasında çatışmalar baş gösterdi. Tun Abdülrezzak yönetimindeki Ulusal Çalışma Konseyi kargaşalıkları bastırdı. Bir yıl sonra yönetime Abdülrezzak geçti. Bu yöneticinin döneminde Malezya ve komşuları arasında ilişkiler gelişti. Ülke dış politikada daha tarafsız bir tutum izlemeye başladı. Abdülrezzak 1976'da Londra'ya giderken öldü ve yerine Datuk Hüseyin bin Onn geçti.

Malezya

Resmi adı Malezya
Yüzölçümü 329.740 km²
km²'ye 36 kişi
Önemli kentleri Kuala Lumpur (başkent) (1975 tah.) 557.000; Penang (George Town) 270.000; İpoh 247.700
Yönetim Federal parlamenter demokrasi
Dinler İslamiyet, Buddha'cılık
Dil Malayca (resmi)
Para birimi Malezya doları
GSMH (1974) 3.25.1000. sterlin
kişi başına ulual gelir 273 sterlin
Tarım Kauçuk, yağ palmiyesi, pirinç, çay, ananas, biber, kahve, tütün
Sanayi Gıda, çelik, makina, gübre
Yeraltı kaynakları Kalay, demir, alüminyum, petrol
Ticaret Japonya, Singapur, AET, ABD, SSCB, Çin, Suudi Arabistan, Tayland.

MALİ, resmi adı Mali Cmhuriyeti. Batı Afrika'da, deniz kıyısında toprakları bulunmayan, yoksul bir ülkedir. 1960'da bağımsızlığına kavuşana kadar Fransız Sudan'ı olarak bilinirdi. Bağımsızlıktan sonra büyük bir Ortaçağ Afrika imparatorunun adı verildi. Başkenti Bamako'dur.

Ülkenin büyük bir bölümü düz, sıcak ve kuraktır. Timbuktu'nun kuzeyinde Büyük Sahra'nın bir uzantısı olan çöl bölgesi yeralır. Ülkenin yalnızca, Nijer ırmağı tarafından sulanan güney bölgesi tarıma elverişlidir. Ancak bu bölge bile zaman zaman (1974'de olduğu gibi) büyük kuraklıkların zararını görmektedir.

Dışsatımın yaklaşık yarısını hayvan oluşturur. En çok yetiştirilen tarım ürünleri pamuk, yer fıstığı ve pirinçtir. Irmak balıkçılığı ülkenin önemli gelir kaynaklarından biridir. 1974 yılında büyük bir kuraklığa sahne olan Mali'nin ekonomik sorunları ağırlaşmıştır (sözkonusu yılın, kişi başına yıllık gelir ortalaması 34 sterlindir).

Zenciler genellikle güneyde toplanmıştır. Kurak kuzey topraklarında ise göçebe Tuareg'ler yaşar. Ülkenin başlıca dini İslâm; resmi dili Fransızcadır, ama bazı yerli dilleri de konuşulur.

Mali, II. ve XV. yüzyılar arasında, Batı Sudan'dan Atlas Okyanusu'na kadar uzanan bir imparatorluktu. Faslı istilacılar bu imparatorluğu 1590 yılında parçaladılar. Bu tarihten sonra bölgede ayrı eyaletler kuruldu. XIX. yüzyılda bölgede yeniden birlik sağlandı. Ancak yüzyılın sonunda Mali'yi ele geçiren Fransa, bu toprakları Fransız Batı Afrika'sına kattı. 1958 yılında Fransa Sudan'a bağımsızlık verdi. 1959 yılında ise Sudan ile Senegal birleşerek Mali federasyonunu oluşturdular. Bu devlet 20 Haziran 1960'da tam bağımsızlığına kavuştu. Ancak kısa bir sûre sonra Senegal, federasyondan ayrıldı ve Sudan Cumhuriyeti, Mali Cumhuriyeti adını aldı. Yeni devlet çeşitli ekonomik ve politik sorunlarla karşı karşıya kaldı. Mali'nin ilk devlet başkanı Modibo Keita, Fransa ile yakın ilişkiler kurmasına karşın, sosyalist bir politika izlemekteydi. 1968 yılında teğmen Musa Traore önderliğindeki bir grup asker yönetimi ele geçirdi. Keita tutuklandı; Traore devlet başkanlığı görevine getirildi. Yüzölçümü 1.240.00 km² Nüfusu (1976 tah.) 5.842.000.

MALTA. Resmi adı Bağımsız Malta Devleti'dir. Malta, Akdeniz'de Sicilya'nın doğu kıyısından 96 ko uzaklıkta, bir ada Cumhuriyetidir. Malta, Gozo ve Comino ile çok sayıda küçük adayı kapsar. Başkent Valetta, Malta adasındadır. 1960'lara kadar hava alanı ve limanlarıyla İngiltere için stratejik önem taşıyan Malta, 1964'de dek bu ülke tarıfından yönetildi. Nüfusu çok yoğun olan Malta'da işsizlik önemli boyutlara ulaşmıştır.

Malta'nın yüzey şekilleri engebeli, ama az yüksektir. Adalarda hiç bir önemli akarsu yoktur. İklim Akdeniz İklimi özellikleri gösterir. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar yumuşak geçer. Yamaçlar teraslanmıştır; buralarda yumuşak iklime uygun çeşitli tarım ürünleri yetiştirilir. Nüfusun yüzde 5'i tarımla uğraşır. Başlıca ürünler patates, buğday, soğan, fasulye, portakal, pamuk, üzüm, ve kimyondur. Hayvancılık da ülkenin önemli gelir kaynaklarından biridir.

Malta'nın en gelişmiş sanayi dalları gemi onarımı ile dantel, kauçuk ürünleri düğme, eldiven ve dokuma üretimidir. Turizmin de ekonomiye katkısı büyüktür.

Malta halkının kökeni, adaları işgal etmiş olan çeşitli uluslara dayanır. Resmi dil İngilizce ve 1034'de İtalyancanın yerine kabul edilen Malta dilidir.

M.Ö. 1000'den sonra Fenikelilerin denetimine giren Malta'ya bir süre sonra Kartacalılar yerleştiler. M.Ö. 218'de ada Romalıların eline geçti.

Bundan hemen sonra Malta sırayla Vandal, Got ve Bizans yönetimi altında kalmış, 870 yılında da Arapların eline geçmiştir. 1530 yılında Habsburg İmparatoru V. Karl, takımadayı Osmanlılar tarafından Rodos'tan kovulan Rodos Şövalyelerine (yada St. John şövalyeleri) verdi. Osmanlılar adayı ele geçirmek için çeşitli girişimlerde bulundularsa da başarı sağlayamadılar. 1798'de Fransa Malta'yı topraklarına kattı. Napolyon'un Mısır seferi sırasında burası bir garnizon haline sokuldu. Fransız egemenliğine başkaldıran ada halkı, Napoli kralına başvurdu. Kral, İngiliz ve Rus kuvvetlerinin desteğiyle Fransızları adadan çıkardı. Malta'nın bağımsız olması kararlaştırılmıştı, ancak İngiltere bu anlaşmaya uymadı. 1814 Paris antlaşmasıyla takımada İngiliz kolonisi oldu.

1887 yılında Malta'ya iç işlerinde bir ölçüde de olsa özerklik tanındı. Ancak ada halkı bağımsızlık istiyor ve İngiltere'nin karşı çıkması çatışmalara yol açıyordu. 1981'de özerkliğin sınırları genişletildi. 1962'de onaylanan anayasaya göre Malta 50 üyeli bir meclise sahip oldu. Savunma ve dış ilişkiler hâlâ İngiltere'nin atadığı genel valinin denetimi altındaydı. 1964'de Malta savunma anlaşmasını bozdu ve Commonwealth içinde bağımsızlığını ilan etti. Ancak ülke İngiliz tacına bağlı kalacak ve İngiltere adadaki üslerini 10 yıllık bir süre için elinde tutacaktı.

13 Aralık 1974'de Malta'da Cumhuriyet yönetimi kabul edildi. 1976'da yapılan genel seçimleri Dom Mintoff'un başkanlığını yaptığı İşçi Partisi kazandı. Mintoff, Malta'nın tarafsız ve bloksuz politikasını sürdüreceğini açıkladı.

Yüzölçümü 316 km². Nüfusu (1976 tah.) 301.000.

MAN ADASI, Büyük Britanya'ya bağlı ada. İngiltere'nin kuzeybatı kıyıları açığındaki bu ada çok engebelidir.

M.S. 800'lerde Vikingler tarafından işgal edilmiş ve 1266 yılına kadar Norveç'e bağlı kalmıştır. XIV. yüzyıldan 1735'e kadar Salisburg ve Derby lordlarına ait olan ada, 1765'de İngiliz krallığınca satın alındı.

Ada kendi parlamentosu ve İngiltere krallığına bağlı bir genel vali tarafından yönetilir. Halkın çoğu İngilizce konuşur. Adada İngiliz parası kullanılır, ama kendine özgü pulları vardır. Man adası, Manx kedisi adı verilen bir tür kuyruksuz kedi ile de ünlüdür. Başlıca gelir kaynağı turizm ve tarımdır. Tepelerde sığır ve koyun yetiştirilir. Önemli tarım ürünleri tahıl, meyva, çiçek ve sebzedir. Süt ürünleri sanayi, balıkçılık ve avcılık da gelişmiştir. Yüzölçümü 572 km². Nüfus (1975 tah.) 59.000.

MANİTOBA. Bk. KANADA

MARTİNİK, Batı Hint adalarının Windward adaları grubunda, Fransa'nın denizaşırı bir idare bölgesi. Volkanik bir ada olan Martinik, Küçük Antiller'in en büyük adasıdır. Başkenti ve başlıca ticaret merkezi Fort-de-France'dir.

Adanın kuzey bölgesi dağlıktır. Bu bölgenin en yüksek tepesi olan Pelée dağı, 1397 m yüksekliğinde etkin bir yanardağdır. 1902'deki püskürmesi sonucu bu dağ, 30.000 kişinin ölümüne ve Saint-Pierre kentinin yıkılmasına yolaçtı. Kuzey dağlarının yamaçları sık ormanlarla kaplıdır. Aşağılara inildikçe bunlar yerlerini, tarıma elverişli ovalara bırakırlar. Buralarda şeker kamışı, ananas, yumrular ve tütün yetiştirilir. Adanın başlıca gelir kaynağı tarım ve turizmdir.

Halkın çoğu zenci yada melezdir (Afrikalı, Avrupalı karışımı), ama adada Fransızca konuşulur.

Martinik 1502 yılında Kristof Kolomb tarafından bulundu. 1635'de adaya Fransızlar, Afrika'dan zenci köleler getirerek, şeker kamışı tarımını başlattılar. 1946'da Martinik, Fransa'nın denizaşırı yönetim bölgesi haline getirildi. 1959'dan beri adada bir özyönetim savaşımı sürdürülmektedir. Şeker üretiminin duraklaması ve hızlı nüfus artışı, zaten yoksul olan Martinik'de yaşam standardının daha da düşmesine yolaçmıştır.

Martinik'in başlıca dışsatım maddeleri şeker, rom, meyva, kakao, tütün ve sebzedir. Yüzölçümü 1.100 km². Nüfusu (1975 tah.) 363.000

MARYLAND. Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

MASSACHUSETTS. Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

MORİTANYA, Batı Afrika'da bir ülkedir. Ülkenin Cezayir, Mali, Senegal ve Batı Sahra'yla sınırları vardır. Bağımsızlıktan sonra kurulan başkent Nuakşot'dur.

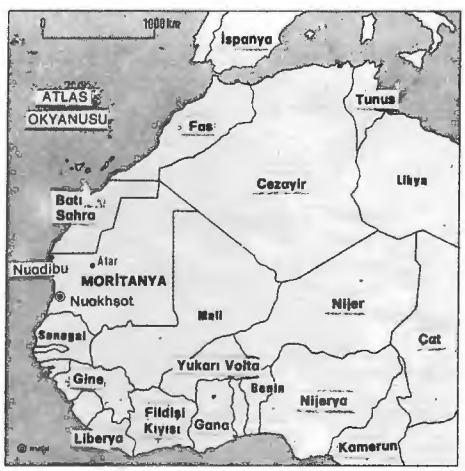
Kumlarla kaplı Sahra Platosu toprakların büyük bölümünü oluşturur. Başlıca tarımsal alan güneybatıdaki Senegal ırmağı bölgesidir. Ülkede güneyden kuzeye doğru azalan yağmurlar genellikle azdır. Nüfusun büyük çoğunluğu toprakta çalışır. Başlıca dışsatım ürünü demirdir. Balıkçılık da önemlidir. Ülkenin temel gelir kaynaklarından biri hayvancılıktır. Genellikle koyun ve keçi yetiştirilir. Moritanyalılar ticaretle de uğraşır. Senegal'e hayvan ve et satılır. Ülkede demir, İcil yöresinde çıkar. Bakır da önemli bir gelir kaynağıdır.

Tarih. Arap soyundan olan Makiller XII. yüzyılda Sahra'ya geldiler. Bu bölgede yaşayan Şanhacaları kendilerine bağladılar. Arkadan gelen başka kavimler tarımı geliştirdiler. Trarza Moritanyalıları XVII - XVIII. yüzyıllarda Fransızlarla ilişki kurdular. 1900 yılında İspanya ile sınırlar çizildi. Adrar sultanı sömürge komiseri Coppolani'yi öldürttü. Fransızlar baskıyı arttırdılar. 1945'den sonra bölgenin madenler bakımından zengin olduğu anlaşıldı. 1958'de Moritanya'nın bağımsızlığı Fas tarafından ilan edildi. 1958 Kasım'ında Moritanya İslâm Cumhuriyeti kuruldu. Cumhuriyet 1960'da bağımsızlığını ilan etti. Muhtar Deddah ilk Cumhurbaşkanı oldu. Deddah 1930'da beş yıl için tekrar seçildi. 1970'de Fas ile Moritanya arasında iyi komşuluk

Demir Moritanya'nın başlıca yeraltı kaynağı ve dışsatım ürünüdür. Madenlerin çoğunu yabancı şirketler işletir.

anlaşması imzalandı. 1971'de yapılan seçimlerde Moritanya Halk Partisi oyların tümünü aldı. 1974 yılında Fas, İspanyol Sahrası'na topraklarına katmak isteyince Moritanya ile anlaşmazlığa düştü. Devlet başkanı Muhtar Deddah Fransız ve İngiliz şirketlerinin işlettiği demir madenlerinin millileştirileceğini açıkladı. 1975 yılında Portekiz ile diplomatik ilişki kuruldu. 1975 yılının sonunda İspanyol Sahrası, Fas ve Moritanya arasında bölüşüldü. Bu yüzden Moritanya ve Fas ile Cezayir anlaşmazlığa düştüler. Sahra'nın bağımsızlığı için savaşan Polisario cephesi Sahra'da her iki ülkeye karşı gerilla savaşını başlattı.

Yönetim. Moritanya Halk Partisi ülkedeki tek siyasal partidir. Bu parti tarafından devlet başkanlığına gösterilen aday 5 yıl için bu göreve referendumla seçilir. Ulusal Meclis 70 üyelidir. Yüzölçümü 1.030.700 km². Nüfusu (1975 tah.) 1.318.000.

MAURİTİUS, Hint Okyanusu'nda bağımsız bir ada devlet. Madagaşkar'ın doğu kıyılarından 805 km uzaklıktadır. Mauritius adasından başka Rodrigues adası ve Cargados Carajos ile Agalega takımadaları da ülke sınırları içindedir. Yönetim merkezi Port-Louis'dir.

Mauritius, İngiliz Uluslar Topluluğu'nun (Commonwealth) bir üyesidir. Ülke, İngiltere'nin atadığı bir genel vali ve 70 üyeli bir meclis tarafından yönetilir. Irk, din ve politika açısından dünyanın en karışık ülkelerinden biri olan Mauritius'un en önemli gelir kaynağı şekerdir. Dışsatımın yüzde 90'ını şeker

Ixtacihuatl, Orta Meksika'da şu anda etkin olmayan bir volkandır. En son 1968'de püskürmüştür. En yükseği 5.286m'yi bulan üç tepesi vardır.

İspanyol sömürgelerinin karakteristik özelliği olan sırlı çiniler modern mimariye sahip Mexico City'nin her tarafında görülebilir.

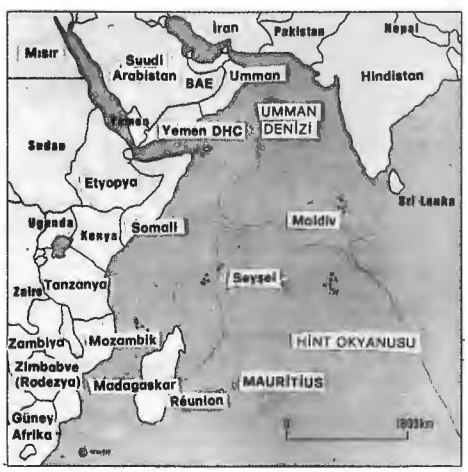

Parke taşlı sokakları, üçgen çatı altları ve beyaz kerpiç duvarlı evleriyle Taxco tipik bir İspanyol sömürge kasabasıdır.

oluşturur. Ülkenin ikinci üretim maddesi ise çaydır.

Mauritius dünyanın en yoğun nüfuslu ülkelerinden biridir. Halk dört etnik gruba bölünmüştür: Hintliler, Avrupalılar, Madagaskarlılar ve Çinliler. Resmi dil Fransızca ve İngilizcedir.

Arapların öteden beri bildikleri Mauritius adasına gelen ilk Avrupalı Portekizli Pedro de Mescarentas (1507) oldu. Hollandalılar, 1638 yılında bölgeye yerleşmeye başladılar ve Prens Maurice de Nagsau'nun adından esinlenerek adaya Mauritius adını verdiler. 1722'de ada Fransızların eline geçti. Burada kalıcı yerleşme merkezleri kuran Fransızlar, zenci köleler getirmeğe başladılar. 1810'da ada İngiliz egemenliği altına girdi.

1933'de politik karışıklıklar başladı ve 1968'de bağımsızlığın elde edilmesine kadar sürdü. Bağımsızlıktan sonra ilk seçimler 1976'da yapıldı. 31 partinin katıldığı bu seçimlerde Marks'çı Mauritius Militan Hareket partisi çoğunluğu sağladı.

Yüzölçümü 2046 km². Nüfusu (1975 tah) 899.000.

MEKSİKA, resmi adı Birleşik Meksika Devletleri olan bu ülke Kuzey Amerika'da bir cumhuriyettir. Bir zamanlar büyük Aztek ve Maya uygarlıklarının ülkesi, daha sonra da 300 yıl bir İspanyol sömürgesi olduktan sonra 1821'de bağımsızlığını kazandı. Bugün ise en hızlı gelişen Latin Amerika uluslarından biridir. Ama gitgide artan nüfusuyla (1976'da 62 milyonun üzerinde) ciddi ekonomik ve politik sorunlarla karşı karşıyadır ve bir çok Meksikalı bugün geçimini ancak sağlayabilmektedir. Başkent, deniz seviyesinden 2,380 m yükseklikte dünyanın en büyük başkentlerinden biri olan Mexico City'dir.

Yüzey şekilleri ve iklim. Meksika kara kütlesi Kuzey Amerika dağ sıralarının bir uzantısıdır. Bu uzantı boyunca yüksek dağlar, geniş yaylalar, derin vadiler, balta girmemiş ormanlar ve kıyı ovaları gibi çeşitli arazi yapıları yeralır. Genel olarak bakıldığında ülkenin ortasında kuzeyde, deniz seviyesinden 900 m güneyde 2400 m yükseklikte ve kuzey hariç her tarafından Sierra Madre dağlarıyla çevrelenen geniş bir yayla yer alır. Popocatepetl (5.452 m) gibi bazı etkin volkanlar, Mexico City üzerinde yükselen doruğu karlı Ixtacihuatl (5.286 m) ve Meksikanın en yüksek noktası Citlaltepetl (Orizaba dağı) dağları sayılabilir. Batıda bir dağlar ve çöller bölgesi olan Aşağı Kaliforniya yarımadası yeralır. Güneydoğudaki Yucatan yarımadası alçak karstik bir yayladır, üzerinde hiç akarsu yoktur ve güneyde tropikal ormanlar bulunur. Meksika'nın en büyük akarsuyu Birleşik Devletler'le olan sınırın büyük bir bölümünü oluşturan Rio Grande ırmağıdır. İklim yüksekliğe göre değişir. 900 m'ye kadar yarı-tropikal, 900 m'den 1800 m'ye kadar ılıman kuşaklar yeralır ve buradan sonra Alp iklim kuşağı başlar. Yağışlar kuzeybatıda 50 mm'den, güneydoğudaki Tabasco tropik ormanlarında 3000 mm'ye kadar çıkar. Ülke bütününde en çok yağış yaz aylarında düşer.

Doğal kaynaklar ve ekonomi. Toprağın yalnızca yüzde 15'i ekilebilir alandır ve bunun beşte ikisi yapay sulamayı gerekli kılar. Yine de çalışan nüfusun yüzde 40'ı toprakla meşguldür ve ulusal gelirin dörtte birini üretir. Modern tarım teknikleriyle de üretim arttırılmaktadır. En çok mısır, buğday, pamuk, şeker, sebze ve kahve ihraç edilir. Bütün dünyanın sisal kenevir ihtiyacının yarısı ve chicle ihtiyacının tamamı (ciklet yapımında kullanılır) Yucatan yarımadasında üretilir. Ekilmeyen topraklarda sığır (28 milyon) ve koyun (5 milyon) yetiştirilir. Meksika'nın geniş orman kaynakları, geçmişteki hesapsız ağaç kesimi nedeniyle sıkı denetim altındadır. Bu ormanlarda bazı ticari değeri yüksek ağaçlar bulunduğu gibi, reçine ve terebentin de üretilir. Kıyı balıkçılığı gitgide gelişmektedir ve karides önemli bir ihraç maddesidir.

Meksika'da zengin maden yatakları bulunur. Gümüş üretiminde dünyada önde gelen ülkelerdendir ve oldukça zengin doğal gaz, maden kömürü, bakır, sülfür, altın, kurşun, uranyum ve çinko yatakları vardır. 1970'lerin ortalarında ülke petrolde kendine yeterli bir düzeye ulaşmıştır. Bir endüstriyel genişleme programıyla mamul mal dışsatımı 1970'lerin ilk yarısında üç katına çıkarılmıştır ve bugün Meksikalıların tüketim mallarının yüzde 80'i yerli malıdır. Ülkenin en çok ticaret yaptığı ülke yüzde 50'ye varan dışalım ve dışsatımıyla ABD'dir. Turizm gelirleri ticari açığı kapatmakta kullanılır. Engebeli arazi yapısına karşın Meksika iyi bir kara ve demiryolu ağına sahiptir ve havayolu servisi mükemmeldir.

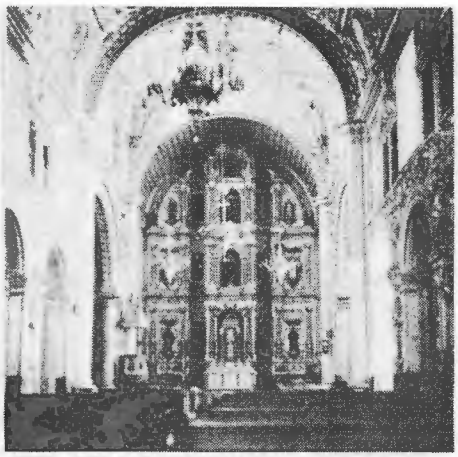

Yönetim. Meksika 31 eyalet (kendi anayasaları olan) ve bir federal bölgeden oluşan federal bir cumhuriyettir. Cumhurbaşkanının tam bir yürütme yetkisi vardır ve en fazla 6 yıllık bir dönem için seçilir. Kongre bir Senato (6 yıl için seçilen 64 üyeli) ve Millet Meclisi'nden (3 yıl için seçilen 200 üyeli) oluşmuştur. «Resmi» siyasi parti, Partido Revolucionario Institucional (PRI) seçimlerde hep çoğunluğu almıştır.

Toplumsal yapı. Halkın yaklaşık yüzde 60'ı melez (Amerikan yerlisi ve İspanyol karışımı), yüzde 30'u yerli ve kalanın çoğu Avrupa göçmenidir. Yaklaşık 1 milyon yerli kendi dilini konuşmasına karşın resmi dil İspanyolcadır. Meksika'da Roma Katolikliği egemendir (yüzde 97). Eğitim parasız, layik ve 15 yaşına değin) zorunludur ve ulusal bütçesinin altıda birini bu işe ayıran devlet tarafından yürütülmektedir. 1946'da yüzde 52 olan okuma yazma bilmeyenlerin oranı sonraki 25 yıl içinde yüzde 24'e düşürülmüştür. 40'tan fazla üniversite vardır. Meksika Özerk Ulusal üniversitesin-

Toluca Orta Meksika düzlüğünde bir yükseltide kurulmuştur. Geleneksel çömlekçilik, işlemecilik ve sepet örmecilik gibi özellikleriyle ünlüdür.

Oaxaca'da Santo Domingo katedral kilisesi ülkedeki İspanyol etkisini gösteren ulusal bir tapınaktır.

de 100.000 öğrenci okumaktadır.

Meksikalıların eski yerli uygarlıklarına dayanan zarif geleneksel bir sanatları ve mimarisi vardır. Aztekler ve Mayalar üstü düz piramitler üzerine taş tapınaklar yapmışlar, duvar süsleri ve kabartmalarla süslemişlerdir. Bunların çoğu Mexico City ve Yucatan'da Chichen Itza'da bulunmaktadır. İspanyollar, özellikle XVIII. yüzyılda çok süslü kiliseler yapmışlardır. Bugünün mimarları da genellikle eski yerli planlarıyla modern yapım yöntemlerini birleştirmektedirler. En ünlü Meksika tablolarından bazıları 1920'lerde kamu binalarına yapılan ve devrimin öyküsünü anlatan duvar resimleridir.

Meksikalıların en temel ürünlerinden biri mısır unundan yapılan tortilla adlı bir kektir. Fasulye, kabak ve pirinç de en çok yenen yemeklerdendir. Kırmızı biber Meksika yemeklerinin karakteristik acı çeşnisini verir. Ulusal sporlar boğa güreşi ve futboldur. 1970 Dünya kupası finalleri Meksika'da yapılmıştır. Yaygın sporlar jai alai (hentbola benzer bir oyun), beyzbol, yüzme, dalgıçlık, atletizm ve voleyboldur.

Tarih. İspanyol istilacılarının XVI. yüzyıl başlarında buralara gelmelerinden önce Meksika'da Olmek (M.Ö. 1200-100), Zapotek (M.S. 1-300), Maya (300-900 arasında etkindi), Tolteka (900-1200) ve Aztek (1200'den sonra) gibi Amerikan yerli uygarlıklarının birbiri ardınca yaşadığı bir ülkeydi. Hernan Kortez yönetimindeki İspanyol istilacıları 1519 yılında Meksika'ya ayak basarak Verakruz'u kurdular. İspanyollar binlerce Aztekliyi öldürerek başkentleri Tenochtitlan'ı yakıp yıktılar ve imparatorluğu ele geçirdiler.

Sömürgeye 1535 yılında Yeni İspanya adı verildi ve bu durum 300 yıl sürdü. İspanyol kökenli halk (yarımadalılar) yönetimde ve kilisede etkinliği ellerine geçirmişlerdi. Kreol'ler (Yeni Dünya'da doğmuş olan İspanyol kökenli halk) yalnızca birkaç idari mekanizmayı ellerinde bulundurmaktaydı. Melezler serbest çalışan işçilerdi ve sömürülen yerliler Afrika'dan getirilen zencilerden biraz daha fazla para etmekteydi.

1810 yılında bir Kreol ayaklanması olarak başlayan Meksika Bağımsızlık savaşı, 1821'de bağımsızlıkla sonuçlanan geniş çaplı bir gerilla savaşıydı. Meksika iki yıl sonra cumhuriyet oldu. Sonraki elli yıl içinde süregelen iç çatışmalarla yıpranan ülke, topraklarının yarısını (Teksas, Kaliforniya, New Mexico ve Arizona) Amerika Birleşik Devletleri'ne kaptırdı. Melez bir general olan güçlü lider Porfirio Diaz başa geçene kadar Meksika yerel çatışmalar, iç savaş ve Fransız istilası (1863-1867) ile çalkalandı durdu. 1876'da yönetimi eline geçirdikten sonra Diaz dört yıllık bir ara da dahil olmak üzere 1911'e değin diktatör kaldı. Diaz Meksika'da yasaları egemen kılarak istikrar sağladı, ama halk bunu sosyal ve politik baskıyla ödedi.

1910'daki bir devrim sonunda Diaz'ın devrilmesinin ardından devrimciler kendi aralarında çatışmaya başladılar. Sonuçta Venustiano Carranza yönetimi ele geçirdi ve 1917'de eğitim, kilise ve bütün madenleri devlet kontroluna veren bir anayasa yürürlüğe kondu. Topraklar yerli ve melezlere yeniden dağıtılacaktı. Devrim programı birkaç liderle sürdü. 1929'da kurulan Ulusal Devrim Partisi 1938'de ve 1949'da yeniden PRI adıyla örgütlendi. Başkan Lazaro Cardenas (1934-1940) geniş çaplı toprak reformları (18 milyon hektarı yerliler arasında dağıttı) yaptı, işçi sendikalarını destekledi ve kesin bir uluslaştırma politikasıyla yabancı denetimindeki petrolü devletleştirdi. Meksika'nın modern endüstriyel gelişmesi 1940'larda başladı ve Latin Amerika ülkeleri içinde en hızlı olarak sürdü.

Ama çok hızlı olan nüfus artışı aynı zamanda Meksika halkının yarısının yoksulluğu anlamına geliyordu. Başkan Luis Ethevarria Alvarez (1970-1976), gittikçe artan yoksul köylülerin baskısı ve öğrenci hareketlerine karşın, daha geniş bir demokrasi uygulamasına girişti, ama buna tutucu politikacılar ve iş çevreleri karşı çıktılar. 1976 Aralık'ta José Lopez Portillo başkanlığa geçtiğinde ülke büyük bir bütçe açığı, artan dış borçlar dalgalanan para değeri ve Komünist Cephe'nin (1973'de kurulan) gerilla faaliyetleri gibi sorunlarla karşı karşıyaydı.

Meksika

Resmi adı Birleşik Meksika Devletleri
Yüzölçümü 1.972.547 km²
Nüfusu (1976 tah.) 62.329.000; km²'ye 32 kişi
Önemli kentleri (başkent) Mexico City (1976 tah.) 8.591.750; Guadaljara 1.560.805
Yönetim Devlet Başkanı José Lopez Portillo (1976'da seçildi)
Din Roma Katolikliği
Diller İspanyolca ve yerli dilleri
Para birimi Pezo
GSMH (1974) 24.841.900.000 sterlin kişi başına ulusal gelir 399 sterlin
Tarım Mısır, buğday, darı, şeker kamışı, fasulye, meyvalar, çiftlik hayvanları
Sanayi Petrol, çimento, demir-çelik, diğer madenler, maden kömürü, kimyasal maddeler, balıkçılık, turizm
Dış ticaret ABD, Batı Almanya, Japonya

MİCHİGAN. Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

MİDWAY, Büyük Okyanus'da bir ABD bölgesi. Hawaii'nin kuzeybatı kıyılarından uzaklığı 2000 km'dir. Eastern ve Sand adlı iki mercan adasından oluşan bu takımada 1859 yılında Amerikalı denizciler tarafından bulunmuş ve 1867'de Amerika Birleşik Devletleri topraklarına katılmıştır. 1941'de Amerika burada bir hava üssü kurdu. 1942 Haziran'ında (Midway Savaşı) Müttefik kuvvetleri Japonlara karşı burada önemli bir zafer kazandılar. Üs, Amerika için hâlâ önemini korumaktadır.

Yüzölçümü 5 km². Nüfusu (1975 tah.) 2000.

MİNNESOTA. Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

MİSSİSSİPPİ. Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

MİSSOURİ. Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

MOĞOLİSTAN, Dış Moğolistan da denilen bu ülkenin resmi adı Moğolistan Halk Cumhuriyeti'dir. Orta Asya'da, Çin ile SSCB arasında yeralan bu ülkenin deniz kıyısında topraklari yoktur. Başkenti Ulan Batur'dur.

Ülkenin ortasında, büyük bir bölümü otlaklarla kaplı olan geniş bir yayla yeralır. Güneyde Gobi çölünün bir uzantısı, kuzeyde ise Altay dağları vardır. Bu dağlar yer yer 4000 m'yi aşan yüksekliklere ulaşır.

Topraklarının yüzde 80'inden fazlası otlaklarla kaplı olan Moğolistan ekonomisinin temel dayanağı hayvancılıktır. Halkın büyük bir çoğunluğu, geçimini

Monako, Nis ile San Remo arasında bir Akdeniz kıyı ülkesidir. Turizm ülkenin belli başlı gelir kaynağıdır.

Zambezi ırmağı denize dökülmeden önce Mozambik'te çeşitli şelalelerden geçer. Irmağın son 465 km'sinde ulaşım yapılabilir.

Mozambik 1975'in ortasında bağımsızlığını kazandı. Ülke sosyolist bir cumhuriyet haline geldi. Kabilelerin kendilerine özgü dansları vardır.

kollektif çiftliklerde yapılan çobanlıktan sağlar. Bu alanda uygulanan modern yöntemler verimi arttırmaktadır. Moğolistan'da zengin kömür, tungsten, bakır, altın ve kalay yatakları vardır. Özellikle Nalaiha'dan çıkarılan kömür hem yakacak olarak, hem de elektrik enerjisi elde etmede kullanılır. SSCB ve Doğu Avrupa ülkelerinin yardımlarıyla hızla sanayileşmeye başlayan ülkede konserve, çimento, dokuma, tuğla ve kimya ürünleri fabrikaları kurulmuştur.

. Ülke, Büyük Halk Hural'ı (parlamento) içinden seçilen 9 prezidyum üyesi tarafından yönetilir.

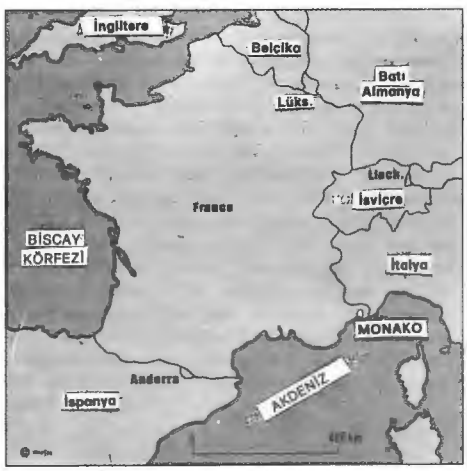
XIII. yüzyılda Moğolistan, Cengiz Han önderliğinde Asya ve Avrupa'nın büyük bir bölümünü topraklarına kattı. Ancak bu büyük imparatorluk XIV. yüzyılda çökerek, Çin egemenliği altına girdi. 1911'de başlayan Çin devrimi sırasında özerklik kazandı. Bir süre Rus denetimi altına giren Moğolistan'da Sovyet devrimi sırasında karışıklıklar çıktı. 1921 Moskova antlaşmasıyla Dış Moğolistan'ın bağımsızlığı kabul edildi. 1924'de Dış Moğolistan, Moğolistan Halk Cumhuriyeti adını aldı. Sovyet modelini benimseyen Moğolistan'la SSCB arasındaki ilişkiler giderek güçlendi. 1966 yılında bu iki ülke arasında bir dostluk antlaşması imzalandı. Moğolistan, Çin-Sovyet uzlaşmazlığında Sovyetler'in yanında yeralmış ve bu nedenle Çin yönetimiyle arası açılmıştır.

Moğolistan, COMECON'un Avrupalı olmayan tek üyesidir. Yüzölçümü 1 milyon 565 bin km². Nüfusu (1976 tah.) 1.489.000.

MOLDAVYA. Bk. SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLERİ BİRLİĞİ

MONAKO, Fransa ve İtalya ile sınırları bulunan, Akdeniz'in kuzey kıyısında egemen bir devlettir. Başkent Monako-Ville aynı adlı bölgede yeralır. Öteki bölgeler La Condamine liman bölgesi ve Monte Carlo'dur. Başlıca gelir kaynağı turizmdir. Hafif sanayi gelirin yüzde 25-30'unu oluşturur.

Tarih. Monako Fenikeliler tarafından kuruldu. Daha sonra Romalıların ele geçirdiği ülke M.S. 100 yılında hristiyanlaştırıldı. XIII. yüzyılda Grimaldi ailesinin egemenliği altına girmeden önce çeşitli hükümdarlar Monako'yu yönetti. Şimdi Fransız soyundan gelme bir prens tarafından yönetilmektedir. 1811'de Monako kendi isteğiyle Fransız egemenliği altına girdi. Kumarhanelerin gelişmesi prenslikte arazi vergilerinin, özel vergilerin, mülk ve kazanç vergilerinin kaldırılmasına yol açtı. 1911'e kadar mütakiyetçi olan rejim 1912 anayasasının hazırlanmasıyla ve 1930'da değişikliğe uğratıldı. 1962 Nisan'ında meşruti rejim yeniden kurulduğu zaman III. Rainier

Fransız asıllı bir bakanı görevinden aldı. Bunun üzerine Fransa karşılıklı anlaşmaları feshetti. İlişkiler 1963'de yeniden kuruldu. Monako prensi III. Rainier 1956'da Amerikalı aktris Grace Kelly ile evlendi. Ülkenin yüzölçümü 1,5 km². Nüfusu (1975 tah.) 25.000.

MONTANA. Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

MONTSERRAT, Atlas Okyanusu ile Antil denizi arasındaki Leeward adaları içinde bir adadır. Ülkenin başkenti ve başlıca limanı Plymouth'dur. Volkanik olan toprak kütlesi dağlıktır. Bu toprakta geniş biçimde tarım yapılmaktadır. Başlıca tarımsal ürün pamuktur. Pamuğun büyük bölümü dış ülkelere satılır. Ülkede bazı tahıllar da yetiştirilir.

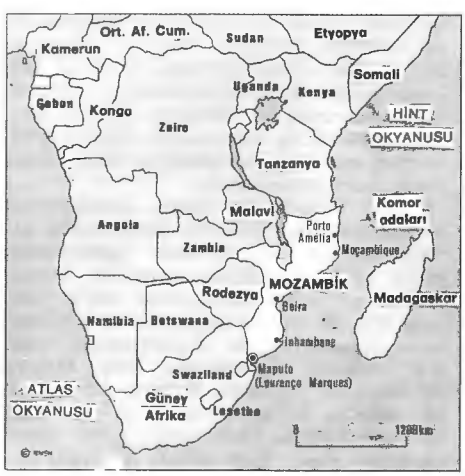
Montserrat 1493'de Kristof Kolomb tarafından keşfedildi ve 1632'de İngilizler buraya yerleştiler. Kısa bir süre Fransızlar egemen oldularsa da, 1783'de İngiltere tekrar yönetimi ele aldılar. Leeward adaları sömürgesinin bir üyesi olan Montserrat daha sonra Batı Hint Adaları Federasyonu'na bağlandı. Montserrat şimdi Karayip Serbest Ticaret Birliği'nin bir parçasıdır. 1995 Ekim'inde şiddetli bir yer sarsıntısı birçok yapının yok olmasına yolaçtı. Yüzölçümü 98 km². Nüfusu (1975 tah.) 13.000

MOZAMBİK, güneydoğu Afrika'da yeralır. Portekizlilere karşı yürütülen uzun bir gerilla savaşından sonra Mozambik 1975'de bağımsızlığına kavuştu. Başkent ve başlıca liman Maputo'dur.

Yüzey şekilleri ve iklim. Mozambik Y biçiminde ince uzun bir ülkedir. Güneydoğu Afrika ülkeleri arasında en geniş düzlüklere sahiptir. Kıyı düzlükleri kuzeyde darlaşır, orta ve güneyde genişler. Düzlüklerden Zambezi, Sabi ve Limpopo ırmakları geçer. İç bölgelerde yaylalar yeralır. Rodezya sınırında ise arazi yükselir. Kuzeye doğru görülen yükseltiler Tanzanya yaylasının uzantısıdır. Ülkenin iklimi tropikaldir. Yıllık ortalama sıcaklıklar güneyde 23°C ve kuzeyde 27°C'dir. Yüksek bölgelerdeki yağmur çok yoğundur. Kıyı bölgelerine yağmur bol düşer, ancak içerilere gidildikçe kuraklık başlar.

Ekonomi, Nüfusun yaklaşık yüzde 90'ı çiftçilikle uğraşır ve mısır, pirinç ve manyok yetiştirir. Hayvanlarda **napana** denilen hastalığa yol açan ve insanlarda uyku hastalığına neden olan bir tür sinek yüzünden hayvancılık yaygın değildir. Başlıca dışsatım ürünleri pamuk, hindistancevizi, şeker, çay ve «Cajou» cevizidir.

Madencilik önemli değildir. Tete yakınlarında boksit, Muatize'de kömür çıkar. Mozambik hidroelektrik enerji potansiyeli bakımından çok zengindir.

Namibya'nın geniş alanları Kalahari denilen kumluk bölgeyi de kapsar ve ancak seyrek çimleri, çalılık ve fundalıkları besleyebilen kıraç bir çöldür.

Zambezi ırmağında Cabora barajı yapılmaktadır. Ağır sanayi projeleri sürdürülürken, Beira ve Maputo'da imalat sanayii gelişmiştir. Bu bölgelerde yoğun, şeker, çeltik, çay fabrikaları bulunur. Malavi, Güney Afrika, Swaziland, Zaire ve Zambiya'dan alınan transit geçiş ücretleri ülke ekonomisi bakımından çok önemlidir. Yabancı ülkelerde çalışan işçiler de önemli bir döviz kaynağıdır. 2800 km uzunluğundaki demiryolları Mozambik-Porto Arroio, Quelimane-Mokuba, Beira-Tete arasında çalışır.

Toplumsal yapı. Nüfusun çoğunluğu Bantu dilini konuşan zencilerdir. Kuzeydeki başlıca grup Makau-Lomve, güneyde ise Tonga'dır. Güneyde bir miktar Hristiyan ve kuzeyde Müslümanların yaşamasına karşın ülkedeki nüfusu etnik gruplar oluşturur. Mozambik'deki 200 bin Portekizli 1975'de ülkeyi terketti. Nüfusun büyük çoğunluğu okuma yazma bilmez, ancak halkın eğitilmesi için büyük çaba harcanmaktadır.

Yönetim. 1975 anayasasına göre ulusalcı hareket FRELİMO'nun başkanı ülkenin cumhurbaşkanıdır. Halk Meclisi 210 üyelidir.

Tarih. Bölgedeki Portekiz etkisi 1498' de Vasco de Gama'nın ziyaretiyle başladı ve bundan sonraki dört yüzyıl boyunca arttı. 1891'de Mozambik'in sınırları İngiltere'yle varılan bir anlaşmayla saptandı. 1910'da ülke resmen Portekiz sömürgesi idi. Mozambik 1951'de Portekiz'in denizaşırı eyaleti oldu. Portekiz bağımsızlık hareketlerine karşı çıktı. Afrikalılar tam yurttaşlık hakkı elde edebilmek için Avrupa yaşam biçimini benimsemek ve Portekiz eğitiminden geçmek zorundaydılar. Eğitim paralıydı ve olanaklar çok sınırlıydı. Sonuç olarak çok az Afrikalı yurttaşlık hakkını elde edebildi. 1964'de silahlı ayaklanma başladı.

FRELİMO'nun liderleri Jaime Segauke ve Phillippe Magaia 1966'da öldürüldü. Portekizliler 1968'den sonra Tanzanya'da örgütlenen gerillacıların faaliyetlerini büyük ölçüde engelledi. 1970'de Moises Machel FRELİMO'nun lideri oldu. Portekizlilerin Angoche gemisi 1971'de gerillaların eline geçti. 1971 Mayıs'ında 33 Avrupalı rahip Portekiz rejimini protesto ederek Mozambik'ten ayrılmak istediler. Ancak Portekiz bu rahipleri sürgüne gönderdi. 1974'de Portekiz'deki darbeden sonra, 25 Haziran 1975'de Mozambik bağımsızlığını ilan etti. FRELİMO yönetimi eline aldı.

Portekizlilerin çoğunluğu ülkeyi terketti. Somora Machel'in liderliğindeki hükümet radikal, sosyalist bir program uygulamaya başladı. Topraklar, okullar ve sağlık kurumları millileştirildi. Kollektif çiftlikler ve kooperatifler kuruldu. Devrimci düşünceleri yaymak amacıyla siyasal eğitim yapan gruplar ülkeye dağıldı. Mozambik, Rodezya'ya karşı savaşan Zimbabve gerilla gruplarını da destekledi. Ülke 1976'da Zimbabve ile olan sınırını kapattı. Güney Afrika'yla olan ticari ilişkiler kesilmedi, ancak Mozambik ırk ayrımcılığına karşı politikasını sürdürdü.

Mozambik

Resmi adı Mozambik Halk Cumhuriyeti
Yüzölçümü 783.030 km²
Nüfus (1976 tah.) 9.454.000; km²'ye 12 kişi
Önemli kent Maputo (başkent) 799.400
Yönetim Sosyalist Cumhuriyet; devlet başkanı Samora Machel
Dinler Etnik, Hristiyanlık, İslamiyet
Diller Portekizce, Bantu dilleri
Para birimi Conto
GSMH (1974 1.329.000.000 sterlin kişi başına ulusal gelir 144 sterlin
Tarım Manyok, hindistan cevizi, pamuk, mısır, pirinç, kenevir, şeker, çay, tütün
Sanayi Alkol, çimento, gıda, dokuma
Yeraltı kaynakları Kömür, altın
Dış ticaret (1974) Portekiz, Güney Afrika, Batı Almanya, ABD, İngiltere

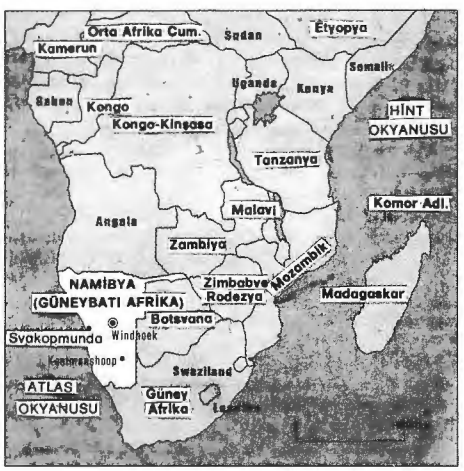
NAMİBYA, aynı zamanda Güneybatı Afrika olarak bilinen bu ülke Güney Afrika tarafından yönetilmektedir. Namibya ismi 1968'de Güney Afrika'nın onaylamamasına karşın Birleşmiş Milletler tarafından verilmiştir. 1946'dan beri Namibya, Güney Afrika denetiminin yasallığıyla ilgili uluslararası bir anlaşmazlığın merkezi olmuştur. 1977 başlarında Güney Afrika'dan ayrılan ülkede yönetim yeniden düzenlenmektedir. Bu yeni devletin başkenti Windhoek'tir.

Yüzey şekilleri ve iklim. Kıyı bölgesi, ortalama 130 km genişliğinde olup, kıraç ve yaşama elverişli olmayan Namib çölünü de içermektedir. Arazi iç kısımlarda yükselerek dağlık bir görünüm alır. Ülke topraklarının büyük bir kısmı bu bölgede bulunur. En yüksek noktası, başkent Windhoek yakınlarında ve deniz seviyesinden 2483 m. yüksekliktedir. İç kısımdaki dağlık bölgenin kuzeyinde ve doğusunda yarı çöl görünümde çalılık bir araziye sahip Kalahari yeralır. Namibya toprak açısından dünyanın en çıplak ve kıraç ülkelerinden biridir. Namib çöl bölgesi çok az yağmur alır, Kalahari'de ise yağış miktarı yılda 100-250 mm arasında değişir. En çok yağış alan iç kısımdaki dağlık bölgedir. Kuzeye yıllık yağış miktarı 560 mm, güneyde ise 350 mm.'dir.

Ekonomi. İç dağlık bölgenin kuzey kısmında sığır yetiştirilir, ama karagül koyununun derisi ve eti önemli ihraç maddeleri olduklarından daha kurak olan güneyde koyun yetiştirilmesi önem kazanır. Ayrıca dağlık bölgenin kuzey kısımlarında az da olsa tahıl tarıma yer verilir. Ancak Namibya'nın doğal kaynakları içinde maden dış satımının yüzde 60'ını karşılayan elmas cevherinin yanısıra kurşun, kalay, uranyum, vanadyum ve çinko da sayılabilir. Namibya'da aynı zamanda küçümsenmeyecek bir balık endüstrisi vardır.

Toplumsal yapı ve yönetim. Ovambo en büyük etnik grup olmak üzere, beyaz olmayanlar halkın yüzde 88'ini oluşturmaktadır. Güney Afrika'nın gerçek yerlileri Boşiman'ların çok az bir kısmına hâlâ Kalahari kumluk bölgesinde rastlanabilir. Ama etkinlik, nüfusun yüzde 12'sini oluşturan ana azınlık grubu beyazların elindedir.

Tarih. Namibya ilk olarak XV. yüzyılda Portekizli ve Hollandalı gezginlerce bulunmuştur. XVIII. yüzyılda İngilizler ve Almanlar buraya misyonerler gönderdiler. 1884 ile Birinci Dünya Savaşı arasında ülke Almanya'nın denetimi altındaydı. Daha sonra 1914 - 15'de Güney Afrika birlikleri ülkeyi ele geçirdiler. 1919 yılında Milletler Cemiyeti Namibya'yı yönetme yetkisini Güney Afrika'ya verdi. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Birleşmiş Milletler bu sistemi naip atama (trusteeship) anlaşmalarıyla değiştirdi. Güney Afrika, Birleşmiş Milletler'de tek başına bu değişikliğe karşı çıktı. 1950'lerden sonra Birleşmiş Milletler'in karşı çıkmalarına karşın Güney Afrika'nın bir çok ırkçı yasası Namibya'da uygulandı. 1971'de Uluslararası Adalet Divanı Güney Afrika'nın Namibya'daki yönetiminin yasa dışı olduğunu bildirdi.

1975'de Namibya'da, gelecek üstüne tartışmak üzere, bütün etnik gruplardan üyelerin katıldığı, bir çok ırklı anayasal komite oluşturuldu. Birleşmiş Milletler tarafından halkın çoğunluğunun temsilcisi olarak tanınan Milliyetçi Parti SWAPO (Güneybatı Afrikalılar Kuruluşu) bu komiteye katılmayı reddetti. SWAPO bu komitenin varolan Güney Afrika yönetimini sürdürmeyi sağlayacağını iddia etti.

Namibya

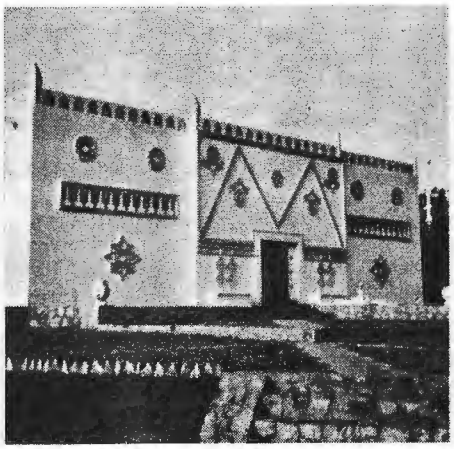
Resmi adı Namibya
Yüzölçümü 823.327 km²
Nüfusu (1975 tah.) 883.000
Önemli kentleri Windhoek (başkent) 77.000
Dinler Etnik, Hristiyanlık
Diller Afrikaanca, İngilizce Almanca (hepsi resmi dil)
Para birimi Güney Afrika randı.

NATAL. Bk. GÜNEY AFRİKA

NAURU. Büyük Okyanus'un batısında Ekvator'un güneyinde ve Gilbert adalarının batısında, İngiliz Uluslar Topluluğu'na bağlı bir ada cumhuriyetidir. Eko-

Katmandu'nun en büyük alanındaki XVI. yüzyıldan kalma tapınak kente adını vermektedir. (Kath «ağaç», mardir «tapınak» anlamına gelmektedir)

Geleneksel motifler modern bir çalışma alanında, süslenmiş bahçelerin çevrelediği Niamey'deki Nijer Ulusal müzesine belirgin bir görünüm vermektedir.

Benue nehri, Nijer nehrinin en büyük kolu ve taşımacılıkta önemli bir öğedir. Yağışlı mevsimlerin belli zamanlarında yatağından taşar.

nomi büyük ölçüde 1900'de keşfedilen fosfat yataklarına bağlıdır. Fosfatın büyük bölümü Avustralya'ya ve Yeni Zelanda'ya satılır. Nüfusun büyük bölümü Mikronezya ve Malenezya kökenli olan Polinezyalılar oluşturur. Nauru 1798'de İngiliz denizci John Hunter tarafından keşfedildi. 1888'de Almanya tarafından ilhak edilen Nauru Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Milletler Cemiyeti'nin gözetiminde Avustralya'nın denetimi altına girdi. İkinci Dünya Savaşı sırasında Japonların işgaline uğradı. 1968'e kadar Birleşmiş Milletler'in niyabetinde yönetilen ülke bu tarihten sonra dünyanın en küçük cumhuriyeti oldu. Yüzölçümü 21 km². Nüfusu (1975 tah.) 8.000.

NEBRASKA. Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

NEPAL, Orta Asya'da Çin ile Hindistan arasında bağımsız bir ülkedir. Ülkenin sınırında dünyanın en yüksek dağı olan Everest (8848 m) yeralır. Başkent Katmandu'dur. Ülke üç bellibaşlı bölgeden oluşur. Terai bölgesi ortadaki düzlükleri içerir. Bu bölge verimli topraklardan oluşmuştur. Ortadaki dağlık bölge Katmandu vadisini içine alır. Kuzeydeki dağlık bölge Himalayalar'a kadar uzanır. Geniş vadilerde ve havzalarda ılıman ve tropikal iklim egemendir. Bu alarda pirinç ve arpa tarımı yapılır. Ülke gelirinin üçte ikisi tarımdan sağlanır. Nüfusun yüzde 1'inden az bir bölümü sanayide çalışır. Ülkede dokuma ve kereste sanayii yaygındır. Kömür, bakır, grafit ve mika yatakları bulunur.

Nepal halkını Hindistan'dan gelen Racputana asıllı Gurka'larla Güney Hindistan'dan gelen Bhutia'lar ve Nevar'lar oluşturur.

Tarih. Eski çağlarda Nepal bağımsız prensliklerden oluşan bir ülkeydi. Bunlardan Gurka prensliği Racput'lar tarafından Katmandu'nun batısında kurulmuştu. XVIII. yüzyılın sonlarına doğru Nepal Veraset savaşları yüzünden parçalandı. Tibet'le 1790 yılında çarpışmalar başladı. 1792'de İngiltere'yle bir ticaret anlaşması imzalandı ve Nepal'e bir İngiliz valisi geldi. 1846 - 1877 arasında İngiltere'yle ilişkiler yeniden gelişti. İki dünya savaşında da Nepal İngiltere'nin müttefiki oldu. 1923 yılında İngiltere Nepal'in bağımsızlığını onayladı. Hindistan'ın Nepal'de Hint Birliği Kongresi'nin kolu olan Kongre Partisi'ni kurdurtması 1947'den sonra iki ülke-

nin aralarının açılmasına neden oldu. Nepal kralı Mahendra 1960'da siyasi partileri yasakladı ve anayasayı lağvetti. 1962'de kabul edilen yeni anayasa Nepal'e «Pançayat sistemi»ni getirdi. Bu sistemde her eyalet bir yerel meclis seçiyor, bunlardan seçilen üyeler de başkentteki büyük meclise gönderiliyordu. Büyük bir bölümünü yabancı ülkelerin finanse ettiği 1962 - 1965 yılları kalkınma planı sanayileşmenin gelişmesine ve ulaşım yollarının açılmasına yol açtı.

Nepal krallığa bağlı bir monarşiyle yönetilmektedir. Ulusal Meclis'in 135 üyesi vardır. Başbakan ve bakanları meclis seçer. Yüzölçümü 141.677 km². Nüfusu 12.957.243 (1976 tah.).

NEVADA. Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

NEW BRİTAİN. Bk. PAPUA YENİ GİNESİ

NEW BRUNSWİCK. Bk. KANADA

NEWFOUNDLAND. Bk. KANADA

NEW HAMPSHİRE. Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

NEW İRELAND. Bk. PAPUA YENİ GİNESİ

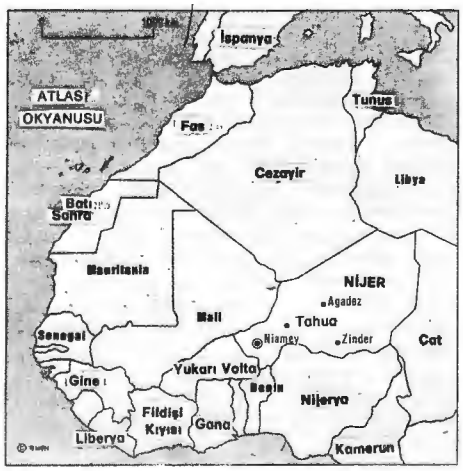
NEW JERSEY. Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

NEW MEXİCO. Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

NEW YORK. Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

NİJER, resmi adı Nijer Cumhuriyeti olan ülke Batı Afrika'nın en büyük ülkesidir. Nijer kurak, verimsiz, fakir bir ülkedir. 1974'de yapılan araştırmalara göre yıllık ortalama gelir ancak 51 sterlin dolayındadır. Ülkenin başkenti Niamey'dir.

Yüzey şekilleri ve iklim. Arazinin çoğunu düz plato ve ovalar meydana getirir. Başlıca dağlık alanları, orta-kuzeyde deniz seviyesinden 1900 m yüksekliğe ulaşan ve orta-güneyde yüksek bir plato görünümünü alan Ayr kütlesidir. Kuzey daha çok sıcak çöl, iç kısımlarsa düzgün olmayan ova görünümündedir. Tarım alanları, yıllık yağış oranı ortalama 560 mm olan güney bölgenin en dış kesimleriyle sınırlı kalmıştır. Fakat Ayr bölgesi yılda 250 mm.'yi aşan yağış oranıyla daha serin ve yağış alan bir bölge olarak meraları barındırır. Tek önemli ırmak güneybatıdaki Nijer nehridir.

İbadan Nijerya'nın ikinci büyük kenti olup, sanayileşme açısından çok gelişmemiştir.

Fakir mahallelerde aşırı kalabalık ve bunun doğurduğu kötü sağlık koşullarının değiştirilmesi, Lagos'da ancak 1970'lerde sağlanabilmiştir.

Nijerya'nın Kano kentindeki halk XV. yüzyıldan kalma duvarlar içinde atalarından kalma bir yaşam biçimi sürdürür.

NİJERYA, resmi adı Federal Nijerya Cumhuriyeti olan ülke, yüzölçümünün genişliğine göre Afrika'da ondördüncü sırayı olmakla birlikte barındırdığı insan sayısı açısından diğer Afrika ülkelerine oranla daha kalabalıktır. Ülkenin gelişmeye çok elverişli bir potansiyeli (birikimi) vardır. 1958 yılında ülke topraklarında petrolün bulunup çıkarılması bu açıdan çok önemli olmuştur. 1970 ortalarında Nijerya Afrika'nın en önde gelen petrol üreticisi durumuna gelmiştir. Petrol satımı karşılığında sağlanan gelirin çoğu büyük gelişme projelerine yatırılmıştır. Güneybatıda yer alan Lagos, ülkenin şimdiki başkentidir, ancak Nijerya'nın iç kısmında Abuja yakınlarında yeni bir başkent yerleşim alanı kurulmaktadır.

Yüzey şekilleri ve iklim. Nijer ve Benue nehirlerinin oluşturduğu y şeklindeki doğal sınır Nijerya'yı üç ana bölgeye ayırmaktadır. Kuzey Nijerya'da güneybatıda Sokato havzası, kuzeydoğuda Çat havzasıyla çevrilmiş yüksek düzlükler ve platolar bulunur. Güneydoğu Nijerya'da, Kamerun sınırı yakınlarında deniz seviyesinden 2042 m yüksekliğindeki dağlara dik uzanan Cross River

ovaları ve platolar vardır. Güneybatı Nijerya çoğunlukla deniz seviyesinden 300-600 m yükseklikte yüksek bir arazi görünümündedir. Geniş ve bataklıklarla dolu Nijer deltası kıyı bölgesinin orta bölgesindedir, buranın iklim özellikleri de önemlidir. Deltanın bir kenarında kıyı, geniş olmayan bir kum şeridiyle çevrili küçük girintiler ve bunların oluşturduğu sığ göllerle kaplıdır.

İklim genel olarak sıcak ve nemlidir, bu tüm yıl boyunca sıcaklığın 27°C olduğu güneyde daha belirginleşir. Kuzeydeyse en soğuk ayda 10°C'ye düşen, en sıcak ayda 38°C üstüne çıkabilen bir değişkenlik gösterir. Yıllık yağış oranları içerlere doğru azalarak güneybatıda ortalama 100 mm, güneydoğuda 2500 mm'dir. Kuzey bölgede yağış oranı yılda 250-100 mm arasındadır. Kıyının çoğu yerini mangrov adı verilen bir tür bataklık bitkisinin bulunduğu alanlar kaplar. Ormanlar iç kısımlarda korular ve savanlarla kaplıdır, ancak Çat havzası bir yarı-çöl görünümündedir.

Ekonomi. Petrol tüm dışsatımın yüzde 80'inden fazlasını karşılayarak ekonomide en önemli etkinliği sağlayan bir madde haline gelmiştir. Ayrıca kalay da dışarıya satılan maddeler arasındadır. Bunlar dışında kömür ve demir de çıkarılır. Ama yine de kakao, yerfıstığı, hurma, kauçuk ve kereste gibi geleneksel ticari ürünler önemlerini korurlar. Yiyecek açısından hemen hemen kendine yeterli olan Nijerya'da halkın dörtte üçü hâlâ çiftçilikle geçinmektedir. İmalathaneler özellikle Enugu, Ibadan, Lagos, Port Harcout ve Sapele'de gelişmektedir.

Toplumsal yapı. Nijerya'da en büyükleri kuzeyde ve merkezde yer alan Havsa ve Fulani, güneybatıda Yoruba ve güneydoğuda Ibo olmak üzere 250 kadar etnik ve farklı dil grupları vardır. Ülke halkının yüzde 44 kadarı Müslüman, yüzde 2'si Hristiyan gerisi de etnik dinler grubuna girerler. Okuma-yazma oranı yüzde 40 kadardır.

Nijerya'nın kesin nüfus sayımı üzerinde tartışmalar olan bir konudur. 1973 sayımı nüfusu 79.700.000 kişi olarak belirlemiştir, ancak politik nedenlerle bazı eyaletlerden gelenlerle bu sayıların değiştirildiği iddia edilmiştir. Bu nedenle hükümet yeni bir sayıma kadar 1973 sayım sonuçlarını iptal etmiştir. Birleşmiş Milletler'in verilerine göre Nijerya'nın nüfusu 62.925.000'dir.

Yönetim. Nijerya, kuzeybatı ve doğu olmak üzere üç eyaletin federasyon haline gelmesiyle 1960 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir. Daha sonra 1963 yılında Nijerya federal bir cumhuriyet haline gelmiş ve Batı'dan ayrılan Orta-Batı eyaletiyle dördüncü bölgesi oluşmuştur. Etnik ve kültürel farklılıklar Kuzey'in etkinliği ele alacağı korkusunu da içeren bölgeler arası çatışmalar, politik huzursuzluklara ve dalgalanmalara yol açmıştır. 1966 yılında yapılan iki darbe sonucu ülke Yüksek Askeri Konsey'in (SMC, Supreme Military Council) yönetimine girmiştir. SMC'yi silahlı kuvvetlerin, polis örgütünün başkanları ve askeri valiler oluşturmaktadır. SMC'nin yöneticisi ülkenin yöneticisidir, bunun dışında tüm politik çalışmalar yasaklanmıştır. Tek sivil temsil organı bazı meselelerde SMC'nin danışdığı Federal Yürütme Divanı'dır.

Ekonomi. Sığır, keçi ve koyun gibi besi hayvanlarının yetiştirilmesi önemli bir uğraş alanıdır ve tüm dışsatım malları içinde canlı hayvan ve hayvan derileri yüzde 18 oranında bir yer tutar. Ancak 1960'ların son yılları ve 1970'lerin ilk yıllarında görülen uzun süreli kuraklıklar hayvan nüfusunda ciddi azalmalara yol açmıştır. Yerfıstığı dışsatımın yüzde 56'sını oluşturur ve ana tarımsal ürün güneyde yetiştirilen akdarıdır. İmalat endüstrisinin çok kısıtlı olmasına karşın bir miktar uranyum ve kalay cevheri çıkarılmaktadır. Nijer'in uzaklığı ve zayıf iletişim araçları gelişmesine engel oluşturmaktadır.

Toplumsal yapı. Berber Tuareg'ler kuzeyde yaşayan kırsal bir gruptur. Fakat en büyükleri Havsa'lar, Larma'lar, Songay'lar ve Fulani'ler olmak üzere halkın çoğu güneyde yaşar. İslamiyet halkın yüzde 85'inin, etnik dinler yüzde 14,5'unun, Hristiyanlık ise geri kalanların dinleridir. Okuma yazma oranı yüzde 11'dir.

Tarih ve hükümet. Bölge eski Mısırlılar tarafından biliniyordu ve XII. yüzyıldan XV. yüzyıla kadar burada çeşitli şehir devletleri kurulmuştu. XVI. yüzyıl başlarında ülke Songay imparatorluğunun bir parçası haline geldi. Fransa bu bölgeyi 1897 ve 1900 yılları arasında elinde tutmuş ve 1922'de ayrı bir Fransız kolonisi halini alana dek Fransız Batı Afrika'sının bir parçası olarak bölgeyi yönetimi altında bulundurmuştur. 1960 yılında Nijer başkanı Hamani Diori yönetiminde kabinesi ve 60 seçilmiş üyesi olan Ulusal Meclisi'yle bağımsız bir cumhuriyet olmuştur. 1974 yılında askeri bir grup önderliğinde başlatılan darbeyle Diori görevden alınmış, yerine Tuğgeral Seyni Koutnché geçmiştir. Kountché anayasayı yürürlükten kaldırmış, Ulusal Meclisi feshetmiş ve politik çalışmaları yasaklayarak Nijer'i Yüksek Askeri Divan denetimi altında yönetmiştir. 1976 yılında sivil üyelerin çoğunluğuna dayanan yeni bir hükümet kuruldu. Daha sonra aynı yıl içinde hazırlanan bir darbe askeri birliklerce ortaya çıkarılarak liderleri tutuklanıp öldürüldü.

Nijer

Resmi adı Nijer Cumhuriyeti
Yüzölçümü 1.267.000 km²
Nüfusu (1975 tah.) 4.600.000
Önemli kentleri Niamey (başkent) (1975 tah.) 130.299
Yönetim Yüksek Askeri Divan
Dinler İslâm, Etnik, Hristiyan
Dil Fransızca (resmi dil)
Para birimi CFA frangı
Tarım Akdarı, yerfıstığı, pamuk, pirinç
Yeraltı kaynakları Uranyum.

Tarih. XV. yüzyıl sonlarıyla XVI. yüzyıl başlarında Portekizliler, Holandalılar ve İngilizler ilk kez buraya vardıklarında Nijerya ayrı eyaletlerin toplamı şeklindeydi. XIX. yüzyıl başlarında daha çok dinle (İslam) ilgili iç savaşlar oldu. 1861 yılında, İngilizler Lagos'u alarak burayı köleciliğe karşı bir üs olarak kullandılar. 1885 yılına kadar İngilizler kıyı bölgesinin çoğunu denetimleri altına aldılar ve 1888-1897 yılları arasında da bu etkinliği iç kısımlara kadar yaydılar. 1900 yılında İngiltere Güney Nijerya'yı yönetim altına aldığını ilan etti; daha sonra 1901-1903 arasında da Kuzey'i ele geçirdi. 1914 yılında daha önceleri iki himaye bölgesi olarak yönetilen Güney ve Kuzey birleştirilerek İngiliz tahtına bağlı bir sömürge haline getirildi.

1960 yılında Nijerya bağımsızlığını ilan etti, 1966 yılında da General Yakubu Govon tarafından askeri idareyle yönetilmeye başlandı. 1967 yılında General Govon eski Doğu bölgesi halkının kendi devletleri Biafra'yı kurarak ayrılma çabalarına karşın Nijerya'yı yeniden düzenleyerek 12 eyalete ayırdı. Bunu izleyen kanlı bir iç savaş ayrılma taraftarlarının yakalanıp, liderleri Albay Ojukvu'nun sürgüne yollanmasıyla 1970 yılında sona ermiştir. Savaş sonrasında, hükümet, birliği yeniden kurma yollarını aramış ve petrol ürünlerinin sağladığı zenginlikle ülke kısa zamanda ekonomik açıdan ilerlemeler sağlamıştır. Daha sonra 1975 yılında General Murtala Muhammed yeni bir darbe girişiminde bulunmuş ve general Yakubu Govon iktidardan devrilmiştir. 13 Şubat 1976'da bir grup subay Nijerya'da bir darbe girişiminde daha bulundular. Cumhurbaşkanı Murtala Ramat Muhammed öldürüldü, ama darbeciler başarılı olamadılar. Yüksek Devrim Konseyi devlet başkanlığı görevine general Olusegun Obasanjo'yu getirdi.

Nijerya

Resmi adı Federal Nijerya Cumhuriyeti
Yüzölçümü 923.768 km²
Nüfusu (1975 tah.) 62.925.000
Önemli kentleri Lagos (başkent) (1975 tah.) 1.060.850 İbadan 847.000; Ogbomoso 432.000; Kano 399.000
Yönetim (hükümet) Askeri Konsey
Dinler İslâm, etnik, Hristiyan
Diller İngilizce (resmi dil)
Para birimi Naira
GSMH (1974) 7.663.400.000 sterlin kişi başına ulusal gelir 122 sterlin
Tarımsal ürünler Manyok, kakao, pamuk, yerfıstığı, mısır, akdarı, hurma, pirinç, kauçuk, süpürge otu, kereste, tütün
Endüstriyel ürünler Biramayası, çimento, işlenmiş yiyecek, orman ürünleri, petrol ürünleri, tesktil ürünleri, balıkçılık (deniz ürünleri)
Madenler Petrol, doğal gaz, kömür, demir
Ticaret ortakları ABD, İngiltere, Hollanda, Fransa, Batı Almanya

Kuzey Norveç'teki buz tutmaz Narvik limanında İsveç'in, tüm limanları donduğu zaman, demir madeni yüklenir.

Çoğu Norveç çiftlikleri küçüktür ve çiftçilerin çoğu hem çiftlikleri hem de topraklarına dahil olan ormanları işlerler.

NİKARAGUA, Honduras ve Kosta Rika arasında yer alan, Orta Amerika'nın en büyük cumhuriyetidir. Nikaragua doğuda Antil denizinde, batıda Büyük Okyanus'ta kıyılara sahiptir. Başkent Managua'dır. Ülkenin ulaşım olanakları çok kısıtlıdır. Nikaragua'nın orta ve kuzey bölgeleri volkanik yükseltiler üzerinde uzanır. Antil denizine doğru yükseltiler alçalır. Bu yörelerde hayvancılık yapılır. Nüfusun büyük bölümü tarımla uğraşır. Bellibaşlı tarımsal ürünler, pamuk, kahve, mısır, pirinç, şeker kamışı ve tütündür. Avrupalı ve kızılderili karışımı olan Mestizo'lar halkının büyük çoğunluğunu oluşturur. Nüfusun önemli çoğunluğu İspanyolca konuşur ve Katoliktir.

Yüzey şekilleri dört bölüme ayrılır. Orta-kuzey bölgesindeki çeşitli katmanların oluşturduğu büyük, üçgen biçimindeki alan; doğuda Mishito adıyla bilinen alçak kıyı düzlüğü, Fonseca körfezinden Kosta Rika sınırına kadar uzanır. Bu düzlükte Managua ve Nikaragua gibi büyük göller bulunur. Ülkenin doğu kıyısında ise dar bir yükselti bölgesi yeralır. Ülkenin yarısı ormanlarla kaplıdır. Bu ormanlardan çeşitli cinsten keresteler elde edilir. Öteki sanayiler arasında şeker, dokuma, sigara, çimento ve deri sanayileri vardır.

1502'de Kristof Kolomb Nikaragua'nın kıyısını keşfetti. O sıralarda ülkede Mishito denilen kızılderili kabileler oturuyordu. Fernandes de Cordoba 1524'de Leon ve Granada kentlerini kurdu. XVII. yüzyılın ortasında Nikaragua ve Honduras'daki Mosquito kıyısı İngiltere'ye bağlandı. Ancak 1786'da İngiltere Antil kıyıları üzerinde İspanyolların taleplerine karşı çıktı ve 1821'de Nikaragua bağımsızlığını ilan etti. Ülke 1838'de tam bağımsızlığına kavuşmadan önce Meksika imparatorluğunun bir parçası ve 13 yıl süreyle Orta Amerika Federasyonu'nun üyesi oldu. 1855'de Managua resmi başkent oldu. Granada ve Leon arasında başkent olabilmek için öteden beri rekabet vardı. Böylece anlaşmazlık çözüldü. Amerikalı William Walker 1855'de kendisini cumhurbaşkanı ilan etti. Ancak iki yıl sonra iktidardan düştü. Otuz yıl süren tutucu yönetim liberal Jose Zelaya'nın iktidara gelmesiyle sona erdi. Zelaya 1909'da düştü: 1912'de iç savaş patlak verdi ve ABD birlikleri 21 yıl süreyle ülkeyi işgal ettiler. 1937'de Anastasio Garcia Somoza cumhurbaşkanı oldu. 1947-1950 arasındaki yıllar dışında, öldürüldüğü yıl olan 1956'ya kadar ülkeyi yönetti. Oğlu Anastasio Somoza Debayla 1967'de iktidara geçti. 1972'de istifa ettiyse de 1974'de yeniden seçildi. Sandinista gerillaları 1978'den sonra ülkede Somoza yönetimine karşı geniş bir ayaklanmayı başlattılar. Yüzölçümü 130.000 km². Nüfusu (1975 tah.) 21.155.000.

NORFOLK, Büyük Okyanus'un güneybatısında Avustralya'ya bağlı ada. Avustralya'nın doğu kıyılarından uzaklığı 1450 m'dir. Büyük çam ormanları ve yumuşak iklimi nedeniyle çok sayıda turist tarafından ziyaret edilir. Norfolk, 1774 yılında Kaptan James Cook tarafından bulunmuş ve 1788-1855 yılları arasında İngiltere'nin ceza sömürgesi olmuştur. 1844'de de Tasmanya'ya, 1896'da Yeni Güney Galler'e bağlandı. 1913'de Avustralya'nın denizaşırı bir bölgesi haline geldi. Yüzölçümü 34 km². Nüfusu (1975 tah.) 2000.

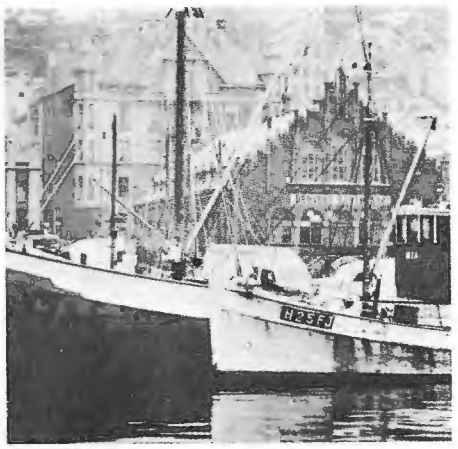
NORVEÇ, resmi adı Norveç krallığı olan ülke İskandinav yarımadasının bir bölümünü kaplayan bir Avrupa devletidir. Uzun ve girintili çıkıntılı bir sahili vardır; halkının çoğu kıyılarda yaşar. Doğal kaynakları pek az olduğu halde halkı dünyanın en yüksek yaşama standartlarından birine sahiptir. Başkenti, Oslo'dur.

Norveç'in uzun bir denizcilik geleneği vardır. Ülkenin kahramanlarının pek çoğu, ya denizcilikle ilgilidir, yada keşif seyahatlerine katılmış kişilerdir. Büyük Viking Şefi Leif Ericsson Kristof Kolomb'un Amerika'yı «keşfinden» 500 yıl önce Kuzey Amerika'ya ulaşmıştı. Fridtjof Nansen Kuzey Kutup havzasını 1890'da keşfetmiş, daha sonra devlet adamı ve oseanograf olarak 1922 Nobel Barış Ödülünü kazanmıştır. Ronald Amundsen Kuzey Kutbuna ulaşan ilk kişidir (1911). Ayrıca büyük antropolog Thor Heyerdahl 1940'larda **Kon-Tiki** adlı teknesiyle Büyük Okyanus'u geçmiştir.

Yüzey şekilleri ve iklim. Norveç'in büyük bölümü dağlık bir yayladır. Alçak bölgeler ise merkezde Tronheim ve güneydoğuda Oslo'nun bulunduğu ke-

Bergen gibi Alesund da 1904'te yanmış ve tümüyle taştan yeniden inşa edilmiştir. Bugün Norveç'in en önemli balıkçılık limanlarından biridir.

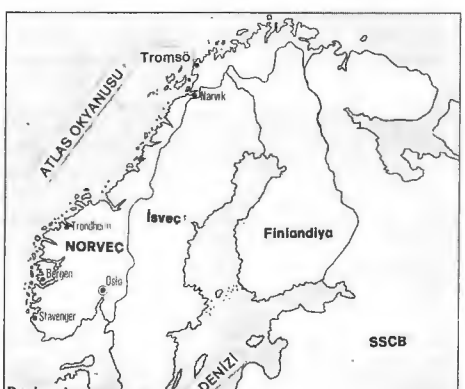
Norveç'in yüzyıllardır önemli bir limanı olan Bergen 1855'de yangında tahrip olmuştur. O zamandan beri bu kentte ahşap inşaat yasaklanmıştır.

simlerdir. Yaylalar eski buzulların düzleştirdiği kayalık bir yapıya sahiptir. Norveç'in çarpıcı bir özelliği dantel gibi kıvrımlı kıyılarıdır. Bu kıyılarda yüzlerce fyord çıkıntılar yapar; bazıları karanın içlerine kadar girer. Norveç'te, çoğu küçük ve yaşamaya elverişli olmayan 150.000 kadar ada vardır. Üzerinde insan bulunan adalar sadece Vesteralen, Lofoten adaları, Svalbard ve Jan Mayen' dir. Kara kıyıdan başlayarak dimdik yükselir. Yaylalar ve dağlar arasında, derin vadiler ve hızlı akan ırmaklar vardır. Norveç'in en yüksek noktası 2468 metreyle güneyde Galdhöpiggen dağıdır. Ülkenin üçte birinden fazlası Kuzey Kutup çemberi içinde yeralır. Ancak yine de kışlar son derece ılımandır; sahilde buzlar bulunmaz. Bunun nedeni batıdaki Gulf Stream akıntısının sıcak etkisidir. Yazlar yumuşak ve kısa geçer. Rüzgârlar, ülkenin batı kesimine bol yağış getirir. Norveç, kış aylarında kar altında kalır. Yaz aylarında ise dünyanın en çok güneş ışığı alan ülkesi Norveç'tir. Kuzey kesimi mayıs ortasından temmuz sonuna kadar geceyarısı güneşi nedeniyle 24 saat aydınlık olur.

Ekonomi. Norveç'in coğrafi durumu ve iklimi tarıma hiç uygun değildir. Ekim, toprakların ancak yüzde 3'ünde yapılır. Ülke doğal kaynaklar bakımından da zengin sayılmaz. Yalnızca hızlı akan ırmakları (bunlardan 1900'den beri zengin hidroelektrik enerjisi elde edilmektedir) ve kereste (ülkenin 3/4'ü ormanlarla kaplıdır) açısından çok zengindir. Bu nedenle Norveçliler geçimlerini denizden sağlama yoluna gitmişlerdir. Norveç Ticaret Filosu 2800 gemi ve 27 milyon grostonla dünyanın dördüncü en büyük filosudur. Denizcilik ülkenin ticaret açığını kapatmada başlıca etkendir. Norveç karasularında morina, uskumru, mezit ve ringa gibi balıklar çok boldur (dünya toplamının yüzde 5'i Norveçli balıkçılar tarafından yakalanır). Balık işlemesi önemli bir sanayi bölümüdür. Kuzey denizinde 1960'larda petrol ve doğal gaz bulunması, bu yönde hızlı ve yoğun bir gelişmeyi gerçekleştirmiştir. Gemi, balık ve ham petrol Norveç'in başlıca dışsatım ürünlerini oluşturur.

Başlıca ürünleri alüminyum, demir, çelik, makina, kağıt ve diğer kereste ürünleridir. Norveç 1973'te AET ile serbest ticaret anlaşması imzalamıştır. Başlıca alıcıları İngiltere (yüzde 24), İsveç (yüzde 16) ve Batı Almanya'dır (yüzde 10). Norveç'in dışalımda bulunduğu ülkeler ise İsveç (yüzde 19), Batı Almanya (yüzde 16) ve İngiltere'dir (yüzde 10).

Toplumsal yapı. Halkının çoğu Nordik kökenlidir; Danimarka ve İzlandalılarla aynı soydan gelir. 20.000 kadar Lapp en kuzeyde yaşar; Norveç'te Fin kökenli topluluklar da vardır. Resmî din, Protestanlıktır. Halkın yüzde 96'sı Luther'ci kiliseye bağlıdır. Norveçce'nin iki biçimi resmi dil olarak kabul edilmiştir. Okul çocuklarının yüzde 80'i eski biçim olan **Bokmal**'ı (öteki adı Riksmal) %20'si ise yeni biçim olan **Landsmal**'ı (ya da **Nyaorsk**) öğrenir. Dil konusundaki geleneksel tartışma, büyük bir olasılıkla, **Bokmal**'ın (kitap dili), değişime uğrayan biçimiyle kabul edilerek sonuçlanacaktır. Norveç'te eğitim 7-16 yaşları arasında parasız ve zorunludur; 18 yaşındakilerin yarısının ise 1970'lerin sonunda, tamgün öğrenim gördükleri saptanmıştır. 1976'dan başlayarak 17 - 19 yaş grubu için tüm okullar, kapsamlı kılınmıştır. Norveç'in, (en büyüğü 1811'de kurulmuş olan Oslo Üniversitesi) 4 üniversitesi vardır. Burada 20.000 kadar öğrenci öğrenim görür.

Norveçliler modern konutları, devlet emekliliği, sağlık hizmetleri, kültür ve spor alanlarında sağlanan çeşitli olanaklarla yüksek bir yaşam düzeyine sahiptirler. Norveç kültür ve sanatın pek çok alanına katkıda bulunmuştur. Edebiyatta Henrik Ibsen (1928-1906) büyük bir yenilikçidir; «çağdaş tiyatronun babası» olarak bilinir. Ünlü Norveçli yazarlar arasında Nobel ödülü kazanan, Bjornstjerne Bjornson (1932-1910), Knut Hamsun (1859-1952) ve Sigrid Undset'i (1882-1949) saymak gerekir. Müzikte besteci Edvard Grieg (843-1907), Norveç halk müziğinden esinlenmiştir. Grieg'in Ibsen'in **Peer Gynt** oyunu için yazdığı müzik çok ünlüdür. Munch (1863-1944), dışavurumcu (eksperesyonist) resmin öncülerindendir. Heykeltraş Gustav Vigeland Frogner Parkı'nı kurarak burada pekçok yapıtını sergilemiştir.

Norveçlilerin çoğu spor seyircisinden ziyade spor uygulayıcısıdır. Kayak (özellikle en başarılı oldukları kayakla atlama) ulusal sporlarıdır. Pek çok Norveçli bütün yıl boyunca kayak yapar. Ülkenin bazı kesimlerinde kızak yük taşıma aracı olarak kullanılır. Pek çok Norveçli yürüyüş, dağcılık, paten, yüzme, kürek sporları da yapar. Balık avcılığı da, yaygın sporlardandır. Spor, hakim biçimde amatördür. Ancak ünlü Sonja Henie dünya olimpiyat artistik paten şampiyonu olduktan sonra, profesyonelliğe geçmiş, ardından Hollywood'da film yıldızı olmuştur.

Yönetim. Norveç anayasal bir monarşidir. Krallık, babadan erkek evlada geçer. Yasama dört yılda bir yinelenen 155 üyeli parlamento **(Storting)** tarafından yapılır. Seçim sistemi, nisbi temsil ilkesine dayanır. Milletvekilleri, kendi aralarından 1/4'ünü **Lagting** (üst meclis) için 3/4'ünü de **Odelsting** (alt meclis) için seçerler. Kralın, sembolik bir yürütme gücü vardır ve bu, başbakanın yönettiği Devlet Konseyi'nce (Kabine) uygulanır. Kral, bir yasayı ancak iki kez veto edebilir. Ülke yerel yönetim bakımından 19 bölgeye (fyller) bölünmüştür.

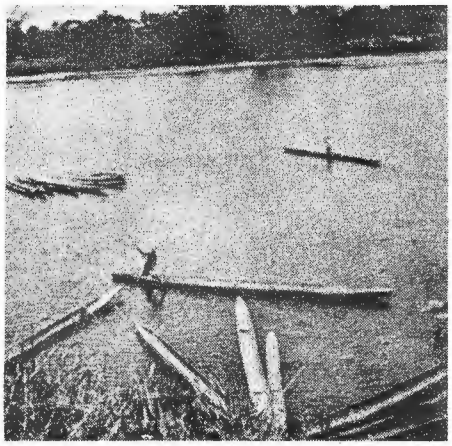
Tarih. Norveç'in uzun denizcilik geçmişi Vikinglerle başlar. Vikingler MS. 700'lerde uzun gemileriyle denizleri geçerek Batı Avrupa kıyılarına dehşet saçtılar. Norveçli Vikingler IX. yüzyılda İzlanda'yı sömürgeleştirdiler. Batı Norveç ilk kez 872 yılında Harold Fairhair tarafından, bir krallık altında birleştirildi. Ancak monarşinin babadan oğula geçişi 1319'da bir kesintiye uğrayınca Norveç 600 yıl süre ile komşuları İsveç ve Danimarka'nın sömürgesi durumuna geldi.

İlkin İsveç'le birleşen Norveç, kısa süre sonra veba salgını ile karşı karşıya kaldı (1349-50) ve nüfusunun 2/3'ünü kaybetti. Danimarka, birliğe 1897'de katıldı. 1523'te İsveç'in birlikten ayrılması üzerine 1814'e kadar Norveç ve Danimarka arasındaki birlik devam etti; Danimarka bu birliğin egemen devleti oldu. Napolyon savaşları sonucunda Kiel barışı ile Danimarka Norveç'i İsveç'e bırakmak zorunda kaldı; ancak Norveç anlaşmayı tanımadı, kendine bir anayasa hazırlayarak Danimarka prenslerinden birini kral ilan etti. İsveç Norveç'e bağımsızlık verilmesini reddedip, birliği zor kullanarak kabul ettirdi.

Norveçliler, 1905'le İsveç'ten bağımsızlıklarını aldılar ve bir Danimarka prensini (Carl) Haakon VII. adıyla Norveç kralı ilan ettiler. Norveç, daha o zamanlarda hidroelektrik potansiyelini kullanmaya başlamıştır ve ekonomisi hızla gelişmiştir. Norveç'in endüstri devrimi 1905-14 yılları arasında gerçekleşti. Birinci Dünya Savaşı'nda ülke bağlantısız kaldı; ancak Müttefikler için mal taşımayı sürdürdü; bu durum Norveç'e çok pahalıya mal oldu: ticaret filosu büyük kayıplar verdi. İkinci Dünya Savaşı'nda Almanlar 1940'da Norveç'i işgal ettiler ve kral Haakon, Londra'da bir sürgün hükümeti kurdu. Norveçli nazi lideri Vidkun Quislingin Almanlarla sıkı bir işbirliğine girmek için giriştiği çabalara karşın, Norveçliler Nazilere karşı yiğitçe direndiler. Savaşın sonunda geri çekilen Almanlar, nerdeyse Avusturya büyüklüğünde bir toprak kaplayan kuzey kesimleri Finnmark ve Troms'u tam anlamı ile yakıp yıkarak yerle bir ettiler. Savaşın sonunda Amerikan yardımı ve halkının kararlılığı ile Norveç büyük bir ekonomik iyileşme gösterdi. Norveçli devlet adamı Trygve Lie Birleşmiş Milletler'in ilk genel sekreteri oldu (1946). Norveç NATO (1949)

Orta Afrika İmparatorluğunda Zemio yakınlarında Zande köylüleri son dereçe ilkel koşullarda yaşamlarını sürdürmektedirler.

Orta Afrika İmparatorluğunun başkenti Bangi Ubangi ırmağı üstünde bir limandır. Kereste, pamuk gibi tarımsal ürünler bu ırmakta taşınır.

Pakistan'ın başkenti İslamabad 1960'dan sonra kurulan yeni bir kenttir.

ve EFTA'nın (1966) kurucu üyesidir. 1965'de otuz yıl iktidarda kalan İşçi partisi, yerini sosyalist olmayan koalisyona bıraktı; bundan sonra da azınlık hükümetleri dönemi başladı. 1972'de bir halk oylaması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) girmeyi reddetti. Kuzey denizindeki petrol yataklarındaki gelişme 1970'lerde Norveç ekonomisinde patlama oluşturmuştur.

Norveç

Resmi adı Norveç Krallığı
Yüzölçümü 323.886 km²
Nüfusu (1976 tah.) 4.027.000; km²'ye 12 kişi
Önemli kentleri Oslo (başkent) 465.300; Bergen 214.000; Trondheim 134.000.
Yönetim Devlet başkanı Kral Olav V (1957'te tahta geçti)
Din Protestan
Dil Norveççe
Para birimi Norveç kronu
GSMH 9.064.300.000 sterlin; kişi başına ulusal gelir 2251 sterlin
Tarım Ormancılık, balıkçılık, hayvancılık, tahıl
Sanayi Petrol, demir-çelik, alüminyum işleme, kereste ürünleri, gemicilik, kimyasal maddeler
Dış ticaret İsveç, İngiltere, Batı Almanya, ABD, Danimarka

NOVA SCOTİA. Bk. KANADA

OHİO. Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

OKLAHOMA. Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

ONTARİO. Bk. KANADA

OREGON. Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

ORTA AFRİKA İMPARATORLUĞU, Afrika'nın merkezinde kıyısı olmayan bir ülkedir. Ülke 1976'ya kadar Orta Afrika Cumhuriyeti olarak biliniyordu. Başkent Bangi'nin nüfusu 301.800'dür. Ülke daha önceleri Fransız sömürgesi (Ubangi-Şari) idi. Kuzeyde Çat havzasına doğru akan ırmaklarla, güneyde Ubangi sistemini oluşturan ırmaklar arasında kalır. Yüzey şekilleri dağlık bir görünümü içerir ve yükseklik ortalama 61 m'dir. Güney yöreleri sıcak ve nemliyken, kuzey kuraktır. Güneyde yıllık ortalama yağışlar 1750 mm. kadardır. Halkın büyük bölümü çiftçilikle uğraşır. GSMH 1974'de 90 sterlindi. En değerli tarımsal ürünler ve başlıca dışsatım maddeleri pamuk ve kahvedir. Yetersiz ulaşım koşulları kalkınmayı engeller.

Çeşitli etnik grupların en büyüğü Banda ve Baya'lardır. Halkın büyük bölümü etnik dinlere bağlıdır. Yüzde 20'si Hristiyan ve Müslümandır. Orta Afrika İmparatorluğu 1894 ile 1960 arasında Fransa tarafından yönetildi. 1960'da ülke anayasal cumhuriyet biçiminde bağımsızlığına kavuştu. Jean-Bedel Bokassa

önderliğindeki askeri bir grup 1960'da yönetimi ele geçirdi. Bokassa 1976'da Müslüman oldu ve adını Eddine Ahmed Bokassa olarak değiştirdi. Hükümetin yerini askeri konsey aldı. Ülkenin düzenini monarşi, kendisini de imparator olarak ilân etti. Yüzölçümü 64.977 km². Nüfusu (1975 tah.) 1.800.000.

ÖZBEKİSTAN. Bk. SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLERİ BİRLİĞİ

ÖZGÜR ORANGE EYALETİ. Bk. GÜNEY AFRİKA

PAKİSTAN, Hindistan'ın batısında bir Asya ülkesidir. 1947'ye kadar ülke İngilizler'in denetimindeki Hindistan'ın bir parçasıydı. 1947'de Hindistan bağımsızlığına kavuşunca Hindu baskısı altında kalmaktan korkan Hintli Müslümanların ayrı yurdu olarak kuruldu. Pakistan sınırlı kaynaklara sahip yoksul bir ülkedir. Ülkenin ekonomisi siyasal dengesizlikler yüzünden büyük zarara uğradı. 1971'de doğu eyaleti olan Bangladeş'i yitirmesi özellikle sanayi açısından Pakistan'ı olumsuz yönde etkiledi. Başkent İslamabad'dır.

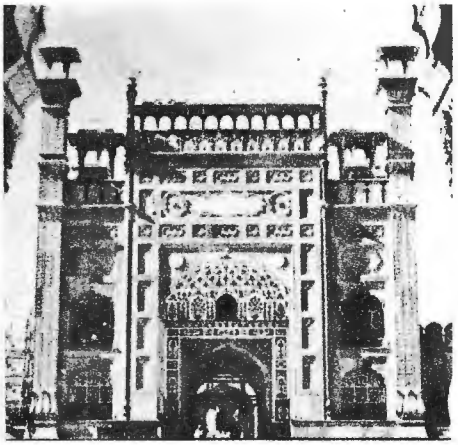
Yüzey şekilleri ve iklim. Pakistan'da dört eyalet yeralır. Bu eyaletlerin her birinin uzun ve kendilerine özgü gelenekleri vardır. Bunlar Pencap, Bülucistan, kuzeybatı bölgesi ve Sind'dir. Yüzey şekillerinin çeşitli olmasına karşın ülkenin büyük bölümünde insanlar yaşayamaz. Dağlar, ovalar, bataklıklar ve çöller yüzey şekillerini belirler. Kuzeybatı bölgesi Himalayalar, Karakurum ve Hindukuş dağlarıyla kaplıdır. Hindukuş'un eteklerinde Afganistan sınırında kayalık Hayber geçiti yeralır. Bu geçit pekçok istilacının Hindistan'a girmesine yol açtı. Pekçok kollarıyla birlikte büyük İndus ırmağı güneybatıya doğru ülke boyunca Pencap ovalarını sular. Irmak ağız bölgesinde alüvyonlu bir düzlük oluşturur. Irmağın doğusunda Thar çölü uzanır. Pakistan'da muson iklimi hüküm sürer. Dağlık bölgelerde nemli ve soğuk olan iklim özellikleri çöllerde son derece kurak ve sıcaktır.

Ekonomi. Pakistan'ın doğal kaynakları arasında doğal gaz ve az miktarda maden bulunur. Bu madenler arasında kömür, demir, kromit, kireçtaşı, sülfür ve antimon sayılabilir. Ülkede bir miktar petrol de çıkarılmaktadır. Nüfusun üçte ikisi çiftçilikle geçinir. Toprağın büyük bir bölümünün verimliliği sulama ve teknik yöntemlerle arttırıldıysa da, tarımsal üretim genellikle düşüktür. Bunun nedeni gübre eksikliği ve tarımda teknik olanakların yeter ölçüde kullanılmamasıdır. Başlıca tarımsal ürünler buğday, pirinç, mısır, şeker kamışı, arpa ve darıdır. Bülucistan'da çeşitli meyvalar yetiştirilir. Pamuk dışsatımı yapılan bir tarım ürünüdür. Ülkede bir miktar tütün de yetiştirilir. Deniz, göller ve balık çiftlikleri ülkenin balık ihtiyacı ve dışsatımı için önemlidir.

Ülke gelirinin yüzde 60'ı tarıma da-

Pakistan'ın geniş kapsamlı inşaat projesi çimento ve tuğla ihtiyacını da büyük ölçüde arttırmıştır.

Lahor'da İmparator Cihangir'in mozolesi ve sarayı Pakistan'ın en eski üniversitesinin bulunduğu bu kentteki pek çok tarihi yapıttan birisidir.

yanır. Sığırlar süt, et ve derileri için beslenir. Keçi ve koyunların yününden, süt, et ve derilerinden yararlanılır. En iyi damızlık sığırlar Batı Pakistan'da yetişir. Bu hayvanların bir bölümü damızlık olarak dış ülkelere satılır. Kümes hayvancılığı da giderek gelişmektedir. Elde edilen sütün üçte biri içilir, geri kalanından tereyağ ve peynir yapılır.

Ormanlar toprakların yüzde 2,7'sini kaplar. Batı Pakistan'da kozalaklı ormanlar işletilir. Aşınma ormanların gelişmesi için büyük bir doğal engeldir. Doğu Pakistan'da, Çittagong tepelerindeki ve Sundarbans'daki ormanlar çok verimlidir. Buralardan elde edilen ürün kâğıt sanayiinde kullanılır. Pakistan dışarıya kağıt da satar.

Başlıca imalat sanayii pamuklu dokumacılıktır. Gıda ve deri sanayilerinde pek çok kişi çalışır. Çimento, kâğıt, metalurji ve gübre sanayileri de işletilmektedir. El zenaatçılığı arasında halıcılık, çörnlekçilik ve giysi üretimi önemlidir. Demiryolları gelişmiştir. Büyük kentler arasındaki ulaşım düzenlidir. Dağlık ve çöllerle kaplı bölgelerde ise ulaşım çok zordur. Pakistan Uluslararası Havayolları PIA iç hatlarda ve yabancı ülkelerde seferler düzenler.

Toplumsal yapı. Nüfus köken olarak karmaşıktır. Yüzyıllar boyunca ülkeyi istila etmiş olan pekçok kavimin kaynaşmasından oluşmuştur. Bu kavimler arasında Yunanlılar, Araplar, Persler, Afganlar ve Moğollar sayılabilir. Bugün belirli yedi etnik grup vardır. Pencaplılar nüfusun yüzde 60'ını oluşturur. Öteki etnik gruplar Sindhi (yüzde 13), Pathan, Beluci ve Keşmiri'dir. Nüfus dengeli bir biçimde dağılmamıştır. Halkın büyük bölümü İndus düzlüklerinde yaşar. En yoğun nüfus Karaçi ve çevresindedir. Pakistan'da kır nüfusu yüksektir. Sanayiin gelişmesiyle kent nüfusu da artmaktadır.

Ülkenin resmi dili Urduca'dır. Ancak hükümet ve iş çevrelerince geçerli dil İngilizcedir. Pek çok kişi de Pencabi, Sindhi, Peştu ve Buluc dillerini konuşur.

İlköğretim parasızdır ve beş yıldır. Ülkede yedi üniversite vardır. Nüfusun yüzde 16'sı okur - yazar, halkın yüzde 98'i Müslümandır. Dinsel azınlıkların bulunduğu Pakistan'da Hindu'lar, Buddha'cılar, Hristiyanlar da yaşar.

Pakistan'ın en büyük kenti ve limanı Karaçi'dir. Öteki önemli kentler arasında Ravalpindi, Multan, Lahor ve Kuetta sayılabilir. Ravalpindi yakınlarında yeni kurulan İslamabad kentinin nüfusu 250.000'dir.

Yönetim. 1973 anayasasına göre ülke federal parlamenter sisteme sahiptir. Yasama organları Ulusal Meclis ve Senato'dur. Devlet başkanı cumhurbaşkanıdır.

Tarih. Pakistan'ın siyasal ve kültürel tarihi 1947'e kadar Hindistan'a bağımlıydı. Yeni ülke 14 Ağustos 1947'de Muhammed Ali Cinnah'ın önderliğinde İngiliz Uluslar Topluluğu çerçevesinde bir sömürge olarak kuruldu. Cinnah genel vali olurken, Ali Han başbakanlığa getirildi. Doğu Pakistan ve Bengal'de 1950'de ve daha sonra kitlesel göç sürdü. Pakistan Silahlı Kuvvetleri yeniden düzenlendi. Batı Pakistan ve Doğu Pakistan 1450 km uzaklıkla iki ayrı biçimde kuruldu. Keşmir konusunda Hindistan ile Pakistan arasında anlaşmazlıklar başladı ve bu sorun günümüze kadar çözülmedi. Cinnah 1949'de öldü. Ali Han ise 1951'de öldürüldü. Cinnah'ın ölümünden sonra genel valiliğe gelen Hoca Nazimuddin Ali Han başbakan oldu. 1955'de ülke tam bağımsızlığını kazandı ve cumhuriyet haline geldi. Yeni anayasaya göre cumhurbaşkanının müslüman olması gerekiyordu. İlk cumhurbaşkanı general İskender Mirza oldu. Ancak iki yıl sonra anayasayı ve hükümeti ortadan kaldırdı. General Eyüp Han 1958 Ekiminde bir darbeyle iktidarı ele geçirdi ve 1960'da cumhurbaşkanı oldu. 1969'da bir dizi ayaklanma ve grevden sonra Eyüp Han'ın yerine General Yahya Han yönetimi ele aldı. Yahya Han sıkıyönetim ilân etti.

1970'in sonunda genel seçimler yapıldı. Ancak Doğu ve Batı Pakistan'daki partiler anlaşmaya varamadılar. Avami Birliği Doğu Pakistan için özerk yönetim

istedi. Batı Pakistan kuvvetleriyle Doğu Pakistanlı gerillalar arasında iç savaş başladı. Hindistan ordusu gerillaların yanında yeraldı. 1971 Mart'ında Doğu Pakistan Bangladeş olarak bağımsızlığını ilan etti. Yahya Han'ın yerine geçen cumhurbaşkanı Zülfikar Ali Butto 1972'de, İngiltere'nin Bangladeş'i tanıması karşısında İngiliz Uluslar Topluluğu'ndan çekildiklerini açıkladı. 1974'de Pakistan Bangladeş'in bağımsızlığını kabul etti. Cumhurbaşkanı Butto Hindistan'la iyi ilişkiler kurulmasını sağladı. İç huzursuzluklar sürerken, 1977'de genel seçim yapıldı. Seçimleri Butto kazandı. Rakipleri seçimlere hile karıştırdığı gerekçesiyle kendisine karşı çıktılar. Temmuz ayında Butto bir askeri darbeyle devrildi. Yerine geçen Ziya - ül Hak siyasal lideri tutuklattırdı. Butto, 1979'da siyasal rakiplerine suikast düzenlediği iddiasıyla Lahor Askeri Mahkemesi'nde yargılandı ve idam edildi.

Kültür. Bengali edebiyatı Pakistan'daki edebiyatların en zenginidir. Şiir bu edebiyatın en gelişmiş türüdür. Şahadat Hüseyin, Gulam Mustafa, Gasimuddin, Abdül Kadir, Faruk Ahmed gibi şairler Tagor ve Nazrul İslam'ın (d. 1899) etkisinde kaldılar. Begum Sufia Kemal, Ahsen Habib, Seyyid Ali Ahsen, Eşref Sıddıki, İskender Ebu Zafer, Talim Hasan ve Muhammed Mahfuzullah gibi genç şairler Baudelaire, T. S. Eliot ve Garcia Lorca gibi şairlerin etkisinde kaldılar. Düzyazı ise batı edebiyatlarının büyük ölçüde etkisinde kaldı. Maupassant ve Çehov özellikle etkili oldu.

Bağımsızlıktan önce Urdu dili büyük ölçüde yenilendi. Muhammed İkbal bu yenilenmenin en önemli kişiliğidir. Pencabi edebiyatı ise zengin bir halk bilimi geleneğine sahiptir. Bu edebiyat Macit Sıddık, Şerif Kuncahi, Ahmed Cafer gibi şairler yetiştirdi.

Büluc edebiyatına bağlı yazarların en önemlisi Mulla Fazıl Rind ve Mulla İbrahim'dir. Sindhi dilinin zengin bir klasik edebiyatı vardır. Sindhi dilinde yazan şairlerin en ünlüsü Şah Abdul - Latif'tir.

Pakistan'da resmen tanınmayan, ancak önemli edebiyat yapıtları veren üç bölgesel dil daha vardır: Brahui, Buruşaski ve Keşmiri. Ayrıca Şahid Sühreverdi, Devani ve Ahmed Ali gibi yazarlar İngiliz diliyle yazmışlardır.

Pakistan

Resmî adı Pakistan İslâm Cumhuriyeti
Yüzölçümü 803.943 km²
Nüfusu (1975 tah.) 70.280.000; km² ye 87 kişi.
Önemli kentler İslamabad (başkent) 250.000; Karaçi, 3.442.000; Lahor, 1.985.000
Yönetim Cumhuriyet, federal parlamenter sistem
Din İslâmiyet
Diller Urdu, İngilizce
Para birimi Pakistan rupisi
GSMH (1974) 3.747.900.000 sterlin kişi başına ulusal gelir 53 sterlin
Tarım Buğday, pirinç, pamuk, mısır, şeker kamışı, meyva
Sanayi Dokuma, balıkçılık, gıda, yapı malzemesi, kimya, halı
Yeraltı kaynakları Doğal gaz, petrol, kömür, demir
Dış ticaret İngiltere, Japonya, ABD, Batı Almanya

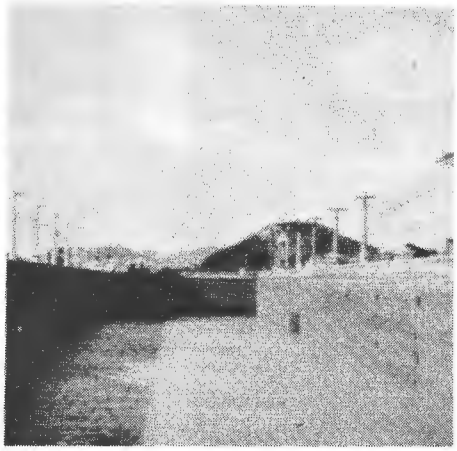
PANAMA, Kuzey ve Güney Amerika'yı birleştiren ince kara parçasında yer alan bağımsız bir ülkedir. Başkent Panama'dır. Askeri bir cunta tarafından yönetilen Panama'nın hemen tüm geliri Kanal Bölgesi'nden gelmektedir. Kanal Bölgesi ABD'nin denetimi altındadır.

Panama'nın başkenti Panama'da hâlâ birçok kişi, muz ve balık gibi yerel ürünleri satarak geçinir.

Panama'nın büyük bir bölümü bataklıklarla kaplıdır. Ülkenin yalnızca yüzde 7'si tarıma elverişlidir.

Uzunluğu 64 km'yi bulan Panama kanalı Atlas Okyanusu ile Büyük Okyanus arasında geçişi sağlar.

Yüzey şekilleri ve ekonomi. Ülkenin Antil ve Büyük Okyanus kıyıları arasında göze çarpan bir karşıtlık vardır. Doğubatı doğrultusunda uzanan Antil kıyı şeridi çok verimli topraklara sahiptir. Büyük Okyanus kıyılarındaki düzlükler çiftçilerin pirinç, muz ve hayvan yetiştirdikleri verimli vadilerle kaplıdır. Sık ormanlarla örtülü Veraguas bölgesinde kahve üretilir. Kanal Bölgesi'nin batısında kalan Antil düzlüklerinde ise kakao ve kauçuk elde edilir. Doğudaki düzlüklerde muz yetiştirilir. Chirigui ve Veraguas sıradağlarında volkanik tepeler yeralır. Bunların en yükseği olan Chiriqui 3475 m.'dir. 1938'de bir Birleşmiş Milletler araştırma grubu Colon ve Darien bölgelerinde bakır yatakları buldu. Nüfus Kanal Bölgesi dışında yoğun değildir.

Toplumsal yapı. Panamalıların büyük bölümü İspanyolca konuşan Katoliklerdir. Panamalıların ataları İspanyol sömürgecileri ve kızılderililerdi. Halkın büyük çoğunluğu tarımla uğraşır. Ancak ülke gıda ihtiyacının yüzde 40'ını karşılayabilmektedir. Sanayiler arasında sigara, giyisi ve gıda sanayileri önemlidir. Siyasal partiler 1969'da yasaklanmıştır.

Tarih. İspanya'nın bütün büyük kaşiflerinin Panama ile ilişkisi olmuştur. Rodrigo de Bastidas Panama'yı 1501'de keşfetti. Kristof Kolomb aynı yıl Panama'ya ayak bastı; Vasco Balboa Büyük Okyanus'u keşfetmek üzere Panama'dan karaya çıktı; Francisco Pizarro 1531'de Peru'ya gitmek için Panama'dan geçti. Panama 1821'e kadar İspanyol egemenliğinde kaldı. 1821'de Büyük Kolombiya konfederasyonuna katıldı. 1903'de bağımsız bir statüye kavuşan Panama 1905 - 1914 yılları arasında yapılan Panama kanalından sonra çok daha büyük bir önem kazandı. ABD ülkede büyük etkinlik sağladı. 1940'lardan 1960'lara kadar hükümet değişiklikleri, ayaklanmalar, grevler, cinayetlerle dolu bir dönem hüküm sürdü. 12 Mayıs 1968 başkanlık seçimleri kanlı çarpışmaların doğmasına yol açtı. Seçimleri Dr. Arnulfo Arias kazandı. Ancak bir süre sonra yönetime askeri cunta el koydu. ABD, askeri yönetimi tanıdı. 1969'da başkanlığa Demetrios Lakas getirildi. Siyasal partiler kapatıldı ve 1972'de yeni bir anayasa kabul edildi. 1974'de Panama ve ABD, Panama'nın Kanal'dan daha büyük gelir elde etmesi konusunda görüşmelere başladı. 1976 için yeni bir anayasa planlandı.

Yüzölçümü 75.651 km². Nüfusu (1976 tah.) 1.719.000.

PANAMA KANAL BÖLGESİ, PANAMA içinde, Panama kanalı çevresindeki bölge. 1903'den bu yana kanalın iki yanında uzanan topraklar, Birleşik Amerika'nın yönetimindedir.

Halkın çoğu Amerikalıdır. Bölge başkanı tarafından atanan bir genel-valice (aynı zamanda Panama Kanal Şirketi'nin başkanı) yönetilir. Bölgeye ilgi çekiciliği nedeniyle çok sayıda turist gelmektedir. Amerikan ordusu tarafından yönetilen bir radyosu ve bir televizyon istasyonu vardır.

Başlıca kentleri, kanalın iki ucundaki Balboa (batı ucu) ve Cristobal'dir (doğu ucu). Yüzölçümü 1432 km². Nüfusu (1975 tah.) 44.000.

PAPUA YENİ GİNESİ, Büyük Okyanus'un batısında bağımsız bir ulustur. YENİ GİNE'nin doğu yarısıyla Bismarck takım adalarını (New Britain, New İreland ve Amirallik adaları) ve Bougainville'yi kapsar. Başkenti Port Moresby'dir. Ülke tümüyle dağlıktır ve özellikle Bismarck takımadaları volkanlarla doludur. Geniş düzlükler yalnızca Yeni Gine'nin orta yükseltilerinin kuzey ve güneyinde yer alır. Ekvatorun hemen güneyinde yeralan bu adada sıcak ve yıl boyunca yağışlı bir iklim egemendir. Bu nedenle arazi sık ormanlarla kaplıdır. Dünyanın en ilkel bazı taş devri kültürüne sahip kabilelerine burada raslanmakta ve arazinin güç yapısı nedeniyle bazıları yeni yeni ortaya çıkarılmaktadır. Tarım kendine yetecek kadardır. Sattığı ürünler ise kahve, kakao ve hindistan cevizidir. Ormanlar artık kereste üretimi için açılmaktadır. Bougainville'de ise zengin bakır filizi yatakları keşfedilmiştir. Yeni Gine Portekiz ve İspanyol kaşifleri tarafından bulunup haritası çizilmiştir, ama 1870'lerde Alman tacirleri uğramaya başlayıncaya değin ülke hakkında çok az şey bilinmekteydi. 1884'te Almanya ülkenin kuzeydoğu yöresine (Kayzer Wilhelmsland) sahip olmak istedi. Birinci Dünya Savaşı'nda ise Avustralya ülkeyi işgal etti ve 1920'de adanın doğu bölümü Avustralya mandası altına girdi. 1973 yılında Papua Yeni Gine kendi yönetimini kurdu. 1975 yılında ise İngiliz Uluslar Topluluğu için-

de tam bağımsız bir ülke oldu. Yönetim, 18 yaşından büyük her yurttaşın seçimine katıldığı bir meclisin yetkisindedir. Yüzölçümü 475.369 km². Nüfusu (1975 tah.) 2.756.000.

PARAGUAY, resmi adı Paraguay Cumhuriyeti olan bu ülke bağımsız bir Güney Amerika ulusudur. Bir kara ülkesidir ve başkenti Asuncion 1537'de kurulmuştur. Paraguaylıların hemen tümü İspanyol ve Amerikan yerlisi karışımıdır. Tarıma dayalı bir ekonomi yürürlüktedir. Halkın yüzde 90'ı Guarani dili konuşur fakat resmi dil İspanyolcadır. Nüfusun çoğu Roma katoliğidir. Okuma yazma oranı yüzde 30'dur.

Yüzey şekilleri ve Ekonomi. Paraguay, Arjantin, Brezilya ve Bolivya ile çevrelenmiştir ve ülkenin tarım ürünleri Atlas Okyanusu'na Arjantin'den geçen bir akarsu sistemiyle ulaşır. 2.550 km uzunluğundaki Paraguay ırmağı ülkeyi ikiye ayırır: hafif yükseltili, ormanlık ve ot-

Paraguay'ın başkenti Asuncion, ülkenin en büyük endüstri merkezi ve limanıdır. Kentte modern ve İspanyol tarzı karışımı binalar yardır.

Paskalya adası, bir tür yumuşak volkanik taştan yapılmış heykelleriyle ünlüdür. Bunların yaklaşık 600 yıl önce yapıldığı sanılmaktadır.

Peru'daki Arequipa kentinde İspanyol sömürge dönemine ait mimari yapıtlar vardır.

luk ılıman doğu bölgesi ve sık ormanlı, belirsiz akarsuları ve açık ovalarıyla az yağışlı batı bölgesi (Chaco). Maden ülkede az bulunur. Dışsatımın yüzde 90'ı et, kereste, pamuk, kahve ve tütündür. Sığır yetiştiriciliği yaygındır.

Tarih. İspanyol Alejo Garca 1525 yıllarında Paraguay'a ulaşan ilk Avrupalıdır. Onun İnka uygarlığı üzerine yazdıkları 1528 ve 1529 yılları arasında Sebastian Cabot'un keşiflerine yolaçtı.

Diğer kâşifler de Paraguay ırmakları boyunca ilerleyerek kıtayı geçen bir yol aradılar. Paraguay 1550'lerde İspanyol eyaleti Rio de la Plata'nın bir bölümü oldu. Cizvit misyonerleri tarımsal koloniler kurarak yerlileri Hristiyanlaştırmaya çalıştılar. 1721'de Jose Antequra Castro başkaldırarak ülkenin İspanya'dan bağımsızlığını ilân etti ve on yıl ülkeyi yönetti. Cizvitler 1767'de ülkeden çıkarıldılar, ama dokuz yıl sonra Paraguay yine Rio de la Plata valiliğine katıldı. 1811'deki kansız bir devrim ülkenin yeniden bağımsızlığına kavuşmasıyla sonuçlandı.

Paraguay nüfusunun yarısından fazlasının yaşamını yitirdiği Arjantin, Brezilya ve Uruguay'a karşı yapılan Üçlü İttifak savaşlarına değin (1865 - 70) ülkeyi sırayla diktatörler yönetti. Bolivya ile sınır anlaşmazlıkları nedeniyle çıkan Chaco savaşına (1932 - 35) değin süregelen siyasi boşlukları da kısa ömürlü diktatörlükler doldurdu. Savaş Paraguay'ın zaferiyle bitti, ama ülke ekonomik yıkıntıya uğradı ve yine kısa ömürlü hükümetler birbirini izledi. 1954'te General Alfredo Strossner başarılı bir darbeyle

yönetimi ele geçirdi ve 1958'den sonra dört kez beş yıllık dönemler için seçildi.

Paraguay

Resmî adı Paraguay Cumhuriyeti
Yüzölçümü 406.752 km²
Nüfusu (1976 tah.) 2.742.000
Önemli kentleri Asuncion (başkent) (1975 tah.) 574.000; Villarrica, 38.050; Encarnacion 240.200
Yönetim Cumhuriyet
Din Roma katolikliği
Diller İspanyolca, Guarani
Para birimi Guarani
GSMH (1974) 512.800.000 sterlin kişi başına ulusal gelir 188 sterlin
Tarım Mısır, buğday, fasulye, tütün, yerfıstığı, turunçgiller, sığır, kereste
Sanayi Et mamulleri, deri, ağaç mamulleri, tarım ürünleri, sebze yağları
Madenler maden filizleri
Dış Ticaret Arjantin, Brezilya, ABD, Batı Almanya, Hollanda, İngiltere.

PASKALYA ADASI, Büyük Okyanus'un güney doğusunda Şili'ye bağlı ada. Güney Amerika'nın batı kıyılarından 3500 km uzaklıktadır. 1772 yılında, Hollandalı denizci Jakob Roggeven tarafından Paskalya gününde keşfedildiği için adaya bu ad verilmiştir. 1888'de ada Şili'ye bağlandı.

Ada halkının büyük çoğunluğu Polinezyalıdır ve tarımla uğraşır. Ancak bunlar koyu derileriyle, öteki Polinezyalılardan oldukça farklıdır.

Ada yüksekliği 12 m'yi bulan büyük taş heykelleriyle ünlüdür. Genellikle İnsan büstü biçimindeki bu taş anıtların kökeni hâlâ tartışma konusudur.

Yüzölçümü 119 km² Nüfusu (1970 tah.) 1600.

PENNSYLVANİA. Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

PERU, Güney Amerika'nın üçüncü büyük ülkesi, İnka İmparatorluğunun anayurdudur. Ülke askeri bir cunta tarafından yönetilir. Zengin maden kaynaklarına sahip olan Peru'nun başkenti Lima'dır.

Yüzey şekilleri ve ekonomi. Peru' nun Şili, Bolivya, Brezilya, Kolombiya ve Ekvador ile sınırları, ayrıca Büyük Okyanus'da 2250 km uzunluğunda kıyısı vardır. Peru'nun büyük dağ sistemi Andlar ülkeyi üç coğrafi bölgeye ayırır. Ortadaki bölge kurak ve soğuk bir dağ zinciridir. Bu dağ kütlesi ulaşımı ve iletişimi engeller. Batıdaki kıyı bölgesi kurak bir çöl şerididir. Halkın yüzde 40'ı burada yaşar ve ülkenin gelirinin yüzde 50'sini bu bölge sağlar. Ortadaki bölgelerde zengin maden yatakları vardır ve nüfusun yüzde 50'si burada yaşar. Peru'nun en yüksek dağı olan Huascaran (6678 m.) bu bölgenin kuzeyindedir. 3810 m. yükseklikteki Titicaca gölü dünyanın ulaşıma elverişli en yüksek gölüdür. Doğudaki bölge tropikal ormanlarla kaplı, sıcak ve nemli bir yöredir. Burada insan girmemiş ormanlar yeralır. Doğu bölgesinde petrol araştırmaları yapılmaktadır.

Inka'lar döneminden beri Peru zengin maden yataklarıyla tanınır. Ülkede kurşun, bakır, çinko, demir, gümüş, kadmiyum, kalay, altın, kireçtaşı ve petrol bol miktarda bulunur. Nüfusun yarısı tarımla uğraşır. Pamuk, pirinç, kahve ve şeker dışarıya satılır. Balıkçılık önemlidir.

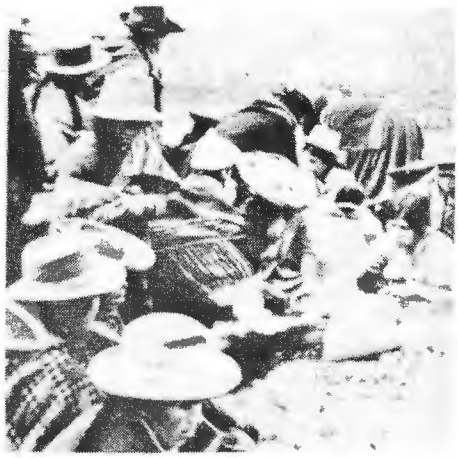
Toplumsal yapı. İnkalar Peru'nun nüfusunun yüzde 40'ını oluşturur. Geri kalan nüfusun büyük bölümü ise Avrupalı ve Kızılderili karışımı olan Mestizolardır. Halkın yüzde 90'ı Katoliktir. İspanyolca resmi dildir, ancak pekçok kızılderili Keçna ve Aymara dillerini konuşur. Okur - yazar oranı yüzde 60'dır. Ormanlık bölgede yaşayan kızılderililer dünyada en ilkel koşullar içinde yaşayan insanlar arasındadır.

İnkaların «yitik kenti» Machupichu 1911'de keşfedildi. Cuzco'dan 80 km uzaklıktaki bu bölge Peru'nun eski kültürünün en iyi kanıtıdır.

Balık avcılığı Peru'da önemli bir sanayidir. Bir zamanlar bu yörede tutulan balık miktarı dünyanın herhangi bir yerindekinden fazlaydı.

Peru'nun pazaryerlerinde Keçua kızılderilileri tarımsal ürünlerini satarlar. Bu pazarlarda tahıllar karşılıklı olarak değiştirilir.

Tarih. İspanyollar 1531'de karaya çıktıklarında Peru gelişmiş İnka uygarlığının merkeziydi. İnkaların hazinesini arayan Francisco Pizarro 1532'den sonra, ülkeyi işgal etti. Birlikleri silahlıydı. 1542'de Peru İspanyolların başlıca güç ve zenginlik kaynağı oldu.

1780'lerde kızılderililerin ayaklanmaları sömürgeci güçler tarafından bastırıldı. 1820 - 1824'de Jose de San Martin ve Simon Bolivar bağımsızlık savaşına öncülük ettiler ve ülkenin İspanya'dan bağımsızlığını sağladılar. Peru 1838'da Bolivya ile bir konfederasyon kurdu. Ancak Şili, örgütü saldırgan olarak niteledi ve konfederasyona karşı koydu. 1839'dan sonra konfederasyon dağıldı. Ülke içindeki huzursuzluklar General Ramon Castilla (1844-1850 ve 1855-1862) yönetimine kadar sürdü. 1860'da cumhuriyet ilan edildi. Ancak İspanya yenilgiye uğradığı 1866 yılına kadar ülkeyi işgal etmeye çalıştı. Peru'nun bağımsızlığının resmî olarak tanınması 1879'da oldu. Şili aynı yıl tekrar Peru'ya saldırdı. Ancak bu kez Şili savaşı kazandı ve 1883'de güney bölgelerinden bazılarını ele geçirdi. Çatışmalar 1929'a kadar sürdü.

XX. yüzyılın birinci yarısı siyasal kargaşalıklar içinde geçti. Askeri yönetim 1963'de iktidara el koydu ve seçimler yapıldı. Ancak 1968'de yeni hükümet askeri bir cunta tarafından devrildi. Cunta parlamentoyu ve anayasayı feshetti. Tarım reformu, eğitim reformu, sanayileşme gibi uygulamalara geçildi. Askeri yönetim 1976'da balıkçılık sanayiinde gerçekleştirilen grevleri sert bir biçimde bastırdı.

Peru

Resmî adı Peru Cumhuriyeti
Yüzölçümü 1.285.216 km²
Nüfus (1975 tah.) 16.090.000 km²ye 12,5 kişi
Önemli kentleri Lima (başkent) (1972) 2.833.609; Callao, 335.400; Arequipa 194.700
Yönetim Francisco Bermudez liderliğinde askeri cunta
Din Katolik
Dil İspanyolca, Keçua (her ikisi de resmî)
Para birimi Sol
GSMH (1974) 4.559.800.000 sterlin kişi başına ulusal gelir 283 sterlin
Tarım Sığır, pamuk, şeker kamışı, pirinç, kahve, koyun, balıkçılık, mısır, tütün
Sanayi Balıkçılık, gıda dokuma, kimya, madencilik otomobil
Yeraltı kaynakları Bakır, demir, kurşun, petrol
Dış ticaret ABD

PİTCAİRN, Büyük Okyanus'un güneyindeki dört volkanik adadan biri. Yeni Zelanda ile Panama arasında yeralır. Ada bugün İngiltere'ye bağlıdır.

Pitcairn halkının kökeni, 1890'da İngiliz gemisi Bounty'de isyan çıkaran 10 denizci ile Tahiti'den gelen 6 erkekle 12 kadına dayanır. (1957 yılında Bounty'nin parçaları, adanın güneydoğu açıklarında bulundu). 1831'de adanın nüfusu aşırı arttı ve burada oturanlar Tahiti'ye götürüldü. Ancak Pitcairnliler 1838'de yeniden adaya döndüler. 1858'da sayıları çok artan ada halkı, NORFOLK adasına götürüldü, ama birkaç yıl sonra bazı aileler geri geldi. Bugün hemen hepsi Adamstown'da yaşayan ada halkı meyva yetiştirir. Adanın başlıca dışsatım maddesi de meyvadır. Takımadanın öteki adaları Ducie, Henderson ve Oeno'dur.

Yüzölçümü 6,5 km². Nüfusu (1976 tah.) 67.

POLONYA, resmî adı Polonya Halk Cumhuriyeti olan bu ülke Orta Avrupa'da yeralır. Komünist ülkelerin «Doğu Bloku» adını verdikleri topluluğa dahildir, ama çağlar boyu Polonya yaşantısını oluşturan kendine özgü coşkulu karakterinin bir bölümünü koruyabilmiştir. Örnek olarak çiftliklerin çoğunun özel mülkiyeti vardır ve Roma Katolik Kilisesi (Polonyalıların büyük bir bölümü buraya bağlıdır) hâlâ ülkede etkin güçlerden biridir. Çağlar boyunca Polonya Avrupa'nın en huzursuz ülkesi oldu; hattâ eski bir nükteye göre Avrupa'da imzalanan bütün anlaşmaların en önemli maddeleri Polonya cephesinin değiştirilmesi ile ilgili olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın başlarında, 1939'da Polonya, Almanya ve SSCB arasında paylaşılmıştı. Savaş sırasında ülke yerle bir edildi ve nüfusun beşte birinden fazlasını yitirdi. Savaş sonunda Polonya'nın 180.000 km² lik bir bölümü SSCB'ye verildi. Buna karşılık Polonya ve müttefikleri Almanya'dan 104.000 km² lik bir bölge aldılar. Ülkenin başkenti Varşova'dır.

Yüzey şekilleri ve iklim. Polonya topraklarının büyük bir bölümü Orta Avrupa Düzlüğü'nde yeralır. Ülke adını Polan'lar ya da «ova göçebeleri» adı verilen bir İslav kabilesinden alır. Kuzeyde Baltık denizi kıyı şeridinde sığ koylar ve ince kumlu plajlar yer alır. Ovanın kuzey kesimi, özellikle Almanya sınırı ile Vistül ırmağı arasındaki alan da binlerce küçük gölle kaplıdır. Vistül'ün doğusuna doğru boş ve geniş bataklıklar bulunur. Ovanın güneyinde yer yer fazla yüksek olmayan tepeler ve bataklık vadilerin bulunduğu alçak bir peneplen yeralır. Daha güneyde ülke güneybatıda, Sudet dağlarına, güneyde Tatralar'a ve güneydoğuda Beskidler'e doğru yükselir. Beskidler Karpatlar'ın bir bölümüdür. Ülkenin beşte dördü, hemen her yerinde su yolculuğu yapmaya elverişli olan Vistül havzası içinde yeralır. Polonya'nın Almanya ile olan batı sınırı Odra (Oder) ve Nysa (Neisse) ırmakları ile belirlenir. 1945 yılında Müttefikler tarafından Potsdam konferansında saptanan bu sınır birçok kez tartışma konusu olmuştur. Polonya'nın iklimi genellikle ılımandır. Yazları daha sıcak ve yağışlı, kışları ise yumuşak geçer. Yıllık ortalama sıcaklıklar kuzeyce 6°C, güneybatıda 8°C'dir. Yağış ortalaması dağlarda 800 - 1200 mm. arası, düzlüklerde ise 450 mm'dir.

Ekonomi. Temel doğal kaynağı maden kömürüdür ve Polonya Avrupa'nın en büyük kömür üreticilerinden biridir. En zengin kömür yatakları Çekoslovakya sınırındaki Yukarı Silezya bölgesindedir. Kömürün hemen hepsi birinci kalitedir, ayrıca linyit (kahverengi kömür) çıkarılır. Zengin bakır, kurşun ve çinko yatakları, bir miktar da demir filizi, sülfür ve petrol bulunur.

Tarım ürünleri Orta Avrupa için oldukça zengindir. Toprağın çok az bir bölümünün özel ellerde bulunduğu diğer komünist komşularının tersine, Polonya'da tarıma elverişli toprağın hemen hemen yüzde 80'i özel kişilere aittir. Yönetim kademeli olarak ortaklaşmacılığa yönelmekte, ekonomik yardımlar ve desteklemeler yoluyla ortaklaşmacı çiftliklerin çoğalmasına çalışmaktadır. Fakat bugüne kadar toplumsallaştırılabilen bölgeler yalnızca eski Alman toprakları, Doğu Prusya ve İkinci Dünya Savaşı sonunda kurulan Pomeranya ve Silezya bölgeleri olmuştur. Bir çiftliğin ortalama büyüklüğü 4,04 dönümdür. Temel tarım ürünleri patates ve çavdardır. Polonya bunların üretiminde Rusya'dan sonra ikinci gelir. Aşağı Silezya'da ise toprak kuzey ve orta bölgelerin geniş düzlüklerinden daha verimli olduğu için buğday ve şeker pancarı üretimi daha önemlidir. Diğer önemli ürünler yulaf, arpa, meyva ve ketendir. Mandıracılık ve domuz yetiştiriciliği ülkenin hemen her tarafında yaygındır.

Hemen hemen tüm imalat endüstrisi devlete aittir ve ülke savaş öncesindeki endüstriyel gücünü yeniden elde etmiştir. Çelik üretimi önemlidir ve buna bağlı birkaç sanayi dalı kurulmuştur. Son yıllarda kimya endüstrisi geniş çap-

Varşova, İkinci Dünya Savaşı'nda tahrip edildikten sonra eski görünümünü koruyarak ve özenle restore edildi.

Çelik üretimi Polonya'nın temel ağır endüstri kollarından biridir. Hammadde yerel olarak çıkarılan demir filizi ve kömürdür.

Bydgoszcz'deki kanalda yeralan Leon Wyczokowski müzesi XVII. yüzyılda tahıl ambarı olarak yapılmıştır. Konal XVIII. yüzyılda yapılmıştır.

ta gelişmiştir. Gübre, petro-kimya maddeleri ve plastik üretilir. Diğer temel endüstri alanları tekstil, inşaat malzemeleri ve elektrikli eşyalar üretimidir. Gdansk ve Szczecin'de gemi tersaneleri bulunur.

Yaygın bir karayolu şebekesi bulunmakla birlikte yol yüzey kaplamaları çoğu yerde yetersizdir. Ağır taşımacılık daha çok demiryoluyla yapılır ve önemli demiryolları elektriklidir. Vistül ve Odra ırmakları su yolu olarak kullanılmaya elverişlidirler, ama su taşımacılığı ülke için büyük bir önem taşımaz. Polonya havayolları LOT iç ve dış hatlarda sefer yapar.

Toplumsal yapı. Polonyalılar köken olarak Islavdırlar, ama Alman ve ülkeye çağlar boyu yerleşmiş diğer soyların kanını da taşırlar. Ülkede Ukraynalılar ve Beyaz Ruslar olmak üzere esas olarak iki etnik azınlık bulunur. Odra-Nysa sınırının doğusundaki topraklarda bulunan Almanlar savaşın sonunda sınır dışına çıkartılmışlardır. Polonya dili Batı İslav grubuna bağlıdır; Latin harfleri kullanılır. Ülke geleneksel olarak Roma Katolik Kilisesi'ne bağlıdır ve komünist yönetimin dine karşı tutumuna rağmen her beş Polonyalıdan dördü Katoliktir. Savaştan öncekinin iki katı sayısında kilise ve bir de Roma Katolik üniversitesi bulunur. Polonya Ortodoks Kilisesi'nin yarım milyon üyesi vardır. Az sayıda Luther'ci ve Doğu Kilisesi üyeleri vardır. Polonya'da 7 - 15 yaşları arasında eğitim zorunlu ve parasızdır. Bazıları Varşova, Krakow, Worclaw ve Lodz'da olmak üzere on tane üniversitesi vardır.

Nüfusun en yoğun olduğu yer güneyde, özellikle Yukarı Silezya bölgesidir. Endüstrinin gelişmesi çeşitli önlemler alınmasına rağmen nüfusu kentlere çekmiştir. 1945'te savaş sonunda bütün şehirler; Varşova'nın yüzde 85'i, Wroclaw'ın yüzde 70'i ve Poznan, Gdansk ve Szczecin'in yarısından fazlası yerle bir edilmişti. Küçük kasabalar da harap durumdaydı. Kasaba merkezleri olabildiğince özenli bir şekilde restore edilmeye çalışıldı. Bütün komünist ülkelerde olduğu gibi sanatın gelişmesi de bir devlet politikasıdır ve politik, sosyal bir hedefe yöneliktir. Katı kısıtlamalar bir ölçüde sanat kurumlarına tanınan mali devlet desteğiyle dengelendirilmeye çalışılmaktadır. Müzik ve tiyatro bundan en çok yararlanan alanlardır. Geçmişin Polonyalı bestecileri içinde en ünlüsü Frédéric Chopin ve uluslararası üne sahip Stanislaw Moniuszko'dur (1819 - 72). İgnace Paderewski (1866 - 1941) yalnızca dünyanın en ünlü piyanistlerinden biri değil aynı zamanda Polonya'nın başbakanı ve daha sonra, sürgündeki başbakanıydı. Edebiyatta Polonya'nın en çok sözü geçen ismi ozan Adam Mickiewicz'dir (1798 - 1855).

En yaygın spor futboldur ve bazı futbol takımlarının uluslararası ünü vardır. Diğer yaygın ve seyirci toplayan bir spor dalı bisiklet ve otomobil yarışıdır.

Yönetim. Anayasa 1936 Sovyet anayasası model alınarak hazırlanmıştır. Yasama yetkisi üyeleri dört yıllık dönemler için seçilen Sejm meclisine aittir. Sejm bir Devlet Konseyi (başkanı aynı zamanda devletin de başkanıdır) ve Bakanlar Konseyi atar. En büyük siyasi parti Polonya Birleşik İşçi Partisi'dir; diğerleri de, Birleşik Köylü Partisi ve Demokratik Parti'dir. Hepsi de komünist denetimli Ulusal Birlik Cephesi'ne bağlıdır. Etkin politik güç Birleşik İşçi Partisi'nin Merkez Komite Politbürosu'nun elindedir.

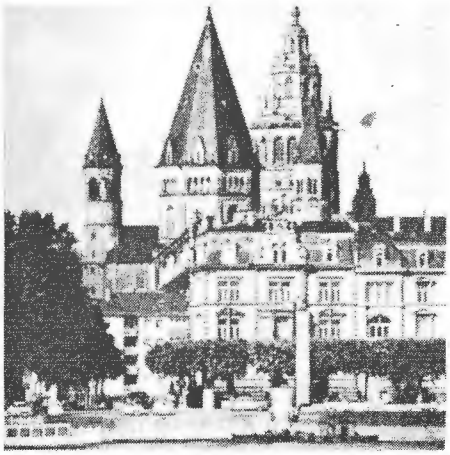
Tarih. II. yüzyılda, Polanlar tarafından kurulan Polonya prensliği krallığa dönüştürüldü ve Boleslaw I kral oldu (1025). XIII. yüzyılda Töton şövalyeleri Polonya'nın Pomorze (Pomeranya) eyaletini ellerine geçirdiler ve 1410 yılında Grünwald'da (Tannenberg) yenilgilerine değin püskürtülemediler. Polonya tarihinin en önemli zaferi 1683 yılında elde edildi ve kral Jan Sobieski III Polonya ve imparatorluk ordularıyla Viyana'da Türkleri yendi. Birçok kez parçalanan Polonya bu parçalanmaların ilkini 1772'de yaşadı ve toprakları Avusturya ve Prusya arasında paylaşıldı. Daha sonra 1793'te Rusya ve Prusya topraklarını genişlettiler. Yurtsever Thaddeus Kosciuzsko'nun ülkeyi toparlamak için giriştiği çabalara rağmen ülkenin kalan bölümü de 1795'de üçüncü kez Rusya, Avusturya ve Prusya arasında paylaşıldı. Napolyon Varşova düklüğü adıyla bir Polonya devleti kurdu ve 1815'de Viyana Kongresi'nde Çar'a bağlı bir bağımsız Polonya Devleti tanındı. 1830 ve 1863'de Rus yönetimine karşı çıkan Polonya ayaklanmaları Polonya yaşantı tarzının Ruslaştırılmaya başlanmasıyla sonuçlandı.

Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Polonya (1918) General Josef Pilsudski başkanlığında bir cumhuriyet oldu. Pilsudski 1922'de istifa etti, ama 1926'da bir darbeyle geri döndü ve 1935'deki ölümünden sonra da Mareşal Edward Rydz-Smigly tarafından sürdürülen bir dikta yönetimi kurdu. 1939'da Adolf Hitler Polonya ile Baltık denizini bağlayan ama Doğu Rusya ile Almanya'yı bölen «Polonya koridoru»nun sonu Danzig limanını (Gdansk) geri istedi. İngiltere ve Fransa'nın Polonya için verdikleri tüm güvencelere karşın Almanya 1 Eylül 1939'da Polonya'ya saldırdı. İkinci Dünya Savaşı bunun üzerine başladı. Polonya Almanya ve (o sıralar Almanya'nın müttefiki olan) SSCB arasında paylaştırıldı. Savaş sırasında 3 milyonu Musevi olmak üzere 6 milyon Polonyalı öldü.

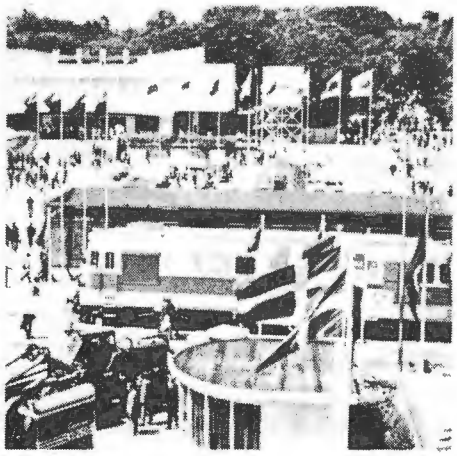
1944'de Sovyet ordusu Almanları Polonya'dan çıkardı ve ülkede komünist yö-

Polonya

Resmî adı Polonya Halk Cumhuriyeti
Yüzölçümü 312.676 km²
Nüfusu (1976 tah.) 34.481.000; km² ye 110 kişi
Önemli kentleri Varşova (başkent) (1975 tah.) 1.436.000; Lodz 787.000; Krakow 668.300
Yönetim Komünist Cumhuriyeti.
Din Roma katolikliği
Dil Lehçe
Para birimi Zloty
GSMH (1974) 35.230.800.000 sterlin kişi başına ulusal gelir 1022 sterlin
Tarım Patates, çavdar, buğday, şeker pancarı, yulaf, arpa, sebze, meyvalar, keten
Sanayi Demir - çelik, mühendislik ürünleri, gübre, petro-kimya, plastik, tekstil, elektrikli eşyalar, inşaat malzemeleri
Yeraltı kaynakları Maden kömürü, linyit, kurşun, çinko, bakır, sülfür, petrol, demir
Dış ticaret SSCB, Doğu Almanya, Batı Almanya, Çekoslovakya, İngiltere

Krakow'da Wawel katedrali ve kalesi XI. yüzyılın başlarında inşa edilmiş, XIV. yüzyılda onarılmış ve XVIII. yüzyılda ise Gotik bir tarz verilmiştir.

Uluslararası Poznan Ticari Fuarı 1921'den beri düzenlenmektedir. Poznan ülkenin önde gelen akademik, sanatsal ve bilimsel merkezlerinden biridir.

Portekiz tarımı uzun süre gerilledi. Bunun nedeni küçük çiftliklerin varlığını sürdürmesi ve üretimin makineleştirilememesidir.

netim kuruldu. Yeni anayasalı Polonya Halk Cumhuriyeti 1952'de kuruldu. Komünist yönetim bütün başkaldırıları bastırdı, ama birkaç şehirde çıkan anti-sovyet ayaklanmasının başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra yönetim daha yumuşadı. 1956'dan 1970'e değin Komünist Parti'nin birinci sekreterliğini Wladislaw Gomulka yürüttü. Gomulka 1970'te Gdansk'ta ve bazı yerlerde yiyecek fiyatlarının artması üzerine çıkan ayaklanmalar nedeniyle istifa etti. Yerine Edward Gierek geçti. 1976'da fiyat artışları tasarıları üzerine ayaklanma ve grevler oldu ve hükümet tasarıları yeniden görüşmeye zorlandı.

PORTEKİZ, resmi adı Portekiz Cumhuriyeti olan bu ülke Güneybatı Avrupa'da İber yarımadasında İspanya ile birlikte yeralır. Bugün Avrupa'nın en yoksul ülkelerinden biri olan Portekiz bir zamanlar Brezilya'yı da içine alan büyük bir sömürge imparatorluğuydu. XX. yüzyılda bu ülke birçok değişiklik geçirdi; krallık yönetimi bırakıldı, diktatörlük benzeri yönetimlerle yıllar geçirdi, denizaşırı sömürgelerinden vazgeçti ve 1970'lerde askeri bir darbe ile sosyalist bir devlete yöneldi. Portekiz Atlas Okyanusu kıyısındaki güneşli plajlarıyla turistlerin sık ziyaret ettiği bir tatil ülkesidir. Başkenti Lizbon'dur.

Yüzey şekilleri ve iklim. Portekiz'in İspanya'dan farklı olarak yalnızca Atlas Okyanusu'nda kıyısı vardır. Kıta sahanlığı alçak olduğu için ülkenin güneyinde kara içine sokulan bölgeler bulunur. Kuzey genellikle yüksektir ve dağ sıraları yüksek yaylalarla kaplıdır. Portekiz'in bu bölümü İspanya orta platosunun batı kıyısıdır. Ağaçlı ve vahşi görünümlü manzarası vardır. En büyükleri Minho, Duero, Tajo ve Guadiana olmak üzere kaynağı İspanya'da olan birkaç büyük akarsuyu bulunur. Dağlık bölgelerde kışlar sert olsa da, ülkede egemen iklim Akdeniz iklimidir.

Ekonomi. Portekiz ekonomisi tarıma dayalıdır. Çiftçilerin çoğunluğu küçük köylü işletmeleriyle geçimlerini sağlarlar. Bununla birlikte, Alentejo ve bazı diğer yörelerde, son yıllarda, çoğunda tahıl üretilen büyük ticari çiftlikler kurulmaya başlanmıştır. Önemli tarım ürünleri buğday, mısır, çavdar, yulaf ve arpadır. Ayrıca zeytin ve pirinç de önemlidir. Yüksek bölgelerdeki bazı akarsu kıyıları asma bahçeleriyle kaplıdır. Bunların içinde en ünlüsü porto (özel bir şarap) için üzüm yetiştiren (porto yüklendiği liman olan Porto'dan adını almıştır) Duero vadisindedir. Ülkenin güneyinde turunçgiller, incir ve badem yetiştirilir. Portekiz balıkçıları sardunya, morina ve tuna balığı avlarlar; sardunya önemli bir dışsatım ürünüdür.

Bakır filizi ve tungsten (volfram) gibi bazı önemli maden kaynakları bulunur. Ayrıca demir filizi, maden kömürü, kalay ve kaolin de çıkartılır. Ormanlar en önemli doğal kaynaklardır. Kereste ve kağıt hamuru dışında ormanlardan reçine, terebentin ve Portekiz'in dünyanın en büyük üreticisi olduğu şişe mantarı elde edilir.

İmalat endüstrisi daha çok gıda alanında ilerlemiştir, fakat tekstil, kimya ve mühendislik, gemi yapımı ve motorlu taşıt montajı gibi alanlarda bazı gelişmeler görülmektedir. Karayolu ve demiryolu şebekesi özellikle ülkenin kuzeyindeki büyük şehirler arasında oldukça iyidir. Kırsal alanlarda taşıma için hâlâ katır ve at kullanılmaktadır.

Toplumsal yapı. Portekiz halkının kökeni Fenikelilerden, Keltlere, Yunanlılara, Romalılara, Gotlara ve Faslılara değin birçok istilacı kavimle karışmış olan İber kabilelerine dayanır. Portekiz dili eses olarak Latinceden gelen Roman grubu dillerine dahildir. İspanyolcaya benzemekle birlikte farklı bir ses yapısı vardır. Nüfusun yaklaşık yüzde 70'i okuryazardır. Devlet tarafından parasız olarak sağlanan eğitim 7 - 12 yaşları arasında zorunludur. Üç tane üniversitesi vardır. Bunlardan Coimbra üniversitesi (1290'da Lizbon'da kurulmuştur) Avrupa'nın en eski üniversitelerinden biridir. Halkın büyük bir bölümü Roma Katoliğidir.

Nüfusun en yoğun olduğu yerler birkaç büyük şehrin yeraldığı kuzeybatı yöresidir. Ülkenin en büyük kenti Tajo ırmağı havzasının üzerindeki teraslı tepelerde kurulmuş ve aynı zamanda büyük bir liman olan Lizbon kentidir. Faslıların bir zamanlar ülkede yaşadıkları, birçok kasabada, özellikle Algarve'deki izlerinden görülebilmektedir. Kuzeydeki bölgelerde bir zamanlar Portekiz kırsal yaşantısının tipik örnekleri olan bazı yeniden inşa edilmiş köyler vardır.

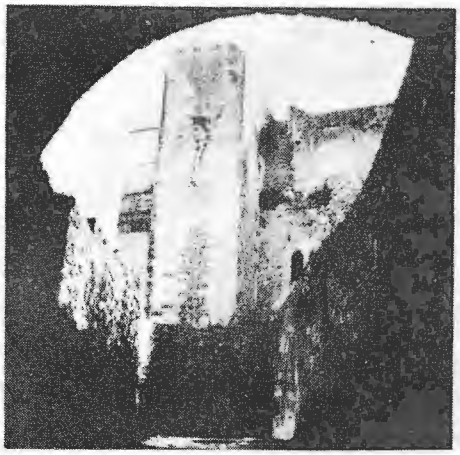
Güzel sanatlarda Portekiz en çok edebiyat alanında gelişmiştir. Edebiyat tarihinde en önemli isimlerden biri ozan Luis Vaz de Camoes'in (1524-80) büyük yapıtı **Os Lusiadas** ulusal bir destan olmuştur, Vasco da Gama'nın Hindistan'a yaptığı yolculuğu anlatır.

İspanya'da olduğu gibi Portekiz'de de boğa güreşleri yaygındır, ama burada boğalar öldürülmez. Milyonlarca izleyicisiyle futbol en önemli spordur.

Yönetim. Portekiz'in siyasi gelişmesi 1974'te Silahlı Kuvvetlerin yönetime el koymasından bu yana oldukça karışık oldu. Ülke temelde demokratik bir yapıya sahiptir. Seçimle işbaşına gelen yasama meclisi, bir başbakan ve başbakana danışmanlık görevi yapmak, ülkenin demokratik kurumlarının varlığını güvenceye almak gibi görevleri olan bir Askeri Devrim Konseyi tarafından yönetilir. Anayasasında Portekiz, sosyalist bir toplum kurmayı amaçlayan birleşik bir devlet olarak tanımlanır. Toprakları asıl olarak Portekiz, ayrıca iç yönetimlerinde serbest olan Madeira ve Asor adalarıdır.

Tarih. M.S. I. yüzyılda Orta Portekiz Roma eyaleti Lusitania topraklarına dahil edilmişti. V. yüzyılda Vizigotlar İber yarımadasının hemen hemen tamamını istila ettiler. VIII. yüzyılda ise Fas istilası başladı. Hristiyan istilası sırasında yaklaşık olarak 1094'de Kastilya Kralı Coimbra'yı yandaşlarından birine, Burgogne'li Henri'ye verdi. Henri daha sonra Porto'nun Romencesi olan **Portus Cale** kelimesinden türemiş Portucalense veya Portekiz kontu olarak anılmıştır. Henri'nin oğlu Alfonso I Henriques kendini Portekiz Kralı ilan ederek başkent Lizbon'u inşa ettirmiştir.

XV. yüzyılda büyük keşifler Çağı'nda Portekizliler en başarılı ve cesur gezginler arasındaydılar. Kralın oğullarından «Denizci» Prens Henri yaşamını coğrafya çalışmalarına ve keşiflerin desteklenmesine adadı. 1486 yılında Bartholomeo Diaz Ümit Burnu'nu dolaşmak üzere yelken açtı, 1489 yılında da Vasco da Gama Hindistan'a vardı. Bir başka Porte-

Portekiz'in Leiria kentindeki kale 1135'te I. Alfonso tarafından yaptırılmaya başlanmıştır. Bu yapı bugün önemli bir turizm merkezidir.

Portekiz'in Braga kentindeki bu büyük XVIII. yüzyıl merdiveni her yıl binlerce hacıyı Bom Jesus dem Monte kilisesine çıkarır.

Orta Güney Portekiz'de bir tarım kasabası olan Evora, alçı duvarları ve kırmızı kiremitli çatılarıyla İber evlerinin klasik bir örneğidir.

kizli, Pedro Alvares Cabral, 1500 yılında Brezilya'ya ayak bastı ve Hindistan üzerine yaptığı bir gezi sırasında Madagaskar ve Mozambik'te toprak parçaları ele geçirdi. Portekiz zamanla, gelişen bir denizaşırı imparatorluğu haline geldi.

1580 yılında yönetimi elinde bulunduran Aviz sülalesi son buldu ve Portekiz İspanya kralı II. Felipe'nin eline geçti. Ancak ülke 1640'da bağımsızlığını yeniden kazandı. Bragança dükü IV. Joao adını alarak ülkeye kral oldu. XVIII. yüzyılda «tahtın arkasındaki güç» Pombal markisinin (1699 - 1782) çabalarıyla ülkede modernleşme açısından hayli adım atılmıştır. Napolyon savaşları sırasında, Fransızların Portekiz'i ele geçirmeleri sonucu (1807) kral IV. Joao Brezilya'ya kaçtı ve 1821'de döndü.

O sırada Portekiz içinde de, 1908'de Lizbon'da kral Carlos'un katledilmesiyle patlama noktasına ulaşan ve gittikçe gerginleşen bir huzursuzluk dalgası vardı. İki yıl sonra yeni bir cumhuriyetin kurulduğu ilan edildi ve yeni kral ülkeyi terketti. Cumhuriyet gittikçe kötüleşen ekonomik durum, şiddet ve kavgalar nedeniyle sarsılmaya başladı. 1926 yılında girişilen bir darbe sonucu general Antonio Carmona idareyi ele alınca, ülkenin mali işlerini yürütmek üzere Antonio de Oliveira Salazar'ı atadı. Salazar 1932'de başbakan oldu ve çok güçlü bir dikta yönetimi (Estado Novo) kurdu. 36 yıl boyunca iktidarda kaldı. Halefi Marrello Caetano 1974 yılında Silahlı Kuvvetler Harekatıyla başlatılan devrim sonucu iktidardan indirilmiştir. Yerine gelen general Antonio de Spinola birkaç ay sonra başkanlıktan istifa etti. İki yıl içinde PORTEKİZ'i birbirini izleyen altı hükümet yönetti ve bu zaman içinde komünist bir rejimin gelme olasılığı belirginleşti. Fakat 1976 seçimlerinde komünist adaylar kesin bir yenilgiye uğradılar. 1974 sonrası hükümetlerini en çok ilgilendiren sorun Portekiz'in, içinde MOZAMBİK ve ANGOLA'nın da yer aldığı geriye kalan sömürgelerinden çekilmesi olayı olmuştur.

Portekiz

Resmi adı Portekiz Cumhuriyeti
Yüzölçümü (Madeira ve Asor adaları dahil) 91.640. km²
Nüfus (1975 tah.) 8.762.000
Önemli kentleri Lizbon (başkent) 782.266; Porto, 310.437.
Yönetim Az ölçüde askeri denetimin yer aldığı demokrasi; başkan General Antonio dos Santos Ramalho Eanes
Din Roma katolikliği
Dil Portekizce
Para birimi Escudo
GSMH (1974) 5.953.000.000 sterlin kişi başına ulusal gelir 679 sterlin
Tarım Tahıl, zeytin, turunçgiller, incir, badem
Sanayi Şarapçılık, işlenmiş yiyecek maddeleri, tekstil, balıkçılık, kimyasal maddeler, mühendislik gereçleri
Yeraltı kaynakları Bakır, tungsten, kömür, kalay, kaolin
Dış Ticaret AET ülkeleri, İspanya, ABD, Angola

PORTEKİZ BATI AFRİKASI. Bk. ANGOLA

PORTEKİZ GİNESİ. Bk. GİNE - BİSSAU

PORTEKİZ TİMORU. Bk. İNDONEZYA

PORTO RİKO, Eskiden İngiliz Uluslar Topluluğu üyesi olan ülke Florida'nın yaklaşık 1600 km. güney doğusunda Batı Hint adaları içinde yeralır. ABD'yle işbirliği halinde ve yönetiminde bağımsızdır. Sınırları içinde Culebra, Mona ve Vieques gibi adalar da yeralır. Yönetimi başkent San Juan'da seçilen bir vali tarafından yürütülür. Ülke halkının çoğunluğu ABD uyruklu, İspanyolca konuşan Roma Katolikleridir. Bunların soyu Amerikan yerlileri ve İspanyol kökenli Amerikalılardan gelmektedir. Ada kaldıramayacağı bir nüfusa sahip olduğundan büyük ölçüde işsizlik sorunu vardır ve pekçok Porto Rikolu bu nedenle ABD'ye göç etmiştir. Son zamanlara kadar ekonominin temel dayanağı olan şeker ve şeker ürünleri, son yıllarda vergi indiriminin adada daha başka sanayi kollarına kolaylık tanımasıyla eski önemini yitirmiştir. Ayrıca tütün, kahve, ananas, mısır üretimi ve mandıra çiftçiliği önemlidir. Sanayi kolları içinde çimento, konserve yapma, imalat sanayii ve gelişen bir turizm sayılabilir. Dünya üzerindeki en büyük radyo teleskoplarından biri Porto Riko'dadır.

Porto Riko 1493'te Kristof Kolomb tarafından bulunmuş ve 17 yıl sonra İspanya tarafından sömürgeleştirilmiştir. 1898 Amerika - İspanya savaşından sonra Amerikan para birimi olan dolar'ı kullanır. Yüzölçümü 3.870 km². Nüfusu (1975 tah.) 3.087.000.

PRENS EDWARD ADASI. Bk. KANADA

QUEBEC. Bk. KANADA

QUEENSLAND. Bk. AVUSTRALYA

REUNİON, Fransa'nın denizaşırı bölgesi. Hint Okyanusu'nda, Madagaskar'ın 700 km açığındaki Mascarene adalarından biridir. Merkezi Saint Denis'dir.

Engebeli bir volkanik ada olan Réunion'un ortasında etkin bir yanardağ vardır. Adanın iklimi sıcak ve ılımandır. Eskiden adayı kaplayan ormanlar ortadan kalkmış ve yerlerini kurak topraklara bırakmıştır.

Fransız göçmenlerin ve Asyalı kölelerin soyundan gelen ada halkı, genellikle kıyı ovalarında yaşar ve büyük mülk sahipleri ile şirketlere ait şeker kamışı işletmelerinde çalışır. Adada ayrıca mısır, vanilya ve tütün yetiştirilir.

Réunion, 1513'te Portekizliler tarafından keşfedildiğinde ıssız bir adaydı. Fransa'nın ele geçirdiği ada, 1640'dan sonra

Köstence Romanya'nın belli başlı limanlarından biridir. Mamaya'daki geniş kumsal burayı sevilen bir Karadeniz kıyısı sayfiyesi yapar.

Bükreş'teki, 1936'da inşa edilen Satalul açık hava müzesi evleri ile ziyaretçilerde hayranlık uyandıran tipik bir eski Romen köyüdür.

Büyük Stefan'ın heykeli XV. yüzyılda bugünün Romanya'sının doğu bölgesini oluşturan Birleşik Moldavya Devleti'nin kurucusunun anısını simgeler.

bir ceza sömürgesi olarak kullanılmaya başladı. 1810 - 1814 yılları arasında, kısa bir süre için İngiltere'nin eline geçen ada, 1947 yılında çıkarılan bir yasa ile Fransa'nın denizaşırı eyaletlerinden biri oldu.

Yüzölçümü 2510 km². Nüfusu (1975 tah.) 501.000.

RHODE İSLAND. Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

RODEZYA, eski bir İngiliz sömürgesi olan Afrika ülkesi. Kasım 1965'de, başbakan Ian Smith önderliğinde Rodezya hükümeti tek taraflı olarak bağımsızlık ilan etti. İngiliz hükümeti bunu kabul etmedi. Ancak son yıllarda Rodezya adı yerine ülkenin Afrika dilindeki adı olan Zimbabve kullanılmaya (ve dünyanın öteki ülkeleri tarafından kabul edilmeye) başladı.

RODEZYA, KUZEY. Bk. ZAMBİYA

ROMANYA, resmi adı Sosyalist Romanya Cumhuriyeti olan bu komünist ülke Güneydoğu Avrupa'da yeralır. Bir zamanlar **Dacia** (Romalıların toprağı anlamına gelir) adı verilen bir Roma eyaletiydi. İkinci Dünya Savaşı'na değin Romanya bir krallıktı; savaşın sonunda SSCB, Komünist Partisi'ne yönetimi ele geçirmesi için destek oldu. Fakat o zaman dan bugüne değin Romanya hep Çin ve Rusya gibi iki büyük komünist ülkenin çatışmaları karşısında tarafsız kalabildi, ayrıca Orta ve Doğu Avrupa'nın komünist uluslarıyla batı ülkeleri arasında bir köprü işlevi de gördü. Ülkenin başkenti Bükreş'tir.

Yüzey şekilleri ve iklim. Romanya'nın ortası büyük dağ sırası olan Karpatlar'la kaplıdır. Karpatlar Transilvanya platosunu çevreleyen bir yay çizerler. Doğu Karpatlar güneydoğuya Ukrayna sınırına 400 km yaklaştıktan sonra keskin bir kıvrılışla batıya yönelirler ve güney Karpatlar ya da Transilvanya Alpleri adını alırlar. Bunları 320 km uzanan Batı Karpatlar izler. Dağlar, doğuda Moldavya ovası, güneyde Eflak ovası ve batıda Tisza ırmağı havzasının çevresi gibi geniş düzlüklerle kaplıdır. Karpatlar sık ormanlarla kaplıdır ve birçok vadiler ve dere yatakları ile bölünmüştür. Tuna ırmağı ve kolları ülkenin büyük bir bölümünü sular; ülkenin Bulgaristan sınırının çoğunu da Tuna oluşturur. Yazlar dağlar dışında genellikle sıcaktır, ama kışlar sert olur. Yıllık ortalama sıcaklık kuzeyde 7°C'den güneyde 11°C'ye değişir. Dağlarda yağışlar yılda 1400 mm'ye kadar çıkar, bununla birlikte bazı yerler oldukça kuraktır ve ülke ortalaması yukardaki değerin ancak yarısıdır.

Ekonomi. Romanya özellikle petrol ve doğal gaz olmak üzere doğal kaynaklar açısından zengindir. En önemli petrol yatakları güneyde ve doğuda ve en fazla doğal gaz da Transilvanya platosu üzerindedir. Diğer önemli mineraller tuz, demir filizi ve maden kömürüdür. Ormanlar da önemli bir zenginliktir. Ekilebilir toprakların çoğunda kollektif çiftlikler kurulmuştur ve tarım ürünlerinin verimi oldukça yüksektir. Alçak bölgelerde buğday, mısır ve arpa gibi tahıllar yetiştirilir. Şeker pancarı, patates, ayçiçeği ve kenevir de ovalarda yetiştirilen önemli tarımsal ürünlerdendir. Yamaçlarda çiftçiler şarapçılıkta kullanılan üzüm de dahil olmak üzere meyvacılık yaparlar. Romanya'da imalat endüstrisi İkinci Dünya Savaşı'ndan bugüne büyük ölçüde gelişme göstermiştir. Bu endüstri dalları çelik işleme, makina yapımı (traktör ve diğer taşıtlar dahil), kimyasal maddeler, elektrikli aletler ve tekstil gibi alanları kapsar. Kara ve demiryolları şebekesi yaygındır ama yol yüzeyleri bozuktur. Devlet havayolları işletmesi Transporturi Aeriene Romane (TAROM) iç ve dış hatlarda sefer yapar.

Toplumsal yapı. İslav komşularının çokluğuna karşın Romenler kendilerini bir Latin ülkesi sayarlar. Dilleri Romence (içindeki birçok İslav ve Türkçe sözcüklere karşın) Roman dilleri grubuna dahildir. Ancak ülke insanları Roma imparatorluğunun Dacia'lar dahil olmak üzere birçok istilacı ve göçebenin kanını taşır. Ülkede daha çok Transilvanya'da yaşayan 1.600.000 Macar ve 400.000 Alman olmak üzere iki büyük azınlık topluluğu vardır. Eğitim 6 - 16 yaşları arasında parasız ve zorunludur. En eskileri Yaş üniversitesi olan (1860) altı tane üniversitesi vardır. En geniş dinsel topluluk Romen Ortodoks Kilisesi çevresindedir ve Roma Katolikleri, Calvin'ciler (özellikle Macarlar arasında) ve Luther'ciler (özellikle Almanlar arasında) gibi azınlık gruplar bulunur. Dinsel etkinliklere resmi olarak karşı bir tavır takınılmaktadır. Nüfusun yüzde 40'ından fazlası kent ve kasabalarda yaşar. Bunların içinde yalnız Bükreş'in nüfusu milyonun üstündedir. Bir zamanlar Eflak'ın başkenti olan Bükreş ülkenin en önemli kültürel ve endüstriyel merkezidir. Günümüzde, siyasi kişiler dışında belki de en fazla tanınan Romen besteci ve dünyanın en büyük kemancılarından biri olan George Enesco'dur (1881 - 1955). Romen atletleri bir çok uluslararası başarılar kazanmışlardır.

Yönetim. Devletin en yetkili organı olan Büyük Ulusal Meclis beş yıllık bir dönem için seçilir; yılda iki kez kısa süre için toplanır. Toplantıların dışında yetkiler Devlet Konseyi tarafından kullanılır. Bu konseye devlet başkanı başkanlık eder. Bakanlar Konseyi'nin başkanı yönetimin başıdır. Yetki asıl olarak Romen Komünist Partisi'nin Merkez Komitesi'nin (ve Daimi Bürosu'nun) elindedir.

Tarih. Ortaçağ'da Moldavya ve Eflak prenslikleri XVI. yüzyılda artık Osmanlı sultanına haraç vererek sürdürdükleri bağımsız yönetimlere sahiptiler. XVIII. yüzyılın başlarında prensler Rus çarı ile anlaştılar, bunun üzerine sultan oralara uç beyleri gönderdi. Bu uç beylerinin çoğu sultanın hizmetinde diplomatlık ve valilik gibi işler yapan zengin Bizanslılardı. 1959'de Alexandru Cuza, daha sonra Romanya adını alan özerk Moldavya ve Eflak birliğinin prensi seçildi. Cuza 1866'da görevini bırakmaya zorlandı ve yerine I. Karl adlı bir Alman Prensi geçti. 1881'de Romanya krallığını ilan etti.

Birinci Dünya Savaşı sırasında I. Ferdinand yönetimindeki Romanya önce tarafsız kaldı, ama daha sonra 1916'da Müttefiklerin yanında savaşa katıldı. Ferdinand'ın 1927'de ölmesinden sonra yerine beş yaşındaki torunu I. Mihail geçti. Fakat 1930'da tahta geçme sırasının kendinde olduğunu savunan Mihail'in babası, Romanya'ya döndü ve II. Karl adıyla

Romanya'da birçok değişik kültür vardır. Resimde görülen geleneksel açık hava fırını, Dobruca'dadır.

Yüksek dağlar ve dik vadiler Ruanda'nın tipik arazi özelliklerini taşır. Ruanda Afrika'nın yoğun nüfuslu ancak fakir ülkelerinden biridir.

kral oldu. Bir dikta yönetimi kurdu ama Faşist Cephe'yi engelleyemedi; üstelik Elena (Magda) Lupescu ile olan ilişkilerini onaylamayan birçok kişiyi kendinden soğuttu.

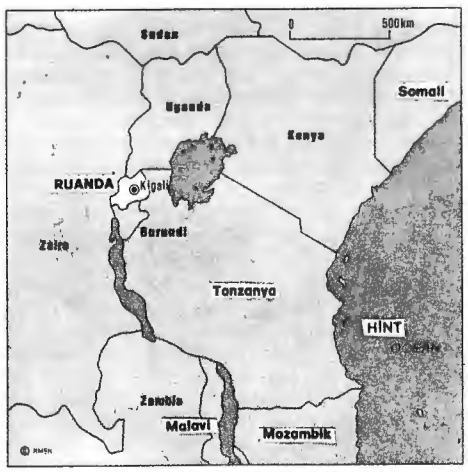
1939'da İkinci Dünya Savaşı'nın başlarında Romanya topraklarını SSCB, Bulgaristan ve Macaristan'a bırakmaya zorlandı. Karl 1940'ta tahtı bıraktı ve sürgüne gitti. 1947'de, daha sonra Prenses Elena adını alan Magda Lupescu ile Brezilya'da evlendi. Karl'dan sonra krallığa oğlu I. Mihail geçti Hükümet başkanı General Ion Antonescu bir diktatörlük kurdu ve Romanya Müttefik Kuvvetlerle birlikte savaşa girdi. Mihail 1944'te Antonescu'yu devirmeyi başardı ve Romanya Almanya'ya savaş açtı. 1947 yılında ise 1945'te kurulmuş olan koalisyon yönetimi tarafından görevini bırakmaya zorlandı ve Romanya'da bir Halk Cumhuriyeti kuruldu.

Savaş sonrası yıllarda ekonomik gelişmeler üzerinde etkin bir Sovyet denetimi vardı, ama 1950 ve 1960'larda ülke birçok kez komünist komşularıyla çelişkiye düştü. 1977'de bir deprem sonucu Bükreş'te 1500 kişi öldü ve 35.000 aile evsiz kaldı.

Romanya

Resmî adı Romanya Sosyalist Cumhuriyeti
Yüzölçümü 237.499 km²
Nüfus (1975 tah.) 21.245.000; km²'ye 89 kişi
Önemli kentleri Bükreş (başkent) (1975 tah.) 1.707.000; Cluj 203.000
Yönetim Komünist Cumhuriyeti, devlet başkanı Nicolai Çavuşesku
Dinler Ortadoks, Katolik Calvin'cilik; dine resmi olarak karşı bir tutum takınılır.
Dil Romence
Para birimi Lev
GSMH (1974) 18.020.000 sterlin kişi başına ulusal gelir 848 sterlin
Tarım Tahıl, şeker pancarı, patates, ayçiçeği tohumu, kenevir, şaraplık üzüm ve diğer meyvalar
Sanayi Demir-çelik, mühendislik ürünleri, kimyasal maddeler, elektrik gereçleri, tekstil ürünleri
Yeraltı kaynakları petrol, tuz, demir kömür, doğal gaz
Dış ticaret SSCB, Batı Almanya, Doğu Almanya, İngiltere, Çekoslavakya

RUANDA, resmi adı Ruanda Cumhuriyeti olan ülke küçüktür. Deniz kıyısında toprakları yoktur. Ancak nüfus yoğunluğu açısından orta-doğu Afrika ülkeleri içinde oldukça kalabalık sayılır. Bundan bir süre önce ülke Belçika mandasındaki Ruanda - Urundi'nin bir parçasıydı. 1962 yılında ülke Ruanda ve BURUNDİ olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Ruanda, 1974 yılında kişi başına ancak 34 sterlin'lik bir gelir sağlayabilen, dünyanın en fakir ülkelerinden biridir. Başkenti Kigali'dir.

Yüzey şekilleri ve iklim. Doğu Ruanda, deniz seviyesinden 1520 - 1830 m. yükseklikteki platolarla kaplıdır. Batıya doğru engebeli dağlar Kivu gölünü çevreleyen Afrika oluşum çöküntü koyağının batı yakasında sınır çizer. Doğudaki platoların bir yıllık ortalama sıcaklığı 20°C, yağış oranı 1140 mm dolayındadır. Bir zamanlar nemli ağaçlık alanlar olan platolar sonraları ağaçların kesilmesiyle boş düzlükler haline gelmiştir. Dağlık alanlar yıllık ortalama sıcaklığın 17°C ve yağış oranının 1520 mm. olduğu daha serin bölgelerdir. Rift vadisi tabanındaysa yıllık ortalama sıcaklık 23°C ve yağış oranı 760 mm dolayındadır.

Ekonomi. Halkın yüzde 95'i ancak kendi geçimini sağlayabilen çiftçilerden oluşmaktadır. Yetiştirilen yiyecek maddeleri içinde muz, fasulye, mısır, bezelye, süpürgeotu ve tatlı patates sayılabiir. Dışsatımında yer alan en önemli ticari ürün kahvedir. Bunun dışında pamuk, pireotu ve çay da önemli ürünlerdir. Maden olarak kalay cevheri ve tungsten çıkarılmaktadır, ancak bunların işlenmesi küçük çaplı işletmelerde yapılmaktadır.

Toplumsal yapı. Ülke halkının yüzde 90'ı çoğunluğunu tahıl üreticilerinin oluşturduğu Bantu dilini konuşan Hutu'lardır. 1959 yılına dek 400 yıllık bir süre boyunca Hutu ve Pigme azınlıklarını yönetmiş olan Bautusi'ler toplam nüfusun ancak yüzde 9'unu oluşturur. Halkın hemen hemen yarısı Hristiyan, geri kalan kısmı ise etnik dinlere bağlıdırlar.

Tarih. Önceleri bir Bautusi devleti, daha sonra Alman Batı Afrikası'nın bir sömürgesi olan Ruanda - Urundi 1916 yılından 1962'ye kadar Belçika tarafından yönetilmiştir. 1959'da Hutu'lar isyan ettiler. Kral ve pekçok Bautusi ülkeyi terketmişlerdir. 1962 yılında Ruanda Bautusi'lerin öldürülmeleri ve aradaki kitlesel gerginliğin devam etmesine karşın bağımsız bir cumhuriyet olmuştur. 1973 yılında girişilen askeri bir darbe sonucu askeri hükümetin başkanlığına Tuğgeneral Juvenal Habyalimana getirilmiştir. 1976 yılında, birkaç aylık bir dönemde, Uganda Başkanı İdi Amin'in Kenya'yla olan bir anlaşmazlık nedeniyle Ruanda'ya gitmek amacıyla Uganda üzerinden geçen petrol ve diğer yakıtları taşıyan yük kamyonlarına geçiş izni vermemesinden etkilenen ülke endüstrisi zorunlu bir durgunluk dönemi yaşamıştır.

Ruanda

Resmi adı Ruanda Cumhuriyeti
Yüzölçümü 26.338 km²
Nüfusu (1976 tah.) 4.321.000
Önemli kenti Kigali (başkent) 60.000
Dinler Hristiyanlık, Etnik
Diller Fransızca, Kinyarvanda dili
Para birimi Ruanda frankı

RUANDA - URUNDİ. Bk. BURUNDİ; RUANDA

RUSYA, tam adı Rusya Federatif Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti. SSCB'nin 16 cumhuriyetinden biri ve bunların en büyüğü ve en önemlisidir. Ancak bu ad zaman zaman, tıpkı «Sovyetler Birliği» gibi SSCB yerine kullanılır. 1917 öncesi Rus İmparatorluğundan da genellikle yalnızca «Rusya» olarak sözedilir. Hem imparatorluğun, hem de modern cumhuriyetin tarihi için bk. SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLERİ BİRLİĞİ.

RUSYA FEDERATİF SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETİ. Bk. SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLERİ BİRLİĞİ

SABAH. Bk. MALEZYA

SAHALİN. Bk. SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLERİ BİRLİĞİ

SAİNT HELENE, Atlas Okyanusu'nun güneyinde Ascension ve Cunha ile birlikte, bir İngiliz sömürgesi. Merkezi, Afrika'nın batı kıyılarından 1930 km uzaklıktaki Saint Hélène adasındaki Jamestown'dur. Ada halkının başlıca gelir kaynağı tatlı patates gibi tarımsal ürünler-

İngiltere'nin Saint Hélène sömürgesindeki Cunha adasının nüfusu 300'ü geçmez. Bunlar 1961'de İngiltere'ye götürüldü.

Saint Kitts (Saint Christopher) adasının başlıca sanayi dallarından biri tuz üretimidir.

Dünyanın en küçük ülkelerinden biri olan San Marino, Apenninler'in eteklerinde kurulmuştur.

dir. Çok engebeli volkanik bir ada olan Saint Hélène 1502'de Portekizli Joao de Nova Castella burayı bulduğu zaman ıssızdı. 1533'de Hollanda ada üstünde hak iddia etti. 1659 yılında İngiliz Doğu Hindistan şirketi adayı ele geçirdi. 1834'de İngiliz tahtına bağlandı. 1815 yılında Napolyon Saint Hélène adasına sürüldü (ve altı yıl sonra burada öldü); 1900 - 1902 yılları arasında Boer'ler de burada hapsedildi.

Saint Hélène'nin 1125 km kuzeybatısındaki Ascension, Joao de Nova Castella tarafından 1501 yılında bulundu. 1815'den sonra İngiliz denetimine geçen ada 1922'de Saint Hélène'ye bağlandı. Adanın nüfusu azdır.

Dört volkanik adanın en büyüğü olan Cunha, Saint Hélène'nin güneybatı kıyılarından 2575 km uzaklıktadır. Gough, Inaccessible ve Nightingale adlı öteki üç adada insan yaşamaz. Adalar 1506 yılında Portekizli denizci Tristan da Cunha tarafından bulundu ve 1938'de Saint Hélène'e bağlandı. 1931'de Cunha'daki yanardağ lav püskürtmeye başlayınca ada halkı İngiltere'ye götürüldü, ama iki yıl sonra bunların hemen hemen hepsi geri döndü.

Toplam yüzölçümü 412 km². Toplam nüfus (1975 tah.) 6438.

SAİNT KİTTS - NEVİS Batı Hint adalarının Leeward grubunda özerk bir devlet. Saint Christopher (genellikle Saint Kitts diye bilinir), Nevis ve Sombrero adalarını kapsar. Başkent Basseterre, Saint Kitts'de; öteki önemli kent Charlestown ise Nevis adasındadır. Adalar dağlık ve volkaniktir; yumuşak iklimleri ve güzel manzaraları dolayısıyla çok sayıda turist tarafından ziyaret edilirler. Öteki önemli gelir kaynakları şeker, pamuk, tuz ve hindistancevizidir.

Saint Kitts ve Nevis, 1493 yılında Kristof Kolomb tarafından bulundu. 1623' de Saint Kitts'i İngiltere işgal etti; 1624' de de buraya Fransız göçmenler gelmeye başladı. 1628'de, İngilizler Nevis'e çıktılar. Fransa ile İngiltere arasında adalar üstüne çeşitli sürtüşmeler çıktı. 1783 Paris antlaşmasıyla sorun İngiltere lehine çözüldü. 1871 - 1956 arasında adalar, Leeward sömürgesinin bir parçası oldu. 1958'de takımada batı Hint adaları federasyonuna girdi. 1962'de bu federasyon dağılınca ANGUİLLA ile birleşerek Saint Kitts-Nevis-Anguilla devletini oluşturdular. Ancak birkaç ay sonra Anguilla birlikten ayrıldı.

Yüzölçümü 311 km². Nüfusu (1976 tah.) 48.000.

SAİNT LUCİA, Batı Hint adalarının Windward grubunda volkanik bir ada. Atlas Okyanusu ile Antil denizi arasında yeralan bu adanın yönetim merkezi Castries'dir.

Verimli volkanik topraklarında yetiştirilen muz başlıca dışsatım maddesidir. Ayrıca hindistancevizi yetiştirilir ve dağ eteklerindeki ormanlardan, çeşitli sert keresteler elde edilir.

1502'de Kristof Kolomb Saint Lucia'yı bulduğu zaman burada Karib kızılderilileri yaşıyordu. 1600'lerde ilk İngiliz göçmenler adaya gelmeye başladı. Onları Fransızlar izledi. Her iki ülke de adaya sahip olmak istedi. 1803'e kadar kesin bir sonuca ulaşılmadı. Aynı yıl İngiltere denetimi ele geçirdi ve 1815'de adayı topraklarına kattı. Ada halkı hâlâ bir Fransız ağzı konuşur.

Saint Lucia, İngiltere'nin Windward sömürgesinin bir bölümü olarak, 1958'de Batı Hint adaları federasyonuna girdi. Ancak bir yıl sonra federasyon dağıldı. 1967'de Saint Lucia özerklik kazandı ve Batı Hint adalarının 6 eyaletinden biri haline geldi. Yüzölçümü 616 km². Nüfusu (1975 tah.) 112.000.

SAİNT PİERRE VE MİQUELON, 9 küçük adadan oluşan, özerk bir Fransız bölgesi. Newfoundland'in güneybatı kıyısının yaklaşık 16 km açığındadır. En büyük ada Miquelon'dur, ama başkent St. Pierre, aynı adı taşıyan adanın doğu kıyılarında yeralır.

Kayalık ve tarıma elverişsiz olmasına karşılık adalar, Atlas Okyanusu'nun başlıca balıkçılık merkezlerinden birinde yeralır. Saint Pierre ve Miquelon'un başlıca gelir kaynağı morina balığı avcılığıdır.

İlk kez 1535'de Fransız Jacques Cartier' nin hak iddia ettiği adalar, birkaç kez İngiliz denetimine geçtikten sonra 1815'de Fransa'ya bırakıldı. 1935'de takımada özyönetime kavuştu.

Yüzölçümü 241 km². Nüfusu (1975 tah.) 5000.

SAİNT VİNCENT, Batı Hint adalarının Windward grubunda, İngiltere'ye bağlı özerk bir ada devleti. Saint Vincent (başkent Kingstown burada yeralır) ve Grenadine adalarından meydana gelir. Saint Vincent'in en yüksek tepesi olan Soufrière (1234 m) etkin bir yanardağdır. 1902' de lav püskürterek adada büyük zarara yolaçmıştır.

Adanın başlıca gelir kaynakları turizm ile ararot, muz, kurutulmuş hindistancevizi içi ve pamuk dışsatımıdır.

Adaların 1498'de Kristof Kolomb tarafından keşfedildiği sanılmaktadır. Ancak Avrupalıların bölgeye gelmesi 1762 yılını buldu. Saint Vincent'e ilk gelen Avrupalılar İngilizlerdi. Adalar, 1779 - 1783 Fransız işgali dışında, o zamandan bu yana hep İngiliz denetiminde kaldı. 1883' de Barbados ve Windward sömürgesine bağlandı. 1885'de ayrı bir sömürge oldu. 1958 - 1962 arasında Batı Hint adaları federasyonuna katıldı ve 1969'da özerkliğini kazandı.

Yüzölçümü 389 km². Nüfusu (1975 tah.) 100.000.

SALOMON ADALARI, Büyük Okyanus' un güneybatısında, Yeni Gine'nin doğu kıyılarının yaklaşık 850 km açığında takımadalar. İngiliz himayesindedir. Adalar çok dağınıktır; başlıcaları Guadalcanal, Malaita, New Georgia, Choiseul, Santa İsabel ve Shortland'dir. Yönetim merkezi Guadalcanal'daki Honira'dır. Salomon takımadalarının kuzeyinde bulunan Bougainville ve Buka, PAPUA YENİ GİNESİ'ne bağlıdır.

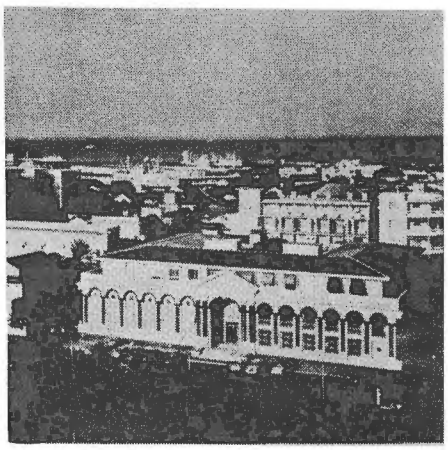
Salomon adalarının en önemli ürünü hindistancevizidir. Salomon adaları himaye bölgesi 1886'de kuruldu (Almanya kuzeydeki adaların çoğunu bıraktıktan sonra) ve 1900'da Shortland adalarının katılışıyla tamamlandı. Takımadalar Birinci Dünya Savaşı'nda Avusturya tarafından işgal edildi. 1920'de Bougainville ve Buka Avustralya mandasına girdi. 1942-1945 yılları arasında Orta Salomon'lar Japon kuvvetlerince işgal edildi.

Yüzölçümü 29.800 km². Nüfusu (1975 tah.) 190.000.

SAN MARİNO, dünyanın en küçük bağımsız cumhuriyetlerinden biridir. Resmi adı «Saygıdeğer San Marino Cumhuriyeti» olan devlet, kuzeybatı İtalya'da, Rimini'nin 18 km güneybatısındadır. Başkenti San Marino'dur. Avrupa'nın en eski devleti olduğu söylenir.

San Marino Avrupa'nın zengin ülkelerinden biridir. Halka geniş kapsamlı sosyal güvenceler sağlanmıştır. Ülkenin en önemli gelir kaynağı turizmdir. Pulculuk, şarap ve yün dışsatımının da ekonomiye katkısı büyüktür. Çimento, kâğıt ve seramik sanayileri gelişmiştir.

Nüfusun hemen hepsi Katoliktir ve İtalyanca konuşur. Halkın çoğu tarımla uğraşır.

Dakar Senegal'in ticari ve yönetim merkezidir. Kent ayrıca eğitim kurumlarıyla da tanınır.

Efsaneye göre Aziz Marino, IV. yüzyılda burada bir topluluk kurmuştur. Adını bu azizden alan San Marino, seçimle işbaşına gelen 60 üyeli Yüksek Konsey tarafından yönetilir. Kadınlara 1960'a kadar oy hakkı tanınmamış ve ancak 1973'den sonra resmi görev almaya başlamışlardır.

1957'ye kadar Komünist partisi ile Sosyalist partinin kurduğu koalisyon tarafından yönetilen San Marino'da, o tarihten sonra iktidara Hristiyan Demokrat ve Demokratik Sosyalist partilerin kurduğu koalisyon hükümeti geçti. İtalya ile arasındaki ilişkiler, 1862'de imzalanan dostluk antlaşmasına göre düzenlenir.

Yüzölçümü 62 km². Nüfusu (1976 tah.) 20.000.

SAO TOME ve PRİNCİPE Gine körfezinde, bağımsız bir ada cumhuriyeti. Batı Afrika kıyıları açığında, ekvator üzerinde yeralır. Başkenti Sao Tome, aynı adı taşıyan ada üstünde bulunur. Sao Tome adası, Gabon'un kuzeybatısından yaklaşık 240 km uzaklıktadır. Öteki önemli ada Principe ise Sao Tome'nin 145 km kuzeydoğusunda yeralır.

Kökenleri Portekiz göçmenlerine ve Afrika'dan kahve, kakao, muz ve hindistancevizi işletmelerinde çalışmak üzere gelen işçilere dayanan ada halkı, Portekizce konuşur. Kakao, kahve, hindistancevizi ve muz adanın hâlâ başlıca ürünleri ve dışsatım maddeleridir.

1471'de Portekizli denizciler Pedro Escobar ve Joao de Santaram tarafından bulunduğunda adalarda insan yaşamıyordu. Yaklaşık 100 yıl (1740'a kadar) Hollanda'nın elinde bulunan adaları 1422'de resmen Portekiz'e bağlandı. 1975 yılında bağımsızlığına kavuşan Sao Tome ve Principe «Sao Tome ve Principe Kurtuluş Hareketi» adlı örgüt tarafından yönetilmeye başladı. Yeni cumhuriyet Çin ve öteki komünist ülkelerle ticari ilişkiler kurdu.

Yüzölçümü 964 km². Nüfusu (1975 tah.) 80.000.

SARAVAK. Bk. MALEZYA

SARDİNYA. Bk. İTALYA

SARK. Bk. CHANNEL ADALARI

SASKATCHEWAN. Bk. KANADA

SENEGAL, resmi adı Senegal Cumhuriyeti. Afrika'nın en batısındaki ülkedir. Ülke toprakları içinde yeralan GAMBİYA bağımsız bir devlettir. Senegal kültüründe Fransa'nın 300 yıllık egemenliğinin izleri görülür. Başkent Dakar, Cabo Verde yarımadasında yeralır.

Yüzey şekilleri ve iklim. Ülke genellikle düz ve alçaktır, ancak güneydoğudaki yaylaların yüksekliği yer yer 400 m.'ye ulaşır. Kıyılar sıcaktır, ama sıcaklıklar deniz alizesi nedeniyle aynı enlemdeki başka bölgeler kadar yüksek olmaz. Yıllık yağış ortalaması kuzeyde 580 mm, güneyde 1600 mm'dir. İç bölgelerin iklimi sıcak ve kuraktır. Başlıca ırmakları Kasamans, Gambiya ve Senegal'dir.

Ekonomi. Nüfusun yaklaşık yüzde 75'i tarımla uğraşır. Kişi başına yıllık gelir ortalaması (1974 yılında) 141 sterlindir. Dışsatımın yüzde 80'ini yerfıstığı ve yerfıstığı ürünleri oluşturur. Bir başka önemli gelir kaynağı da balıkçılıktır. Ülkenin yeraltı zenginlikleri arasında en önemli yeri fosfat tutar. Sanayileşmeye oldukça erken başlayan Senegal'de çimento, besin maddeleri ve kimyasal ürünler gibi hafif sanayi dalları gelişmiştir. Senegal'i de içine alan eski Fransız Batı Afrikası'nın başkenti olan Dakar, başlıca sanayi merkezidir.

Toplumsal yapı ve yönetim. Halkın büyük bir çoğunluğu zencidir. Bunların en önemli grubunu Volaf'lar oluşturur. Nüfusun yaklaşık yüzde 90'ın Müslümandır. Okur-yazar oranı yüzde 5'tir.

Devletin başında dört yılda bir seçilen cumhurbaşkanı vardır. Bakanlar kuruluna cumhurbaşkanı tarafından atanan başbakan başkanlık eder. Millet meclisinin 80 üyesi üç partinin adayları arasından genel oyla seçilir.

Tarih. Senegal'de Fransız etkisi 1600'lerde başladı. Ancak ülkenin bir Fransız sömürgesi haline gelmesi 1855 yılını buldu. 1959-1960 yıllarında Fransız Sudanı ile birlikte Mali Federasyonu kurma girişimi başarısızlıkla sonuçlandı. 1960'da Senegal bağımsız bir cumhuriyet oldu. Ülkenin ilk cumhurbaşkanı, aynı zamanda önemli bir şair ve düşünür olan Leopold Sedar Senghor'dur. Senghor'un başkanlık ettiği «Senegal İlerici Birliği Partisi», 1976'da «Sosyalist Parti» adını aldı. Bugün ülkede, iktidardaki sosyalist parti dışında iki parti daha vardır.

Senegal
Resmi adı Senegal Cumhuriyeti
Yüzölçümü 197.161 km²
Nüfusu (1976 tah.) 5.085.400
Başlıca kenti Dakar (başkent) 799.000
Dinler İslâm, Hristiyan, etnik
Diller İngilizce (resmi), Krio
Para birimi Leone

SEYLAN. Bk. SRİ LANKA

SEYŞEL, Hint Okyanusu'nda, Madagaskar'ın kuzey kıyılarının 970 km açığında, bağımsız bir ada cumhuriyeti. 85 adadan oluşan Seyşel'lerin en büyüğü başkent Victoria'nın bulunduğu Make'dir.

Seyşel adalarının başlıca ürünleri hindistancevizi, tarçın, çay ve balıktır. Nüfusun büyük bir bölümü tarım ve balıkçılık sektörlerinde çalışır. Manzaranın ve eşsiz yabani hayvanların çok sayıda turisti çektiği (özellikle güney Afrika'dan) adalarda, turizm giderek artan bir gelir kaynağıdır.

Ülkenin resmi dili İngilizce ve Fransızcadır, ama halkın çoğu bir Fransız lehçesi konuşur.

Adaları ilk bulan Avrupalı Vasco da Gama'dır (1502), ancak Seyşel'lerin daha önce Araplar tarafından keşfedildiği tahmin edilmektedir. 1756 yılında adalar üstünde Fransa hak iddia etti. 12 yıl sonra Seyşel'lere toprak sahipleri ile köleleri yerleşmeye başladı. 1814 Paris antlaşmasıyla adalar İngiltere'ye verildi ve 1903'de ayrı bir koloni statüsü kazandırıldı. 1975'de özerkliğine kavuşan Seyşel'in 1976'da İngiliz Uluslar Topluluğu içinde bağımsızlığı tanındı. Yeni devletin ilk cumhurbaşkanı Demokratik parti önderi James Mancham oldu. 1977de yapılan kansız darbe ile Mancham, iktidardan uzaklaştırıldı ve Seyşel Birleşik Halk partisinin üyeleri yönetimi ele aldı. Yeni devlet başkanı Albert René Marks'çı olmayan bir sosyalizmi benimsediğini ve bağlantısız bir siyaset izleyeceğini açıkladı.

Yüzölçümü 269 km². Nüfusu (1976 tah.) 60.000

SIKKIM. Bk. HİNDİSTAN

SİCİLYA. Bk. İTALYA

SİERRA LEONE, resmi adı Sierra Leone Cumhuriyeti. Afrika'nın batı kıyılarında yeralan bu ülke 1787'de İngiltere tarafından azad edilmiş köleler için kuruldu; 1971'de cumhuriyet oldu.

Yüzey şekilleri ve iklim. Kıyı bölgesinin büyük bir kısmı bataklıktır. Bununla birlikte başkent Freetown'un bulunduğu volkanik yarımada bir doğal liman oluşturur. Kıyının hemen arkasında yeralan geniş ova, giderek yükselip iç yaylaları meydana getirir. Bu yaylaların deniz düzeyinden yüksekliği 1948 m'yi bulur. Tropikal bir iklimi olan Sierra Leone kıyı bölgelerinde yıllık yağmur ortalaması (Freetown'da) 3360 mm'dir. İç kısımlar sıcak ve nemlidir. Buralar genellikle yaz aylarında yağış alır.

Ekonomi. Sierra Leone yoksul bir ülkedir. 1974'de kişi başına yıllık gelir ortalamasının 81 sterlin olduğu saptanmıştır. Halkın çoğu tarım sektöründe çalışır. Sanayileşme ilkel düzeydedir. Dışarıya satılabilen başlıca tarım ürünleri kahve, kakao ve baharattır. Ancak madenlerin ülke ekonomisine katkısı daha büyüktür. Sanayi elması, demir filizi ve rutil tüm dışsatımın yüzde 75'ini meydana getirir.

Toplumsal yapı. Sierra Leone'de başlıca 18 etnik grup vardır. Bunların en büyükleri Mende ve Timne'dir. Halkın çoğu Krio adı verilen İngilizcenin bir lehçesini konuşur. Resmi dil ise İngilizcedir. Önemli bir azınlık grubu da sayıları 42.000'i bulan Kreol'lerdir (bölgeye gelen ilk kölelerin soyundan). Nüfusun yüzde 33'ü İslâm, yüzde 5'i Hristiyan ve yüzde 62'si çeşitli etnik dinlerdendir.

Tarih ve yönetim. Bölgeye gelen ilk

Resimde Sierra Leone'nin başkenti Freetown'un bir çarşısı görülmektedir.

Bir zamanlar hemen hemen bütünüyle ormanlarla kaplı olan Singapur bugün dünyanın en yoğun nüfuslu ülkelerinden biridir.

Somali'nin büyük bir bölümünü kaplıyan çöl, tarıma elverişsiz olmasına karşın hayvancılık için gerekli olan bitkileri sağlar.

Avrupalılar Portekizlilerdir (1460'larda). 1787 yılında İngiltere, Freetown'da eski köleler için bir yerleşme merkezi kurdu. 1807'de yarımada koloni statüsünü kazandı .1893'da iç bölgeler İngiliz himayesine girdi ve bölge Batı Afrika'daki İngiliz sömürgecilerinin yönetim merkezi haline geldi. 1961'de Sierra Leone, İngiliz Uluslar Topluluğu (Commonwealth) içinde

bağımsız bir devlet oldu. 1967'ye kadar ülke Sierra Leone Halk partisince yönetildi. 1937'de iktidar bir cuntanın eline geçti. Ancak 1938'de yeni bir darbe oldu ve yeniden sivil yönetim kuruldu.

Sierra Leone

Resmi adı Sierra Leone Cumhuriyeti
Yüzölçümü 71.740 km²
Nüfusu (1975 tah.) 2.729.000
Başlıca kenti Freetown (başkent) (1974) 274.000
Dinler İslâm, Hristiyanlık, etnik
Diller İngilizce (resmî), Krio
Para birimi Leone

SİNGAPUR, resmî adı Singapur Cumhuriyeti. Güneydoğu Asya'da, Malaya yarımadasının ucunda bir ada devlet. Hint Okyanusu ile Güney Çin denizi arasında yeralır. Singapur, aynı adı taşıyan bir büyük ve 60 küçük ada üzerinde kurulmuştur.

Ülke tek meclisli bir parlamento, bir cumhurbaşkanı, başbakan ve bakanlar kurulu tarafından yönetilir.

Bir zamanlar hemen hemen tümü tropikal ormanlarla kaplı olan toprakların yüzde 60'ı hızlı kentleşme nedeniyle açılmıştır. Tarıma ayrılan bölge, ülke yüzölçümünün yüzde 25'inden azdır. Singapur'un başlıca tarım ürünleri sebze, tütün, meyva, kauçuk ve hindistancevizidir.

Asya ülkelerinin en zenginlerinden biri olan Singapur'un başkenti dünyanın en büyük limanlarından biridir. Gemi yapımı, turizm, besin ve çelik ürünleri sanayii çok gelişmiştir. Nüfusun yüzde 75'inden çoğu başkent Singapur ya da çevresinde yaşar. Nüfusun yüzde 75'ini Çinliler oluşturur. Ülkede Malay dili, Çince, Tamil ve İngilizce konuşulur. Halkın yaşam düzeyi çok yüksektir. Geniş kapsamlı eğitim, konut ve sağlık hizmetleri sağlanmıştır. Sierra Leone'de Singapur (1949'da kurulmuş olan Malaya üniversitesinden 1963'de geliştirilmiştir) ve Nanyang (1959) adlı iki önemli üniversite vardır.

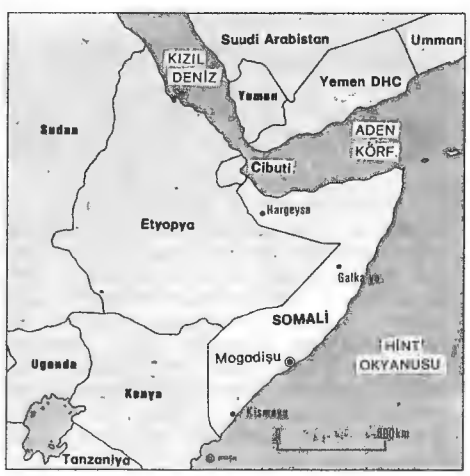
Singapur, 1819'da İngiliz Doğu Hindistan Şirketine verildi. 1824'de ada İngiliz denetimine geçti. Çinli ve Malezyalı tüccarların gelişiyle kauçuk ve kalay dışsatımı hızlandı. 1959 yılında İngiliz Uluslar Topluluğu içinde özerk bir statüye kavuştu. 1963 yılında Malaya, Saravak ve Sabah ile birleşerek MALEZYA federasyonunu kurdu. Ancak iç sorunlar ve ırksal nedenlerle 1965'de bu federasyondan ayrılarak bağımsız bir devlet haline geldi.

Yüzölçümü 580 km. Nüfusu (1976 tah.) 2.278.000.

SOMALİ, resmî adı Somali Demokratik Cumhuriyeti. Afrika'nın doğusunda yoksul ve kıraç bir ülkedir. Başkent Mogadişu'nun nüfusu yaklaşık 285.000.'dir.

Yüzey şekilleri ve iklim. Dar kuzey kıyılarının hemen arkasında yaylalar yükselir. Güneydeki geniş kıyı ovası ise Cuba ve Şebeli ırmakları tarafından sulanır. İç bölgeler yaylalarla kaplıdır. Kuzeyin iklimi sıcak ve kuraktır; yıllık yağış ortalaması 250 mm'yi geçmez. Güneye gidildikçe yağmur miktarı artar: Mogadişu'nun yıllık yağış ortalaması 400 mm'dir.

Ekonomi. 1973 istatistiklerine göre kişi başına yıllık gelir ortalaması 33 sterlindir. Halkın yüzde 80'i hayvancılıkla geçinir. Hayvan ve hayvan ürünleri tüm dışsatımın yüzde 66'sını oluşturur. Tahıl yalnızca güneyde, özellikle akarsu çevrelerinde yetiştirilir. Ülkenin başlıca tarım ürünü muzdur. Somali'de yeraltı kaynaklarının ekonomiye önemli bir katkısı olmaz. Uranyum, demir, kalay, boksit, alçı taşı ve titanyum filizi yatakları olduğu anlaşılmıştır. Ancak olanaksızlıklar nedeniyle bu madenler yeterince işletilememektedir. 1974 kuraklığı, 1975 yılında kıtlığa yolaçmış ve büyük miktarda dış yardım gereksemesi doğurmuştur. Somali İngiltere, İtalya, SSCB ve ABD'den sürekli yardım almaktadır.

Toplumsal yapı. Halkın hemen hepsi Somililidir. Sünni Müslüman olan bu topluluğun resmî dili Somalicedir. Afrika ülkelerinin çoğunun tersine Somali'de etnik sorunlar yoktur. Bununla birlikte CİBUTİ, ETYOPYA ve KENYA'da da Somalilerin yaşaması, bu ülke ile komşuları arasında zaman zaman anlaşmazlıkların çıkmasına yolaçmaktadır.

Tarih ve yönetim. VII. yüzyılda, bugünkü Somali toprakları üzerinde bir dizi ticaret merkezi kuruldu. Kuzey Somali, 1887'de İngiliz himaye bölgesi oldu; güney ise 1905'de İtalya'nın egemenliği al-

tına girdi. 1930'da bağımsızlığına kavuşan iki bölge birleşerek Somali Cumhuriyeti'ni kurdu. 1969'da Somali Ordusuyla polis kuvvetleri, bir darbe ile iktidarı ele geçirdiler. Devletin adı Somali Demokratik Cumuhriyeti olarak değiştirildi. ve bir Yüksek Devrim Konseyi kuruldu. 1976'da Somali, tek partili bir yönetime geçti. Yakın geçmişe kadar SSCB'nin Afrika'daki önemli dostlarından biri olan Somali, bugün Batı ülkeleri ve ABD ile işbirliği yapmaktadır.

Yüzölçümü 637.657. Nüfusu (1976 tah.) 3.248.000.

SOVYETLER BİRLİĞİ. Bk. SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLERİ BİRLİĞİ

SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLERİ BİRLİĞİ, dünyanın en geniş ülkesidir. Ülke Avrupa'nın yarısını ve Asya'nın üçte birini kapsar ve Avrupa'daki batı sınırlarından Büyük Okyanus'daki doğu kıyılarına kadar 8000 km'den uzun bir alana yayılır. Sovyetler Birliği kuzeydoğudaki Bering Boğazı'nda ABD'deki Alaska'dan yalnızca 90 km uzaklıktadır.

SSCB farklı kültürlere sahip insanların yaşadığı 15 cumhuriyetten oluşur. Topraklarının dörtte üçü Asya'dadır, ancak başkent Moskova'yla birlikte en önemli kentleri Avrupa'da kurulmuştur.

SSCB adı Rusça'da Soyuz Sovyetskih Sotsialistçieskih Respublik sözcüklerinin kısaltılmış biçimidir. Kiril alfabesinde SSSR kısaltması CCCP olarak yazılır. Ülke genellikle Sovyetler Birliği olarak bilinir. Anayasa sovyetlerden (konsey) oluşan bir yönetim sistemini kabul eder. Pekçok kişi de ülkeyi yalnızca Rusya diye adlandırır. Sovyetler Birliği nüfusunun yarısından fazlası Rusya Federal Sovyet Scsyalist Cumhuriyeti'nde yaşamaktadır. Bu cumhuriyetin kısaltılmış adı RSFSR olarak bilinir.

Yüzey şekilleri. SSCB'nin genel görünümü büyük bir anfiteatrı andırır. Doğu ve güney sınırlarındaki yüksek dağlar Kuzey Amerika'nın büyük bozkırlarına benzeyen geniş düzlüklere ve steplere doğru alçalır. Doğu Avrupa ovası batıda Polonya sınırından Ural dağlarına doğru uzanır. Kuzey-güney doğrultusunda uzanan bu sıradağlar Avrupa ve Asya arasında bir sınır oluşturur. Urallar kuzey bölgesinin dışında sik ormanlarla kaplıdır. Ural bölgesi ekonomik bakımdan daha çok Avrupa yöresine bağlıdır. Büyük Kafkas dağları Urallardan daha sarp ve aşılması güç bir yöreyi oluşturur.

Öteki iki büyük düzlük Uralların doğusunda yer alır. Bunlar kuzeyde Batı Sibirya Düzlüğü ve güneyde Turanya ovasıdır. Sibirya ovası dünyanın kesintisiz en büyük ovasıdır. Kuzey Buz Denizi'nden doğuda Yenisey Irmağı'na kadar uzanır. Sibirya ovası 2.500.000 km² genişliğinde bir alanı kaplar. Sibirya ovasının kuzeyi tundralarla kaplıdır. Bu yörede özel bir bitki örtüsü görülür. Buzlar bütün bir yıl boyunca sürekli kalır. Güney yöresi ise sık ormanlarla kaplıdır. Sovyet Orta Asya'sındaki Turanya Ovası Aral Denizi'nin güneyinde uzanır. Bu yörenin büyük bölümü Karakum ve Kızılkum çölleriyle kaplıdır.

Sibirya üç bölgede incelenebilir; Ural ve Yenisey Irmağı arasındaki Batı Sibirya, Yenisey ve Lena Irmakları arasında kalan Orta Sibirya, sıradağlardan oluşan Doğu Sibirya.

Batı Sibirya'yı Obi ırmağı ve kolları sular. Bu yöre Sovyetler Birliği'nin tahıl ihtiyacının büyük bölümünü karşılar. Novosibirsk kenti bu bölgenin en büyük kentidir. Sibirya ovasının doğusunda Orta Sibirya Yükseltileri yer alır. Bu yükseltiler deniz yüzeyinden ortalama 900 m yüksekliktedirler. Baykal gölünün iki yanında havzalar ve yaylalar yer alır. Bunların başlıcaları: Krasnoyarsk, Minusinsk, İrkutsk, Ulan - Ude, Çita ve Nerçinsk'dir. Bu yörede en çok maden kömürü çıkarılır.

Doğuya gittikçe Doğu Biriya Yükseltileri başlar. Bu yörenin bir bölümüne henüz insan ayak basmamıştır. En doğuda Kamçatka Yarımadası uzanır. Yarımadanın en yüksek tepeleri 4500 m yüksekliktedir. Burada 30 etkin yanardağ vardır. Vladivostok'da deniz üç ay buzlarla kaplıdır. Tahıl tarımı ve hayvancılık Ussuri ve Amur vadilerinde yapılırken, Suçan'da maden kömürü, Sahalin'de petrol çıkarılır. Verhoyansk, Çerski, Anadır başlıca dağ kütlelerini oluşturur. Bu yöredeki başlıca küçük kentler şunlardır: Ohotsk, Verhoyansk, Oymiyakan, Skovordino, Palana.

Sovyetler Birliği'ndeki en yüksek dağlar güney sınırındadır. Güneybatıdaki Kafkas sıradağları 5500 m'ye kadar ulaşır. Afganistan sınırı yakınındaki Pamir yaylasındaki Komünizm Dağı'nın yüksekliği 7495 m'dir. Güneydeki yüksek sıradağlar doğuya doğru Tiyenşan, Altay, Sayan ve Yablonovi dağlarıyla birlikte sürer. Kafkaslarda Elbruz (5083 m), Kazbek (5047 m) yüksek dağları oluştururlar. Demir ve petrolün çıktığı Batı Kafkasya'da büyük bir petrol kenti olan Bakü yer alır. Büyük Kafkas'ın güneyi ise üç bölgeye ayrılır: Gürcüstan, Ermenistan ve Azerbeycan.

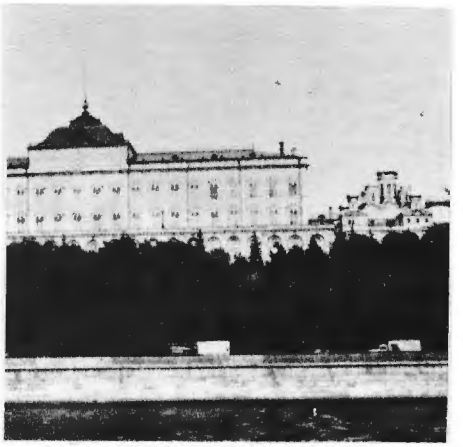
En uzun ırmakların üçü Sibirya'dadır ve Kuzey Buz Denizi'ne, kuzeye doğru akar. Bu ırmaklar Obi (3410 km), Yenisey (3200 km) ve Lena'dır (4800 km). Amur Irmağı Çin sınırı boyunca akar ve Sahalin Körfezi'ne dökülür. SSCB'nin Avrupa bölgesinde de büyük ırmaklar vardır. Avrupa'nın en uzun ırmağı olan Volga (3750 km) Hazar Denizi'ne dökülür. Moskova yakınlarında doğan Don Irmağı (2000 km) Karadeniz'e dökülür. Ukrayna'nın başlıca ırmağı olan Dnyeper de (2200 km) sularını Karadeniz'e boşaltır.

Kafkaslar'ın doğusunda yer alan Hazer Denizi 427.000 km² lik bir alanı kaplar. Dünyanın en büyük iç denizidir. Hazer Denizi'nin kuzeydoğusundaki Karagiye çöküntüsü 130 m derinliktedir ve Sovyetler Birliği'nin en çukur yöresidir, Hazer Denizi ve Aral Denizi tuzlu denizlerdir. Avrupa'nın en büyük tatlı su gölü olan Ladoga 4400 km²lik bir alanı kaplar. Orta Sibirya Yükseltileri'ndeki Baykal Gölü dünyanın en derin tatlı su gölüdür. Bu gölün en derin noktası 1750 m'dir.

İklim. Sovyetler Birliği'nde iklim koşulları yüzey şekilleriyle birlikte değişir. Avrupa bölgesinin orta kısımlarında Ocak ayı sıcaklıkları ortalama —10°C ile —16°C arasında değişir. Sibirya'daki Lena havzasında ise kışın ısı ortalama —40 C'dir. Yakut bölgesinde ısı —72°C'ye kadar düşer. Avrupa bölgesinde yaz ısısı ortalaması 20°C'dir. Kuzeyde ise bu ortalama 4 - 10°C arasında değişir. Orta Asya bölgelerinde iklim sıcak ve kuraktır. Bazı bölgelerde ısı 50°C'ye kadar yükselir.

Büyük Rus ovasında kara iklimi hüküm sürer. Burada kışlar uzun ve soğuk, bahar ayları kısa, yazlar ise sıcaktır. Kırım bölgesinde ise bir çeşit Akdeniz iklimi hüküm sürer. Kafkasya bölgesinde ise astropikal iklim tipi egemendir. Bu yüzden bu bölgede turunçgiller ve pamuk yetiştirilebilir.

Turanya ovasında ve tundra bölgelerinde yağmurlar azdır. Yıllık yağmur ya da kar yağışı 250 mm'den düşüktür. En fazla yağış Karadeniz'in doğu kıyılarına düşer. Burada yıllık yağış ortalaması 2440 mm'dir. Doğu Avrupa Düzlüğü ve

Moskova'daki Büyük Saray Moskova ırmağının kıyısında kurulmuş, çeşitli yapılardan oluşan bir mimari yapıttır.

Büyük Okyanus kıyısında ortalama yağışlar 510 - 1020 mm arasında değişir.

Yeraltı kaynakları. SSCB dünyanın en zengin maden yataklarına sahiptir. Ancak bu kaynakların büyük bölümü uzak doğu ve kuzeyde olduğu için çıkarılma olanakları güçleşmektedir. Sibirya'da yakın zamanlarda keşfedilen maden yataklarından bütünüyle yararlanmak için büyük ölçüde teknik araç-gereç, para ve insangücü gerekmektedir.

SSCB dünyanın en büyük petrol üreticisidir. Yıllık petrol üretimi yaklaşık 500 milyon tondur. En büyük petrol yatakları Kafkas, Volga, Ural bölgelerindedir. Ülkedeki doğal gaz kaynakları da dünyanın en büyük kaynaklarıdır. Doğal gaz kaynaklarının 19 milyar m^3 olduğu sanılmaktadır.

Sovyetler Birliği'ndeki kömür yedekleri dünyadaki toplam yedeklerin yüzde 68'idir. Kömür çıkarımında en son modern teknikler kullanılmaktadır. Başlıca kömür yatakları Avrupa'nın Donetz ve Peçora havzalarında, Kuznetsk'de ve Kazakistan'dadır. Yıllık üretim 700 milyon tondur. Öteki kömür kaynakları şu bölgelerdedir: Doğu Sibirya'da Vladivostok'un doğusu, Türkmenistan bölgesinde Fergana.

Dünyadaki demir cevheri kaynaklarının yüzde 40'ı da Sovyetler Birliği'ndedir. En çok demir çıkarılan bölgeler Avrupa'da Krivoi Rog ve Kursk'tur. Urallar'da, Kazakistan'da ve Sibirya'da da demir cevheri bol miktarda bulunur.

Kazakistan'da bakır, kurşun, çinko, nikel ve titanyum da çıkarılır. Urallarda çıkarılan boksitten alüminyum elde edilir. Doğu Sibirya'da bulunan kaynaklar sayesinde Sovyetler Birliği altın üretiminde de önde gelmektedir. Sibirya'da elmas, zümrüt, yakut, yeşim, malakit gibi değerli ve yarı değerli taşlar çıkarılır.

Ormanlar da büyük bir gelir kaynağıdır. Asya'daki geniş ormanlar günümüzde uzaklıktan ötürü yeteri derecede işlenememektedir. En üretken orman sanayii Ural bölgesinde kurulmuştur.

Tarım. Sovyet tarımı kollektif çiftlikler (kolhoz) ve devlet çiftlikleri (sovhoz) üretimine dayalıdır. Kollektif çiftlikler özerk birimler olarak çalışır. Sosyalist tarımın örgütlenmesi döneminde kolhozlarda çalışan köylülerin elde ettikleri ürünlerinin bir bölümünü çok düşük fiyatla hükümete satması ilkesi kabul edildi. Kolhozlarda çalışan tarım işçileri kâr'ı paylaşma ilkesine göre çalışırlar. Devlet çiftliklerinde tarım işçileri ücret alırlar. Bu çitfliklerde yönetim doğrudan doğruya Tarım Bakanlığı'na bağlıdır. Her iki çeşit çiftlikte her işçinin meyva, sebze ya da hayvan yetiştirebilmesi için bir hektara

kadar araziye sahip olma hakkı vardır. Tarım işçisi isterse bu toprağını satabilir. Ülkede 29.000 kolhoz, 18.000 sovhoz vardır. Büyük çiftlikler 6000 hektarlık alanları kaplarlar. Bu çiftliklerde 400 aile yaşayabilir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra tarımda durgunluğu ortadan kaldırmak amacıyla küçük kolhozlar birleştirilerek dev çiftlikler kuruldu. Devlete yapılan zorunlu satışlar kaldırıldı ve verimsiz toprakların ekilmesi kampanyası açıldı. Bu kampanya etkili oldu ve tahıl üretimi büyük ölçüde arttırıldı.

Sovyetler Birliği'nde büyük tarım alanları yer alır. Aral - Hazer havzasında yapılan büyük sulama tesislerinden sonra bu bölgede pamuk üretimi büyük ölçüde arttırıldı. Öteki tarım bölgeleri arasında Azerbaycan, Güney Rusya ve Ukrayna'da büyük tarım projeleri geliştirildi. Türkistan'da ve Yenisey'in doğusunda ise tarımsal üretim büyük ölçüde arttırıldı. Sovyetler Birliği'nde özel tarım bölgelerinde de üretim yapılır. Kırım, Gürcistan, Kafkasya bölgelerinde bağcılık, meyvacılık, sebzecilik ve çay üretimi önemlidir. Beyaz Deniz'de, Karadeniz'de, Hazar Denizi'nde ve Ohotsk yöresinde balık üretimi yoğundur.

Tahıl, özellikle buğday Sovyet tarımında başlıca tarım ürünüdür. Buğday'ın yıllık ortalama üretimi 90 milyon tonu aşar. Arpa, yulaf, mısır da önemli tarımsal ürünler arasındadır. Besin değeri olan öteki tarımsal ürünler patates, meyva, çay ve şeker pancarıdır. Sovyetler Birliği şeker pancarı üretiminde dünyada başta gelir. Keten üretiminde de Sovyetler Birliği dünyada önde gelir. Transkafkasya ve sulak Orta Asya bölgelerinde pamuk başlıca üründür. Güneydeki kimi bölgelerde de tütün önem kazanır. Tarımsal üretim yapılan bölgelerin çoğunluğunda hayvancılıkla da uğraşılır. Koyun ve domuz başlıca hayvanlardır. Bazı kurak bölgelerde hayvancılık başlıca gelir haline gelir.

Dünyadaki öteki ülkelere oranla Sovyetler Birliği tarım için büyük topraklar ayırmaktaysa da Sovyet tarımı ABD, Kanada ya da İngiltere gibi daha küçük ülkelerde olduğu kadar önemli değildir.

Düşük verimlerin genel nedeni iklim koşullarıdır. Zaman zaman başgösteren doğal afetler kötü hasatlara yol açar. Bu yüzden çoğu zaman Kuzey Amerika ülkelerinden buğday ithal edilmek yoluna gidilmektedir. Başlıca buğday üretim alanları Ukrayna, Volga bölgesi ve Kazakistan'dır. Ancak bu bölgelerde kuraklık ve düşük hasata dört yılda bir raslanır. Bu bölgelerde hükümet büyük sulama projeleri uygulamaktadır. Bunların tersine Baltık bölgesi ve Rusya'nın ortaları çok sulaktır. Buralarda dev sulama tesisleri kolaylıkla işletilebilmektedir.

Balıkçılık binlerce kişi için bir iş alanıdır. Yıllık balık üretimi ancak Peru ve Japonya gibi ülkelerin üretimiyle kıyaslanabilir. Sovyet derin deniz balıkçıları dünyanın pekçok yöresinde avlanırlar. Daha küçük balıkçı tekneleri Karadeniz'de, Hazer Denizi'nde ve Baltık Denizi'nde avlanırlar.

Sanayi. Ülkede özel sektöre ait bir sanayi yoktur. Bütün sanayi girişimleri ya devletin sahip olduğu ya da bir kooperatif ya da çiftliğin denetimindeki girişimlerdir. Sanayi planlaması beş yıllık planlar kapsamında çeşitli bakanlıklarca yürütülür. Yakın yıllara kadar ağır sanayiin geliştirilmesi amacıyla büyük bir kampanya sürdürülmekteydi. Bu kampanya şimdi de uygulanmaktadır. 1960'lardan sonra tüketim mallarının üretiminde büyük gelişme görülmüştür.

Sovyetler Birliği dünyada üretilen çeliğin beşte birini üretmektedir. Makina üretiminde de ABD'den sonra dünyada ikinci sırayı alır. Ülkede metal kesici her türlü makina üretilmektedir. Motorlu taşıt araçları üretimi 1960'da 524.000 iken, bu sayı 1976'da 1.964.000'ye yükselmiştir. Yılda ortalama bir milyon bisiklet ve motosiklet üretimi yapılmaktadır.

Sovyetler Birliği'nde demiryolu üretimine verilen önem demiryolu sanayiinin gelişmesine yol açmıştır. Sovyetler Birliği'nde yılda 1800 lokomotif yapılır. Bu sayı herhangi bir ülkede üretilen lokomotif sayısının üstündedir. Tarım üretimine verilen önem tarım araçlarının üretiminde kendisini gösterir. Sovyetler Birliği'nde yılda 500.000 traktör ve 85.000 hasat makinası yapılmaktadır.

Sovyet Kimya Sanayii Amerika Birleşik Devletleri'nden sonra dünyada ikincidir. Bu sanayiin başlıca ürünleri sentetik maddeler, suni gübre ve reçinedir. Tüketim maddeleri sanayiindeki büyük gelişme yapı malzemeleri üretiminde görülen büyük artış sayesinde parlamıştır. 1960'da ülkede 529.000 buzdolabı üretildi. 1975'de bu rakam 5.506.000'a çıktı. Aynı tarihler için çamaşır makinası üretimindeki sayı 895.000 ve 3.284.000'dir.

1976'daki elektrik üretimi 1960'dakinin beş katıydı. Ülkede kurulan büyük hidro elektrik santrallar sayesinde enerji üretimi arttırıldı. Leningrad bölgesinde Volhov ve Svir santralları, büyük Dnyeper barajı bunların en önemlilerindendir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Volga ırmağı üzerinde büyük barajlar kuruldu (Kuybişev, Volgograd gibi.) Azerbaycan'da kurulan İrtiy ve Angara santralları bu bölgenin elektrik üretimine büyük katkıda bulunmaktadır. Bir zamanlar başlıca enerji kaynağı olan kömürün yerini giderek petrol ve gaz aldı. 1950'de kullanılan enerjinin yüzde 20'sini petrol ve gaz sağlıyorken bu oran günümüzde yüzde 60'a çıktı. Ülkedeki başlıca kömür havzaları şunlardır. Donbass, Vorkuta havzası, Bureya, Suçan, Sahalin havzaları, Kuzbass.

Ticaret. Sovyetler Birliği 100 kadar ülkeyle ticari ilişki içindedir ve dünyada dış ticaret ilişkilerinin yoğunluğu açısından dokuzuncu sırada yer alır. Başlıca dışsatım ürünleri maden ve maden cevherleridir. Bu ürünler toplam dışsatımların yüzde 30'unu kapsar. Öteki dışsatım ürünleri arasında gübre ve kimyasal maddeler vardır.

Dış ticaretin yüzde 56'sı Avrupa'daki sosyalist ülkelerle gerçekleştirilir. Bu oranın yüzde 31'i AET ülkeleri ve Kuzey Amerika ülkeleriyle yapılır. Japonya, Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, Finlandiya, İtalya, İngiltere bu ülkelerin başlıcalarıdır. Sovyetler Birliği'nin başlıca dışalım maddeleri sanayi araç-gereçleri, makinalar ve imalat sanayii ürünleridir.

Öteki sektörlerde olduğu gibi ticaret de devlet denetiminde yapılır.

Doğu Avrupa'daki ülkelerle birlikte kurulan COMECON örgütü dış ticaretin kolaylaşmasını sağlamıştır. Küba da Sovyetler Birliği'nin ticaret yaptığı başlıca ülkelerdendir.

Dünyadaki verimli kara topraklarının yarısını kaplayan Rusya stepleri giderek daha verimli tarımsal alanlara dönüştürülmektedir.

İç ticaret daha çok kara ve demiryollarıyla yapılırken, dış ticaretde büyük ölçüde geliştirilen deniz ticaret filosu büyük önem taşır.

Ulaşım. Dünyanın en geniş ülkelerinden biri olan Sovyetler Birliği'nde ulaşım kuşkusuz ki büyük sorundur. Demiryolu ulaşımı ülkenin ulaşım sorununa büyük ölçüde çözüm getirmiştir. Ülkedeki taşımacılığın yüzde 60'ı demiryollarıyla yapılır. Trenler bir yıl içinde 300 milyondan fazla yolcu taşır. Demiryolu sistemi 140.000 km uzunluğundaki raylardan oluşur. Bu uzunluk dünyadaki toplam rayların onda biridir. Son yıllarda yapılan Transsibirya demiryolu bütün ülkeyi enlemesine geçmektedir.

Su ulaşımı da önemlidir. Ancak ulaşım yapılabilen göllerin ve ırmakların büyük-çoğunluğu kışın donmaktadır. Bu yüzden buralarda ulaşım kesilmektedir. Ülkede 19.000 km uzunluğunda su kanalı vardır ve bu kanallarda her yıl 180 milyon kişi yolculuk etmektedir. Otobüsler ve öteki motorlu taşıt araçları toplam yolcunun yüzde 40'ını taşır. Demiryolları için bu oran yüzde 50'dir. Motorlu araçlar kent içlerinde ve uzun olmayan yolculuklarda kullanılır.

Sovyet ticaret filosu dünyada altıncıdır. Filo 1600 gemiye sahiptir ve bu gemilerin yüzde 80'inin yaşı 20'den küçüktür.

Sovyetler Birliği'nin genişliği, yüzey şekillerinin elverişsiz olması ve iklim koşullarından ötürü uçaklar iç ulaşımda önemli bir rol oynarlar. Özellikle uzak bölgelere yapan yolculuklar için uçak taşımacılığı önem kazanır. Devletin sahip olduğu Aeroflot havayolu ülke içinde 580.000 km'lik sefer yapar. Ayrıca pekçok ülkeye de seferler düzenler. Sovyetler Birliği dünyada ilk kez Tu-144 süpersonik uçağını yapan ülkedir.

Yabancı ülkelerle ulaşım başta demiryoluyla yapılır. Ancak uçakla ulaşım son yıllarda ön plana geçmektedir.

İletişim. Moskova radyosu üç kanaldan yayın yapar. Bazıları bir kanaldan fazla yayın yapan 130 televizyon istasyonu bulunmaktadır. Çeşitli cumhuriyetlerde yerel radyolar üç kanaldan yayın yapmaktadırlar. Bütün ülkede yaklaşık 60 milyon radyo alıcısı ve 50 milyon televizyon alıcısı vardır. Ülkedeki tüm yayınevlerine Devlet Basın Komitesi tarafından yetki verilir. Sovyetler Birliği'nde 4000 dergi ve 8000 günlük gazete yayınlanmaktadır. Gazeteler arasında en çok satışlı olanları Komsomolskaya Pravda (10.500.000), Pionerskaya Pravda (9.700.000), Pravda (9.600.000) ve İzvestiya'dır (8.600.000).

70 kentte renkli televizyon yayınının izlendiği Sovyetler Birliği'ndeki radyo istasyonlarında 65 dilden yayın yapılmaktadır.

1925'de kurulan TASS (Telegrafnoye Agentsstvo Sovyetskogo Soyuza) doğrudan doğruya Sovyetler Birliği Bakanlar Kurulu'na bağlı olarak görev yapmaktadır.

Anayasa ve yönetim. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği 15 cumhuriyetten oluşan bir federasyondur. 15 Cumhuriyet şunlardır: Rusya Federal Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Ermenistan, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Estonya, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Letonya, Litvanya, Ukrayna, Özbekistan, Tacikistan, Türkmenistan, Moldavya. Ülkede 20 özerk cumhuriyet vardır. Bunlardan 16'sı Rusya Federal Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti içinde yer alır. Özerk cumhuriyetler şunlardır. Karelya, Tatar, Başkır, Dağıstan, Buryat, Kabarda-Balkar, Kalmuk, Komi, Mari, Mordovlar, Kuzey Osetya, Udmurt, Çuvaş, Çeçen, İnguş, Tuva, Yakut (RFSSC'de); Karakalpak (Özbekistan'da), Abhazya, Acarya (Gürcistan'da). Özerk ulusal bölgeler ise şunlardan oluşmaktadır: Yukarı Altay, Adigeler, Hakasya; Yukarı Karabağ (Azerbaycan'da), Yukarı Badahşah (Tacikistan'da); Güney Osetya (Gürcistan'da). Bundan başka çeşitli özerk yönetim bölgeleri vardır. (Çukçalar, Koryaklar gibi.)

Federal yasama organı Yüksek Sovyet'tir. Bu kurul Birlik Sovyeti ve Uluslar Sovyeti'nden oluşur. Birlik Sovyeti tüm Rusya'dan seçilen Sovyetlerden oluşur. Uluslar Sovyeti ise ülkedeki cumhuriyetlerin delegelerinden oluşur. Yüksek Sovyet yılda iki kez toplanır ve toplantılar bir hafta sürer. Yüksek Sovyet Prezidyumu Yüksek Sovyet'in toplantıları arasında yasama işlevini görür. Prezidyumun başkanı devlet başkanıdır. Yürütme organı olan Bakanlar Kurulu'nun başkanı başbakandır. Her federe cumhuriyetin Bakanlar Kurulu vardır ve bu kurulların başkanı Bakanlar Konseyi'nin doğal üyesidir. Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin en yüksek organı büyük kongrenin seçtiği Merkez Komitesi'dir. Politbüro da Parti'nin en önemli organlarından birisidir. Her federe cumhuriyetin kendi komünist partileri bulunmaktadır.

18 yaşından büyük her Sovyet yurttaşı seçimlerde oy kullanabilir. 15 milyon üyesi olan Sovyetler Birliği Komünist Partisi (SBKP) ülkedeki tek siyasal partidir. Parti pratikte tek siyasi yönlendiricidir. Günlük olaylarda Politbüro asıl karar verme organıdır. Politbüroda yer alan Birinci Sekreter'in siyasal yetkileri çok büyüktür. 1977'de Politbüro'nun 15 üyesi bulunmaktaydı.

Cumhuriyetlerin her birinde Federasyon'un anayasasına benzeyen bir anayasaya göre yönetim düzenlenir. Her cumhuriyet Federasyon'dan çekilme hakkına sahiptir.

En yüksek yargı organı Yüksek Mahkeme'dir. Her cumhuriyet kendi Yüksek Mahkemelerine sahiptir. Yargıçlar beş yıl için seçilirler. Jüriyle yargılama yöntemi uygulanmamaktadır. Duruşmalarda bir yargıç ve iki yardımcısı bulunur. Davaların genellikle yüzde 90'ını oluşturan küçük olaylara ilişkin davalarda yerel seçmenlerin oylarıyla seçilen Halk Mahkemeleri görev yapar. Bir suçluya en fazla 15 yıl hapis cezası verilebilir. Anayasanın belirttiği gibi «sosyalist sistemin temellerine yönelmiş» suçlarda ya da cinayet vakalarında ölüm cezası verilebilir.

Silahlı kuvvetler ve iç güvenlik. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde çeşitli dallarda örgütlenmiş güçlü bir Silahlı Kuvvetler bulunmaktadır.

Sovyet ordusu ilk kez 1918 yılında Kızılordu adıyla kuruldu. Kızılordu 1922'ye kadar Beyaz Ordu'ya karşı çarpıştı. Kızılordu İkinci Dünya Savaşı'nda ülkenin savunmasını üstlendi ve başarı gösterdi. 1946'da kızılordu Sovyet Ordusu adını aldı. 1963'den sonra Sovyet Ordusu'nda büyük yenilenmeler görüldü. Ordu teknik açıdan geliştirildi. 1967'de askere alma yasası değiştirildi. Zorunlu askerlik süresi bir yıla indirildi. Böylece askerlik süresi kara ve hava ordularında iki, deniz kuvvetlerinde ise üç yıl oldu.

Sovyet Silahlı Kuvvetleri, Stratejik Nükleer Kuvvetler, Hava Kuvvetleri, Kara Kuvvetleri ve Deniz Kuvvetleri'nden oluşur. Toplam Sovyet askeri gücü 3.500.000'dir. Sınır Muhafız Birlikleri'nin sayısı 200.000'dir. Askeri eğitim gösteren DOSAAF örgütünün 1,5 milyon üyesi bulunmaktadır.

Stratejik Nükleer Kuvvetlerin gücü son yıllarda önemli ölçüde arttırılmıştır. 1968'de stratejik füzelerin sayısı 940'dı. Bu sayı 1975'de 2300 oldu. Deniz Kuvvetlerinde nükleer güçle çalışan 50 denizaltı vardır. Bu denizaltılar çeşitli menzilli füzelerle donatılmıştır. Stratejik füze birlikleri bağımsız bir ordu statüsündedir. Bu birliklerde 350.000 kişi görev yapmaktadır. Bu orduya bağlı kıtalararası füzelerin sayısı 1570, orta menzilli füzelerin sayısı ise 600 tanedir. Stratejik Nükleer Kuvvetleri'nin MİRV tipinde çok başlıklı füzeleri stratejik önemdedir.

Hava Kuvvetleri'nde 500.000 kişilik personel çalışır. Hava Kuvvetleri'nde çoğunu Mig'lerin oluşturduğu 2700 avcı, uçağı vardır. 1600'ü mevzilenmiş 10.000 uçaksavar füzesi hava kuvvetlerinin önemli bir gücüdür. Galoş tipindeki uçaksavar füzeleri 65 füze rampasında yerleşmiştir. 1975'de hava kuvvetlerine bağlı 1700 nakliye, 8000 savaş uçağı bulunuyordu. Helikopterlerin sayısı 8000'dir. Nakliye uçakları İlyuşin ve Antonov tipi uçaklardan oluşmaktadır. Taktik hava kuvvetlerine bağlı uçakların sayısı 4500'dir. Hava kuvvetlerine bağlı iki hava indirme tümeni bulunmaktadır.

Kara Kuvvetleri 2 milyon kişiden oluşur. Kara kuvvetlerindeki tümenlerin cinsleri ve sayıları şöyledir: 110 motorize, 50 zırhlı, 7 hava indirme. Tümenlerin hemen hepsinde taktik nükleer füzeler vardır. Tankların hemen hepsi kızılötesi bulucu sistemlerle donatılmıştır.

Deniz Kuvvetlerinde çalışan personelin sayısı 475.000'dir. Bunlardan 17.000'i deniz piyadesidir. Bu kuvvetlere bağlı gemi sayısı 230, denizaltı sayısı ise 245'dir. Ancak bu denizaltılara stratejik nükleer kuvvetlere bağlı denizaltılar dahil değildir. Deniz filosunda gemilerin yapısı ve tipleri şöyledir: 25 füzeatar kruvazör, 2 helikopter gemisi, 11 Sverdlov tipi kruvazör, 50 füzeatar muhrip, 50 başka tipte muhrip, 400 refakat gemisi, 300'den fazla füze ya da torpilatar hücumbot.

Deniz uçakları havaalanlarında uçuşa hazır durumda bekletilir. Bunlar arasında 720 savaş uçağı, 280 nakliye uçağı, 250 helikopter vardır. Sovyet Deniz Kuvvetleri, Büyük Okyanus, Baltık, Karadeniz filolarından oluşur.

Sovyetler Birliği Varşova Paktı'nın kurucu üyesidir. Varşova Pakti Doğu Avrupa'daki bazı ülkeleri kapsayan askeri bir örgüttür. Varşova Paktı'na dahil öteki ülkeler şunlardır: Polonya, Romanya, Bulgaristan, Çekoslovakya, Doğu Almanya, Macaristan.

Gizli polis gücü devlet güvenliği konusunda uzman bir kadroya sahiptir. Bu örgüt askeri haberalma alanında da çalışır. Gizli polis gücü İçişleri Bakanlığı'na bağlı bir komiteye rapor verir. Kısaca KGB olarak bilinen bu komitenin adı **Komityet Gosudarstvenny Bezopasnosti'** dir (Kamu Güvenliği Komitesi).

Toplumsal yapı. Sovyetler Birliği'nde en büyük etnik grup, nüfusun yüzde 55'ini oluşturan Ruslar'dır. Ruslar, nü-

fusun yüzde 18'ini oluşturan Ukraynalılar ve yüzde 3,5'unu oluşturan Beyaz Ruslar gibi Slav ırkından gelmedir. Sovyetler Birliği'nde Letonyalılar, Litvanyalılar, Estonyalılar, Polonyalılar, Almanlar gibi daha az nüfusa sahip azınlıklar da yaşar. Özbekler (toplam nüfusun yüzde 3,5'u) Asya'daki grupların en büyüğüdür. Asya'da yaşayan öteki etnik gruplar arasında Tatarlar, Kazaklar, Türkmenler, Yakutlar ve Çukçalar yer alır. Kafkas Dağları'nın güneyinde yaşayan Azeriler, Ermeniler ve Gürcülerin kendi federal cumhuriyetleri vardır. Sayıları 2.200.000'i bulan Yahudiler toplam nüfusun yüzde 1'ini oluştururlar. Ülkede 400 kadar etnik grup bulunmaktadır. Bunların en küçüğü 400 kişiden oluşan Aleutlular'dır.

Nüfus çok düzensiz bir biçimde dağılmıştır. Sovyetler Birliği nüfusunun üçte ikisi Doğu Avrupa düzlüğünde yaşar. Toplam nüfusun beşte biri ise Moskova'nın 500 km çevresinde yaşamaktadır. Toprakların yarısından fazlasını oluşturan Sibirya ve doğu bölgelerinde nüfusun ancak onda biri yer alır.

Kent nüfusunun büyük çoğunluğu apartmanlarda yaşar. Kiralar çok düşüktür. Apartmanlar yerel yönetimlerce yaptırılır. Bazı işletmelerin kendi işçileri için özel lojmanları vardır. Apartmanların bir bölümü yapı kooperatiflerince inşa edilir. Kentlerin çevresinde «daça» denilen özel dinlenme evleri bulunur. Küçük kasabalarda ve kırsal bölgelerde evler genellikle tek katlı ve daha dardır.

Sovyetler Birliği'nde erkekler 60, kadınlar 55 yaşında emekliye ayrılır. Ülkede sağlık hizmetleri parasızdır. 40.000'e yakın kliniğin bulunduğu ülkedeki doktor sayısı yaklaşık 1.000.000' dur. Çocuklara ayrılan hasta yatağı sayısı 500.000'dir. Kadınlar doğumdan sonra 2,5 ay çalışmaz ve ücretlerini alırlar. Dinlenme evlerinin sayısı ise 6000'e yakındır. Sakat kişiler devletten özel yardım görür ve gelir vergisinden muaftırlar.

Eğitim. Ülkede eğitim zorunlu ve herkese açıktır. Okuma zorunluluğu süresi 1959'da kabul edilen bir yasayla 7 - 15 yaşları arasındaki çocuklar için 8 yıl olarak belirlendi.

Genel eğitim sekizinci sınıfa kadar sürer. Bu süre içinde öğrencilere her konuda genel bilgiler verilir. Bu dönemde verilen bilgiler fen, edebiyat, beden eğitimi ve iş bilgisiyle ilgilidir. İlk dört yıl tek öğretmen ders verir. Daha sonra her dersin öğretmenleri ayrılır.

Temel eğitim bittikten sonra öğrenciler tarım ya da sanayi ile ilgili meslek okullarına giderler ve burada 2 yıl eğitim gördükten sonra kalifiye işçi olabilirler. Öğrenciler dört yıl eğitim yapan ve **teknikum** denilen okulu bitirerek uzman teknisyen olabilirler. Teknikum'ları ya da öğretimi tam olarak bitirenler yüksek öğrenime hak kazanırlar. Yüksek öğrenim polietnik enstitülerinde, özel enstitülerde ya da üniversitelerde yapılır. Yüksek öğrenim, verilen eğitimin alanına göre 5 - 6 yıl sürebilir. Mektup yoluyla ya da akşam okullarıyla kırsal kesimlerde yaşayanların ya da öğrenimini yarıda bırakanların eğitimlerini tamamlamaları sağlanır.

Bilim. XX. yüzyılın başında Rusya' da çeşitli alanlarda yetişen bilginler dünyaca ün kazandılar. Bunlar arasında şartlı refleksi inceleyen Pavlov, fizyolog Seçenov, astronotiğin kurucusu Tsiolkovskiy, fizikçi Lebedev sayılabilir.

Ekim Devrimi'nden sonra bilimsel gelişmelere büyük hız verildi. 1914 yılında Rusya'da 300'e yakın bilim kuruluşu varken bu sayı 1960 yılına doğru 3000'e çıktı.

Gökbilim alanında Ambarzumanyan, Thov, Fesenkov gibi bilginler yetişirken, matematik alanında Bernştein, Vinogradov, Aleksandrov, Petrovskiy gibi adlar ün saldı. Fizik alanında Lebedev Fizik Kurumu, Leningrad Psikoteknik Kurumu gibi kuruluşlar bilimsel araştırmaların gelişmesine önayak oldular. Skobeltsıyn adlı fizikçi Wilson odasında kozmik ışınların ilk kez fotoğrafını çekmeyi başardı. Fizik alanında yetişen öteki önemli adlar şunlardır: Kapitsa (d. 1694), Frenkel (1894-1952), S.İ. Vavilov (1891 - 1931), Landsber (1890 - 1957), Zavoyskiy (d. 1907).

Astronotik alanındaki çalışmalar sonucunda büyük gelişmeler sağlandı. 1957 yılında uzaya iki «sputnik» fırlatıldı. 1961'de Vostok I aracı ile uzaya fırlatılan Yuri Gagarin, bir uzay aracıyla yörüngeye oturan ilk kozmonot oldu.

Kimya biliminde, genel kimya alanında Kurnakov, kinetik kimyada Semyonov, jeokimyada Vernadski, biyokimya alanında ise Sisakyan önemli araştırmalarda bulundular. Biyoloji biliminde Lepeşinskaya, N.İ. Vavilov, Lisenko, Miçurin sayılabilir. Botanikçi Komarov ve paleontolog Orlov ise kendi alanlarında yararlı araştırmalar yaptılar.

Sovyetler Birliği'nde en büyük bilim kurumu SSCB Bilimler Akademisi' dir. En büyük bilimsel araştırmalar bu kurumca yürütülür. Ülkede atom enerjisine verilen önem de büyüktür. Dünyanın en güçlü tanecik hızlandırıcısı Serpuhov Enstitüsü'ndedir. Dubna Enstitüsü'nde ise kuramsal araştırmalar yapılmaktadır. En önemli atom santralları Novorovoronej, Şevçenko santralları-dır.

Tarih. 1800'lerde sınırlarını Asya nın ortalarına kadar genişleten Rusya 1905' de Japonlar karşısında yenilgiye uğradı. Çar II. Nikolay savaşı kazanacaklarına mutlak gözüyle bakıyordu. Yenilgi Moskova ve St. Petersburg'daki devrimci ayaklanmaları çabuklaştırdı. Çar'ın birlikleri St Petersburg'da gösterici işçilere ateş açtı ve 100'den fazla işçi öldürüldü. Bundan sonra başlayan bir dizi grevler ülkeyi sarstı. II. Nikolay seçimle kurulan bir parlamento, anayasa gibi ödünler vermek zorunda kaldı. 1906 - 1914 arasında dört meclis (duma) seçildi.

1914'de Rusya Birinci Dünya Savaşı'na girdi. Rusya Avusturya - Macaristan ve Almanya'ya karşı İngiltere ve Fransa'nın müttefikiydi. Rus orduları yenilgiye uğradı. Hastalık, açlık, teknik yetersizlik vs. ordunun durumunu daha da kötüleştirdi. St. Petersburg halkı ekmek yokluğundan ötürü ayaklandı. 1917 Mart'ında geçici bir hükümet yönetimi ele aldı. Hükümetin ilk başkanı Prens Lvov'du; daha sonra A. Kerenskiy başbakan oldu.

Bu sırada Vladimir İlyiç Lenin'in önderliğindeki Bolşevik Parti ve Bolşevik güçler genel grev ve ayaklanma anını bekliyorlardı. Lenin İsviçre'den Rusya'ya döndü. Bütün iktidarın Sovyetler'e verilmesinde ısrar ediyordu. Sovyetler devrimci süreç içinde oluşmuş işçi konseyleriydi. Lenin, ayrıca barış çağrısı yaptı, Kitleler geniş ölçüde bu çağrıya uydular.

1917 Ekim'inde geçici hükümet düşürüldü ve Bolşevik birlikler iktidarı aldı. Patlak veren iç savaşta Fransa, Japonya, İngiltere ve ABD «Beyaz Ruslar»i ve monarşi yanlılarını destekledi. Bütün bu güçlere karşın «Kızıl Ordu» zafer sağladı ve Sovyetler'in iktidarı sağlamlaştı.

İç savaş yeni hükümeti ekonomik zorluklar içinde bıraktı. Hasat sonuçlarının kötü olması açlığın yaygınlaşmasına yol açtı. Lenin Yeni Ekonomi Politika (NEP) adlı ekonomik planı hazırladı. Bu plan bir ölçüye kadar ticari alanda kişisel girişime olanak tanıyordu. Ağır sanayi tümüyle devletin eline geçiyordu. NEP politikası 1928 yılına kadar yürürlükte kaldı.

SSCB resmen 1922'de ilan edildi. Lenin iki yıl sonra öldü. Yönetim Joseph Stalin, Lev Kamenev ve Grigori Zinoviev'in liderliğinde yürütüldü. Daha sonra Stalin tek lider haline geldi. Stalin' in baş rakibi olan Lev Troçki ülke dışına sürüldü. Troçki önce İstanbul'a geldi, daha sonra Meksika'ya yerleşti.

1920'ler ve 1930'lar tarımın kollektifleştirilmeye doğru yönlendirildiği yıllardır. 1928'de ilk beş yıllık plan hazırlandı. **Kulak**'lar gibi özel mülk sahipleri yada özel girişimcilik bütünüyle ortadan kaldırıldı.

Dış politikada Stalin öncelikle Sovyet devletinin güvenliğini sağlamak istiyordu. Japonlar 1937'de Çin'i işgal ettikleri zaman SSCB Çin komünistlerini destekledi.

Stalin bunların yanısıra, Hitler Almanya'sının büyüyen gücüne karşı Avrupa'da ortak bir güvenlik sistemi oluşturmak istiyordu. 1939'da Almanya'yla saldırmazlık anlaşması imzalandı.

Almanlar Polonya'yı işgal ettiler. İkinci Dünya Savaşı böylece başlamış oluyordu. Saldırmazlık anlaşmasına karşın 1941'de Almanya SSCB'ye saldırdı. Sovyet orduları geri çekilmek zorunda kaldı. Leningrad uzun süren bir kuşatmaya dayandı. Stalingrad kenti sokak sokak, ev ev savunuldu. 1942'de yapılan Stalingrad savaşı bir dönüm noktasıydı. 1943'de Almanlar tam bir yenilgiye uğradılar.

Savaştan sonra Doğu Avrupa'da sosyalist devletler kuruldu. Almanya ikiye bölündü. Almanya'nın doğu bölümü Demokratik Almanya Cumhuriyeti adını aldı. 1950'lere doğru Batı bloku ile Sosyalist blok arasında «soğuk savaş» başladı.

Stalin 1953'de öldü. Polis şefi Lavrenti Beria tutuklandı ve gizlice idam edildi. Yeni bir kollektif liderlik kuruldu. Georgi Malenkov başbakan, Nikita Kruşçev Komünist Partisi Birinci sekreteri oldu.

1955'de Malenkov'un yerine Nikolay Bulganin getirildi. Kruşçev'in döneminde iç ve dış politikada yumuşama eğilimleri belirdi.

1964'de Kruşçev iktidarı kaybetti. Aleksi Kosigin başbakan, Leonid Brejnev parti birinci sekreteri oldu. SSCB Batı'yla daha yakın ilişkilere geçti. Brejnev ABD'ye gitti ve R. Nixon'la bir dizi görüşmeler yaptı. Stratejik nükleer silahların sınırlandırılması üzerine girişimlerde bulundu.

1950'lerin sonlarından sonra SSCB uzay çalışmalarında öncülük etti. 1957' de ilk yapma uydu olan **Sputnik** uzaya gönderildi. İki yıl sonra Ay'a bir araç indirildi. Ay'ın görünmeyen yüzünün ilk fotoğrafları çekildi.

1961'de Sovyet kozmonotu Yuri Gagarin dünyanın çevresinde bir uzay aracı içinde dönen ilk insan sıfatını kazandı. 1963'de Valentina Tereşkova uzaya giden ilk kadın kozmonot oldu. 1965' de bir Sovyet aracı Venüs üstüne indi.

1960 ve 1970 yılları Sovyet halkının yaşam düzeyinin büyük ölçüde yükseldiği dönem oldu. 1970'lerde stratejik silahların sınırlandırılması üzerine görüşmeler yoğunlaştırıldı. Stratejik silahların sınırlandırılması görüşmeleri (SALT) yapıldı. SALT - 1 ve SALT - 2 anlaşmaları imzalandı. Dış politikada **Detant** (yumuşama) politikası benimsendi.

Cumhuriyetler. Sovyetler Birliği'nde yer alan 15 federal cumhuriyetin kendi başkentleri ve yönetimleri vardır. Farklı ulusların oluşturduğu bu cumhuriyetler kendilerine özgü bir tarih ve kültür geçmişine sahiptirler.

Azerbaycan Federatif Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Transkafkasya'nın doğu bölgesinde yer alır. 1926 yılında kuruldu.

Azerbaycan M.S. VIII. yüzyılda Hazar devletinin egemenliği altına girdi. XI. yüzyıla doğru yöreyi Selçuklular ele geçirdi. Selçuklular Güney Azerbaycan'ı yönetmeye başladılar. 1200'lerin başlarında Azerbaycan'ı Moğollar istila edince, bölünen ülke bir süre için birleşti.

XV. yüzyıldan sonra Şirvanşahlar ve Azerbaycan yönetimi tümüyle İranlıların eline geçti. Daha sonra Türk boylarına bağlı hanlar bağımsızlıklarını ilan ettiler. Baku, Gence, Karabağ, Şirvan, Şeki, Erivan, Kuba, Talış, Ulusuy hanlıkları 1700'lerde bağımsız oldular. Azerbaycan Rusya, İran ve Osmanlı İmparatorluğu arasında sürekli çekişme oldu. Daha sonra Rusya imparatorluğu bölgeyi işgal etti. Ekim Devrimi'nden sonra Azerbaycan 1918 yılında bağımsızlığını ilan etti. 1920 yılında ülke Sovyetler Birliği'ne bağlandı. Müsavat Partisi iktidarda kaldı. Sovyet Azerbaycan'ı 1936'da federal bir cumhuriyet haline geldi.

Kültür. Azeri edebiyatı İslam uygarlığı ve Batı uygarlığının etkileri altında gelişti. İlk dönemlerde dil farsçaydı. XII. - XIII. yüzyıllarda ünlü şairlerin yetiştiği Azerbaycan'da uluslararası üne Genceli Nizami (1141 - 1203) kavuştu. XIV. yüzyılda hurufilik Azerbaycan edebiyatını büyük ölçüde etkiledi. Nesimi (Ö. 1407) büyük bir şair olarak belirdi. Nesimi, Hatayi ve Fuzuli gibi büyük şairleri etkiledi. XVI. yüzyılda Azeri edebiyatı en büyük dönemini yaşadı. Bu dönem Hatayi ve Fuzuli gibi şairlerin yaşadığı dönemdir. XIX. yüzyılda Azerbaycan edebiyatı Batı etkisinin altına girdi. Batı etkisinin Azerbaycan edebiyatına girmesinde en büyük rolü Mirza Fethali Ahunzade oynadı. XIX. yüzyılın öteki önemli şair ve yazarları arasında Seyyid Azim Şirvani (1835 - 1888), Cemaleddin Efgani (1838 - 1897), Celil Memetkuluzade, Ali Ekber Sabir, Necef Bey Vezirli, Hüseyin Cavit, Cafer Cabbarlı, Abdürrahim Hakverdi sayılabilir. Opera alanında Hacıbeyli ailesi etkinlik gösterdi.

Azerbaycan'da konuşulan dil Oğuz kökünden gelme bir Türk lehçesidir. Azerice Gürcistan, Ermenistan, Kuzey Kafkasya gibi bölgelerde de konuşulmaktadır.

Azeri müziği ve türküleri de kendisine özgü bir niteliktedir. Klasik müziğe meclisi, halk müziğine ise aşık müziği denilir. Baku konservatuvarında her iki müzik türü üstüne dersler verilmektedir. Çağımızda kimi besteciler halk makamlarından yararlanarak senfoniler ya da senfonik yapıtlar vermişlerdir.

Beyaz Rusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti doğal bir bölgede kurulmuştur. Bu bölgenin güneyinde Polezya ovası uzanır. Bölgenin nüfusunu Beyaz Ruslar oluşturur.

Arkeolojik araştırmalara göre Beyaz Rusya bölgesinde 20.000 yıl önce yaşamış insanlara ait konutlar bulunmaktaydı. Bu konutların büyük ölçüde mamut kemiğinden yararlanılarak yapıldığı ortaya çıktı.

XII. yüzyılda Beyaz Rusya Tatarların istilasına uğradı. Bu istiladan sonra ülke Litvanya'nın egemenliği altına girdi. XIV. yüzyılın ortalarında ise ülke bu kez Polonya'nın boyunduruğu altına girdi. XIX. yüzyılın başlarında milliyetçi bir hareket olan «Beyaz Rusya Sosyalist Hrodama»sı ülkede etkinlik kurdu. 1905'te Beyaz Rusya kargaşalıklara sahne oldu. I. Dünya Savaşı'nda bölgeyi Almanlar işgal etti. I Ocak 1919'da Minsk'te bir Sovyet cumhuriyeti kuruldu. 1921'den sonra Polonya ülkenin bir bölümünü ele geçirdi. Ancak Sovyetler Birliği bu toprakları 1939'da geri aldı. İkinci Dünya Savaşı sırasında Beyaz Rusya 4 yıl Alman işgali altında kaldı.

Kültür. Beyaz Rus edebiyatı İskandinav ülkelerinin edebiyatına göre daha az tanınmıştır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında yaşayan Fransisk Boguşeviç ilk Beyaz Rus şairi olarak bilinir. Beyaz Rusya'nın iki ulusal edebiyatçısı olan Yanka Kupala (1882 - 1942) ve Yakup Kolos'un (d. 1882) yanısıra Mihas Şarot, Ales Dudar, Yanka Nemanski ve Konrat Krapiva da tanınmış yazarlar arasında yeralır.

«Beyaz Rus Kültür Kurumu» 1922 yılında Minsk'de kuruldu. «Beyaz Rus Bilimler Akademisi» de bu kurumla birlikte kültürel araştırmalara katılmaktadır.

Ermenistan Federatif Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Kafkasya'nın güneyinde yer alır. Ülkenin nüfusunu oluşturan Ermenilerin tarihi Milattan önceye kadar uzanır. Bu dönemlerde Ermeniler çeşitli imparatorluklara bağlı olarak yaşadılar. Büyük İskender M.Ö. 334 yılında Ermenistan'ı bir il haline getirdi. Sezar ise M.S. I yılında Ermeni krallığını ortadan kaldırdı ve krallık Roma imparatorluğunun topraklarının bir parçası haline geldi. Daha sonra Ermenilerin ülkesi Sasanilerin yönetimi altına girdi. Ermenistan Bizans ile İran arasında sürekli çatışmalara yol açtı. Ancak MS VII. yüzyılda İslâm orduları Ermenistan'ı ele geçirdiler. XI. yüzyılda Ermeni bölgesinde Türkler ile Bizanslılar arasında çarpışmalar oldu. XIV. yüzyılda Ermeniler Suriye'yi işgal eden Memluklular'la savaşmak zorunda kaldılar. Osmanlı yönetimi Anadolu'ya egemen olunca bu bölgedeki Ermeniler Osmanlıların egemenliği altında yaşamaya başladılar. Ermeniler tüm Anadolu'ya dağıldılar. İstanbul, Sivas, Kayseri gibi kentlerde el sanatlarıyla uğraştılar. 1917 devriminden sonra Kafkasya'da Ermeniler, Azeriler bir Sovyet federatif cumhuriyeti biçiminde ulusal yönetimlerini kurdular.

Urallar'ın devamı olan dağlık adalardan oluşan Novaya Zemliya yöresi SSCB'de nükleer deneme alanı olarak kullanılmaktadır.

SSCB'nin orta bölgelerindeki Ala-Tau sıradağlarının Issysk-Kul gölü dünyanın en büyük ikinci dağ gölüdür. Gölün derinliği 702 m'dir.

Kültür. Sözlü Ermeni edebiyatı milattan önceki yıllara kadar gider. Yazılı edebiyat ise X. yüzyıldan sonra gelişti. XII. yüzyılda lirik bir şiir gelişti. Bu şiirin en büyük temsilcileri Gonstantin Yerzingasi ve Hovannes Tulgaransi'ydi. Sayat - Nova ise XVIII. yüzyılda aşık şiirini geliştirdi. Bu yüzyıldan sonra Batı kültürünün etkileri görülmeye başladı. Terziyan, Turyan gibi romantik şairlerin yanısıra Varujan, Siamanto gibi batı etkisiyle yazan şairler ortaya çıktı. Romanda Zohrab, Paşalıyan ve Odyan gibi yazarlar belirirken, Çobanyan eleştiride öncü oldu. XIX. yüzyılda Tumanyan gibi yazarlarla roman gerçekçiliğe yöneldi. Yüzyılımızın başında Sovyet devriminden etkilenen edebiyatçılar doğdu. Bunlar arasında şiir alanında en önemli kişiliklerden birisi Y. Çarents'dir.

Ermenilerin güzel sanatlarla olan uğraşıları Bizans sanatının gelişimiyle eşzamanlıdır. Eski zamanlarda yapılan çeşitli anıtların ve mimari yapıtların çoğundan geriye yıkıntılar kalmıştır. Günümüzde kalan freskler ve mezartaşları yakın zamanlara aittir. Ermeni minyatürcülüğü de gelişmiş bir el sanatıdır.

Ermenistan çok eski zamanlardan beri müzik alanında bir merkez olma niteliğini korudu. VIII. ve XII. yüzyıllar arasında Mantaguni, Şnorhali gibi yazarlar yetişti. Bu sanat alanında da Bizans sanatıyla bir eşzamanlı gelişme görülmektedir. Ermenilerin kendilerine özgü bir notalama sistemi vardır. Bu sistem günümüze kadar kalmıştır. Baba Hamparsum bu nota sistemini Batı'nın nota sistemi doğrultusunda değiştirdi. Ermeni müziğinin en tanınmış çalgıları arasında tar, kemençe, zilli def, kaval sayılabilir.

Ermeni dili Hint - Avrupa dil grubuna bağlıdır. Ermeni alfabesi M.S. V. yüzyılda Aziz Mesrop tarafından bulundu. Bu alfabe Ermenicenin yaygınlaşmasını sağladı. Ermenicenin sözcük dağarcığı çok zengindir. Ermenice'de her nesne ya da kavramın özel bir adı vardır.

Estonya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti 1940 yılında Sovyetler Birliği'ne katıldı. Baltık yöresinde yer alan cumhuriyet 39 yönetim bölgesinden oluşur.

Yüzyıllarca İsveç yönetimi altında yaşayan Estonya XVIII. yüzyılda Ruslar'ın istilasına uğradı. 1811'de ülkede toprak köleliği kaldırıldı. Bunun arkasından çeşitli tarım reformları yapıldı. XIX. yüzyılın ilk yarısı Estonyalılar için ulusal bilinçlenme dönemi oldu. Rus Çarı III. Aleksandr döneminde Estonyalılar üstünde Ruslaştırma politikası bütün yoğunluğuyla güdülmeye başlandı.

1887'de Rusça Est dilinin yerini aldı. Ancak 1905 yılında Rusya'da başgösteren devrim hareketi çok geçmeden Estonya'yı da etkiledi. Ülkede Ulusal Liberal Partisi kuruldu. Tallin'de başgösteren başarısız köylü ayaklanmasının sonunda pekçok yurtsever idam edildi. Estonya 1917 Mart'ında bağımsızlığına kavuştu. Estonya ancak 1940 yılında Sovyetler Birliği'ne katıldı.

Kültür. XVI. ve XVII. yüzyıllarda Est dilinde ilk yazılı yapıtlara raslanır. XIV. yüzyılda F. Kreutzwald (1803 - 1882) **Kalevin Oğlu** adlı halk destanıyla tanındı. Estonya edebiyatının asıl parlayışı 1905'den sonra gerçekleşti. Bu parlayışın en önemli kişilikleri arasında öykü yazarı Juan Liiv, romancı Edvard Vilde, şair Gustav Suits ve Jaan Oks sayılabilir. Bağımsızlıktan sonra ise edebiyatta yepyeni gelişmeler görüldü. Bu dönemden sonra yetişen en önemli yazarlar şunlardır. Marie Under, A. Oras, Betti Alver, Bernard Kangro, A. Kivikas, J. Sütiste. Günümüzün en tanınmış yazarı ise A. Jacobson'dur.

XX. yüzyılın başlarında Estonya'da çeşitli akımlara bağlı ressamlar boy gösterdi. Bu akımların en önemlisi olarak neo-klasik akım gösterilebilir. Söz konusu dönemde yetişen önemli ressamlar arasında Johann Köler - Viljandi, Oscar Hoffman, Paul ve Kristjan Raud, Paul Burman, August Jansen ve Ado Vebbe'dir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra adını duyuran ressam ve mimarların büyük bölümü / Tallin Güzel Sanatlar Akademisi'nde yetişti. Bu sanatçıların en önemlileri: A. Bakh, A. Yegorov, G. Reindorf'dur.

Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti. Doğuda Azerbaycan, güneyde Ermenistan ve Türkiye, batıda ise Karadeniz arasında kalan bir bölgede kurulmuştur.

Gürcistan'ın tarihi Milattan çok önceki yıllara uzanır. M.Ö. 65 yılında Gürcistan'ın Karadeniz kıyılarına Romalıların egemen oldukları bilinmektedir. Hristiyanlık M.S. IV. yüzyılda Gürcistan'a girdi. V. yüzyılda ülke bir süre bağımsızlığını koruyabildi. Ancak daha sonra İranlılar ve Bizanslılar Gürcistan'ı yönettiler. Kraliçe Tamara'nın yönetimde olduğu yıllar Gürcistan'ın çeşitli yönlerden en parlak dönemi olarak bilinir. Gürcistan bu hükümdarın döneminde büyük bir imparatorluk haline geldi. XV. yüzyılda Gürcistan küçük prensliker halinde parçalandı. XV. yüzyılda Gürcistan'ın Batı'yla ilişkileri koptu. Bundan sonra Gürcistan Türklerin ve Perslerin egemenliği altına girdi. 1783 yılında Rus hükümdarı Katerina ile Gürcü kralı arasında bir ittifak anlaşması imzalandı. Bu anlaşmaya göre Gürcistan'ın bağımsızlığı garanti altına alınıyordu. Ancak Ruslar ve Gürcüler arasında çatışmalar sürdü ve XIX. yüzyılın sonunda Gürcistan'ın büyük bölümü Rusların eline geçti. XIX. yüzyılın birinci yarısında Gürcüler ulusal birliklerini sağlamışlardı. Bu dönemde kölelik ortadan kaldırıldı. Ülkede kültürel kurumlar kuruldu, sanayileşme başladı. XIX. yüzyılın sonlarında ve XX. yüzyılın başlarında Gürcistan'da çeşitli siyasal gruplar kuruldu. Bunların hemen hepsi Çarlık yönetimine karşıydı. Rusya'da 1905 yılında başlayan devrim hareketi Gürcistan'ı etkilemekte gecikmedi. 1917 Mart'ından sonra Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan bir ortak komitece yönetilmeye başladı. 1918'de Gürcistan bağımsız bir devlet haline geldi. Ancak ülke Almanların egemenliği altına girdi. 25 Şubat 1921'de Gürcistan'da Sovyet rejimi kuruldu. Gürcistan Federal Transkafkas Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne katıldı. Bundan sonra tarımın kolektifleştirilmesi ve ağır sanayie yönelme gibi bir dizi önlem alındı.

Kültür. Gürcü edebiyatının başlangıç tarihi M.S. IV. yüzyıla raslar. Yazılı edebiyat her yerde olduğu gibi ilkin İncilin Gürcüceye çevrilmesiyle başladı. Gürcistan'da ilk felsefe okulu ise XII. yüzyılın başlarında kuruldu. Gürcü edebiyatının başlıca etki kaynakları, Bizans, Yunan, ortaçağ ve Fars edebiyatlarıdır. Gürcistan'da ilk roman XII. yüzyılda Sargis'in bir uyarlaması olan **Vis ile Ramin'in Aşk Serüvenleri'** dir. Gürcü edebiyatının en tanınmış yapıtı Şota Rustaveli'nin yazdığı **Panter Derili Adam** adlı yapıtıdır. Rustaveli'nin kesinlikle ne zaman yaşadığı bilinmemektedir. XIX. yüzyılda Gürcü edebiyatı Avrupa edebiyatının etkisi altına girdi. Tçavçavadze, Baratasvili gibi şairler Avrupalı şairlerin etkisinde kaldılar. Giorgi Eristavi modern Gürcü tiyatrosunun temellerini attı. XIX. yüzyılda beliren romancılar arasında Ardaziani, İlia Çhavtçhavadze ilk sırayı alır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında adını duyuran en önemli şairlerden birisi de Akaki Dsereteli'dir. Sovyet rejiminden sonra ülkede pek çok iyi şair ve edebiyatçı yetişti. Bunların başlıcaları şunlardır. Paolo Yaşvili, Titsian Tabidze, Miheil Javahişvili, Yoseb Grişaşvili, Şalva Dadiani, Konstantine Gamsahurdia.

Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti batıda Aşağı Volga'ya, doğuda Çin'e kadar uzanır. 1936'da SSCB'ye katıldı.

Kazakistan Cumhuriyeti'nin nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Kazaklar bu ülkeden başka Özbekistan, Türkmenistan ve Batı Sibirya'da da dağınık olarak yaşamaktadırlar. Göçebe kavimlerden oluşan Kazaklar ilk kez Orta Asya'da Cengiz Han döneminde savaşçılıklarıyla dikkati çektiler. Taşkent'i yönetim merkezi yapan Kazaklar dağınık bölgelere yerleştiler. XVIII. yüzyılın birinci yarısında birleşen Kazaklar Cungarlarla savaştılar. XVIII. yüzyılın ortalarında bir bölümü Rusların egemenliği altına girdi. XIX. yüzyılda ise tümüyle Rusların yönetimi altında yaşamaya başladılar. Kazakistan 1920'ye kadar Rus imparatorluğunun bir valiliği olan Türkistan'a bağlıydı. 1925'te Kazakistan Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin bir bölümü halinde yönetilmeye başlandı. 1936'da ise SSCB'nin asil üyesi oldu.

Kültür. Kazaklarda edebiyat ilk kez sözlü olarak yaygınlaştı. Kazak edebiyatının kurucusu olarak Abay Kunanbayev bilinir. Kunanbaya daha çok ağıt türünde şiirler yazdı. Kazak şiirinin en önemli temsilcileri arasında Buhar - Jırau, Nisanbay, Muhammed Utemiş, Cambul - Cabay sayılabilir.

Günümüz Kazakistan'ında sinema sanatı önemli bir yer tutar. Başlıca sinemacılar Şaken Aymanov ve Macit Begalin'dir.

Kırgızistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Orta Asya'da federal bir cumhuriyettir.

Türk boylarından biri olan Kırgızların tarihi M.Ö. II. yüzyıla kadar uzanır. M.S. I. yüzyılda Hun birliğine katılan Kırgızlar Hun imparatorluğunun yıkılışından sonra bir devlet kurdular. Kırgızlar VII. yüzyılda Göktürk devletinin egemenliği altına girdiler. Daha sonra ise Uygurlarla birleşerek Göktürk devletinin yıkılmasına neden oldular. Ancak X. yüzyılda Karahıtaylar Kırgız devletini ele geçirdi.

XI. yüzyılda Novgorod'da yapılan St. Sophia katedrali Rus mimarisinin en iyi örneklerinden biri olarak tanınır.

XIII. yüzyıldan sonra Moğolların egemenliği altında yaşayan Kırgızlar Moğol ordusunda çarpıştılar. XIX. yüzyılın ikinci yarısında ise Rusların egemenliği altına girdiler. Kırgızistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti 1936'da kuruldu.

Kültür. Kırgızistan'da yaygın bir halk edebiyatı vardır. Özellikle halk şiiri destanlar biçiminde yaygınlaşmıştır. Kırgızların atasözleri ve deyimleri özellikle ünlüdür. Kırgız halk edebiyatının kendine özgü türleri gelişmiştir. En ünlü Kırgız halk şairleri arasında Abulkasım Çukatey, İsak Şaybek, Toktogul Satılgan yer alır. Günümüzde en ünlü Kırgız yazarı Cengiz Aytmatov'dur.

Letonya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Baltık denizi kıyısında federal bir cumhuriyettir.

Letonya XIII. yüzyıldan sonra Töton şövalyelerinin, Polonyalıların ve Rusların işgali altında yaşadı. Ülke kısa aralıklarla bağımsızlığını korudu. XVIII. yüzyılın başlarında Ruslar Baltık Denizi'ne büyük bir sefer düzenlediler ve Riga'yı aldılar. Letonya bu yüzyılın sonunda tümüyle Rusların egemenliği altına girdi. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ülke Almanların ve Rusların işgali altında kaldı. 1917'de ülke bağımsızlığına kavuştu. 1920'de ilk cumhurbaşkanı seçildi. İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasından sonra 1940'da Letonya SSCB'ye katıldı. 1941'de Almanlar Le. SSCB'ye katıldı. 1941'de Almanlar Letonya'yı işgal etti. 1944'e kadar ülke Almanların işgali altında yaşadı.

Kültür. Letonya'da bilinen ilk yazılı edebiyat örneklerine XVI. yüzyılda raslanır. Leton edebiyatında asıl gelişme XIX. yüzyılda oldu. Bu dönem aynı zamanda Avrupa edebiyatının etki dönemidir. XIX. yüzyılın önemli yazarları arasında Hartmanis, Andrejs Pumpurs, Karlis Strals, Rudolis Blaumanis, Pavils Rozitis sayılabilir.

Günümüzde Letonya'da sinema sürekli gelişme içindedir. Önemli sinemacılar: Leonid Leymanis, Aloysius Brenç, Roland Kalnin'dir.

Litvanya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Baltık Denizi kıyısında yer alan Sovyet Cumhuriyetinden biridir.

Litvanya'nın bugünkü başkenti Vilnius XIV. yy. başlarında kuruldu. Bu yüzyılın ikinci yarısında Polonyalılar ve Litvanyalılar'ın Karadeniz'e doğru ilerlemesine set çekti. XVIII. yüzyılda Rusya Litvanya dükalığını egemenliği altına aldı. Bu yüzyılın ikinci yarısında Litvanya'da milliyetçi **akımlar güçlendi**

Leningrad alanında bir büstü dikilen Mihail Lomonosov Rus Aydınlanma döneminde yaşayan bir bilimadamı, dilbilimci ve şairdi.

Avrupa ve Asya arasında bir set oluşturan Kafkas Dağları XVI. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar Rusların egemenliği altındaydı.

1915 yılında ülkeyi Almanlar işgal etti. Litvanya'nın cumhuriyet haline gelebilmesi için Alman imparatorluğunun çökmesi gerekecekti. 1922'de yeni bir anayasa onaylandı. 15 Haziran 1940'da ülkede bir Sovyet Cumhuriyeti kuruldu. Ağustos ayında Litvanya SSCB'ye katıldı.

Kültür. Litvanya edebiyatında ilk önemli edebi metin XIX. yüzyılda Doeneaitis'in yazdığı **Mevsimler** adlı şiirdir. XIX. yüzyılda Litvanya'nın ulusal şairi **Anikscіu Ormanı** adlı kitabın yazarı olan Antanas Baranauskas'dı.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Vincas Kudirka (1858 - 1899), Tumas - Vaizgantas (1869 - 1933) gibi öykü yazarları, Maironis (1862 - 1932) gibi şairler yetişti. Yine de bu yüzyıl edebiyat açısından sönük bir dönemdir. Bu dönemin en popüler yazarı ise kadın romancı Julia Zemaite'ydi (1845 - 1921). XX. yüzyılın başlarında Litvanya'daki simgeci akımı Jurgis Baltruşaitis (1873 - 1944) temsil etti. XX. yüzyılın başlarında edebiyat büyük ölçüde ilerleme gösterdi. Bu dönemde Kzys Boruta, Henrikas Radauskas gibi şairler yetişti. Düzyazıda ise Piatras Cvirka adını duyurdu.

XIX. yüzyılın sonlarında ve XX. yüzyılın başlarında M. Çiurlionis, K. Didyiokas, P. Rimşi gibi ressamlar Litvanya resmine önemli katkılarda bulundular.

Moldavya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Romanya sınırında federal bir cumhuriyettir. Başkenti Kişinev'dir. Yüzölçümü: 33.700 km². Nüfusu: 3.858.000.

Ülkenin başlıca geçim kaynağı tarımsal ürünlerdir. Gençok elde edilen tarım ürünleri: Buğday, mısır, üzüm, portakal, şeker pancarı. Moldavya'da gıda sanayii gelişmiştir. Önemli kentleri, başkentin dışında Mietsıy, Tiraspol, Orgeyev, Leovo'dur.

Özbekistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Orta Asya'da kurulan federal bir cumhuriyettir.

Cumhuriyetin büyük çoğunluğunu oluşturan Özbekler bir Türk boyudur. Özbeklerin ilk hükümdarı Ebül Hayr'dı (XV. yüzyıl). Özbekler Ebül Hayr'ın yönetiminde komşu ülkelere akınlar yaptılar. Daha sorna Özbekler Çağataylılar'ın egemenliği altına girdi. Daha sonra egemenlik çarlık Rusya'sına geçti. 1920'de kurulan Buhara Halk Cumhuriyeti 1924'de ortadan kaldırıldı. Bu cumhuriyetin topraklarının bir bölümünde Özbekistan kuruldu.

Kültür. Halk edebiyatının çok yaygın olduğu Özbekistan'da yeni Özbek edebiyatı XIX. yüzyılda doğdu. XIX. yüzyılın iki önemli şairi Muhammed Emin Mirza Hoca (1851 - 1903) ve Şahircan Halmuhammed'di (1858 - 1909). Yüzyılımızın başında yaşayan Kazak Taşmuhammed Mishin ve Ayvaz Otaroğlu gibi şairler Özbek şiirinin gelişmesine katkıda bulundular. Bu dönemin bir başka şairi de Niyazi'dir.

Ekim Devrimi Özbek edebiyatını da etkiledi. Abdurrauf Fitrat tiyatro yapıtlarıyla tanındı. Abdülhamid Süleyman şiir ve oyunlarında toplumsal sorunlarla ilgilendi. Muhmud Hadiyev ve Mimar Zuzruk öteki önemli yazarlar arasındadır.

Rusya Federatif Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin nüfus ve yüzölçümü bakımından en büyük cumhuriyetidir. SSCB'nin başkenti Moskova'da bu ülkedir. RFSSC'nin öteki kentleri şunlardır: Leningrad, Gorki, Novosibirsk, Kuybişev, Perm, Volograd, Saratov. Ülkenin nüfusunu çoğunlukla Slav kökenli Ruslar oluşturur.

Milattan önceki yıllarda Rusya bölgesinde çeşitli imparatorluklar kurulmuştu. Bunların en büyükleri İskitler ve Kimmerler'di. Milattan sonraki ilk yıllarda Slav kabileleri bölgeye yerleşmeye başladılar. Slavlar VI. yüzyıla doğru prenslikler kurdular. Hristiyanlık da birkaç yüzyıldan beri bölgede yayılıyordu. Rus devletinin ilk kurucusu olarak I. Vladimir (980-1015) kabul edilir. Vladimir bütün prenslikleri kendisine bağlayarak güçlü birlik oluşturdu. XI. yüzyılda kurulan Büyük Kiev prensliği daha sonra siyasal anlaşmazlıklar yüzünden parçalandı. XII. yüzyılın başlarında Moğollar Rus prensliklerini istila ettiler. 1340 yılında Kiev kenti düştü. Aleksandr Nevski İsveçlilerle yapılan büyük bir savaşı kazandı. XII. yüzyılda komşularla yapılan sürekli savaşlar sonunda Rusların zayıflamasına yol açtı.

Rus prenslikleri Altınordu devletinin egemenliği altına girdi. XII. yüzyılın ikinci yarısında Aleksandr Nevski Moskova Prensliğini kurdu. Bu prenslik kısa zamanda güçlendi. XIII. - XIV. yüzyılda Rus prenslikleri Litvanya ile birleşti. XIV. yüzyılın ikinci yarısında Kiev ve tüm Rusya metropolitliği kuruldu. Bu dönemde Rusların merkezi Moskova oldu. Kent aynı zamanda Ortodoksluğun da merkezi haline geldi. Altınordu devletinin egemenliğinden kurtulan Moskova bütün komşu devletlerden daha üstün bir konuma sahip oldu. XV. yüzyılın sonlarında ve XVI. yüzyılın başlarında Litvanya'dan kopan prenslikler Moskova prensliğine katıldılar. 1453'de İstanbul'un fethedilmesinden sonra Moskova Hristiyanlığın üçüncü başkenti olma mücadelesine başladı. III. ve IV. İvan zamanlarında Rusya'ya gelen İtalyan mimarlar Moskova'da Kremlin sarayını yaptılar IV. (Korkunç) İvan (1533-1584) tahta geçince Tüm Rusya'nın Çarı ünvanını aldı. Çiftliklerde köleliğin sistemli olarak başlaması korkunç İvan'ın dönemine raslar. Bu dönemde Rus milliyetçiliği de yoğunlaştı. İsveçlilerle uzun süren savaşlardan sonra bazı topraklar İsveç'e bırakıldı XVI. yüzyıl Çuvaşlar, Başkırtlar, Çeremişler, Çerkesler, Nogaylar gibi kavimlerin Rus çarlığına boyun eğdiği dönemdir. 1613'de Çar olan III. Mihail, Romanovlar sülalesinin kurucusu oldu. 1654'de yapılan Pereyaslav anlaşmasıyla Küçük Rusya bölgesine özerklik tanındı.

1648 ve 1663 yıllarında vergilerin büyük ölçüde artmasından dolayı köylü ayaklanmaları oldu. Ancak bu ayaklanmalar kanlı bir biçimde bastırıldı. 1649 yılında Ulusal Meclis yeni bir yasa çıkararak her sınıfın konumunu belirledi. 1670 - 1671 yıllarında Rusya'nın doğu bölgelerinde Stenka Razin'in öncülüğünde büyük bir köylü ayaklanması daha başladı. Bu ayaklanma giderek kitlesel bir nitelik kazandı. Bu dönemde Ortodoks kilisesinin içinde de anlaşmazlıklar doğdu.

Büyük Petro 1689 yılında bir darbe düzenleyerek tahtı ele geçirdi. 1682 - 1725 dönemi Büyük Petro dönemi olarak bilinir. Petro iktidarının ilk döneminde ordunun donanımına önem verdi. Avrupa'dan teknisyenler getirterek ordusunu modernleştirmeye çalıştı. Kilisenin yönetimi patrikliğin elinden alındı. İsveç'e karşı açılan savaş 20 yıl sürdü ve 1721'de sona erdi. 1703'de Petersburg kenti kuruldu. Petersburg 1715'de Rusya'nın başkenti oldu. Büyük Petro döneminde Rusya Avrupa'nın en büyük askeri gücü haline geldi.

1723'de Hazar denizi kıyılarının işgal edilmesinden sonra Büyük Petro çeşitli iç reformlara girişti. Vergi sistemi, yasal sistem değiştirildi. Sanayileşmenin ilk adımları atıldı.

Büyük Petro'nun ölümünden sonra karısı I. Katerina çariçe ilan edildi. Katerina iki yıl çariçe olarak kaldı. Daha sonra Büyük Petro'nun torunu olan II. Petro ülkeyi yönetti. 1741'den sonra uygulanan siyaset soyluların yeniden güçlenmesini sağladı. Kölelik koşulları ağırlaştı. Rusya Finlandiya'nın bir bölümünü ele geçirdi.

1762 yılında kocası III. Petro'yu öldürten Alman asıllı prenses Yekaterina tahta geçti. 1796 yılına kadar iktidarda kalan Yekatarina daha katı bir siyaset uygulayarak devlet topraklarını soylulara dağıttı. Kilisenin mallarına elkoydu. 1768 yılında Osmanlılarla savaşa girildi. 1774 yılında Küçük Kaynarca anlaşması imzalandı. Bu anlaşmayla Rusya çok az şey elde edebildi. 1773-1774 yılında toprak köleleri hükümete karşı ayaklandı. Bu ayaklanma Pugaçev isyanı olarak bilinir. 1783 yılında Kırım Hanlığı Rusya tarafından alındı. Osmanlılar 1787'de Rusya'ya saldırdı. 1792'de Yaş anlaşması kabul edildi. Fransız devrimiyle birlikte Rusya'da Fransız etkisi kendisini göstermeye başladı.

1801'de I. Aleksandr Çar oldu. Çar 1814'de Napolyon ordularını yenilgiye uğrattı. Ruslar Batı'ya doğru ilerlemeye başladılar. I. Aleksandr 1825'de iktidardan düşünce yerine I. Nikolay geçti. Yeni çar büyük bir baskı rejimi kurmaya koyuldu. Polis baskısı arttırıldı. Rus yayılması bu dönemde de sürdü. 1841'de imzalanan Londra anlaşmasıyla Rus gemilerinin Boğazlar'a girmesi yasaklandı. 1855'de tahta çıkan II. Aleksandr çeşitli reform-

lar yapmaya girişti. 1858'de devletin topraklarındaki köylülere özgürlükleri verildi. 1861'de köleliği kaldıran yasa hazırlandı. 1864'de zemstvo denilen örgütler kuruldu. Sağlık, eğitim gibi hizmetlerle uğraşan bu örgütler seçimle işbaşına geliyordu. Adalet sisteminde önemli değişiklikler yapıldı. 1863 - 64 yıllarında eğitimde de reformlara gidildi. Sanayinin gelişmesine önem verildi. 1866'da Çar'a karşı bir suikast girişimi oldu. Buna karşılık hükümet çeşitli özgürlükleri kısıtladı. Çar 1881 yılında bir suikast sonunda öldürüldü. 1881'de III. Aleksandr Çar oldu. 1890'da zemstvolar ve belediye yönetimleri soyluların tekeline geçti. Böylece soylular yeniden güçlendiler. Gerici bir yönetim eğitim özgürlüğünü ortadan kaldırdı. Ukrayna bölgesinde sanayi gelişti.

Son Rus çarı olan II. Nikolay 1894'de Çar olunca daha baskıcı önlemlere başvurdu. Köylülerin hoşnutsuzluğunun yanısıra, işçiler de yer yer ayaklanıyordu. Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi (RSDİP) 1898'de kuruldu. Parti çeşitli grevler ve gösteriler düzenledi. Parti Menşevikler ve Bolşevikler olarak ikiye ayrıldı. Bolşeviklerin önde gelen adları arasında Vladimir İlyiç Ulyanov (Lenin) da vardı. 1900'de Devrimci Sosyalist Parti kuruldu. Bu parti popülist bir eğilim taşıyordu. 1903'de Avusturya ve Rusya arasında bir barış anlaşması kabul edildi. 1900'de Ruslar Mançurya'yı istila ettiler. 1904 - 1905 yıllarında süren Rus - Japon savaşının sonucunda Rusya yenildi. 22 Ocak 1905'de Papaz Gapon'un öncülüğünde Petersburg'da yürüyen işçilere ateş açıldı. Pekçok işçi öldü. Bu olay «Kanlı Pazar» olarak bilinir. Ancak bu olaydan sonra Çarlık giderek zayıfladı. Bir süre sonra Potemkin adlı bir savaş gemisinde denizciler ayaklandı. Bunun üzerine Çar bir takım ödünler vermek zorunda kaldı. 1905'in sonunda Petersburg Sovyeti'nin üyeleri tutuklandı. Sovyetler, Bolşevikler tarafından kurulmuş konseylerdi. Moskova Sovyeti de kanlı çarpışmalardan sonra ortadan kaldırıldı. Duma seçimlerinin çoğunluğunu Kadetler kazandı. Meclis başkanı Vitte istifa etti. Ancak Duma 1906'da Meclis başkanı Stolipin tarafından dağıtıldı. 1906'da Stolipin ve sağ kanadın öncülüğüyle üçüncü Duma kuruldu. 1911 yılında Stolipin öldürüldü. 1907 yılında İngiltere'yle Sömürge anlaşması imzalandı. 1914 yılında Almanya Rusya'ya savaş açtı. Rusya 1915'de Polonya ve Litvanya'yı kaybetti. Bu dönemde Rasputin adlı bir papaz saray çevrelerinde etkili oluyordu.

Çarlık rejimi Şubat 1917 devrimiyle çöktü. Devrim giderek yaygınlaştı. Aynı yılın Ekim ayında Bolşeviklerin önderliğinde yürütülen devrim kesin zaferine ulaştı. Kerenski hükümetine karşı Petrograd'da sağlanan zaferden sonra iktidar Lenin'in başkanlığındaki Halk Komiserleri Konseyi'ne verildi.

Kültür. Rusya'da sanat ve kültür alanlarında gelişmeler yüzyıllar öncesine kadar uzanır. Rusya'da çeşitli alanlarda ve çeşitli çağlarda çok seçkin kültür ve sanat adamları yetişmiştir. Özellikle Rus edebiyatı XIX. ve XX. yüzyıllarda en parlak dönemini yaşamıştır.

Görsel Sanatlar: Rus sanatının başlangıç dönemi olarak X. yüzyılın sonları, yani Hristiyanlığın Rusya'da kabul edildiği dönem kabul edilmektedir. O çağlardan günümüze değerli çömlek ve altın eşya kalmıştır. XVIII. yüzyılda görsel sanatlar alanında büyük bir devrim başladı ve batı etkisi bütün gücüyle Rusya'da duyulmaya başlandı.

Rus mimarisinin beşiği Kiev'dir. Bu kentteki en eski mimari yapıt Svyataya Sofia kilisesidir. Kentteki mimari gelişme savaşlar yüzünden büyük ölçüde engellendi. 1475 yılında Moskova'ya getirilen İtalyan mimarlar ünlü Kremlin sarayını yaptılar. Ancak Kremlin yapılırken geleneksel Rus sanatının özelliklerinden yararlanıldı.

Öte yandan Moskova'da aynı dönemde yapılan bazı kiliselerde Rus ve İtalyan sanatlarının kaynaştığı gözlenir. Moskova, Kızıl Meydan'daki Vasili - Blajennıy kilisesi de dünyaca ünlüdür. Batılılaşma politikası izleyen Büyük Petro kendi adına Petersburg kentini kurdurttu. Petersburg'daki mimari yapıtlarda Fransız mimarları çalıştı. Kentteki ünlü Kışlık Saray ise İtalyan mimarlar tarafından yapıldı. Büyük kentlerdeki öteki önemli mimari yapıtlar arasında Petersburg'daki Selo sarayı, Smolni manastırı, Moskova'daki Bolşoy tiyatrosu sayılabilir. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında yaşayan önemli mimarlar Starov ve Bajenov'dur. XIX. yüzyılda kent mimarisinde Fransız etkisi sürdü. Devrimden sonra M. Posohkin, D. Çeçulin gibi önemli mimarlar belirdi. Bu mimarlar özellikle konut mimarisi üzerinde çalıştılar. Dünyanın en yüksek betonarma televizyon kulesi (533 m) mimar Burdir, Milaşevski ve Batalov tarafından yapıldı. Özellikle Moskova ve çevresinde blok apartman yapımı kent mimarisini belirleyen gelişmelerdendir.

XVII. yüzyıldan önceki dönemlerde Rusya'da resim sanatı doğal olarak dinsel temalarla ilgiliydi. Bu dönemlerde başlıca yapıtlar ikonalardı. Fresk süslemeciliği de önem verilen bir dal olarak gelişmişti. Ülkede, XIX. yüzyılın ikinci yarısında Vereşçagin, Repin gibi önemli ressamlar yetişti. Yüzyılın sonunda Rusya'da gezici sergiler moda oldu. Bu dönemde resim alanında Sergey Daghilev ve Aleksandr Benua ün yaptılar. XX. yüzyılın başında Avrupa'daki resim akımları ülkede de etkisini gösterdi. Kübizm ve fovizm gibi akımların temsilcileri sergiler açtılar.

1917 devrimi Sovyet resmini bütünüyle etkiledi. Devrim sırasında V. Kandinski, M. Chagall, Maleviç, Arşipenko gibi usta ressamlar yenilikçi anlayışı benimsemişlerdi. Bunlardan bazıları devrimden sonra Avrupa'ya yerleştiler. Lisitski, Tatlin, Maleviç, Rodçenko gibi ressamlar ise ülkelerini terketmediler ya da geri döndüler. Vladimir Şerov daha çok portre ressamı olarak tanındı. Serov 1966'da Güzel Sanatlar Akademisi başkanlığına seçildi. Ekim devriminden sonra M. Kupriyanov, P. Korin, G. Niskiy gibi ressamlar didaktik bir anlayışla yapıtlar verdiler. Marila Çorçilina figüratif resim anlayışını sürdürürken. E. Bulatov, İlya Kabakov gibi ressamlar bu anlayıştan uzak göründüler.

Rusya'da heykelcilik de Avrupa etkisiyle başladı. XVIII. ve XIX. yüzyıllarda Kozlovski, Şubin, Antokolski gibi önemli heykelciler yetişti. Ekim Devriminden sonra heykel sanatına önem verildi. Büyük Rus yazarlarının heykelleri Moskova, Leningrad gibi kentlerin alanlarına yerleştirildi. Sovyetler Birliği'nde en tanınmış heykeltraşlar arasında Vera Muhina, Vuçetiç, Konenkov sayılabilir.

Edebiyat: Rusya'da edebi düzyazının ilk örneklerinden biri XVII. yüzyılın başlarında Avvakum'un yazdığı Otobiyografi'dir. Yine XVII. yüzyılın ikinci yarısında ise Rusya'da tiyatro alanında ilk gelişmeler görüldü. Rusya'da Büyük Petro dönemindeki Batılılaşma siyaseti etkisini edebiyat alanında da gösterdi. İlk Rus gazetesi 1703'te yayınlandı. Şair ve bilim adamı Lomonosov Rus dilbiliminin kurucusu olarak çok önemli çalışmalar yaptı. 1756'da kurulan Rus tiyatrosu da batı etkisinde oyunlar sahneledi. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında yetişen Kapnist (1757 - 1823) ve Dmitriyev (1760 - 1837) gibi şairler Rus şiirinin gelişmesinde önemli görevler üstlendiler. Derjavin bu dönemin en ünlü Rus şairidir.

1826 yılında ölen romancı Karamzin büyük ölçüde İngiliz romantiklerinden etkilendi. Öte yandan Batyuşkov (1787 - 1855) Ve Jukovski (1783 - 1852) gibi yazarlar Fransız ve İngiliz yazarlarının etkisini sürdürdü.

Puşkin modern Rus edebiyatının kurucusu olarak bilinir. 1799 yılında doğan Aleksandr Sergeyeviç Puşkin 1837'de bir düelloda öldürüldü. Soylu bir aileden gelen Puşkin gençliğinde liberal düşüncelere sahipti. Gavriliada adlı destanında tüm geleneksel kurumlara karşı çıkıyordu. Puşkin 1820 - 24 yılları arasında sürgün yaşadı. Daha sonra bir dönem malikanesinde gözaltında tutuldu. Puşkin 1814'den sonra çeşitli türlerde önemli yapıtlar verdi. Başlıca yapıtları şunlardır: **Ruslan ve Ludmilla** (1817), **Çingeneler** (1823) **Yevgeni Onyegin** (1823 - 1830), **Boris Godunov** (1825), **Biyelkinin Hikayeleri** (1830), **Yüzbaşının Kızı** (1836).

Yine bir düelloda öldürülen şair ve romancı M. Lermontov (1814 - 1841) Rus edebiyatının öteki büyük kurucusu olarak kabul edilmektedir. XIX. yüzyılın birinci yarısının kuşkusuz en büyük yazarı N. Gogol'dur (1809 - 1852). Gogol Puşkin'in açtığı eleştirel gerçekçilik yolunu izledi. **Ölü Canlar, Palto, Müfettiş** gibi yapıtları hiciv türünde toplumsal eleştirilerdir. Aynı dönemde yaşayan eleştirmen Belinski (1811 - 1848) Rus edebiyatında eleştirinin yerleşmesine öncülük etti. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Rusya'da dünyaca tanınmış büyük yazarlar yetişti. Batı etkisinde kalan Turgenyev (1818 - 1883) Rus edebiyat geleneğinin büyük sürdürücülerinden biri oldu. Başlıca yapıtları şunlardır: **İki Dost** (1852), **Rudin** (1856), **İlk Aşk** (1860), **Babalar ve Oğullar** (1862), **Duman** (1867), **Sığıntı** (1877).

Yine bu dönemin en büyük yazarlarından birisi romancı F. Dostoyevski'dir (1821 - 1881). Dostoyevski romanlarında insan tekinin iç dünyasını, psikolojik sorunlarını ve hastalıklarını anlatmaya çalıştı. Dostoyevski'nin başlıca yapıtları arasında **İnsancıklar** (1846), **Ev Sahibesi** (1847), **Beyaz Geceler** (1848), **Stepançikovo Köyü** (1859), **Ölüler Evinden Anılar** (1861), **Yeraltından Notlar** (1864), **Suç ve Ceza, Budala** (1868), **Karamazov Kardeşler** (1879 - 1880) sayılabilir.

Lev Tolstoy (1828 - 1910) büyük bir yazar olduğu kadar, bir düşünce adamı ve ahlakçıdır. Tolstoy romanlarıyla yirminci yüzyıl Rus romanını büyük ölçüde etkiledi. Lenin Tolstoy'u «Rus devriminin aynası» olarak niteler. Yazarın başlıca yapıtları: **Kazaklar** (1863), **Sivastopol Anlatıları** (1868), **Savaş ve Barış** (1865 - 1869), **Anna Karenina** (1876 - 1877), **İvan İlyiç'in Ölümü** (1834 - 1886), **Diriliş** (1899), **Yaşayan Ölü** (1900).

Bu yazarların yanısıra Aleksandr Herzen düşünür ve yazar olarak Rus düşün hayatını ve Rus edebiyatını büyük ölçüde etkiledi. Saltikov - Şçedrin (1826 - 1889) XIX. yüzyılın en büyük mizah yazarı olarak tanınır. Şçedrin'in taşlamaları ve mizah yapıtları özellikle toplumsal eleştiriye yönelmiştir. Yüzyılın ikinci yarısında A. Ostrovski (1823 - 1886) komedilerinde ticaret burjuvazisini konu aldı.

Tyutçev, Homyakov, Nikitin, gibi şairler büyük bir ses vermedilerse de, Nekrasov (1821 - 1877) köylülerin acılarını ve yaşam koşullarını şiirlerinde dile getirdi. Bu dönemin öteki şairleri arasında Fet, Maykov, Polonski, A. Tolstoy sayılabilir. XIX. yüzyılın ikinci yarısında V. Garsin (1855 - 1888) yetenekli bir yazar olarak belirdi. Ancak bu dönemin

en büyük yazarı Anton Çehov'dur (1860 - 1904). Öykücü olan Çehov oyunlar da yazdı. Yazarın başlıca yapıtları arasında **Tütünün Zararları** (1886), **Ayı** (1888), **Evlilik** (1889), **İvanov** (1887), **Step** (1888), **6 Numaralı Koğuş** (1892), **Martı** (1896), **Köpekli Kadın** (1899), **Vanya Dayı** (1897), **Üç Kızkardeş** (1900), **Vişne Bahçesi** (1903) sayılabilir.

Maksim Gorki (1868 _ 1936) Ekim devriminin büyük ölçüde etkilediği büyük bir Rus yazarıdır. Gorki yüzyılımızın en büyük romancıları arasındadır. İlk öykülerinde Lumpenlerin, «ayak takımı» yaşamalarını anlatan Gorki, daha sonra sosyalist gerçekçilik yöntemini benimsedi ve bu alanda başyapıtlar verdi. Bugün Sovyetler Birliği'nin en büyük kentlerinden biri, Gorki adını taşımaktadır. Gorki'nin başlıca yapıtları şunlardır: **Makar Çudra** (1892), **Çelkaş** (1895), **Konovalov** (1897), **Foma** (1899), **Ayak Takımı Arasında** (1902), **Küçük Burjuvalar** (1902), **Artamanovlar** (1925), **Klim Samginin Hayatı** (1927).

Batıda gelişen sembolizm Rus şiirini de etkiledi. XIX. yüzyılın ikinci yarısında bazı Rus şairleri sembolizmin etkisinde şiir yazdılar. Bu alanda en tanınmış şair V. Solovyov'du (_ 1900). Aleksandr Blok (1880 - 1921) sembolizm etkisinde kaldıysa da, daha sonraları bir çeşit mistik - devrimci şiire yöneldi ve Onikiler adlı şiiriyle büyük ün sağladı. Bu dönemin öteki önemli şairleri arasında V. İvanov (1866 _ 1949), V. Bryusov (1873 - 1924) ve Biyeli (1880 - 1934) sayılabilir. Leonid Andreyev (1871-1919) öykü alanında ustalığını kabul ettirdi. Roman alanında Sologub'un (1863-1927) adını anmak gerekir. İvan Bunin (1870-1953) daha gerçekçi bir öykü anlayışına yöneldi. XX. yüzyılın başlarında Avrupa'da gelişen fütürist akım kuşkusuz Rus şiirini de etkiledi. Rus fütüristleri arasında Hlebnikov (1885 - 1922) ve Vladimir Mayakovski (1894-1930) dikkatleri çektiler.

Ekim Devrimi bütün alanlarda olduğu gibi edebiyat alanını da temelinden etkiledi. Kimi yazar ve şairler devrime bağlılıklarını bildirirken, kimileri devrimden uzak kaldılar. Mayakovski Ekim Devrimi'nin şairi olarak kabul edilir. Mayakovski 1908'de Bolşevik Partisi'ne üye olmuştu. Fütürist dönemindeki en önemli yapıtı **Pantolonlu Bulut**'tur (1912). Daha sonra **150.000.000** (1920), **V. İ. Lenin** (1923), **A. Yesenin** (1925), **Ekim** (1927) gibi şiir yapıtları verdi. Mayakovski çağımızın şiirini büyük ölçüde etkiledi. Tiyatro alanında da yapıtlar veren **Tahtakurusu**, **Banyo**) Mayakovski 1930 yılında intihar etti. Devrimden sonra sesini duyuran bir büyük şair de Sergey Yesenin'di (1895 - 1925). Bir köylü olan Yesenin büyük kentte yaşayan bir taşralının duyarlıklarını yansıtan lirik şiirler yazdı. Devrime hiç bir zaman tam olarak sahip çıkamayan Yesenin 1925'de intihar etti. Devrim döneminde yaşayan öteki önemli şairler Boris Pasternak (1890 - 1960) ve Anna Ahmatova'dır (1893 -). Nobel edebiyat ödülünü kazanan Penternal'in **Dr. Jivago** adlı romanı büyük ün kazandı.

İç savaş verimli yazarların doğmasına yol açtı. Vsvolod İvanov (1895 -), A. Furmanov (1981 - 1926), Fadeyev (1901_1956). XX. yüzyılın birinci yarısında Rus romanında önemli adlardan birisi de M. Şolohov'dur. Şolohov'un 1928 - 1940 yılları arasında yazdığı **Ve Durgun Akardı Don** adlı romanı pekçok dile çevrilmiş ve yazarın Nobel Edebiyat Ödülünü almasında önemli rol oynamıştır. F. Gladkov (1883 - 1055), Şagimyan (d. 1896) M. Zoscenko. V. Katayek (d. 1897) N. Ostrovski (1904 - 1936), Babel (1891 - 1941), Pilnyak (1884_1940), A. Tolstoy (1853 - 1945) Kostylyov (1884 - 1950) tanınmış Rus romancıları arasındadır. Aleksandr Soljenitsin (d. 1918) 1970 yılında Nobel ödülünü aldı. Yazarın, **İlk Çember**, **Kanser Koğuşu**, **14 Ağustos** gibi yapıtları çeşitli dillere çevrildi. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra savaşla ve yurtseverlik duygularıyla ilgili romanlar ön plana geçti. Konstantin Simonov (d. 1915) bu alanda dünya çapında ün kazandı. İlya Ehrenburg (1891 _ 1967) çok sayıda roman yazdı. **«Paris Düşerken**, **Fırtına**, **Dipten Gelen Dalga** gibi romanlarında savaş sonrası Avrupa'sı ve Rusya'sını dile getirdi.

Günümüz Sovyet şiirinde en tanınmış adlar Y. Yevtuşenko, A. Voznesenki, B. Ahmadulina, O. Süleymanov gibi genç kuşaktan şairlerdir.

Müzik. XVIII. yüzyılda Rus müziği İtalyan müziğinin etkisi altında kaldı. Dinsel müzik Batı müziğini taklit etmeye başladı. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Bortnyanski (1755 _ 1825) dinsel müziğin en önemli temsilcisi oldu. XIX. yüzyıl bestecilerinden A.F. Luov (1798 - 1871) Batı etkisini daha da yaygınlaştırdı. Din dışı müziğin gelişmesine Büyük Petro'nun Avrupa'dan müzikçiler getirmesi de bir ölçüde katkıda bulundu. XVIII. yüzyılda Matinski (1750 - 1820), Fomin (1761 - 1800), Handoşkin (1747 - 1804) gibi besteciler yetişti. XIX. yüzyılın birinci yarısında yaşayan Glinka Rus halk melodileriyle Batı müziği arasında bir bileşim sağlama amacını güdüyordu. Rus Beşleri diye adlandırılan grup Glinka'nın izinde gitti. Bu grup şu bestecilerden oluşuyordu: Balakirev (1837-1910), Çesar Kui (1835-1918), A. Borodin (1833 - 1887), M. Musorgski (1839 - 1881), Rimski Korsakov (1844 - 1908). Müzikte ulusal Rus okulu ortaya çıktı. 1962'de Petersburg konservatuvarı açıldı. P. İ. Çaykovski ulusal okulun dışında kaldı ve daha çok Batı'ya yöneldi. XIX. yüzyılın en büyük bestecilerinden birisi olan Çaykovski (1940 - 1893) çeşitli türlerde pek çok yapıt verdi. Çaykovski kendisinden sonra gelen birçok besteciyi etkiledi. XX. yüzyılda yaşayan en önemli Rus besteciler arasında S.İ. Tanayev (1856 - 1915), Aleksand Glazunov (1856 - 1931), A. Shriyabin (1872 - 1915), Sergey Rahmaninof (1856-1931), Çerepnin (1872 - 1915) ve Medtner'i (1875-1951) saymak gerekir. İgor Stravinski (1882 - 1971) ve Sergey Prokofyef (1891 - 1953) gibi besteciler XX. yüzyıl müziğinde öncü oldular. Glazunov, Rahmaniof, Stravinski, Prokofyev Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra çeşitli ülkelere dağıldılar. Ama, Prokofyef daha sonra SSCB'ye döndü. Bu bestecilerden sonra Dimitri Sostakoviç (906 - 1975) uluslararası üne sahip bir besteci oldu. Şostakoviç'in yanısıra A. Haçaturyan (d. 1903), Dimitri Kabalevski (d. 1904), Nikolay Miaskovski, Vissarion Şebalin, Boris Afasiev gibi besteciler ün kazandılar.

Ukrayna'nın en büyük ırmağı olan Dnieper'de 1932'de yapılan büyük barajdan sonra ulaşım yapılabilme olanağı doğdu.

Taşkent dağlarının eteklerinde yapılan yaygın sulama pirinç, pamuk ve buğday ekimini elverişli kılar.

Sinema: Sovyet sineması Ekim Devrimi'yle birlikte başlar. Yeni Sovyet hükümeti sinema sanatına büyük önem veriyordu. Kamyonlarla taşınan göstericiler ülkenin pekçok yerinde sinemanın yaygınlaştırılmasını sağladı. Devrim'den sonra Sovyetler Birliği'nde önemli sinemacılar yetişti. Sergey Ayzenştayn (1198-1948) 1923'de Grev filmini yaptı. Yönetmene en büyük ününü ise **Potemkin Zırhlısı** (1925) sağladı. Ayzenştayn'ın öteki filmleri arasında **Ekim** (1928), **Genel Hat** (1929), **Aleksandr Nevski** (1938) **Müthiş İvan** sayılabilir. Ayzenştayn montaj tekniğinde yenilikler getirdi. Vsevolod Pudovkin (1893 - 1953) 1922'de belgesel bir film olan **Açlık Açlık Açlık!**'ı çevirdi. Pudovkin'in ilk başyapıtı **Ana**'dır (1926). Sanatçının başlıca yapıtları: **Cengiz Han'ın Oğlu** (1928), **Asker Kaçağı** (1933), **Vasiliyev ile Amerikalı Nahimov** (1947) ve **Hasat**'tır (1953).

Dziga Vertov (1895 - 1954) iç savaşta çektiği belgesel filmleriyle tanındı. Vertov «sinema - göz» sinema kuramını geliştirdi; «kinok» grubunu kurdu. Başlıca filmleri: **Kameralı Adam** (1929), **Donbass Senfonisi** (1931), **Lenin Üstüne Üç Türkü**'dür (1934).

Rus sineması İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bir duraklama dönemi geçirdi. 1953'den sonra bir canlanma görüldü. Grigoriy Çukray **Askerin Türküsü**, **Duru Gökyüzü**; Sergey Bondarçuk **Bir İnsanın Alınyazısı** gibi filmler ortaya koyarken Yakov Segel, Andrey Tarkovski, Vladimir Naumov gibi genç yönetmenler belirdi. Kalatazov **Turnalar Uçarken** filmiyle uluslararası ödül aldı. Sergey Yutkeviç **Othello** filmini 1956'da çekti. Yosif Hayfits Çehov'u beyazperdeye uyarladı. Mihail Ronun **Bir Yılın Dokuz Günü**; M. Donskoy **Foma Gordeyev**; G. Kozintsev **Don Kişot**, **Hamlet** gibi filmler yaptılar. 1964'den sonra M. Kutsyer S. Paralyanov, A. Mihalkov - Kontçalovski gibi yönetmenler filmler yaptılar. 1964 - 1967 yılları arasında Bondarçuk L. Tolstoy'un **Savaş ve Barış** adlı romanını sinemaya uyarladı.

Tacikistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti yüksek dağlarla kaplı bir ülkedir.

Tacikler uzun süre Türkler'in ve Moğollar'ın egemenliği altında yaşadı. Tacik ülkesi XIV. yüzyıla doğru Rusya'nın eline geçti. Sovyet rejimi kurulduktan sonra Tacikler Türkistan Cumhuriyeti'ne katıldılar. Daha sonra 1924 yılında özerk bir cumhuriyet altında birleştiler. 1929 yılında ise Tacikistan federal bir cumhuriyet oldu.

Türkmenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, güneyde Afganistan ve İran ile sınırı olan federal bir cumhuriyettir.

Türkmenistan cumhuriyeti nüfusunun büyük bölümünü oluşturan Türkmenler XI. yüzyılda Azerbaycan ve Anadolu yörelerine yerleştiler. XIII. ve XIV. yüzyıllarda İran ve Doğu Anadolu'da Türkmen devletleri kuruldu. XVIII. yüzyıllarda Teke Türkmenleri Horasan'ın kuzeyine yerleştiler. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Türkmen Rus çatışmaları sürdü. 1885'de Türkmenistan Çarlık Rusya'sının egemenliği altına girdi. Çarlık yıkıldıktan sonra ülkeyi İngilizler işgal etti. 1919 yılında Menşevik hükümeti Bolşevik güçler tarafından yenildi.

Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Sovyet cumhuriyetleri arasında en kalabalık alanlardan birisidir. Ukrayna Rus ovasının güneyinde yeralır.

Rusya'da Çarlık yıkıldıktan sonra Ukrayna Demokratik Cumhuriyeti 1917 yılında kuruldu. Bolşevikler ise buna karşıt olarak Kızıl Harkov hükümetini kurdular. Galiçya'da oluşturulan Ukrayna Ulusal Meclis'i 1918'de Batı Ukrayna Cumhuriyeti'ni kurdu. Bu cumhuriyet Kiev Cumhuriyeti'yle birleşti. 1919'da ise Ukrayna Sovyet Cumhuriyeti kuruldu. 1922'de Ukrayna Federal Cumhuriyeti ilan edildi. Ukrayna İkinci Dünya Savaşı'nda tümüyle Almanlar tarafından işgal edildi. Bölge 1941 - 1947 yılları arasında Alman işgali altında yaşadı. Ukrayna Sovyet Cumhuriyeti savaştan sonra birçok bölgeyi geri aldı. 1945'de Birleşmiş Milletler'in kurucu üyesi olarak tanındı.

SSCB

Resmi adı Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
Yüzölçümü 22.402.200 km²
Nüfus (1976 tah.) 255.413.000 km² ye 11 kişi

Önemli kentler Moskova (başkent) 7.734.000, Leningrad 4.372.000, Kiev 2.013.000 Taşkent 1.643.000, Baku 1 406.000
Yönetim Sosyalist federasyon. Siyasal güç Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin elindedir.

Din Hristiyanlık (Ruslar, Gürcüler, Ermeniler Ortodoks) İslamiyet, Musevi
Dil Rusça, etnik azınlıkların kendi dilleri vardır.
Para birimi Ruble

GSMH (1974) 248.183.800.000 sterlin; kişi başına ulusal gelir 972 sterlin
Tarım Tahıl, patates, meyva, çay, şeker pancarı, pamuk, tütün, kereste

Sanayi Demir - çelik, makina parçaları, motorlu araçlar, uçak, tarım makinaları, kimya, gıda, inşaat malzemesi, optik araçlar, saat, halı

Yeraltı kaynakları Petrol, kömür, demir, bakır, kurşun, çinko, nikel, titanyum, alüminyum, doğal gaz, altın, değerli taşlar.
Dış ticaret Doğu Avrupa ülkeleri, AET, Japonya, ABD, Finlandiya

Gürcistan'ın başkenti Tiflis 1801'de Ruslar tarafından alındı. Tiflis günümüzde makina ve lokomotif yapımı alanında bir merkezdir.

Kuzey Sri Lanka yöresinde Anuradhapura'da birçok ilgi çekici Buddha'cı tapınağı vardır. Resimde görülen kubbeli yapıda dinsel kabartmalar saklanır.

SSCB Cumhuriyetleri

Azerbaycan Başkent Baku; yüzölçümü 86.600 km². Nüfusu (1976) 5.700.000
Beyaz Rusya Başkent Minsk; yüzölçümü 207.600 km². Nüfusu (1976) 9.384.000
Ermenistan Başkent Erivan; yüzölçümü 29.800 km². Nüfusu (1976) 2.842.000
Estonya Başkent Tallan; yüzölçümü 45.100 km². Nüfusu (1976) 1.438.000
Gürcistan Başkent Tiflis; yüzölçümü 69.700 km². Nüfusu (1976) 4.965.000
Kazakistan Başkent Alma - Ata; yüzölçümü 2.717.300. km². Nüfusu (1976) 14.406.000
Kırgızistan Başkent Frunze; yüzölçümü 198.500 km². Nüfusu (1976) 3.372.000
Litvanya Başkent Vilnius; yüzölçümü 65.200 km². Nüfusu (1976) 3.317.000
Moldavya Başkent Kişniev; yüzölçümü 33.700 km². Nüfusu (1976) 3.858.000
Özbekistan Başkent Taşkent; yüzölçümü 447.400 km². Nüfusu (1976) 14.090.000
Rusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Başkent Moskova; yüzölçümü 17.361.400. Nüfusu (1976) 134.485.000
Tacikistan Başkent Duşanbe; yüzölçümü 143.100 km². Nüfusu (1976) 3.400.000
Türkmenistan Başkent Aşkabad; yüzölçümü 488.100 km². Nüfusu (1976) 2.582.000
Ukrayna Başkent Kiev; yüzölçümü 445.000 km². Nüfusu (1976) 49.075.000

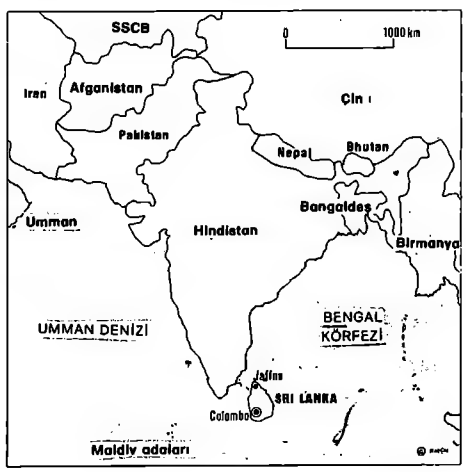
SRİ LANKA, resmi adı Sri Lanka Cumhuriyeti ve eski adı Seylan olan bu ülke Hint Okyanusu'nda Hindistan'ın 32 km güneydoğusunda bir ada devletidir. Halkı Hindistan kökenlidir. Ülkenin başkenti Colombo'dur.

Yüzey şekilleri ve ekonomi. Hindistan kıta sahanlığının bir uzantısı olan Sri Lanka adası ana kıtadan Palk boğazı ile ayrılır. Adanın güney bölümü dağlıktır; batı, kuzey ve doğuya doğru toprak kıyı düzlükleri olarak alçalır. İklim tropiktir ve yüzde 70'i orman ve otlaklarla kaplıdır. Yıllık yağış miktarı yerine göre 1016 ve 5080 mm arasında değişir. Ekonomi temel olarak tarıma dayalıdır ve en büyük gelir kaynağı çay, kauçuk ve hindistan cevizi dışsatımıyla sağlanır. Üstün kalite grafit de dışsatımı yapılan en önemli mineraldir. Bir zamanlar fazla gelişmemiş olan endüstri bugün devlet önderliği ve yabancı yardımlar yoluyla geliştirilmektedir. Önemli oranda beslenme sorunları yaratan nüfus 1950'den bu yana iki katına çıkmıştır.

Toplumsal yapı. Halkın büyük bir çoğunluğu Hint, Seylan ve Tamul kökenlidir. Buddha'cı Seylanlılar nüfusun 9 milyonunu oluştururken, Hindu Tamullular yaklaşık 2,5 milyondur. Tamulların Seylanlılar ve Hindular olmak üzere iki grubu vardır (Hindular 1800 sonlarında İngilizler tarafından çalıştırılmak üzere satın alınmışlardır). Hristiyanlar ve Müslümanlar iki azınlık grubu oluştururlar. Eğitim bütün çocuklar için olanaklıdır ve hemen herkes okur - yazardır.

Yönetim. Sri Lanka İngiliz Uluslar Topluluğu'nun bir üyesidir. 1972 anayasasıyla her beş yılda bir seçilen 157 üyeli Ulusal Meclis yürürlüğe girmiştir. Bir devlet başkanı ve kabineyi yöneten bir başbakan bulunur. Eyalet ve bölgelerde de yerel yönetimler kurulmuştur. Adli sistem bir Yüce Divan ve daha kademeli mahkemelerden oluşmuştur. Ülkede, sık sık koalisyon yapmak zorunda kalan dört siyasal parti vardır.

Tarih. Sri Lanka'nın 2000 yıllık bir yazılı tarihi vardır. Adaya M.Ö. V. yüzyılda Hindistan'dan gelen Seylanlılar yerleşmiş ve 1505'de Portekizlilerin gel-

Geleneksel Sri Lanka dansı, anma törenleri ve festivallerde önemli bir rol oynar. Resimde renkli giysili dansçılar görülmektedir.

Nübye Kuzeydoğu Afrika'nın tarihi bir bölgesidir. Nil nehrinin birinci çavlanından Sudan'ın başkenti Hartum'a uzanır.

mesine değin Budhha'cı krallar yönetiminde yaşamışlardır. 1619'da ülkenin tüm yönetimi Portekizlilerin eline geçmiş, 1648'de ise (Seylan krallarının yardımıyla) Hollandalılar tarafından sürülmüşlerdir. 1793'de ülke İngiliz kolonisi oldu ve bir dizi çalkantıdan (1915'de başlayan) sonra 1948'de bağımsızlığını ilan etti. Bağımsızlık savaşı yıllarının en önemli ismi 1959'da öldürülen S.W.R. Bandaranaike'dir. Karısı Sirimavo Bandaranaike 1959'dan 1965'e değin ülkeyi yönetmiş ve 1970'de yine başbakan seçilmiştir. 1976'da başlayan halk ayaklanmaları ülkede olağanüstü durum yaratmıştır.

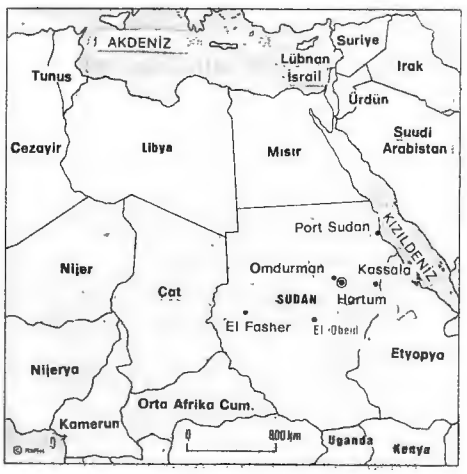
Sri Lanka

Resmî adı Sri Lanka Cumhuriyeti
Yüzölçümü 65.610 km²
Nüfus (1975 tah.) 13.968.000; km²'ye 213 kişi
Önemli kentleri Colombo (başkent), (1974 tah.) 529.000; Jaffna 101.000; Kandy 78.000; Galle 73.000
Yönetim Cumhuriyet,
Dinler Buddha'cılık, Hinduizm
Diller Seylan dili (resmî), İngilizce
Para birimi Sri Lanka rupisi
GSMH (1974) 764.000.000 sterlin, kişi başına ulusal gelir 55 sterlin
Tarım Pirinç, çay, hindistancevizi, kauçuk
Sanayi Pirinç unu imali, çimento, ecza malzemeleri, petrol ürünleri
Yeraltı kaynakları Grafit, tuz
Dış ticaret İngiltere, Çin, ABD, Avustralya

S.S.C.B. Bk. SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLERİ BİRLİĞİ

SUDAN, resmî adı Demokratik Sudan Cumhuriyeti olan bu ülke Afrika'da en büyük yüzölçüme sahiptir. Ancak toprakların büyük bir bölümü kıraç ve ıssız, insanların çoğu da yoksuldur. Başkent Hartum'dur.

Yüzey şekilleri ve iklim. Sudan toprakları daha çok engebeli bir plato görünümündedir. Yukarı Nil havzasının büyük bir bölümünü kapsar, yüksek dağlar ülkenin sınırlarını çevreler. Sudan sıcak bir ülkedir ve orta bölgelerde yıl boyunca ısı 38°C'dir. Kuzey bölümü yılda 100 mm'den az yağışlı çöldür. Orta Sudan'da Nil nehri ve vaha bölgelerinde nüfusu yoğun yerleşim alanları bulunur. Güneyde «şudd» adı verilen, Beyaz Nil'in taşarak yüzer bitkilerle kapladığı geniş araziler yeralır. Daha güneyde, Uganda sınırındaki yükseltilerde yıllık yağış miktarı 1520 mm'yi bulur.

Ekonomi. Halkın çoğu geçimini tarımla sağlar ya da göçebedirler ve yıllık ortalama gelirleri yaklaşık 50 sterlindir. Pamuk ve pamuk ürünleri dışsatımın yüzde 65'ini oluşturur; yerfıstığı, arap sakızı ve susam diğer ürünlerdir. Madencilik önemsiz bir yer tutar ve yalnızca küçük çaplı bir imalat endüstrisi vardır. Sudan ticaretinin hemen hemen yüzde 80'i Kızıldeniz'deki Port Sudan'dan yapılır.

Toplumsal yapı. Kuzey ve orta bölgelerdeki halk İslâm kültürü almış Arap, Hami ve zenci karışımıdır. Bu yörenin halkı güneydeki zenci halktan farklıdır. Çoğu etnik din gruplarına bağlı olan bu yöre halkının bir bölümü de Hristiyandır. Bu farklılık 1964'den 1972'ye değin süren bir iç savaşın da kaynağı olmuştur. Okuma yazma oranı yüzde 10-15 arasındadır.

Tarih. M.Ö. 2000 yılları civarında Mısırlılar Kuzey Sudan'da Nubye adıyla bir sömürge kurdular. M.S. VIII. yüzyıla doğru ülkede, sonraki yıllarda İslâmlaşmaya yüztutan iki Hristiyan devleti kuruldu. 1899'dan sonra ülke İngiltere ve Mısır'ın ortak sömürgesi olarak yönetildi. Sudan 1956'da anayasal bir cumhuriyet olarak bağımsızlığını kazandı, 1958'de ise bir darbeyle yönetim askeri birliklerin eline geçti. 1964'de ikinci bir iç savaş dönemi başladı, ama 1969'da tuğgeneral Cafer Numeyri askeri bir darbeyle yönetimi eline geçirdi. 1972'de 10 kişiden oluşan Devrim Konseyi iç savaşı bitirdi. Bölgesel Halk Meclisleri'yle güney eyaletlere belli bir özerklik tanındı. 1976 Temmuzunda Libya'nın desteklediği bir darbe girişimi başarısızlıkla sonuçlandı; ordunun ve Mısır'la yapılan ortak savunma anlaşmasının güçlenmesine yolaçtı.

Sudan

Resmî adı Demokratik Sudan Cumhuriyeti
Yüzölçümü 2.505.813 km²
Nüfusu (1975 tah.) 17.757.000
Önemli kentleri Hartum (başkent) (1972 tah.) 300.000; Omdurman 258.530
Yönetim Askeri Devrim Konseyi
Dinler İslâm, etnik, Hristiyanlık
Dil Arapça (resmî)
Para birimi Sudan libresi

SUMATRA. Bk. İNDONEZYA

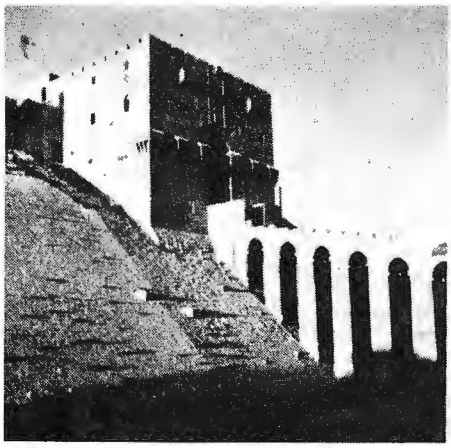
SURİNAM, Eskiden Hollanda Guyanası olarak bilinen Atlas Okyanusu kıyılarında bağımsız bir ülke. Surinam Güney Amerika'nın kuzeydoğusunda, Fransız Guyanası (doğusunda) ile Guyana arasında yeralır. Başkenti Paramaribo'dur.

Ülke 39 üyeli yasama meclisi ve devlet başkanı tarafından yönetilir. Yüzey şekilleri bakımından ülke başlıca üç bölgeye ayrılır. Guyana yaylası, kıyı ovası ve ormanlarla kaplı iç bölge (ülke yüzölçümünün yüzde 80'ini oluşturur). Bol sulu akarsulardan hidroelektrik güç elde edilir. Başlıca tarım ürünleri pirinç, muz, şeker kamışı, yer fıstığı, kahve, hindistan cevizi, kereste ve turunçgillerdir. Zengin yeraltı kaynaklarına sahip olan Surinam'da boksit önemli bir dışsatım maddesi ve ekonominin başlıca dayanağıdır. İşlenmiş besin ve kereste ürünlerinden de gelir sağlanır. Halkın çoğunun kökeni Kreollere, İndonezyalılara, Hintlilere ve öteki Asyalılara dayanır. Ülkede tam bir dinsel özgürlük vardır. Hindu, Katolik, İslâm, Protestan ve Konfuçius'çu topluluklara raslanır.

1499 yılında İspanyol kaşif Alfonso de Ojeda tarafından bulunan Guyana kıyılarında ilk Koloni Hollandalılar tarafından 1616 yılında kuruldu. 1815 Viyana Kongresi ile İngiltere GUYANA bölgesinin denetimini ele geçirdi. 1667'de Hollandalılar bölgeyi İngilizlerden aldılar. 1954 yılına kadar Hollanda'nın sömürgesi olarak kalan Surinam, o tarihte özerkliğine kavuştu. 1975 yılında ise bağımsızlığı kabul edildi. Bağımsızlıktan sonra Hollanda ve Hindu kökenliler ülkeyi terk etmeye başladılar. Surinam'da kırsal bölgelerden kentlere doğru da hızlı bir göç hareketi vardır ve bu tarımı olumsuz yönde etkilemektedir.

Yüzölçümü 163.265 km². Nüfusu (1975 tah.) 350.000.

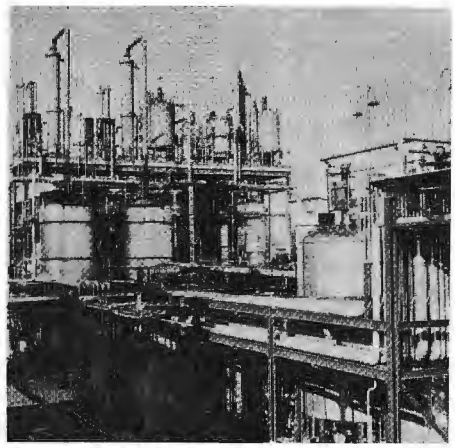
SURİYE, Orta Doğu'da bağımsız bir ülke olan Suriye'nin resmî adı Suriye

Halep'te (Suriye'de) bulunan bu Bizans kalesi XII. yüzyılda yapılmış ve şimdiki halini XVII. yüzyılda almıştır.

Başkent Şam'ın eski yerleşim bölgesi, ülkenin yönetim ve iletişim merkezi olan yeni yerleşim bölgesiyle çok çelişkili bir görünüm oluşturmaktadır.

Dünyanın ham petrol ihraç eden en büyük ülkesi Suudi Arabistan'dır.

Arap Cumhuriyeti'dir. Yönetimde açıkca sosyalist Baas Partisi'nin etkinliği görülür. Ekonomisi ise süregelen Arap - İsrail çatışmasından önemli ölçüde zarar görmektedir. Başkenti Şam'dır.

Ekonomi. Suriye Akdeniz'in doğu kıyı şeridinde yeralır ve yükseltileri kıyıya paraleldir. Anti - Lübnan dağları İsrail'den Türkiye'ye dek kıyı boyunca uzanırlar. Golan tepelerini de içine alan Cebel - Druz dağları güneyde yeralırlar, güneydoğu bölgesi ise boş ve kurak bir plato görünümündedir. Fırat nehri vadisi kuzey - güneydoğu doğrultusunda akar. İklim genellikle kuraktır; kuraklık, dış yatırımın azlığı ve askeri harcamanın fazlalığı gibi nedenler tarım ve hayvancılığa dayalı Suriye ekonomisinin gelişmesine engel oluştururlar. Ülke halkı yeterli ekilebilir alana sahiptir ve nüfusun yaklaşık yüzde 65'inin geçimi toprağa bağlıdır. Dışsatım maddeleri içinde pamuk birinci sırayı, tahıl ikinci sırayı alır. En çok gelişmiş sanayi kolu tekstil ürünleri üretimidir. Ayrıca petrol rezervleri de işletilmektedir.

Toplumsal yapı. Halkın çoğunluğu Araptır, ancak kuzeyde Türkiye sınırı yakınlarında yaşayan Kürt ve çoğunluğu şehir ve kasabalarda yaşayan Ermeni azınlıkları vardır. Lazkiye eyaletinde yaşayan ve bir Müslüman mezhebi olan Aleviler tek yerli gruptur.

Yönetim 1973 anayasasına göre ana gücü başkanın elinde bulundurduğu 186 üyeli bir Halk Meclisi vardır.

Tarih. Üç kıtanın buluştuğu bir noktada yeralması nedeniyle Suriye'nin yaklaşık M.Ö. 2500 yılından beri çok önemli, stratejik bir konumu olmuştur. Değişik yönetimlerden sonra, M.S. 630'larda Müslümanların eline geçti, 1401'de şehirleri Moğollar tarafından yağma edildi ve 1516'dan sonra 400 yıl boyunca Osmanlı yönetiminde kaldı. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Fransız Milletler Topluluğu'nun mandasına girdi, 1941'de Cumhuriyet ilan etti. Tam bağımsızlığa 1944 yılında kavuştu. 1958 - 61 sırasında, kısa bir süre için Birleşik Arap Cumhuriyeti içinde Mısır'la birleşti. 1963 yılında tek resmi parti olan Baas Partisi yönetimi ele geçirdi. 1967 Arap - İsrail savaşında Suriye İsrail'e gereken önemi vermediğinden stratejik değeri olan Golan tepelerini kaybetti. 1975 - 76 Suriye - Lübnan savaşı diğer Arap ülkelerini Suriye'den uzaklaştırdı.

Suriye

Resmi adı Suriye Arap Cumhuriyeti
Yüzölçümü 185.123 km²
Nüfusu (1976 tah.) 7.585.000
Önemli kentleri Şam (başkent) (1975 tah.) 1.049.500; Halep 639.361
Yönetim Sosyalist, tek parti (Baas) sistemi
Din İslâmiyet, Hristiyanlık
Dil Arapça (resmi)
GSMH (1974) 1.487.200.000 sterlin, kişi başına ulusal gelir 196 sterlin
Tarım Pamuk, arpa, buğday, meyvalar, sebze, şeker pancarı, koyun
Sanayi Tekstil ürünleri, un üretileri, cam eşya, pirinç eşya, sabun.
Yeraltı kaynakları petrol
Dış ticaret SSCB, Çin, Lübnan, Fransa, İtalya, Batı Almanya, İngiltere

SUUDİ ARABİSTAN, resmi adı Suudi Arabistan Krallığı olan bu ülke güneybatı Asya'da Arap yarımadasının en büyük bölümünü kaplayan bir Arap ulusudur. 1930'larda petrolün bulunmasına değin göçebe kabilelerin yaşadığı yoksul bir çöl ülkesiydi. İslamiyetin beşiği olarak tanınır. Petrolün çıkartılması ülkeyi büyük ölçüde zenginleştirdi. Bugün Suudi Arabistan dünyanın üçüncü büyük (SSCB ve ABD'den sonra) ham petrol üreticisi durumundadır, dışsatımda başta gelir ve bilinen petrol rezervinin beşte birini elinde tutar. Başkenti Riyad'dır.

1970'lerin ortalarına kadar Suudi Arabistan dışalım harcamalarının iki katından fazlasını petrol satışlarından sağlamaktaydı. Ülke zenginliğinin önemli bölümü ekonomiyi geliştirme, eğitim ve iletişim gibi kamu hizmetlerinin genişletilmesine harcanmaktadır. Suudi Arabistan İtalya ve Japonya gibi gelişmiş ülkelerde yatırımlar yaptığı gibi, özellikle Arap dünyasının gelişmekte olan ülkelerine yardım elini uzatmaktadır.

Yüzey şekilleri. Arap yarımadası batıdan doğuya doğru gittikçe alçalan eski bir toprak kütlesidir. Dört ana bölgeye ayrılır. Dar Tihame bölgesi ya da batı kıyı düzlükleri Kızıldeniz'e uzanır. En geniş yeri Cidde'den içeriye 60 km' dir. Batıdaki dağlar Prekambriyen kristallerinden oluşmuştur. Kuzeydeki dağlara («engel» anlamına gelen) Hicaz dağları adı verilir. Batıda dağlar alçalır ama daha güneyde Asir yükseltileriyle yine yükselir. Ülkenin en yüksek yeri olan 3133 m'lik Cebel Abha burada yeralır.

Dağların doğusunda Suudi Arabistan'ın kayalık platolardan ve büyük kum çöllerinden oluşan düzlükleri yeralır. Kuzeyde Nufud çölü 67.000 km²'lik bir alanı kaplar.

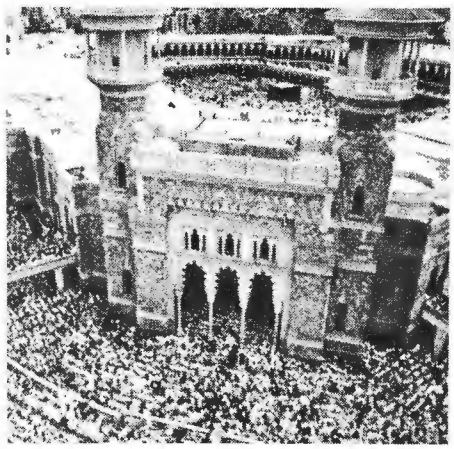
Ülkenin aşağı doğusundaki Prekambriyen dağları daha genç kıvrımlarla örtülüdür. Basra körfezinde, Lahsa düzlüğü petrol yatakları bulunan Jüra ve Tebeşir devri tabakalarıyla kaplıdır.

İklim. Beklenmedik fırtına ve yağışlarla bir çok vadide suların birikmesine karşın Suudi Arabistan'da yeraltı suyu azdır. Yıllık ortalama yağış Asir yükseltilerinde 370 mm ve Riyad'da 75 mm arasında değişir. Fakat iç bölgelerde hemen hemen hiç yağış yoktur ve yalnızca vahalarda yerleşim bölgeleri bulunur. Ortalama sıcaklıkları yazın 40°C'yi bulur, ama geceleri soğuktur ve yüksek bölgelerde kırağı olur. Kış sıcaklıkları Kızıldeniz kıyılarında 23°C ve Riyad'da 14°C'dir.

Ekonomi. Ekonomi petrole dayalıdır. Ulusal gelirin yüzde 90'dan fazlası petrolden sağlanır. En önemli petrol yatakları Basra körfezi kıyılarında bulunur. En önemli petrol şirketi de Arap Amerikan Petrol Şirketi'dir (Aramco). Devletin bu şirketteki payı yüzde 60'tır. Halkın çok az bir bölümü makineleşmiş petrol endüstrisinde çalışır, yüzde 75'i daha çok kırsal yörelerde çiftçilik ve hayvancılık yapar. Suudi Arabistan'ın yüzde birinden daha az bir bölümü ekilidir ve ülke besin maddelerinin çoğunu dışardan alır. Üretilen tarım ürünleri tere-

Suudi Arabistan'ın doğu eyaleti artezyen kuyularıyla beslenen vahaların bulunduğu bir yerdir. Burada tahıl ve meyva üretimi yapılır.

Mekke'de Ulu Cami her yıl binlerce hacının ziyaret ettiği bir yerdir. Mekke islamiyetten önce de bir dinsel merkezdi.

Resimde başında su testisi taşıyan bir Swazi kadını görülmektedir. Ülkenin alçak bölgeleri genellikle kuraktır.

yağ, tahıl, hurma ve hayvan derisidir. Ülkede 3 milyon koyun ve 300.000 sığır bulunur. Suya duyulan büyük gereksinme sonucu yeni kuyular açılmış, sulama tesisleri yapılmış ve deniz suyu arılaştırma çabaları başlatılmıştır. İmalat endüstrisi özellikle doğal gaz ve petrole dayalı alanlarda gelişmektedir.

Toplumsal yapı. Halkın büyük bir çoğunluğu, yüzde 90'ı Sünni Müslüman Araplardan oluşmuştur. Doğuda biraz Şii ve batıda zenci bulunur. Suudi Arabistan'ın kalifiye işçi gereksinmesi başka ülkelerden gelen Araplar, Hintliler, Iraklılar, Pakistanlılar ve Amerikalıların oluşturduğu ülkedeki yabancı azınlıklardan sağlanır. Okuma yazma oranı son yıllarda artış göstermiş ve bugün yüzde 30 olarak saptanmıştır. Eğitim kolaylıkları ve kadına haklar (uzun süre aşağı bir statüsü olan) sağlanmaya başlanmıştır.

Yönetim. Suudi Arabistan kralı Halit aynı zamanda başbakandır ve ülkeyi yöneten Bakanlar Konseyi'nin başıdır. Konseyin önemli kararları krallık hükümleri olarak ilan edilir. Yalnızca belediye seçimleri yapılır ve çoğu kraliyet ailesine bağlı atanmış memur, yerel yönetimlerde etkindir. Ülkede siyasi parti yoktur ve komünistlerin ülkeye girmesi yasaktır. Suudi Arabistan Arap Birliği'nin bir üyesidir ve Arap dünyasındaki çatışmalarda etkin bir rol oynamıştır.

Tarih. Peygamber Hz. Muhammed M.S. 570 yılında Mekke'de doğmuştur; bu nedenle Suudi Arabistan' İslamiyetin beşiğidir. Daha sonraki iç çekişmeler İslâm imparatorluğunun Müslüman reformisti, Vehhabi grubunun 1700 sonları ve 1800 başlarında iç kısmın çoğunluğunu denetimleri altına almalarına karşın parçalanmasına yol açmıştır. Osmanlılar 1500 başlarında Hicaz'ı ve diğer bölgeleri ele geçirip 1916 yılına dek bu bölgeyi ellerinde tutmuşlardır.

Vehhabi lideri İbn Suud 1902 - 1925 arasında tüm bölgeyi kan dökmeden ele geçirdi ve 1932 yılında Suudi Arabistan'da kralın mutlak yönetici olduğu monarşi yönetimi kuruldu. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Suudi Arabistan petrol kazancının artmasıyla yavaş yavaş gelişmeye başladı. 1953 yılında İbn Suud'un ölümüyle yerine 1962'de köleliği resmen kaldıracak olan oğlu kral Suud geçti. 1964 yılında kral Suud tahttan indirildi ve yerine geçen kral Faysal 1975'de öldürülene dek bu görevde kaldı. Kral Faysal'dan sonra Kral Halit tahta geçti.

Suudi Arabistan

Resmi adı Suudi Arabistan Krallığı
Yüzölçümü 2.149.690 km²
Nüfusu (1975 tah.) 8.966.000; km²'ye 4 kişi
Önemli kentleri Riyad (başkent) (1974 tah.) 660800; Cidde 300.000; Mekke 250.000
Yönetim Monarşi
Din İslâmiyet
Dil Arapça
Para birimi Riyal
GSMH (1974) 7.132.500.000 sterlin, kişi başına ulusal gelir 796 sterlin
Tarım Tahıl, hurma, gübre, demir ve çelik, petro - kimyasal maddeler
Dış ticaret Japonya, İtalya, Hollanda, Fransa, İngiltere, ABD.

SWAZİLAND, resmi adı Swaziland Krallığı. Güney Afrika'daki bu ülke Mozambik ile Güney Afrika toprakları arasında yeralır. Çok dağlık olması nedeniyle Swaziland'a «Afrika'nın İsviçre'si» denir. Başkenti Mbabane'dir.

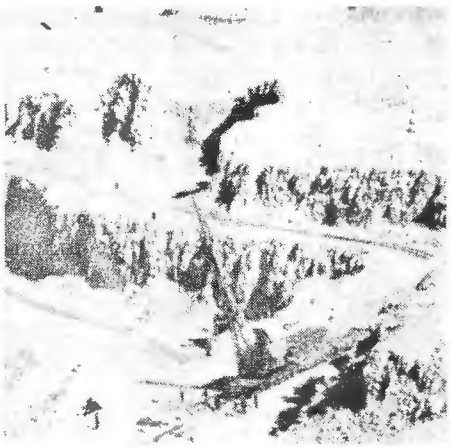
Yüzey şekileri ve iklim. Swaziland, kabaca kuzeyden güneye doğru uzanan dört bölgeye ayrılır. Batıdaki kuşağın deniz düzeyinden yüksekliği 910 - 1830 m. arasındadır. Bu kuşağı doğuya doğru orta ve alçak yaylalar izler. Bunların yüksekliği 150 - 300 m. dolaylarındadır. Alçak yaylanın yanında Lubombo yaylası yeralır. İklim, yüksekliğe bağlı olarak değişir. Yüksek yaylanın iklimi ılımandır ve yılda ortalama 1140 - 1900 mm. yağış alır. Doğuya doğru sıcaklıklar artar, yağış azalır. Alçak yayla kurak ve hemen hemen tropikal bir iklime sahiptir. Buraya yılda ortalama 500-760 mm yağış düşer.

Ekonomi. 1960 1970 yılları arasında Swaziland ekonomisi hızlı bir gelişme göstererek Güney Afrika bağımlılığından bir ölçüde kurtuldu. Güney Afrika'da hâlâ yaklaşık 8000 işçi çalışmaktadır. Ancak artık bunların kazandığı para ülke ekonomisi için büyük önem taşımamamaktadır. 1973'de kişi başına yıllık gelir ortalaması 135 sterlindi. Ancak ulusal gelirin büyük bir bölümü, ülke topraklarının yüzde 44'üne sahip olan Avrupalı azınlığın elinde toplanmıştır. Her dört kişiden biri tarım sektöründe çalışır. En önemli ürünler şeker ve kerestedir. Ayrıca sığır ve koyun da yetiştirilir. Ülkenin yeraltı zenginlikleri arasında demir filizi, asbest ve kömür başta gelir. Ancak Mbabane'deki demir madeninin 1980'de tükeneceği tahmin edilmektedir.

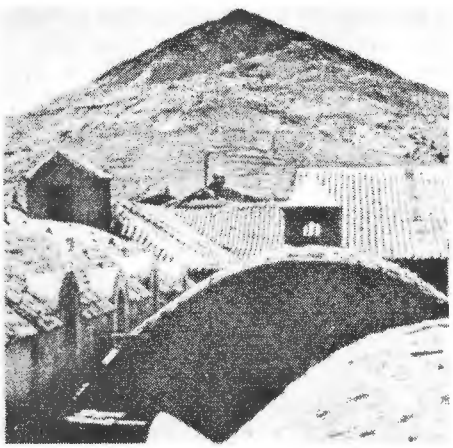

Toplumsal yapı. Nüfusun yüzde 90'ını Swazi'ler oluşturur. Azınlık grupları arasında Shangaan'lar, Tongo'lar, Zulu'lar ve melezler (genellikle Güney Afrikalılar) sayılabilir. Halkın yüzde 60'ından fazlası Hristiyan; geri kalanlar ise çeşitli etnik dinlerdendir. Okur yazar oranı yüzde 25'i geçmez.

Tarih ve yönetim. Swazi'lerin 1800'lerde Zulu saldırılarından kaçması için bugünkü Swaziland, İngiliz himayesine girdi. Afrika'daki bağımsızlık hareketlerinden etkilenen Swaziland, 1967'de özerklik elde etti. 1968 yılında ise ülke bağımsız bir monarşi oldu. Swazi kabilelerinin başkanı II. Sobhuza tahta geçti. Yeni hazırlanan anayasaya göre yasama gü-

Dünyanın en büyük bakır madenlerinden biri And dağları eteklerinde 3181 m yükseklikte Chuquicamata'da yeralır.

Chuqicamata madeni ilk açıldığı 1915'den bu yana bölgedeki binlerce insanın tek geçim kaynağı olmuştur.

Şili nüfusunun üçte biri çiftçilikten geçimini sağlar. Tarım, hâlâ büyük ölçüde geleneksel yöntemlerle yapılır.

cü Kabine ile Temsilciler Meclisi'ne verildi.

Ancak politik kargaşalıklar sonucu kral II. Sobhuza, 1973'de anayasayı askıya aldı. Siyasal grupları yasaklayarak, bütün yetkileri elinde topladı. Güney Afrika ile arası açılan Swaziland, dış ticaretini Mozambik üzerinden yürütmektedir.

Swaziland
Resmi adı Swaziland Krallığı
Yüzölçümü 17.366 km²
Nüfusu (1976 tah.) 482.000
Önemli kentleri Mbabane (başkent) 21.000; Manzini, 6081
Dinler Hristiyan, etnik
Diller İngilizce, Swati dili
Para birimi Lilangeni

ŞİLİ, resmi adı Şili Cumhuriyeti olan bu ülke Güney Amerika'nın Büyük Okyanus kıyısında uzun bir şeridi kaplar; boyu genişliğinin 25 katı uzunluktadır. En geniş yeri 360 km'dir, buna karşılık 12.450 km kıyısı vardır. Kuzey bölümü tropikal iklim kuşağına girer, ama fırtınalarıyla denizcilerin korkulu rüyası olan güney uç Horn burnu, Antarktika'dan yalnızca 640 km uzaklıktadır. 1973'de Şili'nin Marksist devrimci lideri Salvador Allende Gossens askeri bir cunta tarafından devrildi. Cunta «otoriter demokrasi» adını verdiği bir yönetim kurdu. Ülkenin başkenti Santiago'dur.

Yüzey şekilleri ve iklim. Şili yüksek And sıradağlarıyla komşularından ayrılır. Birkaç farklı özellik taşıyan bölge dışında ülkenin coğrafi yapısı batıda okyanus, doğuda dağ sıraları olmak üzere hep aynıdır. Kuzeyde 1150 km uzunluğundaki Atacama çölü bulunur. Son derece kurak olan bu çöl soğuk Peru akıntısı nedeniyle ender olarak çok fazla sıcak olur. Güneye doğru çöl yerini halkın çoğunluğunun yaşadığı (Akdeniz ikliminin egemen olduğu) verimli orta bölgelerine bırakır. Daha güneyde ılıman ve yağış alan ormanlık tepelerin bulunduğu bölge vardır.En güneydeki 1600 km içinde ise ülke toprakları yüzlerce fiyord ve irili ufaklı ada ile bölünür. Burada daha çok soğuk Patagonya yayiası yeralır. Macellan boğazı anakara ile Tierra del Fuego'yu (bir bölümü Arjantin'e aittir) ayırır.

Ekonomi. Şili ekonomisi büyük ölçüde madenlere dayanır. Büyük maden yatakları daha çok kuzeydedir. Bakır madeni ülkenin dışsatımının yüzde 80'ini oluşturur. Yalnızca Atacama çölündeki Chuquicamata açık döküm madeni dünyadaki açık döküm madenlerinin en büyüğüdür. Atacama çölü ayrıca Şili'nin bir zamanlar en değerli ürünü olan nitratlar açısından da çok zengindir. Diğer madenlerden demir, kömür, altın, molibden, gümüş ve manganez sayılabilir. Petrol, Macellan boğazındaki Magallanes yataklarından gelir. Ormanlar da önemli bir gelir kaynağıdır; dışarıya kereste, kağıt hamuru ve kağıt satılır. Halkın yaklaşık üçte biri çiftçilikle geçinir. 1970'lerin başında tarımsal yerleşim bölgelerini düzenlemek amacıyla bir toprak reformu uygulaması yapıldı. Tahıl üretimi ılıman orta bölge ile güneydeki ormanlık bölgede yoğunlaşmıştır. En fazla buğday olmak üzere yulaf, mısır, arpa ve pirinç yetiştirilir. Sebzeler arasında fasulye, patates, bezelye ve mercimek sayılabilir. Armut, vişne, elma, şeftali ve turunçgillerin yetiştirildiği birçok asma bahçesi de vardır. İmalat endüstrisinin gelişmiş olduğu merkezler Santiago, Valparaiso ve Concepcion'dur. Concepcion yakınlarında Huachipoto'daki çoğu devlete ait olan fabrika üstün kalite çelik üretir. Selüloz endüstrisi, tekstil ve gıda endüstrisi de ayrıca önemlidir. Birkaç tane de-taşıt montajı gibi bazı mühendislik işleri yapan fabrikalar vardır.

Ülkenin kendine özgü doğal yapısı iletişimi güçlendirmiştir. Büyük yollar kentleri birbirine bağlar; Pan-Amerikan Havayolları'nın Şili servisi tüm ülke içinde seferler düzenler. Demiryolu şebekesi diğer ülkelerle Şili'yi bağladığı gibi iç bölgeleri de limanlara bağlar. Deniz taşımacılığı Şili'nin gelişmesinde önemli bir yer tutar. Ülkede beş tane uluslararası havaalanı bulunur.

Toplumsal yapı. Şili'ye gelen ilk Avrupa göçmenleri İspanyollardı ve ülkenin gelişmesinde İspanyol kültürü ve gelenekleri etkin oldu. Bugün Şilililerin çoğunluğunu İspanyol ve Amerikan yerlisi karışımı melezler oluşturur. XVIII ve XIX. yüzyılda Şili yaşamı üzerinde önemli etkiler yapan Bask, İngiliz, Alman, İsviçre ve diğer göçmenler de ülkeye geldiler. Bunlardan İngilizler ülkede iş hayatının kurulmasında öncü rolü oynamıştır. Ülkenin kendi yerlilerinden Chango'lar halen kuzeyde yaşamakta ve orta bölgelerde de binlerce (toplam nüfusun yüzde 2'si) Araucan bulunmaktadır.

Halkın onda dokuzu katoliktir. Resmi dil olan İspanyolca hemen herkes tarafından kullanılmaktadır. İlk öğretim zorunlu ve parasızdır, ama bazı ücra bölgelerde okul yoktur. Ülkedeki sekiz üniversitede yaklaşık 100.000 öğrenci eğitim görmektedir.

Şilililer, özellikle Santiago'da, sanata etkin bir ilgi duyarlar. Uluslararası üne sahip sanatçılar arasında piyanist Claudio Arrau, ozan Gabriela Mistral (asıl adı Lucila Godoy Alcayaga) ve ozan Pablo Neruda (Neftali Ricardo Reyes) sayılabilir.

Tarih. XV. yüzyılda Peru İnka'ları sömürgelerini Kuzey Şili'ye uzattılar. İspanyollar 1530'larda Şili'ye seferler yaptılar, ama 1541'de Pedro de Valdiviya tarafından Santiago'nun kurulmasına değin yerleşme olmadı. Bölge daha sonra Peru'nun bir valiliği haline geldi. 1810 yılında İspanyol valisi devrildi. Valiyi devirenler arasına İrlanda asıllı bir Peru valisinin oğlu Bernard O'Higgins de katılmıştı. İspanyollar yine egemenliklerini sağladılar, ama 1817'de O'Higgins ve devrimci general Jose de San Martin tarafından Arjantin'den And dağlarına sürüldüler ve 1818'de Maipu'da kesin bir yenilgiye uğradılar. O'Higgins Şili Cumriyeti'nin başına geçti ama yaptığı otoriter toplumsal ve parasal reformlar, imtiyazları ellerinden alınan toprak sahipleri ve kilisenin kendisine karşı çıkmasına yol açtı.

Şili 1839'da bir savaşta Peru ve Bolivya'yı yendi ve XIX. yüzyılın ikinci yarısında (Peru ve Bolivya'nın yardımıyla) İspanya'ya karşı savaştı. Daha sonra yine Bolivya ve Peru'yla savaştı. Nitrat savaşı adı verilen bu son savaşta Atacama, Arica ve Taraçapa gibi zengin maden yatakları ve Antofagasta limanı (Bolivya'yı bir kara ülkesi haline getirerek) ele geçirildi.

Birinci Dünya Savaşı sırasındaki (patlayıcılarda kullanılan nitratın ülkede bol bulunması nedeniyle) zenginlik dönemini ekonomik bir gerileme dönemi

izledi ve iç huzursuzluklar ülkeyi bir iç savaşın eşiğine getirdi. Başkan Arturo Alessandri'nin yönetiminde endüstri yine gelişmeye başladı. ama Alessandri 1925'de görevini bırakmaya zorlandı. Carlos Ibanez del Campo önderliğinde bir askeri darbe yönetimi ele geçirdi ve yeni bir anayasa ilan etti. İbanez işsizlik ve enflasyonu önleyemeyince 1931'de devrildi. 1932'de Alessandri yeniden başkanlığa getirildi. İkinci Dünya Savaşı sırasında Müttefik Devletleri'ne katılan Şili ekonomik yönden toparlanmaya başladı. Ama 1952'de bu bolluk dönemi geçti ve o yılın başkanlık seçimlerini eski diktatör Carlos İbanez kazandı.

Şili 1960 yılındaki bir depremde 5500 kişi yitirerek büyük acılarından birini yaşadı. 1964 seçimlerinde ılımlı Hristiyan Demokrat Eduardo Frei Montalva, Marksist rakibi Salvador Allende Gossens'e karşı büyük bir zafer elde etti. Ama 1970 seçimlerinde Allende iktidarı elde etti. Allende ülkenin ekonomik soygununa ve milyonlarca insanın çaresizliğine bir son vermek üzere Şili'deki altı partinin kurdukları Unidad Popular adlı birliğin lideriydi. Unidad Popular 17 Aralık 1969'da Komünist Partisi, Sosyalist Parti, Radikal Parti, Halkçı Birlik Partisi, Bağımsız Halk Partisi, Sosyal Demokrat Parti ve daha sonra 1971'de Solcu Hristiyan Partisi'nin katılmasıyla oluşmuştu. Unidad Popular program olarak toplumsal hayatın demokratlaştırılması, büyük toprak sahiplerinin ve dış tekelci sermayenin gücünü kırmak, toprak zenginliklerinin (bakır, demir, güherçile) millileştirilmesi, bankaların ve önemli endüstri alanlarının devletleştirilmesi, gerçek bir toprak reformu, işsizliğin önlenmesi ve toplumsal konut politikası gibi konuları içeriyordu.

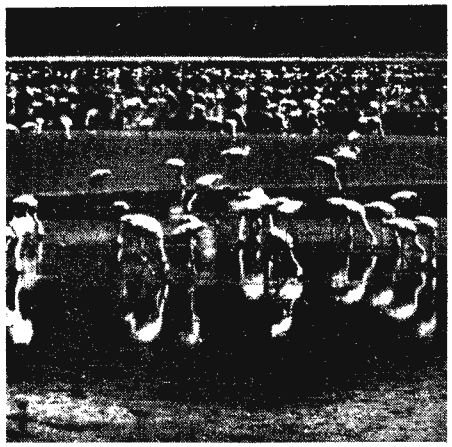
Salvador Allende bu programı ve uygulama çalışmaları ile bazı çevreleri karşısına aldı. Bu çevreler özellikle bakır madenlerinin ve bankaların devletleştirilmesine karşıydılar. İç ve dış çevrelerin bu konudaki dayanışması sonucu Allende yönetimine karşı Şili'de (özellikle kamyoncuların) grevler başlatıldı. Bu grevler ekonomiye büyük zararlar verdi. Böyle bir ortam bekleyen güçler 1973 Eylül'ünde General Augusto Pinochet Ugarte'yi askeri bir darbe sonucu başa geçirdiler. Son ana kadar görevini terketmeyen Allende başkanlık sarayının sarılması üzerine intihar etti. Augusto Pinochet başa geçer geçmez sokağa çıkma yasağı koydu, Marksist partileri yasadışı ilan etti (daha sonra bütün siyasal partileri kapattı), Ulusal Kongre'yi dağıttı ve yönetimin ekonomik dengeyi sağlayacağını ve daha sonra demokrasiye geri dönüleceğini ileri sürdü.

Şili

Resmî adı Şili Cumhuriyeti
Yüzölçümü 756.945 km²
Nüfusu (1975 tah.) 10.253.000; km²'ye 13 kişi
Önemli kentleri Santiago (başkent) (1975 tah.) 3.263.000; Valparaiso 238.557
Para birimi Peso
Yönetim Askeri Cunta
GSMH (1974) 3.628.200.000 sterlin; kişi başına ulusal gelir 354 sterlin
Tarım Buğday, fasulye, patates, elma, şeftali, mısır, pirinç, üzüm
Sanayi Demir-çelik, petrol ürünleri, tekstil, gıda maddeleri
Yeraltı kaynakları Bakır, nitrat, demir, kömür, altın, molibden, gümüş, manganez
Dış ticaret ABD, AET, Arjantin

Tanzanya'daki Kilimancaro dağının iki doruk noktası her zaman karlarla kaplıdır. Eteklerinde ise kahve yetiştirilir.

Ngorogoro Ulusal parkı Tanzanya'nın en ünlü turistik merkezlerinden biridir.

TACİKİSTAN. Bk. SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLERİ BİRLİĞİ

TANGANYİKA. Bk. TANZANİYA

TANZANİYA, resmi adı Birleşik Tanzaniya Cumhuriyeti. Eski Tanganyika ve Zengibar bölgelerinin birleşmesiyle meydana gelmiş bir doğu Afrika ülkesidir. Yoksul bir ülke olan Tanzaniya'da halkın yüzde 90'ından fazlası kırsal bölgelerde yaşar. Ülkenin tek büyük kenti Darüsselam'dır. Darüsselam aynı zamanda Tanzaniya'nın başkenti, başlıca limanı ve sanayi merkezidir. Hükümet 1985'de Dodoma kentini . başkent yapmayı planlamaktadır.

Yüzey şekilleri ve iklim. Dar kıyı ovasından içerilere doğru birbirini izleyen bir dizi yayla yeralır. Bunlar birbirlerinden dağlar ve Afrika çöküntü kayağı ile ayrılır. En önemli dağlık bölge Kilimancaro'nun da yeraldığı kuzey kesimidir. Deniz düzeyinden yüksekliği 5985 m'yi bulan Kilimancaro, Afrika'nın en yüksek tepesidir. Çöküntü kayağının doğu kolu, kuzey-güney doğrultusunda uzanarak, Güney dağlarını, güneydoğu yaylasını ve Masai yaylasını iç yaylalardan ayırır; batı kolu ise Tanganyika gölünü çevreler.

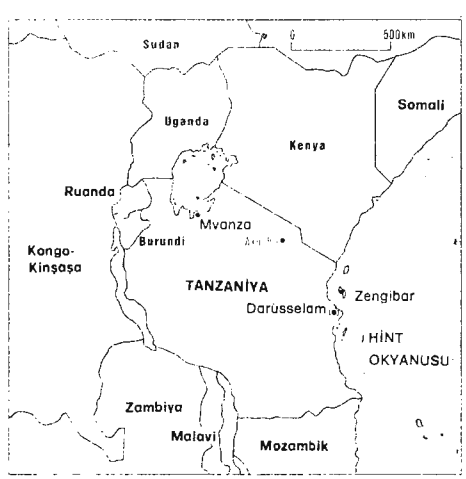
Ülkede genellikle tropikal iklim özellikleri görülür, ama kıyı bögelerinin sıcak ve nemli olmasına karşılık iç bölgeler daha serin ve kuraktır. Tanzaniya'nın yalnızca dörtte biri kadar bir kesimi yılda 760 mm'nin üstünde yağış alır.

Ekonomi. Tanzaniya ekonomisi tarıma dayanır. Başlıca tarım ürünleri fasulye, mısır ve akdarıdır. 1970'lerde hükümet, kollektif çiftçilik yapılan komünler kurarak, halkı bu köylere yerleştirmiştir. Ujamaa (Svahili dilinde aile anlamına gelir) denilen köylerde toplananlar, ayrı ayrı yaşarken sahip olmadıkları birçok olanağa kavuştular.

Ticari değer taşıyan başlıca ürünler kahve, pamuk, susamdır (Zengibar'da yetiştirilen karanfille birlikte dışsatımın yarısını oluşturur). Ceviz, pirekapan, çay ve tütün de önemlidir. Ülkenin en önemli madeni olan elmas 1974'de toplam dışsatımın yüzde 4'ünü oluşturmuştur. Darüsselam'da tekstil ve besin maddeleri sanayileri kurulmuştur. Tanzaniya'nın ulusal parkları her yıl çok sayıda turist tarafından gezilir.

Toplumsal yapı. Tanzaniya'da yaklaşık 125 etnik grup vardır. Bunların çoğu Bantu dilleri (Svahili dili gibi) konuşur. Müslüman ve Hristiyan topluluklar bulunduğu gibi ülkede çeşitli etnik dinere bağlı gruplar da vardır. Okur-yazar oranı yaklaşık yüzde 30'dur.

Yönetim. 1964'de Tanganyika ile Zengibar birleşmesinden sonra, iki bölgenin kendi siyasal kurumlarını değiştirmemesi kararlaştırılmıştı, ama 1977'de İhtilalci Parti içinde birleştiler. Ülkede başka parti yoktur. Ulusal mecliste her iki bölgeden de temsilciler bulunmaktadır, ama Zengibar kendi meclisini dağıtmamıştır. Cumhurbaşkanı 5 yıl için seçilir ve kendi birinci ve ikinci yardımcısını atar. İkinci başkan yardımcısı başbakanlık görevini yürütmektedir.

Tarih. Tanzaniya'nın Olduvai bölgesinde yapılan kazılarda yaklaşık 1.750.000 yıl öncesine ait insan fosili ve taş alet kalıntıları bulunmuştur. İnsanoğlunun en eski atalarından bazılarının yaşamış olduğu bu bölgede Milattan sonraki ilk yüzyıllarda ticaret merkezleri kuruldu. Bölgeye gelen ilk Avrupalı, Portekizli denizci Vasco da Gama'dır (1498). 1880'lerde Tanganyika'da Alman etkisi görülmeye başladı. 1907'de Almanya iç kısmı denetim altına aldı ve buraya Alman Doğu Afrikası adını verdi. Zengibar İngiliz himayesine geçti. 1920'de Milletler Cemiyeti, Tanganyika bölgesini de İngiliz yönetimine verdi.

Tanganyika 1961'de bağımsızlığına kavuştu; 1962'de de burada cumhuriyet kuruldu. 1963'de bağımsızlığını kazanan Zengibar, 1964'de Tanganyika ile birleşti ve ülke Tanzaniya adını aldı. Birleşik Tanzaniya Cumhuriyeti sosyalist bir politika izlemeye başladı. Sanayi ku-

Uçurtma yapımı, Tayland'da her yaştan kişilerin ilgi duyduğu bir uğraşıdır. Uçurtma ilk kez Asya'da yapılmıştır.

Resimde sıralarını bekleyen Tay dansçıları görülmektedir. Tay dansı simgelere dayanır.

ruluşları, bankalar ve sigorta şirketleri millileştirildi. Güney komşuları Mozambik ve Zambiya ile yakın ilişkiler içinde olan Tanzaniya bugün de Afrika sosyalizmi deneyini sürdürmektedir.

Tanzaniya

Resmi adı Birleşik Tanzaniya Cumhuriyeti
Yüzölçümü 945.087 km²
Nüfusu (1975 tah.) 15.312.000; km²'ye 16 kişi
Başlıca kenti Darüsselam (başkent) (1975 tah.) 517.000
Yönetim. Tek partili cumhuriyet, devlet başkanı Julius Nyerere
Dinler İslâm, Hristiyan, etnik
Diller Svahili dili, İngilizce (ikisi de resmi)
Para birimi Tanzaniya şilini
GSMH (1974) 880.300.000 sterlin; kişi başına yıllık gelir ortalaması 57 sterlin
Tarım Mahun cevizi, karanfil, hindistancevizi, kahve, deri, et(mısır, susam, şeker, çay, tütün
Sanayi Çimento işlenmiş besin, petrol ürünleri, şeker arıtma, dokuma, tabaklama
Yeraltı kaynakları Elmas, altın, tuz, kalay
Dış ticaret İngiltere ve öteki AET ülkeleri, Çin.

TASMANYA. Bk. AVUSTRALYA

TAYLAND, Tay dilinde **Muang Tay** (özgür insanlar ülkesi) ya da **Prathet Tay** denilen eski Siyam. Resmi adı Tayland Krallığı'dır. Güneydoğu Asya'daki bu bağımsız ülkenin başkenti Bangkok'tur. Ekonomisi hızla gelişmekle birlikte, hâlâ tarıma dayalıdır. En önemli ürünü ise pirinctir.

Yüzey şekilleri ve ekonomi. Tayland batıda Birmanya, kuzeyde Laos, doğuda ise Kamboçya ile çevrilidir. Ülkenin güneyi Siyam körfezine açılır ve Malezya sınırına doğru ince bir şerit halinde uzanır. Ülke yüzey şekilleri bakımından başlıca dört bölgeye ayrılır: Çu Phraya ırmağı ile kanallar tarafından sulanan verimli orta ova; kuzeydoğudaki verimsiz topraklı büyük yayla; kuzeydeki ormanlarla kaplı dağlar ve verimli ovalar; ve Malay yarımadasındaki ormanlar. Bütün ülkede tropikal muson iklimi egemendir.

Ülkenin en önemli ürünü olan pirinç, hem belli başlı besin maddesi, hem de önemli bir gelir kaynağıdır. Dışsatımın yüzde 20'sini pirinç oluşturur. Onu önem sırasına göre kauçuk, mısır ve kalay (Tayland dünyanın kalay üreten ülkeleri arasında üçüncü sırayı alır) izler. Turizm de ülkenin önemli gelir kaynakları arasındadır. Halkın yüzde 78'i tarım sektöründe çalışır. Ülkede dokuma ve otomobil montaj fabrikaları kurulmuştur. Petro-kimya sanayii de oldukça gelişmiştir.

Toplumsal yapı. Nüfusun büyük bir bölümü Tay kökenlidir. Ülkede ayrıca üç milyon Çinli (daha çok kentlerde), bir milyon Malaya dili konuşan Müslüman ve dağ kabileleri ile Vietnamlı azınlıklar yaşar. Kırsal bölgelerde yaşayanlar verimli ovalarda toplanmıştır. Ülkenin resmi dili Taycadır; ayrıca çok sayıda kişi İngilizce konuşur. Eğitim zorunludur. Okur-yazar oranı yüzde 70'tir. Halkın çoğu Buddha'cıdır.

Tarih. Bugünkü Tayland toprakları, Tayların gelişinden önce çeşitli halklar arasında bölüşülmüştü. Günümüzde Yunnan (Çin) olarak bilinen bölgede bir krallık kurmuş olan Taylar, yaklaşık bin yıl önce Güney Çin'in Moğol istilasına uğraması üzerine Tayland bölgesine göçettiler. Batı'yla ilk ilişkiler XVI. yüzyılda bölgeyi Portekizlilerin ziyaret etmesiyle başladı. Birmanlar ülkeyi iki kez istila etti. XVIII. yüzyılda I. Rama (bugünkü Tay sülalesinin kurucusu) Birmanları ülkeden çıkardı. Avrupa'nın sömürgeci devletleri güç kazandıkça, Tayland'ı bunların talanından koruma amacıyla hükümdarlar modernleşme yolunda önemli adımlar attılar. Ülkeyi 1851 - 1910 arasında yöneten kral Mongkut ile oğlu Çulalangkorn, İngiltere ve Fransa ile ticaret anlaşmaları imzalayarak bir dengeleme siyaseti izlemişlerdir.

Ülke 1941'den İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Japon istilası altında kaldı. Komünist güçlerin güneydoğu Asya'nın öteki bölgelerinde zafer kazanması, 1970'lerde Tayland politikasında değişiklikler yapılmasına yolaçtı. Yönetim birkaç kez el değiştirdi. Ekim 1976 darbesini kanlı olaylar izledi. Bunun üzerine sıkıyönetim ilan edildi ve anayasa değiştirildi.

Tayland

Resmi adı Tayland Krallığı
Yüzölçümü 514.000 km²
Nüfusu (1976 tah.) 43.569.000; km²'ye 85 kişi
Başlıca kenti Bangkok (başkent) (1976 tah.) 4.349.500
Yönetim Anayasal monarşi
Din Buddha'cı
Diller Tay dili (Tayca), İngilizce
Para birimi Baht
Tarım Manyok, pirinç, kauçuk, mısır, hindistancevizi, tütün, biber, yerfıstığı, fasulye, pamuk, hintkeneviri
Yeraltı kaynakları Kalay, demir, manganez, tungsten, antimuan
Dış ticaret Japonya, ABD, Malezya, Singapur, Hong Kong, Federal Almanya, İngiltere

TAYVAN, (esk. Formoza), resmi adı Çin Cumhuriyeti. Milliyetçi Çin olarak da bilinen bu ada devlet, Çin'in güneydoğu kıyılarının 145 km açığında Yengeç dönencesi üzerinde yeralır. Tayvan (Formoza) birkaç küçük ada üzerinde kuruludur. Başkent Tay - pey Tayvan adasındadır. 1949'da Çin'de komünistlerin denetimi ele geçirmesi üzerine, ABD'nin desteği ile Çankayşek'in başkanlık ettiği Guomindang hükümeti, Tayvan adasına taşındı.

Yarı tropikal bir iklimi olan Tayvan, kasırga ve deprem kuşağı üzerinde yeralır. Ada boyunca sıradağlar uzanır. Doğuda kıyı ovaları dar; buna karşılık batıda geniştir. Başlıca tarım ürünleri pirinç, çay, tatlı patates ve muzdur. Yeraltı zenginlikleri arasında da kömür, petrol ve doğal gaz başta gelir. ABD'nin yaptığı büyük para yardımları sonucu hızla sanayileşen Tayvan Cumhuriyeti'nde hafif sanayi tarımın yerini alarak, ekonominin başlıca dayanağı haline gelmiştir. En önemli sanayi ürünleri dokuma, elektrikli aygıtlar, konserve yiyecekler, kimya ve cam ürünleridir.

Tayvanlıların kökeni, Filipin adaları yerlilerine ya da Çin'den buraya gelmiş eski göçmenlere dayanır. 1949'dan bu yana Çin'den adaya göç edenlerin sayısı 2 milyonu aşmıştır. Halkın çoğu Buddha'cıdır. Okur-yazar oranı yüzde 84 dolaylarındadır.

Tayvan adasına Çin'den ilk göç hareketi VII. yüzyılda başlamıştır. 1590'larda Portekizlilerin bulduğu ada 1624 - 1662 yılları arasında Hollanda egemenliğine girmiş; 1683'den sonra da Çinlilerin eline geçmiştir. Çin - Japon savaşından sonra 1895'de Çinliler Tayvan adasını Japonlara bıraktılar. İkinci Dünya Savaşı'nda Japonya yenilince, Çin Tayvan adasını geri aldı. 1949'da Çankayşek hükümeti bu adaya taşındı. 1975'de Çankayşek ölünce yerine oğlu Çang King - kuo geçti.

Tayvan Cumhuriyeti 1971 yılında Birleşmiş Milletler örgütünden çıkarıldı ve yerine Çin Halk Cumhuriyeti alındı. Bunun üzerine birçok ülke, Çin Halk Cumhuriyeti'ni Çin halkının tek temsilcisi saydı ve Tayvan'la diplomatik ilişkilerini kesti.

Yüzölçümü 35.962 km². Nüfusu (1976 tah.) 16.324.000

TENNESSEE. Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

TEXAS. Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

TİMOR. BK. İNDONEZYA

TOGO, resmî adı Togo Cumhuriyeti olan, küçük bir batı Afrika ülkesi. Başkenti Lome (nüfusu 148.443) kıyıda yeralır. Ülke toprakları Gine körfezinden Yukarı Volta'ya doğru uzanan 550 km' lik dar bir şerit biçimindedir. Doğu - batı sınırları arasındaki uzaklık ise 145 - 64 km arasında değişir. Togo - Atakora dağları orta Togo'dan geçer. Kuzey alçak yâylalarla, güney ise verimli ovalarla kaplıdır. Yıllık yağış ortalaması kıyılarda 740 mm, dağlık bölgelerde 1780 mm'dir.

Afrika'nın yoksul ülkelerinden olan Togo, ABD, Federal Almanya ve Fransa'dan sürekli ekonomik yardım sağlar. Kişi başına yıllık gelir ortalaması 1974' de 107 sterlindi. Halkın çoğu tarım sektöründe çalışır. Başlıca ürünleri kakao ve kahvedir. Bir başka önemli gelir kaynağı da fosfattır.

Yaklaşık 30 etnik grup bulunan Togo'nun resmî dili Fransızcadır. Nüfusun yüzde 24'ü Hristiyan, yüzde 7'si İslâm geri kalanlar da çeşitli etnik dinlerden dir.

1884'den Birinci Dünya Savaşı'na kadar Almanya'nın sömürgesi olan Togo üzerinde savaştan sonra Milletler Cemiyeti tarafından manda yönetimi kuruldu. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da bölge yönetimi İngiltere ile Fransa'ya bırakıldı. Batıdaki İngiliz Togo'su Altın Kıyısı ile birleştirildi ve 1957'de GANA' nın bir parçası olarak bağımsızlığına kavuştu. Fransız Togo'su ise 1956'da özerkliğine, 1960'da da bağımsızlığına kavuştu ve bugünkü Togo Cumhuriyeti'ni oluşturdu.

Ülkenin ilk cumhurbaşkanı Sylvanus Olympio 1961'de göreve başladı ve 1963' de yapılan bir darbe sırasında öldürüldü. Yerine Nicolas Grunitzky getirildi. Ancak 1967'de ülke yeni bir darbeye sahne oldu. Grunitzky iktidardan düşürülerek yerine Gnassingbe Eyadema getirildi.

Yüzölçümü 56.000 km². Nüfusu (1975 tah.) 2.222.000.

TONGA, resmî adı Tonga Krallığı. Eskiden Friendly adaları olarak bilinen bu devlet, Büyük Okyanus'un güneybatısında, Yeni Zelanda'nın kuzeydoğusundan yaklaşık 2200 km. uzaklıktadır. 150 ada ve adacıktan oluşan takımadalar üç grupta toplanır. Tongatapu (güneyde), Vavau (kuzeyde) ve Haapai (ortada). Başkent Nukualofa Tongatapu adasındadır.

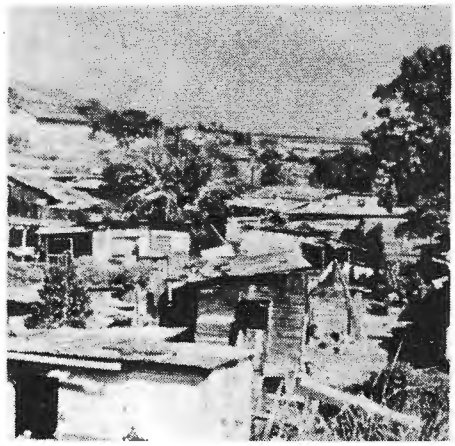
Halk Polinezya ırkındandır. Çoğu balıkçı ya da çiftçidir. Tonga adalarının en önemli tarım ürünleri hindistancevizi ve muzdur. Eğitim zorunlu ve okur - yazar oranı oldukça yüksektir. Nüfusun büyük bir bölümü Tongatapu adasında yaşar.

Hollandalılar, 1616 - 1643 yılları arasında adaların haritasını çıkardılar. 1770' lerde bölgeye gelen kaptan James Cook, adalara Friendly adını verdi. Giderek İngiliz denetimi altına giren adalar 1900 yılında Britanya'nın bir himaye bölgesi oldu. 1970'de kral IV. Taufaahau Tupou zamanında, Tonga tam bağımsızlığına kavuştu.

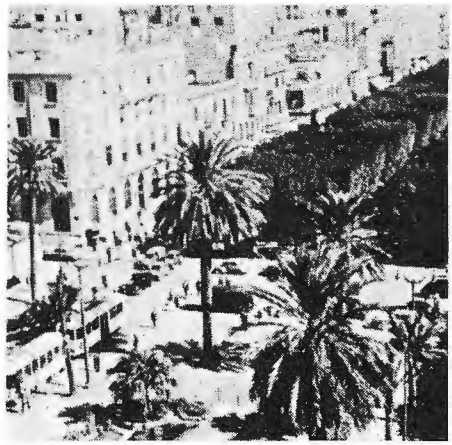
Yüzölçümü 699 km². Nüfusu (1975 tah.) 102.000.

TRANSKEİ. Bk. GÜNEY AFRİKA

TRANSVAAL. Bk. GÜNEY AFRİKA

Trinidad'ın Port of Spain kenti çevresindeki gecekondu bölgeleri, Batı Hint adalarının ekonomik durumunu yansıtır.

Tunus'un başkenti Tunus, Ortaçağlardan beri bölgenin yönetim merkezidir.

TRİNİDAD ve TOBAGO, Batı Hint adalarının en güneyindeki iki adadan oluşan bağımsız bir ülke. Venezuela'nın kuzeydoğu kıyılarından Paria körfezi ve Serpent boğazı ile ayrılır. Başkent Port of Spain, Trinidad adasındadır.

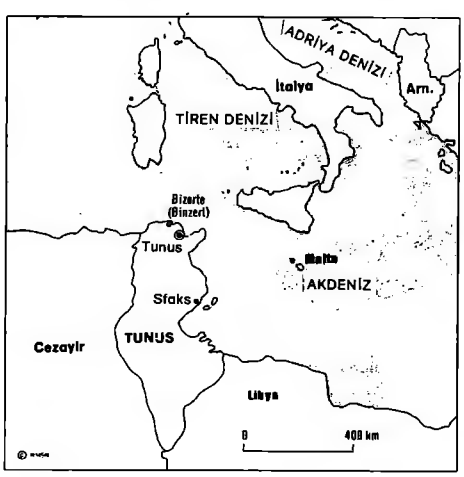
Adaların başlıca gelir kaynakları şeker üretimi, petrol ve turizmdir. Nüfusun hemen hemen yarısı Afrika kökenli, üçte biri ise Hintli'dir. Avrupalı, Ortadoğulu ve Çinli azınlıklara da raslanır. Resmî dil İngilizcedir, ama adalarda Fransızcanın bir lehçesi de konuşulur.

Trinidad'ı 1498'de Kristof Kolomb ziyaret etti. Bir süre Hollanda ve Fransa' nın işgalinde kaldıktan sonra ada 1797' de İngilizlerin eline geçti ve 1802'de resmen İngiltere'ye bırakıldı.

Tobago'ya 1632'de gelen İngilizler yerliler tarafından adadan çıkarıldı. Tıpkı Trinidad gibi bu ada da bir süre Hollanda ve Fransız denetiminde kaldıktan sonra 1803'de İngiltere'nin eline geçti. Bu iki ada 1888'de bir birlik oluşturdu. 1958 - 1962 yılları arasında Batı Hint Adaları federasyonun bir üyesi olan adalar, 1962'de İngiliz Uluslar Topluluğu çerçevesi içinde bağımsızlık kazandı. 1976'da Trinidad ve Tobago'da yeni bir anayasa kabul edilerek cumhuriyet yönetimi kuruldu.

Yüzölçümü 5128 km². Nüfusu (1974 tah.) 1.070.000.

TUNUS, resmî adı Tunus Cumhuriyeti (al-Cumhuriyya-el-Tunisiya). Kuzey Afrika'da yeralan küçük bir ülkedir. Güneşli iklimi, geniş plajları ve tarihsel kalıntıları (başkent Tunus yakınlarındaki Kartaca harabeleri gibi) nedeniyle çok sayıda turist tarafından ziyaret edilir. 1974'de ülkeye gelen turist sayısı 716.000'i bulmuş ve bu yoldan sağlanan döviz toplam gelirinin yüzde 20'sini oluşturmuştur.

Yüzey şekilleri ve iklim. Tunus'un kuzeyi, Atlas dağlarının doğu ucunu meydana getiren sıradağlarla kaplıdır. Fas'tan başlayıp Cezayir üzerinden Tunus'a uzanan bu dağlar, Mecerda ırmağının verimli ovasıyla ikiye ayrılır. Tunus'un en yüksek tepesi, Büyük Tel üstündeki Cebel Şambi'dir. (1554 m). Orta Tunus bir çöküntü bölgesidir. Güneydoğuda ise Büyük Sahra uzantıları yeralır.

Kuzey Tunus'da Akdeniz iklimi hüküm sürer. Burada kışlar serin ve yağışlı; yazlar sıcak ve kuraktır. Yıllık sıcaklık ortalaması 10°C (Ocak'ta) ile 27°C (Temmuz'da) arasında değişir. Yıllık yağış ortalaması ise 510 - 1020 mm' dir. Güneye doğru sıcaklıklar artar, yağış azalır. Çöküntü bölgesi yılda 150 mm' den fazla yağmur almaz. Güneydeki Sahra ise çok daha kuraktır.

Ekonomi. Bir tarım ülkesi olan Tunus'da halkın yüzde 60'ı bu sektörde çalışır. Verimli kuzey ovaları başlıca beş tarım bölgesine ayrılır: Kuzeydoğudaki Bon yarımadasının en önemli ürünü turunçgillerdir; doğudaki Sahel adı verilen kıyı ovaları zeytinlikleriyle ünlüdür; ortadaki yaylalar otlaklarla kaplıdır; güneyde ise yer yer vahalara raslanır. Ülkenin en önemli tarım ürünleri arpa ve buğdaydır. Toplam dışsatımın yüzde 26'sını oluşturan zeytin yağı (Tunus dünyanın zeytin yağı üreten ülkeleri arasında birincidir), şarap, meyva ve sebze önemli gelir kaynaklarıdır. Orta yaylalarda modern yöntemlerle hayvancılık yapılır. Ülkede 3.200.000 koyun, 680.000 sığır ve 460.000 keçi bulunduğu tahmin edilmektedir.

Bununla birlikte en değerli dışsatım maddeleri yeraltı kaynaklarından (özellikle petrol) sağlanır. Tunus petrolü, OPEC'e üye ülkelerin toplam petrol üretiminin yalnızca yüzde 0,3'ünü oluşturmakla birlikte ülke dışsatımının yaklaşık yüzde 30'unu meydana getirir. Bizerte'de bir petrol rafinerisi kurulmuştur. Tunus'un bir başka önemli madeni fosfattır. Toplam dışsatımın yüzde 14'ünü fosfat, yüzde 4,5'unu ise demir ve kurşun filizi oluşturur. Geleneksel el sanatlarının yanısıra, imalat sanayii de gelişmektedir.

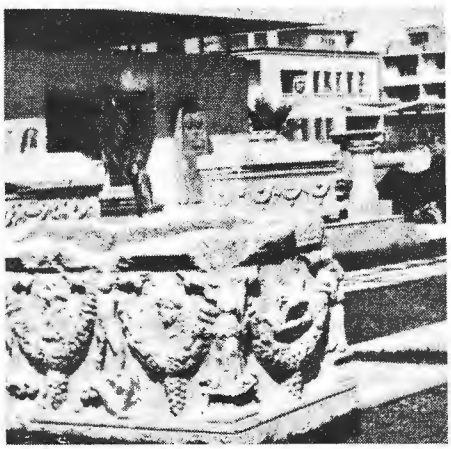
Toplumsal yapı. Halkın çoğu Müslümandır ve Arapça konuşur. Ülkenin güneyinde yaşayan ve Berberi dili konuşan halklar Müslüman nüfusun yalnızca yüzde 1'i kadardır. Genellikle Fransız

Tunus'un güney bölgesini kapsıyan Büyük Sahra' da buradaki gibi birkaç vaha bulunur.

Dokuma sanayii, cumhuriyetten sonra Türkiye'de kurulan sanayi sektörleri arasında önemli bir yer tutmaktadır.

Türkiye'nin çeşitli yörelerinde rastlanan zengin tarihsel kalıntılar, illerde kurulan arkeoloji müzelerinde korunur.

ve İtalyan kökenli olan Avrupalılar kentlerde yaşar. Yüksek doğum oranı (yıllık nüfus artışı yüzde 2,4'ü bulur) ve genç nüfus (halkın yüzde 64'ü 25 yaşından küçüktür) nedeniyle Tunus'da işsizlik ve eğitim ciddi sorunlar yaratmaktadır.

Yönetim. Eski bir Fransız himaye bölgesi olan Tunus, 1956'da bağımsız bir monarşi oldu. Ancak 1957'de beylik kurumu (krallık) kaldırıldı ve ülkede cumhuriyet kuruldu. Ülke cumhurbaşkanı ve 90 üyeli ulusal meclis tarafından yönetilir. Sosyalist Destur partisi Tunus'un tek siyasal partisidir.

Tarih. Fenikelilerin başlıca ticaret merkezlerinden biri olan Kartaca M.Ö. IX. yüzyılda kuruldu. Akdeniz'in önemli bir gücü haline gelen Kartaca, M.Ö. 146'da Romalıların eline geçti. Bir süre Vandalların ve Bizansın egemenliği altına girdikten sonra bölge Araplar tarafından istila edildi ve M.S. 647 - 669'da Tunus halkı Müslümanlığı benimsedi. XVI. yüzyılın ortalarında Tunus Türklerin eline geçti ve bir Osmanlı eyaleti haline geldi. 1881'de imzalanan bir antlaşmayla ülke, Fransız himayesine girdi. 1920'lerde kurulan Destur partisi Tunus'un bağımsızlığı için çalışmaya başladı. 1934'de Habib Burgiba önderliğinde bir grup bu partiden ayrılarak Yeni Destur partisini kurdu. 1950'lerdeki gerilla savaşları sonucu 1956'da Fransa Tunus'un bağımsızlığını tanımak zorunda kaldı. 1957'de cumhurbaşkanlığına getirilen Burgiba, 1959, 1964 ve 1969 seçimlerini de kazandı ve 1974'de yaşam boyu bu görevde kalması kararlaştırıldı.

Tunus

Resmi adı Tunus Cumhuriyeti
Yüzölçümü 164.150 km²
Nüfusu (1975) 5.588.200; km²ye 34 kişi
Önemli kentleri Tunus (başkent) 642.000; Sfaks, 250.000
Yönetim Cumhuriyet
Din İslâm
Dil Arapça (resmi), Fransızca
Para birimi Tunus dinarı
GSMH (1974) 1.316.200.000 sterlin; kişi başına yıllık gelir ortalaması 236 sterlin
Tarım Badem, tahıl, turunçgiller ve öteki meyvalar, hayvancılık
Sanayi İnşaat malzemesi, deri eşyalar, zeytin yağı, petrol ürünleri, işlenmiş besin, dokuma, şarap
Yeraltı kaynakları Demir filizi, kurşun, petrol, fosfat
Dış ticaret Fransa, İtalya, ABD, Federal Almanya

TURKS ve CAİCOS ADALARI, Batı Hint adalarında İngiltere'ye bağlı bir bölgedir. Bölgede 36'dan fazla ada ve adacık yer almaktadır. Bahama adalarının güneydeki uzantısı olan 6 adada insanların yaşaması için elverişli koşullar bulunmaktadır. Başkent Büyük Turk adası üstündedir. Başlıca dışsatım ürünleri tuz ve kabuklu deniz ürünleridir. Adalardaki nüfusun çoğunluğu Afrika kökenlidir. Bu adaları ilk kez 1512 yılında İspanyol kaşif Juan Ponce de Leon keşfetti. 1760'lerde ABD'den gelen İngiltere yanlısı kişiler bölgeye yerleştiler. Adalar 1874'de Jamaika'ya bağlandı. 1962'den sonra İngiltere tarafından atanan bir vali adaları yönetmeye başladı. Yüzölçümü 430 km², Nüfusu (1975 tah.) 6000

TÜRKİYE, Asya ve Avrupa kıtalarında yer alan bir Cumhuriyettir. Türkiye, yüzyıllarca tarihin en güçlü imparatorluklarından biri olan, İslâm dünyasının merkezi niteliğini taşıyan Osmanlı İmparatorluğunun kalıtımı üzerinde çağdaş bir cumhuriyet olarak kurulmuştur. Büyük bir kültür geçmişi vardır. Türkiye, geleneksel İslâm özellikleri taşıyan bir toplumun kendini Batı ölçüleriyle yeniden biçimlendirmesi çabalarının da tarihteki ilk örneği olmuştur. Bir zamanlar dünyanın en geniş topraklı devleti niteliğindeki Osmanlı İmparatorluğu'nun giderek küçülmüş sınırlarında ve I. Dünya Savaşı yenilgisinden sonra kısmen işgal edilmiş topraklarda gerçekleştirilen İstiklal Savaşı ve Cumhuriyet, yepyeni özellikler taşıyan ve kimi alanda gelişmiş bir ülkeyi kısa sürede yaratabilmiştir.

Yüzey şekilleri. Türkiye, üç yanı denizlerle çevrili bir yarımada görünümündedir. Avrupa ve Asya kıtaları arasında bir köprü niteliği de taşıyan ülkenin kuzeyinde Karadeniz, batısında Ege denizi, güneyinde Akdeniz vardır. Marmara, bir içdeniz görünümündedir. Bu uzun kıyıları ve kıtalar, uygarlıklar arası köprü niteliği nedeniyle ülke, tarih boyunca büyük ticaret ve göç yollarının merkezi olmuştur.

Ülke, toplam 780.576 km. karedir. Bunun yüzde 97'si Asya, yüzde 3'ü Avrupa kıtasındadır. Avrupa ile Asya'yı İstanbul ve Çanakkale boğazları ile Marmara denizi birbirinden ayırır. Dikdörtgeni andıran ülkenin genişliği yaklaşık 550, uzunluğu 1000 km. kadardır. Deniz sınırlarının uzunluğu 6.000 km., kara sınırları ise yaklaşık 2.750 km'dir. Türkiye toprakları, Avrupa'da Bulgaristan ve Yu-

TÜRKİYE'NİN BAŞLICA DAĞLARI (m.)

1) **Karadeniz Bölgesi**

Kaçkar dağı (Rize)	3.932
Üçdoruk (Verinin) dağı (Rize)	3.709
Alucra dağı (Gümüşhane)	3.450
Yalnızçam dağı (Artvin)	3.202
Çakırgöl dağı (Trabzon)	3.082
Karagölbaşı dağı (Giresun)	3.039
Köp dağı (Aşkale)	2.918
Çimen dağı (Erzincan)	2.749
Ilgaz dağı (Kastamonu)	2.546
Köroğlu tepesi (Bolu)	2.499
Otlukbeli dağı	2.272
Akdağ (Amasya)	2.044
Yaralıgöz (Küre)	2.019
Işık dağı (Çerkeş)	1.998

2) **Marmara Bölgesi**

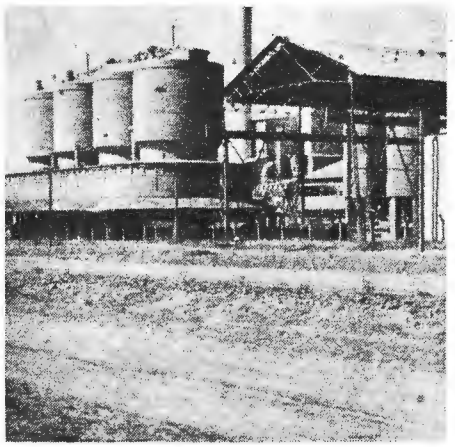
Uludağ (Bursa)	2.543
Domaniç dağı (Bursa)	1.845
Kaz dağı (Biga)	1.774
Mahya dağı (Yıldız dağl.)	1.031
Taz dağı (Samanlı)	925
Ganos (Işıklar) dağı	924
Kesetepe (Kapıdağ)	782
Koru dağı (Güney Trakya)	676
Çene dağı (Kocaeli)	645
Aydoğ dağı (Kocaeli)	537
Kayış dağı (Kocaeli)	438
Alemdağı (Kocaeli)	442
Kocaçimen tepesi (Gelibolu)	303

3) **Ege Bölgesi**

Honaz dağı (Denizli)	2.528
Akdağ (Çivril)	2.448
Bozdağ (Menteşe)	2.414
Murat dağı (Uşak)	2.309
Baba dağı (Denizli)	2.300
Çiçekbaba dağı (Menteşe)	2.295
Bozdağ (İzmir)	2.159
Saphane dağı (Gediz)	2.120
Akdağ (Alaçam)	2.089
Eğrigöz dağı (Kütahya)	1.931
Bey (Karlık) dağı (Aydın)	1.819
Simav dağı	1.800
Umurbaba dağı (Kula)	1.555
Manisa dağı (İzmir)	1.513
Kemalpaşa dağı (İzmir)	1.506
Besparmak dağı (Menteşe)	1.350
Kozak dağı (Bergama)	1.344
Samsun dağı (Aydın)	1.237
Akdağ (Karaburun)	1.218
Yamanlar dağı (İzmir)	1.076
Yunt dağı (Bergama)	1.075

Haşhaş bitkisi özellikle Afyon dolaylarının başlıca gecim kaynakları arasındadır. Haşhaştan tıp alanında yararlanılmaktadır.

Türkiye'nin hızla kentleşmesi çimento fabrikalarına olan ihtiyacı daha da arttırdı. Çeşitli kentlerde kurulan fabrikalar tam kapasiteyle çalışmaktadır.

Geniş ölçüde uygulanan ormanlık alanlar için ağaçlandırma çalışmaları, verimli sonuçlar vermektedir.

nanistan'a, Asya'da Suriye, Irak, İran ve SSCB'ye komşudur.

Türkiye, yüksek toprakları olan bir ülkedir. Ortalama yükseklik, yaklaşık 1130 m.'dir. Topraklarının yüzde 55'i, 1000 m.'den yüksektir. 500 m.'den alçak yerler ise toprakların ancak yüzde 20'si kadardır.

Dağlık bir ülke olan Türkiye'nin başlıca sıradağları, Kuzeyde ve Güney'de genel olarak sahillere paralel geniş yaylar çizerek uzanmaktadır. Kuzeydekiler Kuzey Anadolu dağları, Güneydekiler ise Toroslar'dır. Bu sıradağlar, Anadolu'nun orta kesimindeki geniş düzlükler tarafından birbirinden ayrılmıştır. Sıradağlar, ülkenin Doğu kesimlerinde sıklaşmakta ve yüksek tepeler oluşturmaktadır. Batı kesiminde ise yükseklik azalmaktadır. Ege ve Marmara kesimlerinde sıradağlar yoktur, bu bölgeler daha çok çukur niteliğindedir. Ülkenin orta kesimlerinde olduğu gibi, Torosların uzantıları dışında kalan Güneydoğu Anadolu'da da geniş düzlükler vardır.

Karadeniz bölgesinin Kuzey Anadolu dağları, sıralar halinde uzanmaktadır. Kıyıya en yakın sırada, bölgenin en yüksek noktası olan Rize dağlarının Kaçkar tepesi (3937 m.) bulunmaktadır. İkinci sırayı Ilgaz, üçüncüyü Köroğlu dağları oluşturmaktadır. Bafra, Çarşamba, Merzifon, Tosya ovaları tarıma elverişli düzlükler oluşturmaktadır. Marmara bölgesinde Samanlı dağları, Uludağ (2543 m.), Istranca dağları, Tekirdağ bulunmaktadır. Bursa'da, Karacabey ve Gönen ovaları vardır. Ege bölgesindeki başlıca dağ sıraları Kozak dağları, Nemrut dağı, Yunt dağları, Bozdağlar, Aydın dağlarıdır. Bakırçay, Gediz, Küçük ve Büyük Menderes ovaları çukur alanlar kaplamaktadır. Akdeniz kıyıları boyunca, Toros dağları sıralar halinde uzanmaktadır. Sultandağları, Geyik dağı, Bolkar, Aladağ (3734 m.), Tahtalı dağlar, Binboğa dağları, Güneydoğu Toroslar'da bulunmaktadır. Antalya ve Adana ovaları bu bölgededir. İç Anadolu bölgesinen önemli tepeleri ise Kızıldağ, Köse dağı, Yıldızdağı, Erciyes, Hasan dağı (3268), İdris, Elma, Ayaş'dır. Doğu Anadoları dağı (5165 m.) ve onun yanında, sönmüş bir yanardağ olan Süphan dağı (4334 m.) bu bölgededir. Güneydoğu Anadolu, Torosların güneydoğu yayı ile kuzeyden kuşatılmıştır. Bu yörede Karacadağ (1919 m.) yer alır. Mardin eşiğinin yükseltisi 1400 m.'yi geçmektedir. Urfa yaylası, Diyarbakır havzası, Harran ovası bölgede yer almaktadır.

Türkiye'de çok sayıda akarsu vardır ve bunların büyük bölümünden enerji üretiminde yararlanma olanağı vardır. Tarım üretiminin büyük düzlükleri, akarsuların çevresinde uzanmaktadır. Ülkenin en uzun akarsuyu olan (1263 km.) Fırat ve Dicle nehirleri, Basra körfezine; Aras ve Kura ırmakları Hazar denizine; Ceyhan, Seyhan, Asi, Göksu, Manavgat, Aksu, Akdeniz'e; Büyük ve Kü-

TÜRKİYE KIYILARININ UZUNLUĞU (Km.)

Sovyet sınırı - İstanbul boğazı	1.518
İstanbul boğazı - Bulgarı sınırı	177
Toplam	1.695

TÜRKİYE'NİN KARA SINIRLARI (km.)

Bulgaristan sınırı	269
Yunanistan	212
Suriye	212
Irak	331
İran	454
Sovyetler Birliği	610
Toplam:	**2753**

4) Akdeniz Bölgesi

Kaldı dağı (Aladağ)	3.734
Demirkazık tepesi (Aladağ)	3.756
Medetsiz dağı (Bolkar)	3.585
Bey dağı (Tahtalı dağları)	3.075
Akdağ (Bey dağl.)	3.069
Berit dağı (Kahramanmaraş)	3.027
Akdağ (Elmalı)	3.014
Dedegül dağı (Göller)	2.992
Binboğa dağı (Göksun)	2.935
Geyik dağı (Taşali)	2.890
Engizek dağı (K. Maraş)	2.614
Barla dağı (Göller)	2.734
Davras dağı (Göller)	2.635
Aydos dağı (Bolkar)	2.524
Sultan dağı (Topraktepe)	2.519
Ahır dağı (Maraş)	2.342
Tahtalı dağı (Antalya)	2.375
Güllüce dağı (Göller)	2.372
Akdağ (Isparta)	2.276
Mığır tepesi (Amanos)	2.240
Akra (Kas) dağı (Hatay)	1.739
Kızıltepe (Amanos)	1.750
Misis (Nur) tepeleri	769

5) İç Anadolu Bölgesi

Erciyeş dağı	3.917
Hasan dağı (Aksaray)	2.268
Kızıldağ (İmranlı)	3.025
Kösedağ (Suşehri)	2 812
Tekeli dağı (Sıvas)	2.643
Yıldız dağı (Sıvas)	2.552
Karababa dağı (Akdağ)	2.345
Aladağ (Konya)	2 339
Emir dağı (Afyon)	2.307
Karadağ (Karaman)	2.271
Tecer dağı (Sıvas)	2.262
Ekecek dağı (Koçhisar)	2.137
İdris dağı (Ankara)	1.992
Deveci dağı (Bozek)	1.892
Türkmen dağı (Eskişehir)	1.826
Arayıt dağı (Sivrihisar)	1.819
Sündiken dağı (Eskişehir)	1.770
Elma dağı (Ankara)	1.761

6) Doğu Anadolu Bölgesi

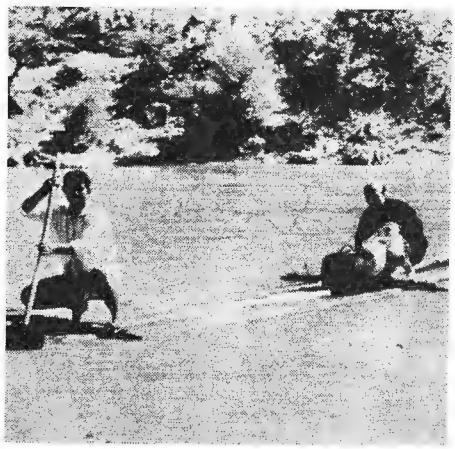
Büyük Ağrı dağı	5.137
Buzul (Cilo) dağı (Hakkari)	4.116
Süphan dağı (Van)	4.058
Küçük Ağrı dağı	3.896
Sat dağı (Hakkari)	3.811
Mor dağı (Hakkari)	3.807
Başet dağı (Van)	3.684
İspiriz dağı (Van)	3.668
Tendürek dağı (D. Beyazıt)	3.660
Karadağ (Hakkari)	3.630
Esence dağı (Erzincan)	3.549
Muratbaşı dağı (Van)	3.510
Artos dağı (Van)	3.475
Mercan dağı (Munzur)	3.463
Mengene dağı (Van)	3.412
Erk dağı (Van)	3.204
Kısır dağı (Kars)	3.197
Bingöl dağı (Murat)	3.194
Palandöken dağı (Erzurum)	3.176
Allahüekber dağı (Kars)	3.120
Nurhak dağı (K. Maraş)	3.081
Kargapazarı dağı (Erzurum)	3.048
Aydın (Malato) tepe	2.973
Nemrut dağı (Van)	2.828
Engizek dağı (K. Maraş)	2.814
Dumlutepe (Erzurum)	2.776
Haçreş dağı (Muş)	2.689
Akdağ (Malatya)	2.608
Serafettin dağı (Murat)	2.544
Hazarbaba dağı (Elazığ)	2.290
Cudi dağı (Hakkari)	2.089

7) Güney Doğu Anadolu

Karacadağ (Diyarbakır)	1.938
Sof dağı (Gaziantep)	1.496
Raman dağı (Beşir)	1.260
Mazı dağı (Mardin)	1.552
Tektek dağı (Urfa)	749

Ağrı (5165 m) Türkiye'nin en yüksek dağıdır. Eski kaynaklarda Ararat adıyla anılan dağ, efsanevi bir özelliğe sahiptir.

«Kelek» denen ilkel taşıt günümüzde Fırat ırmağında kullanılan başlıca ulaşım aracıdır.

Fırat üzerinde kurulan Birecik köprüsü önemli bir ulaşım sorununun çözümüne yardımcıdır. Birecik kasabası köprünün hemen yanındadır.

çük Menderes, Gediz, Meriç nehirleri Ege denizine; Susurlu suyu Marmara denizine; Sakarya, Kızılırmak, Yeşilırmak, Harşit ve Çoruh suları Karadenize akmaktadır.

Türkiye göllerinin toplam yüzölçümü, 9,200 km. kareyi bulmaktadır. Başlıcaları, Marmara bölgesinde, Batı Toroslar yöresinin iç kesimlerinde bulunur. İki büyük gölden Tuz gölü Anadolu'nun merkezinde, Van gölü doğudadır. Bunların çoğu, çöküntülerde oluşmuştur. Marmara bölgesindeki çukur alanlardadaki Sapanca, İznik, Ulubat, Manyas gölleri, bu niteliktedir. Van gölü, bir çöküntü içinde oluşmuş, önü, Nemrut volkanının saçtığı lâvların yığılmasıyla tıkanmıştır. Marmaradaki Çekmece gölleri, Menderes ağzındaki Bafa gölü, vâdi çıkışlarının kum ve çakıllarla dolması sonucu oluşmuştur. Nemrut bir krater gölüdür. Genel olarak, denize akıntısı bulunan göllerin suyu tatlıdır, dışa akıntısı bulunmayanlar tuzludur. Tatlı suyu olan göllerden sulamada, birçok gölden balıkçılıkda yararlanılır. Van gölü, üzerinde vapur taşımacılığının yapılabildiği büyüklüktedir.

Özellikle Ege ve Batı Akdeniz kıyıları girintili - çıkıntılıdır ve buralarda çok sayıda körfez, küçük doğal liman vardır. Kıyıların bu niteliği, Akdenizin Batışına doğru azalır. Ancak gerek Akdeniz'de gerekse havası daha sert olan Karadenizde, çok sayıda gemiciliğe elverişli girintiler ve doğal plajlar vardır.

TÜRKİYE TOPRAKLARININ YÜKSELTİ ORANLARI

Yükselti	Oran (%)
0— 500 arasındaki alanlar	17,5
500—1000	7
1000—1500	30
1500—2000	15,5
2000'den yüksek	10

İklim. Türkiye'nin Kuzey kesiminde (Karadeniz iklimi) her mevsim yağışlıdır. Güney Anadolu ve Ege ile Marmara bölgesinde (Akdeniz iklimi) yazlar sıcak ve kuru, kışlar ılık ve yağışlıdır. İç Anadolu ve Doğu Anadolu (step iklimi) sert ve soğuk bir iklime sahiptir. Her bölge, yüksek yahut alçak kesimleri arasında ve denize yakınlığı, uzaklığı ölçüsünde farklılaşma gösterir. Kıyılara paralel dağların denize bakan taraflarında yağış fazla, onların gerisindeki iç bölümlerde azdır. Yükseklerde soğuk artarken, çukur bölgelerde azalmaktadır. Bu çerçevede, genellikle üç iklim bölgesi ayırımı yapılmaktadır: (a) Akdeniz iklimi, Güney ve Batı kesimlerine egemendir. Ancak güneydeki dağlar, bu iklim özelliklerinin iç bölgeleri etkilemesine izin vermez. Akdeniz kıyılarında yazlar çok sıcak ve kuru, kışlar ılık ve yağışlıdır. Ege bölümünde yazlar benzer özellik taşırken, kışlar daha serindir. Marmara bölgesinde ise, yazlar daha az sıcak ve daha serindir. Marmara ise bölge ortalamasından hayli soğuk, zaman zaman sert geçebilmektedir. Bu iklim bölgesinde en soğuk ay ortalaması Kütahya'da 0°C olmakta, en sıcak ayın ortalaması ise Bodrum ve Dörtyol'da 28°C'yi bulmaktadır.

(b) Karadeniz iklimi, dağlar ile deniz arasında kalan dar bir şeritte geçerlidir. Yazlar sıcak, kışlar serin, ancak her mevsim bol yağışlıdır. En soğuk ay ortalaması, Zonguldak'da 6°C, en sıcak ortalaması Samsun'da 26°C'dir.

(c) Step iklimlerinin geçerli olduğu bölgelerde, en sıcak ve en soğuk kesimler arasında büyük fark vardır. Orta Anadoluda kurak yazların yanısıra kışlar da yeterli bir yağış getirmez; bazı dağlık yörelerin dışında kurak iklim geçerlidir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yağış biraz artar, kar daha uzun süre yerde kalır. Yazlar ise kurak ve çok sıcaktır. Step ikliminin kışı hayli sert geçer. En soğuk ay ortalaması Kars'da —12°C; en sıcak ay ise Urfa'da 32°C'dir.

TÜRKİYE'NİN UÇ NOKTALARI

	Kuzey enlemi	Doğu boylamı
Kuzey-İnceburun (Karadeniz-Sinop ili)	42°06'	34°58'
Doğu -Aras-Karasu kavşağı (Ağrı ili)	39°37'	44°48'
Güney-Beysun köyü güneyi (Hatay ili)	35°51'	36°06'
Batı-Avlaka burnu (İmroz adası)	40°07'	25°40'

Bitki örtüsü. Karadeniz bölgesinin her mevsim yağışlı iklimi, ormanların gelişmesine olanak tanımıştır. Ormanlar, deniz kıyısından başlayarak dağ yamaçlarını sarar. 1.200 metre dolaylarına kadar, kışın yapraklarını döken ağaçlar, 2.000 metreye yaklaşıldığında iğne yapraklı ağaçlar, daha yükseklerde ise Alp bitkileri vardır. Yağışın azaldığı kesimlerde ise Akdeniz bitkilerini andıran yeşilikler bulunur.

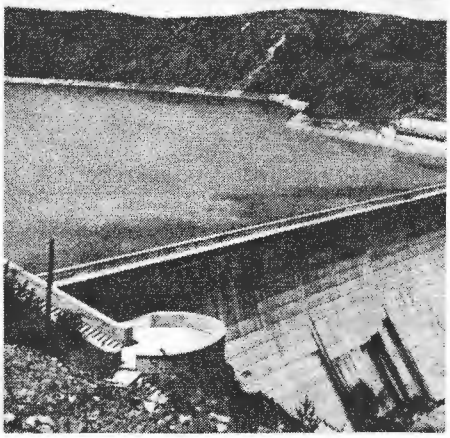
Akdeniz bölgesi ve Batı Anadolu'da genellikle maki türleri görülür. Yüksek yerlerde ormanlıklar vardır, ancak bunlar Karadenizdeki gibi sık ve gür değildir. Turunçgiller, yapay sulama ile gelişmiştir. Yabancı zeytin ağaçları ve fıstık türleri de doğal olarak yetişmiştir.

İç kesimlerin step iklimi, ormanların oluşmasına elverişli değildir; su tabakalarının yüzeye yakın olduğu yerlerde, söğüt ve kavak kümelerine rastlanır. Ancak yüksek yamaçlarda ormanlık kesimler görülebilir. Karadeniz'de olduğu gibi Orta Anadolu'da da ormanlar büyük ölçüde tahrip görmüş, azalmıştır.

Doğal kaynaklar. Türkiye'nin en eski doğal enerji kaynağı, Batı Karadeniz bölgesindeki zengin kömür yataklarıdır. Bu

TÜRKİYE'NİN BAŞLICA GÖLLERİ

	Yüzölçümü (Km. Kare)	Yükselti (metre)
Van	3.713	1.646
Koçhisar (Tuz gölü)	1.500	925
Beyşehir	656	1.121
Eğridir	468	916
Akşehir	353	958
İznik	298	85
Burdur	200	854
Kuş (Manyas) gölü	166	15
Acıgöl	153	836
Ulubat	134	5
Eber	126	967
Çıldır	115	1.959
Erçek	98	1.803
Gölcük (Hazar)	86	1.248
Amik	60	81
Bafa	60	2
Köyceğiz	52	8
Nazik	48	1.816
Sapanca	47	40
Salda	45	1.139
Akyatan	35	4
Marmara	34	71
Balık (Ağrı)	34	2.250
Kestel	25	779
Terkos	25	5
Karagöl (Antalya)	21	1.050
Küçükçekmece	16	3
Seyfe	15	1.110
Azap (Hozapin)	14	1.794
Kovada	13	860
Balık (Samsun)	12	00
Büyükçekmece	11	00

Barajlar gerek hidroelektrik enerjisi sağlamak, gerekse tarım alanında yeterli sulama yapabilmek açısından önem taşımaktadır.

Muz güney Anadolu'nun gelir getiren tarımsal ürünleri arasındadır. Muz özellikle Anamur ve çevresinde yetiştirilir.

Şeker pancarı tarımı Türkiye'de yaygın biçimde yapılmaktadır. Şekerpancarı özellikle Marmara bölgesinde yetiştirilir.

TÜRKİYE'NİN BAŞLICA AKARSULARI (km.)

Fırat (Bütün çığır)	2.800
Fırat (Murat kaynağı-Suriye sınırı)	1.263
Dicle (Bütün Çığır)	1.900
Dicle (Türkiye'de)	523
Kızılırmak	1.355
Aras (Bütün Çığır)	1.059
Aras (Kaynak-SSCB sınırı)	548
Sakarya	824
Muratsuyu (Fırat)	722
Seyhan	560
Büyük Menderes	584
Yeşilırmak	519
Ceyhan	509
Meriç (Bütün çığır)	490
Meriç (Türkiye'de)	211
Çoruh (Bütün çığır)	466
Coruh (Türkiye'de)	442
Gediz	401
Asi ırmağı (Bütün çığır)	380
Asi (Türkiye'de)	97
Simav çayı (Susurluk)	321
Göksu (İçel'de)	308
Ergene	281
Filyos Çayı	228
Dalaman Çayı	229
Köprü	184
Melen çayı	149
Tarsus çayı	142
Küçük Menderes	175
Aksu (Antalya)	162
Hursit (Doğankent) çayı	160
Karasu (Vangölü)	148
Kocaçay (Eşen çayı)	146
Gönen çayı	134
Bakır çayı	129
Bartın çayı (Kocaırmak)	107
Eski Menderes (Biga yöresi)	124
Kocabaş çayı	108

yörenin maden kömürü üretimi, yılda 8 milyon tonu aşmıştır. Karadeniz'den başka, Afşin-Elbistan bölgesinde de zengin kömür yatakları bulunmuştur. 1954'de ilk kez çıkartılan petrol üretimi yılda 3,5 milyon tona ulaşmış, ancak son yıllarda bir duraklama hatta gerileme sözkonusu olmuştur.

Sınai madenler arasında demir, Sıvas yakınlarındaki Divriği'de Edremit yöresinde ve iç Anadoluda çıkartılmakta, ülke ihtiyacının yaklaşık yarısını sağlayan bir sanayii mümkün kılmaktadır. Bakır, Elâzığ yakınındaki Maden'de, Artvin yöresindeki Muzul'da ve Küre'de çıkarılmaktadır. Ayrıca, orta Karadeniz bölgesinde de bakır çıkarılmasına başlanmıştır. Krom, Fethiye ve Marmaris arasında, Batı Anadoluda Dağardı ve Guleman'da çıkarılmaktadır. Manganez, boksit yatakları işletilmektedir. Ayrıca, değerli bir maden olan bor da çıkarılmaktadır. Kurşun, çinko, kükürt, volfram, magnezit, tuz gibi madenler de elde edilmektedir.

Tarım ve hayvancılık. Nüfusun yarıdan çoğu, tarımda çalışmaktadır. Dışsatım ürünleri arasında tarımsal hammaddeler ve besin önde gelmektedir. Bununla beraber, ülkenin engebeli yüzeyi ve kurak bölgeleri nedeniyle, etkili alanlar ülke yüzölçümünün dörtte biri kadardır. Son on yılda artan traktör sayısı, kimyasal gübre kullanımı ve sulama sistemlerinin geliştirilmesiyle tarımsal üretimin kısmen modernleşmesiyle sonuçlanmıştır.

Tarımsal toprakların yaklaşık yüzde 70'i tahıla, öncelikle buğday ekimine ayrılmaktadır. Yıllık üretim 12 m. tonu aşmaktadır. Buğday, öncelikle İç Anadoluda yetiştirilmektedir. Buğdayı, arpa, Karedenizin kıyı kesimlerinde ekilen mısır, çavdar, darı, sulanabilir düzlüklerde pirinç izlemektedir. Kuru ve yumru sebzeler arasında patates, baklagiller, soğan ekimi önde gelmektedir. Fasulye, nohut, mercimek yaygın biçimde yetiştirilmektedir.

Sınai bitkiler arasında büyük önem taşıyan ve dışa da satılan tütün, öncelikle Ege'de, daha sınırlı olarak Karadeniz, Marmara ve bir ölçüde Güneydoğuda yetişmektedir. Gene dışsatım ürünleri arasında yer alan pamuk, Çukurova (Akdeniz bölgesinde)), Ege'de ve küçük ölçekte Marmara'da ekilmektedir. Türkiye dünyanın başlıca tütün ve pamuk üreticileri arasındadır. Şeker pancarı, çeşitli yörelerde yetişmektedir. Ayçiceği nisbeten yeni olmasına karşın yağ üretiminde önemli yer almıştır ve ayçiçeği Trakya'nın tarımında önde gelmektedir. Haşhaş, üretimi sınırlanmış olmakla birlikte önemli bir üründür.

Meyva bahçeleri, bağlar, zeytinlikler, çay fidanlıkları ve sulamalı taze sebzeler, gelişmekte bulunan ve dışsatıma da yönelik tarım ürünleridir. Turunçgiller (portakal, mandalina, limon) öncelikle Akdeniz kıyılarında ve Ege'nin güney kıyılarında yetişmektedir. Ordu ve Giresun'un fındık ürünü, önemli dışsatım maddeleri arasındadır. Üzüm, kışları aşırı bir sertlik göstermeyen bütün bölgelerde önemli bir üründür. Gene dışsatım ürünü olan kuru üzüm, incir Ege bölgesinin Gediz ve Büyük Menderes vadilerinde yoğunlaşmıştır. Antep fıstığı, ceviz, elma ve şeftali, öteki meyva türleri arasında sayılabilir.

Üretimi hızla gelişen çay, özellikle Rize çevresinde ve Karadeniz'in yağış alan ılımlı kesimlerinde yetişmektedir. Yaş sebze ekimi, sulama sistemlerinin gelişmesi ve ulaşımın kolaylaşmasıyla yaygınlaşmıştır.

Ülkenin önemli ürünleri arasında bu-

TÜRKİYE'DE EKİLİ DİKİLİ TOPRAKLAR (1974)

Tahır tarlaları	13.189.320
Baklagiller	606.350
Endüstri bitkileri	1.445.790
Yağlı tohumlar	1.354.996
Yumrulular	260.800
Yem bitkileri	130.000
Toplam	**16.987.256**

TÜRKİYE'NİN TOPRAK ÜRÜNLERİ (000 ton olarak)

Tahıl	**1967**	**1971**	**1974**
Buğday	10.000	13.500	11.000
Arpa	3.800	4.170	3.330
Mısır	1.050	1.135	1.200
Çavdar	900	895	560
Yulaf	510	455	380
Mahlut	300	310	225
Darı	55	61	40
Kuşyemi	4	4	1,8
Pirinç	140	175	150

Baklagiller	**1967**	**1971**	**1974**
Fasulye (kuru)	139	145	153
Nohut	97	195	133
Bakla	43	54	42
Mercimek	106	120	101

	1967	**1971**	**1974**
Yumrulular	2.375	2.746	2.983
Patates	1.760	2.100	2.275

Endüstri bitkileri (yağlı tohumlar içindedir)

	1967	**1971**	**1974**
Tütün	189	174	179
Şek.pancarı	5.252	5.956	5.707
Pamuk (lif)	396	522	598
Pamuk (çiğit)	634	835	1.472
Keten (lif)	3,9	1,4	3,5
Kenevir (lif)	7	8	8,9
Haşhaş (afyon)	0,090	0,14	—
Haşhaş tohum	7	14	—
Susam	40	43	29
Ayçiçeği	230	465	420
Yerfıstığı	29	45	44

Çeltik tarımı Amasya'da başlıca tarımsal uğraşlar arasında yoğun biçimde yapılır.

Resimde, 1242 yılında Giyaseddin Keyhüsrev'in veziri tarafından yaptırılan Sultan Beyazıt Camli'nin 1939 depreminden sonraki durumu görülmektedir.

A.H. Bara ve Müritoğlu'nun yaptığı (1944) Barbaros anıtı. İstanbul, Beşiktaş'ta Barbaros'un türbesi yanındadır.

lunan zeytin, öncelikle Edremit körfezi çevresi ve Ege'de, Marmara'nın güneyinde ve Trabzon yöresinde yer alan zeytinliklerden sağlanmaktadır. Isparta yöresinin güllerinden alınan gülyağı, kozmetik sanayiinin hammaddeleri arasındadır ve dışa satılmaktadır. Büyük kentler çevresinde, çiçekçilik son yıllarda gelişmiştir.

TÜRKİYE'DE HAYVANCILIK

Arıcılık ve ipekböcekçiliği (1975'de)

a) Arıcılık : Kovan sayısı
Bal üretimi 16.601 ton Eski tip k. 1.109.681
Balmumu 1.394 ton Yeni tip k. 77.307

b) İpekböcekçiliği
Açılan tohum kutusu sayısı 70.163
Üretilen yaş koza 1.773

Cinslerine göre hayvan sayısı

	1967	1974
Koyun	35.878.000	40.539.000
Kılkeçi	15.200.000	15.190.000
Tiftikkeçisi	5.459.000	3.556.000
Sığır	14.165.000	13.387.000
Manda	1.248.000	1.022.000
Deve	4[illegible].000	19.000
At	1.183.000	878.000
Eşek	1.965.000	1.522.000
Katır	259.000	299.000
Domuz	18.600	15.000

Kümes hayvanları (000 eklenecek)

Tavuk ve horoz	30.387	36.660
Hindi	1.773	2.346
Tavuk yumurtası	1.536.189	2.559.207

İklim ve engebeli yüzey nedeniyle tarım yapılamayan kesimlerde, hayvancılık, büyük kitlelerin başlıca geçim kaynağıdır. Özellikle Güneydoğu Anadolu ekonomisinde hayvancılığın önemli yeri vardır. Büyükbaş hayvanlar arasında en fazla sığır yetiştirilir. Et ve sütünden, çift sürümünde gücünden ve gübresinden yararlanılır. At sayısı motorlu taşıtların gelişmesiyle azalmış, yoksul yörelerde kullanılan eşekler ise taşıma işlerindeki önemlerini korumuştur. Küçükbaş hayvanlarda koyun, önde gelmektedir Koyunlardan et ve sütün yanısıra yün de sağlanmakta, yünlü türlerin (Merinos) geliştirilmesine çalışılmaktatadır. Kıl keçisi ve Tiftik keçisi de ülkede çok vardır. Keçinin eti, sütü ve kılı kullanılmakla beraber, bu hayvanın ormanlara büyük zarar vermesi nedeniyle azaltılması yolunda çalışmalar yapılmaktadır. Son yıllarda hayvancılığın bir düzene sokulması, Güneydoğu sınırlarından kaçırılmasının önlenmesi ve modern et kombinalarının, yetiştirme çiftliklerin kurulması için uğraşılmaktadır.

Özelikle büyük kent çevrelerinde tavukçuluk ve yumurtacılık son yıllarda hızlı bir gelişme göstermiştir. Arıcılık, yaygın bir uğraştır ve birçok çiftçi ailesine ek gelir sağlamaktadır. İpekböceği üretimi Bursa çevresiyle sınırlıdır. Türkiyenin yeterince yararlanamadığı bir başka kaynak ise, denizlerdir. Balık türlerini yok etmeksizin onlardan ticari olarak yararlanmayı sağlayan modern balıkçılık, hem teknik hem de de anlayış olarak henüz gelişmemiştir. Buna karşın, son yıllarda üzerine eğilinen tatlısu balıkçılığı, yeni dışsatım olanakları yaratmaktadır.

TÜRKİYE'DE HAYVAN ÜRÜNLERİ (1974'de)

a) Süt üretimi (ton)	
İnek sütü	2.812.000
Manda sütü	273.000
Koyun sütü	961.000
Keçi sütü	626.000
b) Et üretimi (ton)	
Koyun ve kuzu	86.495
Kılkeçi	18.170
Sığır	76.403
Dana	27.627
Manda	15.560
c) Deri üretimi (sayı)	
Koyun	4.080.955
Kuzu	4.468.860
Kılkeçi ve oğlağı	1.434.880

Sanayi. Türkiye'de sanayiinin milli gelirdeki payı 1920'lerin sonundaki yüzde 10'dan 1950'lerin bitiminde yüzde 25 dolayına varmış, 1970'ler sonunda ise yüzde 35'e yönelmiştir. Önceleri hafif sanayi türleri gelişmiş, montaj sanayii oluşmuş, giderek daha ağır sanayi alanlarına ulaşılmıştır. Bununa birlikte Türkiye, henüz bir sanayi ülkesi durumuna gelememiştir.

Varolan sanayi büyük ölçüde İstanbul ve çevresinde (toplam sanayiin yaklaşık üçte biri) yoğunlaşmıştır. Bu sanayi bölgesi İzmit'e doğru gelişmiş, İzmir, Bursa ve Doğu Karadeniz sanayi çevreleri olarak öne çıkmıştır. Ülkenin iç kesimlerinde sanayi yoğunlaşmamıştır; Adana - Mersin dolayları ise özellikle tekstil alanında büyüme göstermiştir.

Ülke sanayiinin önemli bir bölümü, tarımsal hammaddelerden kaynaklanmaktadır. Büyük tüketim merkezlerindeki un fabrikaları, konservecilik, bitkisel yağ üreten fabrikalar, çok sayıdaki şeker fabrikaları, işpirtolu içki fabrikaları, tütün fabrikaları buna örnek gösterilebilir.

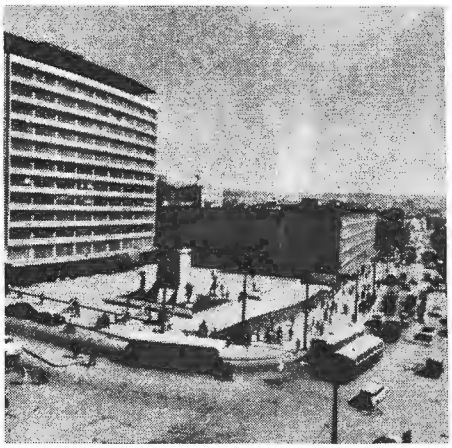
Dokuma ve giyim sanayi Türkiye' de köklüdür; gerçekleşen gelişmeyle, ülke, tekstil ürünleri ihraç edebilmektedir. Sümerbank'ın öncülüğünde ve Cumhuriyetin ilk döneminde başlatılan girişimler, özel sektörün de bu alana yönelmesiyle, yurdun çeşitli köşelerinde pamuklu ve yünlü dokumacılığını yaygınlaştırmıştır.

Bazı örneklerin dışında sanayi niteliği taşımamakla beraber, halıcılık, dokuma alanında önemli bir yere sahiptir. 60.000 dolayında tahmin edilen tezgâhlarda üretilen ve belli merkezlerde odaklaşan halıcılık, dünya çapındaki ünüyle, bir dışsatım kaynağını oluşturmaktadır.

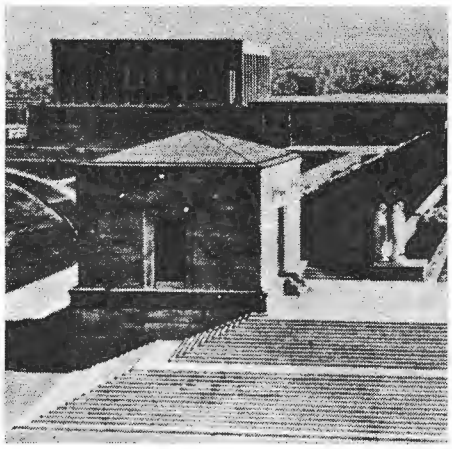
Ağır sanayi dalındaki ilk kuruluşlar, Karabük Demir Çelik Fabrikası (1937); Maden (1938) ve Murgul'un (1951) bakır işletmeleri, daha sonra MKE tarafından genişletilen Kırıkkale Savaş Malzemeleri fabrikaları olmuştu. Demir - çelik üretimi, Karadeniz Ereğlisinde ve İskenderun'da kurulan fabrikalarla arttırıldı. Seydişehir kompleksinde boksit madeninden alüminyum elde edilmektedir. Eskişehir, Adapazarı, Kayseri ve Sıvas fabrikalarında vagon ve lokomotif, İstanbul ve dolaylarında gemi yapılmaktadır. İleri teknoloji gerektirmeyen motor üretimi bazı alanlarda gelişmektedir. Otomotiv sanayi, önemli parçalarını dışardan satın almakla beraber, Bursa ve İzmit dolaylarında büyük birimlerde üretim yapmaktadır.

1970'lerde, «dayanıklı tüketim maddeleri» çerçevesindeki küçük motorlu ev eşyalarının (buzdolabı, çamaşır makinesi, radyo, televizyon) yapımı da hız kazanmıştır.

Petrol rafinerileri, Batman, Mersin - Ataş, İzmit - İpraş, İzmir - Aliağa'da kurulmuştur. Bunlar, Türkiye'nin ürettiği ve dıştan aldığı ham petrolü işlemektedir. Başlıca kimya sanayi kuruluşları arasında, İzmit'teki Pet - Kim (Petro - Kimya) tesisleri, klor ve kostik soda (İzmit), asit sülfürik (Karabük), asit borik (Bandırma), azotlu gübre (Kütahya), Süperfosfat (İskenderun - Mersin) sayılabilir. İlaç sanayi, daha çok ithal malı kimyasal maddelerin birleştirilme-

Türkiye'de hızla ilerleyen kentleşme süreci beraberinde çok yönlü sorunlar getirmektedir.

Atatürk'ün ebedî istirahatgahı olan Anıt Kabir Ankara'nın her yanından görülebilen bir tepede kurulu, görkemli bir anıttır.

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi cumhuriyet döneminde kurulan ilk fakültelerden biridir.

sine dönük olarak İstanbul'da gelişmiştir. Taşıt aracı lastiklerinin yapımı hızlı bir gelişme sağlamıştır. Plastik eşya yapımı da giderek artmıştır.

Çimento sanayi, 1960 - 70 arasında üç kat büyüyerek hızlı kentleşmenin ihtiyacını karşılamıştır. Türkiye, çimento ihraç edebilmektedir. Cam üretimi de, ülkenin gelişimine paralel olarak Paşabahçe ve Çayırova fabrikalarında artmıştır. Son on yılda çini, fayans, sıhhi malzeme yapımı da gelişmiştir.

Çeşitli orman ürünlerini işleyen fabrikalar ve ülke kâğıt ihtiyacının bir bölümünü gerçekleştiren İzmit, Çaycuma (Zonguldak), Aksu (Giresun), Dalaman (Muğla) Fabrikaları vardır.

Enerji yetmezliği, Türk sanayiinin başlıca sorunu olarak son yıllarda öne çıkmıştır. Enerjinin önemli ölçüde akaryakıttan üretilmesi ise, maliyeti arttırıcı bir faktör olmuştur. Bir yandan baraj yapımının hızlandırılmasına çalışılırken, bir yandan da, komşu ülkelerden elektrik satın alınmaktadır.

Ekonomi ve Ticaret. Cumhuriyet, elverişsiz ekonomik koşullar içinde kurulmuştur. İmparatorluk'tan kalan sanayi kuruluşlarının sayısı çok azdır. İmâlâthaneler ise savaş döneminde ve öncesinde yaşanan bunalım nedeniyle zaten gücünü yitirmişti. Yetersiz olan ulaştırma sistemi yabancı kuruluşların elindeydi; madencilik gene yabancı şirketlerin yönetimindeydi; ayrıca, taksitle ödenmesi gereken bir dış borç üstlenilmişti.

Yeni rejim, 1923'de İzmir'de topladığı «İktisat Kongresi»nin önerileri ve kendi toplumsal yapısı doğrultusunda, bürokrasinin gözetimindeki bir tür liberalizmi gerçekleştirmeye çalıştı. Büyük sınai amaçları daha çok devletin üstlendiği, ticaretin ve sınırlı sinai girişimlerin özel sermayeye bırakıldığı bir sistemi geliştirmeye uğraştı. 1927'de çıkarılan Teşvik-i Sanayi kanunuyla kurulmakta olan sınai işletmelere kolaylıklar getirildi. Gene Cumhuriyetin ilk döneminde, mevcut ulaştırma sistemi millileştirilirken, demiryolu yapımına büyük önem verildi. Demiryolları, dönemin başlıca ekonomik başarısı oldu.

1929'un Dünya Ekonomik Bunalımı, ılımlı bir devletçilik uygulamasını gerektiren koşulları da beraberinde getirmişti. 1931'de, «devletçilik» ilkesi Cumhuriyet Halk Partisinin programına alındı. Ekonomi üzerinde devletin denetimi arttırıldı. 1934 - 38 dönemini kapsayan ilk Plan yapıldı. Yatırımlarda kullanılmak üzere, İngiltereden 13 milyon sterlin, SSCB'den 8 milyon dolar borç alındı. Plan uyarınca, devletin ekonomik kuruluşları geliştirildi. Bu çabalar, II. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla yarıda kaldı. Ülke, bir tür savaş ekonomisi uygulamasına geçti.

1950'de başlayan yeni iktidar döneminde, ekonomik yapı ve ekonominin yönetim biçimi köklü bazı değişimler yaşadı. Demokrat Parti'nin özellikleri ve o dönemde artan dış borçlanma imkânları, dışa açılma eğilimleri çerçevesinde, yeni sınai yatırımlar arttırıldı, özel sermaye ekonomide daha büyük bir yere sahip oldu. Kredilerin genişlemesi, para miktarının artması, tarım ürünleri ihracatının (Kore Savaşı nedeniyle) daha fazla para getirmesi gibi etkenler, ekonominin hareket kazanmasıyla sonuçlandı.

1950'lerin sonunda, izlenen ekonomi politika belirli darboğazlarda sıkışmıştı. Büyük bir döviz yetersizliği yaşanmaktaydı. Enflâsyon artmıştı. Bu darlığın da etkisiyle oluşan 27 Mayıs hareketinden sonra, ekonomide yeni bir dönem, «Planlı Ekonomi» dönemi başlamaktaydı.

1963'de ilk plan uygulamaya konurken, İktisadî İşbirliği ve Kalkınma Teşkilâtı (OECD) üyesi Batı ülkelerinin oluşturduğu bir yardım konsorsiyumu bazı dış kredilerin sağlamasına katkıda bulundu. Planlı dönemin ilk on yılı, genel olarak başarılı geçti. Ekonomi, belirlenmiş hedeflere çoğu alanda ulaştı. 1960'ların ikinci yarısında Avrupa'ya çalışmaya giden işçi kitlelerinin gönderdiği dövizin de katkısıyla, ekonomi hızlı bir büyüme temposuna girebildi. Ne varki, birçok olumsuz özelliği de taşıyan ekonomik gelişme modeli, 1970'lerin sonunda ciddi bir çıkmazla karşılaştı. Dönemin ilk yıllarında yüzde 7 dolayında kalkınma hızı, 1977'de yaklaşık yüzde 5'e 1978'de yüzde 3'e düştü. Türkiye, ekonomisine gerekli hammaddeleri, özellikle fiyatı yükselmiş petrolü yeterince bulamaz oldu. İşçi dövizlerinin azalmaya başlaması, Batı'nın Kıbrıs harekâtı sonrasında giderek olumsuzlaşan tavrı, sınai kuruluşların hammeddesizlik nedeniyle daha da düşen kapasite kullanımı, işsizlik yatırımlarının duraklaması,

MEYVA AĞAÇLARI

Ağaç sayısı 1.000 olarak
Üretim ton olarak

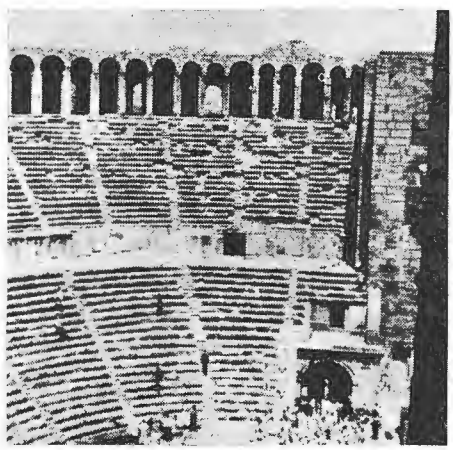
	1967	1974	1967	1974
Sert kabuklu meyveler				
Antepfıstığı	11.520	13.500	8.500	23.000
Badem	3.063	3.300	32.000	33.000
Ceviz	2.990	3.200	110.000	113.400
Fındık	195.260	214.000	71.000	244.000
Kestane	2.378	2.000	34.000	48.000
Yumuşak çekirdekli meyveler				
Armut	10.458	10.600	165.000	230.000
Ayva	2.703	2.600	40.000	37.000
Elma	21.492	22.600	640.000	950.000
Taş çekirdekli meyveler				
Erik	7.127	6.554	101.750	136.100
Kayısı	3.480	3.810	53.000	69.000
Kiraz	3.530	3.690	50.000	67.000
Şeftali	5.287	6.725	103.000	160.000
Vişne	2.060	2.231	33.000	21.000
Zerdali	6.070	4.500	65.000	55.000
Üzümsü meyveler				
Dut	4.223	3.700	100.000	90.000
İncir	6.593	5.900	232.000	156.000
Üzüm	840.000	795.000	3.500.000	347.000
Turunçgiller				
Limon	1.475	1.720	90.000	265.000
Portakal	7.529	7.800	380.000	500.000
Turunç	602	465	6.000	10.000
Çay üretimi (kuru)				42.800

Antalya yakınlarındaki Düden şelalesi turistler için ilgi çekici olan yörenin başlıca doğal güzellikleri arasındadır.

Türkiye'nin çeşitli yörelerindeki tarihsel kalıntılar Anadolu'nun tarih zenginliğini kanıtlamaktadır. Resimde Perge harabeleri görülmektedir.

Aspendos harabeleri arasında günümüze kalabillen yapıların en güzeli Aspendos tiyatrosudur.

1977'de yaklaşık yüzde 30; 1978'de yüzde 45 olan enflâsyon hızı, ödenmesi gereken dış borç taksitleri, ülkeyi belki ekonomik geçmişinin en ciddi bunalımına sürükledi. 1979'da hükûmetin Batı dünyası ve onun ekonomik temsilcisi IMF ile yaptığı uzlaşma ve uygulamaya koyduğu ekonomiyi yeniden düzenleme programıyla bu zorlukların aşılmasına çalışıldı.

Plânlı dönemde, sanayinin milli gelir içindeki payı yüzde 17'den yüzde 30'a yönelirken, tarımın payı yüzde 41'den yüzde 20'ye düştü.

Türkiye'nin dışardan satın aldığı başlıca maddeler arasında bulunan petrolün yeri, son yıllarda giderek büyümüştür. Petrol fiyatlarındaki hızlı artış sonucu, Türkiye, ihracat gelirlerinin hemen tümünü sadece petrole ayırmak zorunda kalmış, 1970 sonlarındaki ekonomik sorunların önemli bir nedeni bu olmuştur. Dıştan satın alınan maddeler içinde makineler ve donatım malzemeleri, kimyasal gübre ve kimyasal maddeler, elektrik motorları ve türbinler, deniz, hava taşıtları, askeri araç ve malzeme önde gelmektedir. Dışsatım, öncelikle geleneksel bazı tarım ürünlerine ve tarımdan kaynaklanan bir sanayie dayanmaktadır. Bununla beraber, dar anlamıyla sanayi mamullerinin dışsatım içindeki payı giderek artmaktadır.

Türkiye'nin dış ticaret yaptığı ülkeler arasında, Federal Almanya ve ABD başta gelmektedir. SSCB'nin bu ticaretteki payı son yıllarda büyük ölçüde artmıştır. Fransa, İngiltere ve öteki AET ülkeleri de Türkiye'nin dışalım ve dışsatımında önemli yere sahiptir. Ayrıca, Libya, İran, Irak ve Romanya'dan petrol alınmaktadır.

Türkiye, İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilâtı'nın (OECD) üyesidir. Aynı zamanda, 1963'de imzaladığı Ankara anlaşmasıyla Avrupa Ekonomik Topluluğuna üyelik sürecini başlatmıştır. Hazırlık dönemi ve geçiş dönemi sonucunda, topluluğa tam üye olmayı kabul etmiştir. Bu sürecin, 1970'ler sonundaki ekonomik bunalım nedeniyle uzaması söz konusudur.

Türkiye'nin kişi başına düşen ulusal geliri, 1970'lerin sonunda yaklaşık 1,000 dolarlık bir düzeye ulaşmıştır. Bununla beraber, ülkedeki gelir dağılımındaki eşitsizlikler nedeniyle, toplum kesimleri arasında büyük farklılıklar görülmekte, önemli bir kesim, 1,000 dolarlık ölçünün çoğu ülke için belirleyeceği düzeyin çok altındaki koşullarda yaşamaktadır.

Ulaştırma. Türkiye'nin ulaştırma sistemi, Cumhuriyetin ilk döneminden başlayarak demiryollarıyla kurulmuştur. Demiryolu ağı, 8500 km. dolayındadır ve ülkenin bütün önemli yerleşme merkezlerini, limanlarını birbirine bağlamaktadır. 1950'lerde karayollarının gelişmeye başlamasıyla, şimdi yanlış olduğu anlaşılan bir ulaştırmacılık siyasetiyle demiryolları ihmâl edilmiştir. Gerek bu yolların gerekse taşıtların yenilenmesine gidilmemiştir. Sonuçta, taşımacılık, demiryollarından karayollarına kaymıştır. Bu değişim, kömür yerine petrolün enerji kaynağı olarak kullanılmasını geliştirmiştir. Petrol fiyatlarının 1974 sonrasındaki büyük artışı ise, ülkenin ulaştırma sistemini birdenbire çok pahalı, hattâ lüks kılmıştır.

Türkiye'nin karayolları, 1950'lerden sonra hızla gelişmiştir. Yolların kalitesi ve yeterliliği henüz dünya ölçülerine uygun değilse de, artık ülkenin hemen her köşesine karayoluyla ulaşmak mümkündür. Günümüzde hem yolcu taşımasının hem de yük taşımasının büyük bölümü karayoluyla gerçekleşmektedir.

Denizyolu taşımacılığı, uzun bir geçmişe sahiptir ve ülke limanları arasında yeterli bir bağlantıyı sağlamaktadır. Ancak dış ticaret filosu yetersizdir ve Türkiye'nin dışa yönelik taşımacılığı büyük ölçüde yabancı bandıralı gemiler tarafından gerçekleştirilmektedir.

Türkiye'nin büyük kentleri arasındaki düzenli uçak seferleri Türk Hava Yolları tarafından sağlanmaktadır. THY, özellikle bir milyonu aşkın işçinin Avrupa'da çalışmaya başlamasından sonra dış hatlarını geliştirmiştir. Günümüzde, THY'nın birçok Avrupa kentine düzenli seferleri ve «Carter» tipi uçuşları vardır.

Haberleşme. On kadar günlük gazete Türkiye'nin hemen her yanına ulaşmakta, bunların dışında yüzlerce günlük gazete bölgelere yada belirli kentlere yönelik yayın yapmaktadır. Gazetelerin günlük tirajı, 2,5 milyona yaklaşmaktadır. Haftalık ve aylık yayınlar, kitap yayınları son on yılda hızlı bir gelişme göstermiştir.

Radyo ve televizyon, devlet tarafından yönetilmektedir. Bu alanda özel girişime yasalar elvermemektedir. Radyo yayıncılığı, Cumhuriyetin ilk döneminden başlayarak geliştirilmiştir. Çeşitli bölgelerde kurulan radyo vericileri, 1975'den beri üç ana kanaldan yayın yapmakta, zaman zaman bölgesel yayına yer vermektedir. Televizyon önce bir deneme aşamasından geçmiş, 1972'den başlayarak bütün ülkeyi kapsayacak biçimde geliştirilmiş, 1975'de nüfusun çok büyük bölümünü kapsamı içine almıştır. TV, siyah beyaz olarak tek kanaldan yayın yapmaktadır.

Yönetim. Türkiye, çift meclisli bir parlamento sistemine sahiptir. Ülkenin 1924 tarihli anayasası yerini 27 Mayıs 1960 devrimi sonrasında oluşturulan Kurucu Meclis tarafından gerçekleşen 1961 Anayasası almıştır. Yeni anayasa, eskisine oranla daha özgürlükçü niteliktedir. Bu anayasaya göre, yasama organı Millet Meclisi ve Senato'dan oluşmaktadır. Böylece, 1924'den beri uygulanan tek meclisli sistem bırakılmış, parlamentonun kendi içindeki denetimi de arttıran (ancak çalışmaları yavaşlatan) bir biçim benimsenmiştir. Senato ve Millet Meclisinden oluşan bütün, «Türkiye Büyük Millet Meclisi» olarak isimlendirilmekte (TBMM) ve ancak az sayıdaki belirli konuda bileşik toplantı kararı alabilmektedir (Cumhurbaşkanı seçimi, vb.).

Millet Meclisi, genel oyla seçilen 450 üyeden oluşmaktadır. Her il, kendi nüfusunun toplam nüfus içindeki oranına göre, milletvekili sayısına sahiptir. Bu sayı, nüfus yoğunluğundaki değişimlere göre, bir seçimden ötekine bazı iller için farklı olabilmektedir. Milletvekilleri, dört yıllık bir yasama dönem için seçilmektedir. Bu meclise üye ola bilmek için otuz yaşını bitirmiş olmak, Türkçe okuyup yazma bilmek, kısıtlayıcı hüküm giymemiş olmak gerekir.

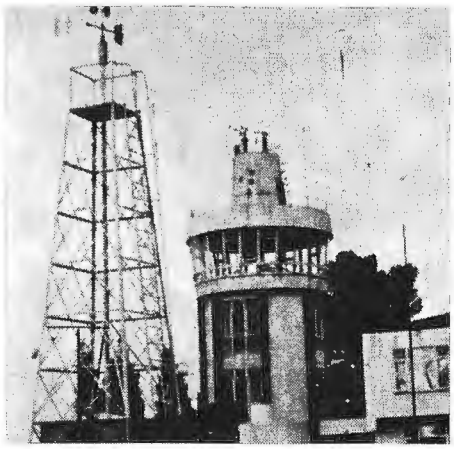
Yasama işlevini Millet Meclisi ile paylaşan Senato'nun farklı bir yapısı vardır. Senato, genel oyla altı yıllık dönem için seçilen 150 senatörle, aynı süre için Cumhurbaşkanınca belirlenen 15 senatörden, 13 Aralık 1960 tarihli 157 sayılı yasada imzası bulunan Milli Birlik Kurulu eski üyelerinden, eski Cumhurbaşkanlarından oluşmaktadır. MBK üyeleri ve eski Cumhurbaşkanları, yaşamları süresince bu hakka sahip olmaktadır. Senatoya halk tarafından seçilecek üyelerin kırk yaşını tamamlamış olmaları ve yüksek eğitim diploması sahibi bulunmaları koşulu vardır. Cumhurbaşkanınca seçilenlerin ise sadece kırk yaşını doldurmaları aranmakta, belli bir alanda uzmanlaşmış olmaları öngörülmektedir.

TÜRKİYE'NİN CUMHURBAŞKANLARI

29.10.1923	Mustafa Kemal Atatürk
11.11.1938	İsmet İnönü
22. 5.1950	Celâl Bayar
27. 5.1960	Orgeneral Cemal Gürsel (Devlet başkanı ve M.B.K. başkanı olarak)
26.10.1961	Cemal Gürsel
28. 3.1966	Cevdet Sunay
6. 4.1973	Fahri Korutürk

Arıcılık Türkiye'nin hemen her yöresinde yapılır. Fenni kovan giderek yaygınlaşmaktaysa da, eski tip kovan çoğunluktadır.

İstanbul'daki Kandilli rasathanesi Türkiye'nin en eski bilim kuruluşlarından biridir. Günümüzde rasathane hâlâ kullanılmaktadır.

Verem hastalığına karşı köylerde yapılan verem aşısı kampanyası önemli ölçüde yararlı olmuştur.

Yürütme işlevi, Başbakanın yönetimindeki Bakanlar Kuruluna aittir. Bakanlar, bir kurul olarak hem ortak davranışlarından hem de herhangi bir Bakanın uygulamalarından sorumludur.

Mecliste çoğunluğu bulunan partinin Genel Başkanı, parlamento üyesi seçilmiş olması koşuluyla Başbakanlığa atanmaktadır. Böyle bir çoğunluk sözkonusu değilse, Cumhurbaşkanı, önce en fazla üyeye sahip parti Genel Başkanına, sonra ikinci büyük partinin Genel Başkanına, yada hükümeti kurmanın siyasal imkânını yaratabilmiş bir başka parlamentere görev verebilmektedir. Bakanlar kurulunun sayısı ve bakanlıkların isimleri, Başbakanın teklifi ve Cumhurbaşkanının onayıyla değişebilmektedir. Bakanlar Kurulu üyelerini Başbakan saptamakta, Cumhurbaşkanınca onaylanıp açıklanmaktadır. Ancak, Anayasaya göre, Cumhurbaşkanının bu onayı biçimsel bir onaydır; yasalara göre Cumhurbaşkanının bu konuda engelleme yetkisi bulunmamaktadır. Bununla beraber, çeşitli siyasal sorunlar ve dengelerden ötürü, geçmişte bazı Cumhurbaşkanları yetkileri olmasa da kimi bakanlara karşı koyabilmişlerdir.

Bakanlar Kurulu, Millet Meclisinden güven oyu alarak görevini sürdürebilmektedir. Güvenoyu alamamış bir hükümetin başkanı, derhâl istifasını Cumhurbaşkanına sunmak durumundadır. Ancak, yeni bir Başbakan hükümet oluşturana kadar, bütün yetkileriyle işbaşında kalır. Geçmişte, güvenoyu almamış bir hükümetin aylarca işbaşında kalması durumu yaşanmıştır.

Anayasanın belirlediği üçüncü kuvvet olan Yargı, bağımsız bir niteliğe ve işleyişe sahiptir. Devletin bütün faaliyetleri yargının denetimi altındadır. Anayasa Mahkemesi, yasaların Anayasaya uygunluğunu gözetmekle yükümlüdür, ayrıca, parti kapatma yetkisi de belirli koşullar altında Anayasa Mahkemesine aittir. Danıştay, hükümetin ve bütünüyle yönetimin, «idari» nitelik açısından kararlarını denetlemekte, bu kararlara karşı açılan davalara bakmaktadır. «Yargıtay», mahkeme kararlarına karşı başvuruları kesin sonuca bağlamakta, mali konularda benzer bir görevi ise Sayıştay üstlenmektedir. 1961 Anayasası, hâkim teminatı kurumunu gerçekleştirmiş, ayrıca, yargıçların özlük haklarının Yüksek Hakimler Kurulu tarafından düzenlenmesini mümkün kılacak ilkeleri getirmiştir.

1961 Anayasası, Cumhurbaşkanlığı görevini yeniden belirlemiştir. Getirdiği başlıca yenilik, Cumhurbaşkanının «tarafsızlığı» ilkesidir. 1960 öncesinin tartışmalarını değerlendiren Kurucu Meclis, Cumhurbaşkanının parti üyesi olmamasını (yada partisinden istifa etmiş bulunmasını) önkoşul olarak getirmiş, görevin uygulanmasında da tam bir tarafsızlık öngörmüştür. Cumhurbaşkanlığı makamı, Anayasaya göre daha çok sembolik anlamdadır, Cumhurbaşkanı, hem kararlarından ötürü sorumluluk taşımamaktadır hem de Meclisin ve Hükümetin çalışmalarını etkilemek, yönlendirmek, engellemek gibi yasal bir işlevden yoksundur. Yetkisi, onaylamadığı yasaları yeniden görüşülmek üzere Meclise geri göndermekle sınırlıdır. Ayrıca, Cumhurbaşkanı, Kontenjan Senatörlerini saptamak, Milli Güvenlik Kuruluna Başkanlık etmek gibi siyasal sonuçları bulunan görevleri de üstlenmektedir. Cumhurbaşkanı, yedi yıllık bir süre için, TBMM üyeleri arasından seçilmektedir. Seçilebilmek için, 40 yaşını tamamlamış olmak ve Yüksek Öğrenim yapmış olmak koşulu vardır. TBMM'nin ortak toplantısında özel bir prosedürle seçilen Cumhurbaşkanı, iki dönem üstüste bu görevi sürdürememektedir. Ancak, aradan bir dönem geçtikten sonra yeniden seçilmesine yasa engel getirmemiştir.

Türkiye, yönetim tekniği ve düzenlemesi açısından, Osmanlı İmparatorluğundan devraldığı geleneksel merkezi anlayışı sürdürmüştür. 1876'da yeni bir anlayışla fakat geleneklere dayanarak düzenlenen idari yapı, 1924 ve 1961 Anayasalarında ilkelerini sürdürebilmiştir. Sistem, doğrudan doğruya merkezin temsilcisi durumunda olan, merkez adına hareket eden valilere, onların yönetimindeki illere dayanmaktadır. Çağdaş bir gelişme olan yerel yönetim anlayışı ise, seçmen tarafından belirlenen belediye örgütlerinde somutlaşmaktadır.

Merkez yönetimi, ülkeye iller, ilçeler ve bucaklar düzeyinde yayılmıştır. Bu birimlerin özerkliği sözkonusu değildir; merkezin değişik kademelerdeki temsilcisi durumundadırlar. Ancak, her kademenin, bir üstüne danışmaksızın karar alabileceği alanlar vardır ki, bunlar da yasalar ve gelenekler tarafından belirlenmiş, sınırlanmıştır. İllerde vali, ilçelerde kaymakam, bucaklarda bucak müdürü, merkezin temsilcisi durumundadır. Her birinin, kendi görev alanlarında yardımcı olan örgütleri bulunmaktadır.

Yerel yönetimin Türkiye'deki önemi, kentleşme hızıyla beraber büyümüştür. Belediye hizmetleri günümüzde vatandaşı bir hükümet uygulaması kadar, bazen daha fazla ilgilendirebilmektedir. Vilayet örgütlenmesinin aksine, tüzel kişiliği bulunan belediyeler, halk tarafından seçilmiş organlara sahiptir. Belediye Meclisi, Belediye Encümeni, Belediye Başkanı ve bunlara bağlı müdürlükler aracılığıyla görev yaparlar. Köylerdeki Muhtarlık ve İhtiyar Heyeti örgütleri ise, oyla seçilen mahalli birimler olmakla beraber, vilayet örgütlenmesinin uzak köşelerdeki yardımcılığı görevini de üstlenirler.

Eğitim. Türkiye'nin eğitim düzeni, «İlk», «Orta» ve «Yüksek» olarak örgütlenmiştir. İlke olarak, eğitim, Milli Eğitim Bakanlığına bağlıdır. Ancak, her düzeyde özel okullar, farklı Bakanlıklara bağlı özel meslek okulları vardır. Ayrıca, özerkliği olan üniversitelerin dışındaki Yüksekokullar, Milli Eğitim Bakanlığına bağlıdır.

Eğitim, ilke olarak, devlet tarafından ve ücretsiz sağlanmaktadır. Beş yıllık ilköğretim, zorunludur. Ortaöğretim, genellikle altı yıldır; liseler ve meslek okulları, teknik okullar olarak örgütlenmiştir. Yükseköğrenim, Eğitim Bakanlığına bağlı akademiler, yüksekokullar ve özerkliğe sahip Üniversiteler tarafından gerçekleştirilmektedir. Üniversitelerin bir bölümü, özel yasayla oluşturulmuştur (Ortadoğu Teknik Üniversitesi, vb.). Türkiye'de ayrıca yabancı dille eğitim veren ve çoğu Cumhuriyet öncesinde kurulmuş özel okullarla, azınlıkların kendi dillerinde eğitim görebildkleri okullar da vardır.

Türkiye, Cumhuriyetin ilk yıllarından başlayarak eğitimi yaygınlaştırma çabasını sürdürmüştür. Hâlâ ihtiyacın tam

NÜFUS SAYIMLARI

Yıl	Erkek	Kadın	Toplam
1927	6.563.879	7.084.391	13.648.270
1935	7.936.770	8.221.248	16.158.018
1940	8.898.912	8.922.038	17.820.950
1945	9.446.580	9.343.594	18.790.174
1950	10.527.085	10.420.103	20.947.188
1955	12.233.421	11.831.342	24.064.763
1960	14.163.888	13.590.932	27.754.820
1965	15.996.964	15.394.454	31.391.421
1970	18.006.986	17.598.190	35.605.176
1975	20.744.730	19.602.989	40.347.719

Türkiye'de at, daha çok binek ve yük hayvanı olarak kullanılır; tarımda başka ülkelere göre önemli bir rol oynamaz.

Geleneksel sporlardan biri olan atıcılık günümüzde yayınginlığını yitirmiş bir durumdadır.

Zamansız ve sorumsuzca yapılan avlanmalar, sayıları az kalan bazı av hayvanları türlerinin tükenmesine yol açmaktadır.

olarak karşılanmamasına karşın, yurdun en uzak köşelerine kadar eğitim kuruluşları götürülebilmiştir. 1970'lerde yüksek öğretim veren okullar ve üniversitelerin sayısı artmış, Anadolu'ya yayılmıştır.

Silahlı Kuvvetler. Türkiye, köklü bir geleneği olan büyük bir orduya sahiptir. Birinci Dünya Savaşında ağır kayıplar veren ve Sevr Anlaşması uyarınca dağıtılmış bulunan silahlı kuvvetler, İstiklâl Savaşı sırasında yeniden düzenli birlikler halinde örgütlenmiştir. Lozan anlaşması sonrasında ise, ordu düzeni geliştirilmiş ve çağdaş teknikten yararlanılmaya başlanmıştır. Türkiye'nin NATO'ya katılması (1952) sonucunda askeri düzen ABD'den esinlenen modeller çerçevesinde geliştirilmiş, ordunun silâh ve teçhizatı, daha çok ABD'den alınmaya başlanmıştır.

Kara ordusu, muharip birlikler ve yardımcı birliklerde örgütlenmiştir. Muharip sınıfına, piyade, tank, zırhlı süvari, topçu, istihkâm, muhabere birlikleri girmektedir. Ulaştırma, levazım ordu-donatım gibi görevler, yardımcı birlikler çerçevesinde düzenlenmiştir. Kara kuvvetleri, ileri bir tekniğin ürünü olan çok sayıda tanka, gelişmiş roketlere ve silahlara sahiptir. Mevcudu, yaklaşık 350 bin kişi dolayındadır.

Deniz Kuvvetleri, farklı bir gelişme izlemiştir. İstiklâl Savaşı sonrasında hemen yok denebilecek kadar az sayıda araca sahip olan askeri denizcilik 1924'de «Bahriye Vekâleti»nin oluşmasıyla bir atılımı başlatmıştır. Haliç tersanesi Gölcük'e taşınarak hafif gemilerin yapımı hızlanmış (1926), donanmanın en güçlü gemisi olan Yavuz onarılmıştır. Bahriye Vekaleti 1927'de kaldırılarak yeni bir örgütlenme modeline gidilmiştir. 1930'da Deniz Harp Akademisi kurulmuş, 1932'de alınan yeni gemilerle donanma güçlenmiş, 1935'ten başlayarak Gölcük tersanesinde yapılmış gemiler denize indirilmiştir. Deniz kuvvetlerinin bu gelişmesi paralelinde, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı 1949'da oluşturulmuş, 1952 sonrasında ise, NATO çerçevesinde alınan yeni gemilerle donanmanın gücü arttırılmıştır. Halen Deniz Kuvvetleri çok sayıda araçtan ve 60 bin dolayında insandan oluşmaktadır.

Hava Kuvvetleri, 1923'de «Hava Kuvvetleri Müfettişliği» olarak İzmir'de örgütlenmiştir. Zaman zaman takviye olunan bu kuvvetler, II. Dünya Savaşının son döneminde müttefiklerden alınan modern uçaklarla güçlendirilmiş, komutanlığına bir Orgeneral getirilerek yeniden örgütlenmiştir.

TÜRKİYE'NİN GENEL NÜFUS SAYIMI SONUÇLARI (1975)

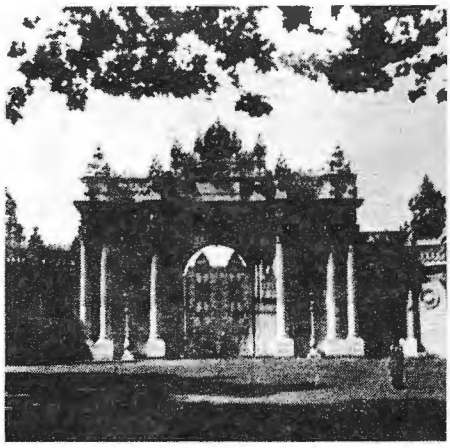
	İller	Toplam	İl ve ilçe merkezi Nüfusu	Bucak ve Köyler Nüfusu
01	ADANA	1.240.475	706.186	534.289
02	ADIYAMAN	346.892	100.702	246.170
03	A. KARAHİSAR	579.171	169.494	409.677
04	AĞRI	330.201	92.386	237.815
05	AMASYA	322.806	115.480	207.326
06	ANKARA	2.585.293	1.997.980	587.313
07	ANTALYA	669.357	223.089	446.268
08	ARTVİN	228.026	42.496	185.530
09	AYDIN	609.896	214.505	395.364
10	BALIKESİR	789.255	294.827	494.428
11	BİLECİK	137.120	47.219	89.901
12	BİNGÖL	210.804	45.961	164.843
13	BİTLİS	218.305	76.702	141.603
14	BOLU	428.704	96.780	331.924
15	BURDUR	222.896	71,071	151.825
16	BURSA	961.639	507.106	454.533
17	ÇANAKKALE	369.385	107.825	261.560
18	ÇANKIRI	265.468	62.444	203.024
19	ÇORUM	547.580	145.969	401.611
20	DENİZLİ	560.916	171.586	389.330
21	DİYARBAKIR	561.233	281.960	369.273
22	EDİRNE	340.732	135.792	204.940
23	ELAZIĞ	417.924	175.675	242.249
24	ERZİNCAN	283.683	85.184	198.499
25	ERZURUM	746.666	241.467	505.199
26	ESKİŞEHİR	495.097	292.110	202.987
27	GAZİANTEP	715.939	427.017	288.922
28	GİRESUN	463.587	108.838	354.749
29	GÜMÜŞHANE	293.673	46.519	247.154
30	HAKKARİ	126.036	30.332	95.704
31	HATAY	744.113	311.307	432.806
32	ISPARTA	322.685	132.240	190.445
33	İÇEL	714.817	332.900	381.917
34	İSTANBUL	3.904.588	2.648.006	1.256.582
35	İZMİR	1.673.966	905.059	768.937
36	KARS	707.398	170.777	536.621
37	KASTAMONU	438.243	87.603	350.640
38	KAYSERİ	676.809	295.582	381.227
39	KIRKLARELİ	268.399	109.309	159.090
40	KIRŞEHİR	232.853	70.532	162.321
41	KOCAELİ	477.736	255.557	222.179
42	KONYA	1.422.461	555.172	867.289
43	KÜTAHYA	470.423	136.621	333.802
44	MALATYA	574.558	215.250	359.308
45	MANİSA	872.375	341.489	530.886
46	K. MARAŞ	641.480	220.710	420.770
47	MARDİN	519.687	155.876	363.811
48	MUĞLA	400.796	85.011	315.785
49	MUŞ	277.203	54.723	212.480
50	NEVŞEHİR	249.308	68.634	180.674
51	NİĞDE	463.121	109.094	354.027
52	ORDU	664.290	148.737	515.553
53	RİZE	336.278	82.708	253.570
54	SAKARYA	495.649	172.210	323.439
55	SAMSUN	906.381	290.207	616.174
56	SİİRT	381.503	148.521	232.982
57	SİNOP	267.605	53.839	213.766
58	SİVAS	741.713	238.318	503.395
59	TEKİRDAĞ	319.987	137.332	182.655
60	TOKAT	599.166	175.446	423.720
61	TRABZON	719.008	171.570	547.438
62	TUNCELİ	164.591	35.332	129.259
63	URFA	597.277	264.119	333.158
64	UŞAK	229.679	86.817	142.862
65	VAN	386.314	115.830	270.484
66	YOZGAT	500.371	108.543	391.828
67	ZONGULDAK	836.156	263.365	572.791
	Toplam :	**40.347.719**	**16.869.068**	**23.478.651**

Gırgır ağlarıyla yapılan balıkçılık sık rastlanan bir avlanma yöntemidir. Gırgır avı en az 15 kişiyle yapılır.

Ata sporlarımızdan binicilik giderek yaygınlığını yitirmektedir. Ancak Türk binicileri halâ uluslararası yarışmalarda önemli dereceler almaktadır.

Dolmabahçe Sarayı 1853'de Sultan Abdülmecit tarafından Balyan kalfaya yaptırılmıştır. Resimde sarayın kapısı görülmektedir.

1944 yılında Eskişehir'deki Hava Okulunun hizmete girmesiyle, o tarihe kadar dışarda eğitim gören Türk pilotlarına aynı imkânın yurtiçinde sağlanmasına başlanmıştır. 1948'de ABD'den yeni uçaklar alınmış, 1952 sonrasında NATO üyesi olarak bu alımlar hızlanmıştır. Bu dönemde, jet uçaklarının sayısı hızla artmıştır. Günümüzde, hava kuvvetleri yaklaşık 60 bin kişiden oluşmaktadır. 600 uçak dolayındaki gücünün önemli bölümünü, modern filolar meydana getirmektedir.

Jandarma kuvvetleri, barış zamanı İçişlerine bağlı olarak görev görmekte, eğitim, teçhizat gibi ihtiyaçları ise Genelkurmay Başkanlığınca karşılanmaktadır. Jandarma, iç güvenliğin ve sınırların kaçakçılara karşı korunması gibi görevleri üstlenmiştir. İlke olarak, belediye birimlerinin dışındaki alanlarda faaliyet göstermektedir. Valilere bağlı jandarma alayları, ilçelerde yada kritik noktalarda assubay yahut çavuş komutasında jandarma karakolları bulunmaktadır. Jandarma örgütünün sayısal gücü, 100 bin dolayındadır.

Nüfus, dil, din. Türkiye'nin nüfusu, 1980'lerin başlangıcında yaklaşık 50 milyon olarak hesap edilmektedir. Nüfusun ilk özelliği, hızla büyümesidir; yıllık artış yüzde 3 gibi yüksek bir düzeydedir. İkinci özelliği ise, genç olmasıdır; toplam nüfus içinde 30 yaşın altındaki kuşakların oranı, dünyada pek örneğine raslanmıyacak ölçüde büyüktür. Türkiye, dünyanın en hızlı kentleşme sürecinde ki ülkelerden biridir. Köylerden kentlere doğru büyük bir göç vardır ve kentsel nüfus, hızla artmaktadır.

Nüfus, büyük kentlerde ve sanayi bölgelerinde yoğunlaşmıştır. İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, İzmit, Bursa, Samsun, Eskişehir, Kayseri, Gaziantep gibi kentler sanayi yada ticaret merkezleri olarak yoğun nüfusa sahiptir. Kırsal alanlarda ise, Marmara, Akdeniz ve Karadeniz'in daha yoğun olan nüfusuna karşılık, Orta Anadolu, Güneydoğu ve Doğu Anadolu'da nüfus seyrektir. Öncelikle iklim koşulları ve toprağın verimliliği gibi nedenler, kırsal alanlardaki yoğunluğu etkilemektedir.

Türkiye'nin nüfusu, Osmanlı döneminin imparatorluk niteliğinden ve Anadolu'nun tarihsel bir geçit yolu olmasından etkilenmiştir. Çok sayıda uygarlık bu topraklarda kurulmuş, çeşitli soydan gelen topluluklar farklı dönemlerde Anadolu'da kendilerine yer bulmuşlardır. Cumhuriyet dönemi, İmparatorluktan devraldığı bu yapıyı birleştirici özellikler aşmıştır.

Nüfus sayımlarına göre, devletin resmi dili olan Türkçe, nüfusun yüzde 90'ının anadilidir. Ana dillerin dağılışı, bu sayıma göre, yaklaşık olarak şöyledir: Türkçe yüzde 90; Kürtçe yüzde 8,1; Arapça yüzde 1,2; Zazaca yüzde 0,5; Çerkezce yüzde 0,2; Rumca yüzde 0,15; Gürcüce yüzde 0,1; Ermenice yüzde 0,1; öteki diller, ayrı ayrı yüzde 0,1'den az.

Din bakımından, nüfusun yüzde 99'u Müslümandır. Yaklaşık 200 bin Hristiyan, 40 bin Musevi vardır.

Türkiye'nin nüfusu, 67 il, 572 ilçe ve 838 bucak merkezinin dışında yaklaşık 200'ünün belediye teşkilâtı olan 37 bin muhtarlıkta yaşamaktadır. Muhtarlık, her zaman ayrı bir yerleşme merkezi anlamını taşımamaktadır. Birçok yerde, birkaç küçük köy, mahalle, çiftlik, mezraa, işletme gibi yerleşme birimleri aynı muhtarlık çerçevesinde toplanabilmektedir. Tüm yerleşme noktaları dikkate alındığında, 60 bin dolaylarındaki bir sayıya ulaşılmaktadır. İl ve ilçe merkezleri, nüfusu ne olursa olsun, şehir sayılmaktadır. Bucak merkezleriyle muhtarlıklar, bu tanımın dışında bırakılmıştır. Nüfusları 3 binle 10 bin arası olan yerleşme merkezleri kasaba, 10 binden fazla olanlar ise şehir tanımına girebilmektedir. Kentsel nüfus, toplam içindeki oranını sürekli olarak arttırmakta, kırsal nüfusun payı ise azalmaktadır.

Türkiye'nin büyük kentlerinde spora ilgi fazladır. En popüler spor futbol, basketbol ve güreştir. Güreş bir atasporu olup, kırsal alanda da yaygındır. Geleneksel Kırkpınar güreşleriyle Edirne her yıl özel bir ilgi çekmektedir. Ayrıca, ülkenin çeşitli yörelerinde yağlı güreş müsabakaları düzenlenmektedir. Voleybol hemen bütün okullarda oynanmaktadır. Kıyı kesimlerinde, özellikle Adana, Mersin, İzmir ve İstanbul'da yüzme sevilen bir spordur.

Kültür ve sanat. Türkiye, 500 yılı aşkın bir kültür geçmişine ve olağanüstü kültür zenginliklerine sahiptir. Çok sayıda uygarlığın Anadolu topraklarında kurulmuş bulunması, bütün bu uygarlıklardan süzülüp gelen bir kültür kalıtımını mümkün kılmıştır. Farklı anlayışlar, bir Anadolu sentezinde bütünleşebilmiştir. Farklı kaynaklardan oluşan fakat bir İslâm-Osmanlı anlayışında biçimlenen geleneksel kültürün yanısıra, Cumhuriyet dönemi çok sayıda başarılı sanatçı yetiştirmiştir.

Selçuk dönemi: Türkiye'nin kültür tarihi, Selçuklu döneminden başlayarak incelenebilir. XI. yüzyılın ikinci yarısında, Türkmen toplulukları Anadolu'ya yerleşmeye başlamışlardır. Bu topluluklar, Gazneli Devletinin, Karahanlıların, Büyük Selçuk devletinin hattâ uzak Ortaasyanın kültür özelliklerini, dinsel inançlarını beraberlerinde getirmekteydiler. Anadolu, bu dönemde, Bizans kültürünün etkisindeydi. Egemen devlet olarak oluşan Anadolu Selçuklularının islâm kültürü ve Türkmen göçer kültürü, Bizans anlayışından da bazı unsurları alarak, yeni bir kültür meydana getirmiştir. Bu kültür, mimaride, el sanatlarında, süslemecilikte, kendinden önceki İslâm sanatı örneklerinden farklı ve bazı durumlarda çok daha ince, daha güzel örnekler vermiştir.

Anadolu Selçukluları, öncelikle mimari alanında kendilerinden önceki İslâm sanatından farklılaşmışlardır. Yeni bir ülkenin farklı doğal koşulları dikkate alınmış, Bizans mimarisinin özelliklerinden de esinlenilmiş ve ortaya özgün bir biçim çıkarılmıştır. Cami yapımında, Türkmen geleneğine sadık kalınmıştır. Göçebe çadırlarının ortadireğinden cami mimarisine yansıyan tahta kolonlar kullanımı, yaygındır. İran ve Arap tarzındaki ön avlu, Anadolu Selçuk camilerinde yok gibidir. Camilerin yüksek tavanı ise, Bizans'ın basilika mimarisini andırmaktadır. Selçuklu medreseleri de, avlunun açık olması yerine kubbe altına alınması ve bunun çevresinde oluşan ek birimler, Arap özelliklerinden Osmanlı «külliye» anlayışına bir geçit olmuştur.

Selçuklu dönemi halıcılıkta Anadolu'nun en güzel örneklerini vermiş, Batı Asya halıcılığı ile Osmanlı halıcılığı arasında bir köprü oluşturmuştur. Gene Selçuk çiniciliği, ilerde en üst düzeyine Osmanlılarda kavuşacak bir sanatın öncülüğünü yapmıştır. Hat (yazı) sanatı gene Selçuklu döneminde Anadolu'nun ilk yapıtlarını vermiş, oymacılıkta üstün örnekler yaratılmıştır. Anadolu Selçuklularıyla, temeli İslâm ve Türkmen olan bir sanat anlayışı, Bizanstan bazı özellikler de alarak ve bunu yerel koşullarla uyumlu bir bütüne dönüştürerek, İslâm-Türk kültürünün temellerini atmaktadır.

Selçuk Anadolusunun kendisinden sonraki yüzyıllara bıraktığı en büyük isim, Mevlânâ Celâleddin Rumi'dir (d. 1207). Mevlânâ, İslâm anlayışı çerçevesinde getirdiği yeni yorumla, yüzyıllarca yaşayacak «mevlevilik» felsefesini yaratmıştır. Yaygın insan sevgisinin, hoşgörünün, kardeşliğin, yaşayan her varlıkta Tanrıyı görme anlayışının, eşitliğin sözcüsü olmuştur. Ciltler dolusu eserinde, çeşitli dillerde, ama hep bir Anadolu düşünürü olarak insanlığa çağrıda bulunmuştur.

Anadolu Selçuk devletinin çöküşünü izleyen kargaşada, kültür yaşamı gerilemiştir. Bu dönemin yüzyıllar ötesine seslenebilen büyük ismi, Osmanlı devletinin doğuşuna da tanık olan Yunus Emre'dir (1238-1320). Yunus Emre, halk kitlelerinin özlemlerini ve değer yargılarını, eşitlik

Deve, Türkiye'nin özellikle güney ve güneybatı bölgelerinde rastlanan bir binek hayvanıdır.

Tütün Türkiye'nin değişik bölgelerinde yetiştirilen bir tarım ürünüdür. Tütünlerin kurutulmak amacıyla asılması çok sık rastlanan bir görüntüdür.

Selçuklu dönemi mimarisinin Orta-Asya göcebe toplumu yapı biçiminden taşıdığı etkiler konusunda Melih Gazi türbesi ilginç bir örnektir.

ve özgürlük tutkularını yansıtmıştır. Bunu, tasavvuf inanışının çerçevesindeki coşkun bir lirizmle, halkın diliyle gerçekleştirmiştir. Türk dilinin kurucuları arasında sayılan Yunus, Anadolu'nun yetiştirdiği en büyük şairler arasındadır.

Osmanlı dönemi : Osmanlı edebiyatı ve sanatı, Selçuk döneminin özelliklerini bir imparatorluk ölçeğinde geliştirerek, onlara zamanla daha bir incelik, evrensellik katarak oluşmuştur. Osmanlı kültürünün oluşumunda da, sentezci nitelikler gözükmektedir. Bizansın mimari ve musiki üzerindeki etkilerinin yanısıra, bazı sanat türlerinde kent yaşamının ve İslâmın kurumsal özellikleri, inceliği ağır basmıştır. Bazılarında da Türkmen geleneğinin coşkusu ve kitlelere yakın özellikleri görülür «Divan edebiyatı», sarayın ve yönetici kademelerin çevresinde, Arap-İran kültürüne yatkın kişilerce ve kent kültürünün inceliğiyle gelişmiştir. Halk edebiyatında ise, kırsal kesimin daha halkçı özellikleri, yerleşik dinsel ve yönetsel kurumlara eleştirisi, Ortaasya Şamanizmine kadar uzanan gelenekleri yansımıştır.

Divan şiiri, Arap edebiyatının aruz veznini geliştirerek kullanmış, Arap ve İran şiirinin biçimlerini benimsemiş, onların etkisinde kalmıştır. Şeriat ilkelerine ve Tasavvuf anlayışına bağlı kalan bu şiir türü, Tanrı aşkını, dinsel konu ları, dünyevi aşkı, kahramanlığı, doğa güzelliğini işlemiştir. Başlıca nazım biçimleri, kaside, gazel, rubai'dir. Divan şiirinin büyük isimleri, sarayın çevresinde ve yönetici kadroların katkısıyla yetişmiştir. Bununla beraber, köklü eleştiriler getiren divan şairleri de (Fuzuli, Bağdatlı Ruhi) vardır. Divan şiirinin öncüleri arasında Aşık Paşa (öl. 1333), Şeyhi (öl. 1431), Necati (öl. 1509) gelmektedir. XVI. yüzyılın büyük isimleri, lirizmin en güzel örneklerini veren Fuzuli ve Osmanlı İmparatorluğunun haşmetini, İstanbul kültürünü şiirlerinde yansıtan Bâki olmuştur. Aynı yüzyılın şairi Bağdatlı Ruhi, dönemin en ciddi toplumsal eleştirisini «Terkib-i Bend»i ile gerçekleştirmiştir. XVII. yüzyılın büyük şairi, Nef'i olmuştur. Evliya Çelebi, aynı yüzyılın İstanbulunu ve çeşitli yöreleri, akıcı, gerçekçi seyahatnamesinde dile getirmiştir. XVIII. yüzyılın yaşamı, İstanbul'un eğlence alemi, Saray ve çevresi, Nedim'in şiirlerinde anlatılmıştır. Bu yüzyılda Şeyh Galib «Hüsn-ü Aşk»ı yazmış, Naima, ünlü tarihini kaleme almıştır. Divan edebiyatı saray ve çevresinde geliştiğinden, İmparatorluğun XIX. yüzyıldaki çöküşüyle beraber bu edebiyat türü de gerilemiştir.

Gene sarayın çevresinde gelişen bazı sanat türlerinde, Osmanlılar son derece güzel örnekler yaratmışlardır. Yazı sanatı (Hat) bunların arasındadır. Dinsel geleneklerce resim sınırlandığından, adeta yazıyla resim yapılmış, bu yazıların çevresi süslenmiştir. Minyatürlerde genellikle tarihsel olaylar ve Sultanlar resmedilmiş, Surnâme, Hünernâme gibi dünyaca ünlü eserlerde, olaylar ve kişiler minyatürle anlatılmıştır. XV. yüzyılın Mehmet Siyahkalem'i ile XVI. yüzyılın Matrakçı Nasuh'u ise, gelecek bir çağın anlayışına, yaptıkları önemli ve ilginç resimlerle seslenebilmişlerdir. Osmanlı çiniciliği de Sarayın gözetiminde gelişmiş, Selçuk anlayışının daha ince ve ustalıklı örneklerini yaratabilmiştir. Özellikle İznik yapısı çiniler, eşsiz bir güzelliğe sahiptir. Oymacılık zengin çevrelerde gelişmiş, halıcılık ise, devletin kurdurduğu

halı tezgâhlarında ve önemli kentlerde bir üslûp birliği içinde gelişmiştir. Halıcılık, ayrıca, köylerde bir halk sanatı olarak farklı fakat aynı ölçüde değerli örnekler vermiştir.

Halk edebiyatı, şiir alanında ve iki türde gelişmiştir. «Tekke edebiyatı», genellikle tekkelerin ve tarikatlerin çevresinden konu almıştır. Bütün halk şiiri gibi türkçe yazılan, genellikle dörtlük birimler olarak ve hece vezniyle kaleme alınan tekke şiiri, İstanbul'un dinsel yaklaşımından farklı, daha özgür ve eleştirici bir yorum getirmiştir. Yunus Emre (XIII - XIV. yy.), Nesimi (XIV yy.) Kaygusuz Abdal, Hatayi (XVI. yy.) ve «âşık» tarzında da üstün eserler veren Pir Sultan Abdal (XVI. yy.), tekke edebiyatının önde gelen isimleri olmuşlardır.

«Aşık Edebiyatı»nın özelliği, kalıcılığını yazılı metinlerle değil, belleklerde kalan ve çokluk saz eşliğinde söylenen sözlü yapıtlarda aramasıdır. Bu özelliğiyle, çoğu kez anonim nitelik taşımıştır. Aşık şiirleri, genellikle güncel konulara ve yaşamın temel sorunlarına ilişkindir. Kahramanlık, aşk, acı ve umut, halk edebiyatının destanlarında, hikâyelerinde, şiirlerinde en fazla işlenen konulardır. Aşık edebiyatının büyük isimleri arasında Karacaoğlan (XVII. yy.), Dertli, Emrah, Dadaloğlu, Seyrani (XVIII. yy.) sayılabilir.

Osmanlı mimarisinin simgesi olan Mimar Sinan'ın yapıtları XVI. yüzyıl Osmanlı toplumunun gücünü ve hünerini yansıtan sanat şaheserleridir. 1492'de doğduğu ve yüz yıldan fazla yaşadığı tahmin edilen Sinan, dünyanın en önemli mimarî eserleri arasında yer alan Selimiye Camiini ve Süleymaniye Camii ile külliyesini, bunların yanısıra çok sayıda cami, köprü, su kemeri, türbe yapmıştır.

Osmanlı mimarisi gerek İslâm-Arap tarzından gerekse Bizans özelliklerinden kendisini ayıran bir üslûp yaratmıştır. Dönem süresince yaratılmış cami, medrese, köprü, kervansaray, kemer ve son yüzyılın ahşap konakları, bir çağı simgelemişlerdir.

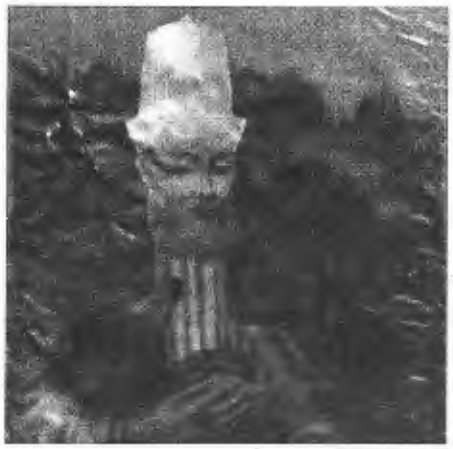
Saray çevresinde ve varlıklıların ortamında gelişen bir başka sanat dalı, klâsik Türk musikisi olmuştur. Şiirle olduğu gibi müzikle de yakından ilgilenen, besteleri olan sultanlar vardır. Klâsik musikinin günümüze kadar yaşayan başlıca yaratıcıları, XVII. yüzyılda Hafız Post ve Itri, XVIII. yüzyılda (Lâle devri) III. Selim, Tab'i Mustafa Efendi, Tamburi Mustafa Çavuş, Küçük Mehmet Efendi olmuştur. XIX. yüzyıl, bu alandaki üç büyük sanatçıyı yetiştirmiştir: Zekâi Dede, Hammamî-zade Dede efendi ve Hacı Sadullah Ağa. Günümüze 250 kadar eseri kalabilen Dede Efendi, Türk musikisinin en güzel örneklerini vermiştir.

Osmanlı sanatı ve kültürü, İslâm, Anadolu, Türk, Bizans unsurlarından özgün ve değerli bir sentezi yaratabilmiştir. Bu şentezin ulaştığı yüksek düzey, haklı olarak, ona bir «medeniyet» niteliğini getirmiştir.

Yenileşme dönemi . XIX. yüzyılda Osmanlı devletinin ekonomik ve siyasal kurumlarını Batı'ya açması, Batı modelini örnek almaya çalışması, sanatta ve kültürde Batılılaşma akımına hız kazandırmıştır (1860). Bu çerçevede, Tanzimat dönemi, edebiyatın yenilenme çabalarına sahne olmuştur. Bu akımın öncülüğünü, Şinasi ve Agâh Efendi'nin Tercümen-i Efkar, onun yerini alan ve gene Şinasi'nin çıkardığı Tasvir-i Efkâr gazeteleriyle, bu gazetelerde kümelenen edebiyatçılar yapmıştır. İlk Türk gazetecisi olarak nitelenen Agâh Efendi, yenilikçi düşüncelerini makaleleriyle savunmuştur. Şinasi (1826-1871), gazeteciliğinin yanısıra Fransızcadan şiir çevirileri yapmıştır. «Tanzi-

Resimde İstanbul'un en önemli mimarî yapıtlarından olan Fatih Camii görülmektedir.

Temsilî bir resmî görülen Bektaşî babasının içinde bulunduğu Bektaşîlik mezhebi XIII. yüzyılda yaşamış Hacı Bektaş'ı Veli'ye dayandırılmaktadır.

Biçerdöğerleri Anadolu köylüsünün tanıması cumhuriyetin ikinci onbeş yılından sonraya raslar.

matçılar», toplumsal ve siyasal yenilikleri savunmuşlardır. Dili sadeleştirmek, Batıdan öğrenmek ve Batıya açılmak, edebiyatta Batı modellerinden ve yöntemlerinden esinlenmek gibi amaçlar gütmüşlerdir. Namık Kemâl, dönemin mücadeleci yazarı olarak, vatan ve kahramanlık konularını, özgürlük taleplerini işlemiştir. Ahmed Vefik Paşa, Molière'in onaltı oyununu adapte ederek Türkçeye çevirmiş, Tiyatronun gelişmesine öncülük etmiştir. Tanzimatçılarla sonraki edebiyat akımları arasında bir geçit noktası olan Abdülhak Hâmid (1852 - 1937), Tanzimat döneminde herşeyden önce sosyal yararlılık amacıyla kendini sınırlayan iri, aşk, tabiat, metafizik gibi konulara da yöneltmiştir.

Yenilik hareketini edebiyattaki ikinci adımı olan «Edebiyat-ı Cedide» akımı, bazı yazarların Tevfik Fikret tarafından yönetilmeye başlanan «Servet-i Fünun» dergisinde toplanmasıyla (1896) başlamıştır. Akımın başlıca özelliği, toplumsal sorunlardan uzaklaşarak «sanat için sanat» anlayışına yönelmesidir. Edebiyat-ı Cedide'ciler Fransız edebiyatındaki gelişmelerden etkilenmişlerdir. Biçim ve deyişte yenilikler getirmiş, bireyin sorunlarına eğilerek, aşk, hüzün, hastalık gibi konuları ele almışlardır. Bu akımın şairlerinden Tevfik Fikret (1867-1915), duygulu bir yaklaşımla, yeni bir üslûpla ve Farsça, Arapça sözcüklere sık yer veren bir dille şiirler yazmıştır. Cenap Şahabettin ve öteki şairler, şiirin kalıplarına yenilikler getirmiştir. Halid Ziya Uşaklıgil (1866-1945), Mehmed Rauf (1875-1931) usta tahlilli psikolojik tahlilleriyle, kişisel dramlar çevresinde oluşan önemli romanlar yazmışlardır. Hüseyin Cahit Yalçın (1874-1957), Servet-i Fünun hikayeciliğini temsil etmiştir.

Cumhuriyet dönemi : Cumhuriyet dönemi, kültür düzeyinde yeni bir arayış ve yeni bir yaklaşım getirmiştir. Oluşturulmasına çalışılan model, Osmanlı döneminin tümüyle reddedilmesine ve Batı'ya yönelinmesine dayandırılmıştır. Bu yaklaşımın yararları gibi, yolaçtığı eksikler de zaman içinde ortaya çıkmıştır.

Cumhuriyet dönemi edebiyatının başlıca özelliği, tanık olduğu büyük bir toplumsal değişimi, başlangıcından itibaren yakından izleyebilmiş, onu yansıtabilmiştir. Osmanlılıktan Cumhuriyete geçişin ilk dönemindeki edebiyat, idealizmi, kişisel kahramanlıklardan ve özveriden beklenen kurtarıcılık işlevini yansıtmıştır. Bir geçiş döneminin toplumsal acıları, «Kiralık Konak» (Yakup Kadri), «Üç İstanbul» (Mithat Cemâl) gibi romanlarda yansımıştır. Giderek, toplumun farklılaşan yapısı ve gündeme gelen yeni sorunlar edebiyatta işlenmiştir. Tek partiden demokrasiye yöneliş, bunu izleyen toplumcu arayışlar, edebiyata yön vermiştir. Edebiyat, toplumla içiçe gelişmiştir.

Halide Edib (Adıvar) (1884-1964), İstiklâl Mücadelesine yolu açan gelişmelerin ve mücadelelerin içinde yaşamış, romanlarında bunları ve Cumhuriyetin yerleşmesinde görev alan «kahraman» insanları anlatmıştır. Reşat Nuri (1889-1956) eserlerinde Anadolu'ya yönelmiş insanların macerasını vermiştir. Dönemin önemli isimlerinden sadece biri, gününden çok geçmişi, ama büyük bir ustalıkla yansıtmıştır: Yahya Kemâl, klâsik divan edebiyatının biçimsel özelliklerine sadık kalan şiirleriyle, artık ancak sonuçsuz bir özlemle bakılabilen geçmişi ve İstanbul'u anlatmıştır.

Sabahattin Ali (1906 - 1948) ve Nâzım Hikmet (1902-1963), toplumcu bir yaklaşımın edebiyattaki ilk örneklerini vermişlerdir. Sabahattin Ali, roman ve hikâyelerinde toplumsal yapının ezdiği insanların maceralarını nakletmiş, ileri ve güzel bir dünyanın, toplumcu geleceğin özlemini yansıtmıştır. Nâzım Hikmet, evrensel boyutlardaki şairliğiyle, düzenin bütün kurumlarına karşı mücadele vermiş; siyasal kavgayı en üst düzeydeki bir edebiyat çerçevesinde sürdürmüştür.

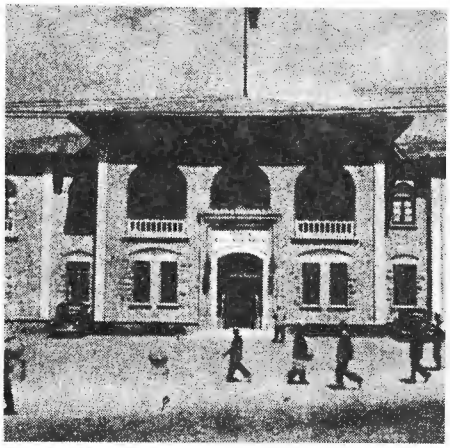
1945 öncesinin şairleri, hece vezniyle yazılan şiirlerinde Anadolu'yu ve Anadolu insanının sorunlarını yansıtmışlardır. Faruk Nafiz, Kemalettin Kamu, Ahmet Kutsi Tecer, Ahmet Muhip Dranas, estetiğe özen gösteren duygulu şiirler yazmışlardır. Necip Fazıl Kısakürek, gerçeküstü mistik, öğeleri anlatmıştır. Ahmet Hamdi Tanpınar, roman, şiir ve denemelerinde edebiyat olayına tarih açısından bakmıştır.

Şiirde vezin ve kafiyeden bağımsız serbest bir biçimi oluşturan Orhan Veli (1914-1950), Melih Cevdet ve Oktay Rıfat, kendilerinden sonraki kuşağın şiirini büyük ölçüde etkilemiştir. Aynı dönemin şairlerinden Cahit Sıtkı, sadeliğe önem vermiş, ancak hece ve vezini bırakmamıştır. Cahit Irgat toplumcu anlayışta yolın şiirler yazmıştır. Behçet Necatigil büyük kent insanlarının sorunlarını ve yalnızlığını yansıtmış, Fazıl Hüsnü Dağlarca çeşitli konularda etkileyici şiirler yazmıştır. Sait Faik (1906-1954) ise, kısa hikâyeleriyle, İstanbul'un insanlarını, onların günlük maceralarını anlatmıştır. «1940 kuşağı» olarak adlandırılan şairler arasında Ahmed Arif, A. Kadir, E. Gökçe, Rıfat Ilgaz, Arif Damar gibi şairler, şiirleriyle kurulu düzeni eleştirmişlerdir.

1960'lardaki edebiyat, toplumsal sorunların artan bilincini yansıtmıştır. Yaşar Kemâl, bu bilincin ve başkaldırı eğilimlerinin kırsal kesimdeki örneklerini romanlaştırmıştır. Orhan Kemal, kentleşme ve sanayileşme sürecine giren toplumun yeni sorunlarını ve yeni insanlarını anlatmıştır. Kemâl Tahir, bir tarih süreci içinde Türkiye'yi ele almış, «dizi romanlarıyla» bu süreci yansıtmıştır. Atillâ İlhan, şiirlerinin yanısıra, romanlarıyla bir tarih anlayışı içinde olaylara bakmıştır. Aziz Nesin, toplumcu bir yaklaşımı çarpıcı mizah hikâyelerinde sergilemiş; Rıfat Ilgaz, aynı türün başarılı örneklerini vermiştir. Necati Cumalı köy gerçeklerini duygulu bir çerçevede sunmuş, Tarık Buğra, değişen bir toplumda bireyin sorunlarına eğilmiştir. Halikarnas Balıkçısı (Cevat Şakir) balıkçıların ve tabiatın romanlarını, hikâyelerini yazmıştır. Turgut Uyar, Edip Cansever, Cemâl Süreya gibi şairler, gerçeküstücü özellikler taşıyan bir çerçevede şiirler yazmışlardır.

Cumhuriyet dönemi, bir devlet siyaseti olarak tiyatroya önem verilmesine tanıktır. Özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarından başlanarak, eğiticilik ve kültür taşıyıcılığı görevi tiyatrodan beklenmiştir. Muhsin Ertuğrul'un (1892-1979) büyük katkılarıyla ve Hâzım, Vasfi Rıza, Bedia Muvahhit gibi sanatçıların çabasıyla, tiyatro geliştirilmiştir. Gene Muhsin Ertuğrul, 1935'e kadar gerçekleşen 17 Türk filminin yönetmenliğini üstlenmiştir. 1950'lere doğru tiyatronun etkisinden kurtulan ve Faruk Kenç, Baha Gelenbevi, Turgut Demirağ gibi yönetmenlerin katkısıyla sinema tekniğine daha yakın eserler üreten filmcilik, 1950'lerde gelişmeye başlamış, Lütfü Akad, Metin Erksan, Atıf Yılmaz, Memduh Ün, Osman Seden gibi yönetmenler başarılı sinema örneklerini sergilemişlerdir. 1960'larda bu sanatçıların giderek toplumsal içeriği gelişen yapıtlarının yanısıra, Halit Refiğ, Ertem Göreç, Nevzat Pesen gibi yönetmenler eser vermişlerdir. Onları, Yılmaz Güney, Feyzi Tuna, Erdoğan Tokatlı, Bilge Olgaç, Ulka Erakalın, Yılmaz Duru ve öteki genç kuşak yöneticileri izlemiştir. Türk sineması, zaman zaman yurtdışında da başarı kazanan eserler vererek gelişmiştir.

Tiyatro'da 1960'ların ikinci yarısı büyük bir patlama yaratmıştır. Çok sayıda özel tiyatro, büyük kentlerde kurulmuş, önemli bölümü toplumsal sorunlara eğilen oyunlar sahnelenmiştir. Haldun Taner, Refik Erduran, Güngör Dilmen, daha sonraları Vasıf Öngören, Oktay Arayıcı gibi yazarlar tiyatro oyunları yazmış, özel tiyatrolar ve kamu tiyatroları giderek artan sayıda telif yapıta yervermiştir. 1970'lerde ise siyasal içerikli ve yarı-amatör tiyatro toplulukları gelişme

TBMM cumhuriyet döneminin ilk 30 yılını bu binada geçirmiştir. Bugün bu yapı, TBMM müzesi olarak kullanılmaktadır.

Bodrum, tarihi İyon uygarlığına dek uzayan eski bir Ege kentidir. Bugün yerli yabancı pek çok turist için çekici bir tatil merkezidir.

Çanakkale boğazı Birinci Dünya Savaşı sırasında tarihte eşine az rastlanan büyük bir savunma savaşına sahne olmuştur.

göstermiştir.

Tiyatronun 1960'ların ikinci yarısında gerçekleştirdiği büyüme, bir yandan 12 Mart dönemi, öte yandan televizyonun yaygınlaşması sonucunda duraklamıştır. Buna rağmen, kamu tiyatroları gecekondu semtlerine ve Anadolu'ya yayılmaya devam etmiş, değerli yabancı ve telif oyunlar sahneleme geleneğini sürdürmüşlerdir.

Cumhuriyet döneminde, klâsik Batı müziğinin Türkiye'de gelişmesi sistemli olarak desteklenmiştir. Batıda müzik öğrenimi görmeleri devlet tarafından sağlanmış müzikçiler, gerek beste ve icraları, gerekse öğretmenlikleriyle bu müziğin tanıtılması ve yaygınlaşmasına çalıştılar. Adnan Saygun, Cemâl Reşit Rey, Ulvi Cemâl Erkin, Ferit Alnar, Necil Kâzım Akses, Ekrem Zeki Ün, Cemâl Reşit Rey, Ferdi Statzer gibi müzikçilerin öncülüğünde, çok sayıda genç yetiştirildi ve bunların bir bölümü uluslararası düzeyde başarılı olabildi. Opera ve bale alanlarında 1940 sonrasında girişimler yapıldı ve her iki alanda önemli yol alındı.

Cumhuriyet döneminin ilk ressamları, genellikle Fransa'da eğitim görmüş yada bu ülkede sanatlarını geliştirmişlerdir. 1940'larda işe çok sayıda genç Anadolu'ya gönderilmiş, eserlerinde Anadolu'nun ve insanlarının sorunlarını yansıtmışlardır. Daha sonra gelen ressam kuşakları, resmin çeşitli ekollerini, toplumcu ve gerçekçi yaklaşımları sergilemişlerdir. Heykelcilik alanında önce anıt türüyle başlayan gelişme, giderek soyut yapıtlara kadar yayılan bir boyuta ulaşmıştır. Seramik yapımı ve fotoğraf sanatı da artan bir ilgi toplayarak gelişmiştir. Fotoğraf, 1970'lerde büyük hız kazanmıştır.

Tarih. Türkiye Cumhuriyetinin ve Osmanlı imparatorluğunun tarihi, Türklerin sistemli biçimde Anadolu'ya yerleşmelerinden başlanarak belirgin çizgileriyle izlenebilir. Büyük Selçuk devletinin sultanı Alp-Arslan'ın Malazgirt savaşında (1071) Bizans ordularını ağır yenilgiye uğratmasından sonra, Anadolu'nun yolu Selçuklulara açılmıştır. Büyük Selçukluların sultanı Melik Şah tarafından 1077'de «Anadolu hükümdarlığına» getirilen Süleyman Şah, Anadolu Selçuklu devletinin temellerini kurmuş, Anadolu'nun orta ve güneydoğu kesimlerini, Karadeniz kıyılarının büyük bölümünü, İzmir ve Marmarada bazı bölgeleri egemenliğine almıştır. Bu bölgelere, doğudan gelmekte olan Türkmen göçerleri ve Selçuk boyları yerleştirilmiştir.

Selçukluların Anadolu'daki varlığı, I. Haçlı Seferi (1096-1099) sırasında sarsılmıştır. «Kudüs'ü kurtarmak» gerekçesiyle yola çıkmış Haçlılar Anadolu'yu talan etmiş, İzmir ve Marmara dolayından, daha sonra Eskişehir'den Selçuklular çekilmiştir. Devletin merkezi, İznik'ten Konya'ya nakledilmiştir. Bununla beraber, Kılıç-Aslan yönetimindeki Selçuk orduları Haçlılara sürekli kayıp verdirmiş ve 1100-1200'de yeniden Anadolu'ya egemen olan Anadolu Selçuklu devleti, Büyük Selçukluların dağıldığı (1150 yılları) bu dönemde, Bizans'ı gerileterek onu bir tehdit unsuru olmaktan çıkarmış ve yüzyıl kadar gücünü koruyacak güçlü bir uygarlığı ve devleti oluşturmuşlardır. II. Kılıç-Aslan'ın sultanlığında (1155-1192) başlayan bu gelişme, özellikle Sultan Keykâvus (1210-1219) ve Sultan Keykûbad (1219-1239) döneminde kendi gücünün zirvesine erişmiştir.

Anadolu'daki Selçuklu dönemi, hem Doğudan gelen Türkmen göçünün bu topraklarda yerleşmesiyle hem de Osmanlıların benimseyip geliştireceği toplumsal düzenin ilk modelini yaratmasıyla, çok önemli bir geçişi gerçekleştirmiştir. Anadolu Selçuk düzeninde, fethedilen toprakların Sultana, bir anlamda kamuya ait olduğu anlayışı benimsenmiştir. Türkmen geleneklerindeki mülkiyet anlayışıyla, devletin bir kabileye yada boya ait olduğu görüşüyle çelişen bu yaklaşım, bazı sorunlar yaratmakta gecikmemiştir. Bununla beraber, Anadolu Selçukluları, bu anlayışı egemen kılabilmiştir. Merkezi devletin güçlü olduğu, aynı biçimde güçlü bir bürokrasinin ve merkeze bağımlı askeri yapının egemen olduğu bir toplumsal çerçeveyi, uzun süre ayakta tutabilmiştir. Ne var ki, hızla artan göçler, Selçuk devletinin dengesini bozmuştur. Sürekli gelen kabileleri kontrol altında tutmak güçleşmiştir. Orta Asya'dan Batıya doğru gelişen Moğolların zorlamasıyla, göçler düzensiz bir nitelik almıştır. Bu yeni göçler, İslâmın geçerlikte olduğu topraklarda çok az kalarak ve İslâmın etkisine tümüyle girmeksizin Anadolu topraklarına ulaşmıştır. Kendi şamanist geçmişlerinden, kabile alışkanlıklarından esinlenmiş bir müslümanlık ve düzen anlayışını Anadolu'ya getirmişlerdir. Bu özellikleriyle ve göçebe nitelikleriyle, kent uygarlığını temsil eden Selçuk düzeni arasında köklü ayrılıklar doğmuştur. Devlet otoritesini kabullenmeye yatkın olmayan, apayrı değerlerin etkisinde bulunan yeni göçlerin kurulu düzene tepkisi dinsel bir görünüm de alabilmiş ve «Baba» sıfatını taşıyan şeyhlerin yönettiği isyanlar oluşmuştur.

Anadolu Selçuklu devletinin bu çelişkiler nedeniyle de zayıflamış bulunması, Doğu'dan gelen Moğol saldırıları karşısında devleti korunaksız bırakmıştır. Cengiz Han'ın kurduğu büyük İmparatorlukta biraya gelmiş bulunan Moğollar, hem düzensiz göçleri zorlamakta hem de Anadolu sınırlarını talan etmektedir. Moğol ordularının Kösedağı savaşında (1243) Selçuk sultanı II. Keyhüsrev'i yenilgiye uğratmasıyla, hem Selçuklu devletinin sonu hem de bir kargaşalık dönemi başlamıştır. Kısa bir süre içinde, Selçuklu düzeni yıkılmış, Selçuk devleti, Moğol İmparatorluğuna bağlı güçsüz bir beylik durumuna düşmüştür. Selçuklulara bağımlı olan öteki Anadolu beylikleri, merkezden kopmuş ve yarı bağımlı bir statüde Moğolların Batı'daki kolu olan İlhanlıların egemenliğini kabullenmişlerdir. Başlayan bu kargaşa döneminde, Anadolu'nun bir bölümü doğrudan İlhanlıların Valisi tarafından yönetilmiştir. Öteki bölümü ise, Anadolu beyliklerine aittir, ancak bunlar da İlhanlılara bağımlı bulunmaktadır. Nihayet, bazı bölgelerde Bizans egemenliği sürmektedir. Osmanlı döneminde de çoğu belli bir süre varlığını sürdürecek olan beyliklerden Karaman beyliği, Konya'nın güneyinden Mersin'e kadar olan topraklarda yeralır. Eşrefoğulları, Beyşehir dolaylarındadır. Hamitoğulları, Eğridir ve Antalya çevresinde bulunmaktadır. Kütahya, Afyon, Denizli bölgesinde Germiyanoğulları vardır. Muğla'da Menteşe beyliği, Manisa'da Saruhanoğulları, İzmir ve çevresinde Ayrasında, Ankara'nın batısına düşen Kakişehir dolaylarında Osmanoğulları bulunmaktadır.

XIV. yüzyıla gelindiğinde, Anadolu küçük ve güçsüz derebeylikler arasında ve Moğol denetiminde bölünmüş bir durumdadır. Selçuklu devleti tarihe karışmıştır. Yeni bir dönemin eşiğine gelinmiştir.

Selçukluların Anadolu egemenliği sırasında, Ankara'nın batısına düşen Karacadağ dolayları, Kayı boyundan gelen bir aşirete verilmişti. XIII. yüzyılda buraya yerleşen aşiret, Selçukluların uç beyi niteliğini taşıyan Ertuğrul'un önderliğinde Söğüt ve Domaniç yöresine de egemen olabilmişti. Bu uç beyliğinin görevi, önce Selçuklular sonra İlhanlılar adına, Bizans sınırlarını Bitinya bölgesinde zorlamak, böylece Bizans tehdidini kontrol altında tutmaktı.

Osmanlı devletinin çekirdeğini oluşturan bu küçük uç beyliği, Ertuğrul'un yerini alan Osman bey (tahmini 1281) döneminde hızla gelişerek öteki beylikler arasında prestij kazanmıştır. Osman bey, Bizans'a bağımlı olmakla beraber ondan ayrı hareket eden Rum beylerinin kendi aralarındaki kavgalardan yararlanarak, sınırlarını genişletmiştir. Bizans'ın karşı koyma çabalarını boşa çıkararak, yörenin önemli yerleşme merkezi Bilecik'i ele geçirmiş (1299) ve beyliğinin merkezini buraya taşımıştır. Daha sonra, Bizans'ın beyliğine karşı giriştiği harekâtı, Koyun-

Güneydoğu Toroslar Anadolu'nun Suriye ile komşu güney bölgesini daha içteki engebeli bölgeden ayırır.

Tarihi İon uygarlığının en zengin kalıntıları arasında bulunan Ardinius tapınağı (resimde giriş kapısı görülmekte) Efes'tedir.

Türkiye'nin doğudaki önemli ticaret merkezlerinden olan Erzurum'da yakın yıllarda bir üniversite açılmıştır.

hisar savaşını (1302) kazanarak kırmış, böylece, Bursa çevresini ve İzmit yolunu kendi beyliğinin kontrolüne sokmuştur.

Osman beyin oğlu Orhan bey, küçük uç beyliğinin bir devlet olma yönündeki gelişmesini hızlandırmıştır. Orhan bey, babası tarafından başlatılan bir girişimi sonuçlandırarak, 1326'da Bursa'yı fethetmiştir. Daha sonra, İznik, İzmit ve Balıkesir alınmıştır. Orhan bey, böylece, kendisinden sonra gelen I. Murat'a (1360), üzerinde yeni gelişmelerin gerçekleşebileceği güçlü temeller bırakmıştır.

I. Murat, beyliği Rumeliye yaymak amacıyla göreve başlamıştır. Nitekim, Rumeliye geçerek Bizans birliklerini Sazlıdere'de yenilgiye uğratmış, böylece, Trakya'nın önemli kesimi ile Edirne, Osmanlıların egemenliğine girmiştir (1361). Bunu, Vardar ve Gümülcine dolaylarının fethi ile, büyük önemi olan Filibe'nin ele geçirilmesi izlemiştir.

Osmanoğullarının özellikle Murat yönetiminde ve Balkanlarda gerçekleştirdiği büyüme, Avrupa'da telâş yaratmış ve Papa V. Urbanus'un desteğiyle bir ittifakın oluşmasına yol açmıştı. Sırpların, Macarların, Bosnalıların ve Eflak prensliğinin katılmasıyla meydana getirilen bu ittifakın amacı, Osmanlı gelişmesini durdurmaktı. İlerki dönemlerde benzerlerine sık rastlanacak türden bu ilk beraberliğin orduları Macar Kralı Lajos'un yönetimine verilerek, Edirne üzerine yürüyüş başlatılmıştı. Ne var ki güçlü Haçlı ordusu, Osmanlıların Sırp Sındığı'ndaki baskını sonucunda yenilerek dağıldı (1363). Artık, Balkan ülkelerinin direnci ortadan kalkmaktaydı ve on yıllık bir süre içinde, Gümülcine, Kavala, Drama, Köstence ve Makedonya, Osmanlılar tarafından fethedildi.

Sultan Murat, 1380'de yeni bir Rumeli seferine çıkarak bu kez Sofya, Niş, Manastır'ı Osmanlı topraklarına katmıştır. Ne var ki bu yeni gelişme de Avrupa'yı ürkütmüş ve uzun bir hazırlıkla, Balkan krallarının ve prenslerinin orduları yeniden biraraya getirilmiştir. Bu ikinci ittifakın amacı da, Osmanlıları Balkanların dışına sürmek ve yeniden güçlenip yayılmasına imkân bırakmamak olmuştur. Murat yönetimindeki Osmanlı orduları, Kosova düzlüğünde Haçlıları karşılayarak onları ağır bir yenilgiye uğratmıştır (1389). Osmanlıların bu büyük zaferi, Sultan Murat açısından bir trajediyle sonuçlanmıştır: Savaş sonrasında alanı dolaşmakta olan Murat, yanına yaklaşmak için izin alan yaralı bir Sırp subayı tarafından hançerlenerek öldürülmüştür. I. Murat dönemi, Osmanlıların imparatorluk olma yönünde ilk adımları attığı, devletin güçlendiği, yüzyıllar boyunca Osmanlıların çok önemli dayanağı olacak Balkanların fethedildiği dönemdir. Ayrıca, gene Osmanlı tarihinde büyük yeri olan Yeniçeri Ocağı da, I. Murat tarafından kurulmuştur.

Yıldırım Bayezid, tahta geçer geçmez Anadolu'nun birliği sorununa eğilmiştir. Bayezid'e göre, Kosova savaşıyla imparatorluğun Batı sınırları güvenceye alınmıştır ve sıra Anadolu'ya yönelmeye gelmiştir. Nitekim, genç sultan, kısa bir sürede beyliklerin önemli bölümünü ortadan kaldırmış. bazılarının topraklarına el koymuş ve diğerlerine Osmanlı egemenliğini kabul ettirmiştir: Anadolu seferleri sonucunda, Aydınoğlu, Menteşeoğlu, Saruhanoğlu, Hamidoğlu, Candaroğlu beylikleri ve Kadı Burhaneddin devletine son verilmiştir. Uşak, Denizli, Aydın, Manisa, İzmir, Muğla, Kastamonu, Zonguldak Çankırı, Çorum'un bir bölümü Konya dolayları, Sivas ve Malatya Osmanlı topraklarına katılarak devletin sınırları doğuda Fırat nehrine ulaşmıştır.

Bayezit Anadolu'dan sonra Balkanlara yönelmiştir. Eflâk, bazı ayrıcalıklara sahip olarak Osmanlılara bağlanmış, Selânik alınmış, Üsküp yeniden fethedilmiş, Arnavutluğun büyük bölümüne egemen olunmuştur. Osmanlıların Macaristan sınırlarına ulaşması, Avrupa'da yeniden bir ittifak kurulmasına neden olmuştur. Papa'nın ve Fransa'nın desteğiyle ve Macar kralı Sigismond'un önderliğinde Balkan devletlerinin meydana getirdiği büyük bir ordu, Niğbolu kalesi önünde, Bayezid tarafından büyük bir yenilgiye uğratılmıştır (1396).

Bayezid'in, artık Balkan devletlerinin savunmasından yoksun kalmış Bizansı fethetmek düşüncelerini, doğudan gelen Timur orduları engellemiştir. Anadolu'nun içine yönelen Timur'u durdurmak için harekete geçen Bayezid, Ankara yakınlarında Timur ordusunu karşılamış, ancak büyük bir yenilgiye uğrayarak esir düşmüştür (1402). Bayezid altı ay kadar sonra Timur'un esiri olarak ölürken, Anadolu'da yeniden bir kargaşa dönemi başlamıştır. Moğol orduları Bursa'ya girip şehri talan ederken, Bayezid'in ortadan kaldırdığı bütün Anadolu beylikleri, Moğol imparatorluğuna bağımlı olarak yeniden topraklarına sahip olmaktadır.

Timur orduları Anadolu'dan çekilirken. ülkeyi Bayezid'in oğulları arasında bölmüş ve her bölümü kendine bağımlı kılmıştır. Süleyman Çelebi Rumeli'yi Timur adına yönetmekte, Anadolu'daki Osmanlı toprakları İsa ve Mehmet Çelebiler arasında paylaşılmaktadır. Yeniden canlandırılmış beylikler ise Anadolu'nun büyük bölümünü zaten kaplamaktadır. Bu dönemde Anadolu tam bir kargaşaya düşmüş, şehzadeler birbiriyle uğraşmış, Balkanlardan yeni bir saldırının gelmemesi ise, Osmanlıların büyük şansı olmuştur. Kargaşa, şehzade Mehmet Çelebi'nin kardeşleri yenerek tek başına devlete hâkim olmasına kadar (1413) sürdüşmüştür. I. Mehmet Osmanlı devletinin dağılmış kurumlarını yeniden biraraya getirerek devleti güçlendirmiştir. Batıda barış politikası izleyerek, Anadolu'nun birliğini gerçekleştirmek yolunda adımlar atmış, beylik topraklarından bir bölümünü yeniden Osmanlı sınırları içine almıştır. I. Mehmet, Osmanlı devletinin ikinci kurucusu olarak tarihe geçmiştir.

II. Murat, kısa bir taht kavgasından sonra, ilk iş olarak Anadolu beyliklerinin üzerine yürümüştür. Amcası Mustafa'yla uğraşması sırasında fırsattan yararlanıp topraklarını genişleten beyliklerden bu toprakları geri almıştır. Ardından, Aydın ve Menteşe beyliklerini ortadan kaldırmıştır. Aydın, İzmir ve Muğlayı kesin biçimde Osmanlı devletine katmıştır. Germiyanoğullarını ve Teke beyliğini ortadan kaldırarak, Antalya'yı, Anadolu beylerbeyliğine bağlı Sancak merkezi yapmıştır. Böylece, Anadolu birliğinin gerçekleşmesi yönünde çok büyük mesafe alınmıştır.

II. Murat, Anadolu'dan sonra Batı'ya yönelmiş, ve Bizans'ın başlıca dayanağı olan Venediklilerin eline geçmiş bulunan Selânik'i 1430'da yeniden Osmanlı devletine katmıştır. Daha sonra, Tuna nehrinin güneyindeki Osmanlı egemenliğini pekiştirmek için çaba gösterilmiştir. Kuzeydeki Macaristan'a karşı yıpratma seferleri düzenlenmiş, Sırbistan'ın merkezi Semendire ele geçirilmiş ve bu prenslik, geçici bir süre için ortadan kaldırılmıştır.

Avrupa ve Balkan devletlerinin Osmanlı gelişmesini önlemek için düzenledikleri ortak seferlerden son ikisi, Murat dönemine rastlamaktadır. Oysa, II. Murat, yeni topraklar elde etmek için fırsat kollayan Karamanoğullarıyla uğraşabilmek için Batı'da barış aramış ve 1444'de imzaladığı Segedin Anlaşmasıyla, sınırlarını güvence altına aldığını sanmıştır. Bu inançla, Murat, yorgun olduğunu belirterek tahtını oğlu II. Mehmet'e bırakmıştır. Ne var ki bu durumu fırsat bilen Macaristan ve Lehistan krallıkları, Orta Avrupa ve Balkan yönetimlerini de biraraya getirip güçlü bir ordu oluşturmuşlardır. Bu ordunun Osmanlı topraklarına yürümesi üzerine, oğlu II. Mehmet'in zorlamasıyla Sultan Murat yeniden tahta gelmiş ve ordularının başına geçmiştir. Varna'da verilen büyük meydan savaşında (1444) Haçlı ordusu ağır bir yenilgiye uğratılmıştır. Ne var ki, Avrupalı güçler dört yıl içinde yeniden birleşerek Osmanlılara karşı son Haçlı girişimini başlatmışlardır. Bu kez Macaristan kral naibi Hunyadi Yanoş önderliğinde Macar, Alman, Leh birlikleri ve Osmanlı devletine isyan eden Eflâk, Boğ-

Cumbalı, balkonlu eski İstanbul evleri bugün kâr amacıyla beton yapılar kurulmak üzere yıkılmakta ve sayıları oldukça azalmış bulunmaktadır.

Türkiye'de 200 yıllık bir geçmişe sahip olan fındık üretimi oldukça yaygındır.

Doğu Anadolu'nun en büyük ikl ırmağından biri olan Fırat, ülke kalkınmasında önemli bir rol oynayan doğal kaynaklardan biridir.

dan kuvvetleri, oluşturdukları büyük orduyla Kosova düzlüğüne inmişlerdir. İlkinden 59 yıl sonra gerçekleşen İkinci Kosova Meydan Savaşında da, Haçlılar büyük bir yenilgiye uğratılmışlardır (1448). II. Murat, kazandığı bu zaferle, Osmanlı yayılmasını önleme çabalarına ve Bizansı kurtarma imkânına kesin bir çizgi çekmiştir. Avrupalılar, Varna ve Kosova benzeri Haçlı ittifaklarıyla Osmanlıları durdurma çabasına bir daha girmemiş, ancak yüzyıllar sonra, Osmanlıları Avrupa'dan söküp atabilmek için ittifaklar oluşturmuşlardır.

Gerek I. Mehmet gerekse II. Murat, imparatorluğun kritik döneminde görev yapan, akılcı ve dengeli Sultanlar olarak tarihe geçmişlerdir. I. Mehmet devletin bir çeşit restorasyonunu gerçekleştirmiş; II. Murat ise, doğuda ve batıda büyük bir büyümeyi başarmış, Osmanlıların bir Avrupa devleti de olduğunu kanıtlamıştır. II. Murat, gerek Anadolu beyliklerine gerekse Balkan topluluklarına Osmanlı varlığını kesinlikle kabul ettirmiştir. Murat döneminde, devlet, Bayazid zamanındaki düzeye yaklaşmış ve asıl önemlisi, bu yerini koruyabilecek sağlam yapıyı da kurmuştur. Bayezid'in tecrübesini dikkatle değerlendiren Murat, Timur'un temsilcisi Sultan Şahruh'a sembolik olarak kendini bağımlı kabul etmekte de sakınca görmemiş, bu ilişki, Şahruh'un ölümüyle son bulmuştur (1447).

II. Murat'ın yerine geçen oğlu Sultan II. Mehmet, sadece Osmanlı değil, dünya tarihinin en büyük isimlerindendir. İstanbul'un fethi olayının yanısıra, bir imparatorluğun farklı yapısını ve bu yapının gerektirdiği politikaları görüp uygulayabilmesi açısından, doğu-batı sentezinin Osmanlılıktaki yerini kavrayabilmesi bakımından da dahilik düzeyinde bir yönetici olabilmiştir. II. Mehmet, kendisini sadece İslâm halklarının ve Osmanlıların değil, İstanbul'un fethi sonrasında, «Doğu Roma»nın da İmparatoru olarak ilân etmiş, bu iki sıfatı yanyana taşımıştır. Yaşamının son yılında Güney İtalya seferine hazırlanan Fâtih' in gerçekleşemeyen amacının, İtalya'yı da fethederek büyük Roma İmparatorluğunu kendi yönetiminde yeniden oluşturmak olduğu öne sürülmektedir.

Fatih Mehmet, otuz yıl süren yönetiminde (1451-1481) Anadoludaki beyliklerin son kalıntılarını ki doğuda ki Akkoyunlu devletini ortadan kaldırmış, Anadolu'nun birliğini bir daha bozulmamak üzere gerçekleştirmiştir. Ayrıca, stratejik önem taşıyan bazı Ege adalarını, Bosna ve Hersek'in tümünü Osmanlı topraklarına katmış, Kırım'ı ayrıcalık sahibi bölge niteliğiyle Osmanlı devletine bağlamıştır. Ancak, Fatih'in tarih açısından en büyük başarısı, İstanbul'un fethi olmuştur.

II. Sultan Mehmet'in tahta geçtiğinde genç yaşına rağmen farkettiği gerçek, İstanbul Bizans'ın elinde kaldığı sürece Osmanlıların Avrupa topraklarında yeterli güvenceye sahip olamayacaklarıdır. Bizansın Balkan ve Orta Avrupa ülkeleriyle zaman zaman oluşturduğu işbirlikleri, Osmanlılar için sorunlar yaratabilmiştir. Ayrıca, İstanbul, hem dinsel açıdan hem de ticarî bakımdan büyük önem taşımaktadır. Fatih, doğubatı ticaret yollarının kesiştiği ve Ortodoks inancın odaklaştığı bu kente sahip olmakla, bir büyük imparatorluğu gerçekleştireceğini görebilmiştir.

II. Mehmet, İstanbul'un kuşatılmasına 1453 başlarında girişmiştir. Avrupa'nın Bizansın yardımına koşmasını engelleyen özelliklerini, II. Mehmet dikkatle değerlendirmiş, bunlardan yararlanmıştır. Kosova yenilgisinin moral bozukluğu Avrupa'da hâlâ geçerliğini korurken ve Ortodoks Bizans ile Katolik Avrupa arasındaki uyumsuzluk en sert dönemini yaşarken, II. Mehmet harekete geçmiştir. Önce, Anadolu Hisarının karşısına Rumeli Hisarını yaptırtarak, kente Karadenizden yardım gelmesini engellemiştir. Yaklaşık 25 bin kişi tarafından savunulan Bizans surlarını, 100 bin dolayındaki askeriyle kuşatmıştır.

İstanbul'un kuşatması, dönemin benzer nitelikli çarpışmalarında rastlandığı biçimde gelişmiştir. İstanbul'un surları top atışlarıyla zayıflatılarak birliklerin içeri girebileceği büyüklükte gediklerin açılmasına çalışılmıştır. Ne var ki, Bizanslılar bu gedikleri kapamayı uzun süre başarabilmiştir. Öte yandan, şehir savunmasını planlayanların Haliç'in ağzına gerdikleri büyük bir zincir de, Osmanlı gemilerinin Haliç'e girmelerini engellemiştir. Kuşatmanın uzaması Sultan Mehmet'in ordusu üzerinde olumsuz etkiler yapmaya başlarken, Mehmet, gemilerin kara yoluyla Haliç'e indirmeyi planlamıştır: Yetmiş kadar orta ve küçük boy gemi, Tophane limanından başlayarak, Kumbaracı yokuşu, Asmalımescid, Tepebaşı, Kasımpaşa'ya döşenen kızaklar üzerinden, çekilerek Haliç'e indirilmiştir.

Şehrin Haliç kıyılarından da zorlanmaya başlaması, kuşatmanın sonucunu belirlemiştir. Topların açtığı gedikler büyürken, bir yandan bunlarla başetmek öte yandan denizden gelen saldırıları savunmak Bizanslılar için giderek zorlaşmıştır. Şehir, buna rağmen direnmeyi sürdürmüş ve Sultan Mehmet'in yaptığı teslim olma çağrılarını cevapsız bırakmıştır. Ne var ki, durum, Bizans adına umutsuz biçimde gelişmeye devam etmiştir. Nihayet, 29 Mayıs 1453 günü, genel bir saldırıya geçen Osmanlı birlikleri, Topkapı ve Edirnekapı surlarında açılmış gediklerden kente girmişlerdir. Ellidokuz gün süren kuşatmanın sonucunda Bizans, düşmüştür. Kentin içindeki kısa çarpışmalardan sonra, Osmanlılar duruma tamamen hâkim olurken, son Bizans İmparatoru XI. Constantinus, surların üzerinde çarpışarak ölmüştür.

II. Mehmet, Topkapı'dan kente girerek Ayasofya'ya gelmiştir. Burada toplanmış binlerce Bizanslıya ünlü konuşmasını yaparak, onlara din ve mezhep özgürlüklerinin güvence altında olduğunu, kendisinin Osmanlı sultanı olarak onların koruyuculuğunu da üstlenmiş bulunduğunu, bu sıfatına şimdi Doğu Roma İmparatoru niteliğinin de eklendiğini ve Ortodoks inanışın artık kendisi tarafından korunacağını söylemiştir. II. Mehmet, Bizansın ileri gelenlerini de toplayarak kendi önerdiği kişinin Ortodoks Patriği seçilmesini sağlamıştır. Fatih, Ortodoksların Katoliklerle yakınlaşmasına kesinlikle karşı olan birini bu göreve seçtirerek, Bizans halkını Katolik Avrupa'nın etkilerinden uzak tutma politikasını da oluşturmaktadır. Katolik ve Ortodoks inanışları arasındaki çelişkilerden Osmanlılık açısından yararlanma siyasetini, Fatih'ten sonraki Sultanlar da izleyecektir.

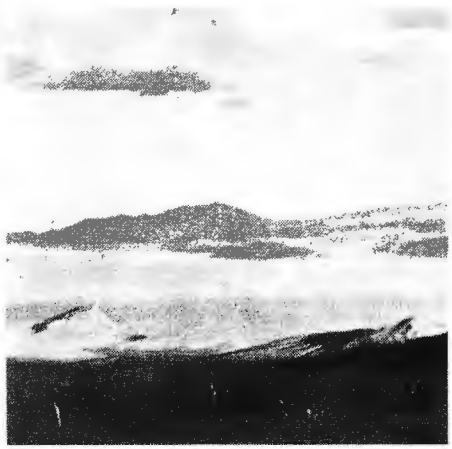
Fatih Sultan Mehmet'in ölümünden sonra, Osmanlı İmparatorluğu, zaman zaman karşılaştığı bir şehzadeler kavgasına sahne olmuştur. Amasya'da bulunan Şehzade Bayezid, Konya'daki Şehzade Cem'den önce İstanbul'a ulaşarak tahta geçmiştir. Ne var ki Cem de tahtta iddialıdır, Bursa'ya yönelmiş ve Osmanlı tahtının sahibi olarak kendi adına hutbe okutmuştur. Cem, ikili yönetimin kurulmasını amaçlamışken, Bayezid bunu kabul etmemiş ve büyük bir orduyla kardeşinin üzerine yürüyerek onu yenmiştir. Bunun üzerine yurtdışına giden Cem, asker toplayarak yeniden Orta Anadolu'ya girmiştir. Ne var ki kardeşinin ordularınca tekrar sıkıştırılmış, Akdeniz kıyılarına çekilmiştir. Kardeşinin «Kudüs Şehzadeliği» önerisini de reddeden Şehzade Cem, Rumeli üzerinden harekete geçmek hesabıyla, Rodos'a gitmiştir. Amacı, Rodos'tan Avrupa'ya gitmek, oradan Rumeli'ye girerek İstanbul'a yönelmektir. Ne var ki, Rodos şövalyeleri Fransa kralı ve Papa ile işbirliği yaparak, Cem'i Fransa'da esir tutmuş, buna karşılık Sultan Bayezid'den yılda 45 bin altın almışlardır. On yıl kadar tutsak kalan Cem, yeni seçilen Papa'nın «300 bin altın karşılığında Cem'i öldürtebileceği» teklifini Bayezid'in kabul etmesi üzerine, zehirlenerek öldürülmüştür.

Türkiye zengin folklor kaynaklarına sahip bir ülkedir. Fotoğrafta Konya bölgesi oyunlarından, kaşık oyunu oynayan bir ekip görülmektedir.

İzmir Enternasyonal Fuarı kentin merkezinde, ağaçlıklı bir koru içine yerleştirilmiştir.

Van gölü tuzluluk oranı çok yüksek olan bir göldür. 3764 m2 ile Türkiye'nin en büyük gölü olan Van'da küçük gemiler çalışır.

II. Bayezid, bir yandan kardeşinin yarattığı tehditten çekinmesi, öte yandan pasif bir kişiliğe sahip olması nedeniyle, hareketsiz bir politika izlemiştir. Batı ile iyi geçinmeye çalışmış, Osmanlıların en önemli rakipleri olan Venedik ve Macaristan'la barış anlaşmaları imzalanmıştır. Babasının başlattığı ve İmparatorluğun geleceğini etkileyebilecek önemdeki İtalya harekâtını durdurmuş, 13 ay Otranto yarımadasını elinde tutan Osmanlılar, buradan anlaşmayla çekilmişlerdir.

Bayezid döneminin önemli olayları, ülkenin doğusunda yeralmıştır. Önce, merkezi Kahire'de bulunan Memlûk devletiyle anlaşmazlık çıkmıştır. Fırat'ın doğusundaki tampon bölge üzerinde iki tarafın egemenlik iddia etmesi üzerine altı yıl süren çatışmalar, çıkmış, sonuçta statükonun korunması üzerine anlaşmaya varılmıştır. İran imparatorluğu tahtına Safevî hanedanının ve Şah İsmail'in geçmesi ise, çok daha önemli sorunlar yaratmıştır. Şah İsmail, Anadoludaki mezhep ayrılıklarını kışkırtmış, Kayseri yöresine kadar ordularıyla ilerlemiştir. Bayezid'in üzerine yürümesi nedeniyle amacının savaş olmadığını belirtip geri çekilen Şah İsmail, Anadoludaki huzursuzluklardan yararlanarak tahriklerini sürdürmüştür. Onun da etkisi bulunduğu bazı tarihçilerce öne sürülen isyanlar bu dönemde çıkmıştır. Bunların en önemlisi olan Şahkulu ayaklanmasında isyancılar Osmanlı kuvvetlerini yenip Kütahya çevresine egemen olmuşlar, ancak fazla dayanamayıp çekilmişlerdir. Bu olaylarda yıpranan II. Bayezit, 1512-de tahttan ayrılmıştır.

Yavuz Selim, İmparatorluğun başına geçtikten sonra önce kendi sultanlığına tehlike yaratabilecek ağabeylerini ortadan kaldırdı. Sonra, doğuda büyümekte olan tehlikeye karşı harekete geçti. Yavuz ordularını Tebriz'in doğusundaki Çaldıran düzlüğünde yerleştirdi. Yavuz Selim, Safevî ordularını büyük bir yenilgiye uğrattı. Şah İsmail, savaşın sonunda zorlukla kaçabilmişti.

Bu savaş sonucunda, Doğu ve Güneydoğu Anadolu tümüyle Osmanlı egemenliğine açılmaktaydı. Çaldıran'ı izleyen üç yıl içinde bütün bu bölge Osmanlı devletine katılmıştı.

Yavuz Sultan Selim'in ikinci büyük seferi, gene doğuya yönelik olmuştur. Osmanlı sınırlarının Batıdaki durumunu yeterli gören ve amacı doğu fatihliği olan Selim, Memlûk İmparatorluğunun üzerine yürümüştür. Memlûk ordusu, onu Halep yakınlarındaki Dâbık ovasında (Merc - i Dabık) karşılamıştır. Yavuz, Memlûk ordusunu ağır bir yenilgiye uğratarak Halep'e girmiştir (1516). Burada, kendini Halifeliğin sahibi ve koruyucusu ilân etmiştir. Böylece, İslâmın ruhsal önderliği, Abbasilerden Osmanlılara geçmiş olmaktadır.

Yavuz Selim'in doğu futuhatı Halep'in alınmasından sonra devam etmiştir. Buradan güneye dönülerek Suriye fethedilmiş, Şam'a girilmiştir. Şam ve Halep'i merkez alan iki yeni eyalet Osmanlı devletine katılmıştır. Daha sonra Kahireye yönelen Yavuz Memlûk sultanını Reydaniye'de yenilgiye uğratarak Kahireye girmiş (1517) ve Mısır'ı bir beylerbeyliği olarak Osmanlı topraklarına katmıştır.

Yavuz Sultan Selim'in Doğu seferi, Osmanlı İmparatorluğunu doğudaki en uzak sınırlarına ulaştırırken, ona yeni ve çok önemli bir niteliği, İslâmın tek ve tartışılmaz öncülüğünü de kazandırmıştır. Böylece, Osmanlılar hem Avrupa hem de Asya ve Afrika'ya yayılmakta olan büyük bir İmparatorluk durumuna gelmektedir. Ayrıca, çağın en önemli ticaret merkezlerinden olan Halep, Şam ve Kahire'nin de katılmasıyla, Osmanlıların mali gücü zirvesine yaklaşmaktadır. Bu eyaletlerden sağlanan vergi gelirleri, uzun yüzyıllar Osmanlı maliyesinin önemli bir temelini oluşturacaktır.

Osmanlı İmparatorluğunun en güçlü dönemi, Kanuni Süleyman yönetimine rastlamaktadır. 46 yıl süren yönetiminde, Osmanlılar en geniş sınırlarına ulaşmış ve ülkede çağın ölçüleriyle hayli ileri olan bir düzen kurulabilmiştir.

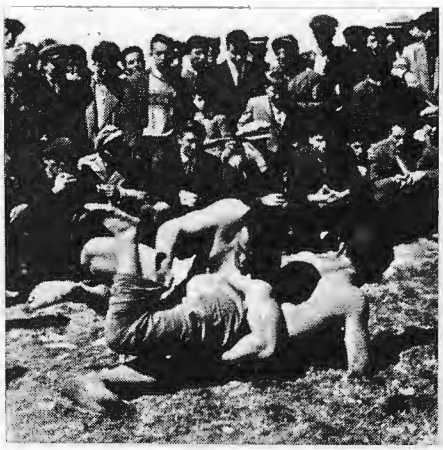
Kanuni babası Selim'in aksine, Batı'ya yönelmiş ve ilk kez askeri seferini Macaristan üzerine düzenlemiştir. Amacı, Belgrad'ı ele geçirmek, böylece, bu stratejik kentten hareketle Macaristan'ı fethetmek olmuştur. Kanuni'nin ikinci hedefi de, stratejik kaygılarla seçilmiştir. Akdeniz'e egemen olabilmesi için Rodos'un ele geçirilmesini zorunlu gören Kanuni, komşu adalarla Anadolu'nun güneyindeki Bodrum'a egemen olan ve Akdeniz'in bir bölümünü kesin denetimde bulunduran köklü Rodos Şövalyelerine karşı karadan ve denizden büyük bir saldırıya geçmiştir. Zorlu savaşlar sonucunda, bizzat yönettiği orduları Rodos'u ele geçirmiş. Akdeniz egemenliğinin yolu açılmıştır (1522).

Kanuni Süleyman, 1526'da büyük Macaristan seferini başlatmıştır. Mohaç'da kendisini karşılayan Macar ordusunu ağır bir yenilgiye uğratarak Budapeşte'ye girmiş, Macaristan'ın büyük bir bölümünü Osmanlı devletine bağlamıştır. Erdel Voyvodası Zapolya'yı Osmanlı devletine bağımlı Macar kralı olarak tahta geçirmiştir. Kanuni'nin Macaristan seferinden beklediği bir sonuç da, Almanya - İspanya ittifakının güçlenmesini sınırlamak, Macaristan'a uzanmasını engellemek olmuştur. Kanuni, böylece, ittifak karşısında desteklediği Fransa'ya da dolaylı bir güvence vermektedir. Kanuni'nin Fransa'yı destekleme politikası hem denizlerde devam etmiş, hem de, bu ülkeye ticari imtiyazlar tanınmasına yol açmıştır. İlk «Kapitülasyon»un tarihi, 1536'dır.

Almanya - İspanya ittifakının başındaki V. Karl'ın Macaristan'ın bazı bölümlerini geri alması ve Kral Zapolyayı tahttan indirmesi üzerine, Kanuni Viyana'ya kadar uzanan seferini başlatmıştır. Önce Macaristan'a girerek V. Karl'ın elkoyduğu toprakları geri almış ve Zapolya'yı yeniden tahta geçirmiştir. Buradan, Viyana önlerine geçerek şehri kuşatan Osmanlı orduları iki buçuk haftalık kuşatma sonucunda kışın yaklaşması ve Kanuni'nin büyük çarpışmaları göze alamaması nedeniyle yarım bırakılmıştır (1529). Bu seferden sonra Almanya üzerine sürekli saldırılar düzenlenerek Macaristan sınırları güvence altında tutulmuş; 1551'de çıkılan yeni bir seferde ise Avusturya'nın bazı bölgeleri ve Graz kenti ele geçirilmiştir. 1533'te Almanya ile imzalanan İstanbul anlaşmasıyla da, İmparatorluğun Batı sınırlarındaki çarpışmalar sona ermiştir. Dört yıl kadar süren bu barış dönemi yeni anlaşmazlıklarla kesildiğinde, Kanuni on yıl içinde yeniden seferler düzenlemiştir. Boğdan kesin biçimde Osmanlı devletine bağlanmış, tümüyle Osmanlı egemenliğine girmiş bulunan Macaristan, «Budin» ismini alan bir eyalet olarak doğrudan Osmanlı İmparatorluğuna dahil edilmiştir (1554). Batıdaki çatışmalar 1547 yılına kadar sürmüştür. Bu tarihte imzalanan anlaşmayla Almanya Osmanlı üstünlüğünü kabul etmiş ve Osmanlıların ulaştıkları uç noktalar, sınır olarak belirlenmiştir.

Kanuni Süleyman'ın doğu sınırlarındaki seferi, İran Şahı Tahmasp'ın zorlamaları nedeniyle olmuştur. Çaldıran sonrasının statükosunu bozmaya çalışan Tahmasp, topraklarını geri almak istemiştir. Birkaç kez tekrarlanan seferler ve çarpışmalarla, sınırlar korunmuş, bu arada Osmanlılar Bağdat'ı da fethetmişlerdir (1534). Bu savaşlar, 1555'de imzalanan Amasya anlaşmasıyla sona ermiş ve İran, Yavuz Selim döneminde belirlenmiş sınırları kabul etmiştir.

Kanuni döneminin Osmanlılar için bir altın çağ olmasının başlıca nedenleri arasında, denizlerde sağlanan büyük üstünlük vardır. Yavuz Selim zamanında geliştirilen Osmanlı deniz gücü, Kanuni tarafından zirveye yükseltilmiştir. Bu güç sayesinde hem sahillerin güvenliği sağlanmış, fetihler kolaylaşmıştır, hem de, ticaret yolları Osmanlı denetimine girmiş, güvence altında tutulmuştur

Türklerin en eski sporlarından olan güreş, çeşitli bayram ve şenliklerde, çimenler üzerinde, özel olarak hazırlanan yağı sürünerek yapılır.

Hattatlık Türklerin İslamı kabullenişiyle birlikte gelişen bir sanat oldu. Kitaplar ve cami, medrese, türbe gibi yapılarda kullanılmıştır.

İç Anadolu'nun başlıca tarım ürünü buğdaydır. Türkiye'de tarımsal üretimin makinalaşmasına karşın ilkel üretimin sürdüğü köyler de vardır.

Kanuni dönemi denizciliğindeki büyük başarı, öncelikle Barbaros Hayreddin Paşa'nın yönetiminde gerçekleşmiştir.

Yavuz Selim tarafından Osmanlı hizmetine alınan Barbaros, denizciliğe üç kardeşiyle beraber Doğu Akdeniz kıyılarında korsanlık ve ticaret yaparak başlamıştır. Kısa sürede güçlenen ve gemilerinin sayısını arttıran Barbaros kardeşler, Yavuz Selim'le 1515'de temas kurmuşlardır. Trablusgarp ile Tunus arasına egemen olan Barbaros, elindeki kuvvetlerle 1516'da Cecel ve Cezayir'i işgal ederek 1518'de Cezayir Sultanı olmuştur. İspanyollarla ve Batı Akdeniz'in öteki filolarıyla sürekli mücadele içinde olan Barbaros, 1519'da Yavuz Selim'e haber göndererek onun yardımını istemiştir. Bunun üzerine, Yavuz Selim, istediği kadar askerin Barbaros'un emrine verileceğini bildirerek, ona Cezayir Beylerbeyi sıfatını vermiş Barbarosda bağımsızlığını bırakarak Cezayir'i bir eyalet olarak Osmanlı İmparatorluğuna katmıştır. Akdenizde büyümekte olan Osmanlı etkinliğine direnen İspanyolların Arap şeyhlerini kışkırtarak ayaklandırmaları üzerine, Barbaros Cezayir'den çekilmiştir. (1524). Karargâhını Cecel'le taşıyarak, donanmasını oradan yönetmeye başlamıştır. Afrika kıyılarında başka noktaları ele geçirdikten sonra, yeniden Cezayir'e yönelmiştir. Kente bir kez daha egemen olan Barbaros, Cezayir'i (1527) Osmanlı İmparatorluğunun artık sağlam bir parçası yapabilmiş ve buradaki Osmanlı egemenliği üç yüzyıl sürmüştür.

Barbaros'un Osmanlı Donanması komutanlığına (Kapdân - ı Derya) getirilmesi 1534 yılında olmuştur. Barbaros'un başarılarını izleyen Kanuni, Cenevizli Amiral Andrea Doria'nın Osmanlı gemilerine ve kalelerine düzenlediği saldırılardan de endişelenerek, Barbaros'u donanmanın başına getirmiştir. Barbaros, ilk iş olarak donanmayı onarıma sokmuş, yeni gemiler yaptırtmış ve yeni bir düzenlemeye gitmiştir. Bu çalışmalar tamamlandıktan sonra Kanuni'nin emriyle, İtalya ve İspanya sahillerine saldırılar yapmıştır. Çok sayıda kale tahrip edilmiş, Avrupa gemileriyle savaşılmıştır. Bu arada geçici olarak Tunus'a da egemen olunabilmiştir (1534).

Kanuni, dönemin koşullarında adalara sahip olmanın stratejik önemini her zaman önde tutmuş, bunun ilk örneğini Rodos'un fethiyle vermiştir. Aynı düşünceden hareketle, Barbaros'u Ege ve Akdeniz adalarının fethiyle görevlendirmiştir. Barbaros'un uzun olmayan bir sürede gerçekleştirdiği bu fetih ise, Avrupa'yı büsbütün telâşlandırmıştır. Güney Avrupa'nın bütün deniz güçlerinin biraraya getirilmesiyle oluşturulan çok büyük bir savaş filosu, ünlü Amiral Andrea Doria'nın komutasına verilmiştir. Andrea Doria'nın görevi, Osmanlı donanmasını yok etmektir. Bu amaçla hareket eden Doria, Barbaros'un donanmasıyla beraber Preveze'de bulunduğunu haber alarak Preveze önlerine gelmiş, Narda körfezinin önünü tutmuştur. Preveze'nin güçlü topları nedeniyle körfeze giremeyen Doria, bir yıpratma savaşına hazırlanırken, Barbaros, beklenmedik bir şey yaparak körfezden çıkmış ve Haçlı donanmasının üzerine yürümüştür. Doria'nın 300 kadar savaş gemisi ve 60 dolayında askeri Barbaros'un 12 gemisi ve 20 bin askeri bulunmaktadır. Barbaros, rüzgarın kesilmesini bekleyerek harekete geçmiştir. Böylece, daha hafif olan gemilerine kürekle geniş bir hareket imkânı sağlamış, Doria'nın ağır gemilerinin bu imkândan yoksun olacağını hesaplamıştır. Nitekim, önce üstün atış gücünü kullanarak 150 kadar gemiyi batırmış, sonra, hareketli donanmasıyla Doria'nın gemilerini çevirerek onları perişan etmiştir. Andrea Doria'nın Amiral gemisi, zorlukla kaçabilmiştir. Preveze zaferiyle (1538), Preveze sonrasında, Osmanlılar Akdeniz ve Ege'nin kesinlikle hâkimi olmuşlardır. İmparator V. Karl'ın Cezayir üzerine düzenlediği büyük bir deniz saldırısının da (1541) ağır yenilgiye dönüştürülmesinden sonra, Osmanlılar denizyolları ve ticaret limanları üzerinde rahat bir denetimi sürdürmüşlerdir.

Bu dönemde Kanuni izlediği Avrupa politikası uyarınca, Barbaros'u Fransa'nın yardımına göndermiştir. Fransız sahillerini dolaşan Osmanlı donanması, Nis'i işgalcilerden kurtararak Fransa'ya geri vermiştir (1543). 1544'te başarılı seferini tamamlayarak İstanbul'a dönen Barbaros, Amiralliği süresince, Kanuni Süleyman'ın en güvendiği danışmanı ve dostu olmuştur. Barbaros, 1546'da İstanbul'da ölmüştür.

Kanuni, denizlerdeki gücünü Kızıldenize ve Hint Okyanusu'na kadar uzatmaya çalışmıştır. Hindistan ve Çin'le Avrupa arasındaki deniz ticaretini, önemli limanları ve bu ticaretten oluşan vergileri kendi denetimi altında tutmaya çalışmış, bunu büyük ölçüde başarmıştır. Barbarosun yanısıra Trablusgarp fatihi Turgut Reis ve bir çok denizci Akdeniz sahillerinde görev üstlenirken, Murad reis, Piri reis, Seydi Ali reis gibi denizciler ve Süleyman paşa gibi komutanlar Osmanlı egemenliğini uzak denizlere götürmüşlerdir.

Kanuni döneminde imparatorluk, Viyana'dan Basra körfezi ve Yemen'e Kırımdan Cezayir ve Trablusgarb'a kadar çok geniş bir alana yayılmış, bu alan içinde düzenli bir yaşamı gerçekleştirmiştir. Kanuni dönemi, sanat, edebiyat ve mimaride de zirvelerin yaşandığı yıllar olmuştur. Sanat ve sanatçı, bu dönemde devletin yardımını görmüştür. Mimar Sinan, Baki, Fuzuli gibi yaratıcılar, her zaman Kanuni tarafından desteklenmiştir. «Kanuni» sıfatını, yasalara saygısından ve babası Yavuz Selim'in keyfi yasaklarıyla işlemlerini geçersiz ilân etmesinden ötürü alan Sultan Süleyman, «En yüce Osmanlı Sultanı» olarak da nitelenmiştir. Kendisinden sonraki yönetiçilere örnek olarak gösterilmiştir.

Bununla beraber, bazı tarihçiler, Osmanlı devletini oluşturan kurumların ve anlayışın Kanuni'nin son yıllarında bozulmaya başladığını, imparatorluğun, tek merkezden yönetilemeyecek kadar büyüdüğünü ve bunun bir zaaf yarattığını da belirtmektedir.

Kanuni Sultan Süleyman'ı izleyen üç padişah dönemlerinde (II. Selim, III. Murad, III. Mehmed) Osmanlı devletini güçlü kılmış özelliklerde bir gerileme sözkonusu olmuştur. Toprak düzeni bozulmaya yüztutmuş, dış gelirler azalmaya başlamış, isyanlar ortaya çıkmıştır. Devletin yönetiminde hastalık belirmiştir. Bazı Sultanların zayıf karakteri de durumun bozulmasına ek bir etken yaratmıştır. Bu gibilerin yönetiminde saray ağaları ve sultan anneleri yada eşleri etkin biçimde politikaya karışmış, tayinlerde etkili olmuş hatta rüşvet işlerine karışmıştır. Bu dönemde, Yeniçeri Ocağı hızlı bir bozulmanın içine girmiştir. Lehistan seferinde yenilginin yeniçerilerin düzensizliğiyle bağlantılı olduğunu gören II. Osman'ın (Genç Osman) yeni bir askeri düzen getirme düşüncesi, onun hayatına malolmuş, isyan eden yeniçeriler sultanı öldürmüşlerdir. I. Ahmed'in hemen hiç bir olumlu işe tanık olunmayan saltanat döneminde yozlaşması, yaygınlaşmış, İran karşısında başarısızlığa uğranılmıştır. IV. Murad, sertliği ve kıyıcılığı ile durumu bir ölçüde toparlayabilmiştir. Ancak görülen bu düzelme köklü önlemlere ve değişime dayanmamştır. Doğrudan doğruya sultanın kişiliğine ve otoriter yönetimine bağlı kalmıştır. Dolayısıyla, Sultan Murad'ın ölümüyle beraber, yaptıklarının izleri de silinmiştir. Hele Muraddan sonra tahta geçen kardeşi «Deli» İbrahim, aslında deli değil dengesiz olmasına ve bazı başarılı uygulamalarının da bulunmasına karşın, genelde bir çöküşü simgelemiştir. Devleti falcıların kehanetine göre yöneten, hocaların gaipten aldığı seslere göre tayinler yapan ve samur kürke olan düşkünlüğünü çılgınlık düzeyine çıkaran İbrahim, sonuçta tahttan indirilmiştir. Devletin bu duraklama döneminde herşeye rağmen gücünü koruyabilmesi, daha doğrusu, çarpıcı bazı

Osmanlı İmparatorluğunun çöküşünü hızlandıran etkenlerin başında kapitülasyonlar gelir. 1914'de bunların kaldırılışı gösterilerle kutlandı.

Karagöz oyunu küçük bir beyaz perde arkasında, deriden kesilip, boyanmış figürleri arkadan ışıklandırılarak çubuklarla oynatılır.

İnce uzun bir doğu Karadeniz sazı olan kemençe at kuyruğundan bir yay ile çalınır. Hem oyuna hem de türküye eşlik eder.

devlet adamlarının yönetim becerisi ve cesaretleriyle mümkün olmuştur. Bu tür yöneticilerin başlıca örneklerinden olan Sokullu Mehmed Paşa, Bosnalı bir devşirmedir. Kanuni'nin son döneminde vezirlik ve vezir - i azam'lık yapmış, bu görevini II. Selim döneminde ve III. Murad yönetiminde bir suikastte öldürüleceği 1579 yılına kadar sürmüştür. Sokullu ve benzeri yöneticiler, daha sonraki Köprülü'ler gibi, bunalım dönemlerinde kurtarıcı işlevler sahibi olabilmişlerdir.

Osmanlıların duraklama dönemini, tarihçiler, genel olarak Malta'nın terkedilmesiyle (1565, Kanuni'nin ölümünden bir yıl önce) ve 1566'daki Macaristan seferinin tamamlanmasıyla başlamaktadır. 1699 Karlofça anlaşmasıyla duraklama, «gerilemeye» dönüşmektedir.

1570'te zorlu bir mücadele ve onüç ay süren kuşatma sonucunda Kıbrıs'ın fethedilmesi yeni bir gelişmenin belirtilerini vermişse de, 1571'de İnebahtı'daki deniz yenilgisi, bir dönüm noktası olmuştur. İnebahtı'da, Osmanlı donanmasının tümüne yakın bölümü yanmış ya da batmış; deniz kuvvetleri bir daha eski gücüne ulaşamamıştır. 1578'de başlayıp 1606'ya kadar süren uzun ve yorucu İran ve Avusturya savaşlarında ordu tüketilmiştir. Batıdaki savaşlar sonucunda, Zitvatorok anlaşması, Osmanlıları hem Macaristan'daki bazı topraklardan hem de Avusturya'nın ödediği yıllık vergiden yoksun bırakmıştır. 1622'nin Lehistan seferi sonuçsuz kalmıştır. 1683'ün Viyana kuşatması da bir başka sonuçsuz girişim olmuştur. Avusturya, Lehistan, Venedik ve Rusya'ya karşı sürdürülen savaşlar ise, sonuçta Osmanlıların yenilgisiyle ve Karlofça anlaşmasıyla (1699) noktalanmıştır. Karlofça, Osmanlıların ilk büyük gerileyişi olmuştur. Bu anlaşmanın hükümleri uyarınca, bir zamanlar tümüne egemen oldukları Macaristan'ı (Tamışvar'ı ellerinde tutarak) terketmektedirler. Aynı şekilde, Mora'dan çekilmekte, Lehistan'ın bazı topraklarından da vazgeçmektedirler.

Osmanlıların duraklamasına neden olan başlıca gelişmeler, Avrupa'daki değişimin Osmanlılara yansıyan etkileri, denizlerdeki üstünlüğün kaybedilmesi Osmanlı toprak düzeni, maliye düzeninin sarsılması olarak sıralanabilir. XVI. yüzyılın sonlarında, Avrupa, tutucu derebeylik düzenin gerilediği, merkezi krallıkların ve merkez otoritesinin yaygınlaştığı bir dönemden geçmektedir. Kentler önem kazanmakta, yeni oluşan girişimci kent sermayesi, güçlenmektedir. Bu değişiklik, yeni tekniklerin kullanımını ve yeni buluşları zorlamaktadır. Bu arada Amerika kıtasına el atan maceracı Avrupalılar, yeni dünyadan eski dünyaya doğru büyük bir altın, gümüş akımını başlatmışlardır. Birdenbire değerli maddeleri artan ve hammadde ihtiyacı büyüyen Avrupa, Osmanlıların buğday, et, hammadde kaynaklarına çok yüksek fiyatlarla alıcı olmuş, hem hızlı bir ticareti ve kaçakçılığı başlatmış hem de içteki fiyatların olağanüstü yükselmesine neden olmuştur. Osmanlılar, bu yeni durum karşısında kendilerini yeterince koruyamamıştır. Hele devlet bürokrasisi ve öteki sabit gelirler pahalılık karşısında perişan olmuş, bu durum, 1600 yıllarında Anadolu'yu saran ve devlet görevlerinin saraya başkaldırıp kendi askerleriyle halkı ezmesine yol açan Celâli isyanlarının başlıca nedeni olmuştur. Hammadde eksilmesi ise, esnafı ve Osmanlı zanaatlarını zor duruma düşürmüş, Devletin bütün yasaklama çabalarına karşın, Osmanlı kaynakları Batıya kaçırılarak onun yararına kullanılmıştır.

Osmanlı donanmasının İnebahtı yenilgisinden sonra, Akdeniz'deki ticaret yolları Avrupalıların denetimine girmektedir. Osmanlı Akdeniz ticareti İngiliz, Hollanda, Malta korsanlarından darbeler almaktadır. Aynı şekilde, Osmanlıların Ortadoğu'ya uzanan deniz ticareti, Hint Okyanusu'ndaki ticaret faaliyeti Avrupalıların deniz üstünlüğünden ve yeni tekniklerle donattıkları gemilerden büyük zarar görmüştür. Öte yandan, gelişen Batı denizciliği, Ortadoğu'dan gelip Anadolu'dan geçerek Avrupa'ya uzanan karayolları yerine deniz yolarının kullanımını öne çıkarmış, Osmanlıların bir zamanlar büyük gelir sağladığı karayollarını ve ticaret merkezleri önemlerini yitirmeye başlamıştır.

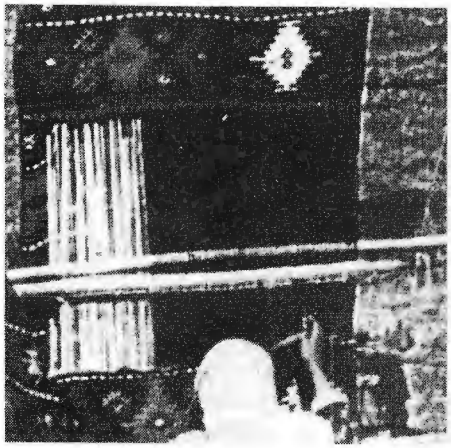
Bütün bunların yanısıra, Osmanlı düzenin belkemiği olan toprak uygulaması da, XVII. yüzyılda köklü bir değişime zorunlu olarak girmiş, toprak sisteminin çözülmesi bir çok kurumun bozulmasına yol açmıştır. Geçmişte devletin mülkiyetinde tutulan, geliri görev karşılığı asker ve sivil bürokrasiye ayrılan toprak parçaları para darlığı ve para bulma zorunluğu altında, sermaye sahiplerine «kiralanmaya» başlamıştır. Böylece, kiraladığı topraktan en fazla kârı sağlamak, devlete borcunu ödeyip gerisini kâr yapma amacındaki kişiler, hem toprağın ve köylünün korunması ilkelerini bir köşeye bırakmıştır, hem de, yerel güç odaklarını ve gecikmiş bir derebeylik yapısını oluşturmaya başlamışlardır. Giderek, merkezi devlet otoritesini hiçe sayan odaklar belirmiş, üretimdeki devlet denetimi ortadan kalkmış, köylü derebeylerin elinde kalmıştır. Bu toprakların geçmişteki geliriyle oluşturulmuş bulunan Timarlı Sipahi ordusu da, gelir kaynağı artık kuruduğundan, tarih sahnesinden silinmiştir. Buna karşılık, Kanuni döneminde bile ordunun küçük bölümü olan Yeniçeriler, şimdi ordunun neredeyse tümünü meydana getirmişlerdir.

XVII. yüzyıl sona ererken, Avrupa hızlı bir gelişmenin, teknik ilerlemenin içine girmiştir. Bu imkânlarla Avrupanın yürüttüğü sömürgecilik, Osmanlı İmparatorluğu politikasının hiçbir dönemde düşünemeyeceği ölçekde etkilenmiş ve büyük kazançları Avrupa'ya taşımaya başlamıştır. Dünyanın güç dengeleri, artık, Batıya kaymaktadır.

Karlofça anlaşmasının (1699) sonrası, İmparatorluğun gücünden daha da kaybetmesine tanık olmuştur. Karlofçanın etkilerini silmek için girişilen savaşlarda kısmi başarılar sağlanmış ve Prut anlaşmasıyla (1711) bazı topraklar geri alınabilmişse de, bu başarılar kalıcı olamamıştır. Ayrıca bu girişimler ordu gücünün savaş alanlarında harcanması sonucunu da yaratmıştır. Venedik'e karşı da başarı sağlanarak Mora ve bazı adalar yeniden kazanılmışsa da, Avusturya savaşlarında uğranılan yenilgi, bu umut verici işaretlerin sonunu getirmiştir. 1718'de imzalanan Pasarofça anlaşmasıyla, Belgrat Avusturya egemenliğine terk edildi; Macaristan'da tek Osmanlı kenti olarak kalmış bulunan Tamışvar da, Avusturya'ya bırakıldı. Uzun süreli İran savaşlarında ise başarı sağlanamamıştır.

I. Mahmud döneminde (1730 - 1754) Avusturya, Rusya ve İran karşısında uzun süredir ilk kez bazı başarılar sağlanabilmiştir. Belgrat ve Semendire sancakları yeniden Osmanlılara bağlanmıştır. Ancak bu olayı izleyen barış uzun sürmemiştir. 1768'de başlayan Rusya Savaşı, ağır yenilgilere ve büyük toprak kayıplarına yol açmıştır. Ruslar, Çeşme'deki Osmanlı donanmasını yakmışlar, 1774'de imzalanan Küçük Kaynarca antlaşmasıyla da, Kırım'ı Osmanlılardan almışlardır. Yüzyıl sonlarına doğru Kırım'ı yeniden kazanma amacıyla Osmanlıların başlattığı savaşlar da başarısız kalmış, 1792'nin Yaş anlaşmasıyla, Kırım üzerindeki bütün iddialar terkedilmiştir.

XVII. ve XVIII. yüzyıllar Osmanlılar için bir isyanlar ve kargaşa dönemi olmuştur. Bu dönemde 15 padişah tahttan geçmiştir; bunların 7'si zorla tahttan indirilmiş, indirilenlerin dördü öldürülmüştür. Dönemin sultanlarının trajik bir öyküsü vardır. I. Mustafa, akli dengesi bulunmayan bir padişahtır. İki kez tahttan indirilmiş, ikinci indirilişinden sonra 16 yıl gözaltında tutulmuş ve 1639'da IV. Murad tarafından boğdurulmuştur.

Kilim dokumacılığı özellikle orta Anadolu'da yaygın el sanatlarındandır. Kilimler genellikle ikel tezgahlarda dokunur.

Kuzeydoğu Anadolu'daki Zigana dağı eteklerinde yaşayan bölge halkının başlıca gelir kaynağı hayvancılıktır.

Makiler Akdeniz bölgesinin tipik bitki örtüsüdür. Makiler genellikle bodur ağaçlardan ve bitkilerden oluşur.

Bazı ilerici düşünceleri olan ve özellikle askeri düzende reform yapmayı planlayan Genç Osman, yeniçerilerin ayaklanması sonucunda öldürülmüştür (1622). Bir başka dengesiz Sultan, I. İbrahim, Şeyhülislâmdan fetva alınarak tahttan indirilmiş ve öldürülmüştür. IV. Mehmed, devlet işleriyle ilgilenmediği ve bütün zamanını avda geçirdiği gerekçesiyle tahttan indirilmiştir (1687). Ordu tarafından sevilmeyen ve savaş alanındaki başarısızlıklardan sorumlu tutulan II. Mustafa, askeri ayaklanma sonucu düşürülmüştür (1703). III. Ahmed, farklı yaklaşımlarından ve yenilikçi girişimlerinden rahatsız olan yeniçerilerle esnafın başlattığı Patrona isyanının elebaşıları tarafından tahttan indirilmiştir (1730). Bir başka yenilikçi sultan, III. Selim ise, kendisine karşı oluşan tepki nedeniyle düşürülerek boğulmuştur (1807).

XVIII. yüzyıl, Osmanlı yönetiminin bazı yenileşme çabalarına girdiği, bunun da etkisiyle toplumsal bunalımların ve tepkilerin oluştuğu bir dönemi kapsamaktadır. Sonradan «Lâle devri» olarak isimlendirilen III. Ahmed yönetimi (1703-1730), bu tür arayışlara sahne olmuştur. Sarayın çevresinde yeni bir yaşam biçiminin geliştirilmesine çalışılırken, Şeyhülislâmın fetvasıyla, Müteferrika İbrahim efendi ilk matbaayı kurmuştur. Çinicilikte ve dokumacılıkta yeni tekniklerin geliştirilmesine çalışılmıştır. Yabancı dildeki bilimsel yayınların tercümesine başlanmıştır. III. Ahmed'i izleyen I. Mahmud, Topçu ocağını yeniden düzenlemiş, Kara Mühendishanesini kurmuştur. Bu çabalar, 1789'da tahta geçecek III. Selim tarafından, Batı modeli örnek alınarak geliştirilecektir.

XVIII. yüzyılın bir başka özelliği, ekonomik durumun büsbütün bozulması, kapitülâsyonların olumsuz etkilerinin daha da artmasıdır. I. Mahmud, Avusturya-Rusya savaşlarını noktalayan barış anlaşmasına katkıda bulunmasından ötürü Fransa'ya bir iyiniyet gösterisinde bulunmak üzere, kapitülâsyonların mevcut 58 maddesine 42 madde daha ekletmiştir. Ağır ekonomik sorunlar, dönemin Osmanlı yöneticilerini Batı'dan borç aramaya yöneltmiştir. I. Abdülhamid (1774-1789), Şeyhülislâmdan fetva alarak Avrupa'da borç aramaya başlamıştır. Onu bu yolda sonraki padişahlar da izleyecektir.

Osmanlı İmparatorluğu XVIII. yüzyılda bir başka sorunla da karşılaşmıştır. İmparatorluğun «kendinden» saydığı, İslâm inanışının geçerli olduğu topraklarda ayrılıkçı eğilimler doğmuştur. Mısır, Trablus, Suriye gibi eyaletlerde, ilerde kuvvetlenecek özerklikçi eğilimler ortaya çıkmıştır.

Ayrıca bu yüzyıl, Osmanlıların geleneksel yapısını oluşturan kurumların çözülmesine tanıktır. Eyalet yöneticileri, büyük topraklara da sahip çıkarak feodal derebeyleri niteliğine yaklaşmış, bey ve ağa gibi tanımlarla devletin dışında güçlü ve büyük ölçüde bağımsız merkezler oluşturmuşlardır. Tarım kesimindeki ağır koşullar, kentlere büyük işsiz kitlelerinin yığılmasına, güvenliğin azalmasına, ucuz emek arzının Lonca düzenini altüst etmesine yol açmıştır. Hammadde sorunları ise, çeşitli zanaatleri büyük zarara uğratmıştır.

III. Selim dönemi (1789-1807), XIX. yüzyıla damgasını vuracak yenileşme ve Batılılaşma girişimlerinin yoğunlaştığı ilk yılları kapsamaktadır. III. Selim'in temsil ettiği yenilikçi ve Batıcı Osmanlı sultanı tipine bu yüzyılda sık sık rastlanacaktır. Bu sultanları destekleyen ve aynı ölçüde Batı yanlısı olan yüksek bürokratlar, Osmanlı kurumlarını Batı modeline göre değiştirmek için, muhafazakâr rakipleriyle mücadele edeceklerdir.

III. Selim, Osmanlı devlet yönetiminde Batı'da uygulanan sistemlerden bölümler aktararak yeni daireler, görevler oluşturmuştur. Ayrıca, Osmanlı yüksek bürokrasisinin ve zenginlerin saray çevresinde daha serbest ve «Batılı» beğenilerden esinlenen bir yaşam biçimi geliştirmelerine katkıda bulunmuştur. III. Selim, ayrıca, dış ilişkilere büyük önem vermiştir. Devletin yabancı ülkelerdeki teşkilâtlanmasını o başlatmış, ilk Osmanlı sefirlerini yurtdışına o göndermiştir. Bu özellikleri nedeniyle bazı çevreleri tedirgin eden III. Selim, benzer yeniliği askeri düzene getirmek istemesi sonucunda tahtından ve hayatından olmuştur: «Nizam-ı Cedid» isimli yeni bir ordu oluşturduğunda, bu kuruluşun kendileri için tehlike yarattığı düşüncesindeki devlet adamlarının kışkırttığı yeniçeriler, Kabakçı Mustafa öncülüğünde isyan etmiştir. Sultan'ı tahttan indirip, yerine IV. Mustafa'yı geçirmişlerdir. Alemdar Mustafa Paşa'nın devrik Sultanı kurtarmak için harekete geçmesi üzerine, IV. Mustafa, III. Selim'i öldürmüştür. Ne var ki o da tahtını koruyamamış, önce tahttan indirilmiş, sonra, yerini alan kardeşi II. Mahmud'un emriyle öldürülmüştür.

II. Mahmud, Osmanlılardaki Batılılaşma hareketinin en büyük ismi ve bu doğrultudaki büyük dönemeç olan Tanzimat fermanına ulaşan aşamaların yaratıcısıdır (1808-1839). II. Mahmud, devlet yönetimine bir dizi yenilik getirmiştir: Günümüzdeki anlamıyla «Bakanlıklar» kurulmuş, yüksek memurlar için Fransızca öğrenimi şart koşulmuş, devlet memurlarının fes, pantalon, ceket giymesi yasal zorunluk haline getirilmiştir. Ayrıca, devletin mülki teşkilâtlanmasında değişiklik yapılmıştır. Harbiye ve Tıbbiye mektepleri kurulmuş, bunlarda Batı ülkelerinin benzer kuruluşlarının eğitim yöntemlerinden de yararlanılmıştır. Yeni matbaalar açılmış, telif ve tercüme eserlerin basımı teşvik edilmiş, ilk gazete yayınlanmıştır. Batı müziği ve müzik araçları gene bu dönemde saray ve konak çevrelerine girmiştir.

II. Mahmud'un en önemli bir uygulaması, Yeniçeri Ocağının kapatılması olmuştur. «Vak'a-i Hayriye» ismiyle tarihe geçen bu olay (1826), Osmanlı askeri sisteminin kökünden değiştirilmesi ve artık birçok ayaklanmaya, huzursuzluğa kaynak olan bir ocağın söndürülmesi anlamını taşımıştır. Yeniçerilerin davranışlarından hayli şikâyetçi olan İstanbul halkı, II. Mahmud'un bu kararını sevinçle karşılamıştır.

Abdülmecid dönemi (1839 - 1861), II. Mahmud Batılılaşmasının güçlü bir devamı olmuştur. Osmanlı yenileşme çabalarının temelini oluşturan ve Batı ülkelerinin temsilcileriyle temas halinde hazırlanan Tanzimat (1839) ve İslahat (1856) fermanları, onun döneminde gerçekleşmiştir. Tanzimat döneminin büyük ismi Mustafa Reşit Paşa'nın kaleme aldığı Tanzimat fermanı ve Âli Paşa'nın Fransız ve İngiliz sefirlerinin katkısıyla oluşturduğu Islahat fermanının büyük özelliği, Padişahın yetkilerini, özel mülkiyet, bürokrasi, azınlıklar ve kişinin hakları yararına sınırlamasıdır. Bu fermanların ışığında başlatılan yasal ve kurumsal değişimler, Batılıların Osmanlı memleketindeki ticaretini ve temsilcilerini güvence atlına almış, toprak hukukunda özel mülkiyete resmiyet kazandırmış, azınlıklara bazı eşitlikler sağlamıştır.

Sultan Abdülâziz dönemi (1861-1876), Batılılaşma nedeniyle büsbütün artan bir sömürülmenin büyüyen faturalarına tanık olmuştur. Osmanlı devleti, Batıya açılması sonucunda Avrupa mallarının rekabetine hedef olmuş ve kendi zenaatlerinin daha hızla gerilemesine, ekonominin bunalıma düşmesine neden olmuştur. Çareyi Avrupa'dan borç almakta gören Osmanlı yönetimi, durumu büsbütün ağırlaştırmaktan başka bir şey yapamamıştır. Borçların biriken faizleri ve borçlanma masrafları, alınan yeni borçların yarıdan çoğunu daha ilk anda götürür olmuştur. Nitekim, Abdülâziz döneminde Batıdan 227 milyon altın lira borç alınmıştır. Ne var ki masraflar ve faiz hesapları bu rakkamdan düşürülünce, devletin eline sadece 77 milyon ka-

Nemrut dağındaki bu dev heykeller Komageneş kralı Antiochos, Zeus ve öteki tanrıları temsil etmektedir.

Ortaoyunu geleneksel Türk tiyatrosunda önemli bir dönemi oluşturur. Resimde kavuklu Hamdi bir oyunda görülüyor.

Demokratik bir cumhuriyet olan Türkiye'de genel seçimler dört yılda bir yapılır. Oylar için açık sayım yapılır.

labilmiştir. Bu gelişmelerin sonucu, Osmanlı devletinin 1881'de borçlarını ödeyemez duruma düşerek kaynaklarını yabancılara rehin etmesi, «Düyun-u Umumiye»nin kurulması olacaktır.

Sultan Abdülâziz'in son yılları, Osmanlı aydınları ve yenilikçileri açısından umutsuzluk yaratan gelişmelere sahne olmuştur. İmparatorluk, ekonomik bunalımın yanısıra, sürekli askeri başarısızlık içindedir. Son yarım yüzyılın değerlendirmesi yapıldığında, toprak kayıpları, Ortadoğu ve Balkanlardaki ayaklanmalar, ilk Yunan devletinin Mora'da kurulması, Girit isyanı, Mehmed Ali Paşa'nın Mısır isyanı, Fransızların Cezayir'i işgali, görülmektedir. Ayrıca, Rus-Fransız-İngiliz ortak saldırısıyla Navarin'de Osmanlı donanmasının yakılmasından sonra, denizlerde büsbütün zayıf düşülmüştür. Yarım yüzyılı içeren değerlendirmeler sonucunda, bir kısım Osmanlı aydını ve yüksek bürokratı, kurtuluşu bir Anayasa düzeninin kurulmasında aramaya başlamışlardır. Meşrutiyet yönetimini savunan ve bir bölümü Paris'de kümelenen Genç Osmanlılar, çoşitli yayınları yurtdışından hazırlamış, bunların İstanbul'da yayılmasını sağlamışlardır. Midhat Paşa, Süleyman Paşa, Namık Kemal, Agâh Efendi gibi meşrutiyetçilerin etkilediği bir grup subay ve öğrencinin Abdülâziz'i tahttan indirerek yerine meşrutiyet yanlısı V. Murad'ı geçirmesi, yeni bir oluşumu başlatmıştır. V. Murad'ın çevresindeki önemli görevlere meşrutiyetçiler atanmaktaydı. Namık Kemal, Sultanın özel sekreteri olmuştur. Ne var ki sağlık durumu bozuk olan V. Murad'ın görevine devamı zorlaşınca, etkinliği artmış bulunan meşrutiyetçiler Midhat Paşa aracılığıyla II. Abdülhamid'le anlaşmışlardır. Ondan «meşrutiyet yönetimini gerçekleştireceği» yolunda söz alarak, tahta çıkmasını sağlamışlardır (1876).

Abdülhamid'in ilk aylardaki yönetimi, meşrutiyetçiler adına bir zafer olmuştur. Midhat Paşa yönetimindeki bir kurul, yeni Anayasayı hazırlamış, Midhat Paşa, Sadrazamlığa getirilmiştir. 23 Aralık 1876'da Kanun-u Esasi açıklanmıştır. Bu ilk anayasaya göre, meclisler kurulmakta, hükümetin görevleri saptanmakta, maliye yeniden düzenlenmekte, devletin işleyişi yasal bir çerçeve içine alınmaktadır. Bununla birlikte, Padişah, son sözün sahibi olarak bırakılmaktadır. Ne var ki aynı dönemde, Abdülhamid ile Midhat Paşa'nın arası açılmaya başlamıştır. Yabancı devletlerin de desteklediği Midhat Paşa'nın giderek büyüyen etkinliği ve bağımsız davranma eğilimlerinden rahatsız olan Padişah, onu azlederek yurt dışına çıkma zorunda bırakmıştır. Bununla beraber, meşrutiyet düşüncesi ve meşrutiyetçilerin gücü, daha bir süre devam edebilmiştir. Osmanlı ileri gelenleri arasında yurt düzeyinde gerçekleşen seçimlerle, ilk Osmanlı Meclisi «Ayan» ve «Meclis-i Mebusan» olarak 20 Mart 1877'de çalışmalarına başlamıştır. Meclis'in yarattığı umutlu hava, uzun sürmemiştir. Rus savaşlarından gelen başarısızlık haberlerinin de etkisiyle, milletvekilleri birbirini ve sarayı ağır biçimde suçlamaya başlamışlar, özgürlüğüne yeni kavuşmuş bulunan basın, ağır eleştiriler yayınlamıştır. Olumlu görevler de yapan Meclis'in giderek Padişah'la zıtlaşması sonucunda, Abdülhamid, 14 Şubat 1878'de Meclisleri kapatmış, meşrutiyetçi kadroyu dağıtmış, kimini sürgüne, kimini uzak görevlere göndermiştir.

Abdülhamid'in 1909'a kadar süren bundan sonraki yönetim dönemi, katı bir mutlakiyet olmuştur. Özgürlükler ortadan kaldırılmış, basına sansür uygulanmış, özel hafiyeler ve muhbirler aracılığıyla, muhalif bilinen kişiler izlenmiştir. Buna karşın, Avrupa'daki Jön Türklerin ve yurttaki genç subayların oluşturduğu bir çekirdek, muhalefet örgütlenmesini sürdürebilmiştir. Öte yandan 1850'lerden başlayan dış borçlanmanın ağır sonuçları gene bu dönemde yaşanmıştır. Borç taksitleri ödenemeyince, devletin bir bakıma iflâsı olan Düyun-u Umumiye idaresi yabancılar tarafından kurulmuştur. Devlet harcamalarını sınırlama ve maliyeyi düzeltme yolundaki girişimler, başarısız kalmıştır. Toprak kayıplarına rağmen büyük savaşlardan kaçınılması ve eğitim alanındaki girişimler, dönemin olumlu özelliklerinden olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğunun yaşamakta olduğu düşüş, Abdülhamid yönetiminde de aynen sürmüştür. Büyük topraklar kaybedilmiş, İmparatorluk bünyesindeki farklı ulusların büyük bölümü ayaklanarak özerklik taleplerini gündeme getirmişlerdir.

1877'de başlayan Rus harbi (93 Harbi), imparatorluğu sonuna götüren ilk büyük savaş olmuştur. Bu savaşı izleyen Ayastafanos ve Berlin anlaşmalarıyla (1878), Osmanlılar büyük topraklar kaybetmiştir: Romanya, Sırbistan ve Karadağ prenslikleri tam bağımsızlık kazanmış, Bulgaristan, içişlerinde özerk bir devlet olarak kurulmuştur. Niş sancağı Sırbistan'a, Dobruca Romanya'ya, Teselya vilayeti Yunanistan'a, Kars, Artvin, Ardahan, Batum Rusya'ya bırakılmıştır. Bu dönemde, Fransa Tunus'u işgal etmiş (1881), İngiltere, «Avrupalıları korumak» gerekçesiyle Mısır'ı ele geçirmiştir (1882). Bu tarihten sonra, Mısır ancak teorik olarak Osmanlılarla bağlantılı bulunacaktır. Kıbrıs'ın 1878'de İngiliz yönetimine «geçici» olarak bırakılması gibi, Mısır da artık kaybedilmektedir. Bulgaristan'ın Filibe'yi ele geçirmesine karşı (1885) Osmanlılar tepki gösterememiş, tek yapılabilen, Girit ayaklanmasına Yunanistan'ın yardım gönderme girişimini başarıyla engellemek olmuştur. Ne var ki, Atina yakınlarına ulaşan Osmanlı birliklerinin kesin zaferi, işe karışan Avrupa devletlerince önlenmiştir.

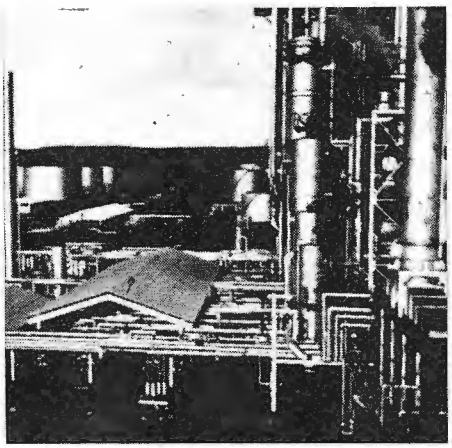
XX. yüzyıl başlarken, Osmanlı devletinin içine düşmüş bulunduğu ekonomik çıkmaz ve büyük toprak kayıpları, Abdülhamid'in muhaliflerine güç kazandırmıştır. Özellikle Rumeli'deki genç subaylar, Avrupa'daki Jön Türkler ve İstanbul'un bazı yüksek bürokrat çevreleri açısından, Abdülhamid mutlakiyetinin sona ermesi ve yeni bir meşrutiyet girişimi, tek çözüm olarak gözükmektedir. Paris'de Ahmed Rıza ve Prens Sabahaddin'in yönettiği Jön Türkler, meşrutiyetçiliğin sözcülüğünü yapmakta, orada bastırdıkları yayınları gizlice memlekete sokup dağıttırmaktadır. Selânik'deki III. Ordu birlikleri ve İstanbul'daki askeri öğrenciler arasında yaygın muhalefet eğilimleri bulunmaktadır. Gene Selânik'de merkezileşen İttihat ve Terakki Cemiyeti, özellikle genç subaylar arasında etkinlik kazanmış ve muhalefet unsurlarını biraraya getirmeye çalışmıştır.

Bu muhalefet birikimi, Abdülhamid'in Selânik çevresini denetim altına almak için askeri teftişler düzenleyip birlik yollamasıyla bir patlamaya dönüştü. İttihatçı liderlerinden Enver bey (Enver Paşa) ve Kolağası (Resneli) Niyazi, isyan ederek dağa çıktı. Ayaklanma kısa sürede Makedonya'ya yayıldı, Edirne ve İstanbul'daki orduları etkiledi. Manastır ve Kosova'da halk ayaklanmaya katılmaktaydı. Sultanın gönderdiği birliklerin ise, isyancıların tarafına geçtiği, Abdülhamid meşrutiyeti ilân etmezse, Veliahtın Rumelide Padişah yapılacağı ve isyancıların büyük bir orduyla İstanbul'a yürüyeceği haber veriliyordu.

Bu gelişmeler karşısında, kendi gücünün sınırlılığını görmüş olan Abdülhamid, 23 Temmuz 1908'de III. Meşrutiyeti ilân etmiştir. Yapılan seçimlerde, daha sonra «parti» olarak İttihat ve Terakki'nin desteklediği kişiler, cemiyetin baskılarının da etkisiyle, çoğunluğu kazanmışlardır. Bu sırada Bosna-Hersek Avusturya tarafından ilhak edilmiştir. Bulgaristan tam bağımsızlığını kazanmıştır. Girit Yunanistan'a katılmıştır. Balkanlarda yaygın bir ayaklanma başgöstermiştir. İtalya, Osmanlı topraklarına saldırmıştır.

Seyhan ırmağı üzerinde kurulan Seyhan barajı Türkiye'nin en büyük barajları arasındadır.

Batman rafinerisinin bulunduğu Batman ilçesinin nüfusu sanayileşmeyle birlikte büyük bir hızla artmıştır.

Turunçgiller Türkiye'de Akdeniz iklimi etkisinde bulunan Doğu Karadeniz'de ve Akdeniz bölgesinde yetiştirilir.

Bu huzursuzluk ortamında, bazı askeri birlikler İstanbul'da ayaklandı (31 Mart 1909). «Şeriat İsteriz» çağrısıyla ve gerici nitelikli amaçlarla oluşan hareket, İstanbul'un bir bölümünü denetimine geçirdi. Ancak, Selânik'den gönderilen Hareket Ordusu, Mahmut Şevket Paşa komutasında İstanbul'a girerek isyanı bastırdı, öncülerini asarak cezalandırdı. Ardından, Sultan Abdülhamid tahttan indirilerek Edirne'ye sürgüne gönderildi (27 Nisan 1909).

İttihat ve Terakki, bu dönemde devlete kesinlikle egemen olmuştur. Baskı yöntemleri uygulayarak ve zaman zaman muhaliflerini ortadan kaldırarak, iktidarı elinde tutmuştur. Üç İttihatçı lider, Talât, Cemâl ve Enver Paşalar, önce perde arkasından sonra açık olarak ülkeyi yönetmişler, Bakanlık, Başbakanlık yapmışlar, 1913 sonrasında kendi adamlarını Başbakanlık görevinde tutmuşlardır. Balkan savaşı (1912) bu kadronun ilk büyük başarısızlığı olmuştur. Osmanlı orduları bütün cephelerde yenilmiş, 170 bin kilometre karelik toprak ve 6,5 milyon nüfus, İmparatorluktan kopmuştur.

Osmanlıların I. Dünya Savaşına sürüklenmelerinde de, İttihatçı kadrodaki maceracılığın ve Alman hayranlığının büyük payı olmuştur. Ordu yönetimine üst rütbeli Alman subaylarını sokan, Almanya'yla çok yakın ilişkiler kuran ittihatçılar, bu devletin zorlamasıyla savaşa girmişlerdir. Savaşta yer yer başarılı olunmasına ve Çanakkale gibi bir büyük zaferin kazanılmasına karşın, ekonomik güçten yoksun bir imparatorluğun yeterince silâhlandırılmamış, dinlendirilmemiş askerleri, uzak cephelerde ölüme gönderilmiştir. Askeri konulardaki bilgisizliğini ve çılgınlığını, Allahüekber dağında 90 bin askeri «Sarıkamış fatihliği» uğruna kırdırtarak daha önce kanıtlamış bulunan Enver Paşa'nın gözetimindeki ordular, Kafkas cephesinde, Makedonya ve Galiçya'da, Irak, Filistin Suriye cephelerinde, perişan olmuştur. İmparatorluğun Anadolu dışındaki toprakları, teker teker kaybedilirken, 28 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesiyle, Anadolu'nun da işgali kabullenilmektedir.

Müttefik donanmaları 13 Kasım 1918'de İstanbul'a girerek devletin yönetimine fiilen el koymuşlardır. İtalyanlar Antalya'yı Fransızlar Urfa, Antep, Maraş ve Adana'yı; daha sonra, Yunanlılar İzmir ve Ege dolaylarını işgâl etmişlerdir. İran, Irak ve Arabistan'daki Osmanlı toprakları ise, tümüyle İngiltere'nin eline geçmiştir. Bu statükoyu, 1920'de imzalanan Sevr antlaşması kesinleştirmiş, ancak, başlamakta olan Millî Mücadele, Sevr hükümlerinin geçerlik kazanmasına imkân bırakmamıştır.

İmparatorluğun çöküşünü hızlandıran Enver, Talât, Cemâl Paşalar ise, 1918'de yurt dışına kaçmışlardır. Talât ve Cemâl Paşalar suikast sonucunda, Enver Paşa ise Rusya'daki bir çarpışmada ölmüştür.

Mondros Mütarekesinden sonra, yabancı askeri Birlikler Anadolu'nun çeşitli noktalarını tutmuş, 15 Mayıs 1919'da İzmir'e çıkan Yunan askerleri ise, iki hafta içinde Aydın-Ödemiş-Turgutlu-Bergama-Ayvalık hattına ulaşarak geniş bir bölgeye yayılmıştır. Düşman işgaliyle beraber, Anadolu'da yer yer kıpırdanmalar, başkaldırı işaretleri görülmüştür. Ne var ki, devlet, tümüyle işgalcilerin kontrolüne girmiş, Osmanlı ordusu silâhını bırakmak zorunda bırakılmıştır. Yurdun çeşitli yörelerinde oluşan çeteler, «Kuvay-ı Milliye» örgütleri ve «Müdafaa-i Hukuk» cemiyetleri sınırlı bir direnişi gerçekleştirmiştir ama, bunları biraraya getirebilecek, direnişi yüksek düzeyde örgütleyip koordine edebilecek bir güç yoktur.

Birbirinden kopuk direniş odaklarını bir Millî Mücadele çerçevesinde toplayan kişi, Mustafa Kemal olmuştur. Mustafa Kemal, IX. Ordu müfettişi olarak 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkarken, böyle bir mücadeleyi örgütlemeyi amaçlamıştır. Kendi düşüncelerine yatkın komutan arkadaşlarıyla derhâl temas kurmuş, İzmir'in işgalini protesto eden mitingler düzenletmiş, direnen kuvvetler arasındaki haberleşmeyi sağlamak için girişimlerde bulunmuştur. Amasya Genelgesi (22 Haziran 1919), yaygın bir mücadele doğrultusundaki ilk adım niteliğindedir. Amasya'dan Erzurum'a geçen Mustafa Kemal çalışmalarına hız vermiş, geniş bir kongrenin toplanması için askeri ve sivil kuvvetlere çağrıda bulunmuştur. Ne var ki bu çalışmaları, İngiliz İşgâl kuvvetlerinin ve İstanbul hükümetindeki işgal yanlısı unsurların dikkatini çekmiş, Mustafa Kemal, geri çağrılmıştır. Bu durumda görevinden istifa eden Mustafa Kemal, Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kongresini, 23 Temmuz 1919'da toplamıştır. Kongre, başlamakta olan mücadelenin amaçlarını saptayarak ilân etmiştir. Millî devletin sınırları belirlenecek, yabancı işgaline karşı hareket başlatılacak, İstanbul yönetimi mücadeleye destek olmazsa, Anadolu'da geçici bir hükümet kurularak ülkenin kurtarılması görevini üstlenecektir. Bu toplantıyı izleyen Sıvas Kongresi (4 Eylül 1919), bütün direniş derneklerini ve hareketini temsil edecek bir kurul oluşturmak ve bunun başkanlığına Mustafa Kemal'i getirmek kararını almıştır. Böylece, mücadele dağınıklıktan kurtarılmakta, yurt düzeyinde tek bir yönetime bağlanmaktadır. Gerçekleşen iki kongre sonucunda, öngörülen bağımsız devletin sınırları bir sözleşme-yemin biçiminde (Misak-ı millî) açıklanmıştır. Aynı çerçevenin İstanbul'daki Meclis tarafından da benimsenmesi ve İstanbul'dan Anadolu hareketine bir yakınlık belirtilerinin görülmesi üzerine, Müttefik kuvvetleri bu kez İstanbul'u «resmen» işgal ettiklerini açıklamışlar ve Meclisi dağıtarak bağımsızlık yanlısı olan milletvekillerini sürgün etmişlerdir. Bu olay ve Antep, Urfa, Maraş'tan Fransız birliklerinin çıkartılması, oluşan mücadeleye hız katmıştır.

Mustafa Kemal, işgalcilerin Osmanlı devletine son verdiğini belirterek, vatanın savunmasını üstlenecek Türkiye Millet Meclisi'ni 23 Nisan 1920'de oluşturmuştur. Böylece, Türkiye'nin temsili yetkisini kendinde toplayan yeni bir güç ortaya çıkmıştır. Bu durum işgalcilerin ve İstanbul hükümetinin tepkisini çekmiştir. Mustafa Kemal ve arkadaşları, Şeyhülislâm'dan fetva alınarak ölüme mahkûm ettirilmiş, Anadolu'da bir dizi gerici isyan kışkırtılmıştır. Bu gelişmeler Ankara hükümetini zorlamış, ancak, giderek güçlenen millî mücadele hareketi, duruma hâkim olabilmiştir.

Ankara hükümeti, son derece elverişsiz koşullarla çerçevelenmesine rağmen, gayet akılcı bir politika izleyebilmiştir. Meşruiyetini Millet Meclisine dayandırmış, onun dışında hiçbir güç kaynağı aramadığı gibi, oluşmasına da izin vermemiştir. Böylece, mücadelenin tek elden yönetimini kolaylaştırmıştır. Öte yandan, Türkiye'nin çok farklı unsurlardan oluşan yapısını ve değişik çıkarların mecliste temsil edildiği gerçeğini dikkatten uzak tutmamıştır. Hükümet, bütün kuvvetlerin üzerinde anlaşabileceği ilkeleri canlı tutmuş, amacın ülkeyi yabancı işgalinden kurtarmak olduğunu; hattâ, yabancılar tarafından serbest iradesi engellenmiş bulunan Padişahın kurtarılmak istendiğini belirtmiştir. Buna karşılık, kısa sürede ayrılık nedenlerini oluşturabilecek sosyal ve ekonomik konulara girmekten, yönetim dikkatle sakınmıştır.

Hükümetin dikkatli politikası, dış ilişkilerinde de kendini belli etmiştir. Öncelikle Yunan işgâl kuvvetleri düşman olarak alınmış, İngiltere, Fransa ve İtalya'ya, bağımsızlık koşulunu kabul etmeleri durumunda uzlaşmaya varılabileceği izlenimi verilmiştir. Öte yandan, Sovyetler Birliği ile yakın ilişkiler kurulmuş, Ankara hükümetini hemen tanıyan Sovyetler, ayrıca, önemli mali yardım da sağlamışlardır. Düzenli ordu oluşturma çabaları da planlı biçimde ve aceleye getirmeksizin yürütülmüştür. Zaten yoksul durumdaki Anadolu halkın-

Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi toplantılarının yapıldığı TBMM binası modern bir yapıdır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'de başlatılan sanayileşme girişimleri arasında şeker fabrikaları önemli bir yer tutar.

dan olağanüstü ekonomik katkılar istenmemiş; çeteler yavaş yavaş tasfiye edilerek düzenli kuvvetlerin bünyesinde eritilmiştir. İsmet bey (İnönü) düzenli bir ordunun kurulmasında en büyük görevi başarıyla üstlenmiştir.

Millî Mücadelenin ilk önemli askeri başarısı, Sarıkamış, Kars ve Gümrü'nün Ermenistan'dan geri alınması olmuştur. Bunu izleyen Gümrü Barış Antlaşması (1920) ise, Ankara hükümetinin artık bütün askeri kuvvetini Batı'ya yöneltmesine olanak sağlamaktadır. Batıdaki Yunan kuvvetleri Trakya'yı ele geçirmiş, Bursa, Balıkesir ve Ege'nin önemli bir bölümü Yunan birliklerince işgal edilmiştir. Yunan ordusunun ilerleyişi ilk olarak Garp Cephesi kumandanı Miralay İsmet bey tarafından, İnönü mevzilerinde durdurulmuştur (Ocak 1921). Yunan birliklerinin aynı mevzilere yönelttikleri ikinci saldırı da, gene başarıyla püskürtülmüştür (Mart 1921).

İnönü savaşları, gerek Ankara hükümeti ve Meclis üzerinde gerekse halkın üzerinde son derece önemli ve olumlu bir etki yapmıştır. Millî mücadeleyi sürdürenlerin kendilerine olan güveni büyümüştür. Kazanılan bu başarılar, aynı zamanda, Avrupa'nın Ankara hükümetini değerlendirmesini de etkilemiştir. Bu arada 1921 Mart'ında Sovyetler'le Moskova antlaşması imzalanmış, ilk kez büyük bir devlet tarafından Ankara hükümetinin tanınması, önemli bir adım olmuştur.

Millî mücadelenin dönüm noktalarından biri, Sakarya Meydan Savaşı (13 Eylül 1921) olmuştur. Kral Konstantin'in Anadolu'ya gelmesiyle, Yunan birlikleri Ankara üzerine büyük bir yürüyüşü başlatmışlardır. Amaçları, millî mücadele hareketine kesin bir darbe indirerek egemenliklerine kesinlik kazandırmaktır. Bu yürüyüş, Ankara'da telaş yaratmış, Türk ordularının Sakarya hattına kadar çekilerek bu hattın önündeki toprakları bırakması Meclis'te eleştirilmiştir, Başkumandanlık görevini de üstlenmiş bulunan Mustafa Kemal, doğru gördüğü kararında ısrarlı olmuş ve düşmanı Sakarya'da beklemiştir. 22 gün ve gece süren zorlu çarpışmalar sonucunda Yunan birlikleri çok ağır kayıplar vererek geri çekilmek durumunda kalmıştır. Takip edilebilen Yunan birlikleri imha edilmiş, Anadolu'daki Yunan ordusu, Sakarya öncesindeki gücüne bir daha ulaşamamıştır.

Sakarya savaşından sonra, Anadolu'daki oluşumu daha ciddiyetle değerlendiren müttefiklerin tavrında değişiklik görülmüştür. 1921 Ekim ayında, Fransızlar, Ankara anlaşmasını imzalayarak Hatay dışındaki topraklardan askerlerini çekmişlerdir. Böylece, Ankara hükümeti, artık bütün gücüyle Yunan işgali altındaki topraklara yönelebilecek duruma gelmektedir. Amaç, yurdun tümüyle kurtarılmasıdır.

Uzun bir hazırlık döneminden sonra, 23 Ağustos 1922'de Türk orduları harekete geçmiştir. Mustafa Kemal'in yönetiminde, Yunan birlikleri kuşatılmış ve altı Yunan tümeni Dumlupınar'da imha edilmiştir. Yunan askerleri hızla Ege'ye kaçarken, yetişen Türk kuvvetlerince esir alınmış, nihayet, 30 Ağustos zaferinin ardından Türk birlikleri 9 Eylül 1922 günü İzmir'e girerek Millî Mücadelenin askeri amacına başarıyla ulaşmıştır. 11 Ekim'deki Mudanya Mütarekesi ile de, Türk-Yunan savaşı resmen sona ermiştir.

Artık millî mücadelenin son aşamasına gelinmiştir. Ankara hükümetinin amacı, yeni devleti kurmak ve kendini dünyaya kabul ettirmektir. Saltanatın ilgası ve Lozan Barış Konferansı, bu yolda atılan iki büyük adım olmuştur. 22 Kasım 1922'de başlayıp 24 Temmuz 1923'de sonuçlanan Lozan Barış Konferansıyla, Osmanlılıkla Avrupa arasındaki son hesaplaşma tamamlanmaktadır. Türkiye, yeni bir devlet olarak varlığını kabul ettirmekte, imparatorluk iddialarını ve eski toprakları üzerindeki hakkını tarihe terketmekte, tartışmalı Musul konusunu da kaybetmeyi göze almakta, Boğazlar üzerindeki Türk egemenliğini resmileştirmekte, Ege'deki adaların büyük bölümünden ise kesinlikle çekilmektedir. Lozan anlaşmasıyla, imparatorluk döneminin bittiği ve yeni bir dönemin başlamakta olduğu, uluslararası düzeyde saptanmaktadır. Anlaşmanın imzalanmasından iki ay kadar sonra İşgâl Kuvvetlerinin İstanbul'dan çekilmesiyle, artık Cumhuriyetin eşiğine gelinmiştir.

Bu yeni dönemdeki oluşumun siyasal öncülüğünü yapmak üzere, Cumhuriyet Halk Partisi kurulmuştur (9 Eylül 1923). Partinin Başkanlığını Mustafa Kemal üstlenmiştir. Millî Mücadeleyi yönetten askeri kadro, yüksek bürokratların da katılmasıyla, Partinin yönetim kademesini oluşturmuştur. CHP, bir bakıma, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin partiye dönüşmesiyle oluşturulmuştur. Partinin kuruluşundan bir ay önce yapılan seçimleri Müdafaa-i Hukuk adına kazanmış milletvekilleri, CHP'ye girmişlerdir. Parti, millî mücadele anlayışını sivil bir ortamda sürdürmek, ülkeyi modernleştirmek ve model olarak benimsenen Batı sistemini, Batılı kurumları ve yaşayışı gerçekleştirmek gibi amaçları savunmaktadır.

Bu gelişmeler, Millet Meclisindeki muhafazakâr unsurları rahatsız etmiştir. Özellikle saltanatın ilgasından sonra durumun ne olacağı ve Meclis'in hangi yetkilerle kimin adına hareket edeceği gibi konular büyük görüş ayrılıklarına ve tartışmalara yol açmıştır. Bu endişelerin ışığında, Mustafa Kemal Cumhuriyeti gecikmeden ilân etmenin şart olduğuna yakın çevresiyle birlikte karar vermiştir. 29 Ekim 1923'de Millet Meclisi'nin aldığı karar uyarınca Anayasa'ya devletin hükümet biçiminin Cumhuriyet olduğu maddesi eklenmiş ve böylece, Cumhuriyet ilân edilmiştir.

Yeni rejim, ilk iş olarak, kendi amaçladığı toplum modelini gerçekleştirmek ve kendi dışındaki otorite merkezlerini tasfiye etmek amacıyla, devrimleri başlattı. Cumhuriyetin ilânından dört ay kadar sonra, halifelik kaldırıldı ve böylece lâik devlet anlayışında önemli bir adım atıldı. Osmanlı hanedanının Türkiye'de kalmış üyeleri yurtdışına çıkarıldı. Bunu, eğitimi lâikleştiren ve tek elden yönetimi sağlayan yasa ile şeriye mahkemelerini kaldıran yasa izledi. Daha sonra, tekkeler ve zaviyeler kapatıldı; âşar vergisi kaldırıldı. Medeni Kanunun kabulüyle (1926), toplumun Batı anlayışıyla yeniden düzenlenmesi öngörüldü. Hukuk sistemi, Batı yasaları tercüme ettirilerek değiştirildi. Kıyafet Kanunu çıkarıldı, milâdi takvim ve Batı'nın saat sistemi kabul edildi. 1928'de Arapça harfler bırakılarak Lâtin alfabesine geçildi. «Devletin dini İslâm dinidir» tanımı Anayasadan çıkarılarak laiklik yolunda kesin adım atıldı. Kur'an ve ezan Türkçeleştirildi (1932); soyadı kanunu kabul edildi (1934); hafta tatili cumadan pazara alındı (1936).

Cumhuriyetin kurulmasından sonra, yeni rejim bazı sorunlarla karşılaşmış, yönetici kadrolar çeşitli nedenlerle oluşmuş muhalefet hareketleriyle mücadele etmiştir. Hilâfetin kaldırılması ve toplumu Batı modelinin öngördüğü anlayışlarla yaşam biçiminin kabul ettirilmeye çalışılması, İstiklâl Savaşını yöneten bir grup komutanın CHP'den ayrılmasına neden olmuştur. Aralarında Rauf Orbay, Kâzım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy, Refet Bele, Cafer Tayyar gibi ünlü komutanların bulunduğu bu milletvekilleri, Batı modeline bir tepki niteliği de taşıyan Terakkiperver Fırka'yı kurmuşlardır. Parti, bir kısım basının da desteğiyle gelişmeye başlamıştır. Ne varki o sırada Güneydoğu Anadolu'da patlak veren Şeyh Sait önderliğindeki isyan (Şubat 1925), Türkiye'de siyasal özgürlüklerin ve sendika çalışmalarının durdurulmasına neden ve gerekçe yapılmıştır. Ağrı ve Dersim'e de yayılan ayaklanma, ordu birliklerince bastırıldı. Bu hareketin başlamasından kısa bir süre sonra, Meclis, «Takrir-i Sükûn» kanununu kabul etti (4 Mart 1925). Bu kanunla, muhalefet partileri ve sendikalaşma yasaklanıyor, İstiklâl Mahkemeleri yeniden göreve başlıyordu. Terakkiperver Fırka da, kanunun kabulünden sonra, 3 Haziran 1925'te kapatıldı. Takrir-i sükûn döneminin bir başka sonucu, İstiklâl Mahkemelerinin yaygın biçimde işletilmesi oldu. Muhalefet hareketlerine yakın olan siyasetçiler, gazeteciler, sendikacılar ve isyana katılmış olanlar, bu mahkemelerde yargılandı. Doğuda çok sayıda idam cezasına, öteki duruşmalarda uzun süreli hapislere hükmedildi. Öte yandan, 16 Haziran 1926'da Mustafa Kemal'e İzmir'de bir suikast düzenleneceği ihbarı üzerine tutuklananların İzmir İstiklâl Mahkemesindeki duruşmalarında, eski ittihatçılarla beraber Terakkiperver fırka yöneticileri de yargılandı. Ali Fuat, Karabekir, Rafet ve Cafer Paşalar beraat ettiler, ancak hemen orduyla ilişkileri kesildi. Eski ittihatçılardan onaltı kişi, aralarında eski maliye nâzırı Cavit beyle beraber, idam edildiler. Gerek siyasal gerekse sınıfsal özgürlüklerin ve muhalefetin kesinlikle yasak-

landığı bu dönem, 1930'da, Mustafa Kemâl'in arkadaşı Fethi Okyar'a kurdurttuğu Serbest Fırka ile aralanır gibi oldu. Ancak, yeni kurdurulan bu muhalefet partisinin halk tarafından büyük ölçüde desteklendiğinin anlaşılması üzerine, kendi kendini feshetmek zorunda bırakıldı.

Cumhuriyetin ilk döneminde, Milli Misak sınırlarına ve barışa dayalı bir dış politika izlenmiştir. Başarılı bir diplomasi ile, İstanbul ve Çanakkale boğazlarının Türk savunma sistemi içinde yer alması sağlanmıştır (Montreux anlaşması). Balkan (1934) ve Sadâbad (1937) Paktlarıyla, bütün komşu ülkelere karşı izlenen dostluk politikası yaygınlaştırılmıştır. Avrupa'ya yönelik Barış politikası, daha önce Fransızlara bırakılmış olan Hatay'ın barışçı yollardan anavatana katılmasını mümkün kılmıştır. Buna karşılık, Milletler Cemiyeti, Türk iddialarını redderek Musul ve Kerkük bölgesinin İngiltere'de kalmasını öngörmüştür.

Cumhuriyet yönetimi, devraldığı zayıf ekonomiyi güçlendirmek için, öncelikle sermayenin girişimlerine dayanan bir modeli benimsemiş, ancak zaman zaman büyüyen ölçüde bir devlet kontrolünü de getirmiştir. Milli iktisat politikasıyla, Türkiye'den kaçmış azınlıkların elindeki ticaretin Türklere geçmesine çalışılmıştır.

Atatürk'ün ölümüyle, Cumhuriyetin ilk dönemi kapanmıştır. Büyük bir dinamizmi, güçlü sezgileri, güç dengelerini doğru hesap edebilmesi, dış koşulları ve dış dinamikleri doğru değerlendirmesiyle Atatürk, yeni bir devletin kurucusu olabilmiştir.

Atatürk'ün bıraktığı cumhurbaşkanlığı görevini üstlenen İnönü, onun en yakın mücadele arkadaşı ve gerek milli mücadelenin, gerekse cumhuriyetin ikinci ismidir. İnönü, çok büyük özellikleri olan bir siyasetçidir. Ancak, bu özellikleri, Atatürk'ten hayli farklıdır. Atatürk'ün siyasal dehası sezgileri ve gözüpekliği, İnönü'de yerini hesaba, akılcılığa ve ölçülü davranışlara bırakmıştır. İnönü, bu nitelikleriyle, Türk siyasetinin sönmeyen yıldızı olabilmiştir. Muhalefete düştüğü yıllarda bile, devletin asli sahibiymiş gibi hareket etmiştir. Bir bakıma, Osmanlı bürokrasisinin Cumhuriyette de kendini sürdüren kimi özelliğinin, son temsilcisi olmuştur.

İnönü, devlet ve parti başkanı olarak, bir dönemin «tek şefi» niteliğini taşımıştır. Bu dönem, gerek dünyanın gerekse Türkiye'nin bunalımlı yıllarını kapsamıştır. Dünyanın ekonomik krizin izlerini üzerinden atamadığı ve bunun etkilerinden Türkiye'nin kurtulamadığı zaman kesitinin izlerini, İnönü, ekonomide devletçilik politikasıyla göğüslemeye çalışmıştır. Kamu İktisadi Teşekkülleri aracılığıyla, sanayi geliştirmeye çalışmış, önemli adımlar atmıştır. Öte yandan, dünyanın yeni bir savaşın eşiğine geldiği dönemde, İnönü, usta bir politikayla Türkiye'yi yangının dışında tutabilmiştir. Gerek İngiltere ve yandaşlarının gerekse Almanya ve taraftarlarının karşıt yönlerden gelen baskılarını ve savaşa katılma çağrılarını İnönü geçiştirebilmiştir.

Türkiye'nin bu politikası, çeşitli dengeleri aynı anda kurabilmek ve ülkenin durumunu birkaç yönden güvence altına alabilmek biçiminde gelişmiştir. 23 Ağustos 1939'da Sovyet - Alman anlaşması imzalandığında, kurulan bu beraberliğin Türkiye aleyhine sonuçlar verebileceğini düşünen İnönü, hemen karşı tarafla, Fransa ve İngiltere ile anlaşma yapmış ve ekonomik yardım almıştır (13 Ekim 1939). Sonra, Sovyetlerle görüşmeler yapmış ve Sovyetlerden, bu ülkenin Türkiye'ye saldırmayacağı güvencesini almıştır (25 Mart 1941). Sovyetler Birliğine saldırmalarından birkaç gün önce (Haziran 1941) ise, Almanya ile bir saldırmazlık antlaşması imzalamıştır (Haziran 1941).

Akdeniz kıyıları Türkiye'nin en uzun kıyılarıdır. Mersin yakınlarındaki bu dinlenme kampından tarihi kız kalesi de görülmektedir.

Türkiye'de hava ulaşımı batı ülkelerinden satın alınan uçaklarla gerçekleştirilmektedir. Bu uçaklar, THY A.O. tarafından işletilir.

İnönü'nün bu dengeci politikası, savaş boyu devam etmiştir. Bir yandan Alman sefareti öte yandan İngiliz sefareti, Türkiye'yi kendi yanlarında savaşa sokabilmek için her yönteme başvurmuştur. Bu yöntemler arasında, Türkiye'deki iş adamlarına imkânlar sağlamaktan, basını karanlık yollardan kendi davalarına yöneltmeye çalışmaya kadar herşey varolabilmiştir. İngiliz Başvekili Churchill, bu çabalara 1943'de Adana'da ve Kahire Konferansında bizzat katılmış, ancak İnönü'nün direnmesi karşısında çaresiz kalmıştır.

Savaşa katılmamakla beraber, savaş nedeniyle Türkiye'nin büyük bir orduyu silâh altında tutma çabası ve savaşın ekonomik yansımaları, 1940'ların Türkiye'de çok zor koşullarda yaşanmasına yol açmıştır. Birçok madde bulunamamış yada karneye bağlanmıştır. Fiyatlar hızla yükselmiş, savaş vurgunculârının devlet adamlarının da ismi karıştırılan karaborsa olayları ve zenginlikleri dillere destan olmuştur. Bu dönemde, işçi sınıfı ve köylü kitleleri çok ezilmiştir. İşçilerin haktan yoksun olmalarının yanısıra, yeni sınırlamalar da getirilmiştir. Hafta tatili engellenebilmiş, maden bölgelerinde zorunlu çalışma sistemi uygulanmış, düşük ücretler ve en ağır koşullar birlikte gelmiştir. Köylü kitleleri ise, önce, Osmanlılardaki öşür - ondalık sisteminin yeniden canlandırılamasına hedef olmuşlardır. Ürünün onda birini devlete vermek ve her dört dönümde bir çift öküzden fazlasını devletin alması uygulamaları, köylüyü büsbütün perişan etmiştir. «Tahsilder baskısı - Jandarma dayağı» dönemin köylüleri arasında yaygın şikâyet konusu olmuştur.

Bu oluşumların etkisiyle, savaş sonrasında İnönü ve CHP'ye karşı yaygın bir tepki vardır. Bununla birlikte İnönü, bütün dünyada esen demokrasi rüzgarlarının Türkiye'ye ulaşmasını zorlaştırmamış, tersine, kolaylaştırmıştır. 1945 yılında önce «rejimin liberalleşmesi gereğinden» sözeden İnönü, daha sonra, «muhalif bir partiye olan ihtiyacı» dile getirmiştir. İnönü, açtığı bu yoldan ve CHP'nin kendi içinden Demokrat Partinin doğmasını 1946'da CHP'yı zorlamasını, nihayet 1950'de iktidar olmasını, belli bir demokratik hoşgörüyle karşılayabilmiş; çeşitli sıfatlarına, Demokrasiyi Türkiye'ye getiren siyasetçi sıfatını da, tarih önünde ekleyebilmiştir.

Demokrat Parti, CHP içinde toprak reformu benzeri bir yasaya karşı doğan muhalefetten oluşmuştur. Büyük toprak sahibi CHP milletvekilleri, sözcülüğünü Adnan Menderes'in yaptığı bir mücadeleyle tasarıyı yumuşatmışlar, ayrıca, ilerde bir kopuşu getirecek ölçüdeki uyumsuzluğu sergilemişlerdir. Nitekim, bu olaydan kısa bir süre sonra, Celâl Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan, bazı yasalarda ve CHP tüzüğünde değişiklik öngören «Dörtlü takrir»i vermişlerdir. Bu takririn reddedilmesi üzerine partilerinden ayrılan ve çıkartılan dört milletvekili, 7 Ocak 1946'da Demokrat Partiyi kurmuşlardır.

Demokrat Parti, halkın CHP iktidarından hoşnutsuzluğu üzerinde hızla gelişebilmiştir. Liberal bir iktisat anlayışının, demokrasinin, bürokrasi karşıtlığının sözcülüğünü yapan parti, ülkenin ezilmiş halk kitlelerine yeni bir ümit olarak görülmüştür. Büyük toprak sermayesinin ve ticaret sermayesinin desteklediği, Türkiye'nin etkisine girmekte olduğu Amerika'nın iyi nazarlarla baktığı DP, 1946 seçimlerinin hayli tartışma götüren oyların ayırımı sistemine rağmen ciddi bir varlık olabilmiş, 1950'de ise iktidarı almıştır. DP, 1954 ve 1957 seçimlerini de kazanmış, ancak bir darbe sonucunda iktidardan uzaklaştırılabilmiştir.

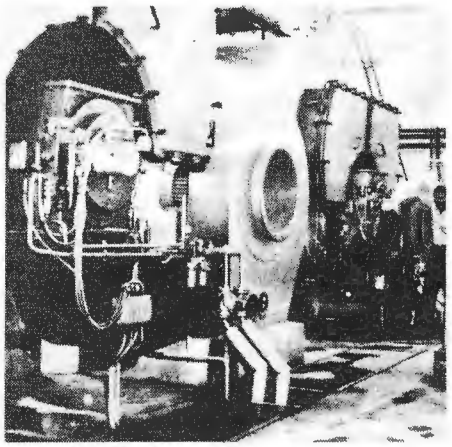
Demokrat Parti'nin tarih düzeyindeki ilk özelliği, ekonomiye ve halkın yaşamına elle tutulur bir canlılık getirmesi olmuştur. DP yönetimi, her ne pahasına olursa olsun ekonomiyi genişletmek, köylü kitlelerine yol, su gibi ihtiyaçları ulaştırmak, köylünün «cebinin para görmesini» sağlamak tutkusuyla işe koyulmuştur. Dış ekonomik koşulların Kore savaşıyla elverişliliğinden de yararlanarak, parti, bu amaçlarını uygulamaya koyabilmiştir. Yeni alanlar tarıma açılmış, makineli ziraat başlamış, köy yolları köylerin kapılarını yeni bir dünyaya açmıştır. Gene bu dönemde, ticaret hızlanmış, sanayileşme doğrultusunda bazı adımlar atılmış, ticaret sermayesinin sanayileşmeye yönelmesi süreci, yabancı sermayeye açılan bir çerçevede başlamıştır.

Demokrat Parti'nin ikinci büyük işlevi, İnönü zamanında başlatılan Amerikan yörüngesine girme politikasını yeni boyutlara getirmesidir. Missouri zırhlısının İstanbul'u ziyareti (1946), «Truman Doktrini» ve «Marshall Planı»nın uygulanmaya konmasıyla Amerika'dan ilk askeri ve ekonomik yardımların gelmeye başlaması (1947), İnönü'nün bu doğrultuda attığı temelleri oluşturmuştu. Şimdi, Demokrat Parti, Kore savaşına katılarak Batı gözündeki yerini yükseltmeye çalışmaktadır. Ardından, NATO anlaşmasına Türkiye katılmıştır (1952). Gene DP döneminde askeri üsler yabancı sermaye yatırımları ve yabancıların petrol aramaları teşvik edilmiştir.

DP iktidarının halk kitleleriyle ya-

Türkiye'de Latin kökenli harflerden oluşan bugünkü alfabe öğretime çabukluk ve yaygınlık kazandırmıştır.

Sebze ve meyva konserveciliği Türkiye'de son 15 yıl içinde oldukça gelişmiştir. Domates konserve fabrikası bu gelişimin örneklerinden biridir.

Orta Anadolu'nun kıraç ovalarında hayvancılık, modern bir yapıya sahip olmamakla birlikte, oldukça yaygındır.

kın olduğu iktidar dönemi, 1957 sonrasında kapanmakta, bunun yerini, bazı desteklerin kaybedildiği, zaten DP'ye karşı olan güçlerin ise büsbütün sertleştiği bir gerilim dönemi almaktadır. Bu durumun ilk nedeni, ekonomik durumun bozulma belirtileri olmuştur. Dış piyasalardaki elverişli konjonktür sona ermiş, ülke bir döviz yokluğuna girmiştir. Hızla büyüyen enflâsyon, büyük kentlerdeki sabit gelirlilerin, asker ve sivil bürokrasinin maddî durumunu sarsmıştır. Bu gelişmelerden de kaynaklanan eleştiriler basında artarken, muhalefetin de sert tepkileri oluşmuştur.

Demokrat Parti yönetimi, bu gelişmeler karşısında soğukkanlılığını koruyamamıştır. Alıştığı bahar havasının geride kalmasına adeta inanamamış, yeni sorunlara ayak uyduramamıştır. Basının ve muhalefetin giderek sertleşen tavrına, şehirlerde değişen havaya ve bürokrasinin huzursuzluğuna, dengesiz tepkiler göstermiştir. Muhalefetin girişimlerini, meclis dışında militanlar baskısı ve partizan yöneticilerin çabasıyla engellemeye çalışmıştır. CHP liderinin gezileri saldırıya uğramış, Uşak, Kayseri, Topkapı olayları çıkmıştır. Basına karşı, yayın yasaklarına ve ekonomik baskı yöntemlerine başvurulmuştur. Huzursuzluğun kaynaklandığı gençlere ve üniversite hocalarına hakaret edilebilmiştir. Nihayet, «...bir kısım basının ve muhalefetin faaliyetlerini soruşturmak» amacıyla olağanüstü yetkileri bulunan bir tahkikat komisyonunun kurulması, gerginliği uç noktasına çıkarmıştır.

Bu ortamın ve gerginliğin sonucunda, ordu tarafından düzenlenen bir darbeyle, DP yönetimi yıkılmıştır. Son dönemde başvurulan sıkıyönetim uygulaması da DP'yi kurtarmaya yetmemiştir. Demokrat Parti yönetimi Yassıada mahkemelerinde yargılanmış, parti kapatılmış, üç lideri idam edilmiş, DP yöneticileri ağır cezalarla cezaevlerine gönderilmiş ve, İnönü'nün 27 Mayıs'tan bir süre önce söylediği «...Sizi ben bile kurtaramayacağım» sözü ne yazık ki doğru çıkmıştır.

Demokrat Parti'nin olaylara yaklaşım biçimi özellikle genç subaylara hemen hiç bir zaman doğru gözükmemiştir. Klâsik Atatürkçü görüşlerle yetişen subaylar, DP'nin birçok davranışını Atatürk ilkelerine ters olarak yorumlamışlardır. DP'nin ekonomik problemlerle karşılaştığı ve sabit gelirlilerin yaşam koşulları ağırlaştığı oranda, bu tepki de yoğunlaşmıştır. Ordu içinde bazı devrim hücreleri oluşmuş, askeri bir girişimle Demokrat Partiyi görevden uzaklaştırma düşüncesi, artan sayıda taraftar bulmuştur.

1960 yılı başlangıcında, DP'yi iktidardan düşürmek, birçok subaya demokrasiyi ve ülkeyi kurtarmanın vazgeçilmez önkoşulu olarak gözükmüştür. Silâhlı kuvvetlerin çeşitli kademelerinde örgütlenmiş bulunan bu subaylar, 27 Mayıs'ın ilk saatlerinde, planlı bir biçimde harekete geçmişlerdir. İstanbul ve Ankara'nın stratejik noktalarına, radyoevlerine, Cumhurbaşkanı köşküne hâkim olmuşlardır. İstanbul'daki operasyonu 3:30'da, Ankara'dakini 6:00'da tamamlayarak, Türkiye'nin kaderine el koymuşlardır.

27 Mayıs'ın hangi düşüncelerden kaynaklandığı ve ne yapmak istediği, sabahın ilk saatlerinde radyolardan yapılan açıklamada özetlenmiştir: Silâhlı kuvvetler, kardeş kavgasını durdurmak ve demokrasiyi kurtarmak amacıyla harekete geçmişti. Hiç bir şahsa yada zümreye yönelik değildi. En kısa zamanda seçimleri gerçekleştirip yönetimi sivillere teslim etmek amacındaydı. NATO'ya ve CENTO'ya bağlı kalınacaktı.

Devrik hükümetin Başbakanı ve Bakanı, önde gelen yöneticileri tutuklanırken, 27 Mayıs hareketinin icra organları da ortaya çıkmıştır. 38 subaydan oluşan Milli Birlik Kurulu, devrimin belirleyici karar merkeziydi ve bir tür yasama organı işlevi taşımaktaydı. Orgeneral Cemâl Gürsel, Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Genelkurmay Başkanı görevlerini üstlenmişti. Yeni hükümet, teknisyen niteliğinde partisiz kişilerden oluşturulmuştu. Milli Birlik Kurulu, daha ilk günden, kısa sürede seçimleri yapıp yönetimden çekilmek fikrine sahip çıkmıştı. Ne var ki, kendi içindeki bazı görüşler, önce reformların yapılmasını, ancak bu tamamlandıktan sonra yönetimin devrini öngörmekteydi. Bu ikilik, 14 Kasım 1960'da, 14 MBK üyesinin gözaltına alınıp ardından hemen yurtdışı görevlere atanmasıyla çözümlendi.

27 Mayıs hareketinin yönetimi sivillere devretmek amacı, «Kurucu Meclis»in oluşmasıyla uygulamaya kondu. Kurucu Meclis, «Korporatif» nitelik taşıyordu ve çeşitli kuruluşların temsilcilerinden oluşmaktaydı. Görevi, yeni Anayasayı ve seçim yasasını hazırlamaktı. Üniversite çevrelerinden alınan taslaklar, meclisin özel komisyonlarında yeniden biçimlendirilerek tartışmaya sunuldu. Zaman zaman sertleşen görüşmeler sonucunda Kurucu Meclis, 1961 Anayasasını kabul etti. Anayasa, 9 Temmuz 1961 günü yapılan referandumla, halk tarafından benimsendi ve yürürlüğe girdi. Bir süre sonra, yönetim sivillere teslim edildi; MBK'nın 22 üyesi, yeni Anayasa uyarınca tabii senatör olarak yasama meclisine katıldı. Cemâl Gürsel, Cumhurbaşkanı seçildi. Yıl sonunda yapılan genel seçimde, hiç bir parti çoğunluğu sağlayamadı. DP'nin yerine kurulmuş bulunan AP ve YTP toplam olarak DP oy oranına ulaşırken, CHP, tahmin edilen başarıyı sağlayamıyordu.

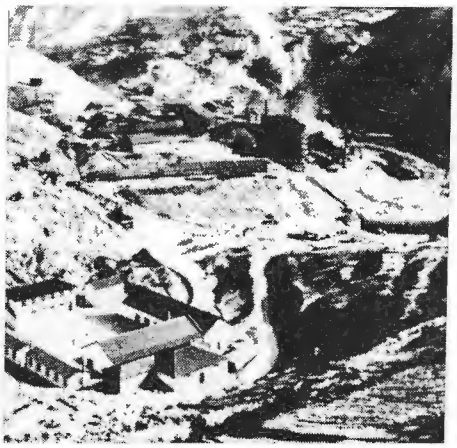
27 Mayıs döneminin bir başka özelliği, DP yönetiminin yargılandığı Yassıada Mahkemeleri olmuştur. Olağanüstü bir askeri mahkeme niteliği taşıyan «Yüksek Adalet Divanı», öncelikle «Anayasayı ihlâl»le suçlanan DP yöneticilerini ağır cezalara mahkûm etmiş, çok sayıda idam kararı vermiştir. Bu kararların büyük bölümünün çeşitli nedenlerle hafifletilerek başka cezalara dönüştürülmesine karşın, DP'nin Başbakanı Menderes, Dışişleri Bakanı Zorlu ve Maliye Bakanı Polatkan idam edilmişlerdir. Öteki DP yöneticileri cezaevlerine nakledilmiş, ancak çeşitli af girişimleriyle 1964'e kadar tümü salınmıştır.

27 Mayıs hareketi, büyük kentlerde ve özellikle aydınların, yüksek bürokrasinin, gençlerin arasında destek bulmuştur. 27 Mayıs'ın bir ürünü olan 1961 Anayasası da, Türkiye'nin çağdaş ve ileri ci güçlerine yeni olanaklar açan, onların varmakta bulunduğu toplumsal olgunlaşmayı saptayan ve kabullenen nitelikler taşımıştır. 27 Mayıs, ilk günlerde sağladığı coşkulu desteği sonuna kadar koruyamamışsa da, büyük kentlerdeki popülerliğini sürdürmeyi başarmıştır. Buna karşılık, hareket, kırsal kesimden destek görmemiş, bilâkis, bu çevrelerde tedirginlik yaratmıştır. Bunun ilk nedeni, DP'nin 1960 yılında da köylü içindeki prestijini sürdürmekte bulunması olmuştur. İkinci neden, 27 Mayıs'ın birçok projeyi durdurması, yol açtığı durgunluk ekonomisinin öncelikle köy kesimini etkilemesidir. DP'nin ABD ve NATO yörüngesindeki dış politikası ise, 27 Mayısçılar tarafından sürdürülmüştür. Dönem, ABD ile yeni ve kapsamlı ikili anlaşmaların yapılmasına, yeni üs olanaklarının sağlanmasına tanık olmuştur.

27 Mayıs'ı izleyen ilk seçim sonrasında, halkın siyasal eğilimlerinde devrimin pek bir farklılık yaratmadığı ortaya çıkmıştır. DP, «AP ve YTP» arasında bölünmüş olarak eski oranını korumakta, muhafazakâr CKMP, oranını iki kat arttırarak % 14'e ulaşmaktadır. Bu sayısal gerçekler, Türkiye'de ilk kez koalisyonlar dönemini başlatmıştır. 1965'e kadar ülke, çeşitli partilerin ve bağımsızların koalisyonuyla yönetildi. Bir askeri darbe sonrasının zor koşullarında olağana dönüşün gerçekleşmesi, büyük ölçüde, İnönü'nün dengeli kişiliğiyle kolaylaştırılmıştır. Başbakan ve koalisyon ortağı olarak İnönü, gençiş döneminin sıkıntılarından ülkeyi sakınmış, bu arada gerçekleşen iki askeri darbe girişiminin boşa çıkarılmasında başlıca etken olabilmiştir.

Osmanlı kültür kurumlarından olan medreseler aynı zamanda bir kütüphane ödevi gören bölümlere sahipti.

Maden yatakları yönünden oldukça zengin bir ülke olan Türkiye'de son yıllarda birçok maden işletmesi devletleştirilmiştir.

1960'larda Türkiye'deki siyasal bunalım ordu ve gençliği de etkilemiştir. 27 Mayıs öncesi iktidarın tutumu polis öğrenci çatışmalarına yolaçmıştır.

27 Mayıs sonrasının ilginç gelişmesi, DP felsefesi üzerinde kurulmuş bulunan Adalet Partisinin giderek güçlenmesi olmuştur. Önce bir emekli generalin, Ragıp Gümüşpala'nın başkanlığında kurulan AP, Devlet Su İşleri eski Genel Müdürü Süleyman Demirel'in başkanlığında gelişmiş, 1965 seçiminde oyların % 53'ünü toplayarak tek başına iktidara gelmiştir.

1965-70 dönemi, çeşitli özellikleriyle, Türkiye'nin yakın tarihinde farklı bir yere sahiptir. Bu dönem, 1961 Anayasasının özgürlükçü yanının en fazla hissedildiği, rejimin çoğulcu bir demokrasiye en fazla yaklaştığı yılları kapsamaktadır. Toplumsal düzenin köklü eleştirileri ilk kez bu dönemde ve yaygın biçimde yapılabilmiştir. Basın, farklı görüşlere yer verebilmiş, işçi hareketi canlılık kazanmış, yeni sendikal oluşumlar çerçevesinde DİSK kurulmuştur (1967). Gene bu dönemde, Türkiye'yi tanımak ve Türkiye'nin köklü sorunlarını araştırmak, çözüm getirmek uğraşı başlamıştır. Açıkoturumlar ve konferanslar, toplu tartışma biçimleri geliştirilmiştir. Toplumsal bilimler alanında çok sayıda kitap, Türkçeye çevrilmiş, çeşitli telif eserler verilmiş, kitap ve okumak, özellikle genç kuşaklarda bir tutku olabilmiştir.

Dönemin bir başka büyük özelliği, Türkiye'deki sosyalist hareketin ilk kez etkin bir güç olarak Parlamentoya girebilmesi olmuştur. 1961'de kurulan Türkiye İşçi Partisi, 1965'de onbeş milletvekilliği kazanarak Millet Meclisinde yer almıştır. Partinin sayısal açıdan belirleyici olmamasına rağmen, dönemin çeşitli gelişmeleri TİP'in varlığından büyük ölçüde etkilenmiştir. İşçilerin ve genel olarak kitlelerin yararları ve sorunları, hemen her sorunda savunulabilmiş, kalıcı izler bırakılabilmiştir. 1969'da seçim sisteminin değişmesi ve kendi iç sorunları nedeniyle zayıflayan TİP, 12 Mart döneminde «ırkçı bölücülük yaptığı» gerekçesiyle Anayasa Mahkemesince kapatılmış, parti yönetimi Sıkıyönetim Mahkemelerinde mahkûm edilerek cezaevlerine konmuş, TİP yöneticileri, ancak 1974'ün af yasasıyla özgürlüklerine ve siyasal haklarına yeniden kavuşabilmişlerdir.

1965 sonrasının ekonomik gelişmeleri, ülke yaşamına yeni bir canlılık getirmiştir. Demirel ve AP, bir zamanlar Menderes'in örneğini verdiği büyüme tutkusuna sahip çıkmışlardır. Sanayileşme süreci hızlanmış, montajcı özellikleri ağır basan bir model çerçevesinde önemli adımlar atılmıştır. Kırsal kesime dönük yatırımlara ve enerji projelerine de dönem öncelik vermiştir. Bu yılların bir başka özelliği, Türk işçilerinin uzak Almanya'ya yönelmeleri olmuştur. Önceleri sınırlı sayılarda başlayan işçi göçü, Avrupa'nın başka ülkelerini de kapsayacak biçimde gelişmiş ve 1970'lerde bir milyon sayısına ulaşmıştır. Bu oluşum, ülkenin toplumsal ve ekonomik yaşamını derinden etkilemiştir. Bir zamanlar kapıları büyük şehirlere bile kapalı olan Anadolu köyleri, birdenbire Almanya gibi ileri sanayileşme düzeyindeki bir ülkeye açılıvermiştir. Almanya ile Türkiye arasındaki insan trafiği, yeni düşüncelerin ve alışkanlıkların Türkiye'ye yansımasına, çeşitli aile ve uyum sorunlarına yol açarken, Türk ekonomisine bir büyük döviz kaynağını da sağlamıştır. Bu kaynak, 1965-1975 döneminin ekonomik büyümesinde çok önemli bir etken olmuştur.

1965 sonrası, CHP içinde de önemli değişimlerin tohumlarını yaratmıştır. Ecevit'in Genel Sekreter olmasından sonra, parti, «Ortanın Solu» arayışında adımlar atmış, giderek, partinin geçmişini sol bir yaklaşımla yorumlayan, geleceğe kitleler açısından da bakmayı amaçlayan bir akım gelişmiştir. Ecevit'in çevresinde kendi kadrolarını da oluşturan bu akım, partideki ağırlığını artırmış, önce yönetim kademelerine, sonra, İnönü'ye rağmen partiye hâkim olmuştur.

1965 sonrasının hareketli ortamının bir başka sonucu, bir yandan sol görünümlü maceracılık özlemlerini, öte yandan faşist nitelikte akımların mesafe almaları olmuştur. Sol maceracılık, yer yer Latin Amerika solunun yöntemlerine özenirken, faşist gruplar, sürekli saldırılarla kışkırtmaları sahnelemiştir. Bu tür çatışmalar devam ederken, durumun ancak bir ordu müdahalesiyle kurtarılabileceği yolunda yaygın propagandalar, değişik hattâ karşı çevrelerden gelebilmiştir. Demokratik Partiyi oluşturan 41 milletvekilinin ayrılmasıyla AP zayıflarken, ordu üst kademelerinde müdahale eğilimlerinin güçlendiği işaretleri görülmüştür. Öte yandan, hükümetin izlediği dış politika, belli ölçülerde bağımlılıktan uzaklaşma doğrultusu taşıdığından, ABD ve NATO çevrelerinde hoşnutsuzluk yaratmıştır. Ortadoğunun çok kritik olaylar yaşadığı bir dönemde Türkiye'nin böyle bir siyaseti sürdürmesi ve ABD'nin Türkiye'deki afyon üretimini engelleme çabalarını cevapsız bırakması, hükümetin zayıflamasına ve bir darbenin dış nedenlerinin oluşmasına yol açmıştır.

Bu ortamda, 12 Mart 1971 günü, Silâhlı kuvvetler adına Genelkurmay Başkanı ve üç kuvvet komutanının verdiği ortak bir muhtıra, hükümetin çekilmemesi durumunda ordunun darbe ile yönetime el koyacağını belirtmiş. Bunun üzerine Demirel hükümeti istifasını vermiştir.

12 Mart muhtırasında öngörülen «reformları Atatürkçü bir anlayışla gerçekleştirecek» hükümet, partisinden istifa eden CHP milletvekili Nihat Erim tarafından kurulmuştur. Bu hükümet, 12 Mart'ın ruhuna uygun biçimde, partisiz teknisyenlerden oluşturulmuş ve partilerüstü tanımını benimsemiştir. Ne var ki, bir yandan 12 Mart oluşumunun hızlandırdığı çatışmalar ve kanlı olaylar, öte yandan meclislerin varlıklarını sürdürebilmesi, hükümetin başarısını engellemiştir. Üstelik, ilânı gecikmeyen sıkıyönetim ve onun başlattığı tutuklamalar, büsbütün gergin bir hava yaratmıştır. Çok sayıda profesör, yazar, gazeteci ve sendikacı gözaltına alınmış; bir bölümü tutuklanmıştır.

Tutuklamalar ve sıkıyönetim duruşmaları, 12 mart döneminin belirgin özelliği olmuştur. Çok sayıda insan yargılanmış, mahkum edilmiştir. İşkence iddialarının da yaygın biçimde varolduğu dönem, ayrıca, büyük tartışmalara rağmen üç gencin idam edilmesine de tanık olmuştur. Gene bu dönemin özelliği, Anayasanın büyük değişime uğratılmasıdır. Nihat Erim tarafından başlatılan ve Ferit Melen hükümetince paylaşılan bu değiştirme sürecinde, Anayasanın özgürlükçü ve eşitlikçi birçok özelliği yara almış, hattâ ortadan kaldırılmıştır.

12 Mart, son hükümeti olan Talu hükümetiyle son bulurken ve ülke 1973 seçimine yaklaşırken, bu dönemin kalıcı siyasal sonuçları sonraki yılları derinden etkilemiştir. 12 Mart döneminin ilk kalıcı izi, sosyalist hareketin parlamento düzeyinde ve güçlü siyasal partilerce temsil edilmesi olanağını büyük ölçüde yaralaması olmuştur. Sosyalist hareket, bu dönemin ardından, bir tür bölünmüşlük içine ve goşizmin etkilerine sürüklenmiştir. Hem bu nedenle hem de 12 Mart'ın sosyolojik sonuçlarının etkisiyle kanlı çatışmaların dolaylı sebeplerinden biri yaratılmıştır.

Adalet Partisi, 12 Mart sonrasında eski gücüne uzun süre kavuşamamıştır. Önce DP ve MSP bölünmeleri, ardından MHP'nin güçlenmesi, DP'nin bir zamanlar taşıdığı ve AP'nin paylaştığı bütünleyici işlevden, sağı yoksun bırakmıştır. Bu, 1970'lerin koalisyonlar dönemi olmasını etkilemiştir.

12 Mart'ın önemli bir siyasal sonucu ise, CHP'deki büyük bir değişime dolaylı neden yaratmasıdır. 12 Mart rejimine karşı izlenecek politikada genel başkan İnönü'yle anlaşmazlığa düşen Ecevit ve arkadaşları, genel sekreterlik ve parti yönetimi görevlerinden 12 Mart'ın ilk günlerinde istifa etmişlerdir. Bu ekip, bütün 12 Mart döneminde çalışmalarını parti içinde sürdürerek, 1972 CHP Kurultayında İnönü'ye karşı tavır almış-

lardır. Parti Meclisi üzerine verilen kavgada, İnönü yenik düşmüş ve genel başkanlıktan istifa etmiştir. Kurultay, bunun ardından olağanüstü toplanarak Ecevit'i genel başkanlığa getirmiştir. Bir süre sonra da İnönü, partisinden istifa etmiştir.

Gerek 1973 seçiminin gerekse 1977 seçiminin sonrası, siyasal belirsizlik ve koalisyonlar dönemi olmuştur. Her iki seçimde de hiç bir partinin çoğunluk olamaması nedeniyle, çok sayıda hükümet kurulmuş, uyumsuzluklar, güvensizlik oyları, milletvekili transferleri birbirini izlemiştir.

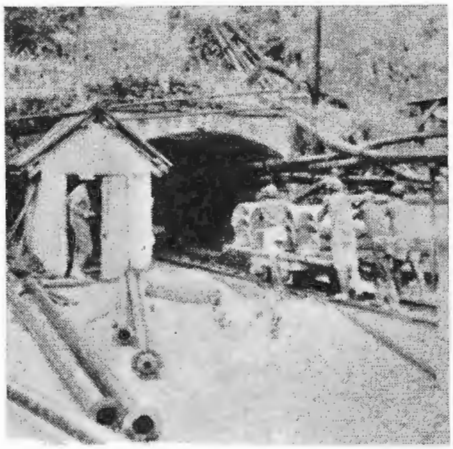
Dönemin ilk koalisyonu, 1973'te en fazla oyu alan parti durumundaki CHP ile MSP tarafından kurulmuştur. Kemalist kökenli CHP ile tarihsel İslâmcı akımları yansıtan MSP arasındaki bu ilginç uzlaşma, bazı olumlu ve ilerici uygulamalarda bulunmuştur. Ancak, dünyada başgösteren petrol bunalımının ve petrol fiyatlarındaki yükselişin ilk olumsuz yansımaları Türkiye'de duyulurken, Kıbrıs olayının patlak vermesi, ülkeyi bambaşka sorunlara yöneltmiştir.

1974 Haziranında Kıbrıs'da Makarios yönetimine karşı ENOSİS'çi bir darbenin yapılması, Türkiye'yi adaya askeri müdahalede bulunmak zorunda bırakmıştır. Yunanistan'daki faşist cuntadan kaynaklanan darbe hareketi karşısında, Türkiye, önce İngiltere ve ABD ile temaslarda bulunmuş, onların müdahaleden vazgeçme telkinlerine karşın, Kıbrıs askeri harekâtını başlatmıştır. Girne-Lefkoşe arasındaki bölgeye Türk birlikleri hâkim olurken, Türkiye'nin adadaki askeri varlığı kısa sürede arttırılmıştır. Ancak buna rağmen belirsizliklerin ve tehlikenin sürmesi karşısında, ikinci bir harekât düzenlenerek Kıbrıs'ın önemli bölümü ele geçirilmiştir.

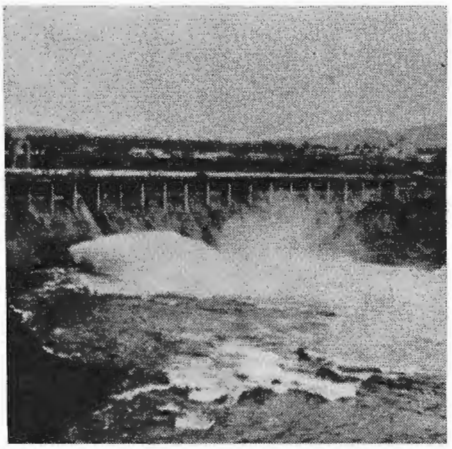
Kıbrıs olayı, Türkiye'de çok önemli ekonomik ve siyasal sonuçlar yaratmıştır. Batı'nın Türkiye'ye karşı aldığı olumsuz tavır, Türk sanayi ürünlerinin Batı tarafından satın alınmaması ve ABD'nin ilân ettiği askeri ambargo, Kıbrıs'ın zorunlu kıldığı yeni harcamaların eşliğinde, Türkiye için sorunlar yaratmıştır. Öte yandan, Kıbrıs sonrası izlenecek dış politika üzerindeki anlaşmazlığın da etkilediği oluşumlar, CHP-MSP koalisyonunun dağılmasına neden olmuştur. Kıbrıs'taki Türk varlığının Batı'da yarattığı tedirginlik, bütün 1970'lerde önemli bir etken ve yaşanılan ekonomik bunalımda önemli bir neden olabilmiştir.

1974'ün sonlarında kurulan ve meclisten güven oyu alamayan Irmak hükümeti de ülkenin sorunlarına çözüm getirememiştir. Yeni bir «partilerüstü» hükümet modeli olan Irmak deneyi, başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu arada, Demokratik Partide çözülmeler başlamış ve üye sayısını arttıran Adalet Partisi, MSP, MHP, CGP ile birleşerek ilk Milliyetçi Cephe hükümetini Demirel'in başkanlığında 1975'de oluşturmuştur. MC dönemi, ülke sorunlarına yeterli çözüm getirmeyişinin yanı sıra, Türkiye'de silâhlı çatışmaların artmasında da olumsuz bir etken olmuştur. Bu dönemde aşırı sağ kadrolar devlet içinde etkinlik kazanmış, hükümetin olaylara yaklaşım biçimi ayrılıkları ve çatışmaları hızlandırıcı yönde sonuçlar vermiştir.

Bir çözümsüzlük ortamında ve seçim tarihi erkene alınarak gerçekleştirilen 1977 genel seçimi de, siyasal belirsizliği ortadan kaldıramamıştır. Seçimden sonra, gene en fazla oyu toplayabilmiş olan CHP tek başına hükümet kurmayı denemiştir. Meclisin güvensizlik belirtmesi üzerine istifa eden hükümetin yerine, yeni bir MC deneyi getirilmiştir. Ne var ki, bu hükümet de, ekonomik sorunlar, dış siyaset sorunları ve büyüyen çatışmalar karşısında çaresiz kalmıştır.

Uganda'nın Kilembe bakır madenleri Ruvenzori yöresinde yeralır. Uganda başlıca bakır üretici ülkeler arasındadır.

1960'larda Victoria Nil'i üstünde tamamlanan Owen barajı ve hidroelektrik projesi sonucu Jinja (Uganda) büyük bir sanayi merkezi haline geldi.

1977'nin son ayında, onbir AP milletvekilinin istifasıyla hükümet zayıflamış ve Meclis'in güvensizlik oyuyla düşürülmüştür. Bu onbir milletvekilinden onunun bağımsız niteliğiyle katıldıkları yeni bir hükümet, CHP Genel Başkanı Ecevit tarafından oluşturulmuştur. Ne var ki, bu hükümet biçimi de beklenen çözümleri yaratamamıştır. Bir yandan pahalılık, 1978'de % 50 dolayında hız kazanıp temposunu 1979'da arttırmıştır. Döviz darlığı bir çok maddenin bu arada sanayinin ihtiyaç duyduğu hammaddelerin bulunmamasına yol açmıştır. Sanayi kuruluşları düşük kapasiteyle çalışmak zorunluğuna düşerken, işsizlik büyümeye başlamıştır. Öte yandan, kanlı çatışmaların boyutu genişlemiş, gerek 1978 gerekse 1979'da hızını arttırmıştır.

1979'da, Kıbrıs konusunda daha yumuşak bir politika izleyen Türkiye, Batının ekonomik merkezleriyle daha uyumlu olmaya çalışmıştır. Bunun sonucunda, yeni dış borçlanmayı mümkün kılacak yollar, bir ölçüde açılmaya başlamıştır.

Türkiye

Resmi adı Türkiye Cumhuriyeti

Yüzölçümü 780.574 km²

Nüfusu (1975) 40.347.719; km²'ye 52 kişi

Önemli kentleri İstanbul (1975) 3.864.493; Ankara (başkent) (1975) 2.572.562; İzmir (1975) 1.660.529; Adana (1975) 1.234.735

Din İslam (% 99)

Resmi dil Türkçe

Para birimi Türk Lirası

GSMH (1979 tah.) 1.228.000.000.000 TL; kişi başına ulusal gelir (yaklaşık) 29.000 TL.

Tarım Buğday, mısır, meyva, kuru yemiş, pamuk, tütün, hayvancılık

Sanayi Dokuma, besin sanayi, çimento, otomotiv, elektrikli araçlar, petrol ürünleri, demir-çelik

Yeraltı kaynakları Kömür, bakır, krom, manganez, alüminyum, bor

Dış ticaret Başta Federal Almanya olmak üzere AET ülkeleri, ABD, SSCB

İllere ilişkin ayrıntılı bilgi için bk. TÜRKİYE'NİN İLLERİ (Son bölüm).

TÜRKMENİSTAN. Bk. SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLERİ BİRLİĞİ

UGANDA, Afrika'nın ortadoğusunda kıyıları olmayan bir ülkedir. Ülkenin başkenti ve başlıca kenti Kampala'dır. Uganda 1893 - 1962 arasında İngiltere'nin egemenliği altındaydı. 1971'den beri askeri bir diktatörlük olarak yönetilmektedir. Afrikalılaştırma politikası güden İdi Amin 1972'de İngiliz pasaportu taşıyan bütün yabancıları ülkenin dışına çıkardı. İdi Amin orduyu bir baskı aracı olarak kullandı.

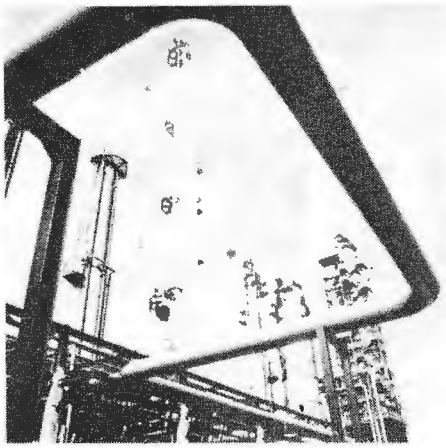
Yüzey şekilleri ve iklim. Uganda'nın büyük bölümü 1070-1370 m yükseklikteki bir yayla üzerindedir. Ülkenin yüzde 15'i sularla kaplıdır. Afrika'nın en büyük gölü ve Beyaz Nil'in kaynağı olan Victoria gölü komşu Kenya ve Tanzaniya ile birlikte paylaşılır. Victoria gölü yayladaki sığ bir çöküntüyü doldurmuştur. Batıda Uganda derin Afrika vadisinin batı koluyla sınırlıdır. Bu bölgede iki büyük göl yeralır. Vadinin doğu yöresi bir yükselti yaparak Ruvenzori bölgesini oluşturur. Bu bölge 5109 m'ye ulaşan sıradağlardan oluşur. Uganda'nın kuzey ve doğu sınırları da dağlıktır. Volkanik bir kütle olan Elgon dağı 431 m yükseklikte dir. Ülkenin başlıca üç bölgesi Victoria gölü düzlükleri (Kyoga gölü bölgesi dahil), kuzeydeki Savana yaylası ve Afrika vadisi bölgesidir.

İklim genellikle sıcak ve nemlidir. Ülkede sürekli olarak Avrupalılar hiçbir zaman oturmadı. Yabancılar yaşamak için genellikle Kenya yaylalarını yeğlemektedirler. Yıllık ortalama yağış 760 - 2000 mm arasında değişir. Victoria gölünün kuzey kıyıları ve dağlık bölgeler çok yağış alır. Kuzey yaylası en kurak bölgedir.

Ekonomi. Nüfusun yüzde 90'ından fazlası kırsal kesimde yaşar ve büyük bölümünü yoksul köylüler oluşturur. Önemli tarım ürünleri mısır, darı, tatlı patates ve manyoktur. Balık göl kenarlarında yaşayan halk için önemli bir protein kaynağıdır. Başlıca dışsatım ürünleri çay, kahve ve pamuktur. 1973'de kahve, dışsatımlarının yüzde 59'unu oluşturuyordu. Başlıca maden olan bakır ise dışsatımların yüzde 5'iydi. Öteki önemli ürünler arasında sığır derisi ve hayvansal ürünler vardır. Kampala, Torora ve Jinja'da imalat sanayii gelişmiştir. Fabrikaların çoğunluğu Jinja'daki hidroelektrik istasyonundan enerji sağlar. İmalat sanayii ve madencilik GSMH'nın yüzde 10'unu oluştururken.

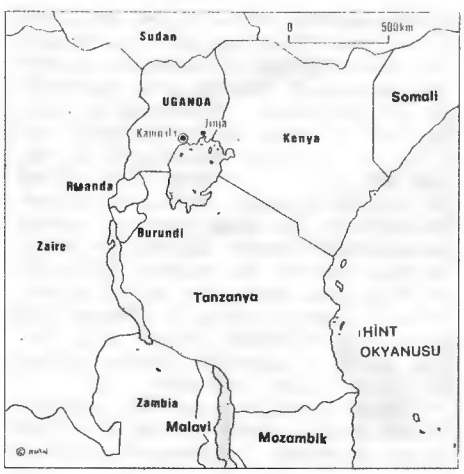
1972'ye kadar Uganda'daki pekçok işyeri Asyalılar tarafından işletiliyordu. Asyalılar sürüldükten sonra dükkanlar Afrikalılarca işletilmeye başlandı.

Öteki Arap ülkelerinin çoğu gibi, Umman'ın da başlıca gelir kaynağı petroldür.

tarım yüzde 50'sini oluşturur. Uganda'da üç doğal park vardır: Kabalega şelalesi; Kiderpo ve Ruvenzori. Turizm siyasal durumlardan ötürü gelişmemektedir.

Toplumsal Yapı. Uganda'da 40 etnik ve dil grubu yaşar. Halkın üçte ikisi Bantu dilini konuşan Neogroid'lerdir. Bu grubun büyük çoğunluğu Baganda (toplam nüfusun yüzde 16'sı), Banyankore, Basoga ve Bakiga'da yaşar. Nüfusun geri kalan bölümü Sudanlılar ve Hami çobanlardan oluşur. Bunun dışında 10.000 Avrupalı, Ruanda, Sudan ve Zaire'den gelen göçmenler yaşamaktadır. Nüfusun yüzde 50'si Hristiyan, yüzde 6'sı Müslümandır. Geri kalanı etnik dinlere bağlıdır. Okur yazar oranı yüzde 25'dir.

Yönetim. Uganda, ordu komutanı İdi Amin'in darbeyle iktidara geçtiği 1971 yılına kadar anayasal bir cumhuriyetti. İdi Amin parlamentoyu ve anayasanın bir bölümünü ortadan kaldırdı. Bir Savunma Konseyi kurarak yönetimi merkezleştirdi. 1976'da kendisini ömür boyu cumhurbaşkanı ilan etti. İdi Amin 1979'da iktidardan düşürüldü.

Tarih. Avrupalıların ülkeye gelmesinden önce Bantu dilini konuşan halklar küçük krallıklar halinde örgütlenmişti. Bunların en güçlüsü Buganda krallığıydı. Krallığa ilk kez 1862 yılında İngiliz kaşif John Hanning Speke geldi. 1894'de Buganda İngilizlerin egemenliğine girdi, ancak geleneksel monarşi korundu. 1914'de Uganda'nın tümü İngiliz egemenliği altındaydı.

Kenya'daki Mombasa kentini Uganda'ya bağlayan demiryolu ekonomik gelişmeyi mümkün kılıyordu. Demiryolunda çalışan işçiler Asyalıydı. Bunların çoğunluğu demiryolu bitiminden sonra Uganda'ya yerleşti. Daha sonra Asyalılar ticaretin gelişmesinde önemli rol oynadı. Uganda'nın bağımsızlığına doğru Uganda'nın statüsüyle ilgili güçlükler doğdu. Uganda o dönemde ülkenin en gelişmiş bölgesiydi. 1962'de ülke bağımsızlığına kavuşunca Uganda'ya geri kalan topraklarla özel bir federal ilişki garantisi verildi. 1963'de Uganda'yı ülkenin öteki bölgeleriyle birleştirme çabası sonucu Uganda Kabaka'sı (kral) II. Mutesa cumhurbaşkanı oldu. Başbakan Apollo Milton Obote 1966'da Kabaka'yı devirdi ve 1967 anayasasıyla general İdi Amin tarafından devrilince Asyalılar'ın çoğunluğu ülkeden sürüldü. Komşu Kenya'yla gerginleşen ilişkiler 1976'da doruğuna çıktı. Kenya, topraklarından geçen Uganda malları için vergi isteminde bulunuyordu.

Uganda

Resmi adı Uganda Cumhuriyeti
Yüzölçümü 236.036 km²
Nüfus (1975 tah.) 11.549.000; km²'ye 49 kişi
Önemli Kenti Kampala (başkent) (1975 tah.) 542.000
Yönetim Askeri diktatörlük
Din Hristiyanlık, etnik, İslâmiyet
Dil İngilizce (resmi)
Para birimi Uganda şilini
GSMH (1974) 760.700.000 sterlin
kişi başına ulusal gelir 66 sterlin
Tarım Muz, manyok, kahve, pamuk, hayvan derisi, mısır, darı, şeker, tatlı patates, tütün, sisal.
Sanayi Çimento, kimya, sigara, bakır, gıda, dokuma
Yeraltı kaynakları Bakır, kalay
Dış ticaret İngiltere, ABD, Batı Almanya, Japonya

UKRAYNA. Bk. SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLERİ BİRLİĞİ

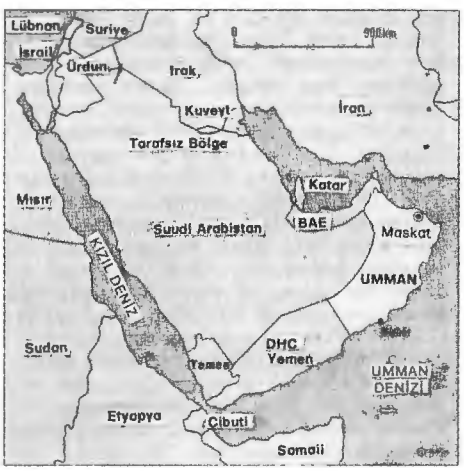
UMMAN, 1970'e kadar Maskat ve Umman olan Sultanlık, Arap yarımadasının doğu köşesinde yeralır Umman denizi ve körfezi kıyısındadır. Başkenti Maskat.

Ülkenin en yüksek tepesi Cebel Ahdar (3018 m) Umman körfezine paralel bir çizgi oluşturan sıradağlar üzerindedir. İç kısımlar hafif eğimli yaylalarla kaplıdır. Ülkeye çöl iklimi egemendir. Sıcaklıklar çok yüksek, geceyle gündüz sıcaklıkları arasındaki fark ise büyüktür. Muson rüzgarlarına açık olan dağ yamaçları dışında Umman, genellikle az yağış alır.

Umman'da 1964 yılında petrol bulundu. Bu tarihe kadar ülkenin başlıca gelir kaynakları balıkçılık ve tarımdı (en önemli ürünleri şekerkamışı, hurma, zeytin ve tahıldır). 1967'de petrol üretimi başlayınca Umman kısa sürede zenginleşti. Halkın çoğu Arap'tır. Ayrıca Baluci, Hintli ve Acem kökenli azınlıklar da vardır.

1508'de Maskat limanına yerleşen Portekizliler bölgeyi 1659 yılına kadar ellerinde tutular. O tarihte ülke Osmanlılara geçti, ama 1741'de Yemenli Ahmet bin Sait bölgede bir sultanlık kurdu. XIX. yüzyılda Arap ülkelerinin en güçlülerinden biri haline gelen Umman, 1856'da Zanzibar ile İran ve Belucistan kıyılarını yitirdi; hem ekonomik hem de politik açıdan İngiliz denetimine girdi. 1939 - 1951 antlaşmalarıyla İngiliz egemenliği onaylandı. İngilterenin yardımıyla Sultanlığa karşı bir ayaklanma (1954-1957) bastırıldı. 1965'de Birleşmiş Milletler Umman'a bağımsızlık verilmesini kararlaştırdı. Ancak bu karar hemen sonuç vermedi. Ülke içi karışıklıklar devam etti. 1970 yılında Umman Sultanı Said bin Timur, oğlu Kabus bin Said tarafından tahttan devrildi. Sultan Kabus kısa sürede ülkenin görünümünü değiştirdi. Gerilla ayaklanmaları nedeniyle yabancı güçlerle işbirliği yaptı. 1971'de Umman Arap Birliği'ne ve Birleşik Milletler'e üye oldu.

Yüzölçümü 212.457 km². Nüfusu (1975 tah.) 776.000.

URUGUAY, Güney Amerika'nın doğu kıyısında Brezilya ve Arjantin arasında bağımsız bir ülkedir. Ülkede başlıca sanayi dalları ve hizmetleri devletin elindedir. Ülke yüksek yaşam standardı ve sosyal refah programını uygulama açısından enflasyonla karşı karşıyadır. Başkenti Montevideo'dur.

Yüzey şekilleri ve iklim. Uruguay şelalelerin bulunduğu geniş düzlüklerle kaplıdır. Ülkenin ılıman iklimi hayvancılığın gelişmesini sağlamıştır. Buğday, pirinç ve keten başlıca tarımsal ürünlerdir. Tarım alanları kuzeydedir. Etle birlikte dışsatımların yüzde 35-40'ını oluşturan yün, son yıllarda dünya piyasasında fiyatların düşmesiyle önemini yitirdi.

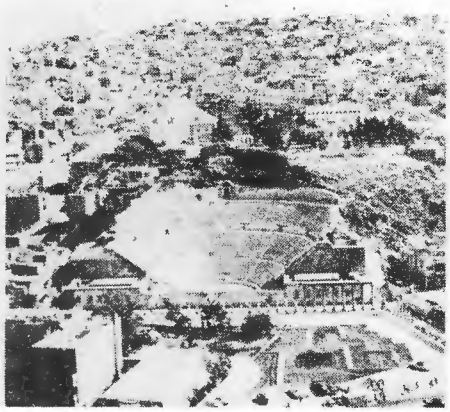
Toplumsal yapı. Uruguay nüfusunun üçte birinden fazlası Montevideo çevresinde yaşar. Nüfusun yüzde 25'inin İtalyan kökenli olmasına karşın, İspanyolca

Montevideo başlıca balıkçılık merkezlerinden birisidir. Uruguay'ın hemen bütün dışalımları ve dışsatımları bu kentte yapılır.

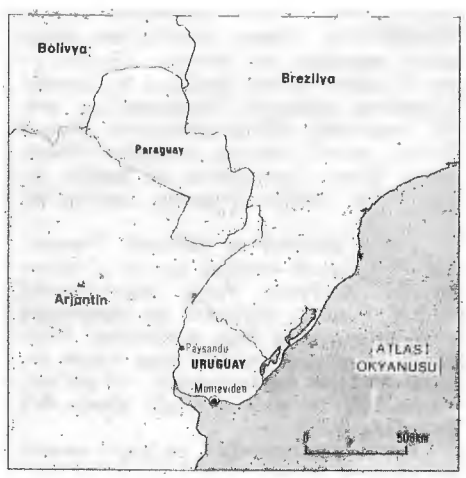
Uruguay'ın nüfusunun yaklaşık yarısı başkent Montevideo'da yaşar. Ülkenin ekanomisi tarıma dayanır.

Ürdün'ün başkenti Amman bir zamanlar Yunan ve Romalıların önemli bir kentiydi. Burada bu amfiteatr gibi Roma kalıntıları bulunmaktadır.

dil ve kültür alanlarında egemendir. Halkın çoğunluğu Katoliktir. İlk öğretim zorunlu, yüksek öğrenim parasızdır. Okur yazar oranı yüzde 95'dir.

Tarih. İspanyollar Uruguay'a yerleşen ilk Avrupalılardı. Daha önce İspanyollar Rio de la Plata bölgesinde 100 yıldan fazla süren keşiflerde bulundular. 1828'de bağımsızlığını kazanıncaya kadar Uruguay İspanya, Portekiz, Brezilya ve Arjantin'le yıllarca savaştı. İç savaşlar ve yabancı müdahale XIX. yüzyılın sonuna kadar ülkedeki kargaşalıkların sürmesine yolaçtı. Uruguay 1903'de cumhurbaşkanı Jose Batlle y Ordonez'in iktidarı sırasında siyasi ve toplumsal reformlarla bir dengeye kavuştu. 1933'de yapılan askeri darbeden sonra 1973'de askeri konsey bir kez daha iktidarı ele aldı. Tupamaros adlı gerillalar sürekli olarak hükümet kuvvetleriyle çatıştılar. 1976'da yönetim Cumhurbaşkanı Aparicio Mendez'in başkanlığındaki askeri sivil bir konseye geçti.

Kültür. XIX yüzyılda Uruguay'da Acuna de Figurera, Bartolome Hidalgo, Adolfo Berra Julıo Herrare y Reissig gibi şairler geleneksel şiire katkıda bulundular. XX. yüzyılda kadın şairler Uruguay şiirinde etkinlik sağladılar. Bunlar arasında Esther de Caceres, Sarah Bollo, Sara de İbanez, Clara Silva, İdea Vilarino sayılabilir. Öteki ünlü şairler Ricardo Paseyro, Carlos Brandy'dir.

Uruguay'da düzyazı alanında çağımızın başlıca yazarları şunlardır: Juan Morosoli, F. Espinola, Juan Carlos Onesti, Angel Rama.

Denemeci ve filozof Jose Enrique (1872 - 1917) Güney Amerika'nın en ünlü düşünürlerindendir.

Uruguay

Resmi adı Uruguay Doğu Cumhuriyeti
Yüzölçümü 177.508 km²
Nüfus (1976 tah.) 3.101.100 km²'ye 17 kişi
Önemli kenti Montevideo (başkent) 1.230.000
Yönetim Askeri yönetim
Din Katolik
Dil İspanyolca
Para birimi Peso
Tarım Buğday, mısır, pirinç, hayvancılık, orman ürünleri, yulaf, meyvacılık
Sanayi Et ürünleri, yün, yapı malzemesi, kimya, şarap
Dış ticaret Batı Avrupa ülkeleri, Arjantin, Brezilya, ABD

UTAH. Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

ÜRDÜN, Hemen her tarafı çöllerle kaplı olan Ortadoğu'nun bu monarşik Arap ülkesinin resmi adı. El-Memleket Ül-Haşimiye El-Ürdüniye'dir. Sınırları dinsel kitapların kaynaklandığı Filistin, Amon (bugünkü Siwa) Edom ve Moab gibi toprakları kapsar. 1948'den bu yana İSRAİL ile Arap ülkeleri arasındaki çatışmaya katılmıştır. Ürdün ırmağının batısındaki topraklar İsrail tarafından işgal edilmiştir ve 1970 yılında da kısa bir iç savaş olmuştur. Ülkenin başkenti Amman'dır.

Yüzey şekilleri ve iklim. Ürdün'ün batı sınırı Akdeniz'den yalnızca 20 km uzaklıktadır. Ama ülkenin tek limanı Akabe körfezindeki Akabe kentidir. Şeria ırmağı kuzey - güney doğrultusunda batıda Gor çukurundan Lut gölüne akar. Tuzlu bir göl olan Lut gölü deniz düzeyinin 396 m aşağısında yeralır ve dünya kara kütlesinin en alçak yeridir. Çukurun batısındaki yüksekliklerde, güneyde Yahudiye, kuzeyde ise Samiriye tepesi bulunur. Doğuda Ürdün'ün dörtte üçünü oluşturan kıraç kayalık yükseltiler yeralır. Ülkenin iklimi genellikle sıcak ve kuraktır. Sıcaklık yazları 37°C'den kışları 5°C'ye kadar düşer. En çok yağış alan bölge 510 - 760 mm ile batıdaki yükseltilerdir. Kayalık dağlarda ise 50 mm'den azdır.

Ekonomi. En önemli maden kaynağı fosfat kayasıdır ve dışsatımın üçte birini oluşturur. Potas, mermer ve manganez filizi diğer madenleri oluşturur. Zerka'da Trans - Arap petrol boru hattının bir kolundan beslenen petrol rafinerisi Ürdün'ün gereksinmesinin büyük bir bölümünü karşılar.

Ülke topraklarının büyük bir bölümü tarıma elverişli değildir. Çoğu çöl ve yarı - çöl bölgelerde koyun, keçi ve deve yetiştiren göçebe bedeviler yaşar. En elverişli toprakları Ürdün'ün batısında doğu yükseltilerinin etekleridir. Doğu Gor Kanalının suladığı alanın geliştirilmesine karşın birçok yer ender ve belirsiz yağışlara bel bağlamak zorundadır. Temel tarım ürünleri buğday ve arpadır. Ayrıca baklagiller de yetiştirilir; sebze ve meyva; özellikle turunçgiller ve üzüm önemli dışsatım ürünleridir. Zeytin de başka bir önemli üründür.

Kentlerde çeşitli sanayi dalları kurulmuştur. Bunların en önemlileri besin maddeleri, tekstil, elektirikli eşyalar ve inşaat malzemeleri sanayiidir. Şeria ırmağının batısındaki tarihsel yörelerin İsrail tarafından işgal edilmesine karşın turizm (daha çok Petra gibi arkeolojik yörelere yönelik olmak üzere) hâlâ önemli yer tutar. Büyük şehirler otoyollarla bağlıdır; ayrıca Suriye'de, Şam ve Irak da Bağdat'la karayolu bağlantıları gelişmiştir. Şam'dan gelen bir demiryolu Amman ve Maan kentlerinden geçer, Akabe'ye de bir kol ayrılır. Ürdün kraliyet Havayolları (ALIA) birkaç uluslararası serviste çalışır.

Toplumsal yapı. Topluluklararası çeşitli sosyal ve kültürel farklılıklara karşın Ürdünlülerin büyük bölümü Arap kökenlidir. Söz konusu topluluklar çöllü bedeviler, batılılaşmış kentliler ve İsrail ile Ürdün'ün İsrail işgali altındaki batı topraklarından kaçan göçmenler olarak sayılabilir. Halkın çoğu İslam ve bunların yüzde 80'i de Sunni'dir. Resmi dil Arapçadır. Okul bulunan yerlerde ilköğretim zorunludur ve bir üniversitesi (1962'de kurulmuş olan) vardır. Halkın yaklaşık yüzde 80'i okuma yazma bilmektedir.

Nüfus daha çok şeria ırmağının batısında İsrail işgali altındaki yüseltilerde yoğunlaşmıştır. Amman kenti nehrin bu tarafındadır. Modern bölgeleri iyi planlanmıştır ve özenle yapılmış birçok bina bulunur. 1967 Arap - İsrail savaşına değin Ürdün'ün ikinci büyük kenti Kudüs'teki bölümüydü. İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesinden bu yana ülkenin en çetin toplumsal sorunu, birçoğu halen kamplarda yaşayan yaklaşık yarım milyon Filistinli göçmene barınak, iş ve yiyecek sağlamak oldu.

Hâlâ eski yöntemlerin kullanılmasına karşın, ürünün iyi olduğu yıllarda, Ürdün'de yeterli tahıl elde edilir.

Ürdün yükseltilerini kaplayan zeytin bahçeleri, ülkenin tahıl, baklagiller, turunçgiller ve domatesten sonra beşinci önemli ürününü oluştururlar.

Ürdün çölü sık sık bir vaha ile bölünür, bununla birlikte verimli olanlar daha çok Şeria ırmağının batısındaki yükseltilerde bulunur.

Yönetim. Ürdün çift meclisli anayasal bir monarşi ile yönetilmektedir. 1974 Kasım'ında getirilen bir anayasa değişikliği ile krala meclisleri lağvetme yetkisi verildi ve bu yetki hemen kullanıldı. 1967 Şubat'ında ise bu yasa tekrar ele alındı ve seçimleri süresiz olarak erteleme yetkisi veren yeni bir yasa değişikliği karşılığında uzun bir süre için yürürlükten kaldırıldı.

Tarih. Amman bir zamanlar Ammonitler'in en büyük kentiydi ve daha sonra da Decapolis'in (on kentten oluşan Roma federasyonu) en güneydeki kenti durumuna geldi. Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki 400 yıl boyunca Ürdün Osmanlı İmparatorluğunun bir parçasıydı. Türkiye'nin Birinci Dünya Savaşı'nda yenilmesinden sonra bugünkü Ürdün'ün doğusundaki yükseltilerde Filistin ve çevresini kapsayan İngiliz mandasının bir parçası olan Transürdün Emirliği kuruldu. İlk başa geçen emir Haşimi Abdullah İbn Hüseyin'dir. İngiltere, Arap Lejyonu olarak ün yapan bir Transürdün ordusu kurmuştur.

1946'da Transürdün Emir Abdullah'ın başta olduğu bağımsız bir krallık oldu. İngilterenin Şeria ırmağının batısından çekilmesi ve İsrail devletinin ilan edilmesiyle Araplara ait olarak tanınan Filistin topraklarının büyük bir bölümünü işgal etti.1950'de bu bölge Ürdün Haşimi Krallığına dahil edildikten sonra tanındı. Ürdün İsrail topraklarından göçen birçok Arabı kabul etmek zorunda kaldı. Abdullah 1951'de öldürüldü ve yerine oğlu Tallal geçti, ama çok kısa bir süre sonra akıl sağlığı bozulduğu için görevi bırakmak zorunda kaldı. Yerine oğlu Hüseyin kral oldu.

1967 Altı - Gün savaşında Ürdün'ün batı yakası İsrail tarafından işgal edildi. Doğu yakasında, İsrail'e karşı savaşmak üzere Filistin göçmen kamplarında oluşturulan komando kampları, Kral Hüseyin' in yetkisini sarsmaya başladı. 1970'te Ürdün ordusu bu komandoların üstüne yürüdü ve bir sonraki yıl hepsini Suriye sınırından dışarı sürdü. Hüseyin, Filistin Kurtuluş Örgütü'nü (FKÖ) Filistinlilerin yasal örgütü olarak tanımayı reddedince diğer bütün Arap ülkelerini karşısına almış oldu, ama 1975'de FKÖ' nün davasını kabul etmek zorunda kaldı. 1976'da Suriye'nin LÜBNAN'daki iç savaşın Hristiyan olmayan tarafına askeri yardım göndermesine destek olan tek ülke Ürdün'dü.

Ürdün

Resmi adı Ürdün Haşimi Krallığı
Yüzölçümü (İsrail'in işgal ettiği topraklar dahil) 97.740 km²
Nüfusu (1975 tah.) 2.702.000;km² ye 28 kişi
Önemli kentleri Amman (başkent) (1974 tah.) 598.000; Zerka 228.000
Yönetim Anayasal Monarşi
Din İslam (% 80 Sünni)
Dil Arapça
Para birimi Ürdün Dinarı
GSMH (1974) 444.400.00 sterlin; kişi başına ulusal gelir 164 sterlin
Tarım Buğday, arpa, sebze meyva
Sanayi Yiyecek maddeleri, tekstil, elektrikli eşyalar, inşaat malzemeleri
Yeraltı kaynakları Fosfat, potas, manganez,
Dış Ticaret ABD, İngiltere, Batı Almanya, Suriye, Lübnan

VATİKAN, Resmi adı Vatikan Devleti. Dünyanın en küçük bağımsız devletidir. İtalya'nın başkenti Roma'da üçgene benzeyen bir alan üzerinde kurulmuştur. Papaların oturduğu Vatikan, Katolik Kilisesi'nin merkezidir. Papa devletin hem dinsel hem de siyasal başkanıdır. Siyasal yönetim vali tarafından yönetilmektedir. Papalar Kardinaller Meclisi'nce seçilir ve ömürlerinin sonuna kadar bu görevde kalırlar. Kardinaller Meclisi'nin çeşitli uluslardan 70 üyesi vardır. Vatikan devleti pul ve para basma hakkına sahiptir.

Toplumsal yapı. Vatikan nüfusunun büyük bir çoğunluğu İtalya yada İsviçre kökenlidir. Yalnızca Vatikan'ın çeşitli dinsel kurumlarında çalışanlar Vatikan yurttaşı olabilir. Vatikan'da 70 ülkenin temsilcisi vardır. Ülkede genellikle İtalyanca konuşulur, ama resmi yazışmalarda Latince kullanılır.

Tarih. Bir zamanlar bataklık olan Vatikan, MS. 59'da Nero tarafından park haline getirildi. Yeryüzünün çeşitli ülkelerinde yaşayan Katoliklerin ruhani lideri olan Papalar, 1861 yılına kadar «Papalık Devleti» olarak adlandırılan Orta İtalya topraklarını egemenlikleri altında bulundurdular. İtalyan birliği sağlandığında bu devletin elindeki topraklar birliğe alındı. Papalığa ise Vatikan ve Laterno sarayları ile Cestel Gindolfo sarayı bırakıldı. 1929'da Musolini'nin emriyle Roma ve Vatikan arasında bir antlaşma imzalandı. Böylece Vatikan'ın bağımsız bir devlet olduğu kabul edildi.

Yüzölçümü 44 hektar.
Nüfusu (1974 tah.) 1000.

VENEZUELA, Güney Amerika'nın kuzeyinde bağımsız bir ülkedir. Venezuela'nın 72 adası vardır. Bunların en büyüğü Margarita adasıdır. Venezuela'nın petrol rezervleri ülkeyi dünyanın beşinci büyük petrol üreticisi yapmıştır. Venezuela Güney Amerika'nın en zengin ülkelerinden biridir. Başkent Caracas'tır.

Yüzey şekilleri ve ekonomi. Venezuela dört çoğrafi bölgeye ayrılır: Orinoco havzası, And'ların kuzey uzantısındaki dağlar, Guiana yaylaları ve Maracaibo gölü çevresindeki kıyı düzlükleri. Dünyanın en yüksek şelalesi olan Angel şelalesi Guiana yaylasındadır. GSMH'nın dörtte biri ve ülke gelirinin yüzde 80'i petrolden gelir.

Petrol çıkarımında yabancı sermaye yatırımı olmasına karşın tüm petrolün 1983'den sonra hükümetin denetimine geçmesi planlanmaktadır. Petrolden sonra başlıca dışsatım ürünleri, demir, kahve, kakao, pirinç, pamuk, çelik, şeker, balık ve meyvadır. Tarım reformları ekili alanların yüzölçümünü arttırdı ve 100.000 çiftçi ailesi kendi çiftliklerine yerleşti. Venezuela'nın ırmakları ülkeyi Güney Amerika'nın dördüncü büyük hirdoelektrik üreticisi yapmıştır.

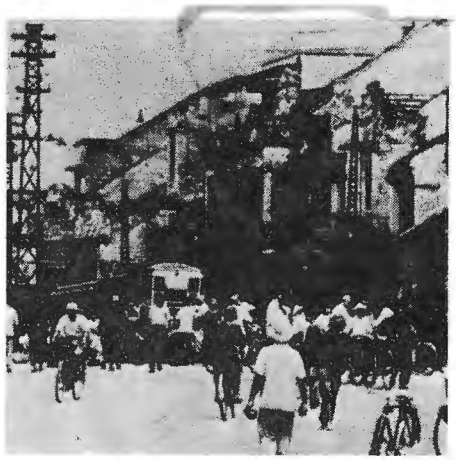
Toplumsal yapı. Venezuela toplumsal yapı açısından karşıtlıklar içerir. Nüfus kırsal alanlardan kentlere doğru göçmektedir. Ülke nüfusu İspanyol sömürgecilerinin ve Kızılderililerin torunları, bunun yanısıra İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İtalya, Portekiz ve İspanya'-

Vatikan kilisesi önünde St. Peter adlı büyük bir alan yeralır.

Başlıca ulaşım yolu olan Orinow ırmağı Venezuela ve Kolombiya arasında bir sınırdır. Irmak Atlas Okyanusu'na dökülmeden önce 2150 km akar.

Hanoi, 1973'deki anlaşmadan sonra hâlâ savaş yıllarının izlerini taşımaktadır. Savaş, sonraları daha güneyde sürdü.

dan gelen göçmenlerden oluşur. Halkın çoğunluğu İspanyolca konuşur ve Katoliktir. Eğitim parasız ve zorunludur. Okur yazar oranı yüzde 80'dir. Seçimlere katılma tüm yurttaşlar için zorunludur. Oy verme hakkı 18 yaşından büyüklere tanınmıştır. 1961 anayasası dinsel özgürlüğü sağlamaktadır.

Tarih. Venezuela 1498'de Kristof Kolomb tarafından keşfedildi. Bir yıl sonra Venezuela kıyılarına Alonso de Ojeda ve Americo Vespuci geldi. Ülke 1821'e kadar İspanyolların egemenliği altındaydı. 1821'de Venezuela'nın ulusal kahramanı Simon Bolivar İspanyollardan bağımsızlığı kazandı. Venezuela Büyük Kolombiya'nın bir parçası oldu. Ancak 1830'da Jose Paes'in önderliğinde bağımsız oldu. Bunun arkasından uzun bir iç savaş dönemi başladı, ülkeyi diktatörler yönetti. İkinci Dünya Savaşından sonra Romula Betancourt Cumhurbaşkanı seçildi (1959). Guyana ve Kolombiya ile süren anlaşmazlıkların yanısıra ülkede gerillalar hükümete karşı mücadele etmektedir.

Venezuela

Resmi adı Venezuela Cumhuriyeti
Yüzölçümü 912.050 km²
Nüfusu (1976 tah.) 12.361.000; km²'ye 14 kişi
Önemli kentleri Caracas (başkent) (1976 tah.) 2.516.00; Maracaibo 690.400
Yönetim Demokrasi, devlet başkanı Cumhurbaşkanı Carlos Perez
Din Katolik
Dil İspanyolca
Para birimi Bolivar
GSMH (1974) 8.474.400.000 sterlin; kişi başına ulusal gelir 686 sterlin
Tarım Kahve, kakao, meyva, şeker pancarı, pirinç, tütün, muz, pamuk, mısır, hayvancılık
Yeraltı kaynakları petrol, altın, bakır, kömür, tuz,nikel, manganez, asbest
Sanayi petro - kimya, demir, kağıt ürünleri, konserve, çelik, dokuma, kundura, süt ürünleri
Dış ticaret ABD, Batı Almanya, Japonya

Kültür. Venezuela edebiyatının öncüsü olarak Andres Bello (1781 - 1865) bilinir. Çağımızın önemli şairleri arasında Angel Miguel Queremel, Otto D'sola, Vicente Gerbasi, Alberto Arvelo Torrealba, Juan Beroes, Luz Machado de Arnao sayılabilir.

Romancılar ve öykücülerin Miguel Otero Silva, Arturu Uslar Pietri, Julian Padron, Oscar Guaramato, Antonio Marquez Salas, Osval do Trejo en tanınmışlarıdır.

VERMONT. BK. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

VİCTORİA. BK. AVUSTRALYA

VİETNAM, Resmi adı Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti olan bu bağımsız ulus güneydoğu Asya'da yeralır. Yüzyıllar boyu, önce Çinlilerin sonra Fransızların etkisi altında yaşayıp 1954 yılında Kuzey ve Güney Vietnam olmak üzere ikiye ayrıldı. 1975'de, kuzeydeki komünist kuvvetlerin yengisiyle sonuçlanan Vietnam savaşından sonra yine birleşti. Ülkenin başkenti Hanoi'dir.

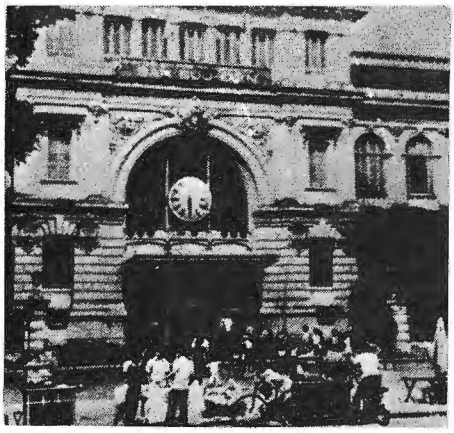
Yüzey şekilleri ve ekonomi. Vietnam Çinhindi yarımadasında yeralir. Kuzey Vietnam'ın büyük bölümü dağlıktır ve balta girmemiş ormanlarla kaplıdır. Yoğun nüfuslu Kızıl nehir deltasındaki ekili alanların en önemli tarım ürünü pirinçtir. İklim, sık sık sele neden olan Muson iklimidir. Vietnam'ın güney bölümü ise alçak, bataklıklarla kaplı Mekong nehri havzasıdır. Tropikal iklim ve verimli toprak sayesinde pirinç boldur Savaş yıllarında endüstri ve tarım duraklamıştır.

Toplumsal yapı Bin yılı aşkın bir süre Vietnamlılar Çinlilerin hizmetinde yaşadı. Bu bağlılık bugün de kullandıkları dilde sanatlarında, bilgi ve olgunluk gibi Konfüçyüs ahlakı anlayışlarında yaşar. Bugünün resmi inancı bilimsel sosyalizmdir; bununla birlikte özellikle eski kuşak arasındaki Buddha'cı inançlar hoşgörüyle karşılanır. Halkın hemen hemen onda biri Katoliktir. Devlet denetiminde olan eğitim sistemi özellikle bilim ve mesleki eğitim üzerine eğilir. Çince ve Rusça okullarda öğretilir; okuma yazma oranı kuzeyde yüzde 95, güneyde yüzde 65 olarak tahmin edilmektedir.

Tarih. Vietnam halkı eskiden Çin'in Huang - Ho vadisi dolaylarında yaşardı, ama daha sonra güneye Kızıl Nehir deltasından sürüldü. M.Ö. II. yüzyıldan, 939 yılında başkaldırıp kendi imparatorluğunu kurana değin Çin'in yönetiminde kaldı. XIX. yüzyılın ortalarında, Fransızlar Çinhindi'ni ele geçirene kadar bağımsız yaşadı. Çinlilerin, Sun Yat - Sen liderliğindeki bağımsızlık hareketinden ilham alarak 1930'da Fransızlara karşı ulusal bir hareket başladı, Aynı yıl Ho Chi Minh Çinhindi Komünist partisi'ni kurdu.

İkinci Dünya Savaşı sırasında Japonlar Vietnam'ı işgal ettiler ve 1945'de savaşın sona ermesiyle Hanoi'de Komünistlerin önderliğindeki bir ayaklanmayla Demokratik Vietnam Cumhuriyeti ilan edildi. Ho Chi Minh Fransızlara karşı sekiz yıl süren savaşlarda komünistlere önderlik etti, 1954 yılında ise yenildi Vietnam 17. enlemden Komünist (Kuzey) ve Milliyetçi (Güney) olmak üzere ikiye ayrıldı.

Güneyin başbakanı Ngo Dinh Diem harap bir ekonomi, göçmen sorunları ve çatışan dinsel ve siyasal gruplarla karşı karşıya kaldı. Komünistler bazı tarımsal reformlar yaptılar, endüstriyi yeniden kurdular ve güneydeki yönetimi devirmek üzere bir kampanya başlattılar. Amerika Birleşik Devletleri 1961'de ilk askeri danışmanlarını ülkeye gönderdi ve bu gittikçe arttı. Amerika Birleşik Devletleri'nin desteklediği Güney Vietnam yönetimi Kuzey Vietnam desteğindeki gerillaları bastıramadı. 1965'de Kuzey Vietnam'a ABD'nin hava saldırıları başladı ve Amerika yarım milyondan fazla bölüğü yavaş yavaş Vietnam Savaşı'na soktu. ABD'deki halkın karşı çıkması ve artan hoşnutsuzluk sonucu 1969'dan sonra ABD yönetimi bölüklerini çekmeye başladı ve barış konusu böylelikle gündeme geldi. 1973'de Paris'de bir ateş keş anlaşması imzalandı. Bununla birlikte, Güney Vietnam üzerindeki baskılar sürdü 1975'de Güney

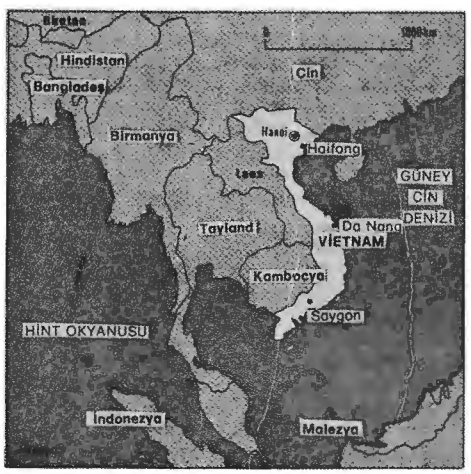
Vietnam savaşından sonra ülkede pek az Avrupalı kalmasına karşın Avrupa mimarisi örneklerine Saygon kentinde rastlanabilmektedir.

Yemen'in doğu bölümünün çoğunluğu Ruo al-Khali denilen kurak bir çölle kaplıdır. Bu bölgede çok az ürün elde edilmektedir.

(Saygon) yönetimi devrildi ve ülke Komünistlerin eline geçti.

Yeni ve bütünleşmiş Vietnam Güneydoğu Asya'nın en güçlü askeri ulusu haline geldi, ama ülke ekonomisi

çökmüş bir haldeydi (özellikle güneyde). Yönetim kentsel yörelerdeki işsizleri tarım işlerinde çalıştırmak üzere kırsal yörelere yöneltmeye başladı.

Vietnam

Resmi adı Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti
Yüzölçümü 338.392 km²
Nüfusu (1975 tah.) 45.211.00;km²'ye 134 kişi
Önemli kentleri Hanoi (başkent) (1976 tah.) 1.443.500; Saygon 3.500.000; DaNang 437.700
Yönetim Komünist Cumhuriyet
Dinler Taoizm, Buddha'cılık, Katolik
Diller Vietnamca, Fransızca, İngilizce
Para birimi Dong (Kuzeyde), Yeni Piastre (Güneyde)
GSMH (eski Kuzey ve Güney Vietnam'ın toplam geliri) 2.735.100 000 sterlin, kişi başına ulusal gelir 60 sterlin
Tarım Pirinç, kauçuk, orman ürünleri, hayvancılık, tahıl, çay, kahve, patates, tütün, şeker kamışı
Sanayi Gıda maddeleri, tekstil, balıkçılık, kauçuk eşyalar
Yeraltı kaynakları Kömür, kalay, çinko
Dış ticaret SSCB, Çin, Japonya

VİRGİN ADALARI (ABD). Küçük Antillerde Amerika'ya bağlı 68 ada. Hemen yanındaki 36 adalık aynı adı taşıyan grup, bir İngiliz sömürgesidir. ABD grubunun başlıca adaları St Croix ve St. Thomas'dır. Yönetim merkezi Charlotte Amalie, St. Thomas adasındadır. Adaların en önemli gelir kaynağı hayvancılık ve şeker kamışıdır. Danimarka Batı Hindistan Şirketi St. Thomas adasını 1672'de sömürgeleştirdi. St.Croix'i Fransa'dan satın alan Danimarka, 1754 yılında Virgin adalarını denetim altına aldı. Panama kanalına yakın olmaları nedeniyle stratejik önem taşıyan adaları, Amerika Birleşik Devletleri 1917 yılında Danimarka'dan satın aldı. 1927 yılında Virgin adalarında oturanlara ABD yurttaşı olma hakkı tanındı.

Yüzölçümü 344 km². Nüfusu (1975 tah) 92.000.

VİRGİNİA Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

WASHİNGTON Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

WINDWARD ADALARI, BATI HİNT HİNT ADALARI'nda bir adalar grubu. En önemli adaları DOMİNİCA, GRENADA, MARTİNİK, SAİNT LUCİA ve SAİNT VİNCENT'dir.

WİSCONSİN. Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

WYOMİNG Bk. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

YEMEN, Resmi adı Yemen Arap Cumhuriyeti'dir. Ülke Arap yarımadasında, Kızıl Deniz'in güney ucunda bağımsız bir Cumhuriyettir. Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti'nden ayırmak için Kuzey Yemen de denir. Başkent Sana'dır. 1962'ye kadar monarşi olan Yemen, şimdi bir askeri konsey tarafından yönetilmektedir. Askeri konsey 1974'de yönetimi ele aldı. Yemen dünyanın en yoksul ülkelerinden biridir.

Yüzey şekilleri iç taraftaki yaylalardan ve Tihama adı verilen dar kıyı şeridinden oluşur. Nüfusun çoğunluğu tarım alanında yada tarımsal ürünleri işleyen sanayilerde çalışır. Başlıca tarım ürünleri kahve (dışsatımı son yıllarda düştü) ve kat'tır. Kat dallarından bir çeşit çay elde edilen bodur bir ağaçtır. El işi ürünleri de dışarıya satılmaktadır.

Nüfusun büyük bölümü Araptır. Tihama'da Arap ve Afrikalı karışımı insanlar da yaşamaktadır. Tihamalılar, Nübyeliler, Somalililer, Habeşler ve Panakillerin karışımıdır.

Yemen'in günümüzde bulunduğu bölge eski uygarlıkların doğuş yeriydi. Bu uygarlıklar arasında Saba krallığı ve Himyeriler yeralır. Ülke M.Ö. I. yüzyılda Romalılar tarafından işgal edildi. Habeşliler ülkeye birkaç kez sefer düzenlediler. Hristiyanlığın ve Yahudiliğin doğuşundan sonra İslamiyet VII. yüzyılda yerleşti. Müslümanların iktidarının yıkılmasının ardından hüküm süren Rasiti sülalesi siyasal bir yapı kurdu. Bu yapı 1962 yılına kadar sürdü.

1958'den 1961'e kadar Yemen Birleşik Arap Devletleri kapsamında Mısır ve Suriye ile birleşikti, Yemen'deki Cumhuriyetçi hükümet Mısır tarafından desteklendi. Suudi Arabistan ve Ürdün kralcıların yanını tuttu. 1962'de yapılan hükümet darbesinden sonra bütün iktidar Albay Sallal'ın eline geçti. Cumhuriyet ilan edildi. Cumhuriyetçilerle kralcılar arasındaki çarpışmalar sürdü. 1967'de yeni bir darbeyle Sallal hükümeti devrildi. Kralcılarla ılımlı Cumhuriyetçiler «Cumhuriyet Başkanlık Konseyi»ni kurdular. General Amiri başkanlığında kurulan yeni hükümet zamanında Cumhuriyetçiler ve kralcılar arasındaki çatışmalar sürdü. 1972'nin sonlarında kralcılarla Cumhuriyetçiler birleşme kararı aldılar. 1974'de Albay İbrahim el Hamdi liderliğindeki askeri bir darbe iktidarı değiştirdi ve anayasa kaldırıldı

Yüzölçümü 195.000 km²; Nüfusu (1976 tah.) 6.668.00.

YEMEN DEMOKRATİK HALK CUMHURİYETİ, Arap yarımadasının güneyinde, Yemen Arap Cumhuriyeti'nin güneyinde ve doğusunda bir Arap ülkesidir. Kamaran, Kuria, Muria, Perim ve Socotra adaları ülkeye bağlıdır. Başkent Aden'dir. Çeşitli hükümdarların hüküm sürdüğü Güney Yemen 1967'ye kadar 100 yıldan fazla bir süre İngiliz işgali altında kaldı.

Ülkenin büyük bölümü sıcak ve kuraktır. Güneydeki kıyı düzlükleri 1980 m'ye kadar yükselir. Ekonomi tarıma dayalıdır. Tarımsal ürünler arasında pamuk, tütün, kahve ve tahıl yeralır. Başlıca sanayi dışsatımların yüzde 75'ini oluşturan petrol üretimidir.

Petrol rafinerileri küçük Aden'de kurulmuştur. Öteki sanayiler arasında balıkçılık, dokumacılık, el sanatları, gemi yapımı ve mobilyacılık yeralır. Nüfusun çoğunluğunu Araplar oluşturur. Bunun yanında kimi Avrupalı ve Afrika kökenliler de yaşar. Kuzeyde yaşayan kesim günümüzde de göçebe bir yaşam sürdürmektedir. Güneydeki nüfusun çoğunluğu kasabalarda ve köylerde yaşar.

Bölge eski çağlarda Saba krallığının ve Himyerilerin egemenliği altındaydı. Güney Yemen o zamanki El Yemen bölgesinin bir parçasını oluşturuyordu. Müslümanların etkisi VII. yüzyılda görüldü ve Güney Yemen 1500'lerde Osmanlı İmparatorluğuna bağlı Yemenli İmamların egemenliğine girdi. İngiliz işgali 1839'da Aden'de başladı. Yerel liderlerle yapılan anlaşmalar ve toprak satımları sonunda ülke 1914 yılında İngiltere'ye

Yeni Hebrides adalarının başlıca gelir kaynağı olan hindistancevizi ağacı ev yapımında da kullanılır.

Numea, Yeni Kaledonya'nın hem başkenti, hem de başlıca sanayi merkezidir (dünyanın üçüncü büyük nikel üreticisi).

Wellington kenti son yüzyıl içinde gelişerek, Yeni Zelanda'nın başlıca limanı haline gelmiştir.

bağlandı. 1959'da İngiliz yönetimi Güney Emirlikleri Federasyonu biçiminde birleşti. 1963'de Güney Arabistan Federasyonu adını aldı. Aden halkı bu birliğe karşı çıktı ve 1960'larda İngilizlere karşı şiddet gösterileri başladı. Ulusal Kurtuluş Cephesi federasyonun düşüşünü hızlandırdı ve 1967'de ülke, Güney Yemen adı altında bağımsızlığını ilan etti. Günümüzdeki adı 1970'de kabul edildi.

Yüzölçümü 387.683 km².
Nüfusu (1975 tah.) 1.690.000.

YENİ GİNE, Büyük Okyanus'un güneybasında 2415 km uzunluğunda büyük bir ada. Avustralya'nın kuzey kıyılarından yaklaşık 150 km uzaklıktadır. Adanın batı bölümü (İrian), İndonezya'ya bağlıdır; doğu kısmı ise Papua Yeni Gine'sidir.

Grönland'dan sonra, dünyanın ikinci büyük adası olan Yeni Gine, uzun sıradağlarla kaplıdır. En yüksek noktası 5040 m'yi (Sukarno dağı) bulan bu dağların dorukları her zaman karla kaplıdır. Güney kıyılarında bataklıklar yeralır. Yeni Gine'de tropikal bir iklim egemendir. Mevsimler arasında fark yoktur.

Yeni Gine'nin 1511 yılında Portekizli denizci Antonio Abreu tarafından keşfedildiği tahmin edilmektedir. Daha sonra çeşitli Avrupalı kaşiflerce ziyaret edilen adada bu dönemde yalnızca yerli kabileler yaşıyordu. 1828 yılında batı bölgesi Hollandalıların denetimi altına girdi ve Hollanda Yeni Gine'si adını aldı. 1884'de kuzeydoğu Almanya'ya (Alman Yeni Gine'si yada Kaiser - Wilhelmsland); güneydoğu da İngiltere'ye (İngiliz Yeni Gine'si) bağlandı. 1884 sonrası Yeni Gine tarihi için bk. İNDONEZYA ve PAPUA YENİ GİNE'si.

Yüzölçümü 885.780 km².
Nüfusu (1973 tah.) 3.600.000

YENİ GÜNEY GALLER Bk. AVUSTRALYA

YENİ HEBRİDES, Büyük Okyanus'un batısında bir grup volkan ve mercan adası. Avustralya'nın doğu kıyısından yaklaşık 2300 km uzaklıktadır. İngiltere ve Fransa tarafından ortaklaşa yönetilir. 80 adadan oluşan Yeni Hebrides 725 km'lik bir alana uzanır. Başlıca adaları Vate (Efate), Espiritu Santo, Malekula, Malo, Pentecost ve Tonna'dır. Yönetim merkezi Vila Efate adasındadır.

Takımadalarda çok yağışlı bir ekvator iklimi hüküm sürer. Adalardan bazıları (özellikle kuzeydekiler) ormanlarla kaplıdır. Yeni Hebrides'in başlıca gelir kaynakları hindistancevizi içi, balıkçılık, tarım ve madenciliktir (manganez).

Yeni Hebrides adaları 1606'da Portekizli denizci Pedro Fernandez de Queiros tarafından keşfedildi. Queiros burayı Avustralya kıtası sandı. 1768'de adalara ulaşan Louis de Bougainville buraya «Büyük Kyklades» adını, 1774'de bölgeye gelen kaptan James Cook da bugünkü adını verdi. 1800'lerin başlarında takımadalara İngiliz ve Fransız göçmenler gelmeye başladı. Yerli halkın çoğu Fiji ve Queensland'daki şeker kamışı işletmelerine götürüldü. 1887'de İngiltere ve Fransa karma bir deniz yönetimi kurdular. 1907'da ise bu iki ülke bölgede bir kondominyum kurdular.

Yüzölçümü 14.760 km². Nüfusu (1975 tah.) 97.000.

YENİ KALEDONYA, Büyük Okyanus'un güneybatısında, bir denizaşırı Fransız toprağı. Avustralya'nın doğu kıyılarından uzaklığı yaklaşık 1910 m'dir. Bölge adını, yönetim merkezi Numea'nın bulunduğu adadan alır. Öteki önemli adalar, Belep, Chesterfield, Huon ve Loyalty takımadalarıyla Pins ve Walpole adalarıdır.

Adaların başlıca tarım ürünü hindistancevizi içi, kahve ve pamuktur. Bölgede zengin nikel, demir, manganez, kobalt ve krom yatakları bulunur.

Yeni Kaledonya 1774 yılında kaptan James Cook tarafından bulundu. 1843'de adalara Fransız misyonerleri yerleşti. 1864-1894 yılları arasında Yeni Kaledonya ceza sömürgesi olarak kullanıldı. 1864'de de bir denizaşırı Fransız bölgesi haline geldi.

Yüzölçümü 28.342 km². Nüfusu (1975 tah.) 136.000

YENİ ZELANDA, Büyük Okyanus'un güneybatısında, bağımsız bir ada devlet. Avustralya'nın güneydoğu kıyılarından 1930 km uzaklıktadır. Ticari ilişkiler kurduğu ülkelerden uzak olmasına karşın, et, yün ve süt ürünleri dışsatımına dayanan ekonomisi çok gelişmiştir. Başkenti Wellington, Kuzey adasında yeralır.

Yüzey şekilleri ve iklim. Yeni Zelanda iki büyük ada (birbirinden Cook boğazı ile ayrılmış Kuzey ve Güney adaları) ve Steward adası ile güneydeki birkaç küçük adacıktan oluşur. İki ada da dağlıktır ve kıyıları çok girintili çıkıntılıdır. Jeolojik bakımdan oldukça genç olan bu adalarda sık sık deprem olur. Kuzey adası kısmen volkaniktir. Buna karşılık Güney adasında volkan yoktur. Bu ada boyunca uzanan sıradağlar Yeni Zelanda Alpleri adını alırlar.

Yeni Zelanda'da yazlar sıcak, kışlar yumuşak ve yağışlıdır. Ortalama Ocak (yaz) sıcaklığı 23°C, Temmuz (kış) sıcaklığı ise 8°C'dir. Bütün ülkede yıllık yağış ortalaması 635 - 1525 mm arasında değişir. Ancak dağ yamaçlarına düşen yağmur bu miktarı aşar.

Toplumsal yapı. Yeni Zelanda nüfusunun büyük bir bölümü Avrupa kökenlidir (özellikle İngiliz). Halkın yaklaşık yüzde 8'ini Maoriler oluşturur. Bu yerli halkın sayısı 1900'lerde hastalıklar, savaşlar ve kabile yaşamındaki düzensizlikler nedeniyle azalmıştı. Ama XX. yüzyılın başlarında nüfusları hızla arttı.

Ekonomi. Dünyanın en zengin ülkelerinden biri olan Yeni Zelanda'da ekonominin temel dayanağı tarımdır. Bununla birlikte tarım sektöründe, çalışan nüfusun yalnızca yüzde 12'si yeralır. Tarım ve hayvancılık teknolojisi çok gelişmiştir. Ülke topraklarının üçte birini kaplayan otlaklarda 60 milyon koyun ve 9 milyon

Kuzey adasındaki dağların çoğu hâlâ etkin olan yanardağlardır.

Eskiden ormanlarla kaplı olan Yeni Zelanda'da kentleşme sonucu ağaç sayısı çok azalmıştır.

Kuzey adasındaki Rotura'da çok sayıda sıcak su kaynağı bulunur.

sığır yetiştirilir. Et dışsatımında Yeni Zelanda, Avustralya'dan sonra ikinci sırayı alır. Ayrıca süt ve yün üretimi de ülke ekonomisinde önemli bir yer tutar. Demir - çelik, kağıt ve alüminyum üretilir. Sanayi kuruluşları genellikle küçüktür, ama nüfusun dörtte birine gelir sağlar. Yeni Zelanda'da turizm giderek gelişmektedir.

Tarih ve yönetim. Yeni Zelanda'ya ilk olarak Maoriler yerleşti. Bölgeye gelen ilk Avrupalı, Hollandalı denizci Abel Tasman'dır (1642). İngiliz denizci James Cook, 1769-1770 yıllarında buraları dolaşarak bir Yeni Zelanda haritası çıkardı. İngiliz göçmenler burada yerleşme merkezleri kurdular. 1840'da İngiltere Yeni Zelanda'yı egemenliği altına aldı. 1907'de ülke İngiliz Uluslar Topluluğu içinde bağımsız bir dominyon oldu.

Bugün İngiliz hükümdarları Yeni Zelanda'da bir genel vali tarafından temsil edilmektedir. Ülke ayrıca bir Temsilciler meclisi ve bu meclis tarafından seçilen bakanlar tarafından yönetilir.

Yeni Zelanda

Resmi adı Yeni Zelanda
Yüzölçümü 268.676 km²
Nüfusu (1977 tah.) 3.130.00; km²'ye 12 kişi
Önemli kentleri Wellington (başkent) (1976 tah). 139.300; Christchurch 171.600; Auckland, 744.000
Yönetim Anayasal monarşi, tek meclisli parlamentosu vardır.
Dinler Anglikan, Presbiteryen, Katolik
Dil İngilizce
Para birimi Yeni Zelanda doları
GSMH (1974) 5.299.100.000 sterlin; kişi başına ulusal gelir 1693 sterlin
Tarım Et, yün, süt ürünleri, meyva, buğday, sebze, şarap
Sanayi işlenmiş besin, dokuma, orman ürünleri, makina, madeni eşyalar, elektrikli eşyalar
Yeraltı kaynakları Kömür, demir filizi, doğal gaz, kireçtaşı
Dış ticaret İngiltere, ABD, Japonya, Avustralya

YUGOSLAVYA, Adriya denizinin doğu kıyısında, dağlık bir ülke. Resmi adı Yugoslavya Federal Sosyalist Cumhuriyeti'dir. Topraklarının bir kısmı uzun zamandan beri Avrupa'nın politik açıdan en hareketli bölgesi sayılan Balkanlar'da yeralır. Yugoslavya, Birinci Dünya Savaşı sonrası kendini 'yeniden yaratan bir ülke olarak temelde bünyesinde barındırdığı (iki grup olan) Sırplar ve Hırvatların çatışmalarından kaynaklanan, derin, ancak açığa vurulmayan politik ve sosyal gerilimler ülkesidir. Adının anlamı «Güney İslavlarının ülkesi»dir. Başkenti Belgrad'dır.

Yüzey şekilleri ve iklim. Yugoslavyanın Adriya denizi boyunca uzanan uzun kıyı şeridi, çoğu dinlenme yeri olarak ün kazanmış küçük adacıklarla doludur. Dar kıyı şeridinden içerlere gidildiğinde pek çok dağı kapsayan nehir vadileriyle kesintilere uğramış kıraç, kireçli karst platosu vardır. Bu bölgedeki en önemli dağlar Velebit ve Dinar sıradağlarıdır. Dinar sıradağlarının kuzey kısmı sık ormanlarla kaplıdır. Ülkenin kuzey batısı, Tuna nehri ve onun başlıca kolları olan Sava, Drava, Tisa ve Morava tarafından sulanan verimli Pannonia ovasıdır. Yugoslavya'nın dağlık bölgeleri yer sarsıntılarından sık sık zarar görür. Bunların içinde 1963 depremi Üsküp'te çok büyük zararlara yol açmıştır. Dağların arasındaki vadilerde, en büyükleri Arnavutluk sınırında yeralan İşkodra ve Ohrid, Arnavutluk ve Yunanistan sınırında yer alan Prespa gölleri vardır. Kıyı bölgesinde iklim ılıman ve yumuşaktır. Pannonian ovasında yazlar çoğunlukla sıcak ve nemli, kışlarsa soğuk geçer. Dağlık yörelerdeyse iklim yazları, sıcak ve kurak, kışları soğuk ve yağışlıdır. Dalmaçya kıyıları Bora adı verilen soğuk fırtınadan zarar görür.

Ekonomi. Ülke madenler açısından oldukça zengindir ve başlıca kaynakları merkezde ve güneydoğuda bulunmaktadır. En çok düşük kalite kömür ve linyit vardır. Yugoslavya Avrupa'nın başlıca alüminyum, antimon, kurşun ve bakır üreticileri arasındadır. Yakın zamanda petrol ve doğal gaz üretimine verilen önem gittikçe artmaktadır. Demir filizi çıkarımı ülke sanayiinin temelini oluşturur, bunun dışında önemli ölçüde cıva, manganez, krom bulunur; altın ve gümüş de vardır.

Yugoslavya'da çiftliklerin çoğu küçük üreticilerin elindedir. Özel holdingler 10 hektarla sınırlandırılmıştır ve ortalama çiftlik büyüklüğü 4 hektar kadardır. Aile kuruluşlarının randımanları İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra makinalaşma yoluyla ve özellikle kooperatif girişimleri ile artan gübre kullanımıyla gelişme göstermiştir. Tuna ovası en verimli alandır. Burada çiftçiler mısır, buğday, arpa, çavdar, patates, şeker kamışı, kenevir yetiştirirler. Ovanın güneybatı yamaçlarında şaraplık üzüm, erik ve diğer meyvalar yetiştirilir. Sebze üretimi arttırılmıştır ve tütün ekonomik açıdan oldukça büyük önem taşır. Dağlık bölgelerde besin hayvanları yetiştirmek, kıyı bölgesinde ise mandıra üretimi ve bahçecilik tarım alanında yapılan en önemli çalışmalardır.

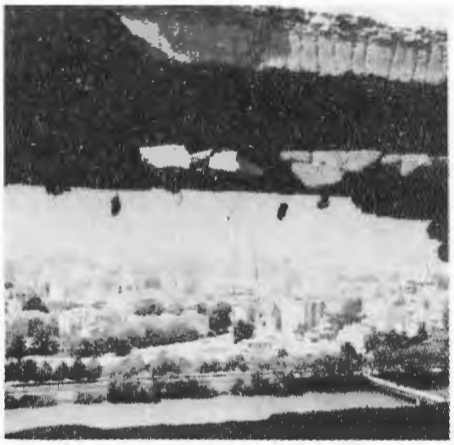
En önemli sanayi bölgesi kuzeybatıdır; ancak devlet planlamacıları sanayii diğer bölgelere de yaymağa çalışmaktadırlar. Eskiden beri yapılan yerleşmiş sanayi kolları mühendislik ve gemi yapımıdır; ayrıca kimyasal madde üretimi, çelik, tekstil ve kağıt üretimi de önemlidir. Karayolu ve demiryolu iletişimi kuzeyde ve Adriya kıyısında oldukça gelişmiştir. Başlıca otoyollar Belagrad - Zagreb ve Rijeka - Dubrovnik - Üsküp'ü birleştirir. Tuna ırmağı yolcu gemileri ve mavnalar için önemli bir suyoludur, Tuna dışında taşımacılığa elverişli pek çok başka ırmak ve kanal da vardır. Devlet havayolları Jugolosvenski Aero Transport iç ve dış hatlarda çalışır.

Toplumsal yapı Her milletin kendine özgü kültüre sahip olduğu Yugoslavya'da nüfusun çoğunluğunu İslavlar oluşturur. Çok sayıda Sırp vardır. Bunlar Sırp Ortodoks Kilisesi'ne bağlıdırlar. İslav alfabesi ile Sırp-Hırvat yazı dilini kullanırlar. İkinci büyük grup olan Hırvatlar ülke yönetiminde Sırpların etkin olmalarından hoşnut değildir. Hırvatlar genellikle Roma Katolikliğine bağlıdırlar ve Sırp-Hırvat dilini kullanırlar, ama bu dili Latin alfabesiyle yazarlar. Uzun zamandan beri Avusturyalılar ve Macarlarla işbirliği yapmaktadırlar. Yaklaşık XIX. yüzyıl sonlarına dek Osmanlı yönetimi altında bulunan Sırplara göre dış görünümde daha çok Batılı olma çabasındadırlar.

Saraybosna Türkler tarafından kurulmuşur ve şimdi Yugoslavya'do Bosna-Hersek'in başkentidir.

Üsküp, Yugoslavya'da Makedonya'nın başkentidir ve Vardor nehri kıyısında yeralır.

Tuna ırmağı ovası Yugoslavya'da tarımsal zenginlik alanıdır ve bir çok noktasında hidroelektrik gücü elde etme amacıyla baraj lar yapılmıştır.

Yugoslavya'nın genellikle en sanayileşmiş bölgesinde bulunan Slovenler de Roma Katolikliğine bağlıdırlar ve dilleri olan Slovenceyi Latin harfleriyle yazarlar. Yugoslavya'da olduğu kadar Bulgaristan'da da çok sayıda bulunan Makedonyalıların İslav alfabesini kullandıkları kendilerine özgü bir dilleri vardır. Karadağlılar önceleri (1910'dan sonra krallık olan) bağımsız bir eyalete sahiptiler ve kanun dışılık, saldırganlık konusunda ünlüydüler. Karadağ, ismini bölgede bulunan Karadağlar'dan alan ve güneybatıda yer alan bir Cumhuriyettir. Yugoslavya'da bunların dışında Arnavutlar, Macarlar, Bulgarlar, Türkler gibi çeşitli etnik gruplar da vardır.

Yönetim. Anayasa ülkeyi Bosna-Hersek, Karadağ, Hırvatistan, Makedonya, Sırbistan (Voyvoda ve Kosova özerk eyaletleriyle) ve Slovenya Sosyalist Cumhuriyetlerinden oluşan bir Federasyon olarak tanımlamaktadır. Hükümetin en yüksek organı, içinde Federal Cumhuriyetler Kurulu ve Eyaletler Kurulu'nu barındıran Federal Meclis'dir. Seçimler 18 yaşından büyük herkesin oy kullanma hakkına sahip olması ilkesine göre yapılır. Yürütme yetkisi Cumhuriyetlerin temsilcilerinin oluşturduğu başkanlık Makamı ve Federal Yürütme Divanı'na aittir. Anayasa'ya göre başkanlık organı içinde yer alan her üye sırayla bir yıl için ülkeye başkanlık eder. Ama Federal Cumhuriyet'in ilk başkanı Tito yaşamı boyunca başkan ilan edilmiştir.

Tarih. Sırbistan 1882 yılında Osmanlı İmparatorluğundan ayrılarak bağımsız bir krallık olmuştur. Sırbistan ve Avusturya arasında çıkan çatışmalar 1914'de Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesinde rol oynayan Avusturya Arşidükü Franz Ferdinand'ın Saraybosna'da öldürülmesine yol açmıştır. Savaşta Avusturya-Macaristan imparatorluğunun yenilgiye uğramasıyla, bu ülke sınırları içinde yeralan Hırvatistan, Slovenya, Bosna ve Hersek Sırbistan'la Sırp-Hırvat ve Slovenya krallığını kurmak üzere birleşmişlerdir. Karadağ da, başta bulunan kralını tahttan indirdikten sonra bu krallıkla birleşmiştir.

Hırvatlar çok geçmeden bu yeni devlet içindeki durumlarından hoşnut olmayarak özerklik istediler. 1928 yılında liderleri Stefan Radiç parlamento da vuruldu. Bunu izleyen yıl kral anayasayı yürürlükten kaldırarak ülkenin bütünlüğünü korumak üzere adı Yugoslavya olarak değiştirilen ülkede diktatörlük ilan etti.

Kral Aleksandar 1934 yılında Hırvat milliyetçileri tarafından Marsilya'da öldürüldü. 11 yaşındaki oğlu II. Peter kral oldu, ancak iktidarı yöneten Aleksandar'ın kardeşi saltanat naibi Prens Pavel'di. 1941 Mart'ında Prens Pavel ittifak devletlerini Yugoslavya'nın destekleyeceğini açıkladı ama iki gün içinde II. Peter'le beraber ülkeden kovuldu ve yeni bir hükümet kuruldu. Almanlar ve İtalyanlar kısa zamanda Yugoslavya'yı işgal ettiler. Bu sırada Peter, sürgünde bulunduğu Londra'da bir hükümet kurdu. Almanlar Sırbistan ve Hırvatistan'da bir kukla devlet kurulmasına önayak oldular ve başına da kral Aleksandar'ı öldüren terörist kuruluşun lideri Ante Paveliç'i getirdiler. Ancak tüm bunlara karşın pekçok Hırvat anti-Alman direnme birlikleriyle birlikte savaştılar. İki Yugoslav direnme birliği ortaya çıktı: General Draze Mihailoviç liderliğinde krallık yanlısı Çetnik'ler ve Tito diye adlandırılan Josip Broz liderliğindeki komünist partizan'lar.

Savaşın sonuna doğru Partizan'lar hemen hemen tüm Yugoslavya'nın denetimini ellerinde bulunduruyorlardı ve 1945 seçimlerinde Tito karşı konulmaz bir zafer kazandı. Ülke Cumhuriyet ilan etti ve komünist bir devlet kuruldu. Ancak çok geçmeden Yugoslavlar Sovyetler çizgisinden ayrıldı ve Tito'nun SSCB'nin pek çok davranışını açıkça eleştirdiği merkezi olmayan bir yönetim kuruldu. 1950'lerde her iki ülkenin çelişen görüşlerini dostça kabul etme konusunda anlaşmalarına karşın, tam bir anlaşma sağlanamadı.

Yugoslavya

Resmi adı Yugoslavya Federal Sosyalist Cumhuriyeti
Yüzölçümü 255.802 km²
Nüfusu (1976 tah.) 21.617. 000, km²'ye 85 kişi
Önemli kentleri Belgrad (başkent) (1975 tah.) 870.000; Zagreb, 566.000; Üsküp, 313.000.
Yönetim Sosyalist Cumhuriyetler Federasyonu
Din Ortodoks (Pravoslav, Sırp, Makendonya); Roma-Katolikliği
Diller Sırp-Hırvat, Sloven, Makedonyaca
Para birimi Dinar
GSMH (1974) 10.886.50.000 sterlin, kişi başına ulusal gelir 503 sterlin
Tarım Tahıl, patates, şeker pancarı, kenevir, şaraplık üzüm, erik, sebze, tütün, mandıra ürünleri
Sanayi Çelik, mühendislik ürünleri, gemiler, tekstil, kâğıt
Yeraltı kaynakları kömür, linyit, alüminyum, antimon, kurşun, bakır, cıva, manganez, krom altın, gümüş, petrol, doğal gaz
Dış Ticaret SSCB, AET ülkeleri, Çekoslovakya

YUKARI VOLTA, Resmi adı Yukarı Volta Cumhuriyeti'dir. Bu batı Afrika ülkesinin herhangi bir deniz kıyısında toprakları yoktur. 1974 yılında kişi başına ulusal gelir ortalaması 30 sterlin olarak saptanan Yukarı Volta, dünyanın en yoksul ülkelerinden biridir. 1960'larda ortalama nüfus artışı (yılda yüzde 2,1'lik bir artış) ekonomik gelişme hızını geçti. Başkenti Vagadugu'dur (Nüfusu 110.000).

Yüzey şekilleri ve iklim. Yukarı Volta, deniz düzeyinden yaklaşık 305 m yükseklikte geniş bir yayladan oluşur. Bu yayla Siyah Volta, Kırmızı Volta, Beyaz Volta ırmakları ve Nijer'in kolları tarafından sulanır. Bu sıcak ve genellikle verimsiz ülkede yıllık yağış ortalaması 1170 mm (güneybatıda) ile 500 m (kuzeyde) arasında değişir.

Ekonomi ve toplumsal yapı. Yukarı Volta'nın başlıca gelir kaynağı, Fildişi Kıyısı ve Gana'da çalışan işçilerin yolladığı paralardır. Nüfusun yüzde 90'ı tarım sektöründe çalışır, ancak bunlar pek az gelir sağlar. Çeşitli hayvan ürünleri toplam dışsatımın yarısını oluşturur. Dışarıya ayrıca, pamuk, yerfıstığı ve susam da satılır. Ülkede zengin manganez yatakları vardır, ama bunlar yeterince işletilememektedir. Sık sık açlık tehlikesiyle karşı karşıya kalan Yukarı Volta, Birleşmiş Milletler Örgütü ve çeşitli yabancı ülkelerden yardım almaktadır.

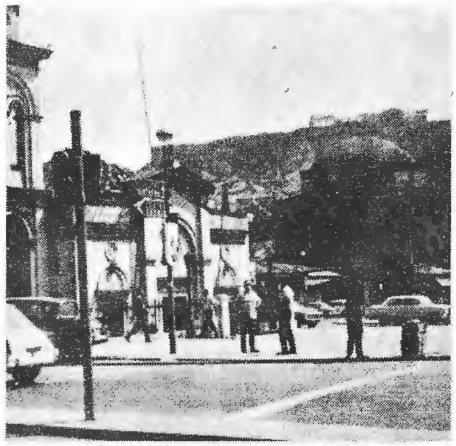
Yerli topluluğa «Mossi» adı verilir. Ülkenin resmi dili Fransızcadır. Nüfusun yüzde 75'i çeşitli etnik dinlerden, yüzde 20'si İslam, yüzde 5'i de Hıristiyandır.

Tarih ve yönetim. 1890'lardan sonra Yukarı Volta, Fransızlar tarafından yönetilmeye başlandı. 1902'ye kadar Mossi'ler yabancı egemenliğine karşı koydular. 1958'de ülke özerlik kazandı; 1960'da da bağımsızlığına kavuştu. 1966'da iktidar bir askeri cuntanın eline geçti. 1971'de yeniden sivil yönetim kuruldu, ama 1974'de Sangula Lamizana'nın önderlik ettiği grup yeni bir darbe yaptı. Başkan Lamizana, parlamentoyu dağıttı, anayasayı askıya aldı.

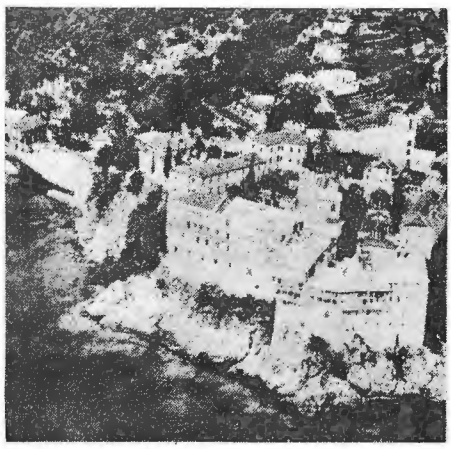
Yüzölçümü 274.000km² Nüfusu (1975) 6.144.000.

Korent körfezinin kuzeyinde yeralan ve eski bir Yunan bölgesi olan Boeotia yöresi yarı çöldür. Bu yörede hayvancılık yapılmaktadır.

Atina Yunanistan'ın en büyük kenti ve başkentidir. Eski Atina kültürü dünya kültürünü büyük ölçüde etkilemiştir.

Athos dağındaki Doğu Ortodoks manastırı eski zamanlarda, yönetim bağımsızlığına sahip büyük bir topluluğu barındırıyordu.

YUNANİSTAN, Doğu Akdeniz'de Balkan yarımadasının güneyinde kurulmuş bir ülkedir. Yunanistan dağlar, adalar ve yarımadalardan oluşur. Başkent Atina'dır. 300'den fazla gemiye sahip bir filosu bulunan Yunanistan denizcilik alanında önde gelen ülkelerdendir. Milattan önce Yunanistan'da gör'emli uygarlıklar doğdu. Ülkedeki tarihsel kalıntılar günümüzde turizm açısından çok ilgi çekicidir. Yüzlerce yıl yabancıların egemenliği altında yaşayan Yunanistan, XX. yüzyılda siyasal çekişmeler yüzünden zor durumlarda kalmıştır.

Yüzey şekilleri ve iklim. Pindos dağları Yunanistan yarımadasının başlıca sıradağlarını oluşturur. Pindos'lar Epir bölgesini Selanik ve Makedonya'dan ayırır. Kireçtaşından oluşan ve 2500 m yüksekliğe ulaşan bu dağlar doğuyla batı arasında bir engel oluşturur. Yunanistan'da başlıca geniş düzlük olan Selanik ovası dağlarla çevrilidir. Bu dağlar arasında mitolojik Olympos (2917 m) dağı yükselir. Kıyının yanında yükselen Olympos, Yunanistan'ın en yüksek dağıdır. 166'sında yaşanan yüzlerce ada ülkenin yüzölçümünün beşte birini oluşturur. Bu adaların en büyükleri Girit, Rodos, Lesbos, Leros, Korfu, Limni ve Midilli'dir. Adaların çoğunluğu kayalarla kaplıdır ve dağların yamacında bağcılık yapılır. Ülkede Akdeniz iklimi hüküm sürer. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılıman ve nemlidir. Irmakların çoğu yaz aylarında az yağış nedeniyle kurur. Yükseklik farklılıklarından ötürü bölgeler arasında büyük iklim değişiklikleri vardır.

Ekonomi. Çalışan nüfusun yüzde 40'ı tarımla uğraşır. Toprakların üçte birinden azı ekilebilir özelliktedir. Başlıca tarımsal ürünler tahıl (buğday, arpa mısır), tütün, üzüm, pamuk, domates, şeker pancarı ve turunçgillerdir. Çeşitli maden kaynaklarından yararlanılmaktadır. Bunlar arasında linyit, boksit, demir, krom, magnezit ve nikel yeralır. 1963 yılında ülkenin ortabatı bölgesinde petrol bulundu.

1960'dan sonra imalat sanayii gelişti. Çalışan nüfusun dörtte biri sanayi alanındadır. Başlıca sanayiler dokuma, kimya ve işlenmiş besindir. Dışsatım ürünleri arasında tütün, dokuma ürünleri, madenler, kuru ve yaş meyve yeralır. 1962 yılında AET'nin yedek üyesi olan Yunanistan 1979'da asil üye oldu. Ülkenin dışalımlarının büyük bölümü (yüzde 50) öteki AET ülkeleriyle yapılır. Başlıca ürünleri makinalar, ulaşım araçları, hammadeler ve ettir. Bu ürünlerin satın alındığı başlıca ülkeler Batı Fransa (yüzde 7) ve ABD'dir (yüzde 9). Dışalımlar dışsatımların değer olarak 2,5 katıdır. Dış ticaret açığı turizm ve deniz ticaretiyle kapatılmaktadır. Ticaret filosuna ait 300 tekne, groston sıralamasına göre dünyada beşincidir. Yabancı bandıralı olarak çalışan 1300 Yunan gemisi vardır. Başlıca limanlar Pire ve Selanik'tir.

Toplumsal yapı. Yunanistan'da Türkler ve Arnavutlar iki küçük azınlık grubunu oluşturur. Modern Yunancanın iki biçimi vardır. Bunlardan demotiki denilen günlük konuşma dili 1974'den bu yana okullarda öğretilmektedir. Nüfusun yüzde 97'sinden fazlası Yunan Ortodoks kilisesine bağlıdır. Halkın yüzde 1,5'u ise Müslümandır. 6 - 12 yaşları arasında eğitim zorunlu ve parasızdır. Başlıca üniversiteler Atina ve Selanik'tedir. Bu üniversitelerde 20.000'den fazla öğrenci öğrenim görmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra okur-yazar oranı yüzde 82 oranında artmıştır. Bu dönemde nüfus köylerden kentlere doğru göç etmeye başladı.

Yabancı ülkelerde çalışan Yunanlı göçmenler her yıl ülkelerine büyük çapta döviz göndermektedirler. Kırsal alanlarda yoksulluk geniş çapta sürerken et az yenilen gıdalardandır. Yunanlıların bazı yemekleri uluslararası üne sahiptir. Retsina şarabı ve Metaksas konyakları da ünlüdür. Futbol en popüler spordur. İlk modern olimpiyat oyunları 1896'da Atina'da yapıldı.

Yönetim. 1975 anayasası, parlamenter demokrasiyi öngörmektedir. Cumhurbaşkanı devlet başkanıdır. Beş yıllık görev süresi için parlamento tarafından seçilen Cumhurbaşkanının önemli siyasal gücü vardır. Cumhurbaşkanı öteki bakanları ve yargıçları atar. Parlamentodan geçen yasa tasarılarını veto edebilir. Parlamento dört yıl süreyle seçilen 300 üyeden oluşur. Başlıca siyasal partiler Yeni Demokrasi Partisi (1975'de sandalyelerin yüzde 72'si), Merkez Yeni Birlik Güçleri (yüzde 20), Pan - Hellenik Sosyalist Hareket (yüzde 5) ve bir komünist koalisyon olan Birleşik Sol'dur (yüzde 3). Yerel yönetim 52 vali tarafından yürütülür. Yunanistan 1974'de NATO'nun askeri kanadından çekildi. Silahlı kuvvetler 161.000 kişiden oluşur. 112.000 kişi yıllık zorunlu askeri hizmet görür. Ayrıca Jandarma ve 20.000 ulusal Muhafız gücü vardır.

Tarih. Yunanistan'ın yazılı tarihi Mö. 776 yılına kadar gider. Bu tarih eski Olimpiyat oyunlarının yapıldığı yıldır. Girit ve Mikenlere ilişkin eski uygarlıkların efsaneleri ve gelenekleri yapılan kazılardan ortaya çıkarılmaktadır. Resim, mimari, bilim, felsefe ve edebiyatta Yunanlıların başarıları M.S.V. yüzyılda, özellikle Atina devletinde doruğuna ulaştı. Makedonyalı Filip M.Ö. 338'de Yunanistan'ı fethetti. Oğlu Büyük İskender Hellen uygarlığını dünyanın başka ülkelerine yaydı. M.Ö. II. yüzyılın ortasında Yunanistan bir Roma eyaleti konumuna düştü. Hristiyanlık özellikle yoksul kesimde yaygınlaşmaya başladı. MS. IV. yüzyılda Yunanistan Bizans imparatorluğunun bir parçası oldu XIII. ve XIV. yüzyıllarda küçük devletlere ayrıldı.

Bizans'in başkenti Konstantinopolis'in 1453'de Osmanlılar tarafından fethedilmesinden sonra Yunanistan Osmanlı imparatorluğuna bağlandı. Yunanlılara dinsel özgürlük ve bir ölçüye kadar özerk yönetim tanındı. 1814'de Yunanlılar ayaklandı. 1821-1830 yılları arasında Yunan bağımsızlık savaşı sürdü. Mısırlılardan yardım alan Osmanlılar savaşta başarılı olamadılar. Sonunda İngiltere, Fransa ve Rusya müdahalede bulunarak Türk-Mısır filosunu Peloponez yarımadasının açıklarında, Navarin savaşında yendiler (1827). Aynı Avrupalı güçler 1830 Londra Protokolu ile Yunanlıların bağımsızlığını tanıdı.

Bavyeralı bir prens olan I. Otto 1833'de ilk Yunan kralı oldu ve 11 yıl sonra Yunanistan'da anayasal bir monarşi ilan edildi. Yunanistan o zaman bugünkü topraklarının yarısından azına sahipti. Yıllar boyunca Yunanistan Yunanlıların oturduğu yabancı toprakları ülkesine katmaya çalıştı. Balkan savaşlarının (1921 - 14) ve Birinci Dünya Savaşı'nın (1914 - 18) sonunda Yunanlılar Trakya'nın bir bölümünü, Girit'i ve pek çok adayı, Makedonya'nın bir bölümünü ve güney Epir bölgesini ele geçirdi. Anadolu'da başlayan Yunan istilası 1922'de geri püskürtüldü. 1923'deki askeri darbe II. Georgios'u tahtından indirdi ve Yunanistan'da 1924'de Cumhuriyet ilan edildi.

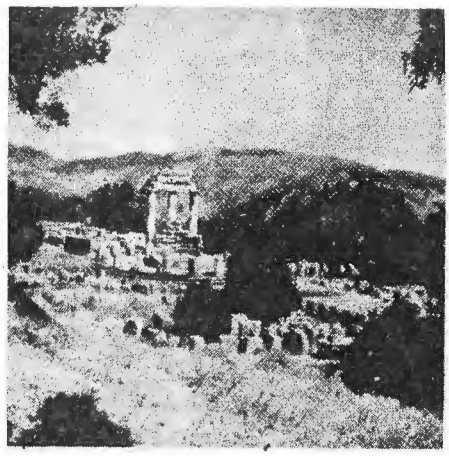
Bundan sonraki on yıl siyasal karmaşa, ekonomik zayıflık ve darbelerle geçti. 1935'de monarşi yeniden kuruldu. Ülke 1936 - 41 yılları arasında general Metaksas'ın önderliğindeki askeri diktatörlük tarafından yönetildi. İkinci Dünya Savaşı'nda İtalyanlar Yunanistan'ı işgal ettiler, ama Yunanlılar üstün İtalyan güçlerini geri püskürttüler. 1941'de Almanlar Girit'i işgal etti. Kitle halinde imhaya girişen Almanlara karşı, Yunanlılar güçlü bir direniş örgütlediler. Direnişte komünistlerin etkin olduğu Yurtsever çeteler büyük başarılar kazandı. 1944'de İngiliz birliklerinin de yardımıyla Yunanistan kurtulduğunda komünist ve sağcı

Resimde, Kuzeybatı Yunanistan'daki İyon adalarından Korfu'da otomobillere kapalı olan bir cadde görülmektedir.

M.Ö. 500'de Delos'da kurulan bir kentten günümüze yalnızca bu aslan heykeli kalmıştır. Delos Ege denizinde küçük bir adadır.

Hellenistik öncesi zamanların Yunanistan'ında kurulan Delphi tapınağı Python'a adanmıştı. Daha sonra tanrılar Apollon ve Dionysos oldu.

güçler arasında iç savaş başladı. Amerikalıların yardımıyla komünist güçler 1950'de yenildiler.

Konstantin Karamanlis'in yönetimindeki tutucu bir hükümet döneminde ekonomik toparlanma sağlanmaya çalışıldı. 1967'de «albaylar cuntası» iktidarı ele geçirdi. Parlamenter demokrasi ortadan kaldırıldı. Askeri cuntayı devirmek için düzenlediği başarısız darbeden sonra kral II. Konstantin sürgüne gönderildi. 1968'de Georgios Papadopulcs başbakan ve daha sonra cumhurbaşkanı oldu. 1973' de ikinci kez cumhuriyet ilan edildi. Diktatörlük yönetimine tüm dünyada karşı çıkıldı. Papadopulos 1973'de kansız bir darbeyle iktidardan düşürüldü. Askeri rejim sonunda 1974 Temmuzunda istifa etmek zorunda kaldı.

Karamanlis sürgünden döndü, 1967 yılından sonra ilk kez kurulan sivil hükümetin başkanı oldu. Parlamento seçimleri 1974 Kasımında yapıldı ve Karamanlis'in Yeni Demokrat Partisi 300 sandalyeden 216'sını kazandı. Aralık'da yapılan kamuoyu yoklamasında monarşiye dönülmesi reddedildi. 1976'da AET Yunanistan'ın tam üyeliğini görüşme kararı aldı. 1979 da ülke AET'ye tam üye oldu.

Kültür. M.Ö. IX - VII. yüzyılda yazılan Homeros'un **Ilyada** ve **Odyssie**adestanları çok eski sözlü edebiyat geleneklerine dayanır. Öteki önemli şair Hesiodos'un **İşler ve Günler** adlı yapıtı önemli Yunan klasikleri arasındadır. Miliattan önceki yüzyıllarda Sappho, Kallinos, Arkhilokhos gibi şairler yada düşüncelerini manzum biçimde yazan yazarlar yetişti. M.Ö. IV. yüzyılda nesir alanında tarihçi Herodotos, Ksenophon, yetişti. M. Ö. IV. yüzyılda nesir alanında tarihçi Herodotos Ksenophon, Thukydides, siyasi belagat alanında Lykurgos, felsefede Eflatun, Aristoteles Yunan uygarlığına önemli katkıda bulundular. M.Ö. 150'den sonra tarihçi Polybos Roma'nın tarihini yazdı. Yunan felsefe düşüncesi Thales, Herakleitos, Anaksimenes, Pythagoras, Zenon, Sokrates, Epikuros, Demokritos gibi büyük felsefeciler yetiştirdi.XIX.yüzyılın başında şair Solomas felsefi düşüncelerini şiirle anlattı. Yüzyılın sonunda A. Ephtaliotis, G. Ksenopulos, H. Nirvanas gibi önemli yazarlar yetişti. S. Skipis, G. Drosinis XX. yüzyılın başında önemli yapıtlar verdiler.

Edebiyat alanında 1920'den sonra çeşitli teknikler denendi. Birinci Dünya Savaşı'nın etkisiyle yazan S. Myrivilis kendisinden sonra gelen romancıları etkiledi. O dönemin önemli nesircileri arasında K. Politis, İ. Venezis, A. Terzakis 1920'den önce yetişen şairlerin en önemlileri sayılabilir. Romanda N.

Kazancakis uluslararası üne sahip oldu.

Çağdaş Yunan şiirinde dünya çapında şairler yetişti. İskenderiye'de yaşayan Konstantinos Kavafis Yunan mitolojisi ve Pan-Hellen kültürü geleneğine bağlı şiirler yazdı. Kavafis gibi Türkiye'de doğan G. Seferis Nobel edebiyat ödülünü de aldı. 1971 yılından sonra Yannis Ritsos **Taşlar, Yinelemeler, Parmaklılar, Helsena, Dördüncü Boyut** gibi kitaplarla yerini sağlamlaştırdı. Odysseus Elytis **Işık Saçan Ağaç, Güneş** gibi kitaplarıyla ününü yaygınlaştırdı. Daha genç şairler N. Vrettahos, G. Themalis, T. Barbitsiotis, T. Sinopulos, M. Saşturis, E. Bakalo çeşitli kitaplar yayınladılar.

Roman alanında da albaylar döneminin sona ermesinin ardından yeni sesler duyuldu. Bunlar arasında S. Tsirkas, A. Samarakis, V. Vasilikos, K. Taktsis gibi yazarlar sayılabilir.

Yunan heykelciliği en parlak dönemini M.Ö VII. yüzyıldan sonra yaşadı. VI. yüzyılın yarısı Delphoi'de Sipnos'un hazinesi inşa edildi. 450'den sonra Yunan heykelinin en büyük ustası Pheidias çevresinde birçok genç heykelciyi topladı. Argoslu Polykleitos, Mende'li Palonios, Lysippos önemli heykelciler arasındadır.

Yunanistan

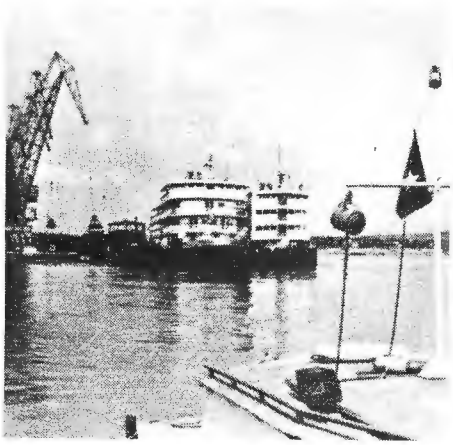
Resmi adı Hellen Cumhuriyeti
Yüzölçümü 131.944 km²
Nüfusu (1975 tah.) 9.046.000; km²' ye 69 kişi
Önemli kentleri Atina (başkent) (1971) 867.023; Selanik 345.799; Pire 187.312
Yönetim Devlet başkanı Konstantin Tsastsos, Cumhurbaşkanı (1973 de seçildi)
Din Hristiyanlık, İslamiyet
Dil Yunanca
Para birimi Drahmi
GSMH (1974 7.555.600.000 şterlin; kişi başına ulusal gelir 835 sterlin
Tarım, Tahıl, tütün, üzüm, zeytin pamuk, domates, şeker pancarı, turunçgiller
Sanayi Gemi, dokuma, kimya, gıda
Yeraltı kaynakları Linyit, boksit demir, krom, magnezit, nikel, petrol
Dış ticaret Batı Almanya, İtalya ABD, Fransa, İngiltere

ZAİRE. Resmi adı Zaire Cumhuriyeti olan bir batı Afrika ülkesi. Yüzölçümü bakımından Afrika'nın ikinci ülkesidir. 1960'da bağımsızlığını kazanmadan önce Belçika Kongosu adını taşırdı. 1960 - 1971 yılları arasında ise genellikle kongo (Kinşasa) olarak bilindi. Kinşasa Zaire'nin başkentidir. Ülkede yaklaşık 200 dil ve lehçe konuşulur. Bu yüzden ulusal birliği sağlamak oldukça güç olmuştur.

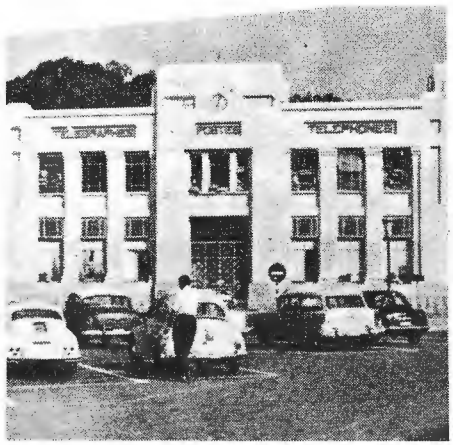
Yüzey şekilleri ve iklim. Zaire'nin büyük bir bölümü, Afrika yaylasının çöküntü alanı üzerinde yeralır. Burası Zaire (yada Kongo) ırmağı ve kolları tarafından sulanır. Güney ve doğu bölgeleri yaylalarla kaplıdır. Batıdan Zaire ırmağı çöküntü bölgesini yararak akar ve Atlas Okyanusuna dökülür.

Zaire'nin doğu sınırı, Afrika çöküntü koyağı boyunca uzanır. İdi Amin Dada (Eski Edward), Mobutu Sese Seko (eski Albert) ve Tanganyika gölleri burada yeralır. Orta Zaire'de ekvator iklimi egemendir. Yıllık sıcaklık ortalaması 25 - 27°C arasında değişir. Yüksek bölgeler daha serindir. Ülkenin yıllık yağış ortalaması 1250-2030 mm'dir.

Ekonomi. Halkın yüzde 70'i tarım sektöründe çalışır. Yaylalarda sığır yetiştirilir.Kahve, pamuk ve kauçuk başlıca tarım ürünleridir. Ülkenin en önemli dışsatım maddesi Şaba (eski Katanga) eyaletinden çıkarılan bakırdır. Toplam dışsatımın yüzde 20'sini bakır; yüzde 16-sını da sanayi elmasları, kobalt, çinko ve kalay filizi oluşturur. Zaire büyük bir hidroelektrik potansiyeline sahiptir. Kuzey Kinşasa'da yapılmakta olan Inga projesi, bitirildiği zaman dünyanın en

Zaire'nin başkenti Kinşasa, bir ticaret ve sanayi merkezidir.

Lumumbaşi'deki (Zaire) bu postane binası, ülkenin Belçika Kongosu olduğu yıllardan kalmadır.

Zaire'nin en önemli gelir kaynağı olan bakır madenlerinin işletilmesinde hidroelektrikten yararlanılır.

büyük hidroelektrik santralı olacaktır. Ülkede (özellikle Kinşasa ve Lubumbaşi'de) şanayi gelişmektedir.

Toplumsal yapı. Zaire nüfusu yaklaşık 200 etnik gruptan oluşur. Bunların üçte ikisi (Bakongo'lar, Baluba'lar, Blunda'lar ve Bamongo'lar gibi topluluklar) Bantu dilleri konuşur. Sayıları 100.000'i bulan Pigmeler ormanlarda yaşar; Nilliler, Sudanlılar ve zenciler, kuzey ve kuzeydoğuda toplanmıştır. Halkın yarısı Hristiyan (genellikle katolik), geri kalanlar da çeşitli etnik dinlerdendir. Ülkede okur - yazar oranı, yüzde 40'ı geçmez.

Yönetim. Ülkede sadece Devrimci Halk Partisi'nin etkinlik göstermesine izin verilir. Parti başkanı aynı zamanda devlet başkanıdır. Devlet başkanı Bakanlar kuruluna da başkanlık etmekte ve Milli Savunma bakanlığı yapmaktadır.

Tarih. 1874 - 1877 yılları arasında Henry Morton Stanley, Zaire ırmağı çevresine bir gezi düzenledi. 1884 Berlin konferansında bölge, Belçika kralı II. Leopold'a verildi. 1908'e kadar Belçika kralının özel çiftliği gibi yönetilen ülkeye, bu tarihte koloni statüsü tanındı. 1960 yılında Zaire (o tarihte Kongo) bağımsızlığına kavuştu. Ülkenin ilk başbakanı Lumumba yönetimi sırasında Kongo büyük karışıklıklara sahne oldu. Yeraltı kaynakları bakımından Kongo'nun zengin bölgesi olan Katanga, ayrı bir devlet olarak bağımsızlığını ilan etti. Birleşmiş Milletler örgütü, 1960-1964 yıllarında Kongo'ya tarafsız ülkelerin askerlerinden oluşan bir barış gücü gönderdi. 1965'de ordu iktidarı ele geçirdi. General Mabutu Cumhurbaşkanı oldu ve 1966 - 1977 yıllarında ortaya çıkan ayaklanmaları bastırdı.

Zaire

Resmi adı Zaire Cumhuriyeti
Yüzölçümü 2.345.409 km²
Nüfusu (1975 tah. 24.902.000; km² ye 11 kişi
Önemli kentleri Kinşasa (başkent) 1.633.760, Katanga 428.760; Lumumbaşi, 357.369
Yönetim Cumhuriyet
Dinler Hristiyanlık, etnik
Dil Fransızca (resmi)
Para birimi Zaire
GSMH (1974) 1.559.800.000 sterlin; kişi başına ulusal gelir 63 sterlin
Tarım Muz, manyok, kakao, kahve, pamuk, mısır, hintkirazı, akdarı, hurma, pirinç, kauçuk, baharat, şekerkamışı, çay
Sanayi Bira, çimento, işlenmiş besin, maden işleme, sabun, dokuma,
Yeraltı kaynakları Kalay filizi, kobalt, bakır, altın, demir, manganez, gümüş, tungsten uranyum, çinko
Dış ticaret Belçika ve Lüksemburg, İtalya, Federal Almanya, ABD

ZAMBİYA, Orta - güney Afrika'da kıyıları olmayan bir ülkedir. 1964'de bağımsızlığını kazanıncaya kadar Kuzey Rodezya olarak biliniyordu. Ülkenin ekonomisi bakıra dayanır. 1970'lerde bakır fiyatlarında görülen düşüş Zambiya'da önemli ekonomik güçlükler doğurdu. Başkent Lusaka'dır.

Yüzey şekilleri ve iklim. Zambiya'nın büyük bölümü deniz düzeyinden 1070 - 1525 m yükseklikte bir yayladır. Güneybatıdaki daha az alçak bölgenin çoğunluğu Kalahari çölüyle kaplıdır. Güneyde ve doğuda Zambezi - Luangua çöküntüsü Afrika vadisiyle birleşir. Bu çöküntü kuzeyde Zambiya ile komşudur. İklim yüksekliklere göre değişir. Mayıstan Ağustos'a kadar mevsim kurak ve serin, Eylül'den Kasım'a kadar sıcak ve kurak, Aralık'tan Nisan'a kadar sıcak ve nemlidir. Sıcaklık 38°C'ye kadar çıkabilir. Yağmurlar en yoğun biçimde Aralık ve Nisan arasında yağar. Kuzeyde yağışlar 1270'mm'yi geçer, güneyde ise yıllık yağış 510 - 760 mm arasında değişir. Ülkenin büyük bölümü savanlarla kaplıdır. Bengveulu gölü çevresi bataklık bitkilerle örtülüdür. Bengveulu Zambiya'nın en büyük gölüdür.

Ekonomi. 1973'de bakır Zambiya'nın dışsatımının yüzde 94'ünü oluşturuyordu. Çinko, kurşun ve kobalt ise 3,5 oranındaydı. Bakır Zaire sınırı yakınlarındaki bir bölgeden çıkarılır. Hükümet bakır sanayiinden elde edilen kârların yüzde 51'ine sahiptir. Öteki madenler Kabve bölgesinde elde edilir. Kömür yataklarından da yararlanılmaktadır. Bölgedeki madenler, Maramba'dan Lusaka ve Kitre'ye ulaşan demiryoluyla taşınır. Bu demiryolu boyunca ekonomik faaliyetin büyük bölümü yürütülür. Bu demiryolu, 1975'de tamamlanan Uhum (özgürlük) demiryoluyla Tanzaniya'daki Dar - es - Selam'a bağlanmıştır. Zambiyalıların yüzde 60'ı çiftçilikle uğraşır. Başlıca gelir getiren tarımsal ürün dışsatımların yüzde 0,6'sını oluşturan tütündür. Turizm büyük bir hızla gelişmektedir. Ve kentlerde imalat sanayii yaygınlaşmaktadır.

Toplumsal yapı. Nüfusun büyük bölümü Bantu dillerini konuşur. Bunların altısı anadil, 65'i ağızdır. En büyük grubu oluşturan Tonga'lar güneyde yaşar. İkinci büyük grup olan Bemba'lar kuzeydoğuda yaşar ve çoğunluğu bakır ocaklarında çalışır. Halkın büyük bölümü etnik dinlere bağlıdır. Ülkede 500.000 Hristiyan bulunmaktadır. Okur - yazar oranı yüzde 15 - 20 dolayındadır.

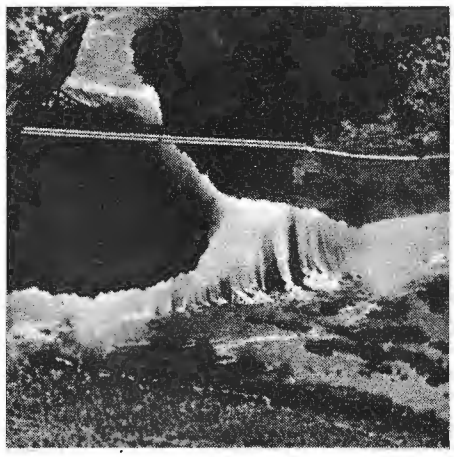
Yönetim. 1972 anayasası Zambiya'yı tek partili bir cumhuriyet haline getirdi. Cumhurbaşkanı hükümetin başıdır. Cumhurbaşkanı yardımcısı Ulusal Meclis'te hükümete önderlik eder.

Tarih. Bugün Zambiya'nın bulunduğu bölgede bir milyon yıl önce insanlar yaşıyordu. XIII. yüzyılda Bantu dilini konuşan bazı gruplar ülkeye geldiler. Daha sonraki yüzyıllarda başka etnik gruplar bölgeye yerleştiler. İngiliz Güney Afrika Şirketi 1889'da Tanzanya'ya geldi. 1891'de İngiltere bölgede egemenlik kurdu. 1911'de ülke Kuzey Rodezya olarak İngiltere'ye bağlandı.

1920'lerden sonra Güney Rodezya'daki (Zimbabve) Avrupalılar iki Rodezya'nın birleştirilmesi konusunda İngilizler'e baskı yaptılar. 1953'de Rodezya Federasyonu ve Niazaland (şimdi Malavi) oluşturuldu. Ancak yerliler Federasyona karşı çıktılar. Afrikalılar Güney Rodezya'daki Avrupalıların kendilerini baskı altına alacaklarını düşünüyorlardı. Federasyon 1963'de bozuldu ve Kuzey Rodezya 1964'de bağımsız Zambiya cumhuriyeti oldu. Zambiya'nın ekonomisi Güney Rodezya'ya yakından bağlıydı. Sonraları Rodezya olarak bilinen Güney Rodezya 1965'de kendisini bağımsız ilan etti.

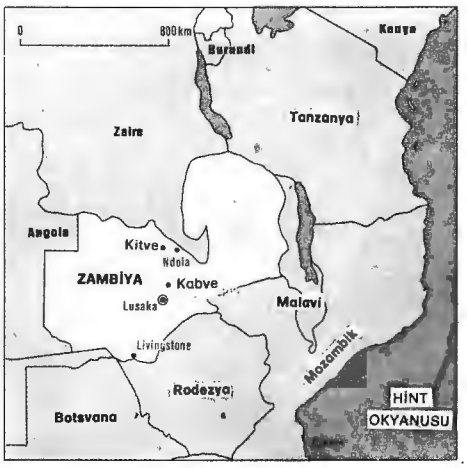
Tanzanya'daki Dar-es-Selam ile Zambiya'daki Lusaka arasındaki demiryolu hattı, Zambiya'daki Mposhi kentinde tamamlandı.

Zambiya-Zimbabve sınırındaki Victoria şelalesini gören ilk beyaz David Livingstone'dur. Şelale adını kraliçe Victoria'dan almıştır.

1958'de bitirilen Kariba barajı Zambezi ırmağı üstünde kurulmuştur. Irmak, Zimbabve'yi Zambiya'dan ayıran Kariba vadisine doğru akar.

Zambiya bu duruma karşı çıktı ve pekçok sorunla karşılaştı. 1970'lerde Zambiya'nın cumhurbaşkanı Kenneth Kaunda öteki Afrikalı liderlerle Rodezya sorununa çözüm bulmak amacıyla görüşmeler yaptı.

Zambiya

Resmi adı Zambiya Cumhuriyeti
Yüzölçümü 752.614 km²
Nüfus (1975 tah.) 4.896.000; km²'ye 6,5 kişi
Önemli kentleri Lusaka (başkent), 448.000; Kitve, 331.000
Yönetim Cumhuriyet
Din Etnik, Hristiyan
Dil İngilizce (resmi)
Para birimi Kvaça
GSMH (1974) 987.200.000 sterlin
kişi başına ulusal gelir 202 sterlin
Tarım Pamuk, süt ürünleri, mısır, et, şeker kamışı, kereste, tütün, deri
Sanayi Gıda, dokuma, tütün
Yeraltı kaynakları Kobalt, bakır, kurşun, çinko
Dış ticaret İngiltere ve öteki AET üyeleri, Japonya

ZENGİBAR. Afrika'nın doğu kıyısının açıklarında, İngilizlerin egemenliği altındaki bir toprak parçasıydı. Zengibar şimdi Tanzanya'nın bir parçasıdır. Başkent Zengibar kentidir. Ülke iki büyük adadan oluşur: 1658 km² genişliğindeki Zengibar ve 1984 km² yer tutan Pemba. 1963'de bağımsız olan ülke 1964'de Tanganika ile birleşerek Birleşik Tanzanya Cumhuriyeti'ni oluşturdu. Zengibar kendi yönetimini ve meclisini korudu. Zengibar dünyanın önde gelen bir baharat üreticisidir. Nüfusu (1976) 354.360.

ZİMBABVE, yasal olarak kendi yönetimine sahip bir İngiliz sömürgesidir. Ülke orta-güney Afrika'da yeralır. Resmi adı Rodezya'dır. Afrika'da ve Afrika'nın dışında Zimbabve olarak tanınmaya başlamıştır. Zimbabve adını bazı bilimadamlarının eski bir Afrika uygarlığı olarak nitelendirdikleri görkemli kalıntılardan almaktadır. 1965'den sonra İngiltere Güney Afrika, ABD ve bazı Afrika devletleri çoğunluk yönetimine dayalı bir anayasa altındaki ülkenin bağımsızlığını sağlayacak yasal bir rejimin kurulması için bir dizi görüşme yapmaktadırlar. Başkent Salisbury'dir.

Yüzey şekilleri ve iklim. Orta Zimbabve büyük bölümü deniz yüzeyinden 1220-1525 m. yükseklikte olan Yüksek Veld adı verilen bir yayladan oluşur. Doğuda, Mozambik sınırında, yükseltiler 2440 m'yi geçer. Kuzeydeki derin bir vadide Zambezi ırmağı akar. Kariba'da bu ırmak üstünde bir baraj kurulmuştur. Kariba barajının suları 280 km uzunluğundaki Kariba gölünü oluşturur. Zimbabve'nin Zambiya'yla olan sınırı Zambezi boyunca, Kariba gölüne doğru uzanır. Güney Zimbabve'deki Alçak Veld deniz yüzeyinden 915 m yüksekliktedir. Bu yöre, Limpopo ve Şavi ırmak havzalarının bir bölümünü oluşturur.

Yükseklik iklim koşullarını büyük ölçüde etkiler. Ortalama yıllık sıcaklık yüksek Veld'de 20°C, derin Zambezi vadisinde 24°C'dir. Yağış ortalamaları, doğudaki yükseltilerde 1520 mm, Yüksek Veld'in orta yörelerinde 710 - 890 mm'dir. Alçak Veld'in yağış ortalaması yılda 400 mm'den düşüktür.

Ekonomi. Ülke toprakları Afrikalılara ayrılmış topraklar (yüzde 45,6), Avrupalılara ayrılmış topraklar (yüzde 45,6), vahşi hayvanlar ve ormanların korunması için ayrılmış Ulusal Topraklardan (yüzde 8,8) oluşur. Afrikalıların büyük bölümü çiftçilikle uğraşır. Başlıca tarımsal ürün mısırdır. Hayvancılık düşük kalitede yapılmaktadır. Beyaz çiftçiler bilimsel yöntemler kullanırlar ve yüksek gelirler elde ederler. Başlıca para getiren ürün tütündür. Şeker kamışı, çay ve meyve de önemi tarımsal ürünlerdir. 2'5 milyondan fazla sığır Avrupalıların çiftliklerinde yetişir. Sığırlar, et ve süt için beslenirler.

Madencilik ve imalat sanayi tarımın iki katı kadar gelir getirmektedir. Asbest, krom, kömür ve altın önemli madenler arasındadır.

İmalat sanayi Bulavayo, Gvelo, Galooma, Que Que, Salisbury, Umtali kentlerinde önemlidir. Sanayilerin büyük bölümü Karaba barajından elde edilen hidroelektrik enerjisiyle çalışmaktadır. Zimbabve'nin kıyıları yoktur ve ticaret için komşu ülkelere bağımlıdır. 1976 yılında Mozambik'in sınırlarını kapatmasından bu yana ürünlerin çoğu Güney Afrika yoluyla dışarıya gönderilmektedir. Botsvana'ya aktarmalı tren hattı ve Beitbridge'e doğrudan tren hattı vardır. Birleşmiş Milletler'in 1965 yılında ekonomik ceza vermesinden bu yana ticari oranlar bilinmemektedir.

Toplumsal yapı. Nüfusun yüzde 95'i Bantu dilini konuşan Afrikalılardır. Bu nüfus kuzeyde yaşayan Şonalar'a yada güneyde yaşayan Ndebeler'e aittir. 275.00 nüfusa sahip olan beyazlar nüfusun yüzde 4,5'unu oluştururlar. Melezlerden ve Asyalılardan oluşan azınlıklar da vardır. Kesin rakamların bilinmemesine karşın Afrikalıların çoğunluğu Hristiyanlaştırılmıştır. Geri kalan Afrikalılar etnik dinlere bağlıdır. Afrikalılar arasındaki okur-yazar oranı yüzde 30'dan azdır.

Yönetim Avrupalıların ağırlıkta olduğu hükümet ülkede 1970. yılında Cumhuriyet ilan etti. Başbakan İan Smith'in başkanlığındaki kabine 1976'dan sonra bazı Afrikalı şefleride aldı. Seçmenlerin yüzde 94'ü beyazlardır, Senato on Avrupalı, on Afrikalı şef ve Cumhurbaşkanı tarafından atanan üç kişiden oluşur. Ulusal Meclis Avrupalılar tarafından seçilen 50 ve sekizi Afrikalılar, sekizi ise Afrikalı Şefler tarafından seçilen 16 zenci Afrikalıdan oluşur.

Tarih. Bantu dilini konuşan halklar bölgeye M.S. V. yüzyılda gelmeye başladılar. Zimbabve'deki yıkıntılar bu dönemden kalmadır. 1898'den sonra Zimbabve Güney Afrika'da kurulan İngiliz Yüksek Komiserliği tarafından yönetilmeye başlandı. İngiliz Güney Afrika Şirketi ve yerli Avrupalılar iç işleri denetim altına aldılar. 1923'de bölge İngilizlere bağlı, öz yönetimli bir sömürge oldu. Kuzey Rodezya'dan bölgeyi ayırmak için buraya Güney Rodezya denildi. Hükümet ırkçı önlemler aldı. Bunların en önemlisi 1930 yılında hazırlanan ve en iyi toprakların çoğunluğunu Avrupalılara veren yasaydı.

1953'de Güney Rodezya, Kuzey Rodezya ve Niazaland (şimdi Malavi) ile

Salisbury zamanın İngiliz başbakanının adını taşımaktadır. Salisbury Rodezya'nın başkenti ve önemli bir iletişim ve ticaret merkezidir.

bir federasyon oluşturdu. Ancak yerli Afrikalılar, federasyonun beyazların etkinliğini Zambezi'nin kuzeyine yaydığını öne sürerek bu girişime karşı çıktılar. 1963'de federasyon dağıldı. Güney Rodezyalı Avrupalılar İngiltere'den bağımsızlık istediler. Ancak hiç bir anlaşmaya varılamadı. Çünkü Avrupalılar üstünlüklerini yitirmek istemiyorlardı. 1965'de hükümet bağımsızlığını ilan etti. Bu yasa İngiltere ve Birleşmiş Milletler tarafından yasadışı olarak karşılandı. Ekonomik ambargolara, gerilla savaşına karşın, ırkçı ve baskıcı Ian Smith yönetimini korudu.

Mozambik'in 1975'de bağımsızlığını kazanması ve Mozambik - Zimbabve sınırının kapanması azınlık rejiminin korunumunu zayıflattı. 1976'da Ian Smith çoğunluk yönetimi altında bağımsızlık önerisinde bulunan Birleşmiş Milletler önerisini kabul etti. Ancak ardından gelen görüşmeler başarısızlıkla sonuçlandı.

Zimbabve

Resmi adı Rodezya

Yüzölçümü 390.580 km²

Nüfusu (1977 tah.) 6.100.000; km²'ye 16 kişi

Önemli kentleri Salisbury (başkent), 435.000; Bulavayo, 281.00

Yönetim Uluslararası açıdan, cumhuriyetçi anayasa ve yönetim yaşa dışı ilan edilmiştir

Din Hristiyanlık, etnik

Para birimi Rodezya doları

GSMH (1974) 1.089.700.000 sterlin; kişi başına ulusal gelir 179 sterlin

Tarım Manyok, pamuk, süt ürünleri, mısır, et, darı, şekerkamışı, çay, tütün

Sanayi Kimya, işlenmiş besin, demir-çelik, metalurji, dokuma

Yeraltı kaynakları Asbest, kömür, krom, bakır, demir

Dış ticaret Güney Afrika

DÜNYANIN BAŞLICA ADALARI

Adı	Okyanus	Yüzölçümü (km² olarak)
Grönland	Atlas	2.175.600
Yine Gine	Büyük	885.780
Borneo	Büyük	743.330
Madagaskar	Hint	587.045
Baffin	Kuzey Buz Denizi	476.070
Sumatra	Hint	473.600
Honşu	Büyük	230.540
Büyük Britanya	Atlas	218.050
Ellesmere	Kuzey Buz Denizi	212.690
Victoria	Kuzey Buz Denizi	212.200
Sulawesi	Büyük	189.040
Kuzey Adası (Yeni Zelanda)	Büyük	150.450
Cava	Büyük	126.290
Güney Adası (Yeni Zelanda)	Büyük	114.450

DÜNYANIN BAŞLICA DENİZLERİ

	Yüzölçümü km² olarak	Ortalama derinlik (m)	En derin yer (m)
Büyük Okyanus	175 000 000	4 300	11 521
Atlas Okyanusu	105 000 000	4 200	9 187
Hint Okyanusu	75 000 000	3 962	7 000
Kuzey Buz Denizi	14 090 000	1 380	5 440
Akdeniz	2 966 000	1 371	4 399
Güney Denizi	2 318 028	1 645	5 015
Bering Denizi	2 238 000	507	4 091
Antil Denizi	1 870 000	2 560	7 239
Meksika Körfezi	1 560 000	1 432	3 787
Ohotsk Denizi	1 527 000	914	3 846
Doğu Çin Denizi	1 249 000	185	3 200
Sarı Deniz	1 243 190	48	106
Hudson Körfezi	1 232 000	134	457
Japon Denizi	1 007 000	1 437	3 108
Kuzey Denizi	575 000	54	608
Kızıldeniz	437 000	454	2 211
Baltık Denizi	430 970	67	396
Karadeniz	430 000	1 310	2 243
Hazar Denizi	420 000	—	1 098
Aral Gölü	68 700	16	68
Lut Gölü	926	—	400

DÜNYANIN BAŞLICA YANARDAĞLARI

Adı	Yer	Yükseklik (m olarak)
Etna [6]	Sicilya	3340
Fuji Yama [1]	Japonya	3778
Mauna Kea [1]	Hawaii	4200
Mauna Loa [3]	Hawaii	4160
Ngauruhoe [2]	Yeni Zelanda	2290
Njamiagira [6]	Zaire	3059
Nyiragongo [5]	Zaire	3472
Pacaya [2]	Guatemala	2546
Popocatepetl [6]	Meksika	5456
Stromboli [6]	İtalya	927
Tristan da Cunha [4]	Atlas Okyanusu	2062
Vezüv [2]	İtalya	1278

1 Sönük
2 Etkin
3 Son püskürme tarihi 1950
4 » » » 1961
5 » » » 1970
6 » » » 1971

DÜNYANIN BAŞLICA ÇAĞLAYANLARI

Adı	Yer	Yükseklik (m olarak)
Angel	Venezuela	980
Tugela	Güney Afrika	949
Yosemite	ABD	740
Cuquenan	Venezuela	610
Sutherland	Yeni Zelanda	581

DÜNYANIN BAŞLICA GÖLLERİ

	Yüzölçümü (km² olarak)
Superior Gölü, A B D - Kanada	82.700
Victoria Gölü, Ekvator Afrikası	68.100
Huron Gölü, A B D - Kanada	59.820
Michigan Gölü, A B D	58.240
Tanganyika Gölü, Ekvator Afrikası	31.900
Baykal Gölü, S S C B	31.500
Büyük Ayı Gölü, Kanada	31.080
Nyassa Gölü, Güney Afrika	30.800
Büyük Esir Gölü, Kanada	28.930
Erie Gölü, A B D - Kanada	25.820
Winnipeg Gölü, Kanada	24.341
Çat Gölü,	21.000
Ontario Gölü, A B D - Kanada	18.760
Ladoga Gölü, S S C B	18.310
Balkaş Gölü, S S C B	17.300
Onega Gölü, S S C B	9.550
Rodolphe Gölü, Kenya	8.600
Nikaragua Gölü, Nikaragua	8.430
Eyre Gölü, Avustralya	8.200
Athabasca Gölü, Kanada	7.925
Titicaca Gölü, Peru-Bolivya	6.900
Reinder Gölü, Kanada	6.330
Işık Gölü, S S C B	6.200
Torrens Gölü, Avustralya	6.000
Albert Gölü, Uganda	5.600
Vanern Gölü, İsveç	5.546
Koukou Nor Gölü, Çin	5.000
Leman Gölü, İsviçre	582

DÜNYANIN BAŞLICA IRMAKLARI

	Uzunluk (km olarak)
Amazon, Güney Amerika	7025
Nil, Mısır	6600
Yangdzı Kiang, Çin	5500
Obi - İrtiş, S.S.C.B.	5200
Mekong, Çin	4500
Amur, S.S.C.B.	4500
Missouri, A.B.D.	4300
Mississippi, A.B.D.	4200
Lena, S S C B	4200
Huang Ho, Çin	4200
Kongo, Ekvator Afrikası	4200
Mackenzie, Kanada	4200
Nijer, Batı Afrika	4100
Parana, Güney Amerika	3900
Saint - Laurnt, Kanada	3800
Yukon, Alaska	3700
Volga, S.S.C.B.	3600
İndus, Asya	3100
Purus, Güney Amerika	2900
Tuna, Avrupa	2900
Brahmaputra, Hindistan	2900
Darling, Avustralya	2800
Fırat, Orta Doğu	2700
Ganj Asya	2700
Zambezi, Afrika	2600
Don, S.S.C.B.	2100
Vistül, Polonya	1300
Ren, Avrupa	1320
Loire, Fransa	1010
Kızılırmak, Türkiye	1182
Ebro, İspanya,	900
Ron, Avrupa,	812
Sen, Fransa	776

DÜNYANIN BAŞLICA ÇÖLLERİ

Adı		Yüzölçümü (km² olarak)
Büyük Sahra	Kuzey Afrika	9 milyon
Gobi	Moğolistan	1.3 milyon
Kalahari	Güney Afrika	910.000
Rub el - Hali	Güney Arabistan	650.000
Büyük Kum Çölü	Avustralya	420.000
Taklamakan	Orta Asya	325.000
Karakum	S.S.C.B	290.000
Thar	Güney Asya	260.000
Kızılkum	S.S.C.B	230.000

KITALARIN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ

	Yüzölçümü km² olarak	Ortalama yükselti	En yüksek noktası	En alçak noktası	Kaydedilen en yüksek sıcaklık	Kaydedilen en düşük sıcaklık
AFRİKA	29.880.000	750	Klimancaro dağı Tanganika 5.890 m.	Kattara çöküntüsü Mısır — 134 m	El Aziziye Libya 58°	Semrir, Fas —24°,1
ANTARKTİKA	13.500.000	2.600	Markham dağı 4.603 m.	Deniz düzeyi	Hope Körfezi Graham toprağı 13°,8	Vostok —88°,3
ASYA	43.300.000	960	Everest Dağı Nepal-Tibet 8.840 m.	Lut Gölü Filistin — 392 m	Cakobâbâd Pakistan 52°,2	Verhoyansk Sibirya — 67°,7
AVRUPA	9.740.000	340	Elbruz dağı S.S.C.B. 5.630 m.	Hazar Denizi S.S.C.B. — 28 m	Sevilla, İspanya 51°,1	Üst Çukur S.S.C.B. — 55°
GÜNEY AMERİKA	18.000.000	590	Aconcagua dağı Arjantin 7021 m.	Rio Neyro Arjantin — 28 m	Rivadavia Arjantin 48°,8	Colonia Sarmiento Arjantin — 32°,7
KUZEY AMERİKA	23.000.000	720	Mc Kinley dağı Alaska 6.187 m.	Ölüm vadisi Kaliforniya — 84 m	Ölüm vadisi Kaliforniya 56°,6	Snag, Yukon — 62°,8
OKYANUSYA	8.970.000	340	Cartensz dağı Yeni Gine 5.100 m.	Eyre gölü Avustralya — 12 m	Cloncurry, Avustralya 53°	Kiandra, Avustralya — 15°

Türkiye'nin İlleri

ADANA

Nüfusu	1 234 735
Yüzölçümü	17 253 km²
İlçe sayısı	13
Köy sayısı	733

Seyhan ırmağı Çukurova'nın hayat kaynağıdır. Ovanın sulaması Seyhan sayesinde yapılmaktadır.

Pamuk Adana bölgesinin en önemli tarım ürünüdür. Çukurova nüfusunun büyük bölümü pamuk tarlalarında çalışır.

Adana'nın İlçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Adana (merkez)	1582	532 719
Bahçe	752	75 695
Ceyhan	1427	132 777
Feke	1335	22 146
Kadirli	1497	92 792
Karaisalı	2903	5 408
Karataş	1292	38 431
Kozan	2113	114 207
Osmaniye	974	101 587
Pozantı	772	15 698
Saimbeyli	1132	15 793
Tufanbeyli	973	23 214
Yumurtalık	501	18 168

Yüzey şekilleri :

Adana ilinin doğu ve kuzey kesimleri dağlıktır. Kuzey kesimindeki Orta Toroslar güneybatıdan kuzeydoğuya doğru paralel diziler biçiminde uzanır. İçel sınırı içindeki Bolkar dağlarının doğusunda Aladağlar yeralır. Adana ilinin en yüksek dorukları buradadır: Kaldı dağı (3734 m), Demirkazık doruğu (3728 m). Seyhan ırmağı, Aladağları Tahtalı dağlardan (3054 m) ayırır. Bolkar dağları Birinci Zaman'dan kalma şist ve kireçtaşlarından, Aladağlar Birinci Zaman'a ait kireçtaşlarından ve Tahtalı dağlar Birinci Zaman'dan kalma kumtaşları ve kireçten oluşur. Doğudaki dağlık kesimse, kuzey-güney yönünde uzanan Amanos dağlarını içerir. Amanoslar'da Birinci ve İkinci Zaman'a ait katmanlar vardır.

Güneydeki ovalık kesimde, Adana ovası yeralır. Adana ovası iki bölüme ayrılır: Adana yakınlarından başlayarak Seyhan ve Ceyhan ırmaklarının aşağı çığırı boyunca denize dek uzanan Çukurova ve Misis tepeleriyle Çukurova'dan ayrılan Yukarıova.

İlin iki önemli akarsuyu vardır: Seyhan ve Ceyhan. Alüvyonlarıyla çok verimli bir ova olan Çukurova'yı oluşturan bu iki ırmağın rejimi düzensizdir.

İklim :

Adana ile merkezine düşen yıllık yağış, ortalama 625 mm'dir. Yağışlar en çok kışın (% 50), en az yazın (% 4) düşer. Dağlık kesimler yağış bakımından daha şanslıdır (Feke'de 940 mm, Kozan'da 850 mm). Ovalara düşen yağışlarsa yaklaşık il merkezine düşen kadardır.

Adana'nın en sıcak ay ortalaması 28°C, en soğuk ay ortalaması 9°C'dır. Ovalık kesimlerde ve denize yakın yerlerde hemen hemen hiç kar yağışı görülmezken, dağlara ve doruklara düşen kar aylarca erimeden kalabilir.

Ekonomi ve Sanayi :

Kore Savaşı nedeniyle dünyada pamuk fiyatlarının artmasına dek Adana ilinde sanayi etkinliği yalnızca iki dokuma fabrikasıyla sınırlı kalmıştı. Ne var ki, pamuk fiyatlarının dünya piyasasında hızla artması, Adana ilinde hızlı bir sanayileşmeye yolaçtı.

1970'lere dek Adana'nın daha çok tarıma dayanan sanayisi (tekstil, bitkisel yağ, sabun), 1970'den sonra tarıma bağlı kalmaktan kurtulmaya yöneldi (polimerin ve suni elyafın ana maddesi olan DMT, çimento, kort bezi, bira vb.).

Adana'da ekili arazinin dağılımı

Bitkiler	Hektar	Yüzde
Tahıl	445 065	59,4
Sanayi bitkileri	185 620	24,7
Yağlı tohumlar	36 328	5,0
Sebzeler	35 975	5,0
Bağlar	19 861	2,6
Meyvelik	12 605	1,6
Baklagiller	5 391	0,7
Zeytinlikler	4 691	0,6
Yumrulu bitkiler	3 311	0,4
	748 847	100,0

Tarım ve hayvancılık

Toroslardan inen bol su ile beslenen Seyhan ve Ceyhan ırmaklarının suladığı Adana ovası, Seyhan üzerinde yapılan (1958) Seyhan barajı sayesinde bol ürün veren bir ovadır. Seyhan barajında toplanan 1.680.000.000 m³ su ile 1.500.000 dönüm yer sulanmaktadır. Adana ilinin yüzde 40'ı (748.847 ha) ekili alan, bağ ve bahçe; yüzde 2,8'i (51.723 ha) orman; geri kalan yerlerse otlak ve tarım dışı alanlardır.

Adana'da en çok ekilen bitkiler tahıl, pamuk, susam, yer fıstığı, kavun ve karpuzdur. Üzüm, sebze ve meyva da önemlidir. Piyasadaki değer artışları nedeniyle pamuk, yağlı bitkiler, zeytin, turfanda sebze ve meyve ekimi hızla artmaktadır.

Adana, Türkiye'nin en çok kimyasal gübre kullanan ili olmasına karşın, kimyasal gübre kullanımı gene de ideal ölçülere ulaşamamaktadır.

Yeraltı zenginlikleri:

Adana ili içindeki maden yatakların büyük bölümü, maden rezervinin az olması yada damarların çok ince olması nedeniyle verimli değildir. Bununla birlikte amyant yatakları (Karaisalı ilçesi), krom yatakları (Osmaniye), linyit da-

Sanayi Kuruluşlarının Çeşitli Dallara Dağılımı

Çalışma Kolu	
Çırçır	70
Madeni eşya	67
Gıda sanayii	54
Ağaç işleri	22
Çimento, tuğla, kiremit vb.	21
Tekstil sanayii	15
Kâğıt, gazete, basımevi	15
Kimya sanayii	13
Kaporta, römork, oto tamiri	12
Plastik işleme sanayii	8
Giyim sanayii	6
Dericilik	5
Makina yapımı	5
Lastik kaplama, kauçuk	4
Elektrik-su üretim, dağıtımı	4
Elektrikli aletler yapımı	3
Suni elyaf	2
Mücevherat, turistik eşya	1
Toplam	327

marları (Karaisalı, Kozan, Osmaniye), magnezit rezervleri (Bahçe) ve Osmaniye Mağara ve Bahçe'deki magnezit, çinko, krom madenleri az da olsa önem taşır.

İlçenin en önemli yeraltı zenginliği, 1960'da, Adana'nın kuzeybatısındaki Bulgur dağında bulunan petrol yatağıdır. Buradaki petrol rezervinin 20 milyon varil dolayında olduğu sanılmaktadır.

Tarih .

Adana, İlkçağ'da Anadolu'yu boydan boya aşan ve Gülek boğazı aracılığıyla Çukurova'ya inen yol üzerinde, Tarsus limanı ile Ceyhan kıyısındaki Mapsuestia (Misis) arasında önemli bir konak yeridir. Bir söylentiye göre, Uranus'un oğulları olan Adanus ile Sarus, Tarsuslularla savaşmışlar ve Adana kentini kurmuşlardır; kardeşlerden birinin adı kente, ötekininki ise ırmağa (Seyhan'ın eski adı Sarus'tu) verilmiştir.

Adana, bir yol kavşağında bulunması nedeniyle, tarih boyunca birçok istilaya uğradı; MÖ XV. yüzyılda Hititlerin, sonra Asurların, MÖ VI. yüzyılda Perslerin, MÖ 323'te Mısırlıların, MÖ I. yüzyılda da Roma'nın egemenliğine girdi. VII. yüzyılda, Hazreti Ömer döneminde Müslüman akıncılar Adana'nın sınırlarına dek ilerlediler. Emevi halifesi Abdülmelik döneminde ise kent fethedildi. Abbasiler döneminde İslam egemenliği çevreye iyice yerleşti ve çevreye Türk boyları yerleştirdi. X. yüzyılda bir süre Bizans egemenliğine giren kenti XI. yüzyılda Selçuklular ele geçirdiler. Bir süre Haçlıların ve Kilikya Ermenilerinin boyunduruğunda yaşayan il, XIV. yüzyıl ortalarında Türkmen beylerinden Yüregiroğlu Ramazan Bey'in eline geçti. XVI. yüzyılda, Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi sırasında (1517) Osmanlı egemenliğine girdiyse de, eyaleti bir süre daha Ramazanoğulları yönetti.

1671'de Adana'dan geçen Evliya Çelebi'ye göre, kentin iki kapısı, yedi kulesi bulunan bir iç kalesi vardı; kalenin bir yanı Seyhan ırmağınca, öbür yanı hendeklerle savunuluyordu. Kentte 8700 kadar ev, 70 cami, 130 dükkan, 17 han ve 1 kapalıçarşı bulunuyordu.

Kentin çevresinde bağlar, bahçeler uzanıyordu. Evliya Çelebi, kent çevresinde yetişen ürünler arasında pamuğun başlıca gelir kaynağını oluşturduğunu, turunçgiller, zeytin, nar, incir ve şekerkamışının önemli bir yer tuttuğunu söyler.

Önceleri Halep eyaletine bağlı olan Adana daha sonra bir eyalet merkezi haline getirildi. XIX. yüzyılda Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın eline geçen kent 1840'taki Kütahya antlaşmasıyla Osmanlılara geri verildi.

Birinci Dünya Savaşı sırasında açılan Toros ve Amanos tünelleriyle, kent, demiryoluyla Halep ve İstanbul'a bağlandı. 22 Aralık 1918'de Fransızlar, mütareke maddelerine dayanarak Adana'yı işgal ettiler. Fransızlar, 5 Ocak 1922'de, Ankara antlaşması (20 Ekim 1920) gereğince Adana'dan çekildi. İstanbul'da kurulan Kilikyalılar Cemiyeti ile Adanalılar Cemiyeti'nin işgale karşı çalışmaları pek etkili olmadı. Bölgedeki askeri birlikler dağıtıldığı için kentte yalnızca zayıf bir jandarma gücü vardı; onlar da işgale karşı direnemediler.

İşgalden sonra, Fransızlar yeni Ermeni birlikleri örgütleyerek «İntikam Alayı»nı kurdular. Fransızlar çevrede işgali sürdürürken, Ermeniler de tedhiş ve kıyım hareketlerini sürdürüyorlardı. 1918 sonlarında karışıklıkların artması nedeniyle bölgenin denetiminin İngiliz birliklerine bırakılması (2 Şubat 1919), tedhiş ve kıyımı sona erdiremedi: gerçi İngiliz birliklerindeki Müslüman Hintliler Türklere daha yumuşak davranıyorlardı; ne var ki Ermenilerin uyguladığı kıyım sürüyordu.

Adana, Maraş ve Urfa bölgesi halkı bütünüyle sindirilmişti, o kadar ki Sivas kongresine Adana'dan temsilci bile gönderilemedi. Bu durum Atatürk'ün dikkatini çekti. Atatürk hemen bölgedeki halkın örgütlendirilmesi için birkaç subayı Adana'ya gönderdi. 1919 yılının Kasım ayında İngiliz askerleri bölgeden çekilince Fransızların baskısı ve Ermenilerin tedhiş hareketleri arttı. Ama yüzbaşı Sinan Tekelioğlu'nun örgütlediği Milli Mücadele bölgede giderek güçlendi. 7-31 Mart 1920 tarihleri arasında Kadirli ve Karaisalı işgalden kurtarıldı. Durumun kötüye gittiğini fark eden Fransızlar Haziran ayında mütareke istediler, istek Türkler tarafından uygun bulundu ve 28 Mayıs 1920'de antlaşma imzalandı. Ne var ki imzalanan antlaşma bile Ermenilerin tedhiş hareketlerini sürdürmelerini engellemiyordu. 10 Haziran da İncirlik, 11 Haziranda Camili ve 12 Haziranda Şehitlik'e kanlı baskınlar yaptılar. Şehitlik baskını sırasında 100'e yakın Türk topluca kurşuna dizdirildi; birçoğu da süngülenerek öldürüldü. Bu olaylar bardağı taşıran son damlalar oldu. Bölgede, cephe örgütü kurmaya karar veren Ankara, Fırat'ın doğu kesimine general Nihat Alınmış'ı; Adana'yı da içine alan batı kesimine de Albay Sebahattin Adil'i gönderdi. Cephe örgütü ve bölgesel çeteler elele verince hızla olumlu sonuçlar alınmaya başlandı. Bir Fransız birliğinin 800 askeri esir edildi. Pozantı işgalden kurtarıldı (28 Mayıs 1920), Ermeniler Şar kasabasından çıkartıldı (2 Temmuz); ne var ki bu olayların üzerine Fransızlar Adana'nın Müslüman mahallelerine bir misilleme hareketine girişerek hedef gözetmeksizin ateş açtılar (10 Temmuz 1920). Fransızların amaçları halkı korkutup kaçırmak ve kurtuluş çetelerini desteksiz bırakmaktı. Bu amaç bir ölçüde gerçekleşti; halkın bir bölümü Adana'yı terketmeye başladı. Ancak, yakalanan halkın bir bölümü Avrat adasına sürdürüldü, bir çoğu da Ermeniler tarafından öldürüldü. Atatürk'ün Fevzi Çakmak ile birlikte 5 ağustos 1920'de Pozantı'ya gelmesi buradaki direniş hareketini sürdürenleri yüreklendirdi. Atatürk kendisinden istenen silahların bir bölümünü ancak karşılayabildi. Ne var ki bu kadarı bile işgalcilere karşı direnenlerin mücadele gücünü arttırmaya yetti. Bu gelişmeler sonunda Fransızlar artık bu bölgede kalamayacaklarını iyice anlamışlardı. Bunun üstüne Türklerden barış istediler. 20 Ekim 1921'de Ankara antlaşması imzalandı. Antlaşmaya göre Fransızlar 4 Ocak 1922'de Çukurova'daki tüm askerlerini çekecekler, sürgüne gönderilen Türkleri geri verecekler ve esirler değiştirilecekti. 5 Ocak 1922'de Türk askerleri Adana'ya girdiler. Bu tarih kentin kurtuluş günü sayıldı.

Adana kenti içindeki tarihsel yapılar:

1) Adana bölge müzesi: Müze ilk olarak 1924'de Alyanakzade Kamil Bey tarafından Cafer Paşa medresesinde açıldı. Daha sonra 1928'de Kuruköprü'deki Rum kilisesine taşındı. 1935'de müzeye bir de etnografya salonu eklendi ve 1970'de kültür sitesi yanındaki modern binasına aktarıldı. En değerli yapıtlardan biri 1958'de Tarsus'da ortaya çıkarılan lahittir. Lahitin üzerindeki Truva kahramanı Hektor, kral Priamos, kral arabası ve Dragon kabartmaları çok değerlidir. Ayrıca müzenin para kolleksiyonu da çok zengindir.

2) Akçamescid: Ulu caminin 60 m batısında yeralır. Adana'nın en eski Türk yapıtıdır. Türkmen ağalarından Akça bey tarafından 1409'da yaptırılmıştır. 7,30x7,30 m boyutlarındadır ve kare planlıdır. Kasnaklı bir kubbeyle örtülü olan caminin kapısındaki süslemeler ve kuş figürleri taş işçiliğinin en güzel örneklerinden biri sayılır.

3) Hasanağa camisi : Ramazanoğlu Halil beyin kölesi Hasan Kethüda ile azatlı köle Atike tarafından 1558 yılında yaptırıldı. Caminin planının Mimar Sinan tarafından yapıldığı söylentisi de vardır. Tek şerefeli olan minaresi 1730'da yapıya eklenmiştir. Kesme taştan yapılmış caminin son cemaat yeri iki bölümdür. Dört yuvarlak sütun üzerinde üç

Adana ilinin tarım ürünleri

yıllar	buğday	arpa	yulaf	pirinç	fasulye	yer fıstığı	patates	susam	pamuk saf	pamuk çiğit	turunçgiller
1934	130 232	117 350	42 653	10 489	1210	—	188	767	20 010	—	—
1935	125 264	142 141	65 912	18 920	820	—	218	885	29 684	—	—
1940	144 575	117 240	78 012	1 985	3296	—	15 060	454	29 905	—	—
1950	151 000	86 000	—	8 669	1 818	—	128	—	48 406	—	—
1960	230 217	100 188	50 000	8 948	2 542	3 900	11 635	10 100	40 014	—	215 299
1965	237 158	92 758	51 972	14 376	2 459	8 459	14 705	9 780	109 842	178 122	78 400
1967	231 494	92 692	39 296	9 856	1 702	9 965	14 240	13 515	116 557	186 491	85 155
1969	582 128	76 783	34 350	11 453	1 747	16 382	10 965	3 673	112 083	179 333	71 927
1972	475 166	44 491	15 906	5 777		15 853		6 634	154 003	246 405	

kubbe ile örtülüdür. Caminin en güzel yerleri giriş kapısı, kalem işleriyle bezenmiş ağaç mahfili, siyah-beyaz mermerlerle süslü mihrabı ve mimberidir.

4) Kemeraltı camisi: Savcıoğlu Hacı Mustafa tarafından 1548 yılında yapıldı. Adını semtten aldı. Cami kesme taştan yapılmıştır, son cemaat yeri kubbelerle örtülüdür. Caminin medresesi bütünüyle yıkılmıştır.

5) Mestanzade camisi: Mestanzade Hacı Mahmut ağa tarafından 1682'de yaptırıldı. Küçük bir kubbe ile örtülü olan caminin her iki yüzünde sivri kemerli ikişer pencere vardır.

6) Irmak yada Yalı Hamamı: 1494'de Ramazanoğlu Halil Bey tarafından eski bir Roma hamamının temelleri üzerine yaptırılmıştır. Seyhan ırmağına yakınlığı nedeniyle Irmak Hamamı adıyla da anılır. Hamamın yıkanma yeri kiremitli bir kubbe ile örtülmüştür.

7) Adana Kalesi : Abbasi Halifesi Mehdi ile oğlu Halife Harun Reşit tarafından 781'de, İlkçağda yapılmış bir kale yıkıntısı yerinde yaptırıldı. 1838' da Adana'yı ele geçiren Mısır valisi Mehmet Ali Paşa kaleyi bütünüyle yıktırdı. Yontma taştan yapılmış olan kale, doğu-batı yönünde uzanmaktaydı.

8) Ramazanoğlu Türbesi: Piri Paşa tarafından 1541'de cami ile birlikte Ramazanoğulları beyleri için yaptırıldı. Türbedeki üç sanduka Ramazanoğlu Halil ile torunları Mehmet Şah ve Mustafa beye aittir. 5,5x6,30 m boyutlarındadır ve üstü küçük bir kubbe ile örtülmüştür.

9) Ulu Cami: Caminin yapımına 1513'de Ramazanoğlu Halil Bey tarafından başlatıldı. Ama ancak 1541'de Ramazanoğlu Halil Beyin oğlu Piri Mehmet Bey tarafından bitirilebildi. 32,50x 34,50 m boyutlarındaki caminin duvarları siyah ve beyaz renkli mermer bloklarıyla bezenmiştir. Birisi doğuda birisi batıda olmak üzere iki kapısı vardır. Doğudaki kapının yanında bulunan tek şerefeli ve üzeri saçakla örtülü minarenin gövdesi dört köşe taban üzerine sekiz köşeli ve renkli taştan kuşaklıdır. Batı kapısında ise iki yılan kabartması ile bir yazıt yeralmaktadır. Camiyi örten büyük kubbe 12 köşeli bir kasnağa oturtulmuştur. Kıble duvarı ve mihrabın üst yanı İznik çinileriyle örtülmüştür.

10) Yeni Cami yada Abdülrezzaki Antaki camisi: Antakya'nın ileri gelenlerinden Abdülrezzak Antaki tarafından 1724' te yaptırıldı. Kesme taştan yapılan caminin güneybatı şerefesi bir saçakla örtülüdür. Minarenin gövdesi zikzak süslemelerle bezenmiştir. Sütuna dayanan on kubbe camiyi örter.

11) Atatürk Anıtı: Heykelci Ali Hadi Bara tarafından 1935'te yapıldı. Şehrin iki yanında Adana'nın Ulusal Mücadeledeki durumunu simgeleyen heykeller yer alır.

12) Ziya Paşa Mezarı. Adana valisiyken ölen ozan Ziya Paşa için 1881'de yaptırıldı. 1961'de park haline getirilen mezarlığa 1962'de Adana valisi Mukadder Öztekin, Ziya Paşa'nın bir büstünü ekletti.

İlçelerdeki tarihsel yapıtlar:

Bahçe ilçesi

Alça Bey Camisi : Bahçe ağalarından Alça Bey tarafından 1809'da yaptırıldı. Caminin gövdesi helezon biçimli yivlerle, şerefenin alt bölümü ise kabartmalarla süslenmiştir.

Ceyhan ilçesi

Ulu Cami: Nogay Abdülkadir Ağa tarafından 1868'de yaptırıldı. 1946'da Kıble yönünde yaptırılan ilk yapı ile cami genişletildi. Camiinin duvarları tuğladandır. İlk yapı onbeş kubbeliyken sonradan yapılan ekle kubbe sayısı sayısı 25'e çıkmıştır. Cemaat yeri altı sütuna dayanan beş kubbeyle örtülüdür.

Kurt Kulağı Camisi : Haydar Ağa tarafından 1601'de yaptırıldı. Kesme taştandır. Asıl minaresi kuzey-doğu köşesinde ve küçük boydadır. Kuzeybatıdaki büyük boylu minare ise 1962'de eklenmiştir. Üstü sekizgen kasnaklı iki kubbe ile örtülüdür.

Kurt Kulağı kervansarayı : Ceyhan'a 12 kilometre uzaklıkta güneydoğudadır. Hüseyin Paşa tarafından XVIII. yy.'ın başında eski Halep kervan yolu üzerinde yaptırılmıştır. 23,60 x 45,75 metre boyutlarındadır. Odaları beşik tonozlarla örtülüdür ve sivri kenarlı ikişer pencereden ışık alır.

Ceyhan Kalesi : Ceyhan'ın 17 kilometre kuzeybatısındadır. XII. yüzyılda yaptırıldığı sanılmaktadır. İkiz burcu, doğu köşesinde bir gözetleme kulesi vardır. Kulenin tek kapısı doğuya bakar.

Yılanlı Kale : Ceyhan'ın 8 kilometre batısındadır. Yalçın kayalıklı bir tepe üzerinde yeralır. Bir Bizans yapısı olduğu sanılmaktadır. Halk arasındaki adı Şahmeran kalesidir. Sekiz burcu vardır. Kulenin tek kapısı doğu yönündedir.

Sirkeli Höyüğü: Ceyhan'ın 6 kilometre güneybatısındaki Sirkeli köyündedir. Höyük'teki insan kabartması Kadeş savaşına giden Hitit Kralı Muvattali'ye aittir.

Höyükte Hititçenin okunmasına olanak veren kabartmalar ve yazılar bulunmuştur. Kazılar sırasında ele geçirilen yapıtlar ulusal parka dönüştürülen bu bölgenin kalesi içindeki açık hava müzesinde sergilenmektedir.

Kozan İlçesi

Hoşkadem Camisi : 1448'de Kölemen Emiri Abdullah Hoşkadem tarafından yaptırıldı. Yapı kesme taştandır. Giriş kapısına 11 basamaklı bir merdivenle çıkılır. Kapı renkli mermerlerle süslenmiştir. Yapının pencereleri azdır. Minaresi daha sonra yeniden yaptırılmıştır.

Kozan yada Sis Kalesi : Kozan'a 1 kilometre uzaklıktaki Tavşantepededir. Asurlular tarafından yaptırılan bina, Romalılar ve Ermeniler tarafından onarılmıştır. Kalenin 44 kulesi ve burcu vardır.

Angarba yada Anavarza Kalesi: Kozan'a 22 kilometre uzaklıktadır. Kale M.Ö. IX. yüzyılda Asurlar tarafından yaptırılmıştır. Roma ve Bizans döneminde de kullanılan kale depremler nedeniyle dört kez yıkılmıştır. Bizans döneminde Araplara karşı kullanılan yapı 795'de Abbasi Halifesi Hurun Reşid'in eline geçti. Ramazanoğlulları döneminde iki kez de Türklerin eline geçen kale XIV. yüzyılda terkedildi. Sağlam haldeki kale yontma taştan yapılmıştır. Kaleye yalnızca güneydeki tek kapıdan girilebilir. Sekiz-on metre yüksekliğinde ve 1500 metre uzunluğundaki doğu surlarında iki katlı 20 burca rastlanır. İçinde Korinthos üslu-

Adana ilindeki hayvan sayısı

yıllar	koyun	kılkeçisi	sığır	manda	at	eşek	deve
1930	128 947	221 834	90 336	6 693	16 246	12 246	3 596
1935	239 945	284 460	167 153	12 262	33 215	18 503	7 818
1940	251 854	278 622	192 476	13 376	33 749	22 138	7 493
1943	219 831	290 857	193 588	13 725	33 579	22 687	7 143
1930	277 841	705 130	221 015	19 190	46 454	31 525	6 350
1935	357 280	559 480	289 750	19 980	31 150	33 920	1 440
1967	285 330	555 870	293 110	10 370	31 530	34 800	1 370
1969	247 215	519 260	296 350	9 270	27 900	28 205	1 910
1972	220 340	453 480			22 720		

bunda 6 sütunla süslenmiş III. yüzyıldan kalma bir zafer anıtı, kayalara oyulmuş ve içi mozaiklerle süslü olan Bizanslılardan kalma kaya kilisesi ve havariler kilisesi bulunur. Dış surlar içersindeyse tiyatro ve kaya mezarları ile I. yüzyıldan kalma mezarlar, kilise ve sarnıçlar vardır. Köyün yakınında Romalılardan kalma 18 çeşit deniz hayvanını gösteren Anavarza mozaiklerinin bir havuzun tabanı olduğu sanılmaktadır.

Osmaniye İlçesi

Gastabala (Hieropolis) : Osmaniye'nin 12 metre kuzeyindedir. Hititler ve Asurlar'dan kalma bir yerleşme merkezidir. Bu yerleşme merkezi Romalılar döneminde Hieropolis, Bizanslılar döneminde Gastabala, Haçlılar döneminde Boudonin, adıyla anıldı. Kayalık bir tepe üzerinde kurulmuş olan kalesi bugün harap durumdadır. Dikdörtgen biçimli kalenin sekiz burcu, bir de gözetleme kulesi vardır. Kalenin tek kapısı güneydoğu cephesindedir.

Toprak kale: Osmaniye'nin 9 kilometre batısındadır. Güneyden gelecek saldırılara karşı korunmak amacıyla kurulmuştur. Kale bir yığma tepe üzerinde yer alır. Romalılar, Abbasiler, Haçlılar, Ermeniler, Selçuklular, Ramazanoğulları, ve Osmanlılar döneminde birçok kez onarılmıştır. 18 burcu vardır ve tek kapısı batı yönündedir.

Tufan beyliği ilçesi

Şar ((Hieropolis, Comanal) : Tufan, beyliğinin 20 metre kuzeyinde Şar köyündedir. Hitit, Roma, Bizans ve Ermeni dönemlerinden kalma eski bir yerleşme merkezidir. Hititler döneminde dinsel merkez görevi yapmıştır. Özellikle bölgedeki yapıtları bugün de ayakta durmaktadır.

ADIYAMAN

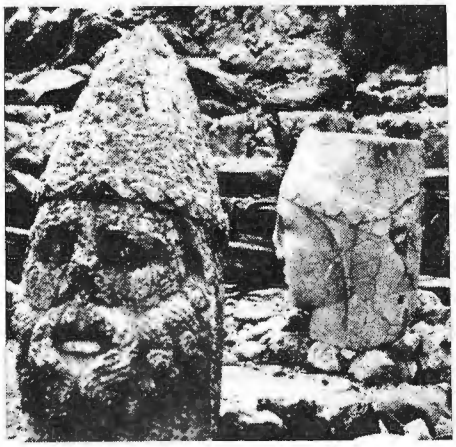
Yüzölçümü	7 614 km²
Nüfusu	345 764
İlçe sayısı	7
Köy sayısı	341

Adıyaman'ın İlçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Merkez	1702	100 057
Besni	1649	71 959
Çelikhan	564	17 037
Gerger	702	30 462
Gölbaşı	784	41 514
Kâhta	1854	75 750
Samsat	339	8 965

Yüzey şekilleri :

Adıyaman ili Doğu Anadolu'nun yukarı Fırat bölümüyle Güney Doğu Anadolu'nun orta Fırat bölümü arasında uzanır. Doğuda Fırat vadisiyle, batıda yukarı Aksu oluğu ile sınırlanır.

Nemrut dağındaki Commagene kral mezarları büyük heykellerle donatılmış sivri bir yığma tepe şeklindedir.

Karakuş höyüğünün Commagene devleti tarafından Roma'ya bağlılıklarını belirtme amacıyla yapıldığı sanılmaktadır.

İklim :

Adıyaman'ın iklimi karasal nitelikler taşır. Yazları sıcak, kışları oldukça sert geçer. Kuzeydeki dağlık bölgede kışları çok kar yağar ve kent yolları uzun süre kapanabilir. Buna karşılık güney kesimde kışlar daha yumuşaktır ve kar örtüsü yerde uzun süre kalmaz. Buna karşılık kuzeydeki dağlık kesimde yazlar oldukça serindir. Başlıca kentlerin yer aldığı güneydeyse yazlar çok sıcak geçer. Sıcaklık gibi yağışlar da yüzey şekillerine bağlı olarak değişiklikler gösterir. Sözgelimi, Adıyaman kentinde yıllık yağış ortalaması 835 mm'dir. Buna karşılık Besni ilçesinde yalnızca 705 mm'dir.

Akarsular :

Adıyaman ilindeki akarsuların hemen hemen tümü Fırat ırmağının akları içine girer. İl sınırlarındaki başlıca akarsular Taraksu, Kahtaçayı ve Kalburcu suyu ile Göksu'dur. Bu akarsular kuzeydeki dağlardan birçok kol alarak güneydoğu yönünde akarlar ve Fırat'a dökülürler. Kışın bol su taşımalarına karşılık, yazın hemen hemen kuruyacak hale gelirler. Yalnız ilin batısındaki dar bir alanın suları Aksu aracılığıyla Ceyhan'a dökülmektedir. Fırat Adıyaman ilinin doğu sınırları boyunca önce boğazlardan kıvrımlar çizerek geçer sonra düzlüklerde akmaya devam eder. İl sınırları içinde yer alan başlıca göller Gölbaşı ilçesindeki doğal oluktadır. Göllerin fazla suları Ceyhan'ın kolu Aksu'ya boşalır. Akarsuların en kabarık olduğu ay Nisan, en az. su taşıdıkları aysa Eylül'dür.

İl içinde oturan halkın başlıca gelir kaynağı tarım, hayvancılık ve meyvacılığa dayanır. Sanayi kuruluşları hemen hemen hiç yoktur. Adıyaman ilindeki Sümerbank dokuma fabrikası ilin tek sanayi etkinliğini oluşturur. Adıyaman'da tarım, hayvancılık ve meyvacılık aynı derecede önem taşır. Sulama tarla çevresindeki derelerden basit arklar aracılığıyla alınan suyla yapıldığından, sulanabilir arazi oranı oldukça düşüktür.

Adıyaman topraklarının dağılımı

	Hektar	%
Ekili alan, bağ, bahçe	187 316	24
Çayır, otlak ve nadas	153 578	19,5
Orman	161 000	21

Tarla ürünlerindeki başlıca yeri buğday ve arpa alır. Baklagiller ve yakın dönemde ekilmeye başlanan pamuk da önemli yer tutar. Sanayi ürünleri içindeki başlıca yeri pamuk ve tütün almaktadır.

Meyvacılıkta önem sırasına göre antep fıstığı, incir, dut, kayısı, zerdali ve armut başlıca yeri tutar. Üretilen incir, kayısı ve dutun büyük bölümü kurutulur. Adıyaman'da yeterince otlak bulunmamasına karşın hayvancılık gene de önemlidir. İldeki hayvan sayısı 1 milyona yaklaşır. Koyun, keçi ve sığır gibi hayvanların ihtiyaçtan fazlası canlı olarak satılır. Bu nedenle et ve deri üretimi azdır.

Madencilik :

Adıyaman yeraltı kaynakları bakımından oldukça zengindir. Başlıca maden kaynaklarını bakır ve krom yatakları oluşturur. Ayrıca bölgede petrol de vardır. Kahta yakınlarında açılan petrol kuyusundan yılda 30 - 40 bin ton petrol üretilmektedir. Ayrıca Kahta'daki petrol rezervinin 3 milyon tonu aştığı sanılmaktadır.

Tarih :

Adıyaman en parlak dönemini Ortaçağda yaşadı. Kentin 5 kilometre kuzeyindeki Pirin köyünde ortaya çıkarılan eski kentin Perre adını taşıdığı bilinir. Kaya içine oyulmuş mezarları, suyolları ve üç kapılı surları ile ortasında bir hisar kalıntısı bulunan kentin eski adının Emevi komutanlarından Mansur bin Cavene'den geldiği sanılmaktadır. Kalenin yapılışındaki amaç, Müslüman topraklarını Bizans'lara karşı savunmaktı. X. yüzyılda Bizansların, daha sonra da Haçlıların eline geçen kaleyi

XII. yüzyıl ortasında Selçuklular aldı. XIII. yüzyıl sonunda kale Mısır Memluk devletine geçti. Dülkadiroğulları döneminde çevreye Türklerin yerleşmesi kesinleşti. 1516'da yöre I. Selim'in eline geçince Adıyaman sınır kenti olmaktan kurtuldu. XIX. yüzyıl sonlarında Adıyaman'ın nüfusu 8000 kadardı ve yol üstünde bulunan bir kent olmadığı için sapa ve unutulmuş bir kasaba durumuna düşmüştü. Cumhuriyet dönemi başında Malatya iline bağlı bir ilçe merkezi olan Adıyaman'ın nüfusu, 1927'de 8644'dü. 1950' deyse ancak 11.680'e yükselebildi.

Tarihsel yapıtları :

1) Adıyaman Kalesi : Kent ortasındaki yığma bir tepe üzerindedir. VIII. yüzyıl ortalarında Emevi komutanı Mansur ibni Câvene tarafından yaptırılmıştır. Daha sonra kale kentin çekirdeğini oluşturacak biçimde büyüdü ve adını kurucusundan alarak Hısn'ı Mansur adıyla anıldı. Kalenin kent çevresini kuşatan surlarında üç kapısı vardı. Bugün harap durumdadır.

2) Çarşı Camisi yada Hacı Abdülgani Camisi : 1557 yılında Hacı Abdülgani tarafından yaptırıldı. Beyaz kûfeki taşındandır. Son cemaat yeri vardır. Minaresi tek şerefelidir. Dört köşeli bir ayak üzerine oturtulan ağaç kubbenin çevresi bir çatı ile sarılmıştır.

3) Eski saray camisi : Kentin batısındaki eski saray mahallesindedir. Hacı İbrahim Bey tarafından 1639'de yaptırılmıştır. Bu yüzden İbrahim Bey camisi adıyla da bilinir. Daha sonraları yapılan birçok onarım caminin biçimini oldukça değiştirmiştir. Cami kesme taştandır. Minaresi tek şerefelidir. Tavanı ağaçtandır. Mihrap bakımından Adıyaman camilerinin en süslüsüdür.

4) Kab camisi : 1768'de yapılan cami kesme taştandır. Son cemaat yeri iki sütunludur. Minaresi tek şerefelidir. Kubbesi ağaçtandır.

5) Ulu cami : 1862'de yaptırılan cami, Adıyaman'ın en büyük camisidir. Kesme taştandır. Son cemaat yeri dört sütun üzerine beş tonozla örtülüdür. Caminin minaresi tek şerefelidir. Üç tane kapısı vardır. Sekiz köşeli dört sütun üzerine oturtulan cami yüksek kasnaklıdır. Köşelerde dört kubbe, yanlarda da dört tonoz, yüksek kasnaklı kubbeyi destekler.

6) Perre mağaraları : Adıyaman'ın 5 kilometre kuzeyinde eski Malatya üzerindedir. Yontmataş devrinden kalma bir yerleşme merkezidir. 1928 yılında yapılan araştırmalar sonucunda tarihöncesi çağda burada insanların yaşadığı anlaşılmıştır. Mağaranın içinde yontma ve oymalı heykel kabartmaları vardır. Çevrede 203 mağaranın bulunması, İlk çağda Perre'nin bir kent olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır.

Adıyaman'ın ilçelerinde bulunan tarihsel yapılar :

Kahta ilçesi

Cendere köprüsü : Kahta'nın 18 kilometre kuzeyindedir. Roma imparatoru Septimus Severus tarafından III. yüzyılda yaptırılmıştır. Irmağın en dar yerinde sert kayalık bir toprağın üzerindedir. Büyük bir kemeri vardır. Köprünün bir ucunda iki, öbür ucunda bir sütun vadır.

Kahta kalesi : Kahta'nın yirmi km kuzeyindedir. Kocahisar köyü yakınında Kâhta çayı ile çevrili yalçın kayalık bir tepenin üzerindedir. Hititlerden kalmadır. Osmanlılar döneminde birçok kez onarılmıştır. Yeni ve eski kale adı verilen iki bölümden oluşur. Eski kaledeki el sıkışan kral Mithradates ile tanrı Herakles'in ve ışık tanrısının kabartma heykelleri önemli sanat yapıtlarıdır.

Nemrut Dağı Tapınağı : Kahta'nın 25 kilometre kuzeyinde Nemrut dağı üzerindedir. M.Ö. I. yüzyılda Commagene döneminde yapılmıştır. Tapınak ve heykeller 1883 yılında yapılan kazılarla ortaya çıkarılmıştır. Tapınak Nemrut dağı doruğunun kuzeydoğu ve güneybatı yönlerinde ve doruğa elli metre mesafededir. İki taraça halinde uzanır. Bu açık tapınağın doğu setinde, 8 - 10 metre yüksekliğinde sekiz büyük tanrı heykeli, birçok baş heykeli ve yanlarda bir aslan ile bir kartal heykeli bulunur. Ayrıca güneş tanrısı Apollon'un, bereket tanrıçası Fortuna'nın, büyük tanrı Zeus'un, kudret tanrısı Herakles'in ve Commagene krallarının heykelleri de vardır. Güneydeki sette bulunan büyük oyukta I. Antiochos'un mezarı bulunduğu sanılmaktadır.

AFYONKARAHİSAR

Yüzölçümü	14 230 km²
Nüfusu (1975)	576 860
İlçe sayısı	11
Köy sayısı (1970)	492

Afyon'un ilçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfusu (1975)
Merkez	1 865	130 368
Bolvadin	1 108	46 122
Çay	794	33 112
Dazkırı	835	35 140
Dinar	1 286	62 640
Emirdağ	2 714	66 105
İhsaniye	909	25 733
Sandıklı	1 969	73 195
Sincanlı	859	44 133
Sultandağ	709	22 254
Şuhut	1 182	38 058

Yüzey şekilleri :

Topraklarının büyük bölümü iç batı Anadolu'da yer alan, bir bölümüyse İç Anadolu ve Akdeniz bölgesinin göller yöresine taşan Afyon ili Eskişehir, Konya, Isparta, Denizli, Uşak ve Kütahya illeriyle çevrilidir. Afyon ili topraklarının büyük bölümü çoğu yerde 1000-1200 metreyi bulan dağ kütlelerinin yer aldığı, yer yer ova çukurlarıyla kesilen düzlüklerden oluşur. İlin güneydoğu köşesinde birdenbire sona eren ve dik yamaçlar aracılığıyla ovaya doğru alçalan Sultan dağının yüksekliği il sınırı içinde 2520 metreye dek ulaşır. Emir dağı (2307 metre), Sandıklı dağı (2247

Adıyaman ilindeki hayvan sayısı

yıllar	koyun	kılkeçisi	sığır	manda	at	eşek	katır	deve
1960	147 500	249 600	68 200	775	5 700	18 800	1 900	240
1965	196 640	300 950	98 450	1 520	6 900	23 600	3 500	860
1967	216 240	289 570	123 240	1 480	6 960	31 020	2 860	400
1969	252 350	338 260	144 970	1 605	8 470	31 095	3 275	285
1972	228 370	250 400	64 513	—	—	26 130	—	—

Adıyaman ilinin tarım ürünleri (Ton olarak)

yıl	buğday	arpa	baklagiller	pamuk	tütün	şekerpancarı	ayçiçeği	yerfıstığı
1971	52 651	43 451	7 650	6 981	3 489	4 460	5	80
1972	58 426	41 801	—	3 350	1 900	—	—	—

metre), Akdağ (2449 metre), Kocatepe (1900 metre), Ahırdağ (1600 metre) ilin öteki önemli dağlarını oluşturur. Bu dağlar çukurda kalan ova düzlükleriyle birbirinden ayrılır. İlin en önemli ovası Akarçay vadisinin geçtiği Afyon ovasıdır. İlin orta kesiminde Şuhut ve Sincanlı ovaları, güneyde Dinar ovası yer alır. Acıgöl çanağında küçük bir eşikle Büyük Menderes ovasına geçilir.

Afyon ilindeki akarsular kuzey doğuda Sakarya ırmağına, kuzeybatıda Sakarya'nın kolu olan Porsuk çayına ve Büyük Menderes'in kolu olan Çuhi çayı aracılığıyla Ege denizine dökülür. İlin güney kesiminde kapalı bir akarsu havzası vardır: Acıgöl havzası.

İklim :

Afyon'un iklimi oldukça serttir. Yağışlar çok değildir. Yıllık yağış ortalaması 466 mm'dir. En sıcak ayın ortalaması 22,1°C, en soğuk ayın ortalaması 0,3°C'dir.

Ekonomi ve Sanayi :

Afyon ili sanayi bakımından çevre illere oranla oldukça geri kalmıştır. 31 kadar fabrika ve atelyede çalışan işçi sayısı 1200'ü bile zor geçer.

Tarım ve hayvancılık :

Afyon'da tarım ürünlerinin başında tahıllar gelir.

Tahıl ekiminde baş yeri buğday ve arpa alır. Öbür tahılların ekimi önemsizdir. Sanayi bitkileri bakımından şeker pancarı birincidir. Ekimi kısıtlanıncaya kadar haşhaş ekimine de oldukça önem veriliyordu. Hayvancılık bakımından Afyon Türkiye'de, Konya, Ankara, Sivas ve Kars'tan sonra beşinci sırayı alır. Yaklaşık 2 milyon dolayındaki hayvan sayısının 1 milyondan fazlasını koyunlar oluşturur.

	fabrika yada imalathane sayısı	işçi sayısı
Çimento	1	390
Lastik ayakkabı	4	339
İçki (madensuyu)	1	174
Kiremit, tuğla	1	83
Bitkisel yağ	3	57
Mermer	2	57
Un	4	40
Tarım aletleri	5	37
Hadde mamulleri	3	23
Deri	5	22
Döküm	2	13
Toplam	31	1235

Hayvan hastalıklarını teşhis ve besin kontrolu için 1964'de Afyon'da kurulan laboratuvar Eskişehir, Kütahya, Isparta ve Uşak illeri sınırındaki hayvanların bakımıyla da yükümlüdür.

Yeraltı zenginlikleri :

Afyon'da çeşitli maden yatakları işletilmektedir : Gazkırı-Üreyli'de sodyum sülfat, Duğlat'ta antimon, birçok kömür, Emir dağı-Sağırlan'da demir madeni. Ne var ki, üretim yeterli düzeyde değildir. Afyon'un en büyük doğal zenginliklerinden biri mermerdir.

Mermer ocakları kentin 25 metre kuzeydoğusundadır. Afyon'da çıkarılan mermerleri işleyen iki fabrika vardır. Ancak mermerler, ocaklarda ilkel yöntemlerle çıkarıldığı için yaklaşık yüzde 40'ı atılır. Mermer dışında, Afyon çevresinde işlenip çeşitli işlerde kullanılan başka taşlar da vardır : sözgelimi Kale, Ortasivri, Kızılburun, İlipınar, Topuzlu, Ciritkaya taşları. Bunlardan köprü, tünel, bina, duvar kaplama yapımında yararlanılır. Ayrıca camilerde, anıtlarda, minarelerde kullanılan ayazin taşı da çıkarılmaktadır.

Tarih :

İlkçağlardan bu yana Afyonkarahisar'ın bir yerleşme merkezi olduğu sanılırsa da, bu dönemlere ait bilgi yoktur. Bizanslıların yaptırdığı Akroenos kalesi önce Selçukluların, XIII. yüzyıl sonunda da Germiyanoğullarının eline geçti. 1390'da Yıldırım Bayezıd tarafından fethedilen kale, Timur istilasından sonra 1428'e doğru kesin olarak Osmanlı devletinin malı haline geldi. XVII. yüzyılın ikinci yarısından sonra hisar dışındaki kent 42 mahalleye ayrılmıştır. 5000'e yakın Müslüman evi, 1000 kadar Hristiyan evi vardır. Kentin 2000'den fazla dükkanı, 100 kadar tabakhanesi bulunuyordu. XIX. yüzyıl başlarında kentin başlıca geçim kaynağı afyondu. Ulusal kurtuluş savaşı sırasında Afyon çevresinde çok önemli savaşlar yapıldı. Kent 1921 ilkbaharında Yunanlıların eline geçti (28 Mart - 7 Nisan arasında). Karahisar aynı yıl Temmuz ayında (13 Temmuz) ikinci kez Yunanlılar tarafından işgal edildi. Ertesi yıl çevresinin düşman tarafından iyice tahkim edilmiş olmasına karşın, bir gün içinde (27 Ağustos 1922) geri alındı. Kurtuluş savaşı sırasında harabeye dönen şehir, cumhuriyet döneminde yeniden yapıldı; kentin ortasına bir de zafer anıtı dikildi.

Afyon ilinde toprakların dağılımı		
Bitki	Hektar	%
Tahıl	360 000	87,8
Baklagiller	14 500	3,6
Sanayi bitkileri	12 000	2,8
Yağlı tohumlar	4 000	1,0
Yumrulu bitkiler	4 500	1,1
Yem bitkileri	1 500	0,4
Sebzeler	6 500	1,6
Meyvelikler	2 500	0,6
Bağlar	4 500	1,1

Haşhaş Afyonkarahisar yöresinde yaşayan halkın başlıca gelir kaynaklarındandır. Haşhaştan özellikle tıp alanında yararlanılmaktadır.

Tarihsel yapıtları :

1) Afyon kalesi : Kentin ortasında ve kentten 226 metre yüksekliktedir. Siyah renkli trakitten volkan bacasının tıkacı üzerinde kurulduğundan Afyonkarahisar adıyla anıldı. Buradaki ilk kalenin M.Ö. 1350 yıllarında Hitit kralı II. Murşil tarafından Arzava savaşı sırasında kurulduğu sanılır. Hisar Frigya, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde birçok kez onarılmıştır. Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat'ın lalası Bedrettin Gühertaş tarafından içine yeni bölmeler eklenmiştir. Selçuklular devlet hazinelerini bu hisarda saklamışlardır. Kalenin en önemli bölümleri; sarayı, surları, sarnıcı, burçları ve kalenin tam üst kesiminde bulunan ve kız kalesi adıyla bilinen kuledir.

2) Akmescit : 1397'de Ketencioğlu Hacı Hamza tarafından yaptırılmıştır. Yapı kesme taştandır. Son cemaat yeri kapalıdır ve beşik tonozla örtülüdür. Minaresi tuğladandır. Kare planlı olan camiyi örten kubbe, duvarlara oturtulmuştur. Mihrap yarım silindir biçimindedir.

3) Arkeoloji müzesi : 1937'de İmaret camisi medresesinde açılmıştır. Modern

Afyon ilinde hayvan sayısı							
yıllar	koyun	kıl keçisi	tiftik keçisi	sığır	manda	at	eşek
1930	446 678	76 228	219 014	106 503	11 495	10 479	29 533
1935	534 337	60 955	211 897	118 739	12 215	15 704	27 071
1940	777 196	52 424	211 645	151 097	15 046	20 989	50 438
1943	713 701	55 437	190 657	153 779	13 847	25 148	48 524
1960	1 302 775	108 815	340 460	199 420	15 990	46 939	59 090
1965	1 144 890	94 720	240 710	215 370	22 960	44 700	56 080
1967	1 209 920	98 620	254 200	222 048	24 560	46 300	57 620
1969	1 207 550	90 250	267 310	228 240	28 520	40 175	51 680
1972	1 065 240	91 430		141 661	13 350	22 325	39 930

binasına 13 Kasım 1971'de taşınmıştır. İçinde Tunç çağından, Hititlerden, Frigyalılardan, Romalılardan, Bizanslılardan kalma çeşitli kap kacaklar, toprak kaplar, madensel ve cam eşyalar, kandiller, sikkeler, vazolar, cerrah aletleri, toprak figürler, Apollo, Eros, Asklepios, Kybele, tanrılarının heykelleri, kabartma ölü lahitleri, adak taşları ve çeşitli lahitler vardır. Müze kütüphanesinde 8 bin ciltlik kitap bulunmaktadır.

4) Çavuşbaşı camisi : Kentin batısındaki Çavuşbaşı mahallesindedir. 1575'de subaşı Mustafa bin Umur tarafından yaptırılmış; 1871'deki onarımda son cemaat yeri eklenmiştir. Yapı kesme taştandır. Sekizgen kaşnaklı kubbe dört duvar üzerine oturur. Kuzeybatı köşesindeki tuğladan, tek şerefeli minarenin gövdesi onaltı köşelidir. Caminin mihrabı mermerle kaplanmıştır.

5) İmaret camisi : 1477 yılında Gedik Ahmet Paşa tarafından yaptırılmıştır. Mimarı Ayaz Ağa'dır. Nakışları, Nakkaş Abdüssametoğlu Hasan tarafından yapılan cami, 1795'de Müftüzade Ahmet tarafından onartıldı. Ters T planlı cami kesme taştandır. Son cemaat yeri altı yuvarlak sütun üzerine beş kubbelidir. Tek şerefeli minaresi soldadır. Caminin kare tabanlı minaresi yivli burma biçimleriyle süslenmiştir. Yivleri arasında lacivert renkli çiniler göze çarpar. Cami kapısının ağaç bölümlerine motifler ve yazılar oyulmuştur. Caminin iki büyük kubbesi ve yanlarda iki yönde üçer ufak kubbesi vardır. Bunların içi kalem işi motiflerle süslüdür. Beş köşeli mihrabı beyaz mermerdendir.

6) Kubbeli Mescit : 1330'da Hacı Ali bin İdris tarafından yaptırıldı. Çinili taştan yaptırılmış kare planlı küçük bir mescittir. Giriş kapısı beyaz mermerden ve sivri kemerlidir. Ayrıca bu kapı ağaç oymacılığının motiflerle süslü en güzel örneklerinden biridir.

7) Kuyulu mescit : Selçuklu eseridir. Ne var ki yazıtı olmadığından yapılış tarihi bilinmemektedir. Minaresinin temelindeki kuyu nedeniyle Kuyulu Mescit adıyla anılır. Kare planlıdır; kubbesi dört duvara oturmaktadır. Güneydoğu köşesinde yükselen tuğladan minarenin gövdesi şerefesine dek açık yeşil sırlı tuğlalarla ve baklava motifleriyle süslenmiştir.

8) Mısri Camisi : 1883'de Şakkancıoğlu Evliya Kasım Paşa tarafından yaptırıldı. Kesme taştan yapı türbesiyle birlikte sekizgen kasnaklı dört büyük kubbeyle örtülüdür. İlk minaresinin şerefesine yakın yerleri yivlerle süslenmiştir. Selçuklu motif ve kûfi yazılarıyla süslenmiş çinilerle kaplıdır. Mimberi mermerdendir.

9) Türbe camisi : 1905'de Abdülhamit tarafından onartıldı. Caminin içerisinde Mevlevi şeyhlerine ait türbelerin bulunması yüzünden camiye Mevlevi camisi adı da verilmektedir. Kesme taştan büyük bir yapıdır. Kapı üzerine yazıt yerine Mevlevi külahı kabartması konulmuştur. Minare tek şerefelidir ve sağdadır. Son cemaat yeri kapalıdır. Kubbenin içi renkli kalem işleriyle bezenmiştir. Mihrap ve mimber mermerdendir. Türbede oniki Mevlevi şeyhinin tahta sandukası bulunmaktadır.

10) Ulu cami : Eski Afyon'dadır. Selçuklu veziri Sahip Ata Fahrettin Ali'nin oğlu Afyon Sancakbeyi Nasredüddin Hasan tarafından 1273'de yaptırılmıştır, mimarı Emirhaç beydir. Nakış ve işlemeler Nakkaş Mahmut oğlu Hacı Murat'ın elinden çıkmıştır. Cami moloz taşlardan yapılmıştır. Tuğla minarenin gövdesi, şerefesine dek açık yeşil sırlı tuğladan baklava motifleriyle bezenmiştir. Minarenin önünde Osmanlı yapısı olan bir çeşme vardır. Kuzeyde ve batıda üstünde yazıt bulunan iki giriş kapısı görülür. Mihrabı taştandır. Ağaç mimberi ise Selçuklu uslubunda yapılmış işlemelerle süslüdür.

11) Yeni Cami : 1711'de yapılmıştır. 1809'da geçirdiği onarımdan sonra Yeni Cami adını almıştır. Yapı kesme taştandır. Son cemaat yeri dört sütun üzerine üç kubbeyle örtülüdür. Minaresi tek şerefelidir. Camiyi örten kubbe dört duvar üzerine oturtulmuştur. Caminin kuzeydoğusunda kesme taştan yapılmış sekizgen planlı bir de kütüphane bulunmaktadır.

12) Zafer anıtı : Afyon'un Yunan saldırısından kurtarılışını canlandıran tunçtan yapılmış bir anıttır. Anıtın ön yüzünde Atatürk'ün portresi, sol yüzünde İnönü, F. Çakmak baş kumandanlık savaşı planını hazırlarken; arka yüzünde askerin taşıdığı sancağı kurtulan halkın öpüşü; ve sağ yüzünde Mehmetçiğin yaptığı süngü saldırısı, kabartmalar halinde gösterilmiştir.

İlçelerde bulunan tarihsel yapıtlar :

Aslankaya : Afyon'un 40 kilometre kuzeyinde Üçler kayası köyü yakınındadır. Frigyalılardan kalmadır. 11 metre yüksekliktekı bir kayanın yüzü yontularak, çeşitli kabartmalarla süslenmiştir. Alt bölümünde 2,37 metre yüksekliğinde iki aslanla çevrili ana tanrıça Kybele kabartması görülür, üstte iki sfenks kabartması ve kenarlarda Frigya yazıları vardır.

Çavdarlı Höyük : Afyon'un 16 kilometre doğusundadır. Çavdarlı köyü yakınındadır, altı metre yüksekliğinde bir höyüktür. 200x250 metre boyutlarındadır. M.Ö. 2502 - 2000 yılları arasında yerleşme merkezi olarak kullanılmıştır. 1964'de ortaya çıkarılmıştır.

Kocatepe anıtı : Afyon'un güneybatısında Kocatepe'de başkomutanlık savaşı anısına dikilmiş bir anıttır. 1953'de yapılmıştır.

Bolvadin ilçesi

Rüstem Paşa Camisi : Sadrazam Rüstem Paşa tarafından yaptırılmıştır. Mimar Sinan'ın yapıtıdır; çarşı içindedir. Yapı moloz taştandır. Son cemaat yeri yıkılmış, XIX. yüzyılda yeniden yapılmıştır. Sekiz pencereli kubbesinin içi kalem süslemeleriyle doludur. Kuzeybatı köşesinde tek şerefeli tuğla minaresi vardır.

Çay ilçesi

Çay Medresesi : Selçuklular döneminde (1278'de) Yusuf bin Yakup tarafından yaptırılmıştır. Mimarı Amelioğlubey. bin Mehmet'tir. Yakup medresesi ve Taş medrese adıyla da anıldı. Kuzey duvarı kesme taştan öbür duvarları moloz taş-

Afyon ilinin tarım ürünleri (ton olarak)

yıllar	buğday	arpa	şeker pancarı	afyon sakızı	haşhaş tohumu	nohut	fasulye	mercimek	burçak	patates	ayçiçeği
1934	112 331	63 846	40 260	40	—	1 657	—	451	3 573	6 979	—
1935	37 373	20 749	9 315	57	—	621	—	256	2 137	5 290	—
1940	197 500	62 000	68 406	113	8 850	3 141	432	1 156	9 130	15 680	—
1950	162 000	62 000	—	26	—	—	1 775	—	—	8 420	—
1960	270 000	109 130	248 431	131	10 000	2 818	1 886	2 112	8 738	52 000	—
1965	254 000	127 484	173 101	37	4 182	3 186	2 375	2 775	8 070	49 079	2 391
1967	265 651	138 561	266 008	30	1 814	2 974	2 189	2 578	7 480	58 120	3 065
1969	283 202	152 110	166 239	63	5 118	3 387	2 350	2 757	7 768	74 600	4 145
1972	301 450	171 080	347 786	—	55	—	—	—	—	—	—

tan yapılmıştır. Taş kapısı zengin süslemelerle bezenmiştir. Solda bir çeşmesi vardır. Medresenin iki yanında iki katlı konuk evleri sıralanır. Kubbesi, mihrabı ve kemerleri lacivert ve firuze renkli çinilerle kaplıdır.

İhsaniye ilçesi

Eğret Han : Selçuklu yapıtıdır. 1278' de yapılmıştır. Yazıtı bulunmadığından hanla ilgili fazla bilgi yoktur. Yapı kesme taştandır. Beşik tonozla örtülüdür. Mazgal pencereler hanın aydınlanmasını sağlar.

Sandıklı ilçesi

Ulu cami : 1378'de Aydemir bin Abdullah el Necip tarafından yaptırıldı. 1526'da Abdullah bin Mustafa tarafından onartıldı. Yapı moloz taştandır. Kare planlıdır. Son cemaat yeri daha sonra eklenmiştir. Kubbesinin etekleri yazı şeritleri ve bitki motifleriyle süslüdür.

Sincanlı ilçesi

Boyalıköy tekkesi : Sincanlı'nın 14 kilometre doğusunda Boyalıköy'dedir. 1210' da yapılmıştır. Mimarı Kureyş bin Oğuz dur. Malzemesinin büyük bölümü eski Bizans yapılarından getirilmiştir. 15x22 metre boyutlarındadır. Tekkenin doğusunda kesme taştan yapılmış dört kubbeli ve tuğla tonozla örtülü bir türbe vardır.

Sinan Paşa camisi : Lala Sinan Paşa tarafından 1525'de yaptırıldı. Yapı kesme taştandır. Duvarlar sıva ile örtülmüştür. Beş kubbe son cemaat yerini örter. Minaresi tek şerefelidir ve sağdadır. Cami yanındaki imaret binası beşik tonozla örtülüdür. Bahçedeki kesme taştan yapılmış ve dört sütun üzerine oturtulmuş, kubbeli açık türbeyse camiyi yaptıran Sinan Paşa'ya aittir.

Sultandağ ilçesi

Sahipata kervansarayı : Selçuklu veziri Sahipata Fahrettin Ali tarafından 1249'da yaptırıldı. İshaklı kervansarayı adıyla da tanındı. Yapı kesme taştandır ve kalın duvarlıdır. Bir de köşk mescidi bulunur. Kervansaray beşik tonozlarla örtülmüştür ve ortada bir kubbesi vardır.

Şuhut ilçesi

Ulu cami : 1415'de Demirtaş Paşa oğlu Hamza Paşa tarafından yaptırılmıştır. Cami 1862'de önemli bir onarım görmüştür. Yapı kesme taştandır. Tuğla minaresinin kare tabanı Bizans yapıtlarından getirilmiş mermer taşlarla yapılmıştır. Ağaç tabanlıdır ve kiremit çatılıdır. Caminin içinde dört sıra halinde onaltı mermer sütun yer alır.

AĞRI

Merkezi Karaköse yada Ağrı adıyla bilinen kenttir.

Yüzölçümü	11 376 km²
Nüfusu (1975)	337 606
İlçe sayısı	8
Köy sayısı (1970)	554

İlin sınırları doğuda İran topraklarına, kuzeyde Kars, batıda Erzurum güneybatıda Muş, güneyde Bitlis ve Van illerine dayanır.

Ağrı'nın İlçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Merkez	1 481	76 358
Diyadin	1 274	28 493
Doğubeyazıd	2 333	63 861
Eleşkirt	1 559	45 455
Hamur	898	19 434
Patnos	1 421	50 804
Taşlıçay	798	19 432
Tutak	1 562	33 769

Yüzey Şekilleri :

Ağrı en engebeli illerimizden biridir. Türkiye'nin en yüksek dağı. olan Ağrı dağı (5165 metre) ilin kuzeydoğu sınırında yeralır. Yüksekliği 1500 metreden az olan yerlere ançak doğu sınırı yakınlarında (örneğin Sarısu vadisi) ve güneybatıda (örneğin Murat suyunun Tutak dolayında) rastlanır. Ağrı kentinin en büyük düzlükleri yukarı Murat vadisi ve Eleşkit suyu vadisidir. Bunlara Karaköse ovası da eklenebilir. İl sınırları içindeki en önemli dağ sırası kuzey sınırı boyunca Aras vadisine paralel olarak uzanan Aras dağlarıdır. Geniş bir yay çizen bu dağ sırasının doğu ucunda Ağrı dağının heybetli kütlesi yükselir. Bu yayın belli başlı doruklarıysa şöyle sıralanabilir: Aşağıdağı (3270 m), Kilik dağı, Terli dağı (3200 m), Hama yada Kare

dağı (3243 m). Ağrı dağının doğusunda dağ dizisi birden İran'a yönelir. İran sınırı boyunda ve İran Azerbaycanı içinde hep aynı doğrultuda ilerler.

Ağrı ilinin başlıca akarsu ekseni, kaynağı ve yukarı cığırı Ağrı ilinin toprakları içinde bulunan Murat suyuyla, bu suyun il sınırları içinde aldığı ince kollardan oluşur. Murat suyu, Eleşkirtçayı, Sarısu ve Balıkçayı ilin başlıca akarsularıdır. Balıkgölü (yükseltisi 2240 m) ve Şeyh gölü fazla sularını Balık çayı aracılığıyla Doğubayezıd üzerinden Aras'a boşaltırlar.

İklim :

Ağrı kentinde kışlar çok sert geçer. İlde kara iklimi özellikleri görülür. Türkiye sınırları içinde saptanan en düşük ısı Ağrı kentine aittir (eksi 45,6°C). En soğuk ay olan Ocak'ta sıcaklık ortalaması eksi 10,4°C'dir. En sıcak ay olan Temmuz ve Ağustos ortalamasıysa 20,9°C'

Ağrı ilinde bulunan İshakpaşa sarayı XVII. yüzyıldan kalma bir Osmanlı dönemi eseridir.

dir. Ne var ki sıcaklıklar bazen 40 dereceye kadar bile yükselebilir. Yıllık ortalama yağış tutarı 542 mm'dir. Bu yağışın yüzde 6'sı ilkbaharda, yüzde 27'si kışın, yüzde 21'i sonbaharda, yüzde 16'sı yaz mevsiminde düşer. Yağışların mevsimlere sözkonusu biçimde dağılımı nedeniyle ilin doğal bitki örtüsü, ilkbaharda yeşerip yazın kuruyan otsu bitkilerden oluşur. Ormanlar ilin bütün topraklarıyla oranlandığında çok az yer tutar. Ova kesimlerinde, genellikle de akarsu boylarında rastlanan ağaçsı bitkiler ancak sulamayla ve yeraltı su tabakalarından yararlanılarak yetiştirilebilir.

Tarım ve Hayvancılık :

Başlıca geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Ne var ki tarım ürünlerinin tümü il sınırları içinde tüketilir. En önemli gelir kaynağı hayvan ve hayvansal ürünlerdir. Koyun, keçi, sığır ve manda gibi hayvanlar canlı olarak büyük merkezlere ve hattâ yurt dışına (SSCB ve İran) ihraç edilir.

Ağrı ilindeki hayvan sayısı (1972)

Hayvanın cinsi	sayısı
Koyun	1 483 990
Sığır	207 081
Kılkeçisi	124 760
Manda	19 470
At	17 440
Eşek	6 970

Ağrı'daki toprakların dağılımı

	Hektar	%
Ekilen alan	113 200	10
Çayır, mera	684 877	60
Nadas	98 016	8,5
Tarım dışı	254 700	22,5

Ticaret ve Sanayi :

Ağrı ticaret ve sanayi açısından gelişme göstermemiş doğu illerimizden biridir. Tüm sanayi un fabrikaları ve hızar atelyelerinden oluşur.

Tarih :

Tarihi çok yeni olan illerimizdendir.

Tahıl ekimi Amasya'nın belli başlı tarım uğraşlarındandır.

Resimde Amasya üzerinde ufak bir vadi ve çağlayan görülmektedir.

Karaköse adlı bir köyden 1876'da Doğubayezıd sancağına bağlı bir ilçe haline geldi. 1926'daysa Doğubayezıd ilçe haline gelirken Ağrı il oldu. Ağrı yakınından geçen Türkiye - Sovyetler Birliği sınırı, 1921'de yapılan antlaşmayla saptandı. Bundan sonra 1932'de yapılan bir düzeltmeyle sınır bugünkü durumunu aldı.

Tarihsel Yapıtlar :

İshak Paşa Sarayı ve Camisi : Doğubayezıd'ın üç kilometre kuzeydoğusunda yalçın kayalıklar üzerindedir. Yapımlarına Sancak Beyi Çolak Abdi Paşa 1685'de başladı. Daha sonra yapım Abdi Paşa'nın oğlu Vali İshak Paşa tarafından sürdürüldü. Yapıların tamamlanması ancak 1784'de, Abdi Paşa'nın torunu Mehmet Paşa tarafından gerçekleştirildi. Selçuklu üslubuna benzer tarzda ve kesme taştan yapılan sarayın işlemeli büyük kapısından iç içe, üç bahçeye girilir. Üçüncü bahçede iki katlı saray, cami ve İshak Paşa'nın türbesi yer alır. Sarayın giriş kapısının iki yanında, iki aslan heykeli bulunur. Geniş bir koridor giriş kapısını mutfağa ve tören salonuna bağlar. Beyaz ve siyah renkli kesme taşlarla süslenen tören salonu kubbeli ve kemerlidir. Duvarları ve pencereleri yazıtlar ve kabartmalarla süslüdür. Salonun yanında iki kurnalı ve içi somaki mermer kaplı bir hamam, asma bahçeyle mutfak bulunur. 366 odası bulunan sarayın büyük bölümü yıkık haldedir. Sarayın ilginç yanlarından biri de her odasında bulunan ocaktan çıkan sıcak havanın duvarlar içinde bulunan künk borular aracılığıyla tüm sarayı dolaşarak bir kalorifer görevini yapmasıdır. Sağlam durumdaki caminin yüksek kasnaklı taş kubbesi renkli çinilerle süslüdür. Caminin minaresi tek şerefelidir. Caminin hemen yanında Çolak Abdi Paşa, İshak Paşa ve ailelerine ait bir türbe bulunur.

AMASYA

Yüzölçümü	5 520 km²
Nüfusu (1975)	318 082
İlçe sayısı	6

Amasya'nın ilçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Amasya (merkez)	1 718	101 067
Göynücek	569	20 692
Gümüşhacıköy	819	45 016
Merzifon	939	57 701
Suluova	465	34 377
Taşova	1 010	59 229

Yüzey Şekilleri :

Amasya Karadeniz bölgesinin iç kesiminde Yeşilırmak boyundadır. Amasya'nın kuzeyinde Samsun, doğusunda Tokat, güneyinde Yozgat, batısında Çorum illeri yeralır. Yeşilırmak vadisi ve kolları boyunca alüvyon tabanlı ovalarla dar boğazlar birbiri ardısıra dizilir. Vadi boylarında çoğu kez ince uzun olan düzlükler yer yer genişler (örneğin Merzifon önünde bu kente adını veren Merzifon ovası). Kelkit suyu - Yeşilırmak kavşağı yakınında bir başka yeşil alan bulunur. Taşova denilen bu kesim bütün Amasya ili topraklarının en alçak yeridir ve yükseltisi deniz düzeyinin 200 m altındadır. İl toprakları genellikle tepelik ve az çok eğimlidir. Sık ağaçların ve ormanların kapladığı tepelerin yükseltisi çoğu yerde 1500 metreyi geçer. İl sınırları içindeki başlıca dağlar Amasya kentinin kuzeyinde yükselen Akdağ (2062 metre), Kocacık tepesi (2000 metre), Karaömer dağı (1971 metre), Merzifon kentinin kuzeyindeki Tavşan yada Taşan dağı (1900 metre), Gümüşhacı köyünün doğusundaki İnegöl dağıdır (1861 metre). Amasya hemen hemen tümüyle Yeşilırmak havzasına girer. Sadece bir kaç akarsu sularını başka büyük akarsulara boşaltır. Yeşilırmak ve kolları Amasya'nın can damarıdır. Meyva bahçeleri, sebze bahçeleri hep Yeşilırmak'ın suyuyla sulanır. Amasya birçok akarsuyu olmasına karşın, geniş alanlı göllerden yoksundur, yalnızca ilin kuzey kesimindeki Borabay krater gölü ve çevresi dinlenme yeri olarak turistleri çeker.

İklim :

Amasya'nın iklimi Karadeniz kıyı ikliminin karasal etkilerinin biraz değişikliğe uğramış bir biçimidir. Mevsimlik ısı farkları az ve her mevsimi yağışlıdır. İldeki en soğuk ay ortalaması 2,4°C, en sıcak ay ortalamasıysa 23,6°C'dir. Bugüne dek kaydedilen en düşük sıcaklık — 11,8°C; en fazla sıcaklıksa 43,2°C'dir. Amasya'nın yıllık yağış ortalaması 397,5 mm'dir.

Ekonomi ve Sanayi :

Amasya ekonomi bakımından Türkiye ortalamasının altında kalan bir ildir. Birkaç tuğla ve kiremit imalathanesi, birkaç un fabrikası, lastik ayakkabı fabrikası, meyva ve sebze suyu fabrikaları dışında ilde, sanayi sayılabilecek hemen hemen hiçbir kuruluş yoktur.

Tarım ve Hayvancılık :

İklim koşulları ve toprak her çeşit tarıma ve hayvancılığa elverişlidir. Çok verimli olan dere, çay ve ırmak boylarındaki vadiler ve bugün arazinin hemen hemen yüzde 85'i Yeşilırmak ve kollarından yararlanılarak sulanmaktadır.

Amasya ilinin başlıca tarım ürünleri (ton)

yıllar	buğday	arpa	mısır	tütün	şeker pancarı	patates	üzüm
1937	68 375	30 924	1 591	93	31 385	3 035	—
1940	59 000	42 000	1 905	354	57 249	3 226	—
1950	45 000	24 000	3 250	406	—	1 594	—
1955	80 000	49 000	—	639	—	—	—
1960	104 747	50 808	8 190	1 170	284 041	3 000	930
1965	99 444	37 671	7 915	908	287 352	4 450	8 700
1969	110 067	40 160	6 414	1 440	304 944	8 855	8 715

İlin başlıca ürünü tahıldır. Sanayi ürünleri hızla artmaktadır. Şeker pancarı önemlidir (1971'de 450 bin ton); pamuk üretimiyse azdır.

Amasya öncelikle bir meyva ve sebze üreticisidir.Amasya'da başta elma olmak üzere her çeşit meyva ve sebze yetişir. Tüm il içinde yaklaşık 800 bin kadar meyva ağacı (bunun yaklaşık 3'te birinden fazlasını elma ağaçları oluşturur), 4 bin hektar kadar da bağ vardır. Amasya'daki toplam sebze üretimiyse yılda 50 bin tonu bulur. Üzüm bağlarında on bin tondan fazla üzüm elde edilir.

Amasya'da hayvancılık da önemli bir yer tutar. İl sınırları içindeki küçük ve büyük baş hayvanların sayısı 800 binin üzerindedir. Bunun çoğu koyun ve keçidir.

Amasya'da ayrıca ipekböcekçiliği de bir gelenek haline gelmiştir. Yaklaşık 25 binin üzerinde dut ağacı vardır. Bu ağaçların çoğu ipekböcekçiliği için yetiştirilmiştir. Arıcılık da oldukça önemlidir, yılda 100 tondan fazla bal, 4 tondan fazla bal mumu üretilir.

Tarih :

Amasya'nın tarihi M.Ö. 4000 yılına kadar gider. Amasya adının Amazonlardan Amasis'in bu kenti kurması nedeniyle o dönemde Amesia adıyla anılmasından ileri geldiği öne sürülür. Kent Hitit ve Asur dönemlerinden sonra M.Ö. III. yüzyılda Pontusların eline geçmiştir. V. Mithradates'in başkenti Sinop'a taşımasına dek, 200 yıl kadar bir süre Amasya başkentlik yapmıştır. Roma ve Bizans dönemlerinde yaşayan kent Bizans İmparatoru Iustinianus tarafından yeniden onarılmıştır. Daha sonra Türklerin eline geçen kent, 1071'de Danişment Gazi tarafından başkent haline getirilmiştir. 1174'de Selçuklu sultanı II. Kılıç Arslan kenti alıncaya dek Danişmentoğulları'nın başkenti olarak kaldı. 1393'de Yıldırım Bayezid tarafından Osmanlı topraklarına katılan Amasya, Ankara savaşından sonra Çelebi Mehmet'e Fetret dönemi boyunca başkent görevi yaptı. Fatih Sultan Mehmet ile II. Bayezid, şehzadeyken bu kentte vali olarak kaldılar. Bundan sonra kent uzun bir süre Osmanlı şehzadelerinin kaldığı bir il olarak göze çarptı. Atatürk Amasya'ya ilk kez 1919'da Haziran ayında geldi; Ulusal mücadelenin ilk Müdafaî Hukuk Cemiyetini burada kurdu. 20 Haziran 1919'da Kurtuluş Savaşımızın altı maddelik ilk belgesi ve Sivas ile Erzurum kongrelerinin toplanmasıyle sonuçlanan kararlar (Amasya kararları) bu ilde alındı. 20-23 Ekim 1919'da Osmanlı ve Anadolu Müdafai Hukuk Cemiyeti arasındaki Amasya protokolü burada imzalandı.

Tarihsel yapıtlar :

1) Amasya kalesi : Kentin ve Yeşilırmak'ın kuzeyindeki Harşane dağı üzerindedir. Harşane Han yada Pontus kralı Mithradates tarafından yaptırıldığı sanılmaktadır.

Çeşitli onarımlar geçirmiştir. Kalenin dört büyük kapısı vardır. Büyük kapı karşısında ortada Cilanbolu adı verilen su kuyusu, sarnıç, zindan ve kaleden 70 kilometre aşağıdaki Yeşilırmak ile kral mezarlarına kadar uzanan M.Ö. III. yüzyıldan kalma yeraltı yolu, burç ve cami kalıntıları görülür. Kalenin güney eteğinde Helen çağında yapılmış ve Osmanlılar tarafından kullanılmış Kızlar Sarayı'na ait kalıntılar vardır. Ayrıca M.Ö. III. yüzyılda Pontus krallarına ait 18 kaya mezarı ve mağaralar kale çevresindeki öbür turistik yerleri oluşturur.

2) Azeriler camisi yada Şirvanlı camisi : Şeyh Hacı Mahmut Efendi ve Mir Hasan Efendi tarafından 1887-1895 yılları arasında yaptırıldı. Minaresi 1891 yılında yapıldı. Yapı kesme taştandır. Son cemaat yeri dört yuvarlak sütun ve renkli mermerlerle süslü kemerler üzerine üç kubbeyle örtülüdür. Giriş kapısı mermerdendir ve motiflerle süslenmiştir. Tek şerefeli minaresi soldadır, 12 kenarlıdır ve kesme taştandır. Camiyi örten büyük kubbenin dört bir kenarında birer küçük kubbe yer alır. Caminin yanındaki türbede Şeyh Hacı Hamza ile Mir Hasan Efendinin mezarları bulunmaktadır.

3) Bayezıd camisi : Osmanlı Sultanı II. Bayezıd tarafından 1482 - 1486 yılları arasında yaptırıldı. Caminin mimarı Şemsettin Ahmet'tir. Daha sonra cami depremler nedeniyle gördüğü zararlardan ötürü 1591 ve 1669'da iki önemli onarım geçirdi. 27 Aralık 1939 depreminden de büyük zarar gördü, ama daha sonra yeniden onarıldı. Yapı kesme taştandır. Planı ters «T» biçimindedir. Yeşil mermerden altı sütuna ve kemerlere dayanan beş büyük kubbe son cemaat yerini örter. Son cemaat yerindeki pencere üstleri mavi çini üzerine yazılarla süslüdür İki minaresi vardır ve ikisi de tek şerefelidir. Camiyi her biri 16'şar pencere taşıyan ve dört ayak üzerine dayanan iki büyük kubbe örter. Öndeki kubbe son cemaat yerine ve yanlarda dört köşeli iki ayak ile kemerlerine oturmaktadır. Ayrıca yanlarda altı küçük kubbe daha vardır. İkinci kubbe kıble tarafındadır ve iki ayak kemeriyle üç yönlü duvarlara oturmuştur. Bu kubbede 28 pencere vardır. İkinci kubbenin içi ve pencere kenarları zengin kalem işleriyle bezenmiştir. Beyaz ve kırmızı mermerden yapılmış mihrapta «ayetül kürsi» yazılıdır. Mermer mimberi de panolarla süslenmiştir. Bahçedeki şadırvan 12 kenarlıdır. 12 sütunun taşıdığı sivri bir külahla örtülüdür. Caminin batısındaysa «U» planlı Bayezıd medresesi yer alır. Yandaki türbede Şehzade Osman'ın mezarı vardır. Cami yanındaki 20 bin ciltlik Bayezıd kütüphanesinde papirüs yaprakları üzerine kûfi yazıyla yazılmış ilk Kuranlar bulunur.

4) Bayezıd Paşa Camisi : Kentin kuzey doğusunda Kuş köprüsü yanındadır. Sadrazam Necmettin Halil Beyazıd Paşa tarafından 1414'de yaptırılmıştır. Ters «T» planlı yapı, kesme taştandır. Dört köşeli kesme taştan yapılmış, altı kalın sütun ve motifli beyaz mermerler üzerine beş kubbe yapıyı örter. Yapının iki büyük, iki de küçük kubbesi vardır. Mihrap ve mimber motiflerle süslenmiştir.

5) Burmalı Minare camisi : Selçuklu Emiri Necmettin Ferruh tarafından 1247' de yaptırıldı. Yangın ve depremler nedeniyle birçok kez onarıldı. Yapı kesme taştandır. Minaresi caminin sağındadır ve yivli setlerle süslüdür. Dört köşeli, altı kalın sütun üzerine oturmuş üç kubbe ve yanlarda küçük tonozlar yapıyı örter. Cami yanlardan dörder pencereyle aydınlanır. Caminin yanında sekiz kenarlı ve kesme taş duvarlı Cumudar türbesi bulunur. Türbede bulunan iki mumya 1928'de Amasya müzesine kaldırılmıştır. Mumyaların İlhanlı valilerinden Şehzade Cumudar ile İşbuğa Nuyin'e ait olduğu sanılmaktadır.

6) Çilehane camisi : 1413'de Osmanlı Emiri Yakup Paşa tarafından yaptırıldı. Birçok kez onarıldı. Yapı moloz taşlardandır. İki bölüm halindedir : tekke bölümü ve cami bölümü. Batıda ve doğuda çilehane olarak kullanılan ufak odalar yer alır. Bu odalar nedeniyle camiye Çilehane Camisi adı verilmiştir. Minaresi

Amasya ilindeki hayvan sayısı

yıllar	koyun	kıl keçisi	tiftik keçisi	sığır	manda	at	eşek
1930	64 383	86 624	17 282	47 970	12 514	5 880	10 947
1935	74 559	75 637	12 675	54 157	13 637	6 791	11 652
1940	95 174	73 191	12 208	68 795	16 441	8 782	13 704
1943	100 190	79 741	14 207	60 449	13 969	8 239	12 819
1960	223 920	232 670	17 191	114 659	26 991	18 668	31 836
1965	240 660	173 550	14 510	147 830	33 640	16 150	34 070
1967	327 270	204 370	13 210	183 400	35 690	16 840	35 600
1969	297 015	203 280	13 000	167 690	33 300	17 800	36 515

kuzeybatıdadır ve tek şerefelidir. Camiyi büyük bir kubbe örter. Koridorun sonundaki tekke de büyük bir kubbeyle örtülüdür. Giriş kapısının solunda yer alan dört köşeli ve kubbeli, tek sandukalı türbe Şeyh Pir Celalettin Abdurrahman Çelebi'nindir. Bu türbeye «Aşağı Pirler Türbesi» adı da verilir.

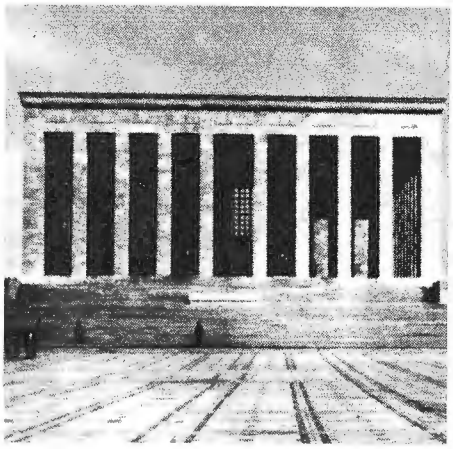
7) Darüşşifa (Bimarhane) : 1309'da İlhanlı sultanı Olcayto Hüdabende'nin eşi Yıldız Hatun tarafından kölesi Abdullah oğlu Amber Lala'ya hastane ve bimarhane (akıl hastanesi) olarak yaptırıldı. Bu hastane akıl hastalıklarının müzikle tedavi edildiği ilk hastanedir. Hastane kısmı 1871'de hekim yetiştiren bir kuruluş olarak çalışmıştır. 1939 depreminden büyük zarar görmüşse de 1945'de onarılmıştır. Yapı kesme taştandır. 24,30x34 metre boyutundadır. Ön cephe taş işçiliğinin en güzel örneklerinden kabartmalı çini ve yaprak motifleriyle süslenmiştir.

8) Gökmedrese : Amasya valisi Beylerbeyi Seyfettin Torumtay tarafından 1267'de yaptırıldı. Mimarı Ebu Müslim Neccar'dır. Yapı kesme taştandır. 19x35,50 boyundadır. Hem cami hem medrese olarak kullanılmıştır. Ana kapısı ağaç oymacılığının en güzel örneklerinden biridir (bugün Amasya müzesindedir). Ana kapının çevresi geometrik motiflerle süslüdür. İki tarafında çinilerle süslü pencereler bulunur. Sekiz kalın ayak ve sivri kemerlerin taşıdığı kubbe ve tonozlarla örtülüdür. Caminin kuzeydoğu yanındaki kümbet çini süslemeli kare taban üzerine sekizgen gövdeli, kesme taş duvarlı, kırık piramit külahlıdır. Caminin karşısında Seyfettin Torumtay'ın kesme taş duvarlı ve sekizgen biçimli tek kasnaklı, sırlı tuğla ve çinilerle süslü dört köşeli türbesi yeralır.

9) Kral mezarları : Harşane dağının doğu yamaçlarında kalker kayalara oyulmuş mezarlardır. M.Ö. III. yüzyılda Pontus krallarına ait 12 mezardan oluşur. Bunların en ilginci güney yamacındaki beş büyük mezardır. Bunlara taş merdivenlerle çıkılır. Mezar odalarının çoğunun içi boştur; birkaçında sadece yazıtlara rastlanır (yazıtlı ve aynalı mağaralar). Bu mezarların XI. yüzyılda Danişment Gazi zamanında kaldırıldığı ileri sürülür.

10) Mehmet paşa camisi : 1495'de II. Bayezid'ın oğlu Şehzade Ahmet'in lalası Mehmet Paşa tarafından yaptırıldı. 1939 depreminden sonra Vakıflar Genel Müdürlüğünce onarıldı. Ters «T» planlı yapı kesme taştandır. Son cemaat yeri sekizgen sütun ve renkli kemerler üzerine altı kubbeyle örtülmüştür. Giriş kapısı soldan üçüncü kubbenin önündedir. Ağaç oymacılığının en güzel örneklerinden biri olan kapısı Amasya müzesindedir. Minaresi tek şerefelidir. Cami sekizgen bir kasnak üzerine bir kubbeyle örtülüdür. Kubbenin içi geometrik biçimlerle ve yazılarla bezenmiştir. Sağda iki küçük kubbeli, solda bir küçük kubbeli odalar, bir tabhane (konukevi) durumundadır.

11) Sofular camisi yada Abdullah Paşa camisi : 1502'de Beylerbeyi Abdullah Paşa yaptırdı. Darülhadis olarak yaptırıldıysa da, cami olarak kullanıldı. Yapı moloz taşlardandır. Camiden önce yapıda giriş salonuyla yanlarda tonozlarla örtülü ikişer oda bulunmaktadır. Namaz kılınan salona bir merdivenle çıkılır. Minaresi taş ve tuğla arasına kırık çizgiler halinde işlenmiş mozaiklerle süslüdür. Yüksek bir kubbe yapıyı örter.

Atatürk'ün ebedi istirahatgahı olan Anıtkabir'in projesi Emin Onat ve Orhan Arda tarafından yapıldı.

Anıtkabir'in girişindeki bu heykeller Atatürk'ün ölümüne duydukları üzüntüyü belirten üç kadını canlandırmaktadır.

12) Sultan Mesut türbesi : XV. yüzyılda yapılmış bir Selçuklu yapıtıdır. Değişik üslupta yapılmış türbelerdendir. Yazıtı yoktur. Ön yüzü geometrik motiflerle süslüdür ve kesme taştan yapılmıştır. Bu cephenin bir benzerine başka hiç bir yerde rastlanmamıştır. Yapı bir kemerle iki bölüme ayrılır. Üzeri beşik tonozla örtülüdür. Türbede Selçuklu Sultanı I. Mesud'la Selçuklu şehzadelerinin sandukaları yeralır.

13) Torumtay türbesi : Amasya valisi Seyfettin Torumtay tarafından 1279'da yaptırılmıştır. Yapı kesme taştandır.

ANKARA

Ankara ilinin topraklarının büyük bölümü İç Anadolu bölgesinde kalır. Ayrıca kuzeybatıda oldukça dar bir şerit halinde Karadeniz bölgesinin batı kesimine de taşar.

Yüzölçümü	30 715 km²
Nüfus (1975)	2 572 562
İlçe sayısı	21
Köy sayısı (1970) ...	1 167

Ankara ili kuzeyde Bolu ve Çankırı; doğuda Çorum, Yozgat ve Kırşehir; güneydoğuda Niğde; güney'de Konya; batıda Eskişehir'le çevrilidir.

Yüzey Şekilleri :

Ankara ilinin toprakları İç Anadolu bölgesinin oldukça engebeli kuzey kesiminde yeralır. İlin kuzey sınırında, Kuzey Anadolu dağlarını oluşturan Köroğlu dağları yeralır. Köroğlu dağlarının Ankara ili sınırları içinde kalan başlıca tepeleri Aydos dağı (1 840 m), Yıldırım dağı (2 035 m), Mahya tepesi (2 006 m) ve Işık dağıdır (2 015 m).

Kuzey Anadolu dağlarının güneyi, yer yer geniş tabanlı alüvyon ovaları ile birbirinden ayırır.

İlin en alçak kesimleri, il sınırları içindeki iki büyük akarsuyun Kızılırmak ve Sakarya'nın tabanlarında yer alır.

Akarsular :

Ankara topraklarının içindeki küçük akarsuların çoğu Sakarya ırmağına dökülür (Ankara suyu, Kirmir suyu, Seben çayı ve Ilıcaözü deresi). Doğu kesimindeki oldukça dar bir alanın suyuysa Kızılırmak'a dökülür (Balaban deresi ve ilin doğu sınırı üzerindeki Delice ırmak). Güneydeki Lozan gölünün bulunduğu alansa dışarıya akışsız küçük bir havzadır.

Sanayi ve Ticaret :

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde nüfusu 100 000'i zor asan bir kent olan

Ankara'nın ilçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Merkez	—	1 700 000
Altındağ	369	522 614
Ayaş	1 158	18 408
Bala	2 647	44 683
Beypazarı	1 868	36 146
Çamlıdere	625	19 416
Çankaya	1 672	926 867
Çubuk	1 503	53 121
Delice	726	27 042
Elmadağ	573	26 081
Güdül	419	18 851
Haymana	2 976	53 254
Kalecik	1 318	27 666
Keskin	1 464	41 445
Kırıkkale	1 370	171 655
Kızılcahamam	1 712	38 400
Nallıhan	1 978	32 492
Polatlı	3 789	75 168
Sulakyurt	741	19 223
Şereflikoçhisar	2 453	80 894
Yenimahalle	1 354	—

Ankara'daki Hacı Bayram Camii 1427 yılında yaptırıldı. Caminin bitişiğinde Hacı Bayram türbesi ile Augustus sütunu yeralır.

Ankara kalesi kentin her yanından görülen yüksek bir tepe üstünde kurulmuştur.

Resimde Ankara kalesinin içinde tipik bir Ankara sokağı görülmektedir.

Ankara, bugün Türkiye'nin önde gelen sanayi ve ticaret kentlerinden biridir. Bu gelişmedeki başlıca etkenler Ankara'nın başkent haline getirilmesi ve devlet

Ankara ili sınırları içindeki başlıca dağlar	
Köroğlu tepesi	2 450 m.
Ekecek dağı	2 136 m.
Yıldırım dağı	2 035 m.
Işık dağı	2 015 m.
Mahya tepesi	2 006 m.
İdris dağı	1 973 m.
Elmadağ	1 860 m.
Aydos dağı	1 840 m.
Keskin dağı	1 742 m.
Karacadağ	1 735 m.
Karasınır dağı	1 649 m.
Mire	1 611 m.
Abdüsselam dağı	1 610 m.
Küre dağı	1 540 m.
Karayağlı	1 465 m.
Tire dağı	1 440 m.

eliyle kurulan yeni işletmelerdir. Ankara'daki ilk sanayi kuruluşları askeri fabrikalar için Ankara ilinin seçilmesi, ekonomik nedenlerden çok stratejik nedenlere bağlıdır. Bu kuruluşların tümü 1950'de Makina Kimya Endüstrisi kurumuna devredilmiştir.

Ankara'daki başlıca devlet işletmeleri	
Adı	Kuruluş yılı
Ankara Çimento fabrikası	1926
Ankara şarap fabrikası	1943
Kırıkkale şarap fabrikası	1944
Ankara Bira Fabrikası	1944
Türkiye C.D.D.Y. Ankr. Tamir Fab.	1944
Yem fabrikası	1958
Ankara şeker fabrikası	1963

Tarım ve Hayvancılık :

Tarım daha çok tarla ürünlerine dayanır. Tarım ürünlerinde birinci sırayı 1,5 milyon tonla tahıl alır. Ankara'da yıllık buğday üretimi 1 milyon tonun üzerindedir. Buğdayı 250 - 300 bin ton ile arpa izler. Şekerpancarı ve üzüm üretimi de yaklaşık yılda 100 bin tonu bulur.

Ankara ili topraklarının dağılımı (1970)	
	%
Tarla	28,7
Nadas	20
Çayır ve otlak	15,6
Orman	3,5
Meyvalık, bağ ve sebzelik	2,3
Tarım dışı alan	29,9

Ankara ilinde hayvancılık da önemlidir. Büyük ve küçük baş hayvanların sayısı 3 milyonu aşar. Hayvancılık açısından ilginç olan koyun sayısının çokluğu (1.785.000), buna karşılık kıl keçisinin azlığıdır (30.000). Oysa Ankara keçisinin sayısı kovuna yakındır (1.200.000 dolayında). Ankara ilinde 2500 tondan fazla yapağı ve tiftik elde edilir.

Yeraltı zenginlikleri :

Ankara'da birçok maden yatağı (linyit, manganez, demir, bakır, kurşun, krom, arsenik, civa vb.) bulunmasına karşın, bunlardan işletilenlerinin sayısı çok azdır. En fazla üretilen maden demir (300.000 ton) ve linyittir (50.000 ton).

Tarih :

Ankara'nın Taş, Maden ve Hitit devirlerini yaşadığı birçok arkeolojik kazıdan anlaşılmaktadır. M.Ö. VIII. yy.'da Ankuva adlı Hitit kentinin yerine Frigyalılar tarafından ilk defa kurulmuştur. Efsanelere göre Frigya kralı Gordius'un oğlu Midas kenti, gemi çapası (anker) bulunan bu yerde kurmuştur. Kent, M.Ö. VIII. yüzyılda Lidya, M.Ö. VI. yüzyılda Pers, M.Ö. 334 yılında İskender, M.Ö. 189-25 yılları arasında Galatlar, M.Ö. 25 - M.Ö. 395 yılları arasında Roma ve M.S. 395 - 1074 yılları arasında Bizans yönetiminde yaşamıştır. Galatlar döneminde kent Ankora adıyla anılır. Romalılar zamanındaysa basılan paraların üzerinde Ankara kentinin arması olarak gemi çapası kullanıldı. Bizans dönemiyse birçok Arap akınına sahne oldu. Türk dönemi Ankara için Selçuklularla başlar (1074 - 1127). Bu dönemde kent Zatülselasil adıyla anıldı. Türk ve İslam yönetimindeyken kente Engürü adı verildi. Bu adın, Farsça engur (üzüm) sözcüğünden yada Ankara kalesinin halka angarya ile yaptırılması nedeniyle «angarya» sözcüğünden geldiği ileri sürülür. 1010 yılında Haçlıların, 1127 - 1243 arasında Danişmendlerin, 1243'de İlhanlıların, 1243 - 1356 arasında arasında Ahilerin elinde kaldı. Ankara Osmanlı topraklarına Orhan Gazi'nin büyük oğlu Süleyman Paşa tarafından katıldı. Kent Yıldırım Bayezıd ile Timur arasında yapılan savaştan sonra (1402) Timur'un eline geçti. Bundan sonra birkaç kez daha Osmanlıların yönetimine girdi. Fatih Sultan Mehmet dönemine kadar Anadolu beylerbeyliği merkezi; daha sonra sancak beyliği, Tanzimattan sonra da tekrar beylerbeyliği oldu. 1833'de Mısır ordusunun eline geçti. Kurtuluş savaşı hazırlandığı sırada Ankara kenti de öbür kentler gibi tehlike içindeydi. Küçük bir İngiliz ve Fransız müfrezesi işgal devletlerini temsil ederek kente yerleşmişti. Gerçi Ali Fuat (Cebesoy) Paşa'nın komutasındaki 13. kolordunun karargahı da Ankara'daydı, ama bu kuvvetlerin fazla bir etkisi yoktu.

Ne var ki bütün bunlar Ankaralıları yıldırmamıştı. Tersine kovuşturma sırasında İngiliz ve Fransız askerlerinin yakışıksız davranışları halk arasındaki hoşnutsuzluğu ve kaynaşmayı arttırmıştı. Düşmana karşı direniş için örgütlenmenin çekirdeğini Hoca Rıfat Efendi ile Ali Fuat Paşa'nın birlikte kurdukları Müdafaa-yi Hukuk Cemiyeti oluşturuyordu. Kentin önde gelen ailelerini temsil eden Kınacızade Fuat, Aktarbaşı Rasim, Ademzade Ahmet, Tolgarzade Ahmet, Hatip Ahmet, Kütükcüzade Ali ve Hanifizade Mehmet gibi ünlü kişiler Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine girmişlerdi. Dinsel kuruluşlar da direnişi destekliyorlardı. Ankara'yı kurtuluş hareketine katılmaya iten başka önemli etkenlerden biri de Damat Ferit Paşa'nın sadık adamlarından olan Ankara valisi Muhittin Paşa'nın tutumuydu. Mustafa Kemal telgrafhanelere Heyeti Temsiliye adına el konmasını bir genelgeyle bildirince, Vali Muhittin Paşa tam tersini yaptı ve tüm telgraf haberleşmelerinin doğrudan doğruya kendisi tarafından denetleneceğini ilgililere bildirdi. Bu, kentte beklenen patlamayı başlatan hareket oldu. Ali Fuat Paşa'nın gönderdiği küçük bir müfreze telgrafhaneyi bastı ve kontrol altına aldı. Vali Paşa gene de gelişen olayları kavrayamadı;

Anıtkabir, Ankara'nın hemen her tarafından görülebilen bir tepe üstüne yapılmıştır.

Ankara'da konut sorunu oldukça büyük boyutlara ulaşmıştır. Resimde Dışkapı semtinde gecekondu evleri görülmektedir.

Cumhurbaşkanlığı köşkünün de bulunduğu Çankaya, kentin modern semtlerindendir.

İstanbul hükümetinden aldığı tehlikeli bir emri yerine getirmeye kalkıştı. Bu emir gereğince bir jandarma müfrezesiyle birlikte Sivas yöresinde teftişe çıkacak ve Sivas Kongresi için toplanan heyette görev alan M. Kemal ve arkadaşlarını tutuklayarak İstanbul'a gönderecekti. Ne var ki durumu öğrenen Ankaralılar hemen Sivas'a bilgi verdiler. M. Kemal, Ali Fuat Paşa'ya şifreli bir emir göndererek valinin tutuklanmasını ve Sivas'a gönderilmesini istedi. Aynı emir Kuvayi Milliye komutanı Rıza Bey'e de verildi. Vali Paşa tutuklandı ve yolculuğunu tutuklu olarak tamamladı. Tutuklamaya Paşanın yanında bulunan jandarma müfrezesi komutanı Mustafa Bey de yardımcı oldu. Muhittin Paşa Heyeti Temsiliye'ye ihanet etmeyeceğine dair namus sözü vererek serbest kaldı ve İstanbul'a döndü.

Ankaralıların yöneticilik konusundaki talihsizlikleri sona ermemişti. İstanbul hükümeti Muhittin Paşa'nın yerine eski Bitlis valilerinden Ziya Paşa'yı atadı. Atamayı öğrenen Mustafa Kemal ve arkadaşları İstanbul'a haber göndererek, bu atamanın geri alınmasını istedi. Ne var ki teklifleri reddedildi. Bununla birlikte Vali Paşa Eskişehir'e vardığında, Ankara valiliği yapamayacağını kavradı ve kendiliğinden geri döndü. 1919 yılı Aralık ayı ortalarına doğru Mustafa Kemal ve arkadaşlarının Ankara'ya geleceği işitilince halk, onları karşılamak üzere hazırlıklara girişti. M. Kemal Paşa 27 Aralıkta Ankara'ya geldi. Büyük ve coşkun gösterilerle karşılandı. Bundan sonra Ankara birçok sevinçli ve karanlık gün yaşadı.

1923 yılının Ekim ayında Ankara'nın başkent olması fikri ortaya atıldı. Uzun tartışmalardan sonra meclis bu tezi kabul etti. Ankara'nın baskent olmasından birkaç gün sonra da Cumhuriyet ilan edildi. Cumhuriyetin ilanından sonra Ankara hızla gelişti. Yoksul ve bakımsız bir Anadolu kasabası görünümündeki kent, giderek bugünkü modern kent görünümüne geldi.

Tarihsel Yapıtlar :

1) Ahi Elvan camisi : Camiyi 1382'de Ahi Elvan Mehmet yaptırdı. 3 basamaklı merdivenle çıkılan cami dörtköşe planlıdır. Dış cephelerinin güzel olduğu söylenemez. 15,2x7,4 metre boyutlarındadır. Duvarlarının alt kesimi taştan, üst kesimi kerpiçtendir. Taş ve tuğladan yapılmış minaresi tek şerefelidir. Mimberdeki Arapça yazıdan anlaşıldığına göre caminin ağaç işlerini Harputlu Bayezıdoğlu Mehmet Usta yapmıştır. Ceviz oymalı, 5 köşeli yıldız motifleriyle süslü mimber, Selçuklu üslubunun ve işçiliğinin en güzel örneklerinden biridir. Caminin işlemeli dolap kapakları 1967 yılında İstanbul'da açılan Türk İnşaat ve Sanat Eserleri müzesine kaldırılmıştır.

2) Ahi Şerafettin Türbesi : Eski yapılardan çıkartılan kesme taş ve tuğlalardan yapılmıştır. Yapı dört köşelidir ve iki penceresi vardır. Sekiz köşeli tuğladan piramid bir külahla örtülüdür. Türbede 8 taş sanduka bulunur. Ali Şerafettin'in Ayetül Kürsi ve Kuran'dan seçilmiş yazılarla süslü oymalı ceviz sandukası, nakkaş Abdullah tarafından yaptırılmıştır ve Etnografya müzesinde bulunmaktadır.

3) Alaaddin Camisi : Selçuklu imparatoru II. Kılıçarslan'ın oğlu Muhiddin Mesut Şah tarafından yaptırıldı (1178). Caminin duvarları taştan, çatısı ağaçtandır. Ankara'nın en eski camilerinden biridir. İkinci katı ve son cemaat yerini taşıyan sekiz sütun Bizanslardan kalmadır. 13 penceresi vardır. Pencerelerin üzerindeki yazılar okunamayacak hale gelmiştir. Caminin tavanı 6 köşeli yıldızlarla, mimber ise 5 köşeli yıldızlarla süslüdür. Ceviz oymalı mimber, Türk ağaç oymacılığının üstün yapıtlarından biridir. Ebubekir oğlu İbrahim usta tarafından yapılmıştır. Caminin tek şerefeli minaresi tuğladandır. Yol kenarında kesme taştan yapılmış hazneli çeşme XIX. yüzyıldan kalmadır.

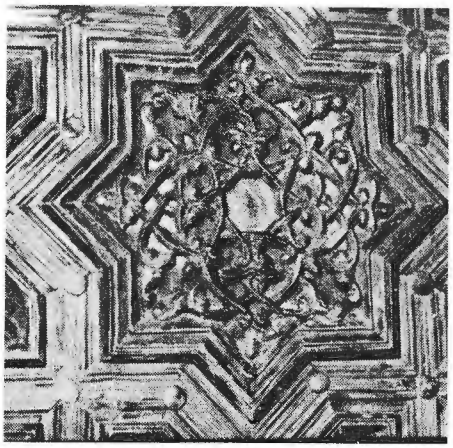
4) Anıtkabir : Atatürk'ün mezarını içeren anıtsal bir yapıdır. Maltepe'nin arkasında Rasattepe'dedir. Atatürk Anıtkabiri proje yarışmasına 49 proje katıldı. Bunlar arasından Mart 1942'de Ord. Prof. Emin Onat ile Doçent Orhan Arda'nın hazırladıkları proje birinci seçildi. 1943' de projenin uygulanmasına karar verildi. Temel 9 Ekim 1944'de atıldı. 5000 metrekarelik bir alanda yapılan inşaat 9 yıl sürdü; 20 milyon Türk lirasına maloldu. Atatürk'ün mumyalanmış naaşı 15 yıl sonra 10 Kasım 1953'de Etnoğrafya müzesindeki geçici yerinden alınarak Anıtkabir'e taşındı. Anıtkabir' in giriş bölümüne 26 basamaklı geniş bir merdivenle çıkılır. Merdivenlerin solunda Özgürlük, sağında ise İstiklal kuleleri bulunmaktadır. 10 metre yüksekliğinde ve 11x13 m boyutlarındaki bu kulelerin içersinde Atatürk'ün özgürlük ve istiklal ile ilgili sözleri altın valdızlarla yazılmıştır. Kulelerin önünde sağda üç kadın heykeli, solda asker, öğrenci ve köylü heykelleri yer almıştır. 30x60 boyutundaki mermer parke platformun sağında ve solunda 24 tane Hitit üslubunda aslan heykeli vardır. Aslan heykelleri arasında 7'si solda, 7'si sağda olmak üzere 16 tane havagazlı meşale yer alır. Platformun sonunda Müdafaa-yi Hukuk ve Mehmetçik kuleleri yer alır. Kulelerin arasından Zafer Meydanına geçilir. Bu meydan 80x230 m boyutunda ve yaklaşık 40 bin kişi alacak büyüklüktedir. Meydanın üç yanı galerilerle çevrilidir. Zafer kulesinin içinde Atatürk'ün tabutunu 10 Kasım 1938'de Dolmabahçe'den Sarayburnuna dek taşıyan top arabası bulunur. Zafer ve Sulh kulelerinin arası 4 köşeli, 24 çift sütunlu, üzeri Türk halı motifli bir tabanla örtülüdür.

İkinci cumhurbaşkanı İsmet İnönü' nün mezarı bu galerilerin ortasındadır. Sulh kulesi içinde Atatürk'ün kullandığı Lincoln marka otomobiller bulunur. 23 Nisan kulesinde İş Bankasının Atatürk'e armağan ettiği özel otomobil sergilenmektedir. Dağılış merdivenin ortasında 29 m yüksekliğindeki yekpare bayrak direği görülür. Merdivenin yanındaki kulesiyle İnkılap kulesi arasında uzanan bölüm, Atatürk müzesi olarak kullanılmaktadır. Kabirin bulunduğu mozole bölümüne 44 m genişliğinde 42 basamaklı bir merdivenle çıkılır. Mozolenin dört yanı, 4 köşeli 44 sütunla çevrilidir. Giriş kapısının sol dış duvarında Atatürk'ün gençliğe verdiği söylevi, sağda ise Atatürk'ün cumhuriyetin 10'ncu yılında «az zamanda çok işler başardık» diye başlayan ve «ne mutlu Türküm diyene» sözüyle biten söylevi yeralır. Mezarı 20 m yüksekliğinde 32x60 metre boyutundadır. Şeref holünün karşı köşesinde bir set üzerinde kırmızı, siyah ve beyaz desenli tek parça mermer lahit bulunmaktadır. Lahit, 1,60x4,20 m boyutunda ve 42 ton ağırlığındadır. Holün iç duvarları yeşil ve kırmızı mermerle kaplanmıştır.

Dördüncü cumhurbaşkanı Cemal

Ankara'da Etnoğrafya Müzesi. 1925 yılında yaptırıldı. Müzenin bahçesinde çeşitli tarihi yapıtlar yeralır.

Ankara'daki Aslanhane camisi oymalı tahta mimberiyle ünlüdür.

Gürsel ile devrim şehitlerinin mezarları da Anıtkabir dağılış merdiveninin karşısında yer alır.

5) Anıtkabir Atatürk Müzesi : Anıtkabir'in içinde, Milli Misak kulesiyle İnkılap kulesi arasında bulunan galeridedir. Müze 1960'da açılmıştır. Atatürk'ün resmi ve özel yaşamında kullanmış olduğu birçok eşya ile yabancı devlet adamlarından gelen armağanları kapsar. 24 camekan içersinde şu eşyalar sergilenmektedir : 1. İş Bankasının Cumhuriyetin 10 yılı nedeniyle 1933'de Atatürk'e verdiği ve içinde Atatürk İş Bankası madeni plaketiyle bir saat bulunan armağan. 2. Atatürk'ün golf pantalonu, ceketi, potini. 3. Atatürk'ün fotoğrafı bulunan iki tabak, sigaralık ve öbür takımlar. 4. Ürdün Meliki Abdullah'ın, İran Şahı Rıza Pehlevi'nin, Afganistan Kralı Nadir Şahın, İngiltere Kralı Edward VIII'in, Habeşistan Kralı Haile Selasiye'nin, Japon Prensi Takamaksu'nun, Afganistan Kralı Zahirettin Şah'ın, Afganistan Generali Şah Mahmut'un, Atatürk'e verdikleri imzalı fotoğrafları. 5. Atatürk'ün siyah renkli takım elbisesi ve ayakkabısı. 6. Milliyetçi Çin Mareşali Çankayşek'in, Sovyet Mareşali Vorosilov'un, Sovyet Mareşali Budieni'nin, İsveç Prensesi Lovise'nin, İsveç Veliahtı Güstav ile kızı İngrid'in, Sovyet Şura Başkanı Kalinin'in ve bir Çin'li generalin Atatürk'e verdiği imzalı fotoğrafları. 7. Çeşitli zamanlarda Atatürk'e verilen madalyalar ve nişanlar, madalyonlar, çeşitli armağanlar, işlemeli ve altın kılıçlar. 8. Habeşistan imparatoru Haile Selasiye'nin Anıtkabiri 1967'de ziyareti sırasında getirdiği, işlemeli gümüş çelenk. 9. Atatürk'ün ve ailesinin fotoğrafları.. 10. Çeşitli kristal eşyalar. 11. Mareşal üniforması, kemeri, potini. 12. Smokini, kaşkolu, gömleği, ayakkabısı. 13. Altı tane fotoğraf albümü. 14. Armağan gelen 6 kama, 2 kılıç, 3 cep saati, 3 tabaka. 15. Samsun'a giderken bindiği Bandırma vapurunun Denizcilik Bankası tarafından 1959'da yaptırılan maketi. Samsunluların sunduğu altın anahtar, Sivas armağanı altın dolmakalem. 16. Armağan porselen, çay, kahve takımları. 17. İranlı ozan Recevi'nin Atatürk üstüne yazdığı şiiri. 18. İran Şahı Rıza Pehlevi'nin Atatürk'e gönderdiği işlemeli kılıç, Atatürk'ün İnönü'ye armağan ettiği G.M.K. markalı altın kutu, Mısır kralı Faruk'a Atatürk'ün armağan verdiği F harfli altın kutu (bu kutu sonraları Mısır'dan satın alınmıştır). 19. Frak, iskarpin, gömlek, silindir şapka. 20. Kışlık giysileri, fötr şapkası, kaşkolu, bastonu, kürk yakalı paltosu, potini, kürk eldiveni. 21. Hastalığı sırasında kullandığı yastık, baston, kırbaçlar, gömlek, eldiven kutusu, vb. 22. Çalışma masasında bulunan telefonu, besteci Wagner'in ufak büstü, defteri, kalemi, makası, saati, kartvizit ve zarfları. 23. Tuvalet masasında bulundurduğu, aynası, fırçası, tarağı, saati, traş takımı, kolonyası. 24. Kahvaltı, yemek ve çay saatlerinde kullandığı takımlar.

6) Atatürk Kütüphanesi : İnkılap kulesinde 21.6.1967'de açıldı. Atatürk'ün Çankaya Köşkündeki kitaplığından getirtilen kitaplar vitrinlerde sergilenmektedir. Bu kitaplarda Atatürk'ün kitaplarını okurken aldığı notlar da görülür.

7) Ankara Kalesi : Hititler yada M.Ö. VIII. yüzyılda Frigya kralı Midas tarafından yaptırıldığı sanılır. Bugünkü kalenin temeli M.Ö. 278'de Keltler tarafından atıldı. Kale Roma imparatoru Caracalla tarafından 211-217 yılları arasında onartılmıştır. Dış kaleyi 668'de Bizans imparatoru II. Constantinus yaptırmıştır. 740'da İzoryalı Leon III kaleyi onartmıştır. Kale X. yüzyılda Arap orduları tarafından yakıldıktan sonra yeniden onarım görmüştür. 1073'te Selçukluların, 1101'de ise Reimond komutasındaki Haçlıların eline geçmiştir. Daha sonra yeniden Selçukluların eline geçen kale, Alaaddin Keykubat tarafından yeniden onartılmıştır. Bend deresi yanındaki yazıttan anlaşıldığına göre kale II. Keykavus döneminde 1249'da yeni bir onarım daha görmüştür. Osmanlı döneminde yalnızca Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa 1832'de dış surları onartmıştır. Geniş bir alana yayılan 20 kuleli dış kaleden günümüze pek az şey kalmıştır. 42 kuleli dış kaleyse hemen hemen ayaktadır. 43 bin metrekare üzerine yayılan iç kale 130x330 m boyundadır. Caddeden yüksekliği 110 metredir. 10-16 metre yüksekliğindeki iç kale 4 katlıdır. Duvarları Ankara taşındandır, alt kısımlarıysa mermerdendir. Kalenin iç bölümüne birçok ev yapılmış ve mahalle görünümü kazanmıştır.

8) Arkeoloji Müzesi : Fatih Sultan Mehmet'in Sadrazamı Mahmut Paşa tarafından 1464 - 1471 yılları arasında yaptırılan Mahmut Paşa Bedestenidir. Müze bu binaya 1954'de açılmıştır. İlk önce 30 Ekim 1951 tarihinde Hitit yapısı salonların açılmasıyla Hitit Müzesi adını almıştır. 8 Mayıs 1969'da müzeye iki salon daha eklenerek Anadolu Medeniyetleri Müzesi adı verilmiştir. Yapı 4 köşelidir. 16x49 m boyutlarındadır. Büyük salonu 4 köşeli dört sütun üzerine oturan kurşun kaplı 10 kubbeyle örtülüdür. Ayrıca yan salonları da vardır. Yan salonlarda 128 camekan içerisinde küçük boyutlu arkeolojik yapıtlar sergilenmektedir. Ortada yer alan 10 kubbeyle örtülü ve dört kapılı büyük salonda ise Kargamış, Alacahöyük, Sakçagözü, Ankara ve Malatya'da yapılan kazılardan çıkartılan küçük boyutlu Hitit yapıtları bulunmaktadır. Bu yapıtlar Ankara Arkeoloji Müzesi'nin dünyanın en zengin Hitit arkeoloji müzelerinden biri olmasını sağlamıştır.

9) Aslanhane camisi yada Ahi Şerafettin camisi : Ahi başkanlarından Şerafettin Mehmed'in babası Hüsamettin ile amcası Hasan tarafından 1290'da yaptırıldı. Cami ile türbe arasındaki zaviye-

Ankara ilindeki hayvan sayısı

yıllar	koyun	kıl keçisi	tiftik keçisi	sığır	manda	at	eşek
1930	425 942	26 486	627 454	131 218	12 865	10 357	35 936
1935	573 500	26 229	588 905	188 289	13 382	16 099	46 218
1940	904 483	24 254	846 286	258 509	18 003	25 506	69 503
1943	831 251	17 489	741 658	228 919	15 556	29 881	57 306
1960	1 577 685	50 931	1 426 970	444 857	28 266	48 534	83 306
1965	1 308 300	33 430	1 057 200	384 600	27 020	42 040	81 410
1967	1 451 210	34 150	1 112 620	432 110	34 340	35 860	79 650
1969	1 562 840	33 890	835 720	434 150	31 360	27 100	76 320
1972	1 785 000	—	—	—	—	—	—

nin duvarlarında bulunan aslan heykelleri nedeniyle, Aslanhane Camisi adını aldı. Eski Roma ve Bizans yapılarından sağlanan taşlarla kurulan yapının mimarı Ebubekir oğlu Mehmet'tir. 21,5x24 m boyutlarındadır. Kuzeybatı ve doğu cephelerinde kenarları işlemeli 3 kapısı vardır. 3 köşeli ve tek şerefeli kalın minaresinin tabanı taş, üst yanı tuğladandır. Caminin yapısı kiremitle örtülüdür. 24 ağaç sütunu vardır. Bunlardan 16'sı çatıyı 8'i kadınlar bölümünü taşır. Eski Roma ve Bizans yapılarından getirilen bu sütunların başlıkları, çiçeklerle süslü tek parçalı birer mermerdir. Tavan ağaç oymalıdır. 12 pencere, caminin aydınlanmasını sağlar. 5 yıldızlı motiflerle süslü mimber, ceviz oymadır. Caminin yanında Aslanhane Tekkesi, Kesikbaş Türbesi ve Ahi Şerafettin Türbesi yer alır.

10) Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi Müzesi : 1915'de İttihat ve Terakki Cemiyeti için yapılmaya başlandıysa da tamamlanamadı. Yapının tamamlanmasından sonra 23 Nisan 1920'de ilk Türk Büyük Millet Meclisinin 120 üyesi burada toplandı. 15 Ekim 1925'e dek 5,5 yıl süreyle yapı meclis binası olarak kullanıldı. 5 Kasım 1925'de Atatürk'ün açış söyleviyle birlikte Ankara Hukuk Fakültesi ilk kez burada açıldı. Daha sonra yapı Cumhuriyet Halk Partisi genel merkezi olarak 1952'ye dek kullanıldı. 9 yıl boş kaldıktan sonra 23 Nisan 1961'de Meclis Müzesi olarak açıldı. Yapı 22x43 metre boyutundadır ve 2 katlıdır. Ulusal mücadele sırasında şehit düşen mimar İsmail Hasib Bey'in yapıtıdır.

11) Cenabi Ahmet Paşa Camisi yada Yeni Cami : Osmanlı mimarisinin Ankara'daki örneklerinden biridir. Giriş kapısı geometrik motiflerle süslüdür. Üzerindeki oymalı yazıta göre, 1566 yılında Anadolu Beylerbeyi Cenabi Ahmet Paşa tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. 1802, 1887 ve 1940 yıllarında onarım görmüştür. 13,9x13,9 m boyutunda, kare planlıdır. Kesme taştan yapılmıştır. Son cemaat yeri 4 mermer sütunlu ve 3 kubbelidir. Sağ yanda, tek şerefeli ve kesme taştan yapılmış 16 köşeli bir minaresi vardır. Kapı kemeri işlemeli beyaz mermer ve somakilerle süslüdür. 32 penceresi vardır. Pencere çevreleri renkli kalem işleriyle bezenmiştir. Mimberi ve mihrabı sadedir; beyaz mermerden yapılmıştır. İçi ve eteği renkli kalem işleriyle bezenmiş olan kubbesinin 16 penceresi vardır. Caminin sol yanındaki küçük mezarlığın köşesinde Cenabi Ahmet Paşa ile Azımi türbeleri yer alır.

12) Çankaya Atatürk Müzesi : Türkiye Cumhurbaşkanlığının ilk köşküdür. Köşkün yerini Atatürk çok beğendiği için bu yeri Ankaralılar Bulgur Tevfik'ten satın alarak, Atatürk'e hediye etmişlerdir. Başlangıçta köşkün yapısı bağ evi görünümündeydi. Daha sonra Atatürk'ün Latife hanımla evlenmesi üzerine 1923'de mimar Vedat tarafından yapılan değişikliklerle bugünkü şeklini almıştır. Atatürk 1922 - 1932 yılları arasında bu köşkte oturmuştur. 1950'de Atatürk'e ait eşyalarla birlikte yapı müze haline getirilmiştir. 2 katlı taş bir binadır. Yapının bahçesi çam ağaçlarıyla doludur. Ayrıca bahçede, Atatürk heykeliyle, kadın ve aslan heykelleri göze çarpar. Müzenin yanındaki Pembe Köşk ise 1932'den bu yana cumhurbaşkanlarına ayrılır.

13) Etnoğrafya Atatürk anıtı : Atatürk'ü askeri üniforma ve pelerinli olarak at üstünde gösteren bronz bir heykeldir. 1927'de İtalyan heykelci Pietro Canonica tarafından yapılmıştır.

14) Etnoğrafya müzesi : 1925'te yapıldı. Mimarı, Arif Hikmet Koyunoğlu'dur. 1927'de Devlet, Halk, Milli ve Hars müzeleri adını aldı. 1958'da uluslararası müze haftasında yeniden açıldı. Müzede, Anadolu'nun tarih, sanat ve folkloruna ilişkin zengin yapıtlar yer alır. Sergilenen yapıtlar Alişarhöyük, Hashöyük, Boğazköy, Alacahöyük, Aslantepe, Ankara, Pazarlı, Karaoğlan Hitit, Hacılar, Erzurum ve Kültepe'de yapılan çeşitli arkeolojik kazılarda ele geçmiştir. 10 salonu bulunan binada 20 bini aşkın tarihsel yapıt sergilenir. Kurşunlu arabesk kubbesinin altında Atatürk'ün nâaşı Anıtkabir'e konduğu tarihe dek 15 yıl süreyle bir katafalk üzerinde durmuştur. Şimdi büyük salonun ortasında bulunan üstü beyaz mermerle kaplı katafalkta «Burası 10.XI.1938'de sonsuzluğa ulaşan Atatürk'ün 21.XI.1938'den 10.XI.1953'e kadar yattığı yerdir» yazısı bulunmaktadır. Yapının bahçesinde Türk ve İslam uygarlıklarına ilişkin 50 değerli mermer ve taş yapıt bulunur.

15) Hacı Bayram Camisi : Camiyi 1427'de Bayramiye tarikatının kurucusu Hacı Bayram Veli yaptırdı. Yapı birçok kez onarım gördü (Bunlardan birini Mimar Sinan gerçekleştirdi). Bahçede küçük bir mermer şadırvan vardır. Son cemaat yerinin çevresi kapalıdır. Duvarları taş tonoz üzerine kırmızı tuğla ile örülmüştür. Alt duvarlar pencerelerin hizasına dek mavi ve beyaz renkte Kütahya çinileriyle örtülmüştür. Kadınlar ve hünkar mahfili Mimar Sinan'ın dostu Nakkaş Mustafa'nın yaptığı nakışlarla bezenmiştir. Tavanın ortasındaki ve pervazlardaki aşı boyalı nakışlar XVIII. yüzyılda gerçekleştirilmiştir. Ajurlu ve çokgen şekilli geçme parçalarla yapılmış olan ağaç mimberi aşı boyalı nakışlarla süslüdür. Alçı mihrapsa tavana dek yazı ve süslemelerle bezenmiştir. 2 şerefeli minaresinin tabanı Augustus anıtından getirilen taşlarla yapılmıştır.

16) Hacı Bayram türbesi : Günümüzde bile önemli bir ziyaret yeri olan Hacı Bayram türbesi 1429'da yaptırıldı. Türbe 4 köşelidir. Kurşun kaplı kubbesi sekizgen kasnağa oturur. Duvarları büyük, sert ve kırmızı renkli Ankara taşından yapılmıştır. Ön yüzü mermerle kaplıdır. Türbenin 3 penceresi vardır. Kubbesinin içiyle kapı ve pencere kenarları renkli kalem işi nakışlarla süslüdür. Türbenin kapıları bugün Etnoğrafya Müzesinde bulunur. Türbede 8 sanduka vardır. Bunlardan Hacı Bayram'ınki daha büyükçedir ve bir parmaklıkla çevrilidir.

17) Julianus Sütunu : Süleyman Peygamberin eşi Saba Melikesi Belkıs'ın adına maledilerek halk arasında Belkıs minaresi adıyla da bilinir. 362'de Bizans imparatoru Julianus tarafından diktirildiği sanılmaktadır. Sütunun tabanı ile gövdesi Bizans döneminin sade yaprak biçimi işlemeleriyle süslüdür. Gövde, üzerlerinde yapay yivler bulunan 15 yuvarlak taştan oluşur. 14,5 metre yüksekliğindeki sütunun üstünde Bizans dönemine ait dört köşeli bir sütun başlığı bulunur.

18) Karacabey yada İmaret camisi : II. Murat'ın komutanlarından Karacabey 1427'de yaptırdı. Mimarı Ebubekir oğlu Ahmet'tir. Caminin planı «T» biçimindedir. Son cemaat yeri, ikisi yuvarlak, ikisi dört köşeli ve Bizans başlıklı dört sütun üzerine beş kubbeyle örtülüdür. Ortadaki kubbe büyüktür. Giriş kapısı geometrik motifleri, mermer ve ağaç işçiliği bakımından çok güzel bir sanat yapıtıdır. Helezon biçimli kıvrımlı ve köşeleri renkli çinilerle süslü olan tek şerefeli ve sekiz köşeli kalın bir minaresi vardır. Ön bahçede camiyi yaptıran Karacabey'in türbesi buunur.

19) Karacabey türbesi : Karacabey camisinin ön bahçesindedir. Ankara'nın en büyük türbelerinden biridir. Karacabey 1444'te Varna savaşında şehit düşünce Ebubekir oğlu Ahmet Usta tarafından yapıldı. Türbenin duvarları Ankara taşı ve iki sıra tuğladan yapılmıştır. 8 köşeli ve 7 pencerelidir. Üzeri kurşun kaplamalı bir kubbeyle örtülüdür. Türbe içindeki alçıdan yapılmış ve tahta parmaklıkla çevrilmiş iki lahitten biri Karacabey'e öbürü oğlu Ahmet Çelebi'ye aittir. Ayrıca parmaklığın sağında bir alçı mezar daha vardır.

20) Augustus tapınağı : Hacı Bayram camisinin yanındadır. M.Ö. II. yüzyılda Frigya tanrıçası Men adına yapılan tapınak zamanla yıkılmıştır. Bugün kalıntılarına rastlanan tapınaksa Galat hükümdarı Amintus'un oğlu kral Pylamenes tarafından Roma imparatoru Augustus (M.Ö. 63 - M.S. 14) adına bir bağlılık işareti olarak yaptırıldı (M.S. 10). Tapınak Bizans döneminde çeşitli değişiklikler yaptırılarak kiliseye dönüştürüldü. Tapınak 1926'da ve 1939'da yaptırılan kazılarla ortaya çıkartıldı. Tapınak çevresi sütunlarla kuşatılmış dört duvar halindedir. 23x47 m boyundadır. Tapınağın çevresi 42 sütunla sarılmıştır. Ayrıca tapınağın kapısının önünde dört, arkasında da 2 tane başka sütun daha vardır. Yalnızca iki yan duvarıyla, kenarları işlemeli kapı bölümü eski durumuyla ayakta kalabilmiştir. Kapısının yüksekliği 8,40 m ve genişliği 3,34 m'dir. Büyük kapıdan Cella adı verilen tanrı evine ve Pronaos denilen üstü kapalı bir geçide girilir. Augustus'un Latince ve Yunanca yazılmış vasiyetnamesi tapınağın türbeye bitişik duvarına konulmuştur.

21) Roma Hamamı : III. yüzyılda Septimius Severus'un oğlu Roma imparatoru Caracalla tarafından sağlık tanrısı Asklepios adına yaptırıldı. VIII. yüzyılda bir yangın sonucu harabeye dönüştü. Hamam 1938 - 1943 arasında yapılan kazılarla ortaya çıkarıldı. Hamamın taş kalıntıları bir höyük altında kaldığından bu güne kadar pek bozulmadan korunabilmiştir. Roma hamamlarının en önemlilerinden biri sayılır. Taş ve tuğladandır. Hamam kısmı 80x130 metre boyutlarındadır. Girişte en önde oyun yeri olarak kullanılan spor alanı bulunur. Spor alanının sağında, sütunlu yolun üzerinde 4 köşeli ve yuvarlak birçok yazılı sütun dizilidir. Spor alanının arkasında soğuk kısım; solunda, kenarlarında oturma basamakları bulunan yüzme havuzu ve soyunma yeri bulunur. Sağda yuvarlak tuğladan sütun artıkları bulunan soğukluk yer alır. Gene yuvarlak tuğladan yapılmış sütun artıkları bulunan ılık kısımsa ikinci sıradadır. Yıkanma odaları bu sütunların üzerlerinde yer alıyordu. Sıcak kısımsa hamamın arka kısmında yer alıyor ve 12 külhanı kapsıyordu.

22) Ulus Cumhuriyet Anıtı : Ulus Meydanındadır. Atatürk'ün Sakarya adlı atının üzerindeyken başkomutan üniformalı heykeli yüksek bir taban üzerinde yeralır. 1927'de Avusturyalı heykeltraş Krippel tarafından yapılmıştır. Anıtın üçgen tabanının köşelerinde düşmanı gözetleyen silahlı bir Türk onbaşısı, cephede er arkadaşlarına hücum emrini veren çavuş, sırtında cephane taşıyan Zeynep'in heykelleri bulunur.

Ön bölümdeyse iki kurt başı ile Atatürk'ün iki sözü görülür. Arkada gene Atatürk'ün bir sözü; sağ yanda Atatürk'ün başka bir sözü yeralır. Tabanın her yüzünde Kurtuluş savaşımızı canlandıran kabartmalar görülür. Sağdaki kabartmada Atatürk ve askerleri, soldaki kabartmada Türk bayrağını selamlayan düşman askerleri betimlenmektedir. Anıtın arkasında görülen devrilmiş çınar

ağacı Osmanlı imparatorluğunu, dibinden fışkıran fidansa Türkiye Cumhuriyetini simgeler.

23) Zincirli cami : Şeyhülislam Ankaralı Mehmed Emin tarafından 1887'de yaptırıldı. Duvarların alt bölümü kırmızı Ankara taşından, üst bölümüyse tuğladandır. Son cemaat yeri camekanla kaplıdır. Sağda tek şerefeli bir minaresi vardır. Pencereleri iki sıra halindedir ve 24 tanedir. Pencere pervazlarındaki nakışları Nakkaş Mustafa yapmıştır. Mimberi aşık ovalarla bezenmiş çiçek motifleriyle süslenmiştir. Mihrap arabesklerle bezenmiştir ve üst kısmında 3 sıra halinde yazıtlı panolar görülür.

Ankara'nın ilçelerindeki tarihsel yapıtlar :

Ayaş ilçesi

Bünyamin Camisi ve türbesi : XVI. yüzyılda Şeyh Bünyamin'in adına yaptırıldı. Cami 6 sütuna dayanan kiremit çatıyla örtülüdür. Köşeli ve kubbeli Bünyamin türbesineyse cami içindeki kapıdan girilir.

Şeyh Muhittin camisi : İki minarelidir. Çatısı kiremitle örtülüdür. Mihrabı geometrik geçmelerle süslüdür.

Ulu Cami : Ayaş'ın en eski camisidir. Çatısı kiremitle örtülüdür. Minaresi, tahta sütunlu tavanı, Kelimei Tevhit ve Ayetel Kürsi yazılı mihrabı ve geometrik motiflerle süslü ağaç mimberi güzeldir.

Ulu Cami : Sinanlı köyündedir. 1547'de El Hac Sinan bin Hacı Osman tarafından yaptırılmıştır. Kiremitli çatısı dörder dizi halindeki üç direk sütuna dayanır.

Beypazarı ilçesi :

Akşemseddin Camisi : XV. yüzyılda Beypazarı'na gelen Alim Akşemseddin adına yaptırıldı. Kesme taş duvarlı, tahta tavanlı ve minarelidir. Alt katında dükkanları vardır.

Kurşunlu camisi : Beypazarı'nın en ünlü camisidir. XVII. yüzyılda Sadrazam Nasuh Paşa tarafından yaptırılmıştır. Kesme taş duvarlı, minareli, kubbeli ve yazıtlıdır. İçi sadedir.

Haymana ilçesi :

Gavurkale : Haymana'nın 28 kilometre kuzeydoğusunda, İkizce yakınında bulunan Hititlerden kalma kaya kabartmasıyla mezarlardır. Alman arkeolog Van der Osten tarafından ortaya çıkarıldı. Yeraltı odası kabaca işlenmiş bir taşlar ve dar giriş kısmı olan bir mezarı göstermektedir. Ne var ki, bu mezar odasında hiçbir yapıta rastlanmaz. Kaya anıtı ise bir tanrıçaya doğru arka arkaya yürüyen iki kişiyi gösterir. Kral ile oğlunun tanrıçaya tapınmasını gösteren bu kabartma üzerinde, herhangi bir yazıya rastlanmamaktadır.

Kalecik ilçesi :

Kalecik Kalesi : Kalecik'in batısında 150 metre yüksekliğindeki tepe üzerindedir. Romalılardan kalmadır. Kale ile Kızılırmak arasında 4 kilometre uzunluğunda yeraltı yolu vardır. Bu yol kalenin su ihtiyacını gidermek amacıyla yapılmıştır.

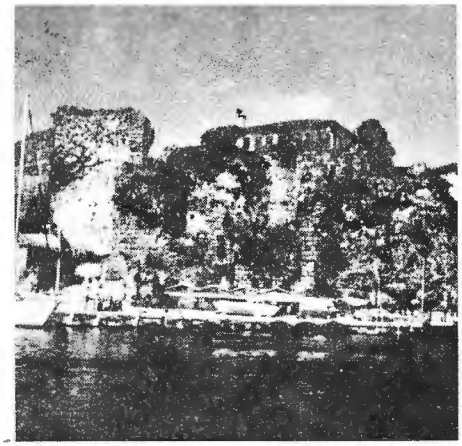
Kırıkkale ilçesi :

Hasandede camisi : Kırıkkale'ye 10 kilometre uzaklıkta Hasandede köyündedir. 1605'de Hasandede tarafından yaptırılmıştır. Kesme taş duvarlı, kubbeli, tuğla minarelidir. Kelimei Tevhit ve kabartmalarla süslenmiş bir mihrabı vardır.

Hasandede türbesi : Hasandede köyünde, Hasandede camisinin duvarına bitişik iki türbeden oluşur. Ozan ve Şeyh Hasandede ve çocuklarına ait olan kesme taş duvarlı ve kubbeli bu iki türbe, 1894'de bir onarım görmüştür.

Antalya'da kentinin merkezinde Atatürk heykeli ve yivli minare yeralır.

Antalya yat limanı eskiden beri küçük tonajlı gemiler ve turistik yatlar için elverişli bir sığınma yeridir.

ANTALYA

Yüzölçümü	.....	21 591 km²
Nüfusu	.....	669 913
İlçe sayısı	.....	12
Köy sayısı	.....	616

Antalya'nın İlçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Merkez	2 415	130 759
Akseki	2 537	27 717
Alanya	1 545	64 013
Elmalı	1.594	35 421
Finike	655	23 788
Gazipaşa	931	28 766
Gündoğmuş	1 323	16 404
Kaş	2 231	47 949
Korkuteli	2 471	42 890
Kumluca	1 253	28 824
Manavgat	2 283	68 515
Serik	1 353	71 947

Antalya ili bütünüyle Akdeniz bölgesi içinde yeralır. İl toprakları Antalya körfezini geniş bir şerit biçiminde kucaklar. Batıda Teke yöresinin hemen hemen tümünü içine alır. Kuzeyde göller yöresine dayanır. Doğuda Taşeli yöresinin bir bölümünü kapsar. Antalya ili batıdan Muğla, kuzeybatıdan Burdur, kuzeyden Isparta, kuzeydoğudan ve doğudan Konya, güneydoğudan İçel illeriyle çevrilmiştir.

Yüzey Şekilleri :

Antalya ilinin toprakları deniz kıyısına doğru alçalan bir anfiteatr görünümündedir ve genellikle dağlıktır. Yalnızca Antalya ovası ve Teke yöresindeki Elmalı ovası düz ve çukur yerleri oluşturur. İl Sınırları içindeki dağlar, Batı Toroslar sistemine girer. Tahtalı dağ (2375 m), Akdağ doruğu (3086 m), Beydağları, Kapıdağı (2700 m), il sınırları içindeki başlıca dağları oluşturur. Antalya ovasının kuzeyi Isparta ilinden başlayan dağların uzantılarıyla engebelenmiştir. Bu dağların en yükseği 2504 m ile Bozburun dağıdır. Daha doğu kesimde Batı Toroslar'ın Antalya körfezinin doğu kıyısını aşan ve İçanadolu havzalarını Akdeniz havzasından ayıran doğu kolu uzanır. Geniş bir dağlık alan üzerinde kuzeyden güneye doğru birçok dağ sırası yer alır: Şeytan dağı (2403 m), Aktarçın dağı (2700 m), Geyik dağı (2890 m).

Antalya ilinin kıyı uzunluğu yaklaşık 510 km'dir. Antalya'nın kıyıları İnceburun'dan Kaladıran deresinin ağzına kadar uzanır. Kıyılar batıda genellikle Ege bölgesi kıyılarına benzer biçimde girintili çıkıntılı ve adalıdır. Doğudaysa düzdür ve adalara rastlanmaz. 1912'de İtalyanların işgal ettiği ve 1944'de Yunanistan'a verilen Meis adası Antalya ili açıklarındadır.

Antalya sınırları içindeki akarsular uzun değildir. Ne var ki suları boldur. İl toprakları çoğunlukla kireçli ve bu nedenle de geçirimli olduğundan, yağmur ve kar suları büyük ölçüde derinlere süzülür. Burada biriken sular yeraltından akarak büyük kaynaklar oluşturur ve yeryüzüne çıkarlar. Bu sayede yaz mevsiminde buharlaşma yoluyla su kaybına uğramadıkları için çok düzenli bir akışa kavuşurlar. Antalya ilinin Akdeniz'e dökülen başlıca akarsuları şunlardır : Güney Teke kesiminden geçen Demre çayı, Finike ovasında denize dökülen Alakır suyu, Antalya ovasında denize dökülen Karaman, Düden, Aksu (Isparta ovasındaki derelerden ve Eğridir gölünden beslenir), Köprüsuyu, Manavgat çayı, Avara çayı, Kargı, Dim, Sedre, Musa, Kaladran. Antalya ili, özellikle Teke yöresindeki yeraltı mağaraları, yeraltı akarsuları ve çağlayanlarıyla ünlüdür.

İklim :

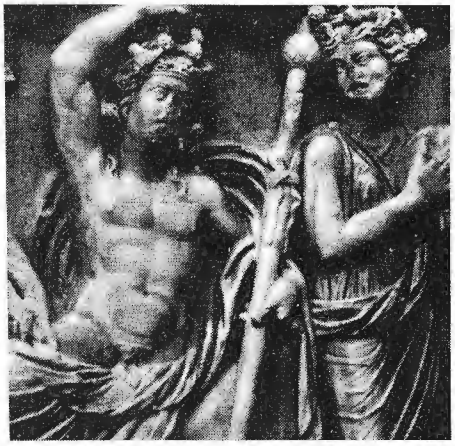
Antalya ilinin kıyı kesimleri Akdeniz ikliminin etkisi altındadır: yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı. Dağlık kesimlerdeyse yazlar serin, kışlar daha soğuk olur. Daha iç kesimlerde, sözgelimi yüksek Elmalı ovasında, İçanadolu bölgesi iklimini anımsatan karasal bir iklim göze çarpar. Antalya ilinde en soğuk ay olan Ocak ortalaması 10,1°C'dir. En sıcak ay olan Temmuz ortalamasıysa 28,2°C'dir. Antalya ili içinde, kıyı şeridinde ve yağmur getiren rüzgarlara açık engebeli kesimlerde yağışlar oldukça fazladır: Manavgat (1308 mm), Gündoğdu (1270 mm), Akseki (1240 mm), Alanya (1040 mm). Bununla birlikte kı-

Antalya'da Düden suyu üzerindeki ünlü Düden şelalesi turizm açısından önemli bir doğal özelliktir.

Resimde Antalya'nın Side müzesinde yeralan «Üç Güzeller» görülmektedir.

Perge harabeleri Roma döneminden kalmadır. Resimde tiyatro girişinden bir ayrıntı görülmektedir.

yıdaki bazı yerlerde yağışın bir metrenin altına düştüğü de görülür.

Tarım ve hayvancılık :

Antalya ili toprakları her çeşit tarıma elverişlidir.

Antalya ili topraklarının dağılımı

	Hektar	%
Tarla	339 000	16,6
Sebzelik, meyvalık, bağ, zeytinlik	48 000	2,3
Nadas	108 000	5,2
Orman	626 087	30
Çayır, mera ve tarım dışı	937 043	45,9

İl sınırları içinde 500 bin hektarı bulan tarım arazisinin ancak 120 bin hektarı sulanabilmektedir. Elde edilen ürünlerin başlıcaları buğday, arpa, yulaf, pamuk, şekerpancarı baklagiller ve kavun, karpuz, salatalık, patlıcan gibi sebzeler ile turunçgillerdir.

Antalya'daki çeşitli devlet kuruluşları tarımın çeşitli dallarında geniş bir tarımsal araştırma ve mücadele çalışması yürütürler. Antalya Zirai Araştırma Enstitüsü (1933), pamuk, tahıl, yem bitkileri, mera, yağlı tohumlar, sebzecilik, hayvancılık ve tavukçuluk konularında; Antalya Turunçgiller Araştırma İstasyonu (1936), meyvecilik ve pazarlama konusunda; Antalya Sebzecilik Araştırma İstasyonu (1962), sebzecilik alanında; Biyolojik Mücadele Araştırma İstasyonu, tarım bitkilerine zarar veren böcek ve hastalıklarla mücadele konusunda araştırmalar yapar. Antalya'da hayvancılık da önemlidir. Büyük baş hayvan sayısı 1.800.000 dolayındadır.

Sanayi :

Antalya ilindeki sanayi etkinlikleri tarım ürünlerine paralel yönde gelişmiştir. Başlıca sanayi etkinlikleri ve kuruluşlarıyla çırçır işleme, bitkisel yağ, sabun, kereste, ambalaj sandığı imalathaneleri, tahin, şarap, gazoz imalathaneleri, lastik ayakkabı fabrikaları, bir karpit, bir oto camı yapım tesisi ve nil fabrikası sayılabilir.

Madencilik :

Antalya'da birçok yerde alüminyum, krom, demir, kurşun, manganez, maden kömürü, kuvarsit, barit madenlerine rastlanmıştır. Ne var ki bunlardan pek azı işletilmektedir.

Tarih :

Antalya, Bergama kralı II. Attalos tarafından Pamphylia yöresinde kurulmuştur. Kentin bu günkü adı bu isimden gelir. M.Ö. I. yüzyıl başlarında Bergama krallığı topraklarını Romalılar işgal edince, kıyı kentlerinin birçoğu gibi Antalya da korsanların eline geçti. Ne var ki Konsül Servilius korsanları yendi ve bu toprakları Roma'ya kazandırdı (M.Ö. 79). Antalya 395'e dek Lidya yada Pamphylia eyaleti adı altında Roma egemenliğinde yaşadı. 395 - 1207 yılları arasında Bizans yönetiminde kaldı. 1207'de Selçuklu hükümdarı I. Giyaseddin Keyhüsrev tarafından Selçuklu topraklarına katıldı. 1207 - 1300 arasında Selçukluların, 1300 - 1361 ve 1373 - 1392 yılları arasında Tekeoğullarının yönetiminde yaşadı. 1392'de Yıldırım Bayezıd tarafından Osmanlı topraklarına katıldı. Önce Adalya, sonra Antalya adıyla anıldı. Kurtuluş savası sırasında, 9 Temmuz 1922 tarihine dek İtalyan işgalinde kaldı.

Antalya'nın tarihsel yapıtları :

1) Antalya Müzesi : 1923'de Süleyman Fikri Erten kurdu. Bugünkü modern binasına 1972'de taşındı. Müzenin salonlarında Karain mağarası, Perge, Aspendos, Side gibi Antalya çevresinin eski yerleşme merkezlerinde ele geçirilen yapıtlar; klasik Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı ve tarihöncesinden kalma çeşitli arkeolojik ve etnoğrafik yapıtlar sergilenmektedir.

2) Hadrianus Kapısı : Eski kenti koruyan surların doğu kapısıdır. Roma imparatoru Hadrianus'un 130 yılında Antalya'ya gelişi sırasında zafer takı olarak yaptırıldı. Biri Roma öbürü Selçuklu döneminden kalma iki burç arasında yeralmaktadır. Beşik kemerli ve kalın payeli 3 göz halinde beyaz mermerden yapılmış bir kapıdır. Bu yüzden mermer kapı yada üç kapılar adıyla da bilinir. Payelerin önünde ve yüksek bir taban üzerinde yeralan 8 metre yüksekliğindeki mermer sütunlar Korinthos usulünde yapılmıştır.

3) Hıdırlık Kulesi : Surların güneybatısında deniz kıyısına yakın bir yerdedir. I. yüzyılda Romalılar tarafından ışık kulesi olarak yapıldığı sanılır. Uzun süre deniz feneri olarak kullanıldı. Duvarları kesme taştandır; iki katlı ve 14 metre yüksekliğindedir. Alt bölümü kare, üst bölümü yuvarlaktır. Alt bölümde büyük bir oda, üst bölümdeyse balkon bulunmaktadır.

4) Karatay Medresesi : 1250'de Selçuklu Veziri Abdullah oğlu Emir Celaleddin Karatay tarafından yaptırılmıştır. Mihrabı nedeniyle Karatay camisi ve Dar'üs Suleha adlarıyla da bilinir. Yapıda Romalılardan kalma sur taşları kullanılmıştır. Batıdaki kesme taşlı giriş kapısının üst ve yan bölümleri ile mihrabı, Selçuklu oyma sanatının en güzel ve zengin geometrik motifli işlemeleriyle süslüdür.

5) Korkut Camisi yada Kesik minare : V. yüzyılda Bizanslıların yaptırdığı Panaghia kilisesinin II. Bayezıd'ın oğlu Sultan Korkut'un batı yönüne bir minare eklenmesiyle camiye dönüştürmesi sonucu ortaya çıkmış bir sanat yapıtıdır. 1869'da çıkan bir yangında büyük zarar görmüştür. Minarenin bir yangında yanan üst bölümü yıkılınca Kesik Minare, Cumanun Camisi, Cihannüma Camisi, Camii Kebir (Ulu Cami) adlarıyla da anıldı. Asıl yapının önünde haç biçimli ek bir yapı daha vardır. Kapısı kemerlidir ve çiçek motifleriyle süslü mermer sütunları vardır. Kapı ve pencere kenarı işlemelidir.

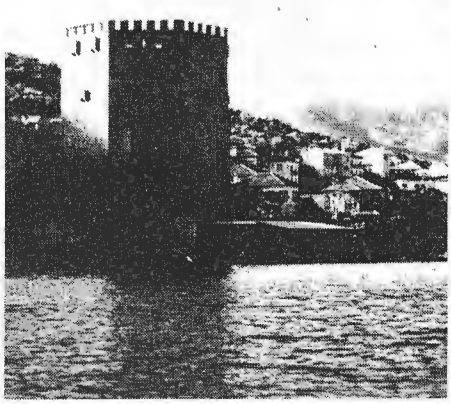
6) Murat Paşa Camisi : 1570'de Sadrazam Kuyucu Murad Paşa tarafından yaptırılmıştır. Yapı kesme taştandır. Son cemaat yeri dört yuvarlak sütunlu renkli taşlarla süslü sivri kemerli ve 3 kubbelidir. Sağda 2 şerefeli minaresi yükselir. Yüksek kubbesi 10 kenarlı alçak kasnaklıdır. Caminin içi çinilerle bezenmiştir. Kubbe ile duvar arasında kalemişi bezemelerle süslü bir yazıt çepeçevre dolaşmaktadır. Mihrap sadedir; Mimberse mermer işlemelidir.

7) Ulu camii yada Yivli Minare : Antalya kentinin simgesi sayılır ve kentin her yönünden görünen bir sanat yapıtıdır. Eski kale içindedir. Yivli minare, Ulu cami, medrese, mevlevihane ve iki türbesiyle birlikte bir külliye oluşturur. Camiye bitişik olmayan yivli minare bir anıt gibi yükselmektedir. 1230'da Selçuklu Sultanı I. Alaaddin Keykubat tarafından yaptırılmıştır. Blok kesme taşlardan kare bir taban üzerine kurulmuş olan tuğla gövdesi, 8 yarım zincir biçimli kuşaklarla süslüdür. Tabanın her yönünde, 4 köşeli firuze ve lacivert renkli çinilerle Allah ve Muhammed sözcükleri yazılıdır. Minarenin şerefesi taştandır.

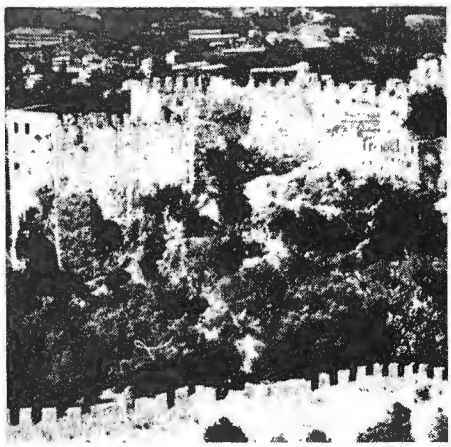
Ulucami yivli minarenin batısında yeralır. 1934 - 1969 yılları arasında arkeoloji müzesi olarak kullanılmıştır.

Aspendos tiyatrosu M.S. II. yüzyılda yapılmış, daha sonra Selçuklular tarafından onarılmıştır.

Antalya'ya bağlı Alanya'daki sekizgen biçimli Kızılkule'nin yüksekliği 33 m'dir.

Alanya'daki ünlü Alanya kalesi, her yıl çok sayıda turist tarafından ziyaret edilir. Kale 1225 yılında I. Alaattin Keykubat tarafından yaptırılmıştır.

1974'de Etnoğrafya müzesi oldu Ulucami| Antalya'daki en eski Selçuklu yapıtı ve ilk İslam yapısıdır. Yapılışı sadedir. 12 sütun üzerine iki sıra biçiminde kiremitli 6 kubbe ile örtülü oluşu dolayısıyla bir bedestene benzer. 2 kapısından biri kuzeyde öbürü doğudadır. Ulucami'nin medresesi XIII. yüzyılda yaptırılmış bir Selçuklu yapısıdır. Ulucami medresesinin karşısında yeralan Atabey Armağan medresesinin ise yalnızca temelleriyle bir kapısı günümüze dek kalmıştır. Caminin kuzey kapısındaki Selçuklu yapısı ise XVIII. yüzyılda Tekeli Mehmet Paşa tarafından mevlevihane biçimine dönüştürülmüştür Kiremitli kubbe ve beşik tonozlarla örtülüdür. Zincirkıran Mehmet Bey türbesi mevlevihanenin doğu yanındadır. Kare taban üzerine sekizgen piramit bir külahla örtülüdür. Cami ile mevlevihane arasında yer alan II. Beyazıd'ın karısı ve Şehzade Korkut' un annesi Nigar Hanıma ait türbe 1502' de yaptırılmıştır. Altıgen planlıdır. Kalın ve yontma taş duvarlı piramit biçimli ve kiremitli bir külahla örtülüdür.

Antalya Kenti

Çevresindeki Yapıtlar :

1) Beldibi yada Belbaşı mağarası : Güneybatıda Antalya'ya 26 km uzaklıktadır. Deniz kıyısındadır, tarihöncesi çağın yaşandığı bir mağaradır. 1959'da ortaya çıkarılmıştır. Mağarada Yontmataş çağından kalma çakmaktaşı gereçler, çanak çömlek parçaları, duvarlarda aşı boyası ile kayalara yapılmış yaban keçisi ve öbür hayvanlara ait figürler bulunur.

2) Evdir Han : Antalya'nın 18 km kuzeybatısındadır. 1219'da Selçuklu Sultanı I. İzzettin Keykavus tarafından yaptırılmıştır. Bugün yıkık haldedir. Han kesme taşlarla yapılmıştır. 45,30x78,80 metre boyutlarındadır. Sivri kemerli kapısı güney cephededir. Kapının yan duvarları geometrik motiflerle süslenmiştir. Ortada bulunan büyük bahçenin çevresinde 7,30 m yüksekliğinde, beşik tonozlu ve hafif sivri kemerli gözler, yolcuların hayvanlarını bağlamaya ve yüklerini koymaya ayrılan bölümdür. Güneybatısında bir sarnıç vardır. Bahçede antik lahitler bulunmaktadır.

3) Karain Mağarası : Antalya'ya 27 km uzaklıkta kuzeybatıdadır. Sam dağının doğu eteğindedir. Ovadan 150 m yükseklikte yeralır. Zamanımızdan 50 - 58 bin yıl önce, Anadolu'nun en eski yerleşme merkezlerinden biri olarak kullanılmıştır. 1946'da yapılan kazılar sonucu ortaya çıkarılmıştır. Mağarada el baltaları, başka gereçler, Neandertal tipi insan dişi, mağara ayısı ve mağara aslanı dişleri ele geçirilmiştir. Mağaranın yanında bölgenin tarihöncesi çağdan kalma yapıtlarını sergileyen bir müze vardır.

4) Perge : Aksu'nun 2 km kuzeyinde Yurtpınar köyü yakınındadır. Kent M.Ö. XX. yüzyılda Akalar tarafından kurulmuştur. M.Ö. VII. yüzyılda Helen, M.Ö. VI. yüzyılda Lidya, M.Ö. 334 yılında İskender, M.Ö. 191 yılında Roma, 395 yılında Bizans, 1207 yılında Selçuklu yönetimine geçmistir. Aziz Paulusun ilk vaazını verdiği yer olarak bilinir. 1987 yılında yapılan kazılar sonucunda Perge kentinde birçok tanrı ve kahraman heykeli ve lahit ortaya çıkarılmıştır. Bu yapıtların hemen tümü Antalya bölge müzesine taşınmıştır.

Kuzeydeki tepe yönünde bulunan Akropol ile güneydeki düzlükte bulunan aşağıkent olmak üzere iki bölüm halindedir. Akropolde görülecek sanat yapısı kalmamıştır. Asağıkent'in batı ve güneydoğusunda bulunan üç kapı ile kenti çevreleyen 13 m yüksekliğinde, 2 metre enindeki Helen çağından kalma taş surlar ile 30 kadar kule ve burç görülmektedir. Akropolün eteğinden tiyatroya dek

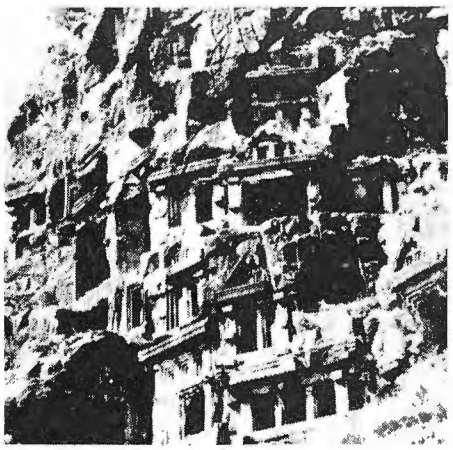
uzanan 1 km uzunluğunda, 9 m enindeki ana cadde Akropol yakınında ve doğubatı yönünde ikinci bir caddeyle kesişir. Surların dışında doğu ve batı yönündeki mezarlıklarda mezarlar, lahitler (35 tane), oda mezarları ve mezar anıtlar göze çarpar. Surların güneybatısında ve kentin en büyük yapıtı olan ve 20 kişi alabilen Roma tiyatrosunun sütunlarla ve mermerlerle süslü sahnesinde birçok kabartma bulunur. Bu kabartmalardan ırmak yatağı üzerinde bulunan ırmak tanrısıyla yanında ayakta duran kader tanrıçası ve üç kadının yıkadığı çocuğa ait frizler çok değerlidir. Tiyatro ile surlar arasındaki düzlükte yer alan 35 m genişliğinde 234 m uzunluğundaki 27 bin kişilik, atnalı biçimli, 25 kemer üzerine oturtulmuş, 17 taş oturma basamaklı Roma stadyumu bölgenin en sağlam yapıtıdır. Tiyatronun üzerinde bir su kemeri vardır. Kentin güneyinde ve bir tepe arasında, 2 katlı bir galerinin çevirdiği bir meydan görünümünde olan bir gymnasium görülür.

5) Phaselis : Antalya'ya 45 km uzaklıkta, güneybatıda ve deniz kenarındadır. VI. yüzyıl Helen çağı ticaret limanlarından biri olduğu sanılır. IX. yüzyılda kent önemini yitirmiştir.

İkisi kuzeyde, biri güneyde olmak üzere 3 limanı vardır. Kuzey ve güney limanları arasında kalan parke taşla bezenmiş caddede ise bazı yapılara rastlanır. Tiyatro, agora, stadium, Athena tapınağı yarımada üzerindedir. Kıyıda mezar taşlarına, lahitlere ve kuzeylimanı yakınında Roma su kemerlerine rastlanır.

6) Sillyon (Yanköy Hisarı) : Aksu'ya 13 km uzaklıkta, kuzeydoğudadır. Yanköy'ün yanında ova ortasındaki yayvan biçimli ve kireçten yapılmış yalçın ve yüksek bir tepe üzerinde ve tepenin yamacındadır. Kent Pers, Helen, Roma, Bizans ve Selçuklu yönetiminde yaşamıştır. Roma imparatoru Trajanus burada öldüğü için Trajanapolis adıyla da anılmıştır. Tepenin batı yönü Helen çağından kalma bir surla çevrilidir. Yamaçta bu surları kuleler, kapılar ve kente tırmanan yollar tamamlar. Roma Stadyumu surun dışındadır ve bitişiğinde bir saray kalıntısı görülür. Kentin giriş kapısı güney cephededir. Ana cadde bu kapıdan başlar. Asıl kent tepede batı ve güneyi kaplar.

7) Termessos : Antalya'ya 22 km uzaklıkta kuzeybatıdadır. Güllük dağının güneydeki iki tepesi arasında bulunan düzlükte yeralır. Pamphylia ve Roma yönetiminde yaşamıştır. En parlak dönemini III. yüzyılda yaşayan kent, V. yüzyılda terkedilmiştir. Ana yollarının uzağında bulunduğundan günümüze dek korunmuştur. Kentin ana caddesinde, güneyde Korintos biçiminde yapılmış iki tapınak, Bergama kralı II. Attalos'un yaptırdığı galeri ile ilgi toplayan Agora, bunun yanında ev, Agoranın güneydoğusunda ve uçurumun kenarında İon usulüyle yapılmış beş tapınak, Agoranın doğusunda ve yamaçta 4200 kişilik tiyatro ve II. yüzyıldan kalma Odeon, tiyatronun kuzeyinde ve güneykapısı dışında bir gymnasium, kentin batısıyla güneyinde sanat ve işçiliği bakımından ilgi çekici yazıtlı mezar anıtları, lahitler ve kaya mezarları vardır. Ayrıca kentin birçok yerinde sarnıçlara rastlanır.

Antalya yöresindeki tarihi kalıntılardan Likya kaya mezarları, turistler için ilgi çekicidir.

Antalya'da ünlü Manavgat şelalesi, çevre halkın sık sık gittiği mesire yerlerindendir.

Antalya'nın İlçelerindeki Yapıtlar :

Alanya ilçesi :

Alanya Kalesi : Alanya limanının arkasında Kandeleri burnunda üç yönü denizle çevrili bir Selçuklu kalesidir. 1225' de Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat tarafından yaptırılmıştır. Mimarı Halepli Kettani Reha oğlu Ebu Ali'dir. Kale 1472' de Osmanlı egemenliğine geçmiştir. Doğu ve Kuzey surlarının birleştiği yerde Kızıl Kule yer alır. Kulenin batı yüzündeki yazıtta 1225 tarihi görülür. Kule 33 metre yüksekliğindedir. Çapı tabanda 29 metredir. Her yüzü 12,50 metre eninde bir sekizgen kule biçimindedir. Kulenin iki katı kırmızı taş; üstüyse kırmızı tuğlayla örtülüdür. Tersanenin ardında Alaaddin camisi vardır. Batıdan doğuya doğru yarımadayı çeviren surlar, zigzaglar çizerek tepe ile deniz arasında uzanır. Dış, iç ve orta kaledeki kapılar yazıtlarla süslüdür. Kale içinde Selçuklu ve Osmanlı çağlarından kalma kale camisi, caminin batısında 23x35 metre boyutunda 26 odalı bedesten ve Akşabe Sultan mescidi ile bitişiğinde süslü sandukalı türbesi, iç kalede Keykubat Sultan sarayı, türbenin batısındaysa duvarlarında azizlere ait fresk parçaları bulunan Bizans yapıtı Aya Yorgi kilisesi, iç kalenin güneyinde Selçuklu hamamı kalıntıları görülür.

Alanya müzesi : 1965'de kurulmuş 1967'de gezilmeye başlanmıştır. Müzede tarihöncesi Frigya, Lidya, Helen ve Roma çağı yapıtlarına; Selçuklu ve Osmanlı çağlarından kalma etnoğrafya örneklerine; ve Türk tarzı sanatının en güzel örneklerine rastlanır.

Alanya tersanesi : Kızılkulenin güneyindedir. Selçuklulardan kalma eski bir deniz üssüdür. 1227'de I. Alaaddin Keykubat tarafından yaptırılmıştır. Üzeri sivri tonozlu bölmelerle ve dörder kapı ile birbirine bağlanan 5 tanè göz, o çağın büyük gemilerinin sığabileceği büyüklüktedir. 7,70 metre eninde ve 42,50 metre derinliktedir. Duvarları kesme taş, tonoz ve kemerlerle, fırınlanmış Selçuklu tuğlasından yapılmıştır. 1,60x2,50 metre boyutundaki tersane kapısı üzerinde Selçuklu sülüsü ile yazılmış bir yazıt yeralır. Tersanenin kapısı batı cephededir. Tersanenin ardında Alaaddin camisi yer alır.

Alanya Mağarası : Alanya ilçesine 1200 metre uzaklıkta, batıda, denizden 70 metre içerdedir. Mağara deniz düzeyinin altındadır. Arkeologlara göre 10 - 15 bin yıllıktır. 1948'de Alanya iskelesinin yapılışı sırasında bulunmuştur. Astım, süreğen, bronşit hastalıklarına iyi geldiği öne sürülmektedir.

Yalçın kayalıklı bir burnun ucunda bir kumsalın gerisindedir. İki gözlüdür, birinci gözden 6 metre kadar aşağıda bulunan ikinci göze merdivenle inilir. Mağara içinde ısı yaz kış 22°C'dir. Mağaranın alanı 200 m²'dir. Mağara içinde sarkıt ve dikitler bulunur.

Elmalı ilçesi :

Ömerpaşa Camisi : Kentin ortasındadır. 1602'de Ketenci Ömer Paşa tarafından yaptırılmıştır. Antalya ilinin en büyük camisidir. Yapı kesme taştandır. Son cemaat yeri 6 yuvarlak sütun üzerine 5 kubbe ile örtülüdür. Ortadaki kubbe büyüktür. Minaresi tek şerefelidir. Camiyi yüksek kasnaklı bir kubbe örter. Kıble yönü dışında 3 yönü on yuvarlak sütun üzerine oturan tahta mahfili yeralır. Kubbe içi ve son cemaat yeri kalem işleriyle bezenmiştir. Mimber taştandır ve sadedir. Caminin karşısında Ömer Paşa medresesi bulunur.

Finike ilçesi

Arykanda : Finike'nin 22 km kuzeyinde, Arif köyü yakınındadır. Lykia ve Roma çağını yaşamıştır. M.Ö. II. yüzyılda en parlak dönemini yaşamıştır. Az tanınmış bir kenttir. Kuzeyi dağlık bir yamaçtaki teras içinde kurulmuştur. Öbür yönleriyse surlarla çevrilidir. Güneyde surların kalıntılarına rastlanır. Doğuda duvarları işlenmiş ve üstleri beşik tonozla örtülü mezarlar yeralır. Nekropol ve batısında gymnasium, kuzeyinde Helen çağından kalma tiyatro, batısında tiyatro, tiyatronun doğusunda Roma tapınağı, batıda kayalara oyulmuş mezarlar görülür.

İdebessos : Finike'ye 30 km uzaklıkta kuzeyde, Kozağacı köyündedir. Tarihi M.Ö. XX. yüzyıla dek iner. Lykia, Roma ve Bizans çağlarını yaşamıştır. Çevresi dağlarla kaplı bir vadi içersindedir. Roma ve Bizans yapısı duvarlar, tiyatro, taş oyuğu su yolları ve üzerinde uzun yazıtlar bulunan lahitlere rastlanır.

Korydalla : Finike'nin 12 km kuzeydoğusundadır. Lykia çağından kalma bir kenttir. Roma çağını da yaşamıştır. Bugün harabe halindedir. Romalılardan kalma su kanalları, haç biçimli bir duvar kalıntısı, çok yıkık haldeki tiyatrosu zamanımıza dek gelebilmiştir.

Lymira : Finike'ye 6 km uzaklıkta, kuzeyde, Torunlar'dadır. M.Ö. VII. yüzyılda Lykia'lılar tarafından yapılmıştır. 1947 yılında yapılan kazılarla ortaya çıkarılmıştır. Yolun üzerindeki tepede, 1 km boyunca süslü kapıları olan yazıtlı lahitlerle kayalara oyulmuş Lykia mezarları güney yamacı üzerinde yapılan tonozlu, büyük ve yıkık haldeki tiyatro, tiyatronun karşısındaki hamam ile birkaç yapı bugüne dek varlığını sürdürmüştür. Batıda kaplama taşları sökülmüş yapı kalıntısı Selçuk dönemindendir.

Olympos : Finike'nin 30 km kuzeydoğusunda, Deliktaş'tadır. M.Ö. I. yüzyılda deniz kıyısında korsanların bir barınak yeriydi. Zeniketos tarafından yaptırılmıştır. Bir korsan saldırısı sırasında yıkılmış bir kenttir. Denize dik akan bir nehrin iki yanında yer alır. Batıda surlar, nekropol, yıkık tiyatro, doğuda ve deniz yönünde hamamlar, dere ağzında kayalıklarla bazı yapılar bugüne kadar ayakta kalmayı başarmıştır.

Rhodiapolis : Finike'ye 12 km uzaklıkta kuzeydoğuda, Şeyhköydedir. Lykialılar döneminden kalmadır. Roma çağında da varlığını sürdürmüştür. Tepenin ortasında Roma çağından kalma, dağa yaslanmış 16 basamaklı tiyatro iyi korunmuştur. Tiyatronun önünde tüm taşlarının üzerinde bazı yazılar bulunan yıkık haldeki Opramoas anıtı, güneydoğusunda stadyumun kalıntıları, doğuda metropol ile Bizans çağından kalma bazı yapılar bulunur.

Kaş ilçesi :

Antiphellos : Kaş'ın 1 km batısındadır. Lykia'alılardan kalma bir kıyı kentidir. Kıyıda 7 m yüksekliğindeki surlar kentin çevresini üçgen biçimde kuşatır. Kale yıkık durumdadır. Kapıları yıkılmışsa da surlar ayaktadır. Denize bakan 26 basamaklı tiyatro; kalenin güney yamacında, agora ve bazilika; doğusunda silo görevi yapan kubbeli yeraltı odalarının kalıntıları sur içersindedir. Doğuda yazıları Lykia dilinde olan kesme taştan yapılmış süslü mezar taşları, kuzey yamacında kayalara oyulmuş mezarlar, tiyatronun kuzeyinde 9,70 m çapında ve 24 Musa kabartmasının süslediği lahit, kuzeybatıdaki Aras dağı yamaçlarında kayalara oyulmuş Lykia mezarları görülür.

Antalya ilinde yetişen başlıca ürünler

yıl	buğday	arpa	pamuk	pancar	portakal
1938	64 000	36 000	161	27	—
1940	86 000	41 000	641	523	—
1953	68 000	34 000	6 000	—	—
1960	100 000	46 000	8 500	4 000	80 000
1965	136 000	45 000	23 090	7 000	89 000
1969	183 000	66 000	36 000	8 000	117 000
1971	217 000	67 000	44 000	25 000	141 000

Myra (Demre) : Kalenin 2 km kuzeyinde, Demre çayı kıyısında ve Demre ovasının doğu tepelerinde kurulmuş bir Lykia kentidir. M.Ö. IV. yüzyılda kurulan bu kıyı kenti gelişen alüvyonlar nedeniyle bugün kıyının içersinde kalmıştır. Roma'ya giden havarilerle Aziz Paulusun son buluştukları yer olarak bilinir. Roma dünyasının Aya Nicola, Santa Claus, Aziz Nicholas adlarıyla tanıdığı Noel Babanın IV. yüzyılda bu kentte piskoposluk yaptığı söylenir. Romalılar tarafından öldürülen Noel Babanın kemiklerinin bir bölümü onun adına yapılmış olan bir kilisenin içersinde bulunmuştur ve Antalya müzesinde özel bir kutu içersinde tutulmaktadır. Noel Babanın kemiklerinin büyük bölümünü İtalyan tüccarlar. Bari kentine kaçırmışlardır. Demre'nin kuzey tarafından çevresi sağlam surlarla çevrili akropol, yamaçta Romalıların II. yüzyılda yaptırdıkları tonozlu tiyatro ve son yıllarda yapılmış olan arkeolojik kazılarda ortaya çıkan Aziz Nicholas kilisesi vardır. İçeride IV. yüzyıldan kalma lahitler bulunan bir kilise, kenarları 308 metre olan kare biçimi bir yerdedir. Kiliseye 27 basamaklı bir merdivenle gidilmektedir. 3 salonu bulunan bazilikanın doğusunda kubbeli ve mihraplı odaların birinde bulunan Aya Nicola mezarı, mermer işçiliğinin en güzel örnekleriyle süslenmiştir. VII. yüzyıldan kalma iki Bizans kilisesi kalıntısı ve kayalara oyulmuş 30 kadar mezar vardır. Ayrıca Myra-Sura yolu üzerinde çok iyi korunmuş Korinthos sütunlu mausoleum bulunur.

Patara : Kalkan'ın kuzeybatısında, Ovagelmiş köyünde, deniz kıyısının yakınlarındadır. Bir Lykia liman kentidir. İskender, Pontus ve Roma dönemlerini yaşamıştır. Bizanslılar döneminde piskoposluk merkezi olmuştur. Aziz Nicholas'ın doğduğu ve yasadığı yer olarak bilinir. Bugün kent kumlarla örtülüdür. Fener kulesinin kuzey yamacına yaslanmış olan 15 basamaklı tiyatroda Roma İmparatoru I. Tiberius zamanından kalma bir yazıt bulunmaktadır. Tiyatronun kuzeyinde bina kalıntıları, mermerden yapılmış bir tapınak ve surlar, sütunlar; doğusunda bazilika; kuzeyinde 3 gözlü ve zafer takı biçimli kent kapısı yeralır. Limanın batı kısmında binalar, mezar anıtı, Roma hamamı bulunur. Lahitler ve kaya mezarlarıysa kentin kenarında yeralır.

Sura : Kale'nin 3 km batısındadır. Lykia, Roma ve Bizans çağları yaşamıştır. Bir kehanet merkezi olarak tanınır. Romalılardan kalma çevresi surlarla çevrelenmiş akropol, sarnıçlar, duvar kalıntıları iyi korunmuş Lykia mezarları, mezar yapıtları, Bizans kilisesi kalıntıları, buranın başlıca tarihsel zenginliklerini oluşturur.

Xanthos : Antalya ve Muğla sınırında Eşen çayının doğu kıyısında Kınık köyündedir. Lykia'ya başkentlik yapmış bir kenttir. M.Ö. VII. yüzyılda kurulmuştur. Roma ve Bizans çağlarını yaşamıştır. 1838'de İngiliz bilgin Charles Fellows tarafından ortaya çıkarıldı. Kent 4 yönden surlarla çevrilidir. Batıda eski akropol, Roma agorası ve eski mezar anıtları; agoranın arkasında Roma tiyatrosu; agoranın yanında Bizans bazilikası; agoranın kuzeyinde Lykia kralı Kherei'nin M.Ö. V. yüzyıldaki savaşlarını anlatan 4,04 m yüksekliğindeki yazıtlı Piliye, Lykia tapınağı ve yanında Bizans sarnıcı ve tüm yüksekliği 8,59 metre olan mezar odası kalıntıları bulunmaktadır. Kuzeyde akropol, güney yamacında kaya mezarları, doğu ve güneydeyse öbür kalıntılara rastlanır.

Korkuteli ilçesi

Alaaddin Camisi : Korkuteli ilçesinin 3 km batısındadır. 1571'de sadrazam Kuyucu Murad Paşa tarafından yaptırılmıştır. Yapıdaki Moğol etkisi daha önce yapıldığı izlenimi vermektedir. Kesme ve moloz taşlardan yapılmıştır. Yalnızca duvarları ayakta kalmıştır. Küfeki taşından yapılmış kuzey kapısı motiflerle süslüdür. Tek şerefeli minaresi Osmanlı yapısıdır ve kuzeybatıdadır. Çinilerle kaplı mihrabı içine alan kiremit çatılı küçük cami sonradan yapılmıştır.

Manavgat ilçesi

Alara Han : Manavgat'a 45 km uzaklıkta, güneydoğuda, Alanya yolu üzerindedir. 1231'de Selçuklu sultanı I. Alaaddin Keykubat tarafından yaptırılmıştır. Yapı kesme taştandır. 34,50x45 metre boyutundadır. Ortadaki bahçenin iki yanında tonozlu odacıklar yer alır. Odacıkların yanındaki altı sütunun başlıkları değişik bitki motifleriyle bezenmiştir.

Selge : Serik'in 35 km kuzeyinde, Toros dağlarının güney yamacında yeralır. Eski bir dağ kentidir. Lykia, Pers, İskender, Helen ve Roma dönemlerini yaşamıştır. Son yıllarda Macar arkeolog Mohaçek'in yönettiği kazılar sırasında ortaya çıkarılmıştır. Anayolların yakınında olmayışı ve tepeler üzerinde kurulmuş olması nedeniyle fazla yıkılmadan günümüze dek gelebilmiştir.

Kentin en önemli anıtı kuzeydeki beş kapılı ve 45 basamaklı tiyatrodur. Tiyatronun güneyinde stadiumla, gymnasium; batıda tapınak göze çarpar. Stadyumun güneyinde çeşme ile agora yeralır. Güneybatıdaki surların kuzeyinde Artemis ve Zeus tapınakları görülür. Tapınakların karşısında su sarnıçları, kuzeyinde lahitler ve süslü anıtmezarlar bulunur.

Side : Manavgat'ın 5 km güneybatısında; Selimiye köyündedir. Eski Pamphylia'nın doğal limanıdır. M.Ö. VII. yüzyılda kurulmuştur. Mısır kraliçesi Kleopatra ile Romalı komutan Antonius'un buluşma yeri olarak tanınır. Lykia, Pers, İskender ve Roma dönemlerinde önemli bir ticaret merkezi haline gelmiştir. Roma döneminde Akdeniz'in köle satış merkezi olarak kullanılmıştı. X. yüzyıldaki yangınla depremler ve Arap akınları nedeniyle kent terkedilmiştir. Kent 300 metre genişliğinde ve 800 metre uzunluğundadır. Kuzeydoğusu dikdörtgen kulelerle desteklenmiş kale surlarıyla, öbür üç yönü deniz surlarıyla çevrili bir yarımada üzerindedir. Surların dışında su kemerleri nekropolde (mezarlık) iki mauseleum ve kapı önünde yarım daire biçimli anıtsal çeşme günümüze dek kalmıştır. Kara sularında iki kule arasında yer alan bir kapıyla kente girilir. Kente girince iki cadde görülür. Güneybatıya doğru uzanan 9-11 metre genişlikte ve 350 metre uzunluktaki sütunlu caddenin sonunda alt bölümü mozaiklerle süslü evler, kare planlı ve galerisi olan agora görülür. Agoranın ortasında Tikhe tapınağı bulunur. Yanındaysa öbür tiyatrolar gibi bir yamaca yaslanmadan yuvarlak sütun ve kemerler üstüne kurulan ve bu bölgenin en büyük ikinci Roma tiyatrosu (25 bin kişiliktir) ve daha güneydoğuda buraya bir caddeyle bağlı olan sütunlu ve süslü mermerden yapılmış gymnasium vardır. İkinci yol tiyatro ile batı kıyıdaki tapınaklar arasında 475 m boyunca uzanır. Caddenin sağında kıyıya yakın yerde III. yüzyıl Roma hamamı (bugün müze olarak kullanılmaktadır) görülür. Hamamın zemini mermer döşelidir. Hamamın yanında sarnıçlar; güneybatısında yarım daire biçimli Men tapınağı (XX. yy.), Ahsena tapınağı (III. yy.) ve Apollon tapınağı; kuzeyde kumla dolmuş liman ve dalgakıranlar; liman yanında Bizans bazilikası yer alır. Agorada bulunan Zeus, Apollon, Herakles, Ares tanrı heykelleri, bugün Antalya arkeoloji müzesindedir.

Ürünlü (Düden suyu) mağarası : Ülkemizin bilinen en büyük mağarasıdır. 1600 metre uzunluktadır. 1868 yılında bulunmuştur. Uzunsu deresi, Dalyan köyü yakınında iki kez yeraltına giren Suluin mağarasından çıkarak, 21 km boyunca yolalır. Boyalı bucakta yeryüzüne çıkarak, küçük Sabuca'da yeraltına girer. İbradı'nın kuzeydoğusundan, Manavgat çayının batı kıyısından, Ürünlü köyünün 600 metre doğusundan Düden suyu mağarasına gelen sular, içiçe kademeli üç gölden geçer. Ağzındaki 120 metre uzunluğundaki göl ile ikinci göl arasında 40 metre, ikinci göl ile üçüncü göl arasında 15 metre yükselti farkı vardır. Göllerden çıkan su, Manavgat çayına karışır. Kolay

Antalya ilindeki hayvan sayısı

yıllar	koyun	keçi	sığır	manda	at	eşek	deve	katır
1930	121 605	523 858	86 019	1 217	14 884	25 687	15 456	1 161
1935	149 060	365 603	91 908	1 293	15 621	31 728	17 370	1 538
1940	220 540	548 548	134 451	1 275	20 092	44 198	22 746	1 572
1943	251 123	631 897	135 321	1 181	19 159	41 355	22 184	2 014
1960	438 104	1 134 021	167 891	2 095	25 550	46 323	5 888	5 728
1965	412 710	1 112 930	204 190	1 730	27 980	45 020	11 530	12 650
1967	415 520	1 002 810	233 910	2 780	28 190	37 020	10 860	12 900
1969	422 160	964 000	227 750	3 020	28 330	33 733	8 930	15 360

SSCB sınırında yeralan Artvin'in Hopa ilçesi Karadeniz bölgesinin önemli bir limanıdır.

eriyebilen topraklar karstik olaylar sonunda su yutan delikler halinde ortaya çıkmıştır ve uzun deliklere düden adı verilir.

Serik ilçesi :

Aspendos : Serik'in 6 km doğusunda, Belkıs köyü yakınında, M.Ö. V. yüzyılda Argoslularca bir ırmak kıyısında kurulmuştur. Sonra Pers kralı Darius'un eline geçmiştir. Bergama kralı Attalos'un vasiyeti üzerine Romalılara verilmiştir (M.Ö. 133). Bizans ve Selçuklu çağında yaşayan kentin önemi giderek azalmıştır. Türkiye'deki ilk tiyatro festivali 1959'da Aspendos tiyatrosunda yapılmıştır. Bugün de bu festival her yıl yinelenmektedir.

Biri büyük biri küçük olan iki tepe üzerinde ve bu iki tepe ile Köprüçayı arasında kuruludur. İlk kurulduğu yer olan kuzeybatıdaki büyük tepede akropolün ortasında agora, doğu bitişiğinde iki sıra sütun halinde ve 100 metre uzunluktaki bazilika, kuzeyde 35 m uzunlukta ve 15 metre yükseklikte büyük bir mermerden anıtsal çeşme ve çeşmenin gerisinde odeon (konser salonu) yanyana yeralır. Tepenin kuzeyinde su kemerleri vardır. Aspendos'un en önemli kalıntısı güneydoğudaki tepenin doğu yamacında yer alan, 15 bin kişilik tiyatrosudur. Bu tiyatro günümüze dek sağlam kalabilmiş 4 büyük tiyatrodan biridir. Selçuklu yönetimi sırasında kervansaray olarak kullanılmış ve onarılmış olduğundan, varlığını günümüze dek sürdürmüştür. Tiyatronun mimarisi ve özellikle de set dağılımı olağanüstü başarıdadır.

ARTVİN

Türkiye'nin en küçük alanlı illerinden biridir. Kuzeyde Sovyetler Birliği, doğuda Kars, güneyde Erzurum, batıda Rize topraklarıyla çevrilidir.

Yüzölçümü	7 436 km²
Nüfus	227 707
İlçe sayısı	7
Köy sayısı (1970)	281

Artvin'in İlçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Artvin (merkez)	1 052	31 773
Ardanuç	969	22 485
Arhavi	314	17 293
Borçka	1 168	43 197
Hopa	289	26 345
Şavşat	1 317	43 321
Yusufeli	2 327	43 293

Yüzey Şekilleri :

Artvin ili toprakları çok yüksek değildir, ama çok engebelidir. İl topraklarının batı kesiminde Kuzey Anadolu dağlarının kıyı sırası uzanır. Kıyı dağlarının en yüksek doruğu Kaçkar dağıdır (3937 m). Sonra kuzeybatıya doğru uzanan dağlar, Rize ili sınırları içine girerler. Yeniden Artvin toprakları içine girdiklerindeyse, yükseklikleri oldukça azalmıştır (Murgul'un doğusunda Tiryal dağı 2600 m). Yükselti Çoruh ırmağı vadisinde 500 metrenin altına düştükten sonra, Kartal dağında yeniden 3000 metreye yükselir. İl topraklarının Çoruh vadisiyle Mezehevi vadisinin doğusunda kalan kesimi Kuzey Anadolu dağlarının iç sıraları olan Çoruh dağlarının uzantısı üstünde yeralır. Bu dağlar Erzurum ve Kars illerinin sınırları yakınında 3000 metreye dek yükselirler: Karyol dağı (2750 m), Bulanık dağı (3100 m), Deve dağı (3200 m), Hahol dağı (3110 m). Bu dağlara Yalnızçam dağları adı verilir. Kıyı dağlarıyla iç sıralar arasında yer alan Çoruh vadisinin tabanı oldukça çukurdadır (Artvin kenti yakınında 225 metreye, Sovyetler yakınındaysa 100 metreye dek düşer).

Artvin ilini sulayan başlıca akarsu Çoruh ırmağı ile kollarıdır. İl topraklarını güneyden kuzeye doğru derin bir vadi biçiminde bölen Çoruh ırmağı kısa boylu küçük kollarla beslenir: Hevest deresi, Belta suyu. Artvin'deki akarsuların en kabarık olduğu mevsim ilkbahardır. Yazın en sıcak aylarında bile büyük kollarının yatağından su hiç eksik olmaz.

İklim :

Artvin'in küçük olmasına karşın, iklimi şaşılacak derecede çeşitlilik gösterir. Karadeniz kıyısında kışları ılık, her mevsimde bol yağış alan bir iklim görülürken; geride yükselen dağlar üzerinde kışlar sürekli ve bol karlı, yazlar serindir. Çoruh vadisinin derin tabanındaysa kıyıya oranla daha az yağışlı olmasına karşın, kışları fazla sert geçmeyen üçüncü bir iklim tipine rastlanır. Bu kesimde bölgeyi denizden ayıran dağ sıraları nedeniyle yağışlar büyük ölçüde azalmıştır. Ne var ki gene de nemli bir iklim hüküm sürer ve hiç bir mevsim kurak geçmez. Çoruh vadisinin denize yakın kesimleri bol yağış alır (Borçkada 1180 mm.). Buna karşılık iç kesimlerde Rize dağlarının oluşturduğu yüksek siper nedeniyle yağışlar daha da azalır (Yusufeli'nde 294 mm).

Sanayi ve Ekonomi :

Artvin ili sanayi ve ekonomi bakımından Türkiye ortalamasının altındadır. Sanayi kuruluşu olarak ilçede, yalnızca devletin kurduğu bakır, sülfürik asit, iki tane çay ve birkaç tane kereste fabrikası vardır. Artvin ilinin enerji gereksinimi Hopa'nın Bucak yöresinde bulunan ve herbiri 25 bin kilovatlık iki üniteli Hopa termik santralıyla karşılanır.

Tarım ve Hayvancılık :

Artvin'de tarıma elverişli arazi çok azdır (Toplam yüzölçümünün yüzde 6,5'i). Üstelik arazinin çok engebeli ve toprağın sığ oluşu makinalı tarıma olanak vermez. Bu nedenle toprak daha çok kara saban ve pullukla sürülür ve nadasa çok az yer bırakılır. Tarıma elverişli alanın yüzde 80 yada 90'ı her yıl ekilebilir. Buğday, mısır, arpa, fasulya, patates, yem bitkileri, yonca ve korunga en çok ekilen bitkilerdir.

Buna karşılık meyva, zeytin ve fındık bahçeleriyle bağların kapladığı alan, tarla alanının yarısından fazladır. Fındık daha çok kıyı ilçelerinde ve Borçka'da; zeytin Çoruh vadisinde; turunçgiller de kıyı boyunda yetiştirilir. Çay ekimine Artvin'de 1952 yılında başlandı. 1970'de çay ekilen alan 4 bin hektarı aştı.

Çayır ve meraların toplamı il yüzölçümünün %13'ü kadardır. Hayvanların genellikle merada beslenmesi, yaylaların çoğunun ve orman aralarında rastlanan meraların da oldukça az ve orta kalitede olması nedeniyle büyükbaş hayvan sayısı azdır. Yetiştirilen hayvanlar, bakım ve beslenme yetersizliği nedeniyle küçük cüsseli ve düşük verimli olurlar.

Tarih :

Artvin'in kuruluş tarihi belli değildir. İlin adının Gürcü yada Ermeni lehçesinden geldiği sanılır. Artvin ili Bizans, Gürcü, Ermeni, Selçuklu, Saltuklu, İlhanlı, Karakoyunlu, Timur, Akkoyunlu, Safevi ve Osmanlı dönemleri yaşamıştır. Osmanlılar döneminde önceleri Çıldır eyaletine bağlıydı. XVII. yüzyılda Sancak merkezi haline geldi. Tanzimattan sonraysa sırayla Erzurum ve Trabzon eyaletlerine bağlandı. 1878 Osmanlı - Rus savaşından sonra imzalanan Berlin barışıyla Artvin, Ruslar'a bırakıldı ve 1918 yılına dek Rus işgali altında kaldı. Bu süre içinde Rus Çarı ile Çariçe yaz tatillerini geçirmek üzere Artvin'e gelirlerdi. Brest - Litovsk barışıyla Osmanlılara geri verilen Artvin, Mondros antlaşmasına göre İngilizlere bırakıldı. 1918'den 7 Mart 1921'e dek Gürcistan sınırları içinde kaldı. Artvin 16 Mart 1921 Moskova ve 13 Ekim 1928 Kars barışlarıyla Türk topraklarına katıldı. 7 Temmuz 1921'de liva, 1923'de il, 1933'de Rize'ye bağlı ilçe, 1936'da Çoruh adıyla yeniden il oldu. 1956'da ilin adı yeniden Artvin'e dönüştürüldü.

Tarihsel yapıtlar :

1) Artvin Kalesi : Çoruh ırmağı kıyısında Çoruh köprüsü yanında ve Art-

vin kentin eteğindedir. Bagrad kralı büyük Oşet tarafından 937'de yaptırıldı. Bugün ayakta bulunan kale XVI. yüzyılda Osmanlılar tarafından yaptırılmış ve çeşitli onarımlar görmüştür. Kale küçüktür.

2) Tibet Kilisesi : Şavşat'ın 6 kilometre kuzey doğusundaki Cevizli köyündedir. Gürcü yapısı olan kilise XII. yüzyılda yapılmıştır. 1920'ye dek cami olarak kullanılmıştır. Yapı kesme taştandır. 900 metrekarelik bir yüzeyi kaplar. Planı haç biçimindedir. Dış yüzü sütun ve kabartmalarla bezenmiştir. Kuzey pencereleri üzerine İsa kabartması yer alır. Kubbesi harap haldedir.

Aydın kenti sanayileşmenin yoğunlaşmasıyla birlikte günden güne daha da belirgin bir gelişme göstermektedir.

Aydın yöresindeki Didim harabeleri turizm açısından çok ilginçtir. Apollon tapınağı harabelerin önemli bir özelliğidir.

AYDIN

Ege bölgesindedir. Batısında Ege denizi, kuzeyinde İzmir, doğusunda Denizli, güneyinde Muğla, kuzeydoğusunda Manisa topraklarıyla sınırlıdır.

Yüzölçümü	8 007 km²
Nüfus (1975)	807 128
İlçe sayısı	12
Köy (1970)	510

Aydın'ın İlçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Aydın (merkez)	953	163 961
Bozdoğan	949	34 935
Çine	1 229	84 507
Germencik	404	37 480
Karacasu	781	20 702
Kocarlı	471	33 906
Kuşadası	284	15 936
Kuyucak	589	86 035
Nazilli	664	84 831
Söke	1 356	88 529
Sultanhisar	267	21 026
Yenipazar	190	5 277

Yüzey Şekilleri :

İlin orta kesimini Büyük Menderes vadisi oluğu kaplar. Tabanı kalın bir alüvyon tabakasıyla örtülü olan Büyük Menderes ovası, Aydın'ın can damarıdır. Genişliği doğudan batıya doğru giderek artan Büyük Menderes ovası ilin hemen tüm ekonomik zenginliklerini sağlar. Ovanın yükseltisi orta kesimlerde 130 metre, Gümüş dağı önleriydeyse 30 metre kadardır. Düzlüğün ortasında birer ada gibi yükselen tepeler göze çarpar. Eski çağlarda bu tepeler gerçek birer adayken Büyük Menderes'in getirdiği alüvyonların etkisiyle deniz dolmuş ve adalar tıpkı bir tepe gibi ovanın ortasında kalmıştır. Sözgelimi Miletos kalıntılarının batısındaki eski Ladi adalarının yerinde bugün 98 metrelik bir tepe yükselmektedir. Büyük Menderes ovasının aşağı kesiminde eğim çok az olduğundan ırmak sık sık yatak değiştirmiş ve Menderes terimiyle belirlenen büklümler oluşturmuştur. İlin kuzey kesiminde batıya doğru yönelen Aydın dağları yeralır. Nazilli'nin kuzeybatısındaki Bey dağı (1732 m) ile Aydın'ın kuzeyindeki Ceviz dağı (1603 m) Aydın dağlarının en yüksek doruklarını meydana getirir. Büyük Menderes ovasının güneyde kalan kesimini dağlık Menteşe yöresinin kuzey kenarı kuşatır. Bu yöre güneydoğu - kuzeybatı doğrultulu geniş vadilerle parçalanmıştır. Aydın ili orman bakımından zengin değildir. Daha çok güneydeki Menteşe ovalarında yer yer ormanlık alanlara rastlanır. İlin alçak kesimlerindeyse kışın yapraklarını dökmeyen bodur çalılıklar, yani makiler bulunur.

Aydın ilinin tüm önemli akarsuları Büyük Menderes'e dökülür. Kuzeydeki akarsular küçük dereler halindedir. Buna karşılık güneyden Büyük Menderes'e dökülen akarsular örneğin, Karacasu, Akçay ve Çine oldukça önemli akarsulardır. Bunlardan Akçay kolu üzerine yurdumuzun en önemli barajlarından biri olan Kemer barajı yapılmıştır. 116 m. yüksekliğinde olan barajın gerisinde 15 km uzunluğunda ve 632 milyon m³ su kapsayan bir baraj gölü oluşmuştur. İl sınırları içindeki tek önemli göl Muğla sınırı üzerindeki Bafa gölüdür. Eski çağlarda körfezken, Büyük Menderes'in getirdiği alüvyonlar nedeniyle önü tıkandığı ve göl haline geldiği sanılır. Bu gölün yüzölçümü 58 km²'dir.

Sanayi :

Aydın ilinin sanayi etkinliği Türkiye ortalamasının oldukça üstündedir: 1970 istatistiklerine göre sanayi kesiminde çalışan nüfus bakımından 10'ncu, 1969 istatistiklerine göre imalat sanayiinde yaratılan katmadeğer bakımından 21'nci.

Madencilik :

Aydın ilinde linyit, cıva, zımpara taşı, antimon, baryum, demir, kuvars, amvant, magnezyum ve talk madeni yatakları vardır. Ne var ki işletilen madenler az, üretim düşüktür. En çok işletilen maden linyittir (Şahnalı'nda günde 200; Söke kemerinde günde 150 - 200; Hasköy'de günde 50 - 70 ton). Ayrıca Dampınar, Habibler, Dağveni köylerinde ilkel yöntemlerle cıva madeni işletilir.

Tarım ve hayvancılık :

Aydın ili topraklarının %42'si tarıma ayrılmıştır ve Türkiye'nin başka illerinde görülenin tersine tahıla ayrılan bölüm sanayi bitkilerine ayrılanlara oranla çok daha azdır. Sanayi ürünleri içinde en önemli yeri pamuk tutar. Büyük Menderes'in vadi tabanı ülkemizin en önemli tavuk üretim alanlarından biridir. Büyük Menderes'in sularıyla sulanamayan yerlerde, kıraç topraklarda pamuğun yerini tütün ve tahıl alır.

Aydın ilinin sanayi kuruluşları (1973)

Zeytinyağı fabrikası	92
Kereste fabrikası	62
Tarım aygıt ve makinaları fabrikası	26
Sabun fabrikası	13
Temizleme tozu fabrikası	1
Şişe fabrikası	1
Konserve fabrikası	1
Lastik ayakkabı fabrikası	1
Dokuma fabrikası	2
Çimento fabrikası	1

Aydın ilinde toprakların dağılımı

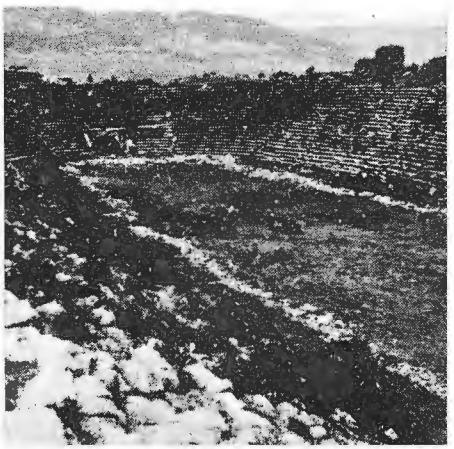
	Hektar
Tarla	188 000
Orman	166 000
Meyvelik	162 000
Çayır ve mera	32 000
Tarım dışı alanlar	253 000

Tarla ürünlerinin başında buğday, arpa, kısır, çavdar ve darı gelir. Baklagillerin üretimi önemsizdir. Büyük Menderes ovasında pamuğun yanısıra, zeytinlikler, turunçgiller ve incirlikler de geniş yer kaplar.

Aydın'da sebzecilik önemli bir tarım koludur. Hemen hemen her çeşit sebze yetişir. En çok üretilen sebzeler domates 40 000 ton, patlıcan 30 000 ton, biber 20 000 ton, prasa 15 000 ton, lahana 12 000 ton, karnabahar 5 000 ton ve kereviz 3 500 ton . Aydın ilinde genellikle sulu tarım yapılır. Pamuk tarlalarının hemen

Resimde Didim harabelerindeki Apollon tapınağında «Medüzanın Başı» görülmektedir.

Aydın'ın önemli tarihsel yapıtlarından biri de Aphrodisias stadyumudur.

tümü sulanır. Ayrıca mısır, incir, sebze ve meyva bitkileri, turunçgiller, zeytin, yerfıstığı, susam ve patates tarlaları da büyük ölçüde sulanmaktadır. Tarımın bu kadar önemli olmasına karşılık Aydın'da hayvancılık büyük bir önem taşımaktadır. Üstelik son yıllarda tarım alanında görülen gelişme, hayvancılığın gerilemesine de yol açmıştır. Çayırlık ve otlaklara ayrılan bölümler giderek tarla haline getirilmektedir.

Arıcılık Aydın'da önemli bir tarım koludur. Aydın bal üretimi bakımından Muğla ve Antalya'dan sonra Türkiye'de üçüncü sırayı alır. Kovan sayısı 60 000'in üzerindedir.

Su ürünleri de Aydın için oldukça büyük değer taşır. Aydın kıyıları balık ürünleri bakımından çok zengindir. Ayrıca Bafa gölünde ve Büyük Menderes'in ağzında tatlı su balıkçılığı da yapılır. İl sınırları içinde yakalanan 1 500 ton balığın 700 tonu tatlı su bağlıdır. Buna ek olarak 40 ton kadar da deniz hayvanı çıkarılır.

Aydın'ın tarihi :

Bugünkü kentin kuzeyindeki yüksek düzlüklere kurulmuş bulunan Tralleis, eski çağlarda Ege bölgesinin en önemli kentlerinden biriydi. Tralleis M.Ö. VI. yüzyılda, tüm Ege bölgesi gibi, İskender imparatorluğuna katıldı. M.Ö. IV. yüzyılda da İran egemenliğine girdi. 189'da Roma devletine geçti; ondan sonra da Doğu Roma imparatorluğu sınırları içinde kaldı. Malazgirt savaşından kısa bir süre sonra bölge Selçukluların eline geçti. Ne var ki XII. yüzyılın başında ve I. Haçlı seferi sırasında kenti Bizanslılar geri aldılar. 1177'de II. Kılıç Aslan tarafından kent zaptedildiyse de, yeniden Bizans imparatoru Manuel'in eline geçti. Sonunda Selçuklu sultanı III. Giyaseddin Keyhüsrev zamanında Menteşe Bey tarafından kesin olarak Türk egemenliğine alındı (1280). Selçukluların çöküntü döneminde önce bir süre Menteşe Beyin damadı Sasa Beyin elinde kalan kent, 1297 - 1310'a doğru Aydınoğlu Mehmet Beyin eline geçti. O sıralarda Güzel Hisar adıyla anılmakta olan Tralleis, Aydınoğullarının eline geçmesinden sonra Aydın Güzel Hisarı adını aldı. Daha sonra bu ad kısaca Aydın'a dönüştürüldü. Aydınoğulları'nın toprakları 1390'da Osmanlı devletine katıldı. Ne var ki Ankara savaşından sonra (1402) yeniden Aydınoğullarına geçti. Sonunda bölge 1426'da II. Murad tarafından kesin olarak Osmanlı topraklarına katıldı. Osmanlı döneminde çeşitli yangın ve depremlerle birçok kez harap olan kent XIX. yüzyılda bir eyalet merkezi oldu (1811) ve Saruhan, Menteşe, İzmir Sancakları Aydın'a bağlandı. Eyalet merkezi 1850'de bir süre İzmir'e taşındıysa da 1867'de yeniden Aydın'a getirildi. 27 Mayıs 1919'da İzmir'den gelen Yunanlılar Aydın'ı işgal etti. Ulusal kuvvetlerin karşı çıkışıyla kent Haziran sonunda kısa bir süre için kurtarıldı, ama 4 Temmuz 1919 - 7 Eylül 1922 arası, üç yıldan fazla bir süre Yunanlıların elinde kaldı ve Yunanlılar kenti boşaltırken büyük ölçüde yakıp yıktılar.

Tarihsel yapıtlar :

1) Ağaçarası camisi yada Ahmet Paşa camisi : 1658'de Ahmet Şemsi Paşa tarafından yaptırıldı. Minaresinin kırmızı tuğladan olması nedeniyle, Kırmızı Minareli Cami adıyla da bilinmektedir. Cami birçok onarım görmüştür. Çeşitli yerlerinin yenilenmesine karşın, özelliklerini bugün de taşıyan dışarıdan kiremit çatılı, içerden kubbeli bir yapıdır.

2) Ali Han kümbeti : Aydınoğulları devrinden kaldığı bilinen tek yapıdır. XIV. yüzyılda yapılmıştır. Moloz taş ve tuğladandır. Giriş kapısının üzeri kare tuğlaların meydana getirdiği mozaik şeklinde süslemelidir. Sekizgen kasnaklı küçük kubbe yapıyı örter. Türbe içindeki dört lahitten ikişinde kitabe bulunmaktadır. Bunlardan biri 1381, öbürü 1391 tarihlerini taşımaktadır. Kümbetin yanındaki Ali Han camisiyle Ali Han medresesi Kurtuluş Savaşı sırasında Yunanlılar tarafından yakılıp yıkılmıştır.

3) Cihanoğlu camisi : 1756'da Cihanoğlu Abdülaziz tarafından yaptırıldı. Birinci Dünya Savaşı'nda depo olarak kullanıldı. Yunan işgalinden büyük zarar gördü ve 1950 ile 1967 yıllarında onarıldı. Caminin duvarları tuğla ve moloz taştandır. Kare planlıdır. 9,50x9,50 boyutlarındadır. Türk barok üslubunda yapılmıştır. Cami, mimari özelliği ve sütunlardaki kabartma motifleri bakımından çok güzel bir yapıdır. Caminin önünde 12 sütunlu, motiflerle süslü güzel bir şadırvan yeralır. Camiye 15 basamaklı bir merdivenle çıkılır. Son cemaat yerinin üstü dört yuvarlak sütun üstüne oturtulan 3 kubbeyle örtülüdür. Minaresi tek şerefelidir. Dış kapısının çevresi mermerdir. Camiyi örten 12 küçük pencereli kubbenin içi madalyon ve çiçek motifleriyle süslenmiştir. 4 köşesinde kuleler bulunur. Mihrap bitkisel ve hayvansal motiflerle süslenmiştir. Caminin kemerli olan alt bölümü kapalı çarşı olarak kullanılmaktadır Cihanoğlu türbesi caminin yanında yer almaktadır. Türbe de kare planlıdır ve kubbelidir. Medrese 1954 yılında onarılmış ve vakıflar öğrenci yurdu haline getirilmiştir.

4) Eski - Yeni Cami : 1585'de Mısır Beylerbeyi Üveys Paşanın kardeşi Hasan Çelebi tarafından yaptırıldı. 1899'daki depremden hasar gören minaresiyle, Kurtuluş Savaşı sırasında zarar gören yerleri yeniden yapıldı. Hasanefendi camisi diye bilinirken onarımdan sonra Eski - Yeni cami adını aldı. Cami kesme taştandır. Kare planlıdır; 11x11 metre boyutlarındadır. Dört yuvarlak sütuna dayanan 3 kubbe son cemaat yerini örter; minaresi tek şerefelidir. Giriş kapısı mermerdir. Onar pencerelik üç dizi, camiyi aydınlatır. Sivri kemerli 14 penceresi bulunan yüksek kasnaklı büyük bir kubbe, yapıyı örter. Mimberi mermerdendir ve işlemelidir. Mihrap ise oymalı mermerden yapılmıştır.

5) Nasuh Paşa medresesi : 1708'de Aydınlı Nasuh Paşa yaptırmıştır. Mescid, han, hamam ve medreseden oluşan külliyenin ortasındadır. Nasuh Paşa medresesi «U» planlıdır ve moloz taştan yapılmıştır. Giriş kapısı güneydedir. Çatısı harap haldedir. Bugün avakta valnızca 17 odası kalmıştır. Nasuh Paşa mescidi 7x7 m boyutlarındadır. Moloz taş ve tuğla karışımı duvarlıdır. Mermer kapısı kuzeydedir. Külliyenin doğusunda bulunan Zincirli Han moloz taş duvarlıdır. Dört yanında odacıklar sıralanmıştır. 2 katlıdır külliyenin batısında ve medrese bitişiğinde bulunan hamamsa kubbelidir.

6) Ramazan Paşa Camisi : Mısır beylerbeyi Üveys Paşanın kardeşi olan Beylerbeyi Ramazan Paşa tarafından 1594' de yaptırıldı. 1899'daki depremden büyük zarar gördü. 1901'de Sökeli Hacı Halil Paşa tarafından yeniden yaptırıldı. Yapı kesme taştandır; kare planlıdır. 10x10 m boyutlarındadır. Son cemaat yerini dört yuvarlak sütuna dayanan üç kubbe örter. Tek şerefeli, sekiz köşeli minaresinin külahı boğumludur. Duvarların dış yüzeyi mermer kaplıdır. Giriş kapısının kanatları kara ağaçtan yapılmış ve oymalarla süslenmiştir. Caminin alçı kabartmaları, renkli cam işçiliğinin ve ağaç oymacılığının önemli bir örneğidir. Mimberi mermerlerle süslüdür. Kabartma oymalı ve bitkisel motiflerle süslü mihrap bir sanat eseridir.

7) Süleyman Bey Camisi ya da Bey Camisi : Mısır beylerbeyi Üveys Paşanın oğlu, Mehmet Paşanın torunu Hacı Süleyman Bey tarafından 1683'de yaptırıldı. Yunan işgali sırasında büyük zarar gören cami 1954 - 1958 yılları arasında Vakıflar Genel Müdürlüğünce onarıldı. 12x12 m boyutlarındaki cami, kesme taştandır. Önünde piramit biçimli bir kubbeyle örtülü ve 15 musluklu bir şadırvanı vardır. Dört yuvarlak sütuna da-

yanan üç kubbe, son cemaat yerini örter. Tek şerefeli minaresinin gövdesi çok kenarlıdır. Kubbe içi kalem işleriyle süslenmiştir. Mihrap kesme taştan yapılmıştır ve sadedir. Mermerden yapılan mimberse merdivenaltı nakışlarıyla süslüdür.

8) Üveys Paşa camisi : Mısır Beylerbeyi Üveys Paşa tarafından 1568'de yaptırıldı. 1899 depreminden ve Yunan işgalinden büyük zarar gördü. 1948'de Bosnalı Hacı Hakkı Bey ve kardeşleri tarafından onarıldı. Yapı kare planlıdır. Dört yuvarlak sütun üzerine 3 kubbe, son cemaat yerini örter. Tek şerefeli minaresi sağdadır. Giriş kapısı mermerdendir. Camiyi yüksek bir kasnak üzerine kiremitli bir kubbe örter. Mihrap ve mimber az süslemelidir.

9) Tralleis : Aydın'ın 1 km kuzeydoğusunda Topyatağı sırtındadır. Tralleis kenti Traklas tarafından kurulmuştur. M.Ö. 1400'de Atria adlı önemli bir kent oldu. En parlak döneminiyse Lydia zamanında yaşadı. Deprem nedeniyle yıkılan kent M.Ö. 28'de Roma İmparatoru Augustus tarafından onartıldı. Romalıların en ünlü heykeltraşlık okulu Tralleis burada bulunmaktaydı. Bizans döneminde piskoposluk merkezi olan kent, 1280'de Menteşe, 1300'de Aydınoğulları ve 1426'da Osmanlı yönetimine girdi. XIX. yüzyılda bu kent terkedilerek, yerine bugünkü Aydın kenti kuruldu. 1888 ve 1903'de yapılan arkeolojik kazılar sırasında ortaya çıkarılan yapıtlar bugün İstanbul Arkeoloji Müzesindedir. Günümüzde tapınağı, agoradan kalma 6 sütun, gymnasium, üçgözler kemeri, saray ve tiyatro ayakta kalmıştır.

İlçelerdeki tarihsel yapıtlar :

Çine ilçesi

Ahmet Gazi Camisi : Çine'nin 8 km kuzeyinde eski Çine köyündedir. Menteşeoğlu Beyi Ahmet Gazi tarafından 1308'de yaptırılmıştır. Yapının alt bölümü kesme blok taş, üst bölümüyse moloz taştan yapılmıştır. 19,5x19,5 m boyutlarında ve kare planlıdır. Kenarları motiflerle süslenmiş iki kapısı doğu ve kuzey yönündedir. 12 kenarlı kasnağa oturan kiremitli büyük bir kubbe, camiyi örtmektedir. Caminin pencere kenarlarında Bizans yapısı taşlar yeralır. Mihrap süslüdür. Mimber ajurlu oymalarla ve motiflerle süslenmiştir ve ağaç oymacılığının çok güzel örneklerinden biridir.

Alabanda : Çine'nin 10 km batısında, Doğanyurt köyünde, Karia'lılar tarafından kurulmuş eski bir yerleşme yeridir. Hitit, Aka (yada Akha) ve Roma dönemlerini yaşamıştır. Kalıntıları arasında bir tiyatro, senato binasıyla bitişiğinde agora, Dor uslubunda yapılmış Artemis tapınağı, Antik çağın ünlü yapıtlarından Apollo tapınağı, batıdaki tepede üç metre kalınlığında surlar, surların yanıbaşında tek parça granitten yapılmış yüzlerce anıtmezar bulunur. Burada yapılan arkeolojik kazılar sonucu bulunan yapıtların bazıları İzmir Arkeoloji Müzesine, bazıları da İstanbul Arkeoloji Müzesine taşınmıştır.

Alinda : Çine'nin 22 km batısında Karpuzlu ile Demircidere körfezinin kuzeybatısında Karia'lılar tarafından kurulmuş bir yerleşme merkezidir. Hititler döneminde İalanti adıyla anılmıştır. Kalıntılar arasında toprakla dolmuş olan agora, akropolün güneyinde kayalık dik yamaçta beş bin kişilik bir tiyatro, kesme taşlarla yapılmış ve sağlam kalmış olan dört gözlü su kemeri, sarnıçlar, yontma taşlarla yapılmış ve sağlam vaziyette olan saray ile kenti çevreleyen kuleli surlar ve güneydoğuda büyük granit bloklar içersine oyulmuş kapaklı birçok lahit bulunur.

Germencik ilçesi

Magnesia : Germencik'in 17 km kuzeybatısında, Ortaklar'ın 7 km güneyindedir. M.Ö. III. yüzyılda eski kentin yakınına yeniden kurulmuştur. Bergama ve Roma döneminden sonra Bizans döneminde piskoposluk merkezi olmuştur. Kalıntılar arasında Diana ve Artemis tapınakları (III. yüzyıl), 3000 kişilik tiyatro, agoro, asklepion, gymnasium, kent mezarlığı, stadium, surlar (III. yy.), Çerkez Musa Camisi (XV. yy.) bulunmaktadır. Artemis tapınağındaki Amazon kadınlarını gösteren süslü frizler İstanbul Arkeoloji Müzesine taşınmıştır.

Karacasu ilçesi

Afrodisias : Karacasu'nun 12 km doğusunda Geyre köyündedir. M.Ö. 3000 yılında Karia'lılar tarafından kurulmuştur. Uzun yüzyıllar boyunca dinsel bir merkez olmuştur. Aşk tanrıçası adına yapılan törenleriyle ün kazanmıştır. III. yüzyılda Hristiyan yayılmasıyla adı Istavropolis'e dönüştürülmüştür. Kent en parlak dönemini Romalılar zamanında yaşamıştır. Bizans döneminin başlangıcı olan 395'e dek bu kent, heykel sanatına çok önem verilen bir heykelcilik merkezi olmuştur. Bizansın son dönemlerinde kent iyice tenhalaşmıştır. Afrodisias'da ilk arkeolojik kazılar 1904'de başlamıştır. Aralıklarla sürdürülen kazıların sonuncusu 1970'de Prof. Dr. Kenan Erim tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu kazı sırasında, agorada, Roma imparatoru Diocletianus'un M.S. 285'de, enflasyona ilişkin sözlerini kapsayan mermer yazıt ortaya çıkarıldı. Kentteki kalıntılar arasında 500 kişilik odeon (konser binası); kentin ve odeonun kuzeyinde 30 000 kişilik ve 230 m boyundaki stadium; Roma hamamlarıyla agoranın kuzey bitişiğinde 3 kısmı yıkık olan ve şimdi ancak 17 sütunla ayakta kalan, tümüyle mermerden yapılmış Afrodit tapınağı; kuzeybatıda araba yarışlarıyla gladyatör döğüşlerinin yeraldığı büyük kesme taşlardan yapılmış olan, iki kapısı ayakta duran 227 m uzunlukta ve 60 000 kişilik elips biçimindeki hipodrom; Afrodit tapınağının güneyinde kalan, ancak 1 sütunu ayakta kalabilmiş 100 metre uzunlukta agora; agoranın güneyinde, oturma yerleri zor farkedilen ve üzerinde köyün camisi bulunan 7 bin kişilik tiyatro; agoranın batısında, Hadrianus zamanından kalma ve mermer levhaları bulunan hamamlar sayılabilir. Hamamda Afrodit'in kabartma iki büstü ve melek kabartmaları görülür. 2800 metre uzunluğundaki kent surlarının büyük bölümü ve kentin doğu ve batı kapıları günümüzde de ayakta kalmıştır. 1961'den sonra yapılan kazılarda ortaya çıkarılan yapıtların bir bölümü Geyre köyünde açılan müzede yeralmaktadır. İlk kazılarda ortaya çıkarılan yapıtlar İstanbul Arkeoloji Müzesinde, 1904 yılı kazılarında agorada ve hamamda bulunan 200'e yakın kabartma friz ise İzmir Arkeoloji Müzesindedir.

Koçarlı ilçesi

Amyzon (Mazınkale) : Koçarlı'nın 16 m güneyinde, Çavdar köyünün doğusunda ve Akmescit köyünün yakındadır. Karia'lılardan kalma küçük bir kenttir. Helen ve Roma dönemlerini yaşamıştır. Bugün Mazın kalesi adıyla bilinmektedir. Kalıntılar arasında IV. yüzyıldan kalma, Romalıların Dor üslubunda yapılmış Artemis tapınağının izleri bulunur. Yapılan arkeolojik kazılarda bulunan yapıtlar İzmir Arkeoloji Müzesine kaldırılmıştır.

Kuşadası

Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı : Kuşadası iskelesi yakındadır. 1618'de Sadrazam Öküz Mehmet Paşa tarafından yaptırılmıştır. Kalın ve yüksek duvarların çevrelediği dikdörtgen bir yapıdır. 2 katlıdır. İki kapısından biri caddeye, öbürü denize bakar. Dış duvarlarda görülen top delikleri korsan saldırılarına karşı kenti koruma amacıyla açtırılmıştır.

Kuyucak ilçesi

Artiokheia : Kuyucak'ın doğusundaki Başaran köyünün 500 metre doğusunda, Çubuk dağının kuzey eteğindedir. M.Ö. III. yüzyılda Selefki kralı I. Antiokhos tarafından yaptırılmıştır. İskender ve Augustus dönemlerinde askeri ve ticari bir kent görünümüne girmiştir. Kalıntıları arasında Büyük Menderes ırmağına bakan dağ eteğindeki sur parçaları, bir stadyum ve bir tapınak sayılabilir.

Nazilli ilçesi

Mastaura : Nazilli'nin üç kilometre kuzeydoğusunda, Bozyurt köyünün 1 kilometre kuzeyindeki bir tepenin güneyinde ve Ecelli yaylasının güneybatısındadır. Kuruluşuna ilişkin kesin bir bilgi yoktur. Bizanslılar döneminde piskoposluk merkezi görevini yapmıştır. Kent çeşitli yer sarsıntıları, hastalıklar ve Timur işgali nedeniyle ortadan kalkmıştır. Kalıntıları arasında bir tiyatro, su kemerleri ve kale yıkıntıları görülür.

Söke ilçesi

Didyma : Miletos'un (Balat) 18 km güneyinde Yenihisar köyündedir. Pers kralı Dara'nın yıktırdığı (M.Ö. 494) Apollon tapınağının yerinde, Miletos'lular bir tapınak yapmağa başladılarsa da (M.Ö. 333), yapım Romalılar döneminde de uzayıp gitti. Bizans döneminde geçirdiği bir yangın ve XIV. yüzyıldaki bir deprem nedeniyle harabeye döndü. 1858, 1872 ve 1904'de yapılan kazılarla Apollon tapınağı ortaya çıkarıldı.

Apollon tapınağı : Anadolu'daki en büyük İon tapınağıdır (50x109 m). Taş duvarları insan ve hayvan kabartmalarıyla süslenmiştir. 17,5 m yüksekliktek 3 İon sütunu ve üstündeki işlemeler, gerçek bir sanat yapıtıdır. Tapınak 7 basamaklı bir taban üzerinde yükselir. 62 sütundan günümüze dek yalnızca üçü, bütünüyle sağlam olarak gelebilmiştir.

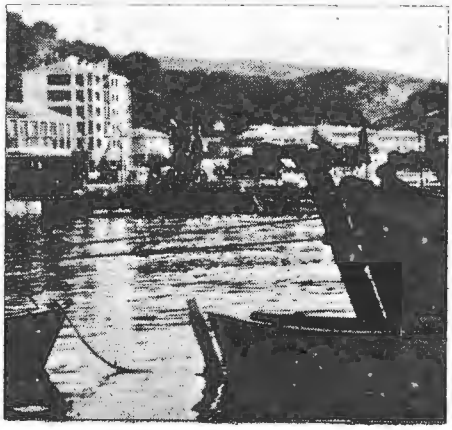
İlyas Bey Camisi yada Cuma Camisi : Balat köyündedir. İlyas Bey tarafından 1403'de yaptırıldı. Caminin 2 m kalınlığındaki duvarları Miletos'tan getirilen mermer taşlardan yapılmıştır ve caminin içi ile dışı — kemerlere dek — mermer levhalarla kaplanmıştır. Yapı kare planlıdır, minaresi yıkık haldedir. 14 m çapındaki kubbesi, sekizgen bir kasnağa oturur ve kiremitle örtülüdür. Caminin sanat açısından en görülmeye değer yeri, gerçek bir üstün sanat yapıtı olan ve geometrik motiflerle süslü mermer mihrabıdır.

Miletos : Balat köyünün 1 km kuzeyindedir. Girit kralı Minos'un torunu Miletos tarafından kurulduğu sanılan Miletos, Eskiçağın en önemli liman kentlerinden biriydi. Kent, Hitit, Aka, İon dönemlerini yaşadıktan sonra M.Ö. 479'da Persler tarafından yıkıldı. M.Ö. 477'de yeniden kurulan kent, M.Ö. 133'de Roma egemenliğine girdi. Bizans ve Osmanlı dönemlerini de yaşayan kentte 1873'den başlayarak birçok arkeolojik kazı yapıldı ve çıkarılan bazı önemli parçalar yurt dışına kaçırıldı.

Miletos kentinin başlıca bölümleri, Bizans kalesi (VIII. yüzyıl), 14.000 kişilik Roma stadiumu (M.Ö. II. yüzyıl), 25.000 kişilik Roma tiyatrosu (II. yüzyıl),

Balıkesir Batı Anadolu'da, Güney Marmara bölgesinin ikinci önemli kenti ve canlı bir ticaret merkezidir.

Edremit körfezinin güneyinde yerleşen Ayvalık limanı körfezin dolmuş yüzünden ticari önemini kaybetmiştir.

liman anıtının temelleri (M.Ö. II. yüzyıl), İmparatoriçe Faustina hamamı (II. yüzyıl), Asklepion, Roma çeşmesi, Athena tapınağı (III. yüzyıl) ve Serapis tapınağıdır (III. yüzyıl). Ayrıca Miletos kalıntıları arasında Türk yapıtlarına da rastlanır: İlyas Bey camisi, Hankâh (tekke), kervansaray, eski hamamın yerindeki Türk hamamı.

Priene : Söke'ye 12 km uzaklıkta, Güllübahçe köyündedir. M.Ö. XII. yüzyılda İon'lularca bir liman kenti olarak kuruldu. Lidya, Pers, İskender, Roma dönemlerini yaşadı. XIII. yüzyıldan sonra terkedildi. Demeter tapınağı (M.Ö. II. yüzyılda), Athena Polias tapınağı (M.Ö. IV. yüzyılda), İsis ve Zeus tapınakları, Stoa, agora, meclis binası, 5000 kişilik tiyatro (M.Ö. IV. yüzyıl), gymnasium, aşağı gymnasium, Bizans kalesi ve piskoposluk kilisesi (VI. yüzyıl) kentin günümüze kalan başlıca kalıntılarıdır.

Sultanhisar ilçesi

Nyssa : Sultanhisar'a 3 km uzaklıktadır. Kentin ne zaman kurulduğu bilinmez. Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerini yaşamıştır. Kentin başlıca kalıntıları: iki kütüphane, stadium, kenti ikiye ayıran 150 m uzunluktaki tünel, 7000 kişilik Roma tiyatrosu, agora, Bizans kilisesi, surlar, hamamlar, vb.

Yenipazar ilçesi

Orthosia : Yenipazar'ın 5 km doğusunda Donduran köyündedir. M.Ö. XII. yüzyılda İonlarca kuruldu. Lydia, Pers, Roma, Bizans dönemlerini yaşadı. Bir deprem sonucu bütünüyle yıkılmıştır. Su yolları, kaleler, agora, hamam, Bizans surları, kentin ortaya çıkarılmış kalıntılarıdır.

BALIKESİR

Topraklarının büyük bölümü Marmara bölgesinde, küçük bir bölümüyse Ege bölgesindedir.

Yüzölçümü	14 292 km²
Nüfusu	788 576
İlçe sayısı	17
Köy sayısı	933

Balıkesir'in İlçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Balıkesir (merkez)	1 446	169 412
Ayvalık	266	33 105
Balya	952	25 423
Bandırma	599	69 945
Bigadiç	1 007	42 369
Burhaniye	607	34 518
Dursunbey	1 906	49 166
Edremit	708	43 433
Erdek	400	26 166
Gönen	1 152	58 373
Havran	559	24 211
İvrindi	751	34 431
Kepsut	894	32 220
Manyas	586	29 693
Savaştepe	425	22 894
Sındırgı	1 433	52 133
Susurluk	601	41 087

Aydın ilinin başlıca ürünleri (ton)

yıl	buğday	arpa	mısır	pamuk	incir	üzüm	zeytin	tütün	portakal
1940	6 000	9 500	8 000	8 500	—	—	—	1 000	—
1950	20 000	19 000	14 000	14 000	—	—	40 000	1 800	—
1960	42 000	33 000	12 000	30 000	49 000	11 000	46 000	4 000	24 000
1965	29 000	37 000	21 000	46 000	114 000	30 000	41 000	2 500	9 000
1971	46 000	31 000	—	69 000	115 000	52 000	14 000	4 200	13 000
1972	31 910	26 880	24 300	69 400	137 438	50 117	208 377	—	—

Aydın ilindeki hayvan sayısı

yıllar	koyun	kıl keçisi	sığır	manda	at	eşek	deve
1930	188 375	216 117	96 001	5 855	13 324	25 649	6 239
1935	141 249	108 379	99 752	4 703	18 137	28 376	5 743
1940	198 699	124 311	134 192	4 902	19 131	32 199	5 823
1943	154 732	130 205	121 303	3 786	17 324	30 975	4 722
1960	187 638	167 059	162 755	2 200	15 489	38 633	1 953
1965	165 210	128 090	119 550	880	12 600	31 790	1 390
1970	178 050	174 260	169 850	805	11 750	29 890	675

Balıkesir ili doğudan Kütahya ve Bursa, güneyden İzmir ve Manisa, batıdan Çanakkale illeriyle çevrilidir. Hem Marmara denizinde hem de Ege denizinde kıyıları vardır. Bu iki denizdeki adaların bazıları yönetim bakımından Balıkesir'e bağlıdır.

Yüzey Şekilleri

İlin orta kesiminde, güney-kuzey doğrultusunda uzanan çukur bir alan vardır. Çukur alan Susurluk ırmağının sınırı boyunca uzandığı halde ırmak, genellikle geniş ovalardan geçer ve zaman zaman dar boğazlara girer. Balıkesir ovasıyla daha kuzeydeki Manyas - Ulubat gölleri arasında daralan Susurluk ırmağının çevresinde genişleyen alanlar bu yüzey şekillerinin en belirgin örneğidir. İl topraklarının orta kesimine rastlayan bu alçak eksen, ilin doğusunda ve batısında kalan iki dağlık arazi parçasını birbirinden ayırır.

Balıkesir ili sınırları içindeki akarsuların hemen hemen tümü Susurluk ırmağı havzasına girer. Susurluk ırmağının ve başlıca kollarının ana kaynakları komşu Kütahya ilindedir. Aşağı çığırı da Marmara denizindeki ağzıyla birlikte Bursa ili toprakları içindedir. Balıkesir ilindeki en önemli göl Manyas gölüdür. İl sınırları içindeki akarsuların büyük bir kısmı yaz sonunda kurur.

İklim :

Balıkesir ilinde birçok iklim çeşidine rastlanır. Ege kıyılarında yazlar sıcak ve çok kuraktır. Kışlar ılık ve genellikle yağışlı geçer (Akdeniz iklimi). İç kısımlarda kara iklimi etkisi belirgindir: yazlar sıcak, kışlar daha soğuk, yaz mevsimi kurak olmakla birlikte yağış payı biraz daha fazladır. Marmara kıyılarındaysa kuzey etkileriyle kışlar daha serin geçer. Burada yaz kuraklığı hafifler. İlin yıllık yağış ortalamasıysa 603 mm'dir.

Sanayi :

Sanayi bakımından Balıkesir ili Türkiye ortalamasının üstündedir. En gelişmiş sanayi dalları Edremit körfezinde yer alan zeytinyağı ve sabun, Susurluk, Dursunbey, Bigadiç ve Sındırgı'da orman ürünlerini değerlendiren kuruluşlar; ilin birçok yerindeki deri, konserve, tarım alet ve makinaları yapım yerleridir. Ayrıca 1955'de işletmeye açılan Susurluk Şeker Fabrikası, 1959'da kurulan Balıkesir Çimento Fabrikası, Bandırma Yem Fabrikası, Bandırma Boraks ve Asitborik fabrikası ilin başlıca sanayi etkinliklerini oluşturur.

Tarım ve Hayvancılık :

Balıkesir'de en çok ekilen bitki tahıldır : buğday (213.000 ton), arpa (55 000 ton), mısır (45.000 ton), yulaf (30.000 ton). Ayrıca 29.000 ton pirinç üretilmektedir. Çevdar üretimi de önemlidir : 25.000 ton. Sanayi ürünlerinden şeker pancarının ekimi Susurluk Şeker fabrikasının açılmasından sonra hızlanmıştır (yılda 163.000 ton). Şeker pancarından sonra sanayi ürünleri arasında ikinci sırayı pamuk (12.000 ton tohum) ve tütün (6.900 ton) alır. Ayrıca ayçiçeği ve pirinç üretiminde de son yıllarda önemli artışlar görülmektedir. Balıkesir'de zeytincilik önemli bir geçim kaynağıdır. İl sınırları içinde 10 milyonu aşkın zeytin ağacı bulunur. Yıllık zeytin üretimi ortalama 60 - 70 bin tondur. Sebzecilik de giderek gelişmektedir. Sebze üretimi 1971'de 130.000 tonu aşmıştır. Balıkesir ilinde otlakların fazla olmamasına karşın, hayvancılık çok gelişmiştir. Toplam büyük ve küçük baş hayvan sayısı 2 milyonun çok üstündedir: koyun (1.154.700), keçi (418.400). Koyun ve keçinin yanısıra sulak ovalarda ve dere kenarlarında manda beslenir. Bandırma, Erdek, Gönen, Manyas, Bigadiç ve Merkez ilçelerinde tavukçuluk; Erdek ve Marmara adalarında arıcılık büyük önem taşır. İpekböcekçiliği de Balıkesirlilerin geleneksel uğraşları arasında yer alır. Yılda 100 - 150 ton arasında yaş koza üretilir. Balıkesir ili Bursa ve Sakarya'dan sonra koza üretiminde Türkiye'de üçüncü sırayı alır.

Balıkesir ilinde toprakların dağılımı

	Hektar	%
Tarla	420 000	28,1
Sebze, meyva bahçeleri, bağlar	29 000	2
Zeytinlik	64 000	4,3
Nadas	50 000	3,4
Çayır ve mera	94 000	6,3
Orman	275 000	18,4
Tarım dışı	562 000	37,5

Yeraltı zenginlikleri :

Balıkesir'in en önemli yeraltı zenginliği çok eski yıllardan beri işletilen borasit yataklarıdır. Ayrıca demir ve boraks madenleri de işletilmektedir.

Tarih :

Balıkesir 1303'de Karesi Bey tarafından kuruldu. 1303 - 1345 arasında Karesi Beyliğine başkentlik yaptı. Kent 1345'de Osmanlıların eline geçti. Cumhuriyet dönemine kadar kent ve çevresi Karesibey adıyla anıldı

Tarihsel Yapıtlar :

1) Karesi Bey türbesi : Kurucusu Karesi Bey ile Beşoğlu'nun mezarlarını kapsar. 1922'de yeniden yapılmıştır. Önyüzü bir yarım ay biçimindedir ve 6 metredir. Kapı soldadır. Türbenin üstü kiremitli bir çatıyla örtülüdür. Karesi Beyin sandukası küfi yazıyla bezenmiştir.

2) Paşa camisi yada Zağnos Paşa camisi : Kaptanıderya Mehmet Zağnos Paşa tarafından 1461'de yaptırıldı. 1897 depreminde yıkıldı. 1904'de Balıkesir mutasarrıfı Ömer Ali tarafından yeniden yaptırıldı. 7 Şubat 1923'de Atatürk bu camide halka bir hutbe okudu. Yapı İon üslubunda ve tuğladandır. Minaresi tek şerefelidir. Büyük kubbenin iki yönünde, üçerden altı ufak kubbe yeralır. Ön ve kıble yönlerinde kubbe yerine yuvarlak bir çatı konulmuştur. Mimber işlemelidir. Zağnos Paşa'nın türbesi caminin hemen yanındadır.

Balıkesir'in ilçelerindeki tarihsel yapıtlar :

Bigadiç

Babaköy : Bigadiç'in 8 km batısında, Babaköy'de ortaya çıkarılan tarihsel kalıntılardır. M.Ö. III. yüzyıldan kalma bir yerleşme merkezi olduğu sanılır. Roma dönemini de yaşamıştır. 1901'de yapılan kazılarda mezarlar bulunmuş, küpler içersine 1 yada 2 kişinin gömülmüş olduğu görülmüştür. Ayrıca kül renginde seramik ve az sayıda kemik ve madensel eşya da ele geçirilmiştir. Kazı sırasında bulunan Venüs heykeli İstanbul Arkeoloji müzesindedir.

Edremit

Edremit Şehir Müzesi : Kent kitaplığı içersindedir. Zengin ve bir silah koleksiyonu vardır. Antandros kenti kalıntıları arasında bulunan 3000 yıllık tunç vazo ve Diana tapınağında bulunan mozaikli taş görülmeye değer.

Antandros : Kazdağı'nın güneyinde Altınoluk ile Avcılar arasında yeralır. Pelasgos'lar tarafından kurulmuştur. M.Ö. VI. yüzyıldan sonra Pers, Hellen ve Roma egemenliğine girmiştir. Kalesi ve batı yamacında bir mezarlığı vardır. Çevrede ele geçirilen paraların üzerinde kentin koruyucusu olan orman, av ve şarkı tanrıçası Artemis'in kabartmaları bulunur.

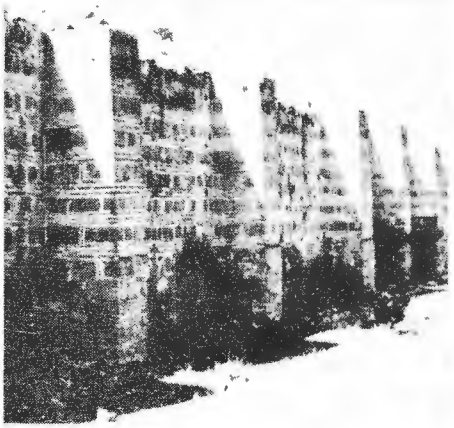
Erdek ilçesi

Kyzikos (Belkıs) : Kapıdağı yarımadasında, Erdek'in 12 km doğusunda ve Bandırma yolu üzerindedir. Teselyalılar tarafından kurulmuştur. Hellen çağında bir transit merkez ve pazaryeri olarak kullanılmıştır. 949 depreminde yıkılınca, kent terkedilmiştir. 1902'de İngiliz arkeologlar tarafından ortaya çıkarılmıştır. Edincik'teki evlerin çoğunun bu kalıntılardan taşınan taşlarla yapıldığı söylenir. Tiyatro ve tapınak kalıntıları bugün de görülmektedir. Çevredeki arkeolojik kazılar sonucu bulunan tarihsel yapıtlar, Erdek Açık Hava Müzesine kaldırılmıştır.

BİLECİK

Marmara bölgesinin güney bölümünün doğu kesimi ile Karadeniz bölgesinin batı bölümünün güneybatı kesiminde yerahr.

Yüzölçümü	4 307 km²
Nüfus	136 011
İlçe sayısı	6
Köy sayısı (1970)	253

Bilecik'deki Vezirhan Kemeri Sultan Süleyman'ın vezirlerinden Rüstem Paşa tarafından yaptırılmıştır.

Öteki Doğu Anadolu kentleri gibi Bingöl'de de hayvancılık başlıca uğraşlardandır.

Bilecik'in ilçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Bilecik (Merkez)	844	32 062
Bozöyük	847	30 307
Gölpazarı	895	21 887
Osmaneli	526	12 496
Pazaryeri	333	15 900
Söğüt	862	23 359

Yüzey Şekilleri :

Bilecik ili toprakları, vadilerle yarılmış alçak dağları ve tepeleri kapsar; ovalarsa az yer kaplar. Bilecik ilinin kuzey kesimindeki dağ sıraları Köroğlu dağlarına bağlanır. Doğuda İç Anadolu' nun Yukarı Sakarya bölümündeki Sündiken dağlarının batı kesimi Bilecik iline dek sokulur. Güneydeyse İçbatı Anadolu eşiğindeki engebelerin uzantısı yayılır.

Bilecik ilindeki akarsuların tümü Sakarya ırmağına dökülür. Sarısu, Karasu, Göynüksuyu ve Göksu başlıca akarsulardır. Gölpazarı ovasının güneyindeki yarı bataklık göl dışında önemli göle rastlanmaz.

İklim :

Yüzey şekillerindeki değişiklik iklime de yansır. Bilecik'te, Karadeniz bölgesinin her mevsimi yağışlı iklimine Marmara bölgesinin yazları az sıcak, ama kurak Akdeniz iklimine; İç Anadolu'nun az yağışlı, kışları sert kara iklimine rastlanır.

Tarım ve hayvancılık :

Bilecik ilinin toprakları her çeşit tarıma elverişlidir. Ne var ki, iklim nedeniyle bölgeden bölgeye büyük farklılaşmalar görülür. Bozöyük ve Pazaryeri' nde tahıl, Söğüt ve Osmaneli ilçelerinde ve Sakarya ırmağı boylarında bağ ve bahçe bitkileri, pamuk, incir, zeytin yetiştirilir.

Bilecik ilindeki toprakların dağılımı

	%
Tarla	20,3
Nadas	12
Bağ ve bahçeler	4,2
Ormanlık	38

Ekilen toprakların %89,5'i tahıla ayrılır: buğday (58.450 t), arpa (16.585 t), mısır (3.864 t). Ayrıca, şekerpancarı (54.177 t), patates (10.000 t), ayçiçeği (1000 t), tütün (200 - 350 t), pamuk (200 t) da üretilir. Bilecik'te bağcılık (8.100 ha bağ; 39.000 t. taze üzüm), meyvecilik (dut) ve ipekböcekçiliği de önemlidir.

Bilecik'te hayvancılık da yaygındır: (1970 tah.) 172.000 koyun, 152.000 keçi (12.000'i tiftik), 64.000 sığır, 3.000 manda, 5000 at, 13.000 eşek.

Tarih :

Osmanlı imparatorluğu Bilecik ilinin bulunduğu yerde kurulmuştur. Kayı boyu Anadolu'ya geldiğinde Selçuklular Söğüt'ü kışlak, Domaniç'i yaylak olarak Kayı boyuna verdiler. Osman Bey Bilecik'in yerinde bulunan Belikoma kalesini 1289 yılında Bizanslılardan aldı. Bilecik 1856'da geçirdiği yangın sırasında büyük zarar gördü. 1883'de Hüdavendigar (Bursa) eyaletine bağlı Ertuğrul (Bilecik) sancak merkezi haline geldi. 1920'de T.B.M.M. temsilcileriyle (Kemal Atatürk ve İsmet İnönü), Osmanlı hükümeti temsilcileri (Sadrazam Ali İzzet Paşa) Bilecik istasyon binasında Bilecik Mülakatı adı verilen toplantıyı yaptılar. Kent 1921 yazından 6 Eylül 1922'ye dek Yunan işgalinde kaldı ve bu sırada Yunanlılar tarafından yıkıldı. 1923'de Bilecik adıyla ile merkezi oldu.

Tarihsel yapıları :

1) Belikoma kalesi : Bilecik'te Hamsu çayı kıyısında sivri bir tepe üzerindedir. Bizanslıların bu kaleyi Ortaçağda yaptıkları sanılır. Kalede Bilecik Tekfuru otururdu. Burası Kral Kızının Mezarı adıyla da bilinirdi. Kaleye kayalara oyulmuş bir merdivenle çıkılır. Bugün kalenin küçük bir bölümü ayaktadır.

2) Orhan Gazi Camisi : Eski Bilecik'in harabeleri arasında XIV. yüzyılın ilk yarısında Orhan Gazi tarafından yaptırıldı. Caminin duvarları tuğla ve taş karışımındandır ve 9,5 m yüksekliğindedir. Mihrap yönünde 2'şer penceresi bulunmak üzere, 7 penceresi vardır. Kubbesinin çapı 9,5 m'dir ve kubbe sekizgen kasnakla dört köşeli, kemerli ayaklara oturtulmuştur. Caminin son cemaat yeri yoktur. 2 minaresi vardır ve ikisi de tek şerefelidir. Minareler XX. yüzyılda yapılmıştır. Caminin eski minaresi, caminin 35 m uzağındaki bir kaya üzerinde bulunmaktadır.

Bilecik'in ilçelerindeki tarihsel yapıtlar :

Söğüt ilçesi :

Ertuğrul Gazi Türbesi : Söğüt'ün 1 km kuzeybatışında Bilecik yolu üzerindedir. Osman Gazi'nin babası Ertuğrul Gazi'nin türbesini Mehmet Çelebi'nin yaptırdığı sanılır. Türbe 1886'da II. Abdülhamit tarafından onartılmıştır. Her yıl Eylül ayının ikinci haftasında türbe önünde Ertuğrul Gazi'yi anma törenleri yapılmaktadır.

Türbe büyük duvarlarla çevrili bir bahçenin içerisindedir. Yapıyı örten kubbe kurşunla kaplıdır, duvarları bir sıra tuğla ve bir sıra kesme taştan yapılmıştır. Yapının iç kapısında Ertuğrul Gazi' nin bir resmi altında «Büyük Ertuğrul Gazi Hz.» yazısı bulunmaktadır. Türbenin bahçesinde ve yanında Ertuğrul Gazi'nin eşinin ve oğlu Savcı Bey'in mezarları vardır. Ayrıca Osman Gazi'nin ilk gömüldüğü mezarın (Bursa'da) taşı da bu türbede bulunmaktadır.

BİNGÖL

Doğu Anadolu'nun Fırat bölümündedir. Kuzeyinde Erzurum, doğusunda Muş, güneyinde Diyarbakır, batısında Elazığ ve Tunceli, kuzeybatısında Erzincan yeralır.

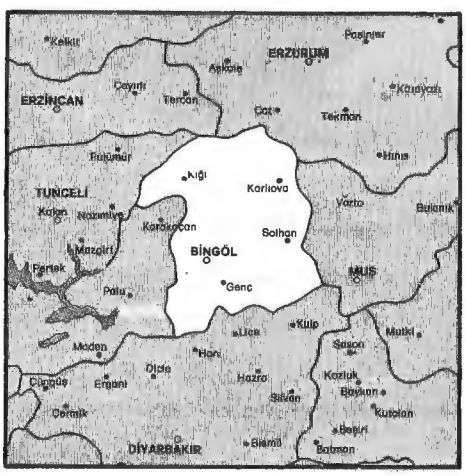
Yüzölçümü	8 125 km²
Nüfusu	209 107
İlçe sayısı	5
Köy sayısı (1970)	324

Bingöl'ün ilçeleri	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Bingöl (merkez)	1 854	64 632
Genç	1 646	35 562
Karlıova	1 349	26 062
Kığı	2 162	59 130
Solhan	1 114	23 721

Yüzey Şekilleri :

Bingöl ili toprakları engebelidir. Ovalar çok az yer tutar. İlin doğu kesimi batıya oranla daha yüksektir. Murat vadisinin kuzeyindeki kesimde, topraklar bir lav tabakasıyla örtülmüştür. Çötele (2940 m) ve Şerafeddin dağı (2544 m) ilin en yüksek doruklarıdır.

Bingöl'ün hemen hemen tüm akarsuları Murat suyu aracılığıyla Fırat'a dökülür : Goynik (Gönük) suyu, Elmalı (Peri) suyu. İl topraklarının en kuzey kesiminde doğan birkaç dere ise Dicle'ye dökülür.

İklim :

Bingöl ilinde kışlar sert; yazlar vadi tabanları ve ovalarda sıcak, yaylalarda serin geçer. Yağışlar, yağmur getiren rüzgarlara açık yamaçlarda oldukça fazla, çukur yerlerde daha azdır.

Tarım ve hayvancılık :

Bingöl ilinin gerçek geçim kaynağı ilkel yöntemlerle yapılan hayvancılıktır (500.000 koyun, 400.000 kıl keçisi). Toprakların ancak %8'i tarladır; tarlaların yarıya yakın bölümü de her yıl nadasa bırakılır. Buna karşılık, ekili alanın hemen hemen tümü sulanır; ama gene de elde edilen ürün ilin gereksinimlerini karşılamaya yetmez.

Yeraltı zenginlikleri :

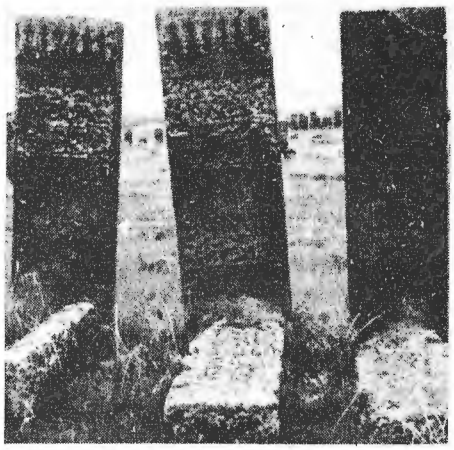
Karlıova çevresinde maden kömürü, Genç'de demir, Kığı'da bakır madeni yatakları vardır; ne var ki bunların hiçbiri işletilmemektedir.

Sanayi :

Bingöl, sanayi bakımından Türkiye'nin en sonda gelen illerinden biridir (66'ıncı).

Tarih :

Bol suları ve efsanelere konu olan gölleri nedeniyle buraya Bingöl adı ve-

Bitlis-Muş yolu üzerinde Karasu kaynağı yanında yeralan Selçuk kümbetinin bir bölümü harap haldedir.

rilmiştir. Bingöl dağındaki göllerin hayat suyunu kapsadığı öne sürülür. İl, Urartu, Asur, Pers, Roma, Arap, Selçuklu, Saltuklu, Akkoyunlu Safevi ve Osmanlı dönemlerini yaşamıştır. Akkoyunlu Sultanı Uzun Hasan yazlarını Bingöl yaylalarında geçirmiştir. Bingöl 1514'de Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştır. İl 22 Mayıs 1971'de oluşan deprem sırasında büyük zarar görmüştür.

Bingöl'ün ilçelerindeki tarihsel yapıtlar

Kığı ilçesi :

Kığı kalesi : Kığı'nın 5 km kuzeyinde yüksek kayalar üzerindedir. Bizanslılar tarafından Ortaçağda yaptırıldığı sanılır. Kale günümüze dek sağlam biçimde gelmiştir. Kale içinde bazı yapı ve mescit kalıntılarına rastlanır. Kalenin altında bulunan şehitler mezarlığı Ortaçağda Türk - İran savaşları sırasında kalede şehit düşen askerlerin mezarlarıdır.

BİTLİS

Doğu Anadolu'da yukarı Fırat ve yukarı Murat kesiminde yeralır. Doğusunda Van gölü ve Van ili, güneyinde ve batısında Siirt, kuzeybatısında Muş, kuzeyinde Ağrı vardır.

Yüzölçümü	6 707 km²
Nüfusu	218 997
İlçe sayısı	6
Köy sayısı	265

Bitlis'in İlçeleri	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Bitlis (merkez)	1 631	67 291
Adilcevaz	812	20 938
Ahlat	1 044	23 326
Hizan	917	27 630
Mutki	1 068	27 883
Tatvan	1 235	51 929

Yüzey Şekilleri :

İl toprakları genellikle yüksek ve engebelidir. Güneydoğu Toroslar ilin güneyinden Cila dağlarına dek uzanır. Güneydoğu Toroslardaki bazı doruklar 3000 m'ye yaklaşır : Sasun (2970 m), Hacreş (2970 m), Karz (2950 m). İl sınırları içinde iki büyük sönmüş yanardağ vardır: Nemrut dağı (2950 m) ve Süphan dağı (4058 m). Van gölünün batı kıyıları (Adabağ yarımadası dışında) genellikle az girintili çıkıntılıdır. Oysa güney kıyıları hem kıvrımlı, hem yüksektir.

Bitlis ilindeki akarsuların çoğu Dicle'ye dökülür. Van gölüne dökülenlerin boyları çok kısadır. Öte yandan, Rahva düzlüğünün batısındaki akarsular birleşerek Karasu adını alırlar ve Muş ovasında Murat ırmağına dökülürler. Akarsuların yatakları derin olduğundan sulamaya elverişli değildirler; buna karşılık bu akarsulardan elektrik üretme olanağı vardır.

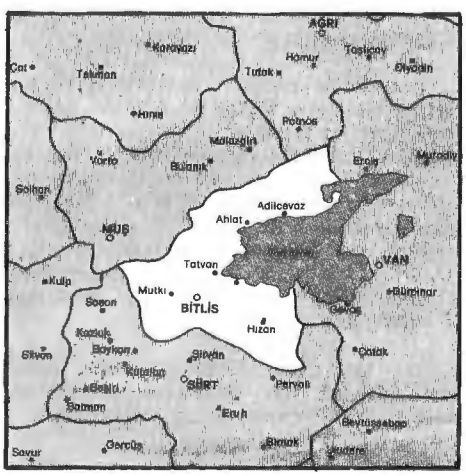
Bitlis'in doğusundaki Van gölü oldukça derindir : Tatvan koyu ağzında 100 m'den çok. Ayrıca Nazik gölü (47 km²; yükselti 1816 m), Aygır gölü, Arin gölü (13 km²; yükselti : 1658 m), Nemrut gölü 13 km²; yükselti : 2247 m) de bu ilin sınırları içinde yeralır.

İklim :

Karasal ve serttir. Çukur alanlarda yazlar sıcaktır, kışlarsa her yerde uzun ve soğuktur. Güneydoğu Torosların güneybatı yüzleri nemli rüzgarlara açık olduğundan bol yağış alır.

Sanayi :

İklim koşulları ormancılığa çok elverişli olmasına karşın, plansız kesim ve hayvanların zarar vermesi nedeniyle Bitlis orman ürünlerinden yararlanamamaktadır. İlin iktisadi yapısı tarım ve hayvancılığa dayanır. Bitlis tütün fabrikası (1927) ve un fabrikası ile Tatvan (Tuğ) tersanesi il sınırları içindeki başlıca sanayi kuruluşlarıdır.

Yeraltı zenginlikleri :

Bitlis'de, linyit, demir, bakır, krom, flüorit madeni vardır. Bunlardan krom madeni bir süre işletilmiştir. Ayrıca Van gölü suyundan sodyum karbonat çıkarılmaktadır.

Tarım ve hayvancılık :

Tarım daha çok tarla ve bahçe ürünlerine dayanır.

Tarla ürünlerinde ilk sırayı buğday alır : 58000 t (1971). Arpa (4000 t), sebze (2000 t), pancar (7500 t). Tütün (800 t) üretimi önemsizdir; meyve üretimi de azdır.

Bitlis'de arıcılık oldukça yaygındır. Yılda yaklaşık 200 ton bal üretilmekte-

Bitlis ili topraklarının dağılımı	Hektar	%
Tarla	72 000	10,7
Çayır ve mera	98 000	14,6
Orman	92 000	13,7
Nadas	27 000	4
Tarım dışı	381 000	57

dir. Arıcılığın gelişmesinde, 1971'de kurulan Arıcılık Araştırma İstasyonu'nun katkısı büyüktür.

Hayvancılık, Bitlis'in başlıca geçim kaynaklarından biridir. İlin dağlık yerlerinde keçi ve sığır, ova köylerindeyse koyun, sığır ve manda yetiştirilir. Süphan, Nemrut, Duap ve Kariz yaylaları bölgenin otlaklarıdır. Yaz mevsiminde birçok göçer buralara gelir.

Tarih :

Bitlis kentinin kuruluş tarihi bilinmemektedir. Bitlis adı, İskender'in komutanı olan ve kaleyi yaptıran Badlis'in adından gelir. Bitlis 641'de Halife Ömer' in komutanı İyad tarafından alındı. Kısa süre sonra Bizanslılara geçen kale, önce Emevilerin ve X. yüzyılda da Abbasilerin egemenliğine girdi; Abbasi - Bizans arasında bir sınır kasabası oldu. XI. yüzyılda Selçukluların, sonra sırasıyla İlhanlıların, Şerefoğullarının Karakoyunluların, Akkoyunluların (1429), Safevilerin, 1514'de de Osmanlıların eline geçti. 1879'da eyalet merkezi haline gelen kent, Birinci Dünya Savaşı'nda Ruslar tarafından işgal edildi ve Ermenilerce yakılıp yıkıldı. 6 Nisan 1916'da düşmandan kurtarıldı.

Tarihsel yapıtlar :

1) Bitlis kalesi : Kentin ortasında, Bitlis suyuna dökülen iki derenin birleştiği yerde kurulmuştur. İskender'in komutanı Badlis tarafından M.Ö. 334'de yaptırıldığı söylenir. Duvarların yüksekliği 30 m, genişliği 4 - 6 m'dir. Dikdörtgen biçimlidir. Doğudaki Karanlık Kule' den idam edilecek tutuklular aşağıya atılırdı. Üç katlı demir kapısı güney cephededir. Kalenin çevresinde savunma hendeği yoktur.

2) Ulu Cami : Çarşı içindedir. Anadolu'nun en eski camilerinden biridir. 1216'da Artukoğullarınca yaptırılmıştır.

U planlı yapı kesme taştandır. Minaresi tek şerefelidir. Kuzey cephesinde 3 kapı vardır. 8 sütuna oturan düz bir dam camiyi örter; yalnızca mihrap üzerinde, taş kaplı, koni biçimli bir kubbe bulunur.

Bitlis'in ilçelerindeki tarihsel yapıtlar :

Ahlat ilçesi

Yeni Kale : Yapımına 1556'da başlandıysa da ancak II. Selim döneminde tamamlandı (1568). Mimar Sinan'ın yapıtıdır. Dörtgen biçimlidir. 13 kulesi ve burcu vardır. Üç yüzü karayla, bir yüzü Van gölüyle çevrilidir. Surların içinde bir de cami bulunur.

BOLU

Batı Karadeniz bölgesindedir. Kuzeydoğusunda Zonguldak, doğusunda Çankırı, güneyinde Ankara, güneybatısında Eskişehir ve Bilecik, batısında Kocaeli illeri vardır.

Yüzölçümü	11 051 km²
Nüfusu	427 273
İlçe sayısı	10
Köy sayısı (1970)	788

Bolu'nun İlçeleri	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Bolu (merkez)	1 527	75 664
Akçakoca	462	27 154
Düzce	1 469	169 091
Gerede	1 956	63 167
Göynük	1 437	19 900
Kıbrıscık	641	8 625
Mengen	683	18 130
Mudurnu	1 349	25 870
Seben	695	11 508
Yığılca	641	18 174

Yüzey şekilleri :

Bolu ilinin toprakları genellikle engebelidir; dağlık alanlar il topraklarının %45'ini kaplar. Bununla birlikte 2000 m' yi aşan tek bir doruk vardır. Geri kalan topraklarsa, kapladıkları yüzölçümü sırasına göre, vadiler, yaylalar ve ovalardır. Aladağ'daki Köroğlu doruğu (2378 m), Çile doruğu (1954 m), Naldöken dağı (1877), Çal doruğu (1865 m), Seben dağı (1854 m), Sündüce dağı (1829 m), Dikmentepe (1720 m) ilin başlıca doruklarıdır.

Bolu - İlgaz dağlarının güneyinde bir ova dizisine rastlanır : Mudurnu ovası, Bolu ovası, Yeniçağa-Gerede ovası. İlin en büyük düzlüğü Düzce ovasıdır .

Bolu'nun akarsu ağı çok zengindir. Oldukça bol yağış alan bölgedeki dağlardan inen sularla beslenen akarsuların tümü Karadeniz aklanındadır. Bolu suyu (yada Büyüksu), Gerede çayı (Ulusu), Melen çayı, Aladağ suyu, Göynük suyu ve Mudurnu çayı ilin başlıca akarsularıdır. Bolu sınırları içindeki göller, büyüklükleri bakımından değil, turistik değerleri yönünden önemlidir.

İklim :

Bolu'nun Karadeniz kıyısındaki bölümünde yağışlar bol; kışlar yumuşaktır; yazlarsa çok sıcak olmaz. Alçak alanlarda (Düzce ovası, vb.) da iklim aynıdır; ne var ki kışlar biraz daha sert yazlar biraz daha sıcaktır. Yükseltisi 500 m'yi aşan yerlerdeyse (Bolu, vb.), dağlar denizden gelen nemli havayı kestiğinden, yağışlar azdır.

Tarım ve hayvancılık :

Bolu ili halkının %82'si köylüdür,

Bolu yakınlarında pirinç ekimi ancak sulak yörelerde yapılabilmektedir.

tarımla uğraşır. Tarım ürünlerinde birinci yeri 131.000 ton ile buğday (1972) alır. Buğdayı 57.465 ton ile mısır, 42.630 ton ile patates, 39.000 ton ile arpa, 12.286 ton ile çavdar izler.

Bolu topraklarının dağılışı da öbür illerden farklıdır.

Bolu topraklarının dağılımı	%
Ormanlar	40
Tarla	17,7
Nadas	6,6
Sebzelik, meyvelik	5,1
Çayır ve mera	7,6
Tarım dışı	23

Bolu'da her çeşit meyve ve sebze yetişir, ama bunların tümü il sınırları içinde tüketilir. Yalnız fındığın (18.000 ton) iktisadi katkısı önemlidir. Fındıktan sonra en çok yetiştirilen meyve elmadır : 9000 ton.

Bolu'da hayvancılığa da önem verilir ve hayvan sayısı giderek artmaktadır. 1972'de il sınırları içinde, 322.300 koyun, 244.840 kıl ve tiftik keçisi vardı. Ayrıca hemen her yerde (özellikle de Bolu dağında ve dağın Düzce'ye bakan yamaçlarında) arıcılık yapılır ve yılda ortalama 200 ton bal üretilir.

Yeraltı zenginlikleri :

En önemli maden linyittir (Merkeşler köyü, Düzce, Seben, Göynük). Bolu'daki linyit rezervinin 30 milyon ton olduğu hesaplanmaktadır ve yılda 300.000 ton linyit çıkarılmaktadır. Ayrıca alçıtaşı (Bolu dağı çevresi), manganez (Yedi göller kesimi), cıva (Mudurnu - Göynük) da vardır; ama bunlar işletilmemektedir.

Bolu'nun yeraltı zenginliklerinden Hıdırlar köyündeki (Seben ilçesi) mermer, önemli bir gelir kaynağıdır.

Sanayi :

Devlet Planlama Teşkilatı istatistiklerine göre, iktisadi ve toplumsal gelişmişlik bakımından Bolu, Türkiye'nin 39. ilidir. İlin sanayi etkinliğinin büyük bölümü orman ürünlerine ve tütün işlemeye dayanır. Sümerbank'ın kurduğu Suni Tahta Sanayi Müessesesi, Türkiye

gereksiniminin %42'sini karşılar. Ayrıca Bolu kentinde bir kereste fabrikası, Düzce'de 2 ambalaj fabrikası vardır. İl sınırları içinde 4 de kontrplak fabrikası yeralır.

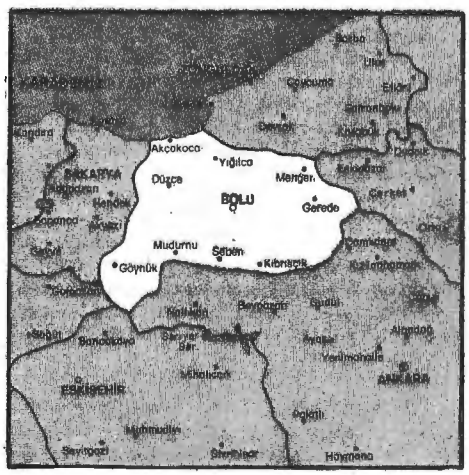
Tarih :

Bolu kentinin kökenleri tarihöncesine dayanır. Bolu İskender döneminden sonra Bithynia devletinin başkenti oldu ve Bithynion adını aldı. Kentin adı Romalılar döneminde Cladiopolis'e dönüştü, Honoriada eyaletinin merkezi oldu, Bizans döneminde önemini yitiren kent XI. yüzyılda ilk kez Türklerin eline geçti ve adı Polis (kent) sözcüğünden yola çıkılarak Bolu'ya dönüştürüldü. 1324'de Gazi Konuralp tarafından Osmanlı Devleti'ne katıldı. Bir ara İsfendiyaroğullarına bağlanan kent II. Murat döneminde yeniden Osmanlı egemenliğine girdi. Bolu, Kurtuluş Savaşı sırasında düşman işgali görmeyen illerimizden biridir. Ama aynı dönemde bu il toprakları içinde üç ay süren halife yandaşlarının çıkarttığı bir ayaklanma olmuştur. 1923'de il merkezi haline getirilen kent, 1944 depreminden büyük zarar görmüştür.

Tarihsel yapıtları :

1) Karaköy camisi yada Ilıca camisi : Kentin güneyinde, 2 ılıca arasında yeralır. İsfendiyaroğlu Musa Paşa tarafından 1502'de yaptırıldı. 1944 depreminden büyük zarar gördüyse de, daha sonra onarıldı. Kapı, mihrap ve mimberi, işlemeleri bakımından gerçek bir sanat başyapıtıdır.

2) Ulucami yada Paşa camisi : Çarşı içindedir, Yıldırım Bayezıd tarafından yaptırılmıştır. 1944 depreminden büyük zarar gördüyse de onarılmıştır. Yapı kesme taştandır; tek şerefeli iki minaresi vardır. Her yüzünde üç sıra halinde 11 pencere görülür. 16 penceresi olan büyük kubbesinin içi motiflerle süslüdür. Büyük kubbenin köşelerinde küçük yarım kubbeler yeralır.

Bolu ilçeleri içindeki tarihsel yapıtlar :

Düzce ilçesi

Üskübü : Düzce'nin 6 km kuzeyindedir. Konuralp bucağında ve bir tepe üzerindedir. Bithynia, Roma ve Bizans dönemlerini yaşamıştır. Buradaki kalıntıların başlıcaları I. yüzyıldan kalma tiyatro, saray, su terazileri, surlar, Konuralp camisi ve hamamdır. Okul bahçesinde açılan açık hava müzesinde tanrı ve tanrıça heykelleri, mozaikler, mezar taşları, Romalılardan kalma süslü lahitler ve yazıtlar sergilenir. Üskübü'de yapılan arkeoloji kazılarından elde edilen yapıtların bazıları İstanbul Arkeoloji müzesine taşınmıştır.

Göynük ilçesi

Akşemseddin Türbesi : Fatih Sultan Mehmet'in öğretmeni Şeyh Akşemseddin tarafından yaptırılmıştır; yapı kûfeki taşındandır. Altıgen, kasnaksız bir kubbe ile örtülüdür. Giriş kapısı doğu cephesindedir ve sivri bir kemerle tamamlanır. Türbenin içi sadedir, iki sıra penceresi vardır. Üst sıradaki pencerelerin üst bölümleri renkli camlarla süslüdür. Türbedeki üç sandukadan biri Akşemseddin'in, öbürü oğulları şair Hamdullah Fakih ile Nuruhüda Çelebi'nindir. Sağdaki Akşemseddin sandukası kabartma yazı ve nar çiçekleriyle süslenmiştir. Türbenin güneyindeki hamam ve güneydoğusundaki cami Orhan Gazi'nin oğlu Gazi Süleyman Paşa tarafından 1335' de yaptırılmıştır.

BURDUR

Türkiye'nin en küçük alanlı illerinden biridir. Akdeniz bölgesinin batı kesiminde yeralır. Kuzeyinde Afyon, doğusunda Isparta, güneyinde Antalya, güneybatısında Muğla, batısında Denizli illeri vardır.

Yüzölçümü	6 887 km²
Nüfusu	222 375
İlçe sayısı	6
Köy sayısı (1970)	209

Burdur'un İlçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Burdur (merkez)	1 937	97 391
Ağlasun	317	11 318
Bucak	1 436	42 658
Gölhisar	1 011	38 062
Tefenni	838	21 249
Yeşilova	1 351	11 697

Yüzey şekilleri :

Burdur ili bütünüyle Batı Torosların batı kanadında yeralır. Kuzeydeki Söğüt dağları (1919 m) Burdur'u Afyon'dan ayırır. Söğüt dağlarının uzantısı, dağınık görünümüyle, Denizli ili sınırları içindeki Hanaz dağına kadar sürer. Akdağ (2276 m), Katrancık dağı (2334 m), Eşeler dağı (2254 m), Rahat dağı (2295 m), ilin başlıca doruklarıdır. İl sınırları içinde küçüklü büyüklü 14 göle (Burdur gölü, Söğüt, Kestel, Gölhisar, Acıgöl, Yaraşlı gölü, Salda gölü) rastlanır.

Burdur ilindeki akarsuların çoğu göllere — özellikle de Burdur gölüne — dökülür (Çerçin, Lengüme, Kurna dereleri). Bazı akarsularsa düdenler aracılığıyla yeraltına girer. Doğudan Akdeniz'e dökülen yalnızca iki akarsu vardır : Isparta çayı (Aksu) ve Dalaman çayı.

Burdur'un tarihi, Roma dönemine kadar uzanır.

İklim :

Burdur ilinde denize yakınlık - uzaklık, yükselti, deniz etkisini kesen dağların bulunup bulunmamasına bağlı olarak az yada çok karasallaşmış bir Akdeniz iklimine rastlanır.

Tarım ve hayvancılık :

En yaygın tarım biçimi tarla tarımıdır.

Burdur ilinde toprakların dağılımı

	Hektar	%
Tarla	116 000	16,9
Nadas	90 000	13
Sebzelik, meyvelik	9 000	1,3
Çayır, mera	15 000	2,2
Orman	113 000	16,6

Üretimde birinci sırayı tahıl alır : 1972'de 107 000 ton buğday, 48 437 ton arpa, 17 000 ton patates, 190 000 ton şeker pancarı üretildi. Ayrıca sulanabilen topraklarda (Bucak ilçesi) tütün (600 - 650 ton), anason (750 - 1000 ton), kenevir (300 - 350 ton), fasulye (900 - 1000 ton) vb. de yetiştirilir. Kent çevrelerinde bağcılığa, meyveciliğe ve sebzeciliği de giderek önem verilmektedir.

İl sınırları içindeki küçük ve büyük baş hayvan sayısı 900 000 kadardır : 350 000 koyun, 350 000 keçi, 110 000 eşek, 20 000 at ve katır.

Sanayi ve ekonomi :

Burdur, sosyo-ekonomik gelişme bakımından Türkiye'de 33.; sanayi gelişmişliği bakımından 40.'dır. Sanayi etkinlikleri küçük sanayi düzeyini aşamamaktadır. Burdur Şeker Fabrikası, Süt ve Süt Mamülleri Fabrikası, Et Kombinası il sınırları içindeki en büyük kuruluşlardır.

Tarih :

Pisydia bölgesinde, Arkania Limnae adıyla kurulmuş bir kenttir. Frigya ve II. yüzyılda Roma dönemlerini yaşamıştır. Daha sonra Polydorion adını alan kent, Bergama krallığı ve Bizans yönetimine de girmiştir. Bizanslılar kente Bzostas (burada dur) adı-

nı vermişlerdir. Kent Selçuklular döneminde Bizans dönemindeki adından yola çıkılarak Burdur adıyla anılmıştır. Tekeoğulları, Selçuklu, Hamidoğulları dönemini de yaşayan Burdur, I. Murat döneminde Padişahın Isparta yöresini Hamidoğlu Hüseyin Bey'den satın alması sonucu Osmanlı Devleti'ne katılmıştır. Ne var ki, kentin çevresiyle birlikte bütünüyle Osmanlı devletine katılması, Yıldırım Bayezıd döneminde, 1391'de gerçekleştirilmiştir. Timur işgalinden kısa bir süre sonra Hamidoğulları yönetimine giren kent, daha sonra XV. yüzyıda Hamid sancağına bağlı Tirkemiş adlı bir ilçe merkezi haline gelmiştir. 1914' deki depremden büyük zarar görmüştür. 1923'de il merkezi haline getirilmiştir. 1971'deki deprem kentin birçok yerinin yıkılmasına neden olmuştur.

Tarihsel yapıtlar :

Ulucami : Çarşının içinde, saat kulesinin yanındadır. Hamidoğlu Dündar Bey tarafından 1299'da yaptırılmıştır. Hamidoğullarının ilk yaptırdığı yapıt budur. Halk arasında Camii Kebir adıyla da anılır. Caminin kapısında Hamidoğlu Kuranı ile Dündar Bey'e ait tuğra işareti görülür. İki minaresi de tek şerefelidir. Caminin üstü kiremitli bir çatıyla örtülmüştür. Oymalı motif ve süslemelerle bezenmis mimber cevizdendir.

Burdur ilçeleri içindeki tarihsel yapıtlar :

Burdur yakınındaki yapıtlar :

Hacılar höyüğü : Burdur - Tefenni yolu üzerindedir. Burdur'a 35 km uzaklıktadır. M.Ö. 4750 yıllarına doğru bu kent yakılıp yıkılmıştır. 1957 - 1960 yılları arasında yapılan kazılarla ortaya çıkarılan höyükte, M.O. 7500 - 5500 yıllarından kalma Cilalıtaş devrine ait taş temeller seramik kapılar ve ana tanrıça heykelleri bulunmuştur.

Ağlasun ilçesi

Sagalassus : Burdur'un 31 km kuzeydoğusunda Ağlasun yakınındadır. Pisydia'lılar döneminden kalma eski bir kenttir. İskender döneminde Bergama, Roma, Gala ve Bizans yönetiminde yaşamıştır. Kent, kuzey güney doğrultusunda uzanan geniş bir alana yayılır. Kalıntıların başlıcaları güneydeki surlar ve Antoninus tapınağı, kuzeydeki çeşme, odeon, agora ve doğudaki 12 000 kişilik Roma tiyatrosu (II. yüzyıl), stadium, lahitler ve sütun başlıklarıdır. Ayrıca Bizanslılardan kalma kale kalıntısı da vardır.

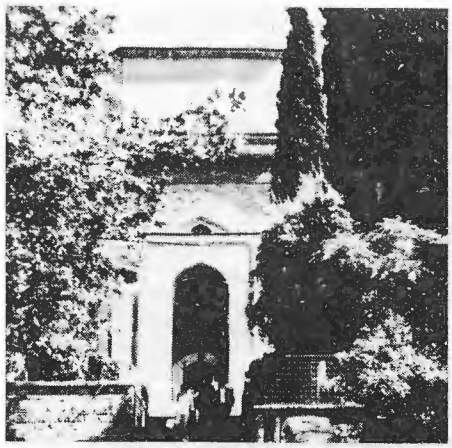
Gölhisar ilçesi

Bubon : Gölhisar'ın güneybatısında, Horzum'a 20 km uzaklıkta. Elmalıyurt köyündedir. Kabalia kentlerinden biridir. Tepenin yamacında uzanır. Kalıntılar arasında pek az şey günümüze dek gelebilmiştir : Roma tiyatrosu, tapınak ve stadyum kalıntıları.

Cibyra : Tefenni'nin 28 km güneybatısında Horzum köyündedir. İlkçağdan kalma bir kenttir. Başlıca kalıntıları arasında üç kademeli ve 20 000 kişilik Roma tiyatrosu (II. yüzyıl), stadium, agora, tapınak ve lahit kalıntıları sayılabilir.

Tefenni ilçesi

Olbasa : Tefenni'ye 20 km uzaklıkta Belenli köyündedir. Roma imparatoru Augustus'un kurduğu bir kolonidir. 1842 - 1876'da yapılan arkeolojik incelemelerle varlığı ortaya çıkarılmıştır. Kalıntılarından en önemlileri Roma tapınağı ve kale duvarları ve kentin ön kısmındaki bir mezarlıktır.

Yeşil Caminin yanında yeralan Yeşil Türbe, Çelebi Sultan Mehmet'e aittir. Türbe 1421'de yaptırılmıştır

Bursa'nın doğu kesiminde yeralan Yıldırım camisi, Yıldırım Bayezid tarafından yaptırılmıştır. Cami mermer payeleri ve kemerleriyle dikkati çeker.

BURSA

Topraklarının büyük bölümü Marmara bölgesinin güneyinde, daha küçük bir bölümü ise İçbatı Anadolu bölgesinde yeralır. Kuzeyinde Marmara denizi, Yalova ilçesi ve Kocaeli toprakları; doğusunda Bilecik; güneydoğusunda Kütahya; güneybatı ve batıda Balıkesir illeri vardır.

Yüzölçümü	11 043 km²
Nüfusu	960 034
İlçe sayısı	11
Köy sayısı (1970)	762

Bursa'nın İlçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Bursa (merkez)	1 692	464 057
Gemlik	611	39 594
İnegöl	1 008	87 296
İznik	753	35 777
Karacabey	1 285	60 771
Keles	640	22 244
Mudanya	346	26 691
M. Kemal Paşa	1 731	88 208
Orhaneli	1 731	56 150
Orhangazi	476	32 873
Yenişehir	772	46 373

Yüzey şekilleri :

Bursa ilinin toprakları engebelidir. Uludağ kütlesi ve az yada orta yükseklikte dağ sıraları çukur alanlarla birbirlerinden ayrılır. Dağ sıralarının en kuzeyde kalanı Armutlu yarımadası üzerindeki Samanlı dağlarıdır. Samanlı dağlarının güneyinde İznik çukuru bulunur. İznik - Gemlik çukur alanının güneyinde Katırlı dağları ve Mudanya tepeleri, batısında Karadağ kütlesi vardır. Bu dağlık alanda güneydeki Uludağ kütlesi arasında birbirinden alçak tepeli eşiklerle ayrılmış çukur alanlar uzanır : doğuda Yenişehir ve İnegöl ovaları, ortada Bursa ovası, batıda Karacabey, Mustafa Kemal Paşa ovaları.

Bursa'nın 135 km'ye varan kıyı çizgisi Bozburun'a 25 km uzaklıkta, Arnavutköy yakınlarında dik yarlar görünümünde başlar. Buna karşılık Armutlu yarımadasının güney kıyısında güzel kumsallara raslanır.

Bursa'da akarsu ağı sıktır. Akarsuların çoğu Marmara denizine dökülür. Uludağ'ın güneyinden gelen Aldırmaz ve Kirmasti çayları ve Uludağ'ın kuzey kesimindeki suları toplayan Nilüfer çayı Susurlu'ya dökülür. İlin doğu kesimindeki Domaniç yaylasından doğan sular ise İnegöl ve Yenişehir ovalarından geçerek, il sınırları dışına çıkar ve Sakarya ırmağına dökülerek Karadeniz'e ulaşır. Bursa ili sınırları içinde başlıca iki önemli göl bulunur : İznik gölü ve Ulubat gölü. İznik gölünün görünüşte dışarıya akışı yoktur. Yeraltı yollarıyla Gemlik körfezine su gönderdiği bilinir. Kirmasti çayıyla beslenen Ulubat gölü ise sularını Ulubat deresi aracılığıyla Susurlu çayına gönderir.

İklim :

Bursa ilinin iklimi genellikle Marmara bölgesi iklimi özellikleri gösterirse de, Akdeniz ikliminin, Karadeniz ikliminin ve karasal iklimin (İç Anadolu bölgesi) etkileri de görülür. O kadar ki mevsimden mevsime, hattâ aydan aya bu iklim tiplerinden biri il topraklarına egemen olabilir. Örneğin, kışlar İç Anadolu'dakini anımsatacak kadar sert yada Akdeniz iklimine yakın bölgelerdeki gibi ılık geçer. Bazı yıllar yaz mevsimi Karadeniz kıyılarında olduğu kadar yağışlı, bazı yıllar da Akdeniz ve Ege kıyılarındaki kadar kurak geçer.

Tarım ve hayvancılık :

Bursa ili toprakları her çeşit tarıma elverişlidir.

Bursa ilinde yılda yaklaşık 300 000 ton tahıl üretilir. Bunun 150 000 tonu

Osmanlı mimarisinin başyapıtlarından olan Yeşil Cami Hoca İvaz tarafından yapılmıştır. Ters T planı ve yeşil çinileriyle dikkati çeker.

Atatürk heykeli Bursa'nın en işlek yerlerinden biri olan Cumhuriyet alanında yeralır.

buğday, 42 000 tonu arpa, 18 000 tonu yulaf, 7 000 tonu çavdardır. Ayrıca 9 000 ton pirinç, 6 000 ton kuru fasulye, 22 000 ton mısır, 1 500 ton bakla, 400 000 ton şeker pancarı, 3 000 ton pamuk, 800 ton susam, 36 000 ton ayçiçeği, 765 ton yaş koza üretilir. Yumrulu bitkilerden kurusoğan 70 000 ton ve patates 75 000 ton ile oldukça önemlidir. Bursa ili sınırları içinde 10 milyonu aşkın meyve ağacı vardır. Bunlardan elde edilen ürün yılda 200 bin tonu aşar. Meyve ağaçlarının yarıdan fazlası zeytin ağacıdır. Zeytin daha çok Orhangazi, Gemlik, Mudanya, Zeytinbağı kesiminde üretilir. İkinci sırayı iki milyon kilo ile şeftali, bunu da elma (500 000), erik (300 000), armut (200 000), ceviz (150 000), fındık (220 000), kestane (110 000), incir (100 000) izler. Ayrıca ekimi 10 000 hektarlık alana yayılan çilek ile 22 000 hektarlık alana yayılan üzüm de önemli meyveler arasındadır. Bursa ili İstanbul kentine çok yakın ve önemli yol kavşaklarından biri olduğu için ürettiği malları kolaylıkla İstanbul ve Ankara gibi büyük kentlere göndererek, buraların yaş sebze ve meyve gereksinmesinin karşılanmasında önemli rol oynar. En çok üretilen sebze domatestir : 100 000 ton. Daha sonra kavun, karpuz, patlıcan, hıyar, lahana, pırasa, kabak vb. gelir. Yıllık sebze üretimi 500 000 tona yakındır.

Bursa ili topraklarının dağılımı

	Hektar	%
Tarla	262 000	23,8
Nadas	88 000	8
Sebzelik - meyvelik ve bağ	51 000	4,6
Zeytinlik	28 000	2,5
Çayır - mera	36 000	3,3
Orman	262 000	23,8
Tarım dışı alan	377 000	34

Tarımdaki bu gelişmeye karşın Bursa' daki hayvancılık gerileme eğilimindedir. 1989 istatistiklerine göre 555 000 dolayında olan koyun sayısı 1972'de 536 000'ne, 333 000 dolayında olan keçi sayısı ise 322 250'ye düşmüştür. Buna karşılık at ve sığır ırklarının iyileştirilmesi için Karacabey merasında üretim ve destekleme çalışmaları sürdürülmektedir. Bursa ilinin başlıca özelliklerinden biri de ipekçilik merkezi oluşudur. Ne var ki, son yıllarda yapay dokuma maddelerinin bulunması, ipekböcekçiliğinin biraz gerilemesine yol açmıştır. Bursa ilinde yılda ortalama 800 ton koza üretilmektedir.

Bunlara ek olarak tavukçuluk ve arıcılık da son yıllarda gelişme göstermektedir.

Yeraltı zenginlikleri :

Bursa'da krom, linyit, magnezit, amiyant, kurşun ve bakır madenleri işletilmektedir. Orhaneli'nin Harmancık bölgesi krom ocaklarının en önemlilerini kapsar. Çıkarılan krom hemen il toprakları içinde işlenerek ihraç edilir. Ayrıca borasit, magnezit ve kolemanit de ihraç edilen madenlerdendir.

Henüz işletilmemekle birlikte, yapılan araştırmalara göre Orhaneli'nin Çivili köyünde 70 000 ton, M. Kemal Paşa' nın Deveci ve Soğuk Pınar köylerinde 14 000 ton linyit rezervi olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca M. K. Paşa'nın Kestelek ve Çaltılıbük köylerinde magnezit ve amyant bulunduğu da ortaya çıkarılmıştır. Toplam rezervlerinin 10 milyon tonu bulduğu hesaplanan Uludağ'daki Volfram madeni de işletilmektedir.

Sanayi ve ticaret :

Bursa, hem İstanbul gibi büyük bir kentin yakınında olması, hem de ulaşım yolları kavşağında bulunması nedeniyle ürettiği malları rahatlık ve kolaylıkla öbür kentlere satabilecek bir konumdadır. Bu sayede tarım ve hayvancılık, orman ürünleri, yeraltı zenginlikleri ve el sanatları uzun yıllar boyunca Bursa'nın geleneksel geçim kaynağı haline gelmiştir. Son yıllarda bunlara bir de büyük sanayi dalları eklenmiştir. Bursa ekonomik gelişmişlik açısından önde gelen illerdendir (Türkiye'de yedinci).

Cumhuriyet döneminde ilk kurulan sanayi kuruluşları Bursa Merinos Fabrikası ile Sümerbank'ın 1938'de kurduğu Gemlik Suni İpek ve Viskoz fabrikasıydı. 1938'de işletmeye açılan Merinos Fabrikasında önce yün iplik üretildi. 1944'den sonra da kaliteli dokumalar yapılmaya başlandı. Bugün Bursa'da en önemli sayii kolları iplik ve dokuma, zeytin yağı, sabun, konserve, otomobil ve otomotiv yan sanayii, deri işleme, makina ve madeni eşya sanayileridir. Bu dallardan özellikle Bursa - Mudanya yolu üzerinde kurulan Renault otomobil fabrikası ile Bursa - Yalova üzerinde kurulan Murat otomobil fabrikası Bursa'yı Türkiye'nin en büyük sanayi merkezlerinden biri haline getirmiştir. Buna karşılık ipekçilik ve haviuculuk eski önemini yitirmektedir.

Tarih :

Bursa'nın kuruluşu M.Ö. 550 yıllarına kadar uzanır. Kent adını, kurucusu Bithynia kralı Prusias'dan almıştır. M.Ö. 73'de Pontus kralı VI. Mitridates kenti ele geçirdi. M.Ö. 70 ile M.S. 395 yılları arasında Roma ve 395 ile 1326 yılları arasında Bizans çağlarını yaşamıştır. 1080 ile 1107 yılları arasında Selçukluların egemenliğine kaldı. 6 Nisan 1326'da Orhangazi Bursa'yı Osmanlı topraklarına kattı. 1326 - 1362 yılları arasında Bursa, Osmanlı Devleti'nin başkenti oldu. 1402' de Timur, 1413'de Karamanoğulları tarafından yakılıp yıkılan kent, 1922'ye kadar Osmanlı egemenliğinde kaldı. Fatih Sultan Mehmet'in 1482 yılında ölmesinden sonra Cem Sultan 18 gün süreyle Bursa'da saltanat sürdü. 1855'deki depremden büyük zarar gördü. Bursa 1923 yılında il merkezi haline geldi.

Tarihsel yapıtlar :

1) Arkeoloji müzesi : Bugün Kültür parkı içinde bulunan Arkeoloji müzesi, ilk kez 19 Ağustos 1904'de Bursa Erkek Lisesi binasında açıldı. Daha sonra Yeşil Medreseye taşınan müze, bugünkü modern binasına aktarılmıştır. Bursa Arkeoloji müzesinde Helen ve Roma çağından kalma arkeolojik yapıtlarla çok zengin bir para kolleksiyonu dikkati çeker.

2) Atatürk anıtı : Cumhuriyet meydanındadır. 1927'de heykelci Nejat Sirel tarafından yapıldı. Atatürk heykelleri içinde Atatürk'e en çok benzeyen heykeldir. Mermer bir taban üzerine oturtulan heykelde, üzerinde üniforması bulunan Atatürk canlandırılmıştır.

3) Bursa kalesi : 2000 yıl kadar önce Bithynia'lılar tarafından yapılmıştır. Bizanslılar döneminde onarım görmüştür. 1326 yılında Osmanlı egemenliğine giren Bursa kenti bu kalenin surları içinde bulunmaktadır. 1413'de kenti kuşatan Karamanoğulları surların birçok bölümünün yıkılmasına neden olmuşlardır, ama I. Mehmet döneminde onarılmıştır. Bugün surların ayakta kalan en sağlam bölümleri Tophane ile Üftade arasında yeralır. Bu duvarlar çok yüksektir ve çeşitli taşlardan yapılmıştır. Bazı taşlarda yazılara, oymalara ve heykellere rastlanır. Kale içinde şehitler anıtı, saat kulesi, Osmangazi ve Orhangazi türbeleri, Şehadet ve Üftade camileri yeralır.

4) Cem Sultan türbesi : Muradiye camisinin bahçesinde yeralan türbelerin en güzelidir. İçinde dört mermer sanduka bulunmaktadır. Girişteki ilk sandukada Bursa'ya ölümünden dört yıl sonra Napoli'den getirilen Cem Sultan defnedilmiştir. İkinci sanduka Fatih Sultan

Mehmet'in büyük oğlu Şehzade Mustafa nındır. Öbür iki sanduka ise II. Bayezıd ın oğullarına, üçüncü Abdullah ve, dördüncü Alemşah'ın sandukalarıdır. Türbe altı köşeli ve kubbelidir. Duvarları taş ve tuğladandır. Saçakla çevrili olan giriş kısmı mermerdendir. İç duvarlar altın kakmalı, altı köşeli ve mavi renkli değerli çinilerle süslenmiştir. Renkli duvar süslemeleri ortadan başlayarak tavana dek sürer. Mimber süslemelidir, duvarlarda birçok ayet göze çarpar. Kubbe kasnağı eski yazılarla çepeçevre kuşatılmıştır. Kubbe içindeki pencereler renkli çiçek ve geometrik motiflerle bezenmiştir.

5) Emir Sultan camisi : Yıldırım Bayezıd'ın damadı Emir Sultan (Mehmet Şemseddin Buhari) ile eşi Fatma Hatun tarafından yaptırıldı. 1795'de bütünüyle yıkılan cami, III. Selim tarafından aynı plan üzerine yeniden inşa ettirilmiştir. Yapı 1855'deki yer sarsıntısından büyük zarar gördü. 1868'de II. Abdülhamit tarafından onartıldı.

Çevresi 16 yuvarlak sütun üzerine kubbelerle örtülü bir bölüm ile kuşatılmış iç bahçenin bir yanı camiye, öbür yanı türbeye bakar. Bahçeye iki kapıdan girilir. Ortada mermer bir şadırvan bulunur. Cami her kenarı 15,20 m olan bir kare biçimindedir. Duvarlar kesme taştandır, 12 pencereli bir kasnağa oturan büyük kubbe camiyi örter. Kesme taştan yapılmış tek şerefeli iki minaresi vardır. Camiyi 40 büyük pencere aydınlatır, mihrap ağaç işlemelidir. Emir Sultan türbesi iç bahçeye bakar. Camiye giden cadde kenarında mezarlık yeralır.

6) Emir Sultan türbesi : Emir Sultan camisinin iç bahçesine bitişik yerde ve cami kapısının karşısındadır. Emir Sultan'ın eşi Hundi Fatma Hatun tarafından yaptırılmıştır. II. Abdülhamit türbeyi 1868'de yeniden yaptırmıştır. Türbe sekizgendir ve sekizgen kasnağa oturan bir kubbe ile örtülmüştür. Pencere kenarları mermerdir. İçerisi süslemeli olan kubbede 5 sanduka vardır. Ortada Yıldırım Bayezıd'ın damadı, Hz. Muhammed'in soyundan gelme Emir Sultan'ın parmaklıklarla çevrili büyük sandukası yeralır. Sağdaki tek sanduka Emir Sultan'ın oğlu Emir Ali Çelebi'nindir. Sol bitişiğindeki sanduka Yıldırım Bayezıd'ın kızı Hundi Fatma Hatun'undur. Öbür iki sanduka ise Fatma Hatun'un iki kızınındır.

7) Orhan Gazi camisi : 1329'da Orhan Gazi tarafından yaptırıldı. 1413'deki Karamanoğullarının kuşatması sırasında yakıldığı söylenir. 1417'de I. Mehmet'in emriyle ve Bayezıd Paşa'nın yardımıyla yeniden yaptırılmıştır. Osmanlıların ilk Şeyhülislamı Molla Fenari'nin bu camide ders verdiği bilinir. Birçok kez yangın ve deprem nedeniyle harab olan cami sonraları onarılmıştır. Yapı ters «T» planlıdır; duvarları yontma taş ve tuğladandır. Son cemaat yeri dört köşeli, altı kalın sütun üzerine beş kubbe ile örtülüdür. Tek şerefeli tuğla minaresi yenidir. Sekizgen kasnaklara oturmuş kubbe ve ortadaki kubbenin iki yanında birer basık kubbe ile örtülmüştür. Ortadaki kubbenin çapı 8,45 m, yüksekliği 16 m'dir. Buna karşılık mihraplı bölümün kubbesi daha büyük olduğu halde yüksekliği 13,50 m'dir. Caminin pencere sayısı az olduğundan oldukça karanlıktır. Bahçedeki şadırvan çinilerle süslenmiştir.

8) Hüdavendigar camisi : Çekirge'de Bursa ovasına bakan bir tepenin üzerindedir. Murat Hüdavendigar tarafından annesi Nilüfer Hatun'un isteği üzerine 1363'de yaptırılmıştır. Karamanoğullarının Bursa'yı alması sırasında (1413) yıkılmış; I. Mehmet'in buyruğuyla Sadrazam Bayezıd tarafından yeniden yaptırılmıştır. 1855 depreminde çöken kubbesi yeniden konulmuştur.

Cami ters «T» planlıdır. Duvarları kale duvarları gibi kalındır ve taş ile tuğladandır. Caminin görünümü iki katlı bir saraya benzer, alt katı cami, üst katıysa medresedir. Tuğla minaresi tek şerefelidir ve 26,5 m yüksekliğindedir. Minare 1855'de yeniden yapılmıştır. Son cemaat yeri 5 kubbeli geniş bir revakla kuşatılmıştır. Girişte sağlı sollu üst kata çıkan merdivenler görülür. İlk salonda, kubbenin altında, XIX. yüzyılda yapılan mermer bir havuz bulunmaktadır. Bu salonu örten 11 m çapındaki büyük kubbe yüksek, dört köşeli bir kasnağa oturur. Salonun iki yanında üçerden altı oda yeralır. Salondan beş basamaklı bir merdiven aracılığıyla kıble yönünde bulunan büyük bir namaz salonuna geçilir. Bu salonun mihrabı işlemeli ve süslüdür, yandaki merdivenler yukardaki medrese odalarına ulaşır. Son cemaat yerinin üstüne gelen bölümdeki balkonun yedi sütunu eski kaplıca yakınındaki Bizans kalıntılarından getirtilmiştir; mihrabın üstündeki küçük oda kubbelidir.

9) Karademirtaş Paşa camisi : I. Murat'ın komutanı Karademirtaş Paşa tarafından 1390'da yaptırıldı. Caminin tek şerefeli tuğla minaresi, caminin karşısında yeralır ve altı tuğla sütuna davanır. Bu sütunlar arasında mermer şadırvan yeralır. Caminin duvarları kesme taştandır, bazı yerlerde taş ve tuğla sıraları görülür. Son cemaat yerinin kesme taştan altı sütun arası camekânla örtülüdür. Yüksek ve sekizgen kasnağı olan 8 m çapında bir kubbe yapıyı örter. Orta salon iki kademelidir, yanlarda birer oda daha bulunur. Kubbe içi ve mihrab işlemelidir. Caminin sağ yanındaki bahçede Demirtaş Paşa ile soyundan gelenlerin mezarları bulunur.

10) Karagöz Anıt mezarı : Karagöz oyununu ilk oynatan İranlı Şeyh Mehmet Küşteri'nin mezarının bulunduğu yerdir. Mezar taşı bugün Bursa müzesindedir. Modern anlamdaki bu anıt-mezar Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu tarafından yaptırılmıştır. Büyükçe mezarın gerisinde bulunan panoda Karagöz ile Hacivat'ın resimleri simgesel olarak kurulmuştur. Bu anıtın arka kenarında solda Hacivat'ın sağda Karagöz'ün mezarları vardır.

11) İ. Murat türbesi : Çekirge'de Hüdavendigar camisi karşısındadır. Yıldırım Bayezıd tarafından yaptırılmıştır. 1855 depreminden sonra büyük zarar görmüş, ama yapılan onarımlarla bugünkü biçimini almıştır. Türbenin içinde sekiz sanduka vardır. Sol baştaki sanduka Emir Süleyman'ın, ikinci ve ortadaki mermer üzerine pirinç parmaklıkla çevrili sanduka I. Murat'ın, sağdaki üçüncü sanduka Emir Süleyman'ın oğlu Orhan Çelebi'nin, sağdaki beş sandukanın en gerisindeki tek sanduka Yıldırım Bayezıd'ın boğdurttuğu kardeşi Yakup Çelebi'nin, onun sol önündeki sanduka II. Bayezıd'ın oğlu Mehmet'in ve öbür sandukalar üç kadınındır. Türbe dört köşelidir. Kubbesi içerde bulunan ve mermere benzeyen sekiz sütuna dayanır. Bu sütunların başlıkları Bizans yapıtlarına örneksenerek gerçekleştirilmiştir. 9 pencereli, iki mihraplı ve iç duvarları az işlemelidir.

12) Muradiye camisi : 1442'de II. Murat tarafından yaptırıldı, Selçuklu mimarisinin gelişmiş biçimi olan Bursa tipi camilerin başlıca örneklerinden biridir. 1855 depreminde minareleri yıkılmış ve cami büyük zarar görmüştür. 1855'de Fransız mimar Pervilée, 1955'de Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından önemli onarımlar görmüştür.

Caminin cemaat yeri dördü dört köşeli, ikisi yuvarlak mermer sütunlar üzerine beş kubbe ile örtülüdür. Duvarları taş ve tuğladır. İki minaresi de tek şerefelidir ve tuğladandır. Giriş bölümü çinilerle süslü bir revaklı tavanla örtülüdür. Yedi pencereli, sekizgen kasnağa oturan bitişik iki büyük kubbeyle ortadaki iki kubbenin yanında birer küçük kubbe camiyi örter. Caminin planı ters T biçimindedir. Duvarlar pencere üstlerine dek renkli çinilerle kaplıdır. 6 merdivenli ikinci salonun mimberi ile kubbe içleri renkli süslemelerle bezenmiştir. Caminin sağ yanında 14 odalı medresesi, caminin bahçesinde Muradiye türbesi, medresenin karşısında XVIII. yüzyıl evi ve divan ozanı Bursalı Ahmet Paşa'nın 6 köşeli kubbeli ve mermer kaplı türbesi yeralır.

13) II. Murat türbesi : Muradiye camisinin bahçesindeki ikinci büyük türbedir, 1451 yılında yaptırılmıştır. Bahçedeki 13 türbenin en büyüğüdür. İçinde yalnızca II. Murat'ın mermer mezarı bulunur. Yapı çok sadedir ve dört köşelidir. Duvarlar kesme kûfeki taşı ile tuğladan yapılmıştır. Kapı kenarları mermerdir; sedefli motiflerle süslü olan kapı saçağı, güzel bir ağaç işçiliği örneğidir. Sekizgen kasnağa oturan ve tepesi açık kubbesi dördü köşeli, dördü yuvarlak sekiz sütun üzerine oturur.

14) Orhan Gazi türbesi : Tophane'de Osman Gazi türbesinin karşısındadır. 1855 yılındaki depremde Osman Gazi türbesi içindeki mezar yıkılınca Orhan Gazi'nin mezarı Abdülaziz tarafından bugünkü yere taşınmıştır. Türbe 1863'de yapılmıştır. Yapı dört köşelidir ve duvarları sadedir. 11 penceresi vardır. Geniş kubbesi, yuvarlak dört mermer sütuna oturur. Orhan Gazi'nin sandukasının önündeki ve solundaki yerde Bizanslılardan kalma renkli mozaik parçaları vardır. Türbenin içinde 21 sanduka yeralır. Ön sırada soldan ikinci sanduka Yıldırım Bayezıd'ın oğlu Emir Süleyman'ın, üçüncü ve ortadaki pirinç parmaklıklarla çevrili büyük sanduka Orhan Gazi'nin, dördüncü sanduka II. Bayezıd'ın oğlu Korkut'un, beşinci ve sağ baştaki sanduka Orhan Gazi'nin karısı ve Yarhisar Tekfurunun kızı Nilüfer Hatun'un, ikinci sıranın sağ başındaki sanduka Orhan Gazi'nin oğlu Kasım Çelebi'nin, üçüncü sıranın sağ başındaki sanduka Yıldırım Bayezıd'ın oğlu Musa Çelebi'nin ve gene arka sıranın sol başındaki ilk sanduka Yıldırım Bayezıd'ın kızı Fatma Sultan'ındır. Öbür sandukaların sahipleri belli değildir.

15) Osman Gazi türbesi : Osmanlı devletini kuran ilk padişah Osman Gazi Söğüt kasabasında öldüğünde babası Ertuğrul Gazi'nin türbesine gömüldü. Ne var ki, vasiyeti gereğince Bursa Türkler eline geçince cenazesi Bursa'ya getirilerek Bizanslılardan kalma Gümüşlü Kümbet ilçesine gömüldü. Önceleri Osman Gazi ile Orhan Gazi'nin mezarları birarada ve aynı çatı altındaydı. 1855 depreminde bu çatı bütünüyle yıkıldı. 1863'de Abdülaziz aynı çatı altındaki mezarları ayırarak türbeleri yeniden ayrı ayrı yaptırdı. Osman Gazi türbesi 8 köşeli kubbelidir. Duvarları kesme kûfeki taşındandır. Yedi penceresi vardır. İçi süslüdür, ortada bir avize sarkmaktadır. Türbe içinde yedisi önde onu arkada onyedi sanduka bulunur. Sol baştaki ilk sanduka I. Murat'ın oğlu Savcı Bey'in, ikinci sanduka Osman Gazi'nin oğlu

Alaaddin Paşa'nın, dördüncü ve ortadaki sedef kakmalı parmaklıkla çevrili sanduka Osman Gazi'nin, beşinci sanduka Osman Gazi'nin torunu İbrahim'in, altıncı sanduka Orhan Gazi'nin oğlu İbrahim'in ve sağ baştaki yedinci sanduka Orhan Gazi'nin eşi Asburçe Hatun' undur. Arkadaki son sanduka ise Orhan Gazi'nin soyundan gelen sultanlarındır. Türbenin hemen arkasından şehitler anıtı ve şehit mezarları önünde saat kulesi (1904'de yapıldı), yan tarafta Orhan Gazi türbesi bulunur.

16) Süleyman Çelebi türbesi : 1957' de birçok kişi ve müessesenin bağışlarıyla Bursa eski eserleri sevenler kurumu tarafından yaptırıldı. Yapının mimarı İbrahim Sezen ile Nurettin Özislam' dır. Ulucami bahçesinde bulunan mezar genişleyen yol nedeniyle buraya taşınmıştır. Hz. Muhammed'in yaşamını Mevlit adlı yapıtında manzum biçiminde anlatan Yıldırım Bayezıd'ın Ulucami'deki imamı Süleyman Çelebi'nin, çiçek bahçesi kenarında bulunan üstü örtülü, çevresi açık, kesme küfeki taşından yapılmış sekiz sütunlu türbesinin içinde sadece kapak kenarları işlemeli büyük mermer sandukası yeralır.

17) Şehadet camisi : I. Murat tarafından 1365 yılında yaptırıldı. Cami dokuz kubbeliydi, ama 1855 depremi sırasında yıkıldı. Bursa valisi Mahmut Celalettin Paşa 1890'da camiyi onarttı ve bugünkü basit biçimini verdirtti. Şehadet camisi yüksek duvarlıdır, son cemaat yeri yoktur. Tek şerefeli ince minaresi kesme taştandır. Uzun pencereleri ikişer ikişer yan yana dizilmiştir. İki büyük kubbe ile örtülüdür. Bunlar sekizgen kasnağa oturan ve sekizer penceresi bulunan kubbelerdir. Kıble bitişiğinde bulunan tuğla kemerli bölümün ilk biçiminden kaldığı sanılır.

18) Şehzade Ahmet türbesi : Muradiye camisinin bahçesindeki ilk büyük türbedir. Giriş bölümü dört sütun üzerinde, revaklıdır. Kapı kenarı mermerdendir, duvarlar taş ve tuğla karışımıdır. Sekizgen biçiminde ve kubbelidir. İç duvarları ortaya dek altıgen şekilli siyah ve mavi çinilerle örtülüdür. Türbenin içinde altı mermer sanduka vardır. Bunlardan soldan birincisi II. Bayezıd'ın oğlu Ahmet, ikincisi Bayezıd'ın torunu Şehzade Mehmet, üçüncüsü Bayezıd'ın oğlu Şehzade Şehinşah, dördüncüsü ve sağ baştaki sanduka Bayezıd'ın karısı Bülbül Hatun'a aittir. Arkadaki sanduka Şehzade Ahmet'in kızı Kemer Sultan'ın ve sağdaki iki sanduka da II. Bayezıd'ın kızı Sofu Sultan'ındır.

19) Şehzade Mustafa türbesi : Muradiye camisinin bahçesindeki beşinci büyük türbedir. Kapısı üzerinde bir yazısı bulunmaktadır. Duvarlar kesme taş ve tuğla karışımıdır. Kubbesi sekiz köşelidir. İç duvarları ortaya dek XVI. yüzyılın tümü yaldızlı, parlak çok renkli ve sümbül çiçekleri motifleriyle bezenmiş dört köşeli mavi çinilerle kaplıdır. Bu çiniler gerçek bir sanat eseridir. Çinilerin üst bölümünü ise çepeçevre bir yazı kuşatır. Türbenin içinde dört sanduka vardır. Giriştekı ilk sanduka Kanuni Sultan Süleyman'ın büyük oğlu Şehzade Mustafa'nın, ikinci sanduka Kanuni Süleyman'ın oğlu Orhan'ın, üçüncü sanduka Kanuni Sultan Süleyman'ın karısı ve Şehzade Mustafa'nın annesi Mihridevran Hatun'undur. Dördüncü sandukanın ise kime ait olduğu belli değildir.

20) Türk İslam eserleri müzesi : Yeşil cami yanındaki Yeşil medresededer Çelebi Mehmet I tarafından 1421'de yaptırılan Yeşil medrese, 1930 - 1972 yılları arasında arkeoloji ve etnoğrafya müzesi olarak kullanıldı. Arkeoloji müzesi bugünkü modern binasına taşınınca, müzedeki etnoğrafya yapıtları yeniden düzenlenerek 1972'de Türk İslam Eserleri müzesi adıyla açıldı. Müzede fildişi çekmeceler, buhurdan, gülabdan, bakır taslar, sedef kakmalı kuran rahleleri, alemler, yemek takımları, şamdanlar, mum keseceği, fenerler, sedef kakmalı saat mahfazası, Sultan Murat'ın Cuma töreni kavuğu, Memluk çağından kalma el yazısı büyük kuranlar, giysiler, Mevlevi müzik aletleri, divit kalemleri, Memluk Sultanı Berkuk'un Yıldırım Bayezıd'a armağan ettiği şamdan, Mısır hakanı Nasrettin Muhammed'in Orhan Gazi'ye armağan ettiği avize, vb. müzede sergilenmektedir.

21) Ulucami : Bursa'nın en büyük camisidir. 1396 - 1400 yıllarında Yıldırım Bayezıd tarafından yaptırılmıştır. Timur Bursa'yı alınca, bu camiyi ahır haline getirmiştir ve giderken yaktırıp yıktırmıştır. Bunun üzerine I. Mehmet camiyi onartmış, kuzeydeki minareyi ekletmiştir. Mevlit'in yazarı Süleyman Çelebi yaşamı boyunca bu camide imamlık yapmıştır. Cami 1493 yangınında, büyük zarar görmüştür. 1855 depreminde iki minare ile yedi kubbesi yıkılmıştır. Daha sonra Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yaptırılmıştır.

Cami kesme taş duvarlıdır ve 56x68 m boyutlarındadır. Son cemaat yeri yoktur. İki kalın minaresi vardır ve minareler tek şerefelidir. Kuzeydoğudaki minare ortaya dek mermerdendir. Yapının duvarları çok kalındır. Üç büyük kapısı vardır, ancak cadde yönünde kapısı yoktur. Bahçeye bakan büyük kapı mermer işlemelidir. Camiyi beş bölüme ayıran dörderden üç sıra halindeki 12 dört köşeli kalın sütun, beşerden dört sıra sekizgen kasnaklara oturan 10,60 m çapındaki 20 kubbeyi taşır. Türkiye'nin bu kadar çok kubbesi olan tek camisidir. İkinci sıranın ortasındaki kubbe camekânla örtülüdür. Bu açık kubbenin altından 16 musluklu ve 16 köşeli merdiven havuzu ile barok üslubundaki şadırvanı XIX. yüzyılda yapılmıştır. Caminin duvarları çok güzel yazılarla bezenmiştir. Bu yazılar camiyi adeta yazı müzesi haline getirmektedir. Mihrap çok büyüktür ve cevizdendir, sedef kakmalı süslerle bezenmiştir. Caminin yanında caminin yapımında çalışan işçiler için yapılmış ünlü hamam bulunur. Kütüphanesinde bulunan altın işlemeli bir Kuran-ı Kerim Hicri 770 (Miladi 1368) tarihinde yazılmıştır.

22) Yeşil cami : Yeşil türbenin karşısındadır, I. Mehmet tarafından 1415 - 1419 yılları arasında yaptırılmıştır, Bursa'nın en ünlü camisidir. Caminin planını mimar Hacı İvaz Paşa hazırlamıştır. Cami 1863'de Fransız mimar Leon Pervilée'ye onartılmış ve badana ile örtülmüş çinileri ortaya çıkarılmıştır.

Cami Selçuklu etkisinde kalarak gelişmiş Bursa üslubundadır. Ters T planlıdır. Yapının tümü kesme taştandır. Son cemaat yeri yoktur. Tek şerefeli iki minaresi XIX. yüzyılda eklenmiştir. Kapı kenarları ve pencere üstleri küfi ve öbür yazılarla bezelidir. Giriş kapısı tahta işlemelidir, kapı kanatlarının üzerlerinde yazılar vardır. Üzeri işlemeli bir mermerle birbirine tutulan iki kubbe ile örtülüdür, bu tür kubbe dünyad[illegible] tek örnektir. Bu iki kubbenin altın[illegible]i çinilerle kaplı 10 m boyundaki [illegible]raplı bölüme dört merdivenle geçilen iki büyük salon ile yanlarda üçerli altı oda bulunmaktadır. Ortadaki kubbenin çapı 11,80 m, yüksekliği 24,80 m'dir. Kıbledeki kubbenin çapı 10,40 m, yüksekliği 22,80 m'dir. Binanın iç duvarlarının 2 m yüksekliğe dek 6 köşeli ve yeşil renkli çinilerle kaplı oluşundan ötürü camiye ve semte Yeşil adı verilmiştir. Geometrik desenli ve yeşil renkli çiniler camiye bir halı kolleksiyonu görünümü kazandırmaktadır. Camideki İznik çinilerini Mehmet Mecnun, işlemeli kapıları Nakkaş Ali Paşa yapmıştır. İlk kubbenin altında bulunan 20 fıskiyeli ve oymalı mermer havuzlu şadırvanın I. Mehmet tarafın yaptırıldığı sanılır. Mihrap baştan başa çinilerle kaplıdır ve 15 m yüksekliğindedir. Caminin sırasında Türk İslam Eserleri müzesi olarak kullanılmakta olan Yeşil Medrese ve onun karşısında I. Mehmet'in Yeşil Türbesi bulunmaktadır.

23) Yeşil türbe : Yeşil caminin karşısındadır, yeşil çinileriyle Bursa'nın simgesi haline gelmiştir. I. Mehmet tarafından 1421'de yaptırılmıştır ve türbenin yapımı I. Mehmet'in ölümünden 40 gün önce tamamlanmıştır. Türbenin planını Vezir Hacı İvaz Paşa hazırlamıştır. 1855 depreminde kubbesi yıkılan türbe, 1863' de Bursa valisi Ahmet Vefik Paşa tarafından yeniden yaptırılmıştır. Daha sonra Yeşil türbe birçok onarım görmüş ve aslına uygun olarak onarılmıştır. Yeşil Türbe Bursa'daki türbelerin hem en büyüğü hem de en güzelidir. Mermer bir merdiven türbeye girişi sağlar. Sekiz köşeli türbeyi, sekiz pencereli ve 4,57 m yüksekliğinde bir kasnağa oturan 15 m çapında ve 6,6 m yüksekliğinde dik bir kubbe örter. Türbenin en yüksek yeri 23,17 m'dir. Türbenin kapısı Türk oyma sanatının en değerli örneklerinden biridir. Ceviz ağacı üzerine oyma geometrik motifler, Tebrizli Ahmet oğlu Hacı Ali' nin yapıtıdır. Türbenin iç ve dış duvarları 3 m yüksekliğe dek yeşil çinilerle, mihrabı renkli ve geometrik motiflerle süslü çinilerle bezenmiştir. Türbe içinde 9 sanduka bulunur. Sandukalar turkuvaz renkte, sekiz köşeli bir set üzerinde dir. Girişte sol baştaki ilk sanduka I. Mehmet'in oğlu Mustafa Çelebi'nin, dördüncü ve sağ baştaki sanduka I. Mehmet'in oğlu Mahmut Çelebi'nindir. İkinci sıranın sol başındaki yazılı çinilerle süslü ilk sanduka I. Mehmet'in kızı Selçuk Sultan'ın, ikinci sanduka I. Mehmet'in kızı Sitti Hatun'un, üçüncü sanduka I. Mehmet'in kızı Hafsa Hatun'un, dördüncü sanduka I. Mehmet'in kızı Ayşe Hatun'un, beşinci ve sağ bastaki sanduka ise I. Mehmet'in dadısı Taya Hatun'undur.

24) Yıldırım camisi : Bursa üslubunda yapılmış büyük bir camidir. Caminin yapımını Yıldırım Bayezıd başlatmıştır. Ne var ki Ankara Savaşı nedeniyle yapım yarıda kalınca oğlu Musa Çelebi camiyi tamamlatmıştır. Yapım 1407 yılında sona ermiştir. 1855 depreminde minareleri, 1878'da kubbesi yıkılmıştır. 1879' da önemli bir onarım görmüş, ama 1949 depreminde minareleri yeniden yıkılmıştır. 1970'de cami yeniden yapılmıştır.

Cami mermer taklidi kesme taştandır. Dört köşeli, kalın, altı sütun üzerine beş kubbe ile örtülü olan son cemaat yerinin revakları çok güzeldir. İki minaresi vardır, kapı kenarları mermerdir. Ortada ve kıblede bulunan iki büyük kubbe ve yanlarda üçerden altı küçük kubbe ile örtülüdür. Ortadaki kubbenin çapı 11,30 m, yüksekliği 22,50 m'dir. Kıbledeki kubbenin çapı ise 10,10 m, yüksekliği 18,60 m'dir. İki büyük kubbenin altında iki büyük salon, yanlarda da üçerli altı küçük oda bulunur. Caminin içi çok süslü değilse de mihrabı, kubbe içleri ve pencere kenarları işlemelidir. Caminin bulunduğu setin altında Yıldırım

Medresesi, Darüşşifâ, aşhane, misafirhane ve Yıldırım Beyazıd türbesi yeralır.

25) Yıldırım Bayezıd türbesi : Yıldırım camisinin önündeki setin alt yanında ve medresenin bitişiğindedir. Yıldırım'ın oğlu Süleyman Çelebi tarafından 1407' de yaptırılmıştır. I. Mehmet savaşta iken Karamanoğulları Bursa'yı ele geçirince Yıldırım Bayezıd'ın mezarını açtıkları ve kemiklerini yaktıkları söylenir. Türbe 1855 depreminde yıkılmış ve daha sonra onarılmıştır. Türbenin girişinde, ikisi yuvarlak, dört sütun üzerine üç küçük kubbe ile örtülü bir revak vardır. Dört köşeli kubbe sekizgen bir kasnak üzerine oturur. Duvarlar kesme taş ve tuğla karışımıdır. İç süslemeleri sadedir, türbe içinde beş sanduka bulunur. Ortada parmaklıkla çevrili büyük sanduka Yıldırım Bayezıd'ın, sol baştaki sanduka I. Mehmet ile savaştıktan sonra Eskişehir'de idam edilen Yıldırımın oğlu İsa Çelebi' nindir. Sağ baştaki sanduka ise Yıldırım' ın öbür oğlu Şehzade Kasım'ındır. Arka sırada kalan iki sanduka ise iki küçük şehzadenindir.

Bursa ilçelerindeki tarihsel yapıtlar :

İznik ilçesi

İznik kenti M.Ö. 316'da İskender'in komutanlarından Antigonos tarafından kuruldu ve Antigoneia adını aldı. Antigonos ölünce kenti Lysimachos ele geçirdi ve eşi Nicaea'ya armağan ederek, eşinin adını kente verdi. M.Ö. 281'de Bithynia'lıların eline geçti. 325'de birinci Hristiyanlık Konsili burada toplandı.

395 - 1330 yılları arasında kent Bizans yönetimine girdi. 717'de Araplar kenti kuşattı. 728'de ikinci büyük konsil ve 787'de de yedinci Hristiyanlık konsili İznik'te toplandı. 1065 yılında kent deprem nedeniyle yıkıldı, 1080 - 1097 yılları arasında İznik Selçuklulara başkentlik görevi yaptı. 1115 - 1147 yılları arasında bir Selçuklu kenti oldu. 1204 - 1261 arasında Latin'ler İstanbul'u egemenlikleri altında tutunca Bizans başkenti İznik'e taşındı. Osmanlıların eline geçtiği sırada (1330) kent harabe halinde olduğundan Nicaea'nın izi anlamına gelen İznik adını aldı. 1330 - 1922 yılları arasında, tüm Osmanlı egemenliği yılları boyunca, İznik çiniciliğin merkezi oldu. Kurtuluş savaşı sırasında Yunanlılar hem kenti hem de tarihsel yapıtları yakıp yıktılar. İznik kenti tarihsel yapıt bakımından çok zengindir, bu yapıtlardan başlıcaları şunlardır :

1) Ayasofya camisi : Kentin ortasındadır, IV. yüzyılda Bizans imparatoru İustinianus tarafından yaptırılmıştır. İznik'in en büyük kilisesidir. 1331'de Orhan Gazi tarafından minare ve mihrap eklenerek camiye dönüştürülmüştür. VII. Hristiyanlık konsili (787) bu kilisede toplanmıştır.

2) Ayatirifon kilisesi : Kentin kuzeyindedir, Bizans'ın son yıllarında yapılmış bir kilisedir. Duvarları taş ve tuğla karışımıdır; haç planlıdır.

3) İznik sur ve kapıları : Kenti dört yönden kuşatan surların kuzeydoğu kapıları arası 1119 m, güneydoğu kapıları arası 1125 m, güneybatı kapıları arası 1084 m, kuzeybatı kapıları arası 1119 m' dir. Kesme taş ve ince tuğla duvarlıdır, 236 burcu ve 12 kapısı vardır.

4) Koymisis kilisesi : Kentin güneydoğusundadır. 1065'de Bizanslılar tarafından yaptırılmıştır. Kurtuluş savaşı sırasında bütünüyle yıkılmıştır. Bugün yalnızca mermer döşemesi, altı kubbesi ve duvarları ayakta durmaktadır. Dört fil ayağı üzerinde yaslanmış altı kubbe ile örtülü olan bu kilisenin içi altın yaldızlı mozaik fresklerle süslüdür.

5) Nilüfer Hatun İmarethanesi; İznik müzesi : Kentin doğusundadır. 1388'de I. Murat tarafından annesi ve Orhan Gazi'nin eşi Nilüfer Hatun adına yaptırılmıştır. İlk Osmanlı misafirhanesidir. 1960'dan bu yana İznik müzesi olarak kullanılmaktadır. Duvarları taş ve tuğladandır.

6) Süleyman Paşa medresesi : İznik valisi Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa tarafından yaptırılmıştır. 13 odası bir dershanesi vardır. U planlıdır. Üstü 19 kubbe ile örtülüdür. Giriş bölümüyle kubbelerin bir bölümü yıkılmıştır.

7) Yeşil cami : Kentin doğusundadır. İznik müzesinin karşısında yeralır. İznik' in en güzel ve en büyük camisidir. Sadrazam Çandarlı Hayrettin Paşa tarafından, 1378 - 1391 yılları arasında yaptırılmıştır. Mimarı Hacı Musa'dır. Minaresini süsleyen yeşil çinilerden ötürü, Yeşil Cami adını almıştır. 1922'de Kurtuluş savaşı sırasında Yunanlılar tarafından yakılıp yıkılmışsa da daha sonra onarılmıştır. Duvarları kesme taştandır, minareleri çinilerle süslüdür. Kubbesinin çapı 11 m, yüksekliği 16,20 m'dir.

Mudanya ilçesi

Mudanya Mütarekesi Müzesi : TBMM Hükümeti ile İtilaf devletleri arasında 11 Ekim 1922'de imzalanan antlaşmanın imzalandığı yapıdır. 1960'da müze haline getirilmiştir. Köşk 3 katlıdır ve odalarında bu antlaşmaya ilişkin fotoğraf ve eşyalar sergilenmektedir.

ÇANAKKALE

Marmara denizi ile Ege denizinin birleştiği yerde bulunan Çanakkale boğazının batısında, Gelibolu yarımadasıyla güney Marmara bölgesinin batı bölümünde yeralır. Asya ve Avrupa'da toprakları vardır.

Yüzölçümü	9 737 km²
Nüfusu	367 121
İlçe sayısı	12
Köy sayısı (1970)	560

Güney ve batıdan Ege denizi, kuzeyden Marmara denizi ile kuşatılmıştır. Asya'da kalan kesimi ise doğuda boydan boya Balıkesir iline; Avrupa'da kalan kesimi ise kuzeyde Edirne, kuzeydoğuda Tekirdağ illerine komşudur.

Yüzey şekilleri :

Çanakkale ili genellikle engebelidir. Ne var ki Biga yöresi adıyla anılan Anadolu kesimi, Gelibolu yarımadası adıyla anılan Trakya kesiminden çok daha dağlıktır. İlin en yüksek yeri Edremit körfezi kıyısında bulunan Kaz dağıdır (1767 m). İlin en önemli ovaları Menderes çayı boyundadır : Bayramiç, Ezine.

Çanakkale içindeki akarsuların hemen hemen tümü düzensiz rejimlidir : İlkbahar ve sonbaharda kabaran akarsular, yazın kurur. Küçük Menderes, Kocabaş, Tuzla, Kocaçay ilin başlıca akarsularıdır. En önemli gölü ise Tuzla gölüdür.

Çanakkale'nin İlçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Çanakkale (merkez)	949	51 977
Ayvalık	874	26 917
Bayramiç	1 275	29 274
Biga	1 331	73 658
Bozcaada	40	1 854
Çan	887	40 507
Eceabat	490	9 271
Ezine	474	30 248
Gelibolu	808	35 155
İmroz	289	6 049
Lapseki	955	22 761
Yenice	1 367	39 450

İklim :

Kıyı şeridinde özellikle de Edremit körfezi kıyılarında tipik bir Akdeniz iklimi görülür. Ancak bütünüyle ele alındığında, yazların Ege ve Akdeniz kıyılarındaki kadar sıcak geçmemesi, kışlarınsa Balkanlardan gelen soğuk hava dalgalarının etkisinde kalması yüzünden Çanakkale'nin iklimi, Karadeniz Akdeniz iklimi arasında geçit kuşak özelliğini taşır.

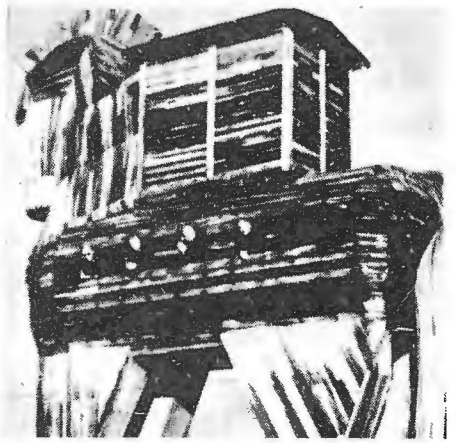

Tarım ve hayvancılık :

Çanakkale ilinde en çok ekilen tahıl ürünleri şöyle sıralanabilir. Buğday 180.000 ton, yulaf 32.000 ton, arpa 27.000 ton, mısır 11.000 ton, pirinç 4.000 ton, nohut 3.000 ton, fasulye 1.600 ton, bezelye 200 ton, patates 7.500 ton, mercimek 800 ton. Çanakkale'de sanayi bitkileri üretimi de yaygındır : pancar 19.000 ton, ayçiçeği 25.000 ton, tütün 2.500 ton, pamuk 900 ton. Çanakkale ilinde zeytinciliğin önemi büyüktür. İl sınırları içindeki zeytin ağacının sayısı 3.5 milyonun üzerindedir. Yıllık zeytin üretimi

Çanakkale boğazı Marmara ve Ege denizlerini birleştirir. Boğaz suları birbiri üstünden ters yöne giden iki akıntı sistemiyle hareket halindedir.

Tahta at, Truva'lılarla Yunanlılar arasında patlak veren savaşta bir savaş hilesi olarak kullanılmıştır.

ortalama 50.000 tonu aşar. Zeytinliklere daha çok kıyı bölgelerinde, özellikle de Çanakkale merkez ilçesiyle Ezine ve Ayvacık dolaylarında rastlanır. Çanakkale'de bağcılık da önemli tarımsal uğraşlar arasındadır. 9000 hektarı aşan bağlık alanlardan yılda ortalama 35.000 ton kadar üzüm elde edilir. Bu üzümlerin büyük çoğunluğu şaraplık üzümdür. Ayrıca Lapseki, Bozcaada, Uğurbey dolaylarında yüksek nitelikli sofralık üzüm de yetiştirilir. Çanakkale'de sebzecilik de günden güne gelişmektedir. Bölgede üretilen domates özellikle salça yapımı için çok elverişlidir. Öte yandan Yenice bölgesinde tütün de yetiştirilir. İl sınırları içinde otlak ve meralar, büyük yer tutmakla birlikte hayvancılığa oldukça önem verilir. Hayvan sayısı yaklaşık olarak şöyledir : koyun 600.000, kıl keçisi 283.600, deve 1.300, at 1.200, katır 2.000, eşek 30.000, tavuk 854.000.

Çanakkale'deki toprakların dağılımı

	Hektar	%
Tarla	198 000	21,1
Nadas	92 000	9,8
Sebzelik, meyvelik, bağlık	25 000	2,7
Zeytinlik	27 000	2,9
Çayır, mera	36 000	3,8
Orman	197 000	21
Tarım dışı	363 000	36,7

Yeraltı zenginlikleri :

İldeki başlıca madenler; linyit, kurşun, perlit ve demirdir. Ayrıca Küçükkuyu'da uranyum yatakları bulunmuştur. Çanakkale'de yılda 200.000 ton linyit, 500 ton kurşun, 500 ton perlit filizi üretilir.

Sanayi ve ekonomi :

Devlet Planlama Teşkilatının istatistiklerine göre Çanakkale sanayi alanındaki gelişmişliği bakımından Türkiye' de ancak 63. sırayı alır. Zeytinyağı fabrikaları, şarap, kereste, sebze ve balık konserve kuruluşları ilin başlıca sanayi etkinliklerini oluşturur. Son yıllarda üretimini giderek arttıran Çanakkale Seramik fabrikası, il ekonomisinde önemli bir yer tutmaktadır.

Tarih :

Kentin çekirdeğini 1452'de Fatih Sultan Mehmet'in kurduğu Boğazhisar oluşturur. Kentin adını bu kalenin çanak biçiminde olmasından yada kentin çanak çömlekleriyle ün salmasından aldığı sanılır. Türk tarihinin en parlak sayfalarından biri olan Çanakkale savaşlarının ilki 18 Mart 1915'de Çanakkale önlerinde yapılan ünlü deniz savaşıdır. Daha sonra 25 Nisan 1915 ile 7 Ağustos 1915 tarihleri arasında Müttefik kuvvetlerle onların İstanbul'a ulaşmasını engellemek isteyen Türk ordusu arasında amansız savaşlar burada verilmiştir. Sonunda müttefikler 9 Ocak 1916'da Çanakkale'nin «geçilemeyeceğini» anlayarak geri çekilmişlerdir.

Milli mücadele yıllarının ilk döneminde Çanakkale önemli günler yaşamıştır. Köprülü Hamdi Bey Türk ordusuna silah ve cephane sağlamak için Gelibolu'daki Akbaş cephaneliğini basmış ve buradaki düşman cephanesi ve silahlarını Yenice'ye taşımıştır. Ne var ki milli Mücadeleye karşı ilk ayaklanma Biga'da patlak vermiş, ve Hamdi Bey burada öldürülmüştür. Söz konusu ayaklanmanın bastırılmasına karşın Çanakkale ve ilçelerinin düşman istilasına uğraması önlenememiştir. Çanakkale yarımadası ancak Eylül 1922'de düşmandan arındırılabilmiştir.

Tarihsel yapıtlar :

1) Çanakkale anıtları : Bölge Birinci Dünya savaşında Çanakkale'de savaşmış ulusların çeşitli yörelerde yaptırdıkları anıtlarla bezenmiştir. Bu anıtlardan en önemlileri şöyledir :

Türk Anıtları

Çanakkale şehitleri anıtı : Morto köyü yakınında Hisarlık tepe üzerindedir. 250.000 Türk şehidi adına dikilmiştir. Anıtın temeli 19 Nisan 1954'de atılmış; yapım 6,5 yıl sürmüştür. Anıtın mimarları Doğan Erginbaş ile İsmail Utkular' dır. Projenin yapımı mühendis Ertuğrul Barla tarafından gerçekleştirilmiştir. Anıt 21 Ağustos 1960'da törenle açılmıştır. 41,70 m yüksekliğindeki anıt, 4 kalın ayaktan oluşur. Her ayak 7,50x7,50'lik bir alan kaplar. Ayaklar arasındaki açıklık 10 m'dir. Anıt'ın kapladığı alan 25x25 m'dir.

Hasan Mevsuf anıtı : 18 Mart şehitleri anısına dikilmiştir. Çanakkale'ye 12 km uzaklıktaki Dardanos'tadır. Yüksekliği 6 metredir.

Mehmet Çavuş anıtı : Anafartalar zaferi için 1934'de yapılmıştır. Bir taban üzerinde dört köşeli bir sütun görünümündedir.

Zığındere ve Sargı Yeri anıtları : Alçıtepenin güneyinde Zığındere'dedir. Yaralıların sargı sırasında düşman ateşi ile şehit oldukları yerde yapılmıştır. Yüksekliği 2,5 metredir.

Yabancıların yaptırdığı anıtlar :

Anzak anıtı : Conkbayırı'ndadır. Anzak ordusu anısına Yeni Zelanda devletince yaptırılmıştır.

Fransız anıtı : Morto köyünün kuzeyindedir. Savaşta ölen Fransız askerlerinin anısına 1930'da yaptırıldı. Anıtın üzerinde Fransız ozanı Victor Hugo'nun şiirlerinden dizeler yeralır.

Helles anıtı : Gözcübaba tepesindedir. İngiliz askerlerinin anısına dikilmiştir, yüksekliği 36 m'dir.

Lone Pine (Tek çam) anıtı : Kanlı Sırt'tadır. Avusturyalı askerlerin anısına dikilmiştir Yüksekliği 16 m'dir.

Çanakkale kaleleri : Bu kaleler Çanakkale'nin iki yakasında bulunur. Çanakkale'nin güneyindeki Kocaçay kıyısındaki kale, boğazı kontrol etme amacıyla yaptırılmıştır. Kale Fatih Sultan Mehmet tarafından 1452'de yaptırıldı. Kanuni Sultan Süleyman döneminde onarım gördü. IV. Mehmet'de kaleyi hem onarttı, hem de genişletti. Kale, 29x44 m boyutlarında, duvarları 22 m yüksekliğindedir. Dörtgen biçimindedir, dört köşesinde de birer kulesi vardır. Boğaz hisarı, Çimenlik, Kal'a-yı Sultaniye ve Anadolu Eski Hisarı adlarıyla da anılır. Çanakkale'nin karşısındaki Kilidül Bahir kalesini de Fatih Sultan Mehmet yaptırmıştır. Kale üç bölümdür.

Gelibolu'nun karşısında bulunan Çardak kalesini Süleyman Paşa yaptırmıştır. Gelibolu'nun ucunda Ege denizine bakan bölümdedir.

Seddülbahir kalesi ise IV. Mehmet'in annesi Turhan Hatice Sultan'ın yaptırdığı bir kaledir. Bu nedenle de Kal'a-yı Sultaniye adıyla da tanınır. Duvarlarında Çanakkale savaşında topların açtığı deliklere rastlanır.

Seddülbahir'in karşısında Çanakkale' ye 36 km uzaklıkta, Anadolu yakasında bulunan Kum kale'yi Sadrazam Köprülü Mehmet Paşa 1658'de yaptırdı. Kale'nin giderlerini IV. Mehmet karşıladı. Kale, Kal'a-yı Hakaniye adıyla da bilinir.

Bu kaleler bir dörtgenin köşelerine yerleştirilmiş ve boğazı korumak amacıyla yaptırılmışlardır.

3) Çanakkale müzesi : Çanakkale ve yöresinde ortaya çıkartılan arkeoloji ve tarih yapıtlarının toplandığı bir müzedir. İlk kez 1911'de açılmış ve 1932'de Ermeni Kilisesine taşınmıştır. 1931'de Ermeni Kilisesi onarılarak müze binası daha elverişli biçime getirilmiştir. Müzenin bahçesinde kabartmalar, heykeller, kapalı lahitler, mezar taşları, yazıtlar göze çarpar. Salonda ise Amerikan konsolosu Calvertin' in kolleksiyonu ve dünyanın en eski Dardanos tümülüsünde 1959 kazılarında ele geçirilen 25 iskelet, 400 parça başka çeşitli tarihsel yapıt ve Bozca Ada kazılarında bulunan yapıtlar yeralır.

4) Dardanos tümülüsü : Çanakkale' nin 10 km güneyinde yığma toprak tepedir. Dünyanın bilinen en eski tümülüsüdür. M.Ö. V. yüzyıldaki uygarlığa tanıklık eder. 1959'da raslantı sonucu bulunmuştur. Yapılan kazılar sayesinde koridor, ön oda ve mezar odası ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca bu kazılar sırasında 25 iskelet ile süs eşyaları ele geçirilmiştir. Tümülüste bulunan 400'e yakın yapıt, Çanakkale müzesine taşınmıştır.

5) Truva : Çanakkale'nin 30 km güneyinde Erenköy'ün 10 km güneybatısın-

dadır. Eski bir kent kalıntısıdır. M.Ö. 3000 yılında kurulmuştur. Tarihte kahramanlık, aşk ve uygarlık merkezi olarak bilinir. Güzel Helen'i kaçıran Paris'ten öç almak için Truva kentini kuşatan Yunanlılar, 10 yıl süreyle kenti ele geçirmeyi başaramayınca bir tahta at yaparak hileyle kenti ele geçirmişler ve böylece Homeros'un İlyada destanında adı geçen Truva, tüm dünyanın tanıdığı bir kent haline gelmiştir. Bugün kentin kalıntıları yıkık durumdadır.

Truva'nın bulunduğu yerde bugüne dek birçok ünlü arkeolog kazılar yaptı. Alman arkeolog Schliemann'ın 1873 yılında yaptığı kazılarda, kral Priamos'un hazineleri bulundu. W. Blegen'in yaptığı arkeolojik kazılar sonunda 9 yerleşme tabakası ortaya çıkarılmıştır. (1923'de bulunan yapıtlar, bugün Truva'da ve İstanbul'da arkeoloji müzelerindedir. Truva'da her yıl Haziran ayında Truva festivali düzenlenmektedir). Bulunan 9 tabakayı şöyle sıralayabiliriz.

1. M.Ö. 3000 - 2600 : Bakır çağını yaşamıştır. En altta kalan bu tabakada küçük kale kalıntıları ortaya çıkmıştır.

2. M.Ö. 2600 - 2300 : Sütunsuz mimarili bu kent yanmıştır. Surlarının altı taş, üst kesimi kerpiçtendir. Küçük şato ve saray kalıntılarına rastlanmış; evlerde zengin ev eşyaları bulunmuştur.

3., 4., 5. M.Ö. 2300 - 1900 : Bu üç tabakada mimarlığa ilişkin bir yapıta rastlanmamıştır.

6. M.Ö. 1900 - 1300 : Bu tabaka 1893' de yapılan kazılarla ortaya çıkarılmıştır. Doğu-batı yönünde uzanan surlar çok iyi korunmuş durumdadır.

7. M.Ö. 1300 - 900 : Homeros'un İlyada ve Odysseia destanlarında adı geçen Truva savaşları, bu dönemde meydana gelmiştir. Kazılarda toprak çanak ile çiniler ele geçirilmiştir.

8. M.Ö. 900 - 300 yılları arasına aittir. Yunan kentleri karakterini taşımaktadır.

9. M.Ö. 300 - M.S. 400 : En üst tabakadır; burada bulunan Roma eserleri çok iyi korunmuştur : Athena tapınağı, agora, odeon, tiyatro, vb.

Çanakkale'nin ilçelerindeki tarihsel yapıtlar :

Ayvacık

Assos : Ayvacık'ın 18 km güneyinde, Behram köyü yanında, 238 m yüksekliktek yunardağın tepesindedir. Lesbos adasından gelen Eolyalılar tarafından kurulmuştur. Lydia, Pers, ve Atina egemenliğinde yaşamıştır. Ünlü filozof Aristoteles burada dersler vermiştir.

M.Ö. 133'den sonra Romalıların egemenliğinde yaşadı. Bizanslılar döneminde Makhramion adlı küçük bir kent oldu. 1330'da Karasi beyliğinin egemenliğine geçtikten sonra, önemini yitirdi.

Kalıntılar Helen çağı heykeltraşlığı ile mimarisinin geliştiği döneme aittir. Kabartmalarının birçoğu bugün Amerika' daki Boston müzesindedir. Atina tapınağının bazı friz ve kabartmaları ise bugün İstanbul Arkeoloji Müzesinde görülmektedir. M.Ö. 600 yılında yapılan Athena tapınağı daha sonra Bizanslılarca kiliseye dönüştürülmüştür. Dor tarzında yapılan bu tapınağın bugün yalnızca temelleri ayakta kalabilmiştir; ayrıca burada kale ve lahitlere de rastlanabilmektedir. Kentin tiyatrosu, gymnasium'u ve agora'sı harab haldedir. Surların bir bölümü ayakta kalmayı başarmıştır ve yükseklikleri 19 m'yi bulur. Surların hemen yanında I. Murat'ın yaptırdığı küçük bir cami vardır.

Eceabat ilçesi

Atatürk müzesi : Eceabat'ın Çamyayla köyündedir. Çanakkale savaşları sırasında Atatürk'ün 50. tümen komutanıyken, bu köyde kullandığı ev 1973'de müze olarak açılmıştır. Müzede, Atatürk'ün yatak odası, harekâtı yönettiği oda, sivil ve askeri giysileri, günlük eşyaları ve fotoğrafları sergilenmektedir.

Ezine ilçesi

Alexandria : Ezine'nin 15 km batısında, Uluköydedir. M.Ö. 310'da kaplıca kenti olarak kurulmuştur. Kentin ilk adı Kestbol'du. Büyük İskender kenti ele geçirince, adını Troas'a çevirmiş ve kenti genişletmiştir. Lysimachos'sa kentin adını Alexandria'ya dönüştürmüştür. Kent geniş bir alan kaplar ve surlarla çevrilidir. Kentten günümüze tiyatro, hamam, su kemerleri, kaplıca kalıntıları kalabilmiştir.

Neandreia : Ezine'nin 8 km güneybatısında, Kayacık köyü yakınındadır. M.Ö. VII. yüzyılda kurulmuştur. 1889'da bir Alman arkeoloğunun yaptığı kazılar sonucu bir tapınak temelini ortaya çıkarmıştır. 450x1400 m boyutlarında olan kent 3 kilometre genişliğinde, 3,2 km uzunluğunda V. yüzyılda yapılmış bir surla çevrilmiştir. Hellen çağından kalma tapınak ve mezar, kentin en önemli kalıntılarıdır.

Gelibolu ilçesi

Bayraklı Dede : Gelibolu Orduevi yakınındadır. Kentin en önemli ziyaret yeridir. Çanakkale boğazını salla geçen Osmanlı komutanı Süleyman Paşa'nın bayraktarının mezarıdır.

Büyük Cami yada Süleyman Paşa camisi : Gelibolu'dadır, 1358 yılında Rumeli fatihi Gazi Süleyman Paşa tarafından yaptırılmıştır. 1676 ve 1889'da önemli onarımlar görmüştür. Dikdörtgen planlıdır dış duvarları taştandır. Üç giriş kapısı vardır; pencereler yuvarlak kemerlidir. Mihrap mermerdendir ve üst bölümünde altın yaldızla yazılmış bir yazıt vardır. Minaresi tek şerefelidir ve kesme taştandır.

Namık Kemal mezarı : Bolayır'da Süleyman Paşa türbesi bahçesindedir. Ozan Namık Kemal'in beyaz mermerden yapılmış mezarının planını, ozan Tevfik Fikret çizmiştir.

Süleyman Paşa türbesi : Bolayır'dadır. Ozan Namık Kemal'in mezarının yanındadır. 1356'da Rumeli'ye salla geçen Osmanlı komutanı, Orhan Gazi'nin oğlu Rumeli fatihi Şehzade Süleyman Paşa için yapılmıştır

ÇANKIRI

İç Anadolu'nun orta Kızılırmak bölümüyle Karadeniz bölgesinin batı kesiminde yeralır.

Yüzölçümü	8 454 km²
Nüfusu	268 450
İlçe sayısı	10
Köy sayısı (1970)	480

Çankırı'da yetiştirilen üzümlerin bir bölümü pekmez yapılarak saklanır.

Çankırı'nın İlçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Çankırı (merkez)	2 227	74 495
Çerkeş	990	22 454
Eldivan	346	10 270
Eskipazar	690	21 840
Ilgaz	782	28 041
Kurşunlu	1 152	39 892
Orta	513	23 108
Ovacık	376	9 169
Şabanözü	593	18 153
Yapraklı	785	19 665

Çankırı ilinin kuzeyinde Kastamonu, doğusunda Çorum, Güneyinde Ankara, batısında Bolu, kuzeybatısında Zonguldak illeri yeralır.

Yüzey şekilleri :

Çankırı'nın kuzey ve batı kesimleri büyük vadilerle yarılmış, dağlık alanlardır. Güneydoğu ise Kızılırmak vadisinin düzlüklerine doğru alçalır. Kuzey kesimde Kuzey Anadolu dağlarının ikinci sırasını oluşturan Bolu-Ilgaz dağları göze çarpar. İlin en kuzey noktası Ilgaz dağı geçitinin batısında, önce 2000 m'den yüksek olan doruk çizgisi daha batıya doğru gitgide alçalır, yükselti sürekli olarak 2000 m'nin altına iner. Devrez çayının nerdeyse yer yer ova denilecek kadar genişleyen vadisi ile batıdaki Uluçay vadisi Ilgaz dağlarıyla güneydeki Köroğlu dağlarının arasında yeralır. Ilgaz (2312 m), Yıldırım (2035 m), Işık (2015 m), Öbek (2013 m), Kükürtlüdağ (1875 m), Aydos dağı (1840 m), bölgenin başlıca doruklarıdır. İlin güneydoğu kesiminde, Kızılırmak'ın geniş tabanına doğru tepeler giderek ovalık bir görünüm kazanır ve alçalır.

Çankırı ilindeki akarsular ilin doğu kesiminde Kızılırmak, batısında ise Filyos çayı aracılığıyla Karadeniz'e dökülür. İl sınırları içinde önemli bir göle rastlanmaz.

İklim :

Çankırı'da kışlar soğuk, yazlar ova

ve vadi tabanlarında sıcak, yaylalarda daha serindir. Dağlık alanlarda yağış bol, ovalarda azdır. İldeki en soğuk ay ortalaması, 0,2°C, en sıcak ay ortalaması ise 23,5°C'dir. Yıllık ortalama yağış 390 mm'dir.

Tarım ve hayvancılık :

Tarla ürünleri içinde en ön sıraları buğday, arpa, fiğ ve patates alır : buğday 95.000 ton, arpa 45.100 ton, fiğ 29.000 ton, patates 30.000 ton. Dere ve çay boylarında ve bazı sulanabilecek kesimlerde şekerpancarı (35.000 ton), sebze ve meyve de üretilir. En çok üretilen meyve, elma (9.000 ton) ve armuttur (3.000 ton)

Çankırı ili topraklarının dağılımı

	Hektar	%
Tarla	300 000	40,9
Mera, çayır	58 000	6,9
Orman	72 000	8,5
Tarım dışı	369 000	43,7

Çankırı'da hayvancılığa da önem verilir. Çankırı ili sınırları içinde 440.000 koyun, 6.000 kıl keçisi, 165.000 tiftik keçisi, 14.000 manda, 29.000 eşek, 15.000 at, 500.000 tavuk vardır. Ayrıca arıcılık da önemli gelir kaynaklarından biridir. Yıllık ortalama bal üretimi, 500 tonu aşar.

Yeraltı zenginlikleri :

Çankırı'nın en önemli madeni kaya tuzudur. Ayrıca krom, pirit ve alçı taşı madenlerinin bulunduğu da saptanmıştır; ne var ki bunlar işletilmemektedir.

Sanayi ve ekonomi :

Devlet Planlama Teşkilatının istatistiklerine göre Çankırı sanayi bakımından Türkiye'de 57.'dir. Çankırı Yem fabrikası, Süt Mamülleri fabrikası, Eski Pazar Kereste fabrikası ilin başlıca sanayi etkinliklerini oluşturur.

Tarih :

Bizanslılarca kurulmuş bir kenttir. 1077'de Selçuklu egemenliğine girmiştir. Moğol, Danişmend (1127), Candaroğulları (1309), Osmanlı (1380), Candaroğulları yeniden Osmanlı (1439) yönetiminde yaşadı. Osmanlılar kente Kengırı (Çangırı) adını verdiler.

Çankırı Milli Mücadelede önemli rol oynayan kentlerimizdendir. İnebolu'dan Ankara'ya, oradan da cepheye gönderilecek cephanenin taşınmasında Çankırılılar erkekleri, kadınları ve çocuklarıyla önemli görevler yüklendiler. Ayrıca Ankara üstüne yürüyen Hilafet ordusunun öncülerini de Çerkeş'te yenilgiye uğratarak geri püskürttüler. 1944'deki büyük yer sarsıntısından kent önemli ölçüde zarar görmüştür.

Hitit dönemine ait Boğazköy Yazılıkaya kabartmaları, ilk kez 1834'de Charles Texier tarafından ortaya çıkarıldı.

Hitit dönemine ait Hattuşaş harabeleri surlar, tapınaklar ve akropolosi kepşar. Harabeler 1834' de bulundu.

Tarihsel yapıtlar :

1) Çankırı kalesi : Kentin kuzeyinde, 730 m yüksekliğindeki Karatekin tepesindedir. Eski bir kalenin yerine Bizanslılar tarafından yapılmıştır. Bizanslılar döneminde cezaevi olarak kullanılmıştır. Danişmend, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde birkaç kez onarım görmüştür. Kalenin duvarları harç kullanılmadan, yontma taş ve tuğla karışımı ile yapılmıştır. Dört köşeli bir kaledir. Kale içinde Romalılardan kalma kaya mezarları ile yeraltı tünelleri ve Danişmendoğlu komutanlarından Çankırı fatihi Emin Kara Tekin beyin türbesi yer alır.

2) Taş mescit : Kentin güneybatısındaki Derbent çayı kenarında küçük bir tepe üzerindedir. 1235'de Selçuklu Sultanı Alaattin Keykubat'ın lalası ve Selçuklu emiri Cemalettin Ferruh tarafından hastane olarak yaptırılmıştır. Darülhadis, tımarhane ve mevlevihane olarak kullanılmıştır. Yapının taş duvarları kalındır. Yapının merdivenleri, kapı süslemeleri sanat değeri bakımından çok önemlidir. Mescidi yaptıran Cemalettin Ferruh'un mezarı da yapının içindedir.

3) Ulu cami : Camideki bir yazıta göre 1522'de yapımına başlanmış, ancak 1558'de tamamlanabilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman tarafından, İran seferine giderken yaptırılmıştır. Caminin mimarı, Mimar Sinan'ın kalfalarından Sadık Kalfa'dır. Depremlerden zarar gören cami, 1936'da onarılmıştır.

Yapı kesme taştandır. Son cemaat yeri dört sütuna dayanan üç kubbe ile örtülüdür. Minaresi tek şerefelidir. Dörtköşe kasnağa oturan büyük kubbesinin yanlarında üç yarım büyük kubbe ,köşelerde iki ufak kubbe vardır. Büyük kubbenin üzerinde küçük pencereler yer alır. Kubbe içleri ve fil ayakları geometrik motiflerle bezenmiştir.

ÇORUM

Çorum'un kuzey ve doğu bölümleri Karadeniz bölgesinin orta kesiminde, güney ve batı bölümleri ise İç Anadolu'nun orta Kızılırmak kesiminde yeralır.

Yüzölçümü	18 820 km²
Nüfusu	550 426
İlçe sayısı	9
Köy sayısı (1970)	253

Çorum'un İlçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Çorum (merkez)	2 478	156 072
Alaca	1 371	55 747
Bayat	784	29 003
İskilip	1 678	76 540
Kargı	1 301	31 446
Mecitözü	959	35 039
Ortaköy	242	11 801
Osmancık	1 403	59 729
Sungurlu	2 604	95 049

Kuzeyinde Kastamonu, Sinop ve Samsun; doğusunda Amasya, güneyinde Yozgat, batısında Ankara ve Çankırı illeri bulunur.

Yüzey şekilleri :

Çorum'un kuzey kesiminde Kuzey Anadolu dağlarının iç sıraları yükselir. İlin en yüksek dorukları buradadır : Kösedağ (2087 m), Öbek dağı (2013 m), Amasya sınırı üzerindeki İnegöl dağı (1864 m), Eğerli dağ (1750 m), Çavdağ (1730 m). Bütün bu yüksek doruklara karşın ilin en alçak kesimi de gene bu dağlık bölgededir : Kızılırmak vadi tabanı 400 m'nin altına iner. Güney kesimleri daha alçak ve daha az engebelidir. 1000 m'den daha alçak düzlükler üzerinde dağınık biçimde bulunan dağlardan hiçbirinin yüksekliği 2000 m'yi bulmaz. Kırklar dağı (1791 m), Kösedağ (1715 m), Aygar dağı (1641 m) bu kesimdeki başlıca yükseltilerdir. Çorum ovası, Mecitözü ovası, Hamamözü ovası ve Sungurlu ovası bu kesimdeki başlıca ovalardır.

Çorum ilindeki akarsuların bir bölü-

mü Kızılırmak, geri kalanı ise Yeşilırmak aracılığıyla Karadeniz'e dökülür.

İklim :

Çorum ilinin iç kesimlerinde karasal iklim görülür. Ne var ki özellikle kuzey kesimlere doğru Karadeniz'in yumuşatıcı etkisi ortaya çıkar. Yıllık yağış toplamı ortalama 400 mm'ye yaklaşır. Bu yağışların büyük bir bölümü ilkbahar aylarına rastlar.

Tarım ve hayvancılık :

Çorum ilinde halkın başlıca geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır.

Çorum ilindeki toprakların dağılımı

	Hektar	%
Tarla	395 000	30,8
Nadas	288 000	22,5
Bağ, bahçe, sebzelik	35 000	2,7
Çayır, mera	54 000	4,2
Orman	150 000	11,7
Tarım dışı	360 000	28,1

Tarıma ayrılan toprakların %89'unda tahıl ekilir. Yıllık buğday üretimi 130.000 ton, pirinç üretimi 29.000 ton, çavdar üretimi 8.000 ton, yulaf üretimi 2.500 ton, mısır üretimi 750 ton, fasulye üretimi 1.800 ton, nohut üretimi 2.500 ton, mercimek üretimi 1.100 ton, patates üretimi 9.000 ton, şekerpancarı üretimi 155.000 tonu bulur. Çorum'da bağlar da oldukça önemli yer tutar. Yaklaşık 10.000 hektarlık alana yayılan bağlardan yılda ortalama 50.000 tonun üstünde üzüm elde edilir. Meyveler arasında en önemli yeri elma tutar (20.000 ton kadar).

Çorum'da hayvancılık da çok önemlidir. İl sınırları içinde yaklaşık olarak 520.000 koyun, 220.000 kıl keçisi, 140.000 tiftik keçisi, 50.000 eşek, 13.000 katır, 14.000 manda, 600.000'den çok tavuk bulunur. Bal üretiminde iklim koşullarına göre dalgalanmalar görülür; üretim 100 ile 125 ton arasında değişir. Çorum'da yumurta üretimi de büyük yer tutar. Yılda ortalama 6 milyondan fazla yumurta elde edilir.

Yeraltı zenginlikleri :

Çorum ilinde amyant, manganez, bakır ve demir yatakları bulunmuş ve madenler geçici olarak işletilmiştir. İl sınırları içindeki linyit yatakları oldukça önemlidir (Dodurga, Alpagut).

Sanayi ve ekonomi :

Devlet Planlama Teşkilatının istatistiklerine göre Çorum, sanayileşme yönünden 36. sırayı alır. Türkiye Çimento Sanayii T.A.Ş.'nin Çimento fabrikası (1958). Yem Sanayii A.Ş.'nin Yem fabrikası, Orman Ürünleri Sanayi Genel Müdürlüğünün Kereste fabrikaları ildeki başlıca sanayi etkinliklerdir. Ayrıca il sınırları içinde 10 tuğla ve kiremit fabrikası, Ortaköy'de iki çeltik fabrikası, Sungurlu'da şarap imalathaneleri bulunur.

Tarih :

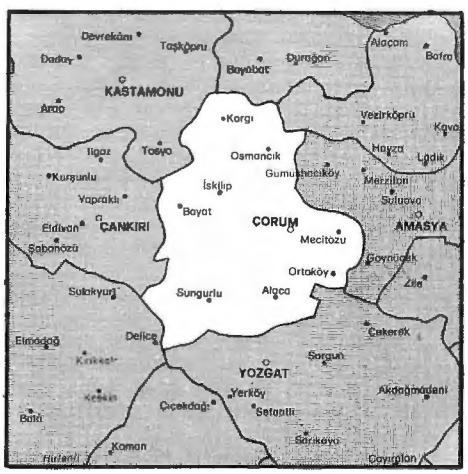
Çorum çevresinde birçok Hitit kentine rastlanır. Roma ve Bizans dönemlerini yaşayan kent, Türklerin eline ilk kez 1075'de Selçukluların aracılığıyla geçmiştir. Danişmend, Moğol, Ertena, Kadı Burhanettin dönemlerinden sonra, 1398'de Yıldırım Bayezıd tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştır.

Milli Mücadelenin başlangıcında Çorum'u yönetenler, Osmanlı hükümetine bağlı kaldılar. Çorum Mutasarrıfı Samih Fethi, Ankara valisi Muhiddin Paşa ile anlaşarak, Sivas Kongresini engellemeye çalıştı. Ne var ki, Çorum'u temsil eden iki üyenin Sivas kongresine katılmasını engelleyemedi. Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kurulmasından sonra Çorum, Kuvayi Milliye'ye karşı bir ayaklanma girişiminde bulundu. Ama bu girişimi önlendi, elebaşılar İstanbul'a kaçtı. Yöneticilerin Milli Mücadeleye karşı çıkmalarına karşın, Çorum halkı kanıyla canıyla bu mücadeleye katılmış, önemli katkılarda bulunmuştur.

Çorum'un tarihsel yapıtları :

1) Çorum kalesi : Eski Çorum kentinin güneyinde basık bir tepenin üzerindedir. Danişmendliler tarafından yapılmıştır, giriş kapısı kuzeydedir. 80x80 m boyutlarındadır. Duvar kalınlığı 2,40 m, yüksekliği 7,35 m'dir. Kapısında ve duvarlarında kesme ve yuvarlak taşlar arasında Latince ve Yunanca yazılı taşların bulunması, kalenin yapımında eski yapıtlardan faydalanıldığını gösterir.

2) Çorum müzesi : Kente girişte, Ankara asfaltının sağ başındadır. 1968'de açılmıştır. Çorum çevresindeki Hitit uygarlığı yapıtlarını kapsar : tarihöncesi çağı, Alişar ve Boğazköy kazıları ile Kuşsaray ve Pazarlı kazılarından çıkarılan yapıtlar, Alacahöyük kazısında ortaya çıkarılan M.Ö. 3000 - 1800 yıllarından kalma Hitit yapıtları, Selçuklu ağaç kapıları, Çorum yöresinin etnoğrafik ve Türk - İslam yapıtları, Bizans mezar taşları müzede sergilenmektedir.

3) Saat kulesi : 1895'de Beşiktaş muhafızı 7 - 8 Hasan Paşa tarafından yaptırıldı. Kesme taştan yapılan kule bir minareye benzer. 8 köşeli bir taban üzerindedir; yüksekliği 8,5 m'dir. Orta kesiminde balkona benzeyen demir parmaklıklı bir şerefe, bunun üstünde de dört yönde birer saat bulunur.

4) Ulu cami : XIII. yüzyılda yapılmış bir Selçuklu yapıtıdır. Selçuklu Sultanı Alaattin Keykubat'ın azat ettiği kölesi Hayrettin Hazır tarafından yaptırılmıştır. III. Murat ve III. Selim dönemlerinde önemli onarımlar görmüştür. XIX. yüzyıldaki onarım da önemlidir.

Yapı kesme taştandır, temel duvarlarının taşlarında Roma yazılarına rastlanır. İki sütunlu bir giriş bölümü vardır; son cemaat yeri beş kubbeyle örtülür. Tek şerefeli iki minaresi vardır. Sütun ve kemerlere dayanan büyük bir dörtgen piramit kubbe ile örtülmüştür. Mimber geometrik motiflerle süslüdür ve ağaç işçiliğinin en güzel örneklerinden biridir.

Çorum'un ilçelerindeki tarihsel yapıtlar :

Çorum yakınındaki yapıtlar :

Güllücek höyüğü : Alacahöyük'ün 15 km kuzeyinde, Kaletepe köyündedir. Yüksekliği 50 m'dir. Kalkolitik çağa ait taş ve toprak yapıtlar (M.Ö. 4000 - 3000arası), Frigya zamanından kalma bazı yapı ve kale kalıntılarını kapsar.

Pazarlı höyüğü : Alacahöyük'e 30 km uzaklıkta, Mustafa Çelebi köyü yakınındadır. Tunç, Hitit, Frigya, Hellen, Roma ve Bizans dönemlerini yaşamıştır. Buradaki kazılardan elde edilen toprak yapıtlar, Ankara Arkeoloji müzesine taşınmıştır.

Alaca ilçesi

Alacahöyük (Arinna) : Alaca'nın 15 km kuzeybatısında Horamözü köyündedir. Hititlerden kalma bir kenttir. 1935'de başlatılan arkeoloji kazıları günümüze dek sürmüştür. Anadolu'nun Hititlerden kalma en değerli yerleşme merkezlerinden biridir. 277 m genişliğinde 310 m uzunluğunda ve 20 m yüksekliğindedir. Burada bir de açık hava müzesi vardır. Kazılarda ele geçirilen altın, gümüş ve tunç birçok yapıt Ankara Arkeoloji müzesine taşınmıştır. Bu kentte ortaya çıkan kalıntılar tabandan tepeye doğru şu kültür çağlarına ayrılır.

a) En alt kesim M.Ö. 3200 - 2600 : kerpiç yapı ve kamış duvarlar yeralır. Burada ölüler, üstü taşlarla örtülü basit bir çukura süs eşyaları ile birlikte gömülmüşlerdir. Seramik eşyalar da ele geçirilmistir.

b) İkinci tabaka M.Ö. 2500 - 2100 : Bakır çağı dönemine rastlar. Düz damlı bir eve benzeyen ve üstü kille sıvanan 14 mezar ortaya çıkarılmıştır. Mezarlardan çıkarılmıştır. Ankara Arkeoloji müzesine taşınmıştır.

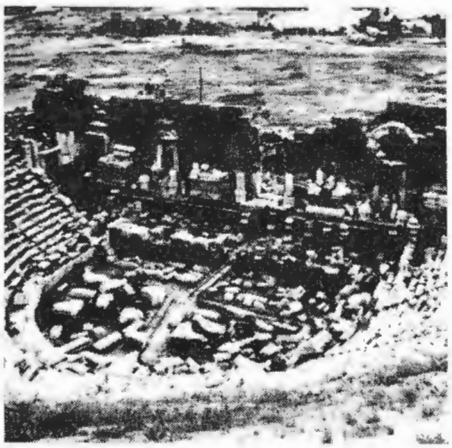
c) Üçüncü tabaka M.Ö. 2000 - 1200 : Ev, kiler ve şehircilik anlayışı gelişmiş olan bir çağdır (sokak, kanalizasyon, yaya kaldırımlarına rastlanır). Kale, evler, çiftkapılı tapınak ve güneyde sfenksli kapı kalıntıları ayaktadır.

d) Frigya - Osmanlı dönemi (M.Ö. 1200 yılından günümüze) : Çanak, çömlek ve para gibi buluntular elde edilmiştir.

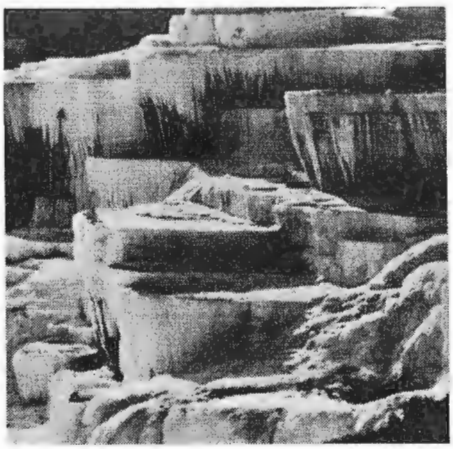
Sungurlu

Boğazköy (Hattuşaş) : Sungurlu'nun 26 km güneydoğusunda Boğazköy'dedir. M.Ö. 2000 yılında başlayan bu bölgedeki yerleşmeler M.Ö. 1700 yılında kentin Hitit başkenti olmasına yol açmıştır. M.Ö. 1200'de Hitit egemenliği sona erince, Galat, Roma ve Bizans dönemlerini yaşamıştır. Bu kent 1834'de başlatılan ve yakın dönemlere kadar sürdürülen arkeolojik kazılardan ortaya çıkarılan yapıtlar sayesinde, Hitit uygarlığının iyice aydınlanmasına önemli katkılarda bulunmuştur.

M.Ö. 1400 yıllarında yapılmış, 7 km uzunluğundaki bir sur büyük kalenin çevresini sarar. Surların ve evlerin alt bölümü blok taş, üst bölümü kerpiçtendir. Kuzeyde 960 m yüksekliğindeki tepenin üstünde bulunan kentin üç kapı-

Denizli'ye 22 km uzaklıktaki Hieropolis tiyatrosunda her yıl Eylül ayında şenlikler düzenlenir.

Pamukkale'nin batı yönünde uzanan beyaz kalker travertenleri turistler için çok ilgi çekicidir.

Hieropolis'teki zafer takı günümüze kadar kalabilmiş ilginç tarihi yapıtlar arasındadır.

sı vardır. Bunlardan yukarı kentin kapıları bugüne dek gelebilmiştir. Surlardaki kral kapısının kente bakan yüzündeki kabartmalar, Ankara Arkeoloji müzesine taşınmıştır. Öbür iki büyük kapı ise, batıdaki aslanlı kapı ve güneydeki sfenksli kapıdır. Aslanlı kapının iki yanındaki aslan heykelleri halen yerlerindedir. Buna karşılık sfenksli kapının iki yanındaki sfenksler, İstanbul Arkeoloji müzesine aktarılmıştır. Sfenksli kapının altında savaş sırasında iç kaleyi kent dışına bağlayan 70 metre uzunlukta bir tünel vardır. Bu kapının kent dışı ile doğrudan bağlantısı yoktur. Kapının iki yanındaki yüz basamaklı merdivenden düzlüğe inilmektedir. Her iki kentin giriş ve çıkışını sağlayan batı kapısının dış yüzü kabartmalarla süslüdür. Büyük kalenin alanı 140x250 metredir. Evler hollerle birbirine bağlıdır. Aşağı kentte fırtına tanrısı Teşup için yapılmış büyük bir tapınak, yukardaki kentte ise dört tapınak bulunur.

Yazılı Kaya : Boğazköy'ün 3 kilometre güneydoğusunda ve Hattuşaş'ın 2 kilometre doğusundadır. M.Ö. 1300 yılında yapılan açıkhava tapınağı ile kayalara oyulmuş kabartmaların bulunduğu Hitit lerden kalma bir tarihsel yerdir. İki büyük galeri görünümündeki büyük kayaların birer yüzünde kabartma resimler vardır. Bu nedenle buraya halk arasında Yazılı Kaya adı verilir. Büyük galeride 67, küçük galeride 18 kabartma bulunur.

DENİZLİ

Topraklarının büyük bir bölümü Ege bölgesinde, güneydoğu kesimi ise Akdeniz bölgesindedir.

Yüzölçümü	11 868 km²
Nüfusu	556 173
İlçe sayısı	11
Köy sayısı (1970)	451

Denizli'nin kuzeyinde Uşak, kuzeydoğu ve doğusunda Afyon, güneydoğusunda Burdur, güneyinde Muğla, batısında Aydın kuzey batısında Manisa vardır.

Denizli'nin İlçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Denizli (merkez)	1 439	170 867
Acıpayam	1 925	77 741
Buldan	518	22 463
Çal	1 521	61 463
Çameli	738	19 029
Çardak	657	19 475
Çivril	1 499	57 219
Güney	534	15 606
Kale	727	21 651
Sarayköy	619	35 378
Tavas	1 691	55 081

Yüzey şekilleri :

Denizli ilinin genel görünümü engebelidir. Bununla birlikte dağ kütleleri arasında irili ufaklı, değişik yükseltilerde ovalara rastlanır. İlin güney ve doğu kesimindeki kütleler daha yüksektir ve aralarındaki ovalar pek seyrektir. Denizli'nin en yüksek dorukları, Baba dağı (2308 metre) ve Tonaz dağı (2571 m) burada yeralır. Daha güneyde Kızılhisar dağı (2241 m), Bozdağ (2421 m) görülür. Büyük Menderes'in kuzeyinde daha dağınık görünümdeki dağlar, kuzeydoğu kenarında birden yükselmeye başlar : Büyük Çökelez dağı (1840 m), Maymun dağı (1733 m) ve Akdağ (2449 m). Bu kesimde dağların arasında vadilerle yarılmış yaylalar ve tabanı alüvyon örtüsü ile kaplı ovalar görülür.

Denizli ili içindeki akarsuların çoğu Büyük Menderes aracılığı ile Akdenize dökülür. Denizli ilindeki başlıca göller, Acı göl (yalnız batı kesimi) ile Çivril ve Işıklı göl'dür.

İklim :

Denizli'nin yükseltisi yer yer büyük farklılıklar gösterir. Ayrıca denize uzaklık da Denizli ilinde çeşitli iklimlerin görülmesine yolaçar. Yüksek dağ alanları bir yana bırakılırsa yazlar genellikle sıcaktır; kışlar ise İç Anadolu'ya oranla çok daha az soğuk olur. Yağışlar daha çok kış aylarına rastlar. Yaz mevsimi ise kurak geçer. Denizli topraklarının üçte birine yakını ormanlık sayılırsa da orman örtüsü yer yer yangınlardan ötürü yozlaşmıştır; ormanlar daha çok ilin güney kesiminde yeralır.

Tarım ve hayvancılık :

Denizli'de çeşitli tarımlar yapılabilir. Tarla bitkilerinden birinci sırayı tahıl alır. Tahılın hemen her çeşidi yetiştirilir. 1972 istatistiklerine göre Denizli'de 170.760 ton buğday, 100.235 ton arpa, 25.000 ton mısır, 2.800 ton çavdar, 20.070 ton

Denizli ili topraklarının dağılımı

	Hektar	%
Tarla	443 000	26,8
Nadas	121 000	10,4
Bağ	76 000	6,4
Sebzelik, meyvelik	16 000	1,4
Çayır, mera	18 000	1,5
Orman	226 000	19
Tarım dışı	40 800	34,5

patates, 36.319 ton nohut, 3.248 ton fasulye, 18.490 ton soğan, 102.094 ton şekerpancarı, 15.800 ton pamuk, 10.421 ton tütün, 490 ton anason, 178.942 ton üzüm yetiştirilmiştir. Denizli'de tarıma ayrılan toprakların yaklaşık %12'si sulanmaktadır. Suni gübre kullanımı da giderek yaygınlık kazanmaktadır. Bunlara ek olarak tarımda makinalaşma da hızla artmaktadır.

Denizli'de hayvancılık genellikle meracılığa dayanır. Gene 1972 istatistiklerine göre 431.350 koyun, 343.460 kıl keçisi, 38.042 eşek, 18.425 at, 5.480 katır ve 2.800 manda vardır. Tavuk sayısı ise aynı yılda 500.000'i bulmuştur. Yılda ortalama 27 milyon yumurta elde edilmektedir.

Yeraltı zenginlikleri :

Denizli ilinde Kızılcabölük'de bakırlı pirit (300.000 ton rezerv), Acıpayam'da magnezit (600.000 ton rezerv), Denizli yakınında kükürt (5.000 ton rezerv) yatakları; krom (170.000 ton rezerv), linyit (12 milyon ton rezerv), amyant, demir, kurşun, çinko madenleri bulunmaktadır.

Maden üretiminde birinci sırayı krom alır. Kromu linyit ve sodyum sülfat izler. Ayrıca ilin birçok yerinde değerli yapı kaplama taşı olan traverten yatakları işletilmektedir. Son yıllarda Sarayköy ve Kızıldere'de sıcaklığı 200°C'yi bulan bol sulu yeraltı kuyuları ortaya çıkartılmıştır.

Sanayi :

Devlet Planlama Teşkilatının istatistiklerine göre, Denizli sanayi alanındaki gelişmişlik bakımından Türkiye'de 43. sırayı almaktadır. Kentin en büyük sanayi kuruluşu Denizli Bez fabrikasıdır. Daha küçük çaptaki kuruluşlar arasında sabun, deterjan fabrikaları, tabakhaneler, şarap fabrikası, plastik işleme tesisi, tarım aletleri imalathaneleri sayılabilir. Denizli'nin öteden beri geleneksel bir önem taşıyan el sanatları dalında dokumacılık ve halıcılık özellike Talas ve Acıpayam ilçelerinde gelişmiştir.

Tarih :

Denizli, XI. yüzyılda bugünkü kentin 6 km kuzeyindeki Laodikeia kentinin bırakılarak, yerine bugünkü Selçuklu kentinin kurulmasıyla ortaya çıkmıştır. Denizli ili Hieropolis ile Pamukkale ile ünlüdür. Bir süre Germiyanoğulları uçbeyliğine başkentlik yapmıştır (1276-1368) 1423'de Osmanlı topraklarına katılmıştır. 1702'deki deprem sırasında şehir yanmış ve büyük zarar görmüştür. O yıllarda adı Ladik iken bol suları nedeniyle Denizli adını almıştır. Milli Mücadele sırasında Denizli kentinin bazı ilçeleri, Yunan işgalinde kalmış ve Büyük Taarruzla kurtarılmıştır.

Tarihsel yapıtlar :

Denizli yakınındaki yapıtlar :

Akhan kervansarayı : Denizli'nin 6 km kuzeydoğusunda, Afyon yolu üzerindedir. XIII. yüzyılda Selçuklu komutanı Kara Sungur Bey tarafından yaptırılmıştır. Kervansaray'ın doğu yüzü beyaz mermerlerle kaplı olduğundan Akhan adı ile tanınır. Yapı kesme taştandır; içinde XIII. yüzyılda yapılmış bir cami ve yazıtlar bulunmaktadır.

Hieropolis : Denizli'nin 22 km kuzeyinde Pamukkale köyünün doğusundaki Pamukkale sırtlarındadır. M.Ö. 190'da Bergama kralı II. Eumenes tarafından kurulmuştur. Adı kutsalkent anlamına gelir. I. - IV. yüzyıllar arasında Roma'nın kaplıca kentlerinden biri oldu. V. - XII. yüzyıllar arasında ise Bizans'ın dinsel merkezlerinden biriydi. Selçuklu'ların eline geçtikten sonra depremler ve sıcak su etkileriyle kent yıkıldığından, Ortaçağın sonuna doğru terk edildi. 1957'de İtalyanların yaptığı arkeolojik kazılar sonucu ortaya çıkarılmaya başlandı. Günümüzde Eylül ayının 20 ve 21 günlerinde Pamukkale festivali düzenlenmektedir.

Pamukkale'deki kalıntılar arasında Roma hamamı, gymnasium ve kütüphane (II. yüzyıl), büyük kilise (V. yüzyıl), Pamukkale banyosu (Turizm motel), güney kapısı, güney mezarlığı ve su kemeri Apollon tapınağı (II. yüzyıl) ve Nimpheum adlı anıt çeşme (V. yüzyıl), 15.000 kişilik tiyatro (II. yüzyıl) ve doğu mezarlığı, kuzeye doğru ise sırayla Apostol Philipus oktogonu (V. yüzyıl), Roma su deposu ve Hellenistik tiyatro (M.Ö. I. yüzyıl), tapınak (VI. yüzyıl), Bizans kapısı, Hacı mezarı (Hristiyan misyonerlerinin) ve Roma zafer kapısı, Roma hamamıyken (II. yüzyıl) V. yüzyılda kiliseye çevrilen tapınak ve kuzey mezarlığı sayılabilir.

Laodikeia : Denizli'nin 6 km kuzeyinde, Eskihisar köyü yakınında bir tepenin üzerindedir. Eski Denizli adı ile tanınır. Eski bir kentin kalıntıları üzerine III. yüzyılda Selefki kralı II. Antiochus tarafından eşi Laodike adına kurulmuştur. Romalılar döneminde Bergama krallığına verilmiştir. I. yüzyıldaki bir deprem sonucunda harabeye dönmüştür. 1094'de Selçukluların eline geçen kent, daha sonra terk edilerek bugünkü Denizli kenti kurulmuştur.

Kalıntılar arasında M.Ö. I. yüzyılda Roma imparatoru Vespasianus'un yaptırdığı 60x300 m boyutlarındaki stadium, gymnasium, hamamlar, açık hava tiyatrosu ve 5 km uzunluğundaki su kemerleri sayılabilir.

Buldan ilçesi

Tripolis : Buldan'ın 16 km doğusunda Yeniceköyü ve ılıcası yakınındadır. Romalı'lardan önce kurulduğu sanılır. Birçok Roma ve Bizans yapıtını kapsar. Kalıntıları arasında tiyatro, kent surları, ve çeşitli mimari parçalar yeralır.

Çivril ilçesi

Beyce Sultan : Çivril'in 6 km güneybatısında, Menteşe köyünün 2 km güneyinde iki höyükten meydana gelir. Höyükler 20 m yüksekliğindedir. Hititler döneminde Arzava krallığının başkenti olduğu sanılır. Yapılan kazılar sonucu M.Ö. 1900 - 1700 arasında en parlak dönemini yaşadığı ve ticaret merkezi olduğu anlaşılmıştır.

Diyarbakır'ın Dağkapı semtinde yeralan Peygamber Camii. Osmanlı dönemi başlarında yapılmıştır.

Diyarbakır Ulucami avlusunda hayvanların dövüşünü işleyen alçak kabartmalar, daha önce burada yeralan Aziz Thomas kilisesine aittir.

DİYARBAKIR

Yüzölçümü	15 355 km²
Nüfusu	649 796
İlçe sayısı	12
Köy sayısı (1970)	673

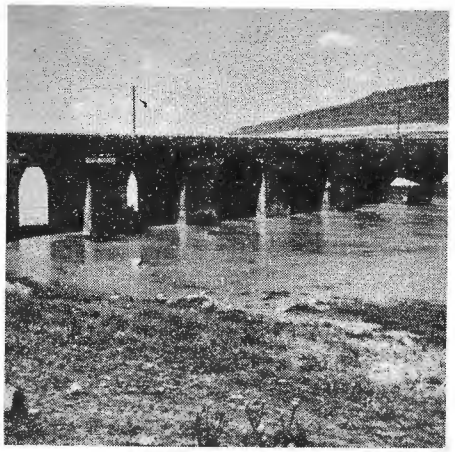
Diyarbakır'ın İlçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Diyarbakır (merkez)	3 010	243 176
Bismil	1 748	50 463
Çermik	1 032	38 293
Çınar	1 925	30 104
Çüngüş	489	16 407
Dicle	738	32 840
Ergani	1 489	57 101
Hani	415	20 769
Hazro	419	18 220
Kulp	1 601	36 803
Lice	1 083	38 094
Silvan	1 379	67 586

Kuzeyinde Elazığ ve Bingöl, kuzeydoğusunda Muş, doğusunda Siirt, güneyinde Mardin, batısında Urfa, kuzeybatısında Adıyaman ve Malatya illeri yeralır.

Yüzey şekilleri :

Diyarbakır ili, Diyarbakır havzası içinde yeralır. Havzanın kuzeyinde Güneydoğu Toroslar, güneyinde Mardin eşiği ve batısında Karacadağ volkanik kütlesi görülür. Havzanın ortasındaki çukur alanda Dicle ırmağı vadisi yeralır. Kuzeydeki kıvrımlı dağlar batıda oldukça alçak ve dardır. Ne var ki bu dağlar doğuya doğru genişler ve yükselir (örneğin Kurtik dağının yüksekliği 2648 m'yi bulur).

Dicle üzerinde kurulmuş Silvan köprüsünün Roma yada Bizans dönemine ait olduğu sanılmaktadır.

Dicle vadisine doğru ise yükseltı giderek azalır ve 500 m'nin altına düşer.

Diyarbakır akarsularının hemen hemen hepsi Dicle ırmağına dökülür. Yalnızca Diyarbakır'ın kuzeybatı köşesindeki oldukca dar alanın sularını Fırat ırmağı toplar. Bu akarsular düzensiz rejimli küçük derelerdir. Kış ve ilkbahar aylarında suları kabarır, yazın ise ya azalır yada tümüyle kurur. Diyarbakır ilinde önemli bir göle rastlanmaz.

İklim :

Diyarbakır ilinde karasal iklim egemendir. Güneyin etkisi ve yükseltinin fazla olmaması nedeniyle yazlar çok sıcak ve çok kurak, kışlar ise soğuk geçer. Yağışlar (bir bölümü kar biçiminde) genellikle kısa ve ilkbahara rastlar. Yağış oranı kuzeyden güneye doğru azalır, ama hiçbir yerde 400 mm'nin altına düşmez.

Tarım ve hayvancılık :

Diyarbakır ilinin geçim kaynaklarının başında tarım ve hayvancılık gelir.

Diyarbakır ilinde toprakların dağılımı

	Hektar	%
Tarla	218 000	14,2
Nadas	252 000	16,4
Bağ, bahçe, sebzelik	47 000	3
Çayır, mera	198 000	12,9
Orman	121 000	8
Tarım dışı	700 000	45,5

Ekilen tarlaların %90'nı aşkın bölümü, tahıl ekimine ayrılır. Tahıllar arasında ilk sırayı buğday alır. 1972 istatistiklerine göre Diyarbakır ilinde 243.637 ton buğday, 770.780 ton arpa, 7.960 ton darı, 7.740 ton pirinç, 830 ton patates, 1.237 ton mercimek, 2.480 ton tütün, 486 ton susam, 67.460 ton karpuz üretilmiştir. Ayrıca 1.100 ton pamuk ve ayçiçeği de üretilmektedir. Diyarbakır'daki üzüm üretimi de 100.000 tonun üzerindedir.

Hayvancılık alanında Diyarbakır her geçen gün biraz daha gelişmektedir. 1972 istatistiklerine göre, 500.000'e yakın koyun, 420.000 dolayında kıl keçisi, 7.000 manda, 20.000 kadar at, 15.000 kadar katır, 42.000 eşek ve 300.000 kadar tavuk bulunmaktadır. Bal üretimi ise 50 tona yaklaşmaktadır.

Yeraltı zenginlikleri :

Diyarbakır'ın en önemli yeraltı zenginliği, linyit ve petroldür. Hazro'daki ocaklarda yılda ortalama 15.000 ton kadar linyit çıkartılmaktadır. Kurgan, Beykan, Kayaköy, Batı Kayaköy ve Şahaban köylerinde açılan petrol kuyularında ise günde 15.000 varilden fazla ham petrol üretilmektedir.

Sanayi :

Devlet Planlama Teşkilatının istatistiklerine göre Diyarbakır sanayi alanındaki gelişmişlik bakımından 27. sırayı almaktadır. Tekel İçki fabrikası ve Sümerbank'a bağlı Diyarbakır Yün Yıkama ve Şayak Dokuma fabrikası ildeki en önemli sanayi kuruluslarıdır. Ayrıca Türkiye Yem Sanayiine bağlı Diyarbakır Yem fabrikasının ve Türkiye Süt Endüstrisine bağlı Peynir ve Terevağ fabrikalarının da katkıları önemlidir.

Tarih :

Diyarbakır'ın Hititler döneminde kurulduğu sanılır. Uzun tarihi boyunca kent sırasıyla şu ulusların egemenliğinde kalmıştır : Hurri - Mitanni (M.Ö. 3500 - 1260), Asur (M.Ö. 1260 - 775), Urartu (M.Ö. 775 - 736), yeniden Asur (M.Ö. 736 - 653), İskit (M.Ö. 653 - 625), Med (M.Ö. 625 - 550), Pers (M.Ö. 550 - 331), İskender (M.Ö. 331 - 323), Selefki (M.Ö. 323 - 140), Parth (M.Ö. 140 - 85), Ermeni (M.Ö. 85 - 69), Roma (M.Ö. 69 - M.S. 395), Bizans (395 - 639), Arap (639 - 661), Emevi (661 - 750), Abbasi (750 - 869) Şeyhoğulları (869 - 899), yeniden Abbasi (899 - 930), Hamdani (930 - 978), Büveyhoğulları (978 - 984), Mervani (984 - 1085), Selçuklu (1085 - 1095), İnaloğulları (başkent, 1095 ile 1142), Nisanoğulları (başkent, 1142 - 1185), Artuklu (1185 - 1232), Eyyubi (1232 - 1240), Anadolu Selçukluları (1240 - 1302), yeniden Artuklu (1302 - 1394), Timur (1394 - 1401), Karakoyunlu (1401 - 1420), Akkoyunlu (1420 - 1507, başkentlik görevi: 1420 - 1470), Safevi (1507 - 1515), Osmanlı (1515 - 1922). M.Ö. 349'da Roma imparatoru Constantinus tarafından surlarla çevrilen kentin ilk adı XIV. yüzyıldan bu yana Amid idi. Bölgenin adı ise VII. yüzyılda buraya yerleşen Arap aşiretlerinden ötürü Diyarı Bekir dive anılırdı. 639'da Arap komutanı İlyaz İbni Ganm tarafından ele geçirilen kent, 1300 yılı aşkın süredir İslam egemenliğinde yaşamıştır. Kent Diyarbakır adını resmen 10 Aralık 1937'de Atatürk'ün emriyle almıştır.

Diyarbakır'ın tarihsel yapıtları :

1) Ali Paşa camisi : Kentin güneybatısında Urfa ve Mardin kapıları arasındadır. Diyarbakır valisi Yanvalı Hadım Ali Paşa tarafından 1534'de yaptırılmıştır. Mimarı Mimar Sinan'dır.

Yapı kesme taştandır. Kare planlıdır. Dört sütun kapsayan son cemaat yerini beş kubbe örter. Minaresi tek şerefeli ve 31,14 m yüksekliğindedir. Mimber ve mihrap sadedir. İç duvarlar motiflerle bezenmiş çinilerle örtülüdür.

2) Arkeoloji müzesi : Kentin ortasındadır. 1934'de Zinciriye medresesinde açılan ilk müze 1974'de bugünkü binasına taşınmıştır.

Müzede bu bölgede yaşayan Hitit, Asur, Roma, Bizans dönemlerine ait heykel ve mezar taşları sergilenmektedir. Ayrıca Selçuklu, Artuklu, Akkoyunlu ve Osmanlıların ağaç işlemeleri, çiniler, silahlar, paralar, tekke esvaları ve etnoğrafya yapıtları müzede veralmaktadır. Müzenin bir de kitaplığı bulunmaktadır.

3) Behram Paşa camisi : Kentin güneyinde Mardin kapısının başındadır. Diyarbakır'daki Osmanlı yapıtlarının hem en büyüğü, hem de en güzelidir. Sokullu sovundan Karaşahin Mustafa Paşa'nın oğlu Diyarbakır valisi Behram Paşa tarafından 1564 1572 yılları arasında yaptırılmıştır. Bu cami de Mimar Sinan'ın yapıtıdır.

Yapı kesme taştandır; son cemaat yeri süslü altı yuvarlak sütun üzerine oturan beş kubbe ile örtülüdür. Ayrıca oniki sütunlu bir çatı son cemaat yerini çepeçevre dolaşır. Giriş kapısı süslemelidir. Tek şerefeli minaresi 1928'de yıldırım düşmesi nedeniyle yıkılmışsa da daha sonra onarılmıştır. Camiyi büyük bir kubbe örter. Mimberi, mihrabı ve altı küçük mihrabı çiniden işlemelerle bezenmiştir.

4) Diyarbakır kalesi : Eski Diyarbakır kentini boydan boya kuşatan bir kaledir. Yapı bakımından İstanbul surlarına benzer. Çin Seddi göz önüne alınmazsa dünyanın en uzun surlarından biridir. 349'da Roma imparatoru Costantinus tarafından yaptırılmıştır. Ancak bugünkü biçimini VI. yüzyılda Bizans imparatoru İustinianus tarafından yaptırılan önemli onarımdan sonra almıştır. Kale Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde genişletilmiştir.

Kale üç katlıdır. 1,3x1,7 km'lik düz bir alanı kuşatır. Surların uzunluğu 5 km, kalınlığı 3 - 5 m, yüksekliği 8 - 12 m'dir. Surlar üzerindeki kuleler, geniş bir yolla birbirlerine bağlanır. Kalenin 82 burcu vardır. Surlar içindeki eski Diyarbakır'ın cami, türbe, medrese ve kilise gibi tarihsel kalıntıları görülür. İç kale Artukoğulları ve Osmanlılar döneminde genişletilmiştir, surların kuzeydoğusunda yeralır ve başka bir sur ile öbür bölümlerden ayrılır.

5) Fatih Paşa Camisi yada Kurşunlu Cami : Kentin doğusunda, Dicle kapısının batısındadır. 1515'de Diyarbakır fatihi ve ilk Diyarbakır valisi Bıyıklı Mehmet Paşa tarafından yaptırılmıştır. Diyarbakır'daki ilk Osmanlı yapıtıdır. Yapı siyah ve beyaz renkli kesme taştandır. Sivah taştan yapılan taç kapısı süslemeldiir. Tek şerefeli bir minaresi vardır. Son cemaat yeri sekiz sütuna oturan yedi kubbe ile örtülüdür. İç duvarları 1,30 m yüksekliğe dek çinilerle kaplanmıştır. Mihrap ve mimber süslemelidir. 9 m çapındaki büyük kubbenin, dört varım kubbe ve köşelerde dört ufak kubbe ile desteklendiği görülür. Caminin bahçesinde bir de şadırvan vardır.

6) İçkale Camisi : Kentin güneydoğusundaki İçkale'de bulunduğundan bu adla anılır. 1160'da Beysan oğlu Ebülkasım tarafından yaptırıldı. Bir Selçuklu yapıtıdır. Yapının minaresini Nisanoğlu Ali yaptırmıştır. XVI. yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman döneminde yapılmış ve genişletilmiş olduğundan Süleyman camisi yada Nasıriye camisi adlarıyla da bilinir. Caminin bahçesine batı ve güney yönündeki iki kapıdan girilir. Caminin kapısı basık kemerlidir ve kesme taştan yapılmıştır. Minare de kesme taştandır ve dört köşelidir. Caminin içi sadedir, caminin batısında bulunan Meşhetde (Sahabeler türbesi) 639 yılında Diyarbakır'ın Müslümanların eline geçişi sırasında şehit olan Halid Bin Velid'in oğlu Süleyman ile 25 sahabenin mezarı bulunur.

7) Melik Ahmet Paşa camisi : Surların doğusunda, Urfa kapısı yakınındadır. Diyarbakır valisi Melik Ahmet Paşa tarafından 1597'de yaptırılmıştır. Mimarı, Mimar Sinan'dır.

Camiye merdivenle çıkılır. Motifli çini mozaiklerle bezenmiş bir taban üzerinde yükselen minaresinin mimarlık bakımından çok büyük değeri vardır. Yapı iki katlıdır. Kuzey ve güney duvarları siyah beyaz taslarla, öbür duvarlar ise siyah taşlarla yapılmıştır. Kubbe siyah beyaz taşlarla yapılmış sekizgen kasnak ve köşeli dört ayak üzerine oturur. Yapının içi 1 m yüksekliğe dek renkli çinilerle örtülmüştür. Mihrap bütünüyle çinilerle bezelidir.

8) Mesudiye Medresesi : Ulu caminin kuzeyinde ve hemen yanındadır. Yapımına 1198'de başlanmış, ama ancak 1223'de bitirilebilmiştir. Mimarı, Halepli Mahmut oğlu Cafer'dir. Son yıllarda Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından büyük ölçüde onarılmıştır.

Yapı kesme taştandır ve iki katlıdır. Medrese odaları tonozla örtülüdür. Giriş kapısı sekiz sütunludur ve çapraz tonozla örtülmüştür. Ortabahçe çapraz tonozla örtülen revakla çevrilidir. İki kat arasında, şerit halinde, süslü bir yazı boydan boya uzanır.

9) Nebi Camisi yada Peygamber Camisi : Harput kapısı yakınındadır. Akkoyunlular döneminde, XIV. yüzyılda yapılmıştır. 1523'de Osmanlılar tarafından onarılmış ve yeni eklemeler yapılmıştır. 1960'da Vakıflar Genel Müdürlüğünce önemli bir onarımdan geçirilmiştir.

Yapı siyah ve beyaz kesme taştandır. Çiçekli motiflerle bezenmiştir. Minaresi dört köşelidir. Son cemaat yeri üç kubbeli, üç kemerli ve pembe mermerden yapılmış iki sütunludur. Piramit biçimli büyük kubbe iki sütuna ve sekizgen bir kasnağa oturur. Yanları ise, birer avağa oturan iki beşik tonoz örter. Beyaz taştan yapılmış mihrap geometrik şekillerle bezenmiştir.

10) Sefa camisi yada İpariye camısı vada Parlı cami : Akkoyunlu sultanı Uzun Hasan tarafından yaptırıldı. Duvarların harcına karıştırılan misk nedeniyle Parlı yada İpariye (Misk) camisi adıyla da anılır.

Yapı siyah ve beyaz kesme taştandır. Tabandan külaha dek geometrik ve bitkisel motifli süslemelerle, kûfi ve nesih yazılarla bezenmiş tek şerefeli, taş ve yuvarlak minaresi yapıdan ayrıdır. Son cemaat yeri dört sütunlu ve beş kubbelidir. Büyük kubbe dört sütun ve yüksek sekizgen bir kasnağa oturur. Dört köşesinde ufak birer kubbe, yanlarında birer tonoz görülür. Çini süslemeli mihrap büyük bir sanat eseridir. Yapının içi motifli çinilerle kaplanmıştır.

11) Ulu cami : Harput kapısı yakınında Mesudiye ve Zinciriye medreseleri arasındadır. Türkiye'nin en eski camilerinden biridir. İslam dünyasının beşinci Harem-i Şerif'i olarak bilinmektedir. Bir kiliseden çeşitli dönemlerde yapılan değişikliklerle camiye çevrildiği söylenir. Bahçenin doğu ve batısındaki parmaklıklı bölümler III. yüzyılda yapılmıştır. Batı kesimi 1124'de Nisanoğlu Ahmet tarafından onartılarak bir yazıt yerleştirilmiştir.

Yapı kesme taştandır. 80x80 m boyutlarındadır. Gösterişli bir yapısı olan caminin minaresi dört köşelidir. Şadırvanı işlemeli mermer sekiz sütunlu ve sivri kubbelidir. Giriş kapısı ve bir Osmanlı yapıtı olan mimberi ve mihrabı, büyük bir sanat değeri taşımaktadır. Çeşitli dönemlerde yapılmış cami duvarları kabartma ve oyma süslemelerle bezenmiştir. Minare ve kapı üzerinde çeşitli dönemlerde yerleştirilmiş 20 yazıt görülür. Caminin çatısı iki büyük salonla, iki sırada sekizer sütun üzerine yaslanır.

Diyarbakır çevresindeki ve ilçelerindeki yapıtlar :

Diyarbakır yakınları :

Eğil kalesi : Diyarbakır'ın 50 km kuzeyinde, Dicle vadisi kıyısındadır. Ermiş bir kişinin kaleye «eğil» demesinden ötürü kale Eğil kalesi adıyla tanınır. M.Ö. VII. yüzyılda yapılmıştır ve bir Asur yapıtı olduğu sanılır. Kale kayalık bir tepe üzerinde yükselir. Kalede, üzerlerinde çivi yazıları bulunan yazıtlar, kabartmalar, Asur hükümdarlarının mezarları ve sarnıçlar görülür. Dicle ırmağına kaleden inişi sağlayan ve kayalar oyularak yapılmış olan kapalı ve merdivenli yolu vardır.

Lice ilçesi

Atakkale : Atak köyü yakınındadır. X. yüzyıldan başlayarak Mervani ve Artukoğlu dönemlerinde büyük önem kazanmıştır. 1515'de Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı topraklarına katılınca sancak merkezi haline getirilmiştir. Ne var ki daha sonra kale önemini yitirmiştir. Kalıntılar arasında surlar, yıkık bir cami, Akkilise görülür. Kalenin dibinde bir Artukoğlu yapıtı olan ve dört köşeli minaresinde yazıtlar bulunan Akminare camisinin yıkıntıları vardır.

Dacianos : Lice'nin 14 km güneybatısında, 1110 m yüksekliğindeki tepenin üzerindedir. Selefki'ler yada Romalılar döneminde kurulduğu sanılır. Kalıntıları arasında yapı temelleri, sütun başları, surlar, tapınak kapısı, saray ve şırahaneler bulunur.

Zülkarneyn kalesi : Lice ile Hani arasında, Çeper köyü yakınındadır. M.Ö. VI. yüzyılda Pers kralı Kiros tarafından yaptırılmıştır. Kalıntılar arasında üç burç, iki kapı ve surlar vardır.

Silvan

Diyarbakır'ın 90 km kuzeydoğusundadır. Tarihi çok eski dönemlere inen bir ilçedir. Urartu, Roma, Bizans, İslam ve Türk dönemlerini yaşamıştır. M.Ö. 69'da Roma ordusunca yıkılan kent, İran savaşlarında ölen Hristiyanların buraya gömülmeleri nedeniyle Martyropolis adıyla anılmıştır. Kent bir ara (502) Sasanilerin eline geçmişse de, Bizans imparatoru I. İustinianus kenti yeniden ele geçirerek, adını İustinianopolis koymuştur. İustinianus ölünce kentin adı yeniden Martyropolis'e dönüştürülmüştür. 639'da kent Arapların eline geçince adı Mafarkin'a çevrilmiştir. 1260'da İlhanlılar tarafından yıkılan kent 2,5 yüzyıla yakın bir süre harabe halinde kalmış ve terkedilmiştir. 1502'de Akkoyunlu devleti yıkılınca Silivi Kürtleri kente yerleşmişlerdir. Kent 1515'de Osmanlı egemenliğine girmiştir. 1800'de de Silivi sözcüğünden yola çıkılarak Silvan adını almıştır.

Silvan kalesi : Romalılardan kalma olduğu sanılır. 532'de Bizans imparatoru I. İustinianus tarafından onartılmıştır. Dikdörtgen biçimindedir. 4 - 5 m kalınlığındaki iki surla çevrilidir. Kesme taştandır. 0,5x0,6 km'lik bir alanı kaplar. Dokuz kapısı ve üçer katlı elli burcu vardır. Kapılarda süslü yazıtlar görülür. Kulfa kapısındaki güzel yazıt Eyyubilerden kalmadır. Dış surların ancak bazı bölümleri ayakta kalabilirken, kale içerisinde birçok ziyaret yeri, mezar ve ulu cami günümüze dek gelmiştir.

Ulu cami : Silvan kalesinin ortasındadır. Necmettin Alp tarafından 1157'de yaptırılmıştır. Bir Artuklu yapısıdır. Selahattin Eyyubi tarafından yaptırıldığı da söylenir.

Yapı kesme taştandır. Mihrap motiflerle bezenmiştir. Sekizgen kasnaklı bir külahla örtülüdür. Külah sekiz sütuna dayanır. Sütunlar tuğladan yapılmıştır. Kubbenin çapı 13,50 m'dir. Sağdaki ve soldaki salon altışar sütuna dayanan düz bir damla örtülmüştür.

EDİRNE

Türkiye'nin kuzeybatısında, Avrupa topraklarında, Marmara bölgesinde yeralır. Doğudan Kırklareli ve Tekirdağ, güneydoğudan Çanakkale, güneyden Saros körfezi, batıdan Meriç vadisiyle Yunanistan, kuzeyden Bulgaristan ile sınırlanır.

Yüzölçümü	6 276 km²
Nüfusu	337 898
İlçe sayısı	8
Köy sayısı (1970)	266

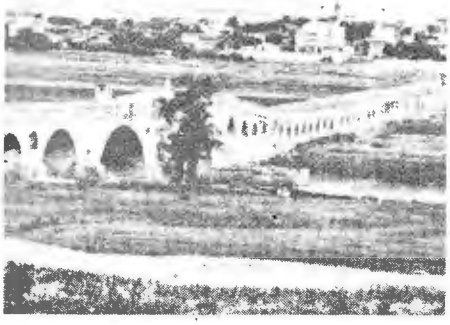
Edirne'nin İlçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Edirne (merkez)	1 205	92 790
Enez	458	12 650
Havsa	545	23 044
İpsala	753	31 792
Keşan	1 087	63 525
Lalapaşa	554	11 825
Meriç	448	24 114
Uzunköprü	1 223	78 115

Yüzey şekilleri :

Edirne ilinde yüksek dağlara rastlanmaz. Toprakları kuzeyden güneye genişler ve Ergene vadisi boyunca içerilere doğru ilerleyen alüvyonlu alçak bir ova iç kesimden dik yamaçlarla sınırlıdır.

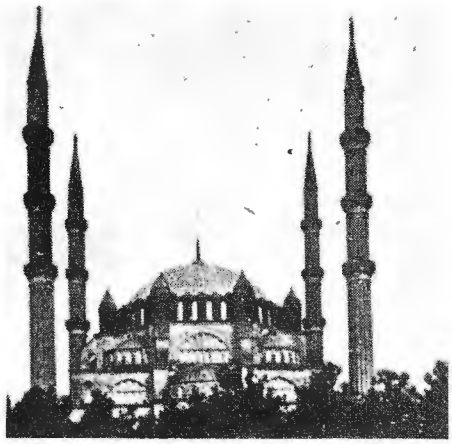
İlin başlıca akarsuyu Meriç'tir. Kaynağı Bulgaristan'da bulunan Meriç, gene

Uzunluğu 1240 m, genişliği ise 5,5 m olan Uzunköprü, II. Murat tarafından yaptırılmıştır.

Trakya'nın İstanbul'dan sonra en büyük kenti olan Edirne, Osmanlı döneminden kalma yapılarla bezenmiştir.

Edirne'nin hemen her yanından görülebilen Selimiye camisi, Mimar Sinan'ın en başarılı yapıtı sayılır.

Bulgaristan'da doğan Tunca ile Yunanistan'da doğan Arda'yı ve Türkiye'de doğan Ergene'yi alır. Meriç'in ilkbahar ve kış aylarında suları yükselir ve taşkınlara yolaçarak çevresi için çok tehlikeli olur.

İklim :

Edirne'de oldukça sert bir karasal iklim görülür. Yıllık ortalama yağış 600 mm'dir. Kışlar yağışlı, yazlar kuraktır.

Tarım ve hayvancılık :

Edirne ilinde ekilen toprakların %66'sı tahıla, %30'u sanayi bitkilerine, %4'ü sebze, meyve ve yem bitkilerine ayrılır. 1972 istatistiklerine göre, il sınırları içinde 271.481 ton buğday, 6205 ton arpa, 9417 ton çavdar, 15.444 ton mısır, 14.901 ton pirinç, 16.470 ton patates, 3326 ton fasulye, 139.209 ton şeker pancarı, 151.031 ton ayçiçeği, 717 ton kolza, 2255 ton susam üretildi.

Edirne ili topraklarının dağılımı

	Hektar	%
Tarla	322 000	51,3
Nadas	62 000	10
Bağ, bahçe, sebzelik	16 000	2,6
Çayır, mera	61 000	9,7
Orman	61 000	9,7
Tarım dışı	105 000	16,7

Otlakların tarlaya dönüştürülmesi, Türkiye'nin en nitelikli kıvırcık koyun yetişme merkezi olan Edirne'nin hayvancılığına zarar verdi. 1972 istatistiklerine göre Edirne ilinde 499.460 koyun, 99.890 keçi, 17.119 manda vardır.

Yeraltı zenginlikleri :

Edirne'de linyit (Demirhanlı, Karaburçak) ve feldispat (Edirne - Kırklareli arasında) yatakları varsa da, yalnızca linyit üretimi önemli sayılabilir.

Sanayi ve ekonomi :

Edirne'nin ekonomik yapısı tarıma dayanır. Sanayi alanındaki gelişmişlik bakımından Türkiye'de 50. sırayı alan Edirne'de, un ve bitkisel yağ fabrikaları, Tekel'in tütün bakım ve işleme atelyesi, çeltik fabrikası, Keşan'daki kaşar peyniri ve krema yapımevi ve bitkisel yağ fabrikası, Türkiye Süt Endüstrisi kurumunun pastörize süt fabrikası, ECA fabrikası, Mensucat Santral'ın iplik fabrikası başlıca sanayi etkinliklerdir.

Tarih :

Osmanlı kentleri arasında İstanbul ve Bursa'dan sonra en çok anıtla bezenmiş kent Edirne'dir. M.Ö. X. yüzyılda Trak Türklerinden Odrissi'ler tarafından kuruldu. M.Ö. 515'de İran hükümdarı Dara'nın eline geçtiyse de M.Ö. 450'de yeniden Odrissi egemenliğine girdi. İskender ve Roma çağlarını yaşadı. Roma döneminde, imparator Hadrianus tarafından Roma topraklarına katıldığından adı Adrianopolis olarak belirlendi. Bizans dönemini yaşadıktan sonra 1362'de I. Murat tarafından Osmanlı topraklarına katıldı ve adı Edirne olarak değiştirildi. 1332'den 1453'e dek Osmanlı imparatorluğuna başkentlik yaptı. Fetret çağında (1402 - 1413) Emir Süleyman ile kardeşi Musa Çelebi'ye de başkent oldu. 1413'de tahta çıkan I. Mehmet zamanının büyük bir bölümünü Edirne'de geçirdi. İstanbul'un alınmasında büyük rol oynayan ilk Türk topu da Tophane bayırında döküldü. 1453'de başkent İstanbul'a taşınmışsa da, Edirne XVII. yüzyılın ikinci yarısında IV Mehmet, II. Süleyman, II Ahmet ve II. Mustafa dönemlerinde uzun süre padişahın kaldığı kent olarak önemini sürdürdü. 1700 yılında 350.000'i bulan nüfusuyla Avrupa'nın dördüncü büyük kentiydi. (İlk üç sırayı ise Paris, Londra ve İstanbul paylaşmaktaydı). 22 Ağustos 1829'da savaşmadan Rus komutanı general Libiç'in eline geçen kent, 1829'da imzalanan Edirne barışıyla Osmanlılara verildi. 10 Aralık 1877'de ikinci kez olarak savaşmadan Grandük Nikola'nın eline geçti. Ne var ki 1878'de imzalanan Ayastefanos ve Berlin antlaşmalarıyla yeniden Osmanlılara bırakıldı. Balkan savaşları sırasında Bulgar orduları tarafından kuşatılan kent, beş ay dayandıktan sonra 26 Mart 1913'de Bulgarların eline geçti ve yağmalandı. 117 gün süreyle Bulgar işgalinde kalan kenti Osmanlı ordusu 21 Temmuz 1913'de geri aldı.

Kurtuluş savaşında Yunanlılar 25 Temmuz 1920'de Edirne'yi ele geçirdiler. Ancak, 25 Kasım 1922'de, 4 aylık bir işgalden sonra, Türk ordusu Edirne'yi geri almayı başardı.

Tarihsel yapıtlar :

1) Ali Paşa Çarşısı : Atatürk heykeli karşısında Saraçlar caddesindedir. 1560'da Sadrazam Hersekli Semiz Ali Paşa tarafından Kanuni Süleyman'ın Babaeski'de yaptırdığı camiye vakıf olarak yaptırılmıştır. Çarşı Mimar Sinan'ın yapıtıdır. Yüzyıllar boyunca en büyük alışveriş merkezlerinden biri olan çarşı, 1948'deki büyük onarım sırasında yerleri beton olarak yapılmıştır. Bugün kapalı çarşı olarak kullanılmaktadır. İstanbul Kapalıçarşı'sının bir benzeridir, altı kapısı vardır. Penceresizdir; boyu 300 m'dir. İçinde 130 dükkan vardır. Tepedeki deliklerden giren ışıkla aydınlanmaktadır. Dükkânlar uzun bir koridor görünümündeki yolun iki yanına dizilmiştir.

2) Bayezıd II. Camisi : Bayezid köprüsünün yanında Tuna ırmağının sağ kıyısındadır. 1484 - 1488 arasında II. Bayezıd tarafından yaptırılmıştır. Caminin çok geniş bir imaretinin bulunması İmaret camisi adıyla da tanınmasına yol açmıştır.

Caminin duvarları kesme taştandır. Ön bahçesinin üç kapısı vardır ve son cemaat yeriyle birlikte 22 kubbeyle örtülüdür. Bu kubbeler 18 sütuna dayanır. Mermerden bir şadırvan bahçe ortasında yeralır. Son cemaat yeri altı sütuna dayanan yedi kubbeyle örtülmüştür. Yapıya bitişik, dıştaki iki minaresi tek şerefelidir. Cami 20,25 m çapındaki dört duvara oturan büyük bir kubbe ile örtülüdür. Caminin içi 44 büyük pencereden giren ışıkla aydınlanır. Pencere üstleri süslemelidir. Mermerden yapılmış mihrap ve mimber sadedir. Hünkâr mahfili som mermer sütunlar üzerine oturur. Caminin iki yanında, üç sırada, üçerden dokuzar kubbe ile örtülen iki tabhane (konuk evi) yeralır. Caminin ayrıca geniş bir külliyesi vardır. Batı kenarında ve sağ minare yakınındaki otuz metre çaplı, altıgen ve 12 revak kubbeli darüşşifasında müzikle tedavi edilen akıl hastaları barındırılmaktaydı. 18 revaklı kubbevle çevrili bahçenin çevresinde 18 öğrenci odası görülür. Caminin doğusunda ve sol minare yakınında, imaret, fırın ve mumhane vardır. İmaretin kuzevinde yeralan kiler 12 kubbeyle örtülmüştür. Bu kamu hizmetlerine açık tutulan kurumlar 1913'e dek yani Balkan savaşına kadar etkinliklerini sürdürmüşlerdir. Ne var ki bugün boş durumdadırlar.

3) Bedesten : Eski cami yanındadır, 1414'de I. Mehmet tarafından yaptırılmıştır. Mimarı Konyalı Hacı Alaaddin'dir. XVIII. yüzyıla dek önemli bir alışveriş merkezi olarak kalmışsa da, daha sonra önemini yitirmiştir. Bugün bir kapalıçarşı olarak kullanılmaktadır. 1965'de önemli bir onarım görmüştür.

Bedestenin duvarları kesme taş ve tuğladandır, altı kalın sütuna dayanan 14 kubbe ile örtülüdür. Her kubbenin altında sivri kemerli pencereler sıralanır, her yüzünde birer kapısı vardır.

4) Beylerbeyi camisi : Üç şerefeli cami ile Saraçhane köprüsü arasındadır. Rumeli beylerbeyi Yusuf Paşa tarafından 1429'da yaptırılmıştır. Duvarları kesme taştandır. Küçük bir camidir, beş kubbe altı sütuna dayanarak, son cemaat yerini örtmektedir. Bir tek minaresi vardır ve tek şerefelidir. Girişte dört köşeli büyük kubbeli ilk bölüm ve yanında tonozlu ikinci bölüm ve mihrap ile mimberin bulunduğu yelpaze biçimli ve on tonozlu bölüm ile üç bölüm halindedir. Caminin içi kalem süslemeleriyle bezenmistir.

5) Dârülhadis : Demiryolu yakınında, Tunca ırmağı kıvısındadır. II. Murat tarafından 1435'de medrese olarak yaptırılmıştır. Daha sonra minare eklenmesiyle camiye dönüştürülmüştür. Ne var ki Balkan savaşı sırasında düşman bombardımanı nedeniyle minaresi ile kubbesi yıkılmıştır (kubbe 1922'de yıkılmıştı). Duvarlar kesme taştandır, ön bahçede 10 köşeli bir şadırvan vardır. Cami girişte, ortada elips, yanlarda basık ve kenarlı tonozlarla örtülmüştür. Büyük salonu hemen hemen bir karedir ve bu giriş bölümü yuvarlak iki sütuna yaslanmış, kemerli bir duvarla birbirinden ayrılır. Caminin arkasında yanyana bulunan iki türbede II. Murat, II. Mustafa ve III. Ahmet'in çocukları gömülüdür.

6) Dârüttedris : Selimiye camisinin dış bahçesindedir. II. Selim tarafından 1574'de yaptırılmıştır. Mimar Sinan'ın yapıtıdır. 1935 - 1971 yılları arasında Arkeoloji müzesi olarak kullanılmıştır. 1971'de Arkeoloji müzesi bugünkü modern binasına taşınınca, Türk - İslam eserleri müzesi de bu binaya aktarılmıştır. Yapı kesme taştandır, orta bahçesinin iki yönünde 13 küçük kubbe ile örtülü ders odaları sıralanır.

7) Defterdar camisi : Defterdar Mustafa Paşa tarafından 1576'da yaptırılmıştır, Mimar Sinan'ın yapıtıdır. 1752'deki deprem sırasında kubbesi yıkılmıştır. 1872'de kubbenin yerine bir çatı yaptırılmıştır. Sonraları yeniden çatı kaldırılarak kubbe konmuştur. Caminin duvarları kesme taş ve tuğladandır. Son cemaat veri dört sütuna oturan üç kubbe ile örtülüdür. Süslü ve uzun minaresi tek şerefelidir. Camiyi dört duvara yaslanan büyük bir kubbe örter.

8) Arkeoloji müzesi : Önce 1935'de, Dârüttedris'de açılmıştır. 1971'de aynı yapının karşısında yaptırılan bugünkü modern binasına taşınmıştır. Müzenin içinde ve bahçesinde tarihöncesi dönemlerden kalma Trak, Helen, Roma, Bizans ve daha sonra da Osmanlı yapıtları sergilenmektedir.

9) Türk - İslam eserleri müzesi : 1935' de Dârüssibyan binasında açılmıştır. 1971'de Dârüttedris binası boşaltılınca bu binaya aktarılmıştır. Binada ve bahçesinde çeşmibülbüller, şerbet bardakları, peşkirler, topuzlar, teberler, otağı hümayun, ok, yay, tüfek, beşikler, sandıklar, yazı levhaları, mutfak eşyaları, halılar, takılar, mezar taşları ve birçok yazıt sergilenmektedir.

10) Eski cami : Kentin ortasındadır, yapımına Yıldırım Bayezid'ın oğlu Emir Süleyman tarafından 1403'de başlatıldı ve I. Mehmet tarafından 1414'de tamamlandı. Cami özellikle yazılarıyla ün kazanmıştır. Mimarı Konyalı Hacı Alaattin' dir. II. Murat döneminde Hacı Bayram Veli'nin camide halka vaaz verdiği kürsü bugün de yerinde durmaktadır. 1748' deki yangından ve 1752'deki depremden büyük zarar gören cami 1754'de I. Mahmut tarafından onartılmıştır. Ayrıca 1924 ve 1934'de iki önemli onarım daha geçirmiştir.

Yapı kesme taştandır, dış ölçüleri bakımından kare biçimlidir ve her kenarı 49,50 m uzunluğundadır. Son cemaat yeri taş ve tuğla karışımıdır ve dört köşeli sekiz sütun üzerine oturan beş kubbe ile örtülüdür. İki minaresi vardır; bunlardan soldaki tek, sağdaki çift şerefelidir. Camiye üç kapıdan girilir. 13,50 m çaplı dokuz kubbe ile örtülüdür. Ortadaki kubbe 2,80 m kalınlığında, dört köşe, dört kalın sütun üzerine kemerlerle oturtulmuştur. Sütunların dört yüzü de eski Türkçe yazılarla bezenmiştir; bu yazıların sanat değeri çok yüksektir. Mihrap oymalarla, mimber ise yazılı taşlarla bezelidir. Camî yakınındaki bedesten I. Mehmet döneminde, caminin bir vakfı olarak yaptırılmıştır.

11) Gazi Mihal köprüsü : Tunca ırmağı üzerindedir, Bizans imparatoru Mihael Paleologos tarafından yapılmışsa da, yıkılan köprünün yerine 1420'de Gazi Mihal tarafından yeni bir köprü yaptırılınca, köprü bu adla anılmaya başlanmıştır. Köprü üç bölümden oluşur; ikinci bölümünü 1602'de III. Mehmet yaptırmıştır. Yıldırım köprüsü adıyla bilinen üçüncü bölümse, 1544'de Kanuni Sultan Süleyman tarafından onartılmıstır. Köprü üzerindeki yazıt günümüzde Edirne müzesinde sergilenmektedir. Zamanla yıkılan köprü 1900'de II. Abdülhamit tarafından eski temelleri üzerine İtalyan ustalarca yeniden yaptırılmıştır. Yeni yapılan köprü 15 kemerlidir.

12) Muradiye camisi : Kentin kuzeydoğusunda, Muradiye mahallesindedir 1436'da II. Murat tarafından yaptırılmıştır. Önceleri Mevlevihane olarak kullanılmışsa da, mimber ve mihrap eklenerek camiye dönüştürülmüştür. Yeşil renkli, çinilerle süslü olan ilk minaresi yıkılınca 1752'de yerine çiniszi, 1754'de de I. Mahmut tarafından bugünkü tek şerefeli minare eklenmiştir. Yapının duvarları kesme taştandır. Son cemaat yerini örten beş kubbe altı sütun üzerine oturur. Cami ters «T» planlıdır; iki büyük, iki küçük kubbesi vardır. İki kubbe arasında uzanan kemer, kalem işlemeleriyle bezenmiştir. İçerisindeki duvarlar güzel çicek motifleriyle süslü, altı köşeli beyaz üzerine mavi çiniler ve araları firuze renkli üçgen levhalarla örtülmüştür. Kalem işlemeleri ile süslü bazı bölümler sıvayla örtülmüştür. Bugün sıvaların döküldüğü yerlerden bu işlemeler görülebilmektedir. Mihrabın sağ ve solunda kabartmalar, yıldız biçimleri ve başka motiflerle süslü güzel çiniler yeralır.

13) Selimiye camisi : Kentin ortasındaki bir tepenin üzerine kurulmuştur. Dünyada eşine rastlanmayacak bir mimari üstünlüğü bulunmaktadır. Yıldırım Bayezid'ın yaptırdığı sarayın yerine, 1569 - 1575 yılları arasında II. Selim tarafından yaptırılmıştır. Mimar Sinan'ın ustalık döneminin en büyük yapıtıdır. Taş işçiliği, çinileri ve kalem işçiliği bakımından büyük değer taşır. Yapının duvarları kesme taştandır. 1575 m²'lik bir alanı kaplar. Bahçeleri ve çevresiyle birlikte kapladığı alan 2475 m²'yi bulur. Revaklarla süslü 18 kubbe ve 16 sütunla çevrili ön bahçenin kapısı işlemelidir. Sütunlar Kıbrıs, Aydıncık ve Suriye'deki kalıntılardan getirtilmiştir. Bahçenin ortasında işlemeli mermerden yapılmış bir şadırvan yeralır. Son cemaat yeri altı kalın ve yuvarlak sütun üzerine dayanan beş kubbe ile örtülüdür. Son cemaat yerindeki pencerelerin üst bölümleri çinili ayetlerle bezenmiştir. Giriş kapısı işlemeli mermerdendir. Kapının üstündeki kubbeler yivli, öbür kubbeler ise düzdür. İşlemeli üçer şerefeli dört minaresi çok uzaklardan bakıldığında iki tane gibi görülür. Minareler 3,80 m çapında ve 70,89 m yüksekliğindedir. Caminin köşelerindeki iki minarede birbirini görmeden şerefelere giden üç yol bulunur. Bahçenin giriş kapısının iki yanındaki minarelerse birer yolludur. Caminin görkemli kubbesi sekiz fil ayağı üzerine oturur ve 31,28 çapında, 43,28 m yüksekliğindedir. Kubbenin eteklerinde 32 küçük pencere sıralanır. Selimiye camisinin kubbesi Avasofya camisinin kubbesinden daha büyüktür. Kubbenin içi kalem işlemeleriyle bezenmistir. Kubbeyi dört vanda ve kıble yönünde beş yarım kubbe destekler. Caminin dört cephesinde üst üste altı sıra halinde birçok pencere dizildiğinden yapının içi çok aydınlıktır. Mihrap ve mimber mermer işçiliği bakımından üstün bir yapıttır. Mihrap duvarları, mahfili ve alt kat pencerelerinin alınlıkları çiçek motifli panolarla ve renkli çinilerle bezenmiştir. Mihrap duvarlarının üstü çinilidir. Lacivert üzerine beyaz renkli büyük yazılarla donatılmıştır. Mihrabın solundaki Hünkar mahfilindeki olağanüstü güzellikteki çinilerin bir bölümü 1878 Türk - Rus savaşı sırasında Rus generali Skobelev tarafından söktürülerek, Moskova müzesine götürülmüştür. Bugün bu çinilerin yerleri boya ile kapatılmıştır. Caminin ortasında 12 mermer sütuna dayanan müezzin mahfili görülür. Mihrabın sağında tavanı kalem işleriyle süslü kütüphanede basma ve el yazması çok değerli kitaplar yeralır. Selimiye camisinin külliyesi arasında sağda Dârüssıbyan doğuda Türk - İslam eserleri müzesi olarak kullanılan Dârüttedris, caminin önünde Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın 1667'de yaptırdığı çeşme, solda Şehzade türbesi, batıda Selimiye' nin vakfı olan ve III. Murat'ın mimar Davut'a yaptırdığı Arasta çarşısı vardır.

14) Tunca ve Meriç köprüleri : Edirne ile Karaağaç arasında Tunca ve Meriç ırmakları üzerinde kurulmuştur. Tunca köprüsü (Ekmekçioğlu köprüsü de denir) Defterdar ve Vali Ekmekçioğlu Ahmet Paşa tarafından 1607 - 1615 yılları arasında yaptırıldı. Mimarı Sedefkar Mehmet Ağa'dır. Edirne'nin en sağlam ve en güzel köprüsüdür. Tunca köprüsü kesme taştandır, on kemerlidir. Köprünün ortasında kesme taştan yapılmış açık bir köşk vardır. Bu köşkte süslüs yazılı iki mermer yazıt görülür.

Meriç köprüsü (Yeni köprü de denir) Abdülmecit tarafından 1842 - 1847 arasında yaptırıldı. 12 kemerli ve korkulukludur. Yazıtı Yunan işgali sırasında kaybolmuştur.

15) Üç Şerefeli cami : Cumhuriyet

alanında, Atatürk anıtı karşısındadır. II. Murat tarafından 1438 - 1448 yılları arasında yaptırılmıştır. Minaresinin üç şerefeli olması nedeniyle camiye Üç Şerefeli Cami adı verilmiştir. Caminin duvarları kesme taştandır. 24,50x60 m boyutlarındadır. Ön bahçeye merdivenli üç kapıdan girilir. Kapıların üzerinde yazıtlar vardır. Son cemaat yeri ve bahçesi 22 sütuna dayanan 22 kubbe ile çevrilidir. Kubbelerin içi kalem işleriyle bezenmiştir. Bahçe pencerelerinden ikisi renkli çinilerle kaplıdır ve üzerlerinde II. Murat'ın adı yazılıdır. Şadırvan bahçenin ortasındadır. Son cemaat yeri altı sütuna dayanan yedi kubbe ile örtülüdür. Giriş kapısı işlemeli mermerdendir ve üstünde bir yazıt ile yanlarda kabartma yazı halindeki ayetlerle bezenmiştir. Bahçenin dört köşesinde renkli tuğladan yapılmış dört minare yükselir. Ön kısımda sağdaki minare burmalı, soldaki minare çubuklu şekillerle süslüdür ve tek şerefelidir. Arka kesimde, camiye bitişik yerde, sağda üç şerefeli, solda iki şerefeli iki minare daha vardır. Güneybatı köşesindeki üç şerefeli minare 67,65 m yüksekliğindedir; şerefelerine üç ayrı yoldan çıkılır. Caminin 24,10 m yüksekliğindeki büyük kubbesi 12 pencereli bir kasnağa oturur. Ortada altı köşeli ve 6 m çapında 2 ayak ile kıble duvarında 2, giriş duvarında 2 olmak üzere 4 duvar ayağına dayanır. Büyük kubbenin iki yanında 10,50 m çapında ikişer kubbe daha yeralır. Mihrap ve mimber mermerdendir. Mihrap duvarı motifli ve renkli çinilerle örtülüdür. Caminin arkasında II. Murat'ın yaptırdığı saatli iki medrese, Fatih Sultan Mehmet'in yaptırdığı Peykler medresesi ve vali Hacı Ahmet İzzet Paşa'nın türbesi bulunur.

16) Yalnızgöz ve Bayezıd köprüleri : Tunca ırmağı üzerinde birbirini tamamlayan iki köprüdür. Yalnızgöz köprüsü II. Selim tarafından yaptırılmıştır ve Mimar Sinan'ın yapıtıdır. Tek kemerlidir. İkinci köprü olan Bayezıd köprüsü 1488'de II. Bayezıd tarafından yaptırılmıştır. Mimarı Mimar Hayrettin'dir; altı kemerlidir.

17) Yıldırım camisi : Yıldırım mahallesinde Gazi Mihal köprüsünün batısındadır. IV. Haçlı Seferi sırasında Katoliklerin yaptırdığı bir kilisenin temelleri üzerine 1400 yılında Yıldırım Bayezıd tarafından yaptırılmıştır. Edirne'deki camilerin en eskisidir. 1878 Türk - Rus savaşı sırasında içindeki eşyalar ve çiniler Ruslar ve yerli Hristiyan halk tarafından çalınmıştır. Caminin duvarları yontma taştandır. Bugün yalnızca son cemaat yerinin sütunları ayaktadır. Tek minaresi sol taraftadır ve tek şerefelidir. Kilise temelleri üzerine yapıldığı için mihrabı yana doğrudur ve ortada bir kubbesi vardır. Caminin bahçesinde, sağda I. Murat'ın oğlu Şehzade Ahmet ile öbür şehzadelere ait türbe bulunur. Ne var ki bu türbe yıkık durumdadır. Caminin bahçesi dışındaki Hasan Çelebi sebili Edirne'nin en eski sebilidir.

ELAZIĞ

Doğu Anadolu'nun yukarı Fırat bölümündedir. Kuzeyinde Tunceli, doğusunda Bingöl, güneyinde Diyarbakır, batısında Malatya ili vardır.

Yüzölçümü	9 153 km²
Nüfusu	417 751
İlçe sayısı	8
Köy sayısı (1970)	590

Elazığ'ın yerel oyunu olan halay yöreye özgü giysilerle oynanır.

Elazığ'ın ilçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Elazığ (merkez)	2 158	203 365
Ağın	260	5 733
Baskil	1 312	26 572
Karakoçan	1 095	39 072
Keban	543	12 004
Maden	939	38 930
Palu	2 222	72 663
Sivrice	634	19 412

Yüzey şekilleri :

Elazığ'ın güneyi, Güneydoğu Toros dağları yayının orta kesimine dayanır; bu bölümde dağlar, çukur alanlarla birbirinden ayrılan birkaç sıra halinde uzanır. Karaboğa dağı (2390 m), Hazarbaba dağı (2285 m), Mastar dağı (2170 m) ilin başlıca doruklarıdır.

İlin güney kesimi dışında Elazığ'ın tüm akarsuları (Karasu, Murat) Fırat'a dökülür. Güney kesiminin sularınıysa Dicle toplar. İlin başlıca gölü Hazar'dır. Fırat üzerinde kurulan Keban barajının yüzölçümü 680 km²'yi bulur ve Türkiye'nin alan bakımından üçüncü, su hacmi bakımından ikinci büyük yapay gölünü oluşturur.

İklim :

Elazığ'da Doğu Anadolu'nun tipik karasal iklimi görülür : yazın, çukur alanlarda gündüzleri çok sıcak, yaylalarda serin; kışlar her yerde soğuktur. Yağış ortalaması 423 mm'dir; en yağışlı mevsim ilkbahardır.

Tarım ve hayvancılık :

Elazığ'da tarıma ayrılan alan çok fazla değildir. Tarımda ilk sırayı tahıllar alır (1972) : 110.465 ton buğday, 17.962 ton arpa, 865 ton mısır. Aynı yıl kuru sebze üretimiyse şöyle oldu : patates 3.300 ton, fasulye 2.797 ton, mercimek 1.120 ton. Sanayi ürünlerinden, 120.534 tonla şeker pancarı birinci, 682 tonla pamuk ikinci sırayı alır. Elazığ'da meyve üretimi de önemlidir : badem, ceviz, kayısı, armut, dut, elma, vişne ve üzüm.

1972 istatistiklerine göre ildeki hayvan sayısı şöyledir : koyun 375.940, kıl keçisi 271.940, manda 3.430, eşek 28.890, at 6.440.

Elazığ ilinde toprakların dağılımı

	Hektar	%
Tarla	161 000	17,6
Nadas	99 000	10,8
Bağ, bahçe	40 000	4,4
Çayır, mera	156 000	17
Orman	77 000	8,4
Tarım dışı	382 000	41,8

Yeraltı zenginlikleri :

Elazığ'da, krom, bakır (Ergani), kurşun, çinko madenleri Etibank tarafından işletilmektedir. Madenlerden özellikle krom (Guleman'da) önemlidir.

Sanayi ve ekonomi

Halkın başlıca geçim kaynağı tarımdır. Sanayi gelişmişlik bakımından Elazığ Türkiye'de 16. sırayı alır. Tekel şarap fabrikası, şeker fabrikası, çimento fabrikası, süper fosfat fabrikası, yem fabrikası Türkiye Süt Endüstrisi Kurumunun süt fabrikası kentin sanayi etkinliklerini oluşturur.

Tarih :

1862'de Harput kentinin terkedilmesiyle padişah Abdülaziz'in emriyle kurulduğu. Bu nedenle önceleri Mamure'tül Aziz adıyla anıldı. Daha sonraları ad kısalarak Elaziz haline dönüştürüldü. 10 Aralık 1937'de alınan bir kararla da Elaziz adı Elazığ'a çevrildi.

Tarihsel yapıtlar :

Harput

Elazığ'ın 5 km kuzeydoğusundadır. Bizans, Arap, Artukoğulları, Selçuklular, Ermeniler, Ertenaoğulları, Akkoyunlular ve Safevi dönemlerini yaşamıştır. 1185 - 1230 yılları arasında Artukoğullarına başkentlik yapmıştır. 1516'da Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştır. 1862'de Elazığ kurulunca kent terkedilmiştir. Bugün Harput Elazığ'ın bir bucağıdır.

Harput'taki kalıntılar arasında Alacamescit medresesi (1279; Artukoğulları yapıtı) ve müze, Kurşunlu cami (Osmanlı yapıtı), Arap Baba mescidi ve türbesi, Nadir Baba türbesi, Sara Hatun camisi (Akkoyunlu yapıtı), Zahir Baba türbesi, Mansur Baba türbesi, Ulu cami (Artukoğulları yapıtı), Harput kalesi (Urartuların yapıtı) ve Bizans kilisesi vardır.

1) Harput kalesi : Harput'un 1 km doğusundadır. Doğu Toros dağlarının yalçın kayalıkları üzerinde kurulmuştur.

Kale Urartu yapıtıdır. 1384'de Dulkadiroğulları tarafından onarılmıştır. Dulkadiroğullarının onarımından sonra Akkoyunlular tarafından da onarım görmüştür. Kalenin doğu ve güneyi geçit vermeyecek kadar yalçın kayalara oturur. Kalenin ayakta kalan bölümü de buralardır. Kaleye yalnızca kuzeydeki kapıdan girilebilir. Duvarlar sarı kesme taştandır. Kale içinde yapı ve su deposu kalıntılarına rastlanır. Duvarlarda eski Türkçe yazıtlar ve hayvan figürleri vardır. Güneybatı burcunda bulunan Artuklu Nurettin Şah'a ait bir yapıt bugün Harput müzesine taşınmıştır.

2) Harput müzesi : Alacamescit'te 1960'da küçük bir müze olarak açılmıştır. Harput çevresinde ve Harput kalesinde bulunan çeşitli taş yapıtlar ve mezar taşlarını, Urartu kralı Menua'ya ait çivi yazılı yazıtı, Elazığ Şeker fabrikası yapımı sırasında bir höyükte ortaya çıkarılan toprak kapları, Çemişkezeğin Hıdıröz ve Oğuzlar köylerinde bulunan koç biçimli mezar taşlarını ve mermer sandukayı, Kesirik köyünde çıkarılan Roma imparatoru Neron zamanından kalma yazıtları kapsar.

3) Ulucami : Harput'un kuzeyindedir. Artukoğlu Melik Fahrettin Karaaslan tarafından 1160'da yaptırılmıştır. 1964'de önemli bir onarım görmüştür.

Caminin duvarları moloz taştandır. 30,45 m boyutlarındadır ve 3 kapısı vardır. Pencereleri çok küçük ve dardır. Kalın, kısa, tek şerefeli, tuğladan minaresi eğik durumdadır. Çatısı çinko kaplıdır. Cami önde dört, arkada altı ayak ile tuğla kemerler üzerine oturtulan tonozlarla örtülüdür. Caminin kubbesi 8 m çapındadır. Mihrap motiflerle bezenmiştir. Abanoz ağacından yapılmış mimber ise Harput'taki Kurşunlu camiye taşınmıştır.

ERZİNCAN

Karadeniz bölgesine giren (Refahiye ilçesinin bir kesimi) küçük bir bölümü dışında, tümü Doğu Anadolu'dadır. Doğudan Erzurum, güneyden Tunceli, batıdan Sivas, kuzeyden Gümüşhane ile sınırlanır.

Yüzölçümü	11 903 km²
Nüfusu	284 660
İlçe sayısı	7
Köy sayısı (1975)	563

Erzincan'ın İlçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Erzincan (merkez)	2 166	127 088
Çayırlı	1 480	32 625
Ilıç	1 397	13 749
Kemah	2 354	20 932
Kemaliye	1 168	12 840
Refahiye	1 746	38 382
Tercan	1 592	39 046

Erzincan'da Sakaltutan geçitinin sonu. Yöre ulaşımı, sert iklim yüzünden güçlüklerle doludur.

Yüzey şekilleri :

İlin kuzeyinde ve güneyinde, doğu-batı yönünde uzanan dağlar arasında geniş bir ova yeralır. Keşiş dağı (3537 m), Mercan dağı (3463m), Sipikör dağı (3010 m) ilin başlıca doruklarıdır. Tabanı kalın bir alüvyon tabakasıyla örtülü olan Erzincan ovası, Kemah boğazıyla batıya, Sansa boğazıyla doğuya açılır. Erzincan ovasının güneyinde Munzur dağları yükselir.

İl akarsularının çoğu, Murat suyu aracılığıyla Fırat'a, küçük bir kesimin sularıysa Kelkit ırmağına dökülür.

İklim :

İklim karasaldır. Yıllık yağış ortalaması 371-474 mm arasında değişir.

Tarım ve hayvancılık :

Tarıma ayrılan toprakların yaklaşık 90.000 hektarlık bölümüne buğday (100.000 ton) ekilir. Buğday üretimini sırasıyla şeker pancarı (70.000 ton), arpa (30.000 ton), patates (12.500 ton), çavdar (11.500 ton), fasulye (4.500 ton) izler.

Çayır ve otlakların bolluğu hayvancılığı ikinci geçim kaynağı durumuna getirmiştir. İl sınırları içinde yaklaşık 400.000 koyun, 150.000 kıl keçisi, 10.000 manda, 400.000 tavuk vardır.

Erzincan ilinde toprakların dağılımı

	Hektar	%
Tarla	129 000	10,8
Nadas	76 000	6,4
Bağ, bahçe	6 000	0,5
Çayır, mera	213 000	18
Orman	34 000	2,8
Tarım dışı	732 000	61,5

Yeraltı zenginlikleri :

İlin yeraltı zenginlikleri fazladır : birçok yerde krom, manganez, amyant, linyit, bakır, kurşun, demir, borasit, bütan ve çinko madeni bulunmuştur. Özellikle Karabulak'taki krom yatakları Guleman'dan sonra Türkiye'nin en verimli krom madenidir (300 milyon ton dolayında rezerv).

Sanayi :

Devlet Planlama Teşkilatı'nın istatistiklerine göre, sanayi alanındaki gelişmişlik bakımından Erzincan 33. sırayı alır. Sümerbank Bez Fabrikası iplik ve dokuma tesisleri, şeker fabrikası, bakır levha fabrikası, tuğla - kiremit fabrikası, lastik ayakkabı fabrikası, halı tezgahları, bakır işleme ve iplik dokuma tezgahları ilin sanayi etkinlikleridir.

Tarih :

Hitit, Urartu, Asur, Arap, Bizans, Mengücükoğlu ve Osmanlı yönetiminde yaşamıştır. İlk adı Aziris'tir. 1071 - 1252 arasında Mengücüklere başkentlik yapmıştır. Akkoyunlulara karşı kazanılan Otlukbeli savaşından sonra (1473) bölge ile birlikte Türklerin eline geçtiyse de, yeniden Safevi egemenliğine girmiştir. Erzincan'ın Osmanlı egemenliğine kesin biçimde geçişi Yavuz Sultan Selim dönemine rastlar (1514). Erzincan Birinci Dünya savaşında, 24 Temmuz 1916 - 23 Şubat 1918 tarihleri arasında, 19 ay süreyle Rus işgalinde kalmıştır. Kent 26 - 27 Aralık 1939 gecesi oluşan deprem sırasında çok büyük zarar görmüştür ve bütünüyle yıkılan kent daha sonra demiryolunun kuzeyine alınarak yeniden kurulmuştur.

Tarihsel yerler ve yapıtlar :

Erzincan yakınındaki yerler :

1) Altın tepe : Erzincan'ın 20 km doğusundadır. Bronz çağı ve Urartulara ait eski bir yerleşme yeridir. 1959' da yapılan arkeolojik kazılar sonunda Bronz Çağından kalma süslü seramikler ele geçirilmiştir.

2) Kemah kalesi : Kemah boğazına bakan yalçın bir tepe üzerindedir. M.Ö. III. yüzyılda yapılmıştır. XI. yüzyılda Selçuklu komutanı Mengücük sayesinde Türk yönetimine girmiştir. Yıldırım Bayezıd tarafından Osmanlı topraklarına katılan Kemah kalesini Yavuz Sultan Selim 1515'de kesin olarak Osmanlı ülkesine katmıştır. Kale büyük taşlarla yapılmıştır. Kale ile burçlar ve güneye bakan üç kat halindeki demirden yapılmış kapısı en ilginç bölümleridir. Yontma taştan yapılmış Kral Kızı kulesi sanatsal bakımdan çok değerlidir. Kalenin içinde birçok sarnıç, mağara ve yapı kalıntıları görülür.

3) Tercan, Mama Hatun Türbesi : Saltuklu prensesi Mama Hatun adına XII. yüzyıl sonunda yapılmıştır. Ahlatlı Mufaddal-ül-Ehvaloğlu Ebu'n Nema'nın yapıtıdır. Türbe son yıllarda önemli bir onarım görmüştür. Yapı kesme taştandır. Bir benzeri daha bulunmamaktadır. Temeli sekiz köşelidir, gövdesi yuvarlak dilimli silindirimsi biçimlidir. Duvarlarının kalınlığı 2,50 m, yüksekliği 10,50 m ve iç çapı 13,15 m'dir. 7 m yüksekliğindeki kapısı geometrik motiflerle bezenmiştir, iki katlıdır. Bodrumunda sandukasız 11 mezar bulunur. Dilimli konik bir külah türbeyi örter. Türbenin

çevresi daire biçimindeki bir kuşatma duvarı ile çevrelenmiştir.

ERZURUM

Kuzeydeki kesimi Karadeniz bölgesine, geriye kalan büyük bölümü Doğu Anadolu bölgesine girer. Doğusunda Kars ve Ağrı, güneyinde Muş ve Bingöl, batısında Erzincan ve Gümüşhane, kuzeyinde Rize ve Artvin vardır.

Yüzölçümü	24 086 km²
Nüfusu	749 157
İlçe sayısı	14
Köy sayısı (1975)	1 050

Erzurum'un İlçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Erzurum (merkez)	2 982	231 637
Aşkale	1 527	46 076
Çat	1 386	24 241
Hınıs	1 799	57 500
Horasan	1 669	45 897
İspir	2 805	55 595
Karayazı	2 531	37 043
Narman	863	25 081
Oltu	1 380	38 332
Olur	820	19 207
Pasinler	1 701	51 715
Şenkaya	1 446	39 193
Tekman	2 197	30 112
Tortum	1 940	48 527

Yüzey şekilleri :

Erzurum ilinin yüzey şekilleri bakımından en önemli özelliği, yükseltisi 2000 m'yi aşan yaylalarıdır. Bu yaylalar arasında 3000 m'yi aşan dağlara ve çukur ovalara rastlanır : Erzurum ovası, Pasinler ovası.

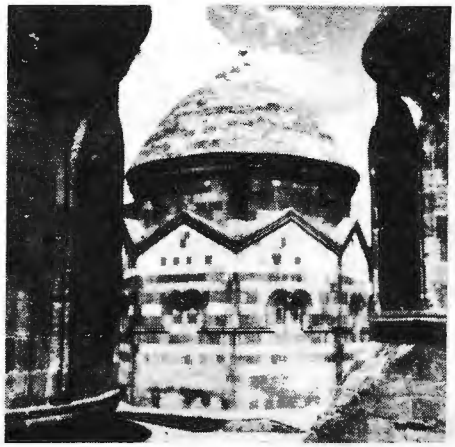
Erzurum'un doğu kesiminin suları Aras aracılığıyla Hazar denizine, güneybatı kesiminin suları Karasu aracılığıyla Basra körfezine, kuzeydekiler Oltu ve Tortum aracılığıyla Karadeniz'e dökülür. Tortum gölü ilin başlıca gölüdür.

İklim :

İlin büyük bölümünde yazlar kısa, kışlar uzun ve sert geçer. Kuzeydeki çukur vadi tabanında iklim daha yumuşaktır. Büyük bölümü kış aylarına rastlayan yağışların yıllık ortalaması 471 mm'dir.

Tarım ve hayvancılık :

Tarımda başlıca yeri tahıl alır : buğday (84.000 ton), arpa (40.000 ton), çavdar (30.000 ton), mısır (12.000 ton). Sanayi bitkilerinden en çok ekilen şeker pancarıdır : 65.000 ton. Sebzeler arasında en çok patates (45.000 ton), lahana ve soğan (15.000 - 20.000 ton) ekilir.

Erzurum'un en önemli tarihsel yapıtlarından olan «Üç Kümbetler»in içinde kimin mezarı bulunduğu bilinmemektedir.

Erzurum kalesinin bugünkü duvarları XII. yüzyılda Saltuklular tarafından yapılmıştır.

Erzurum ilinde toprakların dağılımı

	Hektar	%
Tarla	388 000	15,4
Nadas	284 000	11,3
Bağ, bahçe	9 000	0,3
Çayır, mera	1 321 000	52,9
Orman	3 200	1,2
Tarım dışı	473 000	18,9

Erzurum ili topraklarının yarıdan çoğu çayır ve meradır. Bu nedenle hayvancılık büyük önem kazanmaktadır : koyun 1.655.000, kıl keçisi 290.000, manda 17.000, tavuk 600.000, at 30.000 vb.

Yeraltı zenginlikleri :

İldeki başlıca maden linyittir (Aşkale, Oltu, Şenkaya, İspir, Tortum). Ayrıca Oltu yakınında çıkarılan siyah kehribar (Oltu taşı) da önem kazanmaktadır.

Sanayi

Devlet Planlama Teşkilatı'nın istatistiklerine göre sanayi alanındaki gelişmişlik açısından Erzurum Türkiye illeri arasında 28. sırayı alır. Erzurum Şeker Fabrikası, Yem Fabrikası, Et Kombinası, Tortum Hidroelektrik Santralı, Çimento Fabrikası, Süt Fabrikası ilin en önemli sanayi kuruluşlarıdır.

Tarih :

Erzurum'un ne zaman kurulduğu bilinmemektedir. Kentin bulunduğu yerde Hurriler, Asurlar, Urartular Kimmerler geçici olarak egemenlikler kurmuşlardır. M.Ö. VI. yüzyıl - M.S. 422 arasında Perslerin yönetiminde kalmıştır. Bu süre içerisinde Karin, Kalikalla ve Teodosiupolis adları ile anılmıştır. Kent Bizans döneminden (422 - 633) sonra Arapların eline geçmiştir ve Erzen El-Rum adını almıştır; daha sonra da Araplarla Bizanslılar arasında 1080'ne dek sürekli el değiştirmiştir. Sonunda 1080'de Selçukluların eline geçmiştir. 1080 ile 1201 arasında burada kurulan Saltukoğulları beyliğinin başkenti olmuştur. 1201'de yeniden Selçuklulara bağlanmıştır. Daha sonra İlhanlı (1242 - 1335), Togaylı (1335 - 1340), Çobanlı (1340 - 1358), Eretna (1356 1377), Karakoyunlu (1377 - 1514) dönemlerini yaşamıştır. Bu arada 1389'da Timur'un saldırısına da uğramıştır.

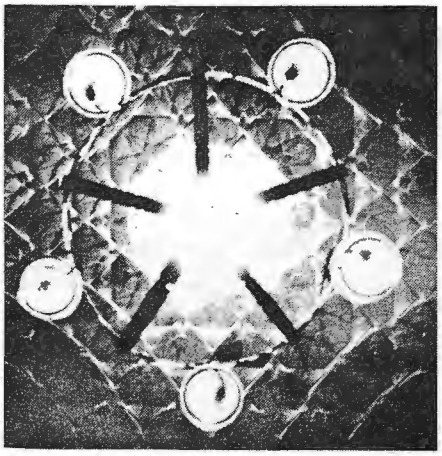
Kent 1514'de Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı ülkesine katılınca Erzurum adını almıştır. 1534'de beylerbeyliği olan kent, 1577 - 1589 yılları arasında, Osmanlı - İran savaşları sırasında, 12 yıl süreyle Osmanlılara yığınak merkezi olmuştur. 8 Temmuz - 14 Eylül 1829 tarihleri arasında iki ayı aşkın bir süre Rus işgalinde kalmıştır. Ayrıca 9 Temmuz 1877 - 13 Temmuz 1878'de ikinci kez Rus ve Ermeni işgalinde kalan kent, Birinci Dünya Savaşı sırasında başkomutan vekili Enver Paşa'nın gerekli önlemleri almaması üzerine 16 Şubat 1916 - 12 Mart 1918 tarihleri arasında üçüncü kez Rus işgalinde kalmıştır. Erzurum'u, Rus işgalinden 12 Mart 1918'de Doğu fatihi ünvanı ile anılan general Kazım Karabekir kurtarmıştır. Erzurum'a ilk kez 10 Temmuz 1919'da gelen Atatürk 23 Temmuz - 5 Ağustos 1919 arasında Erzurum kongresini toplamıştır.

Tarihsel yapıtlar :

1) Atatürk anıtı : Heykeltraş Hakkı Atamulu tarafından 1965'de yapıldı. Erzurum kongresinin 46. yıl dönümünde, 20 Temmuz 1965'de dikildi. 2x13,50 m boyutundaki bir taban üzerindedir. Tabanda Atatürk'ün Erzurum kongresinde delegelere yaptığı konuşmasını temsil eden bir kabartma görülür. Tabanın üzerinde, 3.5 m boyunda, Atatürk'ü bir elinde kılıcı, öbür elinde Sevr antlaşmasını buruştururken gösteren heykel bulunur.

2) Çifte minareli medrese : Ulu cami yanında, Tebriz kapısındadır. Selçuklu Sultan I. Alaaddin Keykubat'ın kızı Hüdavend Honda Hatun yada İlhanlılar tarafından yaptırıldığı söylenir. Taç kapıda bulunan İlhanlı arması nedeniyle Hand Padişah tarafından yaptırılması daha akla yakındır. Medrese, Hatuniye, Hand Hatun, Hande Hatun, Hund Hatun ve Eski medrese adlarıyla anılmıştır. Çevredeki savaşlar sırasında top mermilerinden zarar görmüş ve IV. Murat tarafından onartılmıştır. Gene aynı padişah tarafından top dökümhanesi haline getirilmiş, 1846'ya kadar bu amaçla kullanılmıştır. 1829'daki Rus işgali sırasında medresenin yazıtı ve bazı parçaları sökülerek Leningrad müzesine taşınmıştır. 1846'dan Cumhuriyet dönemine dek medrese olarak kullanılmıştır. Cumhuriyetten 1932'ye kadar Sipahi Ocağı olarak yararlanılan bina, 1952'de onarılmıştır.

Çifte minareli medrese yurdumuzdaki medreselerin en büyüğüdür. Düzgün kesme taştandır. Giriş kapısının sağında

1179 yılında yapılan Ulucami (resimde ana kubbesi görülmektedir) Erzurum camilerinin en eskisidir.

Pasinler'deki Çobandede köprüsü, XIII. yüzyılda İlhanlı Emiri Çoban Noyin tarafından yaptırılmıştır.

ve solunda iki minaresi vardır. Minareler baştan başa, ayrı ayrı renk ve desendeki çinilerle kaplı 16 yarım silindir ile örtülüdür. Şerefelerinden yukarısı yıkılmıştır; bununla birlikte, yüksekliği gene de 26 m'dir. Minarelerin diplerinde çift başlı kartal ve yaprak halindeki İlhanlı armaları görülür. Sağ minarede mor çinili İlhanlı sülüs vazılarına rastlanır. Giriş bölümünün çevresi geometrik ve bitkisel kabartma motiflerden oluşan beş şeritle süslenmiştir. Sağ ve solda iki büyük gömme sütun üzerinde yaprak kabartmaları görülür. Medrese iki katlıdır. Yapının içi taş oyma ve kabartma süslemelerle bezenmiştir. Üstü açık olan iç bahçe 26x36 m boyutlarındadır. Alt katta iki sıra halinde 14 sütun görülür. Sağdaki sıra süslemelidir. Üst katta ise sekiz sütun vardır. Yapının alt katında 19, üst katında 18 oda vardır.

Kümbet : Medresenin güneyindedir. Çift merdivenli bir kapıyla yapıya girilir. Erzurum'un en büyük türbesidir.

Müze : 1942'de medrese müze olarak açılmıştır. Karaz köyü höyüğünde 1944' de yapılan kazılar sonucu ortaya çıkarılan tarihöncesi yapıtlar ile Hitit, Bizans ve Saltuklulardan kalma taş ve toprak yapıtlar, bahçenin iki yanındaki odacıklarda sergilenmektedir.

3) Erzurum kalesi : Dış kalenin surlarından bazı izlere kent çevresinde rastlanmaktadır. İç kale ise bugüne dek gelmeyi başarmıştır. İç kalenin yapım tarihi bilinmemektedir. Pers, Roma ve Bizans çağlarında yapılmış, sonraları ya yakılmış yada yıkılmıştır. Bugünkü duvarları XII. yüzyılda Saltuklular yaptırmıştır. Kale 1389'da Timur tarafından yağmalanmıştır. 1555'de Kanuni Sultan Süleyman tarafından onartılmıştır. Kapısı II. Mahmut döneminde yeniden yapılmıştır. 1829'da Ruslar iç kaleyi yakıp yıkmışlardır. Kale, askeri açıdan değerini yitirince Kırım savaşına dek bir depo olarak kullanılmıştır. 1853'de kalenin birçok yeri yıktırılarak elde edilen taşlarla savunma tabyaları inşa edilmiştir. Aynı tutum 1887'de de yinelenmiştir.

Yapı, kesme kûfeki ve başka taşlarla yapılmıştır. Dikdörtgen biçimli iç kalenin ancak sekiz burcu günümüze dek gelebilmiştir. Doğu-batı doğrultusunda uzanan iç kale içinde ve kuzey duvarı bitişiğinde iç kale camisi yeralır. Kalenin kuzeybatı bitişiğindeki saat kulesi (Tepsi Minare) Saltuklu yapıtıdır. Kale kapısının yanında ve kale duvarının bitişiğindeki çeşmeyi 1680'de Ali Ağa yaptırmıştır.

4) Esat Paşa camisi : Erzurum valisi Esat Muhlis Paşa tarafından 1835'de yaptırıldı. 1852'de İstanbul'daki Nuru Osmaniye camisine benzetilerek onarıldı.

Son cemaat yeri bir dam ile örtülüdür. Son cemaat yerinde altı ağaç sütun vardır. Minaresi taştandır ve tek şerefeliir. Erzurum camilerinin minareleri içinde en yüksek minare Esat Paşa camisinin minaresidir. Son cemaat yerinin sol yanında bir türbe göze çarpar. Bu türbede iki tane mezar vardır. Bunlardan bir tanesinin taşı yoktur.

5) Gümüşlü kümbet : Kars kapı dışındaki meydanda, şehitlik anıtı karşısındadır. Giyaseddin Gazi için XIII. yüzyılda yaptırılmıştır. Kubbesinin gümüşle kaplı olması nedeniyle Gümüşlü Kümbet adıyla anılır. Ne var ki bu gümüşlerin 1877 Rus savaşı sırasında Ruslar tarafından sökülerek alındığı söylenir. Yapı kesme taştandır. Kapısındaki yazıt Rus ve Ermeni kurşunlarıyla okunmaz hale gelmiştir. Taban kare, gövde silindir biçimlidir. Koni biçimli bir kubbe ile örtülmüştür. Kubbenin altı, kırmızı bir kuşakla süslenmiştir.

6) Gürcü kapısı yada Ali Ağa camisi : Erzurum'daki Yeniçerilerin başı kürkçü Ali Ağa tarafından 1608'de yaptırıldı. 1859 ve 1957'de önemli onarımlar gördü. Son cemaat yeri 3 kubbe ile örtülüdür.

7) Habib Timurtaş Baba türbesi : Hangi çağda yaşadığı bilinmeyen Şeyh Timurtaş Baba'ya aittir. 1844'de Erzurum valisi Müşir Hacı Halil Kâmil Paşa tarafından yaptırılmıştır.

Yapı kesme taştandır. Çevresi açık bir türbedir. Türbe içinde 6 mezar bulunur. Timurtaş Baba'nın mezar taşında yazıt yoktur. Güney penceresi önünde 12 satırlık Farsça bir yazıt vardır ve bu yazıtlarda Habib Baba adı geçtiğinden, türbe Habib Baba adıyla da anılır.

8) Karanlık kümbet : 1308'de İlhanlı Emirlerinden Tuğbay Vecihiddin oğlu Emir Sadrettin Tuğbay tarafından yaptırıldı.

Kare planlı bir taban üzerinde yükselir. Desenlerle bezenmiş, 12 yüzlü, silindirimsi bir gövdesi vardır. Kûfeki taşından yapılmıştır. Kuzey penceresinin iç bölümü mihrap görevini yapar. Güneydeki pencere üstünde bulunan kırmızı mermer üzerine sülüs yazılı, üç satırlık yazıt, Rus işgalinde Rus ve Ermeni kurşunları ile delik deşik olmuştur. Kuzey penceresinin üstünde ise kûfi yazıtlar yeralır. Koni biçiminde bir kubbe ile örtülüdür. İç kubbe yuvarlaktır. İç yarı 4,80 m çapındadır. Kümbet içindeki iki sandukanın da yazıtı olmadığından kimlere ait oldukları bilinmez.

9) Kurşunlu cami : Şeyhülislam Erzurumlu Feyzullah tarafından 1700'de yaptırıldı. Kubbesinin kurşunla kaplı olması nedeniyle Kurşunlu yada Şeyhülislam Feyzullah'ın adından Feyziye yada Şeyhülislam camisi adlarıyla anıldı. Yapı kesme taştandır. Son cemaat yeri 4 sütuna dayanan 3 kubbe ile örtülüdür. Sekiz sıra taş halka ile süslenen tek şerefeli bir minaresi vardır. Caminin kapısı ağaç işçiliğinin güzel örneklerinden biridir. Büyük kubbesi tuğladandır ve eteğinde üç pencere bulunur. Caminin sol yanında Kurşunlu medresesi yeralır. Medresede 12 oda vardır.

10) Lala Mustafa Paşa camisi : Kıbrıs fatihi Lala Mustafa Paşa tarafından 1562'de yaptırılmıştır. Mimar Sinan'ın yapıtıdır.

Yapı kesme taştandır. Kare planlıdır. Son cemaat yeri 6 yuvarlak sütuna dayanan 5 kubbe ile örtülüdür. Kubbelerin içi süslemelidir. Buradaki iki mihrapçıkta üstleri renkli desenlerle bezenmiş çini panoda sülüs yazılı 4 pencere yeralır. Caminin üç kapısı vardır. Tek şerefeli minaresi kalın ve kısadır. Beyaz taştan yapılmış minare, kırmızı taşlı bileziklerle bezenmiştir. Cami içi 28 pencereden ışık alır. Çinilerinin bir bölümü Rus ve Ermeni kurşunlarından zarar görmüştür. 4 yığma sütuna oturan ana kubbeyi, köşelerde 4 küçük kubve ve 4 yarım kubbe destekler. Mihrap üstündeki yazıtta kapı yazıtında belirtilmesi gereken caminin yapım tarihi ile yaptıran belirtilmektedir.

11) Murat Paşa camisi : Sadrazam Kuyucu Murat Paşa tarafından 1573'de yaptırıldı (Kuyucu Murat Paşa bu tarihte Erzurum Beylerbeyi idi). Caminin minaresi 1928'de yıkılmış yerine 1963'de yenisi yapılmıştır.

Caminin son cemaat yeri 6 sütuna dayanan 5 kubbe ile örtülüdür. Son cemaat yerinde yapıt yazıtını içeren bir kapı ve iki pencere bulunur. Caminin minaresi tek şerefelidir. Ana kubbe köşelerde yarım kubbeciklerle desteklenmiştir. Kubbede 12 pencere vardır. Caminin doğu yanında kubbeleri, 3 duvarı ve minaresi yıkılmış olan Ahmediye medresesi, güney batısında Ane Hatun türbesi, güneyindeki mezarlıkta ise Hersekli Ali Paşa'nın oğlu Mehmet Ali Paşa'nın mermer mezarı bulunur. Caminin güneyinde camiden önce yaptırılan hamam bugün depo olarak kullanılmaktadır.

12) Saat kulesi : İç kalede, kuzeybatı duvarına bitişik yerdedir. Saltuklu Emiri İnanç Beybu Alp Tuğrul Bey tarafından iç kale camisinin minaresi ve gözetleme köşkü olarak 1174'de yaptırıldı. 1856 Kırım savaşından önce kuleye bir saat yerleştirildi ve kule Saat kulesi

adı ile anılmaya başlandı. Ne var ki Kırım savaşı sırasında Ruslar saati alarak götürdüler. Bunun üzerine 1877'de İngiltere bugünkü saati armağan etti.

Kulenin alt kısmı kesme taş, üst bölümü kırmızı tuğladır. Kapısının üzerinde bazı süslemeler yeralır. Üst bölümde, saatin 1,50 m altında kuleyi çepeçevre kuşatan Arapça kûfî yazılı bir yazıt görülür. Mazgallı şerefesinin yukarısındaki gözetleme köşkü yakılmış, sonradan gotik usulde ağaçtan yeniden yapılmıştır. Dam bölümü ile birlikte kule 21 m yüksekliğindedir.

13) Ulu cami yada Atabey camisi : Çifte minareli medresenin yakınındadır. Erzurum camilerinin en eskisidir. Saltuklu Emiri Nasrettin Aslan Mehmet tarafından 1179'da yaptırılmıştır. Büyük bir cami olması nedeniyle Ulu cami adıyla anılır. IV. Murat zamanında depo olarak kullanılmıştır. Yazıtlarından anlaşıldığına göre beş önemli onarım geçirmiştir. Bu onarımlar sırasında bazı bölümleri yıkılarak yenileri yapıldığından, içi ve dışı karışık bir mimari durum göstermektedir. 41x54 m boyutlarındadır. Kesme taştan yapılmıştır. Yapının 5 kapısı vardır. Bunlardan ikisi doğuda, üçü kuzeydedir; ne var ki, bu kapılardan hiçbiri birbirine benzemez. Doğudaki birinci kapının sağında ve solunda birer küçük mihrap bulunur. Kapı kenarında 5 satırlık bir onarım yazıtı yeralır. Caminin içinden çıkılan minarenin şerefeden yukarısı yıkılmıştır. Minare tuğladandır. Caminin içi 7 bölümlüdür, sağdan birinci bölüm beşik tonozla örtülmüştür. İkinci bölüm tonozla örtülüdür. Üçüncü bölüm, dördüncü bölümün fil ayaklarına dayanır. İlk yapımdan kalan mihrabın bulunduğu dördüncü bölüm 5 kubbelidir. Beşinci bölümde 5 sütuna oturan 4 kubbe 1957'de Vakıflar Genel Müdürlüğünün yaptırdığı onarım sırasında yenilenmiştir.

14) Üç kümbetler : Çifte minarenin güneyinde ve hemen yakınındadır. XII. yüzyılda Saltuklular tarafından yaptırılmış dört kümbetten oluşur. Bu kümbetlerden üçü önemli olduğundan Üç Kümbetler adı ile anılmıştır. Dördüncü kümbet ise dört köşeli ve üstü yıkık olduğundan mescit sanılmıştır. Kümbetlerin içerisindeki mezarların kimlere ait oldukları bilinmemektedir. Kümbetlerde hiç bir sanduka ve yazıt bulunmamaktadır. Tümü de koni biçimli çadıra benzer bir kubbe ile örtülüdür.

Batıdaki büyük kümbetin Saltuklulardan Mehmet Beye ait olduğu sanılır. Sekiz yüzlüdür. Dört yüzünde birer çift pencere bulunur. Kırmızı ve boz renkte kesme taştan yapılmıştır. Kapı kuzey yüzündedir. Saçaklar çiçek, hayvan ve geometrik motiflerle bezenmiştir.

İkinci kümbet birinci kümbetin güneydoğusundadır. Alt bölümü kare planlı ve 12 yüzlüdür. Boz kevek taşı ile yapılmıştır. Üstte bir, altta üç büyük penceresi vardır. Güney penceresi aynı zamanda mihrap görevi yapar. Mermerden yapılmış yazıt taşında yazıt yoktur.

Üçüncü kümbet ikinci kümbetin 4 m güneybatısındadır. Kevek taşından yapılmıştır. 12 yüzlüdür ve 4 penceresi vardır. Kapısı kuzeye bakar. Mihrabı süslüdür. Kubbe eteğindeki süsler birinci kümbetin süslerine benzemektedir.

15) Yakutiye medresesi : Cemaleddin Hoca Yakut-i Gâzâni tarafından yaptırıldı. Medresenin giderlerini İlhanlı Sultanı Adil Gâzâni Han ve eşi Bolugan Sultan karsıladılar. Yapıya Askeri Valinin adından ötürü Yakutiye medresesi dendi. Yakutiye Medresesi taç minaresi ve çinili minaresiyle tanınan bir İlhanlı yapıtıdır.

Yapı kesme taştandır. Batıda yıldız, kuş, gül, bitki ve geometrik biçimlerle süslenmiş yüzünde, basık kemerli ve oymalı olan taç kapısının yapım yazıtı kabartma harflerle, Arapça sülüs yazı ile yazılmıştır. Kapı çıkıntısının güney ve kuzey yüzündeki çift başlı kartal, yaprak ve çift aslanlı kabartmalar İlhanlı armasıdır. Kapının 7 m sağında ve güneybatıdaki köşedeki minare tuğladandır ve aralarında mavi çini motiflerle süslü olan kabartma çini kordonlar görülür. Minarenin şerefeden yukarısı yıkıktır. Sol tarafta tamamı yıkılmış minarenin dip tarafı ayakta kalabilmiştir. Girişin iki yanında ve içerde üstü bezenmiş gömme sütunlar vardır. Büyük kubbe 4 büyük fil ayağına ve kemerlere oturtulmuştur. Yapının içinde sağda ve solda karşılıklı altışar oda görülür. Sağ köşedeki odadan minareye çıkılır. Güneydeki tonozda mermer üzerine kabartma sülüs yazı ile medresenin vakfiyesi olan 6 kövün adı yazılmıştır.

Medresenin doğu duvarına bitişik bir türbe vardır. Ne var ki türbenin içinde sanduka bulunmamaktadır ve bu türbenin kime ait olduğu bilinmemektedir. Medreseyi yaptıran Gâzâni Han ile eşi Bolugan Hatun Tebriz'deki türbelerinde gömülüdürler.

Erzurum çevresi ve ilçelerindeki tarihsel yapıtlar :

Erzurum yakını

Aziziye anıtı : Erzurum'un 10 km kuzeydoğusunda Topdağı'nda, Aziziye tabyası önündedir. 27 Ekim 1877'de Ruslara karşı yapılan savaşın anısına 1952'de dikilmiştir.

Sütun kesme taşlardan yapılmıştır. Tabanındaki bronz plaka üzerinde «Bu gelinlik genç kızlar, ihtiyar erkekler ve nineler, kendi namusları ve Türk milletinin şan-ü şerefi için can verdiler, döğüştüler ve öldüler. Şimdi Türk milletinin kalbinde yaşıyorlar. 1877 - 1952» yazılıdır. Anıtın sağındaki simgesel dört mezarın üstünde «Askerler, Gençler, Kızlar, İhtiyarlar» yazılmıştır. Ayrıca anıtta Aziziye şehitlerinin anısını simgeleştiren kabartmalar yeralır.

Anıtın arkasında 1877 Rus savaşında büyük kahramanlık gösteren ve bir asker gibi savaşan Türk kadını Nene Hatun'un mezarı bulunur.

Aziziye tabyası : Erzurum'a 10 km uzaklıkta Topdağı'ndadır. Erzurum valisi Müşir Fosfor Mustafa Sıtkı Paşa tarafından Erzurum'a doğudan gelecek saldırılara karşı tabya olarak yaptırılmıştır. 27 Ekim 1877'de Ruslar karşısında geri çekilen Sadrazam Gazi Ahmet Muhtar Paşa komutasındaki ordumuz, halkla elele vererek Rusları buradan atmıştır. Tabya dikdörtgen planlıdır. Bugün komutanlık binası hâlâ ayaktadır. Tabyanın yanında Nene Hatun'un mezarı bulunur.

İspir İlçesi

İspir kalesi : İspir kenti yanındadır. İlhanlı çağından kaldığı sanılır. Kalenin alt bölümü ırmaktan toplanan renkli taşlarla, üst bölümü ise kesme taşlarla yapılmıştır. Kalede herhangi bir yazıta rastlanmamaktadır. Kale içindeki mescidin minaresi gözetleme kulesi görevi yapmıştır.

Oltu ilçesi

Oltu kalesi : Oltu'dadır. M.Ö. IV. yüzyılda yapılmıştır. Bizans, Selçuklu, Akkoyunlu, Osmanlı çağlarında önemli onarımlar görmüştür. Bir ara kervansaray olarak da kullanılmıştır. Kale kesme taştandır. 3000 m²'lik bir alanı kaplar. Bugün yalnızca iç kale ayakta kalabilmiştir. Kuzeydeki iki burçtan soldaki bir türbedir. Doğusunda eski bir hamam göze çarpar.

Pasinler (Hasan Kale) ilçesi

Avnik kalesi yada Soğuk Su kalesi : Hasan kalenin Güzelhisar köyünde ve Çoban Dede köprüsünün güneydoğusundadır. 1922'deki deprem sırasında duvarları çatlamıştır.

Kale yalçın bir tepenin üzerindedir. İç içe üç duvardan oluşur. İç kale kayanın en yüksek yerinde yeralır. İlk iki surun kapıları güneye bakar.

ESKİŞEHİR

Büyük bölümü İç Anadolu'nun yukarı Sakarya bölümünde yeralır; yalnızca kuzeydeki dar bir şerit Batı Karadeniz bölgesine taşar.

Yüzölçümü	13 652 km²
Nüfusu	492 902
İlçe sayısı	7
Köy sayısı (1975)	405

Kuzeyinde Bolu ili, kuzeydoğu ve doğusunda Ankara, güneydoğusunda Konya, güneyinde Afyon, batısında Kütahya ve Bilecik vardır.

Eskişehir'in İlçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Eskişehir (merkez)	3 823	323 244
Çifteler	974	24 606
Mahmudiye	676	12 308
Mihalıççık	2 337	38 305
Sarıcakaya	537	14 457
Seyitgazi	1 402	25 699
Sivrihisar	3 803	54 283

Yüzey şekilleri :

İl topraklarının ortasından Porsuk ırmağı geçer. İlin güneydoğusunda Sivrihisar kütlesi, kuzey kesiminde ise Sündiken dağları vardır. İlin başlıca düzlükleri Porsuk vadisi boyunca sıralanır.

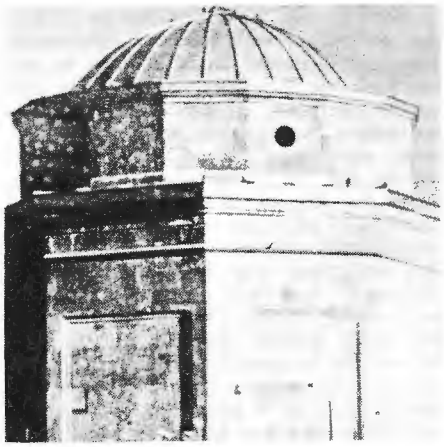
Eskişehir'in tüm suları Sakarya ırmağı aracılığıyla Karadeniz'e boşalır. Eskişehir'in başlıca ırmağı Sakarya ırmağı ve onun kolu olan Porsuk çayıdır. Sarıyar, Gökçekaya ve Porsuk barajları il içinde üç büyük yapay göl oluşturmuştur.

İklim :

Eskişehir'de genellikle sert bir kara iklimi görülür. Kışlar soğuk ve sürekli (Sakarya'nın aşağı vadisi dışında), yazlar çukur alanlarda ve ovalarda sıcak, yaylalarda serindir. Yağışlar genellikle azdır; dağlık alanlara ise düz yerlere oranla biraz daha fazla yağış düşer. Eskişehir'in yıllık yağış ortalaması yaklaşık 370 mm'dir. Yağışın büyük bir bölümü kış ve ilkbahar aylarına rastlar.

Seyitgazi ilçesi adını, burada bulunan Seyit Battalgazi külliyesi türbesinden alır.

Eskişehir Üryanbaba türbesi kentteki en eski mimari örnekler arasındadır.

Tarım ve hayvancılık :

Eskişehir ilinde ekilebilen toprakların %93'ünde tahıl üretilir. Tahıllar arasında 245.000 tonla buğday birinci sırayı alır. Buğdayı sırasıyla 110.000 tonla arpa, 10.000 tonla yulaf, 2.200 tonla çavdar, 450 tonla mısır izler. Ayrıca 26.000 ton patates, 1.200 ton fasulye, 1.300 ton nohut, 735 ton mercimek, 700 ton pirinç üretilmektedir. Sanayi bitkilerinin üretimi de oldukça önemlidir : şeker pancarı 452.500 ton, pamuk 145 ton, keten tohumu 125 ton, susam 42 ton.

Hayvancılık alanında son yıllarda hiçbir gelişme görülmemektedir. İl sınırları içinde 722.300 koyun, 289.000 tiftik keçisi, 17.000 kıl keçisi, 23.700 at, 19.000 eşek, 3.000 manda, 395.000 tavuk bulunur. Yılda ortalama 4.000 tondan fazla da bal üretilmektedir.

Eskişehir ilinde toprakların dağılımı

	Hektar	%
Tarla	346 000	25,3
Nadas	271 000	19,9
Bağ, bahçe	18 000	1,3
Mera, çayır	151 000	11,1
Orman	192 000	14,1
Tarım dışı	378 000	28,3

Yeraltı zenginlikleri :

Eskişehir'in en önemli madeni aynı zamanda bir ihraç malı da olan Eskişehir taşıdır. Lületaşı adıyla da tanınan Eskişehir taşı genellikle Alpu'nun kuzeyindeki Sepetçi ve Margı köyü çevresinde çıkartılmaktadır. Eskişehir taşının önemli bir bölümü il sınırları içinde işlenerek pipo, gerdanlık ve bilezik gibi çeşitli eşyalar yapılır. Mihalıççık ilçesinde krom, Sivrihisar ve Mihalıççık'da demir, merkez ilçe ve Mihalıççık'da amyant Sarıcakaya'da mika, birkaç yerde magnezyum, kömür, antimon, bakır, manganez ve volfram filizi yatakları bulunmaktadır.

Sanayi :

Eskişehir ilinin önemli kavşaklar üzerinde kurulması, kent nüfusunun kalabalık olması ve kuzeybatı Anadolu'nun enerji alanından kolaylıkla yararlanması kentin önemli bir sanayi merkezi haline gelmesine yol açmıştır. Devlet Planlama Teşkilatının istatistiklerine göre sanayi alanındaki gelişmişlik bakımından Eskişehir 19. sırayı alır. Eskişehir lokomotif ve motor sanayii, silahlı kuvvetlerin uçak fabrikası, Eskişehir şeker fabrikası, etilalkol tesisi, Çukurhisar çimento fabrikası, Eston beton direk tesisi, D.S.İ. kanalet tesisi ve süt mamülleri fabrikası Eskişehir'in başlıca sanayi etkinliklerini oluşturur.

Tarih :

Dorylaeum adlı Frigya kentinin yerinde kurulmuştur. Roma ve Bizanslılar döneminde parlak bir çağ yaşamıştır. 1073'de Selçukluların egemenliğine girmiştir. 1097'de Selçuklu sultanı I. Kılıç Aslan I. Haçlı ordusunu Dorylaion meydan savaşında burada yenmiştir. 1147'de Selçuklu Sultanı I. Mesut, Alman imparatoru Konrad'ın kumandasındaki II. Haçlı ordusunu gene Eskişehir yakınlarında yenilgiye uğratmıştır. Ne var ki 1175'de Bizans imparatoru Manuel Comnenos kenti ele geçirmistir. Ama Selçuklu Sultanı II. Kılıç Aslan Miyokefalon savaşında Bizanslıları yenince kent kurtarılmıştır. Bu tarihten sonra Eskişehir kesinlikle Türk egemenliğine girmiştir. Eskişenir daha Osmanlı devleti kurulmadan önce Osmanlıların eline geçmiştir (1289).

Eskişehir ili Birinci ve İkinci İnönü savaşlarına sahne olmuştur. Kurtuluş savaşları sırasında il sınırları içinde yapılan muharebelerde Eskişehir halkı Türk ordusuna büyük destek ve yardımcı olmuştur. Kent 20 Temmuz 1921'de Yunanlıların eline geçmiş, ama Sakarya savaşı Türklerin zaferi ile sonuçlanınca 2 Eylül 1922'de Yunanlılar Eskişehir'i boşaltmışlardır. Ancak kenti giderken ateşe vermekten de geri kalmamışlardır.

Tarihsel yapıtlar :

1) Arkeoloji müzesi : İlk arkeoloji müzesi Kurşunlu camisinin medresesinde açılmıştır. 1974'de ise bugünkü modern binasına aktarılmıştır. Müzenin salonlarında eski Hitit, Frigya, Helen ve Roma dönemlerinden kalma toprak kaplar, taş, kil ve kemik aletler, kaseler, tanrı heykelleri, hayvan figürleri, süs eşyaları, öğütme taşları, Helen, Roma ve Bizans döneminden kalma para koleksiyonları, Koca Kızlar tümülüsünden çıkarılan buluntular, Bizans döneminden kalma madensel eşyalar, II. Murat ve Fatih Sultan Mehmet döneminin para koleksiyonu, mozaikler, Kybele, Hekate ve öbür hevkelcikler, adak taşları, pişmiş topraktan mezar taşları vb. sergilenmektedir.

2) Atatürk ve Kültür Müzesi : 1970'de müze olarak açılmıştır. Atatürk müzesi Atatürk ile ilgili odada Atatürk'ün giyim eşyalarını, Atatürk'e armağan edilen eşyaları, piknik ve yemek takımlarını, Atatürk'ün Eskişehir'e ilişkin anılarını gösteren çeşitli fotoğrafları kapsar.

Kültür müzesi Eskişehir'in bölgesel kültürüne ilişkin etnoğrafya yapıtlarını içerir. Kadın giysileri, çocuk salıncağı, keseler, kadın süs eşyaları, çoraplar, kemer tokaları, heybeler, eski silahlar, eski Türk yazı örnekleri, saat ve tesbihler, fincan altlıkları, mutfak eşyaları, kahve takımları vb. bu müzede sergilenmektedir.

3) Kurşunlu camisi : 1525'de Osmanlı veziri Gazi Melek Mevlâna Mustafa Paşa tarafından yaptırıldı. Mimar Sinan'ın yapıtı olduğu sanılmaktadır.

Cami kesme taştandır. 6 yuvarlak sütuna dayanan 5 küçük kubbe son cemaat yerini örter. Küçük kubbelerin içi süslemelerle bezenmiştir. Tek şerefeli bir minaresi vardır. Büyük kubbesi kurşunla kaplı olduğundan Kurşunlu cami adı ile tanınır.

Caminin yanındaki büyük medrese 4 köşeli saat kulesi ile ünlüdür. Medrese yapısı 1974'e kadar arkeoloji müzesi olarak kullanılmıştır. Bugün resim galerisi olarak yararlanılmaktadır.

İlçelerdeki tarihsel yapıtar :

Çifteler

Yazılı kayalar (Midas) : Çifteler'e 40 km uzaklıkta, Yazılı Kaya köyü yakınındadır. M.Ö. VII. yüzyılda kurulmuş ve Frigya dönemini yaşamış bir yerleşme merkezidir. Özellikle Frigya kralı Midas'ın mezarının burada bulunduğu söylentisi turistlerin yazılı kayalara akın etmesine yol açmaktadır. Kentin kalıntıları arasında Frigya diliyle yazılmış birçok yazıt ve kaya mezar göze çarpar.

Mihalıççık

Yunus Emre Anıtkabiri : Mihalıççık'ın güneyinde Yunus Emre köyündedir. Yunanlıların Kurtuluş Savaşı sırasında yıktıkları türbenin yerine 1949'da büyük bir çeşme ile birlikte yeniden yapılmıştır. 6 Mayıs 1949'da törenle Yunus Emre'nin mezarı açılmış, bozulmamış cesedi tabuta konarak yeni türbesine nakledilmiştir. 50 m ilerdeki bugünkü modern anıtkabrine ise 24 Mayıs 1970'de törenle taşınmıştır. Yunus Emre'nin anıtkabiri öğretmeni Hacı Bektaş Veli'nin türbesinden getirilen taşlarla yapılmıştır. Sekiz sütuna dayanan çatıyla örtülü türbenin çevresi açıktır. Türbede tek bir mermer sanduka bulunmaktadır. Mezarın başında her yıl Yunus Emre'yi anma törenleri düzenlenmektedir.

Sivrihisar ilçesi

Ulu cami : 1275'de Selçuklu Emiri

Mikail bin Abdullah tarafından yaptırıldı. Yapının üst bölümleri kabartmalarla süslü olan 7 ağaç direk üzerine düz bir dam ile örtülüdür. Kuzey kapısında yapım yazıtı, doğu kapısında ise 1440'de yapılan onarımın yazıtı yeralır. Caminin mimberi ceviz ağacındandır ve üstü motiflerle bezenmiştir. Mihrap ise sadedir.

Pessinus : Sivrihisar'a 15 km uzaklıkta, Ballıhisar köyündedir. Kral yolunun buradan geçmesi nedeni ile ün kazanmıştır. M.Ö. 2000 yıllarında kurulduğu sanılır. Frigya dönemini yaşamış Galat, Bergama ve Roma yönetiminde kalmıştır. 1967 - 1972 yılları arasında yapılan kazılar sonucu Kybele tapınağı ve mezarına ait kalıntılar ortaya çıkarılmıştır. Bugün tapınak, mezar, tiyatro kanal ve kilise kalıntıları ve müze, gezilmeğe değer kalıntılar arasında sayılabilir.

GAZİANTEP

Topraklarının büyük bölümü Güneydoğu Anadolu bölgesinin orta Fırat kesiminde, batısı ise Akdeniz bölgesinin Adana kesiminde yeralır.

Yüzölçümü	7 642 km²
Nüfusu	715 474
İlçe sayısı	7
Köy sayısı (1975)	595

Güneybatıdan Hatay ve Adana, kuzeyden Kahramanmaraş, kuzeydoğudan Adıyaman, doğudan Urfa illeri ile sınırlanır.

Gaziantep'in ilçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Gaziantep (merkez)	2 105	372 234
Araban	496	24 628
İslahiye	1 513	78 199
Kilis	1 243	92 647
Nizip	1 348	95 436
Oğuzeli	474	35 577
Yavuzeli	463	16 753

Yüzey şekilleri :

Gaziantep ili toprakları genellikle kuzeybatıdan güneydoğuya doğru alçalan dalgalı düzlükler halindedir. Fırat ırmağı bir yana bırakılacak olursa, Gaziantep akarsularının hemen tümü genellikle yaz aylarında çok fakirleşir, birçoğu bütünüyle kurur. İlin doğu kesimindeki akarsular batıdaki dağlık alandan çıkarak Fırat'a dökülür : Merzimen, Karasu, Nizip, Sacır suları. Yağışlar daha çok kış aylarında düşer. Buna karşılık yaz ayları çok kurak geçer.

Tarım ve hayvancılık :

Gaziantep'de sulanan topraklar tarıma elverişli alanın %15'ini bile bulmaz. Ekili alanların %84'ü tahıl ekimine ayrılır. Elde edilen ürünler ise 1972 istatistiklerine göre buğday 221.000 ton, arpa 61.400 ton, mısır 1730 ton, pirinç 71 ton, pamuk 4.100 ton, şeker pancarı 423 ton, tütün 12 ton, susam 2.000 ton, keten tohumu 16 ton, mercimek 15.000 tondur.

Gaziantep ilinde toprakların dağılımı

	Hektar	%
Tarla	150 000	19,5
Nadas	130 000	17
Bağ, bahçe, sebzelik	176 000	23
Zeytinlik	26 000	3,5
Mera, çayır	9 000	1,2
Orman	103 000	13,5
Tarım dışı	170 200	22,2

Gaziantep'deki hayvan sayısına gelince koyun 330.000, kıl keçisi 273.000, at 14.000, eşek 11.300, sığır 44.000, tavuk ve horoz 281.000'dir. Yıllık bal üretimi ise 70 ton kadardır.

Yeraltı zenginlikleri :

Gaziantep'de manganez, amyant, kurşun, bakır, krom, fosfat yataklarına rastlanır. En yaygın maden kromdur; ne var ki krom yatakları geniş değildir. Ayrıca birçok yerde yapılan petrol araştırmalarından da umut verici sonuçlar alınmaktadır.

Sanayi :

Devlet Planlama Teşkilatının istatistiklerine göre sanayi alanındaki gelişmişlik bakımından Gaziantep Türkiye'de 44. sırayı alır. En yaygın sanayi kolları içki, zeytinyağ, sabun, deri ve deri mamulleri, çimentodur. Başlıca sanayi kuruluşları arasında Tekel Rakı Fabrikası, Tekel Şarap Fabrikası, Kilis Tekel Şarap Fabrikası, Çimento Fabrikası sayılabilir. Ayrıca birçok zeytinyağı, sabun, deterjan, tabakhane, plastik işleme ve ayna yapım tesisi de vardır.

Tarih :

Gaziantep Hitit, Asur, Roma, Bizans, Arap, Selçuklu dönemlerini yaşamıştır. 1098'de Haçlıların eline geçen kent, 1150'de Selçuklular tarafından geri alınmıştır. Eyyubi, İlhanlı (1270) ve Mısır Memlüklarının (1273) yönetiminde kalmıştır. 1516'da Mercidabık savaşı sonrasında Osmanlı topraklarına katılmıştır. Kent 1839'da Kavalalı Mehmet Ali Paşa tarafından işgal edilmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında, 15 Ocak 1919'da İngilizler, 5 Kasım 1919'da Fransızlar tarafından işgal edilen kent, 1 Nisan 1920 - 7 Şubat 1921 arasında Fransızlara karşı büyük bir savunma uygulamış ve bu savunmadan ötürü Gaziantep adını almıştır.

Tarihsel yapıtlar :

1) Ahmet Çelebi camisi : 1672'de Hacıosmanoğlu Şeyh Ramazan tarafından yaptırılmasına karşın Şeyh Ramazan'ın oğlu Ahmet Çelebi adıyla anılır. Cami özellikle ağaç işçiliği bakımından değer taşır. Caminin yanında 1713'de Şeyh Ramazan'ın oğlu Seyit Ahmet Çelebi'nin yaptırdığı Ramazaniye medresesi yeralır.

2) Arkeoloji müzesi : İlk önce 1943'de Halkevinin bir odasında açılmıştır. 1958'de onarılan Nuri Mehmet Paşa camisine aktarıldıktan sonra 1969'da bugünkü binasına taşınmıştır. Müzede Kargamış, Sakçagözü, Zincirli ve Tilbaşar kazılarında ele geçirilen yapıtlar sergilenmektedir : Hititlerden kalma bir mühür koleksivonu, Roma lahitleri, Tanrı heykelleri, Venüs heykelleri, mezar taşları, yazıtlar, kabartmalar, İslam yapıtları, taş yapıtlar, etnoğrafya yapıtları vb.

Bizans imparatoru İustinianus tarafından yaptırılan 36 kuleli Gaziantep kalesi Memlük ve Osmanlı dönemlerinde onarılmıştır.

3) Boyacı camisi : Gaziantep'in en eski camisidir. 1212'de Boyacı Yusuf ile Kadı Kemalettin tarafından yaptırılmıştır. Kadı Kemalettin camisi adıyla da bilinir. Mermerleri ve çinileri bakımından çok süslü bir camidir; göze çok hoş görülür. Ağaç mimberi çok güzeldir.

4) Gaziantep kalesi : 565'de Bizans imparatoru İustinianus tarafından yaptırıldı. Memlüklar ve Osmanlılar döneminde onarımlar gördü. Fransız işgali sırasında, 1921'de, Gaziantep'in savunmasında önemli bir rol oynadı.

Biçimi yuvarlaktır, giriş kapısı batı cephesindedir. Açılıp kapanan bir köprüden geçilerek kaleye girilir. Çevre uzunluğu 1200 m'dir. Çok büyük taşlardan yapılmıştır. 36 kulesi vardır. Kalenin içinde Mehmet Gazali türbesi, kırk kadar ev, hamam, cami ve ambar yeralır.

Gaziantep'in çevresindeki tarihsel yapıtlar :

1) Dülük : Gaziantep'e 10 km uzaklıkta, Dülük köyündeki Keber adlı bir höyüktür. Hititler döneminden kalmadır. Roma dönemine dek kullanılmıştır. Eski çağdaki adı Dolichenus'dur. Höyüğün kalıntıları arasında mozaikler ile su sarnıçları ilginçtir. Mağara içindeki kaya mezarları kabartmalarla bezenmiştir. Hövükte ortaya çıkarılan Hititlerin fırtına tanrısı Teşşup kabartması ve Hitit ve Babil'den kalma mühür kolleksiyonu çok değerlidir; bunlar bugün Gaziantep müzesinde sergilenmektedir.

2) Şahin Bey anıtı : Gaziantep - Kilis yolu üzerindedir. Gaziantep savunması sırasında 18 Mart 1920'de Şahin Bey'in anısına Karayolları Genel Md. tarafından 1957'de yaptırılmıştır. 4 köşe bir taban üzerinde 4 köşe bir sütundur. Sütunun üzerinde ve tabanda yazılar vardır.

Islahiye ilçesi

Cıncıklı : Cıncıklı köyündedir. Islahiye geçitini savunma amacıyla Bizanslılar tarafından kurulmuştur. Özellikle geometrik şekilli resimleri renkli olarak bezenmiş mozaikleri ile ünlüdür.

Gedikli höyük yada Kara Höyük : Gedikli Höyük köyü vakınındadır. 24 m yüksekliğinde ve 190x240 m boyutundaki bir höyüktür. Yapılan arkeolojik kazıların sonunda kuzeydoğu yamacında M.Ö. 4000 - 1200 yılları arasında Kalkolitik, eski Tunç ve Demir çağlarından kalma,

güneydoğu eteğinde ise Mezopotamya dakilere benzeyen 4 çeşit gömme türesi görülen büyük bir mezarlık ve tepede Helen, Roma ve Bizanslılara ait seramiklerle sikkeler ele geçirilmiştir.

Sakçagözü : Sakçagöz bucağının 3 km kuzeyinde bulunur. Hititlerden kalma eski bir yerleşme merkezidir (M.Ö. IX. yüzyıl). 1907 - 1911 ve 1949 yılında yapılan arkeolojik kazılar sonucunda ortaya çıkarılmıştır. Höyüğün kalıntıları arasında kale duvarları, kalenin güneybatısındaki sakallı insan figürü ile süslü büyük kapısı, saray, bazı binalar ve kabartmalar görülmeye değer. Buradaki kazılar sonucu ortaya çıkarılan yapıtlar Ankara ve İstanbul arkeoloji müzelerine taşınmıştır.

Yesemek : Islahiye'nin 30 km güneyinde, Suriye'den 9 km uzaklıkta bulunan Yesemek köyündedir. Hititlerin M.Ö. 2000 - 1000 yılları arasında yakın doğudaki en büyük açık hava atelyesi olarak kullandıkları eski bir yerleşme merkezidir. Hitit kentlerindeki bazalt taşından yapılmış heykeller burada yapılmaktaydı. Yesemek, 1958 - 1962 yılları arasında yapılan çalışmalar sonucu açık hava müzesi haline getirilmiştir. 300x400 m boyutunda bir alanı kaplamaktadır. Kalıntıları arasında yapımı yarıda kalmış birçok heykelin yer aldığı görülür. Bu sfenkslerden birkaçı bugün Gaziantep müzesindedir.

Zincirli höyük yada Samal höyüğü : Islahiye'ye 10 km uzaklıkta, Zincirli köyündedir. Asur saldırıları nedeni ile Kargamış'ı terkeden Hititler tarafından M.Ö. IX. yüzyılda kurulmuştur. İlk arkeolojik kazılar 1888 - 1892 yılları arasında Almanlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Höyük 3 kapılı, elips biçimli, iki yanında kuleleri bulunan bir kaleye benzer. Höyükteki kalıntıları arasında yapılar, kabartmalar, yazıtlar görülür. Höyükten çıkarılan tarihsel yapıtların büyük bir bölümü İstanbul, Ankara ve Berlin Arkeoloji müzelerine taşınmıştır.

Kilis ilçesi

Tekke camisi yada Canbulat camisi : 1545'de Kilis Beyi Canbulat tarafından yaptırıldı. İki giriş kapısı vardır. İkinci kapının iki yanındaki pencerelerin üstlerinde eski çiniler yeralır. Mihrabının taş işçiliği çok güzeldir. Minaresi tek şerefelidir. Üstü büyük bir kubbe ile örtülüdür. Caminin yanında Kilis Sancakbeyi Canbulat Bey'in türbesi yeralır.

Horoz kalesi yada Kiris kalesi : Kilis'in 20 km güneybatısındadır. Roma, Bizans ve Selçuklu dönemlerini yaşamıştır. Kale yüksek bir tepe üzerinde kurulmuştur. Giriş kapısı kuzey cephesindedir. Harap halde bulunan kalede kilise, çarşı, su depoları ve ev kalıntıları bulunur. Kale çevresindeki kalıntılar arasında tiyatro, sütunlar, su yolları, cami, heykeller ve Hz. Davud'un komutanlarından Uiya Nebi'ye ait bir türbe görülür.

Revanda kalesi : Kilis'e 16 km uzaklıkta, Afrin çayı kıyısındadır. Belenözü köyündedir. Kalenin Mısır Kölemenleri tarafından yaptırıldığı sanılır; bununla birlikte Roma yapısına da benzer. Bugün kale bakımsız ve harap haldedir. Doğu cephesindeki tek kapısının yanında Abbasiler döneminden kalma bir yazıt bulunur.

Nizip ilçesi

Belkıs : Nizip'e 8 km uzaklıkta, Fırat kıyısında Kavunlu köyü yakınındaki bir höyüktür. Ne zaman kurulduğu bilinmemektedir. Kazılardan çıkarılan yapıtlara bakıldığında Bizans dönemini yaşadığı anlaşılır. Höyük yıkık haldedir. Kalıntılar sivri bir tepenin çevresini sarmaktadır. Tepenin başında kırmızı harçla sıvamış 6 havalandırma deliği yeralır. Tepelerin her yerinde barınak olarak kullanılan mağaraların duvarları, insan ve kartal kabartmaları ile bezenmiştir. Höyüğün kalıntıları arasında su sarnıçları, hamamlar, heykeller, latince yazılı taşlar, toprak kaplar, mozaikler ve cam eşyalar görülmektedir. Burada bulunan birçok eser İstanbul, Berlin ve Paris müzelerine taşınmıştır.

Kargamış : Nizip'e 32 km uzaklıkta, Fırat ırmağının sağında ve Cerablus'un kuzeyinde, Türkiye - Suriye sınırındadır. Hititlerden kalma bir yerleşme merkezidir. İlk arkeolojik kazı 1878 - 1881 yılları arasında yapılmıştır. 1908 ve 1911 - 1914 yılları arasında yapılan kazılar sonucunda aslan, boğa, üç kişilik savaş arabası, üzerinde günlük ve mitolojik yaşamla ilgili sahneler bulunan kabartmalı duvarlar, kapı, Teşşup ve Hilani tapınakları ortaya çıkarılmıştır.

Oğuzeli ilçesi

Tilbaşar kalesi : Oğuzeli'ne 10 km uzaklıkta, Gündoğan (Tilbaşar) köyündeki bir höyüktür. İlk adı Turbessel idi. Yapıldığı tarih bilinmemektedir. Ne var ki kalenin adı Asur kaynaklarında geçmektedir. Kale çok harap haldedir. Surları ve burçları hemen hemen tümüyle yıkılmıştır. Kapı ile merdivenlere ait kalıntılar ise ayakta durmayı başarmıştır.

GİRESUN

Tümüyle Karadeniz bölgesinde yeralır. Doğusunda Trabzon ve Gümüşhane, güneyinde Erzincan ve Sivas, batısında Ordu, kuzeyinde Karadeniz vardır.

Yüzölçümü	6 934 km²
Nüfusu	462 449
İlçe sayısı	10
Köy sayısı (1975)	506

Yüzey şekilleri :

Gümüşhane dağlarıyla Canik dağları arasında uzanan Giresun dağları, ormanlarla kaplı, geniş, oldukça yüksek vadilerle parçalanmış dağlardır. En yüksek dorukları Kelkit vadisi yakınındadır.

Akarsular genellikle dağ doruklarından doğrudan doğruya denize iner : Harşit çayı, Gelevera çayı, Yağlı dere, Aksu, Batlama deresi, Pazar suyu vb. İlin güney bölümündeki akarsularsa Kelkit'e dökülür (Bağırsak vb.)

Giresun kalesi kentin yanında yeralır. M.Ö. II. yüzyılda yapılmıştır.

İklim :

Geniş ve yüksek bir dağlık kesimle birbirinden ayrılan kıyı şeridi ile iç kesimlerin iklimi önemli ayrılıklar gösterir. Kıyıda Karadeniz iklimi görülürken (yazlar az sıcak, kışlar ılık, bol yağış), Kelkit vadisi ve buraya açılan düzlüklerde kışlar soğuk, yazlar oldukça sıcak, yağışlarsa kıyıya oranla azdır.

Giresun'un İlçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Giresun (merkez)	317	79 910
Alucra	1 618	38 321
Bulancak	808	72 712
Dereli	820	35 495
Espiye	463	49 737
Eynesil	51	17 258
Görele	390	50 844
Keşap	222	30 753
Şebinkarahisar	1 378	30 875
Tirebolu	867	56 544

Tarım ve hayvancılık :

Giresun'un tarım bakımından iki özelliği vardır : a) bağ, bahçe tarladan fazladır; b) mısır üretimi buğdaydan çoktur. 1972 istatistiklerine göre 45.099 ton mısır, 31.475 ton buğday, 16.337 ton arpa, 10.735 ton patates, 458 ton fasulye üretilmektedir. Giresun'un en önemli ürünü kuşkusuz fındıktır. Fındık üretimi yılda 15.000 ton ile 50.000 ton arasında değişir. Fındığa oranla önemsiz olmasına

Giresun ilinde toprakların dağılımı

	Hektar	%
Tarla	85 000	12,2
Nadas	5 000	0,7
Bağ, bahçe	112 000	17,6
Mera, çayır	163 000	23,5
Orman	112 000	16
Tarım dışı	206 000	30

karşın, kiraz, elma, dut, armut, incir ve turunçgiller de üretilir.

Giresun'da hayvancılık son yıllarda gerilemektedir. İldeki hayvan varlığı, yaklaşık olarak şöyledir : koyun 25.000, sığır 200.000, kıl keçisi 120.000.

Yeraltı zenginlikleri :

Espiye ve kıyı dağlarında bulunan bakır, Giresun'un en önemli madenidir.

Sanayi :

Devlet Planlama Teşkilatı istatistiklerine göre, sanayi alanındaki gelişmişlik bakımından Giresun 31. sırayı alır. Aksu Kağıt Fabrikası, Tirebolu Çay fabrikası, Giresun Süt Mamülleri Fabrikası ilin başlıca sanayi kuruluşlarıdır.

Tarih :

M.Ö. 183'de bölgeyi ele geçiren Pontus kralı I. Pharnokos tarafından kuruldu. Bu nedenle de kentin adı önceleri Farnakya idi. İmparator Sezar tarafından Roma topraklarına M.Ö. 47'de katılan kent, M.S. 395'e kadar Roma egemenliğinde yaşadı. 395 - 1204 arasında Bizans dönemini yaşayan kent, ünü tüm dünyaya yayılan kirazlarından ötürü Keresus adı ile anıldı. 1204'de yeni kurulan Pontus krallığına bağlandı. 1464'de de Fatih Sultan Mehmet tarafından Osmanlı topraklarına katıldı. Kentin adı da Giresun'a dönüştürüldü.

Tarihsel yapıtlar :

1) Giresun kalesi : Giresun'un ardındaki tepe üzerinde kurulmuştur. M.Ö. II. yüzyılda Pontuslular tarafından yaptırılmıştır. Kalenin güneydoğu ve doğusunda Pontus kralı I. Pharnokos'un yaptırdığı saray kalıntısı görülür. Pontuslulardan kalma mağaralardan bir tanesi 1500 kişinin sığabileceği büyüklüktedir. Kaleyi denize bağlayan yeraltı yolu yıkık durumdadır.

2) Hayırsız ada : Giresun'un 3 km güneydoğusunda, Karadeniz kıyısı yakınındadır. Pers kralı 'Mitridates'in kızıyla ilgili aşk öyküsü ve tüyleri ok olan kuşlarla ejderhaları anlatan Helen çağının savaş öyküleri bu adaya aittir. Bu efsanelerden ötürü Hayırsız ada adıyla anılır. Ada üzerinde yalnızca Mars tapınağının kapıları vardır.

3) Kale camisi : Giresun kalesindedir. Dizdarzade'nin eşi Ematullah Hanım tarafından 1830'da yaptırılmıştır. Ağaçtandır. Mimari değeri yüksek olan bir yapıttır.

4) Topal Osman mezarı : Giresun kalesinin en yüksek yerindedir. Kurtuluş savaşı gazisi ve Giresun alayı komutanı Yarbay Topal Osman'ın anısına yapılmıştır. Mermerden yapılmış bir anıt-kabirdir.

GÜMÜŞHANE

Doğu Karadeniz bölgesinin iç kesiminde yeralır. Doğudan Erzurum, güneyden Erzincan, batıdan Giresun, kuzeyden Trabzon ile sınırlanır.

Yüzölçümü	10 227 km²
Nüfusu	286 922
İlçe sayısı	5
Köy sayısı (1970)	511

Gümüşhane'nin İlçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Gümüşhane (merkez)	1 799	45 370
Bayburt	3 652	109 382
Kelkit	1 925	62 303
Şiran	992	32 323
Torul	1 959	37 539

Yüzey şekilleri :

Karadeniz dağlarının iç sıraları (Gümüşhane dağları) ilin başlıca doruklarını oluşturur. Gümüşhane dağları batıda Giresun dağlarına, doğuda da Harşit vadisi aracılığıyla Trabzon dağlarına kadar uzanır. İlin en önemli ovası Hart ovasıdır (Bayburt.)

Gümüşhane'deki akarsular Harşit, Çoruh ve Kelkit aracılığıyla Karadeniz'e dökülür. Kelkit ve Harşit ırmakları Gümüşhane topraklarında doğar.

İklim :

Gümüşhane'de iklim büyük ayrılıklar gösterir; örneğin Harşit vadisinin aşağı kesiminde kışlar ılık geçerken, ilin geri kalan yerlerinde oldukça sert ve bol karlı, yazlarsa serindir. Yıllık yağış ortalaması 500 mm'nin altındadır.

Tarım ve hayvancılık :

Gümüşhane halkının geçim kaynağı tarım ve hayvancılığa dayanır. 1972 istatistiklerine göre 85.000 ton buğday, 46.000 ton arpa, 50.000 ton patates, 46.000 ton şeker pancarı, 17.000 ton mahlut, 6.500 ton çavdar, 1.800 ton mısır, 900 ton mercimek, 550 ton fasulye üretilmiştir. Meyvecilik özellikle Harşit vadisinde önemlidir. Gümüşhane'de hemen her çeşit meyve yetişirse de, il elmasıyla ünlüdür (yılda yaklaşık 10.000 ton elma üretilir).

Gümüşhane ilinde toprakların dağılımı

	Hektar	%
Tarla	161 000	15,7
Nadas	70 000	7
Bağ, bahçe	2 500	0,2
Mera, çayır	438 000	42,8
Orman	62 000	6
Tarım dışı	289 000	28,3

Resimde İç Karadeniz bölgesinde yeralan Gümüşhane ilinin caddelerinden biri görülmektedir.

1972 istatistiklerine göre ilin hayvan varlığı şöyledir : koyun 500.000, kıl keçisi 107.000, manda 10.000, at 5.600, katır 2.000, eşek 10.000, tavuk 240.000. Bal üretimiyse 400 tonun üzerindedir.

Yeraltı zenginlikleri :

Kente adını veren gümüş yatakları artık önemini yitirmiştir. Yalnızca Bayburt ve Kelkit'te bir miktar linyit çıkarılmaktadır.

Sanayi :

Gümüşhane sanayi bakımından geridir (62. sırayı alır). Bayburt'taki 7.500 ton kapasiteli tereyağ ve peynir tesisi ilin başlıca sanayi kuruluşudur.

Tarih :

Urartular döneminde kurulduğu sanılır. Pers, Roma, Bizans, Arap, Selçuklu, İlhanlı, Eretnaoğulları (1345), Karakoyunlu ve Akkoyunlu (1467) ve Osmanlı dönemlerini yaşamıştır. İskender'den başlatılarak işletilen gümüş ocakları nedeni ile Gümüşhane adı ile anılır. XIX. yüzyıl sonunda Osmanlı - Rus savaşları sırasında halkın büyük bir bölümü kentten ayrılmıştır. 19 Temmuz 1916 - 28 Şubat 1918 tarihleri arasında Rus işgalinde kalmıştır.

Tarihsel yapıtlar :

Bayburt ilçesi

Bayburt kalesi : Bayburt'un kuzeyindeki kayalık tepenin üzerindedir. M.Ö. I. yüzyıldan kalma olduğu sanılır. Kaledeki yazıtlara göre XIII. yüzyılda Erzurum meliki Mugisiddin'in isteğiyle hemen hemen tümüyle yeniden yapılırcasına büyük bir onarım geçirmiştir. 1829'da Rus işgali sırasında kale yakılıp yıkılmıştır. Kale beş köşelidir. İki kapısı vardır. Demirkapı adıyla anılan doğudaki kapısı

üç katlıdır. Batıdaki kapıya ise nöbethane adı verilir. Nöbethane kapısının yanında Erzurum meliki Mugisiddin Tuğrul Şah'ı öven 5 satırlık bir yazıt yeralır. Güney surlarında da yazıtlar bulunmaktadır. Surların yüksekliği 30 m'dir. Dış surların kalıntılarında mavi ve mor renkli çini parçaları görülür.

HAKKARİ

Türkiye'nin güneydoğu ucundadır. Doğusunda İran, güneyinde Irak, güneybatısında Mardin, batısında Siirt, kuzeyinde Van vardır.

Yüzölçümü	9 521 km²
Nüfusu	126 241
İlçe sayısı	6
Köy sayısı (1970)	138

Hakkari'nin ilçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Hakkari (merkez)	2 271	30 464
Beytüşşebap	1 717	18 237
Çukurca	1 009	15 032
Şemdinli	1 352	14 324
Uludere	581	15 740
Yüksekova	2 291	32 143

Yüzey şekilleri :

Hakkari, Türkiye'nin en yüksek ve en engebeli illerinden biridir. İldeki doruklarının hemen tümü 3000 m'yi, bazılarıysa 4000 m'yi (Reşko tepesi, 4168 m) geçer. Cilo dağlarının güneydoğusundaki Sat dağı - Samdı dağı kütlesinde 3800 metrenin üstüne çıkan doruklar vardır. Bu dağlarla, dağların arasındaki vadilerin tabanlarında büyük yükselti farkları görülür. İlin tek önemli ovası Yüksekova'dır.

Hakkari'nin batı kesimindeki suları Habur çayı, orta ve doğu kesimindekileri Zap suyu boşaltır. Nehil, Hacıbey ve Şemdinli suları ilin öbür önemli akarsularıdır.

İklim :

Bütün ile şiddetli bir karasal iklim egemendir. Dağların yüksek kesimindeyse dağ iklimi görülür. Kışlar sert, bol ve sürekli karlı, yazlar kurak geçer; yazın vadi tabanlarında boğucu sıcak olurken, yüksek yerler serindir. Çoğunlukla kış aylarına rastlayan yağışlar oldukça boldur.

Tarım ve hayvancılık :

Arazinin çok engebeli olması nedeniyle, tabloda da görüldüğü gibi, ekilen arazi çok azdır. Buna karşılık hayvancılık başlıca geçim kaynağı durumundadır : 1972 istatistiklerine göre 873.000 koyun, 406.690 kıl keçisi, 16.620 tiftik keçisi, 38.161 sığır, 13.860 at, 8.140 katır, 3.160 eşek.

Hakkari yöresindeki göçerlerin başlıca geçim kaynağı hayvancılıktır.

Hakkari ilinde toprakların dağılımı

	Hektar	%
Ekili, dikili alanlar	9 500	1
Mera, çayır	260 000	27,3
Orman	55 000	5,8
Tarım dışı	627 000	65,9

Tarih :

Abbasi, Selçuklu (1054 - 1127), Musul Atabekleri (1127 - 1262), Moğol (1262), Karakoyunlu (1349), Akkoyunlu (1468) egemenliğinde yaşamıştır. Yavuz Sultan Selim tarafından 1514'de Osmanlı topraklarına katılmıştır. 1450 - 1600 yılları arasında Hakkariye Beyliğine başkentlik yapmıştır. Van gölü kıyısında yaşayan Hakar adlı göçebe aşiretin adından ötürü, Araplar bu kente Hakkariye adını vermişlerdir. Zamanla bu ad Hakkari biçimine dönüşmüştür. 24 Mayıs 1915 - 22 Nisan 1918 yılları arasında Rus işgalinde kalmıştır.

Tarihsel yapıtlar :

1) Meydan medresesi : Akkoyunlular döneminde, 1472'de yaptırıldı. Birinci Dünya Savaşına kadar medrese olarak kullanıldı. Rus işgali sırasında medrese yakılıp yıkıldı. Cumhuriyetin ilk yıllarında önemli bir onarım gördü. Bir ara cezaevi görevi de yaptı. Yapı kesme taştandır, iki katlıdır. Alt katta ortadaki bahçevi çevreleyen kemerli odalar görülür. Üst katı bir mescit görünümündedir.

2) Gevaruk kaya resimleri : Hakkari'ye 45 km uzaklıkta, Cilo - Sat dağları arasındaki Gevaruk vadisindedir. M.Ö. 3000 yılından kalma bir verlesme merkezidir. 1956'da ortaya çıkarılmıştır. Sarp kayalara sert taşlarla çizilmiş hayvan resimleri ile geometrik desenlerin sayısı 1179'u bulur.

HATAY

Akdeniz bölgesinin doğu bölümündedir. Kuzeyinde Adana, kuzeydoğusunda Gaziantep, doğusunda ve güneyinde Suriye, batısında Akdeniz vardır.

Yüzölçümü	5 403 km²
Nüfusu	744 313
İlçe sayısı	9
Köy sayısı (1970)	377

Hatay'ın İlçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Antakya	689	179 360
Altınözü	357	45 517
Dörtyol	878	93 433
Hassa	495	38 793
İskenderun	956	174 065
Kırıkhan	688	67 991
Reyhanlı	592	54 491
Samandağı	382	66 381
Yayladağı	366	24 292

Yüzey şekilleri :

Hatay ilinin batı kesiminde, çok yüksek olmamasına karşın, geçit vermez bir duvar görünümündeki Amanos dağları vardır; Amanoslar'ın Hatay ili içindeki tek önemli geçidi Belen boğazıdır. İlin güney kesiminde, Suriye ile Akdeniz arasındaysa Kas dağı uzanır. Orta kesimde, yükseltisi 80 m'ye dek inen bir ova vardır. Hatay ilinin kıyıları, Domuz burnu ile Asi ırmağının ağzı arasında çok sarptır. Asi ırmağı ağzında geniş bir ova görünümü alan kıyı, koy, burun v.b.'leriyle sürer ve Suriye sınırında Keşap koyunda sona erer.

Kısa boylu sel yatakları göz önüne alınmazsa, Hatay ilindeki akarsuların tümü Asi ırmağına dökülür. Suriye'den gelen Asi ırmağı, Amik gölünün fazla sularını, Küçük Asi, Küçük Karasu ve Büyük Karasu'yu alarak Samandağ ovasında Akdeniz'e ulaşır.

İklim :

Hatay ilinin kıyı kesiminde tipik bir Akdeniz iklimi görülür : yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlı. İç kesimlerde karasal iklimin etkisi görülürse de, Akdeniz ikliminin temel özellikleri gene de sürer. Yıllık yağış ortaaması 500 mm'

nin, hattâ bazı yerlerde 1 m'nin üstündedir.

Tarım ve hayvancılık :

Hatay halkının başlıca geçim kaynağı tarımdır. Tarıma ayrılan toprakların %62,5'inde tahıl, %29'unda sanayi bitkileri üretilir. 1972 istatistiklerine göre 210.000 ton buğday, 42.000 ton arpa, 7.300 ton pirinç, 625 ton mısır, 5.625 ton patates, 1.300 ton darı, 150 ton pirinç, 7.250 ton yulaf, 44.000 ton pamuk, 28.000 ton zeytin, 92.000 ton portakal üretilmiştir.

Hatay ilindeki toprakların dağılımı

	%
Ekili - dikili alanlar	40
Orman	25,5
Mera ve çayırlar	5
Tarım dışı	29,5

Hayvan sayısıysa şöyledir : kıl keçisi 123.000, koyun 97.0000, eşek 13.160, at 4.380, manda 2.050, katır 1.350.

Yeraltı zenginlikleri :

Hatay'da oldukça çeşitli maden filizlerine rastlanır : krom (Antakya, İskenderun ilçeleri), demir (Kırıkhan ve Dörtyol), bakır (İskenderun), kurşun (Hassa), amyant (İskenderun). Ayrıca Hatay gülü adı verilen kırmızı renkli mermer ünlüdür.

Sanayi :

Hatay sanayi bakımından önde gelen illerimizden biridir. Demir - çelik (İskenderun), pamuk, çırçır, iplik dokuma, bitkisel yağ, un, çeltik, tarım makinaları (İskenderun), deri ve kundura işleri, mobilyacılık, ağaç oymacılığı, suni gübre fabrikaları ilin başlıca sanayi etkinlikleridir.

Tarih :

Cumhuriyetin ilanından 16 yıl sonra anavatan topraklarına kavuşmuştur. Antakya kenti İskender'in generallerinden I. Selevkos'un oğlu I. Antiochus tarafından kuruldu (M.Ö. IV. yüzyıl). Antakya kentinin adı kurucusundan gelmektedir. M.Ö. 306 - 280 yılları arasında Asya imparatoruğunun başkentliğini yaptı. Bu dönemde varım milyonu bulan nüfusuyla İskenderiye'den sonra dünyanın üçüncü büyük kenti idi. Roma ve Bizans dönemlerinde de önemini sürdürmüş ve Hristiyan dininin mezhep anlaşmazlıklarının merkezi haline gelmiştir. Birçok kez Arapların ve Sasanilerin saldırısına uğramış; 638 - 969 arasında Arap egemenliğinde yaşamıştır. 969'da Bizans imparatoru Phokas tarafından ele geçirilen Antakya Bizans egemenliğine girmiştir. Antakya ilk kez 1084'de Türk egemenliğine girmiş, 1097 yılında Haçlılar tarafından geri alınmıştır. 1268'e dek Kudüs Haçlı krallığına bağlı Norman prensliğine başkentlik yapmıştır. 1268'de Baybars'ın eline geçen Antakya 1516'ya dek Memlüklular yönetiminde yaşamıştır. 1516'da, Mercidabık savaşı sırasında, Yavuz Sultan Selim tarafından alınan Antakya, Osmanlı egemenliğine girmiştir. 1918 yılı Ekim'inde İngilizler tarafından işgal edilmiş, 1919'da ise Fransızlara bırakılmıştır. Ne var ki 20 Ekim 1921'de yapılan Ankara antlaşması ile, İskenderun Sancağı adı ile bağımsız bir sancak merkezi olmuştur. 1925 yılı Mart'ında Fransızlar İskenderun sancağını öbür Suriye illerinden farklı biçimde yönetmişlerdir. İskenderun sancağı iç işlerinde bağımsız bir sancak olmuştur. 3 Temmuz 1938'de Fransızlarla eşit sayıda askeri kuvvet bulundurmak için yapılan anlaşma ile 5 Temmuz 1938'de Türk kuvvetleri halkın büyük sevgi gösterileri arasında Antakya'ya girmiştir. Böylelikle Fransız mandası sona ermiş ve yapılan seçim sonucunda kurulan Hatay devletinin başkenti Antakya olmuştur. 2 Eylül 1933' de toplanan Hatay Millet Meclisi Cumhurbaşkanı olarak Tayfur Sökmen'i seçmiştir. 23 Haziran 1939'da yapılan anlaşma ile Hatay Türkiye'ye katılmıştır. 22 Temmuz 1939'da Fransız bayrağı indirilerek Türk bayrağı kente çekilmiştir.

Tarihsel yapıtlar :

1) Antakya kalesi : Antakya'ya 7 km uzaklıktadır. İskender'in generali I. Selevkos tarafından IV. yüzyılda yaptırılmıştır. Ancak bu kale yıkıldığından IV yüzyılda Bizans imparatoru Phokas ikinci kez yaptırmıştır. Bizans imparatoru II. Basileios (XI. yüzyıl) ve Haçlılar (XIII. yüzyıl) tarafından onartılmıştır. Ne var ki dünyanın en büyük kalelerinden biri olan Antakya kalesi, Sasani ve Arap saldırıları ve yer sarsıntıları nedeniyle günümüze bir harabe halinde gelmiştir. Kale büyük taşlarla yapılmıştır. Batı ve kuzey yönünde iki kapısı ve her biri beşer katlı 360 burcu vardır. Kalenin Asi ırmağına bakan cephesi dışında üç yanı savunma hendeği ile çevrilidir.

2) Aziz Petrus kilisesi : Antakya'ya 2 km uzaklıkta, Setiris dağının yamacındadır. Dünyanın ilk dört katolik kilisesinden biridir. XIII. yüzyılda Haçlılar tarafından Hristiyanlığı yeni benimseyenlere M.S. 29 yılında Aziz Petrus'un vaız verdiği dağın yamacında bulunan mağaranın önüne bir duvar çekilerek yapılmıştır. Aziz Petrus'un kilisenin gizli tünelinde öldürüldüğü gün olarak kabul edilen 29 Haziran'da papanın izni ile bir hac yeri sayılan bu kilisede Hristiyan hacılar bir ayin düzenlerler. Bu mağara kilise 9,50x13.00 m boyutlarında ve 7 m yüksekliğindedir. Kilisenin ön yüzü XIII. yy. Gotik üslubuyla yapılmıştır. Kapı üzerlerinde ve apsis duvarlarında gül motifleri görülür. Duvarlarda fresk ve tabanlarda mozaik kalıntılarına rastlanır. Mihrabın sağındaki kayalardan damla damla akan suyun şifalı olduğu öne sürülür. Solda bir tehlike anında Hristiyanların kaçabilecekleri gizli bir tünel varsa da, bu daha sonra toprakla örtülmüştür. Mağara içinde ayrıca Günahkarlar Hamamı da bulunmaktadır.

3) Günahkarlar hamamı : Aziz Petrus kilisesinin içindedir. Asya imparatoru I. Antiochus tarafından M.Ö. III. yüzyılda yaptırılmıştır. Hristiyanların, günahlardan arınmak için yıkandıkları

Hatay, Cumhuriyetin ilanından 16 yıl sonra Türkiye topraklarına katılmıştır. Resimde bir sokağı görülmektedir.

bir hamam olarak kullanıldığı sanılır.

4) Mozaik müzesi : Roma köprüsü yakınındadır. 1933'de Fransız Eski Eserler müfettişi M. Prost tarafından eski yapıtların toplanması ile açılmıştır. 1939'a kadar bir Suriye müzesi idi. 1948'de halkın hizmetine açıldı. Mozaik yönünden dünyanın önde gelen müzeleri arasında veralır. Müzenin 5 büyük salonu ile bir hol ve bahçesindeki yapıtlar arasında, daha çok Antakya yakınlarında ele geçirilen Roma mozaikleri sergilenmektedir. Ev tabanlarını süsleyen bu doğal renkli mozaiklerin çoğu II. ve III. yüzyıldan kalmadır. Mozaiklerin büyük bölümü Samandağı'na 7 km uzaklıktaki Roma hamamından getirilmiştir. Müzede ayrıca Amik ovasındaki 183 höyükten çıkartılmış Hitit, Mitanni ve Asur yapıtları da yer almaktadır.

5) Roma köprüsü : Asi ırmağı üzerindedir. III. yüzyıl sonunda Roma imparatoru Diocletianus tarafından yaptırıldı. Ne var ki geçirdiği sayısız onarım nedeni ile ilk biçimini kaybetmiştir. Üç ayaklı olan köprünün ayaklarından birinde Roma kartalı görülmektedir. Büyük kesme taşlardan yapılmış bir köprüdür.

Hatay ilçelerindeki tarihsel yapıtlar :

Antakya çevresi

Alalah (Tel Açana) : Antakya'nın kuzeydoğusunda Amik havzasında bulunan 183 hövükten biridir. M.Ö. 2100 yılına kadar indiği anlaşılmıştır. M.Ö. 2100 - 1200 arasında Sami Yamhad krallığına bağlı Mukiş ülkesinin merkezi idi. M.Ö. 1900'de çiniciliğinin çok ileri olduğu bilinmektedir. M.Ö. 1200'de bazı denizci kavimler tarafından yıkılmıştır. Üst tabakalarda tapınak, evler, sur, caddeler, aslan heykelleri, Mitanni devletinden kalma Hurri dilinde tabletler, süs eşyaları, vazolar, seramikler ve freskler ele geçirilmiştir.

Kürşat kalesi : Antakya'ya 14 km uzaklıktadır. XIII. yüzyılda Haçlılar tarafından yaptırılmıştır. 1275'de Memlük sultanı Baybars'ın eline geçmiştir. Bugün harab haldedir.

Payas

Payas kalesi : Romalılar tarafından yaptırıldığı sanılır. I. Haçlı savaşlarından sonra XI. yüzyılın sonunda Payas yolunun korunması için yeniden yaptırılmıştır. Sokullu Mehmet Paşa tarafından da üçüncü kez yaptırılan kale, bir ara cezaevi görevini yüklenmiştir. Namık Kemal Magosa'ya sürgüne gitmeden ön-

ce bir süre bu kalede tutulmuştur. Cumhuriyet döneminde onarım gördüğünden bugün sağlam durumdadır. Kalenin çevresi 800 m kadardır. 8 burcu vardır. Kapısı kuzey cephesindedir.

Payas kervansarayı : Payas bucağındadır. Hacılara konak olması amacıyla 1574'de Sokullu Mehmet Paşa tarafından yaptırılmıştır. Giriş kapısı renkli mermerdendir. Kapının üzerinde 5 satırlık bir yapım yazıtı yeralır. Kapıdan içeri girildiğinde iki yanda odalar, ortada bahçe, çevrede ahırlar ve koridorlar yeralır. Kervansarayın üstü düz toprak bir damla örtülüdür. Taş işçiliği bakımından değerlidir. Kervansarayın yanında Mehmet Paşa camisi ile imareti yeralır.

Akdeniz bölgesinin, Göller yöresinde yeralan Eğridir gölü Türkiye'nin dördüncü büyük gölüdür.

Isparta Türkiye'nin önde gelen gül ve gülyağı üreten illerindendir.

ISPARTA

Akdeniz bölgesinin batı bölümünde göller yöresi içinde yeralır. Kuzeyinde ve batısında Afyon, güneybatısında Burdur, güneyinde Antalya, batısında Konya vardır.

Yüzölçümü	8 933 km²
Nüfusu	322 062
İlçe sayısı	10
Köy sayısı (1970)	210

Isparta'nın İlçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Isparta (merkez)	845	86 205
Atabey	202	5 462
Eğridir	1 840	40 960
Gelendost	624	19 201
Keçiborlu	565	20 565
Senirkent	600	17 996
Sütçüler	1 288	21 630
Şarkikaraağaç	322	11 880
Uluborlu	1 232	31 537
Yalvaç	1 415	86 526

Yüzey şekilleri :

Batı Torosların kollarıyla bunları birbirinden ayıran ovalar, göller, tepeler ve çukur alanlar ilin başlıca yüzey şekillerini oluşturur. Isparta'nın kuzeydoğusunda Sultan dağları, daha batıda ise Anamas (2374 m) ve Dedegül (2980 m), dağları bulunur. Sultan dağları ile Anamas ve Dedegül dağları arasında Yalvaç - Şarkikaraağaç ovaları ve Beyşehir gölü çukuru yeralır. Hoyran - Eğridir - Kovada göllerinin çukur alanları ise daha batıdadır. Orta kesimde Akdağ, Isparta ve Keçiborlu ovaları, Burdur çukuru görülür. Isparta'nın güney kesiminde ise vadilerle yarılmış bir alan uzanır.

İl topraklarının suyunun büyük bölümünü Aksu ve Köprü suyu Akdenize boşaltır. Isparta ovasının güney kesimi Aksu aklanı içine girmesine karşın, dışarıya akışsızdır. Toprakların geçirimli olması yüzünden yamaçlardan inen sular ovada oluşmuş doğal kuyulara akar ve zaman zaman yeraltı suyollarının tıkanması sonucunda çukur alanlarda göller oluşur. Yalvaç ovasının suları Eğridir gölüne, Karaağaç ovasınınki Beyşehir gölüne, Keçiborlu çevresinin suları ise Burdur gölüne akar.

İklim :

Isparta'da az çok karasal bir iklim görülür. Ne var ki Akdeniz ikliminin etkisi ile karasal iklim İç Anadolu'daki kadar sert değildir. Yıllık ortalama yağış 619 mm'yi bulur.

Tarım ve hayvancılık :

Ekilebilen alanların büyük bölümü buğdaya ayrılmıştır. 1973 istatistiklerine göre Isparta'da 40.000 ton buğday, 24.500 ton arpa, 7.900 ton mahlut, 5.550 ton çavdar, 860 ton yulaf, 535 ton mısır, 2.500 ton fiğ, 1.600 ton fasulye, 1.500 ton nohut, 600 ton mercimek, 600 ton böğrülce, 16.000 ton patates, 11.000 ton şeker pancarı üretilmiştir. Gene aynı yıl sağlanan bilgilere göre 361.000 koyun, 275.000 kıl keçisi, 13.000 tiftik keçisi, 2.500 manda, 8.400 at, 20.000 eşek, 5.000 katır bulunmaktadır.

Isparta ilinde toprakların dağılımı

	Hektar	%
Tarla	136 000	15,3
Nadas	94 000	10,5
Bağ, bahçe	24 000	2,7
Mera, çayır	73 000	8,2
Orman	123 000	13,8
Tarım dışı	443 000	49,5

Yeraltı zenginlikleri :

Isparta ve çevresinde özellikle kükürt başta olmak üzere çeşitli madenler bulunur : linyit, demir, bakır, manganez, civa, kurşun, krom, baryum, opal vb. Ne var ki bunlardan yalnızca Keçiborlu'daki kükürt madeni verimli biçimde işletilebilmektedir. Yıllık kükürt üretimi toz ve parça olarak 35.000 ton, cüruf olaraksa 25.000 ton kadardır.

Sanayi :

Isparta ili sanayi bakımından gelişmiş illerimizden değildir. Devlet Planlama Teşkilatının istatistiklerine göre sanayi gelişmişlik bakımından 49. sırayı alır. İl sınırları içindeki başlıca sanayi kuruluşları arasında Sümerbank'ın halı fabrikası, Etibank'ın Keçiborlu kükürt işletmesi, Tekel'in şarap fabrikası, Göltaş çimento fabrikası sayılabilir. Ayrıca bir de Yem Sanayii A.Ş.'nin yem fabrikası vardır. Bunların dışında ilde şarap imalathaneleri, halı dokuma tezgahları, yün ipliği ve boya imalathaneleri, kereste fabrikaları, tuğla ve kiremit atelyeleri, gül yağı tesisleri, tabakhaneler bulunur. Halıcılık Isparta'nın geleneksel uğraşlarından biridir. İl sınırları içinde 25.000'ni aşkın halı tezgahı vardır ve bu tezgahlarda 60.000'in üzerinde işçi çalışmaktadır. Ayrıca gülyağı üretimi de önemli geçim kaynaklarından biridir.

Tarih :

Isparta, ilkçağda Hitit ve Pers dönemlerini yaşamış, M.Ö. 1. yüzyılda Romalıların eline geçmiştir. 395 - 1203 yılları arasında Bizans egemenliğinde yaşayan kent XI. yüzyılda, Malazgirt savaşından sonra Türklerin eline geçmiştir. Bu tarihten sonra da Isparta adını almıştır. I Haçlı savaşları sırasında yeniden Bizans'ın eline geçen kent 1203'de Selçuklu egemenliğine girmiştir. 1280 - 1391 arasında Hamitoğulları beyliğine başkentlik yapmıştır. I. Murat döneminde 80.000 altın karşılığında Osmanlı ülkesine katılmıştır. Fatih Sultan Mehmet zamanında Antalya ve Burdur illeri ile birlikte geniş bir eyaletin merkezi olmuştur. 1832'de kısa bir süre Mısır ordusu tarafından işgal edilmiştir. 1899 ve 1914'de oluşan depremler büyük zarar vermiştir. Birinci Dünya savaşı ve Kurtuluş savaşı sırasında düşman tarafından işgal edilmemiştir. Gerçi Birinci Dünya savaşı sonunda imzalanan Sevr antlaşması gereğince güney illerimizin İtalya'ya verilmesi yüzünden İtalyanlar

Isparta'yı işgal etmek istemişlerdir, ama Ispartalılar oluşturdukları gönüllü kuvvetleri ile işgale karşı direnmişlerdir. Kurtuluş savaşı yıllarında ise Demirci Mehmet Efe komutasındaki milis kuvvetleri Isparta ve çevresinin düşman eline geçmemesinde çok büyük rol oynamışlardır.

Tarihsel yapıtlar :

Firdevs camisi : İskender Paşa'nın oğlu Firdevs Bey tarafından 1561'de yaptırılmıştır. Mimar Sinan'ın yapıtıdır. Bu nedenle Mimar Sinan camisi adı ile de bilinir. 1914 depreminde sütunları çatlamıştır. Cami küfeki taşındandır. Tek şerefeli bir minaresi vardır. Son cemaat yeri mermer sütunludur. 5 kubbe ile örtülüdür. Kubbeleri kurşunla kaplıdır. Camiye vakıf olarak yapılan Bedesten yüzyıllarca kapalı olarak kullanılmışsa da günümüzde depo görevi yapmaktadır.

Isparta çevresindeki ve ilçelerdeki tarihsel yapıtlar :

Baradis : Isparta'ya 20 km uzaklıktaki İğdecik köyü yakınında bulunan bir höyüktür. Tarihöncesinden kalma bir yerleşme merkezidir. 80x100 m boyutlarındadır. Höyükte yapılan kazılar sonucunda çakmak taşından yapılmış birçok alet ele geçirilmiştir.

Eğridir ilçesi

Taş medrese : Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından 1237'de yaptırıldı. 1301'de Hamidoğlu Dündar Bey tarafından medreseye dönüştürüldü. Yapı kesme taştandır. Giriş kapısı geometrik motiflerle süslüdür. Medrese iki katlıdır. Ortasında şadırvan bulunan bahçenin iki yanında sağda 6, solda 5 oda görülür. Giriş kapısının üzerinde yapım yazıtı, giriş kapısının karşısında bulunan Divanhanenin kemerinde ise miladi 1301 tarihli onarım yazıtı yeralır.

İçel'in Anamur ilçesindeki Mamuriye kalesi milattan önceki yüzyıllarda yapılmış, Selçuklu ve Karamanoğulları döneminde onarım görmüştür.

Uzuncaburç (Diocaesarea) II. yüzyılda Romalılar tarafından yapılmış, V. yüzyılda Bizans imparatorları tarafından onarılmıştır

İÇEL

Akdeniz bölgesinin doğu kesiminde yeralır. Batıdan Antalya, kuzeyden Konya, kuzeydoğudan Niğde, doğudan Adana illeri ile sınırlanır.

Yüzölçümü	15 853 km²
Nüfusu	710 723
İlçe sayısı	7
Köy sayısı (1970)	555

İçel'in İlçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Mersin (merkez)	1 772	226 665
Anamur	2 005	59 015
Erdemli	2 078	70 675
Gülnar	2 079	42 122
Mut	2 554	45 445
Silifke	2 666	68 983
Tarsus	2 699	197 325

Yüzey şekilleri :

İçel ilinin doğusu engin bir ova görünümündedir. Kıyı boyunda ise akarsuların ağzında zaman zaman genişleyen ama yer yer ortadan kalkan yalı ovaları vardır. İlin geri kalan bölümü Orta Toroslar'ın dorukları ve bu dağları güneyden ve kuzeyden kuşatan yüksek kireçli yaylalarla kaplıdır. Bu yüksek dağları yalnızca iki geçitten aşma olanağı vardır : Karaman - Silifke yolunun geçtiği Göksu vadisi ve Gülek boğazı. İçel'in başlıca akarsuları Göksu, Lamas, Alata ve Tarsus çaylarıdır. Göksu deltasındaki kıyı gölleri dışında İçel'de göle rastlanmaz.

İklim :

İçel'in kıyı bölümünde tipik Akdeniz iklimi görülür : yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlı. Yükseklere çıkıldıkça iklim değişir : yazlar daha serin ve daha yağışlı, kışlar daha sert hattâ yer yer kar yağışlı geçer.

Tarım ve hayvancılık :

Adana ovasının İçel sınırları içinde kalan bölümü, kıyıdaki düzlük alanlar ve bazı vadi tabanları dışında, İçel'in toprakları çok engebeli olduğundan tarıma elverişsizdir.

İçel ilinde toprakların dağılımı

	Hektar	%
Tarla	345 000	21,2
Nadas	108 000	6,9
Bağ, bahçe	76 000	4,8
Zeytinlik	17 000	1,1
Mera, çayır	92 000	5,8
Orman	423 000	26,7
Tarım dışı	524 300	33,5

1973 istatistiklerine göre İçel'deki tarım üretimi şöyledir : buğday 86.000 ton, arpa 11.500 ton, mahlut 15.200 ton, çavdar 24.000 ton, mısır 1.800 ton, pirinç 7.700 ton, nohut 7.800 ton, fasulye 600 ton, susam 1.000 ton, yerfıstığı 14.000 ton üzüm 125.000 ton, zeytin 17.000 ton, turunçgiller 231.000 ton, pamuk 41.000 ton. İl sınırları içindeki hayvan sayısı ise şöyledir : koyun 250.000, kıl keçisi 680.000, deve 3.240, eşek 42.550, at 10.700.

Sanayi :

Sanayi bakımından İçel Türkiye'nin gelişmiş illerinden biridir. Devlet Planlama Teşkilatının istatistiklerine göre sanayi gelişmişlik açısından Türkiye'de 4. sırayı alır. İl sınırları içindeki başlıca sanayi kuruluşları Mersin'deki Petrol Rafinerisi, Yem Sanayii'nin ortaklığı ile kurulan Çukoyem'in Mersin Yem Fabrikası, Tarsus ve Mersin Mensucat fabrikaları, Mersin Suni Gübre fabrikası, Mersin Şişe ve Cam fabrikası, Soda Sanayii, Demir ve Çelik Madeni Eşya Sanayii, Akdeniz Gübre sanayii, Poli-tor, Poliüretan sanayii ve Çimsa Çimento fabrikası sayılabilir.

Tarih :

XIX. yüzyıla kadar küçük bir köy görünümünde olan Mersin ili, Mersinli aşireti tarafından kurulduğundan bu adı almıştır. 17 Aralık 1918 - 4 Ocak 1922 tarihleri arasında Fransız ve Ermeni işgalinde kalmıştır. 20 Ekim 1921'de Ankara'da imzalanan antlaşma ile Fransız işgalinden kurtarılmıştır.

Tarihsel yapıtlar :

Mersin çevresindeki yapıtlar

Dikilitaş : Mersin'in kuzeydoğusunda Dikilitaş köyü ile Mersin arasındadır. M.Ö. VII. yüzyılda Asur kralı Asurbanipal tarafından diktirildi. 2x4x7 m boyutlarındaki taşın Tevrat'ta adı geçen dikilitaş olduğu sanılmaktadır.

Mozaikli hamamlar : İki tanedir. Biri Mersin'in 4 km doğusunda Karaduvar köyündedir. İkincisi Mersin'in 65 km güneybatısında Narlıkuyu'dadır. Narlıkuyu'daki hamamın havuz tabanında Hera, Athena ve Afrodit'i gösteren üç çıplak kız ile keklik motifleri kapsayan renkli bir mozaik tablo görülür. Burası bugün Narlıkuyu müzesi adı ile halka açılmıştır.

Pompeipolis yada Viranşehir : Mersin'e 10 km uzaklıkta, Mezitli köyünün 2 km güneyindedir. M.Ö. VII. yüzyılda Rodoslular tarafından kurulmuştur. Kentin ilk adı güneş anlamına gelen Soli idi. Bu ad burada yaşayanların güneşe tapmasından ötürü verilmiştir. Daha sonra kente Kartacalılar yerleşmiştir. M.Ö. I. yüzyılda Romalı komutanı Pompeius kenti yıkmış, yerine Pompeipolis adlı yeni bir kent kurmuştur. Kent VI. yüzyıla dek Frigya'ya bağlı kalmıştır. 525'deki deprem sırasında tümüyle yıkılmış ve halkı boşaltılmıştır. Bu nedenle Viranşehir adı ile de anılmaktadır. Pompeipolis'in günümüze dek gelebilen kalıntıları arasında yuvarlak mermer sütunları ve işlemeli sütun başlıkları ile

Kanlıdivane (Kanytela) V. yüzyılda Roma İmparatoru II. Theodosius tarafından kurulmuştur.

kutsal cadde, su yolları, nekropolis, hamam, tapınak, tiyatro, Aratos'un mezarı ve liman sayılabilir.

Anamur ilçesi

Anamur kalesi yada Mamuriye kalesi : Anamur'a 5 km uzaklıkta, deniz kıyısındadır. Eski Anamurium kentini koruma amacı ile yapılmıştır. III. yüzyıldan kalma bir Roma kalesidir. İlk çağda Romalı korsanların barınağı olmuştur. 1450'de Karamanoğlu II. İbrahim tarafından onartılarak kullanılır hale getirilince, Mamuriye adı ile anılmaya başlanmıştır. Anamur kalesi Anadolu'nun en iyi korunmuş kalelerinden biridir. Kervansaraya benzer; mezarlığı surların dışındadır. Kalenin içinde su kemerleri, anıtlar, tiyatro, mozaik döşemeli evler ve kilise vardır.

Mut ilçesi

Mut kalesi : Namazgah yakınındadır. Kökeni Hititlere kadar inen bir kaledir. Cem Sultan ağabeyinden kaçarken bu kalede bir süre kalmıştır. Dört burcu, iç kale görevini yapan bir [illegible] doğu ve batı cephesinde iki kapısı vardır.

Alahan : Mut'a 25 km uzaklıkta, Mut - Karaman yolu üzerindedir. Bir Bizans yapıtıdır. Kesme taştandır. 30x20C m boyutundadır. İki katlı ve kubbelidir. Yanındaki üç kilise ve vandaki üç yazıt tarih bakımından önemlidir. Alahan'daki resimlerden özellikle Aziz Petrus ve Aziz Paulus'un resimleri sanat bakımından önem taşır.

Silifke ilçesi

Jupiter tapınağı : Roma yapıtıdır. (II. yüzyıl). Kiliseye çevrilmiş bir tapınaktır. Bugün Korinthos üslubundaki başlıklarda bulunan 5 sütunu ayakta kalmıştır.

Silifke kalesi : Silifke'ye 7 km uzaklıkta, ana yola 2 km'lik bir mesafededir. İsa'nın ilk havarilerinden Aziz Paulus'un öğrencisi Aya Thekla'nın Hristiyanlığın yasak olduğu dönemde Konya'dan gelerek sığınmış olduğu mağaranın önünde yapılmış bu kilise, V. yüzyıldan kalma bir Bizans yapıtıdır. 37x55 m boyutlarındaki kiliseden mihrabın bir bölümü ayakta kalabilmiştir. Kilisenin 150 m kuzeyinde - Bizans imparatoru Zenon'un yaptırdığı Kubbeli kilise ile batısında iki su sarnıcı bulunur.

Cennet ve Cehennem mağaraları : Silifke'ye 23 km, Narlıkuyu'ya 2 km uzaklıktadır. Hem jeoloji hem de mitoloji açısından önemli olan iki mağaradır. Batıda Narlıkuyu yada Cennet mağarası, doğuda ise Cehennem çukuru yeralır. Üçüncü zamanda, Miyosen çağında, yeraltı sularının kireçli tabakalar içerisinde yaptığı aşındırma sonucu tavanın çök mesi ile 135 m derinliğinde bir çöküntü çukuru ortaya çıkmıştır. 125x275 m boyutunda elips biçimli mağaranın ağzı sürekli buharlıdır. İçeriye ancak Romalılardan kalma küçük bir patika ile inilebilmektedir. Çukurun batı ucunda ve mağara ağzında küçük bir Roma tapınağı kalıntısı görülür. Mağaranın içinden sürekli yeraltı sularına ait sesler duyulur. Buradan cennete gidilebileceği öne sürüldüğünden, ölülerin mağaraya bırakılması eskiden bir gelenek halinde idi. Cehennem mağarası ise insana ürküntü veren bir görünümdedir. Eski çağlarda günah işleyenlerin atıldığı bir çukur olduğundan bu adla anılmıştır. 50x75 m boyutlarındadır ve elips biçimlidir. Cehennem mağarasına inmek çok zor ve tehlikelidir. Bu çöküntü çukurunun derinliği, 80 - 110 m arasında değişir.

Kanlıdivane (Kanytela, Neopolis) : Erdemli'ye 18 km uzaklıkta, Kızkalesi ile Artıklı köyü yakınında, denizden 3 km içerdedir. Bizans imparatoru II. Theodosius tarafından V. yüzyılda kurulmuştur. Suçluların cezalandırılmak üzere yırtıcı hayvanlara atıldığı bir mağaradır. XI. yüzyıda boşaltılan mağara XIX. yüzyılda ortaya çıkarılmıştır. Romalılardan kalma Kanytela kalıntıları arasında saray, manastır, kule, kilise, sarnıç ve çeşitli kabartmalar bulunur. Kanytela'nın batısındaki mezarlıkta dünyanın en büyük lahitleri yeralır. Ne var ki lahitlerin üzerinde, yapıldığı dönemi belirtilen hicbir yazı ve işarete rastlanmamıştır.

Kızkalesi : Mersin - Silifke yolu üzerinde, Korykos kalıntıları arasında bir ada üzerindedir. Eski Korykos kentini denizden gelecek saldırılara karşı koruma amacı ile yapılmıştır. İlk adı Elousa idi. İstanbul Kızkulesi efsanesini andıran bir efsane bu kale için de söylenmektedir. Bir süre Ermenilerin, sonra Kıbrıs egemenliğinin eline geçmiştir. 1448'de Karamanoğlu II. İbrahim tarafından Türk yönetimine kazandırılan kalede, Fatih Sultan Mehmet'in oğlu Cem Sultan, Rodos adasına gitmeden önce, (1482 yazında) bir süre kalmış ve Rodos şövalyeleri ile burada çarpışmıştır. 8 kulesi bulunan kalenin uzunluğu 250 m'dir.

Korykos : Silifke'ye 25 km uzaklıkta, deniz kıyısındaki bir ada üzerinde yer alan bir liman kentidir. M.Ö. IV. yüzyılda Kıbrıslı Prens Gorkos tarafından kurulduğu sanılır. Hitit, Helen, Roma, Bizans, Karaman ve Osmanlı dönemlerini yaşamıştır. Kentin kalıntıları arasında Gorkos'un kabartma heykeli, su sarnıçları, tivatro, saray, su kemerleri, kiliseler, eski kent kalıntıları, kral ailesinden kalma 9 mezar sayılabilir.

Narlıkuyu mağarası : Silifke'ye 23 km uzaklıkta, Cennet çukurunun 300 m batısındadır. İçine çok dar bir delikten girilmektedir. Doğu-batı yönünde yeraltı salonları vardır. Mağara içinde birçok sarkıt ve dikite rastlanır. Astım hastalığına iyi geldiği söylenir. Astım mağarası yada Dilek kuyusu adı ile de tanınır.

Nekropol : Silifke'nin kuzeyinde, Mut yolunun sağ ve solundaki tepeler üzerinde yeralır. Burada kayalar içine oyulmuş dikdörtgen biçimindeki mezarlarla dikdörtgen tekne biçiminde lahitler bulunur. Mezar odalarının iç duvarlarının önünde bulunan üç mezar, üçgen halinde yazıtlar ve büstlerle bezenmiştir. Kesme taştan yapılan lahitler ise kabartmalarla bezeli koltukları, yazıtları, büstleri ve heykelleri kapsar.

Ura (Olba, Olbe) : Silifke'ye 32 km uzaklıkta, Uzuncaburç'un 4 km doğusundaki tepededir. Romalılar döneminden kalma bir yerleşme merkezidir. Bizans dönemini de yaşamıştır. Kalıntılar arasında Roma tiyatrosu, eski çağdan kalma iki katlı ev, Roma imparatoru Septimius Severus'un tamamladığı su kemerleri, gene Septimius Severus'un yaptırdığı bir çeşme, güney yamacında kaya mezarları ve lahitler, Bizanslılardan kalma bir kilise sayılabilir.

Uzuncaburç (Diocaesareia) : Silifke'ye 21 km uzaklıkta, Meydan köyü yakınındadır. M.S. II. yüzyılda Diocaesareia adlı bir kent olarak Romalılarca kuruldu. V. yüzyılda Bizans imparatorları Arkadius ve Honorius tarafından onartıldı. Kentin ana kapısı 3 kemerlidir. Bunların ikisi küçük, ortadaki büyüktür. Kalıntılar arasında, ön ve arka yüzünde altışar, yanlarındaysa 12'şer sütunlu Korinthos usulü Zeus tapınağı (V. yüzyılda kiliseye çevrilmiştir), Korinthos başlıklı tek parça gotik sütunu ayakta kalan kader tanrıçası tapınağı, II. yüzyılda Roma imparatoru Marcus Aurelius'un yaptırdığı tiyatro, iki katlı sütunlu mezarlar ve Bizans kilisesi göze çarpar.

Tarsus ilçesi

Gözlükule : Kentin güneydoğusunda, 300 m genişliğinde bir höyüktür. M.Ö. 5000 yıllarında kurulmuş eski bir yerleşme merkezidir. İlk çağda Tarsus'un liman kenti olarak kullanılmıştır. 1934 '938 ve 1947 - 1949 yılları arasındaki arkeoloji kazılarında 7 uygarlık katı halinde ortaya çıkarılmıştır. Höyükte ele geçirilen yapıtlar Adana arkeoloji müzesine taşınmıştır. Kalıntılar arasında Hitit ve Helen döneminden kalma hamam ve Roma tiyatrosu göze çarpar.

Kleopatra kapısı : Mersin yolu üzerinde ve Tarsus'un girişindedir. Kleopatra'nın, sevgilisi Romalı general Antonius ile Tarsus'ta buluşmak için geldiğinde büyük bir tören ile altından geçtikleri bir kapıdır. Ayrıca Kancık Kapı yada Deniz Kapısı adları ile de tanınır. Tarsus'u kuşatan surların 1835'de Mısırlı İbrahim Paşa tarafından yıktırılması sonucu ayakta kalan tek kapıdır.

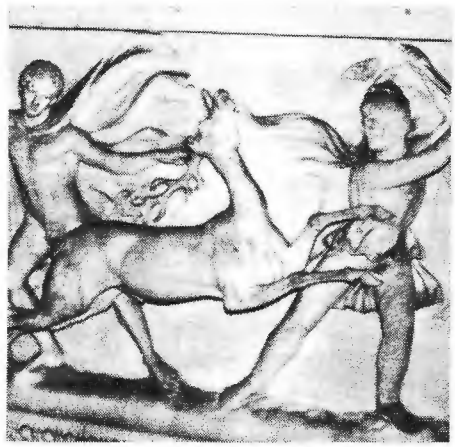
Şahmeran hamamı : Bugün bile hamam olarak kullanılmaktadır. Hamamın duvarlarında kırmızı lekeler görülür. Bu lekelerin Tarsus kralı Tacianus'un hastalığına iyi gelebilecek tek nesne olan yılanların padişahı Şahmeran'ın başının kesildiği sırada hamam duvarlarına sıçrayan kan lekeleri olduğunu öne süren bir efsane vardır. Ayrıca bu efsaneyi üzerindeki vazıtlarla anlatan 2000 yıllık birçok para bulunmuştur.

Eshab'ı Kehf (Yedi Uyurlar) mağarası : Tarsus'a 10 km uzaklıkta, Dedeler köyünün 1 km doğusundadır. Roma imparatoru Dacianus'un işkencesinden kaçarak saklanan ve köpekleriyle birlikte 309 yıl uyuduktan sonra uyanan 7 gencin, içinde uyudukları mağaradır. Mağaraya 10 basamaklı bir merdivenle inilir. Mağara taştan oyulmustur ve dört

köşelidir. Mağaranın yanında bir cami ve Selimiye camisinin minaresine benzeyen üç şerefeli çok yüksek bir minare bulunmaktadır.

Eroslu lahit İstanbul Arkeoloji müzesinde bulunan eski Yunan'a ait eserlerdendir.

Sayda kazılarında bulunan İskender lahti M.Ö. IV. yüzyılda yapılmıştır. Kabartmalarda İskender ile Dara arasında geçen savaş anlatılmaktadır.

İSTANBUL

Marmara bölgesinin Çatalca - Kocaeli bölümü üzerinde, İstanbul boğazının iki yanında yeralan kenttir.

Yüzölçümü	5 712 km²
Nüfusu	3 864 493
İlçe sayısı	19
Köy sayısı (1970) ...	283

Kuzeyinde Karadeniz, güneyinde Marmara denizi, doğusunda Kocaeli, batısında Tekirdağ, kuzeybatısında Kırklareli vardır.

İstanbul'un İlçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Adalar	10	12 774
Bakırköy	275	560 875
Beşiktaş	11	174 925
Beykoz	430	92 230
Beyoğlu	20	230 492
Çatalca	1 715	70 251
Eminönü	4	122 233
Eyüp	298	294 918
Fatih	13	503 938
Gaziosmanpaşa	116	159 661
Kadıköy	33	352 925
Kartal	433	280 395
Sarıyer	146	83 251
Silivri	778	39 770
Şile	736	18 554
Şişli	4	440 447
Üsküdar	186	254 941
Yalova	492	54 270
Zeytinburnu	12	123 782

Yüzey şekilleri :

Toprakları genellikle güneyden kuzeye doğru alçalır ve bu yönde uzanan vadilerle yarılır. Yayla üzerinde en yüksek noktalar Marmara kıyısına oldukça yakın kesimde sıralanır. Boğazın batısındaki Çatalca yöresinde yayla yüzeyi güneye doğru ilerleyen vadilerle yarılmıştır. İzmit körfezinin güneyindeki topraklar ise genellikle engebeli tepelik bir alan oluşturur. İstanbul bir kıyı ili olduğundan yüksek tepelere pek rastlanmaz. En yüksek doruklar bile bin metrenin altında kalır.

İstanbul ilinde büyük ve suyu bol akarsular da yoktur : Ağva'da Karadeniz'e dökülen Çanak deresi, Uludere, Boğazın ağzının doğusunda Karadenize dökülen Riva deresi, Terkos gölüne dökülen Şeytan deresi, Boğaza dökülen Küçüksu ve Göksu, Kağıthane ve Alibey dereleri, Küçükçekmece gölüne dökülen Sazlıdere, Büyükçekmece gölüne karışan Karasu başlıca akarsularıdır. Büyük ve Küçük Çekmece gölleri önleri zamanla kum ve çakılla tıkanmış eski birer koydur. Bu göller bir ayakla denize bağlanırlar. Terkos gölünün ağzı ise alçak bir bentle kapatıldığından suyu tatlıdır.

İklim :

İstanbul dar bir alana yayılmış olmasına karşın, iklimi çok çeşitlidir. Marmara kıyı şeridi üzerinde, özellike Kocaeli kesiminde Akdeniz ikliminin güçlü etkileri görülür. Buna karşılık Karadeniz kıyılarının nemli ve serin iklimi ilin kuzey kıyıları boyunca Akdeniz ikliminin etkisini azaltır. Çatalca yöresi isc karasal iklimin il sınırları içinde en çok duyulduğu bölgedir. Bazı kışlarda dni soğuk baskınları bütün ilin iklimini karasal iklime yaklaştırır. İldeki yıllık yağış miktarı Marmara kıyıları yakınlarında 700 mm'den az, Boğaz ve Karadeniz kıyılarında daha çoktur. Yağışlar daha çok kış ve sonbahar mevsimlerinde düşer.

Tarım ve hayvancılık :

İstanbul'da ekilebilen yerlerin en önemli bölümü tahıla ayrılmıştır. 1971 istatistiklerine göre yılda 97.000 ton buğday, 35.000 ton yulaf, 8.600 ton arpa üretilmektedir. Çavdar üretimi azdır. Kuru sebzelerden en çok soğan (20.000 ton), en az patates (3.000 ton); baklagillerden en çok bakla (1.200 ton), fasulye ve bezelye üretilir. Sanayi bitkilerinden en yaygın olanı ayçiçeğidir : 11.000 ton. Bunu şeker pancarı izler (Çatalca ve Silivri ilçelerinde). İstanbul ilinde bağ - bahçe tarımı tarla tarımından çok daha önemlidir. Kartal, Yalova, Çatalca ve Silivri ilçelerinde hemen hemen her çeşit sebze yetiştirilebilmektedir : yılda yaklaşık 150.000 ton. Ayrıca il sınırları içindeki meyve bahçelerinde her çeşit meyve yetiştirilir : kavun, üzüm, zeytin, elma, armut vb.

1969 istatistiklerine göre İstanbul ilinde 240.000 dolayında koyun, 50.000 kıl keçisi, 75.000 sığır, 20.000 manda, 15.000 at, 5.000 eşek vardır. Özel çiftliklerde domuz da beslenmektedir (15.000 kadar). Tavukçuluk (550.000 tavuk) ve arıcılık (120 - 135 ton bal) da yaygındır.

İstanbul ilinde toprakların dağılımı

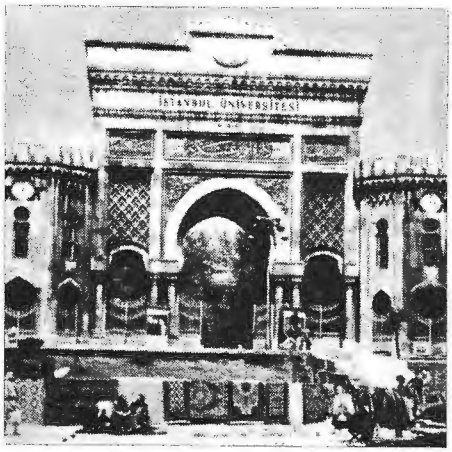
	Hektar	%
Tarla	86 000	15
Nadas	21 000	3,7
Mera, çayır	24 000	4,2
Bağ, bahçe	13 000	2,3
Orman	165 000	28,8
Tarım dışı	262 200	46

Sanayi :

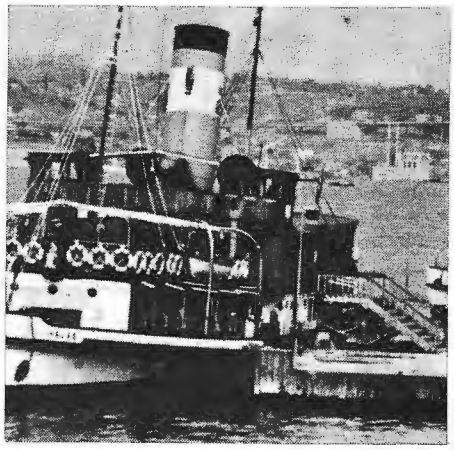
Devlet Planlama Teşkilatının istatistiklerine göre İstanbul sanayi alanındaki gelişmişlik bakımından Türkiye de 5. sırayı alır. İl sınırları içinde demir - çelik sanayii dışında hemen her çeşit sanayi dalı bulunmaktadır : gıda sanayii, konservecilik, her çeşit dokuma sanayii, kumaş dokuma sanayii, demir çekme, çivi cıvata imalat sanayii, teneke kap ve eşya imalatı, makina alet ve yedek parça imalatı ve onarımı, elektrik araç ve gereçleri onarımı, deniz ve kara taşıtları imal ve onarımı, bakır sanayii, çeşitli metal ve kimya sanayileri, ilaç sanavii, sabun, temizlevici maddeler ve kozmetik sanayii, boya apre ve emprime sanayii, boya, cila ve mürekkep sanayii, bakalit eşya ve suni deri sanavii, deri sanayii, kauçuk eşya sanayii, matbaacılık, kağıt ve mukavva mamulleri sanayii, tahta sanayii, cam ve cam eşya sanavii, toprak sanayii, ana kimya sanayii, plastik eşya sanayileri, elektrik aletleri ve elektrik motorları sanayileri vb.

Tarih :

Dünyanın en güzel kentlerinden biri olan İstanbul, Türkiye'nin en büyük kentidir. M.Ö. 657'de Megaralı Bizans tarafından kurulmuştur. Bu nedenden ötürü II. yüzyıla dek kente Byzantion adı verilmiştir. Kent M.Ö. 657'den bu yana 10 Roma imparatoruna, 82 Bizans imparatoruna ve 30 Osmanlı padişahına baskentlik yapmıştır. İstanbul kenti M.Ö. 340'da Makedonyalı Filip, M.Ö. 333 yılında İskender tarafından kuşatılmışsa da ele geçirilememiştir. II. yüzyılda Roma imparatoru Antonius Caracalla'nın adından ötürü adı, Antonia'ya dönüştürülmüştür. 269'da Gotlar kenti kuşatmışlarsa da yenilgiye uğramışlardır. 324'de Roma imparatoru I. Constantinus kenti ele geçirmiştir. 325'de kent yeniden ya-

İstanbul üniversitesi XVIII. yüzyıl Osmanlı yapılarındandır. Giriş kapısı o dönem Osmanlı taş işçiliğinin güzel örneklerindendir.

Boğaz vapurlarından Halûs, Şirketi Hayriye'den kalma en eski vapurlardandır.

Osmanlı çeşme mimarisinin başyapıtı olan III. Ahmed Çeşmesi, 1723-1729 yılları arasında Sultan III. Ahmed tarafından yaptırılmıştır.

pılmaya başlanmıştır. 330'da Roma imparatorluğunun başkenti, Roma'dan İstanbul'a aktarılmıştır ve kentin adı Constantinopolis olarak değiştirilmiştir. 395 - 1453 yılları arasında Doğu Roma yada Bizans imparatorluğuna başkentlik yapmıştır (1204 - 1361 yılları dışında). Tarihi boyunca birkaç kez Araplarca da kuşatılan İstanbul kentine Kostantiniyye adı da verilmiştir.

İstanbul topraklarına ilk ayak basanlardan biri de Hun Türkleridir. IV. yüzyılda Hun imparatoru Atilla 626'da Avarlar, 715'de Araplar, 815'de Bulgar Türkleri, 1090'da Peçenekler, XI. yüzyılda Selçuklular kenti kuşatmışlardır. 1204'de Haçlı ordusu kenti yıkmış ve ele geçirmiştir. 1204 - 1261 arasında kent Latin imparatorluğunun başkenti sayılmıştır. İznik'de hüküm süren Bizans imparatoru Mihail Paleologos kenti yeniden ele geçirerek Bizans'a başkent yapmıştır. Fatih'ten önce Osmanlı padişahlarının bir kaçı İstanbul'u ele geçirmek amacıyla kenti kuşatmışlardır: 1392, 1395, 1397 ve 1400 yıllarında Yıldırım Bayezid, 1411'de I. Mehmet'in oğlu Musa Çelebi, 1422'de II. Murat. Sonunda 6 Nisan - 29 Mayıs 1453 tarihleri arasında 53 günlük bir kuşatmadan sonra Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u ele geçirmiş ve hem Bizans imparatorluğuna hem de Ortaçağa son vermiştir. İstanbul'un ele geçirilmesi hem Türk tarihinde hem de dünya tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. Rönesansın oluşmasında ve dünya biliminde önemli atılımların gelişmesinde bu olayın katkısı çok büyüktür.

İstanbul 1453'den başlayarak 469 yıl süreyle Osmanlı imparatorluğuna başkentlik yapmıştır. 1453'de yalnızca 50 bin olan nüfusu XVIII. yüzyıl başında büyük artış göstermiştir. Osmanlı dönemi tarihi boyunca kent birçok vangınlar (1660, 1701, 1717, 1750, 1782, 1827, 1867, 1908); birçok deprem (1766, 1889, 1894, 1898) birçok yeniçeri ayaklanması (1622, 1650, 1730, 1808) vb. geçirmiştir. 3 Kasım 1839'da Gülhane Hattı Humayunu, 1876'da I. Meşrutiyet, 24 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet, 13 Nisan 1909'da 31 Mart Olayı, 23 Temmuz 1909'da Hürriyetin ilanı, 23 Ocak 1913'de İttihat ve Terakkicilerin Babıâli baskını bu kentte meydana gelen ve Türk tarihinin akışını değiştiren önemli olaylardandır. İstanbul'da Belediye örgütü ilk kez 1855'de kurulmuştur. İlk belediye başkanı Salih Paşadır. Kentte ilk telgraf haberleşmesi 1855'de, ilk telefon konusması ise 1881'de gerçekleşmiştir. İlk tramvay kentte 1871'de işlemeye başlamış ve 1966'da tramvay kaldırılmıştır. İlk banliyö treninin işleme tarihi ise 1872'dir. İlk il örgütü 22 Temmuz 1909'da çıkartılan bir vasa ile kurulmuştur. Kurtuluş savaşını başlatan olay Atatürk'ün Samsun'a çıkışı ise genç İstanbul'dan başlamıştır. 16 Mart 1920'de İtilaf devletleri İstanbul'u ele geçirmişlerdir. 17 Kasım 1922'de son Osmanlı padişahı VI. Mehmet Vahdettin'in İstanbul'dan kaçmasından sonra, 2 Ekim 1923'de düşman orduları İstanbul'dan ayrılmışlar ve 2 Ekim 1923'de Türk ordularının İstanbul'a girişi ile İstanbul yeniden bir Türk kenti haline gelmiştir. 1923'de il olan İstanbul hızlı gelişmesini sürdürmüştür. 1950 nüfus sayımında Türkiye'nin milyonu aşmış tek büyük kenti olmuştur. 1975 nüfus sayımlarında ise nüfusunun 2 milyon 600.000'ni aştığı bilinmektedir.

Tarihsel yapıtlar :

İstanbul tarihsel yapıtlar bakımından Türkiye'nin en zengin kentidir. Çeşitli uygarlıkların yapıtlarını bol miktarda bünyesinde toplayan bir kenttir. Sayısız tarihsel yapıtların başlıcaları şöyle sıralanır.

1) I. Abdülhamit türbesi : Bahçekapı'dadır. I. Abdülhamit için 1789'da yaptırılmıştır. Bu yüzden Hamidiye türbesi adı ile bilinir. Türbede I. Abdülhamit ve IV. Mustafa'nın sandukaları dışında 18 şehzadenin sandukası daha vardır.

Türbe Barok üslubunda yapılmıştır. 8 köşeli ve sekizgen kasnağa oturan bir kubbe ile örtülüdür. Duvarları mermerdendir. Pencere kapıları sedef kakmalıdır. Güzel bir avize kubbeden sarkar.

2) Abdülmecit türbesi : Yavuz Selim camisi bahçesindedir. 1861'de Sultan Abdülmecit tarafından yaptırılmıştır. Kapıdaki ayet 1912'de yazılmıştır. Türbe 8 köşelidir. Camekanlı giriş bölümü yıkılmıştır. İçindeki altı sandukadan ortadaki, Abdülmecit'indir. Öbür sandukalar oğullarına aittir.

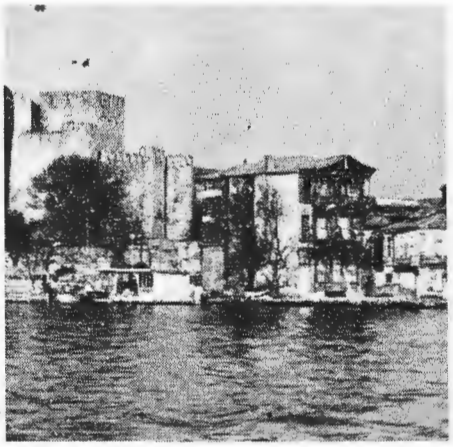
3) Ağa camisi : İstiklal caddesindedir. 1597'de Galatasaray ağalarından Hüseyin Ağa tarafından yaptırılmıştır. Caminin son cemaat yeri kapalıdır ve 8 pencerelidir. Tek kubbelidir. Kesme taştan yapılmış tek minaresi tek şerefelidir. İç duvarlar pencerelere dek mavi, pencere içleri ise yeşil Kütahya çinileri ile kaplanmıştır. Üst pencerelerdeki camlar renklidir. Kıble tarafında 8, yan taraflarda 6'şar pencere bulunur. Mimar Sinan'ın Kasımpaşa Sinan Paşa camisinden getirilen 10 mermer sütun üzerine kubbeli şadırvan ve Eyüb Oluklubayır tekkesinden getirilen fıskıyeli havuz caminin sol yanında yeralır.

4) I. Ahmet türbesi : Sultan Ahmet camisinin yanındadır. 1671'de ölen I. Ahmet'in adına 1620'de yaptırılmıştır. Türbe içindeki 36 sandukadan biri I. Ahmet'in, biri IV. Murat'ın biri de II. Osman'ındır. Mermerden türbe dört köşelidir, büyük bir kubbesi vardır. Abanoz kapısının üzerinde ayetler görülür.

5) III. Ahmet çeşmesi : Ayasofya camisinin sağ yanında Babı Hümayun'un önündedir. III. Ahmet tarafından 1728'de yaptırıldı. Çeşmenin mimarı Mehmet Ağadır. Çeşmenin yerinde daha önceleri bir Bizans çeşmesi bulunmaktaydı. İstanbul'un en güzel çeşmelerinden biridir. Taşları ve mermerleri Marmara adasından getirilmiştir. Çeşmenin çinileri taş oymacılığı ve kabartmalar açısından bir üstün yapıttır. Yuvarlak taban üzerine dört yüzlü bir çeşmedir. Kurşun kaplı ve altın alemli beş kubbesi vardır. Geniş, süslü bir saçak çeşmenin çevresini kuşatır. Çeşmenin her yanı nakışlarla bezenmiştir. 4 mermer yalaklı çeşmesi ve her köşede sebilleri vardır.

6) III. Ahmet çeşmesi : Üsküdar'da İskele meydanındadır. III. Ahmet tarafından 1728'de Mimar Mehmet Ağaya yaptırılmıştır. Ayasofya camisinin yanındaki III. Ahmet çeşmesine benzer. Çeşme mermerdendir ve 4 köşelidir. Her yüzünde birer yalak ve birer selsebil görülür. Saçaklar kabartma çiçekli, oymalı ve nakışlıdır. 4 köşeli bir kubbe çeşmeyi örter. Yüzlerinde ozan Şakir, Şemsi Paşa, Kırımlı Mustafa Rahmi, III. Ahmet, Sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa ve ozan Nedim'in beyitleri işlenmiştir.

7) Ahmet Paşa camisi : Topkapı'da büyük sur kapısına yakın büyük bir camidir. Yavuz Sultan Selim'in damadı Sadrazam Kara Ahmet Paşa tarafından 1555'de yaptırıldı. Mimar Sinan'ın yapıtıdır. Ne var ki Ahmet Paşa, cami bitmeden idam edildiğinden yapım çalışmaları 1558'e dek sürmüştür. Bulunduğu semtten ötürü Topkapı camisi adı ile de tanınır. Yapı kesme taştandır. Bahçe, son cemaat yeri ile birlikte 26 sütun ve 30 kubbe içerir. Ortasında mermer bir şadırvan vardır. Caminin giriş kapısının çevresi renkli somaki ve beyaz mermerden yapılmıştır. Son cemaat yeri altı mermer sütuna dayanan 5 kubbe ile örtülüdür. Caminin minaresi tek

İstanbul boğazının en dar kesiminde yeralan Anadoluhisarı, Yıldırım Bayezid tarafından XIII. yüzyıl sonlarında yaptırılmıştır

İstanbul'daki Galata kulesi V. yüzyılda Bizanslılar tarafından yapılmıştır. Kule XIV. yuzyılda Cenevizliler tarafından onarılmıştır.

Makedonya kralı Büyük İskender'in büstü İstanbul Arkeoloji müzesinde, Ephebos salonunda bulunur.

şerefelidir. 6 yuvarlak sütun ile kemerlere oturtulan büyük kubbenin eteğinde 18 pencere vardır. Ana kubbeyi 5'er pencereli 4 yarım kubbe destekler. Caminin içindeki duvar, mimber ve tavanlar süslemelidir.

8) Alay köşkü : Babıali karşısında, Gülhane parkının köşesindedir. Eski adı Soğuksu Kapısı'dır. XVI. yüzyılda Topkapı sarayının burçlarından biri üzerine ağaçtan yapılmıştır. 1810'da II. Mahmut şimdiki dilimli kubbesi olan mermer binayı yaptırmıştır. Ordu savaşa çıkmadan önce padişahın önünde İstanbul esnafının alaylar halinde geçmesi bir gelenek ti. Bu geçit törenini padişah bu köşkten seyrettiği için köşke Alay köşkü adı verilmiştir. Yapı ampir üslubundadır. 8 basamaklı bir merdivenle köşke çıkılır. 8 köşeli yapının 13 penceresi vardır. 3 katlıdır: alt kat bodrumdur; ikinci katta iki oda, üçüncü katta iki salon ve 3 oda bulunur.

9) Alman çeşmesi : Sultanahmet meydanındadır. Alman imparatoru II. Wilhelm'in 1898'de İstanbul'u ziyaretinin anısı için 1900 yılında yaptırıldı. Çeşmenin Almanya'da yapılan parçaları Türkiye'ye getirilerek monte edildi. Açılış töreni 1 Ocak 1901'de yapıldı. Çeşmenin kemerli kubbesi dilimlidir. Kubbe 8 parlak ve yeşil somaki mermer üzerine oturmuştur. Sütun ayakları, kuşak ve çemberler Alman üslubundadır. Kubbenin içi ve üst kesimi renkli mozaiklerle bezenmiştir. Büyük kubbenin altındaki altın mozaik kaplı ikinci mermer kubbe su deposunu örter. Su deposunun üstündeki tunç plakada Almanca bir yazıt, kemerlerde II. Abdülhamit'in 4 tuğrası ve II. Wilhelm'in 4 armasını taşıyan 8 madalyon bulunur. 8 köşeli çeşmenin 7 köşesinde de musluk vardır. Sekizinci köşedeki merdivenden çeşmeye çıkılır.

10) Anadoluhisarı : Rumelihisarının karşısında, deniz ile Göksu deresi arasındadır. Rumelihisarı ile birlikte boğazın en dar yerine yapılmıştır. 1395'de Yıldırım Bayezid tarafından kıyıya yapılabilecek düşman taarruzlarına karşı ileri karakol olarak tasarlandı. Anadoluhisarı Güzelce Hisar ve Yenice Hisar adları ile de tanınır.

65x80 m boyutlarındadır. İç ve dış duvarlar ve üç kuleden meydana gelir. Güneydoğudaki asıl dikdörtgen planlı ve dört katlı bir kuledir. Duvarların kalınlığı 2 - 5 m arasında değişir. Ana duvarlar yontulmuş blok taşlardan yapılmıştır. Batıdaki kulenin çapı 4,75 m, duvar kalınlığı 2 m'dir. Ortadaki ve kuzeybatıdaki büyük kule 7,50 m çapında, 25 m yükseklikte ve dört katlıdır. 6 m çapındaki kuzey kulesi ise üç katlıdır.

11) Anamaz zindanı : Ayvansaray'da İvaz Efendi camisinin ön bahçesindedir. XI. yüzyıl sonunda yapılmıştır. Bir Bizans yapıtıdır. Cezaevi ve sarnıç olarak kullanılmıştır. 1955'de önemli bir onarım görmüştür. Zindana geniş bir merdivenle girilir. Zindanın içi çok karanlıktır. 3,75x9,50 m boyutundadır. Üç katlıdır.

12) Arap camisi : Galata'dadır. 715 de İstanbul'u kuşatan Arap orduları komutanı Müslime tarafından yaptırıldığı için Arap camisi adı ile anılır. Araplaların İstanbul'dan çekilmesinden sonra Bizanslılar tarafından kilise olarak kullanılmıştır. Kanuni Sultan Süleyman döneminde Beni Ahmer Devleti yıkılınca İspanyolların Granada'dan kovduğu Araplara verilmiş ve yeniden camiye dönüştürülmüştür. Caminin bahçesindeki şadırvanı 1868'de II. Mahmut'un kızı Adile Sultan ekletti. 1913'de yapılan kazılar sonucunda ortaya çıkarılan latin mezarların yazıtları bugün Arkeoloji müzesindedir. 1913 onarımında Arap üslubunda bir son cemaat yeri yapılmıştır.

Yapının duvarları kesme taş ve tuğladandır. Ağaçtan çatı kiremitle örtülüdür. Can kulesine benzeyen dört köşeli bir minaresi vardır. Caminin tavanı ağaçtandır ve 12 ağaç sütun ile dört duvara oturur. Mahfil 8 ağaç üzerine dayanır. Mimber ve mihrap mermerdendir.

13) Arkadius sütunu : Cerrahpaşa'da iki ev arasında sıkışmış bir Bizans yapıtıdır. 403'de Bizans imparatoru Arkadius tarafından imparator Theodosius'un Vizigotlara karşı kazandığı zafer nedeniyle dikilmiştir. 421'de Arkadius'un oğlu babasının bir heykelini diktirmiştir. 740'da düşen bir yıldırım 30 m yükseklikteki ve 4 m çapındaki sütun ve heykeli yıkmıştır. Sütun bugün büyük bir taş yığını halindedir. Sütun üzerindeki helezon biçimli kabartmaların bir parçası bugün İstanbul Arkeoloji müzesine aktarılmıştır.

14) Arkeoloji müzesi : Gülhane parkı ile Topkapı sarayı arasındadır. Arkeoloji müzesi bugünkü yapısında 1891'de Osman Hamdi Bey tarafından Âsâr-ı Atika müzesi adı ile açıldı. 1902 - 1908 arasında yapının sağ ve sol çıkıntıları eklenerek müze genişletilmiştir. Bugün müzedeki 20 salonda çeşitli Yunan, Roma ve Bizans uygarlık yapıtları, lahitler, mezar taşları, yazıtlar, heykeller, büstler ve mozaikler sergilenmektedir. Müzede sergilenmekte olan paha biçilmeyecek değerdeki yapıtların başlıcalarından biri 8. salonda sergilenmekte olan İskender lahitidir. M.Ö. IV. yüzyılda yapılmış olan lahitin üstünde İskender ile Dara'nın yaptıkları savaşı konu alan kabartmalar görülür.

15) Askeri müze : Harbiye'de Sergi sarayının karşısındadır. Türk Kara Kuvvetlerinin 800 yıllık geçmişini kronolojik bir diziye göre gözler önüne seren bir müzedir. Müzede bugün sergilenmekte olan yapıtlar İkinci Dünya savaşı sırasında güvenlik nedenleri ile Niğde'ye taşınmış, savaştan sonra 1940'da yeniden İstanbul'a getirilmiştir. Müze bugünkü binasında 1955'de halka açılmıştır.

16) Atatürk İnkilabı müzesi : Şişli'dedir. Atatürk ve annesi ile kız kardeşinin kaldığı, içinde Kurtuluş savaşının ilk kararlarının alındığı yapıdadır. Yapı 1929'da müze haline getirme amacı ile sahibinden satın alınmıştır. 1942'de müze olarak açılmıştır. Ne var ki Atatürk'ün özel eşyalarının, Kurtuluş savaşı sırasında ele geçirilen düşman komutanlarının eşyalarının, Atatürk'ün portrelerinin, madalyalarının, resimlerinin, A.B.D. Cumhurbaşkanı Roosevelt'in armağan ettiği eşyaların, Atatürk'e ilişkin Türkçe ve yabancı dildeki yapıtların bulunduğu müze son yıllarda halka kapatılmış durumdadır.

17) Atatürk köprüsü : Haliç üzerinde, Unkapanı ile Azapkapı'yı birleştiren köprü, Unkapanı köprüsü adı ile de bi-

Ayasofya Bizans İmparatoru I. Konstantin tarafından M.S. 326'dd yaptırılmıştır. Kilise İstanbul'un fethiyle camiye çevrilmiştir.

Topkapı Sarayı Fatih Sultan Mehmet tarafından 1453 - 1478 yılları arasında yaptırılmıştır.

Topkapı Sarayına Babüsselam adı verilen orta kapıdan girilir. Kapının iki yanındaki kuleleri Kanuni Süleyman yaptırmıştır.

linir. Bizanslılar ve Fatih Sultan Mehmet döneminde Haliç'in iki yakası arasında bir köprü vardı. Bu köprünün yerine II. Mahmut 1837'de sallar üzerinde bir köprü yaptırdı. 1863'de Abdülaziz köprüyü demir dubalar üzerine oturttu. Bugünkü demir köprü 1940'da madeni dubalar üzerine yapılarak kullanılmaya başlandı.

18) Aya İrini kilisesi : Ayasofya camisinin arkasında, Topkapı sarayının birinci bahçesindedir. Ayasofya'dan sonra Bizans'ın ikinci büyük kilisesidir. 537' de Bizans imparatoru I. İustinianus tarafından yaptırıldı. 740'daki depremden büyük zarar görünce, VIII. Leon tarafından onartıldı. Bizans'ın Türklerin eline geçmesinden sonra kilise camiye çevrilmedi. 1453'den 1846'ya dek silah deposu olarak, 1846'dan sonra askeri müze olarak kullanıldı. 1940'dan sonra ise içi boşaltılmıştır.

32x100 m boyutlarındadır. Kesme taş ve tuğladandır. Kubbesinin çapı 15 m' dir. Kubbenin 20 penceresi vardır. Ana kubbesini iki tarafından iki yarım kubbe destekler. Bazı yerlerinde mozaik kalıntılarına rastlanır.

19) Ayasofya camisi ve müzesi : Sultanahmet camisinin karşısındadır. Bizans yapıtlarının en büyüğüdür. İlk kez 326'da imparator I. Constantinus tarafından yaptırıldı. Aynı yerdeki ikinci kiliseyi 360'da II. Constantinus yaptırdı. Bu kilise 404'de, II. Theodosius'un 415'de yaptırdığı üçüncü kiliseyse 532'de yandı. Bugünkü yapıyı 537'de I. İustinianus yaptırdı. Yapının mimarları Trallesli Antonius ve Miletoslu İsidoros'dur. Kilise uzun yıllar imparatorların taç giyme kilisesi olarak kullanıldı. Avasofya kilisesi 1204'de IV. Haçlı ordusu tarafından yağmalandı. İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet cuma namazını burada kıldı. Kilisenin güney yanına mimar Selahattin bir tuğla minare ekleyerek yapıyı camiye çevirdi. Yapının kuzeydoğudaki ince taş minaresi ve batıdaki kalın taş minare 1506'da Mimar Sinan'a yaptırıldı. 1517'de Avasofya'da yapılan bir törenle Abbasi Halifesi III. Mütevekkil halifeliği Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim'e devretmiştir. Kilisenin ortasındaki büyük avizeyi II. Ahmet koydurtmuştur. Büyük kubbedeki ayet Hattat Kazasker Mustafa İzzet tarafından yazılmıştır. Ortadaki şadırvanı (1739'da) ve kitapları 1968'de Süleymaniye kütüphanesine devredilen ve Kütahya, İznik çinilerivle süslü olan kitaplığını 1742'de I. Mahmut yaptırmıştır. Ayasofya 1 Şubat 1935'de müze haline getirildi. Hristiyan ile İslam öğelerini bir arada içeren yapının koridora giriş kapısında, kucağında İsa'yı tutan Meryem'e I. Constantinus ve I. İustinianus'u kentin maketini verirken gösteren mozaik X. yüzyılda yapılmıştır. Salonun giriş kapısının üzerinde, sağında Cebrail, solunda Meryem bulunan İsa'nın önünde diz çöken filozof imparator VI. Leon'u takdis edilirken gösteren mozaik 1932 yılında ortaya çıkarılmıştır. Yapı 70x81 m boyutlarındadır. Dört köşesinde 50,30 m yüksekliğinde tek şerefeli dört minaresi vardır. Ortadaki büyük kubbe 24,30 m boyunda dört büyük fil ayağına dayanır. Ana kubbenin yerden yüksekliği 55,60 m, çapı 30,87 - 31,87 m'dir. Kubbe çevresinde 40 pencere bulunur. Efes'teki Artemis tapınağından getirtilen dört büyük somaki mermer sütun, Mısır tapınağından getirtilen vişne renkli 8 büyük porfir sütunla birlikte 107 sütunu vardır. Avasofva'nın bahçesinde çeşitli sehzadelerin, I. Murat, II. Selim ve III. Mehmet'in türbeleri bulunur.

20) Azapkapı camisi yada Sokullu camisi : Atatürk köprüsünün Azapkapı yönündeki ayağının yanıbaşında yeralır. 1577'de Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa tarafından yaptırılmıştır. Mimar Sinan'ın yapıtıdır. Azapkapı camisi adı ile de bilinir. XIX. yüzyıl başında iki kez yıkılan minaresi yeniden yapılmıştır. Harabeye dönüşen cami son kez 1941'de Vakıflar Genel Md. tarafından onarılmıştır. Yapı kesme taştandır. Son cemaat yerinin çevresi kapalıdır. Minaresi tek şerefelidir. Büyük bir kubbesi ve 8 küçük kubbesi vardır.

21) Babıâli : Babıâli caddesi ile Gülhane parkı arasındadır. Uzun süre Osmanlı devletinin sadrazamlık binası olarak kullanıldı. İlk yapı 1654'de yapılmıştır. 1826'daki yeniçeri ayaklanmasında ahşap bina yakılınca yerine bugünkü kâgir bina yaptırıldı (1843). Babıâli bugüne dek 7 kez yandı. Babıâli'nin alay köşküne bakan gösterişli kapısı bugün bile güzelliğini korumaktadır. Bu kapı Paşa kapısı adı ile de tanınır. Kapının sağ ve solunda mermer çeşme vardır. Kapının geniş saçağı altında o dönemin arması göze çarpar.

22) Bağdat köşkü : Topkapı sarayının dördüncü bahçesinde, Revan köşkünün karşısındadır. Bugün sedef kakma ve çini kolleksiyonu müzesi durumundadır. 1638'de IV. Murat tarafından yaptırılmıştır. Mimarı baş mimar Hasan Ağa'dır.

Sekiz köşeli ve kubbeli bir yapıdır. 7 m yüksekliğinde 22 sütuna davanan bir saçağı vardır. Kapısı sedef kakmalı motiflerle bezenmiştir. Kubbe içi altın nakışlıdır. İç duvarlar kubbeye dek mermer ve çinilerle kaplıdır. Pencere kanatları fildişi ve sedef oymalıdır.

23) Barbaros anıtı : Beşiktaş meydanında, Deniz müzesinin karşısındadır. 1944'de heykeltraş Zühtü Müridoğlu tarafından yapılmıştır. Her yıl Preveze savaşının yıldönümü ve Deniz Kuvvetleri günü bu anıt önünde kutlanmaktadır. Anıta 4 basamaklı bir merdivenle çıkılır. Anıtın yüksekliği 11,50 m'dir. Anıtın türbeye bakan yönünde Barbaros Hayrettin Paşa ile leventlerinin bronz heykelleri görülür. Cadde yönünde, kabartma halinde, Barbaros'u bir deniz savaşında komut verirken gösteren heykeller vardır. Deniz müzesine bakan cephede ise Barbaros üzerine yazılmış bir şiirin 3 beyiti göze çarpar.

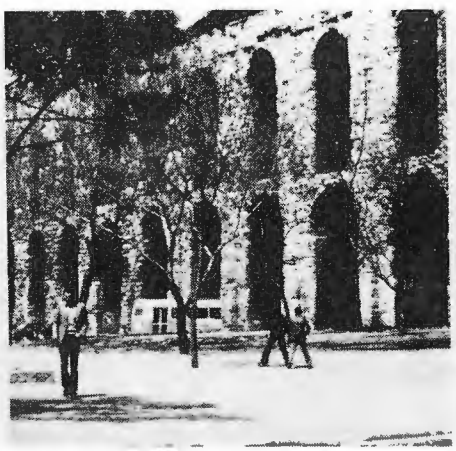
24) Barbaros türbesi : Barbaros anıtının karşısındadır. 1456'da Mimar Sinan tarafından yapıldı. İçinde 4 sanduka vardır. Önde donanma komutanı Cafer Paşanın, ikinci sırada Cezayir ve Tunus fatihi, Preveze deniz savasının kahramanı Kaptanıderya Barbaros Hayrettin Paşa'nın, üçüncü sırada Barbaros'un manevi oğlu Cezavir beylerbevi Hasan Paşa'nın, en arkada Barbaros'un karısı Balâ Hatunun sandukaları yeralır. Türbe kesme taştandır. 8 köşeli ve kubbelidir. 14 penceresi vardır. Kapısının üzerinde çift sütunlu ve kubbeli bir bölüm göze çarpar. Türbenin içi renkli desenlerle bezelidir. Türbe bahçesindeki mezarlar kızı ve akrabalarınındır.

25) II. Bayezıd camisi : Hürriyet meydanındaki büyük camidir. II. Bayezıd tarafından 1501 - 1506. yılları arasında yaptırılmıştır. Mimarı mimar Hayrettin' dir. Caminin mimarının Kemalettin Ağa olduğu da söylenmektedir. Bu söylenti nedeni ile 1923'de Kemalettin'in kemikleri törenle Bayezıd türbesinin kapısının yanına gömülmüş ve 1964'de mezarı mermerden yapılmıştır.

II. Bayezıd camisi Bursa'daki Yeşil camiye benzer. 1797, 1870 ve 1955 yıllarında onarım görmüştür. Bahçenin içindeki şadırvan 1924'de yeniden yapılmıştır. Ön bahçeye üç kapıdan girilmektedir. Bahçesi, son cemaat yeri ile birlikte 4 necef, 6 granit ve 10 yeşil somaki mermer olmak üzere 20 sütun ve 24 kubbe ile çevrilidir. Şadırvanı 8 porfir sütun üzerine oturtulmuş bir kubbe ile örtülüdür. Son cemaat yeri 6 sütunlu ve 7 kubbe-

Süleymaniye ve Yeni Cami XV. ve XVI. yüzyıl Osmanlı mimarisinin başyapıtlarındandır.

İstanbul'un Şehzadebaşı semtinde bulunan Bozdoğan su kemeri M.S. 378 yılında Bizans imparatoru Valentiniaus tarafından yaptırılmıştır.

Süleymaniye camisinin minarelerinin gövdesi yivlidir; yivlerin arası oyma süslerle doludur.

lidir. Tek şerefeli iki minaresi vardır. Camiyi örten büyük kubbe 4 büyük geniş fil ayağına oturur ve 18 m çapındadır. Büyük kubbenin eteğinde 20 pencere sıralanmaktadır. Kıble ve giriş kapısı yönündeki yarım kubbeler ana kubbeye destek olur. Bu iki kubbenin sağında ve solunda dörder küçük kubbe daha vardır. Mihrap ve mimber mermerdendir. Hükümdar mahfili üzerindeki çinili süslemeler XVIII. yüzyılda yapılmıştır. Caminin mihrap yanındaki küçük mezarlığında II. Bayezıd'ın türbesi, Kapalıçarşı'nın yanında II. Beyazıd'ın kızı Selçuk Sultanın türbesi, meydan yönünde ise Sadrazam Mustafa Reşit Paşa'nın türbesi bulunur.

26) II. Bayezıd türbesi : II. Bayezıd'ın mihrap yönündeki küçük mezarlığındadır. 1512'de Yavuz Sultan Selim tarafından yaptırıldı. Ön kesimdeki saçaklı camekan ve türbe içinin süslemeleri daha sonra eklenmiştir. Yapı sade ve zevkli bir mimariye sahiptir. 8 köşeli ve kubbelidir. Duvarları ile kubbenin içi kalem işleriyle bezenmiştir. Türbenin içinde yalnızca II. Bayezıd'ın sandukası vardır.

27) Bayezıd kulesi : İstanbul üniversitesi bahçesindedir. Bugünkü kulenin yerinde ilk önce 1808'de II. Mahmut'un buyruğu ile tahta bir kule yapılmıştır. Bu kule yangın gözetleme kulesi olarak kullanıldı. 1826 yeniçeri ayaklanması sırasında kule yıkılınca 1828'de yine tahtadan ikinci bir kule yaptırıldı. Ne var ki bu kule de 1849'da verini bugünkü kuleye bıraktı. 1889 ve 1894'deki depremlerden önemli hasarlar gördüğünden daha sonra onarıldı. 1909'da düşen bir yıldırım sonucu yıldırım siperi bozuldu. Kuleden bugün yangın gözetleme ve meteoroloji çalışmaları alanında yararlanılmaktadır.

Kule kesme taştandır. Dört köşe bir taban üzerine, yuvarlak bir sütun içinde yükselir. Yüksekliği 85 m'dir. Gözcülerin bulunduğu kesimin yüksekliği 68 m'dir. İç çevresi 11,20 m, dış çevresi 43,70 m'dir. Kuleye 180 basamaklı bir merdivenle çıkılır.

28) Beykoz kasrı : Beykoz stadının yanında ve deniz kıyısından başlayarak taraçalar halinde yükselen 200 dönümlük bir koru içerisindedir. 1854'de Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu Mısır Hidivi Sait Paşa tarafından yaptırıldı. Osmanlı Sultanı Abdülmecit'e armağan verildi. Birinci Dünya Savaşından sonra yetimler yurdu olarak kullanıldı. Cumhuriyet döneminde bir ara yüksek öğretmen prevantoryumu oldu. Bugün çocuk tüberküloz hastanesi olarak kullanılmaktadır. Şeref Abad Kasrı, Mehmet Ali Paşa kasrı, Mecidiye kasrı adlarıyla da bilinmektedir.

Kare planlıdır. Salon duvarları renkli mermerdendir. Alt ve üst salonun yanlarında odalar sıralıdır. Deniz ve arka cephesinde dörder sütunu birer balkonu vardır Tavan ve duvarları istiridye kabuklarıyla bezenmiştir.

29) Beylerbeyi sarayı : Beylerbeyi'nde deniz kıyısındadır. Sarayın yerinde II. Mahmut'un 1826'da yaptırdığı iki katlı saray 1851'de yandı. Aynı yere 1865'de bugünkü beyaz mermerli sarayı Sultan Abdülaziz yaptırdı. Sarayda birçok yabancı devlet adamı kaldı: Napolyon III'ün eşi ve Fransız imparatoriçesi Eugenie, Avusturya İmparatoru Franz Joseph, Karadağ kralı Nicolay, İran şahı Nasreddin şah ve Rus komutanı Grandük Nikola.

İki katlı mermer bir saraydır. Küfeki taşından yapılmıştır. 3 cephesinde mermer merdivenler görülür. 6 büyük salonu ve 24 odası vardır. Birinci katın tümü mermer. İkinci kat ise mermer benzeri taşlarla döşenmiştir. Alt kattaki 16 mermer sütunlu büyük salonun ortasında bir havuzla çevresinde ikişer oda bulunur. Üst kattaki salona kabul salonu adı verilir. Saravın iç süslemeleri de çok görkemlidir. Yıldız çini fabrikasında yapılan çini vazolar, saatler, bohem vazolar, Eugenie'nin yattığı yatak, çalışma ve kütüphane odaları, hamam, Hereke halıları bugün müze durumdaki sarayın en ilginç bölümlerini oluşturur.

30) Binbirdirek sarnıcı : Divanyolu'nda, II. Mahmut türbesinin karşısındadır. Romalılar tarafından 330 yılında yaptırılmıştır.

Tavan birçok mermer direk tarafından taşındığı için Türkler sarnıca Binbirdirek adını vermişlerdir.

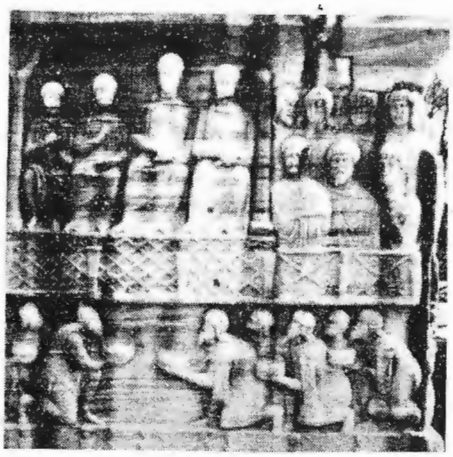
Parktaki demir parmaklıklı hava deliklerinden içerisi çok az aydınlanabilmektedir. Bugün sızıntı sular dısında içinde başka su yoktur. 56x64 m boyutlarındadır. 325.000 m^3 kadar su alabilmektedir. Duvarlar Horasan harçlı tuğla ile örülmüştür. Yüksekliği 14,50 m' dir. 224 mermer direk tavanı taşır. Direklerin alttakileri 4,90 m, üsttekileri 4,40 m yüksekliğinde ve 60 m çapındadır.

31) Bozdoğan su kemeri : Şehzadebaşı ile Fatih arasında uzanır. Bizanslılardan kalma bir yapıttır. 378'de Bizans imparatoru Valentianus tarafından yaptırılmıştır. Bu nedenle Valentinianus kemeri adı ile de bilinir. Ne var ki Valentinianus'un yaptırdığı kemer Avarlar tarafından yıkılınca, 760'da imparator V. Constantinus bugünkü kemerlleri yaptırmıştır. Kemerlerin Şehzade camisinin arkasında kalan bölümü 1509'daki depremde yıkılmıştır. II. Bayezıd ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde kemerler üzerinden su tesisleri geçirilmiştir. Mimar Sinan kemerleri onarmıştır. Ayrıca II. Mustafa döneminde de kemerlerin onarıldığı, 45. ayağın üzerinde bulunan yazıttan anlaşılmaktadır.

İki sıra halinde kesme taştan yapılmıştır. Çift gözlü kemerlerde alt kemer ve ayaklar büyük taşlarla, üst kısımlar ise küçük taşlarla yapılmıştır. Bugünkü uzunluğu Fatih ile Şehzade camisi arasında 592,40 m, Bayezıd kesimindeki bölümde ise 199,30 m'dir. Eni Fatih kesiminde 3,40 m, çift gözlerinin altında 5,85 m, doğu ucunda 4,30 m'dir. En yüksek yeri deniz düzeyinden 63,50 m'dir. Yol düzeyinde yüksekliği ise 20 m'dir. Bugün kemerlerin altından Atatürk bulvarı, üzerinden ise kentin büyük su borularından biri geçmektedir.

32) Çemberlitaş : Divanyolu'ndadır. 330'da Roma imparatoru I. Constantinus tarafından Roma'daki Apollon tapınağına ait bir sütun getirtilerek bugünkü yerine dikilmiştir. Bu yüzden önceleri Apollon heykeli adı ile anıldı. Daha sonra Apollon heykelinin yerine I. Constantinus kendi heykelini ve yedi ışık yerine de İsa'yı çarmıha geren çivileri koydurttu. Daha sonra I. Constantinus'un heykelinin yerine Julianus ve Theodosius heykelleri kondu. Ne var ki Theodosius' un heykeli 1081'de yıldırım nedeniyle yıkıldı. Bunun üzerine Aleksios Komnenos anıtı onarttı. II.. Mustafa döneminde 1701'de çıkan yangın sonucu sütun taşları kararadı. Duvardaki herhangi bir tehlikeyi önlemek amacıyla taslar demir çemberlerle birbirine bağlandı. Bunun üzerine taşa Çemberlitaş adı verildi. Taşın yüksekliği 34,80 m'dir. Mermer kürsü ve porfir bir taban üzerinde yükselmektedir. 6 büyük kırmızı porfir blok taş çemberlerle birbirine bağlanmıştır. Ucunda taşlardan yapılmış bir blok kısım daha vardır.

33) Çırağan sarayı : Beşiktaş'ta Yıldız parkının karşısındadır. 1863 - 1867 arasında eski Çırağan köşkünün yerine Abdülaziz tarafından yaptırılmıştır. Saray 31 Mart olayından sonra, 1909 - 1910 yıllarında Mebusan binası olarak kullanıldı. 20 Ocak 1910'da Birinci Meclisi Mebusan'ın tutanakları, değerli esvalar, ressam Ayvazovsky'nin değerli tabloları.

Gerçekte Milattan önceye ait bir anıt olan Dikilitaş, Mısır'dan getirtilerek Bizans imparatoru I. Theodosis tarafından Sultanahmet'e dikilmiştir.

Süleymaniye camisinde kubbeye yakın minarelerin uzun, diğerlerinin kısa oluşu camiye bir piramit görünümü verir.

Boğaziçi köprüsü Asya ve Avrupa'yı birleştiren önemli bir geçit oluşturur.

V. Murat'ın kitapları çok kısa bir süre içinde yanarak kül oldu. Saray mermerdendir. Yangından sonra ancak işlemeli duvarları ayakta kalabildi. Sarayın iç süslemeleri çok gösterişlidir. Kapısı işlemeli bir taka benzer. Sarayı turistik otele dönüştürme projeleri gerçekleştirilememiştir.

34) Çinili köşk : Arkeoloji müzesinin karşısındadır. 1472'de Fatih Sultan Mehmet tarafından Topkapı sarayına ek olarak yaptırılmıştır. Mimarının Atik Sinan olduğu sanılır. Arkeoloji müzesine bakan yüzündeki çinilerinden ötürü Çinili köşk adı ile anılır. Sırça saray adı ile de tanınır. Yapı III. Murat döneminde genişletilmiştir. 1758 yangınından zarar gören yapı, sonraları Ağalar sarayı olarak kullanılmıştır. 1873 - 1891 arasında Arkeoloji müzesinin eşyaları bu yapıda saklanmıştır. 1910'da eskiyen çiniler Kütahya çinileri ile onarılmıştır. 1951'de onarılan Çinili köşk 1953'de Fatih Sultan Mehmet'in kıymetli eşyalarının sergilendiği bir müze olarak açıldı. 1967'de Topkapı, Türk İslam Eserleri ve Konya müzesinden getirtilen XII. - XIX. yüzyıl çini ve seramikleri sergilenmeye başlandı.

Çinili köşkün planlarını Fatih Sultan Mehmet'in yaptığı söylenir. 32x44 m boyutlarındadır. İki katlıdır. İki yanındaki mermer merdivenlerle köşke girilir. Giriş bölümü 14 köşeli sütun üzerine bir revakla örtülmüştür. Köşkün dış ve iç yüzleri üç ve altı köşeli firuze çini mozaiklerle bezenmiştir. Özellikle Gülhane parkına bakan yüzü çok görkemlidir. Köşkün sonunda IV. Murat'ın 1635' de yaptırdığı Tavuslu çeşme yeralır.

35) Deniz müzesi : Beşiktaş meydanında, Barbaros heykelinin karşısındadır. 700 yılı aşan denizcilik tarihine ilişkin yapıtları sergileyen bir müzedir. Önceleri değişik binalarda ve yerlerde açılan müze 1961'de Beşiktaş'taki binasına taşınmıştır. Müzenin bahçesinde eski çağlardan kalma toplar sergilenmektedir.

36) Dikilitaş : Sultanahmet meydanında tek parça halinde yükselen bir sütundur. İstanbul'daki anıtların en eskisidir. M.Ö. 1547'de Mısır'da, Heliopolis kentinde Güneş tapınağının önüne tanrı Ammon adına dikilen anıtlardan biridir. III. Tutmes tarafından dikilmiştir. 390'da I. Theodosius tarafından İstanbul'u süslemek amacıyla getirtilmiş ve denizden başlayarak bugünkü yerine 32 günde ulaştırılabilmiştir. Dikilitaş'ın sütun bölümü Mısır, alt kısımdaki kabartma kısım ise Bizans yapıtıdır. Taş pembe granittendir. Dört köşelidir. Mermerden yapılmış tabanın köşelerindeki kübün üzerine oturmaktadır. Yüksekliği 18,75 m'dir. Taş sütunun ucundaki tunç küre bugün yerinde yoktur. Tabanı çukurdadır. Bu nedenle çevresi demir bir parmaklıkla çevrelenmiştir. Dikilitaş'ın tabanının kuzey cephesinde imparator Arkadius ile eşi, batı cephesinde I. Theodosius, eşi ve çocukları, doğu cephesinde Theodosius ve çocukları, güney yönünde ise I. Theodosius'un oğlu ve solunda I. Valentinianus görülmektedir.

37) Dolmabahçe camisi : Dolmabahçe'de saat kulesinin karşısında deniz kıyısındadır. II. Mahmut'un karısı ve Abdülmecit'in annesi Bezmiâlem Sultan tarafından 1853'de yaptırılmıştır. Mimarı Karabet Amira Balyan'dır. Cami 1948 - 1961 yıllarında deniz müzesi olarak kullanılmıştır.

Barok üslubunda süslü camilerimizden biridir. Caminin ön yüzünde Hünkâr kasrı vardır. Sağında ve solunda tek şerefeli iki ince minare yükselir. Şerefeler ve dış duvarlar kabartma süslemelerle doludur. Köşelerinde nakışlı dört küçük kubbe bulunan büyük bir kubbesi vardır. Büyük kubbeden son derece değerli bir avize sarkmaktadır. Mimber ve mihrap kırmızı somaki mermerdendir. Caminin arka cephesinde, sol yanda mermerden güzel bir sebil görülür.

38) Dolmabahçe sarayı : Denizin toprakla doldurulması sonucu elde edilen bahçesi nedeniyle bu adla anılır. II. Mahmut'un yaptırdığı ahşap sarayın yerine 1854'de Abdülmecit bu mermer sarayı yaptırmıştır. Mimarı Karabet Balyan'dır. 19 Mart 1877'de ilk Meclisi Mebusan bu sarayda açılmıştır. İstanbul'a gelen birçok devlet adamı burada konuk edilmiştir : Rus çarı Grandük Nikola (1878), Alman imparatoru II. Wilhelm ve eşi (1887), İngiltere kraliçesi Victoria, Afgan kralı Amanullah Han (1928), Irak kralı I. Faysal (1932), İran Şahı Rıza Şah Pehlevi (1934) vb. 1927'den sonra Atatürk sarayda sık sık kalmıştır. Özellikle harf devrimine ilişkin çalışmalarını burada yürüten Atatürk yeni harflerle ilgili ilk konferansını 25 Ağustos 1928'de milletvekillerine burada vermiştir. 20 Ekim 1931'de İkinci Balkan konferansı Dolmabahçe sarayında toplanmıştır. Ayrıca 27 Eylül 1932'de ilk Dil kurultayı 20 - 25 Eylül 1937'de Tarih kongresi burada toplanmıştır. Atatürk 10 Kasım 1938'de sarayın harem bölümünde, denize bakan ve padişahların kışlık vatak odası olan odada ölmüştür. Atatürk'ün tabutu 10 - 19 Kasım 1938 tarihleri arasında 9 gün süre ile halkın ziyaretine burada açılmıştır. Saray üç bölümden oluşur. Selamlık, harem ve veliaht dairesi. Bugün veliaht dairesi resim ve heykel müzesi olarak kullanılmaktadır. Sarayın 18 salonu ve 332 odası vardır. Marmara adasından getirtilen mavimsi mermerlerle yapılmıştır. Tavan ve duvar süslemelerini yabancı sanatçılar gerçekleştirmişlerdir. Sarayda çok değerli tablolar, vazolar ve şamdanlar sergilenmektedir. Sarayın en büyük salonu muayede salonudur. Bayramlaşma ve baloların yapıldığı bu salonun yüksekliği 36 m'dir. Ortada kraliçe Victoria'nın armağan ettiği 4,5 ton ağırlığındaki avizede 750 ampul bulunur. Tavan ve duvarlardaki ampullerin sayısı ise 4500'ü bulur. Dört balkonu vardır. Harem ve veliaht dairesi selamlık kadar süslü değildir.

Dolmabahçe sarayı ile sarayın arkasındaki saat kulesi 1890'da yapılmıştır. 27 m yüksekliğinde kesme taştan yapılmış bu kulenin mimarı Sarkis Balyan'dır. Mermer bir taban üzerinde yükselen kule dört katlıdır. 1979'da onarım görmüştür.

39) Eski Şark Eserleri müzesi : Arkeoloji müzesi ile Çinili köşkün yanındadır. Yapı 1883'de Sanayii Nefise mektebi olarak yapılmıştır. Okul 1917'de Cağaloğlu'na taşınınca burada Arkeoloji müzesinin bir bölümü olarak Şark Eserleri müzesi açılmıştır. Müzede eski Ön Asya uygarlıklarına ilişkin birçok yapıt toplanmıştır. 1965 - 1974 yılları arasında onarım nedeniyle kapalı kalan müze 23 Nisan 1974'de yeniden halkın ziyaretine açılmıştır.

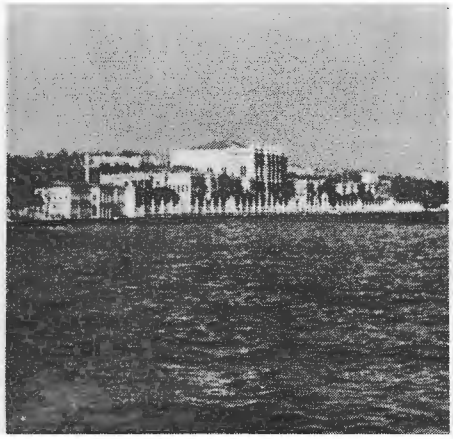
Eski Şark Eserleri müzesinde Eski Mezopotamya eserleri, Yunan öncesi Anadolu, Eski Mısır, İslamiyet öncesi Arabistan'ına ilişkin 15.000'i aşkın arkeolojik yapıt sergilenmektedir.

40) Eski Valde camisi : Üsküdar'da Toptaşı cezaevinin karşısındadır. 1570 - 1583 yılları arasında Sultan II. Selim tarafından Nurbânu Sultan için başlatılmış ve II. Murat döneminde yapım sona ermiştir. Mimar Sinan'ın yapıtıdır. Üsküdar iskelesindeki Yeni Valde camisinden ayırmak için Eski Valde camisi adı ile anılır.

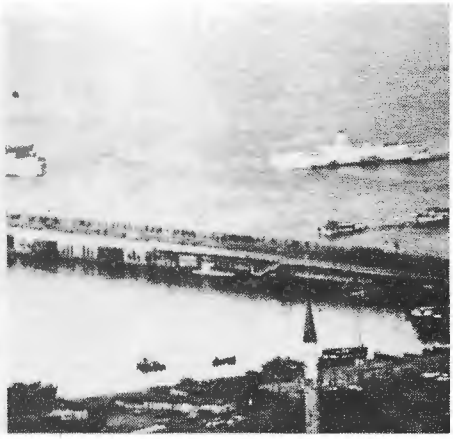
Caminin iç bahçesini 31 sütun, 41 kubbe ve 34 pencereli bir revak kuşatır. Bahçenin ortasında mermerden yapılmış üstü açık bir şadırvan vardır. Son cemaat yerini 6 büyük sütuna dayanan beş büyük kubbe örter. Caminin tek şerefeli iki minaresi vardır. Caminin ana kubbesi beş yarım kubbe ile desteklenmiştir. Ana kubbede 18 pencere, yarım kubbelerde dörder pencere vardır.

İstanbul'un Üsküdar semtinde yeralan Şemsipaşa camisi İsfendiyaroğullarından Vezir Şemsi Paşa tarafından 1580'de yaptırılmıştır.

Rönesans ve Barok kırması üslupta bir yapı olan Dolmabahçe sarayı, 1842-1853 yılları arasında Abdülmecid tarafından yaptırılmıştır.

Galata köprüsü ilk kez 1844 yılında Abdülmecit tarafından yaptırılmış ve günümüze dek çeşitli onarımlar geçirmiştir.

Ayrıca dört köşede birer küçük kubbe daha bulunur. Kapı ve pencere kapakları abanoz ve fildişi kakmalıdır. Duvarlar ve kubbe içi süslemeler ve renkli çinilerle yapılmış panolarla donatılmıştır.

41) Eyüp Sultan camisi : Haliç'in kuzey ucundadır. İslamlığı ilk kabul edenlerden Eyyub Ensari'nin gömüldüğü sanılan yerdedir. İstanbul'un fethinden sonra sözkonusu yerde Kabr-i Eba Eyyub yazılı bir taş bulununca, Fatih Sultan Mehmet'in emriyle buraya bir türbe ve bir cami yaptırıldı. Ne var ki 1458'de yaptırılan ilk cami yıkıldı. Bugünkü, III. Selim döneminde yaptırıldı (1798 - 1800). Camiyi mimar Uzun Hüseyin Ağa yapmıştır. İlk yapının 16 medreseli hücresinden bugüne hiçbir iz kalmamıştır. Günümüzdeki yapı dikdörtgen bir saha üzerine kurulmuştur. İki avlusu vardır. Dış avlunun kuzey ve doğu cephesindeki iki kapı camiye girişi sağlar. Dış avlunun sonunda türbe, mezarlar ve şadırvan görülür.

Caminin planı dikdörtgendir ve duvarlar çıkıntılıdır. Altı sütun ve iki fil ayağına dayanan büyük kubbenin çapı 17,5 m'dir. Ana kubbenin çevresinde 8 yarım kubbe yeralır. İki minaresi bulunan cami süsleme bakımından pek görkemli ve başarılı sayılmaz.

42) Eyüp Sultan türbesi : Eyüb Sultan camisinin çevre duvarı içindedir. Eyyub El-Ensari'ye ait bir türbe olduğu öne sürülür. Sekiz köşeli ve tek kubbeli yapı küfeki taşındandır. Caminin avlusuna bakan cepheden türbeye girilir. 1458 yılında yaptırılan türbeye II. Mahmut döneminde kuzey ve güney yanlarında ekler yapılmıştır. Türbenin içi ve dışı XVI. yüzyıldan kalma çeşitli çinilerle bezenmiştir. Buna karşılık türbedeki gümüş şebeke ve şamdanlar yakın dönemlerin yapıtıdır. Türbedeki sandukanın ayak ucundaki kuyunun buranın kuruluşu sırasında görülen pınar olduğu öne sürülür. Eyüp Sultan türbesi yıllardır İslam ülkeleri arasında önemli bir ziyaret yeri olmuştur ve bugün bile bu özelliğini sürdürmektedir.

43) Fatih camisi : İstanbul'un Fatih semtinde Fatih Sultan Mehmet tarafından 1467 - 1470 yılları arasında yaptırıldı. Caminin mimarı Sinaüddin Yusuf Bin Abdullah'dır. Caminin Bizanslılardan kalma Havariun kilisesi kalıntılarından yararlanılarak yapıldığı sanılır. Planı bakımından anıtsal cami tipi içinde yeralan Fatih camisi geniş bir külliyenin ortasındadır. Ne var ki bu külliyenin ancak bir bölümü günümüze dek gelebilmiştir. Yapıldığı sırada Fatih külliyesi, Fatih camisi, okul, kütüphane, imaret, onaltı medrese, tabhane, kervansaray, darüşşifa ve hamamdan oluşuyordu. Fatih camisi Osmanlı mimarisindeki gelişmenin önemli evrelerinden biridir. Yapı 1766 depreminden büyük hasar görünce Mimar Mehmet Tahir Ağaya onartıldı (1767 - 1771). İlk yapıdan günümüze yalnızca 8 köşeli şadırvanı, şadırvan avlusunun 3 duvarı, taş kapı minareleri, birinci şerefeye dek olan bölümleri, mihrap ve çevre duvarlarının bazı bölümleri kalmıştır. Camideki kemerler kırmızı taş ve beyaz mermerlerle, mimberdekiler ise yeşil taşlarla yapılmıştır. Cami avlusuna 3 kapıdan girilir. Son cemaat yerinin bir bölümü Mısır'dan getirilen granit taşlardan yapılmıştır. Revak sütunlarının ikisi pembe, ikisi esmer, 8'i yeşil granittir. 12 dilimli olan minarenin taş külahları XIX. yüzyıl sonunda yapılmıştır. Caminin özelliklerinden biri de onarımı yapan mimar Tahir Ağa'nın eski klasik parçalarıyla XII. yüzyılın barok öğelerini iyi biçimde bağdaştırması ve uyuşturmasıdır. Süslemeler açısından caminin ilk yapısından günümüze dek mermer oymalar ve iki çini pano kalmıştır.

Caminin büyük kubbesinin çapı 26 m'dir. Bu kubbe uzun süre en büyük kubbe niteliğini korumuştur. Caminin ikinci kez yapılışı sırasında payandalı cami planı uygulanmış ve küçük kubbeli sivri bir yapı oluşturulmuştur. Bugün orta kubbe dört fil ayağına oturmakta ve dört yarım kubbe ile desteklenmektedir.

44) Fatih türbesi : Fatih camisinin bahçesindeki bir türbedir. Türbe on köşelidir. Türbenin içinde yalnızca Fatih Sultan Mehmet'in sandukası vardır. 1766 depreminde tümüyle yıkılan türbeyi III. Mustafa yeniden yaptırmıştır. Ne var ki bu türbe de 1782 yangınında yanıp kül olmuştur. Bugünkü türbeyi 1784'de I. Abdülhamit yeniden yaptırmıştır. Türbe Abdülaziz döneminde, 1867'de önemli bir onarım görmüştür.

Yapı 10 köşelidir; kubbesinin içi, duvarları ve pencerelerinin çevresi renkli süslemelerle bezenmiştir. Kubbesinden çok değerli bir avize sarkmaktadır.

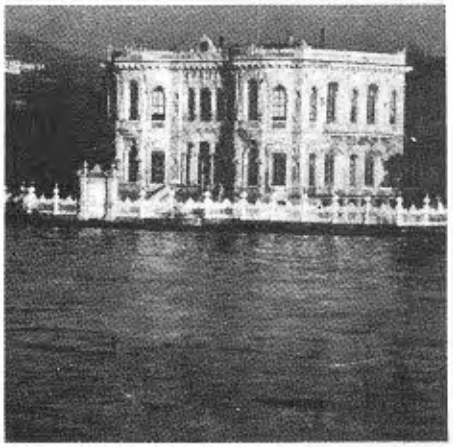
45) Fenari İsa camisi : Vatan caddesindedir. Bizanslılardan kalma Lips manastır kilisesinin (907) ve Mihael Palaiologos VIII'un karısı Theodora'nın yaptırdığı ikinci bir kilisenin kalıntıları üzerine kurulmuştur. Yapı XV. yüzyılın sonunda Fenarizade Ali tarafından camiye dönüştürüldü. Daha sonra bir şeyhin adının da eklenmesiyle Fenari İsa camisi adıyla anılmaya başlandı. 1633'de çıkan bir yangın caminin büyük zarar görmesine yolaçınca Bayram Paşa yapıyı önemli değişikliklerle onarttı (1636). Cami 1918'de ikinci kez yandı ve bu tarihten sonra terkedildi. Ne var ki 1967'de yapılan bir onarımdan sonra ibadete açıldı.

Fenari İsa camisinin çeşitli bölümleri çeşitli mimari özellikler taşır. Kuzeydeki kilise orta Bizans örneklerinden biridir. 4 sütunlu Yunan haçı tipindedir. Ne var ki XVII. yüzyılda yapılan onarım sırasında sütunları kaldırılarak yerine büyük kemerler eklenmiş ve böylece de cami olarak kullanımına daha elverişli bir biçim verilmiştir. Güneydeki kilise son Bizans döneminin özelliği olan dehlizli kilise tipindedir. Bu kilisede de sütunlar kaldırılmış, yerlerine kemerler eklenmiştir. Kilisenin iç süslemelerinden günümüze kadar gelebilen çok az şey vardır. Türk döneminde eklenen bölümlerden yalnızca minare mimari bakımdan değer taşır.

46) Fethiye camisi : Çarşamba semtindedir. Eski bir Bizans kilisesinin III. Murat tarafından camiye çevrilmiş biçimidir. İlk kilisenin yapım tarihi bilinmemektedir. Kilise 1465'e dek kadınlar manastırı olarak kullanılmıştır.

Fethiye camisinin en büyük kubbesinin çapı 5 m'dir. Kilisenin camiye çevrilişi sırasında apsis bölümü değiştirilmiş mihrap eklenmiştir. Yapım sırasında herhangi bir bakışım kaygısı güdülmemiş, bu nedenle çapları birbirinden farklı yapılmıştır. Yapının mimari açıdan en değerli bölümü Maria Dukena'nın yaptırdığı Parakklesion'dur. Parakklesion'un dışla ilişkisi yoktur. Büyük kiliseden yada tonozlu galeriden girilen Parakklesion'un bütün kubbeleri birbirine benzemektedir. Kubbe tamburlarındaki pencereler yalnızca ikinci katı aydınlatabildiğinden alt bölümler karanlıktır. Parakklesion'daki tüm mozaikler XIV. yüzyıldan kalmadır. Bina 18x13 m boyutlarındadır. Duvarlar tuğla ve taştandır.

47) Galata köprüsü : Eminönü ile Karaköy'ü birleştirir. Buraya ilk köprüyü Bezmialem Valide Sultan yaptırmıştır. Cisricedid yada Valide köprüsü adı ile anılan bu köprü onsekiz yıl süreyle kullanılmıştır. Abdülaziz döneminde Napolyon'un İstanbul'a ziyareti nedeniyle önceki köprüden daha geniş, ahşap ve daha gösterişli ikinci bir köprü yapılmıştır (1863). Üçüncü Eminönü - Karaköy köprüsü 1875'de tamamlandı. 24 dubaya oturtulan bu köprü 80 m uzunluğunda, 14 m genişliğindeydi. Üçüncü köprü 1912 yılına dek kullanıldı. Bugünkü Eminönü - Karaköy köprüsü 1910 - 1912 yılları arasında yapıldı. 462 m uzunluğunda ve

Göksu deresi kıyısında yeralan Küçüksu kasrı Sadrazam Divittar Mehmed Paşa tarafından 1751-1752 yılları arasında I. Mahmut için yaptırılmıştır.

25 m genişliğindedir. 1964 onarımında köprünün her iki başı 70 cm yükseltilmiştir. Bugün eskiyen dubalarının değiştirilmesi için çalışmalar yapılmaktadır.

48) Galata kulesi : Galata'dadır. Cenevizliler tarafından Galata surlarına ek olarak yaptırılmış bir kuledir (1348). Galata semti hızla gelişince 1445 - 1446 yıllarında kule sağlamlaştırıldı ve yükseltildi. II.Bayezıd dönemindeki deprem sırasında surlarla kule büyük zarar gördüğünden, mimar Murat Bin Hayrettin tarafından onarıldı (1510). İnsanın uçma denemesi ilk kez XVI. yüzyılda bu kuleden gerçekleştirildi : Hezarfen Ahmet Çelebi yaptığı kanatlarla bu kuleden atlayarak Üsküdar'daki Doğancılar'a inmeyi başardı. XVIII. yüzyılda kule yangın gözetleme kulesine dönüştürüldü. 24 Temmuz 1749'da çıkan büyük yangında kulenin önemli bir bölümü yandı. Padişah tarafından onartılan kule 2 Ağustos 1831'de yeniden yandı, ama onartıldı. 1875'de fırtına nedeniyle külahı devrildi. Aynı yıl yapılan onarımda kulenin dış görünümü büyük ölçüde değiştirildi. 1964'de, kulenin 1833 - 1875'deki haline sadık kalınarak onarılmasına başlandı. Onarım çalışmaları 1967'ye dek sürdü.

Kulenin yüksekliği 61 m'dir. Bodrumu ile birlikte 12 katlıdır. Alt bölümünde dış çapı 16,45 m, iç çapı 8,95 m'dir. Duvarlarının kalınlığı 3,75 m'dir. Bugün yalnızca 10 katı halka açık tutulan kulenin çeşitli eğlence yerleri bulunmaktadır.

49) Gotlar sütunu : Gülhane parkı yakınındadır. Sütunun kimin için dikildiği bilinmemektedir. Kaidedeki bir yazıt Gotlara karşı kazanılan bir zaferin anısına dikildiğini belirtir.

3 basamaklı bir kaideye oturtulan sütun mavi damarlı mermerdendir. Tek parçalı bir gövde ile bir başlıktan oluşur. Kaidedeki kabartmalar daha sonra kazılmıştır. Korinthos üslubundaki başlık bölümü çok süslüdür. Sütunun yakınında 1913'de Bizanslılardan kalma kalıntılar ortaya çıkartılmıştır.

50) Göksu kasrı yada Küçüksu kasrı, (Kasrı Hümayun): Göksu deresi kıyısında 1751 - 1752 yıllarında yaptırılmış bir kasırdır. Sadrazam Divittar Mehmet Paşa tarafından I. Mahmut için yaptırılmıştır. Ne var ki bu kasır Abdülmecit döneminde yıktırılarak bugünkü biçimiyle yeniden yaptırılmıştır (1856). Kasır iki katlıdır. Her kattaki sofanın çevresinde birçok oda sıralanır. Dış cephelerdeki kabartma süslemeleri Abdülaziz yaptırmıştır. Kasrın kuzeyindeki mermer çeşmeyi III. Selim Valide Mihrişah Sultanın anısına yaptırmıştır. Göksu kasrı 1968 - 1969'da önemli bir onarım görmüştür.

51) Hırkai Şerif camisi : Hırkai Şerif semtindedir. 1851'de Abdülmecit tarafından yaptırılmıştır. Hz. Muhammed'in Veysel Karani'ye verdiği kutsal hırkanın saklanması için yaptırılan yapının önündeki kubbeli daire nedeniyle Hırkai Şerif camisi adı ile anılmaktadır. Yapı kesme taştandır. İki minaresi de tek şerefelidir. 8 köşeli camiyi 8 köşeli bir kubbe örtmektedir. Caminin mimber, mihrab ve kürsüsü Rokoko üslubunda mozaiklerle kaplanmıştır. Hırkai Şerif camiye 1618 yılında getirilmiştir. Bu kutsal emanet her yıl Ramazan ayının 15'inden sonra halkın ziyaretine sunulmaktadır.

52) Hürriyeti Ebediye anıtı : Aynı adlı tepededir. 31 Mart (13 Nisan 1909) olayını bastırırken ölen Hareket ordusu şehitlerinin anısına dikilmiştir. Mimar Muzaffer tarafından yapılarak Harbiye nazırı Enver Paşa'nın düzenlettiği bir törenle 23 Temmuz 1911'de açıldı. İşlemeli mermer bir taban üzerinde yükselen anıta üç merdivenle çıkılır. Anıt örme mermerden yapılmış bir top namlusu görünümündedir. Sütunun altında bir mescit bulunmaktadır. Anıtın çevresinde 6 sütunla fener görülür. Mescidin mihrap duvarları arasında şehitlerin mezarları vardır. Sağdaki iki taş arasında ise Sadrazam Mithat Paşa'nın 25 Haziran 1951'de Taif'ten İstanbul'a getirtilen kemikleri gömülmüştür. Anıtmezarın sol yanında Mahmut Şevket Paşa'nın türbesi bulunur. Daha solda ise Talat Paşa'nın 25 Şubat 1943'de Berlin'den getirtilen kemiklerinin gömüldüğü mezar vardır.

53) İsa kapısı mescidi yada İbrahim Paşa camisi : Kocamustafapaşa'dadır. Bir Bizans yapıtının üzerine kurulmuştur. Uzun süre bakımsız halde kalan yapı İbrahim Paşa tarafından mescide çevrilmiş ve yanına bir medrese yaptırılmıştır (XVI. yüzyıl). Mimar Sinan'ın yapıtı olan binanın 1894 depreminde iki duvarı yıkılmış ve harabeye dönüşmüştür. İsa kapısı mescidi Palaiologos'lar döneminin mimari özelliklerini ortaya koyan değerli bir yapıdır. Yapı son Bizans döneminin en değerli örneklerinden biridir.

Yapının duvarları kesme taş ve tuğladandır. Son cemaat yerini örten bes kubbe mermer sütuna dayanır. Dış girişteki pencerelerin üstü çini yazılarla bezenmiştir. 16 pencere kapsayan büyük kubbesi payandalı dört duvara yaslanır. Kubbenin içine fatiha suresi yazılmıştır. Ana kubbeyi dört yandan dört yarım kubbe destekler. Mihrap çinilerle kaplıdır, mimber ise işlemeli mermerdendir.

54) Kanuni Sultan Süleyman türbesi : Süleymaniye camisinin arka avlusundadır. 8 köşeli bir yapıdır. II. Selim döneminde yaptırıldığı söylenir. Giriş kapısı doğu cephesindedir. Giriş bölümünde 4 tane siyah benekli yeşil mermer sütun görülür. 29 sütuna dayanan saçaklar yapıyı çevreler. Kapı fildişi kakmalarla süslenmiştir. Türbenin içi XVI. yüzyıl İznik çinileri ile bezenmiştir. Kanuni Sultan Süleyman'ın sade sandukası türbenin ortasındadır. Kubbe çevresinde altın renkli nakışlar görülür. Kubbe, dördü beyaz, dördü pembe mermerden 8 sütuna dayanır. Kanuni'nin sandukasından başka 6 sanduka daha vardır. Bunlardan biri II. Ahmet'in, öbürü II. Süleyman'ındır. Geri kalanlar padişah eşlerinindir.

55) Kapalıçarşı : Nuruosmaniye, Beyazıd camileri ile Mahmutpaşa çarşısı arasında yeralır. Üzeri dam ve kubbelerle örtülü olduğundan Kapalıçarşı adı ile anılır. 30.700 m²'lik bir alanı kaplar. 1461'de Fatih Sultan Mehmet ile veziri Mahmut Paşa tarafından yaptırılmıştır. Yüz yıl kadar sonra bir yangın sonucu harabeye dönüşünce Kanuni Sultan Süleyman tarafından onartılmıştır. Çarşı 1894'deki depremden büyük zarar görmüş ve yıkılmışsa da, 1894 - 1898 yılları arasında yeniden onartılmıştır. 1943 - 1954 yılları arasında çarşıda büyük yangınlar olmuştur. 1955'de yeniden onarılan çarşı genişleyerek bugünkü görünümünü kazanmıştır. Kapalıçarşı'ya 18 kapıdan girilir. Kapalıçarşı'nın 65 sokağı, dört bine yakın dükkanı, 20 hanı, bir okulu, bir camisi, bir mescidi, bir kitaplığı, yedi çeşmesi, bir dolaplı kuyusu, bir şadırvanı ve bir sebili vardır.

56) Kariye camisi : Edirnekapı'dadır. Kiliseden bozma bir camidir. Bugünkü yapı farklı dönemlerde yapılmış çeşitli bölümlerin oluşturduğu bir bütündür. Parakklesion'un tüm cephelerinde son Bizans dönemine özgü renkli tuğla taş işçiliği dikkati çekmektedir. Bugün görülen mozaiklerin birçoğu son Bizans döneminden,yani XIV. yüzyılın ilk yarısından kalmadır. Dış nartekste İsa'nın, iç nartekste Meryem'in yaşamını konu alan sahnelere rastlanır. Naos'taki mozaiklerin en önemlisi Meryem'in ölümü sahnesi, Parakklesion'daki fresklerin en önemlisi ise İsa'nın yeniden dirilişi ile mahşer sahneleridir. Ayrıca kemer içlerinde, dilimli kubbenin her diliminde, pandantiflerde melek ve aziz figürlerine rastlanır. Mozaik ve freskler Bizans resim sanatının en ilgi çekici örnekleri arasında yeralırlar.

Kariye kilisesi II. Bayezıd'ın vezirlerinden Atik Ali Paşa tarafından camiye çevrilmiştir. Camiye çevrildikten uzun bir süre sonraya dek freskler ve mozaiklere ilişilmemiş ve bunlar açıkta bırakılmıştır. Cami 1765'de büyük bir onarım gördü.

Caminin duvarları taş ve tuğladandır. Dört kubbesinden üçü küçük, biri büyüktür. Mozaikleri ve freskleri ile turistleri çeken bir sanat yapıtıdır.

57) Kasımpaşa camisi : Güzelce Kasımpaşa camisi yada Camii Kebir adlarıyla da anılır. Güzelce Kasımpaşa tarafından 1520'de Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Cami 1521'de yanmış, ama daha sonra 1522, 1867 ve 1891 yıllarında onarım görmüştür. Tek kubbeli ve kare planlı bir camidir. Tek şerefeli iki minaresi vardır. Şadırvanı 1870'de Esma Hatun tarafından yaptırılmıştır.

58) Kılıç Ali Paşa Camisi : Tophane'dedir. 1580'de Kaptanıderya Kılıç Ali Paşa tarafından yaptırılmıştır. Mimar Sinan'ın yapıtıdır. Yapıldığı sırada deniz kıyısında iken kıyının doldurulması sonucu kıyıdan uzakta kalmıştır. Sinan bu camide Ayasofya'nın etkisinde kalmış, Ayasofya'nın planını bazı değişiklerle uygulamıştır : örneğin Ayasofya'daki yan sahınları ayıran duvarlara Kılıç Ali Paşa camisinde rastlanmaz. Ayasofya'nın galerileri burada kadınlar mahfiline dönüşmüştür. Ayasofya'nın etkisine karşı Kılıç Ali Paşa camisi mekanı ve kubbe düzeni bakımından özgün bir yapıttır. Caminin ortadaki kubbesi fil ayağına oturmuştur. 4 büyük payanda kemeri kubbenin yükünü dış duvarlara aktarma olanağı sağladığından, taşıyıcı duvarlarda birçok pencere açılabilmiş ve

caminin içi aydınlık bir görünüm kazanmıştır. Üç kapı aracılığıyla caminin iç bahçesine girilmektedir. Bahçede kubbeli ve sekiz mermer sütunlu bir şadırvan vardır. 6 mermer sütuna yaslanan 5 kubbe son cemaat yerini örtmektedir. Caminin içi çiçek motifleri ile süslü renkli çinilerle bezenmiştir. Bahçesinde ve cadde kenarındaki sedef kakma kapılı, 8 köşeli ve kubbeli türbe Kılıç Ali Paşanındır. Bu türbe de Mimar Sinan'ın yapıtıdır.

59) Kızkulesi: Üsküdar'da Harem ve Salacak kıyıları yakınındadır. Kayalıklar üzerine kurulmuş bir deniz feneridir. M.Ö. 410 yılında Atinalı komutan Alkviades tarafından Karadeniz'den gelen gemileri denetlemek amacıyla yaptırılmıştır. Daha sonra Bizans imparatoru Aleksios Komnenos bu kuleyi kaleye dönüştürmüştür. Ne var ki İstanbul Türklerin eline geçince burası yeniden kuleye çevrilmiştir. Ama bu kule bir yangın sonucu yokolunca, III. Ahmet devrinde yeniden yapılmıştır. 18 m yüksekliğindeki bu kuleye ilişkin halk arasında çeşitli efsaneler söylenir. Bu efsanelerden biri de Battal Gazi üzerinedir.

60) Kız taşı : Fatih'tedir. Bir meydanın ortasında yükselir. Bizans imparatoru Martianus döneminde yapılmıştır. Taşın yüksekliği 10 m'dir. Taş üç basamaklı bir kaide üzerine oturtulmuştur. Anıtın Fatih camisine bakan cephesinde peri kabartmaları vardır. Sütunun tepesinde mermerden bir sütun başlığı yeralır.

61) Küçük Ayasofya camisi : Aynı adla anılan semttedir. Bizans imparatoru I. Iustinianus döneminde, 527'de yaptırıldı. II. Bayezıd döneminde Hadım Hüseyin Ağa tarafından camiye çevirtildi. Caminin minaresini Mustafa Paşa, şadırvanını Sadrazam Ahmet Paşa yaptırdı. 30x34 m boyutlarındaki yapının duvarları tuğladandır. Ana kubbe 8 köşelidir. Ortadaki kubbenin yanlarında yarım kubbeler vardır. Camide 34 sütun bulunur. Bunlardan 16'sı aşağıda, 18'i ise yukardadır. Ön taraftaki 6 sütunlu ve 5 kubbeli son cemaat yeri sonradan eklenmiştir. Caminin bahçesinde Hüseyin Ağa'nın türbesi vardır.

62) Laleli camisi : Aksaray semtindedir. III. Mustafa döneminde (1759-1768) Mimar Mehmet Tahir Ağaya yaptırılmıştır. İmaret, türbe, hamam, sebil, han ve dükkanlardan oluşan bir külliyedir. Birçok kez onarım gören caminin dış avlusunun cümle kapısı yol genişletilmesi nedeni ile 1957'de geriye alındı, ekleme dükkanlar yapıldı, bodrum katı kullanılır biçime getirildi. Cami Barok üslubundadır. 6 yarım kubbe ile çevrili ana kubbe kemerler aracılığıyla 8 sütuna yasanır. İki minaresi de tek şerefelidir. Soldaki minare caminin yapımından 6 yıl sonra eklenmiştir. Caminin 8 sütunlu bir şadırvanı vardır. Cami önündeki türbelerde III. Mustafa, III. Selim ve çeşitli sultanların mezarları yeralır.

63) II. Mahmut türbesi : Divanyolu'ndadır. 1840'da Abdülmecit tarafından yaptırılmıştır. Türbeye bir merdivenle çıkılır. Yapı 8 köşelidir ve kubbe ile örtülmüştür. Yapının dış duvarları beyaz mermerle kaplıdır. III. Napolyon'un Abdülaziz'e armağan ettiği saat ise bu türbededir. II. Mahmut dışında türbede Abdülaziz ve II. Abdülhamit'in de sandukaları vardır. Üç padişah ve onların yakınlarının sandukaları ile birlikte türbe içindeki sandukaların sayısı 27'dir. Türbenin bahçesindeki mezarlıkta ise 136 mezar görülür.

64) Mahmut Paşa camisi : Mahmutpaşa'dadır. Fatih Sultan Mehmet'in sadrazamı Mahmut Paşa tarafından yaptırılan külliyenin bir parçasıdır. Ne var ki külliyeden günümüze yalnızca türbe ile cami kalabilmiştir. Caminin tabanı dikdörtgendir. Sahın büyük kemerle ortadan ikiye ayrılır ve büyük kubelerle örtülür. Sahının yanlarındaki kapılar koridorlara açılır. Koridorlar da medrese odalarına girişi sağlar. Caminin iki büyük kubbesi dıştan oniki kasnak üzerine oturtulmuştur. Öbür kubbeler ise sekizgen kasnaklara oturur. Geçirdiği çeşitli yangınlar nedeniyle cami birçok kez onarım görmüştür ve bu onarımlarda birçok değişiklikler yapılmıştır. Örneğin beş kubbeli revak XIX. yüzyılda eklenmiştir; ahşap hünkar mahfili ve minare de onarımlar sırasında yapılan eklemelerdendir. Cami içindeki nakışlar, eski kalem işleri harab olduğundan 1939'da yapılmıştır.

65) Mısırçarşısı : Eminönü semtindedir. 1660'da Valide Turhan Sultan tarafından Yeni cami ile birlikte yaptırılmıştır. Mimarı Kasım Ağa'dır. Kesme taş ve tuğladan yapılmış çarşının kubbesi Kapalıçarşı'ya oranla daha yüksektir. Bodrumları ile birlikte 86 dükkanı vardır. Çarşı 1689, 1940 yıllarında iki önemli yangın geçirmiştir. 1943'de onarılarak yeniden açılan cami 1955'de bir onarım görmüştür.

66) Mihrimah Sultan camisi : Üsküdar'dadır. Kanuni Sultan Süleyman'ın kızı Mihrimah Sultan tarafından 1547' de yaptırılmıştır. Mimar Sinan'ın yapıtıdır. Kare planlıdır. Merdivenle çıkılan bahçesinde bir şadırvan vardır. Son cemaat yerini altı sütuna dayanan beş küçük kubbe örter. Son cemaat yerinin üç yanı, yuvarlak ve dört köşeli 16 sütuna dayanan revak başlıklı bir saçak ile çevrilidir. İki minaresi vardır ve ikisi de tek şerefelidir. Caminin kapısı mermerdendir. Kapı ve pencere kanatları fildişi ve sedef kakmalıdır. Caminin ana kubbesi üç yarım kubbe ile desteklenmiştir. Yarım kubbeler de ikişer küçük kubbeyle desteklenmektedir. Caminin mimberi ve mihrabı mermerdendir. Caminin önünde III. Ahmet çeşmesi vardır.

67) Nuruosmaniye camisi : Aynı adla anılan semttedir. Yapımına I. Mahmut döneminde (1748) başlanmış ve III. Osman döneminde (1755) bitirilmiştir. Mimarı Mustafa Ağa'dır. Cami, medrese, sebil, türbe, çeşme ve imaretten oluşan bir külliyenin parçasıdır. Caminin temelinden su çıktığı için yapının tabanı kemerlerle desteklenen bir bodrum üzerine kurulmuştur. Yapı daha çok yuvarlak biçimlere ağırlık veren Barok üslubun Türkiye'deki ilk önemli örneğidir. Sahının kıble kesimindeki mihrap bölümü kilise apsislerini andırır biçimde yapıdan dışarıya taşan büyük ve yuvarlak bir hücreye benzer. Sahında yeralan 174 pencerenin birbirlerine uzaklığı çok azdır. Kubbede 32 pencere vardır. İki sıra halindeki çıkıntılı ve kalın korniş iç duvarları üç bölüme ayırır.

Caminin ana kubbesinin çapı 5,75 m dir. Mihrap ve mimber mermerdendir. Avlu bölümünde klasik planın kalıplarından bütünüyle ayrılmış, revakları 12 sütuna dayanan ve 14 kubbe ile örtülmüş bir avlu vardır. Dış avludan iç avluya onbir basamaklı bir merdivenle girilir. İç avlunun 9 kubbesi vardır. Son cemaat yeri camiye bitişiktir. Beş kemere dayanan beş kubbe ile örtülüdür. Caminin ikişer şerefeli iki minaresi

İstanbul boğazı kıyılarında konutların yanısıra, çok sayıda lokanta ve eğlence yeri yeralır.

vardır. Minare külahları tastandır

68) Örme sütun : Sultanahmet meydanındadır. Bizans imparatoru VII. Constantinus Porphyrogenetos tarafından yaptırılmıştır. Yaptırıldığı sırada 25 m yüksekliğinde ve üstü kabartmalı pirinç levhalarla kaplı bir anıttı. Ne var ki İstanbul'da kurulan Latin imparatorluğu sırasında levhalar ve sütun üzerindeki tunç küre, para basma amacıyla yerinden söküldü.

69) Resim ve heykel müzesi : Dolmabahçe sarayının veliaht dairesindedir. 30 Eylül 1907'de açılan müzede sergilenen resim ve heykeller iki ayrı bölüme ayrılmış ve sanat akımları gözönünde tutularak tarih sırasına göre düzenlenmiştir.

Müzenin yabancı ressamlara ayrılan bölümünde dünyanın birçok ressamının kopya yapıtları yada orijinal yapıtları yeralır.

70) Revan köşkü : Sarık odası adıyla da anılan bu köşk Topkapı sarayındadır. IV. Murat tarafından, Revan seferinden sonra, bu seferin adına yaptırılmıştır (1635). Revan köşkü süslemeleri açısından Bağdat köşkünün daha küçük bir örneği sayılabilir. Mimarı Hasan Ağa'dır. Köşkün dış ve iç duvarları renkli çinilerle bezenmiştir. Kubbesi altın ve boya ile nakışlandırılmıştır. Oda çıkıntılarından ikisi kütüphaneye ayrılmıştır. Ayrıca çilehaneye benzeyen bir odası daha vardır.

71) Rumelihisarı : Boğazda aynı adla anılan semttedir. Bebek - Baltalimanı koyları arasındaki geniş çıkıntı üzerine 26 Nisan 1452 - 28 Ağustos 1452 arasında Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılmıştır. Hisarın yaptırılmasındaki amaç, boğazın en dar yerine, Anadoluhisarının karşısına bir hisar yaptırarak boğazdan gelip geçişi kontrol altına almaktır. Dikdörtgene yakın plandaki hisarın boyutları 225x125 m'dir. Üç büyük kuleye dayanır. Duvar kalınlıkları genellikle 5 m'ye yakındır. Hisarın beş kapısı vardır : Dağ kapısı, istihkâm kapısı, sel kapısı, hisarpeçe kapısı, dizdar kapısı. Yapım sırasında seğirdim (nöbet) yollarından kulelere bağlantı kurulmadığından, büyük avlu ve bedenlerin düşman eline geçmesi halinde kulelerin ayrı ayrı direnebilmesi sağlanmıştır. Hisardaki üç büyük kulenin dışında onüç küçük burç daha göze çarpar. Dünyanın en büyük kale burçlarından olan üç büyük kuleden Saruca Paşa kulesi en yükseğidir : 28 m; Zağnos Paşa kulesi en kalınıdır :

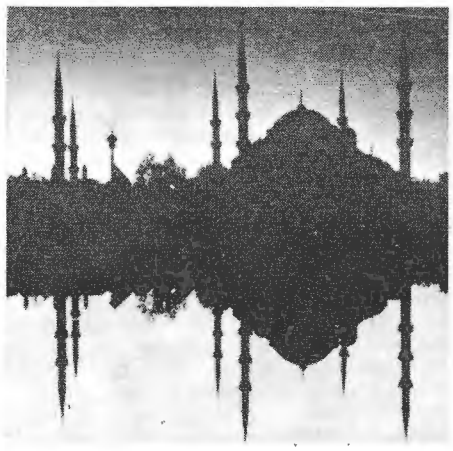
26,70 m. Üçüncü kulenin adı ise Halil Paşa kulesidri. Kalenin yapımına büyük önem veren Fatih Sultan Mehmet yapım çalışmalarının başında bulunmuş, 1000 kadar usta ve 2000 kadar işçi de bu çalışmalara katılmıştır. Planının Fatih tarafından hazırlandığı öne sürülen hisar 4 ay gibi çok kısa bir sürede tamamlanmıştır. Zaman zaman hapishane olarak da kullanılan hisarda Gedik Ahmet Paşa, Çandarlı Halil Paşa ve bazı yabancı devlet adamları hapsedilmiştir. Bu nedenle hisara Karakule adı da verilir. Günümüzde hisarda her yıl sanat şenlikleri düzenlenmektedir.

72) Rüstem Paşa camisi : Tahtakale' dedir. Kanuni Sultan Süleyman'ın veziri Rüstem Paşa tarafından 1561'de Mimar Sinan'a yaptırılmışıtr. Cami eski Halil Efendi mescidinin yerinde yapılmıştır. Ne var ki mescid çukurda kaldığından Mimar Sinan, altına dükkanlar yaparak camiyi yükseltmiştir. Camiye iki yandan merdivenle çıkılır. Dikdörtgen biçimindeki caminin ana kubbesi dört fil ayağı ve sütunlara dayanır. Son cemaat yeri de 6 sütuna dayanan beş kubbe ile örtülmüştür. Rüstem Paşa camisinin en göze çarpan yanı süslemeleridir. Caminin her yanı çinilerle kaplıdır. Osmanlı çini sanatının en güzel örnekleri olan bu çiniler özellikle lale motifleri ile tanınır. Caminin tek şerefeli bir minaresi ve bir şadırvanı da vardır.

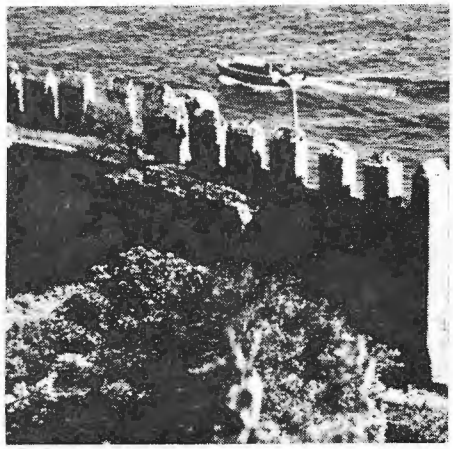
73) Sarayburnu Atatürk anıtı : Sarayburnu'ndadır. Avusturyalı heykelci Krittel tarafından yapılmıştır. 3 Ekim 1926'da açılışı yapılan heykel bronzdandır. İlk Atatürk heykelidir. Heykel bir kaide üzerine oturtulmuştur.

74) Selimiye camisi : Selimiye'de Selimiye kışlasının karşısındadır. 26. Osmanlı padişahı III. Selim tarafından 1803'de yaptırılmıştır. Her yöndeki cephesinden girişi sağlayan kapısı vardır. Ana kapısı batı cephesindedir. Ana kapıya 10 basamaklı bir merdivenle çıkılır. Dikdörtgen bir avlu içindeki cami kare planlıdır. Yapı duvarına pandantiflerle oturan ana kubbe tuğla ile örülmüş, üstü kurşun kaplanmıştır. Son cemaat yeri tonozlarla örtülüdür. Batı cephesinde iki katlı hünkar daireleri yeralır. Bunlardan biri padişahın namaz kılması, öbürü dinlenmesi için yapılmıştır. Caminin yivli gövdeli, birer şerefeli iki minaresi vardır. Mimber ve mihrap mermerdendir. Selimiye camisinin süslemeleri oldukça göze çarpıcıdır. Özellikle mermer oymalar, kalem işi bezemeler ve kubbe göbeği güzelliğiyle dikkati çeker.

75) Selimiye kışlası : Üsküdar'da Selimiye semtindedir. Nizamı Cedid askerleri için 1800 yılında III. Selim tarafından yaptırılmıştır. Kışla yerinde daha önceleri Üsküdar yada Kavak sarayı adı ile anılan bir saray vardı. Ne var ki bu saray 1794'de yandı. Selimiye kışlası önce ahşap olarak yapıldı. Ama bu yapı Yeniçeri ayaklanması sırasında yanınca, II. Mahmut bu kez kışlayı kagir olarak yaptırdı. Yapım çalışmaları Abdülmecit döneminde de sürdü. Bir ara hastane ve tütün deposu olarak da kullanılan kışla sonradan askeri ortaokul görevini de yüklendi. 1963'de onarılan yapı I. Ordu karargahıdır. Yapı eğimli bir alan üzerinde kurulduğundan arazinin durumuna göre cephelerdeki kat sayısı farklıdır. Yapının Marmara denizine bakan cephesinin uzunluğu 264 m, öbür cephesinin uzunluğu ise 200 m'dir. Dört köşesinde 7'şer katlı birer kule bulunur. Kışlanın 228 odası vardır. 3000 pencere kışlanın aydınlanmasını sağlar. Osmanlı - Rus savaşı sırasında Türkiye'ye gelen ve

Sultanahmet camisi I. Ahmet tarafından mimar Sedefçi Mehmet Ağa'ya yaptırılmıştır.

İstanbul surları Bizans döneminden kalmadır. II. Theodosius zamanında yapılan eklemelerle birbirlerini kesintisiz olarak tamamlarlar.

dünyada hemşirelik hizmetlerinin ilk başlatıcısı olan İngiliz hemşire Florence Nightingale bu kışlada kalmıştır.

76) II. Selim türbesi : Ayasofya'nın bahçesindedir. Bahçedeki en eski türbedir. Mimar Sinan tarafından 1577'de yapılmıştır. Beyaz mermerden olan türbe sekiz köşelidir. Türbenin duvarları ve giriş bölümü renkli çinilerle örtülüdür. Sekiz büyük mermer sütuna dayanan büyük kubbesinin yüksekliği 15,70 m'dir. Türbede II. Selim'in sandukası dışında çeşitli sultanlara ait 41 sanduka daha vardır.

77) Sinan Paşa camisi : Beşiktaş'ta Barbaros anıtının karşısındadır. Kaptanıderya Yusuf Sinan Paşa tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. 1556 - 1558 yılları arasında yapılan caminin bahçesinde dört mermer sütunlu bir şadırvan vardır. Caminin ana kubbesinin iki yanında yarım kubbeler yeralır. Bir tek minaresi vardır. Hünkar mahfili daha sonra yıktırılmıştır. Kapı yanında 5 kubbe daha vardır. Caminin ikinci ve üçüncü kat pencerelerinin camları renklidir. Cami içinde çini kullanılmamış, süslemeler ince kalem işleriyle yapılmıştır.

78) Sokullu Mehmet Paşa külliyesi ve camisi : Sokullu Mehmet Paşa'nın, karısı Esma Sultan adına Sultanahmet' te yaptırdığı külliyedir. Mimar Sinan'ın 1571'de yaptırdığı külliyenin en önemli bölümü Sokullu camisidir. Külliye daha önce bir Bizans kilisesinin bulunduğu alanda yapılmıştır. Külliyenin üç cephesi medrese odaları ile çevrilidir. Külliyenin en önemli bölümü olan camisi kesme taştandır. Altı sütuna dayalı, sivri kemerli ve 7 kubbeli bir revakla örtülü olan son cemaat yeri çini yazılarla bezenmiştir. Kubbe eteklerine dek güzel çinilerle kaplı olan caminin içini 98 pencere aydınlatır.

79) Sokullu Mehmet Paşa türbesi : Eyüp'te Siyavuş Paşa türbesinin karşısındadır. 1579'da Mimar Sinan tarafından yapılmıştır. Büyük bir kubbe ile örtülü olan türbede Sokullu Mehmet Paşa'nın sandukası dışında 16 sanduka daha vardır.

80) Sultanahmet camisi : Aynı adı taşıyan semttedir. 1609 - 1620 yılları arasında I. Ahmet tarafından yaptırılmıştır. Mavi cami adıyla da anılan yapının mimarı Sedefkar Mehmet Ağa'dır. Cami, dört büyük kemer aracılığıyla dört büyük fil ayağının taşıdığı 74 m çapında, 43 m yüksekliğinde bir ana kubbe ile örtülüdür. Aşağıdan yukarıya doğru yivlerle bezenmiş fil ayaklarının çapı 5 m' dir. Sultanahmet camisinin en büyük özelliklerinden biri olağanüstü aydınlık bir cami oluşudur. Cami 5 dizi halindeki 260 pencereden bol ışık almaktadır. Caminin sedefli kapısı, türkuvaz üzerine altın yaldızla yazılmış çinileri, padişah mahfili, yeşil ve mozaik süslemeli mihrap ve mahfilin altındaki ahşap tavanı üstün birer süsleme yapıtıdır. Ayrıca mahfildeki oyma ve kabartma işlemeler ile mermer korkuluklar taş işçiliğinin en güzel örnekleridir. Caminin duvarlarındaki çiniler XVI. yüzyıl sonu ile XVII. yüzyıl başında yapılmıştır. Çinilerdeki motif çeşitliliği seyredenleri şaşırtacak kadar çoktur. Caminin sedef işleri mimar Mehmet Ağa'nın yapıtıdır. Kalem işlemeleri zamanla bozulmuş olmakla birlikte güzelliklerini korur. Caminin bir başka özeliği de altı minareli oluşudur. Caminin köşelerindeki minarelerin üç, ana kapının iki yanındaki iki minarenin ise iki şerefesi vardır. Öte yandan Sultanahmet camisinin minarelerinin çok önemli iki özelliği vardır : avlu ucundaki iki minare arasındaki uzaklık, camiye bitişik öbür minareler arasındaki uzaklıktan çok daha fazladır; avlunun genişliği camiden fazladır. Caminin dış avlusunun 8 kapısı vardır. Buna karşılık iç avluya yalnızca üç kapıdan girilir. Sultanahmet camisi XVII . yüzyılın en büyük girişimlerinden biri olan Sultanahmet külliyesinin en önemli bölümüdür. Külliyenin yapımına 1609'da başlanmış, ancak 1620'de tamamlanabilmiştir.

81) Surlar: İstanbul'u savunma amacıyla V. - XII. yüzyıllar arasında kent çevresine yaptırılmıştır. Bizansılıların yaptırdığı bu surların uzunluğu 19,5 km' dir. İstanbul surlarında, dört bine yakın kule ve 45 kapı vardır. Kenti kuşatan ilk sur M.Ö. 650'de yapılmıştır. Bu surlar Sirkeci yakınından başlayarak Sarayburnu ve Marmara kıyılarını izler, Sultanahmet camisinin deniz tarafında bulunan Ayasofya'nın bulunduğu tepelere doğru ilerler ve Sarayburnu tepesinin bir bölümünü içine aldıktan sonra Sirkeci'de son bulur. Bizans'ı işgal ettiği sırada bu surları yıkan Roma imparatoru Septimius Severus gene Sirkeci yakınlarından başlayıp Sarayburnu'nu ve Sultanahmet meydanını içine aldıktan sonra Ayasofya yakınında son bulan ikinci bir sur yaptırdı. Daha sonraları büyük Constantinus tarafından, Ahırkapı'dan başlayarak Samatya'ya yönelen Cerrahpaşa ve Fatih'i içine aldıktan sonra Haliç'e kadar uzanan (ve Haliç'ten de devam eden) sur gerçekleştirildi. II. Teodosius 412 - 418 arasında bugün de bir bölümü ayakta duran iki sıra halindeki

Süleymaniye camisi Mimar Sinan tarafından 1550-1557 yılları arasında yapıldı. Cami klasik Osmanlı mimarisinin en güzel örneklerindendir.

surları yaptırdı. Daha sonraki yıllarda bazı ufak tefek değişikliklere ve onarımlara karşın, surların, V. yüzyıldaki genel görünümü İstanbul'un fethine kadar sürmüştür.

İstanbul'un kara surlarının uzunluğu 6.806 m'dir. Bu surların yüksekliği 22 m, kalınlığı ise 2 m'dir. Dış surun kalınlığı 24 m, içinde yeralan ikinci surun kalınlığı 4 m, yüksekliği ise 7 m'dir. Dış surun 6 m ilerisinde, 7 m derinliğinde ve 20 m genişliğinde bir su hendeği yeralır. Surlardaki burçların yüksekliği 27 m, genişliği 15,50 m'dir.

82) Süleymaniye camisi : Süleymaniye semtindedir. Dârüttıp, Evvel medresesi, Sani medresesi, Sıbyan mektebi, Râbi medresesi, Salis medresesi, Mülâzımlar medresesi, Dârülhadis, Süleymaniye hamamı, Dârüşşifa yada Bimarhane, Dârüziyafet yada İmaret, Tophane, Dârülkura, Kanuni Sultan Süleyman türbesi, Hurrem Sultan türbesi, Mimar Sinan türbesi, Hesap çeşmesi, Süleymaniye kütüphanesi ve camisinden oluşan külliyenin en önemli parçalarından biridir. 1550 - 1557 yılları arasında Mimar Sinan tarafından yapılmıştır. Mimar Sinan Süleymaniye'nin yapımına başladığı sırada 60 yaşındaydı. Sinan'ın olgunluk çağı yapıtlarından biridir. Caminin planı kareye yakındır : 63x68 m. Ana kubbesinin yerden yüksekliği 53 m, çapı 25,5 m'dir. 32 pencere kapsayan ana kubbe, dört büyük payeye yaslanır. İki yanından birer yarım kubbe destekler. 5 kubbe yan sahınları örter ve bu kubbelerin çapı birbirinden farklıdır. Çok sayıda insanın aynı anda namaz kılmasına olanak veren caminin içi, ana mekanının büyüklüğü ve kubbesinin yüksekliği ile göz kamaştırıcı bir görünümdedir. Ayrıca caminin akustik düzeni şaşırtıcı etkinliktedir. Büyük kubbenin bir yanından çıkarılan küçücük bir ses öteki yandan rahatlıkla duyulabilir. Kalabalık bir cemaatin toplanışı sonucu içerde oluşabilecek pis havayı dışarı atma konusunda Süleymaniye'nin mimarlık tarihinde önemli bir yeri vardır. Cümle kapısının iç yanında içeriye ve dışarıya doğru açılan dörder menfez görülür. Bu menfezlerden dördü de aynı anda açıldığında caminin havası hızla değişir. Süleymaniye camisinin minareleri mimari değerinin yanısıra süslemeleri bakımından da göz kamaştırıcı güzelliktedir. Söz gelimi mihraptaki çiniler renkleri, yapım teknikleri ve motifleri bakımından XVI. yüzyılda üretilmiş en güzel çini örnekleridir. Öte yandan mihrap çevresi ile duvarlar çok renkli süslemelerle ve surelerle bezenmiştir. Padişah mahfilinin mermer işçiliği, mahfil çevresindeki kafes biçimli parmaklık dikkatleri üzerine toplayacak güzelliktedir. Ayrıca caminin pencerelerindeki oymalar, fildişi kakmalar ve yazılar XVI. yüzyılın en güzel örnekleri arasındadır. Caminin avlusuna üç kapıdan girilir. Ortadaki kapı anıtsal bir taçkapısıdır. Taçkapının yanında taç oda ve 12 pencere görülür. Mermer döşeli olan iç avlu 28 kubbeli revakla çevrelenmiştir. Mermer ve pembe granitten 28 sütun, revaktaki kubbeleri taşır. Revak kubbelerinde görülen kalem işleri daha sonraki dönemlere aittir. Avluda, son cemaat yerindeki 10 pencerenin çini dekorları göz kamaştırıcı güzelliktedir. Avlu ortasındaki şadırvan mermerdendir. Oymaları ve bronz parmaklıkları ile çok güzel bir şadırvandır.

Caminin avlularının dört köşesinde birer minare vardır. Avlunun ön cephesindeki iki minare 2 şerefeli, öbür cephedeki minareler ise üçer şerefelidir. Sinan camiye dört minare yaparak, Kanuni Sultan Süleyman'ın İstanbul'un fethinden sonra tahta oturan dördüncü Osmanlı padişahı olduğunu, bu dört minaredeki 10 şerefe ile de o güne dek tahta çıkmış onuncu padişah olduğunu belirtmek istemiştir. Süleymaniye camisinin minarelerinin bir özelliği de boylarının birbirine eşit olmamasıdır. Ana kubbe yakınındaki minareler uzun, öbürleri kısadır. Minarelerin gövdesi yivli, yivlerin arası ise oyma süslemelidir. Minarelerin değişik boyutlarda olması camiye piramite benzer bir görünüm kazandırmıştır. Caminin minarelerinin şerefelerine ayrı ayrı yollardan girilir.

Bugün Süleymaniye külliyesinin medresesinde Süleymaniye kütüphanesi, Dârrülkurra'da camilere hizmet başkanlığı ve Süleymaniye Kuran kursu, imarethanelerinde ise Türk ve İslam Eserleri müzesi bulunmaktadır.

Caminin arka bahçesindeki mezarlıkta devlet büyüklerine ait mezarlar görülür. Mimar Sinan'ın açık türbesi de buradadır.

83) Şehzade camisi : Şehzadebaşı'ndadır. Kanuni Sultan Süleyman, oğlu Şehzade Mehmet adına 1543 - 1548 yılları arasında Mimar Sinan'a yaptırmıştır. Şehzade camisi imaret, medrese, okul, türbe ve tophaneden oluşan külliyenin bir parçasıdır. Mimar Sinan'ın ilk önemli yapıtıdır.

Şehzade camisi üç bölüme ayrılır. Asıl cami, iç avlu, dış avlu. Dış avluya 5, iç avluya 3 kapıdan girilebilir. 16 kubbeli bir revak iç avluyu çevreler. 8 köşeli şadırvan iç avlunun köşesinde yeralır.

Cami kare planlıdır. Her köşesi 38 m uzunluğundadır. Dört yanından dört yarım kubbe ile desteklenen 18,42 m çapındaki ana kubbe camiyi örter. Yarım kubbeler dört büyük kemere, kemerler de 8 köşeli 4 fil ayağına yaslanır. Öte yandan yarım kubbelerle genişletilmiştir. Ana kubbenin yerden yüksekliği 37 m'dir. Ana kubbenin kasnağında 24 pencere yeralır. Mihrap ve mimber mermerdendir. Caminin duvarlarında Farsça yazıtlar vardır.

Caminin ikişer şerefeli, 41,50 m yüksekliğinde iki minaresi vardır. Şehzadebaşı çevresinde birçok türbe görülür. Bu türbelerden Kanuni Sultan Süleyman'ın oğlu Şehzade Mehmet için yaptırdığı türbe camiyle aynı dönemde yapılmıştır. Şehzade Mehmet türbesi sekizgen planlıdır. Türbenin içi renkli ve desenli çinilerle örtülüdür.

84) Taksim Cumhuriyet anıtı : Taksim meydanındadır. İtalyan heykelci Pietro Canonica'ya 1928'de yaptırılarak İtalya'dan İstanbul'a getirilmiştir. Yerine 23 günde monte edilebilen heykel, 8 Ağustos 1928'de törenle açılmıştır. Dört köşe bir anıt olan Taksim Cumhuriyet anıtının yüksekliği 11 m'dir. 60 m²'lik yer kaplayan anıtın çevresi 17 m'dir. Heykelin İstiklal caddesi yönündeki yüzünde sivil elbisesi ile Atatürk, İnönü ve Fevzi Çakmak'la birlikte Cumhuriyet Türkiye'sini temsil eder. Harbiye yönündeki cephesinde ise Atatürk Kocatepe'ye çıkarken görülür. Heykelin dar yüzlerinde ise kahramanlığı simgeleyen ve ellerinde sancak tasıyan Türk askerleri görülmektedir.

85) Tekfur sarayı : Edirnekapı'dadır. Tarihi konusunda kesin bilgiler elde edilememiştir. Bizans döneminde taç giyme ve tahta çıkma törenlerinin yapıldığı bu sarayın zemini iki katlıdır. Mermer ve tuğladan yapılmıştır. Saraydaki süslemeler ve mimari özellik XII. yüzyıl yada XIV. yüzyıl başlarında Palaiologos'ların onarımlarından sonra yapıldığını ortaya koyar. İstanbul'un fethinden sonra saray çini atölyesi ve kibrit atölyesi olarak kullanılmıştır. Ne var ki 1864 yangınından sonra yalnızca dört duvarı kalmıştır.

86) Tophane camisi yada Nusretiye camisi : Tophane'de Tophane-i Amire'de Arabacılar kışlasındadır. III. Selim tarafından yaptırılmıştır. Bu cami 1823'de yanınca II. Mahmut yeni bir cami yaptırarak buraya Nusretiye camisi adını verdi (1825). Caminin mimarı Kirkor Balyan'dır. Camiye küçük bir avludan, iki yandaki mermer merdiven aracılığıyla girilir. Önce üç kubbe ile örtülü olan son cemaat yeri gelir. Sağa açılan kapı hünkar dairesine ve mahfiline, soldaki ise paşa dairesine girişi sağlar. Hünkar dairesinde dört oda, paşa dairesinde ise 3 oda vardır. Kare planlı caminin asıl kubbesi her cephede birer tane bulunan kemerlere oturur. Mimber mermerdir. Mihrap kabartma süslerle bezenmiştir. Çok güzel iki minaresi vardır. Minarelerin her birinde birer şerefe bulunur.

87) Tophane çeşmesi : Tophane'de Kılıç Ali Paşa camisinin yanındadır. 1732'de I. Mahmut tarafından yaptırılmıştır. Çeşmenin bulunduğu yerde daha önceleri III. Ahmet'in yaptırdığı bir çeşme bulunuyordu. Çeşmenin mimarı Mehmet Ağa'dır. Çeşme 1957'de önemli bir onarım görmüştür.

Tophane çeşmesi çok süslü bir çeşmedir. Her cephesindeki çeşmelerin yanlarında birçok meyve figürüne rastlanır. Figürlerin tümü de kabartmadır. Ayrıca çeşmeyi çevreleyen saçakların alt bölümü de kabartmalarla bezenmiştir.

88) Topkapı sarayı : Sarayburnu sırtları üzerindedir. 1453 - 1478 yılları arasında Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılmıştır. 1478'de yaptırılan 1400 m uzunluğunda bir surla çevrilidir. Fatih Sultan Mehmet'ten Abdülmecit'e kadar Osmanlı padişahlarının oturduğu bir saraydır. Sarayı çevreleyen surlarda ikisi sekiz köşeli, biri dokuz köşeli, 25'i de dört köşeli olmak üzere 28 kule vardır. Kasırlar, köşkler, devlet daireleri, koğuşlar, camiler, kütüphaneler ve büyük bir mutfak kapsayan saray, 99.000 m²'lik bir alanı kaplar. Kubbealtı, Enderun, Hırkai Saadet dairesi, Ağalar camisi, Kuşane, Başlala kulesi, Mustafa Paşa köşkü, Bağdat kasrı, İftariye kameriyesi, Çadır köşkü, Mecidiye kasrı, Esvab odası, Sofa camisi, Harem dairesi, Hünkar dairesi sarayın başlıca bölümleridir. Topkapı sarayı 3 Nisan 1924'de Türkiye Cumhuriyeti Bakanlar kurulunun aldığı bir kararla müze haline getirilmiştir. Topkapı sarayı müzesi, kapsadığı paha biçilmez yapıtlar nedeniyle en büyük ve en fazla

görülmeye değer müzelerden biridir.

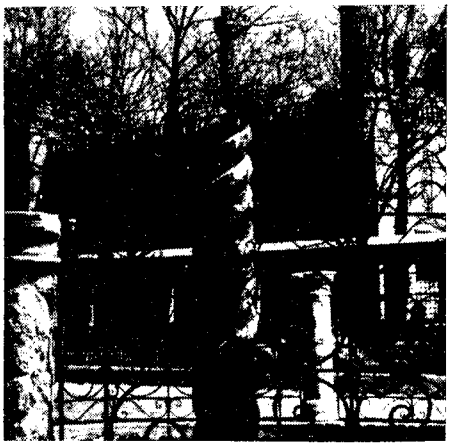
89) Türk ve İslam eserleri müzesi : Süleymaniye semtindedir. Önce Evkafı İslamiye müzesi olarak Mustafa Hayri Efendi tarafından 1914'de açılmıştır. 1927' de Türk ve İslam eserleri müzesi adı altında Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır. Müzenin bulunduğu bina 1550 - 1557 yılları arasında Süleymaniye külliyesinin bir bölümü olarak Mimar Sinan tarafından yapılmıştır. Müzede özelikle Abbasi, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinden kalma sayısız güzel yapıt bulunmaktadır. Seramikler, halılar, el yazmaları, kuranlar, minyatürler, madensel eşyalar, cam eşyalar, duvar çinileri, süs eşyaları, değerli taşlar, kandiller, şamdanlar, işlemeli kapılar vb. sergilenmektedir.

90) Üniversite Atatürk anıtı : İstanbul Üniversitesinin bahçesindedir. 19 Mayıs 1955'de açılışı yapılmıştır. Anıt gençlik ile Atatürk'ün bir arada olduğunu simgeler. Anıtta Atatürk ortada, bir yanında elinde meşale tutan bir üniversiteli kız, öbür yanında elinde bayrak tutan üniversiteli bir erkek öğrenci görülmektedir.

91) Yedikule zindanı yada Yedikule hisarı : Yedikule'dedir. İlk önceleri burada I. Theodosius'un yaptırdığı zafer takı vardı. Daha sonra bu tak kentin giriş kapısı haline getirildi. II. Theodosius kapının sağ ve soluna birer kule yaptırarak kapıyı kara surlarına bağladı. Bizans imparatoru IV. İoannes kulelerin yanlarına birer kule daha ekletti. İstanbul'un fethinden sonra 1470'de Fatih Sultan Mehmet üç kule daha yaptırınca kulelerin sayısı yediye yükseldi. Bundan ötürü hem semte hem de kulelere Yedikule adı verildi. Bizanslıların yaptırdıkları kulelerden biri o dönemden başlayarak mahkumların hapsedildiği ve çeşitli işkencelerin yapıldığı bir zindan görevi yapıyordu. Osmanlılar döneminde de önemli tutuklular Yedikule'ye kapatıldı. Bir ara silahlar ve devlet hazinesi de Yedikule'de saklandı, ama bunlar daha sonra Topkapı sarayına taşındı.

92) Yeni cami yada Valide cami : Eminönü'ndedir. III. Murat'ın eşi Safiye Sultan tarafından yaptırılmıştır. Mimarı Mimar Sinan'ın öğrencisi Davut Ağa'dır. Yapıma Davut Ağa 1597'de başladı. Ne var ki Davut Ağa ölünce yapımı mimar Dalgıç Ahmet Çavuş 1603'e kadar sürdürdü. III. Mehmet ölünce Safiye Sultan eski saraya gönderildi ve cami de yarım kaldı. Yaklaşık yarım yüzyıl sonra IV. Mehmet'in annesi Hatice Turhan Sultan camiyi tamamlama görevini mimar Mustafa Efendiye verdi ve Yeni cami külliyesi 1663'de tamamlandı. Mimar Mustafa Efendi, Davut Ağa'nın yaptığı plana bütünüyle bağlı kalmıştır. Davut Ağa'nın yaptığı planda ise Fatih, Süleymaniye ve Şehzade camilerinin etkileri görülür. Merdivenle çıkılan üç kapı, cami önündeki iç avluya ulaşır. Avludaki 24 sütun, 24 revak kubbesini taşır. Avlunun ortasında sütun başlıkları, yarım sütunları ve oymalı tunç parmaklığıyla görkemli bir şadırvan vardır. Yeni caminin en belirgin özelliği iç ve dış kapılardaki uyumdur. Caminin ana kubbesini dört yarım kubbe ve dört fil ayağı destekler.

Caminin üç yanında mahfiller vardır. Müezzin mahfili 8 sütuna dayanır. Sağdaki ve soldaki mahfillerin altında ise 13'er sütun görülür. Padişah mahfili dört kemere, kemerler de iki sütuna oturtulmuştur. Caminin iç duvarları nakışlar ve mavi çinilerle bezenmiştir. Cam bir dolapta Yeni caminin fildişinden yapılmış bir maketi saklanmaktadır. Mimberdeki karmaşık motifli süsler göz alıcıdır.

Sultanahmet meydanındaki Yılanlı sütun, IV. yüzyılda Bizans imparatoru I. Constantinus tarafından Yunanistan'dan getirtilerek Hipodrom'a dikilmiştir.

Yeni caminin tabanını kaplayan halılar hem çok güzel, hem de çok değerlidir. Özellike kıbleye yakın sütunun altında bulunan arabesk yazılı motiflerle süslü halı paha biçilmez değerdedir. Valide sultanlar için XVII. yüzyılda yaptırılan ve bir kemerle camiye bağlanan köşk, Türk mimarisinin en güzel örneklerinden biridir. Caminin iki minaresi vardır. İkisi de üçer şerefelidir.

93) Yerebatan sarayı : Ayasofya camisinin karşısındadır. Büyük bir su sarnıcıdır. Sık sık yabancılar tarafından İstanbul kuşatıldığı için Bizanslılar kentin su gereksinmesini gidermek için çeşitli yerlere sarnıçlar yapmışlardır. Yerebatan sarayının sarnıcı da işte bu sarnıçlardan biridir. VI. yüzyılda imparator İustinianus tarafından yaptırılmıştır. Sarnıcın suyu Cebecikôy kemeri ile Belgrat ormanlarından getirilirdi.Sarnıcın genişliği 70 m, uzunluğu ise 140 m'dir. İçinde 336 sütun vardır.

94) Yılanlı sütun yada Burmalı sütun : Sultanahmet meydanında öbür iki dikilitaşın arasındadır. Yunanlıların Platai'de (M.Ö. 479) Perslere karşı kazandıkları zaferin anısına Delphoi'deki Apollon tapınağına sunulan sütun, birbirine dolanmış üç yılandan oluşuyordu. Roma imparatoru I. Constantinus bu sütunu getirterek Hipodrom'a diktirdi. 1856'ya kadar alt bölümü toprağa gömülü olarak kalan sütun bu tarihte gerçekleştirilen kazılarla ortaya çıkarıldı. Sütun altında bulunan su yolu, Bizanslıların sütunu çeşme olarak kullandıklarını gösterir. Sütun XVIII. yüzyıla dek eksiksizdi; ne var ki daha sonraları yılanların başı koparılmış ve biri British Museum'a, ikincisi İstanbul Arkeoloji müzesine götürülmüştür. Üçüncü yılanın başıysa kayıptır.

95) Yıldız Sarayı : Beşiktaş ile Ortaköy arasındadır. 1866'da eski Yıldız köşkünün yerine Sultan Abdülaziz tarafından yaptırıldı. Mimarı Serkis Balyan dır. Saray yüksek duvarlarla çevrilidir. Dört kapısı vardır : Saltanat kapısı, Valide kapısı, Mecidiye kapı ve Koltuk kapı. Sarayın çok büyük olan bahçesine çeşitli köşkler yapılmıştır : Valide köşkü, Malta köşkü, Şale köşkü, Çadır köşkü, Yıldız köşkü, Talimhane köşkü, Bahçevanbaşı köşkü, Yeni köşk, Acem köşkü ve Av köşkü.

Yıldız sarayı, Osmanlı tarihinin birçok önemli olayına tanık olmuştur : 1898' de Alman imparatoru II. Wilhelm bu sarayda konuk edimiştir. Sevr antlaşmasının imzalanması 22 Temmuz 1920'de Yıldız sarayında yapılan bir toplantı sonucunda kararlaştırıldı; 1897'de Yunanistan'a savaş açma kararı da burada verilmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanı 23 Temmuz 1908'de Yıldız sarayında karara bağlanmıştır. Atatürk, Samsun'a gitmek için yola çıkmadan önce (15 Mayıs 1919' da) bu sarayda Padişah Vahdettin ile görüşmüştür.

İZMİR

Ege bölgesinin Ege bölümünde yeralır. Batısında Ege denizi, kuzeyinde Balıkesir, doğusunda Manisa, güneyinde Aydın vardır.

Yüzölçümü	11 973 km²
Nüfusu	1 660 529
İlçe sayısı	19
Köy sayısı (1970) ...	694

İzmir'in İlçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
İzmir (merkez)	1 294	636 078
Bayındır	588	44 876
Bergama	1 688	89 645
Bornova	203	43 856
Çeşme	280	11 582
Dikili	541	18 833
Foça	247	13 251
Karaburun	413	6 431
Karşıyaka	97	203 602
Kemalpaşa	658	38 502
Kınık	436	29 183
Kiraz	533	34 812
Menemen	1 014	66 305
Ödemiş	1 212	123 486
Seferihisar	364	11 184
Selçuk	295	17 139
Tire	802	68 168
Torbalı	600	55 590
Urla	728	22 708

Yüzey şekileri :

Ege bögesinde, doğu - batı yönünde uzanan geniş tabanlı ovalar (Menemen ovası, Bornova ovası, Kemalpaşa ovası, Ödemiş - Tire ovası) orta yükseklikteki dağ kütlelerini birbirinden ayırır. İl kıyıları genellikle girintili çıkıntılıdır. Gediz ve Küçük Menderes'in ağızlarında alüvyon ovaları oluşmuştur.

İzmir'in tüm suları Ege denizine dökülür. Küçük Menderes, Bakırçay ve

Kadifekale'den İzmir'in görünüşü. Eski adı Pagos olan Kadifekole M.Ö. IV. yüzyılda yaptırılmıştır.

178 yılında yapılan Agora günümüzde müze olarak kullanılmaktadır.

İzmir'e bağlı Çeşme kasabası aynı adı taşıyan körfez üzerinde kurulmuş turistik bir yöredir.

Gediz'in bir bölümü ilin başlıca akarsularıdır. Bu akarsular kış ve ilkbahar mevsimlerinde kabarır; yazınsa suları iyice azalır. İlde büyük göllere rastlanmaz.

İklim :

İzmir'de Akdeniz iklimi egemendir : yazlar kurak ve sıcak, kışlar yağışlı ve ılık. Küçük Menderes ovasında iklim, denizden uzaklığı nedeniyle, kıyılara oranla serttir. Yıllık yağış ortalaması 600 - 750 mm arasında değişir.

Tarım ve hayvancılık :

İzmir'de sanayi bitkilerine ayrılan toprakların oranı (%60,5), tahıla ayrılandan (%32) çok daha fazladır. İzmir' de, her yıl ortalama 6.100 ton şeker pancarı, 25.500 ton tütün, 54.000 ton pamuk, 81.230 ton buğday, 41.000 ton arpa, 14.100 ton mısır, 6.120 ton yulaf, 2.200 ton çavdar, 1.600 ton pirinç, 129.000 ton patates, 14.000 ton soğan, 2.700 ton bakla, 2.300 ton nohut, 530 ton kenevir, 1.300 ton susam, 30.000 ton incir, 140.000 ton üzüm, 33.000 ton zeytin, 35.500 ton turunçgil üretilir. İldeki hayvan sayısıysa ortalama şöyledir : 550.000 koyun, 305.000 kıl keçisi, 190.000 sığır, 1.700.000 tavuk, 1.900 manda, 37.300 eşek, 27.500 at, 1.250 deve. İzmir'deki yıllık bal üretimi 600 tonun üzerindedir.

İzmir ilinde toprakların dağılımı

	Hektar	%
Tarla	231 000	19,2
Nadas	40 000	3,2
Bağ, bahçe	83 000	7
Zeytinlik	97 000	8,1
Çayır, mera	24 000	2
Orman	365 000	30,4
Tarım dışı	357 000	30

Yeraltı zenginlikleri :

İzmir'in en önemli yeraltı zenginlik kaynağı cıvadır (Karaburun'da). Ayrıca, demir (Torbak), kurşun, çinko, linyit (merkez ilçe, Urla, Torbalı, Tire), üstün nitelikli mermer (Selçuk), tuz (Çamaltı) da üretilmektedir.

Sanayi :

Devlet Planlama Teşkilatı istatistiklerine göre sanayi alanındaki gelişmişlik bakımından İzmir, Türkiye'de 11. sırayı alır. Alaybey tersanesi, Aliağa rafinerisi, Yemta - Tariş Ltd. Şti., Sümerbank basma fabrikası, Türkiye Süt Endüstrisi kurumunun süt ürünleri fabrikası, Petrol Ofis'in teneke fabrikası, tütün ve rakı fabrikaları, konserve fabrikaları, meyve suyu fabrikası, alüminyum radyatör fabrikası, Çiğli iplik fabrikası, zeytinyağı tesisleri, bira fabrikaları, Betontaş beton direk tesisi, Bergama iplik ve dokuma fabrikası, İzmir pamuk mensucat fabrikası, İzmir basma fabrikası, tabakhaneler, ilaç (tıbbi ve tarımsal) fabrikaları, boya ve vernik tesisleri, sabun ve deterjan fabrikaları, şişe, cam, otomobil camı, cam elyafı tesisleri, tarım alet ve makinaları fabrikaları vb. kentin başlıca sanayi kuruluşlarıdır.

Tarih :

Eski adı Smyrna'dır. İzmir Hitit, İon ,Lydia, Pers, İskender ve Roma dönemlerini yaşamıştır. 395'den XI. yüzyılın ikinci yarısına kadar Bizans egemenliğinde kalmıştır. 1076'da Kutulmuşoğlu Süleyman tarafından Selçuklu topraklarına katılmıştır. Kutulmuşoğlu'nun ölümünden sonra Çaka Beyin eline geçmiştir. Birinci Haçlı seferi sırasında Kılıç Arslan yenilerek Anadolu içlerine çekilince (1097), kenti Haçlılar kuşattı. Kent anlaşma yoluyla 1204'de Haçlılara bırakıldı. İzmir 1320'ye doğru Aydınoğullarından Mehmet Bey oğlu Umur Beyin eline geçti. Umur Bey İzmir'de büyük bir deniz üssü kurdu. Ne var ki, Papa VI. Clemens bir Haçlı donanması hazırlayarak 28 Eylül 1344'de İzmir'e bir baskın yaptı. Haçlılar Umur Beyin tersanesini yakıp yıktılar. Ama kaleyi ele geçirmeyi başaramadılar. Umur Bey hisarı ve kenti almak için karşı saldırıya geçtiyse de şehit oldu. Bu tarihten sonra kentin bir bölümü Rodos şövalyelerinin elinde kaldı. 1403'de I. Bayezıd'ı yenen Timurlenk İzmir'i kuşattı. Ancak Anadolu'dan çekilirken Aydınoğullarına eski topraklarını geri verdi. 1415'de Padişah I. Mehmet, Midilli prensi ve Rodos şövalyelerinin desteğiyle İzmir'i ele geçirdi. Ama Hıristiyanlara bazı ayrıcalıklar tanımak zorunda kaldı. İzmir nihayet 1424'de II. Murat tarafından kesin biçimde Osmanlı topraklarına katıldı.

İzmir kuruluşundan bu yana çeşitli depremler nedeniyle birçok kez yerle bir oldu. Bunların en şiddetlileri arasında 1668, 1730, 1773, 1883 ve 1923 depremleri sayılabilir.

Birinci Dünya Savaşından galip çıkan İtilaf devletleri Türkiye'yi paylaşmayı planladıklarından İzmir ve çevresini Yunanlılara bırakmışlardı. 14 Mayıs 1919'da İngiliz amirali İzmir'in işgal edileceğini vali Ali Nadir Paşaya bildirdi. 14 - 15 Mayıs günleri halkın işgale karşı gösterdiği tepki olumlu bir sonuca ulaşamadı. 15 Mayıs 1919'da Yunanlılar İzmir'i işgal ettiler. 15 Mayıs 1919'dan 9 Eylül 1922'ye kadar üç yılı aşkın bir süre İzmir Yunan işgalinde kaldı. 15 Temmuz 1926'da İzmir'de Atatürk'e bir suikast düzenlendi. Ancak suikast önceden haber alındığından Atatürk'ün yaşamı kurtuldu.

Tarihsel yapıtlar :

1) Agora : M.S. 178'de yaptırıldığı sanılmaktadır. Bir pazar yeriydi. Bugün müzeye dönüştürülmüştür. Agora'da sanat değeri yüksek heykeller vardır. Deniz tanrısı Poseidon'un heykeli, Demeter' in heykeli, Artemis heykeli, vb. Agora' da ele geçirilen sütun başlıkları M.S. 160 - 200 yıllarından kalma örneklerdir.

2) Arkeoloji müzesi : Arkeoloji müzesi iki tanedir. Basmahane'deki müze 15 Şubat 1927'de açılmıştır. Kültürpark' ta bulunan ise 1951'de açılmıştır. Kültürpark'taki arkeoloji müzesinde bulunan yapıtların başlıcaları Hitit, Helen, Roma ve Bizans dönemlerinden kalmadır. Bu yapıtlar arasında mezar taşları, lahitler, lahit kapakları, büstler, heykeller, sütun başlıkları, toprak kaplar, vazolar, yazıtlar, kandiller ve kabartmalar göze çarpar. Basmahane'deki müze ise bugün bir depo durumundadır.

3) Atatürk anıtı : Pietro Canonica tarafından 1932'de yapılmıştır. At üzerinde resmi üniformasıyla duran Atatürk, sağ eliyle denizi işaret etmekte ve «Ordular ilk hedefiniz Akdeniz'dir ileri» komutunun verilişini simgelemektedir. Bu komut kabartma bir yazı ile tabana yazılmıştır.

4) Atatürk müzesi: 1927'de Atatürk'e hediye edilen Alsancak'taki evde, 1941 yılında açılmıştır. Atatürk müzesinde Atatürk'ün eşyaları sergilenmektedir.

5) Bayraklı höyüğü : İzmir'e 9 km uzaklıkta Tepekule'dedir. İzmir'in ilk kurulduğu yerdir. M.Ö. 2000 - 1000 yılları arasında Helen çağını yaşamıştır. XIX. yüzyıl başında başlatılan kazılar 1948 - 1951 yılları arasındaki kazılarla sonuca vardırılmış ve M.Ö. VII. yüzyıldan kalma megaron tipi kerpiçten bir ev, tapınak, sur, çeşme ve kapı kalıntıları ortaya çıkartılmıştır. Kalıntıların kuzeyinde yeralan Tantalos mezarı (IV. yüzyıl) kaya içinde oyulmuş iki bölümden oluşur.

İzmir, Bergama'daki Asklepion M.Ö. V. - M.S. II. yüzyıllar arasında sağlık yurdu olarak kullanılmıştır.

Efes'teki Hadrianus tapınağı 130 yılında yapılmıştır. Tapınağın üstü kabartmalarla kaplıdır.

Efes'deki Celsus kitaplığı 135 yılında Asya genel valisi Celsus adına yaptırılmıştır.

6) Hisar camisi : Hisarönü yöresindedir. Aydınoğlu Yakup Bey tarafından 1597 - 1598'de yaptırılmıştır. Yedi kubbeli bir son cemaat yeri vardır. İzmir camilerinin en büyüğü ve en gösterişli olanıdır. Kesme taştan yapılmış camiyi tek bir kubbe örter.

7) Kadifekale : Kentin güneyinde, 186 m yüksekliğindeki tepe üzerindedir. M.Ö. IV. yüzyılda İskender'in generali Lymachos tarafından yaptırıldı. 1403'de Timur İzmir'i ele geçirdiği sırada hasar gördü. 1688'deki depremden büyük zarar gören Kadifekale daha sonra onarıldı. Günümüzde kalenin 5 kulesi ve güney duvarı ayaktadır. Kalenin surlarının uzunluğu 6 km, kulelerinin yüksekliği 20 - 35 m'dir.

8) Saat kulesi : Konak meydanındadır. 1901'de sadrazam Küçük Sait Paşa tarafından yaptırılmıştır. Kulenin saatini Alman imparatoru II. Wilhelm armağan etmiştir. 15 Mayıs 1919'da Yunanlılar İzmir'i işgal ederken ilk kurşunu Gazeteci Hasan Tahsin bu kulenin önünden sıkmıştır. Hasan Tahsin'in ilk kurşunu sıktığı yere 1975'de «ilk kurşun anıtı» dikilmiştir.

Kule 25 m yüksekliktedir. Bir tabanın üzerine oturmaktadır. Dört kösesinde dört çeşme görülür. Kulenin dış yüzü kabartma yıldız motifleriyle bezenmiştir.

İzmir çevresindeki ve ilçelerindeki tarihsel yapıtlar :

Klaros : İzmir'e 48 km uzaklıkta Gavurköy'dedir. İonia kentlerindendir. Eski çağda Apollon'a ait kehanet ocağıyla büyük ün kazanmıştır. Kent 1907 - 1958 yılları arasındaki kazılar sonucu ortaya çıkarıldı. Kalıntıları arasında Apollon tapınağı ve Artemis tapınağı sayılabilir.

Kolophon : İzmir'e 40 km kadar uzaklıkta İon birliğine bağlı eski bir kenttir. Örenşehir'dedir. Lidyalıların, İonların, Perslerin ve Atinalıların egemenliğinde yaşadı.

Kolophon'un kalıntıları 1887'de ortaya çıkarıldı. Kentin kalıntıları arasında surlar, Stoa, evler, yapı kalıntıları, caddeler bulunur.

Bergama : İlk adı Pergamon idi. Kentin kuruluşu Ege uygarlığının başlangıç dönemlerine dek iner. Kent Pers, İskender, Helen çağlarını yaşadıktan sonra M.Ö. 263 - 133 yılları arasında Bergama krallığına başkentlik aypmıştır. 395 - 1306 arasında Bizans egemenliğinde yaşayan kent 1306'da Karesioğullarının eline geçti. 1341'de Bergama emiri Yahya Han ölünce Osmanlılar tarafından Bergama işgal edildi. 1402'de Yıldırım Bayezıd'ı yenen Timur Bergama'yı yağmaladı. 1919 - 1922 arasında Yunan işgalinde kalan kent işgalden kurtarıldıktan sonra Yunanistan'dan gelen göçmenlere verildi.

Alman mühendis K. Humann'ın yaptığı kazılardan ele geçirdiği Zeus sunağının bazı yüksek kabartmaları Berlin'e göndermesi üzerine 1878'de Bergama Akropol'ünde Berlin müzeleri adına bir kazı yapıldı. 1900 - 1914 yılları arasında yapılan ikinci kazıyı 1927 - 1938 kazıları izledi. Akropolis'te ele geçirilen iki balta tarihöncesi çağlardan beri bölgede insanların yaşadığını kanıtlar. Bergama'daki yapıtların hemen hemen tümü Helen ve Roma döneminden kalmadır.

Helen dönemi yapıtları : Saray; galerilere ve kütüphaneye bağlanan tapınak; ilk parşömen kağıdına yazılmış kitapların saklandığı kütüphane; Athena tapınağının batısındaki dik yamaçta bulunan ve 10.000 seyirci alabilecek büyüklükte olan tiyatro; Bergama'nın en güzel yapıtı olan ve Eumenes II tarafından yaptırılmış olan Zeus sunağının güneyindeki yukarı Agora; orta kentteki dik yamaçta yeralan Demeter tapınağı; Dor üslubunda mermerden yapılmış Hera tapınağı; 36x64 m boyutlarında ve iki katlı sütunlu galerilerle çevrili olan aşağı Agora; aşağı Agora'nın batı ve kuzeyindeki ev yıkıntıları ve Bergama heykel okulunun en güzel örneklerini sunan heykeller sayılabilir.

Aigai : Eski çağlardaki 11 Aiolis kentinden biri. Bugünkü adı Nemrut kaledir. Attalos'lar döneminde Bergama kentçilik ilkelerine göre düzenlenmiştir. Tiberius tarafından onarılmıştır. Aigai'deki başlıca kalıntılar şunlardır: Apollon Khresterios tapınağı, Latmos Herakleia'sı, Assos ve üç katlı bir Stoa, tiyatro, Demeter tapınağı, buluterion ve stadyumdur.

Dikili ilçesi

Pitane : Çandarlı yarımadasındadır. M.Ö. VI. yüzyıldan kalma mezarlarda ölü gömme adetlerini aydınlatan önemli buluntular ortaya çıkarılmıştır. O dönemlerde yakılan cesetlerin külleri küplere yada vazolara konularak çevresi taşlarla örülmekteydi. Ortaya çıkarılan mezarlarda vazolar, seramikler, kadehler ve küçük heykeller ele geçirilmiştir.

Foça ilçesi

Phokaia : Foça'nın güneyinde, İzmir'e 35 km uzaklıktadır. M.Ö. VII. yüzyılın ortalarında Hermos ırmağının ağzında Phokis'liler ve Atinalılar tarafından kuruldu. Helen ve Roma dönemini yaşadı. 1455'de Fatih tarafından Osmanlı topraklarına katıldı. 1913'de başlayan arkeoloji kazıları 1952'ye dek sürdü. Phokaia'da Cenevizlilerden kalma bir kale kalıntısı ve Fatih Sultan Mehmet'in yaptırdığı bir cami vardır.

Kyme : Çandarlı körfezinin güney kıyısında Nemrutköy yakınındadır. Kent M.Ö. V. yüzyılda kurulmuştur. Günümüze dek gelen kalıntıları arasında M.Ö. II. yüzyıldan kalma bir tapınak ve bazı yapı bölümleri vardır.

Menemen ilçesi

Kubilay anıtı : Yedeksubaylık görevini yaparken Menemen'de bir grup yobaz tarafından 23 Aralık 1930'da şehit edilen Mustafa Fehmi Kubilay'ın anısına dikilmiştir. Heykelci Ratip Aşir Acudoğlu'nun yapıtı olan anıt 1933'de açıldı. Kubilay'ın heykeli mermer bir taban üzerinde yükselmektedir. Kubilay'ın sağ eli yukarda durmakta ve elinde bir ok bulunmaktadır. Anıt Menemen'in Yıldız tepesindedir.

Larissa : Menemen ilçesi yakınındadır. Cilalıtaş döneminden kaldığı sanılır. M.Ö. VIII. yüzyılın sonlarına doğru Yunanlıların egemenliğine girmiştir. Lydia ve Pers dönemlerini yaşıyan Larissa Peleponnesos savaşları sırasında tümüyle yıkılmıştır. Daha sonra yeniden yapılan kent M.Ö. 279'da Galatlar tarafından yağmalandı.

Kentin bulunduğu yerde 1902'den bu yana sürdürülen arkeoloji kazıları sonucunda surlarla çevrili ve Yunan öncesinden kalma bir kent kalıntısı ortaya çıkarıldı. M.Ö. 700 yılından kalma Akropolis'den günümüze valnızca kent surları gelebilmiştir. M.Ö. VI. yüzyıldan kalma dinsel yapıların bütünü bugün ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca bulunan üç saray kalıntısında Doğu etkisi belirgindir. Kazılar sırasında ele geçirilen toprak yapıtların bir bölümü Stockholm müzesine götürülmüştür. Bazı sütun başlıkları ve yapıtlar da İstanbul arkeoloji müzesine taşınmıştır.

Ödemiş ilçesi

Aydınoğlu Mehmet Bey türbesi : 1333' de Aydınoğlu Mehmet Bey ve oğulları için yapıldı. Yapı kare planlı ve sekiz köşelidir. Türbenin içinde dört mezar vardır. Bunlar Aydınoğlu Mehmet Bey ile oğlu İsa Bey, İbrahim Bahadır ve Gazi Umur Beyin mezarlarıdır. Türbe üç pencereden ışık alır. Türbeyi örten kubbenin içi lacivert ve siyah çinilerle kaplanmıştır.

Ulu cami : Aydınoğullarının başkenti olan Birgi'de 1312'de yaptırıldı. Kare planlı olan cami kesme taşlarla yapıl-

Trajanus zamanında I. yüzyılda yapılan Efes'deki Büyük Tiyatro 25.000 kişiliktir.

Efes Kuret'ler caddesinden Devlet agorasına geçiş.

Selçuk'taki ünlü Meryem Ana evi günümüzde de kutsal bir yer olarak kabul edilmektedir.

mıştır. Tek minaresi vardır. Minare tek şerefeli ve firuze renkli sırlı tuğlalarla bezelidir. Sekiz sütuna yaslanan ahşap bir çatı son cemaat yerini örtmektedir. Mihrabın kubbesi mor ve firuze renkli geometrik motifli çinilerle örtülmüştür. Kabartma ve oymalı mimber cevizdendir. Çivisiz yapılmış bu mimberde pencere kanatları tahta işçiliğinin en güzel örneklerinden biridir.

Selçuk ilçesi

Ayasuluk yada eski Selçuk : Eski Efes adıyla da bilinen bu kentin kökeni ilk kez Mykenai'ler dönemine dayanır. M.S. VI. yüzyılda Efes limanı, ırmakların getirdiği alüvyonlarla dolunca Efes halkının bir bölümü Ayasuluk tepesine yerleşti. Daha sonra kent giderek büyüdü ve VII. yüzyılda surlarla çevrildi. 1090'da bir ara Türk egemenliğine girdi, ama daha sonra yeniden Bizanslıların eline geçti. Ne var ki 1304'de kent Menteşe beyliğinin egemenliğine girdi. Daha sonra Aydınoğullarının eline geçen Ayasuluk, Aydınoğlu Mehmet Bey, beyliğini beş oğlu arasında paylaştırınca Hızır Beyin payına düştü. 1390'da Osmanlıların eline geçen kent Timur istilası sırasında yakılıp yıkıldı. 1914'de alınan bir kararla Ayasuluk adı Selçuk'a dönüştürüldü. Selçuk'taki kalıntıların çoğu Aydınoğullarından kalmadır. Aydınoğularının yapıtlarından en önemlisi İsa Bey camisidir. Cami 1375'de Aydınoğlu İsa Bey tarafından yaptırılmıştır. Boyu 56,53 m, eni 48,68 m'dir. Revaklı avlulu camilerdendir. Caminin avlusuna batı ve doğu cephesindeki iki kapıdan girilir. Özellikle batı cephesinin mermer levha kaplamaları göz alıcıdır. İki katlı diziler halinde sıralanan pencereler renkli taşlar, yazılar ve çeşitli motiflerle süslüdür. Caminin iki minaresinden geriye yalnızca biri, o da şerefesine kadar bölümü olmak üzere ayakta kalabilmiştir. Caminin yanındaki sekizgen türbe bir Selçuklu yapıtıdır. Selçuk tepesinin kuzeyinde Bizanslılardan kalma bir kale harabesi vardır. 15 burçlu olan kalenin çevresi 1500 m'ye yakındır. Kalenin güneyinde ise Aziz Yuhanna kilisesi yeralır.

Efes (Ephesos) : Selçuk'a 3 km uzaklıkta Panavır ve Bülbül dağları arasındadır. İlk Efes kenti Batı Anadolu kıyılarının orta bölümünde Büyük Menderes ırmağının döküldüğü bir körfezin kenarında kurulmuştur. Burası aynı zamanda Kral Yolu'nun başlangıç noktası olduğundan Efes, Anadolu'nun içlerine giren büyük ticaret yolunun da üzerinde yer alırdı. M.Ö. 2000 yılında kurulan ilk kentten günümüze hiç bir iz kalmamıştır. Bu kentten sonra değişik dönemlerde Efes kentinin yeri değiştirilmiş ve beş ayrı kent kurulmuştur. M.S. 263'de Got'ların istilasına uğrayan kent, IV. - V. yüzyıllarda yeniden büyük bir gelişme gösterdi. Daha sonra Bizans egemenliğine girdi. 655'de Araplar tarafından yağmalandı. İlk kez 1090 yılında Türklerin eline geçen kent bir süre Türk egemenliğinde yaşadı. Kentin kesin biçimde Türklerin eline geçmesi ise XIV. yüzyılın başına rastlar.

Efes'te arkeoloji kazıları 1863'de başladı. Bu tarihte çalışmalara başlayan İngiliz mühendis John Turtle Wood, Artemis tapınağını 1869'da ortaya çıkardı. 1874'de sona eren ilk kazıdan sonra 1904 - 1905 yıllarında gene bir İngiliz arkeolog Efes'te kazılar yaptı. Daha sonraları Avusturyalılar da, Efes'te kazılar yapmak üzere Osmanlı padişahından izin aldılar.

Ayasuluk tepesinde eski Efes denilen yerde bugün kale kalıntıları, Aziz Yuhanna kilisesi, dünyanın yedinci harikası sayılan Artemis tapınağı ve İsa Bey camisi vardır. Buradan çıkartılan kalıntıların büyük bölümü 1869 - 1874 ve 1904 - 1905 kazıları sırasında Londra'ya kaçırılmış ve British Museum'a konmuştur. Daha sonraları Avusturyalılar yaptıkları kazılar sonucu ortaya çıkardıkları yapıtların bir bölümünü (sözgelimi Marcus Aurelius ve Lucius Verus'ün zafer anıtlarının kabartmalı kapak taşlarını) Viyana müzesine götürmüşlerdir. Efes'teki en önemli tarihsel yapıtlardan biri olan Efes Artemis tapınağı İsa Bey camisine yaklaşık 300 m uzaklıktadır. Dünyanın yedi harikasından biri sayılan tapınaktan bugüne, bir kaç beyaz mermer parçasından başka birşey kalmamıştır.

1931, 1933 ve 1935 yıllarında Venedik yakınlarında yapılan arkeoloji kazılarında M.Ö. IV. - III. yüzyıllardan kalma bir mezar anıtı kalıntısı ortaya çıkartıldı. Yaklaşık 11 m yüksekliğindeki bir kaidenin üstünde yükselen anıt, Bodrum' daki mezar anıta benzer. Mezar odası kaya kütlesinin ortası oyularak oluşturulmuştur. Anıtın kapısı yoktur. Mezar odasında anıtsal bir lahit vardır. Tek parçalı, karyola biçimindeki lahitin ön yüzünde, sirenlerin de yer aldığı bir friz görülür. Bu mezar anıtının büyük bir olasılıkla Selefki kralı II. Antiokhos'a ait olduğu ve M.Ö. III. yüzyılın ortalarında yapıldığı sanılır.

Efes'te sözünü ettiğimiz tarihsel anıtlar dışında Vedius gymnasium'u ve hamamları, I. yüzyıldan kalma stadyum, Bizans hamamı, kilise kalıntıları, surlar, Roma imparatoru Claudius ve Traianus dönemlerinde yapılmış 25.000 kişilik bir tiyatro, Arkadiana adı verilen geniş cadde, Büyük Menderes ırmağının alüvyonlarıyla dolan eski liman, Serapis tapınağı, agora, Celsus kütüphanesi ve tiyatro, 130 yılında yapılmış Hadrianus tapınağı, Helen ve Bizans dönemlerinden kalma sur kalıntıları vb. sayılabilir. Efes' te ortaya çıkartılan en değerli parçalardan biri de Artemis heykelidir. Heykel M.S. I. yüzyılın sonunda Romalılar tarafından yapılmıştır. Tanrıça heykelde ayakta ve bütünüyle giyinik olarak görülmektedir. Başında çemberlerle tutturulmuş bir örtü ve taşlı bir taç vardır. Heykelin göğüs bölümünde yumurta biçimli bereket simgeleri görülür. Etek bölümü ise çeşitli parçalara ayrılmıştır. Her parçada kutsal hayvanlara ait kabartmalar bulunur. Ayakların yalnız uçları görülebilmektedir.

Efes arkeoloji müzesi : Selçuk - Efes yolundadır. 1965'de bugünkü modern binasına taşınmıştır. 1869'dan bu yana Efes ve Selçuk'ta ele geçirilen tarihsel yapıtlar bu müzede sergilenmektedir. Müzede Helen ve Roma dönemlerinden kalma çok sayıda değerli yapıt sergilenmektedir.

Meryem Ana evi : Selçuk'a 9 km uzaklıkta Aladağ üzerindedir. Hz. İsa' nın annesi Meryem ile Aziz Yuhanna'nın yaşamlarının son yıllarını geçirdiği ev ve IV. yüzyılda yapılan kilise, bugün bütün Hristiyan dünyasının ilgisini çekmekte ve her yıl binlerce Hristiyan hacı olma amacıyla burayı ziyaret etmektedir. Meryem Ana evi kare planlıdır; ama arka bölümü sekiz köşelidir. Evin kapısından bir sofaya ve şömineli bir odaya girilir. Bu odanın yanında dua

Asklepion'daki kutsal tünel 82 m uzunluktadır. Tünelde kemerler yer almaktadır.

Elişleri Orta Anadolu'nun geleneksel uğraşlarındandır. Resimde Maraş'tan bir örnek görülmektedir.

odası, sağında yatak odası, solunda mutfak vardır. Binanın altındaki sette şifalı olduğu öne sürülen bir su akar.

Meryem Ana mezarı : Efes'te Artemis tapınağının kuzeydoğusundaki tepededir. Bizans imparatoru Iustinianus VI. yüzyılda mezarın bulunduğu yere bir kilise yaptırmıştır.

KAHRAMANMARAŞ

Büyük bölümü Akdeniz bölgesinde, kuzeydoğu kesimi Doğu Anadolu bölgesinde, güneydoğudaki küçük bir bölümüyse Güneydoğu Anadolu bölgesinde yeralan il, Kuzeyden Sivas, kuzeydoğudan Malatya, doğudan Adıyaman, güneydoğudan Gaziantep, güneyden ve batıdan Adana, kuzeybatıdan Kayseri ile sınırlıdır.

Yüzölçümü	14 327 km²
Nüfusu	620 248
İlçe sayısı	7
Köy sayısı (1970)	495

Kahramanmaraş'ın ilçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Kahramanmaraş (merkez)	3 188	210 156
Afşin	1 387	76 885
Andırın	1 178	38 651
Elbistan	4 028	106 510
Göksun	1 920	48 217
Pazarcık	1 938	89 600
Türkoğlu	688	40 257

Yüzey şekilleri :

İlin engebeli bir görünümü vardır. Orta Torosların Binboğa dağlarındaki Demirkapı (2935 m), Hezanlıdağ (2286 m), Amanos dağlarının kuzey kanadındaki Uluziyaret (2259 m), Nurkak (3031 m), Berit (3025 m) ilin başlıca doruklarıdır. Kahramanmaraş'ın en geniş ovası Elbistan ovasıdır. Afşin ovası, Maraş ovası, Göksun ovası ve Pazarcık ovası ilin öbür ovalarıdır.

İlin hemen hemen tüm sularını Ceyhan toplar ve Akdeniz'e boşaltır. Birkaç küçük göl (Arap, Nehli, Gâvur, Mizmilli) dışında göle rastlanmaz.

İklim :

Kahramanmaraş'ın alçak kesimlerinde karasallaşmış Akdeniz iklimi, yüksek kesimlerde ve Elbistan ovasında ise kışları sert ve sürekli bir karasal iklim görülür.

Tarım ve hayvancılık :

Kahramanmaraş'ın ekonomisi daha çok hayvancılığa dayanır. 1973 istatistiklerine göre ilde, 496.310 koyun, 163.249 sığır, 378.580 kıl keçisi, 8.902 manda, 23.070 eşek, 16.360 at vardır. İldeki 564.150 kümes hayvanından 37.250.000 yumurta; 29.000 kovandan 150 ton bal elde edilmektedir.

Kahramanmaraş ilinde toprakların dağılımı

	Hektar	%
Tarla	241 000	16,8
Nadas	168 000	11,7
Bağ	52 000	3,6
Sebze, meyve	25 000	1,7
Mera, çayır	107 000	7,5
Orman	332 000	23,2
Tarım dışı	508 000	35,5

1973 rakamlarına göre tarım ürünlerinin bazıları gerilerken (176.610 t. buğday, 54.000 t. arpa, 13.200 t. mahlut), zeytin (4.485 t.), domates (23.700 t.), pamuk (11.900 t), çiğit (19.000 t.) ve nohut (30.000 t.) üretimi arttı.

Yeraltı zenginlikleri :

Elbistan - Afşin ovasındaki linyit, Elbistan ve Türkoğlu'da barit, Elbistan ve Maraş'ta krom, çeşitli yerlerde demir, kurşun, çinko, mermer vardır; ancak bunlar, verimli biçimde işletilememektedir.

Sanayi :

Sanayi bakımından geri kalmış illerimizden biridir : Türkiye'de 58.'dir. Demir haddehanesi; alüminyum, bakır, lastik ve sabun fabrikaları kentin sanayileşmesine yetmemektedir.

Tarih :

Kahramanmaraş'ın tarihi çok eski dönemlere dayanır. Asur yazıtlarına göre Maraksi adıyla anılan kent Hitit imparatorluğunun parçalanmasından sonra kurulan Gurgum devletinin başkenti oldu. Kentin çevresinde ve yüzeye yakın bölümlerde pekçok Hitit yapıtının ortaya çıkartılması, kentin Hititler tarafından kurulduğunu düşündürmektedir. Kent Asur, Pers, Roma, Bizans, Arap, Selçuklu, Memluklu, Dulkadiroğulları ve Osmanlı dönemlerini yaşamıştır. Kahramanmaraş kenti Dulkadiroğullarının bütünüyle ortadan kaldırılması sonucu XVI. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı topraklarına katılmıştır. XIX. yüzyılın ilk varısında İbrahim Paşa Kahramanmaraş'ı ele geçirmiş ve kent 19 ay süreyle Mısır egemenliğinde yaşamıştır.

Birinci Dünya savaşından sonra (o zamanki adı yalnızca Maraş idi) İngilizler, sonra da Fransızlar tarafından işgal edildi. Ne var ki Sütçü İmamın başlattığı direniş hareketine Maraş halkı katılınca, kent 11 Şubat 1922'de Fransız egemenliğinden kurtuldu.

1972'ye kadar Maraş adı ile anılan kent, Kurtuluş savaşındaki kahramanca direnişinden ötürü 1972'de Kahramanmaraş adını aldı.

Tarihsel yapıtlar :

1) Maraş kalesi : Maraş'ın yanıbaşında yükselen bir tepe üzerindedir. Hititler döneminde yapılmıştır. Roma, Bizans ve Selçuk dönemlerinde onarım görmüştür. 128x60 m boyutlarındadır. Duvarlarının kalınlığı 1,60 m'dir. Kanuni Sultan Süleyman tarafından da onartılan kalenin çevresinde savunma hendeği yoktur.

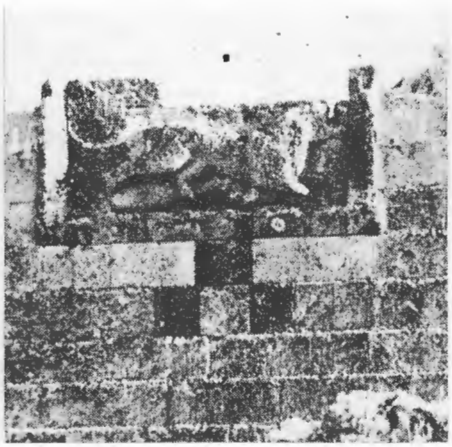
2) Sütçü İmam anıtı : 1920'de Maraş Fransız işgali altındayken, hamamdan çıkan Türk kadınlarına sarkıntılık yapan Fransız askerlerini öldüren Sütçü İmamın anısına 1936'da dikilmiştir.

KARS

Doğu Anadolu bölgesindedir. Doğusunda S.S.C.B., güneydoğusunda S.S.C.B. ve İran, güneyinde Ağrı, batısında Erzurum ve Artvin vardır.

Kars'taki Ani köyü milattan önce bir kale kenti olarak kuruldu. Ani X. yüzyılda Ermeni krallığının başkenti oldu.

«Arslanlı Kapı» Kars yakınlarındaki **Ani köyü** harabelerinde günümüze dek kalmış tarihi yapıtlardandır.

Yüzölçümü	18 557 km²
Nüfusu	701 772
İlçe sayısı	15
Köy sayısı (1970)	786

Kars'ın İlçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Kars (merkez)	1 384	97 930
Aralık	611	16 074
Ardahan	1 241	64 529
Arpaçay	1 522	61 592
Çıldır	1 416	36 493
Digor	1 137	25 272
Göle	1 420	57 828
Hanak	892	35 259
Iğdır	1 692	81 348
Kağızman	1 792	42 200
Posof	607	26 442
Sarıkamış	1 951	63 842
Selim	1 011	34 210
Susuz	645	25 684
Tuzluca	1 236	33 060

Yüzey şekilleri :

Oldukça yüksek bir ildir : yaylaların yükseltisi birçok yerde 2000 m'nin üstündedir; çukurdaki ovaların bile çoğunun yükseltisi 1500 m'yi geçer. İl sınırları içinde yükseltisi 1500 m'nin altında kalan yerler, Aras vadisi ve Arpa çayı kıyısındaki dar şerit (bu şerit güneydoğu yönünde genişler) ve Iğdır ovasıdır (yüks. 800 m).

Türkiye'nin en yüksek doruğu Büyük Ağrı (5165 m) dışında, Kökse dağı (3430 m), Aşağı dağ (3270 m), Hasan dağı (3243 m), Yalnızçam dağları (3200 m), Perlidağ (3200 m), Kısırdağ (3192 m), Aladağ (3134 m), Allahuekber dağı (3114 m) vb. sayılabilir.

Dağ dizileri arasındaki düzlüklerde geniş çanaklara, ovalara ve göllere (Çıldır, Azap ve Aygır gölleri) rastlanır.

Kars ili sularının büyük bölümü Aras ile kollarına (Kars suyu, Arpa çayı) ve Kura ırmağına dökülür. Aras ve Kura, S.S.C.B. topraklarına girerek birleşir ve Hazar denizine ulaşırlar.

İklim :

Kars'ın iklimi çok serttir : özellikle kışlar uzun ve çok soğuktur. Bunun başlıca nedenleri Kars'ın yüksek ve denizden uzak olması ve Asya kıtasındaki soğuk hava kütlesidir. Kars'ta yazlar da kısa ve serin geçer. Kışın ısı çoğu kez — 30°C'a dek düşerken, yazın gündüzleri ısı bazen 30°C'a dek çıkar (geceleri serindir).

Tarım ve hayvancılık :

İlin başlıca geçim kaynağı hayvancılıktır. Göle ovasındaki otlar biçilerek ilin ve yurdun öbür kesimlerine gönderilir ve böylece uzun kış aylarında ortaya çıkan yem sorunu büyük ölçüde çözümlenir. 1973 istatistiklerine göre Kars'ta 1.477.570 koyun, 806.700 sığır, 115.000 keçi, 37.820 manda, 67.150 at, 18.000 eşek, 750.000 tavuk vardır. Ayrıca yaklaşık 36.000 kovandan yılda 400 ton bal üretilmektedir.

Kars ilinde toprakların dağılımı

	Hektar	%
Tarla	329 000	17,7
Nadas	91 000	5
Bağ, bahçe, bostan	8 000	0,4
Mera, çayır	1 039 000	56
Orman	62 000	3,3
Tarım dışı	326 700	17,6

Gene 1973 verilerine göre, il sınırları içinde 80.000 ton buğday, 85.000 ton arpa 1.000 ton çavdar, 450 ton mısır, 500 ton pirinç, 85.000 ton patates üretilmiştir. Sanayi bitkileri üretimiyse şöyledir : 39.000 ton şeker pancarı, 3.000 ton pamuk, 115 ton ayçiçeği.

Sanayi :

Devlet Planlama Teşkilatı verilerine göre, sanayi gelişmişlik açısından Kars ili Türkiye'de 38. sırayı almaktadır. Cimento fabrikası, yem fabrikası, Çıldır barajı, Arpaçay sulama tesisi ve elektrik santralı, Süt Endüstri kurumunun süt mamulleri fabrikasının yanısıra süt ve süt ürünlerine yönelik birçok küçük işletme etkinliklerini sürdürmektedir.

Tarih :

Kars'ın hangi tarihte kurulduğu bilinmez. Kentin adının Karsak Türklerinden, «kapı kenti» anlamına gelen «Karis - Kalaki» adından geldiği sanılır. Kent 300 yıl kadar Urartulara bağlı küçük krallıkların yönetiminde kaldı. Daha sonra İskitler'den bağımsızlığını elde eden Selefki komutanı Artaksias'ın (M.Ö. 189) ve Sasanilerin egemenliğinde yaşadı. Müslümanlığın ortaya çıkışından kısa bir süre sonra Habib bin Maslama'nın eline geçti. Bir süre Bagratlı hanedanına başkentlik yaptı. Ne var ki Bagratlılar başkenti Ani'ye taşıyınca (962) Kars başka bir Bagrat soyunun egemenliğine girdi. 1045'de, Kars ve çevresi Bizanslıların eline geçtiyse de 1080'de Selçuklu

Sultanı Melikşah bölgeyi geri aldı. 1118'de Kıpçak Türkleri Selçukluları bölgeden çıkartınca Kars yeniden Bagrat krallığına geçti. Daha sonra kent 1153'de Saltukluların, 1200'e doğru Sukmanlıların ve 1239'da Cengiz devletinin eline geçti. İlhanlılar döneminde Ani eyaletine bağlandı. 1358'de Celâyirlilerin, 1380'de Karakoyunluların egemenliğine girdi. 1386'da Timur tarafından tahrip edilen Kars kenti, 1403'de Karakoyunluların, 1477'de Akkoyunluların, 1534'de de Osmanlıların egemenliğine girdi. 1604, 1734 ve 1744 yıllarında İranlılar, 1807'de Ruslar tarafından saldırıya uğradı ve tahrip edildi. 1821 - 1823 yıllarında Kaçarların saldırısına uğrayan Kars 1828'de Rus komutanı Paskeviç tarafından zaptedildi. Ancak halk büyük bir direnç gösterdi. Bundan sonra Kars birkaç kez Rusların eline geçtiyse de, yapılan antlaşmalarla geri alındı. Bu anlaşmaların sonuncusunda (16 Mart 1921 Moskova antlaşmasında) S.S.C.B. Kars'ın Türkiye'ye verilmesini kabul etti.

Tarihsel yapıtlar :

1) Kars kalesi : Kentin kuzeyindeki tepenin üzerindedir. 1152'de Saltuklu Beyi İzzettin Han tarafından yaptırılan kale, Selçuklular döneminde birçok onarım görmüş ve yapılan eklemeyle genişletilmiştir. Kars kalesi Osmanlılar döneminde İranlıların saldırıları sonucu birçok kez harabeye dönmüşse de 1548, 1579, 1616 yıllarında yeniden onarılmıştır. Kars kalesi birçok kahramanlık destanına sahne olmus kalelerimizden biridir. Özellikle 1807, 1828, 1855 ve 1878 yıllarındaki Rus saldırıları sırasında Kars halkı çeşitli kahramanlık destanları yaratmıştır.

Dış kale ve iç kale olmak üzere iki

bölümden oluşan kalede 220 burç ve kule vardır. Burçlardan yalnızca 7 tanesi ayaktadır. Kalenin dört kapısından en büyüğü doğuda olanıdır. Güneydeki kapının üzerinde kaleyi yaptıranlara ilişkin Saltuklu yazıtı yeralır.

2) Kazım Karabekir anıtı : 30 Ekim 1920'de Kars'ı Ruslardan kurtaran Kazım Karabekir'in anısına dikilmiştir. Anıtta Kazım Karabekir Paşa üniformasıyla, ayakta görülmektedir.

Kars'ın ilçelerindeki tarihsel yapıtlar :

Arpaçay ilçesi

Ani harabeleri : Kars'ın 50 km doğusunda, Arpaçayı vadisine yakın bir yerdedir. Sovyet topraklarına çok yakındır. Ani Milattan önceki dönemlerden bu yana bir yerleşme merkezidir. Arpaçay'ın geniş vadisine inen dar bir boğazda kurulmuştur ve savunulması çok kolaydır. Ani 1064'de Selçuklu sultanı Alpaslan tarafından Türk egemenliğine sokulmuştur. Kaledeki tarihsel yapıtlar özellikle 1878 ve 1917'deki Rus savaşları sırasında büyük zarar görmüştür. Bugün Ani harabe halindedir. Ani harabeleri askeri bölge içinde yeraldığından ayrıntılı biçimde incelenememiştir.

KASTAMONU

Batı Karadeniz bölgesindedir. Doğudan Çorum, güneyden Çankırı, batıdan da Zonguldak ile sınırlıdır.

Yüzölçümü	13 108 km²
Nüfusu	436 946
İlçe sapısı	13
Köy sayısı (1970)	1 085

Kastamonu'nun ilçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Kastamonu (merkez)	1 919	80 160
Abana	33	3 788
Araç	1 880	39 153
Azdavay	1 266	32 709
Bozkurt	296	9 819
Cide	939	44 177
Çatalzeytin	313	16 780
Daday	937	17 568
Devrekâni	742	21 714
İnebolu	599	41 229
Küre	729	20 894
Taşköprü	2 217	55 556
Tosya	1 197	49 190

Yüzey şekilleri :

Kastamonu Kuzey Anadolu dağlarının kıyı sınırlarıyla, Bolu - İlgaz dağlarının bulunduğu alandadır. Karadeniz bölgesinin en yüksek dağları ve en geniş ovaları Kastamonu'dadır : Küre (yada İsfendiyar) dağları, Yaralıgöz dağı (2018 m), Göynük (1710 m), Zından (1635 m), Çangal (1520 m), Dikmen (1471 m). İsfendiyar dağlarının güneyinde çukur bir alan görülür, burada yer yer 1000 m'yi aşan tepelere ve yaylalara rastlanır. Bu alandaki ormanlar seyrektir, ama ilin tarıma en elverişli kesimi burasıdır.

İlin güney kesiminin suları Gökırmak ve Devrez çayı aracılığıyla Kızılırmak'a, güneybatı kesiminin suları Araç ve Soğanlı aracılığıyla Filyos ırmağına, kuzey kesimindekiler Kocaçay (Devrekani) aracılığıyla Karadeniz'e dökülür.

Tepelik bir alanda yeralan Kastamonu XII. yüzyılda Bizanslılar tarafından kurulmuştur. Resimde kent merkezi görülmektedir.

Kastamonu'nun ilçelerinden İnebolu'nun iskelesi, kuzey rüzgarlarına kapalı bir yerde kurulmuş olması nedeniyle birçok vapurun uğrak yeridir

İklim :

Kastamonu iklim bakımından üç kesime ayrılır : a) Kıyı kesimi : Kışlar ılık (4° - 6°C), yazlar serin (21,9°C), her mevsime yayılan oldukça bol yağış (107 mm). b) Dağların gerisindeki kesim : Kışlar sert, yağışlar azdır (44 mm). c) Dağlık kesim : Yağışlar boldur, kalın bir kar tabakası uzun süre yerden kalkmaz.

Tarım ve hayvancılık :

Halkın başlıca geçim kaynağı tarımdır. 1972 verilerine göre sözkonusu yılda 101.000 ton buğday, 20.000 ton mahlut, 133.100 ton mısır, 5.000 ton pirinç, 8.000 ton çavdar, 450 ton fasulye, 152.000 ton şekerpancarı, 40 ton keten lifi, 72 ton keten tohumu, 2.400 ton kenevir lifi, 725 ton fındık, 75.000 ton elma, 21.000 ton taze üzüm, zeytin ve turunçgiller üretilmiştir.

Kastamonu ilinde toprakların dağılımı

	Hektar	%
Tarla	283 000	21,5
Nadas	93 600	7,1
Bağ, bahçe	14 000	1
Mera, çayır	36 000	2,8
Orman	288 000	22
Tarım dışı	596 000	45,6

İlin hayvan varlığıysa şöyledir : 345.000 koyun, 400.000 tiftik keçisi, 475.000 sığır, 45.000 kıl keçisi, 43.000 at, 38.000 eşek, 15.000 katır.

Yeraltı zenginlikleri :

İldeki krom ve kömür kaynakları tükenmiştir. Bugün yalnızca bakırlı pirit (Küre) ve cıva (Bozkurt) çıkarılmaktadır.

Sanayi :

Kastamonu sanayi bakımından geridir : Türkiye'de 46. sırayı alır. İlin başlıca sanayi kuruluşları Etibank'ın Küre Bakırlı pirit işletmesi, Kastamonu şeker fabrikası, süt mamulleri fabrikası, Cide - kereste - parke fabrikası ve ağaç sanayii fabrikasıdır.

Tarih :

Kastamonu'nun hangi dönemde kurulduğu bilinmemektedir. Kale çevresindeki kaya mezarlar bu bölgede çok eskiden insanların oturduğuna tanıklık etse de, İlk çağ ve Ortaçağ kaynaklarında Kastamonu'nun adına rastlanmaz. Kastamonu'nun adı ancak Doğu Roma imparatorluğunun son döneminde Türk istilası sırasında geçmektedir. Kentin adı konusunda da birçok efsane söylenir. Kastamonu 1213'de Selçukluların eline geçti ve XIV. yüzyılın başına dek süren Selçuklulara bağlı Çobanoğulları beyliği kuruldu. 1309'da Candaroğulları egemenliğine giren kent, 1392'de Osmanlı topraklarına katıldı. Ne var ki Ankara savaşından sonra yeniden Candaroğullarının eline geçti. Sonunda 1461'de Fatih Sultan Mehmet Kastamonu'yu Osmanlı topraklarına kattı. Kastamonu Kurtuluş Savaşı sırasında işgal görmemiş kentlerimizdendir. Atatürk şapka devrimini 24 Ağustos 1925'de bu kentte gerçekleştirmiştir.

Tarihsel yapıtlar :

1) İbni Neccar amisi : İbni Neccar adıyla tanınan Murat oğlu Hacı Nusret tarafından 1353'de yaptırıldı. Bir tek kubbe ile örtülü olan cami kare planlıdır. Kubbesi 8 köşeli bir kasnağa oturtulmuştur ve üstü kiremitle örtülüdür. Son cemaat yerinin üstünü de kiremitle örtülü üç kubbe örter, ama bu bölüm 1943 depreminde yıkılmıştır. Cami kapısı, üzerindeki süslemeleri bakımından ilgi çekicidir. Bu kapının kanatları bugün Kastamonu müzesindedir. Tek şerefeli bir minaresi vardır.

2) Kastamonu kalesi : Kentin güneybatısında yükselen sırtın üstündedir. XII. yüzyılın sonlarına doğru Bizanslılar tarafından yaptırılmıştır. Bugün harabe durumundaki kalenin surları ve burçları ise Candaroğulları döneminden kalmadır. Kale 1943'deki depremden büyük zarar görmüştür. Harap durumdaki

kalenin içinde sarnıçlar, kaya mezarları ve tünel gibi yapıtlara rastlanır.

3) Kastamonu müzesi: 1950'de açılan bu müzede Atatürk'ün eşyaları, Bizans ve Roma yapıtları, Helen yapıtları, lahitler, mezar taşları, Kastamonu'nun çevresinde bulunan eşyalar, levhalar, belgeler, paralar ve el yazmaları sergilenir.

4) Nasrullah camisi: Kastamonu çarşısının karşısındadır. Yakupoğlu Nasrullah Kadı tarafından 1506'da yaptırılan cami, Kastamonu'nun en büyük camisidir. Osmanlı döneminin Kastamonu'daki ilk yapıtıdır. Çok kubbeli ulu camiler türündendir.

Moloz ve kesme taş karışımı olan yapının kuzey cephesinde 10 sütunlu ve 7 kubbeli bir son cemaat yeri bulunur. İlk yapıldığı sırada 6 kubbeli olan ana cemaat yeri bugün 9 kubbelidir. Mihrap renkli kalem işleriyle, tahta mimber ise geometrik motiflerle süslüdür.

5) Saat kulesi: Kastamonu valisi Abdurrahman Paşa tarafından 1891'de yaptırıldı. Dört köşelidir. Bacaya benzeyen kulenin yanlarında yuvarlak pencereler vardır. Kulenin saati demir parmaklıklarla çevrili bölümün üstündedir.

6) Yakup Ağa camisi yada Ağa imareti: Cami yanındaki medrese, imaret ve okulla birlikte bir külliyeyi oluşturur. Kanuni Sultan Süleyman'ın kilerci başısı Yakup Ağa tarafından 1547'de yaptırılmıştır. Caminin en güzel yeri giriş kapısıdır. Kapının üst yanında bir yazı panosu yeralır. Kapı kanatlarının çerçevelerinde geometrik desenler ve bitki motifleri görülür.

Kesme taştan yapılan caminin planı karedir. Son cemaat yeri üç kemere ve dört sütuna dayanan üç kubbe ile örtülüdür. Caminin ana kubbesi çok köşeli bir kasnağa oturtulmuştur. Mihrap çok süslüdür. Caminin şerefeli bir minaresi vardır.

KAYSERİ

İç Anadolu bölgesindedir. Kuzeydoğusunda Sivas, güneydoğusunda Maraş, güneyinde Adana, güneybatısında Niğde, batısında Nevşehir, kuzeyinde Yozgat illeri vardır.

Yüzölçümü	16 917 km²
Nüfusu	675 015
İlçe sayısı	11
Köy sayısı (1970)	492

Kayseri yöresindeki Erciyas dağı 3916 m yüksekliğiyle Orta Anadolu'nun en yüksek doruklarından birisidir.

Kayseri'nin İlçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Kayseri (merkez)	2 430	322 486
Bünyan	1 856	51 944
Develi	1 903	62 707
Felahiye	490	22 990
İncesu	920	21 279
Pınarbaşı	3 329	53 778
Sarıoğlan	660	21 960
Sarız	1 239	23 050
Tomarza	1 500	39 588
Yahyalı	1 604	33 286
Yeşilhisar	987	20 978

Yüzey şekilleri:

Kayseri'nin yüzey şekilleri çok çeşitlidir: sönmüş yanardağlar, vadiler, sıradağlar, yaylalar, ovalar. İç Anadolu'nun en yüksek dağı Erciyas (3916 m) dışındaki başlıca dağlar Bey dağı (3075 m), Dumanlıdağ (2875 m), Tahtalıdağ (2700 m), Hınzır dağı (2623 m) ve Bakırdağı'dır (2171 m). Hınzır dağının doğusunda vadilerin yardığı yaylalar sıralanır.

Kayseri'nin kuzey kesiminin sularını Karasu aracılığıyla Kızılırmak boşaltır. Doğu kesiminin sularıysa Seyhan'a dökülür. Erciyas'ın güney yamaçlarının suları dışarıya akışı olmayan Sultansazlığı'nda (Kurbağa gölü) toplanır. Dışarıya akışı olmayan Tuzla gölü ilin başlıca gölüdür.

İklim:

İklim step iklimidir: kışlar sert ve uzun, yazlar sıcak, yağış az (yılda ortalama 371 mm).

Tarım ve hayvancılık:

İlin başlıca geçim kaynaklarından biri tarımdır. Ne var ki tarım daha çok küçük işletmeler halindedir. 1973 istatistiklerine göre 300.800 ton buğday, 240.000 ton çavdar, 45.000 ton mahlut, 1.800 ton yulaf, 110.000 ton arpa, 900 ton mısır, 145.000 ton patates üretilir. Sanayi bitkilerinden şeker pancarı (150.000 ton) ile ayçiçeği (3.000 ton) üretimi de önemlidir. Meyvelerden başta kavun ve karpuz (60.000 ton) olmak üzere üzüm (85.000 ton), erik ve kayısı önemli bir gelir kaynağıdır.

Kayseri ilinde toprakların dağılımı

	Hektar	%
Tarla	473 000	25,8
Nadas	270 000	16,3
Bağ, bahçe	43 000	2,5
Orman	1 700	0,1
Tarım dışı	646 000	38,3

Hayvancılık ise bir duraklama devresi geçirmektedir: koyun (1.022.600), sığır (285.000), kıl keçisi (190.000), tiftik keçisi (3.500), manda (14.500), eşek (44.000), at (12.500), kümes hayvanları (835.000).

Yeraltı zenginlikleri:

Pınarbaşı'da krom, Develi ve Yahyalı'da çinko, Yahyalı ve Bünyan'da demir, Sarız'da barit yatakları işletilir.

Sanayi:

Kayseri'de sanayi hızla gelişmektedir (Türkiye'de 9.). Bünyan yünlü dokuma fabrikası, Kayseri bez fabrikası, Kayseri şeker fabrikası, yem fabrikası, Meysu, sabun ve deterjan fabrikaları, kontrplak fabrikası ve plastik işleme fabrikası ildeki başlıca sanayi kuruluşlarıdır.

Tarih:

Roma imparatoru Tiberius Kappadokia bölgesini Roma imparatorluğuna katınca Latince Caesar adından yola çıkılarak kente Caesarea adı verildi (M.Ö. 371). Daha sonra Araplar Kaysâriya (Kayseriye) adını verdiler. Osmanlı devletinin son dönemlerine dek Kaysâriya adıyla anılan kent, daha sonra Kayseri'ye dönüştürüldü.

Kayseri, Roma, Bizans, Arap, Selçuklu dönemlerini yaşadı. XII. - XIII. yüzyıllarda çok parlak bir dönem geçirdi. 1135-1142 arasında Danişmentlilere, 1134-1380 arasında Eretna beyliğine, 1390-1398 arasında Kadı Burhaneddin devletine bağlandı. 1398'de Osmanlıların, 1402'de Karamanoğullarının, 1419'da Memlûkluların egemenliğine girdi. Daha sonra bir ara Dulkadiroğullarına bağlanan kent 1436'da II. Murat tarafından yeniden Osmanlı topraklarına katıldı. Ne var ki Osmanlı egemenliği çok uzun sürmedi. Bir süre Dulkadiroğulları ve Karamanoğullarının elinde kalan kent yeniden Osmanlı topraklarına katıldı.

Mondros mütarekesinden sonra Güney Anadolu'ya yerleşen Fransızlar Kayseri ve çevresini de ele geçirmek istiyorlardı. Ancak Antep ve Kahramanmaraş'ın kahramanca direnmesi sonucunda bu istekleri gerçekleşmedi.

Tarihsel yapıtlar:

1) Dönerkümbet: Kayseri anıt mezarlar bakımından Türkiye'nin en önemli merkezlerinden biridir. Kayseri'deki anıt mezarların en önemlisi ise Dönerkümbet'dir. Dönerkümbet Kayseri - Talas arasında yeralır. I. Alaeddin Keykubat'ın kızı Şah Cihan Hatun için 1276'da yaptırılmıştır. Yapının 12 köşeli gövdesi yüksekçe bir mumyalık üzerinde yükselir. Üstü koni biçimli bir külahla örtülüdür. Sarımsı kesme taş yapı, bitkisel ve geometrik oyma motiflerle be-

zenmiştir. Kümbete iki yönlü dar bir merdivenle çıkılır. Kapının üzerinde insan başlı iki aslan kabartması görülür. Kapının solundaki hurma ağacının üzerinde çift başlı bir kartalla iki yönünde birer aslan kabartması yeralır.

2) Hond Hatun külliyesi : İç kalenin hemen dışındadır. Başlıca özelliği sağlam kesme taş işçiliği ve kaleye benzeyen duvarlarıdır. Külliyenin camisi I. Alaeddin Keykubat'ın eşi Mahperi Hatun tarafından 1237 yılında yaptırıldı. O tarihlerde prenseslere Hond adı verildiğinden bu adla anıldı. Dikdörtgen planlıdır. Mihrap bölümündeki kubbenin çevresini değişik yönde tonozlar, yanları ise onine tonozlar örter. Caminin eni 43,70 m, boyu 52,30 m'dir. Yapı sarıyı andıran Kayseri taşından yapılmıştır. Külliyenin kuzeybatısındaki kapı türbeye, güneydoğusundaki kapı ise camiye açılır. Külliyenin yapılışı sırasında caminin minaresi yoktu. Türbenin sağındaki tek şerefeli minare 1726 yılında yapıldı. Caminin taş mihrabı, ağaç mimberi ve kapıları oymacılık açısından çok değerli ve ilginç örneklerdir.

Hond Hatun camisi ile Hond Hatun medresesi arasında Hond Hatun'un türbesi yeralır. Türbe 1238'de yapılmıştır. 8 köşeli türbe sekizgen piramit bir külahla örtülüdür. Her cephesinde bir pencere vardır. Türbenin içi sadedir. Kubbe biçimindedir. Türbenin içindeki üç mermer lahitten biri I. Alaeddin Keykubat'ın ilk eşi ve II. Giyaseddin Keyhüsrev'in kızı Mahperi Hatun'un mezarıdır. Üçüncü lahitin kime ait olduğu bilinmemektedir.

Hond Hatun müzesi : Kayseri ve çevresinde yapılan arkeoloji kazıları sonucunda ortaya çıkarılan eserler Hitit lahitlerini, yazıtlarını, tabletlerini, küpleri, mühürleri, kapsar.

3) Kayseri kalesi : Kuzeydeki surları Bizans imparatoru İustinianus tarafından V. yüzyılda yaptırıldı. Kalenin öbür bölümleri I. Alaeddin Keykubat döneminde Moğol saldırılarına karşı yaptırıldı. Karamanoğulları ve Osmanlı döneminde yapılan onarımlar ve değişikliklerle bugünkü görünümü kazandı. Kale, iç ve dış kale olmak üzere iki bölümden oluşur. Eni 80 m, boyu 200 m'dir. İyi korunmuş durumdaki iç kalenin içinde Fatih Sultan Mehmet'in yaptırdığı cami ve çeşmenin kalıntıları görülür. Kalenin kuzey ve güney kapısı vardır. Güney kapısındaki iki aslan heykeli Selçuklular döneminden kalmadır. Dış kalenin surlarından yalnızca bazı bölümler ayakta kalabilmiştir.

4) Ulu cami : 1135'de Danişmend Sultanı Melik Mehmet Gazi tarafından yaptırıldı. Daha sonraları birçok kez onarım gören caminin tuğla minaresi daha sonra eklenmiştir. Camide 42 sütun ve paye vardır. Mihrap önü kulesinin gerisinde ve yapının orta eksenindeki kare biçimli yerin önceleri açık olan üstü daha sonra bir kubbe ile örtüldü. Bizans tapınaklarından getirilen taşlarla yapılmıştır. Caminin eni 35 m, boyu 50 m' dir. Caminin ağaç mimberi nakışlarla bezenmiştir.

Kayseri çevresindeki tarihsel yapıtlar :

Kültepe : Kayseri'nin kuzeydoğusunda Karahöyük köyünün güneyindeki bir höyüktür. Anadolu'nun en büyük höyüklerinden biridir. Genişliği 450 m, uzunluğu 550 m'dir. Höyükte M.Ö. 3000 yılından başlayarak Roma çağına dek çeşitli yerleşmelerin kalıntılarına rastlanır. Asur, Hitit, Frigya, Helen ve Roma dönemlerini yaşayan höyük 1893'de başlatılan ve çeşitli aralıklarla 1952'ye dek süren kazılar sonucunda ortaya çıkarıldı. Kentteki kalıntılar dört kat halinde dizilmiştir. En alttaki üçüncü ve dördüncü katlarda tablet bulunamamıştır. Buna karşılık ikinci katta Asurlu tüccarlara ilişkin birçok tablet ele geçirilmiştir. En üst katta ise Hitit tarihine ilişkin belgeler ortaya çıkarılmıştır.

Kültepe müzesi : Kültepe'de ele geçirilen yapıtları sergilemek ve Kültepe kazılarına ilişkin bilgiler vermek amacıyla kurudu. 1969'da açılan müze çeşitli tabletler, seramik eşyalar, mühürler, Kültepe kazısının evrelerine ilişkin krokiler kapsar.

KIRKLARELİ

Trakya'dadır. Kuzeyinde Bulgaristan, doğusunda Karadeniz, güneydoğusunda İstanbul, güneyinde Tekirdağ, batısında Edirne vardır.

Yüzölçümü	6 550 km²
Nüfusu	286 224
İlçe sayısı	8
Köy sayısı (1970)	195

Kırklareli'nin ilçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Kırklareli (merkez)	1 604	68 023
Babaeski	652	50 239
Demirköv	945	10 581
Kofçaz	551	6 201
Lüleburgaz	984	87 614
Pehlivanköy	114	7 212
Pınarhisar	581	27 770
Vize	1 119	32 584

Yüzey şekilleri :

İlin kuzeyi Trakya bölgesinin en önemli dağ sıralarını içerir : Istranca dağları. Karadeniz kıyılarına dik yamaçlar halinde inen bu dağlar, Ergene havzası yönünde alçak yaylalara dönüşür. Istrancalar ile Ergene havzası arasındaysa yer yer vadilerle yarılmış az engebeli düzlükler uzanır.

İlin sularını Ergene ırmağı ve kolları (Anadere, Poyrazlıdere, Sulucak deresi) Ege denizine, bazı kısa derelerse (Rezve deresi) Karadeniz'e boşaltır.

Kırklareli'de hayvancılık önem taşımaz.

İklim :

İlin Karadeniz kıyılarında kışları oldukça sert, yazları serin, bol yağışlı bir iklim görülür. İç kesimlerdeyse yazları sıcak, kışları sert, az yağışlı bir iklim egemendir.

Tarım ve hayvancılık :

İlin en büyük gelir kaynağı tarım ürünlerine dayanır : 200.000 ton buğday, 13.000 ton yulaf, 13.000 ton mısır, 17.000 ton çavdar, 15.000 ton arpa, 2.100 ton pirinç, 4.300 ton patates, 5.500 ton soğan, 2.000 ton fasulye, vb. Buna karşılık hayvancılık önemsizdir : 405.000 koyun, 101.000 kıl keçisi, 80.000 sığır. Ama arıcılık gelişmektedir (270 ton bal üretilmektedir).

Kırklareli ilinde toprakların dağılımı

	Hektar	%
Tarla	246 000	37,5
Nadas	32 000	5
Bağ, bahçe, bostan	9 000	1,3
Mera, çayır	52 000	8
Orman	229 000	35
Tarım dışı	87 000	13,2

Sanayi :

Kırklareli'nin sanayii gelişmemiştir : iller arasında 35. sırayı alır. Özel sektörün bitkisel yağ fabrikaları, çeltik fabrikası (Kaynarca), yoğurt ve peynir yapımevleri (Lüleburgaz, Kırklareli, Babaeski), kereste atelyeleri dışında Alpullu şeker fabrikası, Pınarhisar çimento fabrikası ilin sanayi etkinliklerini oluşturur.

Tarih :

Kent çevresindeki anıt mezarlar ve höyükler kentin çok eski dönemlerde kurulduğunu kanıtlarsa da, hangi dönemde ve kimin tarafından kurulduğu bilinmemektedir. Bizans döneminde Saranta Ekklesies olan kentin adı daha sonra Kırkkilise'ye dönüştürüldü. Kent İran, Odrys, Makedonya, Galat, Roma, Bizans dönemlerini yaşadıktan sonra 1365 - 1371 yılları arasında Osmanlı egemenliğine girmiştir. 1877'de Osmanlı

Rus savaşı sırasında Rusların eline geçti. İmzalanan Ayastafanos antlaşmasına göre Bulgaristan prensliğine bırakıldıysa da, Berlin antlaşmasıyla (1878) geri alındı. Balkan savaşı sırasında, 21 Temmuz 1913 - 24 Ekim 1917 arasında Bulgarların işgalinde kaldı. Kurtuluş savaşı sırasında da, 26 Temmuz 1920 - 10 Kasım 1922 arasında, Yunan işgalinde yaşadı. Kurtuluş savaşından sonra imzalanan Lozan antlaşmasıyla Kırklareli'ndeki azınlıklar Yunanistan'daki Türklerle değiştirilince kentte Yunan ve Bulgar halktan kimse kalmadı.

Tarihsel yapıtlar :

1) Hızır Bey külliyesi ve camisi : Kösemihalzade Hızır Bey tarafından oğlu Abdullah Beyin adına yaptırıldı (1383). Cami, hamam ve çarşıdan oluşur. Kare planlı tek kubbeli cami, bu tip camilerin Trakya'daki ilk ve en yalın örneğidir. Cami düzgün kesme taştan yapılmıştır. Bir avlu içindedir. Avluda camiden başka Hızır Beyin türbesi ve bir şadırvan vardır. Caminin kubbesi çok köşeli penceresiz bir kasnağa oturur. Caminin içindeki duvarlarda görülen kalem işi süsler daha sonra yapılmıştır. Kesme taştan yapılmış minaresi tek şerefelidir.

Camiye vakıf olarak yaptırılan hamam Çiftehamam yada Hızır Bey hamamı adıyla bilinir. Çarşı içindedir. Kadınlar ve erkekler bölümünü kapsayan hamam bugün de kullanılmaktadır.

2) Bedesten: Çarşı içindedir. Hızır Bey tarafından 1383'de T planlı olarak yaptırılmıştır. Ne var ki, daha sonra cadde açılırken kanatlarından biri yıktırılmış ve bedesten L planlı bir görünüm kazanmıştır. Bedestenın duvarları taş ve tuğla karışımıdır. 12 dükkan kapsar. Çatısı bugün bile kullanılmaktadır.

İlçelerdeki tarihsel yapıtlar :

Babaeski ilçesi

Cedit Ali Paşa camisi : Sadrazam Cedit Ali Paşa tarafından 1555'de yaptırıldı. Mimar Sinan'ın yapıtıdır. Kesme taştan yapılmış caminin son cemaat yeri 6 sütuna dayanan 5 kubbe ile örtülüdür. Planı ve yapılışı bakımından Edirne'deki Selimiye camisinin küçük bir benzeridir. 6 ayak üzerine oturtulmuş ana kubbesi yanlardan küçük yarım kubbelerle desteklenmiştir. Kubbelerin içinde süslemeler vardır. Caminin minaresi tek şerefelidir.

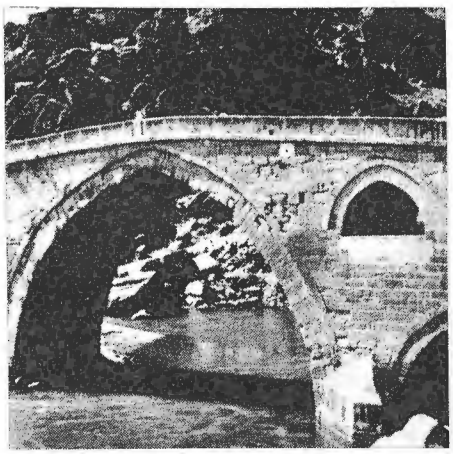
Lüleburgaz ilçesi

Sokullu Mehmet Paşa camisi : Cami, medrese, kervansaray, çarşı, kütüphane, han, köprü ve Zindanbaba türbesinden oluşan külliyenin en önemli parçası camidir.

Camiyi 1570'de Mimar Sinan yapmıştır. Kesme taştan olan yapının eni 16 m, boyu 20 m'dir. Son cemaat yeri vardır. Caminin üstü büyük bir kubbe ile örtülüdür. Mihrab ve mimberi mermerdendir ve işlemelidir. Caminin tek şerefeli minaresi Balkan savaşı sırasında Bulgarlar tarafından yıkıldıktan sonra yeniden yapılmıştır.

Vize ilçesi

Gazi Süleyman Paşa camisi yada Küçük Ayasofya : IV. yüzyılda Bizanslılar tarafından yapılan kilise XIV. yüzyılda camiye çevrilmiştir. Çeşitli dönemlerde iki kez daha kiliseye çevrilen caminin Balkan savaşı sırasında minaresini Bulgarlar yıkmışlardır. Caminin duvarları tuğla ve taştandır. Planı kareye yakındır. Korinthos üslubundaki mermer ayaklar üzerine oturan kubbesi kiremitle örtülüdür. Caminin içindeki mozaikler İstanbul Ayasofya camisinin içindekilerine benzer. Minaresi son cemaat yerindedir. Mimberi yoktur.

Kırşehir ve yöresi tarihi kalıntılar bakımından oldukca zengindir.

KIRŞEHİR

İç Anadolu bölgesinde, Orta Kızılırmak bölümündedir. Batısında ve kuzeybatısında Ankara, kuzeydoğusunda ve doğusunda Yozgat, güneyinde Nevşehir ve Niğde vardır.

Yüzölçümü	6 570 km²
Nüfusu	231 973
İlçe sayısı	4
Köy sayısı (1970)	261

Kırşehir'in İlçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Kırşehir (merkez)	2 294	90 884
Çiçekdağı	1 409	39 703
Kaman	1 799	75 011
Mucur	1 068	26 372

Yüzey şekilleri :

İl topraklarının büyük bölümünü 1000 - 1200 m yükseklikteki yaylalar oluşturur. Yaylalar arasında 1700 m'yi aşmayan dağlara raslanır : Baran (1681 m), Kervansaray (1679 m).

Kırşehir tümüyle Kızılırmak havzasındadır. Öz adı verilen vadilerden gelen sular ya Kızılırmak'a yada onun kolu Delicermak'a dökülür. Hirfanlı barajının oluşturduğu göl dışında yazın kuruyan bir de Seyfe gölü vardır.

İklim :

Bozkır iklimi özellikleri görülür : kışlar soğuk ve uzun, yazlar gündüzleri sıcak ve çok kurak. Yağışlar çok azdır (369 mm) ve büyük bölümü kış ve ilkbahar mevsimine raslar.

Tarım ve hayvancılık :

İl nüfusunun %90'ı geçimini tarım ve hayvancılıktan sağlar. Tarımda birinci sırayı tahıl alır : buğday (295.000 ton), mısır (980 ton), arpa (35.000 ton), mahlut (27.425 ton), çavdar (22.740 ton). Öbür tarım ürünleriyse patates (23.480 ton), fasulye (3.000 ton), mercimek (1.170 ton), fiğ (2.080 ton), nohut (475 ton), şekerpancarı (14.900 ton), üzüm (63.550 ton), yaş üzüm, elma (235.000 ton), armuttur (90.400 ton). 1974'de başlatılan yemeklik mantar üretimi (1.500 ton) giderek önem kazanmaktadır.

Kırşehir ilinde toprakların dağılımı

	Hektar	%
Tarla	192 000	29,2
Nadas	170 000	25,8
Bağ, bahçe	23 000	3,5
Mera, çayır	90 000	13,7
Orman	13 000	2
Tarım dışı	169 000	25,8

Hayvancılık tarım ölçüsünde önemli değildir : koyun (430.000), tiftik keçisi (45.000), sığır (83.800), kıl keçisi (5.800), kümes hayvanları (360.000).

Yeraltı zenginlikleri :

Kırşehir'in işletilen yeraltı kaynakları fazla değildir : yalnızca demir (Kaman), demir oksidi (Mucur), flüorit (Kaman, Çiçekdağ) ve biblo yapımında kullanılan oniks.

Sanayi :

Kırşehir'in sanayisi geridir (Türkiye'de 52.). El tezgahlarında dokunan halılar ve un fabrikaları, kentin başlıca sanayi etkinliklerini oluşturur.

Tarih :

Çevredeki höyükler kent tarihinin eski dönemlere dek indiğini gösterirse de, hangi tarihte kurulduğu konusunda bilgi yoktur. Bununla birlikte Hititler döneminde kurulduğu tahmin edilmektedir. Yakın döneme kadar kent Kırşehri adıyla anıldı. Kırşehir Malazgirt savaşından sonra Artukluların eline geçti. Selçuklu döneminde önem kazandı. İktisat ve kültür açısından en parlak dönemine ise İlhanlı egemenliği sırasında ulaştı. Osmanlılar daha Orhan Gazi döneminde Kırşehir ve çevresine yayıldılar. Kent halkı Kırşehir'i Yıldırım Bayezıd'a savaşsız teslim etti. Ancak Kırşehir Yıldırım Bayezıd'ın Ankara savaşında yenilmesinden sonra Timur'un eline geçti. Timur kenti Karamanoğlu Alaeddin Ali Beye verdi. Karamanoğullarının ve Dulkadiroğullarının egemenliğinde bir süre yaşayan kent, bu iki beyliğin ortadan kalkmasından sonra kesin biçimde Osmanlı topraklarına katıldı.

Kırşehir'de ünlü Caca Bey medresesi. 1272 yılında bir gözlemevi olarak yaptırılmıştır.

Tarihsel yapıtlar :

1) Aşık Paşa türbesi : Kentin dışında, Kızıldere'dedir. Eretna veziri Alaeddin Ali Şah Rumi tarafından yaptırılmıştır. Küçük bir türbedir. Tek kubbeli kare mekanın arkasındaki giriş koridoruna bağlı taçkapısı özellikle dikkat çekicidir. Türbenin cephesi ve taçkapısı mermerlerle kaplıdır.

2) Caca Bey medresesi : Vali Nureddin Cibril İbni Caca Bey tarafından 1272'de yaptırıldı. Yapıldığı sırada cami, imaret, tekke ve medreseden oluşan bir külliye idi. Ne var ki bugün medresenin dışında sadece cami ayakta kalabilmiştir. Selçuklu medreseleri içinde önemli bir yeri olan Caca Bey medresesi plan bakımından da Osmanlı camilerine örnek olmuştur. Yapının iki yanında köşe kuleleri yeralır. Kapıdan önce üzeri tonozla örtülü bir mekana girilir. Buradan da çevresinde 6 oda yeralan iki eyvanlı asıl mekana geçilir. Medreseyken daha sonra camiye çevrilen yapının güney yanındaki eyvanda bir mihrap vardır; burasının medresenin mescidi olması gerekir. Öbür eyvandan 7 basamak aracılığıyla Caca Beyin türbesine geçilir Türbenin içi siyah, beyaz ve mavi çinilerle bezenmiştir. Kızıl tuğla ile kaplı ve çinilerle süslü olan minaresi karc biçimli bir kaide üzerinde yükselir.

3) Melik Gazi türbesi : Anadolu Selçuklularından kalma kümbetlerin en güzel örneklerindendir. Mengüçükoğlu Muzaffereddin Behram Şahin ölümünden sonra karısı tarafından XIII. yüzyılda yaptırıldı. Kesme taştan yapı sekizgen göydelidir. Üstü konik bir külahla örtülüdür. Külahı ve kaidesi daire biçimindedir. Kaide 8 üçgenle sonuçlanan bir saçak üzerine yerleştirilmiştir. Zengin bezemeli olan türbenin kapısı beyaz mermerdendir. Kümbetin içi iki katlıdır. Kümbetin dıştan görünüşü eski süs çadırlarını anımsatmaktadır.

KOCAELİ

Marmara bölgesindedir. Doğusunda Sakarya, batısında ve kuzeybatısında İstanbul, güneyinde Bursa, kuzeyinde Karadeniz vardır.

Yüzölçümü	3 626 km²
Nüfusu	478 468
İlçe sayısı	5
Köy sayısı (1970)	266

Kocaeli'nin ilçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
İzmit (merkez)	1 383	266 832
Gebze	732	71 243
Gölcük	199	55 186
Kandıra	933	50 094
Karamürsel	379	35 113

Yüzey şekilleri :

Kocaeli toprakları engebeleri açısından üç bölüme ayrılır : a) Kocaeli yaylası : kuzeydedir; tepelere pek rastlanmaz. b) Kocaeli yaylasının güneyindeki çöküntü alanı. c) Samanlı dağları : çöküntü alanının güneyindedir. 1500 m yükseltiye dek varan yaylaları içerir. Çoğu kez dar bir kıyı şeridi gerisinde hemen yükselir.

Kocaeli'de büyük akarsuya rastlanmaz. Kocadere ve Taşköprü deresi ilin en önemli akarsularıdır. Sapanca gölünün batı kesimi Kocaeli sınırları içine girer. Ayrıca bir de Karamürsel'in batısında Hersek gölü vardır.

İklim :

İlin dağlık kesimlerinde iklim serttir. Buna karşılık Kocaeli yarımadasındaki engebeler kuzeyden gelen soğuk rüzgarları perdelediğinden İzmit körfezi kıyılarında ılıman bir iklim görülür. İlin yıllık yağış ortalaması 165 mm'dir. Kocaeli'nin Karadeniz kıyılarında yağışlar öbür kesimlerden çok fazladır (1394 mm).

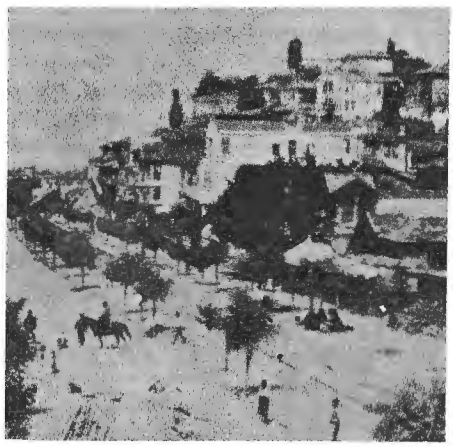
Tarım ve hayvancılık :

Tarıma ayrılan toprakların önemli bir bölümüne tahıl ekilir. Modern yöntemlerin uygulanmasıyla verimde büyük artışlar sağlanmaktadır : 56.500 ton buğday, 20.000 ton arpa, 18.500 ton mısır, 9.000 ton şeker pancarı, 14.500 ton domates, 2.000 ton fındık, 9.000 ton kiraz, 42.000 ton üzüm.

Meraların geniş olmamasına karşın hayvancılık geri değildir : 235.000 koyun 100.000 sığır, 75.000 kıl keçisi.

Ekonomi ve sanayi :

Ekonomik etkinlik bakımından ilk sırayı sanayi alır. İl merkezi İzmit ve İzmit körfezi kıyıları Türkiye'nin başlıca sanayi merkezlerinden biridir : SE-KA kağıt fabrikası, paçavra selülozu fabrikası, odun selülozu fabrikası, mihaniki hamur fabrikası, boru fabrikası, klor ve alkali fabrikaları, çimento fabrikası, İpraş rafinerisi, İstanbul Gübre Sanayii, vb.

İstanbul'a bağlı bir Sancak merkezi olan İzmit; 1923 yılında Kocaeli odlı ilin merkezi olmuştur

Kocaeli ilinde toprakların dağılımı

	%
Nadas	8,8
Tarla	25
Bahçe, sebzelik	5,2
Mera, çayır	6,6
Orman	42,1
Tarım dışı	12,3

Tarih :

Bithynia kralı I. Nikomedes tarafından M.Ö. III. yüzyılda kurulmuştur. O dönemde adı Nikomedeia olan kent, daha sonra Roma ve Selçuklu egemenliğine girmiştir. 1331 yılında Osmanlı komutanı Akçakoca tarafından Osmanlı topraklarına katıldı. Bölgeye, Akçakoca tarafından alınışı nedeniyle Kocaeli denmiştir. 1920 - 1921 yılları arasında İngiliz ve Yunan işgalinde kalan Kocaeli 1923 yılında yönetim bölgesi (il) oldu. İzmit adı da bu ilin merkezine verildi.

Tarihsel yapıtlar :

1) İzmit kalesi : Romalılar tarafından yapılmıştır. Bizans ve Osmanlı dönemlerinde de kullanılmıştır. Bir iç kale ile kağıt fabrikasına kadar inen surların bugün yalnızca kalıntıları ayaktadır.

İzmit körfezi kıyılarında özellikle yakın yıllarda yapılan çok sayıda sanayi kuruluşunun etkisiyle Kocaeli, en hızlı gelişen illerimizden biri olmuştur.

İç Anadolu bölgesinde yeralan ve Türkiye'nin ikinci büyük gölü sayılan Tuz gölü kıyıları tuzlalarla çevrilidir.

Konya'daki Mevlânâ türbesi, Mevlânâ'nın ölümünden sonra, Selçuklular döneminde yapılmıştır. Türbe Mevleviliğin bir simgesidir.

2) İzmit müzesi : Önce IV. Murat döneminde yaptırıldı. Padişah Abdülaziz bu yapıyı av köşkü olarak yeniden düzenledi. Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı sırasında bir süre oturduğu köşk, XIX. yüzyıl barok üslubunda yapılmıştır. Uzun süre İzmit hükümet konağı olarak görev yapan mermer cepheli yapı 1967'de müzeye dönüştürülmüştür. İki kattan oluşan yapıda klasik çağ heykelleri, seramikleri ve yazıtları, Türk sanatına ve etnoğrafyasına ilişkin yapıtlar yeralır.

3) Nymphaion çeşmesi : Su perileri adına yapılan çeşmelere Nymphaion adı verilirdi. Bu çeşmenin Anadolu'da yapılan en büyük çeşmelerden biri olduğu sanılır. M.Ö. II. yüzyılda Romalılar tarafından yapılmıştır.

4) Saat kulesi : Vali Musa Kazım tarafından 1901'de yaptırıldı. Kule teraslı geniş bir taban üzerindedir. Biçim bakımından Topkapı sarayının kulesini andırır. Beş katlıdır. Üstü bir saçakla örtülüdür. 4 cephesinde de birer saat bulunur.

Gebze ilçesindeki tarihsel yapıtlar :

Çoban Mustafa Paşa külliyesi : Cami, türbe, medrese, hastane, kütüphane ve kervansaraydan oluşur. Külliyenin en önemli bölümü olan cami, kitabesinden anlaşıldığına göre 1523'de tamamlanmıştır. Külliyeyi Rumeli beylerbeyi Çoban Mustafa Paşa yaptırmıştır. Cami kare planlıdır. Bir tek kubbesi ve bir tek minaresi vardır. Son cemaat yeri 5 kubbe ile örtülmüştür. 5 yüzlü mihrabı taş mozaiklerle bezenmiştir.

Evler : Gebze'deki tarihsel yapıtlar arasında eski zaman evleri önemli bir yer tutar. Özellikle Çoban Mustafa Paşa külliyesinin arkasında bulunan evlerden bazıları eski Türk evlerinin günümüze kalan en önemli örneklerinden sayılabilir.

KONYA

Yüzölçümü	47 420 km²
Nüfusu	1 432 910
İlçe sayısı	18
Köy sayısı (1970) ...	956

Topraklarının büyük bölümü İç Anadolu bölgesinde, az bir bölümüyse Akdeniz bölgesindedir. Türkiye'nin alan bakımından en büyük ilidir. Kuzeyden Ankara, kuzeybatıdan Eskişehir, batıdan Isparta ve Afyon, güneyden İçel ve Antalya, doğudan Niğde ile sınırlıdır.

Konya'nın ilçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Konya (merkez)	6 425	339 799
Akşehir	1 442	84 903
Beyşehir	2 652	113 371
Bozkır	1 923	67 653
Cihanbeyli	5 215	67 038
Çamra	3 205	73 720
Doğanhisar	428	30 699
Ereğli	4 959	107 153
Ermenek	2 219	58 629
Hadım	1 389	56 553
Ilgın	1 384	53 150
Kadınhanı	389	35 360
Karaman	4 657	108 116
Karapınar	2 669	46 981
Kulu	1 521	45 575
Sarayönü	1 088	26 639
Seydişehir	2 207	64 382
Yunak	3 638	44 189

Yüzey şekilleri :

Konya topraklarının büyük bölümü yüksek İç Anadolu düzlüklerinde (Konya ovası, Ereğli ovası, Cihanbeyli yaylası) uzanır. Akdeniz bölgesindeki topraklarıysa Toros dağlarının yükseldiği bölgenin bir bölümünü içerir. Dağlık kesimde 2000 m'yi, hattâ İçel sınırında 3000 m'yi (Kırkpınar dağı, 3240 m) aşan doruklar vardır : Erenler dağı (2319 m), Alacadağ (2303 m), Geyik dağ (2647 m), Karadağ (2271 m). İlin en alçak yeri de bu dağlık kesimdedir : Göksu vadisinin yükseltisi 250 m'nin altındadır.

Düzlük kesimlerde yağışların az ve toprakların geçirimli olması nedeniyle Konya ilinde önemli akarsulara pek rastlanmaz. Dağlardan inen sular daha çok geçici göllere dökülür : Beyşehir, Sağla, Akşehir, Akgöl, Koçhisar, vb. Bu kesimde denize akışlı akarsu yoktur. Buna karşılık dağlık bölgedeki akarsular Akdeniz'e dökülür : Gökçay, Göksu.

Konya ilinde, sulama amacıyla kurulan barajların oluşturduğu bazı yapay göller de vardır : Beyşehir gölü barajı, Ayrancı, Altınapa, Sile, Apa, May barajları.

İklim :

Konya'nın yüksek ovalarında kışları soğuk ve uzun, yazları gündüzleri sıcak ve geceleri serin, az yağışlı sert bir iklim görülür. Güneydeki dağlık kesimdeyse yağışlar daha çoktur. Ne var ki tüm yağışlar kış ve bahar mevsimlerine rastlar.

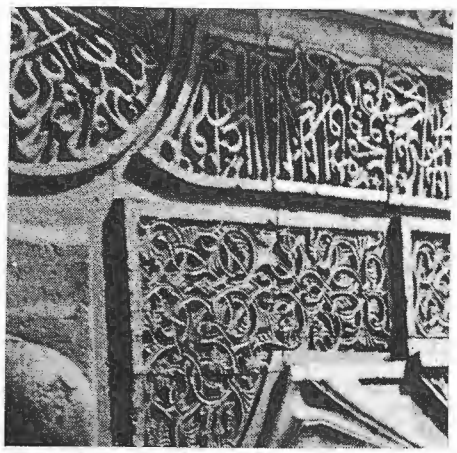
Tarım ve hayvancılık :

Konya tahıl ve küçükbaş hayvan üretiminde Türkiye'de 1. sırayı alır. Sulama barajlarının kurulması ve makinalaşma sayesinde üretimde önemli artışlar sağlandı : 1973 verilerine göre 900.620 ton buğday, 346.400 ton arpa, 84.700 ton çavdar, 60.115 ton yulaf, 2.265 ton mısır, 175.625 ton patates, 47.800 ton soğan, 450.000 ton şeker pancarı, 11.000 ton nohut, 4.400 ton fasulye, 3.000 ton ayçiçeği, 180.000 ton yaş üzüm, 146.000 ton elma, 85 ton zeytin, 311.000 ton sebze üretildi.

Konya ilinde toprakların dağılımı

	Hektar	%
Tarla	1 286 000	27,1
Nadas	1 016 000	21,4
Bağ, bahçe, sebzelik	121 000	2,5
Mera, çayır	710 000	15
Orman	221 000	4,6
Tarım dışı	1 388 000	29,4

Aynı yılın verilerine göre hayvan sayısıysa şöyleydi : 3.018.000 koyun, 504.000 kıl keçisi, 476.000 tiftik keçisi, 89.000 eşek, 1.800.000 kümes hayvanı (108.000.000 yumurta).

Konya'daki İnceminareli medrese Alaaddin camisinin yanında yeralır. Fahreddin Ali tarafından 1258'de yaptırılan medrese taş işçiliğiyle ünlüdür

Akdeniz bölgesinin Göller yöresinde yeralan Beyşehir gölü, Türkiye'nin üçüncü büyük gölüdür.

Resimde Konya'da yeralan Alahan manastırından bir detay görülmektedir.

Yeraltı zenginlikleri :

İl sınırı içinde bulunan yirmiye yakın madenden yalnızca alüminyum, magnezit, krom, cıva, sodyum tuzu, linyit, kurşun, demir ve barit işletilmektedir.

Sanayi :

Devlet Planlama Teşkilatının istatistiklerine göre sanayi gelişmişlik bakımından Türkiye'de 20. sırayı alır. Sarayönü cıva işletmesi, Seydişehir alüminyum tesisleri, Ereğli pamuklu dokuma fabrikası, Sümerbank krom-magnezit fabrikası, Ladik cıva fabrikası, yem fabrikası, alüminyum tüp fabrikası ilin başlıca sanayi kuruluşlarıdır.

Tarih :

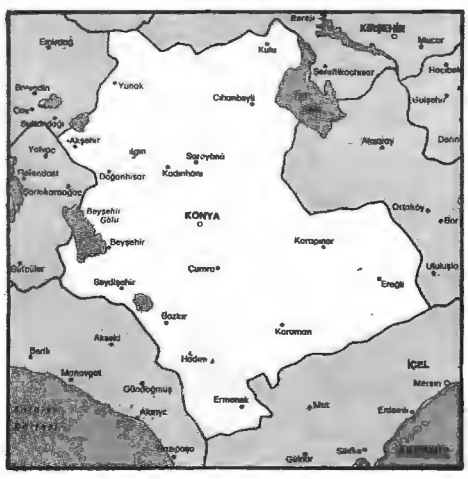
Çatalhöyük ve Canhasan kazılarının verileri sonucunda Konya'nın tarihinin M.Ö. 7000 - 6000 yıllarına kadar indiği ortaya çıkmıştır. Konya ve çevresinde yapılan kazılar sonucunda özellikle Hitit tarihini büyük ölçüde aydınlatan tarihsel yapıtlar ortaya çıkartıldı. Bölge Hititler döneminden sonra Frigya, Kimmer, Lydia, Pers, İskender, Bergama, Roma, Bizans dönemlerini yaşamıştır. 1077 - 1308 yılları arasında Selçuklu yönetiminde kalan kent 1097 - 1308 arasında Selçuklulara başkentlik yaptı. 1308'de Selçuklu hükümdarı II. Gıyaseddin Mesud ölünce Selçuklu imparatorluğu yıkıldı. Bunun üzerine İlhanlıları yenen Karamanoğulları Selçukluların başkenti Konya'yı ele geçirdiler (1327). Ama Karamanoğulları Larende'yi (Karaman) başkent seçtikleri için Konya bir süre önemini yitirdi. Ne var ki bu durum Konya'nın sanat ve kültür merkezi olarak işlevini sürdürmesini engellemedi. 1394' de Konya'yı ele geçiren Bayezıd daha sonra Karamanoğullarına kenti geri verdi. 1398'de yeniden Osmanlıların eline geçen Konya, Ankara savaşından sonra Karamanoğullarına geri verildi. 1414'de Çelebi Mehmet tarafından alınan kent daha sonra yeniden Karamanoğullarına bırakıldı. II. Murat döneminde bir kez daha Osmanlıların eline geçen Konya (1433), Fatih Sultan Mehmet döneminde kesin olarak Osmanlıların egemenliğine girdi (1465).

Birinci Dünya savaşından sonra Konya'yı İtalyanlar işgal ettiler. Kentte bulunan Ermeniler de bu durumdan yararlanmayı denediler. Ancak Kurtuluş savaşına katılmayı kabul etmeyen valiye karşın Konya halkı Kurtuluş savaşını destekledi. Mustafa Kemal 3 Ağustos 1920' de Konya'ya gelerek tüm ulusun birleşmesi koşuluyla zafere ulaşılabileceğini halka bildirdi. 3 Ekim 1920'de patlak veren Delibaş ayaklanmasının bastırılmasından sonra Konya halkı Kurtuluş savaşına katıldı.

Mevleviliğin beşiği olan bu kentte her yıl Mevlana adına törenler düzenlenmekte, aşıklar bayramı yapılmaktadır.

Tarihsel yapıtlar :

1) Alaeddin camisi : I. Gıyaseddin Mesud döneminde yapımına başlanan ve 60 yıllık bir çalışmadan sonra I. Alaeddin Keykubat döneminde yapımı tamamlanan bir camidir. Caminin yapımı 1221' de sona ermiştir. Mimarı Muhammed Bin Havlan'dır. Daha sonraki onarımlar nedeniyle biçimi biraz değişmiştir. 1889' da dökülen çinilerin yeri boya süslemelerle kapatılmıştır. Sütunlu camilerin Anadolu'daki örneklerinden biri olan Alaeddin camisi üç bölümden oluşur : a) Mihrabın önündeki kubbeli bölüm;

b) I. Keykavus'un eklettiği batı bölümü; c) Sivri kemerlerle bağlanmış 7'şer sütunlu beş sıradan oluşan ve mihrabı bulunan son bölüm. Caminin eni 57 m, boyu 66 m'dir. Tek şerefeli bir minaresi vardır. Roma ve Bizans yapıtlarından buraya getirilen 62 sütun, caminin düz çatısını taşır. Batıdaki bölümün kubbesinin içi çiçek motifleriyle ve geometrik motiflerle bezenmiş Selçuklu çinileriyle örtülüdür. Caminin en ilginç yeri mihrabın sağındaki ağaç işçiliği bakımından çok değerli olan abanozdan oymalı ve geçmeli mimberdir.

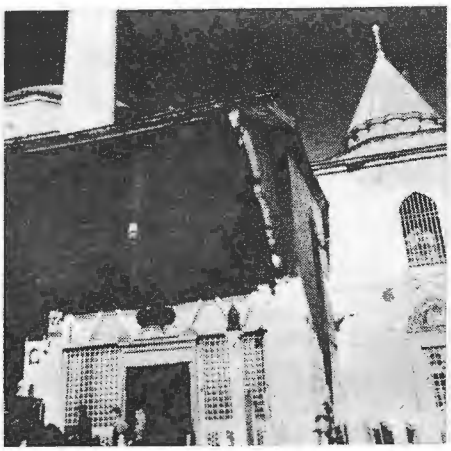
2) Arkeoloji müzesi : Larende cad. desindedir. İlk kez 1927'de açılan müze bugünkü yapısına 1962'de taşınmıştır. Müzedeki başlıca yapıtlar arasında Poseidon ve Zeus heykelleri; Pamphylia ve Sidamara tipi lahitler bulunur. Müzede ayrıca Canhasan, Çatalhöyük, Süberde, Sızma, Karahöyük ve Alaeddin tepesi kazılarında ortaya çıkarılan çeşitli yapıtlar yeralır.

3) Atatürk anıtı : Gazi müzesi karşısındadır. Avusturyalı heykelci Krippel tarafından yapıldı ve 29 Ekim 1926'da açıldı. Tunç heykel kesme taştan süslemeli yüksek bir taban üzerinde yeralır. Heykelde Atatürk, sol elinde kılıcını, sağ elinde ise bir buğday demetini tutmaktadır.

4) İnce Minare yada Selçuklu çağı taş ve ahşap eserler müzesi : 1267'de Selçuklu veziri Hüseyin oğlu Fahreddin Ali Paşa tarafından yaptırıldı. Mescidin minaresi ve kubbesi 1901'de düşen bir yıldırım sonucu yıkılınca uzun yıllar bakımsız kalmış, daha sonra onarılarak Selçuklu çağı taş ve ahşap eserler müzesi olarak hizmete açılmıştır. Yapı 26,5 m genişliğinde ve 32,5 m boyundadır. Kesme taştandır. Selçuklu yapıtlarının en seçkin örneklerinden biridir. Özellikle 6 m genişliğinde ve 9 m yüksekliğindeki kapısı Selçuklu taş işçiliğinin ne denli ileri gittiğini kanıtlayan bir örnektir. 1956'da halka açılan müzede taş yapıtlar, mezar ve insan figürleri, Selçuklular ve Beylikler dönemi kapı, pencere kanatları, ahşap yapıtlar, Osmanlı döneminden kalma bazı ahşap çekmeceler ve Konya yöresinde ortaya çıkartılan çeşitli Selçuklu yapıtları sergilenmektedir.

5) Karatay çini eserler müzesi : 1251' de Selçuklu veziri Abdullah oğlu Celaleddin Karatay tarafından yaptırılan ünlü Karatay medresesindedir. Karatay medresesi İnce Minare'ye benzer. Çinilerle kaplıdır. 7,5 m eninde ve 8,25 m yüksekliğindeki yazı ve desenlerle süslü beyaz mermer kapısı özellikle çok ünlüdür. Bu kapı Selçuklu çağı taş işçiliğinin üstün yapıtlarından biri sayılır. Kapıdan, önce bahçeye, sonra 24 m eninde ve 32 m boyundaki medreseye girilir. Medresenin duvarları mozaik çinilerle örtülüdür. Medreseyi örten kubbe siyah ve mavi çinilerle bezenmiştir. Medrese içindeki türbede yalnızca Celaleddin Karatay'ın sandukası bulunmaktadır.

6) Koyunoğlu müzesi : İzzet Koyunoğlu tarafından 1913'den başlayarak biriktirilen değerli yapıtları sergilemek üzere 1954'de halkın ziyaretine açılmıştır. Özel bir müzedir. Müzede Konya ve çevresinde derlenen arkeoloji yapıtları, tesbih kolleksiyonları, minyatürlü kitaplar, halı, kumaş ve çeşitli giyim eşyaları, el işleri, iskemleler, sedef ve

Mevlâna türbesinin bazı bölümleri Mevleviliğin kuruluşundan sonra bir dergâh durumuna getirildi.

Konya'daki Alahan manastırına halk arasında Hocakalesi de denir.

Kütahya kalesi Bizanslılardan kalmadır. Kalenin yetmiş burcu vardır ve üç bölümden oluşur.

fildişi işlemeli çekmeceler, seramikler, çiniler, ünlü hattatların yazdığı levhalar, yağlı boya tablolar, cam eşyalar, bakır, tunç ve demir yapıtlar sergilenir.

7) Mevlana türbesi ve müzesi : Selimiye camisinin yanındadır. I. Alaeddin Keykubat'ın Mevlana'nın babasına bağışladığı topraklar üzerine yapılmıştır. Türbe Selçuklu vezirlerinden Muinuddin Süleyman Pervane, karısı Gürci Hatun ve Mevlana'nın oğlu Sultan Veled'in çalışmalarıyla yaptırıldı. Mevlevi tarikatının kurulmasından sonra mescidin semahanesi, matbahı (mutfak) ve kütüphanesi dergah durumuna getirildi. 1927'de müzeye dönüştürüldü. Selçuklu veziri Muinuddin Süleyman Pervane ile karısı Gürci Hatunun 1274'de yaptırdığı firüze çinilerle süslü 16 dilimli yeşil kubbenin altında Mevlana Celaleddin Rumi ile oğlu Sultan Veled'in mermer sandukaları yeralır. Sandukaların üstünde II. Abdülhamit'in armağan ettiği altın sırmalarla işli bir örtü vardır. Daha doğuda Mevlana'nın babası Bahaddin Veled'in işlemeli ağaç sandukası görülür. Önceleri bu sanduka Mevlana'nın sandukası iken daha sonra buraya aktarılmıştır. Solda ise Mevlana'nın yakınlarına ait çeşitli kişilerin sandukaları yeralır.

Mevlana müzesinde dergaha nakledilen madensel ve ahşap eşyalar, tekke eşyaları, Sultan Veled'in eşyaları, kitaplar, halılar, kilimler, minyatürler, tesbihler, şamdanlar, anahtarlar ve buhurdanlar sergilenir.

8) Sırçalı medrese : 1242'de Bedreddin Muslih tarafından yaptırılmıştır. Medresenin iç duvarları Selçuklu çinileriyle kaplı olduğundan Sırçalı medrese adıyla anılır. 1955'de onarılan yapı mezar anıtları müzesi olarak açılmıştır.

Göz kamaştırıcı çinileri ve güzel minaresi ile Selçuklu yapıtlarının en güzellerinden biri olan medresenin oymalı büyük kapısı gösterişli bir anıt görünümündedir. Kesme taştan yapılan büyük kapı doğu cephesindedir. Kapının her yanını geometrik süslemeler sarar. Giriş kapısının sağında, kubbesi süslü türbede 3 sanduka yeralır. Bugün medresede Konya çevresinde ortaya çıkartılan Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait mezar taşları sergilenmektedir.

9) Selimiye camisi : II. Selim tarafından şehzadeliği sırasında başlatıldı; ancak 1570'de tamamlanabildi. Cami klasik Osmanlı cami mimarisinin en güzel örneklerinden biridir. İstanbul'daki Fatih camisine benzer. Son cemaat yerini örten 7 kubbe, 6 sütuna dayanır. Caminin iki minaresi de tek şerefelidir. İki kalın fil ayağına oturtulan yüksek ve büyük kubbesi, yanlardan ufak kubbelerle desteklenmiştir. Mermerden olan mihrabı ve mimberi taş işçiliğinin en güzel örnekleri arasında sayılabilir.

Konya'nın ilçelerindeki yapıtlar :

Akşehir ilçesi

Nasreddin Hoca türbesi : 1905'de Akşehir kaymakamı Şükrü Bey tarafından yaptırılmıştır. 6 sütunun taşıdığı kubbenin altında yalnızca Nasreddin Hoca'nın sandukası vardır. Kubbe büyük ve sivridir. Kubbe çevresinin açık olmasına karşın, kapısında büyük bir kilit asılıdır.

Beyşehir ilçesi

Kubadabad sarayı : Beyşehir gölünün kıyısında bir ada üzerindedir. I. Alaeddin Keykubat tarafından yaptırılmıştır. 50 m boyunda ve 30 m enindeki sarayın çinileri Konya çini eserler müzesine taşınmıştır.

Karaman ilçesi

Karaman kalesi : Hisartepe'dedir. Selçuklu sultanı Melik Şah tarafından 1115'de yaptırılmıştır. 8 burcu vardır.

Çamhasan höyüğü : Karaman'a 13 km uzaklıktadır. 1960'da bir İngiliz arkeoloğunun yaptığı kazılar sonucunda M.Ö. 5000 yılına ait dört tabaka ortaya çıkartılmıştır. Kazı sırasında yapı kalıntıları, çanak çömlekler, seramikler freskler ve kap kacak bulunmuştur.

Çatalhöyük : Çumra'ya 11 km uzaklıkta Küçükköy yakınındadır. 1961'de bir İngiliz arkeoloğunun yaptığı kazılar sonucunda Taş devrinden kalma 13 tabaka çıkartılmıştır. Bulunan yapıtlar arasında evler, renkli resimler, mezarlar, seramikler sayılabilir.

İvriz : Ereğli'ye 18 km uzaklıkta, İvriz köyü yakınındadır. Hititlerden kalma M.Ö. VIII. yüzyıla ait bir kabartmadır. Kabartmanın üstünde Hitit tanrısı Şamaş, bir Luvi kralı ve hiyeroglif yazılar görülmektedir.

KÜTAHYA

Ege bölgesinin İç Batı Anadolu bölümündedir. Batısında Manisa ve Balıkesir, kuzeyinde Bursa, kuzeydoğusunda Bilecik, doğusunda Eskişehir, güneydoğusunda Afyon, güneyinde Uşak vardır.

Yüzölçümü	11 875 km²
Nüfusu	480 442
İlçe sayısı	7
Köy sayısı (1970)	615

Kütahya'nın ilçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Kütahya (merkez)	3 231	82 400
Altıntaş	1 210	32 392
Domaniç	619	19 159
Emet	1 605	54 898
Gediz	1 719	65 518
Simav	1 687	90 483
Tavşanlı	1 804	70 332

Yüzey şekilleri :

İlde güneydoğu - kuzeybatı doğrultusunda uzanan dağların arasında çukur alanlar yeralır : Altınbaş ovası, Kütahya ovası, Tavşanlı ovası, Örencik ovası. Murat dağı (2309 m), Şaphane dağı (2121 m), Eğrigöz dağı (2182 m), Türkmen dağı (1825 m) ilin başlıca doruklarıdır.

Kütahya'nın doğu kesiminin suları Porsuk çayı aracılığıyla Sakarya'ya ve Karadeniz'e, batı kesiminin suları Emet çayı, Kocaçay ve Simav çayı aracılığıyla Marmara denizine, güney kesiminin sularıysa Gediz aracılığıyla Ege denizine boşalır.

İklim :

İklim daha çok İç Anadolu'nun sert ikliminin etkisindedir. Yağışlar yer yer değişiklik gösterirse de genellikle 500 - 600 mm kadardır. Kışlar uzun ve bol karlı geçer. Karın uzun süre yerden kalkmaması olağandır.

Tarım ve hayvancılık :

Tarlaların %98'i tahıla ayrılmıştır. 1973 istatistiklerine göre 165.000 ton buğday, 56.450 ton arpa, 5.000 ton mısır, 46.700 ton patates, 5.000 ton mahlut, 3.350 ton fasulye, 1.200 ton fiğ, 55 ton sebze üretilmiştir. Kütahya'da bağcılık ve

Kütahya'nın Emet (esk. Alzanoi) ilçesinde bulunan Zeus tapınağı M.S. 125'de Roma imparatoru Hadrianus tarafından yaptırılmıştır

Zeus tapınağının alınlığı günümüze kadar bozulmadan kalmıştır

meyvecilik de önemlidir : yaş üzüm (yılda 15.000 - 20.000 ton), çok kaliteli vişne ve kiraz.

Kütahya ilinde toprakların dağılımı

	Hektar	%
Tarla	311 000	26,2
Nadas	195 000	16,4
Mera, çayır	41 000	3,4
Orman	382 000	27,6
Tarım dışı	304 000	25,7

İldeki hayvan sayısıysa şöyledir : 500.000 koyun, 330.000 kıl keçisi, 230.000 tiftik keçisi, 200.000 sığır, 17.000 manda, 48.000 eşek, 19.000 at.

Yeraltı zenginlikleri :

Kütahya'nın başlıca madeni linyittir (Tunçbilek, Seyitömer, Gediz, Domaniç, Değirmisaz). Ayrıca kolemanit (Emet, Hisarcık), çinko, kurşun (Eğrigöz dağı), alünit (Şaphane), flüorit (Ovacık), feldispat (Simav) üretilir.

Sanayi :

Türkiye'nin sanayi bakımından ileri illerinden biridir (7.). İlin geleneksel sanayi kollarından olan çinicilik ile halıcılığın yanısıra Simav halı ipliği fabrikası ve halı fabrikaları, kereste fabrikaları (Simav, Emet), Gediz kiremit ve konserve fabrikaları, Sümerbank tuğla ve kiremit fabrikası (Kütahya), Kütahya şeker fabrikası, Kütahya azot işletmesi, Seyitömer ve Tunçbilek termik santralleri, Seyitömer dumansız yakıt fabrikası ve porselen fabrikası ilin başlıca sanayi etkinliğini oluşturur.

Tarih :

Eskiden Kotyaeion adıyla anılan kentin adının «Kotys'in kenti» anlamına gelen Kotyaion olduğu sanılmaktadır. Birçok ticaret yolunun kavşağında ve bugünkü kentin yanında yükselen tepenin üzerinde kurulmuş olan Kotyaion kentinin ilk dönemlerine ilişkin hiçbir kalıntıya rastlanmamaktadır. Kent bilinen tarihi içinde Frigya, İskender, Bithynia, Bergama, Roma, Bizans, Germiyanoğulları ve Osmanlı dönemlerini yaşamıştır. Malazgirt savaşından sonra Kutalmışoğullarının ve Selçukluların egemenliklerinde yaşayan kent, sık sık Bizanslıların saldırısına da uğradı. Hatta Bizanslıların eline geçti. Ancak, Alaeddin Keykubat 1234'de kesin olarak Kütahya'yı Selçuk topraklarına kazandırdı. Kent IV. Rükneddin Kılıç Aslan döneminde Sahib Fahreddin Ali'nin uç beyliğine atanan oğullarına verildi. XII. yüzyılın ikinci yarısında Kütahya bölgesine yerleşen Germiyanoğulları Selçuklu devleti yıkılınca burada bağımsızlıklarını ilan ettiler (1302). Bu tarihten sonra kent Germiyan adıyla da anılmaya başlandı. Tahta çıkan Germiyanoğlu Süleyman Şah döneminde Karamanoğullarının baskısı artınca, Süleyman Şah kızını Yıldırım Bayezid'la evlendirdi ve Kütahya'yla bazı kasabaları çeyiz olarak kızına verdi (1387). Ne var ki Süleyman Şahın oğlu II. Yakub, Kosova meydan savaşından sonra (1389) Osmanlılara verilen kentleri ve toprakları geri almak istedi, ama başaramadı ve İpsala kalesine hapsedildi. Kaleden kaçmayı başaran II. Yakub Timur'a sığındı, Ankara savaşından sonra da Kütahya'yı elde etmeyi başardı. Timur'un ayrılmasından sonra Kütahya bir aralık Karamanoğullarının eline geçtiyse de, Çelebi Mehmet tarafından alınarak Yakub Beye verildi. Yakub Bey de ülkesini Çelebi Mehmet'e vasiyet etti. Böylece Kütahya Osmanlıların eline geçti. Bu tarihten sonra Kütahya birçok ünlü paşa tarafından yönetildi. Anadolu'daki seferlerde ordunun toplanma merkezi olarak hizmet etti.

Kurtuluş savaşı sırasında Kütahya, savaşın tümüyle ateş altında kalan kentlerinden biri oldu : Altıntaş savaşları, Çerkez Ethem ayaklanması, Kütahya savaşı, Büyük Taarruzun önemli bir bölümü. Yunanlılar 17 Temmuz 1921'de Kütahya'yı işgal ettiler ve kent 1 yılı aşkın bir süre Yunan işgalinde kaldıktan sonra 30 Ağustos 1922'de kurtuldu. Kütahya işgalden büyük zarar gördü. Demet ilçesi bütünüyle yandı, birçok köy yakılıp yıkıldı.

Tarihsel yapıtlar :

1) Hisarbey camisi : 1487'de Hisarbey oğlu Mustafa Bey tarafından yaptırıldı. Caminin son cemaat yerindeki kesme taşların çevresinde kırmızı tuğlalara yer verilmiştir. Taş mihrabın çevresinde XV. yüzyıl çinilerinin özelliklerini taşıyan bir sıra bitkisel desenli çini göze çarpar. Cami özellikle gösterişli cephesi ve düzenli mimarisiyle dikkat çeker. Son cemaat yeri 6 sütuna dayanan 3 kubbe ile örtülüdür. Caminin içi beyaz üstüne kestane renkli çinilerle bezenmiştir.

2) İshak Fakih camisi : 1433'de Germiyanoğlu vezirlerinden Cemaleddin İshak Fakih tarafından yaptırılmıştır. Duvarları kesme taş ve tuğla karışımıdır. Cephesi çok gösterişlidir. Sağdaki bölümü İshak Fakih'in türbesidir. Türbe bölümü ve iki başka bölüm son cemaat yerini oluşturur. Tek şerefeli ve kalın bir minaresi vardır. Caminin üstü sekizgen bir kasnağa oturtulmuş yüksek bir kubbe ile örtülüdür. İçi çinilerle bezenmiştir.

3) Kurşunlu camisi : Ahi şeyhi Mehmed tarafından 1377'de yaptırıldı. Kare mekanlıdır. Son cemaat yerinin ortasında ayna tonozlar, yanlarda ise küçük kubbeler vardır.

4) Kütahya kalesi : Bizanslılardan kalma bir yapıttır. 1080'de Kutalmışoğlu Süleyman Şah kaleyi ele geçirmiştir. Kütahya kalesi birçok onarım görmüş ve genişletilmiştir. Çevresi yaklaşık 3,5 km'dir. Üç bölümden oluşan kalenin 70 burcu vardır : İç hisar, yukarı kale ve aşağı kale. Asıl kale adıyla da anılan yukarı kale, 1378'de Germiyanoğlu Süleyman Şah tarafından yaptırılmıştır. Yukarı kalede askerlere ait koğuşlar, sarnıçlar ve bir mescit vardır.

5) Kütahya müzesi : Önceleri İmaret medresesinde açılan müze daha sonra Vacidiye medresesine taşındı (1965). Müzede Helen, Roma, Bizans çağlarına ilişkin heykeller, mezar taşları, sütun başlıkları, Tarihöncesi çağlardan kalma aletler, Hitit ve Frigya kap kacakları, Roma, Bizans seramikleri, kandiller, paralar, küçük heykeller, Türk çini örnekleri, Kütahya çevresinin giysileri, el işleri, bakır kaplar, süs ve ev eşyaları, kitaplar, tekke eşyaları sergilenir.

6) Ulu cami : Bu caminin yerindeki ilk camiyi Yıldırım Bayezid yaptırtmaya başlamış ve cami ancak 1410'da Musa Bey tarafından tamamlatılabilmiştir. Daha sonra Mimar Sinan tarafından da onarılan bu caminin yerine 1889 - 1891 yılları arasında Şamlı Hamdi Paşa bugünkü camiyi yaptırdı. Kütahya'daki camilerin en güzellerinden biri olan Ulu cami son dönem Osmanlı mimarisinin önemli ve klasik üsluba bağlı az rastlanan örneklerinden biridir. Kesme taştan yapılmış camide arka arkaya dizilmiş küçük kubbe, 6 yarım kubbe ile çevrelenmiştir. Ayrıca köşelere de birer kubbe yerleştirilmiştir. 5 köşeli ve dışarıya çıkıntı yapan mihrabın üstü bir yarım kubbe ile örtülmüştür. 5 gözlü son cemaat yeri ile 4 aynalı tonozun ilk yapıdan kaldığı sanılır.

7) Yakub Bey külliyesi : Medrese, mescid, imaret ve türbeden oluşur. Hangi tarihte yapıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Germiyanoğullarının en önemli dinsel yapıtlarından biridir. Orta-

da büyük kubbeli, şadırvanlı avlu vardır. Eyvanların üzeri kubbelerle örtülüdür. T planlı ve yan mekanlı Osmanlı yapılarını andırır. Parmaklıklarla yan mekandan ayrılan Yakub Beyin türbesinin içindeki sandukanın üstü, bir bölümü XV. yüzyıldan, bir bölümü ise son onarımlardan kalma çinilerle süslüdür.

Kütahya'nın ilçelerindeki tarihsel yapıtlar :

Altıntaş ilçesi

Dumlupınar anıtı : Çalköy'dedir. Başkomutanlık savaşının kazanıldığı Zafertepe'de Kurtuluş savaşında şehit düşenlerin anısına dikilmiştir. Heykelci Hüseyin Gezer'in yapıtıdır. İşlemeli bir taban üzerinde Türk sancağını tutan bir kol görülmektedir.

Emet ilçesi

Anzanoi : Kütahya'ya 60 km uzaklıkta, Çavdarhisar köyündedir. Kütahya çevresinin en önemli arkeoloji kalıntısıdır. Romalılardan kalmadır. İlk arkeoloji kazılarını 1824'de İngilizler başlatmıştır. Anzanoi kentinin en önemli yapıtı günümüze dek gelmeyi başaran Anzanoi tapınağıdır. M.Ö. 200'de Zeus için yapılan mermer tapınak kentin ortasındadır. Daha sonra kiliseye çevrilerek piskoposluk merkezi olarak kullanılmıştır. Tapınakta 120 tane İon üsluplu sütun vardır. Anzanoi'de ayrıca tiyatro, stadyum ve Porsuk çayı üzerine yapılmış iki Roma köprüsü görülür.

MALATYA

Doğu Anadolu bölgesindedir. Batısında Kahramanmaraş, kuzeyinde Sivas ve Erzincan, güneyinde Adıyaman, doğusunda Elazığ vardır.

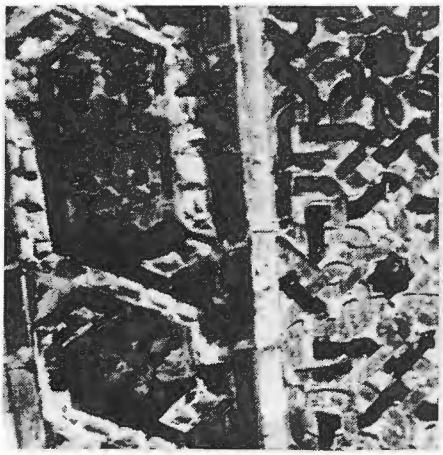
Yüzölçümü	12 313 km²
Nüfusu	577 309
İlçe sayısı	9
Köy sayısı (1970)	520

Malatya'nın ilçeleri

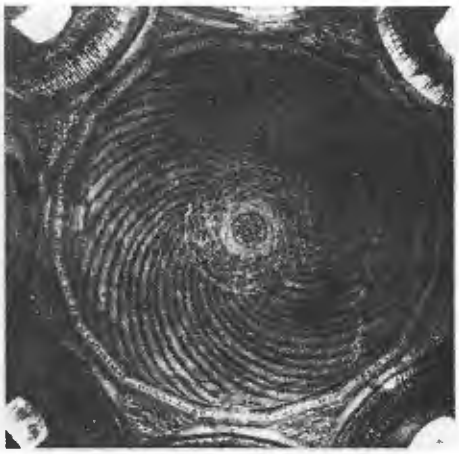
	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Malatya (merkez)	1 966	154 058
Akçadağ	1 193	55 214
Arapkir	956	23 286
Arguvan	1 037	22 052
Darende	2 020	49 053
Doğanşehir	1 290	46 750
Hekimhan	1 869	51 652
Pötürge (1970)	1 414	46 014
Yeşilyurt	568	22 309

Yüzey şekilleri :

Topraklarının genel yükseltisi 1000 m' nin üzerindedir. İlin en yüksek kesimleri güneydedir : Bey dağı (2592 m), Boz-

Eski Malatya Ulucamisinin çini süslemeleri, Selçuklu döneminin süslemecilikteki ustalığını gösterir.

Eski Malatya Ulucamisi VII. yüzyılda Araplarca yapılmış olan temeller üzerine 1247 yılında Selçuklular tarafından inşa edilmiştir.

dağ (2775 m). Orta kesimde Malatya ovası yeralır; kuzey bölgesi engebelidir Akçadağ - Darende - Hekimhan - Arapkir arasında, yükseltisi 1500 - 1800 m'yi bulan yaylalar ve yüksekliği 2000 m'yi geçen dağlar (Ayran dağları, Göl dağı) vardır.

İlin en büyük akarsuyu olan Fırat aynı zamanda Elazığ iliyle sınırı da çizer. Tohma suyu, Arapkir çayı ve Davulgan suyu da öteki önemli akarsulardır.

İklim :

İlde yazlar sıcak, kışlar soğuk ve sert geçer. İlin en yağışlı yöreleri kuzey kesimleridir (800 mm dolayında). İç kesimde ve öbür yerlerdeyse yağışlar çok azdır : 350 - 400 mm.

Tarım ve hayvancılık :

Malatya'nın tarımsal etkinliğinde çeşitlilik görülürse de, ağırlık gene de tahıldadır. Ancak son yıllarda tarımda genel bir düşüş saptanmıştır. 1971 istatistiklerine göre 147.000 ton buğday, 26.000 ton arpa, 13.000 ton patates, 7.000 ton baklagil üretildi. Sanayi bitkileri üretimiyse aynı yıl şöyle oldu : 105.000 ton şeker pancarı, 2.000 ton tütün, 30 ton pamuk. Bağ, bahçe ürünleri oldukça yüksektir : 30.000 ton yaş üzüm, 20.000 ton kayısı.

Malatya ilinde toprakların dağılımı

	Hektar	%
Tarla	169 000	37,7
Nadas	148 000	12
Bağ, bahçe, sebzelik	28 000	2,3
Mera, çayır	137 000	11,1
Orman	82 000	6,7
Tarım dışı	667 000	54,2

Hayvancılık küçük ölçüde de olsa gelişmektedir : 537.400 koyun, 200.300 kıl keçisi, 135.000 sığır.

Sanayi :

Sanayi gelişmişlik bakımından iller arasında 15. sırayı alan Malatya'da tütün fabrikası, Malatya bez fabrikası, Malatya şeker fabrikası, meyve konsantresi fabrikası gibi sanayi kuruluşları vardır.

Tarih :

Malatya ve çevresi çok eski dönemlerden bu yana bir yerleşme merkezidir. Malatya'nın yeri kurulduğu dönemden bu yana birçok kez değiştirildi. İlk Malatya'nın bugünkünün 4 km kuzeydoğusundaki Ordüzü (bugünkü Bahçebaşı) kasabası toprakları içinde yeraldığı sanılır. Neolitik devirde yerleşilen höyüğün üst bölümünde M.Ö. XIII. yüzyıldan kalma Hitit sarayı görülür. Ancak Aslantepe'deki bu höyüğün çok daha eski bir yerleşme merkezi üstüne kurulduğu anlaşılmaktadır. Hitit devletinin yıkılmasından sonra kent, Asur, Kargamış, yeniden Asur, Roma, Arap, Bizans, yeniden Arap, Nabati, yeniden Arap, Bizans, yeniden Arap, yeniden Bizans ve Türk dönemlerini yaşadı. Selçuklular ve Anadolu beylikleri döneminde Malatya birçok kez yer değiştirdikten sonra, Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi sırasında (1516) kesin biçimde Osmanlılara bağlandı.

Tarihsel yapıtlar :

Malatya'daki sanat yapıtları bugünkü kentin 12 km uzağındaki Eski Malatya'dadır.

1) Akminare camisi : Kent surlarının dışındadır. Zaim Yusuf oğlu Himmet Bey tarafından 1573 - 1574'de yaptırılmıştır. Tipik bir Osmanlı camisidir. Kare mekanlı, tek minareli ve tek kubbelidir. Mihrabı ve mimberi sadedir.

2) Hötüm Dede minaresi : Ulu caminin güneyindedir. Tipik bir Selçuklu minaresidir. Hangi tarihte yapıldığı bilinmemektedir. Silindir biçimli minare sekizgen tuğla bir kaide üzerine otur-

tulmuştur. Minaredeki firuze renkli çini frizler ve şerefenin altına yerleştirilen hitabe ilgi çekicidir.

3) Karahan camisi : Surların dışında aynı adlı mahallededir. 1583'de Abdullah oğlu Hüsrev Bey tarafından yaptırılmıştır. Küçük bir camidir. Kare planlıdır. Mihrap ve mimber çok sade; minaresi 16 köşelidir.

4) Malatya kalesi : Roma imparatoru Titus tarafından I. yüzyılda yaptırılmıştır. Birçok kez onarım görmüştür. Yamuk biçimlidir. Cephelerinin uzunluğu 500 m ile 850 m arasında değişir. 94 kule ve burcu vardır. Kaleye 11 kapıdan girilir. Yüksekliği 20 m'yi bulan iki surla çevrilidir. Birinci sur ikincisinden daha alçaktır.

5) Meliksunullah camisi : Adile camisi adıyla da bilinir, Memluk döneminden ayakta kalabilen tek yapıttır. Halk arasında Vaizbaba yada Vaizocağı adıyla da anılır. Memluk sultanı Melikülzahir Berkuk döneminde Abdullah Hüsnüoğlu Çerkeş tarafından 1394'de yaptırıldı. Yapıttan yalnızca minare günümüze dek gelebilmiştir. Silindir biçimli minarenin gövdesi sekizgen tuğla bir kasnağa oturur. Şerefenin altında yer yer dökülmüş firuze renkli çiniler görülür. Şerefeden sonraki bölüm yıkılmıştır.

6) Musalla - namazgah : Malatya surlarının dışında Sivas karayolu üzerindedir. 243'de Kemaleddin Kamyar tarafından yaptırılmıştır. Bugün yalnızca mihrap ve mimber duvarı kalan yapı Anadolu'daki bu tipin az rastlanan örneklerindendir.

7) Ulu cami : Surların ortasındadır. 1224'de Yakup oğlu Mansur tarafından yaptırılmıştır. Caminin mekanı klasik ulu cami tiplerinden farklı olarak derinliğine uzanır. Eyvan, mihrap önü kubbesi ve revaklı avlusu bakımından İran'daki büyük Selçuklu camilerini andırır. Çini, mozaik ve sırlı tuğla süslemeleri çok güzeldir. Daha sonraları yapılan birçok onarım sırasında gerçekleştirilen eklemeler caminin ilk planını oldukça değiştirmiştir. Bugün Ankara Etnoğrafya müzesine kaldırılmış olan caminin mimberi ahşaptandır ve çok güzel süslemelerle doludur.

MANİSA

Ege bölgesinin İçbatı Anadolu kesimindedir. Kuzeyden Balıkesir, kuzeydoğudan Kütahya, doğudan Uşak, güneydoğudan Denizli ve Aydın, güneyden İzmir ile sınırlıdır.

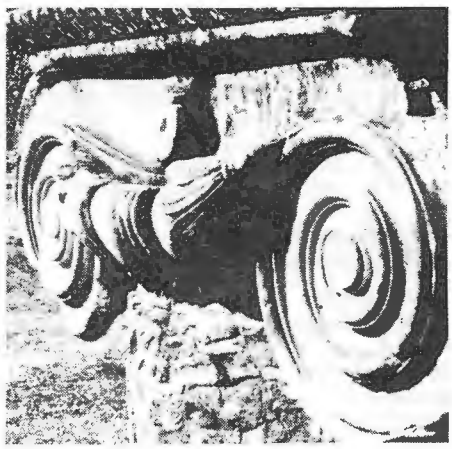
Yüzölçümü	13 810 km²
Nüfusu	870 841
İlçe sayısı	13
Köy sayısı (1970)	815

Yüzey şekilleri :

İlin batı kesiminde geniş tabanlar ve ovalarla birbirinden ayrılan dağlara rastlanır : Yunt dağı, Tırhala dağı, Nemrutkale tepesi, Dumanlıdağ. Güney kesimindeyse ilin en yüksek doruğu yeralır: Bozdağ (2160 m). İçbatı Anadolu bölümündeki doğu kesimindeyse Gördes - Uşak yaylasının vadilerle yarılmış dalgalı yapısı egemendir. Kuzeydoğu yönünde giderek yükselen yayla, il sınırı yakınlarında Demirci dağlarına ulaşır. Kula yöresindeyse etkinliğini yitirmiş yanardağlar vardır.

Manisa'nın Salihli (esk. Sardeis) ilçesinde, M.Ö. III. yüzyıldan kalma Artemis tapınağı Helenistik döneme aittir.

Manisa'da Salihli ilçesinde bulunan sütun başlıkları Helenistik dönemin önemli yapıtlarındandır.

Manisa'nın ilçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Manisa (merkez)	2 125	119 857
Akhisar	1 980	138 161
Alaşehir	977	70 150
Demirci	1 233	50 905
Gördes	1 052	42 228
Kırkağaç	543	36 306
Kula	960	39 764
Salihli	1 302	103 504
Sarıgöl	423	28 734
Saruhanlı	898	65 003
Selendi	751	22 211
Soma	828	45 527
Turgutlu	740	88 491

Manisa ilindeki akarsuların çoğu Gediz ırmağı aracılığıyla Ege denizine dökülür. İlin kuzeybatı kesimindeki suları Bakırçay toplar. Marmara gölü ilin en önemli gölüdür.

İklim :

Deniz ile il toprakları arasındaki dağlar, kıyıdaki Akdeniz ikliminin karasallaşmasına yol açmıştır : genellikle yazlar kurak ve sıcak, kışlar yağışlı ve ılıktır. Yıllık yağış ortalaması 610 - 740 mm arasında değişir.

Tarım ve hayvancılık :

İlin İçbatı Anadolu kesimindeki tarım etkiliğinde ağırlık tahıl üretimindedir. Buna karşılık Ege bölümünde tarım çeşitlilik gösterir. 1973 verilerine göre 189.000 ton buğday, 128.500 ton arpa, 22.250 ton patates, 35.400 ton pamuk (lif), 56.500 ton çiğit, 4.600 ton yulaf, 4.300 ton nohut, 1.600 ton fasulye, 900 ton pirinç, 340.000 ton yaş üzüm, 24.500 ton zeytin üretilir.

Manisa ilinde toprakların dağılımı

	Hektar	%
Tarla	382 000	27,6
Nadas	102 000	7,4
Bağ	61 000	4,4
Bahçe, meyvelik	24 000	1,7
Mera, çayır	31 000	2,3
Orman	234 000	17
Tarım dışı	522 000	38,7

Hayvancılık alanındaysa belli bir gelişme gözlenmektedir : 700.000 koyun, 485.000 kıl keçisi, 150.000 sığır, 2.290.000 kümes hayvanı (70.223.000 yumurta).

Yeraltı zenginlikleri :

Manisa'daki madenlerin en önemlisi linyit (Soma) ve civadır. Ayrıca Rahmanlar köyü yakınında, 1975 yılında kurşun, antimuan ve altın karışımı bir maden yatağı saptandı.

Sanayi :

Manisa'nın sanayisi gelişmemiştir (47.). TUKAŞ konserve fabrikası, Coca - Cola fabrikası, Turgutlu süt tozu fabrikası, Evkon konserve fabrikası, römork yapım atelyesi, beton direk tesisi ve Manisa yem fabrikası ilin başlıca sanayi kuruluşlarını oluşturur.

Tarih :

Manisa'nın ne zaman yerleşme merkezi olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Bununla birlikte Akpınar'daki dağın yamacında bulunan kaya içine oyulmuş kadın resminin Frigya tanrıçası Kybele yada Hitit bereket tanrıçası olduğu sanılır. Bundan yola çıkılarak Manisa ve çevresinin Ege ve Hitit uygarlıklarının içinde yaşadığı söylenebilir. Manisa Lydia, Makedonya, Roma, Bizans, Selçuklu uçbeylerinden Saruhanoğulları, yeniden Bizans ve Osmanlı dönemlerini yaşamıştır. İlk kez 1313 yılında Türklerin eline geçen kent 1313 - 1390 arasında Saruhan beyliğine başkentlik yaptı. Yıldırım Bayezid 1390'da Saruhan beyliğini yıkınca Manisa da Osmanlı egemenliğine girdi. 1402'de Ankara savaşı sonunda Saruhan beyliği yeniden kurulunca 1402 - 1410 arasında Saruhan beyliğine katıldı. I. Mehmet 1410'da kenti kesin olarak Osmanlı topraklarına kattı.

Kurtuluş savaşı sırasında Manisa, 23 Mayıs 1919 - 8 Eylül 1922 arasında Yunanlıların işgalinde kaldı. 1927 yılına kadar Saruhan adıyla anılan kent, bu tarihte çıkartılan bir yasayla Manisa adını aldı.

Tarihsel yapıtlar :

Osmanlı şehzadelerinin valilik yaptıkları bir kent olduğundan Manisa, İstanbul, Edirne ve Bursa'dan sonra Osmanlılar tarafından en çok imar edilen yerlerden oldu. Birçok değerli Osmanlı yapıtı arasında özellikle aşağıda belirtilenler önem taşır.

1) Hatuniye külliyesi : II. Bayezıd'ın oğullarından Şehenşah'ın annesi Hüsinişah Hatun adına 1490'da yaptırdığı külliyedir. Yapıt ilk dönem Türk mimarisinin en güzel örneklerinden biridir. Tuğla ve taş karışımı külliyenin camisinin son cemaat yeri 5 kubbelidir. Tek şerefeli caminin gövdesi burmalıdır. Doğu ve batı yönlerinde duvarlara oturan büyük kubbede 8 pencere görülür. Büyük kubbeyi iki yandan ikişer küçük kubbe destekler.

2) Manisa kalesi : Eskiden Sipylos adı verilen Manisa dağının eteklerindedir. Dış kaleyi İznik Rum imparatoru İoannes Dukas Batatzes 1222'de yaptırmıştır. İç kalenin kimin tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Kale 13 burçludur. 7 kapısı bulunan dış kalenin çevresi 4500 m kadardır. İç kalenin çevresi ise 1700 m kadardır.

3) Manisa müzesi : III. Murat için yapılan caminin medresesindedir. 1935'e kadar depo olarak kullanılan müze 1938'de arkeoloji müzesi halinde getirildi. 1972'de yapılan düzenlemeden sonra hem arkeoloji hem de etnoğrafya müzesi oldu.

4) Muradiye külliyesi : III. Murat tarafından 1586'da yaptırılmıştır. Mimar Sinan'ın son yapıtlarından ve külliyenin en önemli yapısı olan cami, Manisa'daki Osmanlı mimarisinin en güzel örneği sayılır. Tek şerefeli, ve ince minaresi zariftir. 6 sütuna dayanan 5 kubbe son cemaat yerini örter. Mermer oymaları ve çinileriyle gözleri kamaştıran caminin giriş kapısı, ağaç işlemeciliğinin üstün yapıtlarından biridir.

5) Manisa sarayı : Şehzade Korkut tarafından yaptırıldığı sanılır. III. Murat tarafından onarılan ve çeşitli eklerle genişletilen saray ne yazık ki bugün ayakta değildir. Saray III. Mehmet dönemine kadar şehzadelerin oturduğu yer oldu. Şehzadelerin İstanbul'a taşınmasından sonra saray terkedilmiş ve zamanla yıkılmıştır.

6) Niobe kayası yada Ağlayan kaya: Manisa dağında insana benzeyen ve üzerinden sürekli su sızan kaya. Kayanın sürekli ıslak olması nedeniyle Niobe'nin öldürülen 7 oğlu ve 7 kızı için ağladığı varsayılarak bu adla anılmıştır. Niobe, Lydia kralı Tantalos'un kızı ve Amphion'un karısıydı. Çocuklarıyla övünmesi Apollon ve Artemis'ten başka çocuğu olmayan Leto'yu kızdırdı. Leto çocuklarından Niobe'yi cezalandırmalarını istedi. Onlar da Niobe'nin çocuklarını oklarla öldürdüler. Niobe çocuklarının acısına dayanamayarak Zeus'dan kendini bir kayaya dönüştürmesini istedi. Zeus bu isteği yerine getirdi ve onu Manisa dağında bir kayaya dönüştürdü.

7) Sultan külliyesi yada Sultaniye külliyesi : 1522'de Kanuni Sultan Süleyman'ın annesi Hafsa Sultan tarafından yaptırıldı. Külliye cami, medrese, darüşşifa ve hamamdan oluşur. Ünlü Manisa mesir macunu bu külliyede hazırlandığından ve mesir bayramı şölenleri külliye çevresinde yapıldığından buraya Mesir camisi adı da verilir. Caminin mihrap ve mimberi Osmanlı sanatının üstün yapıtlarından biridir. Külliye Osmanlı mimarisinin en önemli yapıtlarından biri sayılır.

8) Ulu cami ve medrese : Saruhan beyi Fahreddin İlyas Bey tarafından 1366'da yaptırılan cami Manisa'nın en eski camisidir. Yapı eski Bizans kilisesinin yerinde ve bu kilisenin kalıntılarından yararlanılarak yapılmıştır. İlk dönem Türk mimarisinin önemli örneklerinden biri olan cami, özellikle mimberiyle dikkati çeker. Bugün mimber, Manisa etnoğrafya müzesine kaldırılmıştır.

Manisa çevresindeki ve ilçelerdeki tarihsel yapıtlar :

Kybele heykeli : M.Ö. XIV. yüzyılda Hititler tarafından yapılmıştır. 10 m yüksekliğindeki heykelin sağ üst köşesinde Hitit yazısıyla yazılmış bir yazıt vardır.

Salihli ilçesi

Sardeis yada Sardes harabeleri : Salihli'ye 10 km uzaklıkta Mustafa köyü yakınındadır. Lydia krallarına, M.Ö. 547'den sonra ise Pers krallığına başkentlik yapmıştır. M.S. V. yüzyılda bir piskoposluk merkezi haline getirildi. Timur'un Yıldırım Bayezıd'ı Ankara savaşında yenmesinden bir süre sonra ise terkedilmiştir.

Daha XV. yüzyılın başlarında dikkatleri üzerine çekmeye başlayan Sardedeis'e ilk kez Cyriacus giderek bazı yazıtları kopya etmiştir. Bundan sonraki yüzyıllarda ise çeşitli kişiler Sardeis'e gitmişler ve araştırmalar yapmışlardır. Sardeis'de ilk arkeoloji kazısı 1854'de yapıldı. Birinci Dünya savaşı sırasında Amerikalılar yaptıkları kazıda ele geçirdikleri bazı yapıtları Amerika'ya kaçırmışlarsa da, 1922'de yapılan bir antlaşma sonunda bu yapılar İstanbul Arkeoloji müzesine aktarılmıştır. Sardeis'deki en önemli kalıntılar arasında Helen çağından kalma mezar odaları, erken Bizans döneminden kalma (M.S. 550) yapıtlar, M.Ö. 1200 - 700 yıllarından kalma Lydia pazar yeri, tiyatro, piramit mezar, Artemis tapınağı, akropolis ve Bintepe mezarlığı sayılabilir. Bintepe'de yapılan kazılar sonucunda en büyük tümülüsün Lydia kralı Gyges'e ait olduğu anlaşılmıştır.

MARDİN

Güneydoğu Anadolu bölgesindedir. Güneyinde Suriye ve Irak, doğusunda Hakkari ve Siirt, kuzeyinde Diyarbakır, batısında Urfa vardır.

Mardin Dar-ül Zafiran Süryani manastırı çeşitli çağlara ait üç kilise ve mabedi kapsar. Yapıların üç yanı kayalıklarla çevrilidir.

Yüzölçümü	12 760 km²
Nüfusu	529 260
İlçe sayısı	12
Köy sayısı (1970)	719

Mardin'in ilçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Mardin (merkez)	1 016	101 583
Cizre	460	28 272
Derik	1 367	36 698
Gercüş	1 378	41 520
İdil	1 224	32 430
Kızıltepe	1 403	61 645
Mazıdağı	869	22 975
Midyat	1 577	81 018
Nusaybin	1 177	56 262
Ömerli	433	22 456
Savur	1 049	34 892
Silopi	807	26 508

Yüzey şekilleri :

Mardin ili topraklarının büyük bölümünü, Mardin eşiği adı verilen geniş sırtlı, dik yamaçlı yaylalar kaplar. Eşiğin batı kesiminde Mazı dağı, doğu kesiminde Midyat dağı, orta kesiminde Mardin dağı yeralır.

İlin güneyindeki sular Fırat'a, kuzeyindeki sularsa Dicle'ye dökülür. Circip ve Çağçağa başlıca akarsulardır.

İklim :

İklim karasaldır : kışlar soğuk ve yağışlı, yazlar çok sıcak ve kurak. Yıllık yağış ortalaması 470 - 690 mm arasında değişir.

Tarım ve hayvancılık :

Tarım hemen hemen tümüyle tahıl ekimine dayanır (1973) : 140.550 ton buğday, 37.600 ton arpa. Öbür ürünlerse şöy-

Mardin, doğu-batı doğrultulu dağ kütlelerinin oluşturduğu Mardin eşiğinin güney yamacında, eğimli bir bölgeye kurulmuştur.

ledir : pamuk (4.700 ton lif, 7.550 ton çiğit), patates (800 ton), mercimek (7.000 ton), darı (700 ton), nohut (2.000 ton), fasulye (900 ton), soğan (2.700 ton), yaş üzüm (172.000 ton).

Mardin ilinde toprakların dağılımı

	Hektar	%
Tarla	237 000	18,5
Nadas	255 000	20
Bağ, sebzelik, meyvelik	95 000	7,4
Mera, çayır	47 000	3,7
Orman	133 000	10,4
Tarım dışı	509 000	40

İldeki hayvan sayısı da artmaktadır : 710.000 koyun, 341.650 kıl keçisi, 266.000 tiftik keçisi, 125.000 sığır, 14.500 katır, 62.100 eşek, 12.200 at.

Sanayi :

Sanayisi en geri illerimizdendir (66.). Mardin Kızıltepe yem fabrikası ve Mardin çimento fabrikası kentin sanayi etkinliklerini oluşturur.

Tarih :

Mardin'in kuruluş ve İlkçağ tarihlerine ilişkin yeterli bilgi yoktur. Roma, Arap, Hamdani, Artukoğulları, Selçuklu, Karakoyunlu, Akkoyunlu, Safevi ve Osmanlı dönemlerini yaşamıştır. 1108 - 1409 arasında Artukoğulları beyliğine başkentlik görevi yapmıştır. Mardin 1517'de Bıyıklı Mehmet Paşa tarafından Osmanlı devletine katılmıştır.

Tarihsel yapıtlar :

1) Mardin kalesi : Sarp bir tepenin üzerindedir. Hamdani beylerinden Hamdan Bin el-Hasan Nasıruddevle Bin Abdullah tarafından 975 - 976'da yaptırıldı. Sarp tepeden yararlanıldığından, kalenin bir bölümü surlarla çevrilmemiştir. Kalenin uzunluğu 800 m'dir, genişliği ise 30 m ile 150 m arasında değişir. Bugün kalenin güney cephesinde bir kule ve doğu yanında konak yada saray olduğu sanılan bir yapı kalıntısı ayakta kalabilmiştir.

2) Ulu cami : Artukoğulları döneminde 1176'da yaptırıldı. Akkoyunlular ve Osmanlılar döneminde onarımlar ve eklemeler gördü. Ulu cami Anadolu'nun ilk çifte minareli camisidir. Üç kapısı bulunan cami kesme taştandır. Yivli bir kubbe mihrabı örter. Caminin öbür bölümleri 8 sütuna dayanan düz bir çatıyla örtülüdür. Caminin mihrabındaki ağaç süslemeler göz kamaştırıcı niteliktedir.

MUĞLA

Büyük bölümü Ege bölgesinde, güneydoğudaki küçük bir bölümüyse Akdeniz bölgesindedir. Güneyinde Akdeniz, batısında Ege denizi, kuzeyinde Aydın, kuzeydoğusunda Denizli, doğusunda Burdur ve Antalya vardır.

Yüzölçümü	13 338 km²
Nüfusu	401 413
İlçe sayısı	9
Köy sayısı (1970)	411

Muğla'nın ilçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Muğla (merkez)	1 649	24 117
Bodrum	649	29 413
Datça	459	6 281
Fethiye	3 059	94 208
Köyceğiz	2 558	63 523
Marmaris	866	15 445
Milas	2 167	77 852
Ula	407	16 622
Yatağan	1 524	41 280

Yüzey şekilleri :

Ege bölgesinin en dağlık kesimi Muğla ili topraklarındadır : Sandras dağı (2294 m), Göktepe (2407 m), Oyluklu dağ (1892 m). Menderes ve Çine suyu gibi bazı akarsular bu dağların arasına sokularak Yatağan ovası gibi bazı ovaları oluştururlar. Muğla ovası, Gülağzı ovası, Yerkesik ovası, Dirgene ovası, Pisiköy ovası ilin başlıca düzlükleridir.

Muğla ili topraklarının başka bir özelliği de kıyılarının çok girintili olması ve Bodrum, Datça, Daraçya gibi ünlü yarımadaları, Fethiye, Marmaris, Kerme ve Mandalya gibi körfezleri içermesidir.

İl akarsularının bir bölümü Akdeniz'e (Dalaman suyu), bir bölümüyse Ege'ye (Milas, Çine vb.) dökülür. İlde iki önemli göl vardır : Bafa gölü, Köyceğiz.

Muğla dışarıya akıntısı olmayan Muğla ovasının kuzeyinde kurulmuştur. Hükümet ve Atatürk meydanları kentin yeni kesiminde yeralır.

İklim :

Kıyı kesiminde Akdeniz iklimi egemendir : kışlar ılık, yazlar sıcak ve kurak. İç kesimdeyse yağışların daha çok olmasına karşılık, iklim daha serttir.

Muğla ilinde toprakların dağılımı

	Hektar	%
Tarla	183 000	13,7
Nadas	20 000	1,5
Zeytinlik	93 000	7
Bağ, bahçe, meyvelik	18 000	1,4
Orman	382 000	28,6
Tarım dışı	638 000	47,8

Tarım ve hayvancılık :

Tarımda birinci sırayı buğday alır : 48.300 ton. Bunu sırasıyla arpa (19.900 ton) ve mısır (12.440 ton) izler. Ayrıca, patates (8.550 ton), susam (4.400 ton), pamuk (21.000 ton lif, 33.100 ton çiğit), ayçiçeği (1.100 ton), yerfıstığı (1.075 ton), zeytin (11.150 ton), turunçgiller (32.200 ton), anason (215 ton) üretimi de önemlidir.

Hayvancılık gerilemektedir : kıl keçisi (285.900), koyun (149.000), sığır (119.000), eşek (28.000), at (10.200), deve (2.700), kümes hayvanları (671.000; yumurta 57.230.000). Buna karşılık arıcılık gelişmektedir : 1.000 ton bal, 34 ton balmumu.

Yeraltı zenginlikleri :

Krom (Fethiye, Ula, Köyceğiz), manganez (Fethiye), zımpara (Yatağan, Milas) ilin başlıca madenleridir.

Sanayi ve ekonomi :

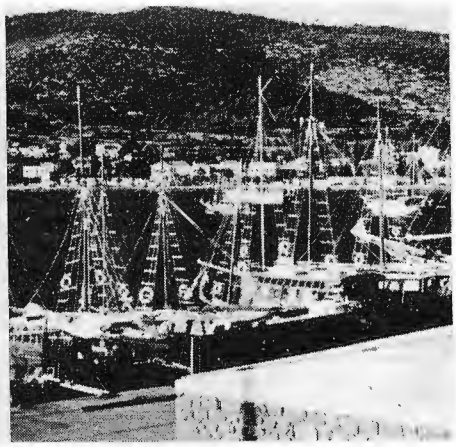
Devlet Planlama Teşkilatı belgelerine göre sanayi gelişmişlik bakımından Türkiye'de 24. sırayı alır. Başlıca sanayi kuruluşları Fethiye krom işletmesi, Milas boksit işletmesi, Muğla - Yatağan yem fabrikası, Dalaman kağıt - karton fabrikası, zeytinyağı, sabun ve deterjan yapımevleridir.

Muğla'nın ilçelerinden biri olan Marmaris Türkiye' nin önemli tatil merkezlerindendir.

Gökova, Güneybatı Anadolu'da Kerme ve Gökova körfezleri yanında yeralan ve akarsuların suladığı oldukca verimli bir ovadır.

Resimde tarihsel olduğu kadar doğal yönleriyle de ilgi çeken Bodrum'un yat limanı görülmektedir.

Tarih :

Karia bölgesinin en eski yerleşme merkezlerinden biri olan Muğla ve çevresine önce Karisa Avr yönetimindeki bir kavim geldi. Muğla Pers, İskender, Bergama, Roma, Bizans, Selçuklu, yeniden Bizans, Menteşeoğulları ve Osmanlı dönemlerini yaşadı. Kent, 1390'da Yıldırım Bayezıd tarafından Osmanlı topraklarına katıldı.

Sevr antlaşmasına dayanarak İtalyanlar Muğla ve çevresini işgal ettilerse de, Lozan antlaşmasından önce bölgeden çekilmek zorunda kaldılar.

Tarihsel yapıtlar :

Muğla sanat yapıtları bakımından zengin değildir. İldeki camiler ve türbeler basit planlı, üstleri çatıyla örtülmüş yapılardır. İlin kubbeli bir tek camisi vardır : Kurşunlu cami.

İlçelerdeki tarihsel yapıtlar :

Bodrum ilçesi

Bodrum kalesi : Zephyria yarımadasında, 1415 - 1437 tarihleri arasında Rodos şövalyelerince yaptırılmıştır. İç içe üç çevre duvarı kaleyi kuşatır. En içteki duvar en yüksek olanıdır. Kaledeki «Aslanlı Kule»yi İngilizler, «İspanyol Kulesi»ni İspanyollar yaptırmıştır.

Sualtı Eserleri Müzesi : Bodrum kalesindedir. Su altından çıkartılan tarihsel yapıtları sergileyen ilk müzedir. Müzede Mykenai (M.Ö. VIII. yüzyıl), Eskiçağ ve Helen dönemi yapıtları görülebilir. Ayrıca batık gemilerden çıkartılan çeşitli Eskiçağ devletlerine ait yapıtlar da vardır.

Datça ilçesi

Knidos : Karia bölgesinde bir kent kalıntısıdır. Kentin kuruluşuna ilişkin sayısız efsane vardır. Bir süre Afrodisias mezhebinin merkezi olan kent, Arap korsanların saldırıları nedeniyle VI. yüzyılda boşaltılmıştır. O tarihten bu yana kentteki birçok tarihsel yapıtı köylüler tahrip etmişler, yapı malzemesi olarak kullanmışlardır. Kavalalı Mehmet Ali Paşanın Kahire'de yaptırdığı sarayın ve İstanbul'daki Dolmabahçe sarayının mermerleri Knidos'dan götürülmüştür.

Bugüne dek gelen kalıntılar arasından biri 20.000 kişilik, öbürü 10.000 kişilik olan iki tiyatro, pembe tapınak, Korinthos tapınağı, akropolis, mezar odaları sayılabilir. Knidos'da ortaya çıkartılan Aslanlı Anıt ise British Museum'a kaçırılmıştır.

Fethiye ilçesi

Pinara : Minare köyü yakınındadır. Ksanthos kenti halkı tarafından kurulduğu öne sürülür. Kalıntıları arasında iyi korunmuş durumdaki tiyatro, mezarlar, kaya evleri, mağaralar sayılabilir.

Telmessos : Lykia'nın liman kenti idi. Kentin kuruluşunun M.Ö. 3.000 yıllarına dek indiği sanılır. Kente bakan dik yamaçlarda Telmessos krallarının mezarları vardır. Bu mezarların en büyüğü İskender'in komutanı Amintas'ın M.Ö. IV. yüzyılda yapılmış anıtmezardır. Ayrıca tapınak, kale ve Bizans su sarnıçları kalıntılarına da rastlanmaktadır.

Köyceğiz ilçesi

Kaunos: Köyceğiz'e 20 km uzaklıkta, Dalyan çayı kıyısındadır. Bir eski çağ yerleşme merkezidir. 15.000 kişilik tiyatro, kaya mezarları, saray duvarları, surlar, hamam, su kemerleri Kaunos'ta ortaya çıkartılan başlıca kalıntılardır.

Marmaris ilçesi

Kedreai yada Kedreiai: Kerme körfezinde Sedre adası üzerindedir. Karia bölgesinin en küçük yerleşme merkezlerinden biridir. Kıyı surları, Bizans döneminde kiliseye çevrilen Roma tapınağı,

at nalı biçimli tiyatro, sarımsı bir haçla sıvanmış sarnıçlar, seramik parçaları, tersane, kiliseler, Roma mezarlığı günümüze dek gelen kalıntılardır.

Milas ilçesi

Bargylia : Eskiden aynı adla anılan bir körfezin kıyısındadır. Mitoloji dışında kuruluşuna ilişkin bilgiye rastlanmaz. Kentin kalıntıları Mandalya körfezinin doğusundaki iki tepenin üzerindedir. Kuzeydeki tepede tapınak, tiyatro, surlar, odeon; güneydeki tepede Bizans kalesi vardır.

Beçin kalesi : Milas'a 5 km uzaklıkta, Beçin köyündedir. Bizans yapıtıdır. Menteşeoğulları döneminde eklenmiş bir merdiven kaleye girişi sağlar. Girişteki burçlar ve kuleler iyi korunmuştur. Kalenin içinde medrese, Menteşeoğlu Ahmet Beyin türbesi, Bizans kilisesi ve Ulu cami bulunur.

Gök camisi yada Firuz Paşa camisi : 1397'de Firuz Paşa tarafından yaptırıldı. Ters T planlıdır. Gök renkli mermerlerden yapıldığı için Gök camisi adıyla anılır. Caminin kapısı kırmızı taş kakmalı ve oymalıdır. Yapının üstünü 5 büyük kubbe örter.

Gümüşkesen mezar anıtı : Sodra dağı eteğindedir. Piramit biçimli bir çatıyla örtülü dikdörtgen bir mezar odasıdır. Tavan geometrik şekillerle ve çiçek desenleriyle bezenmiştir. Çatıyı tutan 12 sütunun başlıkları Korinthos uslubundadır.

Herakleia : Bafa gölünün kuzeydoğusunda, Kapıkırı köyündedir. M.Ö. V. yüzyılda kurulmuştur. Athena tapınağı, buleutrion (konsey binası), agora, hamam, tiyatro, Bizanslardan kalma manastırlar, kaleler ve kuleler, üç tapınak harabesi eski kentten günümüze dek gelebilen yapıtlardır.

Hydai : Damlıboğaz köyü yakınındadır. M.Ö. VI. yüzyılda kurulduğu sanılır. 3,5 m genişliğindeki sur kalıntıları, 41 lahit, 2 mezar, Apollon ve Artemis tapınağı, mermer ve tuğla mezarlar, gaga ağızlı testiler, paralar eski Hydai'den günümüze kalan başlıca yapıtlardır.

İasos : Güllük koyunda, Asun Kurin köyündedir. M.Ö. V. yüzyılda kurulduğu sanılır. Kireçtaşından yapılmış, oval kuleli surlar kenti kuşatır. Akropolis yanındaki surlar öbür yerlerdekinden daha eskidir. Bu surların yakınında üstleri büyük taş bloklarıyla örtülmüş mezarlar vardır. Kentten günümüze kalan kalıntılar arasında tiyatro, mezar odaları, sarnıçlı kale, kabartmalı sütunlar, agora ve ana kapı vardır.

Labraunda yada Labranda : Kargacık köyü yakınındadır. Eskiçağda Mylasa - Alabanda yolu üzerindeydi. M.Ö. IV. yüzyılda kurulmuştur. İki giriş kapısı, tapınak, tepedeki kale kalıntıları ve tapınak yakınındaki oda mezarlar günümüze dek gelebilmiştir. Labraunda'dan çıkarılan bazı yapıtlar İzmir Arkeoloji müzesine taşınmıştır.

Yatağan ilçesi

Stratonikeia : Adını I. Antiokhos Soter'in karısı Stratonike'den alır. Bugün Eskihisar adıyla bilinir. Kent kale kalıntıları arasındadır. Bugün ayakta kalan yapıtlar arasında bir saray kapısı, çiçekli sütunlar, mermer bloklar ve tiyatro sayılabilir. Burada yapılan kazılar

sonucu ortaya çıkartılan yapıtların bir bölümü kalıntılar arasında açılmış açık hava müzesinde sergilenmektedir

MUŞ

Doğu Anadolu bölgesindedir. Kuzeyinde Erzurum, doğusunda Ağrı, güneyinde Bitlis ve Siirt, güneybatısında Diyarbakır, batısında Bingöl vardır.

Yüzölçümü	8 196 km²
Nüfusu	252 135
İlçe sayısı	4
Köy sayısı (1970)	372

Muş'un ilçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Muş (merkez)	3 538	122 458
Bulanık	1 706	58 225
Malazgirt	1 534	47 004
Varto	1 418	24 448

Yüzey şekilleri :

Murat suyu boyunca uzanan Malazgirt, Bulanık, Varto, Liz ve Muş ovaları ve bunları sınırlayan dağ kütleleri Muş topraklarının özelliğidir. En yüksek doruklar, Bingöl dağı (3150 m), Hamurpet dağı (2924 m), Nemrut dağı (2916 m), Şerafettin dağı (2544 m) ve Haçreş tepesidir (2468 m).

Muş'un sularını Varto, Hınıs ve Karasu aracılığıyla Murat suyu toplar. Haçlıgöl (16 km²) ilin en büyük gölüdür.

İklim :

İklim, şiddetli karasal iklim tipidir; kışlar uzundur. Çukur yerlerde yazlar sıcak geçer. Yıllık yağış ortalaması 397 mm ile 900 mm arasında değişir.

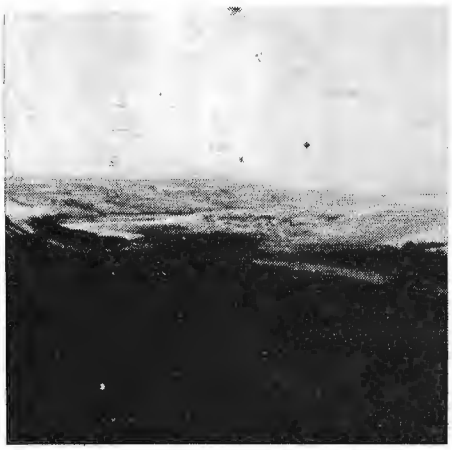
Tarım ve hayvancılık :

Tarıma ayrılan toprakların %97'sinde tahıl üretilir; ancak üretim giderek düşmektedir. 1973 sayılarına göre 74.500 ton buğday, 1.200 ton fasulye, 270 ton nohut, 190 ton mercimek, 340 ton tütün, 6.160 ton arpa, 4.000 ton şeker pancarı üretilir.

Hayvancılıkta birinci sırayı koyun alır (892.000). Koyunu sırasıyla kıl keçisi (289.000) ve sığır (263.000) izler.

Muş ilinde toprakların dağılımı

	Hektar	%
Tarla	108 000	13,1
Nadas	93 000	11,3
Bağ, bahçe	3 000	0,4
Mera, çayır	487 000	59,5
Orman	51 000	6,2
Tarım dışı	78 000	9,5

Muş'dan geçen Murat ırmağı Muş ovasını sular.

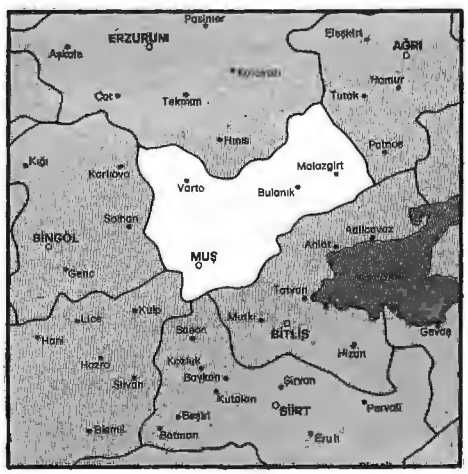
Göreme'deki Yılanlı kilise, Hz. İsa ve aziz resimleriyle bezenmiştir.

Sanayi :

Sanayi çok geridir (64.). Önemli sayılabilecek başlıca sanayi kuruluşları süt mamülleri fabrikası ve un fabrikasıdır.

Tarih :

Kentin kimler tarafından kurulduğu kesin olarak bilinememektedir. Bununla birlikte IV. yüzyılda kurulduğu konusunda bazı kanıtlar vardır. Arap, Bizans, Selçuklu, Moğol, Akkoyunlu, Karakoyunlu, Safevi dönemlerini yaşayan kent, Çaldıran savaşından sonra kesin biçimde Osmanlı egemenliğine girdi. XX. yüzyıl başında yabancıların kışkırtmasıyla ayaklanan Ermeniler Muş yöresinde önemli eylemlere giriştiler. Birinci Dünya savaşı sırasında da Ruslar doğu illerimize karşı saldırıya geçtiler ve Eleşkirt, Pasinler üzerinden Muşa girdiler. Güç durumda kalan Muş halkı Elazığ ve Diyarbakır'a göçmek zorunda kaldı. 1917'de Muş, Rusların elinden kesin biçimde kurtarıldı ve kentteki Ermeniler Rusya'ya göç ettiler.

Tarihsel yapıtlar :

Muş ve çevresinde, birkaç kale harabesi ve kilise dışında önemli tarihsel yapıta rastlanmaz.

NEVŞEHİR

İç Anadolu'dadır. Güneyinde ve batısında Niğde, kuzeybatısında Kırşehir, kuzeydoğusunda Yozgat, doğusunda Kayseri vardır.

Yüzölçümü	5 467 km²
Nüfusu	248 971
İlçe sayısı	7
Köy sayısı (1970)	175

Nevşehir'in ilçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Nevşehir (merkez)	1 007	97 221
Avanos	1 045	34 403
Derinkuyu	455	16 761
Gülşehir	931	34 528
Hacıbektaş	666	22 570
Kozaklı	789	25 690
Ürgüp	574	35 799

Yüzey şekilleri :

Kızılırmak Nevşehir'i tam ortadan ikiye böler. Kızılırmak'ın güneyinde engebeli bir yayla görünümü egemendir; kuzeyindeyse yükseklikleri fazla olmayan tek tek dağlar görülür.

İlin başlıca akarsuyu Kızılırmak, öbür akarsuları (Nevşehir suyu, Damsa, Acısu, Kızılöz suyu) toplayarak denize boşaltır.

İklim :

İklim sert ve karasaldır : yazlar kurak ve sıcak, kışlar yağışlı ve soğuk geçer.

Tarım ve hayvancılık :

İlin başlıca tarım ürünü buğdaydır : 230.000 ton. Bunu sırasıyla patates (141.400 ton), yaş üzüm (108.000 ton), arpa (47.100 ton), çavdar (21.100 ton), şeker pancarı (19.400 ton), elma (19.000 ton), soğan (11.000 ton), nohut (1.500 ton), fasulye (1.100 ton), mercimek (710 ton) izler.

Hayvancılıkta bir düşüş görülmekteyse de gene de önemlidir : koyun (268.000), kümes hayvanları (265.000; yumurta 13.665.000), kıl keçisi (33.000), tiftik keçisi (26.000), sığır (61.500), eşek

Ürgüp ve Göreme'deki (Nevşehir) doğal aşınma sonucu oluşmuş peribacalarının içi oyularak kilise ve ev haline getirilmiştir.

Nevşehir'in güneybatısında yeralan kale XII. yüzyılda Selçuklular tarafından yapılmıştır ve Osmanlılar döneminde onarılmıştır.

Nevşehir ilinde toprakların dağılımı

	Hektar	%
Tarla	189 000	34,5
Nadas	134 000	24,5
Bağ, bahçe	70 000	12,8
Mera, çayır	7 000	1,3
Tarım dışı	147 000	26,9

(26.400), at (7.900), manda (1.000).

Sanayi :

Sanayi geridir (51.). Ürgüp şarap fabrikası ve meyve suyu tesisleri ilin başlıca sanayi dallarıdır.

Tarih :

Yapılan kazılar sonucu ortaya çıkarılan belgelere göre kentin tarihi çok eskilere dayanır. Nevşehir eski çağlarda Nyssa, Orta ve Yeni çağda Muşkara adıyla tanınıyordu. Ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu bilinmeyen kent Hitit, Büyük İskender, Kappadokia krallığı, Roma, Türk (1072), Selçuklu, Danişmentoğulları, Konya Selçukluları, Anadolu Selçukluları, Mengücükoğulları, Moğol, Eretna devleti, Karamanoğulları ve Dulkadiroğulları egemenliğinde yaşadıktan sonra, Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı topraklarına katıldı. Lale devrinin ünlü sadrazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa döneminde kent büyük bir gelişme gösterdi.

Tarihsel yapıtlar :

1) Damat İbrahim Paşa külliyesi : Cami, medrese, sıbyan mektebi, kervansaray, imaret, hamam ve saraydan oluşur. 1718 - 1726 arasında yapılmıştır. Külliyenin Kurşunlu cami adıyla anılan camisinin son cemaat yeri tek kubbe ile örtülüdür. Cami kesme taştandır. Planı İstanbul'daki Yavuz Sultan Selim camisini andırır. Ana mekanı 16,65 m çapında bir kubbe örter. Büyük kubbe kasnağının çevresinde, kubbeli ve sekizgen biçimli 8 kule yeralır. Medrese dikdörtgendir. Kubbesinin içi ve pandantifler kalem işleriyle bezenmiştir. Bugün şehir kitaplığı olarak kullanılmaktadır.

2) Nevşehir kalesi : XII. yüzyıda Selçuklular döneminde yapılmıştır. Beşken planlıdır. Ön ve arka cephesinde birer kapısı vardır. Surlarında 42 mazgal ve 4 burç görülür.

3) Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Etnoğrafya ve Arkeoloji müzesi : Nevşehirli Damat İbrahim Paşa külliyesinin imaret bölümünde 1967'de açıldı. Müzede Hitit döneminden kalma kaplar, Frigya ve Bizans eşyaları, Roma yapıtları, Etnoğrafya ve el sanatlarına ilişkin yapıtlar sergilenir.

Nevşehir çevresindeki ve ilçelerindeki tarihsel yapıtlar :

Avcılar : Nevşehir'e 10, Ürgüp'e 7 km uzaklıktadır. Peribacaları adı verilen özgün biçimli kayaları içerir. Konut olarak kullanılmış olan ve içleri yer yer oyulmuş bulunan bu kayalar çok güzel bir manzara oluşturur.

Kaymaklı : Nevşehir'e 20, Derinkuyu'ya 9 km uzaklıktadır. VII. - IX. yüzyıllarda Arap saldırılarına karşı korunmak için yapıldı; aynı zamanda Hristiyanlara da sığınak oldu. 8 katlı olan Kaymaklı'da tünellerle mutfaklara, şarap depolarına, tapınaklara ve yatak odalarına gidilmektedir. Gerektiğinde tüneller değirmen taşlarıyla kapatılarak, dışardan gelecekler ile ilişkiler kesilmektedir. Tüm kentin havalandırması büyük bir baca ile sağlanmaktadır.

Uçhisar : Ürgüp'e 12 km uzaklıktadır. Peribacaları ve kaya kiliseleri içerir. Bu peribacalarında Ağanın ve Çavuşin kaleleri adı verilen iki bölümlü 40 m yüksekliğindeki kaya parçasının Selçuklu ve Bizans döneminde derebeylere konut görevi yaptığı sanılır.

Derinkuyu ilçesi

Derinkuyu kenti : Bir yeraltı kentidir. 8 katlıdır. 4 km²'lik bir alanı kapsar ve 20.000 kişiyi barındıracak biçimde yapılmıştır. 1966'da turistlere açılan yeraltı kentinin bazı bölümleri gezilebilmektedir.

Hacıbektaş ilçesi

Hacıbektaş höyüğü yada Sulucakara höyük : Hacıbektaş ilçesi yakınındadır. Yapılan kazılar sonucunda üç kültür katı ortaya çıkarıldı : İlk klasik çağ dönemi, Frigya dönemi, Hitit dönemi.

Hacıbektaş müzesi : Hacıbektaş Dergâhı külliyesindedir. Müzede Bektaşiliğe ilişkin levhalar, şamdanlar, kandiller, kilimler, halılar, vb. sergilenir. Ayrıca Bektaşiliğin ileri gelenlerinin türbeleri de vardır.

Bektaşiliğin kurucusu Hacı Bektaş'ın türbesi de buradadır. Türbe XIV. yüzyılda yapılmıştır. Hacı Bektaş'ınki dışında Bektaşi büyüklerinin mezarlarına da rastlanır.

Ürgüp ilçesi

Göreme : Ürgüp'e 12 km uzaklıktadır. Manastırları, mağaraları, kiliseleriyle ünlü bir tarihsel ve arkeolojik merkezdir. Buradaki erozyon sonucu meydana gelen peribacalarının içine Bizans ve Roma döneminde işkencelerden kaçan Hristiyanlar yerleşmişlerdir. Kaya kiliselerinin dışlarında kilise mimarisi söz konusu değildir. İçleri de çok sadedir. Yalnızca bazı freskler göze çarpmaktadır. Göreme'deki başlıca kiliseler şunlardır : Yohannes kilisesi, Balıklı kilise, Kılıçlar kilisesi, Tavşanlı kilise, Elmalı kilise, Çarıklı kilise, Karanlık kilise, Yılanlı kilise.

NİĞDE

İç Anadolu'nun Orta Kızılırmak bölümünde ve Akdeniz bölgesindedir. Batısında Konya, kuzeybatısında Ankara, kuzeyinde Kırşehir, kuzeydoğusunda Nevşehir, doğusunda Kayseri, güneyinde İçel vardır.

Yüzölçümü	14 294 km²
Nüfusu	460 928
İlçe sayısı	6
Köy sayısı (1970)	313

Niğde'nin ilçeleri

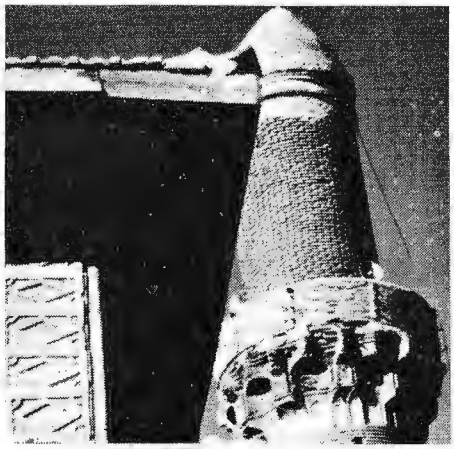
	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Niğde (merkez)	2 670	139 900
Aksaray	6 232	178 217
Bor	1 935	66 050
Çamardı	1 204	18 314
Ortaköy (1970)	750	29 401
Ulukışla	1 503	29 985

Yüzey şekilleri :

1100 - 1200 m yükseltili dalgalı yaylalar ve yaylalar üzerinde yükselen sönmüş yanardağlar il topraklarının özellikleridir. Büyük Hasan dağı (3268 m), Aladağ (3734 m), Medetsiz tepesi (3524 m), Küçük Hasan dağı (3069 m), Melendiz dağı (2863 m), Yeşildağ (2809 m) ilin en yük-

Hristiyan misyonerlerce bir sığınma yeri olarak kullanılmış olan Ihlara vadisinde, o zamandan kalma yapıtlara rastlanır.

Aksaray Ulucamisi Karamanoğullarından İbrahim Bey tarafından 1431 yılında yaptırılmıştır.

Ihlara vadisi, günümüzde tarım açısından değerlendirilmeye başlanmıştır.

sek doruklarıdır.

Akarsulardan güneydekiler Seyhan'a, kuzeydekiler Kızılırmak'a, geri kalan geniş alandakilerse dışarı akışsız göllere dökülür. Tuz gölünün güney ucu Niğde toprakları içindedir. Bazı akarsuların üstüne, sulama ve taşkınları önleme amacıyla barajlar kurulmuştur : Akkaya, Gebere, Gümüşler, Uluağaç, Mamasın.

İklim :

Sert bozkır iklimidir. Yıllık yağış ortalaması 350 mm'dir. Yağışlar daha çok ilkbahar ve kış aylarında düşer.

Tarım ve hayvancılık :

Tahıllar arasında ilk sırayı buğday alır (146.300 ton); çavdar (62.000 ton), arpa (75.500 ton), patates (175.500 ton), şeker pancarı (146.500 ton), kuru soğan (20.000 ton) üretimi de önemlidir. Türkiye'nin en çok elma üreten ili Niğde'dir : 185.000 ton. Ayrıca 85.000 ton kadar da sebze yetiştirilir.

Niğde ilinde toprakların dağılımı

	Hektar	%
Tarla	373 000	26,1
Nadas	332 000	23,2
Bağ, bahçe	60 000	4,2
Mera, çayır	271 000	14,0
Orman	23 000	17,0
Tarım dışı	430 000	30,1

Niğde'deki hayvan varlığı önemlidir Birinci sırayı 1.214.000 adetle koyun alır Öbür hayvanlarsa şöyledir : 183.000 tiftik keçisi, 86.000 kıl keçisi, 34.000 eşek, 160.000 sığır, 9.500 at.

Yeraltı zenginlikleri :

Niğde'de cıva (125 şişe), antimon (300 ton), volfram (300 ton), demir (17.000 ton), çinko (7.000), kaolen (5.000 ton) çıkarılır.

Sanayi :

Sanayi gelişmişlik bakımından Türkiye'de 37. sırayı alır. Çimento fabrikası, Bor Tekel şarap fabrikası, Niğde meyve suyu fabrikası, iplik fabrikası, Aksaray - Niğde hayvan yem fabrikası, Aksaray süt mamülleri fabrikası ilin sanayi etkinlikleridir.

Tarih :

Kentin ilk çağdaki tarihine ilişkin belge yoktur. Selçuklu, İlhanlı, Eretnaoğulları, Karamanoğulları dönemini yaşayan Niğde, 1470'de Osmanlı topraklarına katıldı.

Tarihsel yapıtlar :

1) Ak medrese : Karamanoğlu Mehmet Beyin kardeşi Alaeddin Ali tarafından 1430'da yaptırıldı. Bu yüzden Ali Bey medresesi adıyla da anılır. 22,50 m eninde, 24 m boyundaki yapı kesme taşındandır. Medresenin kuzey yönündeki giriş kapısı geometrik motiflerle süslüdür. Yapı bugün müze olarak kullanılmaktadır. Müzede Hitit, Roma, Bizans mimari yapıtları; Ihlara'da bulunan rahibe mumyası; Hitit tanrısı Teşşup kabartması; Selçuklulardan kalma giyim eşyaları, bıçaklar, buhurdanlar, dibekler, çubuklar, yazı takımları, divitler, kaşıklar, çadırlar, kaplar vb. bulunmaktadır.

2) Alaeddin camisi yada Ulu cami : Alaeddin tepesindedir. Niğde valisi Zeynettin Beşare tarafından 1224'de yaptırıldı. Cami süslemeleri ve mimari özellikleri bakımından Selçuklu döneminin en değerli örneklerinden biridir. Kıblenin önünde yeralan üç sahın kubbeyle, öbür bölümler çatıyla örtülmüştür. 24 m eninde ve 30 m boyundaki cami kesme taştan yapılmıştır. Ortadaki kubbe 8 sütun üzerine oturtulmuştur. Mimberi sadedir.

3) Niğde kalesi : 1312'de yapıldığı öne sürülür. Bugün kale ve onu çevreleyen üç sıra halindeki surlardan pek az şey ayakta kalabilmiştir.

4) Sungur bey camisi : Alaeddin tepesinin eteğindedir. Niğde emiri Seyfettin Sungur Ağa tarafından 1335'de yaptırılmıştır. Düzgün kesme taştan yapılmış cami özellikle zengin süslemeleriyle dikkati çeker. XVIII. yüzyıldaki yangından büyük zarar gören cami, önemli bir onarım görmüş ve bu onarım sırasında da ilk yapılışındaki mimari özelliklerini yitirmiştir. İlk camide iki minare varken, bugün tek şerefeli tek minaresi vardır. Caminin doğudaki kapısı ve oymalı ağaç mimberi geometrik şekillerle bezenmiştir.

Niğde çevresindeki ve ilçelerindeki tarihsel yapıtlar :

Göllüdağ : Kömürcü köyü yakınındadır. Geç Hitit döneminden kalma bir kent kalıntısı içermektedir. Kentin kalıntıları 3 km²'lik bir alana yayılır. Kentin üç yanı surlarla çevrilmiştir. Kentin orta yerinde 110 m eninde, 260 m boyunda, saray yada tapınak olduğu sanılan, bir büyük yapı kalıntısı vardır. Bu kalıntı girişinin iki yanında koruyucu aslanlar yeralmaktadır. Kazılardan elde edilen belgelerin değerlendirilmesi sonucunda kentin M.Ö. VIII. yüzyılda büyük bir yangın geçirdiği ve boşaltıldığı anlaşılmıştır.

Aksaray ilçesi

Aksaray ve çevresinde birçok kilise kalıntısı vardır. Bu kiliselerde Meryem ve İsa'nın renkli resimleri, İncil'den sahneleri ele alan tablolar veralmaktadır.

Sultan hanı : Sultanhanı bucağındadır. I. Alaeddin Keykubat tarafından 1228'de yaptırılmıştır. Hanın yazlık bölümünün eni 49,35 m, boyu 61,75 m'dir. Daha küçük olan kışlık bölümünün boyu ise 55,15 m, eni 32,90 m'dir. Han 5 dönüme yakın bir alan kaplar. Giriş kapısı özellikle geometrik şekilli süslemeleriyle göze çarpar. Hanın bahçesinde bir mescid kalıntısı vardır. Bahçenin sağında hayvanların ve arabaların konulması için bölme yapılmıştır. Solda ise yolcuların kaldığı salonlar, ambarlar ve iki hamam vardır. Bahçenin sonundaki süslemeli ikinci kapıdan kışlık hana geçilir. Kışlık han 32 ayaklı sivri kemerlere yaslanan tonozlarla örtülü bir salon görünümündedir.

ORDU

Karadeniz bölgesindedir. Doğusunda Giresun, güneyinde Sivas, güneybatısında Tokat, batısında Samsun, kuzeyinde Karadeniz vardır.

Karadeniz kıyısında bulunan Ordu, Türkiye'nin başlıca fındık üretim bölgelerindendir.

Yüzölçümü	6 001 km²
Nüfusu	661 679
İlçe sayısı	11
Köy sayısı (1970)	534

Ordu'nun ilçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Ordu (merkez)	766	122 136
Akkuş	666	45 178
Aybastı	508	40 360
Fatsa	570	103 098
Gölköy	512	58 978
Korgan	206	27 945
Kumru	344	31 253
Mesudiye	1 180	36 283
Perşembe	226	45 248
Ulubey (1970)	282	33 767
Ünye	740	117 433

Yüzey şekilleri :

Kuzey Anadolu dağları Ordu ili topraklarını boydan boya aşar. Ordu'daki en yüksek doruk Karagölbaşı doruğudur (2935 m). Bu dağlar kıyıdan içerlere doğru gidildikçe yükselir. Ne var ki batıdaki Canik dağları 2000 m'yi geçmez. Kuzey Anadolu dağlarının doruğa yakın bölümlerinde yaylaya benzeyen düzlüklere rastlanır; bu düzlükler sık sık vadilerle yarılır. Ordu ili kıyıları genellikle düzdür. Yasun ve Çam burunları kıyı şeridinin tek çıkıntısını oluşturur.

Bolaman çayı, Fatsa çayı, Melet suyu, Cevizdere, Curi suyu, Bağ deresi ilin başlıca akarsularıdır.

İklim :

Ordu, her mevsimde yağış alan illerimizdendir. Kıyı şeridinde yazlar nemli ve az sıcak, kışlar az soğuk geçer. Buna karşılık dağların Kelkit vadisi yönündeki cephesinin iklimi daha sert, yağışları daha azdır. Dağların denize bakan yamaçlarında yağış oldukça boldur; ama arka yamaçlar daha az yağış alır.

Tarım ve hayvancılık :

Tarla ürünlerinde birinci sırayı mısır alır : 84.000 ton. Bunu sırasıyla buğday (47.000 ton) ve çavdar (4.600 ton) izler. Kuru sebze üretiminde 51.000 tonla patates başta gelir. Fasulye (46.000 ton), soya fasulyesi (5.000 ton) üretimi de önemlidir. Meyvelerden en büyük geliri 63.000 tonluk üretimiyle fındık sağlar. Ayrıca yılda 9.000 - 10.000 ton armut, 1.300 ton erik, 5.000 ton elma üretilmektedir.

Ordu ilinde toprakların dağılımı

	Hektar	%
Tarla	144 000	24
Nadas	38 000	6,3
Çayır, mera	67 000	11,2
Orman	47 000	7,8
Tarım dışı	223 000	29,4

Ordu ilinin başlıca geçim kaynaklarından biri de hayvancılıktır : 320.000 koyun, 285.000 sığır, 38.000 manda, 25.000 keçi, 400.000 kümes hayvanı (18.500.000 yumurta).

Sanayi :

Ordunun sanayisi geridir : sanayi alanındaki gelişmişlik açısından Türkiye'de 60. Ordu - Fatsa balık kombinası, Akkuş kereste - parke fabrikası, Ordu soya yağı fabrikası, Ünye çimento fabrikası, DEMAS su ürünleri tesisleri ilin sanayi kuruluşlarıdır.

Tarih :

Ordu Pontus, Roma, Bizans, Selçuklu, Trabzon Rum imparatorluğu ve Osmanlı dönemlerinde yaşamıştır. 1462'de Fatih Sultan Mehmet tarafından Osmanlı egemenliğine sokulan kentin yakınına XIX. yüzyıl başında yeni bir liman kenti kurulmuştur.

Tarihsel yapıtlar :

Ordu ve çevresi tarihsel yapıt açısından zengin değildir. Bu konuda Ünye yakınındaki Çaleoğlu kalesi dışında, önemli sayılabilecek bir yapıta rastlanmaz.

RİZE

Karadeniz bölgesindedir. Doğusunda Artvin, güneyinde Erzurum ve Gümüşhane, batısında Trabzon, kuzeyinde Karadeniz vardır.

Yüzölçümü	3 920 km²
Nüfusu	334 952
İlçe sayısı	8

Rize'nin ilçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Rize (merkez)	437	166 257
Ardeşen	615	30 211
Çamlıhemşin	678	10 894
Çayeli	473	54 556
Fındıklı	409	15 112
İkizdere	896	18 569
Kalkandere	95	22 482
Pazar	315	16 871

Yüzey şekilleri :

İl toprakları içinde uzanan Kuzey Anadolu dağları sık sık vadilerle yarılır. Kaçkar (3937 m) ve Verçenik (3711 m) ilin en yüksek doruklarıdır.

Akarsular dağların doruklarından denize doğru paralel çizgiler halinde iner : Büyükdere, Pazarsuyu, Karadere, İyidere, Fındıklı deresi. Akarsular karların erime döneminde kabarır.

İklim :

Rize Türkiye'nin en bol yağış alan kentidir. Kıyı kesiminde nemli, bol yağışlı ılık bir iklim vardır. Dağlara doğru çıkıldıkça hem yağışlar artar, hem de kışlar sertleşir. İlin yıllık yağış ortalaması 2357 mm'dir. Rize ikliminin ikinci bir özelliği de mevsimlik ısı farklarının az olmasıdır : en soğuk ay olan Şubat'ın ısı ortalaması 7,3°C; en sıcak ay olan Ağustos ortalaması ise 22,6°C'dir.

Tarım ve hayvancılık :

Çay, mısır, karalahana, fındık, elma, turunçgiller Rize ili kıyı şeridinin başlıca ürünleridir. İç kesimde ise daha çok mısır, turunçgiller dışında kalan meyveler ve fasulye üretilir. Çay ekiminin giderek artması mısır ekimine ayrılan toprakların azalmasına yolaçmaktadır. 1973 verilerine göre yılda 151.420 ton çay yaprağı, 15.000 - 20.000 ton mısır, 2.000 ton patates, 6.000 ton karalahana, 2.640 ton

Rize ilinde toprakların dağılımı

	Hektar	%
Tarla	16 000	4,1
Bağ, bahçe	18 000	4,5
Mera, çayır	83 000	21,1
Çay ekim alanı	17 000	4,3
Orman	23 000	6
Tarım dışı	235 000	60

Rize'de balıkçılık başlıca geçim kaynakları arasındadır. Yörede en bol bulunan balık hamsidir.

Sakarya ırmağı üzerindeki Karasu köprüsü Romalılar döneminden kalmadır.

mandalina, 4.000 ton kestane, 7.000 ton sebze üretilmiştir.

1973 istatistiklerine göre 32.000 koyun, 85.000 inek, 15.000 kıl keçisi, 172.000 kümes hayvanı (13.275.000 yumurta) vardır.

Sanayi :

Devlet Planlama Teşkilatının istatistiklerine göre sanayi alanındaki gelişmişlik bakımından Türkiye'de 22. sırayı alır. 30 kadar çay fabrika ve atelyesi, Ardeşen kereste - parke fabrikası, Türkiye Elektrik Kurumu'nun hidrolik santralı, kereste fabrikaları, alkolsüz içki fabrikası, çivi sanayi tesisleri ve bir un fabrikası Rize'nin başlıca sanayi etkinliğidir.

Tarih :

Rize'nin M.Ö. VI. yüzyılda İonlar tarafından kurulduğu sanılır. Adı eski Yunancadan gelir. Rize Pontus, Roma, Bizans, Selçuklu, Trabzon Rum imparatorluğu, Karakoyunlu, Akkoyunlu dönemlerini yaşamıştır. Fatih Sultan Mehmet tarafından 1462'de Osmanlı topraklarına katılmıştır. Rize Birinci Dünya savaşı sırasında (21 Şubat 1916 ile 2 Mart 1918 arasında) Rus işgalinde kalmıştır.

Tarihsel yapıtlar :

Rize'de tarihsel anlamda değerli yapıta pek rastlanmaz. İl sınırları içindeki en eski yapı bugün yalnızca kemerleri ayakta kalabilmiş olan kaledir. Ayrıca Rize çevresinde Bizanslılar döneminden kalma birkaç kale kalıntısı vardır.

SAKARYA

Marmara bölgesindedir. Doğusunda ve güneydoğusunda Bolu, güneyinde Bilecik, güneybatısında Bursa, batısında Kocaeli ve kuzeyinde Karadeniz vardır.

Yüzölçümü	4 817 km²
Nüfusu	495 771
İlçe sayısı	7
Köy sayısı (1970)	488

Sakarya'nın ilçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Adapazarı (merkez)	841	221 509
Akyazı	717	62 800
Geyve	1 390	57 439
Hendek	581	48 387
Karasu	768	66 785
Kaynarca	380	22 080
Sapanca	140	16 725

Yüzey şekilleri :

İlin yüzey şekilleri üç bölüme ayrılır : a) kuzeydeki tepelik alan; b) ovalık orta kesim (Adapazarı ovası yada Akova); c) güneydeki engebeli topraklar. Keltepe (1600 m), Karadağ (1580 m), Dikmen tepesi (1387 m) ilin en yüksek doruklarıdır.

İlin en büyük akarsuyu, il topraklarını güneyden kuzeye doğru aşan ve Geyve, Alacam, Mudurnu, Çark gibi kollarını aldıktan sonra Karasu kasabası yakınında Karadeniz'e dökülen Sakarya'dır. İlin en büyük gölü olan Sapanca dışında, Akgöl, Gökçeören, Acarlar gölleri de sayılabilir.

İklim :

Yüksek dağlarla önü kapanmadığı için hem Karadeniz hem de Marmara denizi etkilerine açık olan Sakarya'da iklim yumuşaktır. Çok sıcak ve çok soğuk günlere az rastlanır. Yıllık yağış ortalaması 797 mm'dir.

Tarım ve hayvancılık :

Toprakların büyük bölümü tahıl ekimine (buğday 108.000 ton, mısır 105.000 ton, arpa 1.000 ton, yulaf 5.000 ton) ayrılır. Sanayi bitkilerinden şeker pancarı 45.000 ton, ayçiçeği 11.500 ton üretilmektedir. Sebze üretiminde birinci sırayı patates (65.500 ton) alır; bunu soğan (7.000 - 8.000 ton), fasulye (1.200 - 1.700 ton) izler. Meyvecilik de giderek gelişmektedir : elma (19.400 ton), fındık (19.300 ton), armut (4.650 ton), erik (4.500 ton), ceviz (2.650 ton), şeftali (2.300 ton), kiraz (1.400 ton).

Sakarya ilinde toprakların dağılımı

	Hektar	%
Tarla	128 000	26,5
Nadas	31 000	6,4
Bağ, bahçe	52 000	10,8
Mera, çayır	15 000	3,1
Orman	169 000	35,1
Tarım dışı	87 000	18,1

Hayvancılık alanında, mandıra hayvancılığında belli bir gelişme görülürken (koyun 117.000, sığır 150.000), kıl keçisi sayısı azaldı (41.500).

Sanayi ve ekonomi :

Ekonomi alanında hızla gelişen bir ildir. İlde birçok önemli sanayi kuruluşu vardır ve bunlara her geçen gün yenileri eklenmektedir : Adapazarı vagon fabrikası, Adapazarı şeker fabrikası, Adapazarı ziraat aletleri ve makinaları fabrikası, Adapazarı yem fabrikası, Adapazarı yonca kurutma tesisleri, Otomobil lastiği fabrikası, Asit sanayi T.A.Ş. tesisleri, tuğla ve kiremit fabrikaları, paketlenmiş kireç sanayii (PAKSAN), SAVRAN makina ve gıda sanayi, SATÜDAŞ, BİZON ağaç sanayii, mermer işletmesi A.Ş., Sakarya et kombinası.

Tarih :

İl merkezi Adapazarı yeni kurulmuş bir kenttir. Anadolu'nun önemli yollarının üzerinde bulunmasına karşın, Adapazarı'nın yeri, Sakarya'nın sık sık taşması ve sık sık yatak değiştirmesi nedeniyle insanların yaşamasına uzun süre elverişli olmamıştır. Ancak Osmanlılar döneminde buraya bazı çevre illerden gelenler yerleşmiş ve ormanları açarak kendilerine tarla ve kent alanı yaratmışlardır. XVI. - XVII. yüzyılda büyükçe bir köy görünümünü aşamayan Adapazarı, daha sonra bir alışveriş merkezi haline gelerek önem kazanmıştır.

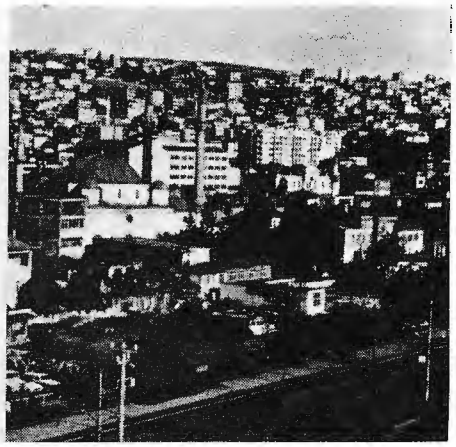
Kurtuluş Savaşı sırasında Adapazarı, 25 Mart 1921 ile 21 Haziran 1921 tarihleri arasında Yunan işgali altında kalmıştır. Kent 1943 ve 1967'deki depremlerden büyük zarar görmüştür.

Tarihsel yapıtlar :

Beşköprü : Adapazarı'na 4 km uzaklıkta Adapazarı - Arifiye demiryolunun üstünden geçen bir köprüdür. 553 - 561 yılları arasında Bizans imparatoru İustinianus tarafından yaptırılmıştır. Aynı çevrede dört köprü daha bulunduğundan Beşköprü adıyla anılır. Köprü kesme taştandır. Uzunluğu 429 m'dir; 9 kemeri vardır. Eskiden Sakarya ırmağının yatağı bu köprünün altından geçmekteydi.

Samsun'daki Atatürk heykeli Cumhuriyetten sonra Türkiye'de yapılan ilk Atatürk heykellerindendir.

Samsun Karadeniz'in en büyük kentlerinden birisidir. Kentteki en büyük sanayi kuruluşu tütün fabrikasıdır.

SAMSUN

Orta Karadeniz bölgesindedir. Batısında Sinop, kuzeyinde Karadeniz, doğusunda Ordu, güneyinde Tokat, Amasya ve Çorum vardır.

Yüzölçümü	9 579 km²
Nüfusu	904 774
İlçe sayısı	9
Köy sayısı (1970)	861

Samsun'un ilçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Samsun (merkez)	1 032	264 613
Alaçam	632	50 555
Bafra	1 673	128 668
Çarşamba	1 442	153 092
Havza	783	59 096
Kavak	943	45 641
Ladik	558	28 786
Terme	793	96 183
Vezirköprü	1 713	79 140

Yüzey şekilleri :

Kıyı boyunda Canik dağları uzanır. Yüksekliği fazla olmayan bu dağlar ormanlarla örtülüdür.

Samsun akarsu bakımından zengindir. Akarsular ya Yeşilırmak ve Kızılırmak gibi büyük ırmaklar aracılığıyla yada doğrudan doğruya denize ulaşır. Başlıcaları Terme suyu, Aptal suyu, Kürtün suyu ve Mert ırmağıdır.

Ladik gölü, Karaboğaz gölü, Tuzlugöl, Liman gölü, Balık gölü, Kocagöl, Dumanlı gölü, Akarcık gölü, Karcalı gölü ve Simenit gölü ilin önemli gölleridir.

İklim :

Kıyı kesiminde nemli, kışları ılık geçen bir iklim egemendir. Yıllık yağış ortalaması 719 mm'dir.

Tarım ve hayvancılık :

Samsun'da ekilen toprakların büyük bölümü tahıla ayrılır. Tahıllar arasında birinci sırayı mısır (139.000 ton) alır. Öbür ürünlerse şöyledir : buğday (141.000 ton), arpa (50.000 ton), pirinç (19.300 ton), fasulye (20.200 ton), nohut (2.600 ton), şeker pancarı (189.000), ayçiçeği (17.000 ton), soya (5.000 ton), patates (80.000 ton), kuru soğan (30.500 ton), karalahana (80.000 ton), tütün (15.000 ton), fındık (18.000 ton), elma (18.000 ton), incir (1.650 ton), armut, erik, şeftali, kiraz, kestane, ceviz, ayva, kızılcık.

Samsun ilinde toprakların dağılımı

	Hektar	%
Tarla	422 000	44
Meyvelik, sebzelik	32 000	3,4
Mera, çayır	50 000	5,2
Orman	258 000	26,9
Tarım dışı	196 000	20,5

Hayvancılıkta önemli değişiklikler görülmemektedir : koyun (49.000), sığır (274.000), kıl keçisi (173.000), kümes hayvanları (780.000).

Sanayi :

Sanayi alanındaki gelişmişlik bakımından Türkiye'de 23. sırayı alır. Engiz Gıda Sanayii ve Ticaret A.Ş., Azot Sanayii T.A.Ş.'nin azot ve sülfat asidi kuruluşları, Samsun Yem fabrikası, Samsun Tütün fabrikası, Bafra ve Vezirköprü kereste fabrikaları, TASAN Makina Ticaret A.Ş., KARIŞ, Samsun azot fabrikaları, bakır sanayii, Karadeniz bakır işletmeleri, Samsun bakır fabrikası, süt ve mamülleri sanayii, kimya sanayii, gübre sanayii, madensel eşya sanayii, vb. ildeki başlıca sanayi kuruluşlarıdır.

Tarih :

Samsun'un tarihi çok eski dönemlere iner. Theopompos'a göre Samsun, Miletoslular tarafından kurulmuştur. M.Ö. V. yüzyılda Atinalıların, M.Ö. 370'e doğru Perslerin eline geçen kent, IV. yüzyılın sonlarına doğru Büyük İskender sayesinde bağımsızlığına kavuştu. M.Ö. III. yüzyılda Pontus krallığı kurulunca bu krallığın egemenliğine girdi. Daha sonra Romalıların eline geçen kent Bizans ve İran dönemlerini yaşadı. Anadolu Selçuklu sultanı II. Kılıç Aslan tarafından Selçuklu topraklarına katıldı ve II. Kılıç Aslan'ın topraklarını 11 oğlu arasında paylaştırması sonucunda Rükneddin Süleyman Şahın payına düştü. Bu tarihten sonra da Samsun adıyla anılmaya başlandı. Selçuklu devleti yıkılınca Samsun'un Müslüman bölümü İlhanlıların, Hristiyan bölümü ise Cenevizlilerin eline geçti. XIV. yüzyıl sonlarına doğru, Yıldırım Bayezid döneminde, Samsun Osmanlı topraklarına katıldı.

Tarihsel yapıtlar :

1) Arkeoloji müzesi : 1933'de kurulan müzede Helen, Roma, Pontus, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı yapıtları sergilenmektedir. Yapıtlar arasında özellikle Dündürtepe'de ele geçirilen Kalkolitik ve Bakır çağlarından kalma parçalar önemlidir.

2) Atatürk anıtı : Atatürk'ün en güzel heykellerinden biridir. Avusturyalı heykelci H. Krippel'in 1931'de yaptığı ve 19 Ocak 1932'de büyük bir törenle açılan heykelde Atatürk, askeri üniformasıyla şaha kalkmış bir atın üzerindedir.

3) Büyükcami yada Valide camisi : Samsun'un en büyük camisidir. Hacı Ali Efendi tarafından 1884'de yaptırılmıştır. Düzgün sarımsı kesme taşlardan yapılmış olan cami tek kubbelidir. Kubbenin kasnağı içten yuvarlak, dıştan sekizgendir. Kubbenin dört yanında, üzerleri gene kubbe ile örtülü denge kuleleri vardır. Kubbenin içi renkli kalem işi desenlerle bezenmiştir. Ahşap mimberde kabartma motifler görülür.

4) Hacı Hatun camisi : Hatice Hatunun oğlu İbrahim tarafından 1694'de yaptırılmıştır. Tek kubbeli ve kare planlı bir camidir. Tuğladan yapılmış kubbesi sekizgen bir kasnak üzerine oturtulmuştur. Onarımlar sırasında büyük değişikliklere uğrayan caminin minaresi kare bir kaide üzerine oturtulmuştur.

5) Samsun Atatürk müzesi : 1 Temmuz 1968'de açıldı. Müzede Atatürk'ün çeşitli eşya ve fotoğrafları sergilenir.

6) Taşhan : XVII. yüzyılda yapıldığı sanılır. Kagir yapı iki katlı ve avlusuzdur. Klasik Osmanlı hanlarındandır. İkinci kata çıkan merdivenlerin üstü beşik tonozla örtülüdür.

7) Yalı camisi yada Hoca Hayrettin camisi : 1312'de Sadık bin Abdullah tarafından yaptırıldı. Kare planlı taş ve tuğla karışımı caminin kubbesi sekizgen bir kasnak üzerine oturur. Önceleri kurşunla örtülü olan çatı bugün kiremitlidir. Caminin dikdörtgen kaideli minaresi silindir biçimindedir. Ahşap mimberde süsleme yoktur. Mihrap alçıdandır.

SİİRT

Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgesindedir. Kuzeyinde Muş ile Bitlis, doğusunda Van ve Hakkari, güneyinde Mardin, batısında Diyarbakır vardır.

Yüzölçümü	11 003 km²
Nüfusu	389 347
İlçe sayısı	11
Köy sayısı (1970)	481

Siirt'in ilçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Siirt (merkez)	357	55 181
Batman	498	78 641
Baykan	594	18 212
Beşiri	586	20 526
Eruh	1 765	38 563
Kozluk	1 175	37 855
Kurtalan	1 085	38 952
Pervari	1 459	22 176
Sason	754	24 562
Şırnak	1 715	32 435
Şirvan	1 015	24 244

Yüzey şekilleri :

İlin doğudaki ve kuzeydeki kesimi çok engebelidir : Malato dağı (2967 m), Herakol dağı (2943 m), Tandur dağı (2710), Beknavi dağı (2650 m), Cudi dağı (2089 m). Batı topraklarıysa daha alçaktır ve yayla görünümündedir.

Siirt'in tüm sularını Dicle boşaltır. Botan çayı, Garzan çayı, Batman çayı Siirt'in Dicle'ye dökülen başlıca akarsularıdır.

İklim :

Siirt'in iklimi serttir : yazlar — özellikle ilin batısında — çok sıcak ve kurak, kışlar soğuktur; yağışlar oldukça boldur : 500 mm ile 1000 mm arası.

Tarım ve hayvancılık :

1974 sayılarına göre, Siirt'te 32.000 ton buğday, 25.500 ton arpa, 44.410 ton tütün, 200 ton pamuk, 1.415 ton pirinç, 3.550 ton darı, 55 ton patates, 1.150 ton kurusoğan, 144.500 ton yaş üzüm, 290 ton antepfıstığı üretildi. Havvan varlığıysa şöyleydi : koyun (643.300), kıl keçisi (535.500), tiftik keçisi (217.200), sığır (119.000), manda (11.000) ve kümes hayvanları (527.000; yumurta 3.470.000).

Siirt yöresinde hayvancılıkla uğraşan göçerler mevsimlere göre yer değiştirerek hayvanlarına otlak ararlar.

Siirt ilinde toprakların dağılımı

	Hektar	%
Tarla	159 000	14,5
Nadas	148 000	13,4
Bağ, bahçe	30 000	2,7
Mera, çayır	325 000	29,5
Orman	98 000	8,9
Tarım dışı	340 000	31

Yeraltı zenginlikleri :

Türkiye'de en çok petrol üreten kent Siirt'tir. Raman, Garzan - Germik, Kurtalan, Magup, Çelikli, Şelmo'da petrol üretilmektedir. Ayrıca kükürt (Hüseyin, Botan çayı çevresi, merkez ilçesi), tuz (Şirvan) ve altın (Şirvan) da vardır.

Sanayi :

Türkiye'nin sanayi bakımından en ileri kentlerindendir (2.). İldeki başlıca sanayi kuruluşları arasında T.P.A.O.'nın bazı işletmeleri, Batman rafinerisi, yün iplik fabrikası, un ve makarna fabrikası, Siirt kereste fabrikası, el sanatları sanayisi (battaniye, kilim, şal) vb. sayılabilir.

Tarih :

Siirt'in kimler tarafından ve ne zaman kurulduğu bilinmemektedir. Siirt'in İskender zamanından önceki tarihi konusunda kesin bilgi çok azdır. İskender'den sonra Selefki, Sasani, Roma, Bizans, Arap, Mervani, İlhanlı, Celayirli, Akkoyunlu, Safevi, Eyyubilerin bir kolu olan Malikan yönetiminde yaşadı ve Çaldıran savaşından sonra da Osmanlıların eline geçti.

Tarihsel yapıtlar :

Siirt hiçbir zaman bir kültür merkezi olmadığından tarihsel yapıt bakımından da zengin değildir. Kentin en önemli tarihsel yapıtı Ulu camidir. Ne var ki bu caminin yapım tarihi bilinmez. Cami kesme taştandır. Ana kubbesinin çevresinde küçük kubbeler bulunur. Firuze çini işlemelerle süslü, eğik bir minaresi vardır. Caminin ağaç işlemeciliğinin en seçkin örneklerinden olan mimberi, Ankara Etnoğrafya müzesine kaldırılmıştır.

Siirt çevresindeki tarihsel yapıtlar :

İbrahim Hakkı ve İsmail Fakirullah türbeleri : Yanyana bulunan bu iki türbe 1764'de İbrahim Hakkı tarafından Fakirullah adına yaptırılmıştır. Türbeler kesme taştandır. Türbelerden büyük olanı sekiz köşeli, küçük olanı ise 4 köşelidir. Nevruz günü olan 21 Mart'ta, güneşin ilk ışınlarının Fakirullah'ın mezarını aydınlatması için kulede gerçekleştirilmiş olan prizma düzeni, daha sonraki onarımlar sırasında bozulmuştur.

SİNOP

Karadeniz bölgesinin batı kesimindedir. Doğusunda Samsun, güneyinde Çorum, batısında Kastamonu, kuzeyinde Karadeniz yeralır.

Yüzölçümü	5 862 km²
Nüfusu	236 609
İlçe sayısı	7
Köy sayısı (1970)	423

Sinop'un ilçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Sinop (merkez)	402	39 017
Ayancık	876	42 930
Boyabat	1 723	60 351
Durağan	1 103	30 637
Erfelek	400	24 444
Gerze	1 063	49 129
Türkeli	295	20 101

Yüzey şekilleri :

Kıyı kesimi, İnceburun ve Sinop yarımadası dışında düzdür. Yükselti 200 m'yi pek geçmezse de vadilerle yarılmış

Karadeniz'in tek doğal limanı olan Sinop, oldukça eski bir geçmişe sahiptir.

Sinop kalesi M.Ö. 72 yılında IV. Mithridates döneminde yapıldı. Kalenin burçları Selçuklular dönemine aittir.

olduğundan engebeli bir görünüm egemendir. Zindan dağının (1635 m), Çangal'ın (1525 m) ve Dranas'ın (1345 m) ardında Gökırmak vadisi yeralır.

İlin sularının büyük bölümü Kızılırmak aracılığıyla (Gökırmak) Karadeniz'e dökülür. Karasu, Sarsakçay, Ayancık gibi doğrudan denize dökülen sular da vardır.

İklim :

Kıyı şeridinde, yaz ile kış arasındaki ısı farkı az ve bol yada orta derecede yağışlı bir iklim görülür. Dağların ardındaki Gökırmak vadisindeyse kışlar daha soğuk, yazlar daha sıcaktır. İlin yağış ortalaması çok değişkendir : Boyabat'ta 368 mm, Ayancık'ta 1020 mm'dir.

Tarım ve hayvancılık :

1973 istatistiklerine göre 47.550 ton buğday, 5.350 ton çavdar, 5.150 ton pirinç, 1.500 ton fasulye, 1.160 ton tütün, 21.120 ton şekerpancarı, 10.000 ton soğan, 11.000 ton patates, 4.550 ton lahana, 920 ton karalahana, 200 ton nohut, 230 ton zeytin, 720 ton kızılcık, 740 ton kiraz, 900 ton ceviz, 230 ton şeftali üretilmiştir.

Sinop ilinde toprakların dağılımı

	Hektar	%
Tarla	141 000	24
Nadas	28 000	4,8
Sebzelik, meyvelik	7 000	1,2
Mera, çayır	13 000	2,2
Orman	112 000	19,1
Tarım dışı	285 000	48,7

Aynı yılın verilerine göre hayvan sayısı şöyledir : koyun 180.000, kıl keçisi 100.000, tiftik keçisi 27.000, kümes hayvanları 310.000 (13.221.600 yumurta).

Sanayi :

Sinop'ta sanayi geridir (Türkiye'de 34.). Ayancık kereste fabrikası, çeltik fabrikaları ve atelyeleri, tütün mamulleri sanayileri ildeki başlıca sanayi kuruluşlarıdır.

Tarih :

Yunan efsaneleri kentin Argonaut'lar tarafından kurulduğunu ve ilk adının Sinope olduğunu belirtir. M.Ö. VIII. yüzyılda Miletoslu tüccarlar buraya yerleşmişler ve kenti bir ticaret merkezi haline getirmişlerdir. Kent M.Ö. 220'de Pontus krallığı egemenliğine girdi. Daha sonra Roma, Bizans, Selçuklu, Pervaneoğulları ve Candaroğulları yönetiminde yaşadı. Osmanlı egemenliğine ise 1461'de girdi.

Tarihsel yapıtlar :

1) Alaeddin camisi yada Ulu cami : Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubat döneminde, 1214'de yapımına başlanan cami, ancak Muinüddin Pervane döneminde (1267'de) bitirilebildi. Yapı kesme taştandır. Caminin boyu 66 m, eni 22 m'dir. Beyaz mermer mihrabı kubbenin çökmesi sonucunda yok olmuştur. Mihrabın önü üç kubbe ile, ötekî bölümler ise tonozla örtülmüştür. Caminin mimberi bugün İstanbul Türk ve İslam eserleri müzesine kaldırılmıştır.

2) Sinop kalesi : IV. Mithridates döneminde M.Ö. 72'de yaptırıldı. Surların uzunluğu 2050 m'dir. Sur yüksekliği 10 - 15 m arasında değişmektedir. Türk yapıtları daha çok iç kale bölümünde yeralır. İç kale güney ve kuzey bölümlerinden oluşur. Güney bölümü 9500 m²'dir ve bugün Sinop hapishanesini içermektedir. Kuzey bölümü ise 2200 m²'dir. Kale burçlarının çoğu Selçuklu döneminde yapılmıştır. Kale Roma, Bizans, Pervanoğulları, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde birçok onarım geçirmiştir.

3) Sinop müzesi : Önce 1941'de Alaeddin medresesinde açıldı. 29 Ekim 1970'de ise bugünkü modern binasına taşındı. Müzede arkeoloji (Tarihöncesi, Hitit, Frigya, Helen, Roma, Bizans dönemlerinden kalma çeşitli madensel, cam ve seramik eşyalar), etnoğrafya yapıtları (erkek ve kadın eşyaları, mutfak eşyaları, silahlar, vb.), halı ve elyazma yapıtlar (Kur'an rahleleri, el yazma levhalar, Kur'anlar, vb.) sergilenmektedir.

SİVAS yada SIVAS

Büyük bölümü İç Anadolu bölgesinde, kuzeydeki toprakları Karadeniz, güney ile güneydoğudaki bazı kesimleri ise Doğu Anadolu bölgesindedir.

Batısında Yozgat, kuzeyinde Tokat, Ordu ve Giresun, doğusunda Erzincan, güneydoğusunda Malatya, güneyinde Maraş, güneybatısında Kayseri vardır.

Yüzölçümü	28 488 km²
Nüfusu	739 073
İlçe sayısı	12
Köy sayısı (1970)	1 286

Sivas'ın ilçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Sivas (merkez)	3 223	245 089
Divriği	2 782	12 260
Gemerek	1 153	40 481
Gürün	2 797	34 977
Hafik	2 967	40 375
İmranlı	1 229	30 225
Kangal	3 792	62 512
Koyulhisar	946	28 951
Suşehri	1 665	60 082
Şarkışla	2 619	68 025
Yıldızeli	2 856	65 705
Zara	2 456	50 431

Yüzey şekilleri :

İç Anadolu bölgesinin en engebeli ve yüksek kesimi Sivas topraklarındadır : Kızıldağ (3025 m), Köse dağı (2552 m), Dumanlıdağ (2447 m), Asmalı dağ (2416 m).

İl sularının büyük bölümünü Kızılırmak boşaltır. Kuzey kesimindeki bazı akarsular Yeşilırmak'ın en büyük iki kolu olan Kelkit ve Tozanlı'ya dökülür. Güneydoğudaki akarsularsa Çaltı ve Tohma aracılığıyla Fırat'a dökülür.

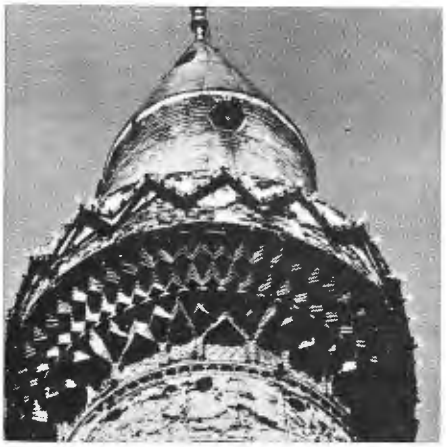
Sivas'ın doğu ve güneydoğu kesimindeki topraklarında dışarı akışı olmayan bazı küçük göllere rastlanır : Demiryurt, vb.

İklim :

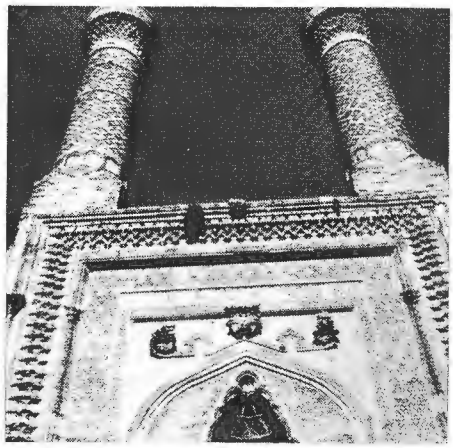
Yazlar serin, kışlar soğuk ve uzundur. İl topraklarında yağış 319 mm ile 610 mm arasında değişir.

Tarım ve hayvancılık :

Ekilen toprakların %93'ü tahıla ayrılır : buğday (207.000 ton), arpa (58.000 ton), çavdar (3.100 ton), mısır (800 ton).

Sivas'daki Gökmedrese, Selçuklu veziri Sahib Ata tarafından yaptırılmıştır. Medrese Selçuklu mimarisinin tüm özelliklerini taşır.

Sivas'taki Çifteminareli medrese İlhanlı vezirlerinden Şemseddin Cüveyni tarafından yaptırılmıştır. Bugün sadece ön cephesi ayaktadır.

Sivas'daki Ulucami Selçuklu Sultanı Kutbeddin Melikşah döneminde yapılmıştır. Anadolu'daki Selçuklu camilerinin en eskilerindendir.

Öbür ürünler arasında patates (50.000 ton), şeker pancarı (100.000 ton), baklagiller (14.000 ton), soğan (3.100 ton), sebze (60.000 ton) sayılabilir. 1 300 000 koyun, 449.000 sığır, 27.500 manda, 352.000 kıl keçisi, 9.000 tiftik keçisi, 20.000 at, 30.000 katır ve 65.000 eşek ilin başlıca hayvan varlığıdır.

Sivas ilinde toprakların dağılımı

Tarla	495.000	17,3
Nadas	467 000	16,4
Bağ, bahçe	9 000	0,3
Mera, çayır	364 000	12,7
Orman	196 000	7
Tarım dışı	1 318 000	46,3

Yeraltı zenginlikleri :

Maden açısından Türkiye'nin en zengin illerinden biridir : demir (Divriğ, Kangal, Gürün, Zara 1.500.000 ton), krom (4.000 ton), bakır (300 ton), madenkömürü (11.000 ton), kurşun (8.700 ton), amyant (750 ton), cıva (50 ton), manganez (800 ton), alçı, kil, kireç vb.

Sanayi :

Sanayi gelişmişlik açısından Türkiye'de 21. sırayı alır. Çimento fabrikası, T.C. D.D.Y. fabrikası (vagon, dizel lokomotif onarımı), yem fabrikası, kiremit fabrikası, Sivas İplik ve Dokuma A.Ş. vb. ildeki sanayi kuruluşlarıdır.

Tarih :

Sivas büyük yolların kavşak noktasında yeraldığından eski dönemlerden bu yana önemini sürekli korumuş kentlerden biridir. Kentin ne zaman kurulduğu bilinmemektedir. Frigya, Asur, Roma, Bizans, Selçuklu, Danişmentoğulları (1142 - 1171 arasında Danişmentoğullarına başkentlik yaptı), yeniden Selçuklu, İlhanlı, Eretna beyliği (1327 - 1380 arasında başkent) ve Kadı Burhaneddin dönemlerini yaşadıktan sonra, 1398'de Osmanlı egemenliğine girdi. 1400 - 1413 arasında Timur tarafından işgal edildi.

Kurtuluş savaşının başlatılmasında önemli bir evre olan Sivas kongresi 4 Eylül 1919'da toplandı.

Tarihsel yapıtlar :

1) Behrampaşa hanı : Sivas valisi Sağır Behram Paşa tarafından 1573'de yaptırıldı. 50 m boyunda, 48 m enindeki yapının bugün mimari değeri çok büyüktür. Yapı iki katlıdır. Büyük bahçesinin dört yanında odalar sıralanır.

2) Buruciye medresesi : Hacı Mesut medresesi adıyla da bilinir. 1271'de Muzaffer Barucirdi tarafından yaptırılmıştır. Dikdörtgen planlı ve dört eyvanlıdır. Yapının köşelerindeki kuleler demet payeler biçimindedir. Portalin süslemeleri Selçuklu sanatı örneklerindendir. Avlunun yanlarında Korinthos başlıklı sütunlara dayanan revaklar görülür. Girişin sonunda kubbe ile örtülü türbe, sağında ise gene kubbe ile örtülü bir mescid vardır. Muzaffer Barucirdi sandukasını içeren türbenin zengin çinileri göz kamaştırıcıdır. Buruciye medresesi Selçuklu medreseleri içinde eyvanlı medrese tipinin en gelişmiş ve en güzel örneklerinden biridir. Yapı arkeoloji müzesi olarak kullanılmaktadır.

3) Darülhadis yada Çifte minareli medrese : İlhanlı veziri Şemseddin Cüveyni tarafından 1271 - 1272'de yaptırıldı. İki katlı, dört eyvanlı taş bir medresedir. Medresenin bugün göz kamaştırıcı süslemelerle bezenmiş ön cephesi ayaktadır. Portalin üzerinde iki yanda çini süslemeli minareler yükselir. İki minare de tek şerefelidir.

4) Darüşşifa : Çifte minareli medresenin karşısındadır. I. İzzeddin Keykavus tarafından 1217'de yaptırıldı. Selçuklu şifahanelerinin en büyüğü olan yapının eni 48 m, boyu 68 m'dir. Revaklı avlusu olan eyvanlı medrese planındadır ve tüm Selçuklu yapıtları gibi süslemelere çok önem verilmiştir. Portalin iç bölümü yıldız motifleriyle süslüdür. Şifahanenin giriş bölümündeki büyük kemerin iki yanında güneşi simgeleyen bir erkek başıyla, ay'ı simgeleyen bir kadın başı görülür. Avlunun sağında İzzeddin Keykavus'un türbesi yeralır.

5) 4 Eylül Atatürk müzesi : Sivas kongresinin toplandığı Sivas Sultanisinde açıldı. Atatürk'ün eşyalarını ve Sivas kongresinde kullanılan eşya ve gereçleri sergileyen bir müzedir.

6) Gökmedrese : Selçuklu veziri Sahip Paşa tarafından 1271 - 1272 yıllarında yaptırıldı. Zengin süslemeli bir kapıdan girildikten sonra üstü tonozla örtülü bir dehlizden geçilir ve orta avluya ulaşılır. Avlunun ortasında bir havuz, yanlarında ise medrese odaları vardır. Girişin tam karşısında sivri tonozla örtülü bir eyvan görülür. Medresenin mescidinin üstü büyük bir kubbe ile örtülüdür. Medrese ile duvarlarının dış yüzü kabartma, baklava ve örgü motifleri ile bezenmiştir. Medresenin ana kapısının iki yanında yeralan tek şerefeli 25 m yüksekliğindeki iki minare mavi ve siyah çinilerle süslüdür. Medreseye minarelerdeki mavi çiniler nedeniyle Gökmedrese adı verilir.

7) Güdük Minare : Sultan Alaeddin Eretna tarafından oğlu için bir türbe olarak 1347'de yaptırıldı. Kubbesinin basık olması nedeniyle türbe, yarım kalmış bir minare görünümü almıştır.

Türbe kare planlıdır. Ön yüzü mermerle kaplıdır. Üstü firuze çinili baklava motifleriyle süslü tuğladan yapılmış silindir biçimli bir kubbe ile örtülüdür. Türbede Veliaht Şeyh Hasan'ın siyah mermerden yapılma sandukası vardır.

8) İzzeddin Keykavus türbesi : 1217' de I. İzzeddin Keykavus tarafından yaptırıldı. Sırlı tuğla ve mozaik süslemeleri bakımından türbe Selçuklu türbelerinin başta gelen örneklerinden biridir. Türbe büyük taşlarla yapılmıştır. Koni biçimli yüksek bir kubbe ile örtülüdür. Siyah ve mavi çinilerle bezenmiş yapının içinde 13 sanduka vardır.

9) Mehmed Efendi hamamı : XVI. yüzyılın başında yaptırılmıştır. Dikdörtgen biçimli yapı kesme taştandır. Hamamın iç görünüşü dört eyvan şemasına uygundur. Halvet kısmının ortasında büyük bir kubbe görülür. Halvet bölümünden, beşik tonozla örtülü bir külhana geçilir. Soyunma yerlerinin üstü kiremit, orta kısmın üstleri kubbe, yanlar ise tonozla örtülüdür.

10) Meydan camisi : Sivaslı Koca Hasan Paşa tarafından 1564'de yaptırıldı.

19 m eninde, 17,50 m boyundaki cami kesme taştandır. Son cemaat yeri sonradan eklenmiştir. Tek şerefeli tuğla bir minaresi vardır.

11) Sivas kalesi : Hangi tarihte ve kimler tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Kale iki bölümlüdür. Aşağı kalenin sur yüksekliği 25 m, çevresi 7500 m'dir. 5 kapısı vardır. Yukarı kale ise Sivas'ın güneybatısında Topraktepe'nin üzerindedir. Çelebi Mehmet tarafından yaptırılmıştır. İki kapısı vardır, bugün yıkık haldedir.

12) Ulu cami : 1197'de Abdülahi adlı biri tarafından yaptırılmıştır. Dikdörtgen planlıdır. Eni 33 m, boyu 56 m'dir. Üç kapısı vardır. Çatısını 45 sütun taşır. Anadolu Selçuklularının cami mimarisinin en eski örneklerinden biri sayılır. Cami onarımlar sırasında çeşitli değişikliklere uğramıştır. Yalnızca 35 m yüksekliğindeki ve 10 m çapındaki tuğla minaresi eski biçimini korumuştur. Minare tek şerefelidir ve orta yerinde firuze ve sırlı çinilerle süslü, kûfeki yazılı bir kemer yeralır.

Sivas'ın ilçelerindeki tarihsel yapıtlar :

Divriği ilçesi

Ulu cami : Mengüçük Sultanı Ahmet Şah tarafından 1228 - 1229'da yaptırılmıştır. Ne var ki çeşitli onarımlar sırasında ilk biçimini büyük ölçüde yitirmiştir. Sarayı andıran ve kesme taştan yapılan cami, dikdörtgen biçimlidir. Üç kapısı vardır. Kuzey cephesindeki taş kapı üstündeki süslemeler çok güzeldir. Cami 25 tonoz ve bir kubbe ile örtülmüştür. Mihrap önündeki piramit biçimli kubbenin öbür kubbelerden ayrı bir dönemde yapıldığı sanılır. Caminin içindeki 16 sütun XVIII. yüzyılda çevrelerine birer kılıf geçirilerek kalınlaştırılmıştır. Abanoz ağacından yapılma mimber, geometrik motiflerle süslenmiştir. Mihrabın üst bölümlerinde ise bitki motifleri görülür.

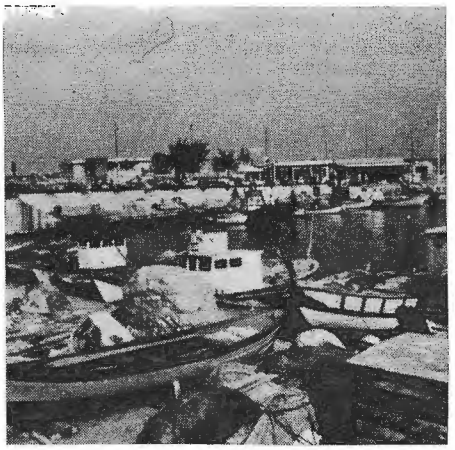
TEKİRDAĞ

Marmara bölgesindedir. Kuzeyinde Kırklareli, doğusunda İstanbul, güneyinde Marmara denizi, güneybatısında Çanakkale, batısında Edirne vardır.

Yüzölçümü	6 218 km²
Nüfusu	318 704
İlçe sayısı	8
Köy sayısı (1970)	284

Tekirdağ'ın ilçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Tekirdağ (merkez)	1 033	73 398
Çerkezköy	296	16 065
Çorlu	1 132	65 650
Hayrabolu	1 035	42 853
Malkara	1 224	57 980
Muratlı	407	17 390
Saray	610	24 314
Şarköy	481	21 114

Son yıllarda karayollarının gelişmesi Tekirdağ limanlarının etkinliğini önemli ölçüde azaltmıştır.

Yüzey şekilleri :

Tekridağ ili güneydeki az yüksek tepelerden, kuzeydeki Ergene vadisine doğru alçalan dalgalı yayla görünümündedir. Ereğli ile Tekirdağ kentleri arasındaki kıyılarda sık sık yarlara rastlanır.

İlin başlıca akarsuları Ergene çayı ve kollarıdır (Çorlu suyu, Hayraoblu suyu, Anadere).

İklim :

Şarköy ile Kumbağ arasındaki kıyı şeridinde Akdeniz iklimi görülür. Ne var ki kuzeydoğuya çıkıldıkça iklim yumuşaklığını yitirir. İç kesimlerdeyse kışlar daha sert, ama yağışlar daha çoktur. Yıllık yağış ortalamaları 520 mm ile 770 mm arasında değişir.

Tarım ve hayvancılık :

Tahıla ayrılan topraklarda (%60) yılda 440.000 ton buğday, 32.300 ton yulaf, 7.000 ton mısır, 13.900 ton arpa, 4.900 ton çavdar üretilir. Sanayi bitkileri (toprakların %38'inde) üretimiyse şöyledir : şekerpancarı (24.800 ton), tütün (120 ton), ayçiçeği (145.000 ton). Sebzelerden patates (23.160 ton), soğan (116.000 ton), fasulye ve nohut üretilir. Bostancılık da çok gelişmiştir : kavun (22.000 ton), karpuz (31.000 ton), üzüm (50.000 ton), armut, kayısı, kiraz, ceviz, vb.

Tekirdağ ilinde toprakların dağılımı

	Hektar	%
Tarla	353 000	56,7
Nadas	70 000	11,2
Bağ, bahçe	11 000	1,8
Mera, çayır	59 000	9,5
Orman	76 000	12,2
Tarım dışı	53 000	8,6

İlde yaklaşık 330.000 koyun, 75.000 sığır, 25.000 manda, 80.000 keçi, 10.000 at, 12.000 eşek, 680.000 kümes hayvanı (35.000.000 yumurta üretilir) vardır.

Yeraltı zenginlikleri :

Tekirdağ, Hayrabolu, Malkara'da linyit madeni işletilir. Ergene havzasındaysa petrol aramaları sürdürülmektedir.

Sanayi :

Sanayi geridir : iller arasında 58. sırayı alır. Bitkisel yağ sanayileri, içki sanayileri (Şarköy ve Tekirdağ'da Tekel fabrikaları), orman ürünleri sanayileri, kimya sanayileri (sabun, deterjan), balık ve konserve sanayileri ildeki başlıca sanayi kollarıdır.

Tarih :

Tekirdağ adını, kentin yanında yükselen ve eskiden Tekfur dağı adıyla anılan dağdan alır. Kent İlkçağda Rodosto adıyla anıldı. IX. ve XIII. yüzyıl başlarında Bulgarlar tarafından yağmalandı. Latinlerin Bizans'ı ele geçirmeleri sırasında 1204'de Venediklilerin payına düştü. Osmanlıların 1357'de kenti almalarından sonra Rodosçuk adıyla anılmaya başlandı. Bu tarihten sonra birçok yapı gerçekleştirildi. Kent XVI. - XVIII. yüzyıllarda Trakya'nın ürünlerinin pazarlandığı bir liman kenti durumuna geldi. 1858 - 1878'de Rus orduları kentin kapılarına dek dayandılar ve 1878'de Ruslar Tekirdağ'a girdiler. I. Balkan savaşında (9 Kasım 1912'de) Bulgarlar kenti ele geçirdiler. Bulgar işgali II. Balkan savaşı sırasında 14 Temmuz 1913'de sona erdi ve kent yeniden Osmanlı egemenliğine girdi. Osmanlılar Birinci Dünya savaşını yenilgiyle kapatınca, 20 Haziran 1920'de Yunanlılar Tekirdağ'ı işgal ettiler. Kent Kurtuluş savaşının zaferle sonuçlanmasından sonra 13 Kasım 1922' de Türklere geri verildi.

Tarihsel yapıtlar :

Rüstem Paşa camisi ve külliyesi : Tekirdağ'daki en önemli tarihsel yapıttır. Külliye cami, medrese, kütüphane, iki hamam, bedesten, imaret ve fırından oluşur. Ne var ki bugün bu külliyeden yalnızca cami ve bedesten ayakta kalabilmiş, öbür yapılar harap olmuştur. Rüstem Paşa camisi 1553'de yapılmıştır. Klasik Türk cami mimarisinin tipik örneklerinden olan yapının Mimar Sinan tarafından yapıldığı söylenirse de, Mimar Sinan'ın yapıtlarını gösteren listede bu

caminin adına rastlanmaz. Kesme taştan yapılan cami kare planlıdır ve bir tek kubbe ile örtülmüştür. İki son cemaat yeri vardır. Dıştaki son cemaat yeri ahşaptır. Caminin kapı ve pencere kanatları geometrik motiflerle bezenmiştir. Caminin kubbesi tromplar üzerine oturur. Caminin mimberi mermerdir. Abdülmecid döneminde yaptırılan onarım sırasında camide bazı değişiklikler yapılmış ve motiflerde yapılan bu değişiklikler caminin orijinal güzelliğini bozmuştur.

Bugün harap durumda bulunan medrese caminin doğusundadır. Cami bahçesindeki mermer şadırvan Abdülmecid döneminde yaptırılmıştır.

Külliyenin ikinci sağlam yapısı olan bedesten 6 kubbe ile örtülmüştür. Kubbeler sekizgen kasnaklara oturtulmuştur. Bedestenin dört cephesinde birer kapı

vardır. Bedestenin kubbelerini 2 büyük fil ayağı taşımaktadır.

TOKAT

Karadeniz bölgesinde, Orta Karadeniz bölümünün iç kesimindedir. Kuzeyinde Samsun ve Ordu, güneyinde Sivas, güneybatısında Yozgat, batısında Amasya illeri yeralır.

Yüzölçümü	9 958 km²
Nüfusu	592 612
İlçe sayısı	8
Köy sayısı (1970)	679

Tokat'ın ilçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Tokat (merkez)	1 968	176 080
Almus	704	29 592
Artova	909	36 977
Erbaa	1 111	83 257
Niksar	1 072	77 933
Reşadiye	1 481	68 328
Turhal	1 202	38 943
Zile	1 511	91 421

Yüzey şekilleri :

İlin kuzeyinde Canik dağları, orta kesiminde Kelkit ırmağı, Tozanlı çayı ve Çekerek suyu çevresinde geniş düzlükler, güneyde Kazova düzlüğü, en güneydeyse ilin en önemli düzlüğü olan Artova uzanır. Dumanlıdağ (2374 m), Asmalıdağ (2116 m), Toraç dağı (2172 m) ilin başlıca doruklarıdır.

Yeşilırmak'ın üç kolu ilin sularını toplar : Kelkit ırmağı, Tozanlı ırmağı, Çekerek suyu.

İklim :

İlin iklimi hem Karadeniz bölgesinin hem de İç Anadolu bölgesinin iklim özelliklerini taşır : kışlar çok soğuk değildir; çukur vadilerde yazlar sıcaktır. Yıllık yağış ortalaması 460 mm dolayındadır.

Tarım ve hayvancılık :

İlin başlıca gelir kaynağı tarım ürünleridir : 190.000 ton buğday, 11.000 ton mısır, 930 ton yulaf, 95.000 ton arpa, 9.000 ton tütün, 2.500 ton ayçiçeği, 345.000 ton şeker pancarı, 19.000 ton kuru soğan, 18.500 ton patates, 55.000 ton üzüm, 24.000 ton elma.

Hayvan varlığına gelince, 461.000 koyun, 299.000 kıl keçisi, 53.000 manda, 252.000 sığır, 550.000 kümes hayvanı vardır.

Yeraltı zenginlikleri :

Antimon (Turhal) ve linyit Tokat'ta çıkarılan madenlerin başlıcalarıdır.

Sanayi :

Tokat sanayi gelişmişlik bakımından Türkiye'de 20. sırayı alır. Turhal Şeker fabrikası, Turhal etil alkol ve ispirto fabrikası, TÜRSANT Konserve fabrikası, kereste atelyeleri, un fabrikaları, Tokat Et ve Balık Kurumu et mamülleri üretim tesisleri, tuğla ve kiremit fabrikaları ilin önemli sanayi kuruluşlarıdır.

Kızılırmak'ın kollarından Kelkit, Niksar yakınlarından geçerek yöreyi sular.

Tarih :

Tokat'ın Ortaçağdaki tarihine ilişkin elde kesin bilgiler yoktur. Kentin Tokayıt'lar tarafından yaptırıldığı öne sürülür. Kent Roma, Arap, Bizans, Danişmentliler, Selçuklular, İlhanlılar, Eretna Beyliği, Kadı Burhaneddin beyliği dönemlerini yaşamıştır. 1397'de Osmanlı egemenliğine girmiştir.

Tarihsel yapıtlar :

1) Ali Paşa camisi : Kemer Ali Paşa tarafından 1572'de yaptırıldı. Tokat'taki en güzel camidir. 1939 - 1943. depremlerinden büyük zarar gören cami, 1947'de onarılmıştır. Tokat'taki camilerin en güzeli olan Ali Paşa camisi kesme taştan yapılmıştır. Son cemaat yeri 8 mermer sütuna yaslanan 7 kubbe ile örtülüdür. Kubbe içindeki süslemeler XIX. yüzyılda gerçekleştirildi. Mihrap süslüdür. Mimber ve mihrap kenarları mermerlerle kaplanmıştır.

2) Gökmedrese : Selçuklu veziri Muinüddin Süleyman Pervane tarafından yaptırılmıştır. Önceleri darüşşifa olarak kullanılmıştır. Yapı 1926'da arkeoloji müzesine dönüştürülmüştür. İki katlı ve dikdörtgen planlıdır. Avlusunun üç yanında ve her iki katta kemerli revaklar görülür. Revakların gerisinde medrese odaları yeralır. Avlu revaklarının kemerleri beyaz, firuze, siyah ve koyu lacivert çinilerle bezenmiştir. Ana kapının bezemeleri ve süsleri göz kamaştırıcıdır.

Arkeoloji müzesi olarak kullanılan yapıda giyim ve ev eşyaları, tekkelere ilişkin eşyalar, tüfekler, paralar (Yunan, Roma, Bizans, Abbasi, Selçuklu, Osmanlı paraları), arkeoloji kazılarında ortaya çıkarılan heykeller, büstler, sandukalar ve mezar taşları sergilenmektedir.

3) Tokat saat kulesi : 1901 yılında Tokat mutasarrıfı Bekir Paşa ve Belediye başkanı Enver Bey tarafından halkın da desteğiyle yaptırıldı. 33 m yüksekliğinde bir kuledir. 4 katlıdır. Dördüncü kattaki demir parmaklıklı bölümün her yüzünde bir saat vardır.

4) Tokat kalesi : Evliya Çelebi'nin söylediğine göre Tokat'ta ilk kale Amasya kalesiyle aynı dönemde yapılmıştır. 1500 m uzunluğundaki surlarına 28 burç serpiştirilmiştir. Kalenin kapısı batı cephesindedir.

TRABZON

Karadeniz bölgesinin doğu bölümündedir. Kuzeyinde Karadeniz, doğusunda Rize, güneyinde Gümüşhane, batısında Giresun vardır.

Yüzölçümü	4 685 km²
Nüfusu	716 168
İlçe sayısı	11
Köy sayısı (1970)	584

Trabzon'un ilçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Trabzon (merkez)	168	166 935
Akçaabat	425	99 719
Araklı	372	54 383
Arsin	199	33 623
Çaykara	637	37 917
Maçka (1970)	1 000	40 641
Of	511	76 833
Sürmene	474	51 083
Tonya	265	24 542
Vakfıkebir	458	102 408
Yomra	207	28 104

Yüzey şekilleri :

Kuzey Anadolu dağlarının kıyı sıraları il topraklarını boydan boya aşmaktadır. Çakırgöl dağı (3033 m), Kemer dağı (2856 m), Soğanlıdağ (2750 m) en yüksek doruklardır. Kıyıda, Araklı, Kovata, Güzelhisar, Fener ve Kale gibi burunlar arasında koylar yeralır.

Dağlar kıyı şeridinde başladığından akarsular sert akışlı ve sıktır : İkizdere, Solaklı deresi, Karadere, Değirmendere, Fol deresi.

İklim :

Kıyı kesiminde her mevsim yağışlı, ılık ve nemli bir iklim, yükseklere çıkıldıkça yazları daha serin, kışları daha uzun ve sert bir iklim görülür. Yağışlar Rize'ye oranla (2357 mm) azdır : 820 mm. Bununla birlikte yağışlar Sürmene'de 1294 mm'ye, Vakfıkebir'de 1310 mm'ye Of'ta 1699 mm'ye ulaşır.

Trabzon kentinin surları Hadrianus'un yaptırdığı kaleyi ve Bizanslılardan kalan Ortahisar ve Aşağıhisar'ı kapsar.

Trabzon'un en eski mimari yapıtlarından olan Ayasofya, Bizans döneminde yapılmıştır.

Tarım ve hayvancılık :

Trabzon'da ekilen toprakların büyük bölümü tahıla ayrılır; ancak öbür illerde olduğu gibi tahıllar arasında birinci sırayı buğday değil, ilin başlıca ürünü olan mısır alır : 80.000 ton. Öbür ürünler ise şöyle sıralanabilir : buğday (510 ton), arpa (100 ton), fasulye (1.125 ton), tütün (3.250 ton), kuru soğan (2.250 ton), patates (85.300 ton), fındık (38.000 ton), kara lahana (23.000 ton), çay (31.000 ton), vb.

Trabzon ilinde toprakların dağılımı

	Hektar	%
Tarla	17.000	3,6
Meyvelik, sebzelik	93 000	20
Mera, çayır	123 000	26
Orman	26 000	5,6
Tarım dışı	210 000	44,8

İlde 1973 istatistiklerine göre, 210.500 koyun, 345.000 sığır, 35.000 kıl keçisi, 3.500 manda, 2.050 at, 2.430 eşek, 1.230 katır, 277.500 kümes hayvanı (16.550.000 yumurta) vardır.

Yeraltı zenginlikleri :

Trabzon'da çinko, barit, demir ve manganez çıkarılmaktadır. Ayrıca bakır, pirit, kalay, kömür ve fosfor tuzu madenleri de bulunmuştur, ama henüz verimli biçimde üretime geçilmemiştir.

Sanayi :

Devlet Planlama Teşkilatının verilerine göre sanayi gelişmişlik bakımından Trabzon Türkiye'de 40. sırayı alır. Trabzon çimento fabrikası, çay fabrikaları, (Of, Sürmene, Eskipazar, Araklı, Bölümlü), yaprak tütün bakım ve işleme atelyesi, bakır eşya, deri ve lastik ayakkabı üreten atelyeler, deterjan fabrikası ilin sanayi kuruluşlarıdır.

Tarih :

M.Ö. 2000 yıllarından bu yana Trabzon ve çevresinde insanların yaşadığı sanılır. Trabzon'u M.Ö. 756'da Miletoslu göçmenler kurdu. Kent Roma ve Bizans dönemlerini yaşadı. 1204'deki IV. Haçlı seferi sırasında Latinler Bizans'ı ele geçirince Aleksios ve David Komnenos Trabzon'da yeni bir Rum devleti kurdular. Trabzon yeni kurulan Trabzon Rum imparatorluğunun başkenti oldu. Selçuklular tarafından iki kez, Timur tarafından bir kez, II. Murat döneminde ve 1456'da kuşatılan Trabzon, bu kuşatmaları başarıyla atlatmayı başardı. Sonunda Trabzon 26 Ekim 1461'de Osmanlı egemenliğine girdi. Birinci Dünya savaşı sırasında (14 Nisan 1916'da) Rus kuvvetleri Trabzon'u işgal ettiler. Brest - Litovsk antlaşması gereğince 24 Şubat 1918'de geri alınan Trabzon'da İtilaf devletleri bir Pontus Rum devleti kurulmasını istediler. Bu düşünceleriyle Rum çeteleri çevreye dehşet saçmaya başladılar. Ancak Kurtuluş savaşı sonunda Trabzon'un Türk toprakları içinde kalması kesinleşti.

Tarihsel yapıtlar :

1) Atatürk köşkü : Trabzon'a 7 km uzaklıktadır. 1921'de Atatürk'ün Trabzon'u ziyaret ettiği sırada üç gün süre ile kaldığı yapıdır. Köşk üç katlıdır. Saçakları süslüdür. Atatürk'ün yatağı ve çalışma odası olarak kullandığı oda o günkü biçimiyle korunmuştur.

2) Ayasofya kilisesi : 1263'de Bizans imparatoru Mihail Palaiologos tarafından yaptırıldı. 1577'de bazı bölümler eklenen yapı, 1952'de müzeye dönüştürüldü. İçi süslü kubbesi, 4 büyük sütuna yaslanır. Yapı Trabzon'daki yapıtlar arasında mimari değeri en büyük olanıdır. Dış duvarlar geometrik motiflerle bezenmiştir. Kilisenin icinde İsa, Adem ile Havva ve Azizleri gösteren, Tevrat ve İncil'den sahneleri canlandıran resimler vardır.

3) Fatih camisi yada Ortahisar camisi : Ortahisar'dadır. Panaia Khrisokefalos kilisesinin camiye dönüştürülmesi sonucu ortaya çıkan bir yapıdır. Camiye çevrilme işlemini 1469'da Trabzon valisi Sofu Ali Paşa gerçekleştirmiştir. Camiyi örten ana kubbe büyük bir kasnağa oturtulmuştur. Tek şerefeli bir minaresi vardır. Caminin duvarları sıvayla örtülmüştür. Mimber kabartmalarla bezenmiştir.

4) Gülbahar Hatun camisi : Yavuz Sultan Selim, Trabzon valisi iken, annesi Gülbahar Ayşe Hatun adına 1505'de yaptırmıştır. Kesme taştan yapılmış bu yapı Trabzon'un en güzel yapıtlarından biridir. Son cemaat yerini örten kubbe 6 yuvarlak mermer sütuna yaslanır. Cami büyük bir kubbe ile örtülüdür.

5) Trabzon kalesi : Bizanslılar tarafından yapılmıştır. Kale 3 bölümden oluşur. Kule hisar yada iç kale adı verilebilecek birinci bölüm 160 m uzunluğundadır. Osmanlıların yaptığı eklemelerle genişletilmiştir. İç kale camisi bu bölümde yeralmaktadır. Orta hisar adı verilen ikinci bölüm iç kalenin kuzeyindedir. 150 m'lik bir surla ayrılmaktadır. Romalılar tarafından yapılmıştır. Fatih camisi ve Musa paşa camisi bu bölümde yeralır. Aşağı hisar adı verilen üçüncü bölüm Osmanlı yapıtıdır. Bu bölümdeki saray 1836'da yanarak harap olmuştur.

Trabzon'un ilçelerindeki tarihsel yapıtlar :

Maçka ilçesi

Meryem Ana manastırı : Altındere köyü yakınındadır. Hristiyanların gizlice toplanmaları ve ibadet edebilmeleri amacıyla dağda kurulan bir manastırdır. Manastır kayaların oyulmasıyla yapılmıştır. İustinianus döneminde bazı ekler le genişletilen manastır VI. yüzyılda yeniden yapılmıştır. Daha sonra yıkılan yapıyı 1360'da Trabzon Rum Pontus imparatoru III. Aleksios yeniden yaptırmıştır. Yapıdaki Meryem Ana resminden ötürü kilise daha çok Meryem Ana adıyla anılmıştır. Bir kale görünümündeki manastıra yüz basamaklı dar bir merdivenle çıkılır. Manastır 6 katlıdır. 72 odası vardır. Yüksekliği 17 m'dir. Odaları Meryem, Azizler ve İsa'nın resimleriyle ve İncil'den sahneleri konu alan fresklerle süslenmiştir. Manastırın merdivenle inilen bahçesinde XIX. yüzyılda yapılmış bazı binalar bulunur. Manastırın çeşmesinin suyu Hristiyanlarca şifalı sayılmaktadır. Yapının su gereksemesi 120 m uzunluğundaki bir su yoluyla sağlanmaktaydı. Bu yol daha sonraları onarılmıştır.

TUNCELİ

Doğu Anadolu'dadır. Doğusunda Bingöl, güneyinde Elazığ, batısında ve kuzeyinde Erzincan vardır.

Yüzölçümü	7 774 km²
Nüfusu	163 273
İlçe sayısı	8
Köy sayısı (1970)	432

Yüzey şekilleri :

Doğu - batı doğrultusunda uzanan Munzur ve Mercan dağları il topraklarına engebeli bir görünüm kazandırır. Güneye inildikçe yükselti 1000 m'nin altına düşerse de, engebeli görünüm ortadan kalkmaz. Ovalara pek rastlanmaz.

Genellikle dağlık bir görünüşü olan Tunceli sınırı üzerinde Munzur dağları yeralır.

Munzur çayı ve Peri çayı il sularının büyük bölümünü toplar. Batı kesimindeki sularsa (Ulukale, Çemişkezek ve Hozat suları) doğrudan doğruya Murat suyuna dökülür.

Tunceli'nin ilçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Tunceli (merkez)	841	29 170
Çemişkezek	877	14 265
Hozat	804	18 556
Mazgirt	709	28 538
Nazımiye	53	12 115
Ovacık	1 538	18 117
Pertek	947	22 290
Pülümür	1 505	19 924

İklim :

Kışlar soğuk ve uzun, yazlar çukur alanlarda çok sıcak, yüksek yerlerde serin geçer. Dağlar sayesinde yağışlar oldukça boldur : Çemişkezek'te 658 mm; Kalan'da 1050 mm.

Tarım ve hayvancılık :

Küçükbaş hayvancılık ve tahıl üretimi halkın başlıca geçim kaynağıdır. 1973 sayılarına göre, 29.180 ton buğday, 7.700 ton arpa, 32 ton mısır, 30 ton çavdar, 5.520 ton şeker pancarı, 850 ton patates, 920 ton kuru soğan 1.690 ton armut, 1.090 ton ceviz, 3.100 ton üzüm üretildi. Hayvan varlığıysa şöyledir : 343.000 koyun, 308.550 kıl keçisi, 98.250 sığır, 1.180 manda, 6.370 at, 9.700 katır, 7.600 eşek. Hayvan ürünlerinden deri, yağ, peynir, yün, bal, yumurta (9 milyon dolayında) önemlidir.

Tunceli ilinde toprakların dağılımı

	Hektar	%
Tarla	92 000	11,8
Nadas	25 000	3,2
Bağ, bahçe	6 000	0,5
Mera, çayır	49 000	6,3
Orman	135 000	17,4
Tarım dışı	470 000	60,5

Sanayi :

Sanayi gelişmişlik bakımından Türkiye'de 65. sırayı alır. Elazığ - Hazar hidroelektrik santralı, kereste fabrikaları, kilim dokuma tezgahları dışında sanayi kuruluşu yoktur.

Tarih :

Tunceli yüzyılardır ihmal edilmiş bir kenttir. Bugün bile ilde aşiret düzeni egemendir.

Birinci Dünya savaşı sırasında Rus kuvvetleri Tunceli'ye girmişler, ama güçlü bir direnişle karşılaşarak büyük kayıplar vermiş ve geri çekilmek zorunda kalmışlardır.

Tarihsel yapıtlar :

Tunceli ili tarihsel yapıt bakımından çok yoksuldur. Çevrede sözü edilmeye değer tek yapıt Pertek kalesidir. Kale Pertek'e 3 km uzaklıktadır ve bir Selçuklu yapıtıdır.

URFA

Güneydoğu Anadolu bölgesindedir. Kuzeyinde Adıyaman, kuzeydoğusunda Diyarbakır, doğusunda Mardin, güneyinde Suriye, batısında Gaziantep vardır.

Yüzölçümü	18 584 km²
Nüfusu	598 238
İlçe sayısı	9
Köy sayısı (1970)	664

Urfa'nın ilçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Urfa (merkez)	3 791	191 935
Akçakale	1 903	33 614
Birecik	852	40 625
Bozova	1 550	38 868
Halfeti	646	28 491
Hilvan	1 278	26 600
Siverek	4 314	96 007
Sürüç	799	58 617
Viranşehir	3 451	83 671

M.Ö. 2000 - M.S. 1300 yılları arasında bir yerleşme merkezi olarak kullanılan Harran, Urfa'nın 40 km güneyindedir.

Yüzey şekilleri :

İlin kuzeydoğusundaki sönmüş yanardağ kütlesi Karacadağ'dan güneye ve güneybatıya inildikçe arazi alçalır. İl topraklarının büyük bölümünü hafif dalgalı yaylalar oluşturur.

İlin sularını bütünüyle Fırat toplar.

İklim :

Urfa'nın karasal bir iklimi vardır : kışlar sert ve uzun, yazlar çok sıcak ve kurak. Yağış ortalaması 293 mm ile 550 mm arasında değişir ve yağışlar çoğunlukla kışa rastlar.

Tarım ve hayvancılık :

Çiftçilik ve küçükbaş hayvancılık ilin başlıca geçim kaynağıdır. 1973 istatistiklerine göre 20.560 ton buğday, 8.900 ton arpa, 1.400 ton darı, 4.250 ton mercimek, 1.850 ton nohut, 400 ton burçak, 12.850 ton pamuk, 1.655 ton kenevir, 6.000 ton kuru soğan, 1.550 ton patates, 130 ton antepfıstığı, 70.000 ton yaş üzüm üretildi.

Urfa ilinde toprakların dağılımı

	Hektar	%
Tarla	708 000	38,1
Nadas	510 000	27,5
Bağ, bahçe	492 000	5
Mera, çayır	302 000	16,2
Tarım dışı	246 000	13,2

İlde 690.000 koyun, 325.000 kıl keçisi, 131.000 sığır, 1.460 katır, 2.000 manda, 2.890 deve vardır.

Sanayi :

Sanayi geridir (54.). İlde büyük sanayi kuruluşlarına rastlanmaz; yalnızca birkaç un fabrikası, dokuma tezgahları, kürkçülük, dericilik, saraçlık vardır.

Tarih :

Kentin en eski dönemlerine ilişkin kesin bilgiye rastlanmamaktadır. Arami, Parth, Roma, Bizans, Arap dönemlerini yaşayan Urfa 1087'de Selçukluların eline geçtiyse de, 1098'de Haçlılar tarafından alındı ve 1146'ya kadar Fransız Edessa kontluğunun egemenliğinde yaşadı. 1182'de Selahaddin Eyyubi'nin, 1244'de Moğolların, 1393'de Timur'un ve 1516'da Osmanlıların eline geçti.

Birinci Dünya savaşı sırasında, 7 Mart 1918 ile 30 Ekim 1919 arasında İngilizlerin, 30 Ekim 1919 ile 10 Nisan 1920

Urfa'daki Halilürrahman camisi, aynı adı taşıyan havuzun yanında yeralır. Cami XVII. yüzyılda yapılmıştır.

arasında Fransızların işgalinde kaldı.

Tarihsel yapıtlar :

1) Ulu cami : Kızıl mermerlerden yapılmış Kızıl kilisenin camiye dönüştürülmesiyle oluşturulmuştur. Dermesis adıyla anılan bu kilisenin kuruluşu İsa'nın öldürülmesine ilişkin bir efsaneye bağlanmaktadır. Yapının son cemaat yeri 14 sütunun taşıdığı bir tonozla örtülüdür. Mihrap bölümünü küçük bir kubbe, öbür bölümleri ise düz dam örter.

2) Urfa kalesi : Damlacık dağının kuzey eteğindedir. İç kaleyi Romalılar yaptırmışsa da, daha sonraki onarımlar sırasında iç kale oldukça genişletilmiştir. İç kale daire biçiminde, dış kale ise dikdörtgendir. 25 burcu vardır. Burçların yüksekliği 10 - 15 m kadardır. Kalenin üç kapısı vardır.

3) Urfa müzesi : 1948'de kurulmuşsa da ancak 1969'da halkın ziyaretine açılabilmiştir. Müzede mezar taşları, kabartmalar, sunaklar, paralar, kaplar, madensel ve kemik eşyalar, el yazmaları, halılar, kilimler, Selçuklulardan kalma mimari yapıt parçaları vb. sergilenir.

İlçelerdeki tarihsel yapıtlar :

Akçakale ilçesi

Harran harabeleri : Urfa'ya 40 km uzaklıkta, Harran bucağındadır. M.Ö. 2000 - M.S. 1300 yılları arasında yerleşme merkezi olarak kullanılan bu kent, putperestlerin en büyük kentiydi.

Viranşehir ilçesi

Sumatar : Aynı adla anılan bucağın 28 km doğusundadır. Asur, Roma, Bizans ve Selçuklu dönemlerini yaşamıştır. Kalıntılar arasında Asur döneminde yapılmış barınaklar, Roma kaya mezarları, Asur yapısı kale, Selçuklulardan kalma gözetleme kulesi, Roma tapınağı ve yanındaki gözetleme kulesi sayılabilir.

Şuayip : Sumatar bucağına 12 km uzaklıkta Tektek dağlarındadır. Asurlular döneminden kalmadır. Roma ve Bizans dönemlerini de yaşamıştır. XIV. yüzyılda Moğollar tarafından yakılıp yıkılmıştır.

UŞAK

Ege bölgesindedir. Doğusunda Afyon, güneyinde Denizli, batısında Manisa, kuzeyinde Kütahya vardır.

Yüzölçümü	5 341 km²
Nüfusu	228 715
İlçe sayısı	8
Köy sayısı (1970)	251

Uşak'ın ilçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Uşak (merkez)	1 333	95 836
Banaz	1 063	38 229
Eşme	1 338	38 502
Karahallı	323	17 166
Sivaslı	486	19 357
Ulubey	789	19 625

Yüzey şekilleri :

İl toprakları kuzeydoğudan güneybatıya gidildikçe alçalır ve dalgalı yayla görünümü kazanır. Murat dağı (2224 m), Burgaz dağı (1990 m), Kışla dağı (1308 m), Kaz dağı (1258 m) ilin başlıca doruklarıdır.

İlin akarsuları, Büyük Menderes ve Gediz aracılığıyla Ege'ye dökülür.

İklim :

Uşak'ta yükselti ve denizden uzaklık nedeniyle biraz sertleşmiş bir Akdeniz iklimi görülür. Yıllık ortalama yağış 535 mm'dir.

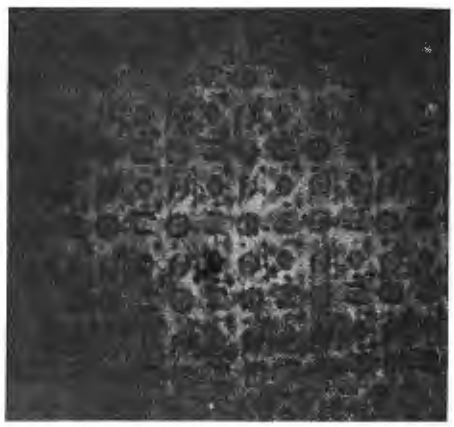
Tarım ve hayvancılık :

İlin geçim kaynaklarının başında tarım ve hayvancılık gelir. 1973 istatistiklerine göre 73.260 ton buğday, 33.000 ton arpa, 4.250 ton mısır, 5.000 ton mercimek, 2.000 ton fasulye, 3.000 ton nohut, 49.000 ton şeker pancarı, 1.380 ton tütün, 6.550 ton kuru soğan, 4.050 ton patates, 18.550 ton yaş üzüm üretilmektedir.

Hayvancılıkta birinci sırayı koyun (470.000) ve kıl keçisi (195.000) alır. Ayrıca 55.350 sığır, 189.000 kümes hayvanı (11.700.000 yumurta), 23.000 eşek, 7.000 at ve katır vardır.

Uşak ilinde toprakların dağılımı

	Hektar	%
Tarla	125 000	23,4
Nadas	86 000	16,1
Bağ, bahçe	18 000	3,3
Mera, çayır	4 000	6,7
Orman	142.000	26,5
Tarım dışı	159 000	30

Türk-İslam Eserleri Müzesinde bulunan ünlü Uşak halılarından bir örnek.

Yeraltı zenginlikleri :

Uşak ilinde cıva, demir, linyit, manganez, magnezit, kurşun, antimon ve amyant vardır, ancak üretim düşüktür.

Sanayi :

Devlet Planlama Teşkilatının verilerine göre sanayi gelişmişlik bakımından 30. sırayı alır. Halıcılık, boyacılık, dericilik, pamuk dokumacılığı, şeker fabrikası, hidrofil pamuk, peynir, yağ, ayakkabı yapımevleri, un, tahin, palamut öğütme kuruluşları ilin sanayi kuruluşlarıdır.

Tarih :

Kentin Türklerden önceki tarihine ilişkin kesin bilgi yoktur. Selçuklu, İlhanlı, Germiyanoğulları ve Osmanlı dönemlerini yaşayan kent 1883 ve 1894'de geçirdiği büyük yangınlardan büyük zarar görmüştür. Balkan savaşından sonra Makedonya'dan, Birinci Dünya savaşı ertesinde ise Yunanistan'dan getirtilen göçmenler Uşak'a yerleştirilmiştir.

29 Ağustos 1920'de Yunanlılar tarafından işgal edilen kent, 1 Eylül 1922'de kurtarılmıştır.

Tarihsel yapıtlar :

Uşak'ta değerli tarihsel yapıta rastlanmaz.

İlçelerdeki tarihsel yapıtlar :

Sivaslı ilçesi

Selçik : Selçikler köyündedir. Hitit, Lydia, Bizans dönemlerini yaşamıştır. Kentin kalıntıları arasında VI. yüzyıldan kalma büyük bir kilise, X. yüzyıldan

kalma küçük bir Bizans kilisesinin duvarları ve tiyatro bulunur. Ayrıca Selçikler köyünün 1 km güneybatısında M.Ö. VI. yüzyıldan kalma 3 tümülüs vardır.

VAN

Doğu Anadolu bölgesindedir. Doğusunda İran, güneyinde Hakkari, güneybatısında Siirt, batısında Bitlis, kuzeyinde Ağrı vardır.

Yüzölçümü	19 069 km²
Nüfusu	386 059
İlçe sayısı	8
Köy sayısı (1970)	566

Van'ın ilçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Van (merkez)	2 289	98 224
Başkale	2 599	33 350
Çatak	1 826	19 643
Erciş	2 115	61 243
Gevaş	1 201	34 338
Gürpınar	4 063	31 979
Muradiye	2 596	51 622
Özalp	2 380	43 080

Yüzey şekilleri :

Topraklar genellikle engebeli ve yüksektir. İlin en alçak yeri olan Botan suyu vadisinin yükseltisi bile 1600 m'dir. Van gölü (yükseltisi 1646 m) çevresinde başlayan dağlar Süphan dağında 4000 m'yi aşar. Van gölü ile sınırı arasında geniş yaylalar ve ovayı andıran düzlüklerle kesilen dağlar uzanır.

Akarsuların çoğu Van gölüne dökülür (Bendimahi çayı, Karasu, Micinger suyu, Zilan deresi vb.). Güneydeki akarsularsa Dicle'nin kolu olan Botan çayına ve Zap suyuna katılır. Kotur çayıysa İran'a girerek Urmiye gölüne dökülür.

İklim :

Van'da karasal bir iklim egemendir : kışlar sert ve sürekli, yazlar serin. Ne var ki Van gölü ve çevresinde iklim biraz daha yumuşaktır. Yıllık yağış ortalaması 384 mm'dir.

Tarım ve hayvancılık :

İldeki kentler çoğunlukla geniş vadi tabanlarına kurulmuştur. Yaylalardaysa hayvanların yayıldığı geniş otlaklar vardır. Halkın başlıca geçim kaynağı hayvancılıktır. Tarım ürünleri ilin gereksinimini karşılayamaz : buğday 68.570 ton, arpa 13.500 ton, çavdar 4.600 ton, mercimek 115 ton, fasulye 900 ton, patates 20.400 ton, şeker pancarı 1.500 ton, tütün 15 ton, sebze 12.000 ton, yaş üzüm 200 ton.

Hayvan varlığında sürekli bir artış görülmektedir : koyun 1.766.000, kıl keçisi 263.000, sığır 233.100, manda 23.000, at 19.000, eşek 13.500, katır 10.000, kümes hayvanları 132.500 (1.430.000 yumurta).

Van ilinde toprakların dağılımı

	Hektar	%
Tarla	83 000	4,3
Nadas	325 000	17
Bağ ve bahçe	2 000	0,08
Mera, çayır	49 000	2,5
Orman	3 000	0,12
Tarım dışı	14 450 000	76

Van Gölü'nde, Ahtamar adasında yeralan Ahtamar kilisesi M.S. 915-921 yılları arasında Vaspurakan kralı Gagik tarafından yaptırılmıştır.

Yeraltı zenginlikleri :

İlde Şahmanis ve Erciş'te önemli maden kömürü yatakları vardır. Canik tuzlası Tekel tarafından işletilmektedir. Kürzot'ta petrole rastlanmıştır.

Sanayi :

Devlet Planlama Teşkilatının verilerine göre sanayi alanındaki gelişmişlik bakımından Türkiye'de 39.'dur. Van çimento fabrikası, un fabrikaları, Van yem fabrikası, Van süt mamulleri fabrikası, Van kereste fabrikası, Erciş hidrolik santrali, yün dokuma el tezgahları Van'ın en önemli sanayi kuruluşlarıdır.

Tarih :

Konumunun önemi nedeniyle Van ve çevresi çok eski çağlardan bu yana yerleşme merkezi olmuştur. Kentin M.Ö. XVI. yüzyılda Hurri'ler tarafından kurulduğu öne sürülür. Urartu (M.Ö. 830 - 694 arasında başkentlik görevi yaptı), Med, Pers, Roma, Arap, Ermeni, Bizans, Selçuklu, Karakoyunlu, Akkoyunlu, Safevi ve Osmanlı (1548) dönemlerini yaşadı. Birinci Dünya savaşında, 1915 ilkbaharında Rus işgaline giren kent ancak 2 Nisan 1918'de kesin biçimde kurtarılabildi.

Tarihsel yapıtlar :

1) Hüsrev Paşa camisi : Eski Van kentindedir. 1565'de Köse Hüsrev Paşa tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Kare planlıdır. Tek bir kubbe ile örtülmüştür. Kubbe içten tuğla, dıştan taş ile örtülmüştür. Kare taban üzerinde yükselen silindir biçimli minaresi tek şerefelidir. Taş mihrap geometrik desenler ve çiçek motifleriyle bezenmiştir.

2) Kava Çelebi camisi : Eski Van kentindedir. Kaya Çelebizade Koçi Bey tarafından XVI. yüzyılda yaptırılmıştır. Dikdörtgen planlıdır. Bugün yıkık durumdaki caminin bir tek minaresi vardır.

3) Ulu cami : Yapım tarihi bilinmemekle birlikte XIV. yüzyıldan kalma bir Karakoyunlu yapıtı olduğu sanılır. Bugün caminin yalnızca minaresi ve minarenin yanındaki duvarları ayakta kalmıştır. Cami dikdörtgen planlıdır. Dış duvarlar ve minarenin alt bölümü kesme taştan, üst bölümleri tuğladandır.

4) Van kalesi : Van gölüne 2 km uzaklıkta sarp kayalıklar üzerindedir. Urartu kralı I. Sardur tarafından yaptırılmıştır. Göl düzeyinden 80 m yükseklikte bulunan kalenin doğu - batı uzunluğu 1800 m, kuzey - güney uzunluğu ise 1200 m'dir. Kale, yapım tarihinden (M.Ö. 855) sonra Bizans, Selçuklu, Akkoyunlu ve Osmanlı dönemlerinde birçok onarım gördü ve eklemelerle genişletildi.

Van çevresindeki yapıtlar :

Gevaş ilçesi

Ahtamar yada Aktamar kilisesi : Gevaş'ın kuzeybatısında, Van gölü kıyısındaki büyük adadadır. Ermeni Vaspurakan kralı I. Gagik tarafından 915'de yaptırıldı. Planı 4 yapraklı yoncaya benzer. Kesme taştandır. Üstü sivri bir külahla örtülüdür.

Gürpınar ilçesi

Çavuş tepe kalesi : Van - Hoşak yolu üzerindedir. Urartu kralı II. Sardur tarafından M.Ö. VIII. yüzyılda yaptırılmıştır. Urartu kalelerinden günümüze dek en iyi korunmuş olanıdır. Kale öbür Urartu kalelerinden farklı olarak çift kale halinde kurulmuştur.

Hoşap kalesi : Başkale - Hakkari yolu üzerindedir. 1649'da Mahmudi beylerinden Sarı Süleyman tarafından yaptırılmıştır. Mimarı Tilma adlı bir ustadır. Kalenin kuzey ve batı cephesinde birer kapısı vardır. Harabe halindeki kalede iki cami, üç hamam, ambarlar, kuyular, cezaevi odaları ve gözetleme kuleleri yer alır.

YOZGAT

Toprakların büyük bölümü İç Anadolu bölgesinde, küçük bölümüyse Karadeniz bölgesindedir. Batısında Ankara, kuzeyinde Çorum, kuzeydoğusunda Tokat, doğusunda Sivas, güneyinde Kayseri ve Nevşehir, güneybatısında Kırşehir vardır.

Yüzölçümü	14 123 km²
Nüfusu	497 960
İlçe sayısı	9
Köy sayısı (1970)	641

Yüzey şekilleri :

İlin büyük bölümünü Bozok yaylası kaplar. Yaylada yer yer yükseltisi 1500

Yozgat'ın ilçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Yozgat (merkez)	2 039	79 114
Akdağmadeni	2 053	60 567
Boğazlıyan	2 129	57 806
Çayıralan	1 445	40 946
Çekerek	1 634	63 348
Sarıkaya	976	40 381
Sorgun	1 769	74 767
Şefaatli	833	37 741
Yerköy	1 245	43 300

m'yi aşan tepelere rastlanır: Akdağ (2273 m), Sırıklıdağ (2076 m), Deveci dağı (1892 m), Yazır dağı (1683 m), Soluk dağı (1678 m), Kerkenes dağı (1524 m).

İlin sularını Kızılırmak ve Yeşilırmak toplar. İlde önemli sayılabilecek göle rastlanmaz.

İklim:

Yozgat'ta sert bir karasal iklim görülür: kışlar soğuk ve uzun, yazlar yaylalarda serin, vadi tabanlarında sıcak. Yıllık yağış ortalaması 525 mm'dir.

Tarım ve hayvancılık:

İlin geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır: buğday (307.100 ton), arpa (53.250 ton), çavdar (25.250 ton), mısır (1.725 ton), mercimek (3.150 ton), fasulye (2.450 ton), nohut (1.650 ton), patates (31.000 ton), kuru soğan (10.000 ton), şeker pancarı (90.000 ton), kenevir (300 ton), ayçiçeği (1.850 ton), üzüm (20.000 ton), elma, armut, erik, zerdali vb.

Hayvancılıkta ağırlık küçükbaş hayvanlardadır: koyun 809.000, kıl keçisi 93.500, sığır 204.000, manda 25.600, kümes hayvanları 450.000 (yumurta 19 milyon), eşek 50.500, at 22.200, katır 1.400.

Yozgat ilinde toprakların dağılımı

	%
Ekili, dikili yerler	29
Nadas	25
Orman	7
Mera, çayır	29

Yeraltı zenginlikleri:

Çinko, kurşun (Akdağ), krom, manganez, linyit (Sorgun) madenleri işletilmektedir.

Sanayi:

Çandır ayçiçeği fabrikası ve inşaat malzemeleri fabrikası ilin başlıca sanayi kuruluşlarıdır.

Tarih:

Yozgat yöresi çok eski dönemlerden bu yana yerleşme merkezi olmuştur. Ne var ki Yozgat kentinin kuruluşu yenidir. Kentin XVIII. yüzyılda Çapanoğulları tarafından kurulduğu sanılmaktadır.

Tarihsel yapıtlar:

1) Saat kulesi: Yozgat belediye Başkanı Ahmet Tevfikzade tarafından 1897'de yaptırıldı. Kesme taştan, dört köşeli ve 7 katlı bir yapıdır.

2) Ulu cami: İki bölümden oluşur. İç camiyi 1779'da Mustafa Bey, dış camiyi 1794'de Mustafa Beyin kardeşi Süleyman Bey yaptırmıştır.

İlçelerdeki tarihsel yapıtlar:

Sorgun ilçesi

Alişar höyüğü: Yozgat'a 45 km uzaklıkta Alişar köyü yakınındadır. Hititlere ilişkin önemli bilgiler sağlayan bir kent kalıntısıdır. Kazılar sonucu ortaya çıkarılan yapıtlar Ankara Arkeoloji müzesine taşınmıştır.

ZONGULDAK

Karadeniz bölgesindedir. Doğusunda Kastamonu, güneyinde Çankırı ve Bolu, kuzeyinde Karadeniz vardır.

Yüzölçümü	8 629 km²
Nüfusu	829 204
İlçe sayısı	10
Köy sayısı (1970)	758

Zonguldak'ın ilçeleri

	Yüzölçümü (km²)	Nüfus (1975)
Zonguldak (merkez)	637	196 166
Bartın	1 266	111 026
Çaycuma	490	79 577
Devrek	1 222	83 585
Eflani	619	23 085
Ereğli	1 132	139 146
Karabük	1 376	114 602
Kurucaşile	159	10 035
Safranbolu	1 013	34 055
Ulus (1970)	715	37 947

Yüzey şekilleri:

İl toprakları çok engebelidir; ama dağların yükseltisi 2000 m'yi geçmez. Ovalar seyrek ve küçüktür. Güney kesiminde topraklar daha engebeli ve daha yüksektir.

İlin en büyük akarsuyu Filyos ırmağı ve Bartın çayıdır. İlin tüm suları Karadeniz'e boşalır.

İklim:

İklim oldukça yumuşak ve her mevsim yağışlıdır. Yıllık yağış ortalaması 1256 mm'dir.

Tarım ve hayvancılık:

İlin kıyı şeridinde en çok mısır, içerlerdeyse buğday ekilir. 1973 istatistiklerine göre 101.400 ton buğday, 34.000 ton arpa, 108.000 ton mısır, 3.400 ton çavdar, 2.300 ton fasulye, 5.500 ton kuru soğan, 15.200 ton patates, 1.200 ton keten, 8.000 ton elma, 4.200 ton erik, 2.000 ton kiraz, 4.000 ton fındık, çilek (Ereğli), ayva, dut, üzüm (Safranbolu, Karabük) üretilmektedir.

Hayvanlarda birinci sırayı büyükbaş hayvanlar alır: 118.000 sığır, 110.500 koyun, 82.300 kıl keçisi, 49.000 tiftik keçisi, 1.140.000 kümes hayvanı (53.000.000 yumurta).

Zonguldak ilinde toprakların dağılımı

	Hektar	%
Tarla	187 000	22
Bağ, bahçe	19 000	4,5
Nadas	41 000	2,2
Mera, çayır	5 000	4,7
Orman	423 000	55,7
Tarım dışı	188 000	10,9

Yeraltı zenginlikleri:

Zonguldak Türkiye'nin maden kömürü havzasıdır: Karadan bölgesi, Kozlu bölgesi, Armutçuk bölgesi kömür yatakları. Maden kömürü dışında manganez (Ereğli) ve linyit de önemlidir.

Sanayi:

Maden kömürü yatakları ilde çeşitli sanayilerin kurulmasına yolaçmıştır: Ereğli Demir - Çelik fabrikası, Karabük Demir - Çelik fabrikası, Çatalağzı termik santralı, Filyos ateş tuğlası fabrikası, Bartın çimento fabrikası, Çaycuma kağıt fabrikası ve birçok kereste fabrikası (Bartın, Devrek, Yenice, Ulupınar vb.) ilin başlıca sanayi kuruluşlarıdır.

Tarih:

Zonguldak kenti yeni kentlerimizden biridir. Maden kömürünün bulunmasından sonra XIX. yüzyılın ortalarında kurulmuştur. Birinci Dünya savaşı sırasında Rus donanması tarafından topa tutulan Zonguldak, 1920'de Fransızlar tarafından işgal edilmek istenmişse de, halkın güçlü direnişi sayesinde işgalden kurtulmuştur.

Tarihsel yapıtlar:

Zonguldak kentinde adı anılmaya değer hiçbir tarihsel yapıta rastlanmaz.

İlçelerdeki tarihsel yapıtlar:

Safranbolu ilçesi

Safranbolu evleri: Osmanlı döneminden kalma, süslü yapılardır. Son yıllarda Osmanlı mimari sanatının bu güzel örneklerini korumak için önemli çalışmalar yapılmaktadır. Giriş katları penceresiz olan evlerin üst katları ahşap ve pencerelidir. Üst katlar çıkıntılıdır. Evlerin duvarlarında kabartmalar, yazılar ve desenler görülür.

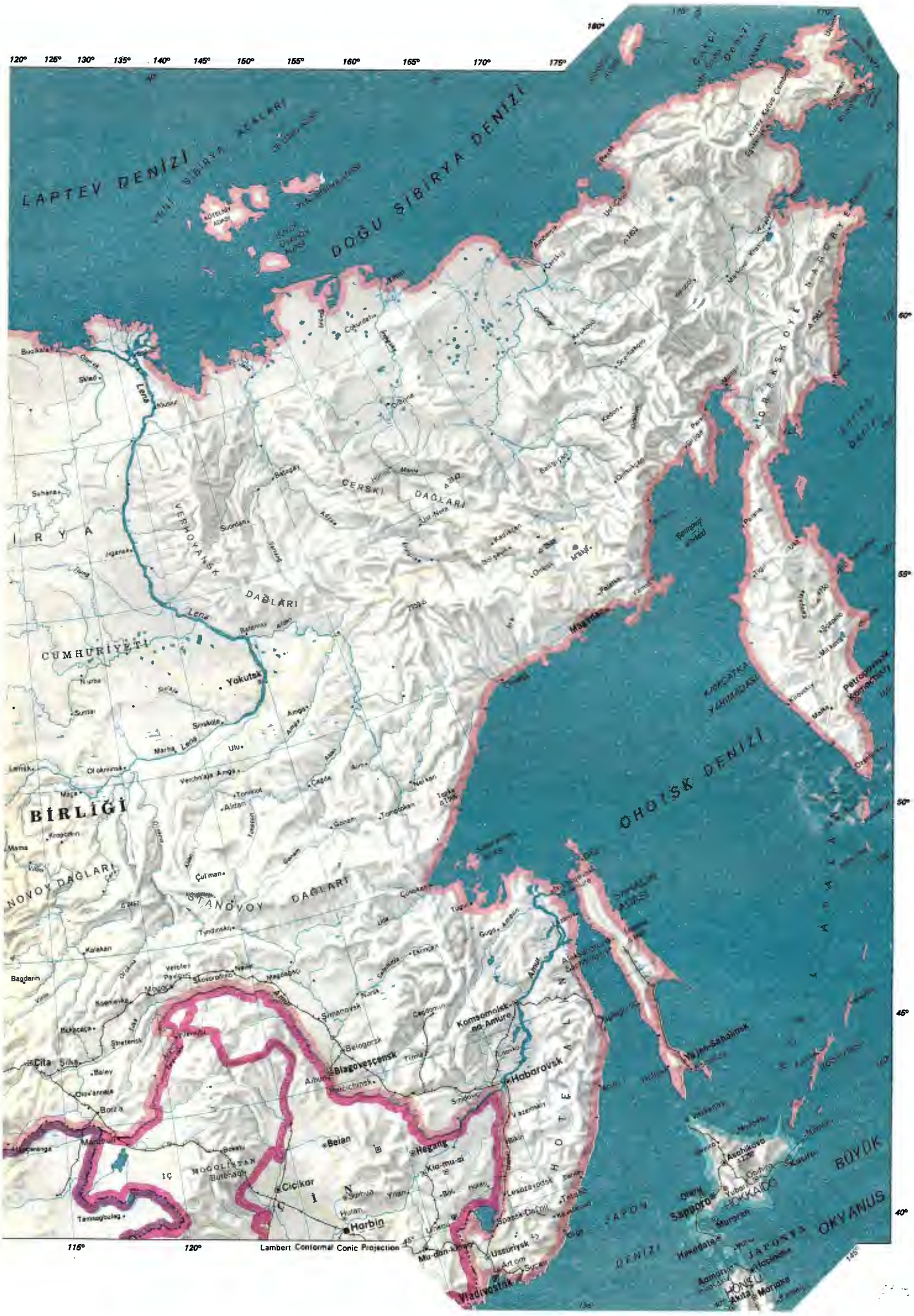
Dünya

KUZEY BUZ DENİZİ
GRÖNLAND
Beaufort Denizi
Kuzey Kutup Dairesi
K A N A D A
KUZEY
AMERİKA
CHICAGO
NEW YORK
BÜYÜK
OKYANUS
ATLAS
OKYANUSU
HAWAII ADAL
MORİTANYA
MALİ
CEZA
Ekvator
GÜNEY
BREZİLYA
AMERİKA
BOLİVYA
BÜYÜK
OKYANUS
ATLAS
OKYANUSU
Oğlak donencesi
Güney Kutup Dairesi
FALKLAND ADAL
SHETLAND ADAL
A N T A
150° 135° 120° 105° 90° 75° 60° 45° 30° 15° 0°

KUZEY BUZ DENİZİ
SOVYOMORSKİYE OSTROVA
KUZEY SİBİRYA YAYLASI
SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLERİ BİRLİĞİ
AVRUPA
ASYA
MOĞOLİSTAN
ÇİN
TÜRKİYE
İRAN
AFGANİSTAN
PAKİSTAN
HİNDİSTAN
BÜYÜK OKYANUS
JAPONYA
LİBYA
MISIR
SUUDİ ARABİSTAN
NİJER CUM.
SUDAN
ÇAD
AFRİKA
NİJERYA
ZAİRE
ANGOLA
ZAMBİYA
RODEZYA
NAMİBYA
GÜNEY AFRİKA
MADAGASKAR
HİNT OKYANUSU
Bengal Körf.
Andaman Adal.
SEYLAN
MALDİV ADALARI
Ekvator
VİETNAM
Güney Çin Denizi
LUZON
Filipinler Denizi
MALAYSIA
BORNEO
BÜYÜK SUNDA ADALARI
İNDONEZYA
Arafura Denizi
Timor Denizi
AVUSTURALYA
BÜYÜK KUM ÇÖLÜ
BÜYÜK VICTORIA ÇÖLÜ
Avusturalya Körfezi
TASMANYA
Tasman Denizi
YENİ ZELANDA
NORTH ISLAND (KUZEY ADASI)
SOUTH ISLAND (GÜNEY ADASI)
AUCKLAND ADAL.
MACQUARIE AD.
ENDERBY TOP
WİLKES TOPRAĞI
VICTORIA TEPE
KRALİÇE MAUD TOPRAĞI
ANTARKTİKA
Kilometre
Mil
Km.
Mi.
Robinson Projeksiyon

Kuzey ve Doğu Asya

LAPTEV DENİZİ
DOĞU SİBİRYA DENİZİ
SİBİRYA ADALARI
Lena
VERHOYANSK DAĞLARI
CERSKİ DAĞLARI
CUMHURİYETİ
Yakutsk
OHOTSK DENİZİ
KAMÇATKA YARIMADASI
BİRLİĞİ
STANOVOY DAĞLARI
Komsomolsk-na-Amure
Khabarovsk
Blagoveshchensk
Chita
Harbin
Vladivostok
Sapporo
HOKKAIDO
BÜYÜK OKYANUS
JAPON DENİZİ
Lambert Conformal Conic Projection

Orta ve Güneydoğu Asya

125°
110°
115°
120°
130°
135°
140°
145°
45°
40°
35°
30°
25°
20°
15°
Amur
ROSSIJSKAJA S.F.S.R.
S. S. C. B.
Belogorsk
Blagoveščensk
Habarovsk
Cita
Balej
Borza
Nunjiang
Boketu
Yi-cun
Hegang
Kia-mu-si
Suangyaşan
Cicihar
Harbin
Ussuriysk
Vladivostok
Cang-cun
Siping
Liao-yuen
Tongliao
Fu-şun
Tung-hua
Fuxinsi
SIN-YANG
MUKDEN
Benhsi
Liaoyang
Kincou
Ngan-şan
Ngan-dung
Chifeng
Erlian
Baiyunebo
Hu hi hot
Kalgan
Paotou
Dg-tung
BEYCING
PEKIN
Tongsan
Cao-ding
Tay-yuen
Sikicuang
Yang-cuan
Cinan
Boşan
Hanşan
Cang-ci
Ngan-yang
Hsiyn-hsiang
Keyfing
Luoyang
Cing-cou
Çangan
Nanyang
Nuey-nan
Nanking
Hi-fey
Pang-pu
Tay-cou
SANGHAY
Su-cou
Vu-hu
Yichang
VU-HAN
Ngen-king
Hsiang-tan
Cang-şa
Nancang
Fuzhou
Hing-yang
Şao-yang
Gan-cou
Kiu-kiang
Nanxiong
Liuzhou
GUANG-COU
KANTON
Caoan
Fo-şan
Jiangmen
Makao
HONG KONG
Hainan Dao
HAY NAN ADA
Hay kou
Taypey
T'aichung
TAYVAN
FORMOZA
Kaohsiung
Pingtung
LUZON
FILIPINLER
BATAN ADALARI
BABUYAN ADALARI
GÜNEY ÇİN DENİZİ
DOĞU ÇİN DENİZİ
BÜYÜK OKYANUS
Sarı Deniz
JAPON DENİZİ
OHOTSK DENİZİ
KUZEY KORE
GÜNEY KORE
Hamhung
Pyong-yang
Kaesong
SEUL
Taegu
Masan
Pusan
JAPONYA
HONSU
HOKKAIDO
SIKOKU
KYUSU
Sapporo
Asahigawa
Hakodate
Aomori
Hirosaki
Morioka
Akita
Sendai
Niigata
Toyama
Kanazawa
Fukui
Nagano
Maebasi
TOKYO
Yokohama
Nagoya
Kyoto
OSAKA
Kobe
Okayama
Kurosiki
Hiroşima
Kure
Tokuşima
Matsuyama
Fukuoka
Kumamoto
Nagasaki
Miyazaki
Kagoşima
SATSUNAN TAKIMADALARI
NANSEI ADALARI
Nahā
Yengeç Dönencesi
Lambert Conformal Conic Projection

Arktika

BURMA
HİNDİSTAN
HİMALAYA DAĞLARI
PAKİSTAN
ÇİN
KARANLIK DAĞLAR
AFGANİSTAN
İRAN
SUUDİ ARABİSTAN
IRAK
MOĞOLİSTAN
GOBİ
ALTAY
Baykal Gölü
Aral Gölü
SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLERİ BİRLİĞİ
URAL DAĞLARI
AVRUPA
TÜRKİYE
İSVEÇ
FRANSA
İNGİLTERE
İSPANYA
KUZEY BUZ DENİZİ
Grönland Denizi
GRÖNLAND
KUZEY AMERİKA
BÜYÜK OKYANUS
ATLAS OokyanusU
HİNT OKYANUSU
AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ
MEKSİKA
GÜNEY AMERİKA
Kilometre
Mil
Km.
Mi.
1:60 000 000

Antarktika

Oğlak burcu
BÜYÜK OKYANUS
ATLAS OKYANUSU
HİNT OKYANUSU
GÜNEY AMERİKA
BOLİVYA
PARAGUAY
BREZİLYA
ARJANTİN
ŞİLİ
And Dağları
Santiago
Buenos Aires
Montevideo
Asunción
La Paz
Rosario
SAO PAULO
RIO DE JANEIRO
LOS CHONOS TAKIMADASI
Drake geçidi
FALKLAND ADALARI
GÜNEY GEORGIA (Falkland Adl.)
GÜNEY SANDVIÇ ADL. (Falkland Adl.)
GÜNEY SHETLAND Adl.
Bellingshausen Denizi
Amundsen Denizi
Weddell Denizi
Güney Kutup Dairesi
Ross Buzulu
Ross Denizi
Ellsworth Dağları
Ellsworth Dağ. 4181
Vinson Dağ. 4897
Sidley Dağ. 4181
Rondne Bankızı
Berkner Adası
Whitemore Dağ.
Rockefeller Yaylası
Thiel Dağ.
Coats Toprağı
KRALİÇE MAUD SIRADAĞL.
Güney Kutbu
Mt. Markham Dağ. 4350
Mt. Clintock Dağ. 3492
VİCTORİA TOPRAĞI
ANTARKTİKA
KRALİÇE MAUD TOPR.
SON RONDANE DAĞL.
BELÇİKA DAĞL.
KRALİÇE FABIOLA DAĞL.
AMERİKAN YÜKSEKLİĞİ
LAMBERT BUZULU
ENDERBY TOPRAĞI
NAPIER DAĞL.
Wilkes TOPRAĞI
Güney Kutup Dairesi
SHACKLETON BANKIZI
WEBB BANKIZI
YENİ ZELANDA
TASMANYA
Melbourne
Adelaide
Perth
AVUSTRALYA
BÜYÜK VİCTORİA ÇÖLÜ
BÜYÜK KUM ÇÖLÜ
TİMOR
İNDONEZYA
FLORES
AFRİKA
PRENS EDWARD ADL.
CROZET ADL.
KERGUELEN ADL.
MADAGASKAR
REUNION
MAURITIUS
SEYŞEL AD.
Oğlak dönencesi
Kilometre
Mil
Km.
Mi.
1:60 000 000

Avrupa

Kilometre 0 200 400 600 Km.
Mil 0 200 400 600 Mi.

1:16 000 000

SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLERİ BİRLİĞİ
MOSKOVA
LENİNGRAD
Murmansk
Arhangelsk
Minsk
Kiev
Harkov
Volgograd (Stalingrad)
Rostov-na-Donu
Astrahan
Kazan
Ufa
Sverdlovsk
Perm
Kuybişev
Orenburg
Magnitogorsk
Saratov
Voronej
Kursk
Tula
Smolensk
Riga
Tallinn
Helsinki
Oslo
Stockholm
Varşova
Berlin
Prag
Budapeşte
Bükreş
Sofya
İstanbul
Ankara
İzmir
Atina
Belgrad
Viyana
Roma
Paris
Londra
Madrid
Cezayir
Tunus
Trablus
Kahire
Bağdad
Tahran
Halep
Şam
Beyrut
Kudüs
Amman
Riyad
Medine
Mekke
Aden
Addis Ababa
Khartum
Trablusgarp
Bingazi
Sebha
Ghat
Tamanrasset
Agadez
Kano
Lagos
Abidjan
Dakar
Bamako
Timbuktu
Nouakchott
Rabat
Fas
Oran
Cezayir
Tunus
Sfax
Gabes
Trablus
Misrata
Bingazi
Tobruk
Sollum
Kahire
Asvan
Luksor
Port Said
İskenderiye
Süveyş
Akabe
Kızıldeniz
Port Sudan
Khartum
Omdurman
Nil
Beyaz Nil
Mavi Nil
Atbara
Kassala
Asmara
Massawa
Addis Ababa
Dire Dawa
Harar
Jijiga
Mogadişu
Kismayu
Nairobi
Mombasa
Kampala
Entebbe
Kigali
Bujumbura
Dar es Salaam
Zanzibar
Tanga
Arusha
Moshi
Kilimanjaro
Dodoma
Iringa
Mbeya
Tabora
Kigoma
Ujiji
Tanganyika Gölü
Malawi Gölü
Lilongwe
Blantyre
Zomba
Beira
Maputo
Johannesburg
Pretoria
Durban
Cape Town
Port Elizabeth
East London
Bloemfontein
Kimberley
Upington
Windhoek
Walvis Bay
Swakopmund
Lüderitz
Keetmanshoop
Grootfontein
Otjiwarongo
Tsumeb
Rundu
Katima Mulilo
Victoria Falls
Bulawayo
Harare
Gweru
Kariba
Lusaka
Ndola
Kitwe
Chingola
Solwezi
Mongu
Kafue
Livingstone
Choma
Kabwe
Chipata
Lusaka
Lubumbashi
Likasi
Kolwezi
Kamina
Kananga
Mbuji-Mayi
Kisangani
Bukavu
Goma
Beni
Bunia
Gbadolite
Mobutu Sese Seko Gölü
Albertville
Kalemie
Uvira
Bujumbura
Kigali
Ruhengeri
Gisenyi
Butare
Kibungo
Kibuye
Gitarama
Kabale
Fort Portal
Kasese
Jinja
Kampala
Entebbe
Mbarara
Gulu
Lira
Soroti
Tororo
Mbale
Kisumu
Nakuru
Eldoret
Kitale
Nairobi
Mombasa
Malindi
Lamu
Garissa
Wajir
Moyale
Isiolo
Meru
Nyeri
Thika
Machakos
Kitui
Embu
Kericho
Kisii
Migori
Homa Bay
Bondo
Busia
Kakamega
Webuye
Maseno
Kisumu
Kendu Bay
Rongo
Sirare
Oyugis
Kericho
Nandi Hills
Eldoret
Kitale
Lodwar
Kapenguria
Marsabit

Türkiye (idari)

36°
38°
40°
42°
44°
S. S. C. B.
İRAN
I R A K
S U R İ Y E
Tiflis
Erivan
Musul
Halep
Lazkiye
Batum
SAMSUN
ORDU
GİRESUN
TRABZON
RİZE
ARTVİN
KARS
AMASYA
TOKAT
GÜMÜŞHANE
ERZİNCAN
ERZURUM
AĞRI
SİVAS
TUNCELİ
BİNGÖL
MUŞ
VAN
BİTLİS
KAYSERİ
MALATYA
ELAZIĞ
DİYARBAKIR
SİİRT
HAKKARİ
K. MARAŞ
ADIYAMAN
GAZİANTEP
URFA
MARDİN
HATAY
Türkiye
idarî bölünüşü
İl merkezi
İlçe merkezi
0
100 km

Türkiye (fiziki)

N İ Z
S. S. C. B.
İRAN
I R A K
S U R İ Y E
DOĞU KARADENİZ DAĞLARI
KUZEY ANADOLU DAĞLARI
GÜNEYDOĞU TOROSLAR
Türkiye
Fizik
1.000.000 dan fazla
250.000 — 1.000.000
100.000 — 250.000
50.000 — 100.000
25.000 — 50.000
10.000 — 25.000
Devlet hududu
Demiryolu
0 50 100 150 Km.

Kuzey Afrika

MADEIRA TAKIMADALARI
Funchal
KANARYA ADALARI
Santa Cruz de Tenerife
Las Palmas de Gran Canaria
Tarfaya
El-Ayun
Semara
Batı Sahra'da Moritanya'nın işgali altındadır
Bojador Burnu
Bojador Dönemeci
Vila Cisneros
BATI SAHRA
915
Atar
Nuamrhar
MORITANYA
Nuakşot
Saint-Louis
Louga
Thies
Dakar
SENEGAL
Kaolack
Kidira
Kayes
Bissau
Bafata
GİNE BİSAU
Boke
Labe
GİNE
Siguiri
Kindia
Conakry
Kankan
Faranah
SİERRA LEONE
Freetown
Makeni
Kenema
Bo
Monrovia
LİBERYA
Buchanan
Tchien
Greenville
Harper
Aleg
Kiffa
Mbout
Kaedi
Selibaby
Nema
Nioro
Nara
Kolda
Ziguinchor
Bissau
Bafata
Gambia
Bakel
Kita
Nijer
Bafing
Bamako
Labe
Boke
Dabola
Nijer
Kindia
Faranah
Loma Mansa 1948
Makeni
Kenema
Bo
Nzerekore
Sanniquellie
Loffa
Ghbagbe
Mano
1752
Daloa
Buaflé
Gagnoa
Bandama
Sassandra
Tabou
Abidjan
Grand Bassam
Cape Coast
Sekondi-Takoradi
ATLAS OKYANUSU
Gine Körfezi
Kribi
EKVATOR
Port Harcourt
Aba
Kalabar
Afikpo
Mamfe
Nkongsamba
Douala
Sanaga
Edea
Majaka
Onitşa
Enugu
Bamenda
Benin City
Sapele
Warri
Lagos
Porto-Novo
Kotonu
Abeokuta
Ibadan
Ife
Ikerre
Ovo
Osogbo
Ilorin
Ogbomoşe
Oyo
Jebba
Saki
Bida
Minna
Panyam
Keffi
Lafia
Makurdi
Benue
Jos
Bauci
Zaria
Kontagora
Kaduna
Kano
Azare
Katsina
Nguru
Hadejia
Gusau
Kaura Namoda
Zamfara
Sokoto
Maradi
Zinder
Tahoua
Tillabery
Niamey
Dori
Dosso
Malanville
Nigir
Parakou
Dassa-Zoume
Savalou
Bohicon
Abomey
Cotonou
BENİN
TOGO
Sokode
Tamale
Yendi
Bolgatanga
Tenkodogo
Sikasso
Bobo Dioulasso
Yuhoun
Banfora
Gaoua
Diebougou
Bougouni
Koutiala
Sikasso
Segou
Mopti
Niono
Macina
Hombori Tonde
Ansongo
Menaka
Gao
Tombuktu
Bamba
Nijer
MALİ
Kidal
İforas Adrar'ı
Tessalit
In Gezzam
Grebun Dağı
Toudeni
Taoudenni
Post Maurice Cortier
Tamanrasset
Tahat
3003
Arak
Uaien
Azzel Matti Tuz Gölü
Reggane
In Salah
İlizi
Ohanet
Zaouia el Kahla
Adrar
Timimoun
Tabelbala
Beni Abbes
Beşar
Iguig
Figuig
Kenadsa
Beni-Mellal
Meknes
Fas
Rabat
Kenitra
Casablanca
Safi
Essaouira
Agadir
Taza
Ucda
Oran
Cezayir
Malaga
Cebeltarık
Tanca
Tetuan
Melilla
Vezzan
Mostaganem
Sidi Bel Abbas
Blida
Konstantina
Setif
Batna
Tebessa
Biskra
Touggourt
Guemar
Ghadames
Ghudamis
Debdeb
Tozeur
Nefta
Gafsa
Tebessa
Ebu Sikude
Loguat
Tunus
Bizerte
Sousse
Sfax
Gabes
Medenine
Ben Gardane
Zuwarah
Tripoli
Misurata
Sirte
Bingazi
Derna
Tobruk
Sollum
Mersa Matruh
Sidi Barrani
Marsa Susa
Alexandria
Rosetta
Kahire
Port Said
Süveyş
Ismailia
Akabe Körfezi
Kızıldeniz
Hurgada
Asuan
Abu Simbel
Wadi Halfa
Dongola
Abu Hamed
Atbara
Port Sudan
Suakin
Kassala
Gedaref
Khartoum
Omdurman
Kosti
Sennar
Wad Medani
Singa
Kurmuk
Roseires
Damazin
Malakal
Renk
Paloich
Kodok
Fashoda
Juba
Bor
Kosti
Nil
Mavi Nil
Beyaz Nil
Sobat
Baro
Akobo
Gambela
Nasir
Maji
Jimma
Addis Abeba
Dire Dawa
Harar
Jijiga
Hargeysa
Berbera
Bosaso
Gardafui Burnu
Mogadişu
Kismayu
Chisimaio
Merca
Brava
Obbia
Hafun
Ras Hafun
Kenya
Nairobi
Mombasa
Malindi
Lamu
Kisumu
Eldoret
Nakuru
Kampala
Entebbe
Jinja
Mbale
Soroti
Gulu
Arua
Fort Portal
Kasese
Ruanda
Kigali
Butare
Gisenyi
Burundi
Bujumbura
Ruzizi
Tanganika Gölü
Kivu Gölü
Albert Gölü
Edward Gölü
Rudolf Gölü
Turkana Gölü
Victoria Gölü
Kyoga Gölü
Kioga Gölü
Tana Gölü
Abaya Gölü
Chamo Gölü
Zway Gölü
Shala Gölü
Awasa Gölü
Stefanie

AKDENİZ
LİBYA
MISIR
SAHARA
SUDAN
ÇAD
ETYOPYA
Addis Abeba
Hartum
Omdurman
Port Sudan
Asmara
Kassala
Trablus
Valletta
Bingazi
KAHİRE
Süveyş
Asyut
Luksor
Assuan
Yengec Dönencesi
Nil
Mekke
Medine
SUUDİ ARABİSTAN
SURİYE
IRAK
LÜBNAN
Beyrut
Şam
Halep
TÜRKİYE
KIBRIS
Lefkoşa
Girne
Gazimağusa
Trablus
Misurata
Tobruk
Derna
Sollum
Siwa
Kufra
Dahra
Awbari
Ghat
Murzuk
Tummo
Segedine
Bilma
Fada
Abeche
Nguigmi
Maiduguri
Fort-Lamy (Ndjamena)
Kumo
Yaounde
Bangui
Berberati
Bossangoa
Bambari
Bria
Birao
Ndele
Ouadda
Sarh
Kafia Kingi
Raga
Gordil
Malakal
Renk
Bor
Juba
Torit
Kinyeti 3187
Pibor Post
Duk Fadiat
Tambura
Yambio
Zemio
Bangassou
Mobaye
Libenge
Gemena
Bondo
Niangara
Titule
Mungbere
Aru
Gulu
Arua
Kitgum
Lodwar
Marsabit
Meqet
Rudolf Gölü
Nyala
El-Fasher
El-Obeyd
Kadugli
El-Muglad
En-Nahud
Omdurman
Madeni-Vadi
Kassala
Gondar
Debre Markos
Debre Tabor
Bahir Dar
Dangla
Lalibela
Mekele
Aksum
Akordat
Teseney
Sinkat
Tokar
Port Sudan
Ebu Hammed
Barbar
Atbara
Adarama
El-Handak
Kerma
Dongola
Wadi Halfa
Abu Simbel
Aswan
Idfu
Kawm Umbu
Girga
Minya
Beni Suwef
El-Fayyum
Cize
Ismailiye
Port Said
Dimyat
Iskenderiye
Metruh
Tobruk
Derna
Bingazi
Trablus
Garyan
Yafran
Nalut
Ghadames
Ghat
Awbari
Sebha
Waha
Uweina Dag
Bette
Emi Kusi
Tibesti
Bilma
Kaouar
Agadem
Zinder
Nguigmi
Mao
Cat Golu
Kukawa
Ati
Mongo
Massenya
Melfi
Am Timan
Biltine
Abeche
Fada
Koro Toro
Unionga Kebir
Segedine
Tummo
Ghat
Awbari
Murzuk
Sebha
Waha
Dahra
Siwa
Marsa Matruh
Alamein
Tel Aviv-Yafo
Kudüs
Nablus
Haifa
Akka
Zerka
Ma'an
Akabe
Tebuk
Tayma
Medine
Mekke
Taif
Cuddah
Hodeida
Ramadi
Rutbe
Cof
Badana
Musul
Firat
Deyr-Üz-Zur
Ebu Kemal
Hama
Humus
Lefkoşa
Girne
Gazimağusa
Antalya
Adana
Mersin
Gaziantep
Konya
Karaman
Aydın
Denizli
Burdur
Isparta
Afyon
Eskişehir
Ankara
Kayseri
Sivas
Erzincan
Erzurum
Kars
Ardahan
Artvin
Trabzon
Giresun
Ordu
Samsun
Amasya
Tokat
Çorum
Yozgat
Kırşehir
Nevşehir
Aksaray
Niğde
Adana
Mersin
Hatay
Kilis
Gaziantep
Şanlıurfa
Diyarbakır
Mardin
Batman
Siirt
Bitlis
Muş
Van
Hakkari
Şırnak
Cizre
Silopi
Nusaybin
Kamışlı
Qamishli
Hasaka
Deyr-Üz-Zur
Ebu Kemal
Rutbe
Ramadi
Fallujah
Bağdat
Kerbela
Necef
Basra
Kuveyt
Kuwait
Ahmadi
Mina al Ahmadi
Abadan
Khorramshahr
Shatt al Arab
Basra
Az Zubayr
Umm Qasr
Warbah
Bubiyan
Failaka

Güney Afrika ve Madagaskar

ATLAS
OKYANUSU
ANGOLA
ZAİRE
GABON
NAMİBYA
BOTSVANA
ZAMBİYA
RODEZYA
LESOTHO
GÜNEY AFRİKA
KALAHARİ
ÇÖLÜ
OVAMBOLAND
KAUKAUVELD
MİTUMBA DAĞLARI
Tanganyika Gölü
Kinşasa (Leopoldville)
Brazzaville
Luanda
Lubumbaşi (Elisabethville)
Kisangani (Stanleyville)
Mbandaka (Coquilhatville)
Kananga (Luluabourg)
Mbuji-Mayi
Kamina
Likasi (Jadotville)
Kolwezi
Kitwe
Ndola
Lusaka
Livingstone
Salisbury
Bulawayo
Gwelo
Que Que
Fort Victoria
Windhoek
Walvisbaai
Gobabis
Otjiwarongo
Tsumeb
Grootfontein
Rehoboth
Swakopmund
Lüderitz
Keetmanshoop
Karasburg
Oranjemund
Port Nolloth
Alexander Bay
Springbok
Kimberley
Bloemfontein
Johannesburg
Pretoria
Maputo (Lourenço Marques)
Durban
Pietermaritzburg
Port Elizabeth
Uitenhage
Cape Town
Stellenbosch
Worcester
Paarl
Beaufort West
Queenstown
Kroonstad
Welkom
Virginia
Potchefstroom
Klerksdorp
Vereeniging
Germiston
Springs
Witbank
Middelburg
Graaff-Reinet
Grahamstown
King Williams Town
East London
Libreville
Port Gentil
Lambaréné
Mouanda
Franceville
Moanda
Mekambo
Oyem
Bata
GİNESİ
KAMERUN
SAO TOME VE PRINCIPE
Boma
Matadi
Pointe-Noire
Cabinda
Malanje
Caxito
Cabinda
Huambo (Nova Lisboa)
Lobito
Benguela
Silva Porto
Serpa Pinto
Sá da Bandeira
Mocamedes
Porto Alexandre
Foz do Cunene
Rocadas
Pereira de Eça
Ondangua
Tsumeb
Otjiwarongo
Karibib
Okahandja
Windhoek
Rehoboth
Maltahöhe
Mariental
Gibeon
Koes
Aus
Kaetmanshoop
Seeheim
Karasburg
Oranjemund
Port Nolloth
Springbok
Garies
Bitterfontein
Vanrhynsdorp
Clanwilliam
Sutherland
Piketberg
Laingsburg
Malmesbury
Paarl
Worcester
Stellenbosch
Cape Town
Swellendam
Oudtshoorn
George
Uitenhage
Port Elizabeth
Beaufort West
Willowmore
Aberdeen
Graaff-Reinet
Cradock
Queenstown
Middelburg
Noupoort
Colesberg
De Aar
Britstown
Carnarvon
Victoria West
Calvinia
Brandvlei
Prieska
Kenhardt
Pofadder
Kakamas
Upington
Askham
Vryburg
Kuruman
Warrenton
Taung
Mafeking
Lobatse
Gaborone
Kanye
Molepolole
Mochudi
Thabazimbi
Nylstroom
Zeerust
Rustenburg
Pretoria
Witbank
Springs
Germiston
Vereeniging
Potchefstroom
Klerksdorp
Parys
Standerton
Heilbron
Bethlehem
Harrismith
Ficksburg
Senekal
Bloemhof
Welkom
Virginia
Kroonstad
Newcastle
Vryheid
Dundee
Ladysmith
Estcourt
Pietermaritzburg
Durban
Maseru
Hoopetown
Jagersfontein
Springfontein
Colesberg
Aliwal North
Noupoort
Middelburg
Cradock
Queenstown
Umtata
Port Saint Johns
Kokstad
Matatiele
Mount Ayliff
Mount Frere
Kokstad
Umzimkulu
Harding
Port Shepstone
Umtwalume
Umkomaas
Amanzimtoti
Durban
Tongaat
Verulam
Stanger
Eshowe
Empangeni
Richards Bay
Mtubatuba
Hluhluwe
Vryheid
Dundee
Newcastle
Volksrust
Standerton
Heidelberg
Vereeniging
Vanderbijlpark
Sasolburg
Parys
Potchefstroom
Klerksdorp
Orkney
Stilfontein
Hartbeesfontein
Wolmaransstad
Lichtenburg
Ventersdorp
Coligny
Sannieshof
Delareyville
Zeerust
Mafeking
Vryburg
Kuruman
Hotazel
Postmasburg
Griquatown
Kathu
Kuruman
Upington
Kakamas
Keimoes
Kenhardt
Prieska
Hopetown
Britstown
Carnarvon
Williston
Fraserburg
Sutherland
Matjiesfontein
Laingsburg
Ladismith
Calitzdorp
Oudtshoorn
George
Knysna
Plettenberg Bay
Mossel Bay
Riversdale
Albertinia
Heidelberg
Swellendam
Caledon
Hermanus
Gansbaai
Bredasdorp
Struisbaai
Agulhas
Cape Agulhas
Cape Point
Simonstown
Muizenberg
Kalk Bay
Fish Hoek
Noordhoek
Hout Bay
Camps Bay
Sea Point
Green Point
Table Bay
Cape Town
Table Mountain
Robben Island
Milnerton
Bellville
Stellenbosch
Somerset West
Strand
Gordons Bay
Hermanus
Caledon
Swellendam
Riversdale
Albertinia
Mossel Bay
George
Knysna
Plettenberg Bay
Port Elizabeth
Uitenhage
Despatch
Humansdorp
Jeffreys Bay
Cape St Francis
Port Alfred
Grahamstown
Alicedale
Fort Beaufort
Adelaide
Bedford
Cradock
Middelburg
Graaff-Reinet
Aberdeen
Willowmore
Steytlerville
Jansenville
Somerset East
Cookhouse
Bedford
Adelaide
Fort Beaufort
Alice
Lovedale
King Williams Town
East London
Berlin
Stutterheim
Kei Mouth
Butterworth
Idutywa
Willowvale
Elliotdale
Mount Frere
Mount Ayliff
Kokstad
Matatiele
Underberg
Himeville
Howick
Pietermaritzburg
Richmond
Ixopo
Umzinto

35°
40°
45°
50°
55°
60°
0°
5°
10°
15°
20°
25°
HİNT OKYANUSU
HİNT OKYANUSU
SOMALİA
KENYA
Nairobi
Mombasa
Nakuru
Kisumu
Eldoret
Kisii
Meru
Garissa
Lamu
Malindi
Kilimanjaro
MASAI BOZKIRLARI
TANZANYA
Tanga
Zanzibar
Dorusselam
Morogoro
Arusa
Moshi
Mwanza
Tabora
Singida
Dodoma
Iringa
Mbeya
Kisumu
Kisii
Nakuru
Eldoret
Nairobi
Mombasa
Malindi
Garissa
Lamu

Avustralya

110°
115°
120°
125°
130°
10°
15°
20°
25°
30°
35°
40°
105°
İNDONEZYA
Cogcdkerta
Malang
Kediri
Timor
Denizi
Ara
TİMOR
Kupang
SUMBA
Darwin
ARNHEM YARIMAD
Katherine
Joseph Bonaparte Körf.
Wyndham
Victoria
Birdum
KIMBERLEY YAYLASI
Newcastle Waters
Wave Hill
Fitzroy Crossing
Halls Creek
Ord Dg
La Grange
HİNT OKYANUSU
KUZEY TOPRAĞI
BÜYÜK KUM ÇÖLÜ
Barrow Creek
Mackay Gölü
Marble Bar
Nullagine
Disappointment Gölü
Leisler Dg
Ziel Dg
Alice Springs
MACDONNELL
BATI AVUSTRALYA
GIBSON ÇÖLÜ
Amadeus Gölü
Olga Dg
Carnarvon
Carnegie Gölü
MUSGRAVE SIRADAĞI
Woodrotte Dg
Wooramel
Meekatharra
Wiluna
AVUSTRALYA
BÜYÜK VİCTORIA ÇÖLÜ
Mount Magnet
Sandstone
Redcliffe Dg
Leonora
Malcolm
Mullewa
Barlee Gölü
GÜNEY
Tikee Springs
Dalwallinu
Kalgoorlie
Coolgardie
Forrest
Rawlinna
NULLARBOR OVASI
Bullfinch
Southern Cross
Northam
Perth
Beverley
Norseman
DARLING SIRADAĞI
Newdegate
Wagin
Ravensthorpe
Esperance
Büyük Avustralya Körf.
INVESTIGATOR
Busselton
Augusta
Pemberton
HİNT OKYANUSU
Kilometre
Mil
0
200
400
600
Km.
Mi.
1:16 000 000

135°
140°
145°
150°
155°
Furg Denizi
YENİ GİNE
PAPUA YENİGİNE
Port Moresby
Körf.
Torres Boğazı
BÜYÜK
SET
KAYAL
Carpenteria
Körf
GROOTE EYLANDT
YORK
YARIMAD.
BURNU
Coen
Musgrave
Cooktown
OSPREY KAYAL
BOUGAINVILLE KAYAL
Mercan Denizi
Salomon Denizi
SOLOMON ADALARI (İNG.)
SANTA ISABEL
NEW GEORGIA
RENNELL AD.
MORNINGTON AD.
WELLESLEY AD.
HOLMES KAYAL
WILLIS ADL (Avustr.)
CORINGA ADL (Avustr.)
TREGOSSE ADL (Avustr.)
ENGOU KAYAL
Cairns
Townsville
Mount Isa
Normanton
Burketown
Croydon
Forsayth
Tennant Creek
Camooweal
Mount Isa
Duchess
Cloncurry
Richmond
Hughenden
Charters Towers
Bowen
CUMBERLAND ADL
Mackay
CHESTERFILD ADL (Fr. Kol.)
KENN KAYAL
SWAIN KAYAL
SAUMAREZ KAYAL
WRECK REEFS
BELLONA KAYAL
CURTIS AD
CATO AD
Oğlak Dönencesi
BARKLY YAYLASI
SİMPSON
COLLU
RAL
AVUSTRALYA KORDİLLERASI
QUEENSLAND
AVUSTRALYA
BÜYÜK
YARAKA
Windorah
HAVZASI
Rockhampton
Yeppoon
Gladstone
Bundaberg
FRASER AD.
Maryborough
BÜYÜK
OKYANUS
Eyre Gölü (Kuzey)
Eyre Gölü (Güney)
Coopers Creek
GREY
Thargomindah
Charleville
Cunnamulla
Saint George
Goondiwindi
Toowoomba
Ipswich
Brisbane
Nambour
AVUSTRALYA
Torrens Gölü
Everard Gölü
Gardner Gölü
Woomera
Saint Mary Dg. 1165
Broken Hill
Milparinka
Bourke
Walgett
Moree
Inverell
Glen Innes
Grafton
Coffs Harbour
MIDDLETON KAYAL
ELIZABETH KAYAL
Tamworth
Port Macquarie
LORD HOWE AD. (N. G. Gal.)
YENİ GÜNEY GALLER
Dubbo
Orange
Cessnock
Newcastle
SYDNEY
Wollongong
Canberra
Griffith
Wagga Wagga
Albury
Murray
Adelaide
Elizabeth
Whyalla
Port Augusta
Port Pirie
Port Lincoln
Mount Gambier
Bendigo
Ballarat
Geelong
MELBOURNE
VICTORIA
AVUSTRALYA KORDİLLERASI
Tasman Denizi
Bass Boğazı
FURNEAUX ADL.
Launceston
TASMANYA
Hobart
New Norfolk
Devonport
Burnie
160°
10°
15°
20°
25°
30°
35°
40°

Kuzey Amerika'nın Kuzeyi

155° 150° 145° 140° 135° 130° 125° 120° 115° 110° 105° 100° 95°
60° 55° 50° 45° 40°
BROOKS SIRADAĞI
Beaufort Denizi
MELVILLE ADASI
BANKS ADASI
PRINCE OF WALES ADASI
SOMERSET ADASI
VICTORIA ADASI
BOOTHIA YARIMAD.
A.B.D.
KANADA
YUKON
ALASKA SIRADAĞI
OGILVIE DAĞLARI
KLONDIKE
MACKENZIE DAĞLARI
PELLY DAĞLARI
SELWYN DAĞLARI
KASKAD DAĞLARI
KOLOMBİYA
BÜYÜK ÖKYANUS
ÇUKÇİ DENİZİ
Anchorage
Fairbanks
Yukon
Whitehorse
Dawson
Mackenzie
Fort Nelson
Fort St. John
Prince George
Vancouver
Victoria
Seattle
Tacoma
Portland
Spokane
Yakima
Salem
Eugene
OREGON
Medford
Klamath Falls
Boise
Idaho Falls
Twin Falls
Pocatello
Reno
Sacramento
San Francisco
Oakland
Stockton
Modesto
Fresno
BÜYÜK HAVZA
SİERRA NEVADA SIRADAĞI
Edmonton
Calgary
Red Deer
Lethbridge
Medicine Hat
Saskatoon
Regina
Prince Albert
Yellowknife
Fort Liard
Fort Simpson
Fort Norman
Norman Wells
Fort Good Hope
Fort McPherson
Inuvik
Coppermine
Port Radium
Contwoyto G.
Baker Lake
Rankin Inlet
Fort Smith
Fort Resolution
Fort Reliance
Uranium City
Fond du Lac
Chipewyan
Fort McMurray
Fort Vermilion
Peace River
Grouard Mission
Dawson Creek
Fort St. John
Churchill
Thompson
Gillam
Lynn Lake
South Indian Lake
York Factory
Norway House
Cross Lake
Berens River
Red Lake
Pine Falls
Winnipeg
Brandon
Portage la Prairie
Grand Forks
Fargo
Bismarck
Dickinson
Minot
Williston
Jamestown
Devils Lake
Grafton
Rainy River
Thief River Falls
Crookston
Moorhead
Duluth
Virginia
Hibbing
Brainerd
Aberdeen
Watertown
Rapid City
Pierre
Huron
Brookings
Minneapolis
St. Paul
St. Cloud
Mankato
Rochester
Austin
Mason City
Sioux Falls
Sioux City
Fort Dodge
Waterloo
Ames
Norfolk
Scottsbluff
Cheyenne
Laramie
Casper
Rock Springs
Ogden
Salt Lake City
Provo
Missoula
Great Falls
Helena
Butte
Billings
Miles City
Glasgow
Havre
Lewistown
Kalispell
Whitefish
Cut Bank
Shelby
Sweetgrass
Coutts
Milk River
Medicine Hat
Swift Current
Moose Jaw
Weyburn
Estevan
Melville
Yorkton
Kamloops
Nelson
Trail
Castlegar
Penticton
Kelowna
Vernon
Prince Rupert
Terrace
Kitimat
Smithers
Burns Lake
Quesnel
Williams Lake
Kamloops
Merritt
Hope
Chilliwack
Abbotsford
Bellingham
Everett
Olympia
Longview
Wenatchee
Ellensburg
Pullman
Lewiston
Walla Walla
Richland
Kennewick
Redding
Eureka
Arcata
Crescent City
Ukiah
Santa Rosa
Napa
Vallejo
Monterey
Santa Cruz
San Jose
Carson City
Elko
Winnemucca
Lovelock
Battle Mountain
Ely
Las Vegas
Barstow
Bakersfield
Fresno
Visalia
Tulare
Hanford
Merced
Modesto
Stockton
Oakland
San Francisco
Santa Barbara
Los Angeles
San Diego
Riverside
San Bernardino
Palm Springs
Yuma
Phoenix
Tucson
Flagstaff
Gallup
Albuquerque
Santa Fe
Las Cruces
El Paso
Roswell
Amarillo
Lubbock
Midland
Odessa
Abilene
Wichita Falls
Dallas
Fort Worth
Waco
Austin
San Antonio
Houston
Galveston
Corpus Christi
Brownsville
McAllen
Laredo
Del Rio
Big Spring
Sweetwater
Childress
Vernon
Wichita
Topeka
Kansas City
Omaha
Lincoln
Grand Island
North Platte
Scottsbluff
Alliance
Chadron
Rapid City
Pierre
Huron
Aberdeen
Watertown
Brookings
Sioux Falls
Yankton
Mitchell
Kearney
Hastings
Salina
Hutchinson
Dodge City
Garden City
Liberal
Guymon
Enid
Oklahoma City
Tulsa
Muskogee
Fort Smith
Little Rock
Pine Bluff
Texarkana
Shreveport
Monroe
Alexandria
Lake Charles
Beaumont
Port Arthur
Galveston
Corpus Christi
Kingsville
Harlingen
Brownsville
McAllen
Laredo
Del Rio
Eagle Pass
Uvalde
Kerrville
Fredericksburg
San Angelo
Abilene
Sweetwater
Big Spring
Midland
Odessa
Pecos
Fort Stockton
Alpine
Marfa
Presidio
Big Bend National Park
Terlingua
Study Butte
Boquillas
Rio Grande
Rio Bravo
Rio Conchos
Pecos River
Colorado River
Brazos River
Trinity River
Red River
Arkansas River
Missouri River
Mississippi River
Ohio River
Tennessee River
Cumberland River
Kentucky River
Illinois River
Wabash River
Ohio River
Missouri River
Mississippi River
Arkansas River
Red River
Trinity River
Brazos River
Colorado River
Pecos River
Rio Grande
Rio Bravo
Rio Conchos

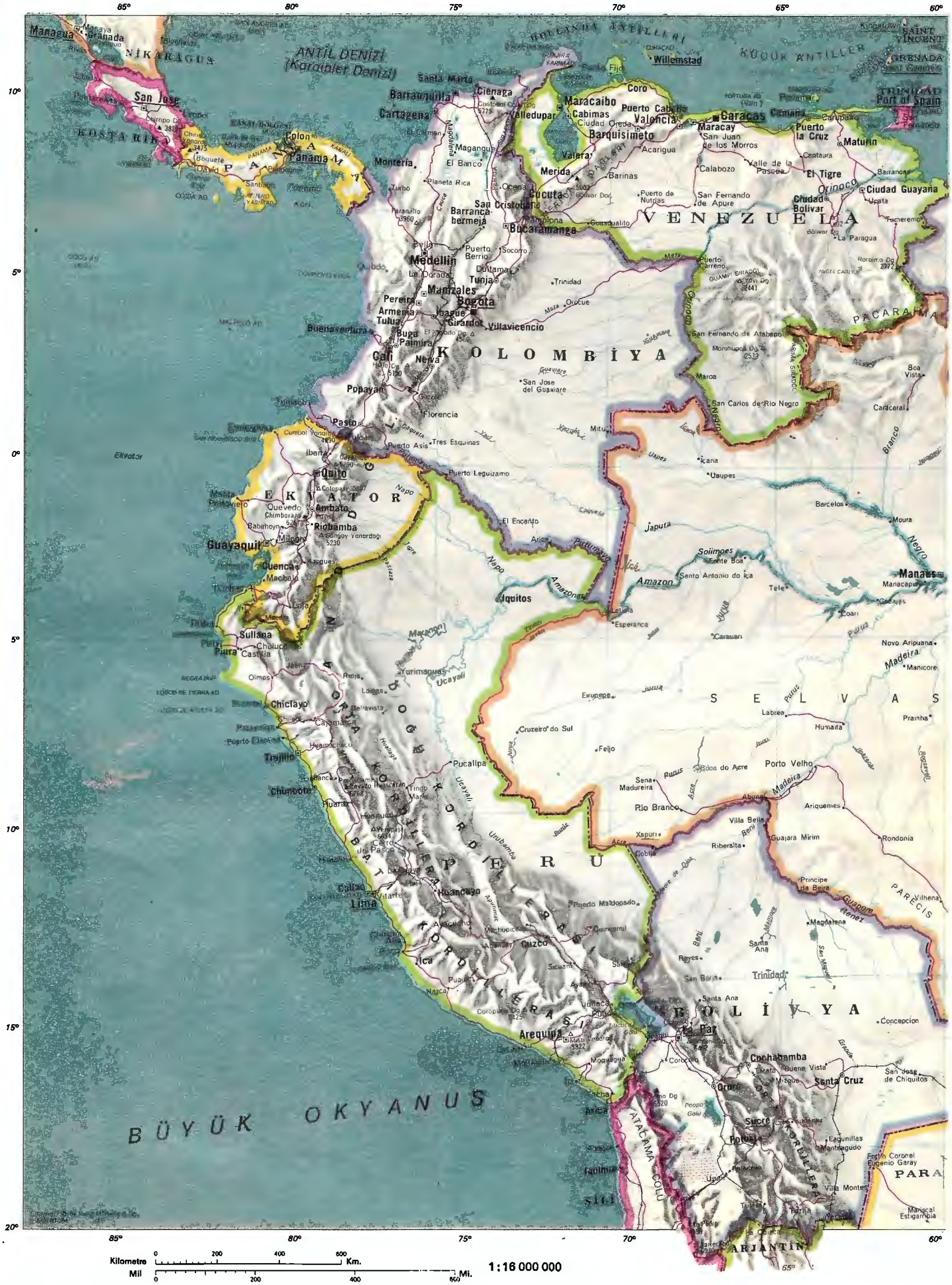

GRÖNLAND
(Danimarka)
Baffin Körfezi
Davis Boğazı
Labrador Denizi
ATLAS OKYANUSU
ATLAS OKYANUSU
DEVON ADASI
BAFFIN ADASI
CUMBERLAND YARIMADASI
MELVILLE YARIMADASI
FOXE YARIMADASI
SOUTHAMPTON ADASI
D'UNGAVA YARIMADASI
LABRADOR
QUÉBEC
ONTARIO
NEWFOUNDLAND
ST. PIERRE AND MIQUELON
Repulse Bay
Frobisher Bay
Lake Harbour
Coral Harbour
Chesterfield Inlet
Churchill
Schefferville
Gagnon
Labrador City
Goose Bay
Happy Valley
St-Augustin
Sept-Îles
Havre-St-Pierre
Gaspé
Grand Falls
Corner Brook
Port aux Basques
Argentia
St. John's
Arctic Bay
Pond Inlet
Igloolik
Wager Koyu
Winisk
Sachigo
Ekwan
Attawapiskat
Fort Albany
Eastmain
Rupert House
Moosonee
Pickle Crow
Poste-Mistassini
Lac au Goéland
Lac Mistassini
Chibougamau
Chicoutimi
Alma
Roberval
Jonquière
Rivière-du-Loup
Baie-St-Paul
Baie-Comeau
Port-Cartier
Sept-Îles
Natashquan
Blanc-Sablon
Mingan
Anticosti
Réservoir Gouin
Réservoir Manouane
Réservoir Pipmuacane
Réservoir Cabonga
Réservoir Dozois
Réservoir Kipawa
Armstrong Station
Nakina
Hearst
Kapuskasing
Cochrane
La Sarre
Amos
Senneterre
Parent
La Tuque
Val-d'Or
Rouyn
Noranda
Timmins
Kirkland Lake
Englehart
Hornepayne
Marathon
Nipigon
Geraldton
Longlac
Thunder Bay
Atikokan
Wawa
Chapleau
New Liskeard
Cobalt
Sault Ste. Marie
Sudbury
Blind River
Elliot Lake
Espanola
Manitoulin
Little Current
Sturgeon Falls
North Bay
Ottawa
Pembroke
Renfrew
Hull
Gatineau
Cornwall
Brockville
Perth
Smiths Falls
Kingston
Belleville
Trenton
Peterborough
Lindsay
Orillia
Barrie
Bracebridge
Parry Sound
Midland
Penetanguishene
Owen Sound
Collingwood
Meaford
Wiarton
Kincardine
Goderich
Port Elgin
Southampton
Walkerton
Hanover
Durham
Mount Forest
Arthur
Fergus
Elora
Guelph
Cambridge
Kitchener
Waterloo
Stratford
St. Marys
Woodstock
Ingersoll
Tillsonburg
Simcoe
Port Dover
Brantford
Paris
Hamilton
Dundas
Burlington
St. Catharines
Niagara Falls
Welland
Port Colborne
Fort Erie
Buffalo
Rochester
Syracuse
Utica
Schenectady
Albany
Troy
Saratoga Springs
Glens Falls
Plattsburgh
Rouses Point
Massena
Ogdensburg
Watertown
Oswego
Binghamton
Elmira
Corning
Jamestown
Olean
Bradford
Erie
Meadville
Franklin
Oil City
Titusville
Warren
Kane
Ridgway
DuBois
Clearfield
Altoona
Johnstown
Somerset
Uniontown
Connellsville
Greensburg
Pittsburgh
Washington
Wheeling
Steubenville
Weirton
Cleveland
Akron
Canton
Youngstown
Warren
Sandusky
Toledo
Fremont
Bowling Green
Findlay
Lima
Mansfield
Marion
Columbus
Zanesville
Cambridge
Newark
Chillicothe
Portsmouth
Ashland
Huntington
Charleston
Beckley
Bluefield
Princeton
Logan
Williamson
Pikeville
Hazard
Harlan
Middlesboro
Corbin
London
Richmond
Lexington
Frankfort
Louisville
Bowling Green
Owensboro
Evansville
Terre Haute
Indianapolis
Anderson
Muncie
Marion
Kokomo
Lafayette
Gary
Hammond
Michigan City
South Bend
Elkhart
Goshen
Fort Wayne
Kendallville
Angola
Auburn
Huntington
Wabash
Peru
Logansport
Rensselaer
Crown Point
Valparaiso
La Porte
Plymouth
Knox
Winamac
Monticello
Lafayette
Frankfort
Kokomo

Kuzey Amerika'nın Güneyi

95°
90°
85°
80°
75°
70°
65°
60°
45°
40°
35°
30°
25°
20°
ATLAS
OKYANUSU
MEKSİKA
KÖRFEZİ
BAHAMA ADALARI
BATI HİNT ADALARI
ANTİL DENİZİ
ONTARIO
QUEBEC
MINNESOTA
WISCONSIN
MICHIGAN
IOWA
ILLINOIS
INDIANA
OHIO
KENTUCKY
TENNESSEE
MISSOURI
ARKANSAS
MISSISSIPPI
ALABAMA
GEORGIA
FLORIDA
SOUTH CAROLINA
NORTH CAROLINA
VIRGINIA
PENNSYLVANIA
NEW YORK
MAINE
NEW BRUNSWICK
NOVA SCOTIA
NEWFOUNDLAND
LABRADOR
Thunder Bay
Sault Ste. Marie
Sudbury
Ottawa
TORONTO
Québec
Montréal
Minneapolis
St. Paul
Milwaukee
Chicago
Detroit
Cleveland
Buffalo
Boston
New York
Philadelphia
Washington
Pittsburgh
Des Moines
Omaha
Kansas City
St. Louis
Indianapolis
Cincinnati
Columbus
Dayton
Louisville
Nashville
Memphis
Knoxville
Charlotte
Atlanta
Birmingham
New Orleans
Houston
Dallas
Oklahoma City
Tulsa
Little Rock
Shreveport
Jackson
Mobile
Tallahassee
Jacksonville
Orlando
Tampa
Miami
Fort Lauderdale
Havana
Matanzas
Santiago de Cuba
Merida
Tizimin
Nassau
Halifax
Portland
Providence
Hartford
Albany
Syracuse
Rochester
Buffalo
Toledo
Detroit
Lansing
Flint
Saginaw
Grand Rapids
Milwaukee
Madison
Green Bay
Duluth
Fargo
Sioux Falls
Omaha
Des Moines
Cedar Rapids
Davenport
Rockford
Peoria
Springfield
Champaign
Terre Haute
Evansville
Lexington
Louisville
Cincinnati
Dayton
Columbus
Pittsburgh
Wheeling
Harrisburg
Philadelphia
Baltimore
Washington
Richmond
Norfolk
Virginia Beach
Raleigh
Durham
Greensboro
Winston-Salem
High Point
Charlotte
Asheville
Knoxville
Nashville
Chattanooga
Huntsville
Birmingham
Montgomery
Mobile
Pensacola
Tallahassee
Jacksonville
Daytona Beach
Orlando
Tampa
St. Petersburg
Fort Myers
West Palm Beach
Fort Lauderdale
Miami
Key West
Florida Bog.
Nassau
Exuma Sound
Yeniden Bahamalar
Havana
Matanzas
Cienfuegos
Ciego de Avila
Camagüey
Holguín
Guantánamo
Santiago de Cuba
Baracoa
Port-au-Prince
Haiti
Dominik Cumh.
Santo Domingo
Hispaniola
Turk ve Caico Adaları (İng.)
Büyük Turk
Cargo Harbour
Grand Turk
Büyük Inagua
Yeniden Bahamalar
Yucatan Yarımad.
Florida Bog.
Exuma Sound
Andros Ad.
Büyük Bahama
Büyük Abaco
Eleuthera
Long I.
Crooked I.
Acklins I.
Mayaguana I.
Great Inagua I.
Turk Adası
Caicos Adaları
Samana
Puerto Plata
Santiago de los Caballeros
San Francisco de Macoris
Santo Domingo
Barahona
Pedernales
Jacmel
Les Cayes
Port-au-Prince
Gonaïves
Cap-Haïtien
Fort-Liberté
Monte Cristi
Dajabón
Jimaní
Lago Enriquillo
Lago Azuei
Lago Etang Saumâtre
Lago Rincón
Lago Limón
Lago Miragoâne
Lago Trois Rivières
Lago Peligre
Lago Artibonite
Lago Gurabo
Lago Yaguajal
Lago Redonda
Lago Verde
Lago Cabral
Lago Oviedo
Lago Tortuguero
Lago Salinas
Lago Fuente de Piedra
Lago Hondo
Lago Salado
Lago Enriquillo
Lago Azuei
Lago Etang Saumâtre
Lago Rincón
Lago Limón
Lago Miragoâne
Lago Trois Rivières
Lago Peligre
Lago Artibonite
Lago Gurabo
Lago Yaguajal
Lago Redonda
Lago Verde
Lago Cabral
Lago Oviedo
Lago Tortuguero
Lago Salinas
Lago Fuente de Piedra
Lago Hondo
Lago Salado

Güney Amerika'nın Kuzeyi

ATLAS OKYANUSU
BARBADOS
Bridgetown
TOBAGO
GUYANA
Georgetown
Paramaribo
SURİNAM
FRANSIZ GUYANASI
Saint-Georges
Kaapoeri
Julianatop 1280
Wilhelmina Geb.
Acarai Daglari
Tumuc-Humac Daglari
Calçoene
Macapa
Marajo Ad.
Belem
Amazonas
Oriximina
Obidos
Santarem
Parintins
Itacoatiara
Manaus
Altamira
Itaituba
Tucurui
Tocantins
Tapajos
Xingu
Carajas Dgl.
Maraba
Imperatriz
Barra do Corda
Grajau
Tocantinopolis
Colinas
Sao Luis
Rosario
Tutoia
Parnaiba
Camocim
Sobral
Fortaleza
Baturite
Ipu
Barras
Bacabal
Caxias
Teresina
Campo Maior
Crateus
Quixada
Russas
Morada Nova
Mossoro
Senador Pompeu
Angicos
Laies
Natal
Icapui
Cajazeiras
Sousa
Nova Cruz
Patos
Guarabira
Sapé
Joao Pessoa
Crato
Juazeiro do Norte
Campina Grande
Serra Talhada
Paulistana
Petrolina
Cabrobo
Pesqueira
Jaboatao
Recife
Caruaru
Garanhuns
Uniao dos Palmares
Sao Francisco
Afonso
Penedo
Maceio
Floriano
Picos
Benedito Leite
Carolina
Loreto
Balsas
Gradaus
Conceicao do Araguaia
Araguacema
Araguaia
Grajau
Alto Parnaiba
Tocantina
Cristalandia
Porto Nacional
Gurupi
Brejolandia
Remanso
Juazeiro
Jeremoabo
Aracaju
Itabaiana
Tucano
Morro do Chapeu
Serrinha
Feira de Santana
Alagoinhas
Salvador
Santo Antonio de Jesus
Cachoeira
Paramirim
Vitoria da Conquista
Itabuna
Ilheus
Jequie
Almas 1350
Guanambi
Taguatinga
Barreiras
Passagem
Patana
Porangatu
Sao Domingos
Bom Jesus da Lapa
Posse
Carinhanha
Formosa
Brasilia
Goias
Itaberai
Anapolis
Goiania
Silvania
Alto Araguaia
Rio Verde
Jatai
Itumbiara
Coxim
Caiapo
Rio Pardo de Minas
Monte Azul
Januaria
Montes Claros
Pirapora
Aimegara
Araguari
Uberlandia
Araxa
Ituiutaba
Matelas
Ipameri
Pires do Rio
Corinto
Diamantina
Nanuque
Governador Valadares
Sete Lagoas
Uberaba
Campo Grande
Aquidauana
Fernandopolis
Barretos
Franca
Passos
Divinopolis
Belo Horizonte
Caratinga
Colatina
Vitoria
Tres Lagoas
Sao Jose do Rio Preto
Catanduva
Araçatuba
Ribeirao Preto
Pocos de Caldas
Juiz de Fora
Barbacena
Leopoldina
Campos
Presidente Epitacio
Presidente Prudente
Araraquara
Marilia
Lins
Tupa
Sao Carlos
Bauru
Piracicaba
Botucatu
Jundiai
Sorocaba
Campinas
Sao Joao da Boa Vista
Volta Redonda
Petropolis
Nova Friburgo
RIO DE JANEIRO
SAO PAULO
Santos
Corumba
Puerto Suarez
Porto Esperidiao
Caceres
Cuiaba
Rosario Oeste
Diamantino
MATO GROSSO
VAYLASI
Rio das Mortes
Aruana
Utiarity
Porto Murtinho
Puerto Casado
Bahia Vista
Dourados
Robore
Porto Esperança
Coxim
Roncador Dgl.
Tombador Daglari
Formosa Daglari
Cachimbo Daglari
Xingu
Tapajos
Araguaia
Tocantins
Paraguai
Guapore
Jurua
Purus
Madeira
Trombetas
Maicuru
Paru
Jari
Amazon
Uatuma
Mapuera
Essequibo
Wilhelmina Geb.
Acarai Daglari
Tumuc-Humac Daglari
Lethem
Spring Garden
Bartica
Skeldon
Onverwacht
Brokopondo
Sinnamary
Von Blommestein Meer
Saint-Georges
Kaapoeri
Calçoene
Oriximina
Faro
Obidos
Parintins
Santarem
Itacoatiara
Manaus
Altamira
Itaituba
Tucurui
Tocantins
Tapajos
Xingu
Carajas Dgl.
Maraba
Imperatriz
Barra do Corda
Grajau
Tocantinopolis
Colinas
Sao Luis
Rosario
Tutoia
Parnaiba
Camocim
Sobral
Fortaleza
Baturite
Ipu
Barras
Bacabal
Caxias
Teresina
Campo Maior
Crateus
Quixada
Russas
Morada Nova
Mossoro
Senador Pompeu
Angicos
Laies
Natal
Icapui
Cajazeiras
Sousa
Nova Cruz
Patos
Guarabira
Sapé
Joao Pessoa
Crato
Juazeiro do Norte
Campina Grande
Serra Talhada
Paulistana
Petrolina
Cabrobo
Pesqueira
Jaboatao
Recife
Caruaru
Garanhuns
Uniao dos Palmares
Sao Francisco
Afonso
Penedo
Maceio
Floriano
Picos
Benedito Leite
Carolina
Loreto
Balsas
Gradaus
Conceicao do Araguaia
Araguacema
Araguaia
Grajau
Alto Parnaiba
Tocantina
Cristalandia
Porto Nacional
Gurupi
Brejolandia
Remanso
Juazeiro
Jeremoabo
Aracaju
Itabaiana
Tucano
Morro do Chapeu
Serrinha
Feira de Santana
Alagoinhas
Salvador
Santo Antonio de Jesus
Cachoeira
Paramirim
Vitoria da Conquista
Itabuna
Ilheus
Jequie
Almas 1350
Guanambi
Taguatinga
Barreiras
Passagem
Patana
Porangatu
Sao Domingos
Bom Jesus da Lapa
Posse
Carinhanha
Formosa
Brasilia
Goias
Itaberai
Anapolis
Goiania
Silvania
Alto Araguaia
Rio Verde
Jatai
Itumbiara
Coxim
Caiapo
Rio Pardo de Minas
Monte Azul
Januaria
Montes Claros
Pirapora
Aimegara
Araguari
Uberlandia
Araxa
Ituiutaba
Matelas
Ipameri
Pires do Rio
Corinto
Diamantina
Nanuque
Governador Valadares
Sete Lagoas
Uberaba
Campo Grande
Aquidauana
Fernandopolis
Barretos
Franca
Passos
Divinopolis
Belo Horizonte
Caratinga
Colatina
Vitoria
Tres Lagoas
Sao Jose do Rio Preto
Catanduva
Araçatuba
Ribeirao Preto
Pocos de Caldas
Juiz de Fora
Barbacena
Leopoldina
Campos
Presidente Epitacio
Presidente Prudente
Araraquara
Marilia
Lins
Tupa
Sao Carlos
Bauru
Piracicaba
Botucatu
Jundiai
Sorocaba
Campinas
Sao Joao da Boa Vista
Volta Redonda
Petropolis
Nova Friburgo
RIO DE JANEIRO
SAO PAULO
Santos
Corumba
Puerto Suarez
Porto Esperidiao
Caceres
Cuiaba
Rosario Oeste
Diamantino
MATO GROSSO
VAYLASI
Rio das Mortes
Aruana
Utiarity
Porto Murtinho
Puerto Casado
Bahia Vista
Dourados
Robore
Porto Esperança
Coxim
Roncador Dgl.
Tombador Daglari
Formosa Daglari
Cachimbo Daglari
Xingu
Tapajos
Araguaia
Tocantins
Paraguai
Guapore
Jurua
Purus
Madeira
Trombetas
Maicuru
Paru
Jari
Amazon
Uatuma
Mapuera
Essequibo
Wilhelmina Geb.
Acarai Daglari
Tumuc-Humac Daglari
Lethem
Spring Garden
Bartica
Skeldon
Onverwacht
Brokopondo
Sinnamary
Von Blommestein Meer
55°
50°
45°
40°
35°
10°
5°
0°
5°
10°
15°
20°
55°
50°
40°

Güney Amerika'nın Güneyi

BOLİVYA
PARAGUAY
BREZİLYA
ŞİLİ
ARJANTİN
URUGUAY
BÜYÜK OKYANUS
ATLAS OKYANUSU
PATAGONYA
ANDLAR
Asuncion
Concepcion
Belen
Pedro Juan Caballero
Ponta Pora
Presidente Prudente
Marilia
Bauru
Piracicaba
Campinas
Sorocaba
Jundiai
SAO PAULO
Santos
Ribeirao Preto
Araraquara
Sao Carlos
Maringa
Londrina
Apucarana
Ourinhos
Botucatu
Tibagi
Ponta Grossa
Curitiba
Paranagua
Guaraporava
Porto Uniao
Matra
Cacador
Blumenau
Joinville
Itajai
Florianopolis
Sao Francisco do Sul
SANTA CATARINA AD.
Joacaba
Rio do Sul
Erechim
Passo Fundo
Cruz Alta
Criciuma
Tubarao
Caxias do Sul
Sao Leopoldo
Porto Alegre
Rio Pardo
Santa Maria
Alegrete
Cachoeira do Sul
Sao Gabriel
Santana do Livramento
Camaqua
Bage
Cangucu
Pelotas
Rio Grande
Tacuarembo
Salto
Paysandu
Durazno
Treinta y Tres
Vitoria do Palmar
Rosario
Concordia
Parana
Santa Fe
Resistencia
Corrientes
Posadas
Encarnacion
San Ignacio
Formosa
Presidencia Roca
Machagai
Yuty
Villa Hayes
Fernando de la Mora
Pirane
Paraguari
Caacupe
Villarrica
Coronel Oviedo
Mariscal Estigarribia
Puerto Casado
Porto Murtinho
Bela Vista
Presidente Epitacio
Dourados
Tupa
Lins
Marilia
Ribeirao Preto
Pocos de Caldas
Sao Joao da Boa Vista
Tiete
Parana
Paraguay
Pilcomayo
Uruguai
Iguazu
Iguape
Tibagi
Pirai do Sul
Ribeira
Guaira
Las Lomitas
Las Blancos
Pichanal
Embarcacion
Tartagal
Yacuiba
Tarija
Oruro
Potosi
Sucre
Cochabamba
Santa Cruz
Trinidad
Cobija
Guayaramerin
Riberalta
Puerto Suarez
Corumba
Campo Grande
Dourados
Ponta Pora
Pedro Juan Caballero
Concepcion
Belen
Villa Hayes
Asuncion
Caacupe
Fernando de la Mora
Pirane
Paraguari
Villarrica
Coronel Oviedo
Encarnacion
San Ignacio
Posadas
Corrientes
Resistencia
Formosa
Presidencia Roca
Machagai
Yuty

M.Ö. 332'de kurulan İskenderiye, adını kurucusu Büyük İskender'den alır. Akdeniz'in önemli bir liman kentidir.

Eski Mısır'da binlerce sfenks yapılmıştır. Bunlardan günümüzde kalanların içinde en ünlüsü Gazze'deki Büyük Sfenks'tir.

Ansiklopedinin «Ülkeler» bölümünde bir düzenleme hatası olmuş ve «Mısır», olması gereken kısımda yer alamamıştır. «Ülkeler» alfabetik sıraya göre düzenlendiğinden, «Mısır» bölümünü burada verebiliyoruz. Özür dileriz.

MISIR, resmi adı Mısır Arap Cumhuriyeti olan bu ülke Afrika'nın kuzeydoğusunda yeralır. Güneybatı Asya'nın bir bölümü olan Sina yarımadası da bu ülkenin sınırları içine girer. Mısır'ın en yoğun nüfuslu bölgesi Nil dolaylarıdır. Bu ırmağın çevresinde 5000 yıl önce de büyük bir uygarlık kurulmuştu.

Yüzey şekilleri ve iklim : Nil, Mısır'ı kaplayan çölü ikiye ayırır : batıda Libya çölü, doğuda Arap çölü. Sina yarımadası da çöllerle kaplıdır. Ülkenin en yüksek doruğu olan Cebel Katherin (2637 m) burada yeralır. Mısır'ın tarıma elverişli tek bölgesi Nil çevresidir. Ülkeyi kuzey - güney doğrultusunda kesen bu ırmağın hiç kolu yoktur. Nil'in güneyi Assuan barajı ile büyük bir göl haline getirilmiştir; kuzeyde ise ırmak birkaç kola ayrılarak deltasına girer.

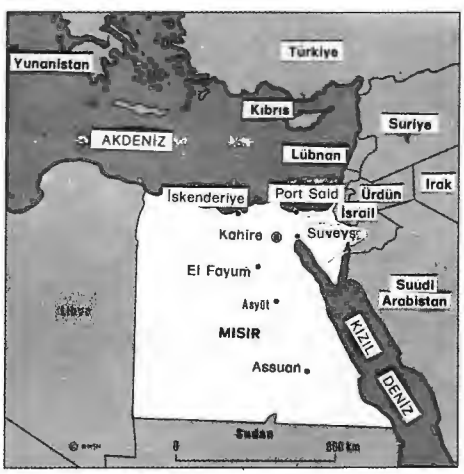
Mısır'da yazlar sıcak, kışlar ılık geçer. Yaz sıcaklıkları gündüzleri 30-40°C'ı bulur, ama geceleri bu ısılar önemli ölçüde düşer. Bütün bölgeler az yağış alır.

Ekonomi : Mısır ekonomisi tarıma dayalıdır. En önemli ürün pamuktur. Ülke dışsatımının hemen hemen yarısını işlenmemiş pamuk oluşturur; geri kalanın yüzde 14'ü ise pamuk ipliği ve çeşitli pamuk ürünleridir. Mısır'da ayrıca şekerkamışı, mısır, pirinç (dışsatımın yüzde 6 - 7'si) ve buğday yetiştirilir.

Süveyş kanalının iki yanında yeralan petrol yatakları, öteki Ortadoğu ülkelerindeki petrol kaynaklarıyla kıyaslandığında küçük sayılır. Ama son yıllarda üretim artmıştır. Süveyş kanalından geçen gemilerden alınan vergi de bir başka gelir kaynağıdır. Eski uygarlıklardan kalan yapıtlar, ülkeye her yıl çok sayıda turist çeker. Başkan Nasır döneminde ülke ekonomisi büyük çapta millileştirilmiş, ancak Enver Sedat yönetimi yeniden özel sektöre ağırlık tanımaya başlamıştır.

Toplumsal yapı : Nüfusun hemen tümü Nil vadisinde yada deltasında ve vahalarda yaşar. Halkın yüzde 90'ı Sünni Müslümandır. Ülkedeki Hıristiyanların sayısı bir milyonu bulur. Ülkenin resmi dili olan Arapça nüfusun yüzde 98'i tarafından konuşulur.

Eğitim bütün okullarda parasız ve 6 - 12 yaş arası zorunludur. Yüzyılın başında okuma - yazma bilmeyenlerin oranı yüzde 93'ü buluyordu. 1970'lerde bu oran yüzde 65'e düşürüldü. Mısır'ın üç büyük üniversitesinde yaklaşık 150.000 öğrenci öğrenim görmektedir. 1952'den bu yana devlet tiyatro, görsel sanatlar ve sporun geliştirilmesinde etkin bir rol oynadı.

Yönetim : 1964 Anayasası Mısır'ı demokrat bir sosyalist devlet olarak tanımlar. Halk Meclisi'nin 360 üyesi beş yılda bir seçilir.

Tarih : Mısır'ın tarihi M.Ö. 3200'e dayanır. Bu tarihte Aşağı ve Yukarı Mısır uygarlıkları kral Menes tarafından birleştirildi. Firavunlar döneminde gelişmiş bir uygarlığa sahne olan Mısır, yüzyıllar boyunca İranlılar, Yunanlılar, Romalılar, Türkler, Fransızlar ve İngilizler tarafından işgal edildi ve yönetildi. 1869 yılında açılan Süveyş kanalının yapımı sırasında Mısır'ın büyük borca girmesi 1882'de İngiltere tarafından işgal edilmesine yolaçtı. Birinci Dünya savaşında İngiltere'nin bir himaye bölgesi haline geldi. 1922'de kral Fuad tahta geçti ve İngiltere'nin isteği doğrultusunda hazırlanan anayasa onaylandı. 1933'de kral Fuad öldü ve yerine kral Faruk geçti. 1952'de özgür subaylar adlı bir grubun yaptığı darbeyle kral Faruk tahtı bırakmak zorunda bırakıldı. 1953'de Cumhuriyet ilan edildi. General Necip devlet başkanı oldu. Ancak hareketin asıl lideri Cemal Abdülnasır kısa sürede ön plana çıktı. Başkan Nasır kısa sürede Mısır'ı Arap dünyasının lideri durumuna getirdi. Sosyalist ve Üçüncü Dünya ülkeleriyle ilişkilerini güçlendirdi. Bu gelişmeler Mısır'la Batı ülkelerinin arasının açılmasına neden oldu. 1958'de Suriye ile Birleşik Arap Cumhuriyeti kuruldu, ama bu birlik istenen biçimde gelişmedi ve Suriye 1961'de çekildi. 1937'de Nasır'ın İsrail'e karşı Suriye'yi destekleme çabası Altı Gün savaşına yolaçtı. Bu savaşın ağır bir yenilgiyle sonuçlanması Nasır'ı çökertti. Ölümünden (1970) sonra yerine, yardımcısı Enver Sedat geçti. Sedat yönetimi Batılı ülkeler ve özellikle ABD ile yakın ilişkiler kurdu. 1977 Kasım'ında Sedat İsrail'i ziyaret etti. Bu davranışının bütün Arap ülkelerinin ve Filistinlilerin tepkisini çekmesine karşın Sedat, izlediği siyasette direnmekte ve Ortadoğu'da yeni bir savaş olmasını böylece önleyeceğini ileri sürmektedir.

Mısır

Resmi adı Mısır Arap Cumhuriyeti
Yüzölçümü 1.001.449 km²
Nüfusu (1976 tah) 38.067.000; km²'ye 38 kişi
Başlıca kentleri Kahire (başkent) (1976 tah.) 6.133.000; İskenderiye 2.259.000; Gazze 853.700; Süveyş 368.000
Yönetim Devlet başkanı Enver Sedat (1970'de seçildi)
Din İslam
Dil Arapça (resmi)
Para birimi Mısır lirası
GSMH (1974) 4.312.000.000 sterlin; kişi başına ulusal gelir 113 sterlin
Tarım Pamuk, sekerkamışı, mısır, pirinç, buğday, hayvancılık
Sanayi Petrol ürünleri, dokuma, demir ve çelik
Yeraltı kaynakları Petrol, doğal gaz, demir filizi, fosfat, kömür
Dış ticaret (başlıca) ABD, Fransa

84. fasikülümüzün 185. sayfasında yer alan «Türkiye Kıyılarının Uzunluğu» aşağıdaki şekilde düzeltilecektir.

TÜRKİYE
KIYILARININ UZUNLUĞU (km.)

Karadeniz	
Sovyet sınırı — İstanbul boğazı	1 518
İstanbul boğazı — Bulgar sınırı	177
Toplam	**1 695**
Marmara ve Boğazlar	
İstanbul boğazı — Anadolu	35
İstanbul boğazı — Rumeli	55
Marmara denizi — Anadolu	663
Marmara denizi — Rumeli	294
Çanakkale boğazı — Anadolu	94
Çanakkale boğazı — Rumeli	78
Toplam	**1 189**
Ege denizi	
Seddülbahir — Meriç ağzı	212
Kumkale — Dalaman çayı ağzı	2 593
Toplam	**2 805**
Akdeniz	
Dalaman çayı ağzı — Suriye sınırı	1 577
Adalar	
Karadeniz adaları	6
Marmara denizi adaları	252
Ege denizi adaları	679
Akdeniz adaları	130
Toplam	**1 067**
Genel toplam	**8 333**

İÇİNDEKİLER

Dünya bayrakları

Asya ... 8
Amerika kıtası ... 10
Avustralasya ve Okyanusya ... 11
Afrika ... 12
Avrupa ... 14

Dünya ülkeleri

Afganistan ... 16
Almanya ... 17
Almanya, Demokratik ... 18
Almanya, Federal ... 20
Amerika Birleşik Devletleri ... 22

Andaman ve Nicobar adaları ... 27

Andorra ... 27
Angola ... 28
Anguilla ... 28
Antigua ... 28
Arjantin ... 28
Arnavutluk ... 29
Avustralya ... 30
Avusturya ... 36
Bahama ... 37
Bahreyn ... 37
Bangladeş ... 37
Barbados ... 38
Batı Hint adaları ... 38
Batı Sahra ... 38
Batı Samoa ... 39
Belçika ... 39
Belize ... 40
Benin ... 40
Bermuda ... 40
Bhutan ... 40
Birleşik Arap Emirlikleri ... 41
Birleşik Krallık ... 41
Birmanya ... 42
Bolivya ... 42
Borneo ... 43
Botsvana ... 44
Brezilya ... 44
Brunei ... 46
Bulgaristan ... 46
Burundi ... 47
Cabo Verde ... 48
Canton ve Enderbury ... 48
Cayman ... 48
Cebelitarık ... 48
Cezayir ... 48
Channel adaları ... 49
Christmas adası ... 49
Cibuti ... 49
Cook adaları ... 49
Çat ... 49
Çekoslovakya ... 49
Çin ... 51
Danimarka ... 56
Doğu Samoa ... 57
Dominica ... 57
Dominik Cumhuriyeti ... 57
Ekvador ... 58
Ekvator Ginesi ... 59
El Salvador ... 59
Etyopya ... 59
Faeröerne adaları ... 60
Falkland adaları ... 60
Fas ... 60
Fiji ... 61
Fildişi Kıyısı ... 61
Filipinler ... 62
Finlandiya ... 63
Fransa ... 64
Fransız Guyanası ... 68
Fransız Polinezyası ... 68
Frizon adaları ... 68
Gabon ... 68
Galapagos adaları ... 69
Galler ... 69
Gambiya ... 69
Gana ... 70
Gazze Şeridi ... 71
Gilbert ve Ellice adaları ... 71
Gine ... 71
Gine-Bissau ... 71
Grenada ... 71
Grönland ... 71
Guadeloupe ... 72
Guam ... 72
Guatemala ... 72
Guyana ... 72
Güney Afrika ... 73
Haiti ... 76
Hindistan ... 76
Hint Okyanusu arazisi ... 81
Hispaniola ... 81
Hollanda ... 81
Hollanda Antilleri ... 83
Honduras ... 83
Hong Kong ... 83
Irak ... 84
Indonezya ... 85

İngiltere ... 86
İran ... 93
İrlanda Cumhuriyeti ... 95
İskoçya ... 99
İspanya ... 100
İsrail ... 102
İsveç ... 104
İsviçre ... 107
İtalya ... 108
İzlanda ... 112
Jamaika ... 113
Japonya ... 113
Kamboçya ... 118
Kamerun ... 119
Kanada ... 119
Katar ... 125
Keeling adaları ... 125
Kenya ... 125
Kıbrıs ... 126
Kolombiya ... 128
Komor adaları ... 129
Kongo ... 129
Kore ... 130
Kore (Güney) ... 131
Kore (Kuzey) ... 131
Kostarika ... 131
Kuveyt ... 132
Kuzey İrlanda ... 132
Küba ... 133
Laos ... 135
Leeward adaları ... 136
Lesotho ... 136
Liberya ... 136
Libya ... 137
Liechtenstein ... 138
Lübnan ... 138
Lüksemburg ... 139
Macaristan ... 139
Madagaskar ... 141
Makao ... 142
Malavi ... 142
Maldiv ... 142
Malezya ... 142
Mali ... 144
Malta ... 144
Man adası ... 145
Martinik ... 145
Mauritius ... 145
Meksika ... 146
Mısır ... 357
Midway ... 147
Moğolistan ... 147
Monako ... 148
Montserrat ... 148
Moritanya ... 145
Mozambik ... 148
Namibya ... 149
Nauru ... 149
Nepal ... 150
Nijer ... 150
Nijerya ... 151
Nikaragua ... 152
Norfolk ... 152
Norveç ... 152
Orta Afrika İmparatorluğu ... 154
Pakistan ... 154
Panama ... 155
Panama Kanal Bölgesi ... 156
Papua Yeni Ginesi ... 156
Paraguay ... 156
Paskalya adası ... 157
Peru ... 157
Pitcairn ... 158
Polonya ... 158
Portekiz ... 160
Porto Riko ... 161
Reunion ... 161
Rodezya ... 162
Romanya ... 162
Ruanda ... 163
Rusya ... 163
Saint Helene ... 163
Saint Kitts-Nevis ... 164
Saint Lucia ... 164
Saint Pierre ve Miquelon ... 164
Saint Vincent ... 164
Solomon adaları ... 164
San Marino ... 164
Sao Tome ve Principe ... 165
Senegal ... 165
Seyşel ... 165
Sierra Leone ... 165
Singapur ... 166
Somali ... 166
Sovyet Sosyalist Cum. Birliği ... 167
Sri Lanka ... 176
Sudan ... 177
Surinam ... 177
Suriye ... 177
Suudi Arabistan ... 178
Swaziland ... 179
Şili ... 180
Tanzanya ... 181
Tayland ... 182
Tayvan ... 182
Togo ... 183

Tonga ... 183
Trinidad ve Tobago ... 183
Tunus ... 183
Turks ve Caicos adaları ... 184
Türkiye ... 184
Uganda ... 209
Umman ... 210
Uruguay ... 210
Ürdün ... 211
Vatikan ... 212
Venezuela ... 212
Vietnam ... 213
Virgin adaları ... 214
Windward adaları ... 214
Yemen ... 214
Yemen, Demokratik Halk Cum. ... 214
Yeni Gine ... 215
Yeni Hebrides ... 215
Yeni Kaledonya ... 215
Yeni Zelanda ... 215
Yugoslavya ... 216
Yukarı Volta ... 217
Yunanistan ... 218
Zaire ... 219
Zambiya ... 220
Zengibar ... 221
Zimbabve ... 221

Türkiye'nin illeri

Adana ... 224
Adıyaman ... 227
Afyonkarahisar ... 228
Ağrı ... 231
Amasya ... 232
Ankara ... 234
Antalya ... 239
Artvin ... 244
Aydın ... 245
Balıkesir ... 248
Bilecik ... 249
Bingöl ... 250
Bitlis ... 251
Bolu ... 252
Burdur ... 253
Bursa ... 254
Çanakkale ... 258
Çankırı ... 260
Çorum ... 261
Denizli ... 263
Diyarbakır ... 264
Edirne ... 266
Elazığ ... 269
Erzincan ... 270
Erzurum ... 271
Eskişehir ... 273
Gaziantep ... 275
Giresun ... 276
Gümüşhane ... 277
Hakkari ... 278
Hatay ... 278
Isparta ... 280
İçel ... 281
İstanbul ... 283
İzmir ... 294
Kahramanmaraş ... 298
Kars ... 298
Kastamonu ... 300
Kayseri ... 301
Kırklareli ... 302
Kırşehir ... 303
Kocaeli ... 304
Konya ... 305
Kütahya ... 307
Malatya ... 309
Manisa ... 310
Mardin ... 311
Muğla ... 312
Muş ... 314
Nevşehir ... 314
Niğde ... 315
Ordu ... 316
Rize ... 317
Sakarya ... 318
Samsun ... 319
Siirt ... 320
Sinop ... 320
Sıvas ... 321
Tekirdağ ... 323
Tokat ... 324
Trabzon ... 324
Tunceli ... 325
Urfa ... 326
Uşak ... 327
Van ... 328
Yozgat ... 328
Zonguldak ... 329

Dünya haritaları

Dünya ... 330
Kuzey ve Doğu Asya ... 332
Orta ve Güneydoğu Asya ... 334
Arktika ... 336
Antarktika ... 337
Avrupa ... 338
Türkiye (idari) ... 340
Türkiye (fiziki) ... 342
Kuzey Afrika ... 344
Güney Afrika ve Madagaskar ... 346
Avustralya ... 348
Kuzey Amerika'nın kuzeyi ... 350
Kuzey Amerika'nın güneyi ... 352
Güney Amerika'nın kuzeyi ... 354
Güney Amerika'nın güneyi ... 356